

C. 14. 6.

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS VIII. VOLUM. I.

RECITATIONES QUOTIDIANÆ

in Claudij Tryphonini libros XXI. disputationum & varias partes digeſtorum & codicis, Tomis duobus diſtinctæ.

CURA ET SUMTIBUS

MICHAELIS MAROTTA

Jurisconſulti & in ſupremis Neapolitanis tribunalibus cauſarum patroni.

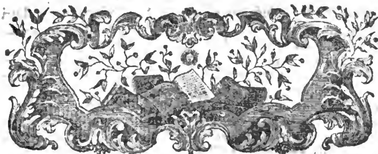

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA. M DCC LXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

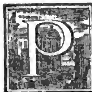

ERUDITO LECTORI

MICHAEL MAROTTA.

Oſt tractatum *de fictionibus juris* , *&* *enucleatam inſtitutionum* JUSTINIANI *expoſitionem* , placuit hoc octavo tomo exhibere *recitationes quotidianas* , quas ANTONIUS DADINUS ALTESERRA in CLAUDII TRYPHONINI *libros* XXI. *diſputationum* *&* *varias partes digeſtorum* *&* *codicis* conſcripſit , ut ita quidquid ad jus Romanum pertinet , perpetuo veluti nexu typis meis evulgaretur. Eſt opus hoc cedro dignum, in quo ALTESERRA , de more ſummorum interpretum , illuſtrare adgreſſus eſt non ſolum quidquid ex libris diſputationum CLAUDII TRYPHONINI in digeſtis ſparſim reperitur , colligendo ea ſparſa fragmenta, & ordine ſuo diſponendo ; verum etiam varios titulos digeſtorum & codicis.

Utinam vero hoc opus integrum dare potuiſſem! Procul dubio munus auro contra pretioſius germanæ jurisprudentiæ amatoribus exhiberem. Hoc opus ſcilicet quinque tomis comprehenſum eſſe deberet. Et ſane in fronte primi tomi aperte dicitur : *Tomis V. diſtinctæ* : idque repetitur etiam in privilegio, quod tomo ſecundo præmiſſum eſt. Quin poſt epiſtolam dedicatoriam ejuſdem primi tomi exſtat elenchus titulorum ad omnes quinque tomos pertinentium , quod indicio eſt, ALTESERRAM quinque tomos abſolviſſe, præſertim quod tituli ad duos priores ſpectantes tomos ad amuſſim editis reſpon-

dent. Et tamen hujus operis duo tantum priores tomi vulgati circumferuntur, Tolosæ impressi, primus anno M DC LXXIX. alter anno M DC LXXXIV.

His ego argumentis ductus perquisivi undique reliquos tres tomos, usquedum, mihi habendi sollicito, præsto fuit STRUVIUS, qui in *bibliotb. jur. select.* admonuit, eos vulgatos non fuisse; facto enim tomi secundi elogio addit: *Tres tomi eruditarum hujus viri Recitationum, latent in MSCto, quos octagenario major promiserat*. Amissa spe habendi editos, excita fuit illa adquirendi MSCtos, præsertim quod Joannes Gravier Neapolitanus bibliopola dixerat, se eos Bernæ vidisse. Plurimas ideo dedi litteras Transalpinis bibliopolis, & præsertim Batavis & Tolosanis, (Tolosæ enim natus erat ALTESERRA, ibique docuerat) ut optatos MSCtos perquirerent, eosque quovis pretio emerent, & ad me transmitterent. Incassum vero omnia. Igitur tantum duos jam impressos *recitationum quotidianarum* tomos ex typis meis viri litterati accipient, quando integrum opus dare (quod quam maxime optabam) non licuit. Descripsi vero etiam ex primo tomo titulos librorum, qui desiderantur, ut ex ipsis viri eruditi intelligant, quo opere careamus.

Quidquid vero hujus rei sit, audeo tamen dicere, duos tomos *recitationum quotidianarum* ALTESERRÆ ex typis meis prodire satis emendatos, contra quam quod Tolosæ prodierunt. Scilicet errores omnis generis Tolosanam conspurcant editionem, & quidem majori copia, quam in aliis editis operibus deprehensi sunt. Interpunctio quoque verborum non recte instituta, & perpetuus ferme usus Romani characteris sensum reddunt implicatiorem. Majori vero errorum copia, præsertim in jure (errores isti nullatenus auctori tribui possunt) scatet tomus secundus, qui postumus prodiit; obiit enim ALTASERRA anno M DC LXXXII. ut JO: FRIDERICUS EISENHART *præf. ad tract. de fictionibus juris* testatur, & tomus iste biennio serius Tolosæ editus est.

Ut vero reapse constet, opus hoc emendatius ex typis meis prodire, paucis, quid ego in hac editione perfecerim, adaperiam. Et primum in singulis ferme plagulis errores syntaxis & orthographiæ complures emendavi: interpunctionem ad meliorem rationem reduxi; & characteres Italos adhibui sem-

ſemper ac auctorum loca referebantur, vel alioquin res ipſa poſtulare videbatur. Porro lectoris commodo ſerviens, in citandis legibus ſemper (prout in præcedentibus operibus editis perpetuo feci) pandectas Florentinos, qui hodie in omnium manibus ferme ſunt, adhibui: quum contra ALTESERRA promiſcue & Florentinis & vulgatis uſus ſit: quod magno incommodo lectoribus erat, præcipue iis, qui minus cognitas habent differentias, quæ inter utramque editionem intercedunt; ut enim alia mittam, ſæpe leges & paragraphi in vulgata incipiunt una voce, & ſub uno numero exſtant, quæ in Florentina alia voce & numero exhibentur. Item quod ALTESERRA commentaturus unius legis initium, aut unum paragraphum, deſcripſit etiam quæ in ſequentibus paragraphis continebantur, nulla facta ipſorum mentione; ipſe non tantum in titulo paragraphos adjunxi, verum etiam in contextu convenientem paragraphum laudavi, utrobique præmiſſo ſigno †, quo lectores additionis admonerentur. Ubi auctor ſolam legem laudavit; ad rem facientem paragraphum addidi. Quando citavit leges, quarum plures eadem voce ſub eodem titulo incipiunt; ad levandum lectoris laborem numerum adjunxi, & idem feci in ſimilibus paragraphis unius ejuſdem legis. Et quum ALTESERRA tantum ad auctorum tractatus & libros provocet; locum præciſum parentheſi incluſum exhibui.

Quod vero ſpectat ad loca laudatorum auctorum, ex methodo in antecedentibus operibus adhibita, cum authographis contuli omnes leges & canones, itemque fragmenta auctorum Græcorum & Latinorum, quæ idoneum ſenſum non reddebant. Quin, ubi ex opere typographico vacuum tempus ſupererat, contuli etiam loca ſcriptorum, quæ idoneam præferebant ſententiam; immo etiam loca, quæ nullis deſcriptis verbis citantur. Id vero inutile non fuit; nam permultos errores emendavi; & ut factæ mutationis lector conſcius fieret, ut & in aliis locis emendatis, ſignum † appoſui. Tantum (1) pauca loca intacta relicta ſunt, quia conferri non potuerunt, vel inopia librorum, vel quia iterum iterumque in ſuis auctoribus perquiſita, nec indicum ope inventa ſunt, additumque hoc ſignum

(1) V. exemplum in h. 1. vol. pag. 190. in loco Jo: Chryſoſt. laudato ex *pſalm.* 49. quem poſtea inveni in *pſalm.* 13. *inter ſpuria*.

gnum **) ad lectoris instructionem. Et si aliquando mihi visum est laudatas leges propositum auctoris integre non probare, etiam hac de re apposito signo *) lectorem admonere duxi. Quod si currente prelo aliquid non emendatum, aut ad incudem non revocatum relictum est, lector pro humanitate sua parcat; advertatque potius ex notis ad marginem adjectis, & ex specimine, quod mox subnectitur, quantum laborem oportuit exantlare.

Specimen errorum.

IN VOL. I.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
L. cum in fundo §. ult. de jur. dot. *pag.* 1. *lin.* 7.	*l. cum in fundo*, §. † *pen. de jur. dot.* pag. 1. lin. 6.
L. 12. §. 11. ff. de distr. pignor. *ibid. lin.* 9.	*l.* 12. §. † 1. ibid. lin. 7.
l. quod sit ff. de ædil. edict. . . . . d. l. quod sit. *pag.* 5. *lin.* 6. *&* *penult.*	*l.* † *quis sit*. pag. 3. lin. 11. ab infr. & pag. 4. lin. 8.
l. qui sine de negot. gest. . . . . l. Lucius §. tutorem eod. tit. *pag.* 9. *lin.* 5. *&* 13.	*l. qui sine, de negot. gest.* . . . *l. Lucius*, §. *tutorem*, † *h. tit.* pag. 5. lin. pen. & pag. 6. lin. 5.
l. si pater §. qui duos supra de adopt. *ibid. lin.* 17. *&* 18.	*l.* † *si paterf.* ibid. lin. 8.
l. libertum §. si jus ff. de excus. tut. *pag.* 15. *lin.* 17. *&* 18.	*l. libertum*, §. † *sed etsi jus*, pag. 9. lin. 21.
l. si quæ pœna infra de V. S. *pag.* 18. *lin.* 8. *ab infr.*	*l.* † *si qua pœna*, pag. 11. lin. 14.
l. his qui pro emptore de usucap. *pag.* 23. *lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *si is qui pro emptore*, pag. 14. lin. 11.
*Et hoc est quod ait l. 1. §. si jure de acquir. possess. res facti infirmari jure civili, *pag.* 24. *lin.* 10. *&* *seqq.*	Et hoc est quod ait *l.* 1. §. † *si vir, de acquir. possess.* res facti infirmari jure civili † non potest, *ibid. lin.* 22. *&* 23.
l. 3. §. emancipatus, de bonor. poss. contr. tabul. *pag.* 25. *lin.* 7. *&* 8.	*l.* 3. §. † *si emancipatus* 5. ibid. lin. antepen.
l. 1. C. de divort. *ibid.* lin. 10. ab infr.	*l.* 1. C. † *de repud.* pag. 15. lin. 14. & 15.
l. qui testamento §. hæres qui testam. fac. *pag.* 27. *lin.* 14.	*l. qui testamento*, §. † *potestatis*, pag. 16. lin. 9.
l. 5. inst. de justit. & jur. *pag.* 30. *lin.* 19.	*l.* † 4. pag. 17. lin. antep.
l. 9. §. 1. qui & à quib. manumiss. l. 7. C. si mancip. ita fuer. alienat. *pag.* 32. *lin.* 13.	*l.* 9. §. † 2. *qui & a quib. manumiss. l.* ††. 5. C. *si mancip. &c.* pag. 19. lin. 3. & 4.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
Ad L. 37. *de Iurejur.* pag. 37. in rubric.	*Ad L.* † 29. pag. 21. in rubric.
l. deducta supra h. tit. *pag.* 41. *lin.* 10. *& seq. ab infr.*	*l.* † *defuncta*, pag. 24. post tit. lin. 4. & 5.
l. si alicui infra de solut. *pag.* 43. *lin.* 13. *&* 14.	*l.* † *si alieni*, pag. 25. lin. 15. & 16.
l. stichum §. naturali de solut. *ibid. lin.* 14. *ab infr.*	*l. stichum*, §. † *naturalis*, ibid. lin. 23.
l. fidejussor §. naturalis de fidejuss. *ibid. lin.* 12. *& seq. ab infr.*	l. *fidejussor*, §. † *fidejussor*, ibid. lin. 25.
l. nec adierit & seq. supra pro soc. l. affectiones de donat. *pag.* 46. *lin.* 11.	*l.* † *nec adjecit*, *& seq.* supr. *pro soc. l.* † *affectionis*, *de donat.* pag. 27. lin. 15.
l. ne de liberalitate . . . . eod. tit. *pag.* 49. *lin.* 7. *ab infr.*	*l.* † *ne liberalitate*, pag. 29. lin. 4. & 5.
l. nec creditores . . . C. h. tit. *pag.* 50. *lin.* 5.	*l.* † *nec creditoris*, ibid. lin. 13.
l. alia res §. ult. supra de pignor. act. *pag.* 56. *lin.* 7.	*l.* † *aliena res*, pag. 32. lin. 9. ab infr.
l. 1. & 9. C. de pignor. *ibid. lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l.* † 8. *&* 9. pag. 33. lin. 7.
l. unic. C. creditor. evict. pignor. non debere, *pag.* 57. *lin.* 2. *&* 3.	*l.* † 1. ibid. lin. 16.
l. C. Th. de fructib. & lit. expens. *ibid. lin.* 7. *ab infr.*	*l.* † 1. *C. Th. &c.* ibid. lin. 14. ab infr.
Cujac. 5. obs. 21. & idem. 9. obs. 59. *ibid. in marg.*	Cujac. 5. *obs.* 21. Et idem † 9. *obs.* 31. ibid. in marg.
l. si pro parte §. versum supra de in rem vers. *pag.* 58. *lin. antepen. & pen.*	*l. si pro* † *patre*, pag. 34. lin. 20.
l. 1. infra quare rer. act. non detur. *pag.* 59. *lin.* 12. *&* 13.	*l.* 1. infra, *quar. rer. act. non* † *datur*, ibid. lin. 19. & seq. ab infr.
l. 2. C. de bonis praescript. *pag.* 61. *lin.* 7. *ab infr.*	*l.* 2. *C. de bonis* † *proscript.* pag. 35. lin. 4. ab infr.
l. incestas . . . supra h. tit. *pag.* 65. *lin.* 5.	*l.* † *incesta*, pag. 37. lin. 9. ab infr.
l. dotem infra de collat. dot. *pag.* 67. *lin.* 12.	*l. dotem*, infra, *de* † *collat.* pag. 39. lin. 4.
l. si filiusf. §. 1. & 2. infra de tutel. & rationib. distrah. *ibid. lin.* 15. *&* 16.	*l.* † *si filiusf.* 1. *&* 2. ibid. lin. 7.
l. filiusf. de stat. homin. *ibid. lin.* 18.	*l. filiusf.* † *de his qui sui vel alien. jur.* ibid. lin. 9.
l. si donaturus §. 1. de condict. caus. dot. pag. 70. *lin.* 21. *&* 22.	*l. si donaturus*, §. 1. *de condict. caus.* † *dat.* pag. 41. lin. 4.
d. l. 4. §. nunc in potestate. *pag.* 73. *lin.* 3.	*d. l.* 4. §. † *tunc in potestatem*, pag. 42. lin. 24. quamvis incuria typographi legatur *tunc in potestate*.
l. 3. §. ult. de statulib. *ibid. post tit. lin.* 2.	*l.* 3. §. † *pen.* ibid. post tit. lin. 1. & 2.
l. ul. C. de condit. instit. pag. 74. lin. 23.	*l. ult.* † *ff. de condit. instit.* pag. 43. lin. 20.
Cujac. 4. obs. 13. *pag.* 75. *in marg.*	Cujac. 4. *obs.* † 23. pag. 44. in marg.

Edit. Tolosan.	Edit. mea.
l. jure succursum est supra h. tit. *pag.* 76. *lin.* 16. & 17.	*l. jure succursum est*, supra, † *de jur. dot.* ibid. lin. 19.
l. pen. ad l. Cornel. de siccar. *pag.* 78. *lin.* 11. *ab infr.*	*l. pen.* † C. *ad l. Cornel. de sicar.* pag. 45. lin. 20. & seq. ab infr.
l. dotale l. Celsus de religios. & sumptib. funer. *pag.* 83. *lin.* 5. & *seq. ab infr.*	*l. dotale*, † *de fund. dotal. l. Celsus, de religios. & sumptib. funer.* pag. 48. lin. 23. & 24.
l. item labeo §. si familiæ . . . supra famil. ercisc. *pag.* 86. *lin.* 18. & 19.	*l. item Labeo*, §. † *familiæ* 1. pag. 49. lin. 5. & seq. ab infr.
l. denique §. Scio supra de minorib. *pag.* 87. *lin.* 18.	*l. denique*, §. † *scio*, pag. 50. lin. 24.
l. si ego l. si rem æstimatam & seq. supra de jur. dot. l. creditor §. prædium de act. empt. . . . l. promittendo eod. tit. *pag.* 88. *lin.* 14. & *seqq.*	*l. si ego, l. si rem æstimatam*, & *seq.* supra, *de jur. dot. l. creditor*, §. *prædium*, *de act. empt. . . . l. promittendo*, † *de jur. dot.* pag. 50. in fin. ad 51.
l. ult. C. de fundo dotal. *ibid. lin.* 9. & *seq. ab infr.*	*l.* † 1. pag. 51. lin. 11.
d. l. 5. & l. rerum supra h. tit. *pag.* 90. *lin.* 5. ab infr.	*d. l.* † 3. &*c.* pag. 52. lin. 19.
l. cum furti supra de condict. furtiv. *pag.* 91. *lin.* 6. & 7.	*l. cum furti*, supra, *de* † *in lit. jur.* pag. 52. lin. 16. & seq. ab infr.
Ad L. 52. *solut. matrimo.* ibid. in rubr.	*Ad L.* † 53. *solut. matrim.* pag. 53. in rubr. 1.
Ad L. 49. *de re judicat.* pag. 91. in 1. rubr.	*Ad L.* † 50. *de re judic.* ibid. in rubric. 2.
& §. sed si ita scriptum infr. in hac leg. *pag.* 95. *lin.* 3. *ab infr.*	& § *sed si ita scriptum*, infr. *h. tit. l. Titius filiis*, pag. 55. lin. 26
Tutor filio hæredi instituto vel exhæredato tutorem dare potest, *pag.* 100. *lin.* 12. *ab infr.*	Pater filio heredi instituto vel exheredato tutorem dare potest; *pag.* 58. *post rubric. lin.* 1.
ex init. h. l. inter tutores, *pag.* 103. *lin.* 7. *ab infr.*	ex *init. h. l.* † *l. inter tutores*, pag. 60. lin. 3.
l. 3. C. si tutor vel curator non gesserit. *pag.* 104. *lin.* 7. & 8.	*l.* 3. C. † *de divid. tutel.* ibid. lin. 13.
l. in communi pro soc. *pag.* 106. *lin.* 4. & 5.	*l.* † *rei communis*, pag. 61. lin. 20.
l. cum actum §. 1. de negot. gest. *ibid. lin.* 6. *ab infr.*	*l. cum actum* † *in princ.* ibid. lin. 11. & seq. ab infr.
Quod si omnes solvendo sint tempore litis contestatæ, inopia eorum qui solvendo sunt onerat contutores, &c. *pag.* 107. *lin.* 2. & *seqq.*	Quod si omnes solvendo † non sint tempore litis contestatæ, inopia eorum, qui solvendo † non sunt, onerant contutores, *ibid. lin.* 4. & *seq. ab infr.*
Ad L. 8. *Ubi pupill. educar. debeat* pag. 108. in rubr.	*Ad L.* † 6. *ubi pupill. educar. debeat*, pag. 62. in rubric.
d. l. in re §. 1. *pag.* 110. *lin.* 13.	*l.* † *in re*, §. 1. supra, *h. tit.* pag. 63. lin. 11. ab infr.
l. quid sit fugitivus de ædilit. edict *ibid. lin.* 26. & 27.	*l.* † *quis sit fugitivus*, pag. 64. lin. 2.
l. 1. §. autem, §. recte infra und liber. *pag.* 111. *lin.* 9. & *seq. ab inf*	*l.* 1. §. † *ita autem*, §. *recte*, pag. 64. lin. 28.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
Ad L. 27. *De inoffic. testament.* pag. 118. in rubr.	*Ad L.* † 22. *de inoffic. testament.* pag. 68. in rubr. 1.
l. 2. §. codicillis de iure codicill. *pag.* 126. *lin.* 4. *ab infr.*	*l.* 2. §. † *codicillorum*, pag. 73. lin. 15.
l. si plures §. ad substitutos supra de vulgar. & pupill. pag. 129. lin. 15.	*l.* † *sed si plures*, §. *ad substitutos*, pag. 74. lin. 13. ab infr.
apud Caium tit. 11. *pag.* 142. *lin.* 1.	*apud Gaium*, † *tit.* 3. §. 4. pag. 82. lin. 8.
l. 1. de bonis damnator. *ibid. lin.* 16.	*l.* † 7. *in pr. de bonis damnator.* ibid. lin. 20.
l. quod pariter infra h. tit. *pag.* 146. *lin.* 10. & 11.	*l.* † *quod de pariter*, pag. 84. lin. 25. & 26.
l. pen. C. de V. S. *pag.* 151. *lin.* 3. & 4.	*l.* † 3. *C. de V. S.* pag. 87. lin. 22.
l. & si non totum & tribus seqq. si quis omiss. caus. testam. *pag.* 157. *lin.* 6. & *seq. ab infr.*	*l. etsi non* † *totam*, pag. 91. lin. 2.
§. *Pro promissore*. pag. 159. in 1. rubric.	§. *pro* † *possessore*. ibid. in rubr. pen.
l. nulli C. de rei vindic. *pag.* 160. *lin.* 1.	*l.* † *nullo*, pag. 92. lin. 12.
l. dolus de R. I. *ibid. lin.* 11. & seq. ab infr.	*l.* † *qui dolo*, ibid. lin. 18. ab infr.
§. restituta inst. de fideic. heredit. *pag.* 163. *lin.* 9. & *lin.* 7. & *seq. ab infr. pag.* 172. *lin.* 14. *pag.* 186. *lin.* 22. *pag.* 254. *lin.* 5.	§. † & *Neronis*, pag. 94. lin. 4. & 21. pag. 99. lin. 18. & 19. pag. 107. lin. 4. ab infr. pag. 147. lin. 15. ab infr.
l. quod in diem §. ult. infra h. tit. *pag.* 163. *lin.* 17. & 18.	*l. quod* † *si in diem*, pag. 94. lin. 11.
l. 226. de R. I. *pag.* 165. *lin.* 3.	*l.* † 126. *de R. J.* pag. 95. lin. 7.
Cujac. 9. obs. 24. *pag.* 166. *in marg.*	Cujac. *9. obs.* † 25. ibid. in marg.
§. *si quis obscuris*. ibid. in 1. rubric.	§. *si quis absentis*. ibid. in rubr. ult.
l. servitutes l. ult. de servitut. *pag.* 168. *lin.* 9. & 10.	*l. servitutes, al. l.* 1. §. *ult.* † *de servit. rusticor. l. ult. de servitut.* pag. 97. lin. 1. & 2.
l. vivum, infr. si quid in fraud. patron. *pag.* 172. *lin.* 6.	*l.* † *vivus*, pag. 99. lin. 12.
l. si ex pecunia C. de jur. dot. *pag.* 178. *lin.* 17.	*l.* † *ex pecunia*, pag. 103. lin. 1.
§. *Idem non solum*. pag. 179. in 2. rubric.	§. † *item non solum*. ibid. in rubr. ult.
l. 4. §. si post litem infr. fin. reg. *pag.* 181. *lin.* 3. & 4.	*l.* 4. §. † *post litem*, pag. 104. lin. 26.
§. 1. inst. de offic. judic. *ibid. lin.* 5.	§. † 2. *inst. de offic. judic.* ibid. lin. 27.
l. in bello §. si servo de captiv. & postl. reverl. *ibid. lin.* 6. & 7.	*l. in bello*, §. † *etsi ignorans*, ibid. lin. 28.
l. in tantum juncto §. ult. l. præced. de serv. corrupt. *ibid. lin.* 9. & *seq. ab infr.*	*l.* † *ut tantum*, juncto §. *ult. l. præced. de serv. corrupt.* ibid. lin. 4. ab infr.
l. milit. §. 1. de re judic. *pag.* 182.	*l.* † *miles*, §. 1. *de re judic.* pag.

Edit. Telesan.	*Edit. mea.*
l. idemque §. Labeo mandat. *ibid. lin. ult.*	*l. idemque*, §. † *idem Labeo*, ibid. lin. *6*.
l. hujusmodi §. qui servum de legat. 2. *pag.* 224. *lin.* 4. *& seq.*	*l. hujusmodi*, §. *qui servum*, *de legat.* † 1. ibid. lin. 13. & seq. ab infr.
l. item veniunt §. item rectè ait supr. h. tit. *pag.* 228. *lin. pen. & ult.*	*l. item veniunt*, §. † *idem rectè ait*. pag. 132. lin. 20. & seq. ab infr.
l. ancillarum §. in venditorem infr. de pecul. *pag.* 232. *lin.* 5.	*l.* † *& ancillarum*, §. *in venditorem*, pag. 134. lin. 21.
l. regulariter supr. h. tit. *ibid. lin.* 10. *& seq.*	*l.* † 25. §. *perinde*, *supr. h. tit.* ibid. lin. 25. & 26.
l. quod si §. Julianus de rei vindic. *pag.* 236. *lin.* 20. *& seq.*	*l. quod si*, §. *Julianus*, † *supr. h. tit.* pag. 137. lin. 1. & 2.
l. de hereditate in pr. de captiv. & postlim. reversf. *ibid. lin.* 9. *& seq. ab infr.*	*l. de hereditate*, §. † 2. *de castr. pecul.* ibid. lin. 7. & 8.
l. Quintus Mucius versic. Pomponius famil. ercisc. *pag.* 237. *lin.* 17.	*l. Quintus Mucius*, *vers. Pomponius*, † *de ann. legat.* ibid. lin. 27. & 28.
l. his consequenter §. idem quærit vers. sed & eum monumentum famil. ercisc. *ibid. lin. pen. & ult.*	*l. his consequenter*, §. *item quærit*, *vers. sed &* † *eum monumentum*, ibid. lin. 10. & seq. ab infr.
l. sed & si lege §. sed & si fructus. . . . infr. h. tit. *pag.* 239. *lin.* 10. *& seq. ab infr.*	*l. sed & si lege*, §. *sed &* † *fructus*, pag. 138. lin. 9. & seq. ab infr.
l. sed & si lege §. quod autem h. tit. *pag.* 241. *lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l. sed & si lege*, §. † *sed & fructus*, pag. 140. lin. 6.
l. cognitio §. si plus de liber. caus. cap. dispendia de rescript. *pag.* 243. *lin.* 7. *& seq.*	*l. cognitio*, §. *si* † *plures*, *de liber. caus. cap. dispendia de rescript.* † *in* 6. ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
l. ult. C. h. tit. *pag.* 244. *lin.* 9. *& seq. ab infr.*	*l. ult.* C. † *eod. tit.* pag. 141. lin. 7. ab infr.
l. si quid l. fundum qui dotis §. 1. commun. divid. *pag.* 251. *lin.* 11. *& seq.*	*l.* † *si quid*, *l. fundus qui dotis*, §. 1. *famil. ercisc.* pag. 145. lin. 9. ab infr.
l. debitor supr. tit. prox. *ibid. lin.* 3. *ab infr.*	*l.* † *si debitor*, pag. 146. lin. 6.
l. unic. §. cum triplici . . . . C. de caduc. tollend. *pag.* 252. *lin.* 12. *& seq.*	*l. unic.* §. † *& cum triplici*, ibid. lin. 17. & 18.
l. ille a quo §. ult. & pass. ad Trebell. *pag.* 254. *lin.* 12. *& seq.*	*l. ille a quo*, §. † *penult.* ibid. lin. 9. ab infr.
l. nec ullam §. Neratius ff. h. tit. *pag.* 257. *lin.* 17. *& seq. ab infr.*	*l. nec ullam*, §. † *quid si quis*, pag. 149. lin. 21. & seq. ab infr.
l. hereditatem . . . h. tit. *pag.* 261. *lin.* 15. *& seq.*	*l.* † *hereditatis*, pag. 151. lin. 5. ab infr.
l. etsi ideo maritus §. ult. ff. solut. matrimo. *pag.* 264. *lin. ult.*	*l.* † *sed etsi ideo maritus*, pag. 153. in fin.
l. ult. C. qui & advers. quos in integr. restit. non poss. *pag.* 266. *lin. pen. & ult.*	*l. ult.* C. † *ubi caus. stat.* pag. 155. lin. 4.
l. in rem §. item quæcumque §. ut in his infr. h. tit. *pag.* 267. *lin.* 7. *ab infr.*	*l. in rem*, §. *item quæcumque*, † *vers. ut in his*, ibid. lin. 26. & 27.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. si duobus infr. commodat. *pag.* 268. *lin.* 4.	*l.* † *si*, *ut certo*, §. *si duobus*, ibid. lin. 14. ab infr.
l. Pomponius §. ult. infr. h. tit. *pag.* 269. *lin. antepen.*	*l.* † *idem Pomponius*, §. ult. pag. 156. lin. 12. ab infr.
l. qui restituere §. quod possessor infr. h. tit. *pag.* 270. *lin. ult.*	*l. qui restituere*, † infr. *h. tit.* pag. 157. lin. 16. & 17.
l. adeo §. & si sine de adquir. rer. domin. *pag.* 271. *lin.* 11. *& seq.*	*l. adeo*, §. † *sed etsi sine*, ibid. lin. 27.
§. cum quis ex aliena inst. de rer. divis. *ibid. lin.* 21. *& seq.* & iterum *pag.* 272. *lin.* 6. *& seq.*	§. † *quum ex aliena*, ibid. lin. 16. ab infr. & lin. ult.
l. si me in vacuum de adquir. possess. l. 3. C. de testam. *pag.* 273. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l. si me in* † *vacuam*, *de adqu. poss. l.* † 4. *C. de testam.* pag. 158. lin. 4. ab infr.
l. de ætate §. qui interrogatus de interrogat. act. l. etiam de usufruct. legat. *pag.* 274. *lin.* 6. *& seq.*	*l. de ætate*, §. † *si interrogatus*, *de interrogat. act. l. etiam*, *de* † *usufru.* pag. 159. lin. 10. & 11.
l. non alias §. si postulatur supr. de judic. *pag.* 276. *lin. pen. & ult.*	*l. non alias*, §. † *sed si postulatur*, pag. 160. lin. 11. ab infr.
l. pen. infra de evict. *pag.* 277. *lin.* 8.	*l.* † 73. *in fin.* ibid. lin. 4. ab infr.
Si agatur actione in rem adversus bonæ fidei possessorem rei mobilis nomine res restituenda est, aut si maluerit actor ubi agitur, periculo & sumptibus actoris, *pag.* 278. *in princ.*	Si agatur actione in rem adversus bonæ fidei possessorem, rei mobilis nomine, res restituenda est, aut ubi sita est, aut si maluerit actor ubi agitur, periculo & sumptibus actoris; *pag.* 161. *lin.* 20. & seq.
§. 1. inst. de offic. judic. *ibid. lin.* 9.	§. † 2. *inst. de offic. judic.* ibid. lin. 26.
§. servus autem inst. eod. *pag.* 280. *lin.* 6.	§. † *servis autem*, pag. 162. lin. 16. ab infr.
l. item si eum §. quod si homo quod met. caus. *pag.* 281. *lin.* 9.	*l. item si* † *eum*, §. *quid si homo*, pag. 163. lin. 14.
l. servus de evict. *pag.* 282. *lin.* 13. *& seq.*	*l.* † *si servus*, ibid. lin. 4. ab infr.
l. 1. §. 1. de usur. *pag.* 283. *in fin.*	*l.* 1. §. † 2. *de usur.* pag. 164. lin. 4. ab infr.
l. 6. §. pen. infr. Mandat. *pag.* 285. *lin.* 7.	*l.* 6. §. † *ult.* pag. 165. lin. 18. & seq. ab infr.
l. & eleganter §. item Labeo supr. de dolo, *pag.* 288. *lin.* 6. *& seq.*	*l. & eleganter*, §. † *idem Labeo*, pag. 167. lin. 21. & 22.
l. quamvis infr. de jur. dot. l. doce ancillam C. eod. *pag.* 289. *lin.* 11. *& seq.*	*l. quamvis*, infr. *de jur. dot. l. doce ancillam*, C. † *de rei vindicat.* pag. 168. lin. 8.
l. 1. §. 1. supr. de rer. divis. *ibid. lin. ult.*	*l.* 1. † *in pr. vers. quod autem*, *de divis. rer.* ibid. lin. 25. & 26.
l. cum autem infr. h. tit. pag. 290. lin. 6.	*l.* † *cum autem*, ibid. lin. 20. ab infr.
l. inter stipulantem §. sacrum de VO. *ibid. lin.* 10.	*l. inter stipulantem*, §. † *sacram*, ibid. lin. 17. ab infr.
§. si tamen alienum inst. de rer. divis. *ibid. lin.* 8. *& seq. ab infr.*	§. *si tamen* † *alienam*, ibid. lin. pen. & ult.

Edit. Tolosan.	Edit. mea.
§. in omnibus §. item quæcumque infr. h. tit. *ibid. lin. 6. ab infr.*	§. *in omnibus*, §. *item quæcumque*, infr. *h.* † *l.* pag. 169. lin. 1.
§. commodum inst. de interdict. *pag.* 295. *lin. 6. & seq. ab infr.*	§. † *retinendæ*, *vers. commodum*, pag. 171. lin. 5. ab infr.
l. qui se obtulit supr. de petit. hered. *pag.* 297. *lin.* 5.	*l. qui se* † *liti obtulit*, pag. 172. lin. 16. ab infr.
Cujac. 22. observ. 30. *ibid. lin. pen.*	Cujac. 22. *obs.* † 29. pag. 173. lin. 10.
l. 1. infr. de usur. *ibid. lin. ult.*	*l.* † 2. infr. *de usur.* ibid. lin. 11.
Si homo petitus judicio vindicationis scilicet, lite contestata, non extra judicium ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult, qui petit extra judicium l. amplius infr. rem rat. hab. dolo possessoris, deinde id est post litem contestatam, sine culpa possessoris ex alia causa mortuus sit, *pag.* 298. *post rubr.* §. *si homo*.	Si homo petitus, judicio vindicationis scilicet, lite contestata (non extra judicium, ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult qui petit extra judicium; *l. amplius*; infr. *rat. rem hab.*) dolo possessoris † deterior factus sit, deinde, &c. *ibid. lin.* 24. *& seqq. ab infr.*
l. non alias §. sed si postuletur supr. de judic. *ibid. lin.* 9. *ab infr.*	*l. non alias*, §. *sed si* † *postulatur*, ibid. lin. 15. ab infr.
l. 1. §. hoc autem interdictum nè quid in loco public. *pag.* 299. *lin.* 11. *& seqq. ab infr.*	*l.* 1. §. *hoc* † *interdictum* 42. pag. 174. lin. 12. & 13.
l. utilis supr. de hered. petit. . . . d. l. utilis . . . d. l. utilis, *pag.* 301. *lin.* 10. 18. *&* 24. iterum *pag.* 310. *lin.* 30.	*l.* † *utiles*, . . . d. *l.* † *utiles*, pag. 175. lin. 10. 16. & 21. & pag. 180. lin. 20. ab infr.
l. servos in fin. de pignor. act. *pag.* 302. *lin.* 1. *&* 2.	*l.* † *si servos*, *in fin.* pag. 175. lin. 17. ab infr.
l. si vir, §. si vir uxori aream infr. de donat. int. vir. & uxor. *ibid. lin.* 7. *&* 8.	*l.* † *sed si vir*, §. *vir uxori aream*, ibid. lin. 13. ab infr.
l. 4. §. sed minor infr. de dol. & met. except. *ibid. lin.* 4. *ab infr.*	*l.* 4. §. † *si minor*, pag. 176. lin. 6.
l. item si verberatum §. ult. cum seq. l. illud supr. de petit. heredit. *pag.* 305. *lin.* 8. *& seq. ab infr.*	*l. item si verberatum*, §. *ult. cum l. seq.* † *h. tit. l. illud*, supr. *de petit. heredit.* pag. 177. lin. 18. & seq. ab infr.
l. 2. pro empt. *pag.* 307. *lin.* 13. *ab infr.*	*l.* † 3. *pro empt.* pag. 178. lin. 10. ab infr.
l. 1. l. in rem sup. h. tit. *pag.* 308. *lin.* 6.	*l.* † 9. *l. in rem*, pag. 179. lin. 5.
l. sine herede §. idem respondit de administr. tutor. *pag.* 310. *lin.* 22. *&* 23. & denuo pag. 312. lin. 8.	*l. sine herede*, §. † *item respondit* 5. pag. 180. lin. 23. & 24. & pag. 181. lin. 21.
l. quod si heres de impens. in res dotal. fact. *pag.* 311. *lin.* 20. *&* 21.	*l. quod si* † *hæres*, pag. 181. lin. 1. & 2.
Plin. lib. 2. epist. 5. *ibid. in fin. ad* 312.	Plin. libr. 2. epist. † 15. *ibid. lin.* 15.
l. demùm C. eod. pag. 312. lin. 7.	*l.* † *domum*, ibid. lin. 20.
l. si servus §. quod viro de furt. *pag.* 323. *lin.* 8.	*l. si servus*, §. *quod* † *vero*, pag. 187. lin. 10. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
§. grege inst. de legat. *pag.* 324. *lin.* 15. *ab infr.*	§. † *si grex*, pag. 188. lin. 21. ab infr.
l. ait prætor §. permittitur de minor. *pag.* 325. *lin.* 13. & 14.	*l. ait prætor*, §. † 2. *vers. quid tamen*, pag. 189. lin. 3.
l. heredibus §. ult. & l. seq. de minorib. *pag.* 327. *lin.* 10. *ab infr.*	*l. heredibus*, §. *ult.* & *l. seq. de* † *dol. mal.* pag. 190. lin. 20.
l. sed & si lege §. sed si ante l. si homo supr. h. tit. *pag.* 330. *lin.* 10. & 11.	*l. sed etsi lege*, §. *sed si ante*, † *de petit. heredit. l. si homo*, supr. *h. tit.* pag. 191. lin. 4. & seq. ab infr.
l. videamus §. præterea de usur. pag. 331. *lin.* 5.	*l. videamus* 19. † *in pr. vers. præterea*, pag. 192. lin. 23.
l. 3. quib. mod. pign. vel hipoth. solu. *ibid. lin.* 19. & 20.	*l.* † 2. *quib. mod.* &c. ibid. lin. 11. ab infr.
l. arboribus §. ut alias l. si fur. de usufruct. *pag.* 332. *lin.* 11. *ab infr.*	*l. arboribus*, §. † *Julianus*, alias *l. si fur*, *de usufruct.* pag. 193. lin. 20. & 21.
l. 1. C. de his qui latro. occult. pag. 333. in fin. ad 334.	*l.* † 2. C. *de his qui latron. occult.* pag. 194. lin. 10. & 11.
l. qui per collusionem §. 1. de obligat. & act. *pag.* 334. *lin.* 5. & 6.	*l. qui per collusionem*, §. 1. *de* † *act. empt.* ibid. lin. 14. & 15.
l. in arbitrariis de in lit. jurand. *ibid. lin.* 20.	*l. in* † *actionibus*, ibid. lin. 26.
l. 3. §. præterea C. ad exhib. *ibid. lin. pen.*	*l.* 3. §. *præterea*, † *ff. ad exhib.* ibid. lin. 14. ab infr.
l. quos sub conditione infr. de condit. instit. *pag.* 336. *lin.* 5.	*l.* † *quæ sub conditione*, pag. 195. lin. 17.
l. si quis actionem infr. de act. empt. *ibid. lin.* 6. & *seq. ab infr.*	*l. si quis* † *alienam*, ibid. lin. 11. ab infr.
l. si autem infr. judic. solv. *pag.* 337. *lin.* 19.	*l. si* † *ante*, pag. 196. lin. 8.
l. etsi non omnis §. 1. commun. divid. *pag.* 339. *lin.* 18.	*l. etsi non* † *omnes*, pag. 197. lin. 18.
l. item verberatum §. ult. & seq. sup. h. tit. *pag.* 341. *lin.* 7. & 8.	*l. item* † *si verberatum*, pag. 198. lin. 16.
l. qui bonæ fidei §. tamdiu de adqu. rer. domin. *pag.* 342. *lin.* 4. & 5.	*l. qui* † *bona fide*, pag. 199. lin. 1.
l. item si in emptione §. item si emptor ff. de contrah. empt. *pag.* 343. *lin.* 11. & 12.	*l.* † *si in emptione*, §. *item si emptor*, ibid. lin. 18. & seq. ab infr.
l. fructus C. h. tit. l. 1. C. de his qui vi metusv. caus. *pag.* 344. *lin.* 13. & 14.	*l. fructus* 35. † *ff. h. tit. l.* 1. *C.* † *de petit. hered.* pag. 200. lin. 12. & 13.
l. si filiæ ff. de solut. *pag.* 345. *lin.* 2. & 3.	*l.* † *filiæ*, ibid. lin. 12. ab infr.
l. cum servorum C. de serv. fugitiv. *pag.* 346. *lin.* 11. *ab infr.*	*l. cum* † *servum*, pag. 201. lin. 9. ab infr.
l. qua ratione in fin. de adquir. rer. domin. *pag.* 347. *lin.* 22. & 23.	*l. qua ratione*, *in* † *princ.* pag. 202. lin. 18.
§. si Titius inst. de rer. divis. *ibid. lin.* 23.	§. † *qua ratione*, ibid. lin. 20.
Unde ut partus ancillæ editus post	Unde ut partus ancillæ editus post

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
traditionem , ejus dominium sequitur , cujus mater eo tempore fuit , id est tempore nativitatis , vel tempore conceptus, *ibid. lin.* 5. *& seqq. ab infr.*	traditionem , ejus dominium sequitur , cujus mater eo tempore fuit , id est tempore nativitatis, † non tempore conceptus, *ibid. lin.* 21. *& seqq. ab infr.*
l. quod in sumptus ff. de usur. *pag.* 349. *lin.* 10.	*l. quod* † *in fructus* , pag. 203. lin. 17. & 18.
§. si quis in alienâ inst. de rer. divis. *ibid. lin.* 9. *& seq. ab infr.*	§. † *ex diverso*, ibid. lin. 14. ab infr.
l. si neque C. de rescind. vendit. *ibid. lin.* 4. *ab infr.*	*l. si* † *major* , ibid. lin. 11. ab infr.
l. servum C. de judic. *pag.* 351. *lin.* 21.	*l.* † *servus*, pag. 204. lin. 8. ab infr.
l. 3. C. de postlim. reverf. *pag.* 353. *lin.* 14.	*l.* † 18. *C. de postlim. reverf.* pag. 205. in fin.
l. ult. C. de SS. Eccl. *pag.* 354. *lin.* 8.	*l.* † *ut inter* , pag. 206. lin. 9. ab infr.
l. qui mutuum mandat. *pag.* 355. *lin.* 7.	*l. qui* † *mutuam* , pag. 207. lin. 5.
§. item Servianæ Inst. de act. *pag.* 356. *lin.* 23.	§. *item* † *Serviana*, ibid. lin. 11. ab infr.
l. si fundus §. in vindicatione infr h. tit. *pag.* 360. *lin.* 10. *&* 11.	*l. si fundus* , §. † *interdum* , pag. 209. lin. 5. ab infr.
l. quid sit fugitivus §. pignus de ædilit. edict. *ibid. lin.* 4. *ab infr.* iterum *pag.* 415. *lin.* 4. & *pag.* 514. *lin.* 15. atque iterum *pag.* 521. *lin.* 14. & *pag.* 540. *lin.* 13. *ab infr.* & *pag.* 546. *lin.* 2. & *pag.* 577. *lin.* 3. denuo *pag.* 606. *lin.* 14.	*l.* † *quis sit fugitivus* , §. *pignori*, pag. 210. lin. 14. pag. 241. lin. 5. ab infr. 298. lin. 15. 302. lin. 20. ab infr. 314. lin. 17. ab infr. 317. lin. 5. ab infr. 336. lin. 6. ab infr. & pag. 354. lin. 15. ab infr.
l. Papinianus §. ult. supr. de inoffic. testament. *pag.* 364. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l. Papinianus*, §. † *penult.* pag. 212. lin. 24. & 25.
l. qui repudiantis l. 1. & l. seq. l. si suspecta supr. de inoffic. testament. *pag.* 365. *lin.* 9. *&* 10.	*l. qui repudiantis*, §. † 1. *& l. seq. &c.* ibid. lin. 13. & seq. ab infr.
l. & ex diverso, §. 1. de re judicat. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l. & ex diverso*, §. 1. *de* † *rei vindicat.* pag. 213. lin. 8.
l. debitor C. ad Trebell. *pag.* 367. *lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l. debitor*, † *ff. ad Trebell.* pag. 214. lin. 19.
l. naturalis infr. de obligat. & act. *pag.* 368. *lin.* 10.	*l.* † *naturales* , ibid. lin. 29. & 30.
l. penè infr. de reb. auctor. judic. possid. *pag.* 369. *lin.* 9. *&* 10.	*l.* † *penult.* pag. 215. lin. 10.
l. quod peculij supr. de pecul. *ibid. lin.* 12. *&* 13.	*l.* † *qui peculii*, ibid. lin. 12.
nec debet curiosus esse creditor, quàm in rem impendatur pecunia perdita, dummodo cum eo contrahat qui potest se obligare, *pag.* 371. *lin.* 13. *& seq.*	nec debet curiosus esse creditor, quam in rem impendatur pecunia † credita , dummodo , &c. *pag.* 216. *lin.* 22. *& seqq.*
l. servus, C. quod cum eo qui in alien. potest. *ibid. lin.* 6. *& seq. ab infr.*	*l.* † *si servus*, C. *quod cum eo*, *&c.* ibid. lin. 15. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
Et quidem Marcianus in fine h. l. videtur negare, *pag.* 373. *lin.* 4. *&* 5. §.	Et quidem Marcianus in fine *h.* † videtur negare, *pag.* 217. *lin.* 22. *&* 23.
§. usumfructum supr. h. l. *pag.* 374. *lin.* 13. *ab infr.*	§. † *usufructus*, pag. 218. lin. 16.
Quod si debitor certa prædia quæ in hypothecis erant hoc est quæ erant constituta in ijsdem prædiis pignori obligaverit, illis de mortuis, alia quæ in eorum locum substituta sunt, pignori non tenentur, *pag.* 375. *in fin. ad* 376.	Quod si debitor certa prædia † & mancipia, quæ, &c. *pag.* 219. *lin.* 5. *& seqq.*
l. si mandata supr. mandat. *pag.* 378. *lin.* 8. *&* 9.	*l. si* † *mandatu* 45. pag. 220. lin. 22.
l. si convenit infr. h. tit. *ibid. lin.* 25.	*l.* † *cum convenit*, ibid. lin. 16. ab infr.
l. 3. §. ult. infr. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt. *pag.* 379. *lin.* 9. *& seq. ab infr.*	*l.* 3. §. † 4. infr. *de reb. eor. &c.* pag. 221. lin. 17.
l. 4. al. si ex duobus §. sed & si Marcellus infr. de in diem addict. pag. 380. in princ.	*l.* 4. *al. l. si ex duobus*, §. *sed* † *& Marcellus*, ibid. lin. 24.
l. qui proprio §. 1. . . . supr. de procurat. *pag.* 381. *lin.* 2. *&* 3.	*l. qui proprio*, §. † 2. pag. 222. lin. 1.
l. si fidejussor §. in omnibus pro socio, *pag.* 384. *lin.* 18.	*l. si fidejussor*, §. *in omnibus*, † *mandat.* pag. 224. lin. 1.
l. omnia de probat. l. sicut si debitor infr. quib. mod. pign. vel hypothec. solu. *pag.* 385. *lin.* 14. *& seq. ab infr.*	*l.* † *ante omnia*, *de probat. l. sicut*, † §. *si debitor*, infr. *quibus mod. &c.* ibid. lin. 13. & seq. ab infr.
l. 5. infr. h. tit. *pag.* 390. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l.* † *si inter*, §. 3. infr. *h. tit.* pag. 227. lin. 11. ab infr.
§. 1. instit. de offic. judic. *pag.* 391. *lin.* 14.	§. † 2. *inst. de offic. judic.* pag. 228. lin. 8.
Ad §. *Si plures ejusd. leg.* pag. 392. in rubr.	*Ad* §. *si* † *pluris*, *ejusdem leg.* ibid. in rubr. ult.
l. alia res §. 1. supr. de pignor. act. *pag.* 393. *lin.* 7. *ab infr.*	*l.* † *aliena res*, pag. 229. lin. 20. ab infr.
l. non alias §. 1. de judic. *pag.* 395. *lin.* 5. *&* 6.	*l. non alias*, §. † 2. ibid. lin. 18. & 19.
Ad L. 11. ibid. in rubric. ult.	*Ad L.* † 19. ibid. in rubr. ult.
l. emptoris C. de evict. pag. 396. *lin.* 22.	*l.* † *emptori*, pag. 231. lin. 14.
doli replicatione exceptionem elidet creditor, quia dolo facit creditor, qui rem alienam pignoravit, si excipiat non valere pignus, *pag.* 397. *lin.* 20. *& seqq.*	doli replicatione exceptionem elidet creditor, quia dolo facit † debitor, qui rem alienam, &c. *ibid. lin.* 6. *& seqq. ab infr.*
M. Tull. Verr. 6. *pag.* 399. *lin.* 18.	M. Tull. Verr. † 4. 5. *pag.* 233. lin. 5.
l. 1. §. cum rem infr. quæ res pignor. *pag.* 400. *lin.* 5. *&* 6.	*l.* 1. §. † *eam rem*, ibid. lin. 23. & 24.
l. Titio cum testamento §. Lucia de legat. 2. *pag.* 403. *lin.* 11. *&* 12. & denuo *pag.* 484. *lin.* 16.	*l.* † *Titia cum Testamento*, pag. 235. lin. 11. & 12. & pag. 281. lin. 5.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. mutuo C. si cert. petat. *ibid. lin.* 8. *& seq. ab infr.*	*l.* † *mutua*, ibid. lin. 27.
l. 1. §. inter filios infr. ad l. Corneliam de fals. pag. 404. lin. 1.	*l.* 1. §. *inter* † *filium*, ibid. lin. 33.
Columell. lib. 1. cap. 8. & lib. 1. cap. 1. *pag.* 406. *lin.* 13. *& seq. ab infr.*	Columell. *lib.* 1. *cap.* 8. *& libr.* † 12. *cap.* 1. pag. 237. lin. 5.
l. ex facto §. proinde infr. de heredib. instit. *ibid. lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l. ex facto*, §. † *rerum*, ibid. lin. 6.
l. 1. C. de pact. pignor. *pag.* 408. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* 1. C. *de* † *part. pignor.* pag. 238. lin. 14.
l. potior §. si de futuris infr. qui potior in pignor. *ibid. lin. ult.*	*l. potior*, §. *si de* † *futura*, ibid. lin. 20.
l. etiam l. ex facto supr. de pecul. *pag.* 411. *lin.* 9. *ab infr.*	*d.* † *l. etiam*, *qui potior. in pignor. l. ex facto*, supr. *de pecul.* pag. 240. lin. 4.
Si in executione vectigalis tam debitor quàm creditor cessassent, ibid. in fin. ad pag. 412.	*Si cum in* † *exsolutione vectigalis*, &c. ibid. lin. 10. & 11.
Idem Flor. Quintil. 6. instit. *pag.* 413. *lin.* 17.	Idem. † Fab. Quintil. 6. instit. *pag.* 241. *lin.* 1.
l. sed si pupillus §. prescribere supr. de instit. act. *pag.* 414. *lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l. sed si pupillus*, §. † *proscribere*, ibid. lin. 11. & seq. ab infr.
De hoc §. dictum est in l. 15. quod dicitur supr. h. tit. *pag.* 416. *lin.* 2.	De hoc §. dictum est in *l.* 15. † §. *quod dicitur*, supr. *h. tit.* pag. 242. lin. 21.
Nov. Just. 97. cap. 5. *pag.* 417. *lin.* 2.	*nov. Just.* 97. *cap.* † 3. ibid. lin. 3. ab infr.
l. si vulneraveris supr. ad l. Aquil. *pag.* 418. *lin.* 10.	*l. si vulneraveris*, supr. † *locat.* pag. 243. lin. 19. ab infr.
l. solutum §. solutum vers. non enim est credibile supr. de pignor. act. *ibid.* lin. 15. & 16.	*l. solutum*, §. † *solutam*, *vers. non enim credibile est*, ibid. lin. 16. & seq. ab infr.
Quid pauper ride mutat cœnacula. pag. 419. lin. 8.	† *Quid pauper ? viden', ut mutat cœnacula . . .* pag. 244. lin. 7.
l. 7. supr. de usur. *ibid. lin. antepen. & pen.*	*l.* 7. §. 1. supr. *de* † *usufr.* ibid. lin. 27.
l. sed prædium C. de præd. minor. *pag.* 421. *lin.* 15. *& seq. ab infr.*	*l.* † *si prædium*, pag. 145. lin. 22. & 23.
l. filiusf. supr. ad Maced. pag. 423. lin. 8.	*l.* † *si filiusf.* 16. pag. 246. lin. 18.
l. si in lege §. colonus supr. locat. *pag.* 424. *lin.* 23. *&* 24.	*l. si in lege*, §. † *si colonus*, pag. 247. lin. 10.
Taberna pignori obligatâ, licet merces quæ in ea sunt, tacite obligatæ sint, hoc non impedit, quin venire possint, & venditæ solvantur onere hypothecæ, nè tollatur libertas negotiationis, sed eo satis cautum est debitori, quod merces reparatæ & refectæ ex pretio venu-	Taberna pignori obligata, licet merces, quæ in ea sunt, tacite obligatæ sint, hoc non impedit quin venire possint, & venditæ solvantur onere hypothecæ, ne tollatur libertas negotiationis: sed eo satis cautum est † creditori, quod merces reparatæ & refectæ ex

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
ditionis priorum mercium , eodem jure censentur. *pag.* 425. *lin.* 8. & *seqq.*	pretio venditionis priorum mercium eodem jure censentur . *ibid. lin.* 25. & *seqq.*
l. 2. C. de pact. pignor. *pag.* 426. *lin.* 9.	*l.* 2. *C. de* † *part. pignor.* pag. 248. lin. 5.
l. qui scit C. de usur. *pag.* 427. *lin.* 4.	*l. qui scit* , † *ff. de usur.* ibid. lin. 21. ab infr.
l. sicut §. an paciscar infr. quibus mod. pign. vel hypoth. solv. *pag.* 429. *lin.* 9. & 10.	*l. sicut* , §. † *an pacisci* , pag. 249. lin. 7. ab infr.
l. contra juris §. si filiusf. supr. de pact. *ibid. lin.* 21.	*l. contra juris* , §. *si* † *filius* , pag. 250. lin. 3.
l. apud Celsum §. si mulier infr. de dol. & met. except. *pag.* 438. *lin.* 16. & 17.	*l. apud Celsum*, §. † *sed etsi mulier*, pag. 255. lin. 3.
l. 1. & 3. supr. in quib. caus. pign. vel hipoth. *pag.* 444. *lin.* 8. & 9.	*l.* † 2. & 3. pag. 258. lin. 14.
l. Paulus respondit §. 1. infr. quib. mod. pign. vel hipoth. solu. *pag.* 456. *lin.* 14. & 15.	*l. Paulus respondit*, † *in princ.* pag. 265. lin. 2. & 3.
l. 2. C. de pignorib. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † 22. *C. de pignorib.* ibid. lin. 14.
l. deducta §. qui post mortem ad Trebell. *pag.* 457. *lin.* 7. & 8.	*l. deducta* , §. *qui post* † *tempus* , ibid. lin. 23.
l. 4. supr. de pignorib. *pag.* 459. *lin.* 6.	*l.* 4. supr. *de* † *pignerat. act.* pag. 266. lin. 18. ab infr.
l. prox. §. ult. supr. h. tit. *pag.* 460. *lin.* 6. & 7.	*l.* † 12. §. *ult.* supr. *h. tit.* pag. 267. lin. 10. & 11.
l. 1. l. cum tibi C. de pignorib. *pag.* 461. *lin.* 22. & denuo *pag.* 462. *lin.* 7. *ab infr.*	*l.* 1. *l. cum tibi*, C. † *qui potior. in pign.* pag. 268. lin. 1. & lin. 16. ab infr.
l. si cum possessor infr. de censib. pag. 465. lin. 1.	*l.* † *cum possessor*, pag. 269. lin. antepen.
l. si mandatur §. creditor supr. mandat. *pag.* 467. *lin.* 11. & *seq. ab infr.*	*l. si* † *mandatu* 59. §. *creditor*, pag. 271. post tit. lin. 5.
l. Stichum §. ult. infr. de solut. *pag.* 469. *lin.* 14. & *seq. ab infr.*	*l. Stichum* , §. † 10. pag. 272. lin. 29.
l. eos C. de pignorib. *pag.* 471. *lin.* 9.	*l. eos* , C. † *qui potior. in pignor.* pag. 273. lin. 24.
l. creditor l. si simpliciter §. pen. supr. qui potior. in pignor. *ibid. lin.* 15. & 16.	*l. creditor* 12. §. † *si simpliciter*, §. *pen.* ibid. lin. 14. ab infr.
Respondet Paulus venditionem nullam esse, *pag.* 473. *lin.* 8. & 9.	Respondet † Marcellus, venditionem nullam esse : *pag.* 274. *lin.* 14. *ab infr.*
cap. pen. extr. ut lit. non contestat. *pag.* 474. *lin.* 9.	*cap.* † *ultim.* §. *in aliis* , pag. 275. lin. 14.
l. si mandatum §. creditor supr. mandat. *pag.* 476. *lin.* 7. & 8.	*l. si* † *mandatu* 59. §. *creditor*, pag. 276. lin. 23.
l. 2. §. ult. & l. 3. supr. famil. ercisc. l. ea quæ C. h. tit. pag. 477. lin. 1. & 2.	*l.* 2. §. *ult.* & *l.* 3. supr. *famil. ercisc. l. ea quæ* , C. *eod. tit.* ibid. lin. antep. & pen.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
Pignus solvitur donatione vel remissione debiti si tibi de pact. l. 1. & tot. tit. l. de remiss. pignor. *pag.* 479. *post rubric. lin.* 1. & 2.	Pignus solvitur donatione, vel remissione debiti; *l.* † *si tibi*, §. 2. *de pact. l.* 1. & *tot. tit.* † *C. de remiss. pignor.* pag. 278. lin. 17. & 18.
l. hipothecas C. de remiss. pignor. *pag.* 484. *lin.* 24.	*l.* † *si hypothecas*, pag. 281. lin. 11. & 12.
l. 7. §. 1. supr. h. tit. *pag.* 485. *lin.* 8.	*l.* † 1. §. 1. ibid. lin. 26. & 27.
l. vel creditores. C. de pignor. act. *pag.* 487. *lin. pen.*	*l.* † *nec creditores*, pag. 283. lin. 5.
& ita intelligendum est quod dicitur servum manumissum sub conditione, si dotem daret, liberum fore si decem habuisset parata, *pag.* 488. *lin.* 11. & *seqq.*	& ita intelligendum est quod dicitur, servum manumissum sub conditione, si † decem daret, liberum fore si decem habuisset parata, *ibid. lin.* 16. & *seqq.*
l. si promissor §. ult. de pecun. constitut. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *promissor*, ibid. lin. 19. ab infr.
Ad §. *videamus*. pag. 490. in rubric.	*Ad* §. † *videbimus*. pag. 284. in rubric. 2.
l. hereditariam de evict. *pag.* 491. *lin.* 5.	*l.* † *rem hereditariam*, ibid. lin. antep.
l. usucapione C. eod. *pag.* 492. *lin.* 4.	*l.* † *usucapio*, *C. eod.* pag. 285. lin. 22.
l. si filiusf. de donat. *pag.* 494. *lin.* 7.	*l.* † *filiusf.* pag. 286. lin. 14. ab infr.
Ad §. *quod si*. §. *si Titius*. pag. 497. in rubric.	*Ad* §. *quod si*, §. † *tutius*. pag. 288. in rubric. 1.
Si Titius debitor qui habebat fundum obligatum primo, secundo debitori ex diversis summis, fundum vendidit Mœvio de consensu creditoris pignus remittitur, etiam si satisfactum ei non sit, ... sibi imputare debet creditor qui ultro pignus remisit, & secutus est fidem debitoris l. ult. C. de remiss. pignor. Nec debitor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor qui admisit remissionem pignoris, nec solvit priori creditori, &c. *ibid. lin.* 1. & *seqq.*	Si Titius debitor, qui habebat fundum obligatum primo, & secundo creditori ex diversis summis, fundum obligatum vendidit Mævio de consensu primi creditoris, pignus remittitur, etiam si ei satisfactum non sit, &c. Nec † creditor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor, qui, &c. *pag.* 288. *lin.* 14. & *seqq.*
l. perinde in fin. de reb. credit. *pag.* 498. *lin.* 16.	*l.* † *proinde*, pag. 289. lin. 4.
l. 1. §. ult. l. 7. supr. h. tit. *pag.* 500. *lin.* 20. & 21.	*l.* 1. §. † 1. *l.* 7. supr. *h. tit.* pag. 290. lin. 13.
l. Titia §. Lucia de legat. 1. *pag.* 501. *lin.* 4.	*l. Titia* 34. §. *Lucia*, *de legat.* † 2. ibid. lin. 28. & 29.
Plin. lib. 25. cap. 1. *pag.* 509. *lin.* 9.	Plin. libr. † 15. cap. 1. pag. 295. lin. 8. & 9.
§. sciendum infr. h. leg. *pag.* 513. *lin.* 2.	§. † *sed sciendum*, pag. 297. lin. 23.
l. ea quæ commendandi de act. empt. . . . l. 1. eod. tit. *pag.* 516. *lin.*	*l. ea quæ commendandi*, *de* † *contrah. empt.* . . . *l.* 1. *in fin. de act. empt.*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
8. & 9.	pag. 299. lin. 22. & seqq.
l. ex empto §. redhibitoriâ . . . de act. emp. *pag.* 518. *lin.* 22. & 23.	*l. ex empto*, §. † *redhibitionem*, pag. 300. lin. 8. ab infr.
l. 1. §. exemplo supr. h. tit. *pag.* 519. *in fin. ad* 520.	*l.* 1. §. † *apud Vrvianum*, pag. 301. lin. 13. & seq. ab infr.
l. 1. §. medicus de extraord. cognit. *ibid. lin.* 8.	*l.* 1. §. † *medicos*, ibid. lin. 7. ab infr.
l. 1. §. exemplo l. 4. init. supr. h. tit. *pag.* 521. *lin. ult.*	*l.* 1. §. † *apud Vrvianum*, *l.* 4. §. 1. pag. 302. lin. antepen.
§. *illud erit advocandum*. pag. 522. in rubric. 1.	§. *illud erit* † *adnotandum*. pag. 303. in rubric. 1.
l. quæsitum §. sonticus de re judic. *ibid. lin.* 16.	*l. quæsitum, de re judic.* ibid. lin. 10.
can. hinc Osenius 49. dist. *pag.* 523. *lin.* 11. & 12.	*can. hinc* † *etenim*, ibid. lin. 10. & seq. ab infr.
l. Labeo de V. S. *pag.* 524. *lin.* 15.	*l. Labeo*, † *de supellect. legat. in fin.* pag. 304. lin. 22.
& Paulus ait eos esse sanos, pag. 525. lin. 14. & 15.	& † Ulpianus ait, eos esse sanos, pag. 305. lin. 5.
Plin. lib. 11. cap. 13. *pag.* 527. *lin.* 12. *ab infr.*	Plinius libr. 11. cap. † 53. *pag.* 306. *lin.* 23.
Cujac. 11. obs. 14. *ibid. in marg.*	Cujac. 11. *obs.* † 10. ibid. in marg.
§. *Quod si pedum*. pag. 529. in rubric. 2.	§. *quod* † *Pedius*. pag. 307. in rubr. penult.
Plinio lib. 8. cap. 5. *pag.* 531. *lin.* 12.	Plinio *libr.* † 7. *cap.* 15. pag. 308. lin. 8. & seq. ab infr.
l. 1. §. is qui ad hostes de re militar. *pag.* 534. *lin.* 16. & 17.	*l.* † 3. §. *his qui ad hostem*, ibid. lin. 8. ab infr.
ex h. l. init. *pag.* 536. *lin.* 3.	*ex h. l.* †. §. 1. pag. 311. lin. 7. ab infr.
§. *Idem Cælius*. ibid. in rubric. 1.	§. † *item Cælius*. ibid. in rubr. ult.
l. si vero §. idem ait, §. sed si. de his qui dejecerunt, vel effuderunt. *ibid. lin.* 11. & *seq. ab infr.*	*l. si vero*, §. 1. *vers. idem erit*, & *vers. sed si quis, de his qui effuder. vel dejecerint*, pag. 312. lin 11. & 12.
§. est autem inst. eod. tit. *pag.* 538. *lin.* 18.	*inst. eod.* † *in princ. vers. est autem*, pag. 313. lin. 18.
l. ex facto §. proinde de hered. instit. *ibid. lin.* 21. & 22.	*l. ex facto*, §. † *rerum autem*, ibid. lin. 21.
l. 2. §. quod si mancipium supr. h. tit. *ibid. lin.* 3. *ab infr.*	*l.* † 1. §. 1. *vers. quod si mancipium*, ibid. lin. 16. ab infr.
l. cum mihi redhibes infr. h. tit. *pag.* 543. *lin.* 9. & 10.	*l. cum mihi* † *redhibeas*, pag. 316. lin. 7.
§. *Item Pomponius*. ibid. in rubric. 2.	§. † *idem Pomponius*. ibid. in rubr. 2.
L. Vlt. ibid. in rubric. ult.	§. † *ult.* ibid. in rubr. 3.
l. Ædiles §. Pedius ait infr. h. tit. *pag.* 545. *lin.* 2.	*l. ædiles* 25. §. † *item sciendum*, *pag.* 317. lin. 14.
l. 1. §. item si quod mancipium . . . supr. h. tit. *pag.* 546. *lin.* 1. & 2.	*l.* 1. §. † 1. *vers. item si quod mancipium*, ibid. lin. 6. & seq. ab infr.
§. *Hæ actiones*. pag. 547. in rubric. 2.	§. † *hæ actiones*. pag. 318. in rubr. penult.
l. cum autem §. jubent ædiles supr. h. tit. *pag.* 548. *lin.* 7. & *seq. ab infr.*	† §. *jubent ædiles*, supr. *h. l.* pag. 319. lin. 18. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.	Edit. mea.
l. pronuntiatio §. servitutium de V. S. . . . d. l. pronuntiatio §. familiæ, *pag.* 549. *lin.* 7. & 4. *ab infr.*	*l. pronuntiatio*, §. † *servitutum*, *de V. S. . . . d. l. pronuntiatio* §. † *servitutum*, pag. 320. lin. 9. & seqq.
l. & post de judic. *pag.* 551. *lin.* 16. & 17.	*l.* † *non potest*, pag. 321. lin. 10.
Cujac. 2. obs. 28. *pag.* 552. *lin. ult.*	Cujac. † *6. obs.* 28. pag. 322. lin. 5. & 6.
l. bovem §. quis infr. h. tit. *pag.* 553. *lin.* 3. & 4.	*l. bovem*, §. † *si quis servum*, ibid. lin. 8. & 9.
l. ex empto §. redhibitionem sup. eod. tit. *ibid. lin.* 11.	*l. ex empto*, §. † *animalium*, ibid. lin. 15.
ex h. §. *ibid. lin.* 14.	ex *h.* † *l.* ibid. lin. 17.
l. cum autem §. Julianus supr. h. tit. *pag.* 554. *lin.* 13. & *seq. ab infr.*	*l. cum autem*, §. † *quare*, pag. 323. lin. 7.
l. non distinguemus in pr. §. illud de recept. arbitr. l. si servus depositum in fin. de noxal. act. *ibid. lin.* 4. & *seq. ab infr.*	*l. non distinguemus*, §. † *9. vers. sed hoc tale*, *de recept. qui arbitr. l. si servus* † *depositus*, &c. ibid. lin. 15. & 16.
l. si id quod §. ult. de donat. int. vir. & uxor. *pag.* 555. *lin.* 12. & *seq. ab infr.*	*l. si id quod*, §. † 1. ibid. lin. 13. ab infr.
§. *Ancilla*. pag. 556. in rubric. ult.	§. † *si ancilla*, §. *sed & si forte*, §. *si peculium*. pag. 324. in rubr. 1.
l. si tamen §. si tamen plures judic. solv. l. ne in plures de interrogat. act. *pag.* 557. *lin.* 11. & *seqq.*	*l.* † *jam tamen*, §. *si tamen plures*, *judic. solv. l. ne in plures*, *de* † *exercitor. act.* ibid. lin. 12. & seq. ab infr.
l. Ædiles §. ult. infr. h. tit. *ibid. lin.* 18.	*l. ædiles*, §. *ult.* supr. *h. tit.* ibid. lin. antepen.
l. rem hereditariam 1. de evict. *pag.* 558. *lin.* 12.	*l. rem hereditariam*, † infr. *de evict.* pag. 325. lin. 17. & 18.
ut indicant illa verba, si quasi plures rei fuerint venditoris, *pag.* 559. *lin.* 12. & 13.	ut indicant illa verba, *si quasi plures rei* † *fuerunt venditores*, ibid. lin. antepen. & penult.
l. cum autem §. Julianus §. pen. supr. h. tit. *ibid. lin.* 20. & 21.	*l. cum autem*, §. *Julianus*, §. † *ult.* supr. *h. tit.* pag. 326. lin. 4. & 5.
l. Ædiles §. ordine infr. h. tit. ibid. lin. 22. & 23.	*l. ædiles*, §. *ordine*, supr. *h. tit.* ibid. lin. 6.
l. qui occidit §. ult. eod. tit. *ibid. lin. ult.*	*l. qui occidit*, §. † *penult.* ibid. lin. 16.
§. si mancipia supr. h. l. *pag.* 560. *lin.* 11. *ab infr.*	§. *si* † *mancipium*, ibid. lin. 10. ab infr.
l. Ædiles §. 1. supr. h. tit. *ibid. lin. antepen.*	*l. ædiles*, §. † 2. ibid. lin. antepen. & penult.
l. navis §. quid autem §. quid ergo ad l. Aquil. *pag.* 561. *lin.* 20.	*l. navis* 4. §. *cum autem*, *in pr.* & *vers. quid ergo*, *de* † *leg. Rhod.* pag. 327. lin. 16. & 17.
l. si pignora §. ult. supr. de pignor. act. *pag.* 562. *lin.* 9. & *seq. ab infr.*	*l. si* † *pignore*, pag. 328. lin. 3.
M. Tull. 7. epist. 125. *pag.* 563. *lin.* 5. & *seq. ab infr.*	M. Tull. famil. 7. epist. †. 24. ibid. lin. 13. ab infr.
l. un. C. h. tit. pag. 564. lin. 7.	*l.* † *ultim. C. h. tit.* ibid. lin. 4. ab infr.

Edit. Tolosan.	Edit. mea.
ex h. §. & l. ajunt Aediles supr. h. tit. *pag.* 565. *lin.* 13. *&* 14.	ex *h.* † *l.* *&* *l.* † 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* pag. 329. lin. 13. ab infr.
Hoc verum est si in venditione fundi dictum sit, certum tempus accessurum, veluti Sichum, *ibid. lin.* 5. *& seq. ab infr.*	Hoc verum est, si in venditione fundi dictum sit, certum † corpus accessurum, veluti Stichum: *pag.* 330. *lin.* 1. *&* 2.
quis enim ferat liberos a parentibus, servos a fratribus, a viris conjuges segregari, *pag.* 568. *lin.* 15. *&* 16.	quis enim ferat liberos a parentibus, † sorores a fratribus, a viris conjuges segregari? *pag.* 331. *lin.* 24. *& seqq.*
Ambrosius epist. 1. *pag.* 569. *lin.* 2.	Ambrosius epist. † 2. tom. 1. (al. 65.) ibid. lin. 5. ab infr.
Idem de Thobia cap. 12. *Non in centesima incipit esse, sed summâ*, ibid. lin. 5. & 6.	idem de Tob. cap. 12. *Non* † *jam centesima incipit esse, sed summa*, ibid. lin. pen. & ultim.
Idem lib. 30. cap. 3. *ibid. lin. 6. ab infr.*	Idem libr. 30. cap. † 5. *num.* 13. pag. 332. lin. 18.
Idem eod. lib. cap. 10. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	Idem libr. † 32. cap. 10. num. 47. *ibid. lin.* 20. *&* 21.
Senec. epist. 81. *pag.* 570. *lin.* 14. *ab infr.*	Senec. epist. † 80. *ibid. lin.* 8. *ab infr.*
Hominem cum ornamentis omnibus exornatum adducet jam ad Trapezitam Æschinum, ibid. lin. 10. & seq. ab infr.	*Hominem cum ornamentis omnibus exornatum adducite ad me, jam ad Trapezitam Æschinum*, ibid. lin. 5. & seq. ab infr.
l. servis legatis §. pen. de legat. 3. *pag.* 571. *lin.* 11. *ab infr.*	*l. servis legatis*, §. † *antepen.* pag. 333. lin. 26.
Nam & si polia, id est equitium, sic dictum a græco πῶλος quod pullum maxime equinum significat, unde πωλία *equitium*, propter unum equum qui vitiosus est, omnem poliam redhiberi non oportet. *pag.* 575. *lin.* 11. *& seqq.*	Nam & si polia, id est equitium (sic dictum a græco πῶλος quod pullum maxime equinum significat, unde πωλία *equitium*) † venierit, propter unum equum, qui vitiosus est, omnem poliam redhiberi non oportet. *pag.* 335. *lin.* 11. *& seqq. ab infr.*
l. lectos de contrah. empt. *pag.* 576. *lin.* 12.	*l. lectos, de* † *peric. & commod. rei vendit.* pag. 336. lin. 17.
§. *qui persuasit*. pag. 577. in rubr. 1.	§. *qui* † *persuasu*. pag. 337. in rubr. 1.
l. 1. §. 1. de servo corrupt. *ibid. lin.* 16.	*l.* 1. † *in princ.* ibid. lin. 6. & 7.
l. in emptione de contrah. empt. *pag.* 580. *lin.* 14. *ab infr.*	*l.* † *si in emptione*, pag. 339. lin. 6. & 7.
l. si is qui §. heredes de except. rei judic. *pag.* 583. *lin.* 8. *& seq. ab infr.*	*l. si is qui*, §. † *est in potestate*, pag. 341. lin. 6.
l. si ut certo loco §. custodiam supr. commodat. *pag.* 584. *lin.* 18.	*l. si ut certo loco*, §. † *sed an etiam*, ibid. lin. 26. & 27.
l. ult. §. 1. naut. caupon. pag. 585. lin. 22.	*l. ult.* † *in princ. vers. item si prædixerit*, pag. 342. lin. 10.
l. Julianus §. 1. de act. empt. pag. 588. lin. 18.	*l. Julianus*, §. † 3. pag. 343. lin. ult.
Horat. serm. lib. 1. *Aut mala quem*	Horat. † de art. poet. 453. *Ut ma-*

Edit. Toloſan.	*Edit. mea.*
ſcabies, aut morbus regius urget. ibid. lin. 7. & ſeq. ab infr.	*la quem ſcabies, aut morbus regius urget*. pag. 344. lin. 6. & 7.
l. cum autem §. Julianus ſupr. h. tit. *pag.* 592. *lin.* 3. *&* 4.	*l. cum autem*, §. † *quare*, pag. 346. lin. 5. & 6.
Redhibitoria actio eo pertiner, ut emptor rem redhibeat, & venditor pretium reſtituat, quæ in venditionem cadere non poſſunt. *pag.* 594. *lin.* 11. *& ſeqq.*	Redhibitoria actio eo pertinet, ut emptor rem redhibeat, & venditor pretium reſtituat, quæ in † donationem cadere non poſſunt. *pag.* 347. *lin.* 24. *& ſeqq.*
l. 2. ſupr. de act. empt. *pag.* 598. *lin.* 18. *&* 19.	*l.* † 6. §. 3. pag. 349. lin. 4. ab infr.
l. ex empto §. venditorem ſupr. de act. empt. *pag.* 599. *lin.* 21.	*l. ex empto*, §. † *Caſſius ait*, pag. 350. lin. 27. & 28.
l. hæc ſtipulatio §. 1. infr. ut in poſſeſſ. legat. *pag.* 601. *lin.* 14. *&* 15.	*l. hæc ſtipulatio*, §. 1. *ut* † *legat. ſeu fideicomm. ſerv. cauſ. cav.* pag. 351. lin. 19. ab infr.
l. ſi ſervum ſupr. de pecul. pag. 602. lin. 10. & 11.	*l. ſi* † *ſervus*, pag. 352. lin. 8. & 9.
l. ſi pro re §. pro evictione . . . . infr. h. tit. *ibid. lin.* 17.	*l. ſi pro re*, § † *ſi pro evictione*, ibid. lin. 13.
Cujac. 2. obſ. 29. *pag.* 609. *lin.* 22. *&* 23.	Cujac. 2. *obſ.* † 20. pag. 356. lin. 17. ab infr.
l. prox. ſupr. h. tit. *ibid. lin.* 8. *ab infr.*	*l.* † 13. ſupr. *h. tit.* ibid. lin. 14. & ſeq. ab infr.
l. ſi ſervus cujus infr. h. tit. *pag.* 611. *lin.* 4.	*l. ſi* † *ſervum cujus*, pag. 357. lin. 25.
l. vendicantem infr. h. tit. *pag.* 612. *lin.* 11. *ab infr.*	ex † *h. l.* pag. 358. lin. 21.
§. *Inde Julianus*. pag. 615. in rubric.	§. † *unde Julianus*, † §. *& ideo ait.* pag. 360. in rubric. 1.
l. 1. ſupr. de Publician. l. 2. infr. pro emptor. *pag.* 616. *lin.* 12.	*l.* † 7. §. 1. ſupr. *de publician. l.* † 3. infr. *pro emptor.* ibid. lin. 20. & ſeq. ab infr.
l. ſi ſervus §. cavere de condict. furtiv. *ibid. lin.* 17.	*l. ſi ſervus*, §. † *bove*, ibid. lin. 15. ab infr.
l. qui pretium ſupr. de uſufruct. *pag.* 617. *lin.* 7. *ab infr.*	*l.* † *quia qui pretio*, pag. 361. lin. 25.
l. ſi venditoris, ſupr. h. tit. l. ſervus Titii ſupr. mandat. *pag.* 619. *lin.* 8.	*l. ſi* † *vendideris*, ſupr. *h. tit. l.* † *ſervum Titii*, ſupr. *mandat.* pag. 362. lin. 17.
l. hominem ſupr. de Ædil. edict. *pag.* 620. *lin.* 5. *&* 6.	*l.* † *ſi hominem*, ibid. lin. 5. ab infr.
Si res vendita evincatur ex perſona utriuſque, auctoris & venditoris &c. pag. 621. lin. 20. & 21.	Si res vendita evincatur ex perſona utriusque auctoris & † emptoris, *pag.* 363. *lin.* 13. *ab infr.*
Item qui denuntiavit in prima inſtantia poteſt denuntiare in cauſa appellationis, ſi omnia auctori ſint integra. *pag.* 623. *lin.* 21. *&* 22.	Item qui † non denuntiavit in prima inſtantia, poteſt denuntiare in cauſa appellationis, &c. pag. 364. lin. 6. & ſeq. ab infr.
l. qui decem §. ult. infr. de ſolut. *pag.* 624. *lin.* 4. *&* 5.	*l. qui decem* §. † *penult.* pag. 365. lin. 10. & 11.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
§. si quis alij inst. de inutilib. stipulat. *ibid. lin.* 8.	§. *si* † *impossibilis*, ibid. lin. 13. & 14.
l. cum reus §. ult. infr. de fidejuss. *ibid. lin.* 11. & 12.	*l.* † *sicut reus*, *in fin.* ibid. lin. 16. & 17.
Cujac. 3. obs. 3. *ibid. in marg.*	Cujac. † 9. *obs.* 3. ibid. in marg.
l. 1. §. si convenerit supr. deposit. *pag.* 628. *lin. pen.*	*l.* 1. §. *si* † *convenit*, pag. 368. lin. 7.
l. Stichum §. usumfructum de solut. *pag.* 633. *lin.* 15.	*l. Stichum*, §. † *nam si furiosi*, pag. 370. lin. 12. ab infr.
l. si tibi liberum C. h. tit. *pag.* 634. *lin.* 12.	*l. si tibi* † *liberam*, pag. 371. lin. 18.
At in hoc §. cum vendito servo venditor dixit usumfructum Titij esse Seij, Seio evincente usumfructum statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia venditor non detraxit usumfructum. *pag.* 635. *lin.* 17. & *seqq.*	At in *hoc* §. cum vendito servo venditor dixit usumfructum † Sempronii esse Seii, † Sempronio evincente usumfructum, statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia venditor non detraxit usumfructum. *pag.* 372. *in princ.*
l. in bonæ fidei infr. de adquir. rer. domin. *pag.* 638. *lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *bonæ fidei*, pag. 374. lin. 3.
l. eum plures infr. h. tit. *pag.* 643. *lin.* 20.	*l.* † *cum plures*, pag. 376. lin. 9. ab infr.
l. si quis alium de solut. *ibid. lin.* 27.	*l. si quis* † *aliam*, ibid. lin. 4. ab infr.
l. 2. C. de evict. *ibid. lin.* 33.	*l.* † 4. C. *de evict.* pag. 377. lin. 2.
l. qui fundum de V. O. pag. 645. lin. 14. & 15.	*l.* † *qui usumfructum*, ibid. lin. 4. ab infr.
l. ult. §. ult. infr. de jur. & fact ignor. *pag.* 646. *lin.* 23.	*l.* † *penult.* §. *ult.* pag. 378. lin. 17. ab infr.
l. ex facto supr. h. tit. *pag.* 647. *lin* 5. *ab infr.* & *pag.* 687. *lin.* 16.	*l.* † *hoc jure*, pag. 379. lin. 19. & pag. 402. lin. 15. ab infr.
l. 1. supr. de rer. permut. pag. 648. lin. 20. & 21.	*l.* † 2. pag. 379. lin. 11. ab infr.
l. exceptionibus in fin. de probat. *pag.* 649. *lin.* 11. & 12.	*l.* † *in exceptionibus*, pag. 380. lin. 12.
§. *Si cum posset*. ibid. in rubr. ult.	§. *si cum* † *possit*, ibid. in rubr. ult.
l. si fundo §. si cum posset supr. h. tit *pag.* 652. *lin.* 13. *ab infr.*	*l. si fundo*, §. *si cum* † *possit*, pag. 382. lin. 10. & 11.
Denuntiatio facta videtur, si per emptorem fiat quominus denuntietur, ne dolus prosit auctori. *pag.* 653. *lin.* 3. & *seqq.*	Denuntiatio facta videtur, si per † venditorem fiat quominus denuntietur, ne dolus prosit auctori. *ibid. lin.* 24. & 25.
Cujac. 11. obs. 54. *pag.* 654. *lin.* 27.	Cujac. 11. *obs.* † 4. pag. 383. lin. 23.
Idem dicendum est si emptor curaverit, ne denuntietur, *pag.* 656. *lin.* 10. & *seq. ab infr.*	Idem dicendum est si † venditor curaverit ne denuntietur, *ibid. lin.* 18. & seq. ab infr.
l. fideicommissum §. tractatum de judic. *pag.* 660. *lin.* 6. & *seq. ab infr.*	*l.* † *si fideicommissum*, §. *tractatum*, pag. 386. lin. penult.
l. Imperator §. centum de legat. 2. *ibid. in fin. ad pag.* 661.	*l. Imperator*, † *in princ.* pag. 387. lin. 3.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. quoties §. sicut infr. de administr. tutor. *pag. 665. lin. 6. & seq. ab infr.*	*l. quotiens*, §. † *nec utique*, pag. 389. lin. antepen.
Fundo mille jugerum vendito & tradito, flumen ducenta abstulit per eluvionem, mox idem flumen alluvione ducenta per aliam partem fundi attulit, post evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, evictio non præstatur pro quinta mille jugerum, hoc est pro ducentis, neque pro quarta mille jugerum hoc est pro ducentis quinquaginta, neque pro quinta octingentorum residuorum, hoc est pro ducentis quinquaginta, non præstatur etiam pro reliquis quadraginta, id est pro quinta ducentorum. Ratio est quia pro rata novæ regionis, id est alluvionis, seu incremento, quod accessit per alluvionem, evictionis periculum non præstat venditor. *pag. 669. in princ.*	Fundo mille jugerum vendito, & tradito, flumen ducenta abstulit per eluvionem, mox idem flumen alluvione ducenta per aliam partem fundi attulit, post evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, evictio non præstatur pro quinta mille jugerum, hoc est pro ducentis, neque pro quarta mille jugerum, hoc est pro ducentis quinquaginta: † sed perinde tenetur venditor, ac si de illis octingentis residuis sola centum sexaginta fuissent evicta, non pro reliquis quadraginta, id est pro quinta ducentorum. Ratio est quia pro rata novæ regionis, &c. pag. 391. in fin. ad 392.
l. minor §. si servum supr. h. tit. *pag. 671. lin. 26. & 27.*	*l. minor*, §. *si* † *servus*, pag. 393. lin. 23.
l. si servum §. pen. supr. h. tit. *pag. 672. lin. pen.*	*l. si* † *servus*, §. *pen.* pag. 394. lin. 8.
Opponitur lex mille §. 1. supr. h. tit. *pag. 673. lin. 15.*	*Opponitur l.* † *ex mille*, ibid. lin. 25.
l. 1. C. comm. utriusq. *ibid. lin. 23.*	*l.* † 7. ibid. lin. 31.
l. Julianus §. si procurator supr. de procurator. *ibid. lin. 4. ab infr.*	*l. Julianus*, §. *si procurator*, supr. *de* † *act. empt.* ibid. 34. & 35.
l. si fundum §. 1. supr. de act. empt. *pag. 680. lin. 10.*	*l. si* † *servum*, §. 1. pag. 398. lin. 23.
l. cum servum. Mandat. *pag. 681. lin. 4. ab infr.*	*l. cum* † *servus*, pag. 399. lin. 24.
l. eum ejusd. . . . de Ædil. edict. *pag. 683. lin. 8. ab infr.*	*l.* † *cum ejusdem*, pag. 400. lin. 25.
l. 1. l. si convenerit supr. deposit. *pag. 684. lin. 5. & seq. ab infr.*	*l.* 1. † §. *si convenit*, pag. 401. lin. 9.
l. in bonæ fidei infr. de adquir. rer. dom. *pag. 685. lin. 13. & 14.*	*l.* † *bonæ fidei*, ibid. lin. 22.
l. si via . . . . de servit. rustic. *pag. 686. lin. 13.*	*l.* † *via*, pag. 402. lin. 5.
l. qui uti optima de V. S. . . . d. l. qui uti optima, *ibid. lin. 22. & pen.*	*l. qui uti* † *optimæ*, ibid. lin. 12. & 21.
d. l. si servi venditor. *pag. 689. lin. 9. & 10.*	*d. l.* † *servi venditor*, pag. 403. lin. 24.
l. properandum l. sin autem C. de judic. *ibid. lin. 4. ab infr.*	*l. properandum*, † §. 2. *vers. sin autem*, ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
l. si perfectam C. h. tit. *pag. 691. in fin.*	*l. si* † *post perfectam*, pag. 405. lin. 8. & 9.
l. si debitorem C. de distract. pignor. *pag. 692. lin. 9.*	*l. si* † *debitor*, ibid. lin. 17.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. si quis alium ff. de solut. *ibid. lin.* 21.	*l. si quis* † *aliam*, ibid. lin. 27.
L. 7. pag. 693. in rubric. r.	*L.* † 6. ibid. in rubr. ult.
l. in venditione ff. h. tit. *ibid. lin.* 6.	*l.* † *si in venditione*, ibid. lin. 5. ab infr.
l. apud Celsum §. idem Labeo ff. de dol. & met. except. *ibid. lin.* 19. *&* 20.	*l. apud Celsum*, §. † *item Labeo* 5. pag. 406. lin. 7.
d. l. si ideo §. 1. pag. 694. lin. 6. ab infr.	*d. l. si ideo*, † *in princ.* ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
l. eum successores infr. h. tit. *pag.* 695. *lin.* 8. *ab infr.*	*l.* † *cum successores*, pag. 407. lin. 25.
l. si pignus ff. famil. ercisc. *pag.* 697. *lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l. si* † *pignori*, pag. 408. lin. 9. ab infr.
d. l. sumptus d. l. emptor. *pag.* 699. *lin.* 19. *&* 20.	† *l. sumptus*, *ff. de reivind. d. l. emptor.* pag. 409. lin. 11. ab infr.
l. atqui in natura . . . de negot. gest. *pag.* 700. *lin.* 1. *&* 2.	*l. atqui* † *natura*, pag. 410. lin. 6.
l. unic. C. de assert. tollend. *ibid. lin.* 19.	*l.* † 1. ibid. lin. 12.
l. venditor de V. O. *ibid. lin.* 19.	*l.* † *venditores*, *ff. de V. O.* ibid. lin. 20.
l. ab executore §. 1. infr. de appellat. *pag.* 701. *lin.* 10. *&* 11.	*l. ab executore*, §. † 2. ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
l. 2. supr. h. tit. *pag.* 705. *lin.* 6.	*l.* † 1. supr. *h. tit.* pag. 313. lin. 8.
l. si tibi §. pactus ff. de pact. *pag.* 706. *lin.* 19. *&* 20.	*l. si tibi*, §. † *pactum*, ibid. lin. ult.
l. 1. §. 1. C. de usucap. transformand. *ibid. lin.* 25.	*l.* † *unic. vers. hoc tantummodo*, pag. 414. lin. 4.
l. sciendum §. emptorem ff. de Ædil. edict. *ibid. in fin.*	*l. sciendum* 19. §. † *deinde*, *vers. emptorem*, ibid. lin. 11. & 12.
l. testamenta C. de testam. *pag.* 707. *al. ult. lin.* 25.	*l.* † *testamentum*, ibid. lin. 33.

Ex paucis verbis Græcis in h. I. vol. transcriptis.

ἐν ἁπάσι γὰρ κοινωνία . . . Nam in omni societate. pag. 132.	*ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ.* pag. 76.
οὐκ ἔςιν ἡ τρόπις . . . Non est carina. pag. 328.	*οὐκ ἔςιν ἡ τρόπις*, pag. 190.
Pignoris vero conventionalis species est *ἀντήχρησις.* pag. 371.	*ἀντίχρησις.* pag. 216.
quod jus *ἱμουτιυκτικὸν.* pag. 379.	*ἱμουτεύτικον.* pag. 221.
ἀῤῥοςέιαν, id est infirmitatem. *pag.* 522.	*ἀῤῥωςίαν.* pag. 303.
qui *ἀσίμως* idest sine ulla vocis significatione seu inarticulate loquitur, *καὶ τῇ ἀναδρωφωνῇ.* pag. 524.	qui *ἀσήμως* id est sine ulla vocis significatione seu inarticulate loquitur, *καὶ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ.* pag. 304.

Errores ex Tolosana editione in meam transfusi.

Pag. 16. bis §. *& homines.*	§. *& omnes,*
Pag. 51. *ex quibus caujis major,*	*ex quibus causis major.*
Pag. 217. *Ad* §. *usumfructum.*	*Ad* §. *ususfructus.*
Pag. 305. πολίτην.	πολίτην.

Errata propria editionis meæ.

PAg. 1. *respodit*, *respondit*. pag. 6. dati, dari. pag. 7. qnæ, quæ. pag. 10. cettus, certus. pag. 14. hostihus, hostibus, pag. 17. eb, ab. pag. 19. delictnm, delictum. pag. 20. legararius, legatarius. pag. 21. judicaræ, judicatæ. pag. 42. se pupillo, se a pupillo. ibid. *in potestate*, *in potestatem*. pag. 54. babet, habet. pag. 73. in marg. l. 12. l. 12. C. pag. 101. §. *generaliter*, §. *& generaliter*. pag. 117. benesicio, beneficio. pag. 154. *d. l. videndum*, *d. l. item videndum*. pag. 158. dnbitandi, dubitandi. pag. 176. locuplex, locuples. pag. 181. rem quam, re quam. ibid. laris, laribus. pag. 184. estet, esset. pag. 194. in marg. *de accusat. de appellat.* pag. 197. eausa, causa. pag. 199. δὲ οἱ, δὲ καὶ οἱ. ibid. καὶ ἀφέντες, καὶ ὀφειλόμενοι ἀφέντες. pag. 296. libr. 9. cap. † 63. libr. 9. cap. 39. sect. 63. pag. 303. interquæ, interque. pag. 304. *suppellect.* *supellect.* pag. 335. πολία, πολλία. pag. 339. ascripto, ascriptitio.

Quæ sequuntur corrupta sunt currente prelo in plagularum parte, inscitia typographi.

Pag. 93. ideoque speciali, idque speciali. pag. 96. in marg. Cujac. 12. Cujac. 22. pag. 189. tomdemnatus, condemnatus. pag. 190. τι, τὸ. pag. 191. non misit, misit. pag. 192. *l. pen. de solut. l. pen. C. de solut.* pag. 205. testitutionis, restitutionis.

Tandem, nota in marg. pag. 341. quæ respondet pag. 583. edit. Tolosan. debebat adpingi in marg. pag. 364. respondentis pag. 623. ejusdem Tolosan. edit. ubi dicitur: *Item qui denuntiavit in prima instantia potest denuntiare in causa appellationis.* Et d. pag. 341. al. 583. ubi legitur: *Si emptor servi morbosi vel vitiosi præscriptione temporis, id est sex mensium, actione redhibitoria exclusus sit, non nocet emptori si intra annum utilem agat quanti minoris, una electa alia consumitur*: tollenda solummodo erat negativa. At incaute (prout fert conditio artis typographicæ, in aliud pro alio sæpe sæpius accipiendo & confundendo) ibi nota addita fuit; & in cit. pag. 364 adjuncta tantum negativa. Pro tua humanitate igitur parce, & a d. pag. 441. expunge notam & negativam; aliaque, si quæ sunt, ex te corrige.

IN VOL. II.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. denique §. si Titio. Mandat. *pag.* 1. *lin. 6. ab infr.*	*l.* † *idemque*; §. *si quis Titio*, *mandat.* pag. 5. lin. 4. ab infr.
l. quia tantum. de negot. gest. *ibid. lin. pen.*	*l.* † *quia tantumdem*, pag. 6. lin. 1. & 2.
l. negotia mandat. *pag.* 3. *lin.* 17. & 18. & pag. 17. lin. 20.	*l.* † *qui negotia*, ibid. lin. antepen. & pag. 16. lin. 16.
l. tutor qui repertorium §. ult. de adm. tutor. *pag.* 3. *lin.* 5. *ab infr.*	*l. tutor* † *pro pupillo*, *in fin.* pag. 7. lin. 11.
l. in minoribus. C. in quibus caussis in integr. rest. non est necess. *pag.* 4. *lin.* 1. & 2.	*l. in* † *minorum*, ibid. lin. 15.
l. pecunia. §. actionis de v. s. ibid. lin. 21.	*l.* † *pecuniae*, ibid. lin. 31.
l. ult. C. de usur. rei judic. . . . l. in bonae fidei C. eod. *pag.* 5. *lin.* 5. & *seqq.*	*l. ult. C. de usur. rei judic. . . . l. in bonae fidei*, C. † *de usur.* pag. 8. lin. 3. & seqq.
l. mora. l. in bonae fidei infr. h. tit. *ibid. lin.* 15. & 16.	*l. mora*, † §. *in bonae fidei*, infr. *h. tit.* ibid. lin. 12.
l. liberto. §. filiam. de ann. legat. *pag. 6. lin. pen.*	*l. liberto*, §. † *filium*, pag. 9. lin. 13.
l. operas infr. de oper. libert. *pag.* 10. *lin.* 3. & 4.	*l.* † *operis* 31. pag. 11. lin. 11.
Senec. in consolat. ad Albinam, *ibid. lin.* 20.	Seneca de consolat. ad † Helviam, *ibid. lin.* 25.
l. 3. §. ult. . . . . de jur. fisc. *ibid. lin.* 25. & *pag.* 17. *lin. 6. ab infr.*	*l.* 3. §. †. 4. ibid. lin. 29. & pag. 16. lin. 25.
l. usura de usur. *pag.* 11. *lin.* 4.	*l. usura*, *de* † *V. S.* ibid. lin. antepen.
l. ait praetor . . . ex quib. caus. majores. *pag.* 12. *lin.* 12.	*l.* † *item ait praetor*, pag. 12. lin. 14. ab infr.
ex h. l. Aediles . . . de Aedilit. edict. *ibid. lin. 7. ab infr.*	*ex h. l.* † & *l. aediles* 25. pag. 13. lin. 4.
l. Julianus §. ex vendito. de act. empt. *pag.* 15. *lin.* 25.	*l. Julianus*, §. † *veniunt autem*, pag. 15. lin. 4.
Ideo si fideicommissum ab herede relictum sit pupillo, vel absenti Reip. caussa, vel alia, non debentur usurae fideicommissi relicti, &c. *pag.* 16. *lin.* 12. & *seqq. ab infr.*	Ideo si fideicommissum ab herede relictum sit pupillo vel absenti reip. caussa, vel alia justa caussa impedito, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit, non debentur usurae fideicommissi relicti, *pag.* 15. *lin.* 12. & *seqq. ab infr.*
l. residuum C. de distract. pignor. *pag.* 21. *lin.* 5. & 6.	*l.* † *si residuum*, pag. 18. lin. 5. & seq. ab infr.
l. in bonae fidei infr. de adquir. rer. dom. *pag.* 22. *lin.* 15.	*l.* † *bonae fidei*, pag. 19. lin. 12. & seq. ab infr.
l. quod in bonis de R. I. *pag.* 23. *lin.* 4.	*l. quod* † *evincitur*, pag. 20. lin. 11.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. 1. §. hic procul dubio . C. de usucap. transform. *ibid. lin.* 9. & 10.	*l.* † *un. vers. hoc tantummodo*. ibid. lin. 16. & 17.
l. utique §. non enim de rei vindic. *ibid. lin.* 11. & 12.	*l. utique*, † *in princ. vers. non enim*, ibid. lin. 18. & 19.
l. ad diem infr. h. tit. *pag.* 26. *lin.* 8. & 9.	*l. ad diem*, *infr.* † *de V. O.* pag. 22. lin. 16.
Plin. lib. 10. epist. 54. *pag.* 28. *lin.* 5. & 6.	Plin. libr. 10. epist. † 55. *pag.* 23. *lin.* 24.
l. atque naturâ . . . de negot. gest. *pag.* 29. *lin.* 14. & 15.	*l.* † *atqui natura*, pag. 24. lin. 21.
l. non solum infr. de vi & vi armat. *pag.* 30. *lin.* 17.	*l.* † 1. §. *non solum*, pag. 25. lin. 11.
Et hoc est quod insinuatur his verbis, *nec mora nisi aliquid aufert*. ibid. lin. 3. ab infr.	Et hoc est quod insinuatur his verbis, *nec mora* † *mea mihi aliquid aufert*. ibid. lin. 23. & 24.
§. *si interdicto*. pag. 31. in rubric penult.	§. † *in interdicto*. pag. 26. in rubric. 1.
l. quod in sumptus infr. h. tit. *ibid. in fin.*	*l. quod in* † *fructus*, ibid. lin. 13. & 14.
l. negotiorum C. de appellat. *pag.* 32. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. negotiorum*, † *ff. de appellat.* ibid. lin. antepen.
l. Julianus . §. offeri. de act. empt. *pag.* 33. *lin.* 3.	*l. Julianus*, §. † *offerri*, ibid. lin. 8.
l. unic. §. itaque partus dotalium, C. de rei uxor. act. *ibid. lin.* 11. & *seq. ab infr.*	*l. un.* §. † *cumque ex stipulatu*, *vers. sed & novissimi*, ibid. lin. 27.
l. si donator, eod. tit. *pag.* 35. *lin.* 3.	*l. si* † *donatae*, pag. 28. lin. 28.
l. videamus, §. pen. supr. h. tit. *ibid. lin.* 12.	*l. videamus* 38. §. † *antepen.* ibid. lin. 35.
l. si a domino . l. fructus de hæred. petit. *ibid. lin.* 14. & 15.	*l. si a domino*, † §. *fructus*, ibid. lin. 37. & 38.
l. Julianus, §. ex vendito, de act. empt. *pag.* 37. *lin.* 5.	*l. Julianus*, §. † *veniunt autem*, pag. 29. lin. 8. & seq. ab infr.
l. liberalitates, ff. h. tit. *ibid. lin.* 11. & 12.	*l.* † *liberalitatis*, §. 1. ibid. lin. pen. & ult.
l. certa de reb. credit. *ibid. lin.* 19. & 20.	*l.* † *lecta*, pag. 30. lin. 8.
l. cum quidam, §. in locato, l. in bonæ fidei, ff. h. tit. . . . l. ab initio, C. de pact. inter empt. & venditor. *ibid. lin.* 21. & *seqq.*	*l. cum quidam*, §. † *ex locato*, *l. mora*, §. *in bonae fidei*, *ff. h. tit.* . . . *l.* † *initio*, *C. de pact. int. empt. & venditor.* ibid. lin. 9. & seqq.
c. ad nostrum, de jurejur. *pag.* 38. *lin.* 1.	*cap.* † *ad nostram* 20. ibid. lin. 20.
l. creditor, l. ult. ff. de solut. *ibid. lin.* 12. *ab infr.*	*l. creditor*, † §. *ult.* ibid. lin. pen. & ult.
August. de verb. Apostol. serm. 23. *ibid. lin.* 5. & *seq. ab infr.*	August. de verb. Apostol. serm. † 19. al. 178. num. 8. *pag.* 31. *lin.* 5.
Joã. Chrysost. in Matth. Homil. 6. *ibid. lin. antepen. & pen.*	Joan. Chrysost. in Matth. homil. † 5. in princ. *ibid. lin.* 7.
l. acceptum infr. h. tit. *pag.* 40. *lin.* 4.	*l.* † *acceptam*, ibid. lin. antepen. & pen.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. qui pignori, ff. de adqu. possess. *pag.* 43. *lin.* 14. & 15.	*l. qui* † *pignoris*, pag. 34. lin. 11. & 12.
l. 2. de public. in rem act. *pag.* 49. *lin.* 3.	*l.* † 3. pag. 38. lin. 9.
auth. maximas. C. de nupt. *pag.* 50. *lin.* 18.	*auth.* † *maximis*, pag. 39. lin. 16.
l. si stipulationem. h. tit. *ibid. lin.* 23.	*l.* † *stipulationem*, ibid. lin. 20.
Seneca 5. de benefic. 19. *Sed ut tanquam Iurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis, beneficium ei dedit, cui datum voluit, sicut si in patris honorem fecit, pater beneficio in filium collato obligatur, etiam si fruitur,* pag. 51. lin. 2. & seqq.	Seneca &c. *Sed ut, dialogorum altercatione seposita, tamquam jurisconsultus respondeam, mens spectanda est dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur.* ibid. lin. 22. & seqq. ab infr.
l. si furiosi, C. de curat. furios. *ibid. lin.* 12. *ab infr.*	*l. si furiosi*, C. † *de nupt.* pag. 40. lin. 21.
l. si post mortem, de evict. l. mulieri, de cond. & dem. *pag.* 53. *lin.* 8. & 9.	*l.* † *sed & si post mortem, de evict. l.* † *mulier, de cond. instit.* pag. 41. lin. 14.
l. 1. §. ult. ut legat. serv. caus. cav. *pag.* 55. *lin. pen.*	*l.* † *ult.* §. 1. pag. 43. lin. 13.
l. quæ tutores, C. de admin. tutor. *pag.* 57. *lin.* 14. & 15.	*l.* † *lex, quæ tutores*, pag. 44. lin. 8.
l. pro oneribus, C. eod. l. plerumque, §. si servi, infr. h. tit. l. pro oneribus. C. eod. *ibid. lin.* 20. & 21.	*l. pro oneribus*, C. *eod. l. plerumque*, §. † *sed fœtus*, infr. *h. tit.* ibid. lin. 14. & 15.
§. *si usufructus*. ibid. in rubric ult.	§. *si* † *fructus*. ibid. in rubric. 2.
§. *Doli*. pag. 60. in rubric.	§. † *dotis*, §. *ceterum*. pag. 46. in rubric. 2.
l. cum post §. ult. h. tit. *pag.* 62. *lin.* 15.	*l. cum post*, §. † *penult.* pag. 47. lin. 13. ab infr.
l. 5. supr. h. tit. l. 10. C. eod. *ibid. lin.* 17.	*l.* 5. † & 10. C. *h. tit.* ibid. lin. 11. ab infr.
l. cum post. §. ult. infr. h. tit. *pag.* 63. *lin.* 10.	*l. cum post*, §. † *antepenult.* pag. 48. lin. 13.
l. plerumque. §. si ante supr. h. tit. *pag.* 64. *lin.* 26.	*l. plerumque*, §. † *inde quæri*, pag. 49. lin. 11. & 12.
l. pen. §. si uxor. solut. matrim. *pag.* 65. *lin.* 17. & denuo *ibid. lin.* 24.	*l. pen.* §. † *uxor*, ibid. lin. 13. & 7. ab infr.
l. stipulatin & seq. infr. h. tit. *ibid. lin.* 21. & 22.	*l. stipulatio*, † infr. *h. tit.* ibid. lin. 10. & seq. ab infr.
Cujac. 16. obs. 14. *pag.* 66. *lin.* 12.	Cujac. 16. *observ.* † 18. pag. 50. lin. 15.
l. 5. §. creditum de reb. credit. *pag.* 69. *lin. pen.*	*l.* † 2. §. *creditum*, pag. 52. lin. 5. ab infr.
l. quamvis C. h. tit. *pag.* 70. *lin.* 6.	*auth.* † *sed quamvis*, C. *eod. tit. de rei uxor. act.* pag. 53. lin. 2. & 3.
Cujac. 16. obs. 2. *pag.* 72. *lin.* 8. & *seq. ab infr.*	Cujac. † 17. obs. 2. *pag.* 54. *lin.* 33.
Si maritus sine dolo & culpâ dotem	Si maritus . . . . . .

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
promissam non exegit, neque exigere potuit, quia constabat maritum non esse solvendo non tenetur de dote, *pag.* 73. *lin.* 18. *& seqq.*	. . . . quia constabat † debitorem non esse solvendo, &c. *pag.* 55. *lin.* 6.
l. Moevius infr. solut. matrim. *ibid. lin.* 22.	*l.* † *Mævia*, ibid. lin. 8.
l. eleganter. §. si servus pactionis de dol. *pag.* 74. *lin.* 8. *&* 9.	*l.* † *& eleganter*, §. *servus pactionis*, ibid. lin. 27.
l. mulier de condict. caus. dat. *pag.* 76. *lin.* 15. *&* 16.	*l.* † *si mulier*, pag. 57. lin. 4. & 5.
l. 1. in fin. supr. h. tit. *pag.* 77. *lin.* 4. *ab infr.*	*l.* † 7. *in fin.* pag. 58. lin. 4.
L. 49. pag. 80. in rubric. ult.	*L.* † 46. pag. 60. in rubric. 2.
l. stipulationum supr. h. tit. *pag.* 82. *lin.* 8.	*l.* † *stipulationem*, pag. 61. lin. 1.
§. *Si socer.* ibid. in rubr. 2.	§. † *socer.* ibid. in rubric. 1.
l. sed si plures. §. in adropato de vulgar. & pupillar. *ibid. lin.* 22. *&* 23.	*l. sed si plures*, §. *in* † *adrogato*, *de vulgar. & pupillar.* ibid. lin. 13. & 14.
l. servo legato. §. testator. de legat. 1. *ibid. lin.* 23. *&* 24.	*l. servo legato*, §. † *si testator*, ibid. lin. 14.
Si debitor mulieris qui solvendo non erat, delegatus a muliere dotem marito promiserit, & maritus delegationem mulieris dotis causa susceperit, cum vir uxori donare vellet periculum est viri, quatenus vir fuit solvendo, & si postea debitor locupletior factus sit, periculum crescit ad eam summam, quæ accessit facultatibus viri, & periculum semel contractum permanet, etiam si rursus pauperior factus sit quia neque tunc cum dos promitteretur, donatio facta est, nisi ejus pecuniæ, quæ a marito servari non poterat, &c. *pag.* 84. *lin.* 5. *& seqq.*	Si debitor mulieris, qui solvendo non erat, delegatus a muliere dotem marito promiserit, & maritus delegationem mulieris dotis causa susceperit, cum vir uxori donare vellet, periculum est viri, quatenus vir (lege tamen *quatenus debitor*) fuit solvendo, & si postea debitor locupletior factus sit, periculum crescit ad eam summam, quæ accessit facultatibus † debitoris, & periculum semel contractum permanet, etiam si rursus pauperior factus sit, quia neque tunc cum dos promitteretur donatio facta est, nisi ejus pecuniæ, quæ a † debitore servari non poterat, &c. *pag.* 62. *lin.* 14. *& seqq.*
l. 45. §. si a debitore supr. h. tit. *ibid. lin.* 15. *&* 16.	*l.* † 41. ibid. lin. 22.
l. existimo §. ult. de V. O. *ibid. lin.* 18.	*l. existimo*, † *in princ.* ibid. lin. 25.
l. si uxor marito. C. de donat. int. vir. & uxor. *ibid. lin.* 25.	*l.* † *uxor marito*, *ff. de donat. int. vir. & uxor.* ibid. lin. 31.
M. Tull. pro Balbo & 12. ad Attic. ep. 15. ibid. lin. 32.	M. Tull. pro Balbo (20.) & 12. ad Attic. ep. † 14. & 17. *ibid. lin.* 37.
l. profectitia. §. 1. l. si pater & seq. supr. h. tit. *pag.* 85. *lin.* 1. *&* 2.	*l. profectitia*, §. † *si pater* 6. *& seq.* ibid. lin. ult.
l. si vir uxori §. si mulier ad Velleian. *ibid. lin.* 18. *&* 19.	*l.* † *vir uxori*, pag. 63. lin. 14.
l. si filia §. 1. . . famil. ercisc. *ibid. lin. antepen. & pen.*	*l. si filia*, §. † 2. ibid. lin. 30.
l. unic. §. sed nec retentio. C. de	*l. unic.* §. † *taceat*, *vers. sed nec ob*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
rei uxor. act. *pag.* 86. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*impensas*, pag. 64. lin. 5. & 6.
§. actionem autem inst. de act. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	§. † *actiones autem*, ibid. lin. 11.
l. viro §. pen. . . . de solut. *pag.* 88. *lin.* 6. *&* 7.	*l.* † *vero procuratori*, pag. 65. lin. 4.
l. cum in fundo infr. solut. matrim. *pag.* 93. *lin.* 22.	*l. cum in fundo*, infr. † *h. tit.* pag. 68. lin. 37.
L. 66. pag. 94. in rubric. ult.	*L.* † *69.* pag. *69.* in rubric. 2.
l. tutor. §. non est de rit. nuptiar. *pag.* 96. *lin.* 5. *ab infr.*	*l. tutor*, † *ff. de rit. nupt.* pag. 70. lin. pen. & ult. nam §. *non est* desideratur.
l. 2. §. quæsitum ad Trebell. *ibid. lin. pen. & ult.*	*l.* † 1. §. *fuit quæsitum*, pag. 71. lin. 2.
l. si nuptura supr. h. tit. pag. 98. lin. 17.	*l.* † *nuptura*, pag. 72. lin. 5.
Quod si extraneus mulieris nomine dotem promiserit & debitor nomen secutus, a debitore usuras exegerit, periculum est mariti, *pag.* 99. *lin.* 4. *& seq.*	Quod si extraneus mulieris nomine dotem promiserit, & † maritus nomen secutus, &c. *ibid. lin.* 24. *& seq.*
Servio in illud. 1. Æneid. *ibid. lin.* 16.	Servio in illud 1. † Georg. 30. & seq. *ibid. lin.* 34.
l. ult. §. ubi autem C. de bon. quæ liber. *ibid.* 26.	*L. ult.* §. † *sin autem*, ibid. lin. 33.
l. si cum dotem . . . h. tit. *ibid. lin.* 5. *& seq. ab infr.*	*l. cum dotem*, pag. 73. lin. 3.
Nov. 22. cap. *6. pag.* 100. *lin.* 10. *ab infr.*	*nov.* 22. *cap.* † 39. ibid. lin. 29.
Dixi in l. *6.* §. 1. supr. h. tit. *pag.* 101. *lin.* 15.	Dixi in *l.* † 5. §. 1. pag. 74. lin. *6.*
§. *Si pater.* ibid. in rubric. *6.*	§. † *pater.* ibid. in rubric. 4.
Si debitor mulieris dotem sponso promiserit, mulier ante nuptias non potest eam pecuniam a sponso petere, quia ea promissio est in pendenti, donec ea obligatio in eâ causa est, id est in causâ dotis. *ibid. lin.* 15. *& seqq. ab infr.*	Si debitor . . . . non potest eam pecuniam a † debitore petere, quia &c. *ibid. lin.* 13. *& seqq.*
l. is cui nummos, infr. de solut. *ibid. lin. pen. & ult.*	*l.* † *si is cui nummos*, ibid. lin. 25.
l. in commodata . . . commodat. *pag.* 102. *lin. pen. & ult.*	*l.* † *in commodato*, pag. 75. lin. 15. & 16.
l. si quis pro uxore. §. si uxor. solut. matrim. *pag.* 104. *lin. 6. ab infr.*	*l. si quis pro uxore*, §. *si uxor*, *de* † *donat. int. vir. & uxor.* pag. 76. lin. 26. & 27.
l. filius de rit. nupt. *pag.* 105. *lin.* 6. *ab infr.*	*l.* † *si filius*, pag. 77. lin. 16.
L. Paulus deposit. *pag.* 106. *lin.* 14. *&* 15.	*L.* † *Publia Mævia*, *deposit.* ibid. lin. 33.
Plaut. in Trinumm. *Me germanam meam in concubinatu tibi sit, sine dote dedisse, magis quam in matrimonium.*	Plaut. in trinumm. (3. 2. 64. & seq.) *Me germanam meam sororem in concubinatum tibi sic sine dote dedisse, ma-*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
pag. 107. lin. 7. & seqq.	*gis quam in matrimonium*. pag. 78. lin. 11. & seqq.
ex h. l. *pag.* 108. *lin.* 6. *ab infr.*	ex *h.* † *l.* 14. pag. 79. lin. 18.
l. 14. *ibid. lin.* 3. *ab infr.*	*l.* † 15. ibid. lin. 21.
d. §. pactum ne peteret. pag. 109. lin. 17.	d. §. † *pactus ne peteret*, ibid. lin. 8. ab infr.
l. juris gentium §. ut puta de pact. *ibid. lin.* 20.	*l. juris gentium*, §. † 5. *vers. ut puta*, ibid. lin. 6. ab infr.
& si non petierit maritus, & ob moram ejus in petenda dote, heres patris desierit esse solvendo, maritus tenetur de dote ob culpam ut hic & l. si extraneus supr. de jur. dot. nisi fortè ante solutum sit matrimonium, quam facultatem petendi habuerit ut hic. & l. Moevius infr. solut. matrim. puta si casu maritus lapsus sit facultatibus l. litis contestatæ. §. si pecuniam. de negot. gest. *pag.* 110. *lin.* 9. *& seqq.*	& si non petierit maritus, & ob moram ejus in petenda dote heres patris desierit esse solvendo, maritus tenetur de dote ob culpam, ut *hic*, *& l. si extraneus*, supr. *de jur. dot.* nisi forte ante solutum sit matrimonium, quam facultatem petendi habuerit, ut *hic*, *&* *l.* † *Mævia*, infr. *solut. matrim.* aut si casu † debitor lapsus sit facultatibus; *l. litis contestatæ*, §. *si* † *pecuniæ*, *de negot. gest.* pag. 80. lin. 18. & seqq.
l. heredem . . . . famil. ercisc. *pag.* 112. *lin.* 17.	*l.* † *heredes*, pag. 81. lin. pen.
l. Attilicinus infr. h. tit. l. si avus: §. Pactus ne peteret. de pact. *pag.* 114. *lin.* 12. *& seq. ab infr.*	*l. Attilicinus*, † supr. *h. tit. l. si* † *unus*, §. *pactus ne peteret*, *de pact.* pag. 83. lin. 22.
l. si cum. §. 1. de don. int. vir. & uxor. *pag.* 115. *lin.* 14. *ab infr.*	*l. si* † *eum*, pag. 84. lin. 10.
l. alienationis famil. ercisc. *pag.* 117. *lin.* 21.	*l.* † *alienationes*, pag. 85. lin. 25.
l. pupillorum de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, *ibid. lin.* 22. *&* 23.	*l.* † *si pupillorum*, ibid. lin. 26.
Cujac. 4. *obs.* 23. pag. 118. in marg.	Cujac. † 7. *obs.* 23. ibid. in marg.
Cujac. 4. obs. 28. *pag.* 119. *in fin.*	Cujac. † 11. *obs.* 28. pag. 87. lin. 5.
l. 1. C. eod. *pag.* 121. *lin. antepen.*	*l.* 1. *C.* † *h. tit.* pag. 88. lin. 27.
l. 5. h. tit. *pag.* 122. *lin.* 8.	*l.* † 4. ibid. lin. 13. ab infr.
Cujac. . . . & 15. obs. 9. *ibid. lin. antep.*	Cujac. . . . *&* † 14. *obs.* 9. pag. 89. lin. 10.
§. aliæ autem sunt. inst. de act. *pag.* 123. *lin.* 4.	§. † *sed istæ*, *vers. aliæ autem sunt*, ibid. lin. 15.
§. *Mulieris*. ibid. in rubric. ult.	§. † *si mulieris*. ibid. in rubric. ult.
Si fundum legatum sibi dotis causâ mulier vendicaverit, vel etiam substituto viro omiserit hereditatem, vel legatum, fundus erit dotalis, id est non desinet esse dotalis, quod repudiatum vel omissum sit legatum, &c. *pag.* 124. *lin.* 3. *& seqq.*	Si fundum legatum sibi dotis causa mulier † repudiaverit, &c. *pag.* 90. *lin.* 4.
Cujac. 10. obs. 22. *ibid. lin.* 19.	Cujac. † 9. *obs.* 4. ibid. lin. 17.
Plaut. in Sticho. *Vxoria sit reddenda dos divortio*. pag. 126. lin. 11.	Plaut. in Sticho (1. 3. 50.) *Uxorin' sit reddenda dos divortio?* pag. 91. lin. 18. ab infr.
Soluto matrimonio si pater furiosus	Soluto matrimonio si pater furiosus

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
sit, curator ejus voluntate, filiæ dotem petere potest si curator absit, filiæ agere licet, itaut caveat de rato. *pag.* 128. *lin.* 7. & *seqq. ab infr.*	sit, curator ejus, voluntate filiæ, dotem petere potest: si curator absit, filiæ agere licet, ita ut caveat de rato, *pag.* 93. *lin.* 12. & *seqq.*
l. & hæredi §. filiæf. de pact. *pag.* 129. *lin.* 16.	*l.* & *heredi*, §. † *filiof.* ibid. lin. 31.
l. fructus alias. l. si divortio. infr. h. tit. *ibid. lin. ult.*	*l. fructus* † *eos esse*, infr. *h. tit.* pag. 94. lin. 1.
§. *Item si messis*. pag. 132. in rubric. 1.	§. *item si* † *messes* † §. *apparet*. pag. 95. in rubric. 2.
l. qui merces . . . supr. locat. *ibid. lin.* 7. & 8.	*l.* † *si merces*, ibid. lin. 28.
l. si quis vel causam de reb. credit. *ibid. in fin. ad pag.* 133.	*l. si quis* † *nec causam*, pag. 96. lin. 2. & 3.
l. filiusf. §. ult. infr. h. tit. *pag.* 135. *lin.* 5.	*l.* † *si filiof.* pag. 97. lin. 23.
l. etiam infr. h. tit. pag. 136. *lin.* 17. & 18.	† ex *h. l.* pag. 98. lin. 18.
l. qui dotem de solut. *ibid. lin.* 19. & 20. & denuo *pag.* 153. *lin. pen.*	*l. qui* † *decem*, ibid. lin. 19. & pag. 110. lin. 6.
l. jure succursam de jur. dot. *ibid. lin.* 6. *ab infr.*	*l. jure* † *succursum*, ibid. lin. 17. ab infr.
l. si ab hostibus. l. si quis sic. infr. h. tit. *pag.* 137. *lin.* 7. & 8.	ex † *h. l.* & *l. si quis sic*, infr. *h. tit.* ibid. lin. 7. ab infr.
l. divortio. de negot. post. *pag.* 139. *lin.* 7.	*l. divortio*, *de negot.* † *gest.* pag. 100. lin. 12.
l. adversus infr. expilar. hered. *pag.* 140. *lin.* 19.	*l. adversus*, † C. *de crimin. expilat. hered.* pag. 101. lin. 11.
l. ult. C. de privileg. dot. *pag.* 141. *lin.* 4. & 5.	*l.* † *unic.* ibid. lin. 14. ab infr.
l. voluntatis C. de fidejuss. *pag.* 143. *lin.* 14.	*l. voluntatis*, C. *de* † *fideicomm.* pag. 103. lin. 11.
l. si filiæ supr. de divort. *ibid. lin.* 20.	*l. si* † *filia*, ibid. lin. 16.
Cujac. 3. obs. 16. pag. 145. lin. 1.	Cujac. † 13. *obs.* 25. pag. 104. lin. 19.
l. 2. §. ignominia de his qui not. infam. *ibid. lin.* 5.	*l.* 2. §. † *ignominiæ*, ibid. lin. 23.
l. cum uno . . . de fideic. libert. *pag.* 146. *lin.* 2.	*l. cum* † *vere*, pag. 105. lin. 1.
l. si filio familias §. 1. & 2. infr. h. tit. *pag.* 147. *lin.* 12. & *seq. ab infr.*	*l. si filio familias*, † *in pr.* pag. 106. lin. 3.
l. si sponsa de jur. dot. l. si ignorans. C. eod. *pag.* 148. *lin.* 10. & 11.	*l. si sponsa*, *de jur. dot. l. si ignorans*, C. † *h. tit.* ibid. lin. 21.
l. unic. §. sed nec retentio C. de rei uxor. act. *ibid. lin.* 23.	*l. unic.* §. † *taceat*, *vers. cum enim necessaria*, ibid. lin. 31. & 32.
§. *Maritus*. pag. 150. in rubric. ult.	§. † *si maritus*. pag. 108. in rubric. 1.
Si uxor invito & prohibente viro, rem ejus commodaverit soluto matrimonio in judicio de dote, ejus rei compensatio & deductio fit, *pag.* 151. *lin.* 8. & *seqq.*	Si uxor invito & prohibente viro rem ejus commodaverit, † eaque perierit, soluto matrimonio in judicio de dote ejus rei compensatio & deductio fit. *pag.* 108. *lin.* 16. & *seqq.*
§. *Si quis*. pag. 153. in rubric. 1.	§. *si* † *qui*, pag. 109. in rubric. 3.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. item si cum §. quod si homo supr. quod met. caus. *ibid. lin.* 8. *&* 9.	*l. item si cum*, §. † *quid si homo*, ibid. lin. 16. ab infr.
l. per emptorem de act. empt. *pag.* 154. *lin.* 7.	*l.* † *si & per emptorem*, pag. 110. lin. 14.
l. cum in fundo; §. 1. supr. de jur. dot. *pag.* 156. *lin.* 8.	*l. cum in fundo*, §. † 2. pag. 111. lin. 14. ab infr.
l. ob res §. 1. de pact dotalib. *ibid. lin.* 12. *ab infr.*	*l. ob res*, §. † 2. pag. 112. lin. 1.
l. si tibi dotem . . . de pact. *ibid. ead. lin. & seq.*	*l. si tibi* † *decem*, ibid. ead. lin. & seq.
§. *Cum patre*. pag. 157. in rubric. 1.	§. *cum* † *patri*. ibid. in rubric. 2.
Cujac. 15. obs. 13. *ibid. lin.* 10. *ab infr.*	Cujac. † 14. *obs.* 22. ibid. lin. 11. ab infr.
l. ex maleficiis . . . de oblig. & act. *pag.* 158. *lin.* 13.	*l.* † *si quis absentis*, pag. 113. lin. 9.
l. cum quæ C. eod. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l.* † *non ideo*, *in fin.* ibid. lin. 27.
Soluto matrimonio culpa mulieris, quæritur si Mævia de dote agat cum Titio quondam marito, & a patre herede scripto, an possit maritus ob culpam mulieris, id est ob adulterium, sic vocabant veteres Virg. 4. Æneid. *Conjugium vocat hoc prætexit nomine culpam*, Marcellus respondet, &c. *pag.* 159. *lin.* 11. *& seqq. ab infr.*	Soluto matrimonio culpa mulieris; quæritur si Mævia de dote agat cum Titio quondam marito, & a patre herede scripto, an possit maritus propter culpam mulieris, id est adulterium, (sic vocabant veteres; Virg. 4. Æneid. (172.) *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.*) † dotem retinere? Marcellus respondet, &c. *pag.* 114. *lin.* 7. *& seqq.*
l. uxor. §. ult. ad leg. jul. de adulter. *pag.* 160. *lin.* 2.	*l.* † *si uxor*, ibid. lin. 16. & 17.
mutua delicta compensantur, vel quasi compensantur inter virum & uxorem, quia si mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinet, cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea dissimulatione probavit. *ibid. lin.* 19. *& seqq.*	Mutua delicta compensantur, vel quasi compensantur inter virum & uxorem, quia si mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote † retinetur: cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea dissimulatione probavit? *ibid. lin.* 31. *& seqq.*
l. inter stipulantem §. inter socerum de pact. dotalib. *pag.* 161. *lin.* 7. *&* 8.	*l. inter* † *socerum*, §. *cum inter*, pag. 115. lin. 6.
l. 1. §. ult. de bonor. poss. contr. tab. *ibid. lin.* 20. *&* 21.	*l.* 1. §. † *pen.* ibid. lin. 17.
l. fructus §. impendia supr. h. tit. *pag.* 162. *lin.* 1. *&* 2.	*l. fructus*, §. † *impendi*, ibid. lin. 33. & 34.
l. maritus supr. h. tit. *ibid. lin.* 22.	*l.* † *maritum*, pag. 116. lin. 4.
Pater filiæ nomine centum in dotem promisit, mox convenit inter generum & socerum, ne dos a socero quamdiu viveret exigeretur. Postea culpâ mulieris divortio soluto matrimonio, moriens pater extraneos heredes instituit, filiâ exheredatâ, hoc casu maritus ab heredibus soceri, dotem exigere debet, ut	Pater filiæ nomine . . . . Postea culpa † mariti, &c. *ibid. lin.* 22. *& seq.*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
eam exactam, mox restituat mulieri, &c. *pag.* 163. *lin.* 5. *& seqq.*	
l. Imperator. §. centum de leg. 2. *ibid, lin.* 27. *&* 28.	*l. Imperator, in pr.* ibid. lin. 5. ab infr.
Ulpian. in fragm. tit. de dotib. *pag.* 164. *lin.* 20. *&* 21.	Ulpian. *in fragm. tit. de* † *decimis*, pag. 117. lin. 21. & 22.
M. Tull. Verr. 3. *Voconius lege sua hereditatem ademit, nulli neque virgini; neque mulieri sanxit in posterum, ne quis heredem virginem neque mulierem faceret*, ibid. lin. 21. & seqq.	M. Tull. Verr. † 1. 42. *Voconius, qui lege sua hereditatem ademit nulli, neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, ne qui post eos censores census esset, heredem virginem, neve mulierem faceret*. ibid. lin. 22. & seqq.
l. ob res. §. 1. de pact. dotalib. *pag.* 165. *lin.* 21. *&* 22.	*l. ob res*, §. † *ult.* pag. 118. lin. 8.
l. creditori §. prædium supr. de act. empt. *pag.* 166. *lin.* 5.	*l.* † *creditor*, ibid. lin. 25.
l. inter stipulatum, §. sacram de V. O. *pag.* 167. *lin.* 17. *&* 18.	*l. inter* † *stipulantem*, pag. 119. lin. 23.
l. ususfructus de novat. *ibid. lin.* 4. *ab infr.*	*l.* † *si ususfructus*, ibid. lin. 9. ab infr.
nam & mulier potest vendere usumfructum proprietatis domino volenti sc. emere, & hoc casu mulieris herede agente de dote vir facere cogetur, in est consentire tali venditioni dotis restituendæ causâ, quoniam si moram non fecisset heres, pretium ususfructus mulier heredi suo reliquisset. *pag.* 168. *lin.* 8. *& seqq.*	nam & mulier potest vendere usumfructum proprietatis domino, volenti sc. emere, & hoc casu mulieris herede agente de dote, vir facere cogetur, id est consentire tali venditioni dotis restituendæ causa, quoniam si moram non fecisset † maritus, pretium ususfructus mulier heredi suo reliquisset. *pag.* 120. *lin.* 1. *& seqq.*
l. si legata supr. de jur. dot. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*l. si* † *legato*, ibid. lin. 22.
l. filiusf. emancipatus §. maritus ad leg. Cornel. de fals. *pag.* 169. *lin.* 5. *& seq. ab infr.*	*l.* † *filius emancipatus*, pag. 121. lin. 6.
l. 60. . . . infr. h. tit. *pag.* 170. *lin.* 2. *&* 3.	*l.* † 61. ibid. lin. 21.
§. *Debet autem*. pag. 171. in rubric. 1.	§. † *dabit autem*, † §. *adjicitur*. pag. 122. in rubric. 1.
§. *Mancipa*. pag. 173. in rubric. ult.	§. † *mancipia*. pag. 123. in rubric. ult.
Cujac. 22. obs. 24. *pag.* 174. *lin.* 8. *ab infr.*	Cujac. 22. *obs.* † 14. pag. 124. lin. 8. ab infr.
l. pen. §. pene de bon. libertor. *pag.* 175. *lin. penult.*	*l. pen.* §. † *penult.* pag. 125. lin. 19.
l. quamdiu 2. infr. h. tit. *pag.* 177. *lin.* 14. *ab infr.*	*l. quamdiu* † 3. *al.* 69. pag. 126. lin. 28.
l. quamdiu 1. infr. h. tit. *ibid. lin. seq.*	*l. quamdiu* † 2. *al.* 39. ibid. lin. 30.
Ulpian. lib. regul. h. tit. *pag.* 178. *lin.* 5. *&* 6.	Ulpian. *lib. regular.* † *tit. qui hered. instit. poss.* ibid. lin. 44.
l. certi. §. item quæri. supr. de reb. credit. *pag.* 179. *lin.* 8. *& seq. ab infr.*	*l. certi*, §. † *sed & si*, pag. 127. lin. antepen.
§. *Is qui putabat*. pag. 181. in rubric. ult.	§. † *si is qui putabat*, pag. 129. in rubric. 1.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. si patre suadente de rit. nupt. *pag.* 183. *lin.* 13.	*l. si patre cogente*, pag. 130. lin. 12. & 13.
l. liber homo de adquir. rer. domin. *ibid. lin.* 24. *&* 25.	*l.* † *homo liber*, ibid. lin. 22.
l. si pater de hered. instituend. *pag.* 184. *lin.* 10. *&* 11.	*l. si* † *paterf.* ibid. lin. 7. ab infr.
l. 22. de inoffic. testam. *ibid. lin.* 15. *&* 16.	*l.* † 15. ibid. lin. antepen.
§. reus. inst. de oblig. quæ quas. ex contract. nasc. *pag.* 185. *lin.* 7. *& seq. ab infr.*	§. † *heres quoque*, pag. 131. lin. 7. ab infr.
d. l. apud Julianum §. 1. *pag.* 186. *lin.* 4.	*d. l. apud Julianum*, §. † *ult.* pag. 132. lin. 4.
l. illud infr. h. tit. *pag.* 188. *lin. ult.*	† *ex hac l.* pag. 133. lin. antepen.
§. *Si quis dubites*, pag. 189. in rubric. 1.	§. *si quis* † *dubitet*, pag. 134. in rubric. 1.
nec potest repudiare hereditatem sine patre, neque pater, sine filio, & filius repudiando sine filio nocet filio, *pag.* 190. *lin.* 3. *& seqq.*	nec potest repudiare hereditatem sine patre, neque pater sine filio, & † pater repudiando sine filio, non nocet filio. *ibid. lin.* 13. *& seq. ab infr.*
Legatum servo relictum dominus potest repudiare sine servo l. legatum servo de legat. 1. l. 1. §. per servum de success. edict. Idem est in filio, cui legitima hereditas defertur ab instituto l. seq. id est non potest repudiare hereditatem sine patre, neque pater sine filio & repudiando neuter nocet alteri. *ibid. lin.* 13. *& seqq.*	Legatum servo relictum dominus potest repudiare sine servo; *l. legatum servo, de legat.* 1. *l.* 1. *§. per servum, de success. edict.* Idem est in filio, cui legitima hereditas defertur ab † intestato; l. seq. h. tit. id est non potest repudiare, &c. *ibid. lin.* 7. *& seqq. ab infr.*
l. qui pupillum infr. h. tit. *pag.* 191. *lin.* 3.	*l. qui* † *se pupillum*, pag. 135. lin. 16.
De hac l. dictum est supr. h. tit. *pag.* 192. *in princ.*	De *hac l.* dictum est † in *l.* 4. supr. h. tit. pag. 136. sub rubric. 1.
l. nec is qui l. cum quidam §. ult. l. cum falsum infr. h. tit. *ibid. lin.* 9. *&* 10.	*l. nec is qui*, † supr. *l. cum quidam*, §. *ult. l. cum falsum*, infr. *h. tit.* pag. 136. lin. 12.
M. Tull. 13. ad Attic. epist. 44. *Ex eo cognovi cretionem Cluvii liberam testibus præsentibus sexaginta duobus*, ibid. lin. 11. & seqq. ab infr.	M. Tull. 13. ad Attic. epist. † 46. *Ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Vestorium negligentem) liberam cretionem, testibus præsentibus, sexaginta diebus.* ibid. lin. 27. & seqq.
l. semisse infr. h. tit. *pag.* 193. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* † *ex semisse*, pag. 137. lin. 12.
l. si qui extraneus §. ult. h. tit. *ibid. lin.* 7. *ab infr.*	*l. si* † *quis extraneus* ibid. lin. 13. & 14.
l. cum heredes, infr. de adquir. rer. domin. *pag.* 194. *lin.* 7. *&* 8.	*l. cum heredes*, infr. *de* † *adquir. vel amitt. possess.* ibid. lin. 25. & 26.
l. ex maleficiis l. heres infr. de oblig. & act. *ibid. lin.* 13.	*l.* † *si quis absentis*, §. *heres*, ibid. lin. 30.
l. eum quem C. de fideic. *ibid. lin.* 19.	*l.* † *eam quam*, ibid. lin. 35.
l. si quis hac lege §. judicium infr.	*l. si quis hac lege*, §. *judicium*, *l.*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
de oper. libert. l. cum patronis l. si operarum de bonis libert. *pag.* 196. *in fin. ad* 197.	*cum † patronus*, *l. si operarum*, infr. *de oper. libert.* pag. 139. lin. 9. & 10.
l. 6. §. 1. supr. de Religios. & sumptib. funer. *pag.* 197. *lin.* 8.	*l.* † 6. *vers. exheredatis*, ibid. lin. 16.
l. nec ullam §. planè. supr. de petit. heredit. *ibid. lin.* 13. *ab infr.*	*l. nec ullam*, §. † 6. *vers. sed Sabinus*, ibid. lin. 30.
l. cum qui C. arbitr. tut. *pag.* 198. *lin.* 3.	*l.* † *eum qui*, ibid. lin. 10. ab infr.
l. cum bonis infr. h. tit. *pag.* 200. *lin.* 20.	*l.* † *eum bonis*, pag. 141. lin. 19. & 20.
l. unic. §. in primo §. seu autem C. de caduc. tollend. *pag.* 201. *lin.* 5. *&* *seq. ab infr.*	*l. unic.* §. *in primo*, §. † *sin autem*, pag. 142. lin. 12.
l. diem proferre l. si plures de recept. arbitr. *pag.* 202. *lin.* 2. *&* 3.	*l. diem proferre*, † §. *si plures*, ibid. lin. 17.
l. 2. C. eod. *pag.* 203. *lin.* 12. *ab infr.*	*l.* † 1. C. *eod.* pag. 143. lin. 16. & 17.
in princ. l. cum qui l. mortis causâ infr. de mort. caus. donat. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*in princ. l.* † *qui pretio*, *l. mortis causa capitur*, ibid. lin. 23. & 24.
§. *Sed verum*. pag. 206. in rubric. r.	§. *sed* † *utrum*: pag. 145. in rubric. r.
l. illud §. minor. de minorib. *ibid. lin.* 22.	*l. illud*, §. † *si talis*, ibid. lin. 15.
l. 2. §. ult. infr. de vulgar. & pupillar. *ibid. lin. pen.*	*l.* 2. §. † 2. ibid. lin. 38.
§. *Sed quod si*: pag. 207. in rubric. r.	§. *sed* † *quid si*. ibid. in rubric. 3.
Sic si tutot datus rogatus sit administrare tutelam consilio fratris si a debitoribus hereditariis nomina exegerit sine Titio non liberat debitores. *ibid. in fin. ad* 208.	Sic si tutor datus rogatus sit administrare tutelam consilio † Titii fratris, si a debitoribus hereditariis nomina exegerit solus sine Titio, non liberat debitores; *pag.* 146. *lin.* 10. *& seqq.*
§. jussum supr. h. l. *pag.* 209. *lin.* 4.	§. † *sed utrum*, ibid. lin. pen.
ut hic & l. si vero §. 1. infr. de solut. l. 4. §. 1. de manumiss. vindict. *ibid. lin.* 16. *&* 17.	*ut hic* † *in* §. *si posteaquam*, *& l.* † *vero procuratore*, §. † 2. *de solut. l.* 4. † *in pr. de manumiss. vindict.* pag. 147. lin. 9. & 10.
l. nec vos C. de postim. revers. *pag.* 210. *lin.* 14.	*l. nec* † *nos*, C. *de postl. revers.* ibid. lin. 8. ab infr.
cap. significasti. 1. de homicid. *pag.* 213. *lin.* 21. *&* 22.	*cap. significasti*, † 2. *el.* 18. pag. 140. lin. 5. ab infr.
l. quod certat. C. de posth. hered. instit. *pag.* 214. *lin.* 3. *&* 4.	*l. quod* † *certatum*, pag. 150. lin. 13. quamvis ignavia typographi legatur *quod certatus.*
hic §. locum habet in suo herede, qui etiam ignorans heres existit, & ideo si nullum paritura est mulier, suus ipso jure heres existit ex asse, quia heres existit legis potestate quæ semper certa est, & scit omnio quæ scit natura, si unum est paritura heres erit ex semisse, si tres ex triente. *pag.* 215. *lin.* 9. *& seqq. ab infr.*	*hic* §. locum habet in suo herede, qui etiam ignorans heres existit: & ideo si nullum paritura est mulier suus ipso jure heres existit ex asse, quia heres existit legis potestate, quæ semper certa est, & scit omnia quæ scit natura; si unum est paritura heres erit ex semisse, si tres ex † quadrante; *pag.* 151. *lin.* 15. *& seqq.*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. ita tamen l. si pater ad sc. Trebell. *pag.* 225. *lin.* 3. & 4.	*l. ita tamen*, † §. *si pater*, *ad SC. Trebell.* pag. 157. lin. 15. & 16.
l. 2. C. de jur. deliber. *pag.* 227. *lin.* 7. & 8.	*l.* † 1. pag. 158. lin. 13. ab infr.
l. 1. §. apiscimur. eod. tit. *ibid. lin.* 16. & 17. & *pag.* 231. *lin.* 14. & 15.	*l.* 1. §. † *furiosus*, ibid. lin. 5. ab infr. & pag. 161. lin. 17.
Si autem heres institutus sit, sibi non societati hereditatem adquirit, nisi inita esset societas omnium bonorum l. 3. §. 1. l. si duo §. ult. supr. pro soc. *pag.* 228. *lin.* 25. & *seqq.*	Si autem heres institutus sit, sibi non societati hereditatem adquirit, † ex §. 2. & *l. duo*, §. 1. supr. *pro socio*: nisi inita esset societas omnium bonorum, *l.* 3. §. 1. *l.* † *si societatem* 73. *eod. tit. pro socio*, pag. 159. lin. 15. & seqq. ab infr.
l. si legat. de jur. dot. *pag.* 229. *lin.* 13.	*d. l. si legato*, *de jur. dot.* pag. 160. lin. 11.
l. si quis mihi bona §. ult. supr. h. tit. *ibid. lin.* 20. & 21. & *pag.* 238. *lin.* 18. & 19.	*l. si quis mihi bona*, §. † *penult.* ibid. lin. 18. & pag. 166. lin. 15.
l. 1. §. sed ergo quæro quod juss. *ibid. lin.* 23.	*l.* 1. §. *sed* † *ego quæro*, ibid. lin. 20.
ex hac l. si tibi. §. unius. de opt. legat. *ibid. lin.* 29. & 30.	ex *hac l.* † & *l. si tibi*, ibid. lin. 26.
l. 2. C. qui admitt. ad bonor. possess. *pag.* 230. *lin.* 18.	*l.* † 1. ibid. lin. 4. ab infr.
Ad l. 50. Dictum est supr. l. 43. *pag.* 231. *circ. medium*.	L. 50. Dictum est supr. *l.* † 48. *h. tit.* pag. 161. infra medium.
d. l. si quis mihi bona §. pater. *pag.* 232. *lin.* 10. & 11.	*d. l. si quis mihi bona*, §. † *quid si mandavit*, pag. 162. lin. 7.
l. qui in alieno . . . . supr. h. tit. *ibid. lin.* 20. & 21.	*l. qui in* † *aliena*, ibid. lin. 15.
d. l. ex pluribus, *pag.* 233. *lin.* 11. & *seq. ab infr.*	*d. l.* † *si ex pluribus*, pag. 163. lin. 7. & 8.
l. 8. §. 1. de condit. instit. *pag.* 238. *lin.* 7.	*l.* 8. §. † 4. pag. 166. lin. 5.
d. l. si servus, *pag.* 239. *lin.* 21. & 22.	*l.* † *servus communis* 5. *de stipulat. serv.* pag. 167. lin. 1. & 2.
l. Thais. §. Splendophorus. de fideicommiss. libertat. *pag.* 242. *lin.* 12. & 13.	*l. Thais*, §. † *Spendophorus*, pag. 168. lin. antepen.
l. si coheredi in princ. de vulgar. & pupillar. *ibid. lin.* 21. & 22.	*l.* † *coheredi*, pag. 169. lin. 5.
l. fideicommissaria §. si quis servo de fideic. liberbatib. *pag.* 244. *lin.* 24. & 25.	*l.* † *generaliter*, §. *si quis servo*, *de fideic. libertat.* pag. 170. lin. 24. & 25.
l. falsus creditor. §. si jactum l. si quis uxori l. si quis manu. leg. in fundi §. 2. de furt. *pag.* 246. *lin.* 15. & 16.	*l. falsus creditor*, §. *si jactum*, *l.* † *in furti*, §. 2. *l. si quis uxori*, §. † *si quis de manu*, *de furt.* pag. 171. lin. 18. & seq. ab infr.
l. pen. de iis qui sunt sui vel alien. jur. *pag.* 247. *lin.* 3.	*l.* † *patre furioso*, *de his qui sui vel*, &c. pag. 172. lin. 4. & 5.
Si quis heres ita scriptus sit, ut intra certum tempus adeat hereditatem, dato substituto in hunc casum, si intra	Si quis heres ita scriptus sit, ut intra certum tempus adeat hereditatem, dato substituto in hunc casum: si intra

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
id tempus adierit, & prior heres antequam adiret decesserit, substitutus statim potest adire, nec expectat ultimum diem aditionis, &c. *ibid. lin. 7. & seqq.*	id tempus † non adierit, & prior heres, &c. *ibid. lin. 8. & seqq.*
l. obligatione C. de solut. *pag.* 248. *lin.* 10. & 11.	*l.* † *obsignatione*, ibid. lin. 4. ab infr.
l. 2. §. in novissimo. C. de caduc. tollend. *ibid. lin.* 8. *ab infr.*	*l.* † *unic.* §. *libertatibus*, pag. 173. lin. 14. & 15.
l. sed ex asse supr. h. tit. *pag.* 249. *lin.* 12. & 13.	*l.* † *si ex asse*, ibid. lin. 31.
§. *Item si sit*. pag. 250. in rubric. 1.	§. *item si* † *tu*. pag. 174. in rubric. 1.
l. 5. C. de jur. deliberand. *pag.* 259. *lin.* 5.	*l.* † 1. pag. 179. in fin.
l. cum bonis . . . supr. h. tit. *pag.* 260. *lin.* 20.	*l.* † *cum bonis*, pag. 180. lin. antepen.
l. si filiusf. ad l. falcid. *pag.* 261. *lin.* 3. *ab infr.*	*l.* † *filiusf.* pag. 181. lin. 9. ab infr.
l. 2. C. de repudiand. possess. *pag.* 262. *lin. pen.*	*l.* 2. C. *de repudiand.* † *vel abstin. hereditat.* pag. 182. lin. 24. & 25.
l. ult. §. 1. C. de bon. quæ liber. *pag.* 263. *lin.* 12. & 13.	*l. ult.* † *in princ.* ibid. lin. 12. ab infr.
l. 3. infr. de suis & legitim. *pag.* 264. *lin. 6. & seq. ab infr.*	*l.* † *ult.* pag. 183. lin. 11. ab infr.
l. & heredi. §. filiusf. supr. de pact. *pag.* 265. *lin.* 15.	*l. & heredi*, §. † *item filiasfamilias*, pag. 184. lin. 7.
Augustin. de Doctr. Christian. lib. 1. cap. 21. *pag.* 269. *lin.* 8. *ab infr.*	lib. † 2. cap. 21. *pag.* 186. *lin. antepen.*
l. 6. §. eum qui ff. de adquirend. heredit. *pag.* 270. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. 6.* §. † *sed & si non*, pag. 187. lin. 29.
l. ult. §. ubi autem C. de bon. quæ liber. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*l. ult.* † *in pr.* ibid. lin. 32.
ut hic & l. potuit infr. h. tit. l. obligari §. hereditatis l. si ad pupillum de auctorit. tutor. *ibid. in fin.*	*ut hic*, & *l.* † *si infanti*, *in fin. infr. h. tit.* *l. obligari*, §. † *hereditatem*, &c. ibid. lin. 34. & seqq.
l. servum §. qui admittit. ff. de bonor. possess. *pag.* 271. *lin.* 17. & 18.	*l.* † *servus*, §. *impubes*, pag. 188. lin. 1. & 2.
Quod si creditores defuncti, putà pupillus vel adultus defuncti heredes convenire parati sint actione tutelæ vel negotiorum gestorum; ut tutelæ vel curationis rationes reddantur si heres moram faciat in adeunda hereditate, is an heres sit interrogari debet, & postulanti datur moderatū tempus de adeunda hereditate. *pag.* 272. *lin.* 7. & *seqq. ab infr.*	Quod si creditores defuncti, puta pupillus vel adultus, † quibus defunctus tutor vel curator extitit, heredem convenire parati sint actione tutelæ vel negotiorum gestorum, ut tutelæ vel curationis rationes reddantur, si heres moram faciat, &c. *ibid. in fin. ad pag.* 189.
Si major 25. annis semel se immiscuerit bonis paternis obligatur in solidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non restituitur adversus immixtionem si alleget hereditatem non	Si major 25. annis semel se immiscuerit bonis paternis, obligatur in solidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non restituitur adversus immixtionem, si alleget hereditatem non-

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
esse solvendo, neque jus fratris portionem hereditariam vel testamentum idest totum assem eripientis arcet id est liberat eum de exactione creditorum, idest non est audiendus ut restituatur si alleget se spoliatum portione hereditaria vel testamento id est toto asse hereditatis à fratre suo, &c. *pag.* 273. *lin.* 19. *& seqq.*	esse solvendo, neque † vis fratris, portionem hereditariam vel testamentum id est totum assem eripientis, arcet id est liberat eum de exactione, &c. *pag.* 189. *lin.* 20. *& seqq.*
l. 3. §. hereditatem §. bonorum ff. de bonor. poss. . . . d. l. 3. §. hereditatem. *pag.* 275. *lin.* 1. *&* 11.	*l.* 3. §. † *hereditatis . . . d.* §. † *hereditatis*. pag. 190. lin. 21. & 22. & lin. 30.
l. si te. de adquir. heredit. *pag.* 279. *lin.* 12.	*l. si* † *tu*, §. 1. *ff. de adquir. heredit.* pag. 193. lin. 14.
l. 2. §. 1. . . . de vulgar. & pupillar. *ibid lin.* 26.	*l.* 2. §. † 4. *ibid. lin.* 26.
l. si cui. §. licet l. lite infr. de liberal. caus. *pag.* 280. *lin.* 21. *&* 22.	*l. si cui*, §. *licet*, † *ff. de liber. caus. l. lite ordinata*, † *C. eod.* pag. 194. lin. 3. & 4.
l. 3. §. ult. ff. ex quib. caus. major. *pag.* 281. *lin.* 26. *&* 27.	*ff.* † *quib. ex caus. in poss. eat.* ibid. lin. 14. & seq. ab infr.
Idem tenetur & legatariis non in solidum, sed pro viribus hereditatis, ita ut amittat detractionem quartæ falcidiæ auth. sed cum testator. C. ad leg. falcid. *ibid. lin.* 27. *& seqq.*	Idem tenetur & legatariis † in solidum, etsi fines hereditarios excedant, & amittit detractionem quartæ falcidiæ, *nov.* 1. *cap.* 2. §. 2. *auth. sed cum testator*, *C. ad l. falcid.* ibid. lin. 12. & seqq. ab infr.
ut exponitur init. h. leg. vers. similique modo. *pag.* 282. *lin.* 9. *ab infr.*	ut exponitur † *in* §. 2. *&* 3. *h. l.* pag. 195. lin. 21. & 22.
ut exponitur initio h. leg. *pag.* 283. *lin.* 11. *ab infr.*	ut exponitur † *in* §. 2. *h. l.* ibid. lin. antepen. & pen.
Nov. Just. 75. cap. 1. *pag.* 284. *lin.* 12.	*nov. Justin.* † 73. *cap.* 8. pag. 196. lin. 17.
l. Papinianus §. quara de inoffic. testam. l. 2. §. 1. infr. de collat. bonor. *ibid. lin.* 23. *&* 24.	*l. Papinianus*, §. † *quarta*, *ff. de inoffic. testam. l.* 2. §. 1. *ff. de collat. bonor.* ibid. lin. 26. & 27.
ut proponitur hic ex Novell. 1. de hered. & falcid. *ibid. lin.* 10. *ab infr.*	ut proponitur *in* † §. *si vero* 12. *h. l. ex nov.* 1. *de hered. & falcid. cap.* 2. §. 2. ibid. lin. 31.
ut subjungitur in h. §. *ibid. lin.* 6. *ab infr.*	ut subjungitur in *h.* §. † *& quatuor seqq.* ibid. lin. 33. & 34.
l. nam posteaquam §. si minor. ff. de minorib. *pag.* 289. *lin.* 9. *ab infr.*	*l. nam postquam*, §. *si minor*, *ff.* † *de jurejur.* pag. 199. lin. 5. ab infr.
l. Julianus al. l. si pupillus l. si servum ff. de adquir. heredit. *pag.* 290. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. Julianus*, *al. l. si pupillus*, † §. *si servum*, pag. 200. lin. 7. & 8. post tit.
l. 1. §. servis. ad silan. *pag.* 294. *lin. antepen.*	*l.* 1. §. † *servi*, pag. 202. lin. 8. ab infr.
l. 5. de leg. commiss. *pag.* 295. *lin.* 6.	*l.* † 2. ibid. lin. ult.
Augustin. in Joann. cap. 7. *ibid. lin.* 10. *ab infr.*	August. in Joann. cap. † 1. tract. 8. num. 12. *pag.* 203. *lin.* 19.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. demonstratio §. quod autem l. in summa §. id quoque 1. de condit. indebit. *pag.* 296. *lin.* 23. *&* 24.	*l. demonstratio*, §. *quod autem*, † *h. tit. l. in summa*, §. *id quoque*, † supr. *de condict. indebit.* ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
§. 4. infr. de bonor. possess. *pag.* 300. *lin.* 7.	§. † 3. *inst. de success. libertor.* pag. 206. lin. 8.
l. is qui . . . infr. h. tit. *pag.* 303. *in fin. ad* 304.	*l. is* † *cui*, pag. 208. lin. 20. ab infr.
l. hoc jure ita l. stipulatus §. 1. infr. de V. O. §. si quis ita inst. eod. *pag.* 304. *lin.* 10. *& seq. ab infr.*	*l. hoc jure*, *l.* † *ita stipulatus*, §. 1. infr. *de V. O.* §. † 4. *vers. si quis ita*, *inst. eod.* pag. 209. lin. 5. & 6.
l. cum filius. §. mutiana de legat. 2. *pag.* 305. *lin.* 4.	*l. cum filius*, §. † *qui Mutianam*, ibid. lin. 17.
l. annuæ eod. tit. *ibid. lin.* 24 *&* 25.	*l.* † *annua*, ibid. lin. 35. & 36.
l. Stichum §. usumfructum infr. de solut. *pag.* 308. *lin.* 6. *& seq. ab infr.*	*l. Stichum*, §. † *nam si furiosi*, pag. 211. lin. 5. ab infr.
l. solutum eod. l. tutores §. tutelæ & §. ult. de administr. tutor. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l.* † *solutam*, *eod. l.* † *Lucius Titius* 46. §. *tutelæ*, *&* §. *ult. de administr. tutor.* ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
l. sic legatum §. 1. de legat. 1. l. legitimi de liber. legat. *pag.* 309. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l.* † *si legatum*, §. 1. *de legat.* 1. *l.* † *legavi*, *de liberat. legat.* pag. 212. lin. 22. & 23.
Ad §. *hæc scripta ejusd. l.* pag. 312. in rubr. 1.	§. *hæc* † *scriptura*. pag. 214. in rubric. 1.
l. 1. §. ad eos ad leg. falcid. *ibid. lin.* 25.	*l.* 1. §. † *idemque est*, ibid. lin. 17. ab infr.
l. non dubium §. ult. supr. de legat. 3. *pag.* 314. *lin.* 13. *ab infr.*	*l. non dubium*, † *in princ.* pag. 215. lin. penult.
l. si quis ita stipulatur, *pag.* 317. *lin.* 1.	*l. si quis ita* † *stipulatus*, pag. 217. lin. 29.
l. liberto de bon. libertor. l. 1. §. ad eos ad l. falcid. *ibid. lin.* 7.	*l.* † *libertus*, *in pr. de bon. libertor.* *l.* 1. §. † *idemque*, *ad l. falcid.* ibid. lin. 34.
Ad §. *Assia ejusd. l.* pag. 319. in rubric. 1.	§. † *Attia ejusd. l.* pag. 218. in rubric. ult.
l. cum solum . . . supr. de liber. legat. *pag.* 321. *lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *non solum*, pag. 220. lin. 16. ab infr.
l. vero l. cum mulier infr. solut. matrimo. *pag.* 322. *lin.* 5.	*l.* †† *viro*, *l. cum mulier* 47. †† supr. *solut. matrimon.* ibid. lin. 8. ab infr.
l. nemo §. nemo supr. de hered. instit. *pag.* 323. *lin.* 2. *&* 3.	*l. nemo*, §. † *qui frater*, pag. 221. lin. 23.
l. 5. C. de testam. tut. *ibid. lin.* 8.	*l.* 5. *C. de* † *testamentis*, ibid. lin. 28.
l. sed si hac lege §. patronum de in jus vocand. *pag.* 324. *lin.* 6. *&* 7.	*l. sed si hac lege*, §. † *sed si jus*, pag. 222. lin. 7. & 8.
Ad §. *si quis ita ejusd. leg.* ibid. in rubric. 1.	§. *si quis* † *legaverit*, † §. *ult. ejusd. leg.* ibid. in rubric. 1.
l. servus . . . supr. si quis caut. *ibid. lin.* 25. *&* 26.	*l.* † *si servus*, ibid. lin. 25.
Ad l. 36. §. *Septitia*. pag. 325. in rubric.	*L.* 36. §. † *Titia*. pag. 223. in rubric. 1.
l. civili suprà h. tit. *pag.* 327. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* † *jure civili*, pag. 224. lin. 18. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. 3. §. nec generaliter de impens. in res dotal. fact. *pag.* 329. *lin.* 1. & 2.	*l.* 3. §. † *nos generaliter*, pag. 225. lin. 23.
l. Paulus §. 1. suprà de pignorib. *ibid. lin.* 5.	*l. Paulus*, §. † 2. ibid. lin. 27.
l. nè servus de pecul. . . l. naturalis. l. quæcumque eod. tit. *pag.* 330. *lin.* 12. & *seqq.*	*l.* † *nec servus*, *de pecul.* . . . l. † *naturales*, l. †† *quæcumque*, *eod. tit. de act. & obligat.* pag. 226. lin. 16. & seqq.
l. cum in testamento de fideicommiss. libert. *pag.* 331. *lin.* 14.	*l.* † *cum in testamento*, pag. 227. lin. 1.
l. libertus §. liberto de bon. libertor. *pag.* 333. *lin.* 20. & 21.	*l. libertus* 20. §. † *libertus*, & *seq.* pag. 228. lin. 19.
l. & qui non amplius. de mort. caus. donat. *pag.* 334. *lin.* 12.	*l.* † *ei*, *qui non amplius*, ibid. lin. 9. ab infr.
l. ei cui de mort. caus. donat. *ibid. lin.* 18.	*d.* † *l. ei*, *qui*. ibid. lin. 5. ab infr.
l. pœnales §. ult. ad leg. falcid. *ibid. lin.* 23.	*l. pœnales*, §. † *pen.* pag. 229. lin. 2.
ut subditur in fine hujus leg. *pag.* 335. *lin.* 14.	ut subditur in *fin.* † §. 3. *h. l.* ibid. lin. 25.
l. cum qui. in fin. infr. de usucap. *pag.* 336. *lin. ult.*	*l.* † *eum qui*, pag. 230. lin. 27.
l. si mulier 3. de condit. ob causam. *pag.* 338. *in fin.*	*l. si mulier* † 10. *de condict. caus. dat.* pag. 231. lin. 7. & seq. ab infr.
l. infr. init. d. tit. quand. dies legat. ced. *pag.* 339. *lin.* 15.	*l.* † 7. *init. d. tit. quand. dies legat. ced.* pag. 232. lin. 9.
l. pecunia supr. de usur. *ibid. lin.* 24.	*l.* † *pecuniæ*, ibid. lin. 14. & 15.
l. nomen §. unus de legat. 3. *pag.* 340. *lin.* 14.	*l. nomen*, §. † *uni*, ibid. lin. 12. ab infr.
d. l. si cui legetur §. hæc autem. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*d. l. si cui legetur*, §. † *hoc autem*, & † *l.* 22. *quand. dies legat. ced.* pag. 233. lin. 5. & 6.
l. nam vobis . . . de ann. legat. *pag.* 341. *lin.* 6.	*l.* † *a vobis*, ibid. lin. 14.
l. cum qui eod. tit. *ibid. lin.* 21.	*l.* † *eum qui* 138. ibid. lin. 27. & 28.
l. a vobis l. in singulos. l. filiæ supr. de ann. legat. l. 1. C. quand. dies legat. vel fideic. cedat. l. sicut legatum in hunc annum vel annum decimum peti non potest, &c. *pag.* 342. *lin.* 3. & *seqq.*	*l. a vobis*, *l. in singulos*, *l. filiæ*, supr. *de ann. legat. l.* 1. C. *quand. dies legat. vel fideic. ced. l.* † 58. supr. *de usufr.* Sicut legatum in hunc annum vel annum decimum peti non potest, &c. *ibid. lin.* 5. & *seqq. ab infr.*
§. ex his inst. de Attilian. tut. *ibid. lin.* 15. & 16.	§. † *sed ex his*, pag. 234. lin. 6.
ex hac l. si in libertatibus, *pag.* 343. *lin.* 1.	*ex hac l.* & † *l. si in libertatibus*, ibid. lin. 26.
Cassius in commentariis suis scripsit, *pag.* 344. *lin. ult.*	† Gajus in commentariis suis scripsit, *pag.* 235. *lin.* 7. *ab infr.*
d. l. 1. §. quæ onerandæ. *pag.* 346. *in fin.*	*d. l.* 1. §. † *in summa*. pag. 237. lin. 9.
l. si cui legetur. §. hoc autem suprà de legat. infr. *pag.* 347. *lin.* 8. & *seq. ab infr.*	*l. si cui legetur*, §. *hoc autem*, † §. & *ideo*, supr. *de legat.* 1. ibid. lin. 16. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. 1. §. ult. infr. de bonor. possess. contr. tabull. *pag.* 348. *lin.* 1. & 2.	*l.* 1. §. † *pen.* infr. *de bonor. possess. contr. tabul.* ibid. lin. 9. ab infr.
l. jam dubitati . . . supr. de hered. instit. *pag.* 350. *lin.* 13. & 14.	*l. jam* † *dubitari*, pag. 239. lin. 14.
l. intercedit. supr. h. tit. *ibid. lin.* 6. & *seq. ab infr.*	*l.* † *intercidit*, ibid. lin. 30.
Quod si legatum sit uxori si à liberis impuberibus non nupserit legatum debetur, quia per hujusmodi conditionem magis cura liberorum, quam viduitas injuncta videtur, *pag.* 353. *lin.* 8. & *seq.*	Quod si legatum sit uxori, si a liberis impuberibus non nupserit, legatum † non debetur, quia, &c. *pag.* 241. *lin.* 8. & *seqq.*
l. in hoc judicium §. si convenerit supr. commun. divid. *ibid. lin.* 16. & *seq. ab infr.*	*l. in hoc judicium*, §. *si* † *conveniat*, ibid. lin. 21.
nov. 22. de nupt. 143. *ibid. lin.* 7. *ab infr.*	*nov.* 22. *de nupt.* † *cap.* 43. ibid. lin. 29.
l. bonis §. hoc sermone de V. S. *ibid. lin. penult.*	*l.* † *boves*, ibid. lin. 33.
Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 4. *pag.* 354. *lin.* 16. & *seq ab infr.*	lib. 1. de Abraham cap. † 3. *pag.* 242. *lin.* 1.
Si mulieri legatum sit si Titio non nupserit, legi, id est Juliæ & Papiæ locus non est, conditio de non nubendo limitata ad certam personam remittitur, quia non tollit libertatem nubendi, *pag.* 355. *lin.* 12. & *seqq.*	Si mulieri legatum sit, si Titio non nupserit, legi id est *Juliæ & Papiæ*, locus non est: conditio de non nubendo limitata ad certam personam † non remittitur, quia non tollit libertatem nubendi, *ibid. lin.* 24. & *seqq.*
l. continuis . . . de V. O. *ibid. lin.* 12. *ab infr.*	*l.* † *continuus*, ibid. lin. 35.
l. si ita legatum §. 2. supr. de legat. 1. *pag.* 357. *lin.* 7. *ab infr.*	*l. si ita legatum*, §. † 1. pag. 244. lin. 3.
l. filiamf. infr. quand. dies legat. eod. *pag.* 358. *lin.* 21. & 22.	*l.* † *filiumf.* infr. *quand. dies legat. ced.* ibid. lin. 28. & 29.
l. si enim legatum iufr. h. tit. *ibid. lin. pen. & ult.*	*l. si* † *cui legatum* 92. ibid. lin. 9. ab infr.
Romani solebant adhibere servos vel liberos ad custodiam sepulchrorum, *pag.* 361. *lin.* 18. & 19.	Romani solebant adhibere servos vel † libertos ad custodiam sepulcrorum, *pag* 246. *lin.* 22. & 23.
l. 3. §. stare supr. de eo per quem fact. erit, *pag.* 363. *lin.* 12. & 13.	*l.* 3. §. † *plane*, pag. 247. lin. 29. & 30.
l. tali facti stipulatione. §. 1. supr. de jur. dot. *ibid. lin.* 15.	*l. tali* † *facta stipulatione*, ibid. lin. 32.
l. sed si hoc. §. cum vir & §§. seq. supr. h. tit. l. 2. & 5. C. de indict. viduit. tollend. *pag.* 366. *lin.* 9. & *seqq.*	*l. sed si hoc*, §. *cum vir*, & † *dd. ll. seqq.* supr. h. tit. *l.* 2. & † 3. *C. de indict. viduit. tollend.* pag. 249. lin. 18. & 19.
d. l. demonstratio. §. quod autem, *pag.* 367. *lin.* 14.	*d. l. demonstratio*, § † *at si conditionaliter*, pag. 250. lin. 8.
l. Severinam . . . infr. h. tit. *pag.* 368. *lin.* 10. & 11.	*l.* † *pater Severianam*, ibid. lin. 15. ab infr.
l. cum ita & dd. seqq. infr. h. tit. *pag.*	*l.* † *sed si hoc*, §. *ult. l. cum ita*,

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
369. *lin.* 18. *&* 19.	*&* *seq.* pag. 251. lin. 24.
ex hac l. talis §. sed etsi de legat. 1. *pag.* 370. *lin.* 19. *&* 20.	ex *hac l. &* † *l. talis*. §. *sed etsi*, pag. 252. lin. 5. & 6.
l. pecunia. §. 1. de legat. 2. *pag.* 375. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* † *si pecunia*, pag. 255. lin. 20.
l. is qui sub conditione. supr. h. tit. . . . d. l. is qui sub conditione. *pag.* 376. *lin.* 5. *&* 6. *&* 18. 19.	*l. is*, † *cui sub conditione* . . . *d. l. is*, † *cui sub conditione*, ibid. lin. 15. & seqq. ab infr.
Si Stycho cum contubernali sua libertas relicta sit sub conditione si rationes reddiderit, eisque decẽ legata sint sub eadem conditione, Stycho mortuo antequam rationes reddiderit quæritur an contubernalis ejus fiat libera, & admittatur ad legatum. Paulus in hac lege distinguit aut pariatio l. ait l. 3. de cond. indeb. pariare paria facere l. 14. §. proinde. Stychus pariator est, id est redditis rationibus parem rationem fecit cum herede quæ dicebatur de manumiss. l. pen. §. conduceres de jur. immunit. aut reliqua nulla sunt, & hoc casu mulier libera erit, & legatum assequitur . . . quod si Stychus reliquator fuerit id est reliqua debeat, conditio rationum reddendarum etiam mulieri injuncta videtur, &c. *pag.* 378. *lin.* 6. *&* *seqq.*	Si Sticho cum contubernali sua libertas relicta sit sub conditione, si rationes reddiderit, eisque decem legata sint sub eadem conditione: Sticho mortuo antequam rationes reddiderit, quæritur, an contubernalis ejus fiat libera, & admittatur ad legatum? Paulus in *hac lege* distinguit, † aut pariatore, aut reliqua habente decesserit. (Pariator est, qui acceptum cum expenso æquavit: unde paria facere; *l.* 40. §. *ult. de statuliber. l. ult.* §. *ult. de dol. mal. & met. except. l. pen.* §. *conductores*, *de jur. immunit.* Columell. *libr.* 1. *cap.* 8. Senec. epist. 9. & 19. Et eadem analogia idem Senec. *epist.* 101. *& de ira libr.* 3. *cap.* 25. *de benefic. libr.* 2. *cap.* 30. *& libr.* 3. *cap.* 10. Senec. alter *natur. quæst. libr.* 4. Plin. *libr.* 7. *epist.* 19. & *in panegyr.* Hinc pariare in *l.* 4. §. 5. *de manumiss.* & pariatio in *l. ult.* §. 3. *de condict. indebit.* Pariatori opponitur reliqua habens in *h. l.*) Si reliqua nulla sunt, hoc casu mulier libera erit, & legatum assequitur . . . Quod si Stichus reliquator fuerit, id est reliqua debeat, conditio rationum reddendarum etiam mulieri injuncta videtur, &c. *pag.* 257. *in princ.*
l. si servi. C. ad l. Jul. de adult. *pag.* 379. *lin.* 3.	*l.* † *servi*, ibid. lin. 16. ab infr.
d. l. uxorem. §. concubinæ d. l. quæsitum. §. uxori. *ibid. lin.* 13. *&* 14.	*d. l. uxorem*, §. † *codicillis*, *d. l. quæsitum*, §. † *uxores*, ibid. lin. 7. ab infr.
l. Bonis §. ult. infr. de V. S. *ibid. lin.* 22.	*l.* † *boves*, pag. 258. lin. 2.
Plin. lib. 2. cap. 7. de faturia. *pag.* 380. *lin.* 4.	Plin. lib. 2. cap. 7. de † Fortuna, *ibid. lin.* 18. *&* 19.
l. si vicini. C. de nupt. *ibid. lin.* 23.	*l. si* † *vicinis*, ibid. lin. 17. ab infr.
l. sub divortii supr. h. tit. *pag.* 382. *lin. antepen.*	*l. sub* † *diversis*, pag. 260. lin. 10.
l. si quis mihi . . . de legat. 1. *ibid. lin. pen.*	*l. si* † *mihi & tibi*, ibid. lin. 11.
cap. majores. §. item quæritur. vers.	*cap. majores*, §. † *dormientes*, ibid.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
perdurare de baptism. *pag.* 383. *lin.* 16. & 17.	lin. 26.
& idem libr. 8. epist. 16. *pag.* 385. *lin.* 13.	*Et idem libr.* 8. *epist.* † 18. pag. 261. lin. 13. ab infr.
l. si ita legatum dies leg. ced. §. 1. de legat. 1. *pag.* 388. *lin.* 17.	*l. si ita legatum*, §. 1. *de legat.* 1. pag. 263. lin. 11. & seq. ab infr.
l. inter stipulationem §. sacram. de V. O. *ibid. lin.* 6. *ab infr.*	*l. inter* † *stipulantem*, §. *sacram*, pag. 264. lin. 3.
l. iubemus. §. ult. C. ad Trebell. *pag.* 392. *lin.* 4. & *seq. ab infr.*	*l. jubemus*, §. † *pen.* pag. 266. lin. 17. ab infr.
l. si quis vita §. ult. infr. de statulib. *pag.* 396. *lin.* 14. & 15.	*l. si quis* † *ita*, pag. 268. lin. 4. ab infr.
l. cum pater. §. fideic. de legat. 2. *ibid. lin. ult.*	*l. cum pater*, §. † *fidei heredum*, pag. 269. lin. 16.
l. ult. §. prim. de administr. rer. ad civit. pertinent. *pag.* 399. *lin.* 13.	*l. ult.* §. † *pen.* pag. 270. lin. 5. ab infr.
cujus verba referuntur init. l. *pag.* 404. *lin.* 20.	cujus verba referuntur in † §. 2. *h. l. pag.* 273. *lin.* 8. *ab infr.*
ut scriptum est init. h. l. *pag.* 404. *lin. antepen.*	ut scriptum est in † §. 2. *h. l.* pag. 274. lin. 6.
§. sublata infr. h. l. *pag.* 405. *lin.* 9	*d.* §. † *quamquam*, *h. l.* ibid. lin. 15.
Ita quod dicitur init. h. l. *ibid. lin.* 20.	Ita quod dicitur in † §. 2. *h. l.* ibid. lin. 17.
init. h. l. & §. si filio. infr. h. l. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*d.* † §. 2. & §. *si filio*, infr. *h. l.* ibid. lin. 18. ab infr.
quæ referuntur init. h. leg. *pag.* 406. *lin.* 8.	quæ referuntur in † §. 2. *h. l.* ibid. lin. 8. ab infr.
§. hoc autem h. l. *ibid. lin.* 19.	*d.* † §. *in filii*, *h. l.* pag. 275. lin. 2.
§. 1. supr. h. l. sed si ante infr. h. tit. *pag.* 409. *lin.* 6. & *seq. ab infr.*	§. † 2. supr. *h. l. l. sed* † *etsi ante*, infr. *h. tit.* pag. 277. lin. 7.
l. 1. §. pupillus. l. quod diximus. l. servus communis. supr. de auctor. tut. *pag.* 410. *lin.* 9. & 10.	*l.* 1. † *l. pupillus*, *l. quod* † *dicimus*, *l.* † *si servus*, ibid. lin. 20.
l. si heres supr. de condict. furtut. *pag.* 412. *lin.* 11. & 12.	*l.* † *si servus*, *in pr. vers. quod si*, supr. *de condict. furtiv.* pag. 278. lin. 33.
auth. hoc jus perfectum in fin. C. de SS. Eccles. *ibid. lin.* 14.	*auth. hoc jus* † *porrectum*, ibid. lin. 18. ab infr.
l. facto. infr. h. tit. *pag.* 413. *lin.* 4. *pag.* 423. *lin.* 9.	*l.* † *ex facto*, pag. 279. lin. 9. pag. 285. lin. 19.
l. si patroni §. qui fideicommissum. infr. h. tit. *ibid. lin.* 8. & *seq. ab infr.* & denuo *pag.* 433. *lin.* 22.	*l. si patroni*, §. *qui* † *fideicommissam*, ibid. lin. 28. & 29. & pag. 292. lin. 2.
l. facta §. si suspecta infr. h. tit. *pag.* 418. *lin.* 2.	*l. facta*, §. *si* † *cum suspectam*, pag. 282. lin. 10.
l. Marcellus init. vers. quod autem, *ibid. lin.* 21.	† §. 1. *h. l.* 3. ibid. lin. 26.
l. in bello. §. si deportatum de captiv. & postlim. reverf. *pag.* 421. *lin.* 28.	*l. in bello*, §. † *ergo de metallo*, pag. 284. lin. 22.
l. 2. §. si fideic. si quis aliqu. testar. prohib. *pag.* 423. *lin.* 10.	*l.* 2. §. *si* † *fidei ejus*, pag. 285. lin. 19. & 20.
l. si servus. §. si onus de legat. 1. *ibid. lin.* 12.	*l. si servus* 50. §. † *si quis*, ibid. lin. 21. & 22.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. ſed & qui h. tit. *pag.* 424. *lin.* 13.	† ex *h. l.* pag. 286. lin. 3.
l. properandum. §. ſi autem. C. eod. *pag.* 425. *lin.* 16. & 17.	*l. properandum*, §. † *ſin autem* 3. ibid. lin. 10. ab infr.
l. hereditates. C. de hered. inſt. *pag.* 427. *lin.* 15. & 16.	*l.* † *hereditatis*, pag. 288. lin. 4.
l. cum qui vectigal de V. S. *ib. lin.* 22.	*l.* † *eum*, *qui vectigal*, ibid. lin. 10.
Quoties quis ſubſtitutus eſt decreto, puta vulgariter, &c. *ibid. lin.* 25.	Quoties quis ſubſtitutus eſt † directo, *ibid. lin.* 12.
l. ſi fideicommiſſum de condict. indebit. *pag.* 429. *lin.* 15. & 16.	*l.* † *fideicommiſſum*, pag. 289. lin. 18. & 19.
l. eam pater . . . de legat. 2. *ibid. lin.* 4. & *ſeq. ab infr.*	*l.* † *cum pater*, ibid. lin. 34.
l. 1. l. factâ. §. ſi dando. infr. h. tit. *pag.* 430. *lin.* 5.	*d.* † *l.* 7. *l. ſi cui pure*, §. 2. *l. facta* §. † *ſi dandæ*, *infr. h. tit.* ib. lin. 41.
l. eum qui. §. ult. l. interdum quotiens. infr. de V. O. *ibid. lin.* 13. & 14.	*l. eum*, *qui* 41. §. † 1. *l. interdum* † *pura* 74., infr. *de V. O.* ibid. in fin.
l. ſcimus. §. ſed quia quidem. C. de jur. deliber. *ibid. lin.* 22. & 23.	*l. ſcimus*, §. † & *hæc quidem*, *verſ. ſed quia quidam*, pag. 290. lin. 6. & 7.
l. ſed ſi. §. 1. de judic. *ibid. lin.* 25.	*l.* † *ſed* & *ſi* 28 ibid. lin. 9.
l. diem de condit. & dem. *pag.* 431. *lin. antepen.*	*l.* † *dies*, pag. 291. lin. 2.
l. ſi mulier. §. ult. quod met. cauſ. *pag.* 433. *lin.* 1.	*l. ſi mulier*, §. † *penult.* ibid. lin. 17. ab infr.
l. ita tameu. §. ſuſpectam . . . h. tit. *ibid. lin.* 21. & 22.	*l. ita tamen*, §. † *qui ſuſpectam*, pag. 292. lin 1.
l. qui heredi. §. cum hereditas. ſupr. de condit. & dem. *ibid. lin.* 25. & 26.	*l. qui heredi*, §. † *ſed cum ſuſpectam*, ibid. lin. 5.
l. ſi patroni. §. qui fideicommiſſam. infr. h. tit. *pag.* 441. *lin.* 17.	*l. ſi patroni*, §: † *quid ergo*, *verſ. ſed nec illud*, pag. 296. lin. 45. & ſeq.
l. quid ſit fugitivus, de ædilit. edict. *ibid. lin.* 27.	*l.* † *quis ſit fugitivus*, §. 1. *de ædilit. edict.* pag. 297. lin. 3. & 4.
§. legatarios. inſt. de teſtam. *pag.* 442. *lin.* 21.	§. † *legatariis*, ibid. lin. 30.
l. ſi fideicommiſſum §. poſt de judic. *pag.* 444. *lin.* 16.	*l. ſi fideicommiſſum*, §. † *tractatum*, pag. 298. lin. 14. ab infr.
l. cum decem ad leg. falcid. l. Papinianus. §. eo autem de inoff. teſtam. *pag.* 449. *lin.* 5. & *ſeqq. ab infr.*	*l. cum* † *dotem*, *ad l. falcid. l. Papinianus*, §. † *meminiſſe*, *verſ. eo autem*, *de inoff. teſtam.* pag. 302. lin. 8. & 9.
l. 2. §. ſed ſi legatum ſi quis aliq. teſtar. proh. *ibid. in fin.*	*d. l.* † 1. *verſ. ſed ſi legatum*, ibid. 12.
d. l. cum decem. *pag.* 450. *lin.* 12.	*d. l. cum* † *dotem*, ibid. lin. 22.
l. qui filiam. infr. h. tit. *pag.* 451. *lin. antepen.*	*l. qui* † *filium*, pag. 303. lin. 24.
l. pater. §. ejus heres de legat. 3. *pag.* 452. *lin.* 2. & 3.	*l.* † *uxorem* 41. §. *ejus heres*, ibid. lin. 28.
l. ita tamen. §. Trebellianam. infr. h. tit. *pag.* 452. *lin.* 6.	*l. ita tamen*, §. † *Trebellianum*, ibid. lin. 31. & 32.
Et Papinianus libri 18. Reſponſorum ſcripſit etiam naturales filios efficere, ut conditio deficiat, *ibid. lin.* 16. & 17.	Et Papinianus libro † 8. reſponſorum ſcripſit, &c. *ibid. lin.* 9. *ab infr.*
l. generaliter. §. cum autem in is	*l. generaliter*, *verſ.* † *niſi ipſi liberi*

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
ſine juſta ſobole & ibi gloſſa C. de inſtit. & ſubſtit. *ibid. lin.* 30. *&* *ſeq.*	*ſine juſta ſobole*, pag. 304. lin. 3. & 4.
l. filium definimus de his qui ſunt ſui vel. alien. jur. *ibid. lin. antepen. & pen.*	*l. filium* † *eum definimus*, ibid. lin. 7.
l. pater Severinam, §. & ita, de condit. & dem. d. l. jubemus. §. ſin autem l. 2. C. de condit. inſert. *pag.* 453. *lin.* 14. *& ſeqq.*	*l. pater* † *Severianam*, §. † *ita*, *de condit. & dem.* † *l. jubemus*, §. *ſin autem*, C. *h. tit. l.* † 1. C. *de condit. inſert.* ibid. lin. 21. & 22.
cap. 1. §. etſi dicentibus de alienat. feud. in uſib. feudor. *pag.* 456. *lin.* 31.	*cap.* 1. §. † *& ſi clientulus*. pag. 306. lin. 28.
Papinianus ait fundo inſtructo per fideicommiſſum relicto, medii temporis augmenta fructuum & partuum, & detrimenta fatalium, id eſt quæ facto deminuta ſunt, fideicommiſſo contineri. *pag.* 457. *lin.* 17. *& ſeqq.*	Papinianus ait, fundo inſtructo per fideicommiſſum relicto, medii temporis augmenta † fœtuum & partuum, & detrimenta fatalium, id eſt quæ † fato deminuta ſunt, fideicommiſſo contineri. *ibid. in fin. ad* 307.
l. contrario de vulgar. & pupillar. *pag.* 458. *lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *centurio*, pag. 307. lin. 10. ab infr.
l. legatum. §. 1. de legat. 2. *pag.* 459. *lin.* 5. *ab infr.*	*l. legatum* 116. §. 1. *de legat.* † 1. pag. 308. lin. 1.
§. *Se rogo*. pag. 460. in rubric. 1.	§. † *te rogo*. ibid. in rubric. 3.
l. cum proponeretur, in fin. de legat. 2. *ibid. lin.* 14. *&* 15.	*l. cum* † *proponebatur*, ibid. lin. 9. ab infr.
l. 3. §. vos generaliter de impenſ. in res dotal. fact. *pag.* 461. *lin.* 19. *&* 20.	*l.* 3. §. † *nos generaliter*, *de impenſ. in res dotal. fact.* pag. 309. lin. 25.
l. his cui, infr. quando dies legat. ced. ... d. l. his cui, *ibid. lin.* 28. *& ſeqq.*	*l.* † *is*, *cui* ... *d. l. is cui*, ibid. lin. 32. & 33.
l. 22. ibid. in rubric. ult.	*l.* † 21. ibid. in rubr. ult.
Cujac. 8. obſ. 1. *pag.* 462. *lin.* 25.	Cujac. 8. *obſ.* † 2. pag. 310. lin. 11.
l. qui ſc. de judic. *pag.* 464. *lin.* 15.	*l. qui* † *ſe dicit*, pag. 311. lin. 12.
auth. contra rogatus. C. h. tit. *pag.* 467. *lin.* 14.	*auth. contra* † *cum rogatus*, pag. 313. lin. 6.
l. cum filiofamilias. ſupr. de legato. *pag.* 468. *lin.* 6. *&* 7.	*l. cum filiofamilias*, ſupr. *de* † *legat.* 1. ibid. lin. 32.
l. ſi heres de legat. 1. *ibid. lin.* 34.	*l. ſi* † *heredes* 124. pag. 314. lin. 5.
§. *Si quis ſervum*. pag. 470. in rubric. 1.	§. *Si quis* † *filium*. ibid. in rubr. ult.
l. pœnalis. in fin. ad l. falcid. *ib. lin.* 8.	*l.* † *pœnales*, ibid. lin. antepen.
Ulpian. libr. reg. tit. 24. ... Ulpian. eod. loco. *pag.* 471. *lin.* 3. *&* 9.	Ulpian. *libr. reg. tit.* † 22. §. 5.... Ulpian. † *d. libr. tit.* 24. §. 28. pag. 315. lin. 25. & 27.
l. 4. 5. *h. tit. ibid. lin.* 8. *ab infr.*	*l.* 4. † ſupr. *h. tit.* ibid. lin. 45.
l. donari §. 1. de donat. *pag.* 474. *lin.* 5. *&* 6.	*l. donari*, §. † 2. pag. 317. lin. 18.
l. ille à quo §. 1. ſupr. h. tit. *pag.* 475. *lin.* 1.	*l. ille*, *a quo*, §. † 2. ibid. lin. 5. & ſeq. ab infr.
l. cogi. §. *ſed & ſi quis*. ſupr. *h. tit.* pag. 476. lin. antepen.	*l. cogi*, §. † *& generaliter*, pag. 319. lin. 7.
l. ſi ex aſſe. §. 1. ſupr. famil. erciſc. *pag.* 477. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. ſi ex aſſe*, † ſupr. *famil. erciſc.* ibid. lin. 19. & ſeq. ab infr.
l. Stichum. §. aliquando. infr. de ſolut. *pag.* 478. *lin.* 21. *&* 22.	*l. Stichum*, §. † *aditio*, pag. 320. lin. 6.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. filio pater. supr. de legat. 2. *pag.* 479. *lin. ult.*	*l. filio pater*, supr. *de legat.* † 1. ibid. lin. ult.
d. §. si quis *pag.* 482. *lin.* 13.	*d.* §. † *sed & si quis*. pag. 322. lin. 22.
l. 1. §. si heres supr. h. tit. C. de hered. act. *pag.* 485. *lin.* 6. & 7.	*l.* 1. §. *si heres* supr. *h. tit.* † *l. ult.* C. *de hered. act.* pag. 324. lin. 10.
l. furiosus. §. 1. de adquir. hered. l. ult. §. fin. vero. C. de curat. furios. *pag.* 491. *lin.* 1. & 2.	*l. furiosus in princ. de adquir. heredit. l. ult.* §. † *fin autem* 3. pag. 327. lin. 8. & seq. ab infr.
l. cum pater . . . de legat. 3. *pag.* 494. *lin.* 14. *ab infr.*	*l. cum pater . . . de legat.* † 2. pag. 330. lin. 5.
l. de pupillo. infr. de solut. *ib. lin.* 26.	*l.* † *pupillo*, ibid. lin. 7.
§. istæ autem. inst. quib. ex caus. manum. *pag.* 496. *lin.* 17.	§. † *justæ autem*, pag. 331. lin. 12.
l. fœminas de pecun. *ibid. lin.* 21.	*l. feminas, de* † *procurat.* ibid. lin. 16.
l. ille à quo. §. si de testamento. infr. h. tit. *pag.* 497. *lin.* 19.	*l. ille, a quo*, §. † *quid ergo*, † supr. *h. tit.* ibid. lin. 8. & seq. ab infr.
§. restitutâ. inst. de fideic. her. *pag.* 502. *lin.* 15.	§. † *sed quia heredes*, pag. 334. lin. 10. ab infr.
l. falcidiæ ad l. falcid. *pag.* 505. *lin.* 3.	*l.* † *falcidiæ legis* 24. pag. 336. lin. 24.
l. cum pater . . . de legat. 1. *pag.* 508. *lin.* 11. & 12.	*l. cum pater . . . de legat.* † 2. pag. 338. lin. 22. & 23.
§. si itaque de act. *pag.* 509. *lin.* 18.	§. † *sic itaque*, pag. 339. lin. 8.
Et dubitandi causam significat Paulus. *pag.* 510. *lin.* 19.	Et dubitandi causam significat † Papinianus *ibid. lin.* 14. *ab infr.*
& Paulus in hac l. respondet, *ibid. lin. antepen.*	Et † Papinianus in *hac l.* respondet, *pag.* 340. *lin.* 1.
l. pro herede . . . supr. de petit. heredit. *pag.* 514. *lin.* 13. & 14.	*l. pro herede . . . de* † *adquir. heredit.* pag. 342. lin. 5.
l. Papinianus §. ult. supr. de inoffic. test. *pag.* 518. *lin.* 9. & 10.	*l. Papinianus*, §. † *pen.* pag. 344. lin. 23.
l. liberta . . . de negot. gest. *ib. lin.* 11.	*l.* † *liberto*, ibid. lin. 24.
l. si mulier . . . . supr. h. tit. *pag.* 525. *lin.* 23. & 24.	*l.* † *mulier* 22. pag. 348. lin. penult.
l. quod in rerum. supr. de usur. *ibid. lin.* 27. & 28.	*l. quod* † *in fructus*, pag. 349. lin. 2.
l. ult. §. ubi autem. C. h. tit. *pag.* 526. *lin.* 1. & 2.	*l. ult.* §. *ubi autem*, C. † *de bon. quæ liber.* ibid. lin. 12.
l. 2. & 3. supr. de oper. serv. *pag.* 530. *lin.* 6. & 7.	*l.* † 3. & 4. pag. 351. lin. 16. & seq. ab infr.
l. heres a debitore. §. quod si stipulatus, de fidejuss. *pag.* 532. *lin.* 5.	*l. heres a debitore*, §. *quod si* † *stipulator*, pag. 352. lin. 4. ab infr.
l. pen. §. 2. infr. de except. rei judic. *ibid. lin.* 10. & 11.	*l. pen.* † *in fin.* pag. 353. lin. 2.
l. ita tamen. §. si præceptis, supr. h. tit. *ibid. lin.* 20. & 21.	*l. ita tamen*, §. † *sed si eidem*, ibid. lin. 10. & 11.
l. cum bonis . . . supr. de adquir. heredit. *ibid. lin.* 30. & 31.	*l.* † *cum bonis*, ibid. lin. 19.
l. si adrogator. §. sed an impuberis supr. de adopt. *pag.* 536. *lin.* 16.	*l. si adrogator*, §. *sed an* † *impuberi*, pag. 355. lin. 33.
l. Titia cum Testamento . . . . de legat. 3. *pag.* 537. *lin.* 23.	*l. Titia cum testamento . . . de legat.* † 2. pag. 356. lin. 20.

Edit. Tolosan.	*Edit. meae.*
id tempus adierit, & prior heres antequam adiret decesserit, substitutus statim potest adire, nec expectat ultimum diem aditionis, &c. *ibid. lin. 7. & seqq.*	id tempus † non adierit, & prior heres, &c. *ibid. lin. 8. & seqq.*
l. obligatione C. de solut. *pag.* 248. *lin.* 10. & 11.	*l.* † *obsignatione*, ibid. lin. 4. ab infr.
l. 2. §. in novissimo. C. de caduc. tollend. *ibid. lin.* 8. *ab infr.*	*l.* † *unic.* §. *libertatibus*, pag. 173. lin. 14. & 15.
l. sed ex asse supr. h. tit. *pag.* 249. *lin.* 12. & 13.	*l.* † *si ex asse*, ibid. lin. 31.
§. *Item si fit*. pag. 250. in rubric. 1.	§. *item si* † *tu*. pag. 174. in rubric. 1.
l. 5. C. de jur. deliberand. *pag.* 259. *lin.* 5.	*l.* † 1. pag. 179. in fin.
l. cum bonis . . . supr. h. tit. *pag.* 260. *lin.* 20.	*l.* † *cum bonis*, pag. 180. lin. antepen.
l. si filiusf. ad l. falcid. *pag.* 261. *lin.* 3. *ab infr.*	*l.* † *filiusf.* pag. 181. lin. 9. ab infr.
l. 2. C. de repudiand. possess. *pag.* 262. *lin. pen.*	*l.* 2. C. *de repudiand.* † *vel abstin. heredit.* pag. 182. lin. 24. & 25.
l. ult. §. 1. C. de bon. quæ liber. *pag.* 263. *lin.* 12. & 13.	*l. ult.* † *in princ.* ibid. lin. 12. ab infr.
l. 3. infr. de suis & legitim. *pag.* 264. *lin. 6. & seq. ab infr.*	*l.* † *ult.* pag. 183. lin. 11. ab infr.
l. & heredi. §. filiusf. supr. de pact. *pag.* 265. *lin.* 15.	*l.* & *heredi*, §. † *item filiusfamilias*, pag. 184. lin. 7.
Augustin. de Doctr. Christian. lib. 1. cap. 21. *pag.* 269. *lin.* 8. *ab infr.*	lib. † 2. cap. 21. *pag.* 186. *lin. antepen.*
l. 6. §. eum qui ff. de adquirend. heredit. *pag.* 270. *lin.* 8. *ab infr.*	*l.* 6. §. † *sed & si non*, pag. 187. lin. 29.
l. ult. §. ubi autem C. de bon. quæ liber. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*l. ult.* † *in pr.* ibid. lin. 32.
ut hic & l. potuit infr. h. tit. l. obligari §. hereditatis l. si ad pupillum de auctorit. tutor. *ibid. in fin.*	*ut hic*, & *l.* † *si infanti*, *in fin.* infr. *h. tit.*, *l. obligari*, §. † *hereditatem*, &c. ibid. lin. 34. & seqq.
l. servum §. qui admittit. ff. de bonor. possess. *pag.* 271. *lin.* 17. & 18.	*l.* † *servus*, §. *impubes*, pag. 188. lin. 1. & 2.
Quod si creditores defuncti, putà pupillus vel adultus defuncti heredes convenire parati sint actione tutelæ vel negotiorum gestorum; ut tutelæ vel curationis rationes reddantur si heres moram faciat in adeunda hereditate, is an heres sit interrogari debet, & postulanti datur moderatū tempus de adeunda hereditate. *pag.* 272. *lin. 7. & seqq. ab infr.*	Quod si creditores defuncti, puta pupillus vel adultus, † quibus defunctus tutor vel curator extitit, heredem convenire parati sint actione tutelæ vel negotiorum gestorum, ut tutelæ vel curationis rationes reddantur, si heres moram faciat, &c. *ibid. in fin. ad pag.* 189.
Si major 25. annis semel se immiscuerit bonis paternis obligatur in solidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non restituitur adversus immixtionem si alleget hereditatem non	Si major 25. annis semel se immiscuerit bonis paternis, obligatur in solidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non restituitur adversus immixtionem, si alleget hereditatem non-

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
esse solvendo, neque jus fratris portionem hereditariam vel testamentum idest totum assem eripientis arcet id est liberat eum de exactione creditorum, idest non est audiendus ut restituatur si alleget se spoliatum portione hereditaria vel testamento id est toto asse hereditatis à fratre suo, &c. *pag.* 273. *lin.* 19. *& seqq.*	esse solvendo, neque † vis fratris, portionem hereditariam vel testamentum id est totum assem eripientis, arcet id est liberat eum de exactione, &c. *pag.* 189. *lin.* 20. *& seqq.*
l. 3. §. hereditatem §. bonorum ff. de bonor. poss. . . . d. l. 3. §. hereditatem. *pag.* 275. *lin.* 1. *&* 11.	*l.* 3. §. † *hereditatis . . . d.* §. † *hereditatis*. pag. 190. lin. 21. & 22. & lin. 30.
l. si te. de adquir. heredit. *pag.* 279. *lin.* 12.	*l. si* † *tu*, §. 1. *ff. de adquir. heredit.* pag. 193. lin. 14.
l. 2. §. 1. . . . de vulgar. & pupillar. *ibid. lin.* 26.	*l.* 2. §. † 4. *ibid. lin.* 26.
l. si cui. §. licet l. lite infr. de liberal. caus. *pag.* 280. *lin.* 21. *&* 22.	*l. si cui*, §. *licet*, † *ff. de liber. caus. l. lite ordinata*, † *C. eod.* pag. 194. lin. 3. & 4.
l. 3. §. ult. ff. ex quib. caus. major. *pag.* 281. *lin.* 26. *&* 27.	*ff.* † *quib. ex caus. in poss. eat.* ibid. lin. 14. & seq. ab insr.
Idem tenetur & legatariis non in solidum, sed pro viribus hereditatis, ita ut amittat detractionem quartæ falcidiæ auth. sed cum testator. C. ad leg. falcid. *ibid. lin.* 27. *& seqq.*	Idem tenetur & legatariis † in solidum, etsi fines hereditarios excedant, & amittit detractionem quartæ falcidiæ, *nov.* 1. *cap.* 2. §. 2. *auth. sed cum testator*, *C. ad l. falcid.* ibid. lin. 12. & seqq. ab infr.
ut exponitur init. h. leg. vers. similique modo. *pag.* 282. *lin.* 9. *ab infr.*	ut exponitur † *in* §. 2. *&* 3. *h. l.* pag. 195. lin. 21. & 22.
ut exponitur initio h. leg. *pag.* 283. *lin.* 11. *ab infr.*	ut exponitur † *in* §. 2. *h. l.* ibid. lin. antepen. & pen.
Nov. Just. 75. cap. 1. *pag.* 284. *lin.* 12.	*nov. Justin.* † 73. *cap.* 8. pag. 196. lin. 17.
l. Papinianus §. quara de inoffic. testam. l. 2. §. 1. infr. de collat. bonor. *ibid. lin.* 23. *&* 24.	*l. Papinianus*, §. † *quarta*, *ff. de inoffic. testam. l.* 2. §. 1. *ff. de collat. bonor.* ibid. lin. 26. & 27.
ut proponitur hic ex Novell. 1. de hered. & falcid. *ibid. lin.* 10. *ab infr.*	ut proponitur *in* † §. *si vero* 12. *h. l. ex nov.* 1. *de hered. & falcid. cap.* 2. §. 2. ibid. lin. 31.
ut subjungitur in h. §. *ibid. lin.* 6. *ab infr.*	ut subjungitur in *h.* §. † *& quatuor seqq.* ibid. lin. 33. & 34.
l. nam posteaquam §. si minor. ff. de minorib. *pag.* 289. *lin.* 9. *ab infr.*	*l. nam postquam*, §. *si minor*, *ff.* † *de jurejur.* pag. 199. lin. 5. ab infr.
l. Julianus al. l. si pupillus l. si servum ff. de adquir. heredit. *pag.* 290. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. Julianus*, *al. l. si pupillus*, † §. *si servum*, pag. 200. lin. 7. & 8. post tit.
l. 1. §. servis. ad silan. *pag.* 294. *lin. antepen.*	*l.* 1. §. † *servi*, pag. 202. lin. 8. ab infr.
l. 5. de leg. commiss. *pag.* 295. *lin.* 6.	*l.* † 2. ibid. lin. ult.
Augustin. in Joann. cap. 7. *ibid. lin.* 10. *ab infr.*	August. in Joann. cap. † 1. tract. 8. num. 12. *pag.* 203. *lin.* 19.

Edit. Tolosan.	*Edit. meæ.*
l. demonstratio §. quod autem l. in summa §. id quoque 1. de condit. indebit. *pag.* 296. *lin.* 23. *&* 24.	*l. demonstratio*, §. *quod autem*, † *h. tit. l. in summa*, §. *id quoque*, † supr. *de condict. indebit.* ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
§. 4. infr. de bonor. possess. *pag.* 300. *lin.* 7.	§. † 3. *inst. de success. libertor.* pag. 206. lin. 8.
l. is qui . . . infr. h. tit. *pag.* 303. *in fin. ad* 304.	*l. is* † *cui*, pag. 208. lin. 20. ab infr.
l. hoc jure ita l. stipulatus §. 1. infr. de V. O. §. si quis ita instl. eod. *pag.* 304. *lin.* 10. *& seq. ab infr.*	*l. hoc jure*, *l.* † *ita stipulatus*, §. 1. infr. *de V. O.* §. † 4. *vers. si quis ita*, *inst. eod.* pag. 209. lin. 5. & 6.
l. cum filius. §. mutiana de legat. 2. *pag.* 305. *lin.* 4.	*l. cum filius*, §. † *qui Mutianam*, ibid. lin. 17.
l. annuæ eod. tit. *ibid. lin.* 24 *&* 25.	*l.* † *annua*, ibid. lin. 35. & 36.
l. Stichum §. usumfructum infr. de solut. *pag.* 308. *lin.* 6. *& seq. ab infr.*	*l. Stichum*, §. † *nam si furiosi*, pag. 211. lin. 5. ab infr.
l. solutum eod. l. tutores §. tutelæ & §. ult. de administr. tutor. *ibid. lin.* 4. *& seq. ab infr.*	*l.* † *solutam*, *eod. l.* † *Lucius Titius* 46. §. *tutelæ*, *&* §. *ult. de administr. tutor.* ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
l. sic legatum §. 1. de legat. 1. l. legitimi de liber. legat. *pag.* 309. *lin.* 11. *& seq. ab infr.*	*l.* † *si legatum*, §. 1. *de legat.* 1. *l.* † *legavi*, *de liberat. legat.* pag. 212. lin. 22. & 23.
Ad §. *hæc scripta ejusd. l.* pag. 312. in rubr. 1.	§. *hæc* † *scriptura*. pag. 214. in rubric. 1.
l. 1. §. ad eos ad leg. falcid. *ibid. lin.* 25.	*l.* 1. §. † *idemque est*, ibid. lin. 17. ab infr.
l. non dubium §. ult. supr. de legat. 3. *pag.* 314. *lin.* 13. *ab infr.*	*l. non dubium*, † *in princ.* pag. 215. lin. penult.
l. si quis ita stipulatur, *pag.* 317. *lin.* 1.	*l. si quis ita* † *stipulatus*, pag. 217. lin. 29.
l. liberto de bon. libertor. l. 1. §. ad eos ad l. falcid. *ibid. lin.* 7.	*l.* † *libertus*, *in pr. de bon. libertor. l.* 1. §. † *idemque*, *ad l. falcid.* ibid. lin. 34.
Ad §. *Assia ejusd. l.* pag. 319. in rubric. 1.	§. † *Attia ejusd. l.* pag. 218. in rubric. ult.
l. cum solum . . . supr. de liber. legat. *pag.* 321. *lin.* 5. *ab infr.*	*l.* † *non solum*, pag. 220. lin. 16. ab infr.
l. vero l. cum mulier infr. solut. matrimo. *pag.* 322. *lin.* 5.	*l.* †† *viro*, *l. cum mulier* 47. †† supr. *solut. matrimon.* ibid. lin. 8. ab infr.
l. nemo §. nemo supr. de hered. instit. *pag.* 323. *lin.* 2. *&* 3.	*l. nemo*, §. † *qui frater*, pag. 221. lin. 23.
l. 5. C. de testam. tut. *ibid. lin.* 8.	*l.* 5. *C. de* † *testamentis*, ibid. lin. 28.
l. sed si hac lege §. patronum de in jus vocand. *pag.* 324. *lin.* 6. *&* 7.	*l. sed si hac lege*, §. † *sed si jus*, pag. 222. lin. 7. & 8.
Ad §. *si quis ita ejusd. leg.* ibid. in rubric. 1.	§. *si quis* † *legaverit*, † §. *ult. ejusd. leg.* ibid. in rubric. 1.
l. servus . . . supr. si quis caut. *ibid. lin.* 25. *&* 26.	*l.* † *si servus*, ibid. lin. 25.
Ad l. 36. §. *Septitia*. pag. 325. in rubric.	*L.* 36. §. † *Titia*. pag. 223. in rubric. 1.
l. civili suprà h. tit. *pag.* 327. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* † *jure civili*, pag. 224. lin. 18. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. 3. §. nec generaliter de impens. in res dotal. fact. *pag.* 329. *lin.* 1. & 2.	*l.* 3. §. † *nos generaliter*, pag. 225. lin. 23.
l. Paulus §. 1. suprà de pignorib. *ibid. lin.* 5.	*l. Paulus*, §. † 2. ibid. lin. 27.
l. nè servus de pecul. . . . l. naturalis. l. quæcumque eod. tit. *pag.* 330. *lin.* 12. & *seqq.*	*l.* † *nec servus, de pecul.* . . . l. † *naturales*, l. †† *quæcumque, eod. tit. de act. & obligat.* pag. 226. lin. 16. & seqq.
l. cum in testamento de fideicommiss. libert. *pag.* 331. *lin.* 14.	*l.* † *cum in testamento*, pag. 227. lin. 1.
l. libertus §. liberto de bon. libertor. *pag.* 333. *lin.* 20. & 21.	*l. libertus* 20. §. † *libertus*, & *seq.* pag. 228. lin. 19.
l. & qui non amplius de mort. caus. donat. *pag.* 334. *lin.* 12.	*l.* † *ei, qui non amplius*, ibid. lin. 9. ab infr.
l. ei cui de mort. caus. donat. *ibid. lin.* 18.	*d.* † *l. ei, qui.* ibid. lin. 5. ab infr.
l. pœnales §. ult. ad leg. falcid. *ibid. lin.* 23.	*l. pœnales*, §. † *pen.* pag. 229. lin. 2.
ut subditur in fine hujus leg. *pag.* 335. *lin.* 14.	ut subditur in *fin.* † §. 3. *h. l.* ibid. lin. 25.
l. cum qui. in fin. infr. de usucap. *pag.* 336. *lin. ult.*	*l.* † *cum qui*, pag. 230. lin. 27.
l. si mulier 3. de condit. ob causam. *pag.* 338. *in fin.*	*l. si mulier* † 10. *de condict. caus. dat.* pag. 231. lin. 7. & seq. ab infr.
l. infr. init. d. tit. quand. dies legat. ced. *pag.* 339. *lin.* 15.	*l.* † 7. *init. d. tit. quand. dies legat. ced.* pag. 232. lin. 9.
l. pecunia supr. de usur. *ibid. lin.* 24.	*l.* † *pecuniæ*, ibid. lin. 14. & 15.
l. nomen §. unus de legat. 3. *pag.* 340. *lin.* 14.	*l. nomen*, §. † *uni*, ibid. lin. 12. ab infr.
d. l. si cui legetur §. hæc autem. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*d. l. si cui legetur*, §. † *hoc autem*, & † *l.* 22. *quand. dies legat. ced.* pag. 233. lin. 5. & 6.
l. nam vobis . . . de ann. legat. *pag.* 341. *lin.* 6.	*l.* † *a vobis*, ibid. lin. 14.
l. cum qui eod. tit. *ibid. lin.* 21.	*l.* † *cum qui* 138. ibid. lin. 27. & 28.
l. a vobis l. in singulos. l. filiæ supr. de ann. legat. l. 1. C. quand. dies legat. vel fideic. cedat. l. sicut legatum in hunc annum vel annum decimum peti non potest, &c. *pag.* 342. *lin.* 3. & *seqq.*	*l. a vobis*, *l. in singulos*, *l. filiæ*, supr. *de ann. legat. l.* 1. C. *quand. dies legat. vel fideic. ced. l.* † 58. supr. *de usufr.* Sicut legatum in hunc annum vel annum decimum peti non potest, &c. *ibid. lin.* 5. & *seqq. ab infr.*
§. ex his inst. de Attilian. tut. *ibid. lin.* 15. & 16.	§. † *sed ex his*, pag. 234. lin. 6.
ex hac l. si in libertatibus, *pag.* 343. *lin.* 1.	*ex hac l.* & † *l. si in libertatibus*, ibid. lin. 26.
Cassius in commentariis suis scripsit, *pag.* 344. *lin. ult.*	† Gajus in commentariis suis scripsit, *pag.* 235. *lin.* 7. *ab infr.*
d. l. 1. §. quæ onerandæ. *pag.* 346. *in fin.*	*d. l.* 1. §. † *in summa*. pag. 237. lin. 9.
l. si cui legetur. §. hoc autem suprà de legat. infr. *pag.* 347. *lin.* 8. & *seq. ab infr.*	*l. si cui legetur*, §. *hoc autem*, † §. & *ideo*, supr. *de legat.* 1. ibid. lin. 16. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. 1. §. ult. infr. de bonor. possess. contr. tabull. *pag.* 348. *lin.* 1. *&* 2.	*l.* 1. §. † *pen.* infr. *de bonor. possess. contr. tabul.* ibid. lin. 9. ab infr.
l. jam dubitati . . . supr. de hered. instit. *pag.* 350. *lin.* 13. *&* 14.	*l. jam* † *dubitari*, pag. 239. lin. 14.
l. intercedit. supr. h. tit. *ibid. lin.* 6. *& seq. ab infr.*	*l.* † *intercidit*, ibid. lin. 30.
Quod si legatum sit uxori si à liberis impuberibus non nupserit legatum debetur, quia per hujusmodi conditionem magis cura liberorum, quam viduitas injuncta videtur, *pag.* 353. *lin.* 8. *& seq.*	Quod si legatum sit uxori, si a liberis impuberibus non nupserit, legatum † non debetur, quia, &c. *pag.* 241. *lin.* 8. *& seqq.*
l. in hoc judicium §. si convenerit supr. commun. divid. *ibid. lin.* 16. *& seq. ab infr.*	*l. in hoc judicium*, §. *si* † *conveniat*, ibid. lin. 21.
nov. 22. de nupt. 143. *ibid. lin.* 7. *ab infr.*	*nov.* 22. *de nupt.* † *cap.* 43. ibid. lin. 29.
l. bonis §. hoc sermone de V. S. *ibid. lin. penult.*	*l.* † *boves*, ibid. lin. 33.
Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 4. *pag.* 354. *lin.* 16. *& seq ab infr.*	lib. 1. de Abraham cap. † 3. *pag.* 242. *lin.* 1.
Si mulieri legatum sit si Titio non nupserit, legi, id est Juliæ & Papiæ locus non est, conditio de non nubendo limitata ad certam personam remittitur, quia non tollit libertatem nubendi, *pag.* 355. *lin.* 12. *& seqq.*	Si mulieri legatum sit, si Titio non nupserit, legi id est *Juliæ & Papiæ*, locus non est: conditio de non nubendo limitata ad certam personam † non remittitur, quia non tollit libertatem nubendi, *ibid. lin.* 24. *& seqq.*
l. continuis . . . de V. O. *ibid. lin.* 12. *ab infr.*	*l.* † *continuus*, ibid. lin. 35.
l. si ita legatum §. 2. supr. de legat. 1. *pag.* 357. *lin.* 7. *ab infr.*	*l. si ita legatum*, §. † 1. pag. 244. lin. 3.
l. filiamf. infr. quand. dies legat. eod. *pag.* 358. *lin.* 21. *&* 22.	*l.* † *filiumf.* infr. *quand. dies legat. ced.* ibid. lin. 28. & 29.
l. si enim legatum infr. h. tit. *ibid. lin. pen. & ult.*	*l. si* † *cui legatum* 92. ibid. lin. 9. ab infr.
Romani solebant adhibere servos vel liberos ad custodiam sepulchrorum, *pag.* 361. *lin.* 18. *&* 19.	Romani solebant adhibere servos vel † libertos ad custodiam sepulcrorum, *pag* 246. *lin.* 22. *&* 23.
l. 3. §. stare supr. de eo per quem fact. erit, *pag.* 363. *lin.* 12. *&* 13.	*l.* 3. §. † *plane*, pag. 247. lin. 29. & 30.
l. tali facti stipulatione. §. 1. supr. de jur. dot. *ibid. lin.* 15.	*l. tali* † *facta stipulatione*, ibid. lin. 32.
l. sed si hoc. §. cum vir & §§. seq. supr. h. tit. l. 2. & 5. C. de indict. viduit. tollend. *pag.* 366. *lin.* 9. *& seqq.*	*l. sed si hoc*, §. *cum vir*, *&* † *dd. ll. seqq.* supr. h. tit. *l.* 2. *&* † 3. C. *de indict. viduit. tollend.* pag. 249. lin. 18. & 19.
d. l. demonstratio. §. quod autem, *pag.* 367. *lin.* 14.	*d. l. demonstratio*, § † *at si conditionaliter*, pag. 250. lin. 8.
l. Severinam . . . infr. h. tit. *pag.* 368. *lin.* 10. *&* 11.	*l.* † *pater Severianam*, ibid. lin. 15. ab infr.
l. cum ita & dd. seqq. infr. h. tit. *pag.*	*l.* † *sed si hoc*, §. *ult. l. cum ita*,

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
369. *lin.* 18. *&* 19.	*&* *seq.* pag. 251. lin. 24.
ex hac l. talis §. sed etsi de legat. 1. *pag.* 370. *lin.* 19. *&* 20.	ex *hac l. &* † *l. talis*. §. *sed etsi*, pag. 252. lin. 5. & 6.
l. pecunia. §. 1. de legat. 2. *pag.* 375. *lin.* 9. *ab infr.*	*l.* † *si pecunia*, pag. 255. lin. 20.
l. is qui sub conditione. supr. h. tit. . . . d. l. is qui sub conditione. *pag.* 376. *lin.* 5. *&* 6. *&* 18. 19.	*l. is*, † *cui sub conditione . . . d. l. is*, † *cui sub conditione*, ibid. lin. 15. & seqq. ab infr.
Si Stycho cum contubernali sua libertas relicta sit sub conditione si rationes reddiderit, eisque decē legata sint sub eadem conditione, Stycho mortuo antequam rationes reddiderit quæritur an contubernalis ejus fiat libera, & admittatur ad legatum. Paulus in hac lege distinguit aut pariatio l. ait l. 3. de cond. indeb. pariare paria facere l. 14. §. proinde. Stychus pariator est, id est redditis rationibus parem rationem fecit cum herede quæ dicebatur de manumiss. l. pen. §. conduceres de jur. immunit. aut reliqua nulla sunt, & hoc casu mulier libera erit, & legatum assequitur . . . quod si Stychus reliquator fuerit id est reliqua debeat, con ditio rationum reddendarum etiam mulieri injuncta videtur, &c. *pag.* 378. *lin.* 6. *& seqq.*	Si Sticho cum contubernali sua libertas relicta sit sub conditione, si rationes reddiderit, eisque decem legata sint sub eadem conditione: Sticho mortuo antequam rationes reddiderit, quæritur, an contubernalis ejus fiat libera, & admittatur ad legatum? Paulus in *hac lege* distinguit, † aut pariatore, aut reliqua habente decesserit. (Pariator est, qui acceptum cum expenso æquavit: unde paria facere; *l.* 40. §. *ult. de statuliber. l. ult.* §. *ult. de dol. mal. & met. except. l. pen.* §. *conductores*, *de jur. immunit.* Columell. *libr.* 1. *cap.* 8. Senec. epist. 9. & 19. Et eadem analogia idem Senec. *epist.* 101. *& de ira libr.* 3. *cap.* 25. *de benefic. libr.* 2. *cap.* 30. *& libr.* 3. *cap.* 10. Senec. alter *natur. quæst. libr.* 4. Plin. *libr.* 7. *epist.* 19. & *in panegyr.* Hinc pariare in *l.* 4. §. 5. *de manumiss.* & pariatio in *l. ult.* §. 3. *de condict. indebit.* Pariatori opponitur reliqua habens in *h. l.*) Si reliqua nulla sunt, hoc casu mulier libera erit, & legatum assequitur . . . Quod si Stichus reliquator fuerit, id est reliqua debeat, conditio rationum reddendarum etiam mulieri injuncta videtur, &c. *pag.* 257. *in princ.*
l. si servi. C. ad l. Jul. de adult. *pag.* 379. *lin.* 3.	*l.* † *servi*, ibid. lin. 16. ab infr.
d. l. uxorem. §. concubinæ d. l. quæsitum. §. uxori. *ibid. lin.* 13. *&* 14.	*d. l. uxorem*, §. † *codicillis*, *d. l. quæsitum*, §. † *uxores*, ibid. lin. 7. ab infr.
l. Bonis §. ult. infr. de V. S. *ibid. lin.* 22.	*l.* † *boves*, pag. 258. lin. 2.
Plin. lib. 2. cap. 7. de saturia. *pag.* 380. *lin.* 4.	Plin. lib. 2. cap. 7. de † Fortuna, *ibid. lin.* 18. *&* 19.
l. si vicini. C. de nupt. *ibid. lin.*23.	*l. si* † *vicinis*, ibid. lin. 17. ab infr.
l. sub divortii supr. h. tit. *pag.* 382. *lin. antepen.*	*l. sub* † *diversis*, pag. 260. lin. 10.
l. si quis mihi . . . de legat. 1. *ibid. lin. pen.*	*l. si* † *mihi & tibi*, ibid. lin. 11.
cap. majores. §. item quæritur. vers.	*cap. majores*, §. † *dormientes*, ibid.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
perdurare de baptism. *pag.* 383. *lin.* 16. & 17.	lin. 26.
& idem libr. 8. epist. 16. *pag.* 385. *lin.* 13.	*Et idem libr.* 8. *epist.* † 18. pag. 261. lin. 13. ab infr.
l. si ita legatum dies leg. ced. §. 1. de legat. 1. *pag.* 388. *lin.* 17.	*l. si ita legatum*, §. 1. *de legat.* 1. pag. 263. lin. 11. & seq. ab infr.
l. inter stipulationem §. sacram. de V. O. *ibid. lin. 6. ab infr.*	*l. inter* † *stipulantem*, §. *sacram*, pag. 264. lin. 3.
l. jubemus. §. ult. C. ad Trebell. *pag.* 392. *lin.* 4. & *seq. ab infr.*	*l. jubemus*, §. † *pen.* pag. 266. lin. 17. ab infr.
l. si quis vita §. ult. infr. de statulib. *pag.* 396. *lin.* 14. & 15.	*l. si quis* † *ita*, pag. 268. lin. 4. ab infr.
l. cum pater. §. fideic. de legat. 2. *ibid. lin. ult.*	*l. cum pater*, §. † *fidei heredum*, pag. 269. lin. 16.
l. ult. §. prim. de administr. rer. ad civit. pertinent. *pag.* 399. *lin.* 13.	*l. ult.* §. † *pen.* pag. 270. lin. 5. ab infr.
cujus verba referuntur init. l. *pag.* 404. *lin.* 20.	cujus verba referuntur in † §. 2. *h. l. pag.* 273. *lin.* 8. *ab infr.*
ut scriptum est init. h. l. *pag.* 404. *lin. antepen.*	ut scriptum est in † §. 2. *h. l.* pag. 274. lin. 6.
§. sublata infr. h. l. *pag.* 405. *lin.* 9	*d.* §. † *quamquam*, *h. l.* ibid. lin. 15.
Ita quod dicitur init. h. l. *ibid. lin.* 10.	Ita quod dicitur in † §. 2. *h. l.* ibid. lin. 17.
init. h. l. & §. si filio. infr. h. l. *ibid. lin.* 5. *ab infr.*	*d.* † §. 2. & §. *si filio*, infr. *h. l.* ibid. lin. 18. ab infr.
quæ referuntur init. h. leg. *pag.* 406. *lin.* 8.	quæ referuntur in † §. 2. *h. l.* ibid. lin. 8. ab infr.
§. hoc autem h. l. *ibid. lin.* 19.	*d.* † §. *in filii*, *h. l.* pag. 275. lin. 2.
§. 1. supr. h. l. sed si ante infr. h. tit. *pag.* 409. *lin.* 6. & *seq. ab infr.*	§. † 2. supr. *h. l. l. sed* † *etsi ante*, infr. *h. tit.* pag. 277. lin. 7.
l. 1. §. pupillus. l. quod diximus. l. servus communis. supr. de auctor. tut. *pag.* 410. *lin.* 9. & 10.	*l.* 1. † *l. pupillus*, *l. quod* † *dicimus*, *l.* † *si servus*, ibid. lin. 20.
l. si heres supr. de condict. furtut. *pag.* 412. *lin.* 11. & 12.	*l.* † *si servus*, *in pr. vers. quod si*, supr. *de condict. furtiv.* pag. 278. lin. 33.
auth. hoc jus perfectum in fin. C. de SS. Eccles. *ibid. lin.* 14.	*auth. hoc jus* † *porrectum*, ibid. lin. 18. ab infr.
l. facto. infr. h. tit. *pag.* 413. *lin.* 4. *pag.* 423. *lin.* 9.	*l.* † *ex facto*, pag. 279. lin. 9. pag. 285. lin. 19.
l. si patroni §. qui fideicommissum. infr. h. tit. *ibid. lin.* 8. & *seq. ab infr.* & denuo *pag.* 433. *lin.* 22.	*l. si patroni*, §. *qui* † *fideicommissam*, ibid. lin. 28. & 29. & pag. 292. lin. 2.
l. facta §. si suspecta infr. h. tit. *pag.* 418. *lin.* 2.	*l. facta*, §. *si* † *cum suspectam*, pag. 282. lin. 10.
l. Marcellus init. vers. quod autem, *ibid. lin.* 21.	† §. 1. *h. l.* 3. ibid. lin. 26.
l. in bello. §. si deportatum de captiv. & postlim. reversf. *pag.* 421. *lin.* 28.	*l. in bello*, §. † *ergo de metallo*, pag. 284. lin. 22.
l. 2. §. si fideic. si quis aliqu. testar. prohib. *pag.* 423. *lin.* 10.	*l.* 2. §. *si* † *fidei ejus*, pag. 285. lin. 19. & 20.
l. si servus. §. si onus de legat. 1. *ibid. lin.* 12.	*l. si servus* 50. §. † *si quis*, ibid. lin. 21. & 22.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. sed & qui h. tit. *pag.* 424. *lin.* 13.	† ex *h. l.* pag. 286. lin. 3.
l. properandum. §. si autem. C. eod. *pag.* 425. *lin.* 16. & 17.	*l. properandum*, §. † *sin autem* 3. ibid. lin. 10. ab infr.
l. hereditates. C. de hered. inst. *pag.* 427. *lin.* 15. & 16.	*l.* † *hereditatis*, pag. 288. lin. 4.
l. cum qui vectigal de V. S. *ib. lin.* 22.	*l.* † *eum, qui vectigal*, ibid. lin. 10.
Quoties quis substitutus est decreto, puta vulgariter, &c. *ibid. lin.* 25.	Quoties quis substitutus est † directo, *ibid. lin.* 12.
l. si fideicommissum de condict. indebit. *pag.* 429. *lin.* 15. & 16.	*l.* † *fideicommissum*, pag. 289. lin. 18. & 19.
l. eam pater . . . de legat. 2. *ibid. lin.* 4. & *seq. ab infr.*	*l.* † *eum pater*, ibid. lin. 34.
l. 1. l. factâ. §. si dando. infr. h. tit. *pag.* 430. *lin.* 5.	*d.* † *l. 7. l. si cui pure*, §. 2. *l. facta*, §. † *si danda, infr. h. tit.* ib. lin. 41.
l. eum qui. §. ult. l. interdum quotiens. infr. de V. O. *ibid. lin.* 13. & 14.	*l. eum, qui* 41. §. † 1. *l. interdum* † *pura* 74., infr. *de V. O.* ibid. in fin.
l. scimus. §. sed quia quidem. C. de jur. deliber. *ibid. lin.* 22. & 23.	*l. scimus*, §. † *& hæc quidem, vers. sed quia quidam*, pag. 290. lin. 6. & 7.
l. sed si. §. 1. de judic. *ibid. lin.* 25.	*l.* † *sed & si* 28 ibid. lin. 9.
l. diem de condit. & dem. *pag.* 431. *lin. antepen.*	*l.* † *dies*, pag. 291. lin. 2.
l. si mulier. §. ult. quod met. caus. *pag.* 433. *lin.* 1.	*l. si mulier*, §. † *penult.* ibid. lin. 17. ab infr.
l. ita tamen. §. suspectam . . . h. tit. *ibid. lin.* 21. & 22.	*l. ita tamen*, §. † *qui suspectam*, pag. 292. lin 1.
l. qui heredi. §. cum hereditas. supr. de condit. & dem. *ibid. lin.* 25. & 26.	*l. qui heredi*, §. † *sed cum suspectam*, ibid. lin. 5.
l. si patroni. §. qui fideicommissam. infr. h. tit. *pag.* 441. *lin.* 17.	*l. si patroni*, §. † *quid ergo, vers. sed nec illud*, pag. 296. lin. 45. & seq.
l. quid sit fugitivus, de ædilit. edict. *ibid. lin.* 27.	*l.* † *quis sit fugitivus*, §. 1. *de ædilit. edict.* pag. 297. lin. 3. & 4.
§. legatarios. inst. de testam. *pag.* 442. *lin.* 21.	§. † *legatariis*, ibid. lin. 30.
l. si fideicommissum §. post de judic. *pag.* 444. *lin.* 16.	*l. si fideicommissum*, §. † *tractatum*, pag. 298. lin. 14. ab infr.
l. cum decem ad leg. falcid. l. Papinianus. §. eo autem de inoff. testam. *pag.* 449. *lin.* 5. & *seqq. ab infr.*	*l. cum* † *dotem, ad l. falcid. l. Papinianus*, §. † *meminisse, vers. eo autem, de inoff. testam.* pag. 302. lin. 8. & 9.
l. 2. §. sed si legatum si quis aliq. testar. proh. *ibid. in fin.*	*d. l.* † 1. *vers. sed si legatum*, ibid. 12.
d. l. cum decem. *pag.* 450. *lin.* 12.	*d. l. cum* † *dotem*, ibid. lin. 22.
l. qui filiam. infr. h. tit. *pag.* 451. *lin. antepen.*	*l. qui* † *filium*, pag. 303. lin. 24.
l. pater. §. ejus heres de legat. 3. *pag.* 452. *lin.* 2. & 3.	*l.* † *uxorem* 41. §. *ejus heres*, ibid. lin. 28.
l. ita tamen. §. Trebellianam. infr. h. tit. *pag.* 452. *lin.* 6.	*l. ita tamen*, §. † *Trebellianum*, ibid. lin. 31. & 32.
Et Papinianus libri 18. Responsorum scripsit etiam naturales filios efficere, ut conditio deficiat, *ibid. lin.* 16. & 17.	Et Papinianus libro † 8. responsorum scripsit, &c. *ibid. lin.* 9. *ab infr.*
l. generaliter. §. cum autem in is	*l. generaliter, vers.* † *nisi ipsi liberi*

Edit. Tolosan.	Edit. mea.
l. filio pater. supr. de legat. 2. *pag.* 479. *lin. ult.*	*l. filio pater*, supr. *de legat.* † 1. ibid. lin. ult.
d. §. si quis *pag.* 482. *lin.* 13.	*d.* §. † *sed & si quis*. pag. 322. lin. 22.
l. 1. §. si heres supr. h. tit. C. de hered. act. *pag.* 485. *lin.* 6. *&* 7.	*l.* 1. §. *si heres* supr. *h. tit.* † *l. ult.* *C. de hered. act.* pag. 324. lin. 10.
l. furiosus. §. 1. de adquir. hered. l. ult. §. sin. vero. C. de curat. furiosi. *pag.* 491. *lin.* 1. *&* 2.	*l. furiosus in princ. de adquir. heredit.* *l. ult.* §. † *sin autem* 3. pag. 327. lin. 8. & seq. ab infr.
l. cum pater . . . de legat. 3. *pag.* 494. *lin.* 14. *ab infr.*	*l. cum pater* . . . *de legat.* † 2. pag. 330. lin. 5.
l. de pupillo. infr. de solut. *ib. lin.* 26.	*l.* † *pupillo*, ibid. lin. 7.
§. istæ autem. inst. quib. ex caus. manum. *pag.* 496. *lin.* 17.	§. † *justæ autem*, pag. 331. lin. 12.
l. fœminas de pecun. *ibid. lin.* 21.	*l. feminas*, *de* † *procurat.* ibid. lin. 16.
l. ille à quo. §. si de testamento. infr. h. tit. *pag.* 497. *lin.* 19.	*l. ille, a quo*, §. † *quid ergo*, † supr. *h. tit.* ibid. lin. 8. & seq. ab infr.
§. restitutâ. inst. de fideic. her. *pag.* 502. *lin.* 15.	§. † *sed quia heredes*, pag. 334. lin. 10. ab infr.
l. falcidiæ ad l. falcid. *pag.* 505. *lin.* 3.	*l.* † *falcidiæ legis* 24. pag. 336. lin. 24.
l. cum pater . . . de legat. 1. *pag.* 508. *lin.* 11. *&* 12.	*l. cum pater* . . . *de legat.* † 2. pag. 338. lin. 22. & 23.
§. si itaque de act. *pag.* 509. *lin.* 18.	§. † *sic itaque*, pag. 339. lin. 8.
Et dubitandi causam significat Paulus. *pag.* 510. *lin.* 19.	Et dubitandi causam significat † Papinianus *ibid. lin.* 14. *ab infr.*
& Paulus in hac l. respondet, *ibid. lin. antepen.*	Et † Papinianus in *hac l.* respondet, *pag.* 340. *lin.* 1.
l. pro herede . . . supr. de petit. heredit. *pag.* 514. *lin.* 13. *&* 14.	*l. pro herede* . . . *de* † *adquir. heredit.* pag. 342. lin. 5.
l. Papinianus §. ult. supr. de inoffic. test. *pag.* 518. *lin.* 9. *&* 10.	*l. Papinianus*, §. † *pen.* pag. 344. lin. 23.
l. liberta . . . de negot. gest. *ib. lin.* 11.	*l.* † *liberto*, ibid. lin. 24.
l. si mulier . . . . supr. h. tit. *pag.* 525. *lin.* 23. *&* 24.	*l.* † *mulier* 22. pag. 348. lin. penult.
l. quod in rerum. supr. de usur. *ibid. lin.* 27. & 28.	*l. quod* †ᵃ *in fructus*, pag. 349. lin. 2.
l. ult. §. ubi autem. C. h. tit. *pag.* 526. *lin.* 1. *&* 2.	*l. ult.* §. *ubi autem*, *C.* † *de bon. quæ liber.* ibid. lin. 12.
l. 2. & 3. supr. de oper. serv. *pag.* 530. *lin.* 6. *&* 7.	*l.* † 3. *&* 4. pag. 351. lin. 16. & seq. ab infr.
l. heres a debitore. §. quod si stipulatus, de fidejuss. *pag.* 532. *lin.* 5.	*l. heres a debitore*, §. *quod si* † *stipulator*, pag. 352. lin. 4. ab infr.
l. pen. §. 2. infr. de except. rei judic. *ibid. lin.* 10. *&* 11.	*l. pen.* † *in fin.* pag. 353. lin. 2.
l. ita tamen. §. si præceptis, supr. h. tit. *ibid. lin.* 20. *&* 21.	*l. ita tamen*, §. † *sed si eidem*, ibid. lin. 10. & 11.
l. cum bonis . . . supr. de adquir. heredit. *ibid. lin.* 30. *&* 31.	*l.* † *cum bonis*, ibid. lin. 19.
l. si adrogator. §. sed an impuberis supr. de adopt. *pag.* 536. *lin.* 16.	*l. si adrogator*, §. *sed an* † *impuberi*, pag. 355. lin. 33.
l. Titia cum Testamento . . . . de legat. 3. *pag.* 537. *lin.* 23.	*l. Titia cum testamento* . . . *de legat.* † 2. pag. 356. lin. 20.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. ult. C. de SS. Eccles. *pag.* 538. *lin.* 34.	*l.* † *ut inter* 24. pag. 357. lin. 8.
l. sed si ante. supr. h. tit. *pag.* 540. *lin.* 19. & 20.	*l. sed* † *etsi ante*. pag. 358. lin. 9.
l. mulier. §. dubium. supr. h. tit. *pag.* 541. *lin.* 12. *ab infr.*	*l. mulier* 22. §. † *si heres*, ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
l. pœnales. §. ult. . . . ad l. falcid. *pag.* 543. *lin. pen. & ult.*	*l. pœnales*, §. † *pen.* pag. 360. lin. 17. & 18.
l. 1. §. intra . . . de success. edict. *pag.* 545. *lin.* 21. & 22.	*l.* 1. §. † *si intra*, pag. 361. lin. 21.
l. planè §. si filium. §. ult. de legat. 1. *pag.* 546. *lin.* 15.	*l. plane* † *si filium*, §. *qui rogatus* 1. ibid. lin. 6. ab infr.
ut actio de dolo quæ jure veteri finitur anno utili, Constitutione Justiniani biennio continuo, *ibid. lin.* 24. & 25.	ut actio de dolo, quæ jure veteri finitur anno utili, constitutione † Constantini biennio continuo; *pag.* 362. *lin.* 4.
l. si mandata . . . mandat. *ibid. lin.* 31.	*l. si* † *mandatu* 59. ibid. lin. 9.
l. 1. §. de illo . . . supr. h. tit. *pag.* 548. *lin.* 13. & 14.	*l.* 1. §. † *quamquam*, pag. 363. lin. 4.
l. judicio. C. si advers. solut. *ib. in fin.*	*l.* † *indebito*, ibid. lin. 23.
Quod si instituatur sub conditione casuali, vel mixtâ, vel in defectum ejus conditionis sit exhæredatus, institutio nulla & irrita est, *pag.* 549. *lin.* 2. & *seqq.*	Quod si instituatur sub conditione casuali vel mixta, & in defectum ejus conditionis † non sit exheredatus, institutio nulla & irrita est; *ibid. lin.* 27.
l. is qui . . . de condit. & dem. *pag.* 552. *lin.* 10. & 11.	*l. is*, † *cui*. pag. 365. lin. 24.
§. *Cum Pretore*. ibid. in rubric.	§. *cum* † *prætor*. ibid. in rubric. ult.
l. si mulier. §. si met. caus. quod met. caus. *pag.* 555. *lin.* 15. & 16.	*l. si mulier*, §. *si metu* † *coactus* 5. pag. 367. lin. 25.
l. si quis alicui. de hered. *pag.* 556. *lin.* 4.	*l. si quis alicui*, *de* † *adquir. heredit.* ibid. lin. 6. ab infr.
§. ut autem. inst. de actionib. *pag.* 557. *lin.* 24. & 25.	§. † *vi autem*, pag. 368. lin. 7. ab infr.
l. pecuniæ §. actiones de V. S. *pag.* 559. *lin.* 6.	*l. pecuniæ* 178. §. † *actionis*, pag. 369. lin. 10. & seq. ab infr.
l. pupilli debitor. §. 1. infr. de solut. *ibid. lin.* 11. *ab infr.*	*l. pupilli debitor*, † *in princ.* pag. 370. lin. 8.
ait Paulus in hoc §. *pag.* 561. *lin. antepen.*	ait † Valens in *hoc* §. pag. 371. lin. 25.
l. fideicommissa. §. si quis dotem. de legat. 3. *pag.* 563. *lin.* 12.	*l. fideicommissa*, §. *si quis* † *decem*, pag. 372. lin. 19. & 20.
l. debito infr. de fidejuss. *pag.* 564. *lin.* 18. & 19.	*l.* † *debitori*, pag. 373. lin. 3. & 4.
l. paterf. . . . supr. de adopt. *pag.* 565. *lin.* 10. & 11.	*l.* † *si paterfamilias*, ibid. lin. 26.
l. 2. l. pervenisse. de hered. vel act. vendit. *pag.* 567. *lin.* 15. & 16.	*l.* 2. † §. *pervenisse*, pag. 374. lin. 7. & seq. ab infr.
l. si quis ædes. de servit. rustic. *pag.* 568. *lin.* 4. & 5.	*l. si quis ædes*, de servit. † *urban.* pag. 375. lin. 15. & 16.
d. §. mandato l. cum pater. *pag.* 569. *lin.* 14.	*d.* §. † *mando l. cum pater*. pag. 376. lin 5.
Nov. 115. cap. 5. *ibid. lin.* 22.	*nov.* 115. *cap.* † 3. ibid. lin. 18. & 19.
l. demonstratio. §. causa. de condit	*l. demonstratio*, §. † *quod autem*,

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
& dem. *pag.* 572. *lin. pen.* & *ult.*	pag. 378. fin. 14.
l. cohæredi. §. cum filiæ, de vulgar. & pupillar. *pag.* 575. *lin.* 8. *ab infr.*	*l. coheredi*, §. † *quod si heredem*, pag. 379. lin. ult.
l. filiusf. §. cum quis erit rogatus. de legat. 1. *pag.* 576. *lin.* 6. & 7.	*l. filiusf.* §. † *cum erit rogatus*, pag. 380. lin. 11.
l. ubi pure. §. 2. supr. h. tit. *pag.* 577. *lin.* 23.	*l. ubi pure*, §. † 1. pag. 381. lin. 9.
l. 1. §. sed quoties. supr. h. tit. *pag.* 580. *lin.* 19.	*l.* 1. §. *sed* † & *quotiens*, pag. 382. in fin. ad 383.
l. cum quidem. C. de impuber. & aliis substit. *pag.* 582. *lin.* 12. *ab infr.*	*l. cum* † *quidam*, pag. 384. lin. 15.
l. cum pater. §. donationes. de legat. 2. l. Pamphilio. de legat. 3. *pag.* 583. *lin.* 8. & *seq. ab infr.*	*l. cum pater*, §. † *donationis*, *de legat.* 2. *l.* † *Pamphilo de legat.* 3. pag. 384. lin. pen.
l. rem in bonis. §. 1. de acquir. rer. domin. *pag.* 584. *lin.* 12. *ab infr.*	*l. rem in bonis*, † *de adquir. rer. domin.* pag. 385. lin. 24. & 25.
Idem de catechizand. rudib. cap. 13. *pag.* 586. *lin.* 7. *ab infr.*	Idem de catechizand. rudib. cap. † 16. *pag.* 386. *lin.* 8. *ab infr.*
l. liberta . . . . de ann. legat. *pag.* 588. *lin.* 20. & 21.	*l.* † *liberto*, pag. 387. lin. 4. ab infr.
l. non ita. de adopt. *pag.* 595. *in fin.*	*l.* † *nam ita*, pag. 392. lin. 26.
Athenas apolog. 2. de fugâ, *pag.* 596. *lin.* 2.	Athanas. apolog. 2. de fuga, *ibid. lin.* 27.
l. coheredi. §. qui suspectam. de vulgar. & pupillar. *pag.* 597. *lin.* 11.	*l. coheredi*. §. † *quod si heredem*, pag. 393. lin. 13.
Videbatur hæc esse voluntas patris, ut omnibus fratribus superstitibus restitueretur, pars illius ex duobus, qui decederet sine liberis, quia exceperat bona eorum materna ex quo exceperat testator ab onere fideicommissi bona materna bona propria Phœbi, & Heracliæ, & cum testator voluit bona materna liberorum prioris matrimonii, venire ad Polycratem, qui erat susceptus ex alia uxore, satis aperte voluit, ipsum vocari ad bona paterna, exceptio bonorum maternorum inducit fideicommissum, quò ad bona paterna . . . Voluntas patris colligitur etiam alio argumento, quod Polycrates ipse rogatus erat accepto certo pretio restituere hereditatem fratribus, unde nulla erat invidia, eumdem intelligi substitutum fratribus, id est Phœbo & Heracliæ, etsi suscepti essent ex alia matre, propter mulierem onus fideicommissi. *pag.* 596. *in fin. ad* 597.	Videbatur hæc esse voluntas patris, ut omnibus fratribus superstitibus restitueretur pars illius ex duobus, qui decederet sine liberis, quia exceperat bona materna: ex quo exceperat testator ab onere fideicommissi bona materna, bona propria Phœbi & Heracliæ, & cum testator voluit bona materna liberorum prioris matrimonii † non venire ad Polycratem, qui erat susceptus ex alia uxore, satis aperte voluit ipsum vocari ad bona paterna: exceptio bonorum maternorum inducit fideicommissum quoad bona paterna . . . Voluntas patris colligitur etiam alio argumento, quod Polycrates ipse rogatus erat, accepto certo † prædio restituere hereditatem fratribus: unde nulla erat invidia, eumdem intelligi substitutum fratribus, id est Phœbo, & Heracliæ, etsi suscepti essent ex alia matre, propter † mutuum onus fideicommissi. *pag.* 393. *lin.* 3. & *seqq.*
l. ei cui infr. de mort. caus. donat. *pag.* 599. *lin.* 6. *ab infr.*	*l. ei, cui*, † *ff. de mort. caus. donat.* pag. 394. lin. 13. ab infr.
l. 1. §. ult. de legat. 3. *pag.* 600. *lin.* 2.	*l.* 1. §. † *pen.* ibid. lin. 8. & seq. ab infr.
Anton. Faber. 4. conject. 14. *ibid. lin.* 3.	Anton. Faber, 4. *conject.* † 15. ibid. lin. 7. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.	*Edit. mea.*
l. ille à quo. §. si de testamento ff. h. tit. *pag.* 601. *lin.* 7. *ab infr.*	*l. ille, a quo*, §. † *quid ergo*, pag. 395. lin. antepen.
ipsi Impp. satis indicant in hac lege se hoc jus inducere exemplo constitutionis D. Marci, *pag.* 602. *lin.* 3. *& seqq.*	ipsi Impp. satis indicant *in hac lege*, se hoc jus inducere exemplo constitutionis D. † Antonini, *pag.* 396. *lin.* 5.
l. pupillus supr. de adqu. hered. *pag.* 608. *lin.* 18. *&* 19.	*l. pupillus*, † *ff. de adqu. hered.* pag. 399. lin. ult.
l. restituta. §. pupillus . . . ff. h. tit. *ibid. lin.* 23. *&* 24.	*l. restituta*, §. † *sed etsi pupillo*, pag. 400. lin. 4. & 5.
l. obligari. §. hereditatem. de auctor. præstand. *ibid. lin.* 24. *&* 25.	*l. obligari*, §. *hereditatem*, † *ff. de auctor. tutor.* ibid. lin. 5. & 6.
& quidem soli tutori si pupillus infans sit, vel curatori furiosi fideicommissum reperiri potest, etiam sine errore fidejussionis sub. de rato; quia hereditas non restituitur tutori, vel curatori, tamquam nudo procuratori, sed tamquam idoneo defensori, qui domini loco habetur. *pag.* 609. *lin.* 1. *& seqq.*	& quidem soli tutori, si pupillus infans sit, vel curatori furiosi, fideicommissum † restitui potest, etiam sine onere fidejussionis vel cautionis de rato; quia, &c. *ibid. lin.* 16. *& seqq.*
Plaut. in Curul. *pag.* 610. *al. ult. in fin.*	Plaut. in † Curcul. 1. 3. 48. & seqq. *ibid. in fin.*

Ex paucis fragmentis Græcis in hoc vol. II. insertis.

καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, ἐ θέμεις τοιούτοις κέρδεσιν καταισχύνεσθαι ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. pag. 45. prope fin.	καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσιν καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁ τὰ τοιαῦτα, ἀπαγορεύων κέρδη. pag. 36. in princ.
quas vocant *ἡμιοκίας*, id est semisses. *ibid. lin. antepen.*	quas vocant *ἡμίσειας*, id est semisses; *ibid. lin.* 8.
ἵνα καὶ τὸ σύμβολον τῆς δεσποτείας διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως ἐπιδείξηται, καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔθος τοῦτο ποιεῖσθαι σύμβολον δεσποτείας ἐπειδὰν οἰκέτας ὠνήσωνται καταθετέναι αὐτῶν τὰς προσηγορίας. pag. 319.	ἵνα καὶ τὸ σύμβολον τῆς δεσποτείας διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως ἐπιδείξηται· καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔθος τοῦτο ποιεῖσθαι σύμβολον δεσποτείας, ἐπειδὰν οἰκέτας ὠνήσωνται, μετατιθέναι αὐτῶν τὰς προσηγορίας. pag. 219.
ὑπεροκα, seu prævalentia. *pag.* 528.	ὑπέροχα. pag. 350.

Errores in editione mea, culpa typographi admissi.

Pag. 15. lin. 10. solvere debet, soluturum. ibid. lin. 10. ab infr. impeditus, impedito. pag. 44. lin. 11. id est, id est. pag. 82. lin. 8. ab infr. est vice, est vice. pag. 150. lin. 13. *certatus*, *certatum*. pag. 246. lin. 21. eustodiant, custodiant. pag. 278. esset, esset.

Similes, si qui sunt, ex te corrige. Vale. Dabam Neapoli die XXVII mensis Julii M. DCC. LXXVII.

LUDOVICO
XIV.
REGI
CHRISTIANISSIMO.

EX CHRISTIANISSIME,

Dictata in scholis Tolosanis in Claudii Tryphonini libros disputationum xxi. *& in varias partes digestorum & codicis Vestræ Majestati jure optimo offero. Hæ sunt fruges in solo vestro enatæ, vestro sumptu, & stipendiis excultæ & redactæ. Tryphoninus unus e jurisperitis, qui D. Antonino a secretioribus consiliis fuere, mea qualicumque opera illustratus, in Regum Maximi manus venire gaudet, pristinam dignitatem sibi salvam esse suasus, si Vestræ tuitionis gratia donetur. Non intempestive Vestræ Majestati civilium studiorum præmia offero, inter pacis tot terra marique victoriis partæ initia. Hæc sunt pacis, quam intra Regni fines fovisti, dulces usuræ, dum bellum in hostium provincias transfertur. Pacis beneficio læta omnia speramus; & studiorum, quæ sunt pacis decora, pleniorem restitutionem. Bellicæ laudi non minimum ex his Vestræ Majestati accedet incrementum, civiles & militares laudes, æquo fœdere neuæ optime conveniunt Principi. Felix qui Germanum virtutum & victoriarum participem nactus es.* Notus in fratrem animi paterni. *Felix qui Delphinum virtutum omnium socium, & æmulum educas. Vestræ Majestati gratulatur Gallia cum universo orbe Christiano, de pace restituta. Publice fatentur omnes,*

Horat.carm. libr. 2.

eam pacem imposuisse hostibus, & tot victoriarum non jucundiorem fructum sibi acceptum ferre, quam pacem & quietem orbis occidui. In longos annos fruere (Rex Christianissime) *pace data, tanquam proprio beneficio. Bello & armis hostes vicisti, eosdem in ævum vivendo vince. Vive regno, & Tuis, ac reipublicæ Christianæ. Universitatem Tolosanam B. Ludovici Regis filiolam & alumnam ama, ejusque vota in Vestræ Majestatis obsequium, & devotionem certantia suscipe.*

Vestræ Majestati

Addictissimus & observantissimus
subditus & famulus.
ANT. DADINUS ALTESERRA
U. J. Professor, & Decanus
Universitatis Tolosanæ.

Tolosæ 4. Octobris
1678.

ELENCHUS

RECITAT. AUCTORIS IN JUS CIVILE.

VOLUMEN I.

IN TITULOS

VOLUMEN II.

IN TITULOS

IN TITULOS VOLUMINUM, QUI DESIDERANTUR.

VOLUMEN III.

VOLUMEN IV.

VOLUMEN V.

CLAUDIUS TRYPHONINUS JURISCONSULTUS.

LAUDIUS Tryphonius seu Tryphoninus fuit unus è studiosis Papiniani, & inter familiares Alexandri Severi Imp. cui a consiliis quoque fuit cum Ulpiano & aliis clarissimis jurisconsultis, teste Lampridio in ejus vit. Idem fuit assessor Papiniani præfecti prætorio, ut ipse indicat in *l. cum in fundo*, §. † *pen. de jure dot.* & Paulus in *l. ult. de jur. fisc.* Tryphoninus Scævola familiariter usus est; *l.* 12. §. † 1. *ff. de distr. pignor. l.* 19. init. *de castrens. pecul.* Tryphonino rescripsit Antoninus; *l.* 1. *C. de Judæis*. Tryphoninus scripsit notas ad libros Scævolæ digestorum; *l. nec fideicommissa*, *de legat.* 3. *l. cum quis decedens*, §. *nuptura*, *l. pater*, §. *quindecim*, *eod. tit. l. a testatore*, *de condit. & dem.* ubi laudat Scævolam, *magno ingenio*, inquit, *de jure aperto respodit*; *l. generali*, §. *filius*, *de ususfruct. legat.* ubi Cujac. *Claudius*, inquit, *interpres fuit brevitatis Scævolæ sive explanator*. Hic præter notas ad Scævolæ libros, scripsit libros disputationum XXI. quorum reliquiæ sparsim extant variis digestorum locis, quos quotidiana recitatione consectari Deo juvante mihi propositum est, tamquam utiliores exercitandis & excolendis ingeniis ad palæstram juris civilis.

Cujac. 7. obser. 2. Anton. Faber in l. filius §. 1. de inoffic. testam.

RECITATIONES
IN LIBROS XXI. DISPUTATIONUM
CLAUDII TRYPHONINI.

Ad L. ult. de fugitiv.

SI servus fugitivus in arenam se dederit, ut sc. depugnaret cum bestiis, potestatem domini non effugit, ex rescripto D. Pij, id est non evitat quominus domino reddendus sit, ex *hac l.* Ratio dubitandi esse videbatur, quæ desumitur ex ipsa lege, quod servus fugitivus in arenam se dando, videbatur absolvendus a potestate domini propter periculum discriminis vitæ, videbatur ei remittenda pœna fugæ propter meritum discriminis vitæ, videbatur redempta libertas vitæ discrimine. Multa sunt privilegia militum propter periculum militiæ, ob id mitius puniuntur nec torquentur; *l. 3. §. 1. ff. de re militar.* ob id quoquo modo testari possunt; *l. milites*, *C. de testam. milit.* Mulieribus quoque concessum est privilegium dotis propter partus periculum; *l. assiduis*, §. 1. *C. qui potior. in pignor.* Sed servus fugitivus si se in arenam dederit, sive ante pugnam ad bestias, sive post pugnam, domino reddendus est, ut subjungitur a Tryphonino, ne forte pecunia furto sublata, aut majore maleficio commisso, vitandæ pœnæ causa in arenam se daret. Propterea servi fugitivi, nec usucapi nec longo tempore præscribi possunt, ne servorum fuga ex quacumque causa domino damnosa sit; *l. 1. C. h. tit.* Servos fugitivos ad gladium damnari jussit Macrinus Imp. Capitolin. in ejus vit. *servos, qui a dominis fugissent, repertos, ad gladium ludi deputabat.* Tempore belli civilis tantus fuit servorum fugitivorum numerus, ut Vestales publice vota conceperint pro avertenda fuga servorum; Dio *libr.* 48.

Servus fugitivus furtum sui facere dicitur; l. 1. C. de serv. fugit. Martial. lib. 11. epigr. 55. *A pedibus didicere manus peccare protervæ. Non miror furem, qui fugitivus erat.*

Ad L. 6. de in rem vers.

EX contractu filiif. vel servi in patrem vel dominum datur actio de peculio, vel de in rem verso. Hoc distat actio de peculio ab actione de in rem verso, quod actio de peculio datur in patrem non in solidum, sed quatenus est in peculio, actio de in rem verso datur ultra peculii modum, in id omne quod versum est in rem patris, vel domini, etiam si nullum sit peculium. Actio de peculio in patrem vel dominum perpetua est, quamdiu filius vel servus in potestate est, mortuo filio est temporalis, id est annalis; *l. 1. §. 1. ff. quand. de pecul.*

pecul. act. annal. est, l. 7. C. quod cum eo qui in alien. potest. est Actio de peculio concurrit cum actione de in rem verso, nam actio de peculio datur in patrem vel dominum, quatenus est in peculio, & si nihil sit in peculio, datur de in rem verso actio in id omne quod in rem versum est, & judex, qui addictus est actioni de peculio, primum cognoscit quid sit in peculio, & si non sit peculium, vel non sit in solidum, inquirit & condemnat quatenus in rem versum est. Et hoc est quod dicitur in §. *praeterea*, *inst. quod cum eo qui in alien. potest. est*, unam esse actionem de peculio & de in rem verso, tamen duas habere condemnationes, quia condemnatio fit primum in id quod est in peculio, & si non sit peculium, vel non sit in solidum, condemnatio fit in id quod in rem versum est: & actio de peculio dicitur continere actionem de in rem verso, quia in actione de peculio venit id quod in rem versum est, si peculium non sit in solidum, & tunc actio de in rem verso est adjectio actionis de peculio; *l. si filiusf. h. tit.* ex contractu servi mutuae pecuniae, in dominum datur actio de in rem verso, non modo si statim pecunia versa sit in rem domini, etiamsi prius fuerit in peculio, id est pecunia mutua accepta sit, ut esset in peculio, mox mutato consilio, versa sit in rem domini, sed hoc toties verum est, quoties servus rem domini gerens, id est servus actor rem domini gerens, locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. Alioquin si dominus servo peculium adimat, nec vendat eum cum peculio, aut vendat rem peculiarem, & pretium exigat, non datur actio de in rem verso, sed de peculio, ut ait Ulpian. *in l. 5. §. ult. h. tit.* quia actio de in rem verso datur in dominum ex contractu, vel negotio ipsius domini. Ratio subjungitur a Tryphonino in *hac l.* ne si hoc verum esset, actionem de in rem verso dari in dominum, quoquomodo locupletior factus esset dominus ex mutuo dato servo, quod esset in peculio, etiam priusquam rem peculiarem venderet dominus, teneretur de in rem verso, quia hoc ipso quod servus rem in peculio haberet, locupletior fieret dominus, cum peculium non sit servi, nisi precario: quod aperte falsum esse ait Tryphoninus.

Ad L. 225. de verb. signif.

HÆc lex pertinet ad edictum ædilium, quo venaliciarius, id est mango servorum venalium, præstat servum furem fugitivum erronem non esse, noxaque solutum esse, alioquin tenetur redhibitoria; *l. 1. §. ajunt ædiles*, *l. 4. l. ult. ff. de ædil. edict. l. si legati servi, de legat.* 1. M. Tull. 3. officior. *Nec vero in prædiis solum jus civile ductum a natura malitiam fraudemque vindicat, sed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur*. Qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, præstat edicto ædilium; Gell. lib. 4. cap. 2. *In edicto ædilium curulium, qua parte de mancipiis vendendis cautum est, scriptum sic fuit, quis fugitivus errove sit, noxaque solutus non sit*. De servis fugitivis proprium caput fuisse in edicto ædilium, inde colligitur, quod Ulpianus *in l. † quis sit, ff. de ædil. edict.* quærit quisnam sit servus fugitivus, & servum fugitivum esse ait, ex Ofilio & Cælio, qui fugæ causa a domino abiit. Tryphoninus in *hac l.* fugitivum esse definit, non cum solum consilium fugiendi a domino suscepit, sed qui ipso facto fugæ initium mente, id est e mente deduxit, ut & furem, adulterum, aleatorem non dici ex sola animi propositione, sed hujusmodi crimina assumpto, id est tentato aliquo actu intelligi, & ideo fugitivum & erronem, non ex solo animo, sed ex aliquo actu intelligi. Animus solus fugitivum non facit, nisi sequatur aliquis actus, id est initium seu arreptio fugæ, nuda cogitatio criminis non est obnoxia pœnæ, si in animi secreto steterit. Cogitationis pœnam nemo patitur; *l. cogitationis*, *ff. de pœn.* Hieronym. ad Pammach. *Quamdiu non profero cogitata, maledicta non crimina sunt*, *imo ne ma-*

ledicta quidem, *quæ aures publicæ nesciant*. Scelus tentatum & inceptum pro perfecto habetur; *l. is qui cum telo*, *ff. ad L. Cornel. de sicar.* Et hoc est quod dicitur *in l. 1. C. Th. ad L. Jul. de ambit.* nihil interesse inter cœptum ambitum atque perfectum, cum pari sorte, leges scelus, quam sceleris puniant voluntatem. Hoc distat fugitivus ab errone, quod erro est pusillus fugitivus, fugitivus est magnus erro. Proprie erro est, qui non quidem fugit, sed frequenter vagatur, & die in res nugatorias consumpto, serius domum redit; *d. l.* † *quis sit*, *§. erronem*.

RECITATIONES IN LIBR. II.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 46. de pact.

SI legatum, vel fideicommissum relictum sit sub conditione vel in diem, heres tenetur cavere legatario datis fidejussoribus de legato præstando existente die vel conditione; *l. 1. & tot. tit. ut legat. vel fideic. servand. caus. cav.* quod constitutum est optima ratione, nimirum voluntatis defuncti tuendæ gratia; *l. 2. C. ut in poss. legat.* ut legatum sit in tuto remedio cautionis. Nihil tamen vetat quin a legatario cautio heredi pacto remitti possit, quia & a testatore testamento remitti potest ex constitutione D. Marci; *d. l. 2. l. cum Artemidoram*, *l. scire*, *C. ut in poss. legat.* & ita argumentatur Tryphoninus in *hac l.* cum ait, pactum inter heredem & legatarium factum, ne ab eo satis accipiatur legati servandi causa valere, ut in hoc quoque servetur defuncti voluntas ex constitutione D. Marci, nimirum si testator testamento remisit cautionem. Hoc etiam argumento utitur D. Marcus in *d. l. 2. C. ut in poss. legat.* reipub. interesse, ut satisdatio, quæ voluntatis defuncti tuendæ gratia in legatis & fideicommissis introducta est, ejusdem voluntate remitti possit: quocumque enim judicio voluntatis cautio legati vel fideicommissi remitti potest, quod & iisdem verbis proditum est in *l. avia*, *§. ult.* infra, *de condit. & demonstrat.* Valet argumentum ab his quæ fiunt testamento, ad ea quæ fiunt pacto, & cautio legati vel fideicommissi pacto remitti potest, quia & testamento remitti potest: fallit tamen argumentum in quibusdam casibus, ut satisdatio de utendo fruendo boni viri arbitratu, testamento remitti non potest; *d. l. scire*, ne fructuario detur occasio male utendi fruendi, hujusmodi tamen cautio pacto remitti potest. A legatario pacto semel remissa cautio heredi, ex pœnitentia revocari non potest, ut subjungit Tryphoninus *hic*, cum cuilibet liceat sui juris persecutionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem facere, id est cuilibet liceat pacto suo juri renunciare; *l. pen. C. de pact.* Nec obstat quod satisdatio hujusmodi est juris publici, quod pactis privatorum tolli non potest, quia ex edicto prætoris heres petenti legatario cavere debet, sed nihil vetat a legatario satisdationem pacto remitti, quia satisdatio pro præstita habetur, si legatarius eam remiserit, nec stetit per heredem quominus satisfactum sit oneri satisdationis.

Ad L. 38. de negat. gest.

TItius mutuam pecuniam accepit ab amico sine usuris, id est sine stipulatione usurarum, (in mutuo enim non debentur usuræ, nisi ex mora, vel stipulatione; *l. Titius*, infra, *de præscript. verb. l. 3. C. de usur.* Jo. Chrysostom. in Matt. homil. 18. cap. 3. δάνεισμα δὲ ἐνταῦθα ἐστὶ μετὰ τῶν τόκων λέγω

λέγει συμβόλαιον, ἀλλὰ τοῦ χρήσεω ἁπλῶς. Hoc vero mutuum non usurarum illud fœnus appellat, sed simplex beneficium commodandi. Et idem in eundem homil. 65. cap. 3. *καὶ τοῖς δανείσμασι τοῖς τόκων ἀπηλλαγμένοις: & in mutuis absque fœnore*. Unde fœnus distinguitur a mutuo; *l. principalibus*, infra, *de reb. cred.* Plaut. in asinaria: *Nam si mutuas non potero, certum est sumam fœnore*;) postea idem amici absentis ultro negotia gerenda suscepit, quæsitum est an teneatur actione negotiorum gestorum præstare usuras pecuniæ creditæ ante administrationem. Tryphoninus in *hac l.* hac distinctione usus est, aut dies solvendæ pecuniæ cessit tempore administrationis, aut nondum cessit; priore casu eum præstare usuras actione bonæ fidei, id est actione negotiorum gestorum ex mora, quia sibi solvere potuit, & a semetipso exigere debuit, & hoc ei imputatur quod a semetipso non exegit, quæ ratio adducitur etiam in eadem specie in *l. 6. §. ult.* supra *h. tit.* & in simili specie, nimirum in tutore in *l. quotiens*, *§. & generaliter*, infra, *de administr. tutor.* Posteriore vero casu, eum usuras non debere, quia nihil est quod ei imputetur cur pecuniam a se non exegerit ante diem, quod enim debetur in diem, ante diem peti non potest, licet ante diem solvi possit; *l. stipulatio ista*, *§. inter incertam*, *l. continuus*, *§. cum ita*, *de V. O. l. quod certa die*, *de solut.* Hinc suboritur alia quæstio, quænam debeantur usuræ, an eæ quibus aliis idem creditor fœnerari solebat, an maximæ, id est centesimæ, hic enim est maximarum usurarum modus *au denier douze*. Videbatur, quod tentat Tryphoninus, idem dicendum in negotiorum gestore, quod in tutore, vel magistratu muncipali seu curatore pecuniæ publicæ, si tutor pecuniam pupillarem, vel magistratus muncipalis pecuniam publicam in usus suos converterit, maximas usuras præstat, ex constitutione Severi & Antonini, ut proditum est in *hac l. & l. 7. §. pecuniæ*, *§. quæ autem sunt*, *l. qui negotiationem*, *§. ex duobus*, infra, *de administr. tutor. l. 1. C. de usur. pupillar. l. 3. C. arbitr. tutel.* sed istius longe diversam esse causam ait Tryphoninus, non negatur enim tutorem, vel magistratum muncipalem seu curatorem reipublicæ, qui pecuniam pupillarem, vel publicam in usus suos converterunt, maximas usuras præstare, quia cum gratuitam & integram, id est abstinentem omni lucro fidem præstare debeant, & officium tutoris & magistratus muncipalis sit gratuitum, si abutantur licentia administrationis, & pecuniam, quam administrant, in rem suam convertant, maximis usuris vice cujusdam pœnæ subjici: interdum majores usuræ infliguntur pœnæ vice, ut *hic*, ob delictum in administratione, vel ob non solutam sortem vel usuras ad diem, sed pœna non debet excedere legitimum usurarum modum; *l. cum allegas*, *& seq. C. de usur.* aliud dicendum esse in negotiorum gestore, qui ante administrationem bona ratione, id est bona fide mutuam pecuniam accepit ab amico, hic tenetur ad usuras, quas creditor accepturus erat ab alio, quia non alia de causa tenetur ad usuras, quam ob moram, quia sibi non solvit, nec præstat usuras ob dolum, quia pecuniam sibi sumpsit ex administratione & eam ad se transtulit, & multum interesse an negotiorum gestor fuerit debitor ante administrationem, an debitum nunc incipiat, id est cœperit post administrationem, si enim debitum præcesserit gestionem, satis esse ex non usurario fieri usurarium, ut concludit Tryphoninus *in fin. legis*, quæ ratio etiam est *d. l. 6. §. ult.*

Ad L. 54. de administr. tutor.

SI tutor clam & latenter pecuniam pupillarem in usus suos converterit, usuras legitimas, id est centesimas, præstat, ex constitutione Severi & Antonini; *l. tutor qui repertorium*, *§. pecuniæ*, *§. † quæ autem sunt*, supra, *h. tit.* quod est vice pœnæ; *l. qui sine*, *de negot. gest.* quod si tutor pecuniam pupillarem palam & aperte in usus suos converterit, puta si pecuniam pupillarem a contu-

tore mutuam acceperit, & caverit se eam debere sub certis usuris, quas alii debitores pupillo præstitare solent, non præstat maximas usuras, sed usuras pupillares, quas alii debitores pupillo præstare solent, quia pupillari pecunia quasi sua non est abusus, non videtur fecisse contra constitutiones, quæ prohibent tutori pecuniam pupillarem in usus suos vertere; *l. Lucius*, §. *tutorem*, † *h. tit.* sibi non assumpsit pecuniam, id est clam & latenter, sed eam bona fide accepit a contutore, ut quilibet extraneus, id est ut quilibet alius debitor: inspiciendum est, an quis quid faciat quasi quilibet, an quasi talis; *l.* † *si paterf.* §. *qui duos* supra, *de adopt. l.* †† *mulier*, §. *ult. l. debitor*, §. *ult.* infra, *ad Trebell.* & nisi his usuris a contutore mutuum datum esset ab alio accepisset, ut ait Tryphoninus in *hac l.* quæ videtur pars *d. l. qui sine*. Pecuniæ pupillaris, quam tutor in usus suos convertit, etiam post finitam tutelam, maximæ usuræ debentur, quæ veniunt in judicium tutelæ; *d. l. Lucius*, §. *quæsitum*, infra, *h. tit. l.* 1. §. *ult.* infra, *de usur.*

†† V. si probat. Et ad de l. 6. in pr. ff. *quod cujusc. univers.*

Ad L. 44. de excusat. tutor.

EX oratione D. Marci ingenuus libertino tutor dari non potest, & si detur excusatur, ut proditum est *init. h. l. & l.* 1. §. *libertinis*, supra, *h. tit. l.* 3. *C. h. tit.* Et hoc constitutum esse propter disparem statum personarum, ne status ingenuitatis vilescat officio tutelæ libertinorum, satis colligitur ex his verbis §. 1. *h. l.* Ob hanc conditionum diversitatem, ingenuus libertino tutor dati non potest, nisi sit penuria libertinorum eo loci; *d. l.* 1. §. *libertinis*, ut de minoribus convenit non adstringi muneribus civilibus, nisi sit penuria civium; *l.* 2. *C. qui ætat. lib.* 10. *l. ut gradatim*, §. *quotiens*, *ff. de munerib. & honor.* & tutela libertinorum excusantur, non modo ingenui proprie dicti, id est liberi nati, sed etiam libertini, qui jus anulorum aureorum a Principe impetrarunt, ex rescripto Severi & Antonini, ut subjungitur *in hac l. & d. l.* 1. §. *libertinis*: pro ingenuis habentur liberti, qui jus anulorum aureorum impetrarunt a Principe, ad hoc ut excusentur a tutela libertinorum, adeoque fiunt ordinis equæstris; Tacit. 1. histor. *Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem anulis donatum, equestri ordine Martianum vocitabant.* Et inde eis patuit via ad magistratus & dignitates; *l. unic. C. ad l. Visell.* Capitolin. in Macrino: *donatum autem anulis aureis patrocinante sibi liberto suo Festo advocatum fisci factum sub Vero Antonino:* iidem vero non habentur pro ingenuis, quo excusentur a tutela liberorum patroni; *l. libertum*, §. *sed & si*; infra, *h. tit.* quod specialiter constitutum est favore patronorum. Si ingenuus tutor vel curator detur libertino donato anulis aureis, non excusatur ob conditionum diversitatem, quia libertini, qui habent jus anulorum aureorum, pro ingenuis habentur, ut subditur in *hac lege*. Quod si ingenuus tutor vel curator datus libertino antequam jus anulorum acciperet excusatus fit, idem post impetratum beneficium anulorum denuo tutor dari potest: & hoc probatur hujusmodi exemplo, quod tutor datus intra annum, ex quo reipublicæ causa abesse desiit, excusatur, verum etsi semel excusatus fuerit, post annum ipse suo loco, tutor dari potest, id est quasi suo loco, cum semel excusatus sit, nunc voluit, alius tutor dari potest, cessante causa excusationis; *l. si is qui tres*, infra, *h. tit.*

Ad L. 11. de SC. Silanian.

SI dominus a familia, id est a servis, per vim occisus dicatur, SC. Silaniano vetitum est, ne tabulæ testamenti aperiantur, neve hereditas adeatur, priusquam de servis quæstio habita fuerit, suppliciumve sumptum de noxiis; *l.* 3. §.

3. §. *quod ad causam*, §. *non tantum*, *ff. h. tit.* nec modo de servis quæstio habenda est, immo & de servis testamento manumissis; *l. 3. §. de his*, infra, *h. tit.* Tacit. 13. annal. *Factum & SC. ultioni juxta & securitati, ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent.* Nec non de servis, quos vivus manumisit; ex constitutione D. Trajani; *l. prox. in fin.* supra, *h. tit.* Idemque juris esse de libertis, qui jus anulorum petierunt, id est petierunt & impetrarunt, ostenditur *in hac l.* Jus enim anulorum aureorum libertatis imaginem præstat, sed statum ingenuitatis non tribuit; *l. 2. C. de jur. aureor. anul.* hoc est donati aureis anulis, non habentur pro ingenuis per omnia, sed quo ad quædam quæ sunt expressa in jure.

Ad L. 13. de legat. præstand. contr. tabul.

RESCISSO testamento per bonorum possessionem contra tabulas, non debentur legata, nisi quæ relicta sunt exceptis personis, id est parentibus, liberis, uxori, & nurui dotis nomine; *l. 1. in pr.* supra, *h. t. l. ex duobus*, §. *ult.* supra, *de vulgar. & pupillar. l. ita tamen*, §. *quotiens*, *ad Trebell.* Rescisso testamento autem per bonorum possessionem contra tabulas, non omnia præstat legata, quæ ab omnibus gradibus relicta sunt, puta ab instituto, & substituto, sed ea tantum quæ relicta sunt ab eo gradu, contra quem petita est bonorum possessio contra tabulas, quæ non semper petitur contra omnes gradus heredum. Filius emancipatus est præteritus ab instituto, exheredatus a substituto, itaque petiit bonorum possessionem contra tabulas contra primum gradum heredum, ea demum legata præstabit, quæ exceptis personis relicta sunt ab instituto. Quid si emancipatus ab utroque gradu sit præteritus, an præstabit legata ab utroque gradu relicta exceptis personis? Julianus distinguit, aut institutus vivit tempore mortis testatoris, hoc casu filius emancipatus præteritus, petita bonorum possessione contra tabulas, ea legata præstabit, quæ a primo gradu relicta sunt liberis & parentibus: quod si nemo ex institutis vivit tempore mortis testatoris, hoc casu præteritus præstabit ea legata, quæ a secundo gradu relicta sunt: quod si nemo ex institutis & substitutis vivit tempore mortis testatoris, hoc casu præterito non datur bonorum possessio contra tabulas, quia nemo fuit qui potuerit ex iis tabulis adire hereditatem. Ut autem detur bonorum possessio contra tabulas duo exigimus, primum ut extent tabulæ, & ex iis aliquis potuerit heres existere, quamvis id secutum non sit; *l. quod vulgo*, supra, *de bonor. possess. contr. tabul.* quæ est etiam Tryphonini. Ergo præterito non datur bonorum possessio contra tabulas, sed bonorum possessio ab intestato unde liberi, quia testamentum destitutum est, quamobrem non præstabit legata. Quod si post mortem testatoris, ante aditam hereditatem instituti decesserint, hoc casu petitur quidem bonorum possessio contra eos, quia semel adite potuerunt hereditatem: verum legata ab eis relicta non sunt præstanda, sed quæ a substitutis relicta sunt, atque ita fit ut contra unum gradum petatur bonorum possessio contra tabulas, & legata ab alio præstentur; *l. 10. §. non omnia*, supra, *h. tit.* Quod si institutus & substitutus vivant, verum nemo adeat hereditatem, hoc casu præteritus præstabit ea tantum legata, quæ ab instituto relicta sunt; *l. at ubi*, supra *h. tit.* Quod si institutus omiserit, hoc est repudiaverit hereditatem, hoc etiam casu præteritus præstabit ea tantum legata, quæ ab instituto relicta sunt, quamvis substitutus omittente instituto adierit hereditatem; *l. sive autem*, supra, *h. tit.* quod si heres institutus sub conditione casuali, conditione defectus sit, rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, tunc præstabuntur legata relicta a substituto: quod si heres scriptus sub conditione potestativa conditionem non impleverit, hoc casu præstantur legata relicta ab instituto, quia si

institutus sub conditione potestativa non pareat conditioni, proprie non videtur defectus conditione, sed pro eo habendus est ac si pure scriptus repudiasset hereditatum, ut subtiliter ait Tryphoninus in *hac l.* ex quo si filius heres institutus sub conditione potestativa, quæ talis sit, quam filius novissimo ejus vitæ tempore implere potuerit, qualis hæc, *si Titio dotem dederit*, non impleta conditione decesserit, heres ab intestato patri fuisse non dicetur; *l. ult.* supra, *de condit. institut.*

Ad L. 48. de re judicat.

PRætores in urbe jus dicebant, præsides vel proconsules in provinciis, prætores vel alii magistratus non judicabant per se, sed judices dabant; *l.* 1. supra, *de jurisd. l. cum prætor, de judic.* verum de certis causis extra ordinem cognoscebant, & ubi prætor jus reddebat decernere dicebatur; *l.* 11. *de justit. & jur.* decretum est ubi causæ cognitio est prætore vel præside sedente pro tribunali; *l. nec quicquam*, §. 1. supra, *de offic. proconf. l.* 4. §. *si forte*, *de damn. infect. l. ubicumque de* R. J. & decreta a prætoribus Latine interponi debent, ut ait Tryphoninus *in hac l.* Testamentum & codicillos quibuslibet verbis Græcis vel Latinis condi fas fuit; *l. quoniam*, *l. hac consultissima*. *C. de testament. l.* † *rei pure*, §. 1. *ff. ad Trebell.* & hoc favore ultimarum voluntatum; sed Et decreta prætorum non aliter quam Latine conscribi placuit, pro majestate imperii. Hac ratione in senatu & in foro a Romanis explosus usus linguæ Græcæ. Sermone Græco ita abstinuit Tiberius, maxime in senatu, ut monopolii verbo, quod est Græcum, usurus prius veniam postularit; Tranquill. *in ejus vit. cap.* 71. Dio. *libr.* 57. & quod constitutione Arcadii & Honorii judicibus tam Græca, quam Latina lingua sententias proferre licuit; *l. judices* C. *de senten. & interlocut.* hoc constitutum est in gratiam Asiaticorum, ut colligitur ex ipsa inscriptione legis, quæ pertinet ad proconsulem Asiæ, nimirum hac de causa, quod universa Asia lingua Græca ut vernacula uteretur; Hieronym. in epist. ad Galat. in proœm. *Galatas excepto sermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eandem pæne habere, quam Treviros.*

† Corrig. l. *ubi pure*. adde *l. ult.* C. *de testam. tutel.*

Ad L. 42. ff. ad L. Juliam de adulter.

LEge Julia de adulteriis, marito adulterum uxoris suæ occidere permittitur, non quemlibet ut patri, sed viles tantum famosasque personas, veluti histriones, mimos, libertos; *l. marito*, supra, *h. tit.* quod si patronum, qui sit ex eo numero qui deprehensus interfici potest, libertus in adulterio suæ uxoris deprehenderit, quæritur an impune occidat; & Papinianus in *l. si adulterium*, §. *pen. h. tit.* ait durum videri, nam cujus famæ, multo magis vitæ parcere debet, & ut prius ait, liberto patroni famam lacessere non facile conceditur. Quod si libertus adulterium commiserit cum uxore patroni, impune occidi posse ait Tryphoninus in *hac l.* optima ratione, ut matrimonia tuta sint & illæsa: & hoc est quod insinuat his verbis, *ad tuenda matrimonia*, eo respiciens Tacit. 2. annal. *vix præsenti custodia manere illæsa conjugia*. Et hanc ob causam liberti capite damnati ob adulterium cum matronis, domesticæ disciplinæ tuendæ gratia; Tranquill. in Julio cap. 48. *Domesticam disciplinam in parvis ac majoribus rebus, diligenter adeo severeque rexit, ut libertum gratissimum, ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo querente, capitali pæna affecerit*. Et idem in August. cap. 67. *Proculum ex acceptissimis libertis mori coegit, compertum adulterare matronas*. Quod si libertus, qui jus anulorum aureorum impetravit a Principe, adulterium perpetravit cum uxore patroni vel patrona sua, an ut libertus occidi potest, dubitatum fuit, quod liberti, qui jus anulorum impetrarunt,

runt, pro ingenuis habentur; *l. sed si hac lege*, §. *sed si jus anulorum*, supra, *de in jus vocand.* Tryphoninus magis probat eum subjiciendum pœnæ libertinorum, id est deprehensum in adulterio impune occidi posse ut libertum, vel libertinum, quod idem est *hic*: quoniam lege Julia de adulteriis liberti, qui jure anulorum donati sunt, pro libertinis habentur, in casu adulterii ad tuenda matrimonia, id est, ut jam dixi, ut matrimonia tuta sint a libertorum & domesticorum injuria, & ne beneficium Principis, id est jus anulorum, quod libertis datur a Principe, vertatur in injuriam patroni. Privilegium Principis in alienam injuriam porrigi non oportet; *l. impuberi*, supra, *de administr. tut. l. sed cum ab herede*, *ad Trebell. l. nec avus*, *C. de emancipat. liber.* Et hoc est quod ait Tryphoninus *in fin. h. l.* & deteriorem causam per istud beneficium patroni haberi non oportet. Lege Julia de adulteriis liberti, qui jus anulorum impetrarunt, habentur pro libertinis, & pœna libertinorum tenentur in causa adulterii, quia imaginem non statum ingenuitatis habent, vivunt quasi ingenui, moriuntur ut liberti, nam in eorum successione sua patronis jura servantur; *l. ult. C. de jur. anul. aur. l. ult. C. ad leg. Visell.* ut in aliis casibus si dominus a familia occisus esse dicatur, de iis libertis, qui jus anulorum impetrarunt, proinde ac de ceteris quos vivus manumisit quæstio habebitur; *l. si exheredatus*, §. *ult. cum l. seq. ff. ad Silan.* sed nec a tutela liberorum patroni excusantur, quamquam quoad extraneorum tutelam attinet pro ingenuis habeantur; *l. libertum*, §. † *sed etsi jus*, *ff. de excus. tut.*

RECITATIONES AD LIB. III.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 37. de minorib.

MInor 25. annis in integrum non restituitur in executionibus pœnarum, id est in actionibus pœnalibus, quæ continent executionem, id est persecutionem pœnæ, ut puta si minor 25. annis actionem injuriarum intra annum omiserit, in integrum non restituitur, & post annum omissa repeti non potest; *l. si non convicii*, *C. de injur.* & præscriptio temporis actionum pœnalium ita currit minori, ut in integrum non restituatur adversus præscriptam actionem, quia actiones pœnales sunt odiosæ, pœnæ non sunt favorabiles, odiosæ actiones non restituuntur, ut pœnales, quæ pœnam non rem persequuntur.

Ad §. 1. ejusd. leg.

LEge Julia marito licet jure mariti accusare uxorem adulterii intra sexaginta dies sine calumnia, id est sine periculo pœnæ calumniæ, sine vinculo inscriptionis, ut ait Tryphoninus in *hoc* §. & Scævola in *l. is cujus*, §. *ult. ff. ad L. Jul. de adulter.* quod comprobatur *l. jure mariti*, *l. quamvis*, *C. eod. tit.* Tacit. 2. annal. *Exactum & a Titidio Labeone Vestiliæ marito: cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset, atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos, nec præteriisse, satis visum de Vestilia statuere.* Sed si minor intra sexaginta dies accusationem non instituat jure mariti, Tryphoninus ait denegandam ei esse in integrum restitutionem, id est non restitui, ut post sexaginta dies jure mariti uxorem adulterii accusare liceat, quia minor, qui omissam actionem repetere vult per restitutionem in integrum, quid aliud quam delicti id est calumniæ veniam deprecatur? id est videtur calumniæ veniam de-

precari, & ad hoc desiderare se restitui in integrum, ut post tempus uxorem adulterii per calumniam accusare possit jure mariti, quo impune fas sit accusare uxorem adulterii sine metu pœnæ calumniæ. Eodem sensu servos fugitivos si domino redditi sint, nihil aliud quam verbera deprecari dixit Hieron. in cap. 6. Matthæi: *velut si servi fugitivi, post multum temporis dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecentur*. Familiaris & vernacula est hæc locutio auctori nostro, ut in *l. tres tutores*, infra, *de administr. tut. non est propterea ceteris pœna deprecatio, quod ab uno jam exacta est*. Et Cato apud Gellium 11. noct. Attic. cap. 8. *Albinus homo Romanus Græce res Romanas scriptitavit, veniam deprecatus ejus linguæ imperitiæ, de quo Cato, ne tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare*. Eadem analogia Virgil. 12. Æneid. *Equidem merui, nec deprecor, inquit*, id est merui nec deprecor pœnam, precibus a me amolior, removeo pœnam. Et M. Tull. pro Cæcinna. *Quid huic tu homini facias, nonne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecetur?* Tacit. 1. annal. *Liberavitque Apuleiam lege majestatis, adulterii graviorem pœnam deprecatus.* Immo non injuria ei denegatur in integrum restitutio, utpote superflua, & non necessaria; quia post sexagesimum diem, mulierem adulterii accusare potest jure extranei, non quidem sine periculo pœnæ calumniæ, sed ei, qui confidit accusationi, id est marito, in quem non cadit suspicio calumniæ, qui non creditur animo calumniandi accedere ad accusationem, & qui non temere præsumitur accusare uxorem adulterii, qui certus est de meritis accusationis, calumniæ pœna non est timenda; *d. l. jure mariti*. Præscriptio sexaginta dierum, qui dantur marito, ad accusandam uxorem adulterii jure mariti, currit etiam minori, ita ut in integrum non restituatur, ne detur laxior occasio marito impune accusandi uxorem adulterii jure mariti sine metu pœnæ calumniæ: & præscriptio quinquennii, quæ objicitur minori ad tuendum statum defuncti, cui post quinquennium movebatur quæstio status, currit minori citra spem restitutionis, quia causa status publicam tutelam meruit, quæ præfertur utilitati minorum; *l. non esse*, infra, *ne de stat. defunct. l. si mater*, C. *eod.* Et præscriptio triennii, quæ datur in lite seu instantia perimenda, currit quoque pupillo vel minori, ita ut in integrum non restituatur, salva actione in tutorem, vel curatorem; *l. properandum*, §. *ult. C. de judic.* Secus præscriptio triginta vel quadraginta annorum currit quidem minori, sed ita ut in integrum restituatur; *l. sicut in rem*, *l. cum notissimi*, *C. de præscript. 30. ann. l. ult. C. in quib. caus. in integr. restit. non est necess.* Et præscriptio biennii, quæ datur exceptioni non numeratæ pecuniæ, currit minori, ita ut restituatur; *l.* *) *si intra*, *C. de non numerat. pecun.* Et præscriptio trium mensium, qui dantur ad confectionem inventarii, currit etiam minori, sed restituitur, ut ei post tempus liceat inventarium facere; *l. scimus*, §. † *sin autem*, *C. de jur. deliberand.* Et si minor intra diem non provocavit, in integrum restituitur, ut ei liceat appellare; *l. ait prætor*, §. *pen.* supra, *h. tit. l. 1. C. si sæp. in integr. restit. postulet.* Minori si intra sexaginta dies uxorem adulterii non accusaverit, denegatur in integrum restitutio, quia videtur delicti, id est calumniæ veniam deprecari, & in delictis, & calumniatoribus, id est si minor calumniator fuerit, in integrum non restituitur. Minor in delictis non restituitur, sed mitius punitur; *l. si ex causa*, §. *nunc videndum*, *l. auxilium*, *de minor.*

† v. *se probat. Et recurre ad l. fin. C. si major fact. alien.*

Ad §. in delictis ejusd. leg.

Regulariter minor in delictis in integrum non restituitur, ut pœna relevetur, ut proditum est *hic & in l. 1. C. si adv. delict.* utique si delictum sit atrocius, puta furtum vel damnum injuria datum, si minor furtum fecerit

vel

vel damnum Injuria dederit, non restituitur ut excusetur a pœna furti vel damni dati, sed in hoc tantum restituitur, ut pro confesso, vel transacto habeatur, videlicet si ob inficiationem damnatus sit in duplum actione legis Aquiliæ, quæ in confitentem est in simplum, in inficiantem in duplum, ad hoc restituitur, ut habeatur pro confesso, ut evitet pœnam dupli, vel si ob omissam transactionem furti damnatus fuerit in triplum vel quadruplum, ad hoc restituitur, ut non teneatur in plus, quam si transigendi occasionem, quam habuit, per stultitiam & ætatis lapsum non amisisset; *l. si ex causa*, *§. nunc videndum*, *h. tit.* minor igitur in delictis non restituitur, sed mitius punitur miseratione ætatis, ut definitur *hic*, *& d. l. 1. C. si advers. delict. cap. 1. & 2. de delict. puer.* & ita intelligendum est quod dicitur in *l. fere in omnibus*, *de R. J.* in omnibus fere pœnalibus judiciis ætati succurri, non ut pœna penitus relaxetur, sed ut mitior imponatur favore ætatis. Olim in publicis criminibus certæ erant pœnæ a legibus statutæ; *l. aliud fraus est*, *§. 1. l. † si qua pœna*, infra, *de V. S. l. 1. §. sed non utique*, *ad Turpill.* ex quo si minor adulterium commiserit, in integrum non restituitur, ut pœna legis Juliæ de adulteriis liberetur. Et hoc est quod ait Tryphoninus *hic* nullam deprecationem adulterii pœnæ esse, id est non audiri deprecationem pœnæ adulterii, quæ lege Julia statuta erat; Tacit. 2. annal. *de adulterio satis caveri lege Julia visum liberavitque Apuleiam lege majestatis, adulterii graviorem pœnam deprecatus, ut exemplo majorum propinquis suis, ultra ducentesimum lapidem removeretur.* Minor frustra deprecatur pœnam adulterii, quia certa erat a lege, non arbitraria, etiam minori non remittitur pœna adulterii, si adulterium confessus sit, subaudi maxime si adulterium confessus sit, & præter probationes testium, confessio rei adsit, ultro confitenti de maleficio non semper fides habenda est; *l. 1. §. si quis ultro*, *de quæst.* sed confitenti facile creditur, si probationes adsint, quia confessio ultronea adminiculatur, & juvatur probationibus testium, & minori non remittitur pœna adulterii, quia tale crimen post pubertatem, id est a pubertate incipit, & minor a pubertate compos est adulterii; *l. si minor*, *l. si adulterium*, *§. fratres*, infra, *ad l. Jul. de adult.* Quod si minor, ut legem persequamur, quid eorum commiserit, quæ lex Julia punit pro adulterio, puta si adulterii damnatam sciens uxorem duxerit, aut in adulterio deprehensam uxorem domi retinuerit, aut de adulterio uxoris quæstum fecerit, aut pretium pro comperto stupro acceperit, aut domum suam præbuerit ad adulterium stuprumve in ea committendum, qui omnes casus etiam continentur in *l. mariti*, infra, *ad l. Jul. de adulter. & l. de crimine*, *C. eod.* in his ætas non excusat a delicto, frustra legum auxilium invocat, qui committit in legem, ut eleganter ait Triphoninus in calce *hujus leg.* indignus est beneficio legis, qua minoribus succurritur per restitutionem in integrum, qui infringit legem Juliam de adulteriis coercendis. Eadem ratione deportatus in insulam, vel damnatus in metallum caret indulgentia Principis, si sententiæ judicis non paruerit, quia indignus est humanitate Principis, qui post damnationem commisit in legem; *l. 10. C. Th. de indulgent. crimin.* & maritus ex interpretatione legis Juliæ non potest uxorem accusare adulterii, cui lenocinium præbuit, cur enim accuset mores maritus, quos ipse ante corrupit aut postea probavit? *l. viro*, *l. cum mulier*, supra, *solut. matrimon.* nec ejus recipienda est appellatio, qui non detulit priori appellationi adversarii contra se interpositæ; cap. *constitutis*, de appell.

RECITATIONES AD LIBR. IV.

disputation. Tryphonini.

Ad l. 19. de quæstionib.

JUre civili servi non audiuntur, vel torquentur in caput domini, quod juris more majorum comparatum esse ait M. Tull. pro Deiotaro: *Cum more majorum de servo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito*. Tacit. 2. annal. *Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit, & quia vetere SC. quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico jubet*, scilicet ut in libonem ex servis salvo SC. quæreretur. Servi non torquentur in dominum, excepta causa adulterii, fraudati census, & majestatis; *l. 1. C. h. tit. l. extrario, h. tit.* lege Julia constitutum est, ut in causa adulterii servi audirentur in caput domini non sine quæstione. Et ita cum Octaviæ Neronis uxori falsum adulterii cum servo crimen objiceretur, habitam de ejus ancillis quæstionem, & vi tormentorum nonnullas adactas, ut falsa confiterentur, memorat Tacit. 14. *annal.* In incesto quæstio non habetur de servis, quia lex Julia cessat; *l. in incesto, h. tit.* nisi adulterio incestum adjunctum sit; *l. si quis viduam, eod. tit.* sed & in quæstione stupri, servi adversus dominum non torquentur; *d. l. extrario*, §. 1. In causa adulterii quæstio habetur de servis ejus, qui quæve adulterii postulatur; *l. si postulaverit*, §. *haberi*, supra *ad l. Juliam de adulter.* sive proprietatem sive nudum usumfructum habeant, nam fructuarii servi in servitute fuisse videntur, nec tam proprietatis causa ad quæstionem, quam ministerii pertinet; §. *de eoque, ejusd. leg.* Ergo etsi bona fide serviat reo servus alienus, interrogari potest per quæstionem. Torquetur & is cui fideicommissaria libertas debetur, vel statuta libertas speratur; §. *sed & si servus, ejusd. leg.* quod non aliter admittit Tryphoninus *in hac l.* nisi aliorum quæstionibus oneretur. Ita etsi dominus a familia occisus esse dicatur, ad ejus, cui fideicommissaria libertas relicta est, tormenta non esse festinandum rescripsit D. Pius; *l. 1. §. sed in eo*, supra, *ad Silan.* Is, cui statuta libertas speratur, in causa adulterii torqueri potest adversus dominum, id est statuliber in causa adulterii postulari potest, ut de eo quæstio habeatur, quia heredis est, salvâ spe libertatis; *l. 8. in fin.* supra. *h. tit. l. 9. de statulib.* Nec modo marito, vel patre, sed & extraneo accusante in quæstione adulterii servi torquentur in caput domini; *d. l. extrario*.

Ad l. in bello de captiv. & postlim. reverf.

SI quis captus sit ab hostibus fit servus hostium, sed si redierit ab hostibus postliminio recipit libertatem, civitatem, dominium bonorum, & pristina omnia jura; §. *si ab hostibus, inst. quib. mod. jus patr. pot. l. postliminii l. retro, h. tit.* Quintil. 5. inst. c. 16. *ideo captivos si in patriam suam redierint liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur*. Et postliminio locus est, sive bello, id est vi & virtute bellica ab hostibus receptus sit; *l. ab hostibus, C. de post. reverf.* nec interest ut postliminio locus sit utrum captivus vi militari, an fallacia potestatem hostium evaserit; *l. nihil interest*, infra, *h. t.* sed magis postliminium locum habet si captivus bello, seu virtute bellica redierit ab hostibus, quod ideo placuisse *initio h. l.* ait Tryphoninus ex Servio, quia

quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis, quam in pace Romani esse voluerunt. Bene semper de civibus suis legislator civilis sperare solet, ut *hic & l. de hereditate*, §. *filiusf. in fin.* infra, *de castrens. pecul.* Captum ab Antiocho Rege filium Scipio Africanus redimere non sustinuit, armis se eum recepturum confidens; Justin. lib. 31. *Nam neque de redimendo filio umquam tractavit, nec senatum de eo agere permisit, sed ut dignum majestate ejus erat armis se recepturum filium dixerat*: Et prius post cladem Cannensem redemptio captivorum vetita a senatu; Polyb. *lib. 6. in fin.* Et si captus ab hostibus in pace redierit, id est pace facta cum hostibus, etiam postliminii jure recipit civitatem & cetera omnia jura, etiam si de eo nihil actum sit pactis pacis, & hoc est quod dicitur *init. h. leg. & in d. l. postliminii*, postliminium esse in bello & pace. Postliminium etiam in pace competit, si quis pervenit ad exteros, & mox bello suborto, ab his captus sit, eorum servus efficitur, & habet jus postliminii, nisi fœdere, id est pactis pacis cautum fuerit ne his esset jus postliminii, ut subjungitur *init. h. l. & d. l. postliminii.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI pater ab hostibus captus fuerit servus hostium efficitur, sed status liberorum ejus est in incerto, seu in pendenti, an captivitate patris sui juris facti sint, an adhuc sint in potestate patris. Mortuo enim patre apud hostes, ex quo captus est pater, liberi sui juris fuisse intelliguntur fictione legis Corneliæ, quæ fingit patrem defunctum apud hostes decessisse primo captivitatis momento, reverso patre, fictione postliminii semper liberi in potestate patris fuisse creduntur, *ex hoc §. & l. bona*, §. *quod si filius*, infra *h. tit. l. 6. §. quatenus*, *de injust. rupt. l. si pater*, *de suis & legitim. & d. §. si ab hostibus*, *inst. quib. mod. jus patr. pot. solv.* Ideo ubi pater non est reversus ab hostibus, quæ medio tempore sunt adquisita per liberos, stipulatione, traditione, legato, non adquiruntur hereditati captivi, quæ lege Cornelia inducitur, id est non adquiruntur hereditati patris, qui si apud hostes decesserit habet heredes ex testamento fictione legis Corneliæ, quæ fingit captivum defunctum apud hostes decessisse primo captivitatis momento, ita ut si eo testamento alii, id est extranei heredes ex asse instituti sint liberis exheredatis, liberi nihil assequantur ex bonis acquisitis medio tempore, vel si alii ex parte heredes instituti sint una cum liberis, liberi succedant in bonis quæsitis cum coheredibus ex partibus hereditariis, sed propria sunt ipsorum liberorum, quod Tryphoninus verius esse ait, cujus sententiam comprobat *l. bona*, §. *quod si filius*, infra, *h. tit.* Si pater captivus apud hostes defunctus sit liberis in civitate relictis, ipsorum propria sunt quæ medio tempore ab eis acquisita sunt ex stipulatione, donatione, legato, vel alio titulo particulari, nam hereditate an possint tractatum est ait Tryphoninus. Id est patre capto ab hostibus liberi hereditatem acquirere non possunt, ne forte scilicet patre reverso ab hostibus aditione hereditatis inscium, vel invitum patrem obligent æri alieno; *l. eum qui*, §. 1. supra, *de adquir. hereditat.* Alia vero est causa servorum, ac liberorum, in his quæ per eos acquisita sunt tempore captivitatis patris, vel domini, quia domino capto ab hostibus, servi non desinunt esse in bonis domini, propter spem postliminii, patre autem capto ab hostibus, liberi sui juris esse intelliguntur, sibique ideo res acquisiisse intelliguntur, ut ostenditur in *fine h. §. & l. justo errore*, *§. ult. de usucap. l. si servus 18. §. 2. de stipulat. servor.*

Ad §. facti ejusd. leg.

SI is qui rem alienam bona fide per se possidebat, & eam usucapere cœperat, postea captus sit ab hostibus, captivitate ejus interrumpitur usucapio, quia possidere desiit, nec enim potest possidere qui ipse possidetur, & conse-

quenter desiit usucapere, quia usucapio nulla est sine possessione, ut ostenditur *in hoc* §. *& l. denique*, supra, *ex quib. caus. major. l. sine possessione*, *de usucap. l. qui in servitute*, *de R. J.* sed an captivitate interrupta usucapio restituitur postliminio, & reverso ab hostibus, id est fictione postliminii, ut fingatur medio tempore possedisse, & usucepisse, qui non possedit, nec usucepit, Papiniano in *d. l. denique* placet interruptam usucapionem postliminio non restitui, quia possessio, id est usucapio sine possessione non est, possessio autem plurimum facti habet, id est plus habet facti quam juris, causa autem facti non continetur postliminio, id est fictio postliminii non porrigitur ad ea quæ sunt facti, possessio quæ est facti non recipit fictionem postliminii, ut qui rediit ab hostibus, videatur medio tempore usucepisse; *l.* † *si is qui pro emptore*, *de usucap.* Fictio postlimii non potest efficere, ut qui desiit possidere non desierit possidere. Et hoc est quod ait Tryphoninus in *hoc* §. facti causas, puta causas possessionis infectas nulla constitutione fieri posse, id est constitutione postliminii, quæ dicitur suspensi juris constitutio; *l. si pater*, supra, *de suis & legitim.* quia captus ab hostibus propter spem postliminii omnia jura civitatis in suspenso retinet; *l. bona*, §. *quod si filius*, infra, *h. tit. l. illa institutio*, §. 1. supra, *de hered. instituend.* Ea quæ sunt facti non recipiunt fictionem, ut possessio & usucapio quæ consistit in facto, in prehensione & incubatione naturali, & conditiones quoque quæ sunt facti non recipiunt fictionem, ut conditio si sine liberis fideicommisso apposita, non deficit commento adoptionis, id est relictis liberis adoptivis; *l. fideicommissum*, supra, *de condit. & demonstr.* Et hoc est quod ait *l. 1.* §. † *si vir*, *de acquir. possess.* res facti infirmari jure civili † non potest id est commento juris civilis. Si vero is, qui rem alienam bona fide possidebat, per subjectas personas, puta per servos vel liberos, & usucapere cœperat, captus sit ab hostibus, usucapio semel cœpta non interrumpitur; quia possessio continuatur per servos, vel liberos: & si captivus defunctus sit apud hostes, Julianus scribit, heredi suo tempore impleri usucapionem, quia qui decessit apud hostes fingitur decessisse primo captivitatis momento; Marcellus scribit, nihil interesse an is qui captus est ab hostibus possideat per se, vel per servos; sed Juliani sententiam tuetur Tryphoninus. Patre vel domino capto ab hostibus, si quæ ab ejus servis vel liberis medio tempore adquisita sint nummis peculiaribus, usucapio procedit tempore captivitatis, & impletur heredi, si pater vel dominus defunctus sit ante impletam usucapionem; ex *hoc* §. *& l. bona*, §. *pen. in fin. l. pen. h. tit. l. justo*, §. *ult. de usucap.*

Ad §. medio tempore ejusd. leg.

PAtre capto ab hostibus, interim filius ejus potest uxorem ducere, quamvis pater ejus non possit nuptiis consentire nec dissentire, utpote servus hostium. Et si pater ab hostibus redierit, nepos medio tempore susceptus ex filio in potestate ejus est, & quodammodo invito suus heres agnascitur, cum nuptiis filii pater non consenserit: hæc est summa prioris partis *h.* §. Patre capto ab hostibus, filius etiam ante triennium, multo magis post triennium, uxorem ducere potest, dummodo eam ducat uxorem, cujus conditionem certum sit patrem non repudiaturum; *l. si nepos*, *l. si filius*, *de rit. nuptiar. l. quotiens*, *de pact. dotalib.* Ratio dubitandi, quæ desumitur ex *hoc ipso* §. erat quod filius captivi videbatur non posse uxorem ducere, cum pater non possit nuptiis consentire, & in nuptiis filii expressus consensus patris desideretur, ne invito patri sui heredes gignantur; §. *si ab hostibus*, *inst. quib. mod. jus patr. pot. solv. l. 3.* §. † *si emancipatus* 5. *de bonor. poss. contr. tabul.* Ratio decidendi est, quæ etiam desumitur *ex hoc* §. filius captivi non prohibetur uxorem ducere propter temporis conditionem, & necessitatem & publicam utilitatem nuptiarum, quia captivitas

ptivitas patris non debet nocere filio ; *l. filium* , de *senator.* captivitas patris non debet morari nuptias filii , & spem liberorum , qui ex nuptiis gignuntur reipublicæ . Tum quia pater nuptiis filii consentire videtur conjectura pietatis paternæ , & propter utilitatem publicam nuptiarum , ut & patre furioso vel mente capto filiusfamilias , licet non desinat esse in potestate patris , potest uxorem ducere ; *l. si furiosi* , *C. de nupt.* quia pater nuptiis consentire intelligitur , quasi voluntatis reliquiis in furioso remanentibus ; *l. patre furioso* , *de his qui sunt sui vel alien. jur.* Captivi uxor , licet maxime velit & in domo ejus sit , non tamen in matrimonio est ; id est captivitate mariti desinit esse uxor , licet retineat affectum uxorium , & in domo viri remaneat , quia captivitate viri , vel uxoris solvitur matrimonium ; *l. non ut a patre* , supra , *h. tit. l. si ab hostibus* , *l. si quis sic stipuletur* , supra , *solut. matrim. l. 1. de divort.* Ratio dubitandi erat , quod deportatione viri matrimonium non solvitur , nisi casus mariti mutet uxoris affectum ; *l. res uxoris* ; *C. de don. inter vir. & uxor. l. 1. C. †. de repud. l. 5.* infra , *de bon. damnat.* Verum multum interest inter deportationem & captivitatem , captivitate solvitur matrimonium , ut servitute , quia captus ab hostibus fit servus hostium , deportatus autem amittit quidem civitatem non libertatem : hodie sublata est hæc differentia , & matrimonium non solvitur captivitate , nec deportatione ; *nov. Just. 22. cap. 7. & 8.* si vir redeat ab hostibus , non recipit uxorem , ut pater filium jure postliminii , sed matrimonium redintegratur novo consensu volente muliere ; *l. non ut a patre* , *l. cum duo* , *h. tit.*

Ad §. codicilli ejusd. leg.

SI quis enim esset in civitate testamentum fecerit , & eodem testamento codicillos confirmarit , subaudi in futurum , si quos faceret hoc pacto codicillos , *si quos faciam confirmo* (codicilli enim post testamentum conditi non aliter valent , quam si testamento confirmentur ; *l. conficiuntur* , *init. & §. ult.* infra , *de jur. codicill.*) & post testamentum testator captus sit ab hostibus & apud hostes codicillos scripserit , codicilli hujusmodi jure subtili , id est stricto jure , non confirmantur testamento , quod in civitate factum est , sed nec fideicommissum ex his codicillis peti potest , si quod his relictum sit ab herede testamento instituto , quia non sunt facti ab eo , qui testamenti factionem haberet , sed quia merum principium eorum , id est testamentum conditum est ab homine constituto in civitate , & testator in eo testamento , codicillos in futurum confirmavit , & is postea rediit ab hostibus , & postliminio jus suum recepit (captus enim ab hostibus si revertatur , postliminio recipit omnia jura sua , puta civitatem , patriam potestatem , testamenti factionem , & alia omnia jura perinde , ac si numquam hostium potitus esset , id est ac si numquam fuisset in potestate hostium , ex *hoc §. & l. quod si filius* , supra , *h. tit. l. ab hostibus* , supra , *ex quib. caus. major.* Potitus hostium dicitur qui captus est ab hostibus : Plaut. in epidic. *ita gnata mea hostium est potita* . Idem in captiv. *nam postquam meus Rex est potitus hostium*) Tryphoninus ait humanitatis rationi congruum esse , codicillos ita valere , quasi in medio , id est medio tempore captivitas nulla intercessisset , quia effectus postliminii est , quod qui postliminio rediit ab hostibus fingitur semper in civitate fuisse ; *l. retro creditur* , infra , *h. tit.* & post testamentum conditum a constituto in civitate , quo confirmantur codicilli in futurum , codicilli facti tempore captivitatis , si revertatur ab hostibus valent jure postliminii , postliminium locum habet non modo in testamento , sed & in codicillis factis tempore captivitatis , inspecto initio , id est testamento , quod dicitur esse merum principium codicillorum , quia codicilli testamento in futurum confirmati sunt ; & codicilli pendent ex testamento .

Ad §. si quis servum ejusd. l.

SI quis servum alienum captum ab hostibus redemerit, protinus est redimentis, id est, ut explanatur in sequentibus, fit servus redimentis, quousque se ipsum luat, unde qui ab hostibus redemptus est, non potest militiæ nomen dare, quoad se luat; *l. qui statur, in fin.* infra, *de re militar.* sed oblato pretio, qui se redemit, postliminio rediisse aut receptus esse ab hostibus creditur, redemptus non proprie fit servus redemptoris, sed ei pignore naturali tenetur quousque se ipsum luerit, & pretio reddito, postliminio recipit omnia jura; *l. si patre, l. postliminium, §. si is qui, h. t. l. senatus, §. ult. de legat.* 1. *l. ab hostibus redempti, C. de postl. reversf. l. qui testamento, §.* † *potestatis, qui testam. fac. l. libertus* 32. *de bon libert.* & priori domino jus est offerendi pretii intra triennium. Si quis servum alienum ignorans captivum existimans eum vendentis esse redemerit, & triennio possederit, quæritur an usuceperit, ita ut post triennium priori domino jus non sit offerendi pretii: occurrit quod ex constitutione de redemptis, redemptus ab extraneo fit servus redimentis; *d. l. ab hostibus, redempti* & quod semel meum usucapi non potest, quod enim semel meum est, amplius meum fieri non potest; *l.* 4. *§. lana, de usucap.* Rursus cum eadem constitutio, non deteriorem causam redimentium, sed si quo, id est si quo fieri potest meliorem faciat, perimi jus bonæ fidei emptoris vetustissimum, & iniquum, & contra mentem constitutionis est. Vetustissimum dicitur jus bonæ fidei emptoris, qui servum alienum ignorans captivum redemit, quia in servo redempto non potest esse prior obligatio, quam ea qua tenetur pignore naturali redimenti, quæ contracta est ipsa redemptione, ut in liberto non est antiquior contractus quam promissio operarum, sine qua libertas ei data non esset; *l. in liberto.*, supra, *de solut.* Ergo sicut si quis rem alienam bona fide emerit a non domino, statim non acquirit dominium, sed possessionem, & per eam occasionem usucapiendi; *l. denique*, supra, *ex quib. caus. major.* si quis servum ignorans captivum, & credens eum esse vendentis redemerit, statim non acquirit dominium, sed domino intra triennium pretium non offerente, usucepisse intelligitur, quia res mobiles triennio usucapiuntur; *l. unic. C. de usucap. transformand.* ideoque lapso triennio, quo cessante domino in offerendo pretio usucapi potuisset, nisi constitutio servum redemptum statim redimentis proprium fecisset, nihil ex constitutione domino superest, id est priori domino non superest jus offerendi pretii servi redempti, & si redemptus ab alio, ab eo manumittatur, fit libertus ejus qui manumisit; *l. si libertus, ff. de bon. libertor.*

Ad §. manumittendo ejusd. leg.

Cujac. obs. 23. tt. SI is qui servum alienum ignorans captivum bona fide redemit per errorem credens eum vendentis esse, & postea eum manumiserit; quæritur an redemptus postliminio redeat in jus prioris domini an manumissione fiat liber. Ratio dubitandi erat quod servus redemptus si a redemptore manumittatur, non tam manumissus, quam priori domino relictus ab eo videtur, remisso pretio redemptionis & quasi relictus redit ad priorem dominum ex his verbis, relictus ab eo servus. Item servus manumissus ab hostibus a quibus captus erat, si eum prior dominus nactus fuerit, intra præsidia nostra (ea sunt castra, quæ erant disposita per limites imperii, de quibus in *l. postliminii, supra, h. tit. l. non omnes, §. qui captus, de re militar. l.* 2. *§. & homines, §. pro limitaneis, §. cum autem, C. de offic. præfect. prætor. Afric.* Posterior ætas burgos vocitavit; *d. l. unic. §. & homines.* Oros. libr. 7. cap. 32. *Crebra per limitem habitacula constituta burgos vulgo vocant.* Veget. de re militar. libr. 4. cap. 10. *Castel-*

Castellum parvulum, quod burgum vocant... Et hoc est quod ait *l. ult.* infra, *h. t.* intra fines imperii nostri) si eum, inquam, prior dominus nactus fuerit in finibus imperii, servum recipit jure postliminii, quamvis eo venisset animo redeundi ad hostes. Secus postliminio locus non est in homine libero, nisi habeat animum redeundi, quia quilibet de sua civitate statuere potest, non de dominii jure, ut proditur *hic*, *&* *l. Titio centum*, *§. Titio centum* 2. infra, *de condit. & demonstrat.* M. Tull. pro Balbo: *jure nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque si velit mutare non potest, modo asciscatur ab ea civitate cujus esse civitatis velit*. Eademque definitio observatur in *l. ult.* infra, *h. tit.* ex qua captus ab hostibus postliminio rediisse intelligitur, simul atque ad nos redeundi causa profugit ab hostibus, & intra fines imperii nostri esse cœpit. Tamen servus captus ab hostibus, non prius postliminio rediisse intelligitur, quam redierit in potestatem domini, vel alii serviat, etiamsi in urbe Roma sit. Sed hæc longe inter se discrepant, quia manumissio captivi, quæ fit ab hostibus, non potest nocere priori domino, non potest ei adimere dominium servi, quod est in pendenti propter spem postliminii. At servus redemptus ab hostibus, & a redemptore manumissus, fit liber, ne libertatis præstatio fiat dominii translatio, id est ne dominium servi a redemptore redeat ad priorem dominum, & ne spes libertatis tollatur servo, qui cessante priori domino in offerendo pretio redemptionis, vel e medio se subducente seu latente, ne conveniatur a redemptore, nullo merito suo poterit a domino libertatem consequi, cum non posset ei in obsequiis esse, quod esset iniquum & contra libertatis favorem; *l. si servum*, infra, *de adquirend. heredit.*

Servus captus ab hostibus, & a bonæ fidei emptore manumissus, non redit ad priorem dominum; Cujac. 21. *obs.* 8.

Ad §. si statuliber ejusd. leg.

SI statuliber id est servus manumissus sub conditione, puta dandi decem, pendente conditione captus sit ab hostibus, & redemptus eb extraneo, pendente conditione causam suam retinet; id est remanebit statuliber, nec prius perveniet ad libertatem, quam conditione expleta, & si statuliber, cui libertas relicta est sub conditione si decem dederit, captus sit ab hostibus & redemptus ab extraneo pendente conditione, quæsitum est an possit decem dare de peculio quod habuit apud remptorem. Tryphoninus ait non posse dare ex peculio, quod ex re redemptoris, vel operis suis quæsitum est, quia peculium quod habuit apud redemptorem est vice illius, id est censetur eodem jure quo peculium quod apud hostem quæsisset, & est redemptoris sicuti illud erat hostium, sed posse dare decem conditionis explendæ causa de peculio parto ex alia causa, quia & statuliber conditionis implendæ causa potest dare decem de peculio concesso a testatore, ex *hoc* §. & hoc benigne receptum est ex voluntate defuncti, quia testator dando libertatem sub conditione dandi decem, videtur voluisse, ut possit dare decem ex eo peculio; *l.* 3. §. 1. *l. non videbitur*, *de statuliber. l.* 3. §. *ult. de condict. caus. dat.* Servi enim solent libertatem redimere de peculio; Senec. epist. 80. *Servitutem mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata quodammodo exuere conantur, peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant*.

Ad §. si pignori ejusd. leg.

SI servus pignori datus fuerit, & postea captus ab hostibus, captivitate pignus solvitur, quia servus captus fit servus hostium, captivitas est modus acquirendi dominii jure gentium; *l.* † 4. infra *de justit. & jur.* & si servus per se revertatur ab hostibus, vel redemptus a domino, jus pignoris integrum manet; etsi postea idem redemptus sit ab hostibus per extraneum, vel pretio sar-

cinarum quæ sunt in peculio ; Martial. 2. epigr. 68. *Totis pilea sarcinis redemi* : creditor habet jus offerendi pretii , & dimisso redemptore servus in veterem obligationem revertitur , id est postliminio pignus restituitur , ut si ager , in quo alienus usufructus erat , ab hostibus occupatus fuerit , & liberatus , postliminio usufructus restituitur ; *l. si ager , quib. mod. ususfr. amitt. l. cum loca , de religios. & sumpt. funer.* & pignus ita restituitur , ut obligetur in priorem debiti causam , & in eam summam qua liberatus est , quasi ea obligatione quadam constitutione inducta , id est fictione postliminii , quæ tota juris est & a lege , unde suspensi juris constitutio dicitur ; *l. si pater* , supra , *de suis & legitim. l. illa institutio* , *de hered. instit.* Uti cum posterior creditor , priori debitum solvit , succedit in ejus locum , & pignus sibi confirmat , ex *hoc* §. *& l. creditor* , §. *sciendum* , supra , *qui potior. in pignor. l. cum secundus* , *de distract. pignor. l. secundus* , *C. de pignorib. l.* 2. *C. de his qui in prior. credit. loc. succed.* Hoc interest inter hæc duo in facto , quod in altero casu posterior offert priori , id est redemptori , & posterior , qui apud nos est prior , id est potior jure , quia eum servum ut apud nos esset effecit , id est servum redemit , ex sua pecunia salvam fecit pignoris causam , ab eo qui tempore prior fuit , infirmior tamen jure dimittendus est , quia redemptus ab hostibus pignore naturali tenetur quoad se luat . In utroque tamen casu idem juris est , quia semper offerens pignus sibi confirmat ; *l. Paulus respondit* , §. 1. *quib. mod. pign. vel hipoth. solv.*

Ad §. *si servus ejusd. leg.*

SI servus qui erat plurium captus sit ab hostibus & redemptus ab extraneo , & pretium restitutum sit redemptori nomine omnium dominorum , in communionem redit fictione postliminii , id est restituendus est omnibus dominis , quod si pretium redemptori restitutum sit unius vel quorumdam e dominis nomine , ad eum eosve , quorum nomine pretium solutum est , pertinebit , ita ut in portionibus suis pristinum jus obtineant , id est in servo easdem partes obtineant , quas habebant ante captivitatem jure dominii sc. & in partibus ceterorum ; qui sc. pro partibus suis pretium non obtulerunt , succedant in locum ejus qui redemit , id est in partibus non offerentium habeant idem jus pignoris , quod competebat redimenti ; *l. ab hostibus redempti* , *C. de postlim. revers.* ita ut alis dominis superfit jus offerendi pretii intra triennium.

Ad §. *si fideicommissum ejusd. l.*

SI Stichus servus , cui per fideicommissum libertas relicta est , captus fuerit ab hostibus , & redemptus ab extraneo , libertatem petere non potest , priusquam se luerit , ratio est , quia servus redemptus ab hostibus fit servus redemptoris , eique vinculo pignoris tenetur quoad se luat ; *l. ab hostibus redempti* , C. *de postlim. revers.*

Ad §. *si deportatum ejusd. l.*

SI deportatus in insulam ab hostibus captus sit , & redemptus ab extraneo , in eam causam recidit , in qua futurus esset si captus non fuisset , igitur reddendus est pœnæ : sed hoc ita intelligendum est , ut prius a fisco pretium restituatur redemptori , ex *h.* §. *& l. mulier* , supr. *h. t.* Sed si servus captus ab hostibus ante captivitatem propter delictum in talem causam inciderit , ut ante certum tempus , vel in perpetuum manumitti non possit , ut si plagium commiserit , quo casu lege Favia de plagio prohibetur intra decem annos manumitti ,

ti, ut exempli causa proponitur *hic.* & *in l. lege Favia*, supra, *de manumiss.* vel ita venierit ne manumittatur, quod pactum a domino in venditione servi apponi potest; *l.* 9. supra *de manumiss. l.* 9. §. † 2. *qui & a quib. manumiss. l.* †† 5. *C. si mancip. ita fuer. alienat. l.* 7. *C. de testam. manumiss.* & idem redemptus sit ab hostibus, redemptione non mutatur ejus conditio, & sic non poterit manumitti. Interim autem donec redimatur manebit sine pœna sua apud eum qui redemit, id est quamdiu est apud redemptorem non currit servo tempus intra quod pœnæ causa non potest manumitti, atque ita interim videtur esse sine pœna: male hoc ita interpretatur Accurs. quod pœna non sit servo non posse manumitti a domino: quod enim servus non potest manumitti ob plagium, vel aliud delictum est pœna legis Faviæ, & quidem gravissima, quæ tollit spem libertatis ad tempus vel in perpetuum. Sic homo liber damnatus in metallum, si ibi captus sit ab hostibus, & redemptus ab extraneo, pœnæ suæ, id est metallo, reddendus est, nec tamen ut transfuga seu refuga metalli puniendus est, quæ est pœna capitis; *l. aut damnum*, §. *inter eos*, *l. capitalium*, §. *in exulibus*, *de pœn.* quia nihil est quod ei imputetur, qui in metallo captus est ab hostibus, non est transfuga qui vim passus est ab hostibus, non prius autem in pœnam revertitur, quam redemptor a fisco pretium receperit, ex constitutione Antonini Caracallæ, quem Principem suum appellat Tryphoninus *hic*, & *in l. ult. de postulando*, & D. Severi.

Ad §. ult. ejusd. l.

SI res mihi legata fuerit testamento Titii, & eadem res ad me pervenerit ex donatione Seii vel simili causa, legatum extinguitur, quia duæ lucrativæ causæ non concurrunt: quod si res mihi legata sit, & vivo testatore ejusdem rei dominium mihi adquisitum sit ex causa emptionis, datur actio ex testamento adversus heredem, ut extimationem consequar, quia hoc casu non concurrit duplex causa lucrativa; §. *si res*, *instit. de legat. l. non quocumque*, §. *fundus*, *l. si servus* 108. §. *Stichum*, *de legatis* 1. *l. si quod ex Pamphila*, *l. Titia*, *de legat.* 2. Si natum, id est quod nascetur ex Pamphila, legatum tibi fuerit, & Pamphila capta sit ab hostibus, tuque matrem, id est Pamphilam, quæ tum uterum gerebat, redemeris, & ea apud te pepererit, Tryponinus ait non videri te partum ex causa lucrativa habere, sed officio judicis æstimandum esse constituto pretio partus, id est æstimationem partus te petere posse actione ex testamento vel extra ordinem officio judicis, perinde atque si quando mater est empta simul & partus venisset, id est perinde atque si partus una cum matre venisset, uno & eodem pretio: quod si jam natum apud hostes, quod erat in utero eo tempore quo mater capta est, una cum matre redimatur ab eodem uno pretio, oblato tanto ex pretio, quantum quod pro utroque unum datum est, æstimationem partus contigeret, videtur partus scilicet postliminio reversus una cum matre, scilicet quasi redemptus uno & eodem pretio: si enim mulier prægrans ab hostibus capta postliminio redierit, etiam partus qui erat in utero habet jus postliminii, quia pro nato habetur; *l. pen.* supra, *de stat. homin.* Et hoc multo magis si diversi emptores utriusque ancillæ & partus extiterint, sed si idem & unus suo quemque, id est singulos suo pretio redemerit, separatim quisque postliminio utetur, & pro singulis offerri oportebit, quod hosti pro quoque datum est.

RECITATIONES AD LIBR. V.

disputation. Tryphonini.

Ad L. ult. de postuland.

IN eodem negotio idem non potest esse advocatus & judex ; *l. quisquis* ; *C. de postuland. l.* 1. *&* 2. *C. de advoc. fisc. l.* 1. *C. de advocat. div. judic. vel adsessor* ; *l.* 5. supra, *de offic. adsessor. l. ult. C. de adsess. judic.* quia adsessor est portio judicis ; *l. ult. C. Th. de iis qui administr.* alioquin prævaricationis crimine tenetur ; *l.* 3. §. *quod si advocato*, infra, *de prævaricatior. l. athletas*, §. † *calumniator*, de *his qui notant. infam.* Tutor tamen non prohibetur adesse pupillo in negotio, in quo advocatus contra patrem ejus fuit, sed & tutor potest agere causam pupilli adversus fiscum etiam in causa in qua adversus patrem pupilli advocatus fisci ante fuisset, ex rescripto Antonini Caracallæ, quem Principem suum appellat Tryphoninus *hic*, *& in l. in bello*, §. † *ergo de metallo*, de *captiv. & postlim. reverf.* sed hoc singulare est favore pupillorum ne maneant indefensi ;. nec prævaricatio cadit in tutorem, quia tutor datur invitus. Tutela est munus publicum & necessarium, & tutoris præcipuum officium est pupillum defendere in judicio ; *l. tutoris*, infra, de *administr. tutor.*

Ad L. 22. de his quæ ut indign.

TUtor, qui pupilli nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, nec obtinuit, non amittit legatum eodem testamento relictum, optima ratione, inquit Tryphoninus (aliquando enim sententiæ suæ rationem reddunt juris auctores ; *l. servitutes*, supra, *de servit. l. ita tamen*, §. *a patre*, *ad Trebell.*) ea nimirum, quia officii necessitas & tutoris fides eum excusat. Officium suum nemini debet esse damnosum ; *l. inter officium*, de *rei vindic. l. videlicet*, *ex quib. caus. major.* Ex quo finita tutela vel cura, omnes actiones, quas tutor vel curator subiit ex necessitate officii, transeunt in quondam pupillum vel adultum ; *l. cum quadam*, *C. de administr. tutor. l.* 1. *C. quand. ex fact. tutor.* Et licet idem sit tutor & legatarius, discreta sunt jura quamvis plura in eandem personam convenerint. Aliud est jus tutoris aliud legatarii, & cum tutor falsi testamentum accusavit, non suæ personæ jure, non suo jure, sed pupilli, non debet mereri, id est sustinere propriam pœnam, sed pupillus amittit legatum eo testamento sibi relictum, nisi a Principe conservetur, beneficio scilicet restitutionis in integrum : solus Princeps restituit minorem adversus sententiam, qua amisit legatum testamento relictum quod accusavit falsi ; *l. minor* 18. §. 1. *&* 2. supra, *de minorib. l.* † 3. *de postuland.* quia legatum hujusmodi minori ut indigno aufertur, & fisco vindicatur, & pupillus plectitur pœna amissionis legati eo testamento relicti propter culpam tutoris, quia cum tutor egerit nomine pupilli, pupillus est accusatoris defensor & quasi patronus, ut ait Tryphoninus *hic* post Sabinum. Aliquando si tutor vel curator pupilli vel adulti nomine falsum testamentum dixerit, de quo mater pupilli transegerat, & non obtinuerit, pupillus vel adultus quidem amittit legatum eo testamento relictum, sed ei actio superest adversus tutorem vel curatorem, ut indemnis servetur ; *l. Polla*, *C. h. tit.* sed hoc speciale est, quod si tutor pupilli testamentum falsi accusaverit, de quo a matre transactum erat, & temere accusationem falsi instituerit

† v. si facit. Et adde *l.* 3. *C. si advers. rem judic.*

ftituerit transactione peremptam, non sine suspicione calumniæ, ex quo fit ut si tutor calumniandi animo falsum testamentum dixisse probetur, reo teneatur de calumnia; *d. l. Polla*. Quod si minor ipse testamentum falsum vel inofficiosum dixerit, & succubuerit, ætati ejus ignoscitur, maxime si tutor vel curator falsum vel inofficiosum dicere velit, id est paratus sit; *l. 5. §. ætati*, supra, *h. tit.* quia consilio tutoris vel curatoris egisse intelligitur, auctoritas & consilium tutoris eum excusat a pœna falsi. Eadem & ratione si tutor libertum patris pupilli sui nomine accusaverit, & in accusatione defecerit, non repellitur a bonorum possessione contra tabulas, quæ datur patrono, vel ejus liberis præteritis testamento liberti, quia officii necessitas eum excusat, & calumniæ minus suspectus est, qui nomine pupilli accusationem instituit, non suis simultatibus, sed forte cogente matre pupilli, vel libertis patris instantibus: veteres enim, etiam Principes rem familiarem curabant per libertos; *l. si collactaneus, de manum.* † *vindict. l. ingratus, de jur. patronat.* Tacit. 12. annal. *Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique & legibus adæquavit.* Quo se referens Plinius in panegyric. Trajani *Plerique Principes cum essent civium domini, libertorum erant servi, horum consiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur*, & infra, *Præcipuum est indicium non magni Principis, magni liberti*. Non facile tutor, qui res alienas administrat, calumniæ pœna damnatur, nisi evidens calumnia judici appareat; *l. 2. C. de his qui accusar. non poss.* Alias si major 25. annis libertum capitis accusaverit, removetur a bonorum possessione contra tabulas; *l. qui cum major*, infra, *de bon. libert.* scilicet si proprio nomine accusationem instituit, non nomine pupilli. Nec non si tutor pupilli nomine reum aliquem postulaverit, & accusationem non sit executus, id est non perduxerit ad sententiam, quod interim desierit esse tutor pubertate pupilli, non incidit in Turpillianum. Idem juris est, si tutela finita sit morte pupilli; *l. Divus*, infra, *ad Turpillian.* Ut si tutor nomine pupilli judicio sisti promiserit, interim pupillo mortuo, vel pubere facto, vel abstento hereditate, non tenetur ex stipulatione judicio sisti, nec re judicata datur in eum actio judicati; *l. ult.* supr. *si quis caut.*

Instantia est officium servorum, qui res domini procurant; Ambrosius in 2. ad Tim. cap. 1. *Idonei enim servi sunt qui instantia sua & fide negotia dominorum suorum exaggerant.* Instare est imminere, *nrgere*; act. Apost. 60. Eadem analogia T. Liv. lib. 36. *Gravem successorem eum instare senectuti suæ credens.*

RECITATIONES AD LIBR. VI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. † 29. *de jurejur.*

JUsjurandum & actionem parit cum ab actore præstitum est, & exceptionem cum a reo; *§. æque, instit. de except. §. item si quis 11. instit. de actionib.* si reus actore deferente juraverit dari non oportere, in eum non datur actio efficax super re de qua juratum est, & si conveniatur ejusdem rei causa, tuetur se exceptione jurisjurandi; *l. ait. prætor 7. & dd. seqq.* supra *h. tit.* quia jusjurandum habet vim rei judicatæ; *l. 2. l. admonendi, h. tit. l. 1.* infra, *quar. rer. act. non dat. l. ult. C. de fideicommiss.* Quod si reus actore deferente juraverit se dare non oportere, ex quo jurejurando posset ei exceptio competere, & actor subinde reo deferente juraverit dari sibi oportere, ex quo jurejurando actori etiam datur actio, posterioris jurisjurandi causa potior habetur, nec tamen præjudicium perjurio alterius fiet, id est propter jusjurandum posterius is qui prior juravit in ea causa non est ut pro perjuro habeatur, quia non quæritur an dare eum oporteat, id est an pejeraverit, sed an actor

juraverit; *l. prox.* §. *ult. l.* 5. §. *dato jurejurando*, supra, *h. tit.* Quod si actor reo deferente juraverit dari sibi oportere, & mox reus actore ultro deferente jusjurandum, juraverit actorem non jurasse dari sibi oportere, adversus utilem actionem, quæ actori competit, post præstitum jusjurandum, & in qua hoc solum quæritur an actor juraverit dari sibi oportere, reus qui actore deferente juravit actorem non jurasse super eo, tuetur se opposita exceptione jurisjurandi, qua perempta est tota quæstio, quæ actione comprehendebatur, quia non quæritur de perjurio propter religionem jurisjurandi, sed an reus juraverit actorem non jurasse. Hodie ex jure pontificio in eadem causa utrique parti non defertur jusjurandum, ne occasio detur perjurio, cum una sit veritas; *conc. Valentin. can.* 11. *cap. mulieri*, *de jure jurand.*

Ad. L. 75. *de jur. dot.*

CONstante matrimonio dos est in bonis mariti, ut ait Tryphoninus *init. h. l.* & idem repetit in fin. *l.* his verbis, *quamvis apud maritum dominium sit.* Idem Paulus in *l. Lucius*, §. *idem respondit* 4. infra, *ad muncipal.* constante matrimonio dos est in bonis mariti propter onera matrimonii; *l. dotis fructum*, supra *h. tit. l. pro oneribus*, C. *eod.* unde dos repensatrix dicitur Martiano Capellæ *libr.* 9. quasi repensatrix onerum matrimonii. Cum enim onera matrimonii sint gravia, & importabilia, valde æquum visum est maritum fieri dominum dotis, ut fructus dotis suos faciat jure suo, jure dominii, non precario nomine uxoris. Et hanc rationem insinuat Tryphoninus postremis verbis h. leg. *cujus etiam matrimonii onera maritus sustinet*. Hæc est enim ratio dispuputandi Tryphonini, ut præcedentia ex sequentibus plerumque intelligi detur. Dominium dotis transfertur traditione in maritum, quia dotis datio est justa causa adquirendi dominii; *l. quotiens*, §. *ult.* supra, *de peæul.* Hujus regulæ plura argumenta sunt, quod constante matrimonio soli marito competit fundi dotalis vindicatio, non mulieri; *l. doce ancillam*, C. *de rei vindicat. l. de iis*, C. *h. tit.* illi autem soli vindicationem competere constat, qui vere dominus sit, non alii; *l. in rem*, supra, *de rei vindicat.* item rei dotalis nomine, quæ periculo mulieris est, id est dotis inæstimatæ, quæ periculo mulieris est, non mulier furti actionem habet, sed maritus; *l. interdum* 49. infra, *de furt.* Et maritus servum dotalem, si modo solvendo sit, manumittere potest; *l. servum dotalem*, infra, *de manumiss. l.* 3. C. *h. tit.* Et dominium dotis ita marito quæritur, ut dominium dotis transmittat in heredem cum sua causa, & onere, id est ita ut alienari nequeat, & sua die restitui oporteat; *l.* 1. infra, *de fund. dotal. l. quædam*, *de adquir. rer. domin.* Quamvis constante matrimonio dos dicatur esse in bonis mariti, tamen dos etiam mulieris est inspecto initio & exitu, inspecto initio, quia dos proficiscitur a muliere, dos est proprium patrimonium mulieris; *l.* 3. §. *ergo etiam*, infra, *de minorib.* quare si maritus sæviat in servos dotales coercetur officio judicis, sævitia enim, quæ in propriis servis culpanda est, in alienis coercenda est, hoc est in dotalibus; *l. si constante*, §. *si maritus*, infra, *solut. matrim.* Et si mulier fundum inæstimatum in dotem dedit, cujus nomine duplæ stipulatione cautum, cujus nomine de evictione sibi cavit in emptione, interposita stipulatione duplæ (plerumque evictionis nomine interponitur stipulatio duplæ; *l. si dictum*, §. *in stipulatione*, supra, *de evict.* sed etsi omissa sit, evicto fundo, emptori datur actio ex empto in id quod interest; *d. l. si dictum*, *l. si in venditione*, *eod. tit.*) si marito fundus evictus sit, mulier de evictione agere potest in venditorem actione ex stipulatu de dupla, quia ejus interest non fuisse evictum ne sit indotata, quodque ipsa evictionem pati creditur, quod fundum in dote habere desiit, *ex hac l.* Et si pro evictione fundi mulier in emptione fidejussores acce-

acceperit, & eundem fundum in dotem dederit, evicto fundo dotali potest mulier statim agere adversus fidejussores actione ex empto, quasi minorem aut nullam dotem habere cœperit; evicto fundo toto, vel parte; *l. si pro re*, §. 1. supra, *de evict.* Et quamvis constante matrimonio dos sit in bonis mariti, si maritus vocetur ad munera municipalia pro modo & viribus substantiæ, dos non computatur; *d. l. Lucius*, §. *idem respondit*, ut & licet constante matrimonio fructus dotis cedant marito propter onera matrimonii, tamen aliæ accessiones, quæ non sunt in fructu, puta incrementum, si quod fiat per alluvionem, vel partus ancillarum dotalium inæstimatarum, pertinet ad uxorem quasi pars dotis; *l. plerumque*, §. 1. & 2. supra, *h. tit. l. mortis sua*, §. 1. infra, *de donat. inter vir. & uxor. l. cum dotem*, *C. h. tit. l. unic.* §. & *cum lex*, *C. de rei uxor. act.* Et si thesaurus in fundo dotali inventus sit, in fructu non computatur, & pars ejus dimidia restituetur mulieri quasi in alieno inventi; *l. divortio*, al. *l.* 7. §. *si fundum*, infra, *solut. matrim.* Et hoc est quod ait Tryphoninus in *fine h. l.* hujus, id est mulieris, etiam constante matrimonio, quamvis apud maritum dominium sit, emolumenti potestatem esse creditur, emolumentum enim hic accipiendum est pro accessionibus quæ sunt extra fructus, alibi pro fructibus, ut in *l. dominus*, supra *de usufr. l. Mævius*, §. *pen. de legat.* 2. *l.* 3. §. & *generaliter*, *l. ult. si cui plus, quam per leg. falcid.* vel pro alimentis, *l. Imperator*, *ad Trebell.* inspecto exitu dos etiam constante matrimonio est in bonis mulieris, cum morte viri vel divortio soluto matrimonio dos redeat ad uxorem, unde lege Julia fundum dotalem, ut alienum, vir alienare prohibetur; *l.* 1. infra, *de fund. dotal.* & apud Joann. Chrysostom. in psalm. 50. maritus ita loquens inducitur**) οὐ τολμῶ ὂν τὸ ἀλλότριον προδοῦναι, τὴν προῖκα αὐτῆς οὐ τολμῶ μειῶσαι. *Non audeo alienum prodere, dotem uxoris non audeo imminuere.* Constitutione Justiniani utrique, id est viro & uxori dominium dotis tribuitur, etiam constante matrimonio, sed diverso jure, nimirum mulier est domina dotis inspecto initio, & jure naturali, maritus legum subtilitate jure civili; *l. in rebus*, *C. de jur. dot.* & hanc distinctionem petiisse videtur Justinianus ex *l. sciendum*, §. *si fundus*, supra, *qui satisdar. cog.* ex qua si fundus in dotem datus sit, tam uxor quam maritus possessores ejus fundi intelliguntur, ne compellantur satisdare judicio sisti. Et ex *l. Pomponius* 35. supra, *famil. ercisc.* in qua dicitur filiam heredem institutam non conferre dotem quam naturaliter tenuit.

Ad L. 9. de dot. collat.

JUre veteri in successione ex testamento liberi nec dotem nec donationem conferunt, sed eam præcipuam retinent; puta si filia hæres instituta sit, nec abstineat, non confert dotem fratribus; *l.* 3. supra, *h. tit. l. Pomponius* 35. supra, *famil. ercisc. l. si filius qui mansit*, *si quis omiss. caus. testament.* nisi ex voluntate defuncti, id est nisi hoc pater testamento jusserit, ut filia in successione testati dotem conferret; *l. prox.* supra, *h. tit.* in successione intestati dos & donatio confertur fratribus simul ab intestato succedentibus; *l. filiæ*, & † *sequ. l. si donatione*, *C. de collat.* nisi alia fuerit voluntas patris tacita vel expressa; *l. ex parte*, §. 1. supra, *famil. ercisc.* in successione intestati filia dotem confert, nisi abstineat se bonis paternis, ut ostenditur *in hac l.* ex qua si filia dote contenta abstineat se bonis paternis, non confert dotem fratribus, ex rescripto D. Marci, sive jam data vel promissa sit, quia dos est æris alieni loco & abscessit a bonis paternis, id est dos est proprium patrimonium filiæ, ex *hac l.* Ante Justinianum non fuit locus collationi in successione ex testamento, in successione autem ab intestato fuit locus collationi. Ratio diversitatis hæc fuit, quia liberi succedunt ex testamento, non ut liberi, sed ut extranei, ut quilibet; *l.*

a pa-

a patre, *C. de collat. l.* 1. §. *Pomponius*, supra, *de Carbonian. edict.* ab intestato autem liberi veniunt ut liberi jure fraternitatis, quæ inducit communionem bonorum, & æqualitatem inter fratres; *l. verum est*, supra *pro socio*. Hodie in successione ex testamento vel ab intestato liberi indistincte conferunt dotem vel donationem, ut æqualitas constituatur inter liberos, nisi pater expressim vetuerit ne conferantur; *nov. Justin.* 18. *cap.* 6. quæ refertur in *auth. ex testamento*, *C. de collat.*

RECITATIONES AD LIBR. VII.

disputation. Tryphonini.

Ad. L. 62. de usufruct.

USufructuarius fructus omnes jure civili aut gentium suos facit, ut ait Tryphoninus *init. h. l.* id est fructus naturales, puta frumentum, vinum, oleum, fœtus pecoris, qui fructus jure naturali, id est jure gentium, percipiuntur, & fructus civiles, puta pensiones ædium; *l. si pendentes*, *l.* † *defuncta*, supra, *h. tit.* vel panes civiles seu annonas, quæ ædibus debentur, fructuarius venari potest in saltu possessionis cujus usufructus legatus est. Saltus est locus pascuus & silvester; Festus. *Saltus est ubi silvæ & pastiones sunt, quarum causa casæ quoque inædificantur* Augustin. in psalm. 131. *Qui sunt campi saltuum, campi silvarum saltus proprie locus adhuc incultus & silvester*. Alii fuere saltus æstivi, alii hyberni; *l.* 3. §. *saltus*, *l. peregre*, §. *ult. de adquir. possess. l. qui saltum*, *de legat.* 3. id est alia hyberna, alia æstiva pascua; Justin. libr. 8. cap. 5. *ut pecora pastores nunc in hybernos*, *nunc in æstivos saltus trajiciunt*. Et si fructuarius aprum vel cervum cœperit in saltu fructuario, non proprium domini facit, sed suum, quia omnes fructus jure civili aut gentium suos facit. Venationis captura pertinet ad fructuarium, si fructus fundi constet ex venatione: venatio enim non est in fructu, nisi fructus fundi ex venatione constet; *l. venationem*, infra, *de usuris*, id est si quæstus fundi maxima ex parte in venatione consistat; *l. fundo*, infra, *de instruct. vel instr. legat.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI cui ususfructus fundi legatus sit, in quo erant vivaria, (quæ sunt loca septa, quibus feræ inclusæ custodiuntur; Columell. *de re rustic. libr.* 8. *cap.* 1. vel etiam pecudum silvestrium, quæ nemoribus clausis custodiuntur vivaria; Gell. noct. Attic. lib. 2. cap. 20. *Vivaria*, *quæ nunc dicuntur septa quædam loca*, *in quibus feræ vivæ pascuntur*, Greci παραδείσους Gell. eod. loc. *Vivaria autem*, *quæ nunc vulgus dicit*, *sunt quos παραδείσους Greci appellant.* vel περιβόλια; Luitprand. de legat. ad Niceph. Phocam. *Sed & idem Nicephorus in eadem cœna me interrogavit*, *si vos perivolia*, *id est bribolia*, *vel si in perivoliis onagros vel cetera animalia haberetis*.) si cui, inquam, relictus sit ususfructus fundi, in quo erant vivaria, quibus feræ inclusæ custodiebantur tempore constituti ususfructus, quæritur num eas exercere, id est agitare dumtaxat possit delectationis causa, an capere & occidere. Ratio dubitandi erat, quod fructuarius non potest deteriorem facere causam proprietatis; *l. si cujus*, §. *fructuarius*, supra, *h. tit.* ergo non potest venatione capere & occidere feras inclusas vivariis, quæ custodiæ causa inclusæ sunt, deliciarum causa magis, quam ad

ad capturam. Respondet Triphoninus *hic*, hujusmodi feras fructuarii juris esse, id est fructuario licere, quas velit de illis capere & occidere, maxime eas quas initio constituti ususfructus suis operis inclusit, vel post sibimet ipsæ inciderint, aut delapsæ sint, & satis esse, ut finito usufructu eundem numerum per singula genera ferarum domino proprietatis restituat, qui fuit cœpti ususfructus tempore, ne jus fructuarii per singula animalia propter difficultatem discretionis incertum sit: vix enim est ut feræ, quæ continebantur vivario ususfructus constituti tempore, discernantur ab his, quæ postea accesserunt. Et hac ratione utrique consulitur domino & fructuario: pari ratione domino etiam ignoranti ex causa peculiari per servum adquiritur, quod utilitatis causa receptum est, ne dominus cogatur per singula momenta species & causam peculiorum inquirere; *l. peregre*, §. *quæsitum*, *de adquir. possess.* Nec res caret aliis exemplis, ut propter difficultatem discretionis aliquid fiat, quod alioqui non fieret, ut probat Accurs. *hic ex l. item si fundi*, §. 4. *vers. sed si insula*, supra, *h. tit. l. nam etsi fur*, §. 1. infra, *de reb. credit. l. si pœna*, §. 1. *de condit. indebit. l.* † *si alieni*, intra, *de solut.*

Ad L. 64. de condit. indebit.

INter servum & dominum nulla est obligatio civilis, quia jure civili servi pro nullis, immo pro mortuis habentur; *l. quod attinet*, *l. servitutem*, *de R. J. l. 3. §. ult. l. 4. de capit. minut.* servus tamen naturaliter obligari potest, quia quod ad jus naturale attinet omnes homines æquales sunt; *d. l. quod attinet*, natura omnes homines nascuntur liberi; *l. 4. de justit. & jur.* & naturalis obligatio solo æquitatis naturalis vinculo sustinetur; *l. stichum*, §. † *naturalis*, *de solut.* cujus capaces sunt servi, ideo & fidejussor naturali obligationi accedere potest; *l. naturaliter*, supra, *h. tit. l. fidejussor*, §. † *fidejussor*, *de fidejussorib.* Et naturalis obligatio minus proprie dicitur obligatio; *d. l. fidejussor*, §. † *naturales.* Item ex naturali obligatione non datur actio, sed exceptio, & solutum repeti non potest condictione indebiti; *d. l. naturaliter*, *l. frater a fratre*, §. *quæsitum*, *h. tit. d. l. stichum*, §. *naturalis*, *l. naturales*, *de oblig. & act.* Quare si quod dominus servo debuit manumisso solverit, quamvis per errorem existimaret, se ei aliqua actione teneri, id est actione civili, tamen solutum repetere non poterit, quia naturale debitum agnovit. Naturalis obligatio non valet quidem ad pariendam actionem, sed ad pariendam exceptionem, id est ad impediendam repetitionem soluti quasi indebiti, non enim proprie potest dici indebitum quod naturaliter debetur. Et hoc est quod probat eleganter Triphoninus *hic* eleganti comparatione, ut enim libertas, inquit, jure naturali continetur, & servitus jure gentium introducta est, id est cum quæritur an homo liber sit vel servus, inspicitur jus naturale vel jus gentium, id est an pro jure naturali liber sit, vel jure gentium captivitate factus sit servus, ita debiti vel non debiti ratio, in condictione naturaliter intelligenda est, id est cum quæritur an esset debitum vel indebitum in condictione indebiti danda, spectandum est utrum solutum esset debitum jure naturali, quia condictio indebiti ex æquo & bono, id est æquitate naturali introducta est; *l. hæc condictio h. tit.* unde non potest condici quasi indebitum solutum quod debetur jure naturali. In condictione indebiti, cum quæritur an solutum ex naturali obligatione condici possit an non, argumentum ducitur a libertate & causa debiti, quia causa debiti, seu æs alienum, est servitus civilis, debitor est servus creditoris.

Ad. L. 52. solut. matrimon.

QUI tutus est exceptione perpetua, si per errorem indebitum solvat, id repetit condictione indebiti; *l. si is qui* 24. *l. si non fortem*, §. *indebitum*, *l. qui exceptionem*, *de condict. indebit.* sed hoc non est perpetuum, nam si exceptio datur ejus causa cum quo agitur, qualis est exceptio Vellejani de intercessionibus mulierum, solutum repeti potest, ubi vero exceptio datur in odium ejus cui debetur, qualis est exceptio SC. Macedoniani, per errorem indebitum solutum non repetitur; *d. l. qui exceptionem*. Sicut in exceptione Vellejani, qui tutus erat exceptione dotis cautæ non numeratæ, si divortio vel morte mulieris soluto matrimonio, dotem quam non accepit solverit mulieri vel heredi ejus, eam repetet condictione indebiti, quia non numeratam caverat, id est dotalibus tabulis confessus erat se accepisse, quam non accepit, exigi enim ab eo non potest, *ex hac l.* & sicut dos cauta non numerata non potest repeti a marito, ita & per errorem soluta potest repeti condictione indebiti. Exceptio non numeratæ dotis datur marito intra decennium a die contracti matrimonii, post decennium huic exceptioni locus non est; *l. ult.* & *nov. Just.* 100. *auth. quod locum*, *C. de dot. caut. non numerat.* Exceptio dotis cautæ seu confessatæ, non numeratæ datur marito; quia dotem facit numeratio, non cautio vel promissio; *l.* 1. *C. eod.* dos non est sine numeratione; Donatus in illud Hecyræ: *Renumeret dotem, huc eat.* Quæ sunt verba soceri irati repetentis dotem filiæ, *proprie*, inquit, *quia dos pecunia est*, & moris erat instrumentis dotalibus conscribi dotem datam esse, licet tantum dicta, vel promissa esset, nec numeratio secuta, ut refertur in *d. l.* 1. & *l. ult. C. eod. l.* 9. *C. de bon. proscript.* & *d. nov.* 100. ideo comparata est exceptio dotis non numeratæ, ut consuleretur marito adversus cautionem dotis instrumentis dotalibus comprehensam.

Ad L. 63. de adquir. rer. domin.

QUidquid servus adquirit, domino adquirit etiam ignoranti & invito, ex omnibus fere causis; *l. etiam invitis*, supra, *h. tit. l. servus vetante*, infra, *de V. O.* ait fere, ut excipiat causam hereditatis: si enim servus heres institutus sit, adeundo non adquirit hereditatem domino, priusquam jussus domini præcedat; *l. si quis mihi bona*, §. *jussum*, supra, *de adquir. hered.* Quoties vero hereditas vel quid aliud per servum adquiritur, domino confestim adquiritur, ita ut ne momento quidem subsistat in persona ejus per quem adquiritur; *l. placet*, supra, *de adquir. heredit.* Quod si is qui in aliena potestate est, puta filiusf. vel servus thesaurum invenerit, quæritur an adquirat ei in cujus potestate est. Tryphoninus *init. h. leg.* respondit adhibita hac distinctione, ut si in parentis dominive fundo invenerit, illi totum adquirat, si vero in fundo alterius, partem adquirat domino fundi, partem patri vel domino. Si quis enim in alieno solo thesaurum invenerit, dimidium adquiritur domino soli jure soli, dimidium inventori jure inventionis; §. *thesauros*, *instit. de rer. divis. l. unic. C. de. thesaur. lib.* 10. Et si is qui invenit sit in potestate alterius, dimidium per illum adquiritur ei in cujus potestate est. Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cujus memoria non extat quis deposuerit, ut sic dominum non habeat, & sic fit inventoris cum nullius sit; *l. numquam*, §. 1. supra, *h. tit.*

Ad

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI servus communis duorum vel plurium in alieno thesaurum invenit, quæritur utrum pro partibus dominii, id est pro dominicis partibus, an ex æquis dominis adquiratur. Triphoninus respondet idem juris esse ac in hereditate, legato, vel donatione facta servo, sc. ut pars, quæ inventori cedit, ad socios pro qua quisque parte servi dominus est pertineat, sicut hereditas, legatum, vel donatio per servum adquiritur dominis pro dominicis partibus, & si servus communis stipuletur dari, stipulatur dominis pro dominicis partibus; §. *si servus communis*, *inst. de stipulat. servor. l. si servus communis*, infra, *eod. tit.* ita si servus communis thesaurum invenerit in alieno, thesauri pars, quæ cedit inventori, adquiritur dominis pro qua parte quisque dominus est, quia & thesaurus donum fortunæ creditur, ut eleganter ait Tryphoninus, id est sicut quod ex hereditate, legato, vel donatione, per servum adquiritur, cedit dominis pro partibus dominicis, quia hereditas, legatum est beneficium hominis & mera liberalitas, quæ sæpius non merenti confertur, & licet hereditas ob merita deferatur; *l. † nec adjecit*, *& seq.* supra, *pro soc. l. † affectionis*, *de donat. l. dotem*, *de castrens. pecul.* in acquirenda hereditate non spectatur meritum, sed voluntas testatoris, quæ dici potest donum fortunæ quod in illum inciderit, quia potuit dare, potuit & non dare; *l. hereditate*, *de castrens. pecul.* quæ est ejusdem Tryphonini. Ita & si servus communis thesaurum in alieno invenerit, pars thesauri, quæ cedit inventori, adquiritur dominis pro partibus dominicis, quia thesaurus est donum fortunæ, & naturali æquitati congruum videtur, dominis easdem partes habere in thesauro invento per servum, quas habent in ipso servo.

Ad §. 2. ejusd. leg.

SI servus communis duorum vel plurium dominorum thesaurum invenerit in fundo proprio unius e dominis, indubitati juris est, partem soli domino fundi cedere, quia semper pars soli domino fundi cedit. Ubi servus communis thesaurum invenit in fundo proprio unius e dominis, non debet deterior fieri ejus conditio, ac si thesaurus in alieno inventus esset, quo casu pars thesauri cederet domino soli; §. *thesauros*, *inst. de rer. divis.* sed quid fiet de alia parte, quæ cedit inventori, an aliquid ex parte feret alter socius, id est an pars ista adquiretur singulis dominis, an ea pars cedet integra & domino soli? Ratio dubitationis, quam per interrogationem sibi objicit Tryphoninus, esse videbatur, idem juris esse atque si servus communis stipuletur jussu unius e dominis, vel jussu unius e dominis per traditionem acceperit, puta ex causa donationis, vel nominatim stipuletur alteri, id est uni e dominis, quibus casibus ei soli adquirit; *l. per servum*, §. *sicut*, supra, *h. tit. l. ult. C. per quas person. nob. adquir.* Ubi enim servus communis thesaurum invenit in fundo proprio unius e dominis, videtur quasi jussu ejus dedisse operam, ut thesaurum inveniret in proprio ejusdem fundo, quod licebat: unicuique enim thesaurum in suo fundo data opera quærere licet, dummodo absque vetitis artibus id fiat; *l. unic. C. de thesaur.* vel videtur tacite ei voluisse acquirere thesaurum, cujus jussu dedit operam: sed verius esse ait Tryphoninus, partem illam, quæ cedit inventori, acquiri singulis dominis pro partibus dominicis cujusque, & perinde esse ac cum servus communis stipulatur alteri, id est utrique domino, verba emim illa, vel nominatim alteri, referenda sunt ad illa præcedentia, an aliquid ex parte ferat alter socius, & eo sensu quod magis dici posse ait Triphoninus secundum posteriorem glossam, & Odofredum.

D ij

Ad §. 3. *ejusd. leg.*

QUod si servus, in quo usufructus alienus est, thesaurum invenerit in fundo ejus ad quem proprietas servi pertinet, quæritur an totus illius sit, id est proprietarii servi, & si in alieno an pro parte adquiratur proprietario, pro parte fructuario. Ratio dubitandi in eo esse videbatur, quod operæ servi sunt in fructu; *l.* 3. *&* 4. supra, *de oper. servor.* & quidquid servus fructuarius acquirit ex re fructuarii, vel ex operis suis, adquirit fructuario; *l. adquiruntur*, §. *de his*, supra, *h. tit. l. si servi ususfructus*, supra, *de usufruct.* At videbatur thesaurus per servum inventus in alieno, quæsitus ex operis servi & fructuario adquiri. Finge servum terram fodientem thesaurum invenisse, Tryphoninus respondet *hic*, thesaurum, qui per servum fructuarii inventus est in fundo alieno, nec pro parte pertinere ad fructuarium, quia thesauri inventio non est in operis servi, nemo enim servi opera utitur ut thesaurum quærat, nec tunc servus fructuarius terram fodiebat eo animo, sed fundi colendi causa, & fortuna aliud dedit, operæ servi non sunt comparatæ ad thesaurum quærendum, sed ad ministerium & obsequium. Sic per servum hereditas non adquiritur fructuario, quia hereditas non est in operis servi; *l. fructuario*, supra, *h. tit.*, id est hereditatis aditio non est in opera servili; *l. aditio*, supra, *de adquir. hered.* Quod si servus, cujus ususfructus alienus est, thesaurum invenerit in ipsius fructuarii fundo, pars cedit fructuario ut agri domino, altera ei ad quem pertinet proprietas servi, nimirum si fortuito non dedita opera thesaurus inventus sit.

Ad §. *ult.*

SI creditor pigneratitius thesaurum invenit in fundo pignori dato, pars cedit creditori tamquam inventori, pars debitori tamquam domino fundi, creditor enim videtur invenisse thesaurum in alieno, pignus sc. non transfert dominium, sed possessionem ad creditorem; *l. cum & sortis*, §. *ult.*, supra, *de pigner. act. l. pignus*, *C. eod.* Nec si pignus luatur creditor restituet, quod jure inventoris, non creditoris ad eum pervenit. Quod si creditor pigneratitius, cum non inveniret emptorem pignoris, dominium pignoris a Principe impetraverit, jure dominii intra constitutum luendi tempus pignoris causa vertitur, id est pignoris causa ita censetur dominii jure, ut creditori liceat redimere, olim intra annum, hodie intra biennium, *ex hoc* §. *& l. ult. C. de jur. domin. impetr.* & si interim creditor invenerit thesaurum in fundo sibi addicto jure dominii, oblato vero debito intra constitutum tempus, quoniam universa præstantur atque ut in simplici pignore, id est soluto debito intra annum vel biennium, pignus addictum jure dominii debitori restituitur cum omni causa, una cum fundo pignori dato, thesaurus in eo inventus restituitur debitori pro parte, creditori pars relinquitur tamquam inventori. Quod si debitum non solvatur intra tempus, totus thesaurus manet penes creditorem, cui pignus addictum est jure dominii, totus thesaurus hoc casu cedit creditori tamquam domino soli, quia addictio pignoris jure dominii est vice emptionis, ideoque evicto pignore creditori, qui dominium pignoris impetravit, non datur contraria pigneratitia, quia jam soluta esse videtur pignoris obligatio, sed ei datur utilis actio ex empto adversus debitorem; *l. elegante*r, supra, *de pigner. act.*

Cujac. 26. *obs.* 22.

Ad L. 33. de novat.

DE jure donator ex causa donationis non tenetur in solidum, sed in quantum facere potest, deducto ære alieno & deducto ne egeat; *l. si extraneus, de jur. dot. l. inter eos, §. ult. l. cum ex causa, l. & exheredatum*, supra, *de re judic.* ratio est ne ex liberalitate sua inops fieri periclitetur; *l. † ne liberalitate*, quæ est etiam Tryphonini, *eod. tit.* Sed si Titius, qui mihi donare volebat, delegatus a me creditori meo stipulanti promiserit, delegatus convenitur in solidum, nec tueri se potest adversus creditorem, cui delegatus est, exceptione ne teneatur in solidum, sed in quantum facere potest, quia creditor debitum persequitur, *ex hac l. & l. Nesennius*, supra, *de re judicat.* delegatione novatur prior obligatio, qui enim delegat vice sua alium reum sive expromissorem dat creditori suo; *l. delegare, h. tit.* & delegatio non fit, nisi delegatus ut solvat alii quod mihi debet, stipulanti promittat se soluturum; *l. 1. l. † nec creditoris l. pen. C. h. tit.* unde delegatio pro justa præstatione est, id est pro solutione; *l. quod debetur*, supra, *de peccul. l. quamvis, §. interdum, ad Vellejan. l. inter causas, §. abesse, mandat. l. qui debitorem, de fidejuss.* Senec. de benef. lib. 6. cap. 5. *Omnis solutio non idem reddit, sed tantumdem, nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamvis numeravimus pro argenteis aureos, quamvis non intervenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio fit.* Exceptio, quæ competebat delegato adversus delegantem, non prodest ei adversus alium cui delegatus est ut solveret, quia delegatus, qui semel consensit delegationi, & alii stipulanti promisit, similis est donanti, & videtur remisisse exceptiones quas habuit adversus delegantem; *l. si quis, l. doli*, supra, *h. tit.*

RECITATIONES AD LIBR. VIII.

disputation. Triphonini.

Ad L. 23. de pignerat. action.

CReditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim eam promiserit, sed tantum præstat se potiorem esse ceteris creditoribus; *l. 1. & 2. C. credit. evict. pignor. non deber. l. si mandatu Titii, §. creditor*, infra, *mandat.* Idemque præstat emptori contrariam pigneratitiam actionem contra debitorem; *l. in creditore*, infra, *de evict.* si creditor, cum pignus venderet, evictionis nomine duplam promiserit, nam usu hoc evenerat, ut ait Ulpian. in *l. prox. §. ult*, supra, *h. tit.*, id est assidua & frequens erat stipulatio duplæ in casum evictionis in emptione & venditione; *l. quod si nolit, §. quia assidua, de adil. edict. l. si dictum, de evict.* & conventus ob evictionem, & damnatus duplam præstiterit, quæritur an habeat regressum contrariæ pigneratitiæ actionis contra debitorem. Ulpian. respondet, creditorem, qui duplam præstitit, habere regressum adversus debitorem, si sine dolo & culpa pignus ita vendiderit, & ut diligens paterfamilias id gessit, forte quia hujusmodi erat consuetudo regionis, ut in emendo & vendendo dupla caveretur evictionis nomine, nihil est quod imputetur creditori, qui de dupla cavit de evictione pro consuetudine regionis, quæ in talibus sequenda est; *l. si fundus*, infra, *de evict.* Excusatur quis propter consuetudinem; *l. sine herede, §. Lucius, de administrat. tutor.* vel potius si sic negotium gessit, ut plus

venderet pignus, propter stipulationem duplæ in casum evictionis, nam cautus emptor pluris emit si tutus sit cautione duplæ de evictione: si vero non amplius vendidit, quam esset venditurus citra promissionem duplæ, regressum non habere adversus debitorem, quia debitor nullum commodum sensit ex hujusmodi stipulatione duplæ, nihil ergo a debitore quam debiti summam consequi hoc casu creditor potest, ut subjungit Triphoninus *init. h. l.* quæ est velut pars §. *ult. præcedentis leg.* Creditor, qui jure creditoris pignus vendidit, & evicto pignore coactus est pretium emptori restituere, debitum consequi potest a debitore contraria pigneratitia actione, datur regressus contrariæ pigneratitiæ actionis, quæ extincta videbatur, vendito pignore, & debito ex venditione redacto, sed actio semel extincta restituitur, quia ex post facto apparet secuta evictione pignoris debitorem non esse liberatum; *l. rescriptum*, §. 1., infra, *de distract. pignor.* Sed si nomen fuit usurarium, id est sub stipulatione usurarum debitum, & post quinquennium forte, quam creditor pignus vendidit, interposita stipulatione duplæ, secuta evictione, duplam ex stipulatione præstiterit, etiam medii temporis usuras a debitore petere potest, quia non videtur pretium pignoris creditori solutum, quod coactus est reddere secuta evictione pignoris venditi; *l. si rem l. qui res, in pr. &* §. 1., infra, *de solut.* nec videtur creditor medio tempore habuisse usum pecuniæ, ob præstationem duplæ, quæ usuras quinquennii excedit. Non est versum nisi duret versum; *l. si pro patre*, §. *versum*, infra, *de in rem vers. l. utrum autem*, *de petit. hered.* Et hoc est quod subobscure ait Triphoninus *in fin. h. l.* nihil ei solutum esse pro evictione ut auferri non possit, id est nihil videri solutum, quod non ita solutum est, ut auferri non possit, secuta evictione. Sed si simplum præstiterit, non potest petere usuras medii temporis, & si petat repellitur exceptione doli mali, quia habuit usum pecuniæ pretii pignoris quod ab emptore accepit, & usus pecuniæ pretii est vice usurarum.

Ad L. 57. de peculio.

EX contractu filiifamilias, vel servi datur actio de peculio in patrem, vel dominum, non in solidum, sed quatenus est in peculio; *l. 1.*, supra, *h. tit*, *l. tam ex contractibus*, *de judic.* In ea actione cum quæritur, quid sit in peculio, spectatur tempus rei judicatæ, ut in casu *l. quæsitum*, supra, *h. tit.* Pater conveniri potest actione de peculio, etiam si nihil fuerit in peculio, cum ageretur, si modo sit tempore rei judicatæ, vel tempore mortis, ut *in hac l.* si filius vel servus, cujus nomine dumtaxat de peculio actum est, in patrem vel dominum, ante sententiam decesserit, inspiciendum erit peculium, quod quis eorum tempore mortis habuit, quia morte filiif. vel servi moritur peculium; *l. 1. & ult.*, infra, *quando de peculio actio annal. est*, tamen in peculio veniunt fructus, partus ancillarum, fœtus pecoris, & aliæ accessiones naturales, quæ contingunt post mortem filiif. vel servi; *d. l. ult.* peculium accessionem & decessionem, augmentum & deminutionem recipit, peculium nascitur, crescit, decrescit, moritur, & ideo eleganter dictum est, simile esse homini; *l. peculium* 40., supra, *h. tit.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI peculium servo legetur cum libertate, ejus temporis peculium legatum esse intelligitur, quo libertas cedet, nempe temporis, quo adita est hereditas. Legatum enim libertatis non cedit, nisi ab adita hereditate; *l. unic.* §. *libertatibus*, *C. de caduc. tollend.* Ac perinde legato peculii cedent omnia incrementa peculii, quæ quoquomodo ante aditam hereditatem adquisita sunt, ut ait Trypho-

Tryohoninus *hic* ex Juliano, & Ulpianus ex eodem; *l. denique*, §. *ult. de pecul. legat.*

Ad §. *ult. ejusd. leg.*

SI peculium servi extraneo legatum sit, ex conjectura voluntatis testatoris, id legatum esse intelligitur, quod mortis tempore in peculio fuerit, quia de jure legatum cedit a morte testatoris; *l. unic.* §. *in novissimo*, *C. de caduc. tollend.* ita tamen ut quæ ex rebus peculiaribus, ante aditam hereditatem accesserint, debeantur, veluti partus ancillarum, & fœtus pecudum, quia licet legatum peculii cedat a morte testatoris, tamen peculium augumentum & diminutionem recepit; *l. si ex duobus*, §. 1. supra, *h. tit. l. ult.*, infra, *quand. de pecul. act. annal. est*. Peculii legatum augeri potest post mortem filii vel servi accessionibus naturalibus, quales sunt fructus, partus, fœtus, non per accessiones extrinsecas, quæ aliunde veniunt quam ex re ipsa; ut si quid post mortem testatoris servo donatum, vel ex operis ejus adquisitum fuerit, ad legatarium non pertinet, sed ad heredem, ut ait Tryphoninus *in hoc* §. Quidquid enim servus hereditarius adquirit ante aditam hereditatem adquitit hereditati, quia hereditas jacens pro domina habetur; *l. hereditas*, infra, *de adquir. rer. domin.*

Ad L. 33. *de pignoribus*.

SI quis stipuletur sibi aut Titio, Titius nec petere, nec donare, nec acceptum facere, nec fidejussorem accipere potest, quia solutionis tantum causa adjectus est, sed ei tantum solvi potest, & solutio liberat debitorem; *l. quod stipulatus*, *l. si ita stipulatus*, infra, *de solut. l. si mihi*, *de fidejuss.* etiam si stipulator Titio solvi prohibuerit, quia non potest mutare conditionem stipulationis; *l. vero*, §. *pen. de solut.* Quod si quis promiserit se soluturum tibi aut Titio, solutum Titio repetere non potest, sed pignus ei datum & ante solutionem recipit, ut ait Tryphoninus *in hac l.* post solutionem pignus repeti posse nulla erat dubitatio, quia pignus solvitur solutione; *l. si rem alienam* 9. *& seq.*, supra, *de pigner. act. l. item*, §. 1. *quib. mod pign. vel hypothec.* Sed quæstio erat an qui promiserat se soluturum tibi aut Titio, pignus datum Titio ante solutionem repetere posset, quia videbatur pignus datum quasi insolutum, & ut solutum adjecto solutionis causa repeti non potest, ita & videbatur pignus datum ab eodem etiam ante solutionem repeti non posse: sed verius est pignus datum adjecto solutionis causa, ante solutionem repeti non posse, quia pignus non habet vim solutionis, non tollit obligationem, sed accedit obligationi, pignora, hyphotecæ, & fidejussores sunt accessiones obligationum; *l. in omnibus de solut.* pignus datur pro securitate debiti, non solutionis causa, pignus datur creditori quo magis ei in tuto sit creditum; §. *ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat. l. si mandatu* 59. §. *ult. mandat.* Fœneratores vix mutuam dabant pecuniam, nisi sub pignoribus; Tertull. de idololatr. *Pecuniam de ethnicis mutuantes, sub pignoribus fiduciati, jurati cavent, & sic negant*. Ambros. de Tobia cap. 12. *Syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus usurpat.* & Jo. Chrysostom. Homil. 55. ad Antiochen. ἀπαιτεῖ γὰρ ὁ δανείζων, ἢ ὑποθήκην, ἢ ἐνέχυρα, ἢ τὸν ἀντιφωνοῦντα, καὶ διὰ τῶν τριῶν τοῦ τῶν ἀσφαλειῶν ἐπιδίδωσι τὰ ἑαυτοῦ χρήματα. *Postulat enim fœnerans hypothecam, vel pignus, vel sponsorem, atque per has tres securitates suam pecuniam tradit*. Plaut. in Rudent. *Tibi ego numquam quicquam credam, nisi accepto pignore*.

Ad L. pen. qui potior. in pignor.

TItius centum credidit Mævio, eoque nomine fundum pignori accepit, deinde Seius credidit quinquaginta eidem Mævio, & hyperocham pignoris, id est, ut interpretatur ipse Tryphoninus, quod plus est in pretio pignoris, quam in credito prioris creditoris, pignori accepit. Postea Titius rursus credidit quadraginta Mævio sub pignore ejusdem fundi, quærebatur utrum Seius ob quinquaginta, an Titius ob quadraginta, quæ erat pecunia secundo credita, potior esset in pignore: respondet Tryphoninus, Seium etsi sit secundus creditor, potiorem esse priori creditore in hyperocha pignoris, si ei offerat summam primo ordine creditam tam sortem quam usuras. Hyperocha pignoris est superfluum quod superest pretio capti & distracti pignoris dimisso priori creditore; *l. a Divo Pio*, §. *quod si res*, *de re judicat.*, quod prævalentia dici videtur in *l. in rem*, §. *in omnibus*, *de rei vindicat.* Gallis *Plus valve*; Cujac. 4. *obs.* 25. Ratio dubitationis erat, etiam ob chirographariam pecuniam pignus retineri potest, id est creditor, qui primum pro mutua pecunia fundum pignori accepit, & postea eidem aliam pecuniam credidit sine pignore, non tenetur soluta prima pecunia fundum restituere debitori, nisi solvatur ipsi pecunia quæ sine pignore debetur; *l. unic. C. etiam ob chirograph. pecun. pign. retin. poss.* Ergo æque videbatur priorem creditorem pignus retinere posse adversus secundum creditorem pro pecunia secundo loco credita. Sed quod dicitur creditorem pignus retinere posse etiam pro chirographaria pecunia, locum habet adversus debitorem tantum, non adversus secundum creditorem, qui non tenetur chirographariam pecuniam offerre priori creditori, ut nominatim distinguitur *in d. l. un. C. etiam ob chirographar. pecun.* Secundus creditor præfertur priori in hyperocha pignoris quoad pecuniam postea creditam a priori creditore, si paratus sit ei solvere pecuniam priore loco creditam, quia in pignoribus spectandum est tempus contractus, in pignoribus prior tempore potior est jure, & secundus creditor pignus suum confirmat, offerendo pecuniam debitam priori creditori, & succedit in locum prioris creditoris; *l.* 1. 5. 8. 10. *C. h. tit. l. ult. C. de his qui in prior. credit. loc. succed.* secundus, inquam, creditor præfertur priori in hyperocha pignoris, quia licet res obligata esset priori creditori, nihil vetabat quin a debitore obligaretur secundo creditori, cum non eo minus mansisset in bonis & dominio debitoris; *l. rescriptum*, *in pr.*, infra, *de distract. pignor.* quæ est etiam Tryphonini. Secundus creditor succedit in locum prioris creditoris, si ei offerat sortem & usuras, quia prior in pignore præfertur posteriori, non modo quoad sortem, sed etiam quoad usuras, quod initium obligationis spectandum sit; *l. creditor*, §. 1. *l. Lucius*, supra, *h. tit.*

Ad L. 12. de distract. pignor.

CReditor non prohibetur a debitore pignus emere ex rescripto Imperatoris, id est Antonini Caracallæ libellos agente Papiniano, ut ait Tryphoninus *init. h. l.* quod comprobatur & *l.* † *aliena res*, §. *ult.* supra, *de pigner. act.* Ratio legis est, quod pignus remanet in dominio debitoris, ut subjungitur *hic*, pignus non transfert dominium, sed solam possessionem in creditorem; *l. cum & sortis*, §. *ult. de pigner. act. l.* pignus, *C. eod. l. si is qui*, §. *ult.* infra, *de adq. rer. domin.* Hinc si creditor pignus emat ab ipso debitore, venditione pignus extinguitur; *l. Titius*, infra, *quib. mod. pign. vel hypoth. solvat.* nec debitor potest revocare venditionem offerendo sortem & usuras; *l. Titius*, supra, *de pigner. act.* quod si cessante debitore pignus distrahatur sub hasta, creditor non potest pignus emere per interpositam personam; *l. & qui*, *C. h. tit. l.* 1.

C. de

C. *de dol. mal. l. Lucius*, §. *Titia*, infra, *ad Trebell.* palam potest emere; *l.* 1. *C. de jur. domin. impetr.*

Ad §. *si aliena ejusd. leg.*

CReditori, qui pecuniam mutuam dedit, datis & acceptis pignoribus, duplex competit actio, pigneratitia, quæ est actio in rem, & personalis in debitorem, quæ est condictio certi seu creditæ pecuniæ; *l. adversus*, *C. de oblig. & act. l.* † 8. *&* 9. *C. de pignorib. l.* 2. *C. de luition. pignor.* Si res aliena pignori data sit, creditori non datur actio pigneratitia, quæ est in rem ad avocandam possessionem, quia pignus rei alienæ non valet; *l. rem alienam*, supra, *de pigner. act. l.* 1. *C. si alien. res pignor. dat. sit* Quod si res aliena pignori data sit, & cessante debitore in solvendo debito creditor eam vendiderit, quæritur an pretium a creditore redactum ex venditione pignoris liberet debitorem personali actione. Tryphoninus in *hoc* §. qui est valde difficilis & artificiosus, ut loquitur Odofredus, putat distinguendum, aut creditor pignus ea lege vendidit, ne evictionis nomine obligaretur, puta si pignus vendidit jure creditoris, quo casu non præstat evictionem; *l.* † 1. *C. creditor. evict. pignor. non debere*, & tunc debitor liberatur, quia æquius est pretium redactum ex venditione pignoris ex qualicumque contractu & obligatione, qualis est obligatio rei alienæ, prodesse debitori ut liberetur, quam lucro cedere creditoris, ita ut debitorem adhuc obligatum habeat. Sed debitor liberatur quidem, quantum ad creditorem, ne possit ab eo conveniri actione in personam, sed non liberatur quantum ad dominum si non dum pignus evictum est, id est si re aliena pignerata & distracta dominus nondum pignus evicerit ab emptore: domino enim datur actio in rem adversus emptorem, vel si malit, datur ei actio negotiorum gestorum in debitorem, pretii rei suæ consequendi causa; quia negotium debitoris gessisse videtur, cujus ex re seu pecunia profecta ex venditione rei liberatus est debitor; *l.* 3. *C. de rei vindicat. l.* 1. *&* 2. *C. si vendit. pignor. agat. l. ult.* infra, *de negot. gest.* Debitor non liberatur quoad emptorem post evictionem, si enim pignus rei alienæ evictum sit emptori, ei datur utilis actio ex empto in debitorem, non in id quod interest, sed in pretium & usuras habita ratione fructuum, quia pretio illo liberatus est; *l. si plus*, §. *si jussu*, infra, *de evict. l. si prædium*, *l. si ob causam*, *C. eod. l. eleganter*, *in pr.* supra, *de pigner. act.* sic & in aliis casibus factum creditoris prodest debitori, ut si creditor amissa possessione pignoris, contraria pigneratitia egerit adversus possessorem ad avocandam possessionem pignoris, & possessor ei condemnatus sit restituere majores fructus, id est non tantum simplos fructus, aut quos percipere potuit, sed duplos fructus, qui veniant in actione in rem contra prædonem seu malæ fidei possessorem rei alienæ; *l.* † 1. *C. Th. de fructib. & lit. expens. l. unic. C. eod. de usur. rei jud.* Ambros. epist. 25. *Cum adverterem etiam gravi conditione, illum si vicisset actuum de duplis fructibus*, *& de sumptibus amissæ litis*, qui etiam majores fructus dicuntur in *l.* 6. §. *ult.* supra, *mandat.* hoc casu creditor universos fructus imputat in sortem: omnes fructus, quos debitor percepit, aut percipere potuit, imputantur in sortem, & si exæquent debitum pignus solvitur; *l.* 1. 2. 3. *& ult. C. de pigner. act.* Et hoc distat pignus ab antichresi, quod in ea creditor fructus suos facit vice usurarum, etiam si usurarum modum excedant, propter incertum eventum fructuum; *l. si ea lege*, *C. de usur.* Et sic in alio casu si res aliena pignori obligata sit, & per injuriam judicis creditor domino rem quasi sibi obligatam abstulerit, etsi pignus rei alienæ non teneret, soluto debito restitui eam oporter debitori, ut ait Tryphoninus ex Scævola (quem suum appellat *hic & in l.* 19. infra, *de castrens. pecul.* quia notas scripsit ad Scævolam) nimirum si debitor agat actione pigneratitia ad-

Cujac. 5. *obs.* 21. Et idem † 9. *obs.* 31.

versus creditorem, debitori quoque, qui rem alienam pignori dedit, datur actio pigneratitia, soluto debito, adversus creditorem; *l. si rem* 9. §. *is quoque*, supra, *de pigner. act.* quia ejus interest pignus sibi restitui, quod teneatur domino actione in rem. Re aliena pignori obligata, soluto debito creditor tenetur eam restituere debitori, quia rem habet a debitore, & ejus occasione magis, quam a domino, in omnibus his casibus, ut in casu *l. qui alienam*, *de donat. caus. mort.* qui rem alienam mortis causa donatam usucepit, non ab eo videtur usucepisse cujus res fuisset, sed ab eo qui occasionem usucapiendi præstitit. Quod si creditor non ita pignus vendidit, ut certus sit omnimodo apud eum pretium remansurum; verum obligatus sit ad id restituendum, puta si creditor specialiter pignus vendiderit ea lege, ut si pignus evincatur, præstet evictionem, quo casu tenetur de evictione; *l. si pignore*, & *seq.* supra, *de pigner. act. l.* 1. & 2. *C. creditor. evict. pignor. non deber.* interim quoad pignus evincatur, nihil à debitore peti potest, id est debitor non tenetur personali actione creditori, quia creditor non habet actionem de evictione, priusquam res evincatur emptori; *l. si prædium*, *l. qui rem emit*, *C. de evict.* sed in suspenso habetur liberatio, in pendenti est an debitor sit liberatus necne, quia si pignus rei alienæ a domino non evincatur, debitor fingitur retro liberatus. Si pignus evincatur, non videtur pretium creditori solutum, non est versum, nisi duret versum; *l. si pro* † *patre*, §. *versum*, supra, *de in rem vers.* Verum si res aliena pignori data sit & creditor eam vendiderit non jure creditoris, sed ea lege ut præstet evictionem, & secuta evictione creditor ab emptore conventus actione ex empto pretium emptori præstiterit, datur ei actio personalis in debitorem debiti persequendi causa, quia ex eventu apparet, debitorem non esse liberatum. Pignore vendito, non liberatur debitor, quoties res inempta fieri potest; *l. si creditor fundum*, infra, *de solut.*

Ad L. 13. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.*

SI deferente creditore, debitor juraverit se dare non oportere, pignus liberatur, quia perinde est atque si judicio absolutus esset, ut ait Tryphonin. *in prima parte h. l.* Jusjurandum vicem rei judicatæ obtinet, quia qui defert jusjurandum adversario, judicem eum facit in propria causa; *l.* 1. infra, *quar. rer. act. non* † *datur*, *l. ult. C. de fideicom.* immo & jusjurandum habet vim solutionis; *l.* 5. §. *ult.* supra, *h. tit.* nam etsi debitor a judice absolutus sit, quamvis per injuriam, pignus liberatur, ut subjungit Tryphoninus *in secunda parte h. l.* quia res judicata pro veritate habetur; *l. ingenuum*, supra, *de stat. homin. l. res judicata*, infra, *de R. J.*

Ad L. 45. *de jur. dot.*

SI mulier nuptura filiof. quem debitorem habebat ex causa peculiari, actionem tantum de peculio dotis causa promiserit, inspicitur tempus nuptiarum, & in dote est quod debetur ex causa peculiari tempore nuptiarum, ut ait Tryphoninus *in priori parte h. l.* ratio est, quia dos dicta vel promissa ante nuptias confertur in tempus nuptiarum, a quo dos esse incipit; *l. tali facta stipulatione*, infra, *h. tit.* unde dotis promissioni inest tacita conditio, si nuptiæ sequantur; *l. stipulationem*, supra, *h. tit.* Si vero mulier alii nuptura filiumf. debitorem suum ex causa peculiari jusserit dotem promittere, delegatione sc. facta debitoris sui, inspicitur tempus promissionis dotis, ut sciatur quid esset in peculio, ut ait Tryphoninus *in secunda parte h. l.* quia delegatione novatur obligatio; *l.* 1. 2. & 3. *C. de novat.* Quod si mulier nuptura filiof. debitori, patri ejus ita dotem promiserit, *quod mihi debes*, *vel quod mihi filius tuus debet in dote erit*,

actio

actio de peculio est in solidum in filiumf. in patrem non est in solidum, sed quatenus fuit in peculio, vel quatenus in rem patris versum est tempore promissionis dotis, vel si post nuptias, id est constante matrimonio dos promissa sit, ejus temporis peculium inspicitur quo nuptiæ fierent; *l. nuptura*, *l.* † *quod si nuptura*, §. 1. *l. si pater* 44. §. 1. supra, *h. tit.*

Ad L. 27. de liberatione legat.

EX contractu filiifamilias duo obligantur, filius in solidum, pater actione de peculio vel de in rem verso, non in solidum, sed quatenus est in peculio, vel in rem patris versum est; *l. si quis cum*, supra, *de peculio*, *l. tam ex contractibus*, *de judic.* si ei, cum quo actio de peculio erat, puta patri, liberatio legata sit, quæritur an si tempore quo dies legati cedit nihil sit in peculio, an legatarii loco habeatur. Ratio dubitandi erat, quod pater, qui ex contractu filiif. dumtaxat conveniri potest actione de peculio, nondum est debitor, cum nihil sit in peculio, & consequenter non est locus liberationi: liberatio præsupponit obligationem, nec ullum esse potest emolumentum legati liberationis. Tryphoninus eleganter respondet, legatarium intelligi etiam si tempore cedentis legati nihil sit in peculio, propter spem futuri peculii, aut certe in pendenti esse utrum is legatarius sit, perinde atque si alia qualibet causa dubiam spem legati faceret, hinc tenet actio de peculio etiam si nihil sit in peculio; *l. quæsitum in pr.* supra, *de pecul.* quia peculium augmentum & deminutionem recipit; *l. peculium* 40., *eod. tit.*

RECITATIONES AD LIBR. IX.

disputation. Triphonini.

Ad L. 31. deposit.

SI fur vel prædo rem furtivam vel vi raptam apud te deposuerit, vel tibi commodaverit, eis datur actio depositi vel commodati, quia eorum interest quod domino teneantur actione furti, vel vi bonorum raptorum; *l.* 1. §. *si prædo*, supra *h. tit. l. non ab judice*, *de judic.* ut si prædo rem alienam furto vel vi ablatam pignori dederit, competit ei etiam de fructibus pigneratitia actio in creditorem, quia ejus interest: a prædone enim fructus extantes vindicantur, consumpti condicuntur; *l. si pignore*, §. *si prædo*, supra, *de pigner. act.* & ei, qui a me vi possidebat, datur interdictum unde vi si ab alio dejiciatur; *l.* 1. §. *qui a me vi*, infra, *de vi & vi armat.* sed furti actio non datur malæ fidei possessori; quamvis ejus intersit rem non fuisse subreptam, cum periculo ejus sit, ne ex improbitate sua actionem consequatur; *l. itaque fullo*, §. 1. infra, *de furt.* Prædoni seu malæ fidei possessori datur actio depositi, commodati, & pigneratitia, quæ sunt ex contractu; quia non ex improbitate sua actionem habet prædo qui rem deposuit, sed ex contractu: improbe fecit qui rem alienam rapuit vel subripuit, sed non improbe fecit cum deposuit. Quod si reus capitalis judicii deposuerit apud te centum, & is deportatus sit, bonaque ejus publicata sint, (deportationem enim sequitur publicatio omnium bonorum; *l.* 7. infra, *de bon. damnat.* *l.* 2. *C. de bonis † proscript.*) quæritur utrum ipsi qui dedit reddenda sint, agenti scilicet actione depositi, an in publicum id est in fiscum deferenda sint? Si jus naturale & gentium intueamur, ei qui deposuit restituenda sunt, quia deportatus amittit civitatem non

Duar. *in l.* 41. *ff. solut. matr.*

libertatem, amittit ea quæ sunt juris civilis, non quæ sunt juris gentium; emit enim, vendit, locat, conducit, & cetera exercet quæ sunt juris gentium; *l. deportatus*, infra, *de interdict. & releg. l. si mandavero* 22. §. *is cujus*, supra, *mandat*. At si jus civile spectemus magis in publicum deferenda sunt, nam male meritus publice, ut exemplo sit aliis ad deterrenda maleficia, egestate laborare debet, ut eleganter ait Tryphoninus *init. h. leg.* publicatione bonorum sc. Pœnæ comparatæ sunt ad exemplum, ut unius pœna, sit metus multorum; *l. ita vulneratus*, §. 2. *vers. quod si quis absurde*, supra, *ad l. Aquil. l. Divus, in fin. de custod. reor. l.* 1. *C. ad l. Jul. repetund.* Quintilian. declam. 274. *Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, ubi plurimi intueri, plurimi commoveri hoc metu possint, omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.* Tertull. lib. 4. adversf. Marcion. *Quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari, metu enim ultionis, omnis iniquitas refrenatur.* Idem Jo. Chrysostom. in psalm. 8. unde pœnæ exempla dicuntur Terent. in eunuch. act. 5. scen. 2. *Quæ futura exempla dicant in eum indigna.* Ubi Donatus: *Graves pœnæ, quæ possint ceteris documento esse, exempla dicuntur.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

BOna fides maxime spectari debet in deposito, quia est contractus bonæ fidei, ut ait Tryphoninus *init. h. leg.* Hinc nascitur alia quæstio, an bona fides, quæ in contractu depositi requiritur, æstimari debeat inter contrahentes tantum, nullo extrinsecus assumpto, non habita ratione aliarum personarum, ad quas negotium pertinet. Exempli gratia latro spolia, quæ mihi abstulit, (spolium est vestis cum detrahitur; Tertullian. de resurrect. carn. cap. 7. *Ita quod hodie spolium efficitur si detrahatur: hoc fuit indumentum cum superstruebatur.* Et idem cap. 12. ejusd. lib. *Quippe etiam terræ de cælo disciplina est, arbores vestire post spolia*) latro, inquam, spolia, quæ mihi abstulit, deposuit apud Seium inscium de malitia, id est de dolo deponentis: furtum enim vel latrocinium non committitur sine dolo furandi vel vi rapiendi: quæritur utrum latroni, an mihi ea Seius restituere debeat:, & quidem si personas dantis & accipientis per se spectemus, bona fides exigit, ut rem depositam recipiat is qui dedit; *l. quod servus*, supra, *h. tit.* unde furi & prædoni, qui rem deposuit, datur actio depositi; *l.* 1. §. *si prædo*, supra, *h. tit.* At si totius rei æquitatem spectemus, quæ ex omnibus personis quas contingit negotium impletur, mihi reddenda sunt quæ facto scelestissimo, id est latrocinio, adempta sunt: & hanc sententiam probat Tryphoninus, adjecta hac eleganti sententia, hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione, id est ita ut nemo alius sit, qui eam justius repetere possit: quod si ego ad petenda spolia quæ mihi ablata sunt non veniam, ei qui deposuit restituenda sunt, nec latronis deterior est conditio, quam furis & prædonis, quibus, si rem alienam mala fide possessam deposuerint, datur actio depositi; *d. l.* 1. §. *si prædo.* Si tamen latro ignorans cujus filio vel servo rem abstulisset, eam deposuerit apud patrem dominumve ignorantem, nec jure civili nec jure gentium valet depositum, quod est contractus juris gentium, cujus hæc est potestas, ut alii non domino sua ipsius res quasi aliena servanda detur. Depositum rei propriæ non valet, sicut rei propriæ neque venditio, neque locatio, neque commodatum, neque precarium valet; *l. neque pignus*, infra, *de R. J.* Eadem ratione si fur rem meam apud me vitium rei ignorantem deposuerit, depositum non contrahitur, quia bona fides non patitur rem suam dominum prædoni restituere compelli, sed etsi dominus adhuc ignorans prædoni rem restituerit quasi ex causa depositi, datur ei condictio indebiti

Scelesta sunt atrocia crimina; Tacit. 3. annal. *vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt.*

ti, rei recuperandæ causa quasi indebitæ restitutæ. Interdum condictio indebiti datur etiam ratione possessionis indebitæ traditæ; *l. indebiti*, §. *sed etsi nummi*, supra, *de condict. indebit.* eidem datur & condictio furtiva, dummodo probet se dominum; *l.* 1. supra, *de condit. furtiv.*

Ad L. 8. locat.

LOcator tenetur præstare conductori uti frui licere, & si rem alienam dolo malo locaverit, vel prohibeat frui re conducta, tenetur ex conducto in id omne quod interest, in quo venit æstimatio lucri, quod facere potuisset, si ei frui licuisset. Quod si conductor prohibitus sit frui per vim majorem, puta facto potentioris, vel vi tempestatis, non tenetur in id quod interest, sed in hoc tantum ut mercedem remittat; *l. ex conducto*, §. *ubicumque*, & *seq. l. qui insulam*, *l. si fundus*, *cum dd. seqq.* infra, *h. tit.* si tibi alienam insulam locavero quinquaginta, tuque eandem Titio sexaginta sublocaveris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare, tibi ex locato & conducto agenti sexaginta a me præstanda sunt, quia ipse Titio teneris præstare sexaginta: hæc fuit sententia Pauli *in l. prox.* supra *h. tit.* contra Tryphoninus in *hac lege* sensit nec quinquaginta, nec sexaginta tibi præstanda esse, sed id omne quod tua interest perfrui conductione; & tantum consequi medium, id est primum conductorem, qui est medius inter primum locatorem & secundum conductorem, a primo locatore, quantum ipse præstare debet secundo conductori, quoniam emolumentum prioris conductoris, id ist lucrum, quod facere potuisset si ei frui licuisset, ad comparationem majoris mercedis, quæ ex secunda conductione percipienda erat, computatum, uberiorem debet facere condemnationem, primum tamen locatorem etsi sexaginta præstare debeat primo conductori, quæ & ipse præstare debet Titio, qui a se conduxit, reputare, id est imputare quinquaginta, quæ ab illo percepisset pensionis nomine, si a domino non fuisset prohibitus frui conductione. Cujac. 23. obs. 30.

Ad L. 67. de rit. nupt.

TUtor pupillam suam uxorem ducere, vel filio suo, aut nepoti ex filio nuptum dare prohibetur, ex oratione M. Antonini & Commodi & SC. quod eam secutum est; *l. senatusconsulto*, supra, *h. tit.* Ratio prohibitionis fuit, ne ratio tutelæ reddendæ cohiberetur, ut subjicit Tryphoninus *in* §. *sed videamus*, *hujusce leg.* ne pupillæ in re familiari circumscribantur ab ijs qui rationes eis gestæ tutelæ reddere compelluntur; *l. libertum*, §. 1. *h. tit.* neve hujusmodi conjunctione fraus administrationis tegatur; *l. si tutor*, *C. de interdict. matrimon.* Pœnæ hujusmodi nuptiarum sunt, I. quod non est matrimonium si tutor vel curator pupillam vel adultam ducat uxorem, vel eam filio collocet; *l. non est matrimonium*, *h. tit. l. qui pupillam*, infr. *ad l. Jul. de adulter.* & tutor, qui pupillam uxorem duxit, nuptias contrahere non intelligitur; *l. amplissimi*, *C. de excus. tutor.* ex quo sequitur dotem non esse, quia dos non est sine nuptijs; *l.* † *incestæ*, *l. dote*, supra, *h. tit.* & quod dotis nomine datum est, non repeti actione de dote, sed condictione ob causam dati causa non secuta; *d. l. si tutor.* Altera est tutoris vel filii ejus, qui pupillam uxorem duxit, infamia, & utriusque pro dignitate pupillæ extraordinaria coercitio; *d. l. non est matrimonium*, *d. l. si tutor*, *d. l. amplissimi*. Immo & qui contra SC. pupillam uxorem duxit, potest postulari adulterii; *d. l. qui pupillam.* Sententia senatusconsulti comprehenditur non modo tutor, sed & qui tutor non est, ad quem periculum tutelæ pertinet, qualis est qui falsis allegationibus a tutela se excusavit; *l. si quis tutor*, *h. tit.* heres quoque tutoris, licet extra-

neus, quoniam rationes tutelæ reddere debet; *d. l. libertum*, §. 1. Ad SC. pertinet & heres ejus, qui tutor datus provocavit, & postea victus, quia præteriti temporis periculum præstat, & tutelæ rationem reddere debet; *d. l. si quis tutor*, §. *ult.* Nec solum vivo tutore, sed & post mortem ejus filius tutoris prohibetur eam uxorem ducere, cujus tutelæ rationi pater obstrictus fuit, sive heres ei extiterit, sive abstinuerit paterna hereditate, sive heres non fuit forte exheredatus, aut præteritus, sive in potestate patris fuit, aut emancipatus, ut ait Tryphoninus *init. h. leg*, nihil enim interest filius sui juris, an in patris potestate sit; *d. l. non est matrimonium*: nuptiæ prohibentur inter tutoris filium & pupillam, nam fieri potest ut per fraudem in eum collocata bona patris propter tutelam, id est actionem tutelæ revocari oporteat, ut ait Tryphoninus, quia facile fraus præsumitur inter conjunctas personas; *l. pen.* §. *sed numquid*, infra, *de bon. libert.* quæ est etiam Tryphonini lib. 17. disputat. *l. si perlusorio*, *de appellat.* unde donationes insinuatione indigent, maxime inter necessarias conjunctasque personas, ne clandestinis & domesticis fraudibus locus detur; *l. data jampridem*, *C. de donat.* facilior est suspicio fraudis in filio herede patris sive suus sive emancipatus sit, cum omnia quæ nostra sunt, liberis nostris ex voto paremus; *d. l. pen.* §. *sed numquid*: nec cessat suspicio fraudis etiam in filio exheredato, vel præterito, quia etiam in liberis male meritis & ob id exheredatis pater non amittit omnino affectum naturalem, & licet eos bonis suis exheredes esse velit, tamen alia ratione, puta quæsito pupillæ matrimonio, eis consulere facile suadetur. Pietas paterna, etiam læsa, semper consilium capit pro liberis; *l. nec in ea lege*, infra, *ad l. Jul. de adulter.* Non est affectus qui vincat paternum; *l. 7. C. de curator. furios.* Nuptiæ prohibentur inter tutorem vel curatorem, aut filium ejus, & pupillam vel adultam, nisi filia a patre desponsa, vel testamento destinata sit; *d. l. non est matrimonium*, *l. tutor*, *vel curator*, *h. tit. d. l. qui pupillam.* Destinatio vel desponsatio a patre facta, amovet omnem suspicionem fraudis, & tutelæ non ex fide gestæ. Consilium patris juvat tutorem ejusque filium ne prohibeantur nuptiæ cum pupilla, vel nisi nuptiæ contrahantur redditis rationibus, & elapso tempore quo pupilla in integrum restitui possit. Tutor etiam redditis rationibus, pupillam suam uxorem ducere non potest, ante constitutum tempus ætatis; *l. quamquam*, §. *ult. h. tit.* id est ante 26. annum, hoc est annum utilem non continuum post 25. annum; *d. l. non est matrimonium*, *d. l. qui pupillam*, *l. filius a patre*, §. *si quis eo tempore*, *de liber. & posthum. l. si patris*, *C. de interdict. matrimon.* quem annum utilem in quadriennium continuum rei facilius expediendæ causa commutavit Justinianus; *l. ult. C. de tempor. in integr. restitut.* Tutor filio pupillam suam matrimonio collocare prohibetur, idem vero non prohibetur pupillum collocare filiæ suæ; *d. l. libertum*, §. *ult.* quia suspicioni fraudis minus obnoxium est consilium patris in collocanda filia quam in filio, quod minus laborent parentes de collocanda filia, quam de collocando filio, qui est suus heres patri, & familiæ columen.

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI avus tutelam gesserit neptis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare possit? Ratio dubitandi, quam Tryphoninus ipse sibi objicit, est, quod senatusconsultum stricto jure contra omnes tutores nititur, id est senatusconsulto indistincte nuptiæ prohibentur inter tutorem & ejus filium aut nepotem & pupillam. Tamen hujusmodi nuptiæ non vetantur, quia carent suspicione fraudis propter parem affectum avi erga neptem ex filio, & nepotem ex altero filio: par affectionis causa omnem suspicionem fraudis amovet, ut colligitur; *ex hac leg. & l. pen. in pr. vers. si vero pater natu-*

turalis, *sub fin. C. de adopt.* Ejusmodi nuptiæ permittuntur, intuitu summæ affectionis avitæ, ut ait eleganter Tryphoninus. Idem est affectus avi erga nepotem ex filio, qui patris erga filium, quia officium avi erga nepotem pendet ex officio patris erga filium; *l. dotem*, infra, *de † collat.*

Ad §. 2. ejusd. leg.

SEd & si filiusf. tutor vel curator puellæ sit (potest enim filiusf. tutor vel curator dari; *l. † si filiusf.* 1. & 2. infra, *de tutel. & rationib. distrah. l. tutorem*, §. 2. *de administr. tutor.* quia filiusf. in causis publicis pro patref. habetur, puta ut magistratum gerat, ut tutor detur; *l. filiusf. † de his qui sui vel alien. jur.*) patri vel fratri, qui in ejusdem patris potestate est, matrimonio collocare vetatur, *ex h.* §. quia fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, pro una & eadem persona inter se habentur; *l. frater a fratre*, supra, *de condict. indeb.* propter vinculum patriæ potestatis, quod est familiæ vinculum, ut eleganter dicitur *in l. cum bonis*, infra *de adquir. hered.* quo conjunguntur liberi, qui sunt in ejusdem patris potestate, & quasi adunantur.

Ad §. 3. ejusd. leg.

SI Titij filius eam uxorem duxerit, quæ tua pupilla fuit, deinde Titium aut filium ejus adoptaveris, an perimentur seu dissolventur nuptiæ? Idem videbatur dicendum quod in genero adoptato, id est quem adoptare velis, si gener adoptatus nuptias contrahat cum filia mea, nuptiæ non valent, quia per adoptionem quæsita fraternitas impedit nuptias; *l. per adoptionem*, §. 1. supra, *h. tit.* An vero adoptio impediatur, & hoc postremum magis dicendum esse existimavit Tryphoninus, quia potius videtur propter adoptionem nuptias impedire, quam contractas dissolvere. Melius est in tempore occurrere, quam post causam vulneratam remedium quærere; *l. ult. C. in quib. caus. in integr. restitut. non est necessar.* Idem juris est si curator puellæ, dum ejus curam gerit, maritum ejus in filium adoptaverit, matrimonium non solvitur, sed adoptio impeditur, ne concordans matrimonium, & forte subnixum liberis, injuria dissolvatur; *l. 1. §. ult.* infra, *de liber. exhib. cap. non est*, *de sponsalib.* Quod si tutor puellæ finita jam tutela, & puella nupta alii, maritum ejus adoptaverit, adoptio non impeditur constante matrimonio, ne longum sit, id est remotum a ratione, ut interpretatur Accurs. adoptionem mariti ejus impedire, quasi propter hoc interponatur, ut ratio tutelæ gestæ cohibeatur.

Cujac. obs. 3. 23.

Ad §. 4. ejusd. leg.

ET si curator ventri bonisque datus sit, muliere missa in possessionem bonorum ventris nomine, ventri & bonis curator datur; *l. 1. §. quotiens*, infra, *de ventre in possess. mittend.* nata filia prohibitio senatusconsulti de non contrahendis nuptiis inter tutorem & pupillam, in ea locum habet, quia & hic rationem reddere debet, nec spectatur spatium administrationis, quo curator datur ventri bonisque, quoad mulier enixa sit, nec in alio tutore vel curatore habetur ratio minoris aut majoris temporis, quo tutor vel curator hujusmodi munere functurus est, sed hoc unum spectandum est, quod obnoxius est rationibus reddendis.

Ad §. 5. *ejusdem leg.*

SI pupillæ tutelam vel curam Titius gesserit, eaque nondum redditis rationibus decesserit, filia herede relicta, quæsitum est an eam Titius filio suo posset collocare matrimonio. Ratio dubitandi erat, quod etiam extraneus heres tutoris, prohibetur a nuptiis ejus quæ fuit sub tutela defuncti; *l. libertum* 64. §. 1. supra, *h. tit.* Ergo videbatur filium tutoris prohibendum a nuptiis filiæ pupillæ, quæ decessit, non redditis rationibus. Tryphonin. respondit posse, quia onus rationum reddendarum, ratio hereditaria & simplex debitum est, id est æris alieni hereditarii & simplicis debiti loco est. Heres etiam extraneus tenetur reddere rationem eodem jure ac ipse tutor, ac proinde prohibetur a nuptiis pupillæ, verum heres pupillæ non gaudet privilegio pupillæ in actione tutelæ, privilegium pupilli est personæ non causæ, cohæret personæ non rei, & non transit in heredem; *l. ex pluribus*, infra, *de administr. tutor.* Ideoque filia pupillæ, æque cum filio tutoris, ac cum cujuslibet debitoris filio nuptias contrahit. Alioquin quilibet debitor prohiberetur eum, cui obligatus esset aliqua ratione, sibi vel filio suo conjungere; non est impedienda vel angustanda libertas nuptiarum; *l. Titio centum*, §. *Titio centum* 1. infra, *de condit. & demonstrat.*

Ad §. *ult. ejusd. leg.*

A Nuptiis pupillæ prohibetur non modo tutor, qui bene & ex fide tutelam gessit, verum & qui pupillam abstinuit bonis, quia rationem ejus rei præstare debet, & fieri potest, ut temere & inconsulto hoc fecerit; *l. cum tutor*, *de tutel. & rat. distrah. l.* 4. *C. arbitr. tutel.* sed & si optimo consilio usus sit auxilio prætoriæ jurisdictionis, id est pupillam abstinuerit apud prætorem (liberi enim sunt sui & necessarii hæredes, sed habent beneficium abstinendi a prætore; §. *sui autem*, *inst. de hered. qualit. & different. l. paterf. de reb. auctorit. judic. possid.*) forte quia hereditas patris non solvendo erat, nihilominus tamen, quia judicio hoc probari oportet, id est repudiatio hereditatis debet fieri in jure apud prætorem; *l.* 3. *&* 4. *C. de repud. vel abstinend. hered.* impediuntur nuptiæ, nam qui bene & ex fide tutelam gessit, nihilominus a nuptiis prohibetur.

Ad L. 76. *de jure dot.*

SI pater mulieris mortis suæ causa dotem promiserit, valet dotis promissio, nam & si in tempus mortis dotem promisisset valeret obligatio. Ratio dubitandi erat, quam Tryphoninus ipse suggerit *in fin. h. l.* quod dos nulla est, quæ non serviat oneribus matrimonii, ergo videbatur non valere dotis promissionem, quæ non serviat oneribus matrimonii, doris promissione collata in tempus mortis patris promittentis. Sed valet promissio dotis, quia etsi in præsenti tempore non serviat oneribus matrimonii, poterit servire, si forte pater decedat constante matrimonio filiæ. Sed si pater puellæ nubenti mortis causa dotem promiserit, an promissio dotis convalescentia revocatur condictione, id est condictione ob rem dati, re non secuta. Donatio mortis causa, convalescentia vel nuda pœnitentia revocatur, condictione ob rem dati, re non secuta; *l. senatus*, §. *ergo*, *de mort. cauf. donat.* nam ut corporis vel pecuniæ traditæ est condictio, ita & obligationis mortis causa constitutæ, ut ait Tryphoninus *hic*: obligationes & jura condicuntur condictione incerti, corpora condictione certi; *l.* 5. *de actionib. empt. & vendit. l. ob eam causam*, *de prascript. verb. l.* 2.

de

de donat. l. si quis , de novat. promissio dotis mortis caussa non revocatur seu remittitur reconvalescentia per condictionem , ne socer specie futuræ dotis insidietur genero ; *l. pen.* infra, *h. tit.* & maritus deceptus cogatur uxorem indotatam habere ; *l. si donaturus* , §. 1. *de condict. cauf.* † *dat.* Quod si mulier ipsa mortis suæ causa dotem promiserit , non valet dotis promissio , quia confertur in id tempus, quo matrimonium futurum non est , nec dos poterit servire oneribus matrimonii : dos nulla est quæ non serviat oneribus matrimonii , quia dos datur propter onera matrimonii ; *l. dotis fructum* , *l. quamvis* , supra , *h. tit.* Sic non valet stipulatio dotis , cum morieris tot dotis nomine dari , quia confertur in id tempus, quo matrimonium futurum non sit : quæ fuit sententia Pauli contra Julianum ; *l. Julianus* , *h. tit.* & ususfructus inutiliter legatur Titio cum morietur, quia confertur in id tempus, quo desinet ; *l. Titio cum morietur*, supra, *de usufruct.* alias stipulatio cum morieris valet ; *l. quodcumque* , infra , *de V. O.* quia momentum moriendi vitæ magis quam morti deputatur, & obligatio , cum morieris , incipit contra morientem, & transit in heredem , ita ut ab herede impleri debeat ; *l. ult. C. de contrah. & committ. stipulat.*

Ad L. 69. de fidejussoribus.

SI tutor detur ejus filio, cui ex causa fidejussionis tenebatur, a semetipso exigere debet , quia qui gerit aliena negotia , ut tutor , procurator , vel negotiorum gestor, id præstare debet in sua persona ; quod in aliorum ; *l. si negotia*, supra, *mandat. l. si pupilli* , §. *ult. l. divortio* ; *in fin. l. qui sine* , *de negot. gest. l. sed & si lege* , §. *quod ait senatus* , *de petit. hered.* Et sicut tutor , si sit debitor pupilli , a semetipso exigere debet, ita & si sit creditor pupilli , sibi solvere debet ; *l. quotiens* , §. *sicut autem* , *de administr. tutor l. sed non dantur*, *de tutel. & rationib. distrah. l. fistulas* , §. 1. *de contrah. empt. l. crediterem* , *C. qui dar. tutor.* Et quamvis tempore liberatus sit, forte quod ad tempus fidejussisset , ut ponit Accurs. tutelæ judicio eo nomine tenetur . Item heres tutoris tenetur judicio tutelæ , & in judicio tutelæ venit quod etiam tutor pupillo debuit ex causa fidejussionis ; *l. 3. C. de hered. tutor.* Et hoc est quod ait Tryphoninus his verbis , *quia cum eo ob tutelam* , *non ex fidejussionis causa* , *agitur* . Et si tutor solverit quod pupillo debebat ex causa fidejussionis , quamvis non ut tutor , sed ut fidejussor solverit , etiam si tempore liberatus sit obligatione fidejussoria , habet actionem mandati adversus reum principalem , inhæret enim in utraque causa , id est in obligatione fidejussoria & tutelæ ; illius debiti pro quo fidejussit persecutio , nam ejus solutione liberavit reum principalem : & si fidejussor , etsi tempore liberatus sit , solvat creditori , habet actionem mandati adversus reum principalem , quamquam enim jam tempore liberatus solvit , tamen fidem implevit , & debitorem liberavit ; *l. si fidejussor*, §. *ult.* supra , *mandat.* & non titulus actionis, id est tutelæ , sed debiti causa respicienda est , id est causa obligationis , quæ erat ex fidejussione , licet ejus nomine actum sit alia actione , id est tutelæ . Origo obligationis spectanda est potius, quam titulus actionis ; *l. 3. C. ad Maced.* causam & originem constitutæ pecuniæ , non judicii potestatem prævalere placet ; *l. qui id quod* , *de donat.* non ratio obtinendæ possessionis, sed origo nanciscendæ exquirenda est ; *l. clam possidere* , *de adquir. possess.* & licet is tutor , qui pro reo principali apud pupillum obligatus erat , tamquam fidejussor solvit se auctore pupillo , id est a semetipso exegit tutoris nomine , habet mandati actionem , quia solutione reum principalem liberavit , & ipse liberatus est : solutione a fidejussore facta liberatur reus principalis , liberantur fidejussores ; *l. in omnibus* , *de solut.* sequitur quod sua auctoritate efficere non potest, id est si tutor , idemque fidejussor , tamquam tutor se auctore solvat pupillo , non liberatur , neque

reum principalem liberat, quia tutor non potest esse auctor pupillo in rem suam, tutor non potest obligare sibi pupillum, neque liberare se pupillo; *l. potest*, *l. ult.* supra, *de auctorit. tutor.* tamen si tutor, idemque fidejussor, solvit pro reo principali eo animo maxime ut eum liberet, non pro se solvendi animo, habet mandati actionem adversus reum principalem.

Ad L. 86. de furtis.

LEge † *Atinia* res furtiva usucapi non potest, priusquam rei vitium purgatum sit, id est priusquam res in potestatem domini redierit; *l. 4. §. quod autem*, *de usucap. l. interdum* 56. *§. si res*, *l. quamvis* 84. supra, *h. tit. l. sciens*, *C. de usucap. pro emptor.* Gell. noct. Attic. lib. 17. cap. 7. *Legis veteris Atiniæ verba sunt, quod subreptum erit, ejus rei æterna auctoritas esto*; vel priusquam dominus pro ea litis æstimationem acceperit, vel eam furi vendiderit; *d. l. 4. §. sed etsi*, *d. l. quamvis*. Idem juris est si dominus litis æstimationem acceperit ac si rem furi, qui eam subripuit, vendiderit, quia litis æstimatio, quæ fit per jusjurandum in litem quanti actor juratus litem æstimaverit, pro emptione habetur: qui litis æstimationem præstitit, rem emisse videtur; *l. 1. l. litis æstimatio*, supra, *pro emptor. l. ejus rei*, *de rei vindicat. l. si servus*, *§. & ideo*, *de evict.* quamvis autem possessio per procuratorem adquiri possit, tamen res furtiva non videtur rediisse in potestatem domini, ad hoc ut usucapi possit, etiam si pervenerit in potestatem procuratoris; *l. si rem*, *de usucap.* Item res non videtur rediisse in potestatem domini, si dominus ignorans rem sibi subreptam ejus possessionem receperit: ideo & si dominus rem furtivam ignorans emerit, rei suæ nulla est emptio, nec usucapio, ex *hac l. & d. l. 4. §.* † *tunc in potestate*: si dominus rem furto sibi subreptam ignorans emerit, non videtur res rediisse in potestatem domini, immo res videtur ei abesse, quia pretium rei abest; *l. Labeo* 14. *de V. S.* & res sua emi vel usucapi non potest, quia quod semel meum est, amplius meum fieri non potest, id est ex alia causa; *l. 3. §.* † *ex plurimis*, supra, *de adquir. possess. l. & an eadem*, *§. 2. de except. rei judicat. l. non ut*, *de R. J.*

RECITATIONES AD LIBR. X.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 15. de stat. homin.

PLerumque ancillis libertas dabatur si tres peperissent, ut *hic & in l. 3. §.* † *pen. de statuliber.* vel plures; Varro de re rustic. lib. 1. cap. 8. *Feminis quoque fœcundioribus, quarum in sobole certus fuit numerus, honor dari debet, etiam nonnunquam & libertatem dedimus, cum complures natos educassent, nam cui tres erant filii vacatio, cui plures libertas quoque contingebat.* Dominus ancillam nomine Arescusam liberam esse testamento jussit sub conditione si tres pareret: Arescusa primo partu unum, secundo tres peperit; quæsitum est quis e tribus secundo partu editis liber esset? Ratio dubitandi esse videbatur, quod tres uno partu editi videntur eodem tempore editi, & in singulis impleta conditio apposita libertati mulieris, atque ita videntur omnes liberi nati: Tryphoninus tamen respondet conditionem libertati appositam non ante impletam esse, quam tertii partu, nec dubitandum esse quin ultimus, id est quartus, liber nascatur, quia natus est ex matre libera, jam existente conditione libertati

bertati apposita. Filius conditionem matris sequitur quoad libertatem vel servitutem; *l. partum*, *C. de rei vindicat. l. ult. C. de liberal. caus.* liberi sunt, qui ex matre libera nati sunt; *l. 5. §. ingenui*, supra, *h. tit.* natus ex libera & servo liber est, sed pro spurio habetur; *l. ex libera*, *C. de suis & legitim.* quod non officit libertati, quia vulgo quæsitus matrem sequitur, nec debet calamitas matris, quæ vulgo concepit, nocere ei qui in utero est; *d. l. 5. §. ingenui*, *& l. cum legitimæ*, *h. tit.* Matre jam libera facta tertio partu, novissimus e tribus liber nascitur, nec enim natura patitur duos infantes uno impetu de utero prodire, ita ut incerto ordine nativitatis, non appareat uter in servitute, an in libertate nascatur. Incipiente igitur partu existens conditio efficit, ut ex libera edatur, qui postea nascitur, ut ait Tryphoninus, id est cum quæritur an libera vel ancilla pepererit, quæ testamento manumissa est sub conditione si tres pareret, spectatur an conditio extiterit tempore incipientis partus. In dispositionibus conditionalibus spectatur tempus evenientis conditionis; *l. intercidit*, *l. mea res*, *l. cum qui post*, infra, *de condit. & demonstrat.* Sicut si ancilla manumissa sit sub alia conditione, veluti sub conditione dandi dotem Titio, vel heredi, jam libera peperisse creditur, si eo momento quo peperit per se vel per alium conditionem impleverit, ut ait Tryphoninus *in fin. h. l.* Conditiones, quæ consistunt in dando, per se vel per alium impleri possunt; *l. ult.* † *ff. de condit. instit.* conditiones, quæ versantur in faciendo, quandoque per procuratorem impleri possunt, ut conditio insulam seu domum ædificandi: quandoque per alium impleri non possunt, ut conditio hujusmodi, si Alexandriam ierit, vel si domum suis manibus ædificaverit; *l. unic. §. ne autem*, *C. de caduc. tollend.* quia electa est industria; *l. inter artifices*, infra, *de solut.* Idem dicendum est si Arescusa, quæ fuit manumissa sub eadem conditione si tres peperierit, primo duos pepererit, postea geminos ediderit, uno sc. partu, uterque enim ingenuus non nascitur, sed is tantum qui posterior nascitur, ita ut quæstio facti sit non juris, ut ait Ulpianus *in l. prox.* infra, *h. tit.* quæ huic conjungenda est, quod sit ejusdem argumenti.

Ad L. 77. de jur. dot.

Si mulier nuptura debitori suo, qui certam quantitatem pecuniæ ei sub usuris debebat, in dotem promiserit quod is sibi deberet, quæsitum est an usuræ secutæ post nuptias essent in dote? Ratio dubitandi erat, quod in dotem dato vel promisso nomine usurario, videbatur etiam usuras secuti temporis esse in dote, quod essent in obligatione, & deberentur ex stipulatione. Tryphoninus tamen respondit, usuras secutas post nuptias contractas non esse dotales, quia tota obligatio sublata est promissione vel datione debiti in dotem, quasi solutione, & perinde habetur ac si solutum debitum mulieri ab ea in dotem datum. Fictione brevis manus, pecunia debita soluta, & mox eadem debitori in dotem data intelligitur, ut *in l. licet*, §. 1. supra, *h. tit.* *& l. 3. §. sed si debitorem*, *de donat. inter vir. & uxor.* & usuræ nominis in dotem dati, quæ currunt post nuptias, in dote esse non possunt, quia dos nulla est, quæ non serviat oneribus matrimonii; *l. si pater 76.* supra, *h. tit.* quæ est etiam Tryphonini. Usuræ sunt vice fructuum dotis, qui debent cedere lucro mariti, propter onera matrimonii; *l. dotis fructum*, † supra, *h. tit.* Quod si mulier alii nuptura, pecuniam sibi debitam a Seio cum usuris futuri temporis in dotem promiserit, eas quoque usuras dotis portionem esse, quarum dies post nuptias cessit, rationis esse dicitur in *l. cum post*, §. *mulier*, supra, *h. tit.* non ea ratione quam posuit Odofredus, quod mulier alii nupserit, quam debitori suo, sed propter pactum, quia scilicet ex pacto speciali pecunia debita a Seio data erat in dotem cum usuris futuri temporis;

quod pactum quandoque valet, ut in *l. si convenerit*, infra, *de pact. dotalibus*.

Ad L. 30. de pactis dotalib.

Cujac. 4. *obs.* † 23. BEbius Marcellus Marullo filiæ nomine dotem promisit, & pactus est, ne ea dos constante matrimonio peteretur, puta se viva: sic enim hujusmodi pactum interpretandum est, ne dos sine fructibus sit, & mulier indotata sit; *l. cum pater*, supra, *h. tit.* & mox adjecit, ut si post mortem suam in matrimonio sine liberis filia decessisset, pars dotis remaneret apud Marullum, pars Marcelli filio restitueretur, eaque etiam in stipulationem deducta sunt. Mortuus est Marcellus filio & filia heredibus institutis, & filiæ universa dote prælegata. Interim divortio soluto matrimonio mulier decessit, & filiam ex eo matrimonio susceptam, & fratrem ex æquo heredes instituit. Hac de re lite contestata apud prætorem. Marullus universam dotem petebat actione ex stipulatu de dote a Marcelli filio, hoc argumento, quod cum convenisset non existentibus liberis, ut mortua muliere pars dotis remaneret apud maritum, multo magis convenisse videbatur, ut tota dos remaneret apud maritum mortua muliere existentibus liberis, quia mortua muliere superstitibus liberis, dos remanet apud maritum propter liberos, etiamsi a patre profecta sit, ex sententia Martini contra Bulgarum; *gloss. in l. jure succursum est*, supra, † *de jur. dot. & in l. dos a patre*, *C. solut. matrimon.* Ex diverso respondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem heredi prodesse. In causa dotis pactum vulgare dicitur pactum hujusmodi, ut si filia decessisset in matrimonio sine liberis pars dotis remaneret apud maritum, pars altera restitueretur patri vel ejus heredi, quod in danda dote filiæ vulgo adjici solebat, ut & in pignoribus pactum vulgare dictum est, quod vulgo interponi solebat, ut si intra certum tempus pecunia debita non solveretur, pignus distrahere liceret; *l. pactum vulgare*, *C. de pignerat. act.* id est exceptionem pacti hujusmodi de dimidia dotis lucranda, opponi posse ab herede Marcelli, si maritus totam dotem petat actione ex tacita stipulatione de dote, quia maritus tantum pactus erat de parte dotis lucranda, quia pactum hujusmodi scriptum est in rem, non in personam, quo casu pactum transit in heredem; *l. juris gentium*, *§. pactorum*, *l. tale pactum*, supra, *de pact.* sed in specie proposita, heredem Marcelli non quasi heredem mulieris ex persona defunctæ se exceptione pacti tueri debere, sed ea exceptione, quod defecerit conditio, sub qua convenerat, ut pars dotis remaneret apud maritum, quia mulier non decessit in matrimonio & sine liberis, verum decessit divortio soluto matrimonio & superstite filia: quod enim sub una conditione datum est, sub contraria conditione ademptum intelligitur; *l. aliquando*, infra, *de condit. & demonstrat.* ubi dixi. Eademque exceptione heredi uti licere etiam post mortem mulieris, quia etiam viva muliere si ab eo dos peteretur, tamquam heres Marcelli potuisset eadem exceptione maritum submovere: itaque placuit Marcelli heredem absolvendum esse a petitione dotis, quæ fiebat a marito ex pacto apposito instrumento dotali de lucranda parte dotis. Sed hanc sententiam non derogare petitioni fideicommissi, id est dotis prælegatæ per fideicommissum, quam jure hereditario per filiam heres uxoris Marullus in parte dimidia habebat, ut ait Tryphoninus, id est marito denegatur actio ex stipulatu de tota dote, vel parte dotis lucranda, quia casus pacti appositi instrumento dotali non extitit, salva actione ex testamento de dimidia parte dotis prælegatæ, quia patet successit filiæ, quæ erat heres matris ex semisse, & in hereditate matris nactus est dimidium dotis prælegatæ. Denegata actione ex stipulatu de dote, reservatur actio ex testamento, quæ eundem effectum habet, quia ineptæ actionis electio non perimit idoneam & competentem actionem; *l. cum indebitum*, supra, *de condict. indebit. cap. examinata*, *de judic.* Ad

Ad L. 16. de donat. inter vir. & uxor.

SI maritus constante matrimonio uxori pecuniam donaverit, eaque pecuniam fœnori collocaverit, & ex ea usuras perceperit, has lucratur: donatio non valet quoad sortem, sed usuræ interim perceptæ cedunt lucro mulieris, ut ait Ulpian. ex Juliano *in l. prox.* §. 1. supra, *h. tit.* quia usuræ sunt fructus civiles, qui non veniunt ex re ipsa, sed iure percipiuntur ex negotiatione, puta ex stipulatione vel mora; quæ habet vim tacitæ stipulationis; *l. si navis*, supra, *de rei vindicat.* Quid ergo si vir uxori centum donaverit & mox uxor illa centum mutua dederit creditori sub usuris, & de illis centum quinquaginta perierint apud debitorem, cum esset minus solvendo, & alia quinquaginta duplicata usuris apud se uxor habeat? non plus quam quinquaginta ob causam donationis marito reddere tenetur, *ex hac lege*. Ratio dubitandi erat, quod quinquaginta, quæ perierunt apud debitorem de pecunia donata, videbantur supplenda ex usuris, quas uxor in duplum percepit ex aliis quinquaginta, ne mulier locupletior fiat damno & pauperie mariti. Sed verius est, usuras hujusmodi manere apud uxorem, quia illa eas percepit magis ex industria & negotiatione sua, quam ex re ipsa, cum pecunia natura sua sit sterilis, & non pariat pecuniam. Quod si mulier ex fructibus prædiorum, quæ donata sunt a marito, locupletior facta sit: fructuum ut usurarum donatio non est vetita; *l. prox.* infra, *h. tit.* Hoc verum est in fructibus industrialibus, qui non sine operis nostris, id est satione & cultura proveniunt. Aliud est in fructibus naturalibus, qui non ex facto nostro nascuntur, ut poma & alii fructus arborum, & silva cædua; *l. fructus*, supra, *de usur.* Et si vir uxori decem donaverit, & uxor ex ea pecunia fundum minoris emerit, puta fundum dignum duodecim vel viginti, tenetur tantum restituere decem, non usuras pretii; *l. quod autem*, §. *idemque*, supra, *h. tit.* quia quod minoris prædium uxor emit, hoc habet ex sua industria & negotiatione potius, quam ex pecunia donata; *l. 3.* infra, *ad l. falcid. l. debitor*, §. *ult. ad Trebell.*

Ad L. 39. de pœnis.

EX lege Cornelia & constitutionibus, partus abjecti pœna est capitalis; *l. pen.* † *C. ad l. Corneliam de sicar.* *l. si quis aliquid*, §. *qui abortionis*, *de pœn.* quia partus abactio est homicidii festinatio; Tertull. apologetic. cap. 9. *Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet: homicidii festinatio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet: homo est & qui est futurus, & fructus omnis jam in semine est.* Milesiam quandam mulierem, quæ a secundis heredibus, id est substitutis, accepta pecunia, medicamento sibi partum abegisset, quo substitutis locum faceret, rei capitalis esse damnatam, refert Tryphoninus *in hac l.* ex Cicerone pro Cluentio. Sed & si qua mulier prægnans divortio facto visceribus suis vim intulerit, quo partum abigeret, ne jam inimico marito filium procrearet, in exilium ad tempus relegatur, ex rescripto optimorum Imperatorum, id est Antonini & Severi, ex *hac etiam leg.* & *l. si mulierem*, supra, *ad leg. Cornel. de sicar. l. Divus*, *de extraordinar. criminib.* indignum enim est impune eam maritum liberis fraudare; *d. l. Divus*. Mulier tamen, quæ post repudium partum abegit, mitius punitur, quod utcumque ignoscatur mulieri iratæ ob repudium forte sine causa, & injuria factum. Ob id si mulier gravida, a viro repudiata filium enixa, ut spurium apud acta professa sit, professio a matre irata facta non obest filio; nec tollit locum veritati, ex rescripto eorumdem Principum; *l. Imperatores*,

† Cujac. 19. *obs.* 9.

supra, *de probat.* professio facta a matre post repudium, præsumitur facta in odium mariti, ne suos heredes habeat: testimonii mulieris fides suspecta est propter inimicitias contractas cum viro ex repudio: unde si mulier usumfructum fundi in dotem dederit, divortio soluto matrimonio mulieri datur dotis actio, ut usufructus cedatur a marito, ne relinquat apud inimicum jus ad se translatum; *l. cum in fundo*, §. 2. *vers. divortio*, supra, *de jur. dot.* quæ est etiam Tryphonini. Eodem muliebri ingenio, mulierem a viro repudiatam inimicam pellici, quæ ejus loco est ait Comicus in Hecyra act. 5. scen. 2. *Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.* Et Justin. lib. 28. ubi tradidit, Demetrium Regem Macedonum Antiochi Regis sorore pulsa, matrimonio duxisse uxorem Olympiadis filiam nomine Ptyam: *fiunt igitur nuptiæ*, inquit, *quibus & novi matrimonii gratia adquiritur, & veteris offensa contrahitur.*

RECITATIONES AD LIBR. XI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 78. de jur. dot.

Si mulier, quæ habebat usumfructum in fundo mariti, eidem eum in dotem dederit, quæritur an jus usufructus apud maritum esse intelligatur, & an non utendo amittatur? Ratio dubitandi esse videbatur, quod pactis deterior causa dotis fieri non potest; *l. Attilicinus*, *de pact. dotalib.* Ergo non debet causa dotis deterior esse apud maritum, quam esset apud mulierem, & usufructus fundi in dotem datus a muliere, debet constare apud maritum in eodem jure usufructus. Et cum usufructus abscessetit a muliere dotis causa, transferri debet in maritum cum eadem causa: & hoc est quod insinuat Tryphoninus *init. h. leg.* his verbis: *quamvis ab ea ususfructus decesserit.* Respondet Tryphoninus, maritum, qui habebat proprietatem fundi, si ejusdem fundi usumfructum a muliere in dotem acceperit, non habere usumfructum, id est non possidere fundum jure usufructus, sed habere plenam proprietatem, ut aperte significat his verbis: *Maritus tamen non usumfructum habet, sed suo fundo quasi dominus utitur, consecutus per dotem plenam fundi proprietatem, non separatam usufructu.* Ratio est, quia usufructus extinctus est cessione, & consolidatus proprietati. Ususfructus non potest cedi extraneo, nec alteri quam proprietario, & si cedatur proprietario consolidatur proprietati; *l. si ususfructus*, supra *h. tit.* Ab eo tempore maritus, qui plenam proprietatem habet, non dicitur habere usumfructum fundi, nec in ea causa est, ut non utendo amittat usumfructum, quia non jure usufructus, sed jure suo, jure dominii usumfructum habet. Ususfructus non potest constitui in re propria; *l. 1.* supra, *de usufruct.* nemini res sua servire potest; *l. in re communi*, supra, *de servit. urban.* Divortio autem facto dotis restituendæ causa, maritus in eodem fundo mulieri usumfructum constituere debet, ex *hac l. & l. usufructu*, infra, *solut. matrimon.* ususfructus semel extinctus cessione & consolidatione, non idem constituitur, sed novus suscitatur, qui fit penes mulierem jure novæ servitutis: is enim qui fundum habet, id est plenam proprietatem, quamquam usumfructum non habeat, tamen usumfructum cedere potest; *l. quod nostrum*, supra, *de usufruct.* Ut & si mulier fundum, cui prædium viri servitutem debebat, in dotem dederit, confusione servitus extinguitur, sed soluto matrimonio, redintegrata servitute officio judicis, fundus restituitur mulieri, vel heredi ejus; *l. si maritus 7.* §. 1. infra, *de fund. dotal.* Quod si mulier in matrimonio decesserit,

ferit, maritus non videtur dotem lucrari, quia etsi eam uxorem non duxisset, fructuariæ morte finitus usufructus ad proprietatem rediret, ideoque non confert in ejus funus, ut ait Tryphoninus *hic*, quia maritus non confert in funus uxoris, nisi quatenus dotem lucratur; *l. in eum*, *l. Celsus*, supra, *de religios. & sumpt. funer.*

Ad §. 1. ejusdem leg.

SI pater pro filia in dotem dederit usumfructum, quem habebat in fundo generi, in matrimonio demortua filia, habebit ex sua persona usufructus petitionem, id est actione de dote efficiet, ut usufructus pridem in dotem datus filiæ nomine, dotis restituendæ causa redintegretur, vel potius de novo constituatur, quia quo jure mortua filia in matrimonio dos profectitia redit ad patrem; *l. jure succursum*, *h. tit. l. dos a patre*, *C. solut. matrimon.* patri danda est actio de dote, ut usufructus dotis nomine a se datus pro filia, & consolidatione extinctus, mortua filia in matrimonio redintegretur, quæ est summa *h. §.*

Ad §. 2. ejusdem leg.

SI mulier fundi sui usumfructum marito dotis causa dederit, tunc ex mariti persona proprie erit usufructus, id est maritus incipit habere usumfructum ex sua persona proprio jure, quia maritus est dominus dotis; *l. quamvis*, supra, *h. tit. l. in rebus*, *C. eod.* Et si per tempus non utatur, non utendo usufructus ipsi perit, quia usufructus amittitur non utendo; *l. pen. C. de usufruct.* Sed ubi non utendo maritus amisit usumfructum, quærit Tryphoninus, an etiam nunc dotata sit mulier, id est an mulier desinat esse dotata? Et quidem si dominium fundi, id est proprietatis, ad quam consolidatione reversus est usufructus, hodie est apud mulierem; potuit enim fieri quod fundum mulier alienavit, vel non alienavit, ut ponit Accursius, nihil jam in dote habet, quod actione dotis consequatur ab eo, id est a marito, cui imputari non potest, quod non utendo amisit usumfructum, ex quo ipsa lucrum sensit consolidatione usufructus cum proprietate. Culpam imputare non potest qui ex culpa lucrum sensit: de culpa mariti mulier queri non debet, de qua profecit, uti culpam imputare non potest qui culpæ causam dedit: ob adulterium mulieris non lucratur dotem maritus, qui lenocinium præbuit, cur enim improbet mores maritus, quos ipse corrupit, aut postea probavit? *l. cum mulier* 47. infra, *soluto matrimon. l. si uxor*, *§. judex*, *ad leg. Jul. de adulter.* & culpanda non videtur mulier ei cujus gratia peccavit. Hoc argumento defensa Medea apud Jasonem; Senec. in Medea: *Tibi innocens sit, quisquis est pro te nocens*. Ergo indotata erit mulier, id est perinde habetur, ac si ab initio dotata non fuisset, quia usufructus, in quo dos consistebat, semel consolidatione extinctus est, ita ut videatur numquam abscessisse a proprietate, sicuti cum miles filiusf. de peculio nihil decernit, non nunc obvenisse patri, sed non esse ab eo profectum creditur; *l. proponebatur*, *de castrens. pecul.* Quod si mulier usufructu fundi in dotem dato alienaverit proprietatem, quæ sine emolumento mulieris plenior facta est, cum usufructus marito non utente per tempus, non redeat ad mulierem, quæ jam proprietatem alienavit, sed consolidetur proprietati, adhuc mulier dotata est, id est non desinit usumfructum in dote habere, quia maritus tenetur ei actione de dote, quod culpa sua usumfructum non utendo amiserit. Dotem habere videtur, quæ habet actionem ad dotem recuperandam, vel ejus æstimationem; *l. rem in bonis*, infra, *de adquir. rer. domin.* si enim maritus usumfructum in dotem datum habere perseverasset, ad tempus usque soluti matrimonii, id est non utendo non amisisset, divortio fa-

luto matrimonio, commodo mulieris cederet restitutio ususfructus, quia etsi non statim transiret ad mulierem, sed ad emptorem proprietatis, tamen vel pretio, vel beneficio sine incommodo mulieris ad proprietatem forte reverteretur, forte numerato pretio mulieri ab emptore proprietatis, vel quopiam beneficio ei collato in repensam damni ususfructus. Maritus sc. hoc casu tenetur constituere usumfructum mulieri, vel agere cum proprietario, ut mulieri constituat usumfructum, vel aliquid det pro eo; *l. usufructu*, infra, *solut. matrimon.* pretio vel beneficio, beneficium enim est vice pretii seu numeratæ pecuniæ ἀντίδωρον, id est remuneratio, est genus quoddam permutationis, unde qui remunerationem accepit, eatenus locupletior factus videtur; *l. sed etsi lege*, §. *consuluit*, *vers. plane*, supra, *de petit. hereditat.* Sed etsi gratis mulier remittat usumfructum proprietario, remissio ipsa ususfructus in lucro esse potest, quia est species beneficii, quo naturaliter obligatur, aut saltem provocatur proprietarius ad remunerandum: species lucri est ex alieno beneficii debitorem sibi adquirere; *l. si pignore*, §. 1. infra, *de furt.* & beneficio affici hominem interest hominis; *l.* 7. supra, *de servis exportand.* propter spem remunerationis & laudem humanitatis. Quod si maritus non utendo non amiserit usumfructum, morte mulieris non finitur ususfructus apud maritum, quia mulier, quæ usumfructum fundi in dotem dederat, non erat fructuaria, sed maritus; morte mulieris soluto matrimonio; maritus retinet usumfructum, quia lucratur dotem. Jure digestorum dos adventitia, quæ datur a matre vel avo materno vel ab extraneo quolibet, vel ab ipsa muliere de suo peculio, mortua in matrimonio muliere remanet penes virum, ut ostenditur in *l. dotale*, † *de fund. dotal. l. Celsus*, *de religios. & sumptib. funer. l. sed etsi* 23. *de evict. l. mulier*, *de condit. institut.* Ex constitutione Justiniani dos adventitia mortua in matrimonio muliere non cedit lucro mariti, sed transmittitur ad heredes mulieris ex tacita stipulatione, nisi instrumento dotali aliud convenerit; *l. unic.* §. *illo procul dubio*, *C. de rei uxor. act.*

Ad versic. divortio ejusd. §.

Divortio soluto matrimonio fructus dividuntur inter virum & uxorem, pro rata ejus anni quo matrimonium stetit, ex *d.* §. *l. fructus*, alias *l. divortio*, *l. si marito*, §. *ult.* infra, *solut. matrimon. l. unic.* §.† *cumque ex stipulatu*, *vers. sed & novissimi*, *C. de rei uxor. act.* ratio est quia fructus dotis cedunt lucro mariti propter onera matrimonii; *l. dotis fructum*, *h. tit*, & consequenter pro ea parte anni, quo sustinuit onera matrimonii. Si mulier usumfructum fundi sui in dotem dederit, divortio soluto matrimonio, si mulier tunc habeat proprietatem, id est sicut habebat tempore dotis constitutæ, tenetur ei cedere usumfructum, quo fiet ut cum proprietate consolidetur. Sed & si non sit fundi domina, puta si constante matrimonio alienaverit proprietatem, mulieri agenti actione de dote, maritus tenetur a se dimittere, id est cedere usumfructum, quia mulieris interest ei cedi usumfructum, forte quia tenetur actione ex empto usumfructum præstare emptori. Venditor cavere debet emptori habere licere; *l. ex empto*, §. *idem Neratius*, *de act. empt.* aut mulier pretium ususfructus consequi speret, puta si agat cum proprietario, ut ei aliquid det pro remissione ususfructus, ut ostenditur *hic*, & *in l. usufructu*, infra, *solut. matrimon.* vel cuivis, id est extraneo, magis gratiam præstare ei relinquendo usumfructum, quam relinquere apud inimicum, id est apud maritum divortio infensum, a quo forte sine causa per injuriam repudiata est, licere ei civile est. Nec repugnat, quod malitiis non est indulgendum, puta non est indulgendum bonæ fidei emptori, qui in fundo alieno imprudens ædificavit, si evicto fundo tectorium, quod parietibus induxit, aut picturas corradere velit, nihil

nihil laturus nisi ut officiat ; *l. in fundo*, supra, *de rei vindicat.* quia non incivile est, si mulier sine causa repudiata malit gratificari extraneo, a quo potest sperare opem vel remunerationem, quam viro infensissimo, a quo nihil habet sperandum, nec videtur malignitati mulieris indulgeri, cum ei relinquitur potestas gratificandi extraneo potius, quam viro propter divortium suspecto ; quia interdum locus est gratificationi, ut in casu *l. ult.* supra, *de religios. & sumptib. funer.* si plura prædia quis habuerit, & omnium usumfructum singulis personis legaverit, poterit in unum inferri sepulturæ causa, & electio erit heredis, & gratificationi locus, salva fructuario utili actione ex testamento in heredem ad recipiendum quanti propter eam electionem minor est ususfructus. Et in *l. 3. §. si cum omnes*, infra, *ad Silan.* si servus uni e dominis opem tulerit adversus vim latronum, cum omnibus ferre non potest, excusatur : illud enim nimis durum est dicere, si cum duobus auxilium ferre non posset, elegit alteri esse auxilio, electione crimen eum contraxisse.

Ad §. 3. ejusd. leg.

SI mulier viro usumfructum in dotem dederit, & constante matrimonio eidem fundum vendiderit, quæsitum est divortio soluto matrimonio, quidnam dotis judicio recuperare debeat ? Respondit Tryphoninus, multum referre quanti fundus venisset, nam si nudam proprietatem vendiderit, æstimatione facta, sc. nudæ proprietatis, mulier dotis judicio pretium ususfructus recuperabit, unde si vir ante litem contestatam super actione de dote mortuus fuerit, heredes ejus nihil præstituros, quia ususfructus dotis causa constitutus ex persona mariti, morte ejus extinctus est, ex *hoc* §. sc. consolidatione. Nec hac de re deterior esse debet conditio viri, quam cujuslibet alterius, quia ut quilibet emit ab uxore proprietatem fundi, cujus ususfructus sibi in dotem datus erat. Constante matrimonio donatio vetita est inter virum & uxorem, sed emptio, venditio, societas, vel alius contractus non prohibetur, dummodo non fiat donationis causa ; *l. 5. §. circa venditionem*, *l. cum hic status*, *§. si inter*, *& seq. de donat. inter vir. & uxor. l. alimenta*, *§. ult. de aliment. legat.* Nam si quilibet alius emisset proprietatem a muliere, heres viri nihil præstaret, sc. morte viri reverso usufructu ad proprietatem. Ceterum si totus fundus, id est tota proprietas venisset, quanti potuit venire non detracto usufructu, nulla est actio de dote, quia mulier intelligitur constante matrimonio dotem jam recepisse. Constante matrimonio dos mulieri reddi potest certis de causis, puta ut æs alienum solvat, ut fundum idoneum emat, ut se suosque alat, vel eos ab hostibus redimat ; *l. mutus*, §. 1. *l. ult. h. tit. l. quamvis*, infra, *solut. matrimon.* vel si maritus vergat ad inopiam ; *l. si constante*, *eod. tit. l. servum dotalem*, *de manumiss.* de quibus intelligenda est *l. unic. C. si dos constante matrimon.*

Ad §. 4. ejusd. leg.

SI mulier marito in dotem dederit fundum communem sibi & Titio, & socius egerit cum marito judicio communi dividundo, fundusque socio in solidum adjudicatus fuerit, (quod fieri nihil vetat in judicio familiæ erciscundæ vel communi dividundo, si res commode dividi non possit, potest judex eam in solidum adjudicare uni ex coheredibus, vel consortibus, & eum condemnare alteri in certam quantitatem pecuniæ, quanti pars est ; *l. item Labeo*, §. † *familiæ* 1. *l. si familiæ* 55. supra, *famil. ercisc. l.* 1. *C. commun. dividund.*) hoc casu in dote erit ea quantitas pecuniæ, qua socius marito damnatus fuerit. At si admissa licitatione, id est re deducta in licitationem, extraneo pluris licitanti fundus communis addictus fuerit, ut fieri potest ; *l. ad officium*,

C. comm. dividund. pretii portio, quæ distracta est, id est pretium portionis, quæ distracta est, erit in dote, ut *hic & l. communi dividundo*, §. *si debitor*, supra, *commun. dividund.* ita ut non vice corporis, id est rei immobilis, habeatur, nec secuto divortio, quod in numerato est, id est in pecunia numerata, restituatur, sed statuto tempore solvi debeat. In actione rei uxoriæ dos, quæ pondere, numero, & mensura constabat, soluto matrimonio reddebatur annua bima trima die, id est tribus pensionibus: dos, quæ consistebat in rebus immobilibus, rebus soli, reddebatur statim a soluto matrimonio: sed ex constitut. Justiniani dos, quæ consistit in rebus mobilibus, redditur intra annum, quæ in rebus immobilibus, præsenti die; *l. unic.* §. *cum autem*, *C. de rei uxor. act.* Quod si marito fundus adjudicatus fuerit, pars utique data in dotem dotalis manebit, sed divortio soluto matrimonio mulier si petat partem, quæ est in dote, non auditur, nisi parata sit alteram partem suscipere refuso pretio adjudicationis, quia ea pars ad maritum pervenit propter dotalem, id est maritus non ultro accessit ad emptionem alterius partis, sed ex necessitate: adjudicatio est emptio necessaria; *l. communi dividundo*, §. *si debitor*, supra, *commun. dividund. l.* † *si pignori*, *famil. ercisc. l. Julianus*, §. *idem Celsus*, *de act. empt.* sed an constante matrimonio in dote sit utraque pars, id est non modo quæ data fuit in dotem, sed etiam altera pottio, quæ per adjudicationem accessit? Tryphoninus sententiam rogatus ait, se in auditorio dixisse, (id est in auditorio præfecturæ prætorianæ, is enim fuit unus ex assessoribus Papiniani tum præfecti prætorio; *l. ult.* infra, *de jur. fisc.*) illam solam partem esse dotalem, quæ ab initio data est in dotem, quia initium obligationis spectandum est; *l. denique*, §. † *scio*, supra, *de minorib. l. in bello*, §. *codicilli*, supr. *de captiv. & postlim. reverf.* & hæc fuit sententia Juliani, quam probat *hic* Tryphoninus, licet regulariter nemo invitus cogatur emere & vendere; *l. invitum*, *C. de contrah. empt.* si mulier marito in dotem dederit fundum communem sibi & Titio, & socio agente communi dividundo, marito fundus adjudicatus sit, mulier una cum parte dotali tenetur alteram suscipere refuso pretio adjudicationis, & maritus tenetur eam vendere uxori, quia invitus non est compellendus ad communionem; *l. si non fortem*, §. *si centum*, supra, *de condict. indebit.* propter discordias, quas materia communionis solet excitare; *l. cum pater*, §. *dulcissimis*, *de legat.* 2.

Ad §. *ult. ejusd. leg.*

SI mulier dotis constituendæ causa marito delegaverit debitorem suum, qui tutus erat exceptione perpetua, ne solveret, & idem indebitam pecuniam per errorem dotis nomine stipulanti promiserit, cogetur solvere marito, quia delegatione novata est obligatio; *l.* 1. 2. & 3. *C. de novat.* Et si solvat, non potest condicere indebitum adversus maritum, quia maritus secutus est fidem delegati, & negotium suum gessit, non delegantis; *l. si donaturus*, supra, *de condict. caus. dat.* non aliter sc. contracturus, sed habet condictionem adversus mulierem, vel patrem qui delegaverit, nimirum condictionem incerti, ut liberetur obligatione, si nondum solverit, & condictionem certi si solverit, ex *hoc* §. & *l. pure*, §. *pen. de dol. & met. except.* & *d. l. si donaturus.*

Ad L. 16. de fund. dotal.

SI fundum, quem Titius bona fide possidebat, & longi temporis possessione usucapere cœperat, mulier ut suum marito in dotem dederit, id est dare promiserit, nec enim tradita est possessio fundi, quem Titius possidebat, (non improprie dos dari dicitur antequam tradatur; *l. si ego*, *l. si rem æstimatam*, & *seq.*

& seq. supra, *de jur. dot. l. creditor*, §. *prædium*, *de act. empt.* dos sola conventione constituitur, quia nuda promissio obligat ad dotem præstandam; *l. promittendo*, † *de jur. dot.*) & marito per negligentiam fundum non vindicante, cum id facere posset Titius usucœpit, maritus rem periculi sui fecit, quia præstat æstimationem rei. Ratio dubitandi erat, quam sibi objicit Tryphoninus, quod lex Julia, quæ vetat fundi dotalis alienationem, pertinet etiam ad hujusmodi adquisitionem, quæ sc. fit per usucapionem. Alienationis appellatione continetur usucapio, videtur enim alienare qui patitur usucapi; *l. alienationis*, infra, *de V.S.* Lex Julia, quæ vetat alienationem & usucapionem, æque est modus adquirendi dominii, alienatio enim est omnis actus quo transfertur dominium; *l.* † 1. *C. de fundo dotal. l. ult. C. de reb. alien. non alienand.* Ergo videbatur dos non posse usucapi culpa & negligentia mariti, cum non possit alienari, aut saltem non usucapi periculo mariti, quia satis videtur nihil esse quod imputetur marito, qui passus est rem usucapi, cujus possessio ei tradita non est, Titio eam possidente. Dominium non transfertur nudo pacto sine traditione & possessione; *l. traditionibus*, *C. de pact.* Dos tamen est periculo mariti, etiam si nondum traditio secuta sit, quia maritus ipso jure factus est dominus dotis, & habuit rei vindicationem: & licet sententia, seu interpretatione legis Juliæ, prohibeatur usucapio rerum dotalium, tamen lex Julia impedit quidem usucapionem nondum cœptam, sed non interrumpit inchoatam, &, ut ait Tryphoninus, non interpellat possessionem, id est usucapionem jam cœptam, antequam fundus in dotem constitueretur: quandoque possessio pro usucapione accipitur, ut *hic*, *& l. denique*, supra, *ex quib. caus. major.* quia sine possessione usucapio non procedit; *l. sine possessione*, *de usucap.* usucapio non incipit contra maritum propter legem Juliam, quæ vetat alienationem fundi dotalis, sed ante cœpta adversus mulierem non desinit currere contra maritum, ut præscriptio cœpta contra heredem impletur contra substitutum; *l. si heres* 70. §. *si temporalis*, infra, *ad Trebellian.* ubi dixi. Nec istud quoque dubitatione carebat, quod ea, quæ ab initio constiterunt, irrita fiunt, si in eum casum recidant, a quo incipere non potuerunt; *l. quia in eum casum*, supra, *ad leg. Aquil. l. existimo*, *de V. O.* Ergo usucapio, quæ recte cœpit adversus mulierem, videbatur non procedere adversus maritum, quia in eum casum res pervenit, a quo incipere non potest, propter prohibitionem legis Juliæ. Tamen usucapio cœpta adversus mulierem currit adversus maritum, quia dominium dotis transfertur in maritum: maritus potest vindicare fundum dotalem, & si fundum vindicare neglexerit, periculum in se suscipit: & hoc verum est si tempore dotis constitutæ idoneum tempus superesset ad implendam præscriptionem, quod si pauci dies superfuerunt, & res fuit in confinio legitimi temporis, ut eleganter ait *l.* 2. *C. Theod. de dilat.* hoc casu periculum erit mulieris, quia nihil est quod imputetur marito, ut subjicit Tryphoninus *in fine h. leg.* modici temporis mora non imputatur marito, & usucapio proxime implenda sub tempus dotis datæ, pro impleta jam habetur mora & negligentia mulieris potius, quam viri, qui non habuit idoneum tempus ad interrumpendam usucapionem. Modicum tempus intelligitur, quod effluxit, dum maritus se comparat ad agendum, dum hospitium conducit, sarcinulas componit, advocatum quærit; *l. ab hostibus*, §. *sed quod simpliciter*, supra, *ex quib. caus. major*, si quis sine die constituatur se soluturum, datur modicum tempus, quod non est minus decem dierum; *l. promissor* 21. §. 1. supra, *de constitut. pecun.* sed rectius quod sit modicum tempus definitur arbitrio judicis; *l.* 1. *in fin.* supra, *de jur. deliber. l. si domus*, §. 2. *de legat.* 1. Et ita intelligendum quod dicitur in *l. quod dicimus*, infra, *de solut.* quod statim solvendum est, cum aliquo temperamento temporis intelligendum esse, quod vix potest constitui aliter quam arbitrio judicis. Non imputatur marito, quod sta-

Sarcinæ sunt vestes & alia necessaria ad usum; Martial *lib.* 12. *epig.* 32. *vidi Vacerra sarcinas tuas, vidi: quas non retentas pensione pro bima portabat uxor rufa crinibus septem,*

G ii

tim post nuptias sibi non vigilaverit ad interrumpendam usucapionem, quia utcumque indulgendum recens uxorato, ne confestim litis causa ab uxore recedat: unde in jus vocandus non est, qui uxorem duxit; *l.* 2. supra, *de in jus vocand.* & lege Mosis qui uxorem duxerat, intra annum vacabat a bello & aliis muniis publicis. Et ita interpretandum est quod dicitur in *l. ob res*, *in fin. de pact. dotalibus*, si convenerit ne manente matrimonio vivo patre dos petatur, mortuo patre dotem esse periculo viri, si ante solutum matrimonium facultatem petendi habuerit.

Ad L. 29. rer. amotar.

SI mulier divortii consilio, id est cogitans de divortio, res viri amovit, in eam non datur furti actio, quibusdam existimantibus eam furtum non facere in rebus viri, quia societas vitæ quodammodo dominam eam faceret, id est induceret rerum communionem inter virum & uxorem. Aliis furtum quidem eam facere, sed furti non esse actionem, nam in honorem matrimonii, & propter reverentiam personarum, turpis, id est famosa actio, qualis est furti, in uxorem denegatur; *l.* 1. 2. & 3. §. 2. supra, *h. tit.* Et quamvis veritate furtum fiat, levius coercetur, ex *hac lege*, in uxorem sc. non datur actio furti, quæ est famosa, sed datur actio rerum amotarum, quæ non est famosa, cum sit condictio; *d. l.* † 3. & *l. rerum*, supra, *h. tit.* condictiones, quamvis ex causis famosis, id est delicto, pendeant, non sunt famosæ; *l. cessat*, infra, *de oblig. & act.* Actio furti est in quadruplum, rerum amotarum actio in simplum; *l. ad fiscum*, *h. tit.* hæc actio licet ex delicto nascatur, non pœnæ, sed rei persecutionem continet; *l. si mulier*, §. *hac actio*, supra, *h. tit.* Actio rerum amotarum hoc commune habet cum actione furti, quod in actione rerum amotarum juratur in litem, nimirum si uxor, quæ res viri amovit, eas non restituat, tenetur quanti actor juratus litem æstimaverit; *l.* 8. §. 1. & *tribus ll. seqq.*, supra, *h. tit.* sicut in actione furti; *l. cum furti*, supra, *de* † *in lit. jur. l. in furti actione*, infra, *de furtis*, & in actione rerum amotarum, æstimatio, quæ fit jurejurando in litem, refertur ad tempus quo sre amotæ sunt, nam rei veritate furtum committitur, *ex hac lege*, sicut in actione furti juratur in litem, quanti res fuerit cum furtum factum fuit; *d. l. cum furti*. Item res amotæ, a bonæ fidei possessore non usucapiuntur, *ex hac eadem lege*, sicut nec res furtivæ; *l.* 4. §. *quod autem*, infra, *de usucap.* sed si res amotæ postea pluris factæ non restituantur, crescit æstimatio, id est res æstimatur quanti res pluris fuit, ut in condictione furtiva, ex sententia Tryphonini *in fin.* In condictione furtiva sc. ejus temporis æstimatio fit, quo res plurimi fuit, quia semper fur est in mora; *l. in re furtiva* 8. §. 1. supra, *de condict. furtiv.* & tunc cum res pluris fuit furtum factum esse videtur; *d. l. in furti actione*. Res amotæ dicuntur, quas mulier amovit cum divortii consilium iniisset; *l. si concubina*, §. *res amotas*, supra, *h. tit.* Amovetur proprie quod de suo loco movetur; Terent. in Adelph. act. 4. scen. 1. *Age, tamen ego hunc amovebo:* ubi Donatus: *proprie amovetur saxum de loco.*

RE-

RECITATIONES AD LIBR. XII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. † 53. *folut. matrimon.*

EX contractu filiif. duo obligantur, filiusf. in solidum, pater quatenus est in peculio, vel in rem versum, actione de peculio, vel de in rem verso; *l. tam ex contractibus*, *de judic. l. si quis cum filiof. de pecul.* si filiof. dos data sit, ipse quidem dotis actione tenetur in solidum, jure civili sc. pater autem dumtaxat tenetur quatenus est in peculio, nec interest quoad filium in peculio dotem habeat necne, sed filius tenetur tantum de dote in quantum facere potest, pater autem tenetur quatenus erit in peculio tempore rei judicatæ, ex *h. l.* filiusf. ipso jure obligatur in solidum, sed si de dote cum eo agatur, beneficio legis tenetur dumtaxat quatenus facere potest; *l. maritum*, supr. *h. tit.*

Ad L. † 50. *de re judic.*

SUnt quædam personæ, quæ non conveniuntur in solidum, sed in quantum facere possunt, sc. non deducto ære alieno, quod aliis creditoribus debeant, puta parens, patronus, maritus si conveniatur de dote restituenda, socius si sit socius omnium bonorum, miles armatæ militiæ; *l. sunt qui*, *& dd. seqq. l. & exheredatum*, supra *h. tit.* is solum, qui ex donatione convenitur, tenetur in quantum facere potest, deducto ære alieno, & deducto ne egeat: deducto ære alieno, id est deducto eo quod aliis creditoribus debet ex dissimili causa; *l. inter eos*, §. *ult. l. cum ex causa*, *& d. l. exheredatum*, *h. tit.* iis enim prius satisfieri oportet, quam donatario, quia non est verus creditor: donatio non est verum debitum, sed debitum lucrativum, & pinguius, id est laxius, agitur cum eo qui tenetur ex donatione, quam cum eo qui tenetur ex vero debito, ut subjicitur in *fine d. l. & exheredatum*, ne donator ex liberalitate sua inops fieri periclitetur, ut ait Tryphoninus in *hac leg.* quæ est particula præcedentis: unde donator non tenetur de evictione; *l. Aristo*, §. *ult. de donat. l. 2. C. de evict.* Idemque non tenetur redhibitoria, ne liberalitatis suæ pœnam patiatur; *l. ad res*, supra, *de ædilit. edict.* Hieronym. in epist. ad Ephes. libr. 1. in proem. *Noli de gratuito munere judicare*, *& ut vulgare proverbium est*, *equi dentes inspicere donati*.

Ad L. 52. *eod. tit.*

INter virum & uxorem non datur actio furti, sed rerum amotarum jure constituto, id est ex edicto perpetuo; *l. 1.* supra, *rer. amot. l. 2. C. eod.* actio de dote restituenda in maritum non est in solidum, sed in quantum facere potest, propter honorem & reverentiam transacti matrimonii. Actio rerum amotarum est in solidum; *l. 1. 2. & 3.* supra, *eod. tit.* Ratio dubitandi erat, quam sibi objicit ipse Tryphoninus in *hac lege*, quod hæc actio videtur præcedentis societatis vitæ causam habuisse, id est in ea videtur habenda ratio pristinæ societatis vitæ, quæ fuit inter conjuges, & ut inter socios non datur actio in solidum, sed in quantum facere possunt; *l. sunt qui*, supra, *h. tit.* eodem jure inter maritum & uxorem non esse dandam actionem rerum amotarum in solidum, sed in quantum facere possunt, ob reverentiam societatis, quæ

fuit inter conjuges. Tryphoninus tamen recte concludit rerum amotarum actionem dari in solidum, non in quantum facere potest, quia hæc actio oritur ex malo contractu, & delicto, id est ex furto vel amotione, quæ pene furtum est, ut *hic*, *&* *l. si mulier*, §. *pen.* *&* *ult.* supra, *rer. amotar.* delictum est quasi contractus, quia ex eo nascitur actio, quasi ex contractu. Et ita filiusf. quamvis ex contractu in eum actio non detur nisi in quantum facere potest, tamen ex delicto convenitur in solidum; *l. sed si ex parte*, §. *quamquam*; supra, *quod cum eo qui in alien. potest. l. 2. C. eod.*

RECITATIONES AD LIBR. XIII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 4. qui petant tutor.

Donell. *lib.* 5. *cap.* 8.

EX constitutione Divi Severi mater tenetur tutores petere liberis impuberibus, & si non petat repellitur a legitima eorum successione, quasi indigna, ex *hac lege*, infra, §. 3. *l.* 2. §. 1. *&* 2. supra, *h. tit. l.* 3. 6. 8. *&* *ult. C. eod. l.* 2. §. *si mater* 23. infra ad *Tertyllian.* si liberi sc. impuberes moriantur; *l. omnem*, *C. ad Tertyllian. l. sciant*, *C. de legitim. hered.* Constitutione D. Severi continetur & mater, quæ non legitime datos a patre tutores, puta datos in diem vel sub conditione, non postulavit decreto confirmari, ut ait Tryphoninus *init. hujus leg.* quia mater tenetur tutores petere filiis: quæ verba accipienda sunt cum effectu, ut si non jure dati sint, petat confirmari.

Ad §. 1. ejusd. leg.

† Ex sententia h. §. *quid ergo si non fuerint omnes*, imputatur. Intentio tamen auctoris probatur ex *l. credendum*, §. 1. *qui pet. tut.*

SI pluribus idoneis datis tutoribus, unus eorum decesserit vel ad tempus excusatus fuerit, si mater in locum ejus alium non petat, quia reliqui administrationi tutelæ sufficiebant, incidit quidem in verba constitutionis, sed sententia constitutionis locum non habet, nisi ubi mater, non habentibus tutores idoneos, non petet. Nec est quod matri imputetur, cur tutorem non petat liberis in locum excusati vel ut suspecti remoti, si non omnes excusati vel ut suspecti remoti sunt; *l.* † 2. §. *quid ergo si non omnes*, *ad Tertyllian.* ut ceteri qui supersunt tutelæ oneri sufficiant.

Ad §. 2. ejusdem leg.

SI tutore pupilli suspecti postulato decretum fuerit, ei alium adjungi, ut in casu *l. si tutor*, infr. *de suspect. tutor*, mater alium tutorem petere debet, & si non petat incidit in sententiam constitutionis, *ex hoc* §. Eadem pœna tenetur is qui sententia legis, ac qui verbis legis tenetur; *l. nominis 6.* §. 1. *de V. S. l. non dubium*, *C. de legib.*

Ad §. 3. ejusdem leg.

SI mater non petat tutores filio impuberi, repellitur a legitima ipsius hereditate, ut supra dictum est: quod si mater non petat tutorem filio, a quo sibi particulare legatum vel fideicommissum relictum est, sub conditione si sine liberis, vel si intestatus decesserit, non excluditur a petitione fideicommissi, quia fideicommissi petitio, quæ alieno judicio descendit, puta ex testamento patris, non

non perimitur, inquit Tryphoninus, ex hoc sc. quod mater tutorem non petiit liberis, quia mater ex testamento viri succedit, non ut mater, sed ut quilibet extraneus, ut & mater quæ transiit ad secundas nuptias, quamvis ab intestato succedat liberis quoad usumfructum tantum in bonis quæ ex paterna substantia ad eos pervenerunt, ex testamento succedit liberis pleno jure sicut institutus quilibet; *auth. ex testamento*, C. *de secund. nupt.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

SI mater tutorem suspectum filio impuberi non removerit, nec verbis nec sententia constitutionis tenetur, quia ejusmodi facta æstimare & dijudicare virilis animi est: potest etiam delicta ignorare mater, id est non imputatur matri si ignoret causam removendi suspecti tutoris, propter imperitiam sexus, satisque est si mater talem tutorem petiit, qui prævia inquisitione per prætorem habita idoneus apparuit, ut ait Tryphoninus *hic*, unde idoneos tutores facultatibus & moribus mater petere debet, sed facile ei ignoscitur, si locupletes petierit; *l.* 2. §. *idoneos*, infra, *ad Tertyll.* a matre non exigitur tale judicium, ut de idoneitate, quæ pendet ex moribus, judicare velit, ideoque nec judicium matris sufficit ad eligendos tutores, sed inquisitio requiritur, etsi mater tutores testamento det liberis institutis in propriis bonis, ut subjungit Tryphoninus *in fine h. leg.* mater non recte tutorem testamento dat liberis etiam in propriis bonis, & si dentur, decreto prætoris adhibita inquisitione confirmandi sunt; *l.* 2. supra, *de confirm. tutor.*

Ad L. 39. de excusat.

TUtoribus datis dantur quinquaginta dies continui, ex quo scierint se tutores datos ad contestandas, id est proponendas testato, seu per libellum excusationes; *l. scire oportet*, §. *aliud*, §. *quinquaginta*, *l. quinquaginta*, supra, *h. tit.* & §. *sed si ita scriptum*, infr. † *h. tit. l. Titius filiis*. Eisdem quatuor menses continui a die nominationis dantur ad peragendam litem super causis excusationis; *d. l. quinquaginta*. Alias lites civiles triennio definiuntur; *l. properandum*, C. *de judic. auth. qui semel*, *quomod. & quand. judex*. Si tutor datus cum institueret, id est inciperet proponere excusationes, mora contradictionis impeditus est quominus decreto prætoris excusaretur, excusatio recte probatur, *ex hac lege*, id est etiam post quatuor menses, quia tempus non currit impedito; *l. cum notissimi*, §. *illud autem*, C. *de præscript.* 30. *annor. cap. quia diversitatem*, *de concess. præbend.* Excusatio per libellum proponitur, sed tutor non excusatur, nisi decreto prætoris causa cognita, & hoc est quod dicitur *l. excusare*, *h. tit.* tutorem non excusari per libellum.

Instituere, insistere, instare; Cujac. *ad l.* 15. *de excusat. tut.*

Ad L. 45. eod. tit.

SI tutor testamento datus liberis Titii, quoad reipublicæ causa non aberit, tutelam testamento delatam gesserit, deinde reipublicæ causa abesse cœperit, & ob absentiam excusatus sit a tutela, & desierit abesse reipublicæ causa, puta a legatione, vel militia reversus, quæritur an teneatur resumere tutelam, vel quasi a nova tutela nunc delata se excusare possit, etiam ob absentiam reipublicæ causa? Ratio dubitandi esse videbatur, quod semel excusatus a tutela cœpta, ob absentiam reipublicæ causa, non videtur compellendus eam resumere postquam desierit abesse reipublicæ causa, ne duplici onere gravetur intra annum, quo vacant a tutelis & aliis muneribus publicis qui abesse desierunt reipublicæ causa; *l. non solum*, *in princ.* & §. *annus* 1. §. *quas*

denique, supra, *h. tit.* Respondet Tryphoninus, absentem reipublicæ causa, postquam desierit abesse, non excusari a tutela jam cœpta, quia absentes reipublicæ causa excusantur quidem a nova tutela post reditum intra annum, non a tutela jam cœpta, hanc enim recipiunt statim nullo spatio interjecto, & reversi continuo hærent tutelæ ante susceptæ, etiam intra annum; §. *sed si ita scriptum*, *versic. quia igitur*, infra, *h. leg. & d. l. non solum*; non excusantur quasi a nova tutela, quia non videtur nova tutela, quæ jam ante gesta est. Hoc casu tutela non defertur de novo, sed intermissa ob publicam causam, cessante causa redintegratur. Quod si tutor datus abesse cœperit reipublicæ causa, & interim liberos susceperit vel aliam excusationem sibi paraverit, & abesse desierit reipublicæ causa, non excusatur numero liberorum postea susceptorum, non excusatur quasi a nova tutela, quia non videtur nova tutela, sed una tutela est cum ea quæ jam suscepta est ante absentiam reipublicæ causa. Numerus liberorum superveniens non excusat a tutelis vel aliis muneribus publicis, ut *hic & l. pen. §. hoc circa*, *de jur. immunitat.* ut & privilegium superveniens non mutat forum; *l. cum quædam*, supra, *de jurisdict.* Nec agi tutelæ ob prius tempus, id est ob priorem administrationem, potest, ut subjungit *hic* Tryphoninus, priusquam scilicet tutela repetita finita sit, quia non alia, sed una est tutela, & tutelæ agi non potest, nisi finita tutela; *l. 4. l. si tutor 9. §. ult.* infra, *de tutel. & rat. distrahend.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI Titius testamento tutor datus sit, & cum Reipublicæ causa abesse cœperit, testamento remotus sit a tutela, & rursus cum redierit tutor datus sit, quæritur an excusetur a tutela, ob absentiam reipublicæ causa, aut aliam causam supervenientem? Tryphoninus, ut solet, priusquam solvat quæstionem aliam proponit, an tutores testamento dati ex die vel sub conditione necesse habeant se excusare pendente die vel conditione, & inprimis an quinquaginta dies, qui eis dantur ad proponendas excusationes, eis cedant ante diem, vel conditionis eventum? Et ad hanc quæstionem prius respondet Tryphoninus, tutorem testamento datum ex die vel conditione, non ante esse tutorem, quam dies vel conditio extiterit, quia dies vel conditio suspendit actum; *l. cedere diem*, infra, *de V. S. l. is cui*, *de oblig. & act.* Nam & tutor testamento datus non est tutor, nisi ab adita hereditate, ut *hic & l. si nemo*, *de testam. tutel.* inde legis auctor redit ad priorem quæstionem, quam solvit respondendo, tutorem testamento datum, & cum reipublicæ causa abesse cœperit revocatum, postquam redierit excusari a tutela quasi a nova vel secunda tutela, quia ex testamento, id est ex voluntate testatoris, desiit esse tutor, ex quo reipublicæ causa abesse cœpit, & tutela semel finita non resumitur. Secus tutorem, qui semel tutelam suscepit, si postea abesse cœperit reipublicæ causa, reversum statim resumere tutelam etiam ante annum, &, ut eleganter ait, continuo hærere tutelæ ante susceptæ, quia una est tutela, non videtur nova tutela, sed eadem ac quæ ex testamento jam delata est, & ultro suscepta: absentem reipublicæ causa alias excusari a tutela nondum cœpta, sed non excusari a tutela jam cœpta. Facilius quis excusatur a tutela nondum cœpta, quam a tutela jam cœpta.

Ad §. 2. ejusd. leg.

SI a prætore curator detur mente capto, muto, aut ventri, excusatur jure liberorum, id est numero liberorum, numerus liberorum excusat a tutela, trium Romæ, quatuor in Italia, quinque in provinciis; *instit. h. tit. in princ. l. 1. C. qui numer. liber.* Romæ tutores datos excipere debemus, qui a præfecto

fecto urbi vel a prætore, vel testamento Romæ confecto, vel in continentibus ædificiis dati sunt, ut subjicit Tryphoninus *in fin. h.* §. Urbis appellatio muris Romæ continentibus ædificiis, id est suburbiis, finitur; *l. 2. l. ædificia, de V. S.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

ADversa valetudo excusat a tutela vel cura, non levior, sed ea quæ impedimento est quominus quis suis rebus superesse possit; *l. non solum*, §. *ult.* supra, *h. tit. l. unic. C. qui morbo*. Hoc casu libertus excusatur a tutela patroni liberorumque ejus, si propter valetudinem mentis aut corporis ne suis quidem rebus sufficiat. Et hoc pacto utrique consulitur, & tutori & pupillo, tutori ne impossibile tutelæ munus ei injungatur, pupillo ne detur ei tutor, qui tutelæ munus obeat non sine incommodo pupilli, & adversus utilitatem ejus. Tutor datur ut prosit pupillo, non ut damno ei sit. Tutoris officium est personam & res pupilli curare, itaque dandus est tutor, qui tutelæ munus obire possit.

Ad L. 16. de curator. furioso, vel aliis.

In pr. & §. 1.

SI pater testamento curatorem dederit furioso puberi, † prætor eum omnimodo, id est sine inquisitione, confirmare debet, ex rescripto D. Marci *ex init. &* §. *1. h. leg. l. si filio*, supra, *de confirmand. tutor.* & citra satisdationem, quia paternum testimonium pro satisdatione est; *l. ult.* §. *etsi quidem*, *C. h. tit. l. de creationibus*, *C. de episcopal. audient.* idem dicendum est si pater curatorem det filio prodigo, quia prodigus comparatur furioso; *l. is cui bonis*, *de V. O. l. furiosi*, *de R. J.* Furiosi, quod ad bona ipsorum pertinet, furiosum faciunt exitum; *l. hi qui*, §. *Divus Pius, de tutor. dat.* Curator datur prodigo, maxime si filios habeat, ut ait Tryphoninus *hic*, quia propter liberos maxime interest prodigo bonis interdici, eique curatorem dari, ne bona alienare possit; *d. l. is cui bonis*.

Ad §. 2. ejusdem leg.

ALia quoque ratione pater, id est avus, potuit providere nepotibus ex filio prodigo, id est non solum si curatorem det filio prodigo, verum etiam si nepotes ex filio heredes instituat, exheredato filio, & certo ei relicto alimentorum nomine, adjecta causa & necessitate judicii: exheredato enim filio vel filiæ legari potest, ut *hic & l. si pars*, §. *ult.* supra, *de inoff. testam. l. ab exheredati*, *de legat.* 1. *l. cum quidam*, *C. de legat.* maxime alimentorum vel dotis nomine; *l. cum unus*, §. *ult. de aliment. legat.* vel si non habeat in potestate nepotes ex filio, quia nati sunt ex filio emancipato, quo casu sunt in potestate patris; *inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. in pr.* poterit eos heredes instituere sub conditione ut emancipentur a patre prodigo: plerumque enim qui hereditatem patri per filium adquiri nolebant, filium instituebant sub conditione emancipationis; *l. 3.* §. *etsi heres*, *de minor. l. ult. de petit. hereditat. l. quidam*, *de hered. instit.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

SI avus nepotem ex filio instituat sub conditione emancipationis, & pater prodigus nolit filium emancipare (invitus enim pater non cogitur filium eman-

cipare ; §. *ult. inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. l. filiusf.* §. *sed si liberos* , infra , *de legat.* 1.) per omnia judicium testatoris sequendum est , id est prætor citra inquisitionem confirmare debet curatorem a patre datum filio prodigo , ne dilapidet bona quæsita per filium , ne quem vero, id est sano consilio, pater prodigum credidit , eum magistratus suo vitio, id est pretio corruptus , ut interpretatur Accursius , idoneum dicat : magis creditur testimonio patris , quam judicio prætoris , quia paterna pietas semper optimum consilium capit pro liberis ; *l. nec in ea lege* , §. *ult.* infra , *ad leg. Jul. de adulter.*

RECITATIONES AD LIB. XIV.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 27. *de testament. tutel.*

Pater filio heredi instituto vel exheredato tutorem dare potest ; *l.* 4. supra , *h. tit* & si pater tutorem dederit filio exheredato ad ordinandam litem super querela inofficiosi testamenti , a prætore confirmari oportet ; ex eventu autem rei judicatæ apparebit an ex testamento patris , an ex decreto prætoris tutor auctoritatem acceperit ; *l. prox.* §. *ult.* supra , *h. tit.* Ratio dubitandi erat quod tutor datus a patre ex testamento auctor esse non potest , quamdiu testamentum in eo est , ut rescindi possit per querelam inofficiosi . Auctoritas tutoris , quæ est actus legitimus , non debet pendere ex incerto eventu , ex quo non potest interponi sub conditione , sed pure ; *l. etsi conditionalis* , infra , *de auctorit. tutor.* sed interim pendente lite super querela inofficiosi , tutor testamentarius auctor esse potest pupillo , quia pro testamento præsumitur , donec rescindatur per querelam inofficiosi . Idem dicendum est , si testamentum nullum & irritum , vel falsum dicatur pupilli nomine , interim tutor testamento datus sine ullo litis præjudicio , id est per modum provisionis , ut loquuntur , justus tutor , auctor pupillo ad eam litem fiet , etsi patruus extet legitimus tutor futurus ab intestato , ex *hac lege* , id est in hunc casum , si testamentum rescindatur per querelam , quia hoc jure rescisso testamento per querelam inofficiosi , legata & fideicommissa , libertates , tutelæ , & omnia , quæ scripta sunt in testamento , rescinduntur ; *l. Papinianus* , §. *si ex causa* , *l. qui repudiantis* , supra , *de inoffic. testam.* Hodie non est locus propositæ quæstioni , ex quo rescisso testamento per querelam inofficiosi , sola institutio heredis vitiatur , legata & fideicommissa , libertates , tutelæ & cetera firma manent ; *auth. ex causa* , *C. de liber. præterit.* pendente lite , inquam , super querela inofficiosi testamenti tutor testamentarius auctor erit pupillo ad eam litem , quia tutorem habenti tutor non datur , ut ait Tryphoninus , id est quamdiu speratur tutela testamenteria , legitima cessat ; *l. si quis sub conditione* , supra , *h. tit.* & sive testamentum inofficiosum , sive falsum dicatur , interim pro testamento præsumitur ; *l.* † 2. *C. ad leg. Cornel. de fals.*

† V. si probat. Et v. etiam *l. idem fiet* , *de testam. tut.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

Si ipse patruus , qui erat vel esse poterat legitimus heres pupillo , subjectum filium criminaretur , nempe actione suppositi partus , de qua in *l. hi tamen* , §. 1. infra , *de accusat. l. qui falsam* , §. 1. infra , *ad l. Cornel. de fals. l.* 1. *C. eod.* & se legitimum heredem esse contendat , alius tutor petendus est , ut ait *hic* Tryphoninus ex Juliano : & si patruus contendat pupillum jure exhe-

exheredatum, & se heredem scriptum, remoto patruo a tutela tutor pupillo dandus est, quo cum lis de hereditate expediatur; *l. si pupillum*, infra, *de excusat.*

Ad L. 8. de confirmand. tut.

SI tutor vel curator non jure detur a patre, puta filio non existenti in potestate, qualis est filius emancipatus vel naturalis, omnino & simpliciter confirmandus est a prætore citra inquisitionem; *l. 1. §. etsi quidem*, *l. si filio*, supra, *h. tit. l. pater*, *de testament. tutel.* sed hoc non est generale & perpetuum, in confirmando enim tutore non jure dato, hoc prætor inquirere debet, an duraverit patris voluntas usque ad mortem sc. quod in facili est, id est facile præsumitur, si proximo mortis tempore tutorem vel curatorem non jure dederit, in continenti vix præsumitur mutata voluntas, ut alio casu si pure legatum, in continenti heres sub conditione damnatus sit dare, perinde est ac si conjuncta scriptura idem legatum esset pure, & sub conditione, utrum maluerit legatarius; *l. non ad ea*, infra, *de condit. & demonstrat.* nam si ante annos, id est ante plures annos, non jure tutor datus sit, ex intervallo præsumitur mutata voluntas, ut in alio casu, si quod pure legatum est, ex intervallo legetur eidem sub conditione, posterius valet; *d. l. non ad ea*. Idcirco si tutor non jure datus sit ante plures annos, non confirmatur sine inquisitione, ob præsumptam ex lapsu temporis mutationem voluntatis. Mutatio voluntatis non præsumitur nisi probetur; *l. eum qui*, supra, *de probat. l. Lucius 22. de legat. 2. cap. majores*, in fin. *de baptism.* propterea testamentum non antiquatur solo decennio, quia voluntas mutata non præsumitur, nisi appareat de voluntatis mutatione, sed si medio tempore qui condidit testamentum declaraverit coram tribus idoneis testibus, vel apud acta, se nolle prius testamentum ratum esse, prius testamentum evanescit; *l. sancimus*, *C. de testament.* si ante plures annos, inquam, tutor non jure datus sit, confirmandus a prætore, non sine inquisitione, quia medio tempore potuit emergere nova causa mutandæ voluntatis, quia forte interim tutor non jure datus lapsus est facultatibus, vel si morum ante celata vel ignorata emersit improbitas, vel inimicitiæ cum patre supervenerint, ut ait Tryphoninus in *hac lege*, & Modestinus in *d. l. pater*, vel si tutor postea cum fisco contraxit, ut subditur in *l. prox.* infra, *h. tit.* & ob id cautius in *d. l. 1. §. etsi quidem* scriptum, si pater fuerit, qui dedit tutorem, prætorem a quo confirmandus amplius nihil ut plurimum inquirere, sed simpliciter eum confirmare, propter novas causas emergentes, quæ efficiunt ne tutor non jure datus non confirmetur, nisi adhibita inquisitione. Donell. de jur. civ. *libr. 3. cap. 4.*

Ad L. 10. eod. tit.

TUtor non jure datus confirmandus est a prætore sine inquisitione, nisi emerserint novæ causæ mutandæ voluntatis, ut si tutor ex locuplete pauperior factus, vel si improbi ejus mores, qui latebant, comperti sint, vel inimicitiæ cum patre supervenerint; *l. 8. h. tit. l. pater*, *de testament. tutel.* Et hoc est quod voluit Tryphoninus in *hac lege*, cum ait utilitatem pupilli prætorem sequi debere, non scripturam testamenti: & si pater, qui tutorem non jure dedit, postea codicillis ad testamentum factis scripserit illum tutorem esse nolle, prætor non sequitur primam voluntatem, a qua pater ipse discessit, ut subditur in *hac l.* In tutelis testamentariis & in legatis novissima voluntas spectanda est; *l. si hereditas*, §. 1. supra, *de testament. tutel.* quia ambulatoria est voluntas hominis usque ad supremum vitæ exitum; *l. cum hic status*, §. *pœnitentiam*, *de donat. inter vir. & uxor. l. 4. de adimend. legat.*

Ad L. 55. de administr. tutor.

SI duo vel plures sint tutores, singuli actione tutelæ tenentur in solidum, quia tutela est individua, periculum tutelæ est commune & individuum, ex *init. h. l.* † *l. inter tutores*, *l. si duo*, supra, *h. tit. l. 2. & 3. C. de dividend. tutel.* unde si sint plures tutores, & agatur de summa administrationis, omnes conveniendi sunt apud eundem judicem; *l. ult.* supra, *de quibus reb. ad eund. judic. l. omnes tutores*, *C. arbitr. tutel.* si indivisa sit administratio tutelæ inter tutores, singuli actione tutelæ tenetur in solidum: quod si tutelæ administratio divisa sit a testatore vel judice, singuli tenentur actione tutelæ pro rata administrationis, nisi dolus aut culpa arguatur, quod contutorem suspectum non fecerint, vel serius suspecti postulaverint: quod si tutelæ administratio divisa sit conventione tutorum, singuli actione tutelæ tenentur in solidum, quia consensus tutorum non potuit dividere tutelam, quæ per se est individua; *d. l. si duo*, *d. l. 2. l. 6. C. arbitr. tutel. l. 3. C.* † *de divid. tutel.* Igitur si tres tutores pupillo dati sint, & primus tutelam gesserit, nec solvendo sit tempore finitæ tutelæ, & secundus Titio extraneo tutelam gerendam mandaverit, & Titius quædam gesserit, id est tutelam ex parte administrarit, & tertius nihil omnino gesserit, sed primo commiserit tutelam pro parte sua gerendam, & ab eo satis acceperit rem pupilli salvam fore, ut suppletur ex §. *non solum*, infra, *h. leg.* quæsitum est quatenus quisque eorum teneatur, an in solidum, an pro parte administrationis? Tryphoninus *init. h. leg.* respondet, singulos teneri in solidum, quia periculum tutelæ est commune & individuum, tutela est individua, & consequenter periculum tutelæ commune est & individuum. Ratio dubitandi erat, quod tutores, qui non administrarunt, non tenentur actione tutelæ, nisi in subsidium, quia non administrarunt; *l. tutores qui*, §. *in eum*, supra, *h. tit.* Tryphoninus interjectis, ut solet, aliis quæstionibus, de quibus proxime dicemus, ad hanc respondet in §. *non solum*, infra, *h. leg.* tutores etiam qui non administrarunt, sed tutelam pro parte sua gerendam mandarunt contutori, conveniri in solidum perinde ac si actu gesserint, quia gessisse videtur qui tutelam gerendam mandavit, vel qui contutori permisit administrationem tutelæ pro parte sua, vel ab eo satis accepit rem pupilli salvam fore, quod & comprobat *l. ita autem*, §. *quod si quis tutelam*, supra, *h. tit.* non potest is se tueri constitutionibus, quæ volunt prius eum conveniri qui gessit; *l. 3. §. ceteri*, *l. tutores qui*, §. *in eum*, supra, *h. tit. l. 3. C. de divid. tutel. l. ult. C. si tutor vel curator non gesserit*, quia, ut modo dixi, gessisse videtur tutelam qui per alium gessit, & qui mandavit tutelam gerendam: quod si numerata pecunia pupilli divisa sit inter tutores, subaudi a tutore vel judice, ut recte *gloss.* intelligit, singuli tenentur pro virilibus portionibus, ut subjungit Tryphoninus juxta distinctionem *d. l. 2. C. de dividend. tutel.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI omnes tutores tutelam gesserint, vel unus gesserit totam tutelam alio mandante vel permittente, singuli tutores tenentur in solidum: hæc est sententia *initii h. leg. & §. 2.* infra, *h. leg.* quod si ipsi tutores rem pupilli furati sint, an singuli in solidum tenentur ea actione, quæ est ex lege 12. tab. in duplum adversus tutorem, id est actione de rationibus distrahendis? Tutelæ nomine pupillo dantur duæ actiones ex lege 12. tabularum, actio tutelæ, quæ est de rationibus reddendis, & actio de rationibus distrahendis, quæ est in duplum adversus tutorem, qui pecuniam pupillarem amovit; *l. 1. §. rationibus*, §. *in tutela*, §.*) *ult.* infra, *de tutel. & rationib. distrah.* & quamvis unus duplum præ-

præstiterit, an alii etiam tenentur? Tryphoninus ait, multum interesse inter alium furem, & tutorem qui pecuniam pupillarem intercepit. Si plures ejusdem rei furtum fecerint, singuli tenentur actione furti in solidum, & uno solvente ceteri non liberantur, quia quisque proprii delicti pœnam sustinet; *l. vulgaris*, §. *si duo*, infra, *de furt.* ut in actione legis Aquiliæ; *l. item Mela*, §. *sed si plures*, supra, *ad leg. Aquil.* Et hoc est quod eleganter significat Tryphoninus *hic* his verbis: *nam in aliis furibus ejusdem rei pluribus, non est propterea ceteris pœnæ deprecatio, quod ab uno jam exacta est:* ait pœnæ deprecatio, id est pœnæ remissio, quæ familiaris est locutio Tryphonino, ut *in l.* 37. §.1. supra, *de minorib.* ubi dixi. Sed tutores propter admissam, id est commissam administrationem, non tam invito pecuniam pupillarem contrectare videntur, ex quo furtum committatur, quam perfide, seu dolo malo agere, nec tenentur actione furti, sed actione de rationibus distrahendis, & si unus e tutoribus, conventus actione de rationibus distrahendis, duplum præstiterit, solutione dupli per unum facta ceteri liberantur. Et si unus e tutoribus conventus actione de rationibus distrahendis duplum præstiterit, non tenetur rem vel æstimationem præstare quasi specie condictionis, id est condictionis furtivæ, mitior est actio de rationibus distrahendis, quam actio furti, quia actio furti est mere pœnalis, nec consumit condictionem, quæ est rei persecutoria; *l. si pro fure*, §. 1. *de condict. furtiv. l.* † *rei communis*, *pro soc.* Actio de rationibus distrahendis, licet nascatur ex contrectatione rei alienæ, non est mere pœnalis, in duplo continetur res ipsa, vel ejus æstimatio, quia velamen administrationis temperat delictum, ut ait *gloss. hic*: si tamen unus e tutoribus conventus & damnatus sit ex dolo communi, nulla ei actio superest adversus contutorem, quia proprii delicti pœnam sustinet; *l. si plures* 38. §. 2. supra, *h.tit. l.* 1. §. *plane*, *de tutel. & rat. distrah. l. ex facto*, *de negot. gest.*

Ad §. 3. *ejusd. leg.*

QUod si omnes cessarint in administratione certæ rei, non utique proprium ejus periculum est, qui quædam gessit, sed commune omnium periculum, *ex hoc* §. Quod enim communi tutorum negligentia periit, contra substitutionis, id est discussionis, ordinem, ad omnium periculum pertinet; *l. tutores*, §. *in eum*, supra, *h. tit. l. ult. C. si tutor vel curator non gess.* Si unus e tutoribus pro parte tutelam gesserit, non præstat solus periculum eorum quæ omissa, sed commune est omnium periculum, nisi si quæ cœpta sunt, quæ ab eo consummationis onus desiderarent, vel ita gestis connexa sunt, ut separari non deberent, vixque possint expediri per alium, ut subjungitur *in fin. h.* §. In actione tutelæ, vel negotiorum gestorum veniunt etiam ea quæ post pubertatem pupilli gesta sunt, si ita connexa sunt gestis ante finitam tutelam ut separari non possint; *l. si tutor* 13. infra, *de tutel. & rat. distrah. l. cum actum*, † *in princ. de negot. gest.*

Ad §. 4. *ejusd. leg.*

SI omnes contutores simul tutelam gesserint, & omnes solvendo sint tempore finitæ tutelæ & litis contestatæ, tenentur pro virilibus portionibus, exemplo fidejussorum & mandatorum, qui habent beneficium divisionis ex epistola Divi Adriani; *l.* 1. §. *nunc tractemus*, *cum seq.* infra, *de tutel. & rat. distrah. l.* 1. *C. de divid. tutel.* Quod si omnes solvendo † non sint tempore litis contestatæ, inopia eorum, qui solvendo † non sunt, onerat contutores, & inter eos qui solvendo sunt dividitur actio pro virilibus portionibus; *d. l.* 1. §. *nunc tractemus*, *cum seqq. & d. l.*1. *de dividend. tutel*, Quod autem dicitur si unus

e tutoribus desierit esse solvendo, vel ab initio minus solvendo fuerit, contutores præstare debere, id est teneri in solidum, hoc verum est si contutores debuerunt eum suspecti postulare & removere, nec fecerunt; vel si a contutore satisdationem non exegerint, cum scirent satis non exegisse magistratum municipalem, qui eum dedit; *l. quotiens*, §. *constat*, *l. etiam*, *l. Æmilius*, supra, *h. tit.* *l.* 2. & 5. infra, *de magistratib. conveniend.* vel si permiserunt administrationem contutori, qui ab initio palam erat non solvendo, ut aperte prodigo, vel cujus bona venierint postulantibus creditoribus, imputatur enim contutoribus, quia debuerunt inquirere fortunam contutoris, & scire an esset solvendo. Nec excusantur contutores, quod contutor non fuit factus pauperior a tempore datæ tutelæ, nihil deminutum est de ejus facultatibus, sed eadem facies patrimonii permansit, id est eadem bona contutor possedit, nec quidquam de bonis alienavit, vel obligavit, & nihil postea accidit quod palam faceret deminutionem patrimonii, quia, ut dixi, contutores, qui sciebant periculum tutelæ esse commune & individuum, debuerunt inquirere fortunas contutoris. Sed hoc an contutores qui sunt solvendo conveniantur in solidum pro contutore qui non est solvendo, ex personæ qualitate, & ex intercapedine temporis, a die testamenti usque ad mortem patris, aliam æstimationem, id est diversam sententiam & interpretationem accipere debet. Ex personæ qualitate, puta an contutor haberetur idoneus & locuples, vel an esset suspectus de fide & rerum lapsu, puta si esset aperte prodigus vel ejus bona venissent, imputatur contutoribus, quod administrationem permiserint contutori palam non idoneo. Ex temporis intercapedine, si pater paulo post testamentum decesserit, & ignoraverit casum, ex quo contutor a se datus forte lapsus est facultatibus post testamentum, aut cum destinaret mutare testamentum, & alium tutorem dare, non fecit morte præventus. Nihil enim est quod imputetur, si tutor, qui erat idoneus, subito, id est repentino casu, puta naufragio, incendio, vel latronum incursu, lapsus est facultatibus; *d. l. etiam*, *l. divortio*, *de negot. gest.*

Ad L. † *6. ubi pupill. educar. debeat.*

SI tutore absente pupillus alimenta desideret, si tutor sit in mora, quæ etiam ex hoc arguatur, quod propter ejus absentiam deserta derelictaque sint pupilli negotia, tutor etiam absens removetur a prætore causa cognita, prius edicto proposito, id est libello, quo absens citatur; *l. ad peremptorium*, & *seqq.* supra, *de judic.* Citatio fieri debet, vel in faciem, vel ad domum absentis; *l. scire oportet*, §. 1. supra, *de excusat.* per libellum, non voce præconis, quia vox præconis paucis innotescit; *l. Divus*, supra, *de in integr. restitut. auth. qui semel*, C. *quomod. & quand. judex.* evocatis etiam affinibus & amicis. Absens enim non damnatur, nisi evocatis cognatis & amicis, ne indefensus damnetur; *l. ergo*, supra, *ex quib. caus. major.* vel ei curator adjungitur, qui præstabit alimenta pupillo. Si tutor latitet ne alimenta præstet pupillo, tribus edictis citatur, & si non compareat, ut suspectus removetur; *l.* 3. §. *tutor qui*, *l. impuberibus*, *in fin. de suspect. tutor.* Si vero tutor absit ex causa necessaria & improvisa, forte subito ad cognitionem principalem, vel reip. causa ad comitatum Principis evocatus, ita ut rei suæ vel pupillari providere non potuerit, nec diu absfuturus sit, & idoneus sit tutor, qui contutore non egeat, curator specialis ad hoc constituitur, qui alimenta præstet pupillo. Hæc est summa *h. leg.* Cessante tutore, alimenta decernuntur pupillo arbitrio prætoris, pro modo facultatum pupilli; *l.* 1. C. *de aliment. pupill. præstand.* præsentibus quoque cognatis, affinibus, amicis parentis pupilli constituuntur alimenta pupillo, vel constituitur ubi pupillus educari debeat, vel agitur de removendo suspecto tutore; *l.* 2. *qui pet. tutor.* *l. is qui*, *de negot. gest.* Quod si tutor non sit in mora, præ-

præstantur arbitrio tutoris, quod interdum expedit, ne arcana patrimonii & suspectum æs alienum pandatur; *l.* 2. C. *eod.* † *de aliment. pupill. præstand.*

RECITATIONES AD LIBR. XV.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 37. de noxalib. actionib.

SI alienus servus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium pervenerit, emptione sc. ut colligitur ex his verbis sequentibus, quem ante litem contestatam emeram, adquisitione dominii servi extinguitur furti actio, quæ mihi competiit, nondum in judicium deducta, quia in eum casum recidit, a quo incipere non potuit; *l. quia in eum casum*, supra, *ad leg. Aquil.* cum inter dominum & servum nulla obligatio, nulla actio consistere possit; §. *si servus*, *instit. h. tit. l. ne cum filiof.* infr. *de furt.* Nec si postea alienavero servum, quem ante litem contestatam emeram, furti actio instaurabitur, quia actio semel extincta numquam reviviscit; *l. Mævius*, §. 1. infr. *de legat.* 2. *l. qui res*, §. *aream*, *de solut.* Quòd si post litem contestatam eum redemero, condemnandus erit venditor, ut ait Tryphoninus *in fin. hujus leg.* id est dominus, qui post litem contestatam, postquam conventus est noxali actione servum vendidit, tenetur æstimationem noxæ præstare, quasi ex contractu, quia lite contestata quasi contrahitur; *l.* 3. §. *idem scribit*, *de pecul. l. delegare*, §. 1. *de novat.*

Redimere dicitur qui emit, quod suum fuit; Hieron. libr. 2. in epist. ad Galat.cap. 3. *Quæ differunt emere vel redimere, quia qui emit alienum emit, qui autem redimit, id emit proprie quod suum fuit, & suum esse desinit.*

Ad L. 20. de condiction. furtiv.

FUrti nomine datur triplex actio, furti actio, vindicatio seu actio in rem, & condictio furtiva; §. *ex maleficiis*, *inst. de actionib. l. si pro fure*, §. 1. supra, *h. tit.* Hoc interest inter hujusmodi actiones, quod actio furti est pœnalis pœnam non rem persequitur, datur enim in duplum vel quadruplum, vindicatio & condictio furtiva ambæ sunt rei persecutoriæ, rem non pœnam persequuntur; *d. l. si pro fure*, §. 1. vindicatio & condictio furtiva dantur soli domino; *l.* 1. supra, *h. tit. l.* 1. *rer. amotar.* actio furti datur ei cujus interest, puta creditori pigneratitio, fructuario, colono seu conductori; *l. si pignore*, infra, *de pigner. act. l. cujus interfuit*, & *seqq.* infra, *de furt.* licet autem fur paratus sit judicium accipere, id est litem contestari, & excipere condictionem, & per dominum steterit dum in rebus humanis res fuit eam condicere, & postea res perempta sit, fur non liberatur condictione furtiva morte, vel interitu rei, quia primum invito domino rem contrectavit, semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere videtur; *l.* † *in re*, §. 1. supra, *h. tit.* ut qui aliquem vi dejecit, ex ipso tempore delicti, plusquam frustrator, id est morosus debitor, constitutus est; *l.* † *pendit.* infra, *de vi & vi armat.* quæ est ejusdem Tryphonini infr. hoc libr. Ratio dubitandi erat, quod si quis solutioni moram fecerit, & postea judicium accipere paratus sit, non videtur moram fecisse; *l. si quis solutioni*, *l. paratum*, infra, *de usur. l. qui sine dolo*, *de R. J.* Ergo videbatur etiam furem vitium furti & noxam purgare si paratus sit judicium accipere: sed alia longe ratio est debitoris quam furis, facile debitor moram purgat si mox paratus sit judicium accipere, sed furi non prodest ad purgandam moram quod paratus sit judicium accipere, quia fur semper est in mora, a tempore delicti, immo & fur

non liberatur pœna furti sola restitutione rei furtivæ ; *l. qui ea mente*, infra, *de furt. l.* † *quis sit fugitivus*, §. 1. *de ædilit. edict.*

Ad L. 19. *de bonor. possess. contr. tabul.*

Franc. Zoannet. in hanc leg. restit. *libr. singular.* c. 4.

LIberis non jure exheredatis datur querela inofficiosi testamenti ; *l.* 3. & 4. supra, *de inoffic.testam.* quæ datur contra heredem scriptum, nec enim nascitur priusquam adita sit hereditas ; *l. Papinianus*, §. *si conditioni*, *eod. tit.* liberis emancipatis præteritis datur a prætore bonorum possessio contra tabulas, quæ vulgo dicitur contra lignum, ut ait Tryphoninus *in hac l.* id est contra tabulas ligneas testamenti. (Tria olim fuere scribendi genera, in cera, in chartis, id est levibus tabulis e papyro, quod genus ligni Ægypto advehebatur, & in membranis, quas vocant pergamenas ; Hieronym. ad Principiam in psalm. 44. *Stylus scribit in cera, calamus in charta, vel in membranis, aut in quacumque materia, quæ apta est ad scribendum*. Et idem ad Chromatium : *chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia, & si alicui Ptolomæus maria clausisset, tamen Rex Attalus membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur, unde & pergamenarum nomen, ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate servatum est*.) Liberis emancipatis præteritis datur bonorum possessio contra tabulas, si extent tabulæ testamenti tempore mortis testatoris, ex quibus potuerit adiri hereditas, vel peti bonorum possessio secundum tabulas, etiam si heres scriptus hereditatem ex testamento non adierit, vel bonorum possessionem secundum tabulas non petierit. Quod si ex testamento adiri hereditas vel bonorum possessio secundum tabulas peti non potuerit, puta si omnes instituti, vel substituti ante testatorem decesserint, vel is heres scriptus fuerit, cum quo testamenti factio non fuit, id est qui non potuit capere ex testamento, non datur emancipatis præteritis bonorum possessio contra tabulas, quæ foret inanis & sine effectu, ut ait Tryphoninus *in fin. h. leg.* id est sine re. Quod si tabulæ non extent tempore mortis, liberis emancipatis datur bonorum possessio ab intestato unde liberi ; *l.* 1. §. † *ita autem*, §. *recte*, infra, *unde liberi*. Bonorum possessio contra tabulas datur liberis emancipatis præteritis, si extent tabulæ testamenti tempore mortis, sive quis heres extiterit sive non, nam bonorum possessio contra tabulas emancipatis præteritis datur contra lignum, contra ipsum testamentum, non contra heredem scriptum, secus bonorum possessio contra tabulas non datur patrono præterito, nisi aliquis heres extiterit *l.* 4. *in pr.* supra, *h. tit. l.* 3. §. *ut patronus* §. *quid ergo*, *de bon. libert.*

Ad L. 23. *de jur. patronat.*

SI filius patris necem inultam reliquerit, hereditas ei aufertur & fisco vindicatur ; *l. indigno*, supra, *de his quæ ut indign. l. propter*, §. *neptis*, *ad Silan.* Sadregisili Ducis Aquitaniæ liberos in publico Francorum conventu paternis bonis abdicatos secundum legem Romanam, quod patris necem inultam reliquissent, narrat Aimoin. *libr.* 4. *cap.* 18. Nec modo filius ut indignus amittit hereditatem, & res hereditarias, verum etiam omnes fructus perceptos ante motam controversiam restituit, quia ab initio malæ fidei possessor fuit, & actiones aditione hereditatis confusæ ei non restituuntur ; *d. l. indigno*, *l. heredem*, *l. eum qui*, *eod. tit. l.* 1. *C. eod. tit.* idem quoque amittit jus patronatus in libertos patris, etiam in servum qui detexit necem defuncti, & in præmium obsequii assecutus est libertatem. Et hoc est quod ait Tryphoninus *init. h. leg.* si filius inultam patris necem reliquerit, quam servus detexerit, qua de causa meruit libertatem, non habendum pro patroni filio, quia indignus est : filius

filius, qui patris necem inultam reliquit, non habet jus patronatus in servum qui libertatem assecutus est ob indicium necis defuncti, quia servus, qui detexit necem defuncti, a lege ex SC. id est ex SC. Silaniano, non ab herede libertatem consequitur, & nullius libertus est; *l. si necem*, infra, *de bonis libertor. l.* 1. *C. pro quib. caus. servi pro præmio*. Eodem jure si maritus uxoris necem inultam reliquerit, dos ei ut indigno aufertur; *l. ei qui*, supra, *de his † quæ ut indign.* Hodie indigno bonis amoto, proximiores fiscum excludunt, quia leges caducariæ non habent locum in Gallia.

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI heres scriptus per errorem ex falsis codicillis, qui veri credebantur, quasi ex fideicommisso libertatem servis præstiterit, & postea codicillos falsos esse pronunciatum, ex rescripto D. Adriani liberi quidem hi fiunt, id est libertas non revocatur, sed æstimationem sui præstare debent, nec ideo minus fiunt liberti manumissoris, eique in his salvum est jus patronatus, *ex hoc §.* libertas data ex falso testamento vel falsis codicillis non revocatur, sed servi manumissi coguntur præstare æstimationem sui, hoc est viginti aureos, *ex hoc §. l. cum ex falsis*, infra, *de manumiss. testament. l.* 2. *C. de fideicomm. libertat.* Sic & si testamentum nullum, irritum, vel inofficiosum dicatur, libertates præstitæ non revocantur, sed viginti aurei a singulis præstantur victori evicta hereditate; *l. Papinianus*, *§. ult.* supra, *de inoffic. testament.* Vulgaris sc. æstimatio servorum fuit viginti aureorum; *l. si fundum* 81. *§. si libertus*, *de legat.* 1. *l.* 4. *C. de serv. fugitiv.* unde fieri posse, ut servus sit minoris pretii quam equus ait Augustin. libr. 1. de serm. Domini in monte: *Non enim christianum oportet sic possidere servum quomodo equum aut argentum, quamquam fieri possit ut majore pretio valeat equus quam servus*. Alii enim erant pretiosiores, ut servi actores; *l. legato*, supra, *de legat.* 1. *l. si quis argentum*, *§. similique modo*, *C. de donat.* artifices, notarii, medici, eunuchi; *l.* 3. *C. commun. de legat. l.* 1. *§. ne autem*, *C. de commun. serv. manumiss.* De eunuchis Claudian. in Eutrop. libr. 2.

Advolat Armenius certo mucrone recisos
Edoctus mollire mares, damnoque nefandum
Aucturus pretium.

Luitprandus hist. libr. 6. cap. 3. *Mancipia quoque carsamatia Imperatori nominatis omnibus pretiosiora, carsamatium autem Græci vocant, amputatis virilibus & virga puerum eunuchum, quos Virdunenses mercatores ob immensum lucrum facere solent, & in Hispaniam ducere*. Quintil. 5. instit. cap. 11. **) *Mancipiorum negotiatores forma puerorum virilitate excisa negotiantur*. Et mox: *nec id ferro speciosum fieri putabo, quod si nasceretur monstrum erat, nunquam tamen hoc continget & malis moribus regnum, ut si qua preciosa fecit, fecerit & bona*. Constitutione Justiniani si testamentum nullum, irritum, vel inofficiosum dicatur, libertates testamento datæ differuntur per annum, quod si lis finem non accipiat intra annum, post annum libertates competunt, etiam si nondum lis finita sit. Aliud est si testamentum falsum dicatur, libertates sc. sustinentur donec lis finita sit, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis; *l. ult. §. sin autem* 2. *C. de petit. hered.* libertas ex falso testamento non repræsentatur a lege, antequam super falso pronuntiatum sit, sed si interim libertas ultro præstetur ab homine, id est ab herede, non revocatur, quod constitutum est favore libertatis.

Ad L. 19. de vi & vi armat.

INterdictum unde vi datur ei qui vi dejectus est de fundo : interdictum hoc pertinet ad recuperandam possessionem rerum soli, rerum immobilium, non ad recuperandam possessionem rerum mobilium, de his comparata est actio furti, vel vi bonorum raptorum : sane si res mobiles fuerint in fundo tempore dejectionis, vel si solo cohæreant, eo nomine datur interdictum unde vi, *ex hac leg. & l. 1. §. & generaliter*, *§. rectissime*, *§. huic consequens*, *l. 3. §. pertinet*, supra, *h. tit.* Si quis igitur vi me dejecerit de fundo, in quo res mobiles vel moventes fuerunt, puta servi vel pecora, interdicto unde vi tenetur mihi restituere, non modo possessionem soli, sed & ea quæ ibi fuerunt, & si me moram faciente in agendo interdicto unde vi, interim servi & pecora vel aliæ res mortalitate vel casu perierint & interciderint sine culpa ejus qui vi dejecit, nihilominus ejus onus est rem restituere, id est præstare æstimationem, quæ rei vice fungitur, *ex hac l. & d. l. 1. §. rectissime*, *l. subtracto*, *C. de furt. l. 1. C. de his quæ vi*, *met. cauf.* Ratio est, quia fur & prædo & invasor semper est in mora; *l. ult.* supra, *de condict. furtiv.* & hoc est quod ait Tryphoninus *in fine h. k* qui vi dejecit *ex ipso tempore delicti plusquam frustrator debitor constitutus est*. Frustrator dicitur ille qui est in mora ex interpellatione; *l. 3. §. ult.* supra, *de usur.* ut in lege 12. tab. *si calvitur & moretur & frustretur*; *l. si calvitur*, *de V. S.* Charis. instit. grammatic. libr. 1. *Calumnia a verbo calvor*, *frustror.* Et licet in mora sit, non tenetur de interitu, nisi post interpellationem; *l. si ex legati*, *de V. O.* At qui vi dejecit, tenetur de interitu, etiamsi interpellatio non præcesserit, quia semper est in mora, immo etiam si res perituræ fuerint penes actorem; *l. item si eum*, *§. quid si homo*, supra, *quod met. cauf.* *l. item si verberatum*, *§. ult. de rei vindicat.* Dejecto de possessione vel usu servitutis proprie non datur interdictum, quod est judicium possessorium, nec cadit in servitutes, quæ sunt jura incorporalia, & quæ proprie non possidentur; *l. 4. §. si viam*, supra, *de usucap.* sed datur utile interdictum unde vi; *l. ult.* supra, *h. tit.* quia servitutes, licet proprie non possideantur, quasi possidentur, quia prædiis adhærent, & una cum prædiis videntur possideri, incorporalia fiunt quasi corporalia quatenus corporibus accedunt; Tertullian. advers. Hermogen. cap. 41. *Denique incorporalia proprium locum non habent*, *nisi in corpore*, *cum corpori accedunt.*

Plaut. in Casina: *sopor manus calvitur.*

RECITATIONES AD LIBR. XVI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 7. de legat. præstand. contr. tabul.

FIlio emancipato præterito datur bonorum possessio contra tabulas, cujus effectus est, quod per bonorum possessionem contra tabulas testamentum rescinditur, rescinditur institutio, rescinduntur legata & fideicommissa, præter ea quæ relicta sunt exceptis personis, id est liberis & parentibus; *l. 1. in princ.* supra, *h. tit. l. ex duobus*, *§. ult. de vulgar. & pupillar. l. ita tamen*, §. † *quoties*, infra, *ad Trebell.* Hoc jure si filio emancipato præterito, pater & extraneus heredes instituti sint, & patri prælegatum relictum sit, petita bonorum possessione contra tabulas a filio præterito, extraneus nihil habebit, patri utrumque debetur pro virili portione, ne plus habeat heres scriptus, quam filius præteri-

† *quotiens.* V. si probat. Et junge *l.* 20. §. 2. *de bon. poss. contr.*

teritus; *l. prox.* supra, *h. tit.* Et ex constitutione D. Pii ad Tuscium Fulcianum Numidiæ legatum, parentes & liberi heredes instituti tuendi sunt usque ad partem virilem, exemplo legatorum, ne hujusmodi personæ plus habeant ex institutione, quam præteritus qui petiit bonorum possessionem contra tabulas, *ex hac leg.* quæ nititur constitutione D. Pii ad legatum proconsulis Numidiæ. (sæpius enim rescripta Principum emittebantur etiam ad legatos præsidum vel proconsulum, ut *hic* & in *l. spadonem*, §. *Imperator*, *de excusat. l. milites*, infra, *de custod. reor.*) Ex edicto prætoris legata conservantur exceptis personis rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, eisdem conservatur portio hereditatis, si fuerint instituti exemplo legatorum. Ex constitutione D. Pii cum legata serventur exceptis personis, multo æquius visum est eisdem servari portiones hereditatis, quia hereditates non modo honesto, sed & pleniore honore tribuuntur; *l. 5. §. sed etsi portio*, supra, *h. tit.* id est plenior est honor institutionis, quam legati, atque ita merito tuenda est institutio, si tueamur legata. Exceptis personis conservantur legata & portiones hereditatis usque ad partem virilem, non ultra, ut *hic*, *& d. l. 5. §. ad eum*, ne heres institutus plus ferat ex institutione, quam præteritus, etiam rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas. *tab. l. 6. §. 9. si quis omiss. cauf. testam. l. 1. C. de bon. possess. contr. tabul. quam prat. liber.*

Ad L. 24. eod. tit.

Rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, legata conservantur exceptis personis, puta liberis & parentibus. Cum vero quæritur, quando in numero liberorum esse debeat is cui legatum relictum est, ut id ferre, id est servare, possit a filio emancipato præterito petita bonorum possessione contra tabulas? Tryphonino placuit in *hac leg.* in ea necessitudine tunc esse, quando dies legati cedit: cedit autem dies legati a morte testatoris, si legatum pure relictum sit, vel a tempore existentis diei, vel conditionis, si legatum sit relictum sub conditione, vel in diem incertum; *l. unic. §. cum igitur*, *§. sin autem*, *C. de caduc. tollend.*

Ad L. 7. de conjungend. cum emancipat. liber.

Species hujus legis hujusmodi est. Duo sunt filii, unus suus, alter emancipatus, ex quo susceptus est nepos post emancipationem: nepos ex filio emancipato est institutus cum patruo, emancipato præterito petente bonorum possessionem contra tabulas: ex edicto prætoris fient duo semisses, unus datur instituto fratri, alter præterito, filius emancipatus excludit nepotem ex se susceptum post emancipationem, nepos non conjungitur patri emancipato, nisi cum pater est emancipatus retento nepote in potestate avi; *l. 1. in pr. h. tit.* Verum ex constitutione D. Pii huic nepoti conferenda est portio hereditatis, sed quæ & quanta an virilis, id est triens, an quarta totius hereditatis? Tryphoninus voluit fieri duos semisses, emancipatum cum filio vocari in semissem, patruum in alium semissem, nam si hic nepos fuisset retentus in potestate avi, conjungeretur in unam partem, id est semissem, cum patre suo, id est non ferret nisi quartam, quia semis daretur instituto, alter semis divideretur inter patrem, & filium. Quod si ex filio emancipato præterito, duo sint nepotes, unus est retentus in potestate avi, alter susceptus post emancipationem, nepotes enim nati ex filio emancipato sunt in potestate patris, non avi; *inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. in pr.* si duo nepotes fuissent in potestate avi, patre præterito petente bonorum possessionem contra tabulas, haberent quartam, nimirum institutus ferret semissem, alter semis relinqueretur præterito & nepotibus ex eo, ita pater consequeretur unam quartam, & alia quarta divideretur duos in-

ter nepotes. Ergo ubi alter ex nepotibus patre emancipato non est in familia retentus, id est non est retentus in potestate avi, tuendus est in sescunciam, id est unciam & dimidiam, quæ est dimidia quartæ, & sic vocatur in tantum quantum acciperet, si esset in potestate avi. Rursus quæritur, cui abscedat, id est detrahatur, pars quæ cessura est huic nepoti, an patri tantum, vel an etiam patruo? Tryphoninus ait in *fine h. leg.* partem nepotis, qui non est in potestate avi, detrahi non solum patri, sed etiam patruo, nam & si huic nepoti legatum relictum esset, patre petente bonorum possessionem contra tabulas, legatum præstaretur, non solum a patre, sed & a patruo, quia hic nepos est de personis exceptis, id est de liberis; *l. nonnunquam*, §. 1. supra, *de legat. præstand. contr. tabul.*

RECITATIONES AD LIBR. XVII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. † 22. *de inoffic. testament.*

SI filius, qui in patris potestate est, exheredatus sit a matre eodem testamento, quo pater heres institutus vel legatarius sit, non vetatur quominus agat querela inofficiosi testamenti, quia pater ex eo testamento legatum agnovit vel hereditatem adiit. Ratio dubitandi erat, quod qui legatum accepit non potest agere de inofficioso testamento, quia judicium defuncti agnovit; *l. si pars*, §. *ult.* supra, *h. tit.* ergo filius a matre exheredatus, non potest queri de inofficioso testamento matris, quod pater agnoverit judicium defuncti, legatum agnoscendo vel adeundo hereditatem, non magis quam si filius ipse agnovisset. Adeoque videbatur non licere patri agere querela inofficiosi testamenti, etiam nomine filii, quod commodum aditionis spectet ad patrem potius, quam ad filium, quia quod adquirit filius, qui est in patris potestâte, adquirit patri, ita ut ne momento quidem temporis adquisitio consistat in persona filii; *l. placet*, *de adquir. hered.* Verum filius exheredatus a matre non prohibetur agere querela inofficiosi testamenti ob id quod pater ex eodem testamento legatum agnovit, vel hereditatem adiit, quia filius habet suo nomine querelam inofficiosi testamenti, uti & actionem injuriarum; *l. filiusf.* infra, *de oblig. & act.* immo & pater ipse non prohibetur de inofficioso agere nomine filii, quia exheredatio, filii injuria est; *l. Papinianus*, *in pr.* supra, *h. tit.* & indignatio filii, ut ait Tryphoninus *init. h. leg.* in querela inofficiosi non spectatur res & commodum patris, sed vindicta injuriæ & contumeliæ filii.

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI pater, qui legatum accepit ex eo testamento, in quo filius exheredatus, non obtineat in accusando, id est in querela inofficiosi instituta nomine filii, (quæ dicitur accusatio; *l. posthumus*, §. *ult. l. quemadmodum*, *h. tit.* quia in ea testamentum accusatur, seu dicitur quasi a furioso & demente factum,) & secundum testamentum pronunciatum sit, ut explicatius ait Tryphoninus in *fine h.* §. an pater amittat legatum sibi eodem testamento relictum, ita ut non publicetur, id est auferatur a fisco? Et Tryphoninus inclinat in hanc sententiam, patrem non amittere legatum sibi datum eodem testamento, eleganti ratione, (quidquid dicat in contrarium Anton. Faber hic, qui sibi suasit totum *hunc* §. esse commentum Triboniani.) hac sc. ratione, quoniam alii commodum victoriæ

ctoriæ parat : licet enim rescisso testamento per querelam inofficiosi, hereditas per filium adquiratur patri, non spectatur commodum adquisitionis hereditatis, sed commodum, id est emolumentum victoriæ, nimirum vindicta injuriæ exheredationis: & licet pater per filium sibi adquirat hereditatem, commodum adquisitionis filio cedere intelligitur spectato voto patris, qui omnia quæ sua sunt liberis ex voto parat, ut ait ipse Tryphoninus in *l. pen.* §. *sed numquid*, infr. *de bon. libert.* ex quo satis aperte evincitur quam incaute Faber hæc verba tribuat Triboniano, quæ sunt familiaria nostro auctori, & quæ sapiunt meram & puram latinitatem. Etiam rationem subjungit Tryphoninus, hanc sc. quod in hac causa nihil ex officio patris, sed totum de meritis filii agitur, id est non spectatur an pater ex officii necessitate agat de inofficioso, quia semper præsumitur eum ex causa pietatis agere, & ex officii necessitate, sed omnino spectantur merita filii, an filius merito exheredatus sit nec ne, ergo non spectabatur persona patris sed filii. Ac propterea pater, licet victus sit in querela inofficiosi, non amittit legatum, quod accessit ex eodem testamento, quia perinde est, ac si lis nulla mota fuisset quoad patrem.

Ad §. 2. *ejusdem leg.*

Quod si filius exheredatus testamento defuncti, in quo legatum mihi relictum est, & filius mota lite super querela inofficiosi decesserit extraneo herede relicto, & heres institutus hereditariam causam peregerit, & victus sit, non amittit legatum eodem testamento sibi relictum, quia non imputatur ei, quod non deseruit querelam inofficiosi cœptam a defuncto; *l. qui cum major*, §. *sed si minor*, infra, *de bon. libert.* immo necesse habuit litem peragere, ne inultum relinqueret nomen defuncti, qui non merito exheredatus erat, neve turpiter jus suum indefensum relinqueret; *l. illud quoque*, infra, *de heredit. petit.* Et hoc verum ubi lis jam cœpta est a defuncto, nihil imputatur ei quod secutus est judicium defuncti: querela inofficiosi quidem etiam non præparata transmittitur ad suos heredes, ad extraneos vero non transmittitur nisi præparata; *l.* † *si quis filium*, *h. tit. l. pen.* §. *ult. vers. sin vero*, *C. eod.* † *L. ista desideratur. V. l. 7. eod. tit.*

Ad §. *ult. ejusdem leg.*

Si adrogavero eum qui instituerat litem de inofficioso testamento ejus, a quo legatum mihi relictum est, litemque peregero, & in ea lite victus sim, non amitto legatum, quia iniquius est, ut mihi auferatur a fisco quod derelictum est, cum non proprio nomine, sed jure cujusdam successionis egero, id est jure adquisitionis per adrogationem, quæ est genus quoddam successionis, de qua *instit. de adquisit. per adrog.* quia qui se adrogandum dat, cum capite fortunas quoque suas in familiam & domum alienam transfert; *l. qui ex liberis*, §. *testamento*, infra, *de bonor. possess. secund. tab.* Non imputatur adrogatori, quod litem super querela inofficiosi jam cœptam ab adrogato peregerit, quia ex officio eam peragere debuit, ne deesset adrogato, qui fuit in ejus potestate. Nec spectatur quod lis peracta sit ab adrogatore, quia lis jam ante adrogationem cœpta erat ab adrogato: semper spectandum est initium actionis; *l.* 3. *C. ad SC. Maced.* ac perinde est ac si lis peracta sit ab adrogato, cum ab eo jam ante adrogationem cœpta esset.

Ad L. 10. *de obseq. parentib. & patron. præstand.*

Hoc commune est liberis cum libertis, quod liberi debent idem obsequium parentibus, quod liberti patronis, ut probatur ex *rubrica h. tit.*

qui communiter inscriptus est, *de obsequiis a liberis & libertis parentibus & patronis præstandis*. Hoc interest inter eosdem, quod a libertis debentur operæ, quæ libertatis & manumissionis causa a patrono impositæ sunt in ipso actu manumissionis, vel incontinenti; *l. ult. de liberal. caus.* a liberis vero libertatis, seu manumissionis causa, non debentur operæ, id est pater emancipando liberos, libertatis causa non potest eis imponere operas, ex *hac l. & l. pen.* supra, *si a parente quis manumiss. sit*. Nec ex jurejurando obligantur liberi præstare operas patri manumissori, ut liberti patrono; *l. ut jurisjurandi, de oper. libert. l. servum, de manumiss. testam. l. si quis pro eo, de fidejuss. d. l. ult. de liberal. caus.* sed longe alia est causa liberorum, ne obligentur etiam ex jurejurando præstare operas patri manumissori, quia pietatem liberi parentibus, id est pietatis officia & obsequia, non operas debent, ut ait Tryphoninus in *fin. h. leg.* Et obligatio, quæ de jure non valet, sacramento non convalescit; *l. non dubium, C. de legib.* Et meritis magis liberi ad paterna obsequia provocandi, quam pactionibus adstringendi, ut refertur ex Papiniano in *l. si quando*, §. 1. *C. de inoffic. testament.* & liberi, qui sunt ingenui, sunt immunes ab operis, quæ sunt argumenta servitutis & redemptæ libertatis; Quintil. declamat.**) 383. *Servitutem sibi manumissus imponit, huic inquit debeo manus operas, testamentum, vindictam magno redimere solent*. Ex constitutione Constantini pater filium emancipans retinebat tertiam partem bonorum in præmium emancipationis, ex constitutione Justiniani retinetur tantum dimidia ususfructus bonorum; *l. cum oportet*, §. *cum autem*, *C. de bon. quæ liber.* Etsi pater non possit imponere operas filio emancipato, non vetatur certam pecuniæ summam stipulari sibi dari a filio quasi pro pretio emancipationis, ut metu exactionis a filio post emancipationem magis curetur; *l. utrum*, infra, *de V. O.* plerumque etiam in emancipatione filii pater ei peculium adimit; *l. donationes* 31. §. *pen.* infra, *de donat. l. pater, de castrens. pecul.*

Ad L.15. de bon. libertor.

INtestato liberto sine liberis mortuo legitima hereditas debetur patrono in solidum; *l. liberto*, † infra, *h. tit. l.* 3. † infra, *de suis & legitim.* quod si libertus testatus decesserit extraneo herede instituto, præterito patrono, ei datur bonorum possessio contra tabulas in semissem bonorum, cujus partis præstationem induxit imago societatis, quæ erat inter patronum & libertum, ut quod vivus solebat societatis nomine libertus præstare, id post mortem præstaret; *l.* 1. supra, *h. tit.* Quod si patronus libertum capitis accusaverit, id est capitali judicio, & in accusatione defecerit, repellitur a bonorum possessione contra tabulas, tanquam indignus, ut calumniator; *l. prox. init.* supra, *h. tit.* Excipiuntur certi casus. Primus est si minor 25. annis instituerit accusationem, vel minor quidem cœperit, major factus autem persecutus sit ad sententiam usque, ei ignoscitur initio inspecto, quia minor cœpit; *eadem l.* §. *sed si minor*, *de bon. libert. l.* 3. §. *scio etiam*, supra, *de minoribus*. Secundus est si patroni filius patris jussu libertum veneficii accusaverit, ei ignoscitur, quia non sponte accusavit, jussus patris excusat; *ead. l. prox.* supra, §. *si pater*. Hoc casu cessat calumniæ suscipio, cum inter voluntariam accusationem, & officii necessitatem heredis multum intersit; *l.* 2. *C. de calumniatoribus*. Tertius est si patronus libertum capitis accusaverit, & libertus damnatus, postea restitutus sit a Principe, quia crimen quod intendit, id est accusationem institutam perfecit; *ead. l. prox.* supra, §. *ult.* nec restitutio Principis patrono nocere debet, beneficium Principis in alienam injuriam porrigi non oportet; *l. impuberi*, † supra, *de administr. tutor. l. sed cum ab herede*, *ad Trebellian.* Quartus † casus, quem Tryphoninus posuit in *hac leg.* quæ est velut sequela

quela praecedentis, si crimen quidem, quod in liberto probatum est, meruit capitis poenam, mitius autem punitus est libertus, ut saepius contingit; *l. quid ergo*, *§. poena*, supra, *de his qui notant. infam.* Quod enim cautum est edicto praetoris, patronum, qui libertum capitis accusaverit nec probaverit, removeri a bonorum possessione contra tabulas, intelligendum est de calumniatore, id est de eo qui calumniandi animo libertum accusavit.

Ad L. 50. eod. tit.

PAtrono praeterito testamento liberti, vel ex minori parte instituto, id est si minus debita portione ei relictum sit, ei datur bonorum possessio contra tabulas; *l. 3. §. totiens*, supra, *h. tit. l. sive patronus*, *§. ex duobus*, supra, *de jur. patronat. §. qua de causa*, *instit. de success. libertor.* Patrono ex minori parte instituto, non competit tamen bonorum possessio contra tabulas si ex testamento adierit hereditatem, ut ostenditur *initio h. leg.* quia agnovit judicium defuncti; *§. si patronus*, infr. *hac leg. l. 6. §. ult. & l. seq.* supra, *h. tit.* Nec interest an patronus ipse heres scriptus a liberto ex minori parte adierit hereditatem, an servum suum heredem scriptum jusserit adire hereditatem quam retinet, utroque enim casu repellitur a bonorum possessione contra tabulas, ut definitur *init. h. leg.* eadem ratione, quia agnovit judicium defuncti, sive ipse heres institutus sit, sive servus ipsius, quia per servum ei adquisita est hereditas. Quidquid adquirit servus statim domino adquiritur, ita ut ne momento quidem consistat in persona domini; *l. placet*, supra, *de adquir. heredit.*

Ad §. 1. & 2. ejusd. leg.

SI patronus servum suum a liberto institutum, antequam juberet adire hereditatem, (quia filiusf. vel servus heres institutus, non potest adire hereditatem sine jussu domini, ne insciens vel invitus obligetur oneribus hereditariis; *l. qui in aliena*, *de adquir. heredit.*) si patronus, inquam, servum suum a liberto institutum, antequam juberet adire hereditatem, vendiderit vel manumiserit, verbis edicti non submovetur a possessoriis actionibus, id est a bonorum possessione contra tabulas, nisi in fraudem edicti hoc fecerit, ut pretium uberius servi, vel tacita pactione hereditatis per servum quaesitae, commodum & bonorum possessionem contra tabulas acciperet, ex *§. priore*. Faciliorque suspicio fraudis, si filius patroni a liberto heres institutus sit sub conditione si emanciparetur a patre, & filius emancipatus a patre liberti hereditatem adierit, quia pater per filium assequitur liberti hereditatem, cum, ut eleganter ait Triphoninus in *posteriore* §. omnia quae nostra sunt liberis nostris ex voto paremus. Liberos vocat ad successionem parentum naturae simul & parentum commune votum, ratio naturalis, quasi lex quaedam tacita, naturae erga liberos caritas; *l. scripto*, *infra*, *unde liberi l. cum ratio*, *de bon. damnat. l. nam etsi*, *de inoff. testament.* unde liberi dicuntur sui heredes, & vivo patre quodammodo domini existimantur; *l. in suis*, *de liber. & posth.*

Ad §. 3. ejusd. leg.

SEd si patronus nondum apertis tabulis testamenti, cum ignoraret judicium ejus, filium qui erat in potestate emancipaverit, & postea apertis tabulis appareat filium patroni fuisse institutum sub conditione emancipationis, non repellitur a bonorum possessione contra tabulas, quia abest fraudis suspicio, ex *hoc §.* Ignorans judicium defuncti, an filius esset institutus a liberto, non praesumitur eum emancipare in fraudem edicti.

Ad §. 4. *ejusd. leg.*

PAtronus ex debita parte a liberto institutus, id est ex semisse bonorum, & rogatus restituere hereditatem, non tenetur fideicommisso; *l. cum patronus, de legat.* 2. si ab extraneo scilicet relictum sit, sed tantum si ab eo liberis & parentibus relictum sit; *l. ex asse, ad l. falcid. l. si ejus* 64. §. *ult. ad Trebellian.* Quod si patronus ex debita parte institutus, & rogatus partem, id est sextam, restituere Titio, per errorem facti restituerit, cum existimaret fideicommissarium esse ex liberis vel parentibus liberti, actiones ex Trebelliano non transferuntur in fideicommissarium, quia debitum non fuit quod restituit, & patrono competit condictio indebiti soluti; *l. patronus, eod. tit.* Quid si patronus ex debita parte a liberto institutus, & rogatus hereditatem restituere suspectam dixerit, & coactus adierit & restituerit cum retinere posset? ei non competit bonorum possessio contra tabulas, quia agnovit judicium defuncti, & agnoscendo judicium defuncti, quasi sprevit & damnavit bonorum possessionem contra tabulas.

Ad §. 5. *ejusdem leg.*

SI patroni filius a liberto adrogatus, & ex minori parte institutus, se non immiscuerit hereditati liberti, ut patris adrogatoris, sed abstinuerit, quasi patroni tamen filius admittendus est ad bonorum possessionem contra tabulas, quia patrono, vel liberis ejus præteritis testamento liberti, vel ex minori parte institutis, datur bonorum possessio contra tabulas.

Ad §. *ult. ejusdem leg.*

LIberatione legata Titio debitori, si conveniatur ab herede testatoris, ei datur exceptio doli, vel actio ex testamento, ut liberetur per acceptilationem, ex *hoc* §. *l.* 3. §. *nunc de effectu, l. quod mihi, de liberat. legat.* per acceptilationem sc. si Titius solus sit debitor, vel pacto de non petendo, si habeat correum vel fidejussorem; *d. l.* 3. §. *nunc de effectu*. Ratio diversitatis est, quod acceptilatio habet vim solutionis, & prodest utrique reo, vel reo & fidejussori: pactum de non petendo est personale, & non prodest alteri; *l. si unus*, §. 3. *vers. ante omnia, de pact.* Si patrono debenti certam quantitatem pecuniæ, liberationem legaverit libertus, & conventus ab herede defuncti usus sit exceptione doli, vel per acceptilationem liberatus sit, non potest petere bonorum possessionem contra tabulas, quasi institutus ex minori parte. Ratio est, quia agnito legato liberationis agnovit judicium defuncti; *l. filium*, §. *omnibus*, supra, *de legat. præstand. contra tabul.*

RECITATIONES AD LIBR. XVIII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 18. *de testament. milit.*

SI legata excedant dodrantem, heres detrahit quartam, quæ dicitur falcidia, quia detrahitur beneficio legis falcidiæ; *l.* 1. §. 1. *l. quotiens, l. in quantitate*, infra, *ad l. falcid. l. in imponenda*, C. *eod.* Hoc speciale est privilegium

gium militum, quod in legatis relictis testamento vel codicillis militis ex testamento factis cessat falcidia, id est legata præstantur sine ulla diminutione falcidiæ, ex hac *l. & l. prox.* §. *ult.* supra, *h. tit. l. si post missionem ; l. si miles*, infra, *ad l. falcid. l. in testamento*, *l.* † *ult. C. eod.* in codicillis militis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiæ locus est ; *d. l. si post missionem*, *d. l. si miles*. Si miles in militia testamentum fecerit, & post missionem codicillos, & intra annum missionis decesserit, in legatis, quæ testamento relicta sunt, falcidia locum non habet, quia testamentum factum jure militari valet intra annum post missionem ; *l. quod constitutum*, *l. quod dicitur*, *h. tit.* In codicillis post missionem factis, etiam si testamento militari confirmati sint, falcidia locum habet, quia codicilli facti post militiam, post missionem, non sunt facti a milite ; *l. prox.* §. *ult.* supra, *h. tit.* & consequenter non possunt valere jure militari ; *d. l. si miles*. Nec obstat, quod legata codicillis testamento confirmatis relicta, perinde valeant ac si testamento relicta essent ; *l. 2.* §. † *codicillorum*, *de jure codicill.* quia codicilli facti post militiam, licet testamento militari confirmati sint, non pertinent ad testamentum militare, cum eo tempore facti sint quo miles esse desierat. Quod si utraque legata, tam quæ testamento, quam quæ codicillis relicta sunt, composita, id est computata, dodrantem excedant, quæritur quatenus minuantur ea in quibus falcidia locum habet, id est codicillis post missionem factis relicta ? Tryphoninus *init. h. leg.* ait hunc modum commodissime statui, ut ex universitate bonorum in solidum, solutis legatis quæ testamento data sunt, quod superesset relinquatur apud eos, quibus codicillis legata data, prius deducta quarta.

† V. si probat. Et junge *l. 12. de testam. milit.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

QUid si legata quæ testamento data sunt consumant universam hereditatem, quæritur utrum nihil ferent hi, quibus codicillis legatum est, an aliquid? Tryphoninus in *hoc* §. ait, contributioni locum esse, id est legata omnia, tam quæ testamento, quam quæ codicillis relicta sunt, minui pro rata, & constituta quantitate, id est modo legatorum, quæ codicillis data sunt, ex summa quæ esset debita, in solidum sc. si æquo jure omnia deberentur, id est si falcidiæ locus non esset in his, quartam deduci ex his quæ codicillis relicta sunt. Ratio elegans est, quoniam & si adhuc miles hæc quoque legasset testamento & codicillis, contribuerentur omnia, & pro rata ex omnibus decederet ea portio, quam amplius legaverat miles quam in bonis haberet.

Ad §. 2.

QUod si deductis utrisque legatis solidis, tam his quæ testamento facto tempore militiæ, quam codicillis post militiam factis relicta sunt, quid remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quartæ eorumdem legatorum, eorum sc. quæ codicillis relicta sunt, quod deest quartæ suppletur ex legatis, quæ codicillis relicta sunt, quia falcidia cessat in testamento facto tempore militiæ, non in codicillis factis post militiam.

Ad L. 41. *eod. tit.*

EX privilegio militum, miles ex certo tempore, vel ad tempus heredem instituere potest, puta, quoad vivet Titius heres esto : Titius usque ad decem annos heres esto : vel Titius post Sempronii mortem heres esto ; & si miles Titium heredem instituerit ad tempus, puta in annos decem, post tempus nemine substituto, post decem annos res abit in causam intestati, id est

hereditas intestati defertur legitimis heredibus : & si miles heredem instituerit ex tempore, antequam dies institutionis cedat, intestati hereditas defertur legitimis heredibus, ex *init. hujus leg. & l. in fraudem*, §. *miles & ad tempus*, supra, *h. tit.* & quemadmodum miles potest pro parte bonorum heredem instituere, adeo ut miles possit decedere pro parte testatus pro parte intestatus, ita & valet heredis institutio, quam miles ex tempore vel ad tempus fecerit : & hoc est quod insinuat Tryphoninus his verbis, *& quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio, licet non modicum sit, ex eodem privilegio competat*. Secus paganus non potest heredem instituere ex die vel ad diem, & si heres scriptus sit ex die vel ad diem, circumscripto die fit statim heres, heresque permanet ; *l. hereditas* 34. supra, *de hered. instit.*

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

MUlier, in quam turpis suspicio cadit, nihil capere potest ex testamento militis, *ex hoc* §. id est mulier, quam miles libidinis causa in contubernio habuit, nihil potest capere ex ejus testamento, & si quid ei relictum sit, ad fiscum pertinet ; *l. mulierem*, infra, *de his quæ ut indign.* miles etiam focariæ inter vivos donare non potest, ne hujus illecebris captus spolietur ; *l.* 2. *C. de donat. inter vir. & uxor.* Secus paganus concubinæ donare non prohibetur ; *l. affectionis*, supra, *de donat.* quia concubinatus jure civili fuit permissus ; *l. in concubinatu*, supra, *de concubin.*

Ad §. 2. *ejusdem leg.*

MIles filiusf. filio impuberi heredi instituto, in potestate avi manenti, substituere potest, tutorem vero ei dare non potest, quia in aliena potestate est, ex *hoc* §. *l. in testamento* 6. *C. h. tit. l.* 2. supra, *de testament. tutel.* & si miles filiusf. filio impuberi heredi instituto, in potestate avi manenti, substituerit, ex rescripto Divorum fratrum, id est D. Antonini & L. Veri, substitutio quidem valet, tutoris autem datio non valet, quia hereditati quidem suæ, qualem velit substitutionem facere potest, verum tamen alienum jus minuere non potest ; *l. cum filiusf.* † infra, *h. tit.* id est jus patriæ potestatis, quæ avo competit in nepote ex filio, quia tutela jure patriæ potestatis, non militiæ præmio datur, nec privilegium militum ad alienam injuriam porrigi oportet ; *l. impuberi*, supra, *de administr. tutor.*

Ad §. 3. *ejusd. leg.*

PAter potest pupillariter substituere filio impuberi, non modo instituto, verum etiam exheredato ; *l.* 1. §. *substituere*, *l.* † *sed si plures*, §. *ad substitutos*, supra, *de vulgar. & pupillar. l. filius*, *de adquir. hered.* §. *non solum*, *inst. de pupillar. substitut.* quoniam substitutio pupillaris fit jure patriæ potestatis, quam non amittit pater in exheredato, & substitutio pupillaris valet, non modo in bonis paternis, sed & in bonis aliunde quæsitis, quia pater non sibi, sed pupillo, non propriis bonis, sed pupillaribus substituit : quo fit ut recte substituat etiam exheredato ; *d. l. sed si plures*, §. *ad substitutos*. Hoc singulare est in milite, quod si substituat filio impuberi, potest ei substituere in bonis a se profectis tantum ; *d. l. sed si plures*, §. *ad substitutos*, quemadmodum enim miles pro parte intestatus decedere potest, ita & filium pro parte testatum, pro parte intestatum facere licet. Si pater substituat filio impuberi exheredato, an a substituto exheredati legatum vel fideicommissum relinqui possit, varie tractatum : plures existimabant a substituto exheredati legatum, vel fideicommissum relin-

relinqui non posse, quod nihil ex bonis patris ad exheredatum substitutione pervenerit, & hæc fuit sententia Juliani in *l. qui fundum*, *§. qui filios*, infra, *ad l. falcid.* Scævolæ in *l. ult. in princ. de legat.* 3. Pauli in *l. ab exheredati*, *de legat.* 1. ipsius Tryphonini sententia fuit a substituto exheredati omnino legatum relinqui non posse, etiam si exheredato aliquid relictum sit, *ex hoc §.* in quo si miles filium exheredaverit vel sciens præterierit, quærebatur an a substituto exheredati legatum relinqui posset? respondit Tryphoninus non posse, licet ampla legata reliquerit exheredato, forte quia exheredato legatur tantum alimentorum nomine; *l. pen. §.* 2. supr. *de cur. furios.* quæ est etiam Tryphonini: alias a substituto exheredati legari posse fatendum est pro modo patrimonii, quod ad filium pervenerit: puta commisso per aliquem e liberis edicto, & petita bonorum possessione contra tabulas, quia quod per bonorum possessionem contra tabulas habuit filius, a patre accepisse videtur; *d. l. ab exheredati*. Si pater filium exheredaverit, an ab exheredato legatum vel fideicommissum relinqui posset, pariter disputatum est, & hac distinctione usus est Papinianus in *l. coheredi*, *§. quod si heredem*, supra, *de vulgar. & pupillar.* si pater filio exheredato nihil reliquerit, ab eo nullum fideicommissum relinqui posse, quod si legatum vel fideicommissum acceperit filius exheredatus, tunc ab eo fideicommissum relinqui posse intra modum eorum, quæ relicta sunt citra falcidiæ rationem. Alii secus sentiebant, a substituto exheredati legatum relinqui posse, quod judicio patris ad substitutum perveniret hereditas patris, in cujus potestate fuit alium filio impuberi substitutum dare. Justinianus maluit a substituto exheredati legatum vel fideicommissum relinqui non posse, etiam si exheredato pater aliquid reliquerit, quia per exheredationem filius injuria affectus est; *l. cum quidam*, *C. de legat.* Satis est quod pater filium exheredavit, eique extraneum substituit, & grave nimis videtur, si injuriæ exheredationis & oneri substitutionis, addatur onus legati a substituto, ne filius oneretur in infinitum; *l. fideicommissa*, *§. si quis decem*, *de legat.* 3.

Ad §. 4. ejusd. leg.

PAter, paganus an miles sit nihil refert, potest substituere pupillariter filio impuberi exheredato, non modo in bonis profectitiis, sed & in bonis aliunde quæsitis; *l.* 1. *§. substituere*, *l. sed si plures*, *§. ad substitutos*, supra, *de vulgar. & pupillar.* Miles emancipato filio substituere potest, verum in his tantum, quæ a se ad institutum pervenerunt, non in aliunde quæsitis, puta ex hereditate avi vel propinquorum, ex *hoc §.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

PAganus non potest substituere liberis, nisi prius sibi heredem instituerit, ita ut non valeat substitutio pupillaris facta filio impuberi testamento paterno, ex quo non adita sit hereditas patris; *l.* 1. *§. ult. l.* 2. *§.* 1. supra, *de vulgar. & pupillar.* Secus miles potest substituere filio impuberi, licet sibi testatus non sit, & substitutio valet etsi ex testamento militis adita non sit hereditas, ex *hoc §. l. in fraudem*, *§. item*, supr. *h. tit.* nec mirum, cum possit miles decedere pro parte testatus, pro parte intestatus.

Ad L. 19. de castrens. pecul.

IN castrensi peculio sunt res mobiles, vel se moventes, quæ filiof. eunti in militiam a parentibus propinquis vel amicis donatæ sunt, item quæ in castris occasione militiæ quæsitæ sunt; *l. castrense*, supra, *h. tit. l.* 1. *C. eod.*

tit. libr. 12. & hæ res in successione bonorum patris non conferuntur, nec veniunt in judicium familiæ ercifcundæ *; l. si filiusf. C. famil. ercisc. l. ult. C. de collat.* In castrensi peculio non sunt prædia, quæ proficiscenti in militiam donata sunt, ea non possunt videri donata occasione militiæ : in castrensi peculio est hereditas ejus, qui non alias notus fuit, quam occasione militiæ, puta commilitonis, etiam si res immobiles in ea sint *; l. miles* 5. supra, *h. tit. & d. l.* 1. Si filiusf. miles heres institutus sit ab agnato commilitone, an hereditas esset in castrensi peculio dubitatum est a Scævola, hac ratione, quia potuit & ante notus & amicus dare. Hereditas matris fratris vel agnati, licet filiof. militi obveniat, non est in castrensi peculio, sanguinis etenim ratio, non militiæ causa, meritum hereditatis accipiendæ præbuit *; l. dotem*, §. 1. supra, *h. tit. & d. l.* 1. & si forte uxor vel cognatus, vel quis alius non ex castris notus, filiof. legaverit, vel donaverit, ea lege, ut in castrensi peculio esset, non habetur in castrensi peculio, quia veritas prævalet fictioni *; l. si forte*, supra, *h. tit.* movebat & quia potuit & non dare nisi commilitium caritatem auxisset. Sociatus commilitii affectioni fraternæ nonnihil addit, & fratres catiores invicem sibi teddit *; l. cum allegas*, C. *h. tit.* Aristotel. 8. ethicon, cap. 11. *ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δὲ προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· Nam in omni societate aliquod* Alciat. 4. di- sp. 17. *jus & amicitia esse videtur. Itaque quasi amicos appellant connavigantes & commilitones.* Inde veterani non excusantur a tutela vel cura filiorum commilitonum, quia coæqualitas militiæ fortior videtur privilegio militum *; l.* 8. supra, *de excusat.* nimirum ob caritatem commilitii. Tryphonino placuit eam hereditatem non esse castrensis peculii, si filiusf. miles heres institutus sit testamento facto ante commilitium, quia non fuit notus vel carus occasione militiæ : quod si heres institutus sit testamento facto post militiam, contra, quia præsumitur institutus occasione & intuitu militiæ.

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI filiusf. miles a commilitone, vel ab eo, qui per militiam notus est, heres institutus sit, hereditas ei erit in peculio castrensi, & citra jussum patris pro herede recte geret *; l. miles*, 5. supra, *h. tit.* Quod si servus filiif. militis, qui est in peculio, a quocumque sit heres scriptus, id est a cognato domini, vel extraneo, & jussu militis adierit hereditatem, hereditas per servum adquiritur domino, eaque fiet castrensis peculii, *ex h.* §. quod Joannes vetus glossator non admittebat, nisi adhibita distinctione *d. l. miles*, *l. si forte*, *l. castrense*, *& l. dotem*, supra, *h. tit.*

Ad §. 2. *ejusd. leg.*

MIles potest pro parte testatus decedere, puta si filiusf. miles de bonis castrensibus tantum heredem instituerit, cetera bona intestato deferuntur legitimis heredibus, & e contra, *ex hoc* §. *l. cogi*, §. *sed & si miles*, supra, *ad Trebellian. l.* 1. *&* 2. C. *de testament. milit.* & si miles Titium ex fundo heredem instituerit, quoad cetera bona intestatus decedit *; l. si duobus*, supra, *eod. tit.* si filiusf. paganus, id est veteranus, de castrensi peculio testamentum fecerit, & dum ignorat se patri heredem extitisse decesserit, non potest videri de castrensibus bonis testatus, de paganis, id est paternis, intestatus decessisse, *ex hoc* §. quia non gaudet privilegio militum. Testamentum factum in militia jure militari valet intra annum post missionem *; l. quod constitutum*, *l. quod dicitur*, supra, *de testam. milit.* Veteranus, qui militare desiit, post missionem non potest jure militari testari *; l. idem est*, §. 1. *l. tribunus*, *eod. tit.*

§. *sed*

§. *sed hactenus*, *inst. eod. tit.* Ergo heres scriptus de castrensi peculio, universa bona habebit, perinde ac si scriptus esset ex fundo, heres esset ex asse; *l. 1. §. si ex fundo*, *de heredibus instituend.* Si pauperrimus, id est qui falsa opinione se pauperem credebat, testatus sit de modico, ignorans se locupletatum per servos peregre agentes commercii causa, heres erit, non modo de modicis, de quibus defunctus se testari credebat, sed & de universis rebus, quæ ignoranti adquisitæ erant per servos, quia veritati nihil officit error testatoris, in modo patrimonii, sive id minuat, sive amplìet; *l. 1. C. arbitr. tutel.* Si testator aliquem heredem scripserit de paupertate sua, paupertatis appellatione continetur universa hereditas; *l. Lucius*, §. *heredem*, supra, *ad Trebellian.* Hieronym. ad Principiam de laudib. Marcellæ: *Post aliquot dies sano integro vegetoque corpusculo obdormivit in Domino, & te paupertatulæ suæ, immo per te pauperes reliquit heredes.* Augustin. de vit. commun. clericor. *Ego tenuem paupertatem meam vendidi, & pauperibus erogavi.* Et idem de catechizand. rudib. *Sed sic etiam ipsi, aut consumunt per luxuriam paupertatem suam, & ab egestate postea in furta & effracturas, & aliquando etiam in latrocinia prosiliunt.*

Ad §. 3. ejusdem leg.

Heres pro domin. *Cujac. 10. obs. 16.*

SI pater ut heres, id est dominus, testamento servum filiif. qui erat in castrensi peculio liberum esse jusserit, intestato defuncto filio, mox patre, quæritur an ex testamento libertas servo competat? Occurrebat quod duo in solidum non possunt esse domini ejusdem rei, ut *hic & l. si ut certo*, §. *si duobus vehiculum*, supra, *commodat.* pater & filius non possunt esse domini in solidum ejusdem servi. Pater non potuit manumittere servum alienum, qui erat in dominio filii, nemo enim alienum servum, quamvis ut proprium manumittat, ad libertatem perducere potest; *l. si non proprietatem*, *C. de his qui a non domino.* E contra filiusf. potest manumittere servum, qui est in peculio castrensi, cum sit dominus, & manumissus fit libertus filii non patris, ex *hoc* §. *l. Divus*, supra, *h. tit. l. servum*, *de jur. patr.* Et si testamento utriusque tam filii quam patris, idem servus, qui erat in peculio castrensi filii, manumissus sit, & uterque pater & filius pariter decesserint, non dubitandum est ex testamento filii liberum eum esse, quia filiusf. potuit manumittere servum qui erat in dominio, nimirum in castrensi peculio. Sed & tentari poterat, libertatem ex testamento patris competere in priore casu, quia jus patris quidem cessare videtur, quando filius utitur jure sibi concesso, id est testatur de peculio castrensi & servo libertatem relinquit: quod si filius non utatur jure suo, & intestatus decedat, videtur pater quasi postliminii jure, antiquo jure, id est jure quod habuit ab initio habere peculium, & fictione postliminii videtur habuisse retro dominium rerum peculiarium. Si filiusf. miles intestatus decesserit, pater occupat peculium, non quasi hereditatem, sed quasi peculium; *l. 1. & 2.* supra, *h. tit.* & fictione postliminii retro videtur pater habuisse dominium, & peculium non hodie morte filii obvenisse patri, sed ab eo non abscessisse creditur, ut *hic*, *& l. proponebatur*, supra, *l. ult.* infra, *h. tit.* & sic manumissio servi peculiaris facta a patre vivo filio valet.

Ad §. 4. ejusdem leg.

SI pater, ut heres, ex testamento filii sc. servum filii vindicta manumittat, defuncto intestato filio, ex illa manumissione servus liber non erit, ex *hac l.* non valet manumissio facta a non domino, quamvis postea domino heres extiterit; *l. si servo*, supra, *qui & a quib. manumiss.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

QUod si pater testamento servum filii, qui erat castrensis peculii, manumiserit, & filiusf. miles, testamento condito extraneos heredes instituerit, & ex testamento ejus non sit adita hereditas, quæritur an ex testamento patris manumissio valeat? Ratio dubitandi erat, quod filiusf. videtur intestatus decessisse, quia non valet testamentum, ex quo non sit adita hereditas; *l. si nemo*, supra, *de testam. tutel. l. si nemo*, infra, *de R. J.* & pater videtur servum manumisisse jure proprio, ut dominus, quia filiof. mortuo intestato, pater quasi jure postliminii retro dominium rerum peculiarium habuisse fingitur; *l. proponebatur*, supra, *h. tit.* & mortuo filio intestato, non videtur de novo quæsitum patri dominium, sed videtur continuare dominium, ut ait Tryphoninus *hic*: sed ubi filius testatus decesserit, non tam facile est fingere retro quæsitum patri dominium rerum peculii castrensis ac in casu filii intestati, ad hoc ut manumissio servi filii a patre facta valeat, quia medium tempus, quod datur heredibus institutis ad deliberandum de adeunda hereditate, imaginem successionis præstat, id est heres institutus dum deliberat de adeunda hereditate, quoad quædam pro herede habetur; *l. ait prætor*, *l. filius*, supra, *de jur. deliberand.* & patri obstat quominus occupet bona intestati, quia quamdiu heres ex testamento speratur, legitimus non admittitur; *l. quamdiu*, *de R. J.* Alioqui, id est si dicas medio tempore retro quæsitum dominium patri rerum peculii castrensis filii, etiam ubi filius testatus decesserit, etsi ex testamento adita sit ab instituto filii hereditas, sequetur a patre ad eum, id est ad filium transiisse proprietatem, quod absurdum est, ne dominium rerum sit in pendenti in hac specie, ut in multis aliis partibus juris; *l. arboribus*, §. *ult. l. sed etsi*, §. 1. supra, *de usufruct.* ut ex facto, id est ex secuto eventu retro fuisse aut non fuisse patris dominium declaretur, si ex testamento filii adita sit hereditas, vel non. Quid si filiusf. miles, qui habebat servum in peculio castrensi, testamento extraneos heredes instituerit, & heredes instituti dum deliberant de adeunda hereditate, cesserit dies legati relicti servo peculii castrensis, testamento ejus ex quo pater nihil capere potuisset, quæritur an legatum per servum adquiratur patri, cum utique adquireretur heredi filii, si tempore cedentis legati adiisset hereditatem? Tryphoninus non solvit quæstionem, immo fatetur difficile esse eam expedire, ne dominium rerum sit in pendenti, & facilius esse respondere an libertas servo competat ex testamento patris in specie in qua filiusf. intestatus decessit, quia hoc casu peculium manet apud patrem, non quasi hereditas, sed quasi peculium, & retro fingitur dominium peculii patri quæsitum quasi jure postliminii: post variam disputationem in *fine leg.* concludit Tryphoninus non competere libertatem a patre datam servo filii, qui erat peculii castrensis, quia data est a patre eo tempore quo non erat in dominio patris, non negat tamen favorabilem esse contrariam sententiam in utroque casu supra proposito.

RECI-

RECITATIONES AD LIB. XIX.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 20. de bonor. possess. contra tabul.

Liberis emancipatis præteritis datur bonorum possessio contra tabulas, scriptis non datur nisi commisso edicto per alium, nempe per præteritum; *l. 3. §. si quis ex liberis*, supra, *h. tit.* Pater, qui habebat duos liberos, unum in potestate, alium emancipatum, quem habebat in potestate exheredavit, emancipatum præteriit, extraneum heredem instituit, quæsitum est quatenus emancipato detur bonorum possessio contra tabulas, in assem vel in semissem? Tryphoninus distinguit, aut heres scriptus adiit hereditatem, aut repudiavit: si adiit suus exheredatus submovetur a bonorum possessione contra tabulas, sed ut ei consulatur datur ei petitio hereditatis ex causa querelæ inofficiosi testamenti, contra fratrem emancipatum, ut habetur *init. h. leg. vers. sed quemadmodum*, non contra heredem scriptum, quia emancipatus præteritus petita bonorum possessione contra tabulas, obtinuit hereditatem & est loco heredis scripti; *l. cum emancipatus, in pr.* supra, *h. tit.* Quod si heres scriptus repudiaverit hereditatem, jure civili filius exheredatus erit suus heres ab intestato in solidum, quia exheredatio nullius est momenti, non adita hereditate ex testamento, ut proditum est *hic*, *& l. si patronus 12. §. ex testamento*, infra, *de bon. libert.* nihil valet ex testamento, ex quo adita non sit hereditas; *l. 1.* supra, *de injust. rupt. l. si nemo, de R. J. l. eam quam, C. de fideicommiss.* ne testamentum per omnia irritum, valeat quoad solam exheredationem, quod absurdum fore dicitur *d. l. si patronus, §. ex testamento*. Emancipatus quoque, si petat bonorum possessionem contra tabulas, bonorum possessionem solus habebit, id est hereditatem ex asse vindicat petita bonorum possessione contra tabulas. Sed quia duo non possunt esse domini in solidum ejusdem rei; *l. si ut certo, §. si duobus*, supra, *commodat.* ne concursu sese impediant, res redit ad intestati exitum, ad causam intestati, id est ut suus & emancipatus, quos natura conjunxit, re associentur, uterque succedit in partem, quasi ab intestato, & prætor tuetur emancipatum, qui petiit bonorum possessionem contra tabulas, in parte dimidia quasi ab intestato, adversus filium suum ex asse heredem ab intestato: sic suus est heres ex asse, sed emancipatus ei conjungitur & associatur in partem petita bonorum possessione contra tabulas: sic etsi filius emancipatus exheredatus fuerit, suus præteritus, emancipatum petentem bonorum possessionem ab intestato unde liberi tuetur prætor in parte dimidia, perinde atque si nullæ tabulæ patris extitissent; *l. 1. §. ult.* infra, *si tabul. testament. null. extabunt.* Si extraneus heres scriptus, suo exheredato, emancipato præterito, repudiet hereditatem, quod facile, id est sine damno, facturus est, emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, cum adita hereditate nihil laturus sit ex ea propter emancipatum, qui ex asse vindicat hereditatem, petita bonorum possessione contra tabulas; de jure quidem suus est heres ex asse ab intestato, sed emancipatum petentem bonorum possessionem contra tabulas, tenetur admittere in partem beneficio prætoris. Quod si heres scriptus adeat hereditatem, accepta pecunia, ut repellat suum exheredatum a bonorum possessione contra tabulas, & emancipato petenti bonorum possessionem contra tabulas, præstet assem, id est universam hereditatem, cum rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, ipse nihil sit consecuturus jure hereditatis, id est ex here-

ditate, erit venale beneficium, id est etiam si non gratuito repudiet hereditatem, ut emancipatus petita bonorum possessione contra tabulas assem obtineat, submoto suo exheredato, adhuc est locus gratificationi, & habet beneficii debitorem, quod emancipatum suo præferat. Venale beneficium dicitur quod pretio elicitur vel redimitur, nec tamen desinit esse beneficium, etsi non sit merum & gratuitum, propter præstantiam beneficii, quale est beneficium libertatis. Unde dominus, qui servum manumisit, etiam pretio accepto, non amittit jus patronatus, quia etsi non gratuitum, beneficium tamen præstitit; *l.* 3. infra, *de obsequ. parentib. & patron. præstand.* Et si quis rem alienam amoveat, ut eam alii donet, furti tenetur, quia species lucri est de alieno largiri, & beneficii debitorem sibi adquirere; *l. si pignore*, §. 1. infra, *de furt.*, nec dispari analogia venale concordium dicitur inter virum & uxorem, quod mulier, ut se viro conciliet, redimit damno dotis, id est pacto de amittenda dote; *l. si liberis*, supra, *de pact. dotalib.*

Interdum locus est gratificationi; *l. ult. de relig. & sumpt. funer.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI extraneus heres scriptus sit, suo exheredato, emancipato præterito, & heres scriptus non adeat hereditatem, uterque admittitur in partem bonorum, ut modo dictum est. Quæritur hoc casu, an emancipatus suo conferat propria bona? Tryphoninus quasi dubitando, ut solebat, affirmat non conferre. Collatio enim non habet locum inter suum & emancipatum, nisi cum uterque petiit bonorum possessionem contra tabulas, vel non extantibus tabulis bonorum possessionem ab intestato unde liberi, ut proditum est *hic & l.* 1. *in pr. &* §. *quamvis, de collat. bonor.* collatio, inquam, non habet locum inter suum & emancipatum, quia diverso jure veniunt, nimirum suus exheredatus ab intestato, emancipatus præteritus per bonorum possessionem contra tabulas, & factum heredis, id est repudiatio heredis, hactenus tantum prodest suo exheredato, ut eum admittat ad partem bonorum una cum emancipato præterito petente bonorum possessionem contra tabulas, non etiam ut emancipatus ei propria bona conferat. Nec hoc est novum & iniquum, nam interdum non fit collatio, licet uterque petierit bonorum possessionem contra tabulas. Finge suus ex minori parte est institutus quam ex virili, emancipatus est præteritus, hoc casu commisso edicto uterque petiit bonorum possessionem contra tabulas, sic suus beneficio emancipati præteriti plus consequitur, id est virilem, itaque tunc emancipatus suo nihil confert, quia ei injuriam non facit, nihil ei aufert, quinimmo ejus portionem ampliat; *l.* 1. §. *pater, de collat. bonor. l. si filia, de collat. dot.* Multo magis in hoc casu emancipatus præteritus suo exheredato non confert propria, quia suus exheredatus a patre, non vocatur ex suo capite ad bonorum possessionem contra tabulas, ea occasione quod heres scriptus omisit hereditatem, nihil laturus, emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, exheredatus per exheredationem, amisit nomen & jus sui heredis; *l.* *) 1. §. *post suos, de suis & legitim.* sed occasione scripti heredis repudiantis, nomen sui heredis recipit.

Interdum jurisconsulti quasi dubitantes per forte respondebant, tamen pro affirmantibus accipiendi, ut *hic, & l. item veniunt*, §. *quid si post*, *de petit. hered. l. item si*, §. 1. *de rei vindic.*

Ad §. *ult. ejusdem leg.*

IN hoc casu melior est conditio sui exheredati, quam emancipati præteriti. Suo exheredato, emancipato præterito, eoque petente bonorum possessionem contra tabulas, testamentum rescinditur in totum, institutio rescinditur, rescinduntur legata, exceptis his quæ relicta sunt exceptis personis, id est liberis & parentibus; *l.* 1. infra, *de legat. præstand. contr. tab.* Emancipatus vero petita bonorum possessione contra tabulas præstat legata liberis & parentibus non in solidum

lidum, sed pro dimidia, quia succedit in dimidiam tantum, & ei conjungitur suus exheredatus in alteram dimidiam; *l. ult.* §. *si filius*, *de legat.* 3. Exheredatus, licet beneficio, id est concursu emancipati admittatur in partem, non præstat legata pro parte, quia repudiante scripto herede destituto testamento, mero jure ab intestato heres extitit. Emancipatus autem præteritus, qui petiit bonorum possessionem contra tabulas, etiam si heres scriptus non adierit hereditatem, præstat legata testamento relicta, *ex hoc.* §. quia emancipato præterito datur bonorum possessio contra lignum, id est contra tabulas, etiam si hereditas ab herede scripto adita non fuerit; *l. quod vulgo*, supra, *h. tit.*

RECITATIONES AD LIBR. XX.

disputation. Triphonini.

Ad L. 28. de liber. & posthum.

Filius, qui est in potestate patris, pure instituendus est, vel exheredandus; *l. 3. §. 1. l. si quis Sempronium*, infra, *de heredib. instituend.* sub conditione tamen potestativa institui potest; & si non pareat conditioni, veniens ab intestato repellitur; *l. 4. eod. tit. l. si filius 36. h. tit.* non potest vero institui sub conditione, quæ non sit in potestate; *l. institutio*, infra, *de condit. instit.* & si pater filium, quem habet in potestate, heredem scripserit sub conditione quæ in ipsius potestate non erat, nec in defectum conditionis exheredaverit, testamentum nullum & irritum est, ex *init. h. leg. l. Lucius Titius*, infra, *de condit. & demonstrat. l. 4. C. de institut. & substitut.* Si filius, qui est in potestate, a patre heres institutus sit sub conditione quæ non sit in ipsius potestate, & in defectum conditionis exheredatus, & decesserit pendente conditione, tam institutionis quam exheredationis, quæritur an valeat testamentum, ut sic pendente conditione videatur fuisse heres ab intestato dum vixit? Tryphoninus *init. h. leg.* respondet, testamentum nullum esse, & ita filium heredem ab intestato mortuum esse, quia dum vixit, neque heres ex testamento fuit neque exheredatus; quia conditio institutionis, vel exheredationis nondum extiterat; unde tempore mortis pro præterito habebatur, atque ita nullum erat testamentum, quasi præteritione filii. Institutio non valet ob defectum conditionis, nec consequenter exheredatio, quia exheredatio non valet ex testamento, ex quo nullus heres extitit; *d. l. si quis Sempronium*, *l. filium* † *in pr. vers. sed cum exheredatio*, *de bonor. possess. contr. tabul.* Quod si pater filium, quem in potestate habebat, heredem ex parte instituerit sub conditione, quæ non erat in ipsius potestate, & in defectum conditionis eum exheredaverit, & Titium coheredem ex alio semisse instituerit sub conditione si filius decesserit, pendente conditione institutionis vel exheredationis valet testamentum, & Seius coheres institutus ex parte, heres erit ex asse, si conditio institutionis extiterit, ex *init. h. leg. in fin.* quia institutus ex parte, nullo adjecto coherede, vel eo non existente herede, heres erit ex asse, quasi sine parte heres scriptus fuerit; *l. 1. §. si ex fundo*, infra, *de heredib. instituend.*

Ad §. 1. ejusdem leg.

Filiusf. miles testamentum fecit de castrensi peculio, & præteriit filium suum, qui erat in ejusdem potestate, id est in potestate patris & avi, in qua & ipse erat, & postea militare desiit, patre eodemque avo defuncto, quæsitum

est an morte avi, per quam nepos recidit in potestatem patris, testamentum patris rumpatur praeteritione filii, qui invenitur esse in ejus potestate tempore mortis? Videbatur non rumpi, quia non adoptavit post testamentum, nec hodie ei natus est filius, nec priore subducto de potestate suo herede, ulterior successit in proximum locum, id est patre praemortuo nepos ex filio non successit in locum patris: quibus tribus casibus testamentum patris rumperetur. Testamentum rumpitur agnatione sui heredis, vel adoptione filii, quasi agnatione sui heredis, ut *hic & apud Gaium* † *tit.* 3. §. 4. Sui heredes agnascuntur liberi quos in potestate habemus, tam naturales, quam adoptivi; Ulpian. *libr. regular. tit.* 22. §. 4. Si patre praemortuo nepos ex filio successit in locum filii, quasi agnatione sui heredis rumpitur testamentum, ut *hic & l. posthumorum*, infra, *de injust. rupt. l.* 2. *C. de liber. praeterit. vel exheredat.* sed verius est testamentum rumpi praeteritione nepotis ex filio, quia morte patris simul paterfamilias factus est, & filius, id est nepos ex filio in ejus, id est patris, recidit potestatem: quod si filiusf. miles testamento filium, qui erat in potestate ejusdem, id est avi, instituerit, vel exheredaverit, morte avi, per quam nepos ex filio recidit in potestatem patris, testamentum non rumpitur, quia non est nactus potestatem filii sui aliquo novo facto circa filium, sed ordine naturali, id est patre praemortuo. Ordo naturalis est, ut parens praemoriatur filio; *l. nam & si parentibus*, supra, *de inoff. testament. l.* † 7. *in pr. de bonis damnator.*

Ad §. 2. *ejusdem leg.*

SI quis heredem instituat natum ex certa uxore, testamentum rumpitur agnatione posthumorum, ex alia uxore susceptis liberis, ex *hoc* §. quia postumi etiam ex futura uxore instituendi sunt, vel exheredandi, alioquin pro praeteritis habentur, & agnascendo rumpunt testamentum; *l. placet*, *& seq.* supra, *h. tit.*

Ad §. *ult. ejusdem leg.*

SI quis natum ex ea, quae tum justa uxor non erat, puta natum ex ancilla, vel pupilla ante 25. annum & annum utilem, & allegatas, id est redditas rationes, (Nuptiae non permittuntur inter tutorem vel ejus filium, & pupillam nisi post 25. annum, & annum utilem, & redditas rationes; *l. non est matrimonium*, supra, *de rit. nuptiar. l. qui pupillam*, infra, *ad l. Jul. de adulter. l. si patris*, *C. de interdict. matrimon.*) si quis, inquam, natum ex ea, quae tum justa uxor non erat, heredem instituerit, postea contractis justis nuptiis, puta si ancilla pervenerit ad libertatem, vel pupilla in eadem voluntate perseveraverit post 25. annum, & redditas rationes, natus ex ea, cum qua non erant justae nuptiae ab initio, ex testamento heres erit, quia matrimonium, quod non valebat ab initio, convaluit ex post facto, & liberi suscepti ex non justo matrimonio, quasi retro videntur nati ex matrimonio ab initio; *l. etsi contra*, *l.* † *manifestum*, *C. de nuptiis.*

V. si probat. Et adde *l.* 65. *de rit. nupt.*

RECITATIONES AD LIBR. XXI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 90. *de hered. instituend.*

SErvus proprius a domino cum libertate heres institutus, fit necessarius heres, ut

at bona heredis potius, quam domini nomine veneant; §. *servus autem a domino*, *inst. de hered. instituend.* §. 1. *de hered. qualitat. & different.* Proprius servus a domino cum libertate heres institutus sub conditione, pendente conditione necem domini detexit, & praetor decrevit eum libertatem mereri, quod est de jure; *l. si necem*, infra, *de bon. libertor. l. 1. C. pro quib. caus. servi pro praem. libert. accip.* etsi postea conditio institutionis extiterit, non fit necessarius heres, id est non compellitur adire hereditatem. Volenti licet adire hereditatem, quia aliunde liber est, ex praemio, id est ob indicium necis domini, non ex testamento, a lege non ab homine, quae est summa *h. leg.* Atque ita si heres servum, cui ex fideicommisso libertas relicta erat, cum libertate heredem instituerit, is non fit necessarius heres, non magnum enim videtur beneficium a defuncto consequi, immo magis debitam accepit libertatem; *l. si servo in pr.* † supra, *h. tit. l. proxime*, supra, *de rit. nuptiar.*

Ad L. † 9. *de reb. dubiis.*

In princ.

Pater, qui duos impuberes filios habebat, utrumque instituit, & supremo morienti Titium substituit: duo filii impuberes simul in nave naufragio perierunt, quaesitum est an substituto, & cujus e duobus hereditas deferatur? Tryphoninus consultus respondit *init. hujus leg.* si ordine vita decessissent, id est si appareat quis prior decesserit, priori mortuo alter ab intestato heres erit, posterioris substitutus, & in posterioris hereditate invenier prioris defuncti hereditatem, ita ut etiam prioris dicatur heres, propter hanc regulam, heres heredis est heres testatoris; *l. ult. C. de hered. instituend.* Quod si duo fratres impuberes simul perierint, ita ut non appareat quis prior decesserit, quaesitum est an substituto locus sit, quasi in dubio uterque ultimus decessisse videatur, quia neuter superstes fuit, an substitutus repellatur, quasi neuter videatur decessisse ultimus, quia comparatio posterioris decedentis sumitur ex facto prioris mortui, id est, ut recte interpretatur *gloss. hic*, non dicitur posterius, nisi respectu prioris? sed Tryphonino potior est prior sententia, ut substitutus utrique heres sit, quasi uterque novissimus decesserit, quae comprobatur etiam *l. ex duobus*, *l. qui duos*, infra, *de vulgar. & pupillar. l. pen.* §. 1. *de bonor. possess. contr. tabul.* Ratio subjungitur a Tryphonino, nam & qui unicum filium habet, si supremo morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse, & proximus agnatus intelligitur qui solus est, & quem nemo antecedit, ut *hic & l. 1.* §. *proximus*, infra, *unde cognati*, *l. proximus*, *l. in vulgari*, infra, *de V. S.* Et sic uterque primus & ultimus decessisse videtur, quia neuter superstes fuit, id est neuter supervixisse videtur. Opponitur *l. si ejus*, infra, *ad Trebell.* pater duos filios instituit, & eum qui supremus moreretur rogavit, ut partem suam restitueret Titio, fratres simul perierunt, Titius ad partem hereditatis non admittitur. Cujac. ut has leges conciliet, acute respondet, Titium ad neutrius partem admitti, quia fuit institutus in partem tantum supremi morientis, quae pars incerta est, quod incertum sit quis supremus decesserit, & consequenter propter hoc incertum vitiatur fideicommissum. At in specie *hujusce leg.* pater non substituit tantum in partem supremi morientis, sed substituit supremo morienti, eo animo, ut utriusque hereditas ad eum perveniret, si uterque decederet, ideoque utroque simul mortuo, facile substitutus ad utriusque hereditatem admittitur.

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

Si pater cum filio in bello pe[illegible] & mater vindicet bona filii ex SC. Ter-

tyll. quasi supervixisset patri, & ita heres patris extitisset; & agnati bona patris, quasi filius ante periisset, & sic pater mortuus esset sine liberis, in du-
Alciat. 10. *parerg.* 9. bio D. Adrianus credidit, id est rescripsit, benignius esse credere, patrem prius mortuum, ut mater vindicet bona filii quasi heredis patris. In dubio matri favemus, ne excludatur a luctuosa hereditate filii; *l. ult. C. de instit. & substit.* semper in dubiis quod humanius est spectamus; *l. semper in dubiis, de R. J.*

Ad §. 2. ejusd. leg.

SI libertus cum filio simul perierit, nec appareat quis prior decesserit, in dubio creditur pater supervixisse filio, ne patronus per filium quasi superstitem patri excludatur a legitima hereditate liberti, quæ ei defertur mortuo liberto sine liberis, & hoc casu pater præsumitur supervixisse filio, suggerente, ut ait Tryphoninus *hic*, reverentia patronatus, id est ut consulatur patrono, ut ei deferatur legitima hereditas liberti, quasi mortui sine liberis. Secus in proximo casu pater præsumitur præmortuus filio, ut matri conservetur legitima hereditas filii, reverentia pietatis maternæ: in dubiis enim spectamus semper quod humanius est.

Ad §. 3. ejusd. leg.

SI maritus & uxor simul perierint, in dubio prior uxor periisse intelligitur, ne lucrum dotis, quod laturus erat maritus ex pacto vel stipulatu, si mulier in matrimonio decederet sine liberis, auferatur heredi mariti, ex *hoc* §. Et hoc casu heres mariti confert in funus pro portione dotis, id est pro modo dotis quam lucratur; *l. si possessor*, §. 1. supra, *de religios. & sumpt. funer.* Item si mater stipulata est dotem sibi reddi a marito mortua filia in matrimonio, si mater cum filia simul moriatur, actio ex stipulatu de dote reddenda non competit heredi matris, quia mater filiæ non supervixit; *l.* † *quod de pariter*, infra, *h. tit.* in dubio favemus marito potius quam heredi mulieris, ne maritus fraudetur lucro dotis. Et si maritus constante matrimonio uxori quid donaverit, & ambo simul perierint naufragio, ruina, incendio, in dubio uxor, cui donatum est, marito supervixisse creditur, ut morte donatoris donatio confirmetur; *l. cum hic status*, §. *si ambo*, *de donat. int. vir. & uxor. l. si qui invicem*, *de mort. caus. donat.* Et si heres rogatus restituere hereditatem sub conditione si sine liberis, suscepto filio simul cum eo perierit, forte naufragio, ruina, incendio, vel quo alio casu, in dubio conditio fideicommissi extitisse præsumitur, id est pater præsumitur posterior decessisse, atque ita sine liberis, ut fideicommissum valeat; *l. ex facto*, §. *si quis autem*, infra, *ad Trebell.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

SI pater cum filio, quem testamento ex asse heredem scriptum habebat, naufragio vel alio casu perierit, filius si sit pubes supervixisse patri creditur, & ex testamento heres patri extitisse, ut filii hereditas legitimis ejus heredibus deferatur: in dubio præsumitur mortalitatis ordo servatus; Tacit. 16. annal. de nece filiæ Lucii Veteris: *Servavitque ordinem fortuna, ac senior prius, tum cui prima ætas, extinguuntur.* Quod si filius sit impubes, pater præsumitur supervixisse filio propter infirmitatem ætatis, ex *hoc* §. *l. cum pubere*, *l. si mulier*, infra, *h. tit.* Et ita si convenerit inter socerum & generum, ut mortua filia in matrimonio superstite filio anniculo, dos tota ad virum pertineat, si mater naufragio vel alio casu, cum anniculo filio perierit, dos tota cedit lucro mariti, quasi filio præmortuo, quia verisimile est infantem anniculum periisse ante matrem; *l. inter socerum*, supra, *de pact. dotalib.*

RE-

RECITATIONES AD TIT.

De petitione hereditat. Digest.

Leg. 1.

HEreditas nobis defertur jure veteri, aut novo: veteri jure, hoc est lege 12. tab. quæ fuit principium & finis æqui juris; Tacit. 3. annal. *composita 12. tabulæ finis æqui juris:* novo jure, id est senatusconsultis, puta Orphitiano vel Tertylliano, matris hereditas defertur filio ex Orphitiano, deficientibus liberis, mater succedit filio ex Tertylliano vel constitutionibus Principum, ex *h. l. & l. 3.* infra, *h. tit.* Hereditas lege 12. tabularum defertur ex testamento jure facto vel ab intestato, ex *hac ipsa l. & d. l. 3.* Lege 12. tab. obvenire dicitur hereditas, etiam ea quæ testamento defertur, quia lege 12. tab. testamentariæ hereditates confirmantur; *l. lege obvenire, de V. S.* nimirum lege 12. tab. civibus Romanis datum est jus testandi, *uti legassit suæ rei, ita jus esto; l. verbis legis, eod. tit.* Hinc hereditas magis a lege quam a testatoris voluntate proficisci dicitur, quia lex tuetur voluntatem defuncti; M. Tull. pro Cæcinna: *Major hereditas unicuique nostrum in iisdem bonis a jure, vel a legibus, quam ab iisque quibus illa ipsa bona relicta sunt, nam ut perveniat ad me fundus, testamento alicujus fieri potest, ut retineam quod meum factum sit, sine jure civili non potest.* Eadem lege defertur hereditas ab intestato, quia lex sola defert hereditatem ab intestato suis vel agnatis, unde dicitur legitima hereditas, quæ a lege obvenit; *d. l. lege obvenire, & l. 3. §. de illo,* infr. *pro suc.* & legitimi heredes qui veniunt ab intestato; *l. 2. de suis & legitim.* Licet hereditas etiam ab intestato videatur deferri ex tacita voluntate defuncti, quisquis ultro decedit intestatus, cum testari possit, tacite illos instituere videtur, qui successuri essent ab intestato; *l. conficiuntur, §. 1. de jur. codicillor. l. ab exheredati, de legat. 1.* Hereditas prius a lege deferri memoratur ex testamento quam ab intestato, quia hereditas non defertur ab intestato, quamdiu ex testamento adiri potest; *l. quamdiu,* infra, *de adquir. hered. l. quamdiu, de R. J.*

L. 2. & 3.

HEreditas defertur ex testamento, per se sive suo nomine, vel per alium: per se, si homo liber & paterfamilias heres instituatur, quia adeundo hereditatem sibi adquirit: per alium, si filiusf. vel servus heres institutus sit, quia per filiumf. vel servum aditione hereditas adquiritur patri vel domino, ut hic, *l. 6. & 7. l. si is qui mihi, §. jussum, l. placet,* infra, *de adq. heredit.* vel si quis heres sit Titio, qui Seii heres extitit, quia heres heredis est heres testatoris; *l. ult. C. de hered. inst.* & heres Titii, ita & Seii hereditatem potest intendere suam esse, quia in hereditate Titii reperit hereditatem Seii, cum utraque aditione confusa sit, ex quo Titius Seio heres extitit, & Seii hereditas semel adita a Titio, non est amplius hereditas, sed patrimonium Titii; *l. sed si plures, §. filio impuberi,* infra, *de vulgar. & pupillar. l. paterf. de reb. auctor. judic. possid. l. 1. de separat.* Hereditas defertur ab intestato, primum suis heredibus, id est liberis qui erant in potestate patris tempore mortis. Sui heredes sunt qui primum locum & gradum obtinent in causa succedendi; *l. scripto, unde liberi, l. si quis filio, de injust. rupt. testam. l. si filiusf. de testam. milit.* Dixi heredem Titii, qui Seio heres extitit, intendere

posse hereditatem Seii suam esse, quia petitio hereditatis est actio in rem, puta quis intendit hereditatem suam esse, quæ definitio recte colligitur ex verbis *l. si sui heredes non sint*, hereditas defertur agnatis proximis, ex l. 12. tab. *Si suus heres non erit agnatus, proximus familiam habeto*. Quod si libertus intestatus decesserit sine liberis, hereditas defertur patrono vel liberis patroni, ex *l. 3. infra, de suis & legitim. l. liberto 17. de bon. libert.* nam in eos transit jus patronatus, si non sint exheredati ; *l. si patronus, & l. seq. l. Paulus respondit, §. patroni filius, eod. tit.* Novo jure heredes fiunt omnes, qui ex senatusconsultis vel constitutionibus Principum ad hereditatem vocantur, ut scriptum est *in fin. l.* Ex senatusconsultis, puta ex SC. Tertylliano & Orphitiano, quorum altero liberorum hereditas post liberos matri defertur, altero hereditas matris liberis ; *l. 1. & tot. tit. ad SC. Tertyll. & Orphit.* Novo jure ex constitutionibus quoque heredes fieri possunt, cujus rei exemplum affert Accursius in sororum filiis, qui cum olim non admitterentur ad successionem & hereditatem patroni, tanquam qui non essent agnati, hodie tamen ex constitutionibus admittuntur ; *§. ceterum, inst. de legit. agnat. success.* Sed non convenit exemplum temporibus Gaii, cujus est *hac lex*, cum iis temporibus nihil dum tale constitutum esset : congruentius est exemplum quod adfert Cujac. in *l. 6. de in integr. restitut.* de hereditate filii militis, cui ex constitutionibus permittitur testari de peculio castrensi vel quasi castrensi, hoc enim jus est ex prioribus constitutionibus ; *l. 1. l. Divus Trajanus*, & passim, *de test. milit.* Hodie & aliud exemplum adferri potest ex *nov. Justin.* 118. de successionibus ab intestato, quæ induxit, ut etiam in peculio adventitio filiusf. possit habere heredem ab intestato. Item ex constitutione D. Pii, quarta debetur adrogato impuberi in bonis adrogatoris ; *l. Papinianus, §. si quis impubes, de inoffic. testam.*

L. 4.

PEtitio hereditatis est actio in rem, qua quis intendit hereditatem suam esse ; *l. prox.* supra, *h. tit.* Est actio in rem universalis, quæ tamen datur, non modo adversus eum qui possidet res universas hereditarias, sed etiam adversus eum qui possidet res singulas vel unam licet minimam ; *l. regulariter, & seq.* infra, *h. tit.* Et si hereditatem petam ab eo qui rem unam possidebat, de qua sola controversia erat, etiam id quod postea possidere cœperit restituet, ex *h. l.* id est si conventus petitione hereditatis ab initio rem unam vel ab initio nihil prorsus possidebat, & postea aliquid adeptus sit, tenetur petitione hereditatis, & tenetur restituere res, quas postea possidere cœpit ; *l. item videndum, §. si quis, l. si quo tempore*, infra, *h. tit.* quia petitio hereditatis est judicium universale, quod datur adversus possessorem, qui possidebat tempore litis contestatæ, vel possidere cœpit post litem contestatam usque ad sententiam. Ratio dubitandi erat, quod non potest videri in judicium venisse id quod non nisi post judicium acceptum accidit, ideoque alia interpellatione & actione opus est ; *l. non potest*, supra, *de judic.* Sed hoc se habet in actionibus personalibus tantum, non in realibus : in petitione hereditatis, quæ est actio in rem universalis, venit non solum res quam quis possidebat ab initio, sed etiam res quam possidere cœpit post litem contestatam usque ad sententiam, quia in petitione hereditatis non aliqua res singularis petitur, sed hereditas ipsa etiam adversus possessorem qui rem unam possidet : hereditas est nomen juris, quod consistit in jure, non in singulis corporibus ; *l. hereditas*, infra, *h. tit.* Idem est in actione speciali in rem vel ad exhibendum, quæ est præparatoria vindicationis ; *l. quæsitum*, infra, *de pecul.* vindicationes pertinent etiam ad ea quæ post litem contestatam reus possidere cœperit. Sic in actione de peculio pater tenetur actione de peculio, etiam si nihil sit in pecu-

peculio tempore litis contestatæ, si modo sit in peculio rei judicatæ tempore; d. l. *quæsitum*. Sicut enim peculium augmentum recipit & decessionem; *l. peculium* 40. *eod. tit.* ita & actio de peculio; *l. si ex duobus*, §. *in hoc autem judicio*, *eod. tit.*

L. 5.

EX rescripto D. Pii possessor hereditatis, post motam controversiam, id est post citationem vel oblationem libelli, etiam ante litem contestatam, prohibetur quidquam alienare ex ea, nisi prius satisdederit de hereditate conservanda vel restituenda. Interdum tamen etiam post litem contestatam alienatio rerum hereditariarum permittitur, etiam si satisdatum non sit, sed sola cautio intercesserit. Nuda cautio est quæ solam fidem promittentis obligat, sine fidejussore; *l.* † 3. *C. de V. S.* Alienatio permittitur causa cognita, si prætor de ea re cognoverit, & judicarit. Alienatio permittitur etiam post litem contestatam, puta si alienatio sit necessaria in sumptus funeris vel æris alieni hereditarii solvendi causa, ne pignus distrahatur, si forte debitum non solvatur vel propter familiæ hereditariæ, sc. cibaria, ne fame pereat, vel si res tempore perituræ sint, ex *h. l.* & *l. non solum*, infra, *h. tit.* ut sunt vestes & aliæ res mobiles, quæ usu consumuntur, & servando servari non possunt, vel si non sint necessariæ hereditati; *l. nisi ex re*, §. *Julianus*, infra, *h. tit.* Præstita satisdatione possessor hereditatis potest res hereditarias alienare, quia possessor hereditatis, qui actori satisdedit, interim domini loco habetur; *l. ex libero*, §. *ult.* infra, *de quæst.* in petitione hereditatis, non modo post litem contestatam, sed etiam post motam controversiam alienatio prohibetur, ex *h. l.* & *l.* 2. *C. h. tit.* in ceteris judiciis universalibus vel particularibus, puta in judicio familiæ erciscundæ vel communi dividundo, alienationes post judicium acceptum, id est post litem contestatam, vetitæ sunt, si sint voluntariæ, id est sine causa, nam quæ necessariæ sunt, etiam post litem contestatam permittuntur causa cognita a prætore; *l. alienationes*, infr. *famil. ercisc. l.* 1. *C. commun. divid.* Sic prohibitio alienationis non impedit alienationem necessariam, puta æris alieni hereditarii solvendi causa, si aliunde solvi non possit; *l. filiusf.* §. *Divi*, *de legat.* 1. *l. peto*, §. *prædium*, *de legat.* 2.

§. *Divus Adrianus*.

EX rescripto D. Adriani si quæstio falsi incidat in petitione hereditatis, vel querela inofficiosi testamenti, quæstio falsi est præjudicialis, id est judicium petitionis hereditatis sustinetur, sive suspenditur, donec falsi causa peracta sit, ut ex *h.* §. *l.* 1. *C. de ord. judic. l. ult. C. de ord. cognit. l. ubi C. ad L. Cornel. de fals.* Si possessor hereditatis conveniatur petitione hereditatis, ab eo qui petit hereditatem ex testamento, & falsum dicat, id est tueatur se exceptione falsi testamenti, judicium petitionis hereditatis suspenditur donec falsi causa peragatur, ex *hoc* §. Si agatur petitorio judicio, id est de proprietate hereditatis, quæstio falsi incidens suspendit judicium petitorii. Secus si agatur possessorio judicio, puta si heres scriptus testamento non raso neque cancellato petat se mitti in possessionem bonorum, & possessor dicat falsum testamentum, heres scriptus interim mittendus est in possessionem; *l.* 2. *C. de edict. D. Adrian. tollend.* quia causa momenti, id est momentaneæ possessionis, non facit præjudicium quæstioni proprietatis; *l. naturaliter*, §. *nihil commune*, infr. *de adquir. possess.* Si possessor hereditatis conveniatur petitione hereditatis ab herede scripto ex testamento, & falsum dicat, interim dum pendet quæstio falsi, non admittitur ad accusationem falsi, priusquam satisdederit de non diminuenda, & restituenda hereditate, quia interim differtur petitio hereditatis, donec falsi cau-

ſa peragatur, ex *hoc* §. Si is, qui cum defuncto compromiſerat, controverſiam moveat hereditatis, interim arbiter compromiſſarius inhibetur ſententiam dicere, ne per ſententiam arbitri præjudicium fiat petitioni hereditatis; *l. non diſtinguemus*, §. *ſi is*, *de recept. qui arbitr. recep*.

§. *ult*.

SI controverſia mota ſit de hereditate, etiam ſi nondum lis conteſtata ſit, interim alienationes prohibentur, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Ea enim eſt auctoritas centumviralis judicii petitionis hereditatis, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato deſcendat, ſive ex cauſa inofficioſi teſtamenti, de qua actum eſt *prox. tit*. Et hoc eſt quod dicitur his verbis: *eorum judicium, quæ de hereditatis petitione ſunt, ea auctoritas eſt, ut nihil in præjudicium ejus judicii fieri debeat*. Judicium petitionis hereditatis eſt centumvirale judicium, id eſt pertinet ad centumviros, qui diviſis quatuor tribunalibus de majoribus cauſis judicabant. Ejus judicii tanta eſt auctoritas, ut interim impediat alienationem rerum hereditariarum, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Auctoritas centumviralis judicii non patitur hereditatis petitioni præjudicium fieri; *l. ult. C. h. tit. l. pen.* infr. *de liber. legat*. Poſſeſſor hereditatis interim pendente lite nihil poteſt facere, quo præjudicium fiat petitioni hereditatis, puta non poteſt alienare res hereditarias, nec movere actiones hereditarias, & ſi agat repellitur exceptione præjudiciali; *l. ſi bonæ fidei poſſeſſor*, infr. *h. tit*. Petitio hereditatis eſt actio præjudicialis, quia præjudicium facit plerisque aliis actionibus, non vero præjudicium patitur; *l. ult.* infr. *de tabul. exhibend. l. ut debitum*, *C. de heredit. act.* cedit tamen quæſtioni ſtatus, ſi enim quæſtio ſtatus incidat in petitione hereditatis, puta ſi is qui petit hereditatem negetur eſſe filius, prius peragenda eſt quæſtio ſtatus, antequam agat petitione hereditatis; *l. 2. C. de ordin. cognit*. Item petitio hereditatis cedit quæſtioni falſi, ſi falſi quæſtio incidat in petitione hereditatis, puta ſi teſtamentum falſum dicatur, differtur judicium petitionis hereditatis, quoad falſi cauſa peragatur; §. *prox.* ſupra, *h. † l.*

L. 6.

SI legatum ex teſtamento petatur ab herede ſcripto, & teſtamentum falſum eſſe dicatur, id eſt heres ſcriptus teſtamento, qui eſt futurus heres ab inteſtato tamquam proximus agnatus vel cognatus, dicat falſum eſſe teſtamentum, & nihil deberi ex falſo teſtamento, vel legatum præſtandum eſt oblata cautione, id eſt ſatisdatione, de reſtituendo legato, ſi teſtamentum falſum judicetur; *l. ult. C. h. tit.* quia exceptio, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, eludi videtur, ſi legatarius offerat cautionem de reſtituendo; vel non oblata ſatisdatione, quærendum eſt, an debeatur, id eſt quærendum an falſum ſit teſtamentum nec ne, quia falſi quæſtio eſt præjudicialis; *l. Divus Pius*, §. *pen.* ſupra, *h. tit.* id eſt actio legati ſuſtinetur, donec falſi cauſa peracta ſit. Ratio dubitandi erat, quod ſi inſtrumentum mutui falſum dicatur, interim debitor compellitur ad ſolvendum, ſalva executione criminis, id eſt ſalva actione falſi; *l. ſatis aperte*, *C. ad leg. Cornel. de falſ.* Ergo idem videbatur dicendum ſi teſtamentum falſum dicatur, interim actionem legati non ſuſpendi; quia pro teſtamento præſumendum eſt, donec falſum probetur. Verum longe alia eſt ratio teſtamenti, ac inſtrumenti debiti. Si inſtrumentum debiti falſum dicatur, interim debitor compellitur ſolvere ſalva actione falſi, quia pro inſtrumento præſumitur propter fidem & auctoritatem inſtrumenti publici, & plerumque a debitore exceptio falſi objicitur morandæ ſolutionis cauſa: at non ita eadem ſuſpicio urget in teſtamento. Vix eſt ut heres ſcriptus, ſi conveniatur

niatur ex testamento legati causa, ut falsum testamentum dicat morandæ vel frustrandæ solutionis legati causa, vel si legatum ex testamento petatur, & ab herede scripto per exceptionem testamentum falsum esse dicatur, prius quæretur an debeatur, præmissa cognitione falsi, si probationes sint in promptu, si heres scriptus paratus sit, id est offerat litem contestari, & dicat modo constat, modo agatur? *l. si is a quo*, infra, *ut in possess. legator.* hoc casu cessat satisdatio, & expectandus est eventus judicii; *l. dolo*, infra, *ad leg. falcid.* Et si testamentum falsum esse dicatur, id est ille ipse, qui testamentum falsi accusat, interim legatum petat ex eodem testamento, si suscepta cognitio est, id est lite semel contestata super quæstione falsi, non est dandum legatum. Ratio dubitandi erat, quod accusatio falsi non obstat quominus interim legatum peti possit, saltem oblata per legatarium satisdatione, ut proxime dictum est. Sed ratio decidendi ea est, legatarius, qui falsi testamentum accusat, non potest petere legatum ex hoc testamento, quia sibi ipsi contrarius est, secum pugnare videtur, qui petit legatum ex judicio defuncti, quod ipse impugnat: non auditur contraria vel pugnantia allegans vel postulaus; *l. 1. C. de furt.* Et si pronuntietur falsum esse testamentum, non debetur legatum, quia nihil debetur ex falso testamento: & si legatarius victus sit in actione falsi, nihil consequetur ex eo testamento, quia indignus est judicio defuncti, qui id ipsum impugnavit; *l. post legatum*, §. 1. infr. *de his quæ ut indign.*

L. 7.

PEtitioni hereditatis non potest fieri præjudicium per causam liberalem, propter auctoritatem centumviralis judicii; *l. Divus*, supra, *h. tit. l. ult. C. h. tit. l. non distinguemus*, §. *si is faciat*, *de except. qui arbitr. recep. l. ult. de tabul. exhib. l. si post litem*, *de except.* minor actio non movetur, dum major speratur; *l. per minorem*, *de judic.* Si libertas Sticho testamento relicta sit, in quo extraneus est heres institutus filio exheredato, & Stichus ex testamento libertatem sibi competere dicat, id est petat libertatem ex testamento, ex senatusconsulto judicium libertatis sustinetur, donec conquerente filio exheredato judicium inofficiosi testamenti peractum sit, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Et hoc comprobatum est rescripto D. Trajani, ex quo judicium libertatis differtur, donec judicium de inofficioso inducatur, id est solvatur, perimatur peremptione, id est cessatione triennii, litis instantia sc. perimitur non agendo per triennium; *l. & post edictum*, §. *circumducto*, *de judic. l. properandum*, *C. eod. l. cum lite mortua*, *ff. judic. solv.* vel donec judicium finem accipiat per sententiam definitivam; *l. 1. de re judic. l. singulis*, *de except. rei judic.*

§. *ita demum*.

EX rescripto D. Pii judicium liberale demum sustinetur, si jam de inofficioso judicium, per querelam sc. inofficiosi, contestatum sit, sed si non sit contestatum, non expectatur liberale judicium, non differtur in quinquennium, quo finitur querela inofficiosi; *l. scimus*, §. *ult. C. de inoffic. test.* ne mora fiat servituti, id est petitioni libertatis, sed summatim judex æstimabit, id est prætor in urbe vel præses in provinciis, qui de liberali causa extra ordinem cognoscit; *l. non distinguemus*, §. *de liberali*, *de recept. qui arbitr. receper. l. 2. C. de pedan. judic.* judex, inquam, summatim cognoscet, an forte bona fide moveatur querela inofficiosi testamenti, & si id visum sit, præstituet modicum tempus, intra quod fiat contestatio querelæ inofficiosi testamenti, intra quod si non fuerit contestatum, judex libertatis jubetur partibus suis fungi, id est cognoscere & pronuntiare super liberali causa. Ex constitutione Justiniani judi-

cium liberale sustinetur, si intra annum petitio hereditatis finem accipiat, & post annum libertas competit, etiam si petitio hereditatis nondum finem acceperit; *l. ult. C. h. tit.* Quod constitutum est favore libertatis, ne longior mora libertati fiat.

§. *quotiens*.

QUotiens quis patitur controversiam libertatis, & hereditatis, puta servus heres institutus testamento, si non ex testamento se liberum esse dicat, sed alias a testatore inter vivos manumissum, non debet impediri libertatis causa, licet judicium de testamento moveri speretur, dummodo tamen prædicatur judici liberalis causæ, ne ullum adminiculum, id est probationem libertatis, ex eo testamento admittat, quia hoc casu per liberalem causam nullum fit præjudicium hereditati, id est petitioni hereditatis, dummodo nullum adminiculum, id est probatio libertatis, petatur ex testamento, puta si liberum se non dicat ex testamento, sed ex alia causa, puta ex manumissione inter vivos. Alias si de hereditate, & libertate agatur, prius causa libertatis agi debet, sed si de hereditate agatur, & incidenter de libertate, prius quidem ordinanda est causa libertatis, sed ei qui libertate utitur, id est qui est in possessione libertatis, sufficit ad victoriam, id est ut vincat in causa libertatis, de hereditate, id est in causa hereditatis, secundum eum esse pronunciatum; *l. 2. C. de ordin. cognit.*

L. 8.

QUi ignorans vires testamenti judicium defuncti secutus est, id est qui ignorans adiit hereditatem ex testamento, quod putabat valere, cum non valeret, non prohibetur adire hereditatem ab intestato, ex *h. l.* quia qui adiit hereditatem ex testamento, quod putat valere, non videtur repudiare legitimam hereditatem; *l. mater*, §. *ceterum*, supr. *prox. tit.* Qui legatum accepit ex testamento, quod putat valere, non prohibetur ex causa injusti rupti irriti testamenti, hereditatem vindicare ab intestato, si modo prius legatum restituat possessori hereditatis, accepta cautione evicta hereditate, illi legatum restitui, maxime si non per calumniam, id est calumniandi animo, vexandi, & distringendi adversarii causa, sed per errorem petat hereditatem, credens testamentum valere. Quod si qui agnovit legatum ex testamento, petat hereditatem per calumniam, non admittitur ad petitionem hereditatis; *l. postquam*, & *seq.* infra, *h. tit.* sed qui sciens testamentum non valere, adiit hereditatem ex testamento, non potest postea petere hereditatem ab intestato, quia renuntiasse videtur legitimæ hereditati; *d. l. postquam*, *l. 2. C. de fideicommiss.*

L. 9.

REgulariter petitio hereditatis datur non tantum adversus eum, qui universam hereditatem possidet, sed etiam adversus possessorem rerum singularum, qui rem unam hereditariam vel jus aliquod hereditarium, puta actionem vel servitutem, possidet vel quasi possidet, dummodo pro herede vel pro possessore possideat, ex *h. l.* & *l. hereditatis*, *C. h. tit.* Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis, cum sit actio in rem universalis, videtur non esse danda adversus possessorem rerum singularum, sive in jure sive in corporibus consistant, sed potius videtur danda vindicatio, quæ est actio in rem particularis; *l. cogi*, *C. h. tit. l. pen. C. in quibus caus. cess. long. temp. præscript. l. officium*, infra, *de rei vind.* Ratio decidendi hæc est, generaliter quidem petitio hereditatis datur maxime adversus eum qui hereditatem ex asse vel ex parte possidet, sed tamen petitio hereditatis datur adversus eum qui rem unam hereditatis-

ditariam possidet, dummodo eam pro herede vel pro possessore possideat; *l. prox.* infra, *h. tit. l. etsi non* † *totam*, *& tribus seqq. si quis omiss. caus. testam.* quia tituli pro herede & pro possessore sunt tituli universales possidendi: petitio hereditatis non datur adversus eum qui certo titulo possidet, puta ex empto vel donato, sed eo nomine comparata est vindicatio; *d. l. cogi*.

L. 10.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui possidet rem hereditariam vel minimam, ex *h. l. & d. l. etsi non totam*, quia sufficit ut eam pro herede vel pro possessore possideat. Qui rem hereditariam vel minimam possidet, conveniri potest petitione hereditatis, ne præjudicium fiat hereditati, id est petitioni hereditatis.

§. *itaque*.

PEtitio hereditatis est actio in rem universalis, qua quis intendit hereditatem suam esse, in totum vel ex parte. Et qui agit petitione hereditatis petit hereditatem in totum vel ex parte ex qua heres est: sed si possessor rei certæ conveniatur hac actione, quia convenitur ut possessor certæ rei, non tenetur plus præstare, quam possideat, & liberatur cedendo rem quam possidet; *l.* † *qui petitorio*, *l.* † *ult.* infra, *de rei vindic. l. quod debetur*, *de pecul.* ad officium judicis pertinet, ut id tantum veniat in restitutione, quod reus possidet, quia in actione in rem non persona, sed res convenitur; *l. Imperatores*, infra, *de publican. l. denique*, *de jur. fisc.* Et actio in rem nascitur ex præsenti possessione; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, *de judic. l. unic. C. de alienat. judic. mutand. caus. fact.* unde non datur cum effectu adversus quemquam, nisi quatenus possidet. Hereditas universalis est in actione, in petitione, sed res singulæ quæ possidentur sunt tantum in condemnatione & præstatione, & actio, quæ sua natura est universalis, modum & singularitatem recipit ex modo possessionis rei seu adversarii.

† Clarius desumitur ex *l. 16. §. ultim. l. 20. §. 17. de pet. hered.*

L. 11.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter*, supra, *h. tit. l. cogi*, *C. h. tit.* pro herede possidet qui, cum non sit heres ex testamento vel ab intestato, per errorem putat se heredem esse, & possidet pro herede, animo heredis, & opinione tituli heredis, vel qui, sciens se heredem non esse, possidet quasi heres, id est per mendacium jactat se heredem esse. Pro herede possidet & bonorum possessor, id est cui prætor dedit bonorum possessionem, quia bonorum possessor pro herede habetur; *l. 1. 2. & 3.* infra, *de bonor. possess. l. in conditionibus*, §. *si patronus*, *de cond. & dem.* Hereditatis appellatione bonorum possessio continetur; *l. hereditatis*, *de V. S.*

§. *pro* † *possessore*.

PRo possessore possidet prædo, id est malæ fidei possessor, qui possidet rem alienam, sciens se nullum habere titulum seu causam possidendi.

L. 12.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui pro possessore possidet, pro possessore possidet prædo, id est malæ fidei possessor, qui interrogatus cur possideat, respondet, quia possideo, id est non potest allegare aliam causam possessionis, quam possideo, quia possideo, ex *hac l. & init. seq.* Petitio heredi-

tatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, non datur adversus eum qui habet aliquem titulum possessionis suæ, puta ex empto vel donato; *l. cogi*, *C. h. tit.* Possessor conventus petitione hereditatis, non tenetur dicere titulum possessionis suæ, puta titulum specialem empti, donati, tamen tenetur dicere an pro herede vel pro possessore possideat; *d. l. cogi*, *C. h. tit.*

L. 13. §. 1.

Regulariter petitio hereditatis datur tantum adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter*, supr. *h. tit.* Petitio hereditatis non datur adversus titulo possidentem, puta ex causa emptionis, donationis, dotis, vel legati. Titulus est causa possidendi, puta emptio, donatio, dos, legatum; *l.* 1. infr. *pro dot. l.* † *nullo*, *C. de rei vindic. l. hereditatem*, *C. in quib. caus. cess. long. temp. præscript.* Interdum tamen petitio hereditatis datur adversus titulo possidentem, puta ex empto, donato, dote vel legato, quasi adversus eum qui pro herede possidet, quia qui sciens possidet cum titulo nullo, pro possessore possidere intelligitur. Et hoc est quod dicitur: *Omnibus titulis, titulum pro possessore hærere, & quasi injunctum*, id est adjunctum, *esse*. Exempli gratia si quis sciens a furioso emerit, pro possessore possidet, quia emptio nulla est. Et si vir vel uxor constante matrimonio rem ex causa donationis acceperit, pro possessore possidet, ut *hic & l. quod uxor*, infra, *de adqu. possess.* quia donatio non valet, licet morte & silentio confirmetur; *l. cum hic status*, infra, *de don. int. vir. & uxor.* & ideo petitione hereditatis tenetur. Item si a puella minore 12. annis, quasi dotem sciens acceperim, pro possessore possideo, & conveniri possum petitione hereditatis, quia cum puella minore 12. annis, non sunt nuptiæ, neque uxor, neque dos; §. *si adversus*, inst. *de nupt. l. quæsitum*, *de sponsalib. l.* 4. *de rit. nupt. l.* 3. *de jur. dot.* item si scienti legatum solutum est ex falsa causa legati, cum legatum non esset, pro possessore possidet, & ideo conveniri potest petitione hereditatis.

§. *is autem*.

Petitio hereditatis datur adversus possessorem hereditatis vel adversus eum qui dolo desiit possidere. Dolus enim pro possessione est; *l. sed etsi*, §. *perinde*, infra, *h. tit. l.* † *qui dolo*, *de R. J.* qui dolo desiit possidere, pro possessore habetur, ne dolus ei prosit, ut liberetur, Demosthen. in Aphob. 3. *περὶ μὲν γὰρ ὧν καθυφῆκας, νόμος ἐστὶν διαῤῥήδην ὃς κελεύει σε ὀφείλειν ὥσπερ ἂν αὐτὸς ἔχῃς*, *Nam de his, quæ prævaricatus es, lex est quæ palam jubet te æque teneri, ac si ipse haberes.* Ratio dubitandi erat, quod actio in rem, sive universalis, sive specialis, ex præsenti possessione nascitur; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, *de judic.* Et possessio parit in rem actionem; *l. unic. C. de alien. judic. mut. caus. fact.* Ergo petitio hereditatis non datur, nisi adversus possessorem. Tamen petitio hereditatis datur adversus eum qui dolo desiit possidere, quia in pœnam doli pro possessore habetur. Qui restituit hereditatem ex fideicommisso inutili, non tenetur petitione hereditatis, quia restituta hereditate desiit possidere, nisi dolo fecit, id est sciens alii, quam cui deberet, restituerit, nam & dolus præteritus venit in petitione hereditatis, quasi dolo desierit possidere.

§. *Neratius*.

Petitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, vel adversus heredem ejus qui pro herede vel pro possessore possidebat, quia heres succedit in omne jus & vitium defuncti, ideoque ignoratione

tione sua vitia defuncti non excludit, id est non effugit; *l. cum heres*, infra, *de div. & temp. præscript.* item petitio hereditatis datur adversus heredem ejus, qui pro herede vel pro possessore possidebat, etiam si putavit heres eas res ex hac hereditate esse quæ sibi data est, id est etiam si putavit eas res fuisse defuncti. Cujac. 9. *obs.* 25.

§. quod si quis.

Directa petitio hereditatis non datur adversus titulo possidentem, in eum qui habet aliquem titulum possessionis suæ; *l. regulariter*, supra, *h. tit.* puta non datur adversus emptorem hereditatis, quia emptor hereditatis, licet sit emptor universitatis, est singularis successor, habet tantum titulum singularem possessionis suæ, id est causam emptionis, ideoque singularum dumtaxat rerum nomine conveniendus est, idque speciali in rem actione; *l. 2. l. hereditatis, in fin. C. h. tit.* & emptor hereditatis non potest conveniri a creditoribus legatariis & fideicommissariis, sed tantum venditor hereditatis, salva ei actione evictionis adversus emptorem; *l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.* utilis tamen petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis: ratio subjungitur, ne singulis, id est pluribus judiciis, vexetur, si conveniatur vice heredis ab eo qui dicit se heredem esse, & ubi obtinuerit in causa petitionis hereditatis, & a se submoverit eum qui agebat petitione hereditatis, teneatur se defendere adversus venditorem agentem de evictione ex causa venditæ hereditatis. Durum est distringi in plures adversarios; *l. & ancillarum*, *§. ult.* infra, *de pecul. l. ne in plures*, *de exercitor. act.* utilis petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis, semper enim directa datur in venditorem hereditatis. Venditor hereditatis non desinit teneri petitione hereditatis, quia semel heres non desinit esse heres. Utilis petitio hereditatis datur in emptorem, maxime si venditor non extet, id est si non sit solvendo, vel decesserit sine herede, inanis esset actio quæ contra eum moveretur, propter inopiam debitoris; *l. nam is*, supra, *de dol.* vel si venditor modico pretio vendiderit, & bonæ fidei possessor fuit, ut consulatur ei ad quem pertinet hereditas, ne cogatur agere petitione hereditatis contra venditorem, a quo pretium acceptum tantum recepturus est, si esset bonæ fidei possessor, nam bonæ fidei possessor, qui hereditatem vendidit, non tenetur nisi acceptum pretium restituere, adeoque nec nisi in quantum ex eo locupletior factus est; *l. sed & si*, *§. consuluit*, infra, *h. tit.* Utilis petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis, sive bonæ sive malæ fidei possessor sit, etiam si sciens alienam hereditatem emerit a non domino, non hoc colore, quasi qui sciens alienam hereditatem emit, pro possessore possideat, quia prædo non est, sed datur in emptorem hereditatis tamquam emptorem universitatis; *§. si quis sciens*, infra, *h. l.*

§. idem erit dicendum.

Petitio hereditatis datur adversus fideicommissarium, cui restituta fuerit hereditas ex causa fideicommissi seu venditionis ex causa fideicommissi: puta si heres jussus sit parvo pretio vendere Titio hereditatem, eam vendiderit, quia perinde est ac si rogatus esset restituere Titio hereditatem certo pretio, ut si heres jussus sit alium heredem instituere, perinde est ac si heres rogatus esset restituere hereditatem Titio; *l. filiusf. §. ut quis heredem*, *de legat. 1. l. ex facto*, *in pr. ad Trebell. l. in ratione 30. §. tametsi*, *ad leg. falcid. l. nec emere*, *C. de jur. deliber.* Ab herede enim peti non expedit permodicum pretium habente, id est si modico pretio vendiderit ex fideicommisso, ex voluntate testatoris, quia qui vendiderit hereditatem, cum esset bonæ fidei possessor, non tenetur in amplius, quam restituere pretium quod accepit, & quatenus ex

eo locupletior factus est ; *l. sed etsi*, § *consuluit*, infra, *h. tit.* Petitio hereditatis datur adversus fideicommissarium, cui restituta est hereditas ex causa fideicommissi vel venditionis ex causa fideicommissi, quia restituta hereditate fideicommissarius est heredis loco ; §. † *& Neronis*, *inst. de fideic. heredit.* Si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatem vel singulas res præstiterit, peti ab eo hereditas potest, nimirum si solvit indebitum fideicommissum ex testamento nullo irrito, quia habet condictionem earum rerum, quæ ex illa causa solutæ sunt, & veluti juris possessor est, multo magis si pretia rerum hereditariarum, quas distraxit, id est in pluris vendidit, ante restitutam hereditatem, postea solvit fideicommissario, peti ab eo hereditas potest, quia æque habet condictionem *l. quod* † *si in diem*, §. *ult.* infra, *h. tit.*

§. *sed & si retenta*.

PEtitio hereditatis datur in eum qui pro herede vel pro possessore possidet hereditatem vel rem hereditariam licet minimam ; *l. regulariter.*, *& seq.* supr. *h. tit.* ideo petitio hereditatis datur adversus heredem, id est heredem putativum, qui, retenta certa quantitate, hereditatem restituere rogatus est, & hereditatem restituit retenta certa quantitate, vel modica, quia eam jure hereditario possidet. Retentio illa fit jure hereditario, & ex pecunia hereditaria : petitio etiam datur adversus fideicommissarium, cui restituta est hereditas ex fideicommisso, quia restituta hereditate, fideicommissarius est heredis loco ; §. † *& Neronis*, *inst. de fideic. hered.* Quod si accepta certa quantitate heres rogatus sit restituere hereditatem, Papinianus existimavit petitionem non dari adversus heredem qui restituit hereditatem, accepta certa quantitate, quoniam quod conditionis implendæ causa datur heredi, pro herede non possidetur, jure hereditario non capitur, sed mortis causa, ut *hic & l. qui pretio*, *l. quod conditionis*, *de mort. caus. don. l. si quis sub conditione*, *si quis omiss. caus. testam.* Aliud est si libertas Sticho relicta sit sub conditione dandi decem vel viginti, quod conditionis implendæ causa datur a statulibero, pro herede capitur, quia dari intelligitur ex pecunia hereditaria, nimirum de peculio, quod est hereditatis, ideoque quod conditionis implendæ causa datur a statulibero, imputatur in quartam falcidiam & Trebellianicam ; *l. id autem*, *vers. sane*, *ad leg. falcid. l. quod statuliber. de mort. caus. donat.*

§. *idem & in eo*.

PEtitio hereditatis datur etiam in heredem qui restituit hereditatem ex causa fideicommissi, nulla deductione vel retentione facta, propter solos fructus quos retinet, id est quos percepit ex hereditate, & qui non veniunt in restitutione fideicommissi ; *l. in fideicommissaria*, infra, *ad Trebell.* quia heres in restituenda hereditate non restituit fructus perceptos, & eos retinet quasi heres, atque ita verum est dicere quod aliquid possidet seu retinet ex hereditate. Ratio dubitandi erat, quod fructus percepti non veniunt in restitutione fideicommissi, quia non tam hereditati, quam rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, accepto feruntur ; *d.l. in fideicommissaria*. Hoc verum est in vero herede fructus perceptos post aditam hereditatem, non hereditati, sed rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, accepto ferri, quia adita semel hereditas, non est amplius hereditas, sed est patrimonium heredis ; *l. 1. de separat.* aliud est in falso herede, qui restituit hereditatem ex falso nullo vel irrito testamento, quique perceptos imputat hereditati, quia ex falso nullo vel irrito testamento adita hereditas manet hereditas.

§. *si*

§. *si quis sciens*.

PEtitio hereditatis directa non datur adversus emptorem hereditatis, etiam si sciens alienam hereditatem emerit a non domino. Ratio dubitandi erat, quod emptor hereditatis, qui sciens alienam hereditatem emit, quasi pro possessore possidet, quia videtur sine titulo, sine causa possidere. Sed directa petitio hereditatis non datur adversus emptorem hereditatis, etiam si sciens alienam hereditatem emerit, quia nemo prædo est qui pretium numeravit, ut *hic & l.* † 126. *de R. J.* Malæ fidei possessor est, quia sciens rem alienam emit a non domino, sed non est prædo, quia habet aliquem titulum possessionis suæ, nempe contractum qualemcumque, & numerationem pretii, sed utilis petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis, tamquam in emptorem universitatis, quia emptor hereditatis est heredis loco; *l.* 2. *C. de hered. vel act. vendit. l.* 2. *§. cum quis, ff. eod. tit. l. si ei, commun. prædior.*

§. *item si quis a fisco*.

UTilis petitio hereditatis datur adversus eum qui a fisco hereditatem emit, quasi vacantem, quia est emptor universitatis, & succedit in jus universum defuncti. Ex quo qui bona vacantia a fisco comparavit, tenetur excipere actiones, quæ contra defunctum competebant; *l. eum qui* 41. *, de jure fisc.* Hodie qui rem alienam emit a fisco, statim securus est adversus dominum vel creditorem hypothecarium, salva ei actione adversus fiscum intra quadriennium; *l.* 2. *&* 3. *C. de quadr. præscript.* §. *ult. inst. de usucap.* SC. de petitione hereditatis locum habet contra emptorem hereditatis caducæ, ex parte vel asse fisco quæsitæ; & bonorum vacantium fisco delatorum; *l. item veniunt*, §. *ait senatus*, infr. *h. tit.* Ei, qui totam hereditatem, vel partem hereditatis emit a fisco, datur actio, per quam universa bona consequatur, quemadmodum ei, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, datur petitio hereditatis, quia est heredis loco; *l. ei qui partes*, infr. *h. tit.*

§. *apud Marcellum*.

SI mulier alienam hereditatem in dotem dederit, maritus constante matrimonio conveniri potest utili petitione hereditatis. Ratio dubitandi erat, quod maritus pro dote possidet hereditatem, id est habet titulum specialem possessionis suæ, nempe causam dotis, immo maritus possidet dotem titulo oneroso propter onera matrimonii; *l. pro oneribus, C. de jur. dot.* quia petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, ergo non datur contra heredem emptoris, qui possidebat pro emptore, quasi pro herede possideat. Petitio hereditatis datur adversus heredem, etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emptore possidebat, quia pro herede possidere intelligitur: & hoc est quod insinuatur his verbis, *quasi pro herede possideat*. Cujac. 9. *obs.* † 25.

§. *si quis absentis*.

REgulariter petitio hereditatis datur contra eum, qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter, & seq.* supra, *h. tit.* Idcirco si quis absentis nomine possideat hereditatem, quasi procurator voluntarius vel negotiorum gestor absentis, conveniri non potest petitione hereditatis, cum sit incertum an dominus ratum habeat, quia quamdiu incertum est an dominus ratum habiturus sit, non videtur pro herede vel pro possessore possidere qui

contemplatione alterius, id est alterius nomine possidet, quia non sibi possidet, sed domino, non est verus possessor, is possidet cujus nomine possidet, possessio retinetur per procuratorem ; *l. quod meo*, infra, *de adquir. possess.* Sed si dominus ratum non habeat, id est intra tempus ex quo absens scire potuit hereditatem ejus nomine ab alio possideri, quod tempus definitur arbitrio judicis, tunc, quia domino ratum non habente, jam procurator quasi prædo est, id est pro prædone, pro possessore, suo nomine possidet, potest conveniri petitione hereditatis.

§. *non solum*.

PEtitio hereditatis datur adversus eum, qui pro herede vel pro possessore possidet rem hereditariam, vel minimam ; *l. regulariter*, *& seq.* supra, *h. tit.* petitio hereditatis datur non solum adversus eum, qui rem hereditariam possidet, sed & adversus eum qui nihil ex hereditate possidet, nempe qui se obtulit liti, quasi possideret cum non possideret, ut deciperet actorem, & eum moraretur, quominus contra verum possessorem ageret : qui se offert liti quasi possessor cum non possideat, quasi possessor tenetur petitione hereditatis, propter dolum: idem in speciali actione in rem ; *l. is qui se obtulit*, infra, *de rei vindicat. l. ult. si usufruct. pet.* Qui se liti obtulit tamquam possessor cum non possideret, tenetur petitione hereditatis, si tamquam possessor judicium acceperit, id est litem contestatus sit, nisi actor ab initio litis sciverit eum non possidere, quia sciens non est deceptus. Qui se liti obtulit, tenetur petitione hereditatis, non ut restituat rem quam non habet, non ut præstet rei æstimationem quam falso dixit se possidere, sed tenetur in id quod actoris interfuit non decipi ; *l. qui se liti obtulit*, infra, *h. tit. l. pen. de dol.*

§. *penult.*

PEtitio hereditatis datur contra eum, qui possidet hereditatem vel res hereditarias, vel dolo desiit possidere, quia dolus pro possessione est ; *§. is autem qui restituit*, supra, *h. l.* non ut restituat rem quam non habet, sed ut præstet litis æstimationem, quæ est loco rei : sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo amisi, paratus sit judicium pati & non restituere, Marcellus ait evanescere litis æstimationem, id est condemnationem de præstanda litis æstimatione, nisi petentis intersit adhuc præstari litis æstimationem potius quam rem. Sed si is, qui dolo desiit possidere, prius conveniatur, & condemnetur, præstando litis æstimationem non liberat eum qui possidet, quia proprii delicti, id est doli sui, pœnam sustinet ; *l. 1. §. plane*, *de tutel. & rat. distrab.*

Cujac. 22. obs. 29.

§. *ult.*

IN petitione hereditatis veniunt universæ res hereditariæ, sive consistant in jure, sive in corporibus hereditariis, ex *h. §. l. item videndum*, *§. ult. h. tit.* Inde hereditas peti potest a debitore hereditario quasi a juris possessore, nam & a juris possessoribus hereditas peti potest, ex *h. §. l. fundum qui*, *in fin. inter. famil. ercisc.* Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis datur tantum adversus possessorem rerum hereditariarum : jura, cum sint incorporalia, proprie non possidentur, ideoque nec traditionem nec usucapionem recipiunt ; *l. servus*, *§. 1.* infra, *de adquir. rer. dom.* Ergo videbatur debitor hereditarius non posse conveniri petitione hereditatis : tamen debitor hereditarius, quasi possessor juris potest conveniri petitione hereditatis, quia etsi jura proprie non possidentur, tamen quasi possidentur, & quasi traditionem recipiunt, ut servitutes, in quibus patientia domini fundi servientis, qui patitur vicinum uti servitute,

pro

pro traditione, & præstatione habetur; *l. servitutes*, *al. l.* 1. §. *ult.* † *de servit. rusticor. l. ult. de servitut.*

L. 14.

PEtitione hereditatis conveniri potest debitor hereditarius quasi juris possessor; §. *ult. l. prox.* supr. non refert utrum sit debitor ex delicto, an ex contractu, quia debitor ex delicto tenetur quasi ex contractu; *tot. tit. inst. de oblig. quæ ex delict.* Debitor autem hereditarius intelligitur is quoque, qui servo hereditario promisit, quod enim servus hereditarius jacente, id est nondum adita, hereditate stipulatur, perinde habetur ac si vivo adhuc domino stipulatus esset, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit hereditati, quia hereditas jacens pro domina habetur, & defuncti personam repræsentat; *l. hereditas*, *de adqu. rer. dom. l. non minus*, §. 1. *de hered. inst.* Debitor hereditarius conveniri potest petitione hereditatis, quasi juris possessor uno casu tantum, si controversiam hereditatis faciat, & dicat se heredem, & aditione hereditatis obligationem & actionem confusam esse; *l. si debitor*, infra, *h. tit. l. ult. in fin.* infra, *si pars heredit. pet.* At debitor ex delicto etiam si controversiam nulli faciat hereditatis, tenetur petitione hereditatis quasi possessor juris rei hereditariæ quæsitæ ex delicto. Debitor hereditarius ex contractu, non aliter tenetur petitione hereditatis quasi controversiam hereditatis faciat, si dicat se heredem, quia tunc tenetur, quasi juris possessor, pro herede, si ideo nolit solvere, quod dicat se heredem, debitor hereditarius non tenetur petitione hereditatis, si non dicat se heredem, sed ideo nolit solvere, quod neget actorem esse heredem, aut dubitet an hereditas ad eum pertineat; *d. l. si debitor*. Debitor ex delicto omnimodo tenetur petitione hereditatis, pro prædone vel possessore, puta si quem servum hereditarium corruperit, tenetur actione servi corrupti vel petitione hereditatis quasi prædo; *l. hæc actio*, *de serv. corrupt.* Debitor hereditatis ex delicto, tenetur petitione hereditatis, si ante aditam hereditatem damnum dederit hereditati jacenti, *ex h. l.*

L. 15.

IDem est si quis rem hereditariam subripuerit, ex *h. l.* conveniri potest petitione hereditatis quasi prædo & malæ fidei possessor. Ratio dubitandi erat, quod rei hereditariæ furtum non fit; *l. hereditariæ*, infra, *de furt.* quia furtum est interversio possessionis; *l.* 1. *eod. tit.* Hereditas autem jacens non possidet, neque possidetur; *l.* 1. §. *Scævola*, infra, *si* † *is qui test. liber esse juss.* cum possessio sit facti: verum si quis rem hereditariam subripuerit, tenetur petitione hereditatis, quia hereditas jacens pro domina habetur.

L. 16.

DEbitor hereditarius quasi juris possessor, potest conveniri petitione hereditatis; *l. nec ullam*, §. *ult. h. tit.* quod si in diem vel sub conditione sit debitor, interim conveniri non potest petitione hereditatis, quia debitor in diem vel sub conditione, interim non est debitor; *l. is cui*, *de oblig. & act.* Sed si post litem contestatam ante rem judicatam dies vel conditio extiterit, tempus rei judicatæ spectandum est, id est reus condemnandus est ut solvat, quia in petitione hereditatis, cum quæritur an quis sit debitor, non solum spectatur tempus litis contestatæ, sed etiam tempus rei judicatæ, an dies vel conditio extiterit. Quod si tempore rei judicatæ dies vel conditio non extiterit, non condemnatur, sed cavere debet officio judicis, de restituendo, id est solvendo debito cum dies vel conditio extiterit, quia petitio hereditatis est judicium bonæ fidei; *l. ult. C. h. tit.* In omnibus bonæ fidei judiciis, cum non-

dum dies vel conditio debendi extitit, ex causa recte interponitur cautio de solvendo debito, cum dies vel conditio venerit ; *l. in omnibus*, supr. *de judic.* Cujac. 17. *obs.* 37.

§. *sed & is qui*.

PEtitione hereditatis conveniri potest, non solum possessor rerum hereditariarum, sed etiam qui distraxit res hereditarias, ex *h.* §. & *l. si ipsa*, supra, *quod met. caus. l. debitor*, infra, *ad Trebell.* quia rem habere videtur qui habet pretium rei ; *d. l. si ipsa*, *l. si & rem*, & *seq.* infra, *h. tit. l. si quis pecuniam*, §. *ult. si quis omiss. caus. testam.* ita tamen ut actor ei caveat de evictione rerum hereditariarum, si forte de ea se obligaverit emptori ; *l. item veniunt*, §. *sed etsi ob venditionem*, infra, *h. tit.* item petitione hereditatis tenetur qui a debitoribus hereditariis æs alienum exigit ; *ex h.* §. quia possidet aliquid ex hereditate ; *d. l. debitor*.

§. *unde Julianus*.

HEreditas peti potest ab eo qui petiit hereditatem, & litis æstimationem consecutus est, *ex h.* §. quia litis æstimatio est loco rei, litis æstimatio similis est emptioni, qui litis æstimationem præstitit, rem emisse videtur ; *l.* 3. infra, *pro emptor.*

§. *non solum*.

HEreditas peti potest a debitore hereditario, quasi a juris possessore ; *l. nec ullam*, §. *ult.* & *l. seq.* supra, *h. tit.* Hereditas peti potest, non solum a debitore defuncti, id est a debitore, qui contraxit cum defuncto, sed etiam a debitore hereditario, qui contraxit cum servo actore hereditario, qui stipulatus est hereditario nomine, vel cum alio, id est libero homine, qui ultro negotium hereditarium gessit. Hereditas peti non potest a debitore heredis, id est a debitore, qui contraxit cum herede, vel cum eo qui gessit negotium heredis.

§. *Julianus*.

SI is, qui pro herede possidebat, de possessione vi dejectus fuerit, potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, quia habet interdictum unde vi adversus dejicientem ; *ex h.* §. & *l. illud*, §. *actiones*, infra, *h. tit.* Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem consequendam vel recuperandam ; *l. rem in bonis*, *de adquir. rer. domin.* Vi dejectus tenetur petitione hereditatis, ita ut non teneatur restituere rem quam non habet : sed victus judicio petitionis hereditatis liberatur cedendo actionibus, id est interdicto unde vi quod habet. Et hoc est quod ait Julianus hic, *quia habet interdictum unde vi, quo victus cedere debet* : juris enim regula est, qui ob id tantum tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis ; §. *ult. h. l. l. item videndum*, infr. *h. tit. l. quod debetur*, *in fin. de pecul.*

§. *idem Julianus*.

QUi rem hereditariam vendidit, sive possidens sive non, id est quam possidebat vel non, conveniri potest petitione hereditatis, sive jam pretium recepit, sive petere possit, nondum scilicet amissa actione ex empto, pretii consequendi causa, præscriptione temporis, quia rem habere videtur, quatenus habet actionem ad rem consequendam, vel pretium, quod succedit loco rei.

§. *idem*

§. *idem scribit.*

ALienata a liberto in fraudem patroni revocantur actione Faviana vel Calvisiana : Faviana si libertus testatus decesserit : Calvisiana si intestatus ; *l.* 1. 2. & 3. §. *si intestatus*, & *seq. si quid in fraud. patron.* Ideo patronus hereditatem petere non potest ab emptore , in quem libertus in fraudem ipsius alienavit, quia emptor Calvisiana actione ei tenetur . Patroni enim iste debitor est , non hereditarius, quia alienata in fraudem patroni revocantur per patronum ab emptore actione Faviana vel Calvisiana. Eadem ratione nec ab eo, cui mortis causa donatum est, peti hereditas potest , quia alienata vel mortis causa donata in fraudem patroni revocantur actione Faviana vel Calvisiana . Et sufficiunt patrono hæ actiones : libertus non potest rem donare mortis causa vel legare , quo patroni portionem minuat, inter vivos donare bene merentibus amicis potest ; *l.* † *vivus*, infra , *si quid in fraud. patron.*

§. *ult.*

SI quis ex causa fideicommissi, quasi heres scriptus & rogatus restituere , cum non esset heres, vel scriptus testamento nullo vel irrito, restituerit hereditatem, vel res singulas præstiterit , id est res quasdam particulares ex hereditate, peti ab eo hereditas potest . Ratio dubitandi erat , restituta hereditate omnes actiones hereditariæ activæ & passivæ transeunt in fideicommissarium ; §. † & *Neronis*, *inst. de fideicommissa. hered.* cum restitutio hereditatis sit quædam species universalis successionis ; *l. non enim*, infra , *ad Trebell.* Ergo per errorem restituta hereditate ab eo qui heres non erat ex causa indebiti fideicommissi , videbatur petitionem hereditatis transire in eum , cui restituta esset hereditas , tanquam possessorem rerum hereditariarum . Sed facilis est responsio , qui restituit hereditatem , vel totam , vel res singulares ex causa indebiti fideicommissi , potest conveniri petitione hereditatis, quia habet condictionem fideicommissi indebiti soluti , & qui habet actionem est velut juris possessor . Immo non solum qui restituit hereditatem ex causa fideicommissi potest conveniri petitione hereditatis , sed & qui pretia rerum hereditariarum , quas distraxit , ex causa fideicommissi solvit , potest conveniri petitione hereditatis , quia habet condictionem indebiti soluti . Sed his casibus non tenetur petitione hereditatis , ut rem vel pretium rerum hereditariarum restituat , quia rem vel pretium non habet , sed ut actiones suas dumtaxat præstet , quia delegatio seu cessio actionum pro justa præstatione est , & liberat delegantem ; *l. quod debetur* , *de pecul. l. si heres* , *ad Trebell.* maxime cum res extat , & potest petitor per in rem actionem eam vindicare.

L. 17.

SI possessor hereditatis, cum ex testamento putaret se heredem esse, legata de suo solverit ante motam controversiam hereditatis , non interposita stipulatione de restituendis legatis si hereditas evinceretur , evicta hereditate per heredem legitimum, solutum repetit , vel servat per retentionem rerum hereditariarum , ita ut teneatur petitori cedere actiones suas , periculo petitoris exercendas, ex *h. l.* Ratio dubitandi erat, quod possessor hereditatis , qui falso putans se heredem esse ex testamento solvit legata de suo , sibi imputare debet quod temere , id est nimis facile, solvit legata de suo, non interposita stipulatione evicta hereditate legata reddi , ergo videbatur non licere repetere ab herede legitimo legata soluta de suo per retentionem rerum hereditariarum , sed repetere a legatariis condictione indebiti soluti ; *l. fideicommissum* , C. *de con-*

dict. indebit. quia est quod imputetur possessori, qui de suo legata solverit, non exacta cautione de restituendis legatis in casum evictæ hereditatis. Sed si possessor hereditatis ante motam controversiam hereditatis legata solverit de suo, legata soluta repetit per retentionem rerum hereditariarum, quia nihil est quod ei imputetur qui legata solverit de suo priusquam ei fieret controversia hereditatis, & periculum est ne cessante cautione propter inopiam ejus cui solutum est legatum, nihil repeti possit, inanis est actio, quam inopia debitoris excludit; *l. nam is, de dolo*. Quod si possessor hereditatis, mota jam controversia hereditatis, legata solverit sine cautione, cessat repetitio adversus legitimum heredem, quia dolo carere non videtur, qui mota jam controversia hereditatis, legata solvit sine cautione, & suæ facilitati imputare debet; *l. si quid possessor*, infra, *h. tit. l. dolo, ad l. falcid. l.4. & 8. si cui plusq. per leg. falcid.* Quod si bonæ fidei possessor hereditatis, quod debetur creditoribus hereditariis solverit, in restituenda hereditate solutum deducit ab herede, quia solutum repeti non potest ab heredibus qui suum receperunt; *l. de hereditate, C. h. tit. l. repetitio*, infr. *de condict. indebit.*

L. 18.

SI possessor hereditatis, venditione alicujus rei hereditariæ per argentarium facta, (Veteres enim per argentarios emebant, vendebant, pecunias fœnori exercebant, & omnia fere negotia privata gerebant; *l. si unus*, supra, *de pact.* ubi Cujac.) pecuniam redactam ex venditione rei hereditariæ apud eum perdiderit, quæritur num petitione hereditatis teneatur? Videbatur non teneri, quia nihil habet ex hereditate, & nihil consequi potest propter inopiam debitoris. Labeo putabat eum teneri petitione hereditatis, quia suo periculo temere argentario credidit, nempe quia est quod ei imputetur quod male elegit creditorem; *l. nam & Servius, §. ult. de negot. gest. l. cum in plures, §. servum, locat.* Octavenus contra putabat eum hactenus teneri petitione hereditatis, ut liberaretur cedendo actionibus suis. Ulpianus Labeonis sententiam secutus est in malæ fidei possessore, Octaveni sententiam in bonæ fidei possessore, quia qui mala fide possidebat hereditatem, sciens se non esse heredem, dolo fecit cum distraxit res hereditarias, sciens esse hereditarias, dolo desiit possidere, & quasi possessor tenetur petitione hereditatis. Dolus pro possessione est; *l. nec ullam, §. is autem*, supra, *h. tit.* Bonæ fidei possessori, nihil est quod imputetur, qui credidit se suum negotium gerere.

§. *si quis*.

IN judicio petitionis hereditatis veniunt non modo res, quas reus possidebat tempore litis contestatæ, sed etiam res quas possidere cœpit post litem contestatam ante sententiam, ex *h. §. l. 4. l. si quo tempore*, infra, *h. tit.* id est damnatus judicio petitionis hereditatis restituit non modo res, quas possidebat tempore accepti judicii, sed etiam quas possidere cœpit post litem contestatam ante sententiam. Ratio dubitandi erat, quod in judiciis non potest videri in judicium deductum quod post litem contestatam accidit, sed alia actione opus est; *l. non potest, de judic.* Et judicium non potest esse in pendenti de rebus quæ postea in obligationem venturæ sunt; *l. non quemadmodum, eod. tit.* Ergo videbatur rem, quam post litem contestatam reus possidere cœpit, non venire in petitionem hereditatis. Sed in judicio universali, ut in petitione hereditatis, non spectatur tempus litis contestatæ, sed tempus rei judicatæ, ut & in actione de peculio; *l. quæsitum, in pr. infr. de pecul.* quia in petitione hereditatis, quæ est actio in rem, non persona sed res convenitur; *l. Impera-*

rato-

ratores, *de publican.* atque ita valet hæc actio contra eum, qui possidere cœpit post litem contestatam ante sententiam.

§. *ult.*

IN petitionem hereditatis veniunt res hereditariæ sive consistant in jure, sive in corporibus puta prædiis, mancipiis, vel nominibus & actionibus, quia petitio hereditatis est judicium universale, quod complectitur universam hereditatem, quo nomine significantur non tantum corpora, sed etiam jura, cum hereditas sit nomen juris, & sine ullo etiam corpore intellectum juris habeat; *l. hereditas*, infra, *h. tit.*

L. 19.

IN petitione hereditatis veniunt non tantum res hereditariæ, sed & quæ non sunt hereditariæ, quarum tamen periculum ad heredem pertinet, ut pignori datæ defuncto, commodatæ, vel depositæ. Res pignoratæ, commodatæ non sunt hereditariæ, quia pignus, commodatum, depositum non transfert dominium in accipientem, earum tamen periculum aliquando pertinet ad creditorem, depositarium, vel commodatarium, puta si creditor pigneratitius, vel commodatarius, vel depositarius, rem furto vel rapina amiserit culpa sua, ob non adhibitam custodiam, ideoque pro rebus pignoratis, vel depositis datur actio furti, vel vi bonorum raptorum; *l.* 2. §. *generaliter*, infra, *vi bon. rapt. l. ult. C. de furt.* §. *quæ de fullone*, *inst. de oblig. quæ ex delict. nasc.* pro rebus pignori datis, non solum datur petitio hereditatis, sed etiam specialis actio in rem seu vindicatio, & pro rebus, quarum nomine competit publiciana, quæ est utilis actio in rem, quæ datur pro rebus, quas quis ignorans emit a non domino, & usucapere cœpit, nondum usucœpit, licet pro rebus commodatis, vel depositis, nulla facile datur actio, tamen datur petitio hereditatis ad eas recuperandas, si furto vel alio casu amissæ sint, quia earum periculum ad nos pertinet. Pro rebus depositis & commodatis non denegatur actio absolute, sed non facile, id est causa cognita tantum datur actio, quia res commodatæ vel depositæ, non sunt in bonis commodatarii vel depositarii, sed tantum earum nomine datur actio vi bonorum raptorum; *d. l.* 2. §. & *generaliter*.

§. *quod si pro emptore*.

SI quis rem alienam bona fide emerit a non domino, & ante impletam usucapionem decesserit, & usucapio pro emptore a defuncto cœpta ab herede impleta sit, & post impletam usucapionem heres possessionem rei amiserit, ea res non veniet in petitione hereditatis, id est heres, qui rem usucœpit, non potest agere petitione hereditatis ad amissam possessionem recuperandam. Ratio dubitandi erat, quod heres rem inventam in hereditate usucœpit quasi heres, atque ita res videtur venire in petitione hereditatis, inspecto initio; *l.* 3. §. *scio*, supra, *de minorib.* sed facile est ista conciliare: petitio hereditatis, non datur heredi ad reposcendam rem usucaptam pro emptore, quia potest eam vindicare speciali actione in rem, quæ actio est aptior & plenior, quia nulla exceptione elidi potest. Et hoc est quod dicitur in fin. h. §. *nec ulla exceptio datur possessori*, quia usucapione adquiritur dominium, & extinguitur jus omne, quod alienum in ea re fuit, excepto jure pignoris; *l. usucapio*, *C. de pignorib.* quia usucapione dominium transfertur cum sua causa, salvo jure pignoris; *l.* 1. §. *cum prædium pignori*, *de pignorib.*

§. *veniunt*.

IN petitionem hereditatis veniunt & res, in quibus possessor, qui convenitur petitione hereditatis, retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti si actore deferente jusjurandum, defunctus, qui possidebat, juravit rem non esse petitoris, & decesserit, qui delato jurejurando juravit rem non esse petitoris, habet retentionem si possideat, non actionem ad rem reposcendam si amiserit possessionem, non enim juravit rem suam esse, sed rem non esse petitoris; *l. sed* † *si possessori*, infr. *de jurejurand.* Immo etsi possessor, id est bonæ fidei possessor, sua culpa rerum possessionem amiserit, tenetur hoc nomine, id est petitione hereditatis, idemque erit in prædone. Prædo, id est malæ fidei possessor, licet propter culpam non teneatur petitione hereditatis, sed propter dolum & malam fidem, quia sciens possidet rem alienam, tenetur petitione hereditatis, quia prædo est propter dolum & scientiam rei alienæ, & non debet rem retinere qui sciens alienam possidet.

§. *ult.*

IN petitionem hereditatis non veniunt servitutes prædiis hereditariis debitæ, cum nihil eo nomine possit restitui actori, *ex h.* §. quia servitutes sunt jura incorporalia, quæ neque possideri, neque restitui, neque cedi possunt absque prædiis hereditariis, quibus cohærent, sicut est in corporibus & fructibus, id est sicut evenit in corporibus & fructibus perceptis ex corporibus hereditariis, quæ facile restitui possunt, cum sint res corporales: sed si is qui debet servitutem non patiatur vicinum ire agere per fundum suum jure constitutæ servitutis, propria actione convenietur, id est actione confessoria, quæ est actio in rem, seu vindicatio servitutis; *l.* 1. *& tot. tit.* infra, *si servit. vindic.* quæ dicitur propria actio, quia eo nomine comparata est, ut vindicetur servitus, quasi res corporalis, quia patientia ejus qui patitur te uti servitute, pro traditione habetur; *l. ult. de servitut. l.* 3. † *in pr. verf. dare*, *de usufruct.* In petitione hereditatis veniunt corpora & fructus, id est prædia hereditaria, & fructus ex his percepti, quia videntur percepti ex hereditate, fructus augent hereditatem; *l. ancillarum*, *l. post SC.* infra, *h. tit. l.* 2. *C. eod.* Ratio dubitandi erat, quod in petitionem hereditatis veniunt universæ res hereditariæ, sive consistant in jure sive in corporibus; *l. item videndum*, §. *nunc videamus*, supra, *h.* t. Ergo in petitionem hereditatis veniunt servitutes prædiis hereditariis debitæ, cum sint jura prædiorum; *l. quid aliud*, *de V. S.* verum servitutes ideo non veniunt in petitione hereditatis, ne frustra detur petitio hereditatis, quia servitutes possunt vindicari, propria, id est speciali actione, quæ est confessoria in rem de servitutibus.

L. 20.

IN hereditatem, id est in petitionem hereditatis, veniunt etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt, id est non solum res hereditariæ, sed etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt, puta mancipia & pecora, quæ comparata sunt fundi colendi, poliendi, id est stercorandi, gratia, & si qua alia necessaria hereditatis causa parata sunt. Et si quidem pecunia hereditaria comparata sunt, sine dubio venient in petitionem hereditatis, quia in judiciis universalibus, ut in petitione hereditatis, pretium succedit loco rei; *l. si & rem*, infra, *h. tit. l. Imperator*, §. *ult. de legat.* 2. Ratio dubitandi erat, quod res empta ex pecunia dotali, communi, aut furtiva, non est dotalis, communis, aut furtiva; *l.* †

l. † *ex pecunia*, *C. de jur. dot. l.* 4. *C. comm. utriusq. judic. l. qui vas*, §. *ult. de furt.* sed in judicio petitionis hereditatis, res empta ex pecunia hereditaria, habetur pro hereditaria, quia pretium succedit loco rei. Quod si ex pecunia non hereditaria res comparatæ sint, etiam hæ veniunt in petitionem hereditatis, si magna utilitas hereditatis versetur, id est si necessario comparatæ sint, in rem hereditatis, statim hereditatis esse incipiunt, quæ hereditatis causa comparatæ sunt, tanquam hoc facto hereditati quæsitæ. Destinatione patrisf. fundus constituitur; *l. quod in rerum natura*, §. *pen. de leg.* 1. Ita ut evicta hereditate, pretium ab herede restitui oporteat, sicut rebus comparatis ex pecunia hereditaria pretium deduci & imputari in restitutione hereditatis sufficit; *l. si quid possessor*, §. *sicut autem*, infr. *h. tit.*

§. *sed non.*

IN petitionem hereditatis veniunt res hereditariæ, vel res comparatæ ex pecunia hereditaria, non omnia tamen, quæ ex pecunia hereditaria comparata sunt, veniunt in petitionem hereditatis: puta si possessor hereditatis ex pecunia hereditaria hominem, id est servum, emerit, & ab eo petatur hereditas, homo emptus ex pecunia hereditaria, ita demum veniet in petitionem hereditatis, si hereditatis interfuit eum emi, si comparatus sit in rem hereditatis. At si sui causa, non res sed pretium venit in petitionem hereditatis: si ex pecunia pupilli vel militis res empta sit, pupillus vel miles potest rem vindicare utili actione in rem; *l. si ut proponis*, *C. de rei vindicat. l.* 3. *C. arbitr. tutel.*

§. *simili modo.*

SI possessor hereditatis fundum hereditarium sine causa distraxerit, si conveniatur petitione hereditatis, tenetur ipsum fundum cum fructibus restituere: quod si æris alieni hereditarii solvendi causa distraxerit, non amplius tenetur restituere, quam pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum, quia nihil est quod imputetur possessori, qui fundum hereditarium distraxit ex causa hereditaria, puta æris alieni hereditarii solvendi causa, cum pecunia non esset in hereditate, quia res hereditariæ vel minoris distrahi possunt ex causa necessaria, æris alieni hereditarii exsolvendi gratia; *l. quod si minor*, §. † 4. *vers. restitutio*, *de minorib. l. alienationes*, infr. *famil. ercisc. l.* 5. §. *non passim*, *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

§. † *item non solum.*

IN petitione hereditatis veniunt non solum ea quæ tempore mortis in hereditate fuerunt, sed etiam augmenta si quæ postea hereditati accesserunt, nam hereditas augmentum & deminutionem recipit: hereditas est nomen juris, quod intellectum juris habet etiam sine corpore; *l. hereditas*, infra, *h. tit.* Et ideo facile recipit augmentum & deminutionem; *l. pecuniæ* 178. §. *hereditas*, *de V. S.* proinde quæ post aditam hereditatem hereditati accesserunt, si quidem ex ipsa hereditate, veniunt in petitione hereditatis, si extrinsecus accedant, non veniunt in petitione hereditatis, quia non tam hereditati, quàm personæ possessoris accedunt: quod probatur duobus exemplis, quæ Accursius *hic* affert. Primum est, si possessor vi dejectus sit, petitori non restituit pœnam ex eo commissam; *l. at ubi*, infra, *h. tit.* id est non restituit quod interdicto unde vi consecutus est pœnæ nomine, quia hoc non ex hereditate accessit, sed ex facto seu delicto ejus, qui eum dejecit, non est hereditatis, sed pœna est delicti dejectoris. Secundus casus est, si servus hereditarius ex re falsi seu putativi

heredis stipulatus esset, ei enim adquirit, non hereditati, nec id venit in petitione hereditatis, quamvis quaesitum sit occasione hereditatis, quia id habet possessor, non quasi heres sed quasi bonae fidei possessor. In petitione hereditatis veniunt, non solum ea quae in hereditate fuerunt tempore mortis defuncti, sed etiam ea quae postea hereditati accesserunt, puta fructus omnes percepti ex hereditate, sive ante sive post aditam hereditatem, quia fructus augent hereditatem, sive ante sive post aditam hereditatem percepti sint, ex *h. §. & d. l. pecuniae*, §. *hereditas*. Hereditas est nomen juris, quod accessionem & decessionem recipit, & hereditas maxime fructibus augetur; *d. §. hereditas*; quia fructus omnes proveniunt ex hereditate. Ratio dubitandi erat, quod fructus percepti post aditam hereditatem, non veniunt in restitutione fideicommissariae hereditatis, quia non tam hereditati, quam corporibus ipsis hereditariis accepto feruntur; *l. in fideicommissaria*, infra, *ad Trebell.* Ergo videbatur fructus perceptos post aditam hereditatem non venire in petitionem hereditatis. Item alia ratio dubitandi erat, quod bonae fidei possessor omnes fructus percipiendo suos facit, non tantum naturales, sed etiam industriales; *l. bonae fidei*, infra, *de adquir. rer. dom. l. in pecudum*, *de usur.* Et quidem statim atque a solo separati sunt, in quo melioris est conditionis quam fructuarius, qui sola perceptione, id est coactione, fructus suos facit; *l. si fructuarius messem*, infra, *quib. mod. usufr. amitt.* Ergo non est major ratio, cur fructus percepti veniant in petitione hereditatis, quam in rei vindicatione. Ratio decidendi est, fructus quidem fiunt bonae fidei possessoris, at non simpliciter & absolute, sed interim donec res evincatur; *d. l. bonae fidei*, si de speciali in rem actione agatur, vel quousque hereditas evincatur, si de hereditate actum sit, nam evicta re aut hereditate fructus restituendi, non quidem consumpti, si agatur rei vindicatione; *l. 4. §. † post litem*, infra, *fin. reg.* at fructus extantes restituuntur; *l. certum*, *C. de rei vindicat.* §. † 2. *inst. de offic. judic.* nisi sint usucapti; *l. 4. §. lana*, *de usucap.* juncta *l. in bello*, §. † *etsi ignorans*, *de captiv. & postl. revers.* At in petitione hereditatis veniunt omnes fructus percepti a falso herede etiam post aditam hereditatem, quia hereditas non videtur adita a falso herede, cum prius sit ut hereditas deferatur, quam adquiri possit; *l. delata*, *de V. S.* itaque fructus omnes percepti a falso herede, quasi jacente hereditate accedunt, & merito veniunt in petitione hereditatis.

§. *cum prædiximus*.

IN petitionem hereditatis veniunt omnes res hereditariae, sive consistant in jure, ut actiones, sive in corporibus; *l. item videndum*, §. *ult. h. tit.* Quaeritur *hic*, an actiones hereditariae veniant in petitionem hereditatis, cum sua natura, cum omni sua causa, an contra? Nimirum sunt quaedam actiones, quae inficiatione crescunt in duplum, ut actio legis Aquiliae *hic*, & *l. inde Neratius*, §. *haec actio*, infr. *ad leg. Aquil.* an cum suo incremento, id est in duplum veniant in petitione hereditatis, an in simplum? Julianus tradit, eam venire tantum in simplum in petitione hereditatis, quia actio legis Aquiliae sua natura est in simplum, propter inficiationem in duplum, & in actione legis Aquiliae duplum est poena tantum inficiationis. Aliud est in actione servi corrupti, quia venit in duplum in petitione hereditatis, quod sua natura ab initio sit in duplum; *l. † ut tantum*, juncto §. *ult. l. praeced. de serv. corrupt.* In petitione hereditatis praestantur ea quae sunt ex hereditate, non ea quae propter hereditatem seu occasione hereditatis percipiuntur: idem est in venditione hereditatis; *l. 2. §. solet*, infr. *de hered. vel act. vendit.*

§. *idem*

§. *idem recte*.

IN petitionem hereditatis veniunt & noxales actiones, si cum possessore servi, qui damnum dedit in re hereditaria, vel furtum fecit, agatur petitione hereditatis: ad officium judicis pertinent & noxales actiones, ut si paratus sit possessor servum noxæ dedere, qui noxam fecit, absolvatur; *l. illud*, §. *ult. infra*, *h. tit.* aliter atque si noxali judicio condemnatus sit possessor defuncto, & conveniatur petitione hereditatis, non potest deditione noxæ officio judicis liberari, quia in petitione hereditatis venit res non actio noxalis, id est noxæ dedendæ facultas, quod tamdiu habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu conveniatur, id est quoad conveniatur actione judicati, quod fieri non potest ante quadrimestre tempus, quod datur judicatis judicati faciendi causa; *l. cum militi*, §. 1. infr. *de compensat.* *l.* 2. *C. de usur. rei judic.* post acceptum autem judicium, id est si interim ante quadrimestre tempus, quod datur judicatis, conveniatur petitione hereditatis, quod potest fieri, non potest noxæ dedendo se liberare, quia in petitione hereditatis venit petitio rei, non noxæ deditio, noxæ deditio est in solutione, licet non sit in condemnatione; *l.* † *miles*, §. 1. *de re judic.* *l.* 1. *de noxal. act. inst. de offic. judic.* † §. 1. post motam actionem judicati sera est deditio noxæ.

§. *præter hæc*.

SEnatusconsultum de petitione hereditatis factum est ad orationem D. Marci, ut traditur *init. h.* §. Orationes, id est edicta Principum, in senatu recitabantur, & plerumque senatusconsultis confirmabantur; *l. cum hi*, supra, *de transact. l. oratione*, *de rit. nupt. l. Divus*, *de fugitiv.* unde hoc SC. auctore D. Adriano factum memoratur *l.* 1. *C. h. tit.* & orationes Principum in senatu recitabantur per quæstorem; *l. unic.* supra, *de offic. quæst.* Tranquill. in Tito, cap. 6. *Orationes in senatu recitabat etiam quæstoris vice*. Ex hoc SC. si antequam partes caducæ fisco peterentur, id est a fisco peterentur jure caduci, is, qui se heredem existimabat, hereditatem distraxerit, tenetur restituere pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum, sed non tenetur restituere usuras pretii rerum. Ratio dubitandi erat, quod in petitione hereditatis veniunt fructus percepti ante petitionem hereditatis, puta fructus ante petitam hereditatem percepti augent hereditatem; §. *item non solum*, supra, *h. l.* Ergo æque veniunt in petitione hereditatis usuræ pretii redacti ex venditione rerum hereditariarum, quæ sunt vice fructuum. Ratio decidendi est, usuræ pretii redacti ex venditione rerum hereditariarum ante petitionem hereditatis, non veniunt in petitione hereditatis, quia pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum non est hereditarium, pretium rei non provenit ex re ipsa, sed ex pacto ex conventione contrahentium.

§. *ait senatus*.

SEnatusconsulto locus est non solum si partes hereditatis caducæ a fisco vindicentur, id est non solum hereditas ex parte, sed etiam si hereditas ex asse caduca fiat: idem est si vacantia bona fisco vindicentur, puta Titio defuncto sine herede; *l.* 1. §. *Divus Pius*, *de jur. fisc.* vel si aliqua ex causa bona ad fiscum pervenerint, ex *hoc* §. puta ex causa confiscationis ob delictum; Cujac. 18. *obs.* 14.

§. *senatusconsultum*.

SEnatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum si hereditas a fisco vindicetur, tanquam caduca ex parte vel ex asse, sed etiam si hereditas a civitate petatur, puta ex testamento si heres instituta sit. Civitas hereditatis vel legati aut fideicommissi nomine capere potest; *l. civitatibus, de legat. 1. l. omnibus, ad Trebellian. l. hereditatis, C. de hered. inst.* quia civitas privati loco habetur; *l. mortuo, de fidejuss. l. eum qui vectigal, de V.S. l. 2. C. de jur. reip. lib.* 11. Id locum non habet ex verbis SC. nisi in causis fiscalibus, si hereditas a fisco vindicetur jure caduci, ex parte vel ex asse, sed interpretatione prudentum extenditur ad civitates si hereditas a civitate petatur.

§ *in privatorum*.

SEnatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum si fiscus vel respublica, sed etiam si privatus vindicet hereditatem contra possessorem hereditatis, quia licet senatusconsultum in causa publica, id est fiscali, factum sit, tamen porrigitur ad privatos quoslibet: jura statuta in causa fisci locum habent in privatis; *l. idem juris*, infra, *de compensat.* Nec deterior debet esse conditio privatorum, quam civitatis, quæ privati loco habetur.

§. *non solum*.

SEnatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum in hereditate; id est si hereditas petatur contra possessorem, sed etiam in peculio castrensi vel alia universitate, quia universitas, sive successio in jus universum, est vice hereditatis: peculium castrense est patrimonium filiif. militis; *l. 1. & 2. de castrens. pecul.* ut cum filiusf. miles heredem instituit in castrensi peculio, peculium illud habetur pro hereditate, & petitur ex hoc SC. actione in rem universali de petitione hereditatis: sed cum filiusf. intestatus moritur, pater peculium occupat jure peculii, jure patrio, non jure successionis, & non tenetur creditoribus ultra vires peculii; *d. l. 1. & 2.*

§. *petitam*.

IN petitione hereditatis veniunt fructus omnes percepti a die petitionis hereditatis, *ex h.* §. id est a die litis contestatæ, quia etiam bonæ fidei possessor, incipit esse malæ fidei possessor, ex quo per litis contestationem scivit rem esse alienam. Post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malæ fidei possessores; *l. sed etsi lege*, §. *si ante*, infr. *h. tit.* Bonæ fidei possessor restituit omnes fructus, non solum a die petitionis hereditatis, id est a die litis contestatæ, sed etiam a die denuntiationis extrajudicialis, nam ex eo incipit esse malæ fidei possessor, ex quo scivit, id est intellexit, rem esse alienam, cum primum ei denuntiatum est: & hoc est quod dicitur in *d. l. sed & si lege*, §. *si ante*, possessorem hereditatis teneri restituere omnes fructus perceptos, non modo post litem contestatam, sed etiam post motam controversiam, quia post litem contestatam, vel post motam controversiam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malæ fidei possessores. Bonæ fidei possessor hereditatis tenetur restituere fructus rerum hereditariarum, vel usuras pecuniæ redactæ ex venditione rerum hereditariarum, ex quo quacumque ratione scivit rem esse alienam, etiam nemine denuntiante, quia qui certus est, non debet

debet certiorari ; *l.* 1. *in fin.* infr. *de act. empt.* Et qui scivit per se vel per alium, incipit esse malæ fidei possessor. Bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus a die litis contestatæ, vel denuntiationis, sed denuntiatio facta procuratori non nocet domino, nisi procurator, cui denuntiatum est, certioraverit dominum, quia denuntiatio est facti non juris ; *l. mora*, *de usur. l. de pupillo*, §. † *nunciari*, *de nov. oper. nunciat.* Denuntiatio nocet domino a quocumque denuntiatum sit, quia non spectatur persona denuntiantis, sed effectus denuntiationis, id est notificatio sive ab ipso actore facta sit, sive ab alio quocumque.

§. *hac adversus*.

BOnæ fidei possessor hereditatis, qui ante motam controversiam, cum existimaret se heredem esse, distraxit res hereditarias, non tenetur restituere res cum fructibus, sed liberatur præstando pretium redactum ex venditione rerum, & usuras, quia nihil est quod imputetur bonæ fidei possessori, qui credidit se suo jure uti, se rem suam vendere, ex *init. h.* §. & §. *præter hac*, supr. *h. l.* Ceterum si quis sciens hereditatem ad se non pertinere, res hereditarias distraxerit, hoc casu ex SC. in petitione hereditatis veniunt, non pretia rerum, sed ipsæ res hereditariæ, id est malæ fidei possessor, qui sciens distraxit res alienas, non liberatur præstando pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum & usuras, sed tenetur restituere res, vel earum æstimationem, cum fructibus. Pugnare videtur epistola Severi ad Celerem, quæ extat in *l.* 1. *C. de his quib. ut indign.* quam refert Ulpian. *hic*, ex qua Severus videtur idem constituisse in malæ fidei possessore, quod SC. constitutum auctore Adriano in bonæ fidei possessore, nimirum ut qui res hereditarias vendidit ante motam controversiam, non teneatur res venditas restituere cum fructibus, sed tantum pretium cum usuris. Ulpianus, ut rescriptum Severi cum SC. conciliet, epistolam Severi ad eas tantum res pertinere voluit, quæ magis onerabant hereditatem, quam fructui erant, quas distrahi expediebat, quod essent steriles & infructuosæ, non tamen ex hoc voluit permitti malæ fidei possessori, ut posset se liberare præstando pretia rerum & usuras, sed ut in arbitrio actoris esset, vindicare rem cum fructibus adversus malæ fidei possessorem, aut si mallet, pretium & usuras, si res distractæ essent post motam controversiam, ex quo incipit esse malæ fidei possessor, quia mala fides non debet prodesse malæ fidei possessori, & æquum est ut electio detur actori, rem vindicare cum fructibus, vel pretium cum usuris, quia pretium succedit loco rei.

Cujac. 18. *obs.* 3.

§. *licet autem*.

EX SC. de petitione hereditatis, bonæ fidei possessor, id est qui se heredem existimans distraxit res hereditarias ante motam controversiam, non tenetur restituere res cum fructibus, sed liberatur præstando pretium cum usuris, licet SC. loquatur tantum de his qui se heredes existimant, tamen locum habet ex interpretatione prudentum & in his qui se bonorum possessores existimant, vel alios justos successores, vel iis qui sibi restitutam hereditatem ex fideicommisso existimant, quia bonorum possessores, & fideicommissarii, ceterique justi successores, pro heredibus habentur ; *l.* 2. infr. *ad Trebell. l.* 2. & 3. *de bonor. possess.* §. † & *Neronis*, *inst. de fideic. hered.*

§. *Papinianus*.

Cujac. 18. *obs.* 3. & *in l. si navis*, *de rei vindic.*

SI possessor hereditatis pecuniam inventam in hereditate non attingat, id est ea non utatur, vel collocet fœnori, non tenetur in usuras, ex sententia

Papiniani, quam refert Ulpianus in *h.* §. Et in eo magna differentia est inter fructus naturales, qui ex re ipsa percipiuntur, de quibus in *l. fructus* 45. *de usur. & in l. bonæ fidei, de adq. rer. dom.* & fructus civiles, qui non percipiuntur ex re ipsa, sed ex stipulatione vel pacto, quales sunt usuræ *l. si navis*, infr. *de rei vindic.* Pecunia sua natura est sterilis, non parit fructus vel usuras, sed usuræ veniunt ex stipulatione, vel conventione. Malæ fidei possessor tenetur restituere fructus, non tantum perceptos, sed etiam quos percipere potuit; *d. l. si navis*, §. 1. possessor hereditatis non restituit usuras pecuniæ inventæ in hereditate, quam non attigit, id est fœnori non collocavit, quia non tenebatur eam collocare fœnori, propter periculum contrahendorum nominum, ne periculum in se suscipiat; *d. l. si navis*. Malæ fidei possessor quidem præstat vecturas navis non locatæ, non præstat autem usuras pecuniæ non collocatæ, quia pecunia collocatur periculo dantis, at navis locatur periculo domini; *d. l. si navis*, igitur culpandus non est possessor, qui pecuniam non collocavit, ne periculum nominum in se susciperet, culpandus qui navem non collocavit, quod facere potuit sine periculo; *d. l. si navis*.

§. *redactæ*.

Bonæ fidei possessor, qui ante motam controversiam distraxit res hereditarias, tenetur tantum restituere pretia redacta ex venditione rerum hereditariarum cum usuris. Pecunia redacta intelligitur, non solum quæ jam exacta est, verum etiam quæ non exacta est si exigi potuit, quia pecunia redacta videtur, quæ exigi potuit, nec exacta est. Dolo fecit qui pecuniam non exegit, quam exigere potuit; *l. dolus est*, infr. *mandat.*

§. *quid si post*.

Si possessor hereditatis post petitam hereditatem, id est post litem contestatam, res hereditarias distraxerit, res ipsæ fructusque earum veniunt in petitione hereditatis, id est possessor tenetur res vel earum æstimationem cum fructibus restituere, nec liberatur præstando pretia & usuras. Sed si res distractæ sint ex justa causa, quia erant steriles, vel tempore perituræ, ut res mobiles, petitori datur electio, an res cum fructibus, an pretia & usuræ præstentur, quia est quod imputetur possessori, cur post litem contestatam res hereditarias distraxerit. In speciali actione in rem, cum quis ex necessitate res distraxit, tenetur tantum pretium restituere; *l. item* † *si verberatum*, §. 1. infr. *de rei vindicat.*

§. *ait senatus*.

Bonæ fidei possessor, qui ante petitam hereditatem res hereditarias distraxit, & pretium exegit, si adversus eum judicatum, pretia redacta ex venditione rerum hereditariarum restituere debet, etiam si ante petitam hereditatem pretium deperiisset deminutumve esset, ex *h.* §. Ratio dubitandi erat, quod bonæ fidei possessor non tenetur petitione hereditatis, nisi in quantum locupletior factus est; *l. sed etsi lege*, §. *consuluit*, infr. *h. tit. l.* 1. §. 1. *C. eod.* Ergo videbatur eum non teneri pretium rerum distractarum restituere, si deperditum deminutumve esset ante petitionem hereditatis, quia non videtur locupletior factus ex pretio, quod deperditum deminutumve esset ante petitam hereditatem, non videtur pervenisse quod non durat perventum; *l.* 2. §. *illud*, infr. *de hered. vel act. vend. l. non videtur* 51. *de R. J.* Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias vendidit ante petitam hereditatem, tenetur restituere pretium etiam si perierit vel deminutum sit ante petitam hereditatem, quia pretium succe-

succedit loco rei, & pretium non videtur periisse, quamdiu res existit. Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, tenetur pretium præstare sive illud exegit, sive non exegit, quia ubi exegit tenetur, quia habet pretium, ubi non exegit, habet actionem, id est actionem ex empto, ut pretium consequatur, sed hoc casu non tenetur restituere pretium, sed liberatur cedendo actionibus suis, quia generaliter qui ideo tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actione; *l. quod in diem*, §. *idem Julianus*, §. *ult.* supr. *h. tit. l. quod debetur, de pecul. l.* 3. §. *idem Labeo, de in rem vers.* Ratio est, quia minus est habere actionem, quam rem, propter incertum litis eventum; *l. minus, de R.J.*

§. *sed si vendidit.*

BOnæ fidei possessor, qui rem ex hereditate, id est rem inventam in hereditate, & quæ hereditaria non erat, vendidit ante petitam hereditatem, & rebus evictis a domino eas restituit, non tenetur petitione hereditatis neque rem neque pretium restituere. Non tenetur SC. pretium restituere, quia res non fuit hereditaria, quæ distracta est, quod evincitur in bonis non est; *l. quod evincitur, de R. J. l. si quis alium, de solut.* non tenetur restituere pretium, quia non videtur accepisse pretium, ex quo re evicta tenetur actione ex empto pretium restituere, non videtur pervenisse, quod non durat perventum. Si possessor bonæ fidei rem quæ erat ex hereditate distraxerit, non tenetur petitione hereditatis neque rem neque pretium restituere, quia nihil apud eum remanet. Nimirum res apud eum non remanet, quia evicta est, neque pretium, quia tenetur actione ex empto id restituere. Si possessor hereditatis indebitum exegerit, damnatus judicio petitionis hereditatis non tenetur id restituere, quia suo nomine exegit, & tenetur id restituere condictione indebiti. Et si indebitum solvit, non potest id imputare, id est retinere in restitutione hereditatis, quia suæ stultitiæ imputare debet quod non debitum solvit. Hinc venditor hereditatis non tenetur emptori præstare quod ab alio indebitum exegit; *l.* 2. §. *solet quæri, de hered. vel act. vendit.* non idem est in procuratore voluntario seu negotiorum gestore, qui aliena negotia gerens indebitum exegit, id omnino tenetur restituere, quia non suo sed alieno nomine exegit, quod si indebitum solverit sibi imputare debet; *l. si quis negotia*, 25. † supra, *de negot. gest.*

§. *sed si res.*

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante litem contestatam; liberatur restituendo pretium cum usuris; §. *hæc adversus*, supr. *h. l.* quod si res vendita quasi hereditaria ob vitium redhibita sit, in petitione hereditatis veniet res redhibita, quia hereditaria est, nimirum redhibitione rursus fit hereditaria. In petitione hereditatis pretium non potest venire, quia emptori refusum est, & satis consulitur heredi, quod res vendita redhibitione redit in pristinum statum, & rursus fit hereditaria quasi inempta esset. Redhibitione omnia retroaguntur; *l. quia* † *redhibito, de alienat. judic. mut. caus. l. voluntate*, §. 1. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv. l. redhibere*, & passim, *de ædil. edict.*

§. *sed & si ob venditionem.*

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante petitam hereditatem, tenetur restituere pretium cum usuris: sed si possessor hereditatis ob venditionem obstrictus sit emptori, puta si in casum evictionis teneatur emptori de evictione, actione ex stipulatu vel ex empto, ei prospiciendum est cautione, id est petitor hereditatis ei cavere debet de indemnitate in casum evictio-

nis, ut in *l. rescriptum*, §. 1. infr. *de distract. pign.*

§. *ult.*

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante litem contestatam, tenetur restituere pretium rerum cum usuris, etsi res distractæ non extent, etsi deperditæ vel deminutæ sint apud emptorem, quia, ut teneatur restituere pretium rerum deperditarum, sufficit quod pretium extat, & bonæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis in quantum locupletior factus est; *l. sed etsi lege*, §. *consuluit*, infr. *h. tit.* possessor non potest acceptum pretium lucrifacere damno petitoris; *l. nisi*, §. 1. infr. *h. tit.* at qui pretium habet, locupletior factus videtur; *l. si ipsa*, *quod met. caus.* Malæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, si res apud emptorem extent, non deperditæ nec deminutæ sint, sine dubio ipsas debet restituere, quia malæ fidei possessor non potest esse melioris conditionis quam bonæ fidei possessor, qui res extantes restituit; *l. non solum*, infr. *de noxal. act.* quod si recipere, id est redimere, eas ab emptore nullomodo possit, tenetur præstare æstimationem litis, quanti actor juratus litem æstimaverit, ut *hic & l. qui restituere*, infr. *de rei vindicat. l. in actionibus*, *de in lit. jurand.* Quod si res distractæ non extent, si deperditæ vel deminutæ sint, verum pretium tenetur præstare, quia si actor rem consecutus esset, rem distraxisset, & verum rei pretium non amisisset, ex *hoc* §. Idem servatur in speciali actione in rem; *l. item si verberatum*, *in fin.* infr. *de rei vindicat. l. cum res*, §. *ult. de legat.* 1. Malæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, si res extent apud emptorem, tenetur eas restituere, quia dolo desiit possidere & pro possessore habetur; *d. l. sed etsi lege*, §. *perinde*, *l.* 1. §. *ult. de tign. junct.* Quod si res redimere non possit, tenetur præstare æstimationem, jurejurando actoris, alioquin stultus est judex, qui eum damnat in æstimationem, qui rem præstare potest; *l. ult. C. de fideic. libert.*

L. 21.

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, tenetur restituere pretium, etiam si res deperditæ vel deminutæ sint, ne pretium lucretur damno alterius; §. *ult. l. prox.* supr. Deperditum intelligitur quod in rerum natura esse desiit, deminutum vero quod usucaptum esset, & ob id de hereditate abiit, ex *h.* §. Deperditum intelligitur quod in rerum natura esse desiit, vel quod mansit quidem in rerum natura, sed formam & conditionem mutavit. Mutata forma perimitur substantia rei; *l. Julianus*, §. *sed si quis rem*, infra, *ad exhib. l. verum*, §. *ult. pro soc. l. mulieris*, §. 1. & *l. seq. de V. S.* Deminutum dicitur quod usucaptum est, usucapio est quasi deminutio, id est alienatio rei, alienare intelligitur, qui passus est usucapi; *l. alienationes*, infra, *de V. S. l. ult. C. de reb. alien. non alien. l.* 3. §. *sed quia*, *C. commun. de legat.*

L. 22.

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, liberatur restituendo pretium rerum distractarum, quod si bonæ fidei possessor rem & pretium habeat, puta si rem venditam ab emptore redemerit, quæritur an audiendus sit, si malit rem restituere, quam pretium? Ratio dubitandi erat, quod cum bonæ fidei possessor rem hereditariam venditam redemit, rursus fit hereditaria, ac perinde est ac si nunquam vendita fuisset, ac si nunquam de hereditate exiisset. Res recidit in eum casum, a quo incipere potuit; *l. quia in eum casum*, infr. *ad l. Aquil. l. existimo*, *de V. O.* At bonæ fidei possessor tenetur petitione here-

reditatis rem restituere, non pretium rei. Si malæ fidei possessor rem hereditariam vendiderit, & ab emptore eam redemerit, electio est actoris an rem, an pretium petere malit, *ut hic & l. item veniunt*, §. *hac adversus*, † *vers. ceterum*, supr. *h. tit.* sed cum bonæ fidei possessore, qui rem redemit, videbatur mitius agendum, ut teneatur tantum pretium restituere, quia non ut heres eam redemit, sed ut quilibet extraneus; *l. si paterf.* §. 1. supr. *de adopt. l.* † *debitor, in fin. ad Trebell.* Rursus quærebatur, an bonæ fidei possessor, qui rem hereditariam a se venditam redemit, audiendus sit, si velit rem restituere, licet deteriorem factam, an petitor audiendus si pretium desideret? Paulus ait, inverecundum esse tale desiderium, quæ verba referri videntur ad possessorem, qui vult restituere rem licet deteriorem factam, quia inverecundum videtur, ut possessor, qui rem hereditariam vendidit & deteriorem factam redemit, viliore sc. pretio, possit se liberare restituendo rem licet deteriorem factam, quia res reddi non videtur, quæ deterior redditur; *l. 3.* §. 1. infr. *commodat. l. sane* 11. ubi desideratur negativa, *de jur. dot. l. mulieris*, §. 1. *l. Labeo*, *de V. S.* Et si res redempta deterior facta est, videtur rediisse in priorem casum, ita ut petitori detur electio, an eam, an pretium petere malit. Hinc suboriebatur etiam alia quæstio, an bonæ fidei possessor, qui rem hereditariam vendidit, & rem deteriorem factam apud emptorem redemit viliore pretio, teneatur rem restituere, & quod pluris habet ex pretio, quam res ab initio vendita esset? Paulus ait, possessorem teneri restituere rem, & id quod pluris habet ex pretio, quia ex re hereditaria, & quasi ex hereditate locupletior factus est, & pretium quod pluris habet successit loco rei, ex Oratione D. Adriani *hic*, & *l.* † *si ipsa in pr.* supr. *quod met. caus.*

L. 23.

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, tenetur restituere pretium cum usuris. Hac occasione quæritur, an omnino pretium acceptum restituere debeat, etiam si acceptum perdiderit, consumpserit, vel donaverit, an vero ita demum si ex eo factus sit locupletior? Ratio dubitandi erat, quod verbum pervenisse, quo utitur SC. de petitione hereditatis, ambiguum est, & aliquando id solum continet, quod prima ratione, id est quod semel vel momento temporis pervenit, ut in edicto quod metus causa; *l. videamus, quod met. caus. l. cum prætor de R. J.* interdum verbum pervenisse continet, quod durat perventum, ut *hic & l. 2.* §. *pervenisse, de hered. vel act. vendit.* Ulpianus ait, verbum pervenisse ita accipi, ut duret perventum, licet alias sit ambiguum & varie acceptum, ita ut possessor, qui res hereditarias distraxit, ita demum teneatur restituere pretium, si ex eo factus sit locupletior, quia ex verbis SC. bonæ fidei possessor non tenetur petitione hereditatis, nisi quatenus factus est locupletior; *l. item veniunt*, §. *præter hæc*, supr. *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, infr. *h. tit. l. si ipsa*, *quod. met. caus.*

§. *proinde*.

BOnæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante motam controversiam, tenetur restituere pretium cum usuris: quod si pœnam stipulatus, non soluto pretio ad diem, & pœna ex stipulatu commissa sit, & ob pretium tardius solutum pœnam exegerit, quæritur an præter pretium, pœnam restituere debeat? Ratio dubitandi erat, quod ex verbis SC. in petitione hereditatis venit solummodo pretium cum usuris, in ea non venit pœna, quæ non est vice usuræ, sed pœna conventionalis commissa ex stipulatione, ob pretium tardius solutum, quæ non venit ex hereditate, sed extrinsecus ex facto hominis,

ex stipulatione ; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, supr. *h. tit.* & potest excedere modum legitimarum usurarum ; *l. Julianus*, §. *ibidem Papinianus*, *de act. empt.* Ratio decidendi hæc est, in petitione hereditatis venit non solum pretium rerum distractarum, sed etiam pœna tardius soluti pretii, quæ ad bonæ fidei possessorem pervenit, quia ex ea locupletior factus est, & bonæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis, quatenus locupletior factus est ; *l. sed etsi lege*, §. *consuluit*, infr. *h. tit.* & licet pœna hujusmodi debeatur ex stipulatu, non ex hereditate, tamen negari non potest quin pervenerit occasione hereditatis.

L. 24.

IN petitione hereditatis veniunt quæ post aditam hereditatem hereditati accesserunt ex ipsa hereditate, ut fructus & usuræ, & incrementa alluvionis & similia, non quæ extrinsecus, etiam si occasione hereditatis accedant, quia non hereditati, sed personæ possessoris accedunt ; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, supr. *h. tit.* puta si possessor hereditatis, vi dejectus, interdicto unde vi egerit adversus dejectorem, & dejectionis pœnam consecutus sit, id est quanti interest se vi dejectum non esse (Hæc enim fuit olim pœna interdicti unde vi ; *l.* 1. §. † *qui vi dejectus*, *&* §. *non solum*, in fin. *de vi & vi armat.* Hodie vero duplum ex constitutionibus ; §. † *recuperandæ*, *vers. sed ex constitutionibus*, *inst. de interdict.*) vel commissa sit pœna ex stipulatione pœnali, puta si is, qui vi dejectus est, stipulatus sit pœnam a dejectore, nisi intra certum diem restitueret fundum hereditarium, & pœna commissa sit ex stipulatione pœnali ob non restitutum fundum ad diem, non debet restituere pœnam ex eo commissam, quia non ex hereditate, sed ex stipulatione pœnali ad eum pervenit. Similiter possessor hereditatis petitione hereditatis non tenetur restituere pœnam, quam consecutus est ab adversario ex stipulatione, ob id quod vocatus in judicium non venerit, quia pœna hujusmodi proficiscitur, non ex hereditate, sed ex stipulatione, ex negotiatione, non ex hereditate ; *l. venditor* 21. *de hereditate*, *vel act. vend. l.*† *si heres*, *ad Trebell.* Nec obstat quod evicta hereditate bonæ fidei possessor, qui duplum consecutus est actione legis Aquiliæ, non liberatur præstando simplum, sed tenetur præstare duplum, quod est in pœna, quia hoc consecutus est beneficio legis propter hereditatem ; *l. evicta*, infr. *h. tit.*

† Sub h.tit. extant *ll. si heres* 68. 70. & 72. v. si probant. Facit *l. si heres* 3. *ad l. falcid.*

L. 25.

In princ.

BOnæ fidei possessor hereditatis, qui res hereditarias distraxit lege commissoria, id est eo pacto, ut si emptor totum pretium non solvat ad diem, venditio committatur, id est res inempta sit, & emptor arrhas, aut prorogatam partem pretii perdat ; *l.* 4. *&* 6. infr. *de leg. commiss.* si conveniatur petitione hereditatis, tenetur præstare omne lucrum, quod sensit ex lege seu pacto commissorio, ex *init. h. l.* non minus quam in duobus casibus §. *ult. l.*† 23. supr. *h. tit.* quia sicut pretium rerum distractarum venit in petitione hereditatis, ita & lucrum perceptum ex pacto commissorio, tamquam appendix & accessio pretii, quod venit in hanc actionem, quia evicta hereditate, bonæ fidei possessor debet restituere omne lucrum quod propter hereditatem, id est ex hereditate vel occasione hereditatis, accepit ; *l. evicta*, infr. *h. tit.*

§. *item si rem*.

SI bonæ fidei possessor hereditatis rem hereditariam distraxerit, & ex pretio redacto

redacto ex venditione rei aliam rem comparaverit, in petitione hereditatis non veniet res comparata, sed pretium rei venditæ, quia eam suo nomine comparavit, non hereditario: & hoc est quod Ulpian. insinuat his verbis: *quam in patrimonium suum convertit*. Sed si rem pluris comparaverit, quam valeret, tenetur petitione hereditatis restituere rem tantum, licet minoris valeat, non pretium, quia tenetur solummodo quatenus locupletior factus est. Quemadmodum si pretium consumpserit, non tenetur de pretio consumpto, quia tenetur tantum quatenus locupletior factus est, at qui pretium consumpsit in totum, omnino locupletior factus non videtur. Petitio hereditatis non datur contra bonæ fidei possessorem, nisi quatenus locupletior factus est; §. *consuluit*, infr. *h. l. l.* 1. *C. eod.* secus si heres rogatus restituere hereditatem, vel quod ex hereditate superesset, quasdam res vendiderit, & ex earum pretio alias comparaverit, hæ quoque, quæ comparatæ sunt, veniunt in restitutione fideicommissariæ hereditatis; *l. Imperator*, §. *ult. cum l. seq. de legat.* 2. quia heres rogatus intelligitur eam comparasse hereditario nomine, ut amoveatur suspicio fraudis. Ubi enim heres rogatus est restituere quidquid ex hereditate superesset, non potest alienare intervertendi fideicommissi causa. Licet verbis fideicommissi detur alienandi potestas, inest bona fides, ex rescripto D. Marci; *l.* † *Titius, ad SC. Trebell.*

§. *quod ait senatus*.

PRædo, seu malæ fidei possessor, qui bona, id est hereditatem, occupavit, sciens ad se non pertinere, & ante litem contestatam dolo vel culpa desiit possidere perinde tenetur petitione hereditatis ac si possideret, ex *hoc* §. *& l. si a domino*, §. *si prædo*, infr. *h. tit.* puta qui dolo, judicii evitandi vel mutandi causa, alienavit ne secum ageretur, vel ut potentiorem adversarium opponeret; *l.* † 1. *& tot. tit. de alienat. jud. mut. caus. l. communis* 24. §. *ult. commun. divid.* dolus pro possessione est, & dolus præteritus, id est commissus ante litem contestatam, deducitur in judicio petitionis hereditatis, quia malæ fidei possessor est, etiam ante litem contestatam, quia ab initio scivit se possidere rem alienam: dolus est scientia rei alienæ. In malæ fidei possessore non solum punitur dolus, sed etiam culpa, id est negligentia, ideo malæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis, si a debitoribus hereditariis quod debetur non exegerit, vel a semetipso non exegerit, si forte debitor esset defuncti, & tempore, id est præscriptione temporis, liberatus sit, hoc utique si exigere potuit, quia exigere a se potuit, id est sibi solvere, vel de facto exigere potuit a debitoribus hereditariis, si forte debitores credentes eum esse verum heredem, non exceperint de non jure actoris. Alias prædoni seu malæ fidei possessori non potest imputari cur non convenerit debitores hereditarios, cum adversus eos nullam habuerit actionem; *l. si quid possessor*, §. *pen.* infr. *h. tit.* maxime a se exigere potuit, quia etiam si non posset agere adversus alios, nihil vetabat quin posset agere adversus seipsum & exigere a semetipso; *l.* 6. §. *ult. de negot. gest. l. quotiens*, §. *& generaliter*, *de adm. tutor.*

§. *quod autem ait senatus*.

PEtitione hereditatis tenetur prædo seu malæ fidei possessor. Prædo seu malæ fidei possessor est, qui bona hereditaria occupavit sciens ad se non pertinere, cum nullam habeat causam possidendi, id est sciens se possidere sine titulo, quia petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem; §. *consuluit*, infr. *h. l. l.* 1. *C. eod.*

§. *sed & fructus*.

Bonæ fidei possessor conventus petitione hereditatis tenetur restituere fructus perceptos, ex quibus locupletior factus est, id est si extent vel consumpti sint in ejus utilitatem; §. *consuluit*, infr. *h. l. l.* 1. *C. eod.* Prædo seu malæ fidei possessor restituit omnes fructus, non modo quos percepit, sed etiam quos percipere debuit, ex *h.* §. & *l.* 1. *C. eod.* id est quos honeste percipere potuit. Plane si possessor inhonestos fructus perceperit, puta ex lupanario seu locatione ædium in usum lupanarii, eos restituere tenetur, ne honesta interpretatio non honesto quæstu lucrum possessori adferat; *l. si possessor*, & *l. ancillarum*, infr. *h. tit.* idem servatur in speciali actione in rem. Malæ fidei possessor omnes fructus restituit, non solum quos percepit, sed etiam quos actor percipere potuisset si possedisset; *l. si navis*, *de rei vindicat.* Malæ fidei possessor omnes fructus restituit, non solum quos percepit, sed etiam quos honeste percipere potuit; *l. fructus* 33. *eod. tit.* prædoni enim non imputatur cur non perceperit, quos honeste percipere non potuit.

§. *de eo autem*.

Nihil refert utrum quis malæ fidei possessor fuerit ab initio, an ex post facto cœperit esse malæ fidei possessor, quamvis senatusconsultum, quo prædo seu malæ fidei possessor tenetur restituere omnes fructus quos percepit vel percipere debuit, loquatur tantum de eo qui ab initio animo prædonis res hereditarias occupavit sciens esse alienas, non de possessore qui ab initio causam aliquam, id est titulum possidendi, habuit, postea vero conscius hereditatem ad se non pertinere, in ea prædonio more, tamquam prædo versari cœpit, tamen mens SC. & ad eum pertinet, qui ex post facto cœpit dolo possidere, ex quo scivit res esse alienas per litis contestationem, vel conventionem, seu denuntiationem extrajudicialem, ita ut ex quo scivit res esse alienas, teneatur restituere omnes fructus, quos percepit vel percipere potuit, æque ac malæ fidei possessor ab initio; *l.* 1. & 2. *C. h. tit.* quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malæ fidei possessores; §. *si ante* infr. *h. l. l. item veniunt*, §. *petitam*, supr. *h. tit.* & ob id in *calce h.* §. dicitur, nihil referre, utrum quis dolose in hereditate versatus sit ab initio, an ex post facto, quia qui mala fide possidere cœpit ex post facto, id est lite contestata, æque tenetur ex ea restituere omnes fructus quos percepit vel percipere potuit, atque malæ fidei possessor ab initio, superveniens mala fides æque vitiosa est, ac mala fides quæ extitit ab initio. Ratio dubitandi erat, quod superveniens mala fides minus videtur culpanda, quam mala fides ab initio, ut in *l. Julianus*, infr. *de rei vindic.* ei qui bonæ fidei possessor fuit ab initio, puta ei qui ignorans rem emit a non domino, & postea sciens ædificavit in aliena area, hoc conceditur, ut tollat ædificium si fieri potest sine dispendio areæ, quod tamen non datur ei qui ab initio malæ fidei possessor fuit, quia impensam donasse intelligitur; *l. si servus*, §. *si olivam*, infr. *ad leg. Aquil. l. adeo*, §. *ex divortio*, *vers. certe*, *de adquir. rer. dom.* Mitius agitur cum bonæ fidei emptore ab initio, qui postea sciens ædificavit in alieno solo, quia initium bonæ fidei spectatur, & prodesse debet possessori, ut saltem tollat ædificium, id est cæmenta & ligna, si fieri possit sine detrimento areæ, quia origo emptionis & nanciscendæ possessionis spectanda est; *l. clam possidere*, infr. *de adquir possess.* Hinc est quod in usucapione bona fides spectatur ab initio, superveniens mala fides non interrumpit usucapionem bona fide cœptam; *l. si aliena*, *de usucap. l. unic.* §. *hoc tantummodo*, *C. de usucap. transform.* Bonæ fidei

fidei possessor fructus percipiendo suos facit, quia quod ad percipiendos fructus pro domino habetur; *l. bonæ fidei*, infr. *de adq. rer. dom.* sola possessio prodest bonæ fidei possessori ut fructus suos faciat. E contrario ex quo desiit bona fide possidere, ex quo cognovit rem alienam esse, tenetur fructus restituere. Nec obstat quod usucapere potuit, & usucapione adquirere dominium, nihil obstante superveniente mala fide, quia usucapio pertinet ad jus, usucapio est modus adquirendi dominii, jure civili introductus, possessio, & quæ eam sequitur perceptio fructuum, est facti, non juris, in percipiendis fructibus magis spectatur possessio, quam jus; *d. l. bonæ fidei*, §. *in contrarium*. Quod probatur *cap. cum ecclesia Sutrina*, *de caus. possess. & propr. cap. consultationibus*, *de jur. patr. cap. querelam*, *de elect.* Opponitur *l. qui scit*, §. *ult. de usur.* ubi bonæ fidei emptor, qui ab initio credidit se rem emisse a domino, & antequam fructus perciperet agnovit rem alienam se possidere, nihilominus fructus percipiendo suos facit, quia quoad percipiendos fructus bonæ fidei emptor intelligitur, quamdiu fundus evictus non fuerit: sed omnino discrepantes sunt jurisconsultorum sententiæ. Julianus auctor *d. l. qui scit*, in percipiendis fructibus magis spectavit causam possessionis, id est titulum emptionis, quam bonam fidem: e contrario Paulo in *d. l. bonæ fidei*, magis placuit spectandam bonam fidem, quam titulum emptionis, & possessorem, qui ab initio bona fide possidebat, ex quo cognovit rem esse alienam, exinde fructus suos non facere, quia mala fide possidere cœpit, quod probat Augustin. de fid. & operib. cap. 7. *Sicut in jure prædiorum, tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum, cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei perhibebitur, tunc juste injustus vocabitur.* Cujac. 11. obs. 12.

§. *scire.*

POssessor hereditatis, qui ab initio scivit vel ex post facto se rem alienam possidere, indistincte tenetur restituere fructus, quos percepit, vel percipere potuit; §. *de eo autem*, supr. *h. l.* Malæ fidei possessor videtur is tantum, qui scivit se rem alienam possidere, non is qui in jure erravit, puta qui credidit se possidere ex testamento recte facto, cum esset nullum & irritum, vel qui credidit se esse proximum agnatum, cum alius esset proximior, nemo enim prædo est qui dolo caret, quamvis in jure erret. Qui errat in jure non definit esse bonæ fidei possessor quoad adquisitionem fructuum. Error in jure non nocet in damnis, error juris non excusatur in lucris; *l. error facti*, *de jur. & facti ignor.* & hoc est quod dicitur in *l. regula*, §. *si quis jus*, *eod. tit.* stultis, id est imperitis juris, non solere succurri, sed errantibus, quia ignarus juris potuit consulere peritos; *l. in bonorum*, infr. *de bonorum possess.*

§. *si ante litem.*

BOnæ fidei possessor conventus petitione hereditatis non tenetur restituere fructus perceptos ante litem contestatam, nisi ex his locupletior factus sit, post litem contestatam restituit omnes fructus, sive extent sive consumpti sint, sive ex his locupletior factus sit an non, quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, &, ut Ulpianus ipse interpretatur, omnes incipiunt esse malæ fidei possessores, & quasi prædones tenentur de fructibus quos perceperunt vel percipere potuerunt. Licet senatusconsultum locutum sit tantum de fructibus perceptis post litem contestatam, tamen bonæ fidei possessor, tenetur restituere omnes fructus perceptos post motam controversiam, post conventionem extrajudicialem, vel nudam & simplicem denuntiationem litis, quia qui bona

fide possidebat ab initio, cœpit scire se rem alienam possidere non modo per litis contestationem, sed etiam per interpellationem, quæ præcedit in jus vocationem, & litis contestationem, nec enim fraude carere videtur, quia etiam extra judicium testato, id est adhibitis testibus, conventus perseverat possidere; *l. ait prætor*, §. *si quis particeps*, infr. *quæ in fraud. creditor.* Nec obstat *l.* † *certum*, C. *de rei vindic. l. pen.* infr. *pro empt.* ubi bonæ fidei possessor post litem contestatam omnes fructus restituit sive extantes sive consumptos; hoc enim dictum est inspecto jure communi, quia plerumque fructus restituuntur a die litis contestatæ, sed hoc non excludit restitutionem fructuum etiam a die denuntiationis, si denuntiatio litis, litis contestationem præcesserit. Et hoc est quod dicitur in fin. *h.* §. *Dolus præteritus venit in petitione hereditatis*, id est dolus qui præcedit litis denuntiationem vel contestationem; *l.* 1. §. *non tantum*, infr. *deposit.*

§. *perinde*.

QUi dolo fecit quominus possideret, sive dolo desiit possidere, vel dolo possessionem noluit admittere, tenetur restituere rem cum fructibus, quasi possideret, quia pro possessore habetur, qui dolo fecit ne possideret, ut *hic*: dolus pro possessione est; *l.* † *parem*, *l. non potest videri*, *de R. J.* Et hoc sive res extet, id est ab alio possideatur, sive in totum non extet, id est sublata sit, quod si alius rem possideat, ab utroque hereditas peti potest, & si per multos ambulaverit possessio, omnes tenentur quasi possessores. Directa actio in rem datur adversus possessorem, utilis actio in rem datur adversus eum qui dolo desiit possidere, veluti adversus eum qui alienavit judicii mutandi causa; *h. tit. l.* 22. *l.* 3. §. *ult. & ibi gloss. de alien. judic. mutand. causa*. Possessore tamen rem restituente liberatur is qui dolo desiit possidere, non contra; *l. nec ullam*, §. *pen.* supr. *h. tit. l. Stichum*, §. *dolo fecisti*, infr. *de solut.*

† Corrige *l. qui dolo*, *l. parem* de R. J. Et jung. *l.* 13. §. 2. & 14. *h. tit. l.* 22. 25. & 27. §. 3. *de rei vindicat. l.* 3. §. 11. *l.* 5. §. 2. *l.* 9. *in pr.* & §. 2. *ad exhib.* cum concordant.

§. *sed utrum*.

SI possessor hereditatis dolo desierit possidere, & alius possessor sit, uterque tenetur petitione hereditatis, & qui dolo desiit possidere, & possessor, id est uterque potest conveniri petitione hereditatis, ut rem restituat; §. *perinde* supr. *h. l.* Nunc quæritur *hic*, an uterque possit conveniri petitione hereditatis, ad hoc ut fructus restituat, an is solus qui possidet? Videbatur fructus præstari ab eo qui possidet hereditatem, non ab eo qui dolo desiit possidere, quia fictio cedit veritati; *l. filio quem*, infr. *de lib. & posth.* Et fructus percepisse non videtur qui rem non possidet, & fructus percipiuntur jure soli, id est propter possessionem fundi; *l. qui scit*, §. 1. infr. *de usur.* Ex senatusconsulto de petitione hereditatis ambo tenentur, ut res & fructus restituant, quia in petitione hereditatis veniunt fructus & accessiones, id est incrementa.

§. *hæc verba*.

QUi dolo facit ne possideret, sive dolo desiit possidere, sive possessionem oblatam omisit, tenetur petitione hereditatis, quia pro possessore habetur; §. *perinde*, supr. *h. l.* Sed si non possit restituere, an juratur in litem, id est an tenetur præstare rei æstimationem quanti actor juratus litem æstimaverit? Ratio dubitandi erat, quod in petitione hereditatis, vel speciali in rem actione, jusjurandum in litem contra alium non datur, quam contra eum qui per contumaciam non restituit; *l. qui restituere*, infr. *de rei vindicat.* Ratio decidendi hæc est, qui dolo desiit possidere, tenetur præstare æstimationem jurejurando actoris, quia inspecto initio, qui dolo desiit possidere, videtur per con-

contumaciam non restituere : plane si res hereditariæ deperditæ vel deminutæ sint , id est aut in rerum natura esse desierint , aut usucaptæ fuerint , non juratur in litem earum nomine , sed sufficit præstare verum pretium ; *l. item veniunt* , §. *ult.* supr. *h. tit.*

§. *consuluit*.

BOnæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis ante litem contestatam dumtaxat , quatenus locupletior factus est , ex *hoc* §. *&* 5. *seqq. l. item veniunt* , §. *præter hæc* , *vers. inter eos*, supr. *h. tit. l. Julianus* , *l. illud quoque* , §. 1. *l. heres* , §. 1. infr. *h. tit.* itaque si fructus perceptos consumpserit in sumptus suos , vel res hereditarias dilapidaverit, perdiderit culpa id est negligentia sua , dum re sua se abuti putat , vel donaverit , non tenetur , quia locupletior factus non videtur ,quamvis accipientem naturaliter obligatum habeat ad remunerandum , quia qui accipit beneficium naturaliter tenetur ad ἀντίδωρα, id est ad remunerationem , species lucri est habere beneficii debitorem ; *l. si pignore* ; §. 1. infr. *de furt.* hominis interest hominem beneficio affici ; *l.* 7. *de serv. exportand.* abesse tibi videtur in quo obligatus es ; *l. si quis* † *mandatu* , *de negot. gest.* sed ex naturali obligatione nulla est actio ingrati prodita jure civili , ideo locupletior factus non videtur , qui aliquem beneficio demeruit . Plane si ἀντίδωρα , id est remunerationem accepit , tenetur petitione hereditatis acceptum restituere quasi hereditarium , quia remuneratio non est mera donatio , sed genus quoddam permutationis , ex *hoc* §. *in fin.* Acceptum ex causa remunerationis fit quasi hereditarium, sicut pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum est hereditarium , quasi subrogatum in locum rei hereditariæ ; §. 1. *supr. h. l. l. si* † *& rem* , supr. *h. tit.* Donatio remuneratoria non est mera donatio , sed merces ; *l. Aquilius* , *de donat. l. si remunerandi* , *in pr. mandat.* Porro cum quæritur, an bonæ fidei possessor locupletior factus sit , sive in petitione hereditatis , sive in rei vindicatione , spectatur tempus rei judicatæ; *l. si* † *a domino* , §. *quo tempore* , infr. *h. tit.*

§. *si quis re sua*.

BOnæ fidei possessor hereditatis , qui res hereditarias expendit in sumptus suos , dilapidavit , vel perdidit , dum rebus suis se abuti putat , non tenetur eas restituere in petitione hereditatis , quia non tenetur , nisi quatenus ex hereditate locupletior factus est . Quod si rebus suis, id est rebus propriis , lautius usus sit , contemplatione delatæ hereditatis , nihil ex hereditate deducit , si eam non attigit , id est in petitionis hereditatis judicio non deducit sumptus quos fecit ex rebus propriis , non ex hereditate , quia sibi imputare debet , qui se ipsum decepit , dum credidit alienam hereditatem suam esse , & ejus fiducia lautius usus est rebus propriis , quam fecisset si non credidisset hereditatem ad se pertinere , non videtur deceptus qui se ipsum decepit ; *l. nam si actor* , infr. *de rei vindicat.*

§. *simili modo*.

SI possessor hereditatis mutuam pecuniam acceperit , lautioris scilicet sumptus causa , fiducia delatæ hereditatis , non potest eam deducere in restitutione hereditatis , quia sibi imputare debet , quod quasi dives , id est credens se locupletiorem esse , se decepit : sæpe decipiuntur homines in æstimando modo bonorum , sæpe de facultatibus suis amplius quam in his est sperant homines ; *l. in fraudem* 10. infr. *qui & a quib. manumiss.* ideo si tutor conveniatur actione tutelæ de reddendis rationibus , non officit quod testator modum patrimonii sui

verbis ampliavit ; *l.* 1. *C. arbitr. tutel.*

§. *si tamen.*

SI possessor hereditatis res hereditarias pignori dederit, pro securitate scilicet mutuæ pecuniæ quam accepit contemplatione delatæ hereditatis, non videtur attigisse, id est alienasse, nec delibasse hereditatem, nec potest deducere pecuniam mutuam acceptam ex causa pignoris, in restitutione petitæ hereditatis, cum ipse sit obligatus, id est teneatur personali actione. Ex contractu pignoris nascitur duplex actio, pigneratitia quæ est in rem, quæ afficit pignus, & personalis quæ obligat debitorem ; *l. debitor*, infr. *ad Trebell. l.* 2. *C. de luit. pignor.* Evicta hereditate tollitur pigneratitia actio, quia rei alienæ pignus non valet ; *l. aliena res*, infr. *de pignor. act. & tot. tit. C. si aliena res pignor. dat. sit.* Sublata pigneratitia actione remanet personalis ; *d. l.* 2. *de luit. pignor.* quæ personalis obligatio nunquam sequitur fundi possessorem ; *l. ult.* §. 1. infr. *de contrah. empt. l.* 1. §. *si* † *heres*, *ad Trebellianum*. Neque pugnat quod scriptum est in *l. si id quod*, §. *illud constat*, infr. *de donat. inter vir. & uxor.* si mulier antequam a viro annuum, id est quod sumptus causa in singulos annos dari solebat, acciperet, ipsa de suo aut etiam ex mutuo accepto quid impenderit, videri tantum jam ex annuo consumptum, quia videtur impendisse de annuo, quod ante præstationem annui expendit de suo vel ex mutuo.

§. *adeo autem*.

SI bonæ fidei possessor res hereditarias distraxit vel consumpsit sine dolo, non tenetur petitione hereditatis, nisi quatenus locupletior factus est, ex *h.* §. & §. *consuluit*, supr. *h. l.* Quod si quis per errorem, putans se esse heredem ex asse, cum esset tantum heres ex parte, dimidiam partem hereditatis consumpserit, quæritur an non teneatur quasi totum id quod erogavit vel consumpserit, fuerit ex parte coheredis, non ex parte sua ? Ratio dubitandi erat, quod si is, qui in totum heres non erat, totum quod apud se fuit, id est totam hereditatem consumpserit, omnino non tenetur petitione hereditatis, quasi non factus locupletior: sed in proposita quæstione tres visiones referuntur, id est tres opiniones (Visiones dicuntur *hic*, & *in l. si fidejussor*, §. *in omnibus*, infr. *mandat.* & *in l. cum de indebito*, §. † *penult. de probat. l.* 1. §. † *si quid autem*, *C. de veter. jur. enucleand.* opiniones judicum, quæ tentando moventur, priusquam judicium deducatur ad sententiam. Nec est audiendus Cujac. in *d. l. cum de indebito*, cum credit hanc vocem subolere Tribonianum, visio enim vel visus est vox nota antiquioribus pro sensu animi ; Augustin. quæst. in exod. q. 72. *Hic videre solet pro generali sensu poni, non solum corporis, verum etiam animi*) Prima est, bonæ fidei possessorem totum quod consumpsit, ex parte sola coheredis consumpsisse videri, ita ut nihil restituere debeat. Secunda, bonæ fidei possessorem totum quod consumpsit ex sua portione consumpsisse videri, & quod superest coheredi eum restituere debere, quasi suam partem consumpserit. Tertia, quæ est media sententia, quod consumptum est decedere, id est detrahi, ex utriusque portione, & imputari in utriusque partem, & bonæ fidei possessorem, qui consumpsit dimidiam partem hereditatis, residuum integrum non restituere, sed dimidiam partem, ex *h.* §. & *l. Titius*, infr. *ad Trebell.* mediam sententiam probavit Ulpian. ut utrique coheredi consulatur. Mediæ sententiæ sequendæ ; *l. antiqui*, infr. *si pars hered. pet. l. adeo*, §. *cum quis ex* † *aliena*, *de adquir. rer. dom.* Media via quasi tutior eligenda est ; §. *ult. inst. quib. ex caus. manumitt. non lic.* Similis species proponitur apud Basilium *epist.* 84. v. Ant. Fabrum 18. *conject.* 6.

§. *quod*

§. *quod autem*.

SI bonæ fidei possessor ex hereditate erogavit, evicta hereditate judicio petitionis hereditatis, quæritur utrum totum quod erogatum est, id est expensum in sumptus possessoris, decedat ex hereditate, id est hereditati expensum feratur, an pro rata ex hereditate, & ex patrimonio ejus? Ulpianus ait, quod consumptum est, pro rata imputari hereditate & patrimonio ejus qui possidebat alienam hereditatem, quia locuplex factus videtur, quatenus impendit in statutis sumptibus, id est in sumptus quos solebat facere ante delatam hereditatem, quia etsi lautius expendit contemplatione delatæ hereditatis, aliquid tamen ad victum quotidianum erogasset pro modo patrimonii etiam non delata hereditate, quia nemo de vento vivit; *l. ult. C. de alim. pupill. præstand.* & plerumque homines sumptum faciunt pro modo facultatum, qua de causa lauti & locupletes conjunguntur M. Tull. 8. ad Attic. epist. 1. *Etsi prope diem video, bonorum id est lautorum & locupletum urbem refertam fore*. Et similiter ex rescripto D. Marci; si heres sit rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, alienata non minuendi, id est intervertendi fideicommissi causa, non tantum ex hereditate decedunt, id est detrahuntur, sed pro rata ex hereditate & ex patrimonio ejus qui rogatus est, ex *h. §. in fin. & l. Titius*, infr. *ad Trebell.*

§. *item si rem*.

SI bonæ fidei possessor hereditatis, res aliquas hereditarias distraxerit, vel de pretio locupletior factus sit, quæritur an singulas res petitor, id est verus heres, cui competit petitio hereditatis, qui petitor dicitur, qui habet jus petendæ hereditatis, licet nondum mota actione vindicare possit, & si vindicet, an repellatur, id est repelli possit opposita exceptione, ne præjudicium hereditati, id est petitioni hereditatis, fiat inter actorem & venditorem, quia pretium rerum distractarum non videtur venire in petitione hereditatis, quod victus emptor haberet regressum de evictione adversus venditorem? Ulpianus respondet, posse per petitorem, id est verum heredem, res singulas distractas vindicari ab emptore, quamquam emptor habiturus sit regressum adversus venditorem, quia pretium redactum ex venditione rerum hereditariarum non est hereditarium. Si tamen is, qui vendidit res hereditarias, paratus sit ita defendere hereditatem, id est paratus sit judicium suscipere pro emptore, qui convenitur, ut perinde conveniatur ac si possideret, incipit exceptio ne præjudicium fiat hereditati locum habere ex persona emptoris, id est venditor, qui conventus actione ex empto, judicium evictionis suscepit pro emptore, potest se tueri exceptione ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, non ex sua persona, sed ex persona emptoris, quia exceptio ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, datur venditori ex persona emptoris, ne re evicta ei teneatur de evictione. Petitioni hereditatis non potest fieri præjudicium; *l. si quis libertatem*, supr. *h. tit. l. ult. C. eod. l.* 1. §. 1. infr. *famil. ercisc.* Petitio hereditatis non datur in emptorem rerum singularum, quia petitio hereditatis, non datur contra titulo speciali possidentem; *l. cogi, C. h. tit.* Si quis a bonæ fidei possessore universam hereditatem emerit, utilis petitio hereditatis datur adversus emptorem, si hoc malit verus heres, ne in plures adversarios, id est pluribus actionibus singularibus distringatur; *l. nec ullam*, § † *quid si quis*, supr. *h. tit.*

verſ. ſi minori.

SI bonæ fidei poſſeſſor hereditatis quaſdam res hereditarias diſtraxerit minori pretio, & illud quodcumque pretium actor; id eſt petitor hereditatis, conſecutus ſit ab ipſo poſſeſſore, vel ab emptore, & poſtea rem vindicet ab emptore ſingulari actione in rem, ſubmovetur exceptione doli, quia dolo facit, qui vult habere rem & pretium, ne bis idem conſequatur, dolo facit qui vindicat, rem ab emptore, cujus pretium accepit, & acceptione venditionem ratam habuit; *l. ſervum Titii*, inſr. *mandat.* Nam etſi poſſeſſor hereditatis, quod debetur a debitoribus hereditariis exegerit, & petitori hereditatis, id eſt vero heredi pretium ſolverit, debitores liberantur, ſive bonæ fidei poſſeſſor, ſive prædo fuit, ſed hoc caſu debitores ipſo jure liberantur, nihil refert an mihi ſolvas, an alii mandato meo, an me ratum habente. Ratihabitio æquiparatur mandato, etiam quoad ſolutionem alii quam vero creditori factam; *l. vero procuratori*, §. *ult.* & *l. ſeq. l. ſolutam*, inſr. *de ſolut. l. mulier*, *ad Trebell. l. ult. C. ad Macedon.* Sibi namque imputare debet, qui maluit habere pretium quam rem ipſam, ut contingit in eo qui, poſt diem lege commiſſoria præſtitutam, maluit pretium quam legem commiſſoriam exercere; *l. lege*, §. *ult.* & *l. ſeq. de leg. commiſſor.*

§. *petitio*.

PEtitio hereditatis eſt actio mixta, tam in rem, quam in perſonam: in rem quatenus eſt rei perſecutoria, perſequitur hereditatem, res univerſas hereditatis, inde nomen petitio, quia petitio proprie dicitur quæ eſt in rem actio; *l. actio in perſona*, *de oblig.* & *act. l. pecunia* 178. §. *actionis*, *de V. S.* in perſonam, quia in ea veniunt condemnationes, & præſtationes perſonales, puta nominum, quæ a debitoribus hereditariis exacta ſunt, & pretii redacti ex venditione rerum hereditariarum, ex *h.* §. & *l. hereditatis*, *C. h. tit.* petitio hereditatis eſt actio mixta, tam in rem, quam in perſonam, in eo tamen magis ſpectatur ut perſonalis quam ut realis, quod non ſubmovetur præſcriptione longi temporis, id eſt decem vel viginti annorum, ut ceteræ ſpeciales in rem actiones; *d. l.* † *hereditatis*, *C. h. tit. l. pen. C. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcrip.* ſed tantum præſcriptione 30. annorum; *l. ult. C. h. tit.*

§. *hoc ſenatusconſultum*.

PEtitio hereditatis hoc diſtat ab actione familiæ erciſcundæ, quod in petitione hereditatis agitur de dominio & proprietate hereditatis, qui petit hereditatem intendit ſe heredem eſſe, & vindicat hereditatem adverſus eum qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet; *l. regulariter*, ſupr. *h. tit. l. cogi*, *C. h. tit.* in actione familiæ erciſcundæ non agitur de proprietate inter coheredes, ſed de hereditate dividenda inter coheredes, qui ſe fatentur eſſe coheredes; *l. qui familiæ*, *l. fundus qui dotis*, *l. ſi quid*, inſr. *famil. erciſc. l.* 1. §. 2. *verſ. etſi poſſeſſor*, *ſi pars hereditat. pet.* Tamen hoc commune eſt inter petitionem hereditatis, & actionem familiæ erciſcundæ, quod hoc ſenatusconſultum, licet de petitione hereditatis tantum locutum ſit, ut conſtat ex verbis SC. *l. item veniunt*, §. *præter hæc*, ſupr. *h. tit.* etiam in familiæ erciſcundæ judicio locum habet, id eſt judicio petitionis hereditatis agi poteſt, ut res petita ſi forte communis ſit inter coheredes dividatur. Nam abſurdum ſit, ut ea quæ peti poſſunt ex hoc ſenatusconſulto judicio petitionis hereditatis, ſoluta quæſtione proprietatis dividi non poſſint eodem judicio, nec enim cogendus eſt quiſquam manere in commune; *l. ult. C. commun. divid.* non magis quam ad communionem compelli; *l. ſi*

l. si non sortem, §. *si centum*, *de condict. indebit.* propter discordias, quas materia, id est causa communionis, excitare solet; *l. in re communi*, *de servit. urban. præd. l. cum pater*, §. *dulcissimis*, *de legat.* 2. Hoc etiam commune est inter petitionem hereditatis, & actionem familiæ ercifcundæ, quod in judicio familiæ ercifcundæ sicut in petitione hereditatis veniunt condemnationes & præstationes personales. In judicio familiæ ercifcundæ & communi dividundo, si res commode dividi non possit, judex potest eam in solidum adjudicare uni ex coheredibus vel consortibus, & eum condemnare alteri in certam quantitatem pecuniæ, quanti pars est; *l. si familia* 55. infr. *famil. ercisc. l. cum in fundo*, §. *si fundus*, *de jur. dot.* §. † 5. *vers. quod si commode*, *inst. de offic. judic.* Hoc interest inter utramque actionem, quod debitorum nomina veniunt in petitione hereditatis, tamen non veniunt in judicio familiæ ercifcundæ, quia nomina ipso jure divisa sunt; *l.*† 2. *in pr. l. fundus qui*, §. *ult. famil. ercisc.* Et res usucaptæ ab herede veniunt in judicio familiæ ercifcundæ; *l. veniunt*, *eod. tit.* non autem in hereditatis petitione; *l. & non tantum*, §. *quod si pro emptore*, supr. *h. tit.*

† Corrig. *l.* 2. §. *ult.* Et adde *l.* 25. §. 1. *eod. tit.*

§. *ult.*

IN petitione hereditatis veniunt fructus omnes ex hereditate percepti, quia fructus augent hereditatem, sive ante sive post aditam hereditatem percepti sint: hereditas est nomen juris, augmentum & deminutionem recipit; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, supr. *h. tit.* in petitione hereditatis etiam veniunt partus ovium & pecorum, partus enim ovium & pecorum augent hereditatem, ex *h.* §. quia sunt in fructu.

L. 26.

IN petitione hereditatis veniunt, non solum fructus rerum hereditariarum & partus ovium & pecorum, quasi augmenta hereditatis, sed etiam partus partuum, quia partus partuum, veniunt in petitione hereditatis, quasi augmenta hereditatis, quoniam augent hereditatem.

L. 27. in pr.

IN petitione hereditatis veniunt, non solum fructus prædiorum, sed etiam fœtus pecorum & ovium; *l. prox.* supr. *l. sed & si lege*, §. *ult.* supr. *h. tit.* nec non partus ancillarum & partus partuum, quia in petitione hereditatis veniunt non quasi fructus, sed quasi augmenta & accessiones hereditatis. Ratio dubitandi erat, quod partus ancillarum non sunt in fructu, partus ancillarum non veniunt in petitione hereditatis quasi accessiones prædiorum, propter dignitatem hominis; *l. justissime*, infr. *de ædil. edict.* partus ancillarum non sunt in fructu, nec pertinent ad fructuarium, neque enim homo homini potest esse in fructu, cum rerum natura omnes fructus hominum gratia comparaverit; *l. vetus*, infr. *de usufruct. l. in pecudum*, *de usur.* Alia ratione etiam, quam attingit Ulpianus *hic*, partus ancillarum non censentur in fructibus, quia non temere, id est facile, ancillæ ejus rei causa comparantur ut pariant, sed ut serviant, augent tamen hereditatem, non ut fructus, sed ut augmenta & accessiones, partus ancillarum veniunt in petitione hereditatis, cum fiant hereditarii, & possessor, conventus petitione hereditatis, tenetur eos restituere sive eos possideat, vel post petitam hereditatem dolo desiit possidere, ex *hoc* §. quia qui dolo desiit possidere pro possessore habetur; *d. l. sed & si lege*, §. *proinde.* Partus ancillarum in fructu quidem non sunt, sed non eo minus sunt hereditarii, accessiones & augmenta hereditatis, adeoque etiam appellatione causæ, id est causæ hereditatis, continentur; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, *vers.*

fructus, supr. *h. tit. l. praeterea*, infr. *de rei vindicat.* Lex ait temere, id est facile, ut in *l. illud*, infr. *h. tit.* nemo debet temere, id est facile, jus suum indefensum relinquere; Cornel. Nepos in vit. Pompon. Attici: *Nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet.* Plaut. in Bacchid. *Rapidus fluvius est hic, non hac temere transiri potest.*

§. *sed & pensiones*.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, etiam pensiones ex locatione praediorum urbanorum, id est aedium perceptae, licet ex lupanario, ex *h.* §. nam, ut subjungitur, in multorum honestorum virorum praediis lupanaria exercentur, id est exerceri solent in conductis illorum aedibus, de quo Balsamo *in can. 9. syn. 6. in Trull.* In petitione hereditatis veniunt fructus inhoneste percepti, ne honesta interpretatio non honesto quaestu lucrum possessori faciat; *l. si possessor*, infr. *h. tit.* Honesta interpretatio non debet inhonesto quaestu lucrum afferre possessori, quia ex SC. de petitione hereditatis, omne lucrum auferendum est possessori cuilibet; *l. seq. h. tit.* Neque pugnat, quod bonae fidei judicium nullam recipit praestationem, quae contra bonos mores desideretur; *l. generaliter*, infr. *de usur.* quia nihil fit contra bonos mores, cum turpe lucrum eripitur possessori, cum possessor sustineat poenam proprii delicti; *l. 1. §. plane, de tutel. & rat. distrah.*

L. 28.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, si extent, sive a bonae fidei possessore, sive a praedone percepti sint, quia ex hoc SC. omne lucrum auferendum est utrique possessori. Bonae fidei possessor tenetur fructus extantes restituere, quia tenetur quatenus locupletior factus est; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, supr. *l. Julianus*, infr. *h. tit.* idem est in vindicatione, seu speciali in rem actione, fructus extantes etiam a bonae fidei possessore percepti restituuntur; *l. certum*, *C. de rei vindicat.*

L. 29.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, & qui vice fructuum sunt, puta pensiones aedium, vel mercedes locationis praediorum rusticorum, ex *h. l. & l. ancillarum*, §. *sed & pensiones*, supr. *h. tit.* nec non operae servorum, id est mercedes ex operis servorum quae locari solent, item vecturae navium & jumentorum, ex *h. l. & l. si navis*, infr. *de rei vindic. l. si urbana*, *de condict. indebit.* Et usurae pecuniae foenoris; *l. 1. C. h. tit.* Neque obstat, quod pensiones vel mercedes praediorum urbanorum & rusticorum videntur non esse loco fructuum, quin magis videntur provenire ex industria & negotiatione hominis, quam ex rebus ipsis hereditariis, pensiones aedium & vecturae navium non natura, sed jure ex conventione percipiuntur; *d. l. si navis*, quia pensiones aedium & mercedes locationis praediorum ex hereditate percipi videntur, quatenus percipiuntur occasione hereditatis, nec sine hereditate percipiuntur.

L. 30.

IN petitione hereditatis veniunt fructus & usurae, quae sunt vice fructuum; *l. 1. C. h. tit.* si possessor hereditatis pecuniam hereditariam foenori collocaverit, & usuras exegerit, quaesitum est, an teneretur praestare sortem? Julia-

nus existimabat, actorem, qui agebat petitione hereditatis, eligere debere an sortem tantum, an sortem & usuras velit agnoscere cum periculo nominum, id est suscipiendo in se periculum nominum, quia possessor hereditatis suo periculo pecuniam collocavit, ne otiosa esset apud se, & verus heres, qui agit petitione hereditatis, non potest utrumque petere, & sortem & usuras, nisi periculum nominum in se recipiat, ne usuras percipiat nominum contractorum alieno periculo. Paulus sententiam Juliani reprehendit in bonæ fidei possessore, quia bonæ fidei possessor ex senatusconsulto non tenetur, nisi quatenus locupletior factus est. Et si Juliani sententiæ locus esset, bonæ fidei possessor posset teneri ultra quam locupletior factus esset: quid enim si actor pecuniam, id est sortem eligeret, quæ servari non posset, propter inopiam debitoris sc.? Ergo sententia Juliani potest esse locus contra prædonem, non contra bonæ fidei possessorem: itaque Paulus recte dicit, bonæ fidei possessorem hereditatis, qui pecuniam hereditariam collocavit, conventum petitione hereditatis, teneri tantum præstare sortem, & usuras quas percepit, quia tenetur tantum quatenus locupletior factus est. Et si nomina ex parte tantum exegerit, teneri cedere id quod debetur periculo petitoris, ut ait *lex*, & cedendo liberari, quia qui tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod in diem*, *§. ult. l. item veniunt*, *§. ait senatus* 17. supr. *h. tit. l. quod debetur*, *de pecul.*

L. 31.

SI possessor hereditatis quod debetur solverit creditoribus hereditariis, petitor hereditatis, id est verus heres, idemque debitor ipso jure non liberatur, sed per exceptionem. Si enim petitor hereditatis, qui vicit judicio petitionis hereditatis, conveniatur a creditoribus hereditariis, tuebitur se exceptione doli, dolo enim facit qui bis idem petit, improbus est qui vult iterum consequi quod accepit; *l. si quis dolo*, infr. *de re judic.* Si possessor hereditatis quod debetur solverit creditoribus hereditariis, ipso jure non liberat petitorem hereditatis, quia suo nomine solvit, quod quis suo nomine solvit non debitoris, debitorem † non liberat, ut *hic & l. Papinianus*, infr. *mandat.* quia habet condictionem indebiti; *l. si pœna*, *l. in summa*, *de condict. indebit. l.* 5. *C. eod. l. cum quis*, §. *de peculio*, *de solut.* Tamen solutum potest reputare seu imputare petitori hereditatis, & in restituenda hereditate deducere ex hereditate, & eo minus restituere, ut *hic*, *& l. de hereditate*, *C. h. tit.* & Julianus dicebat, possessorem hereditatis solutum non aliter imputare vero heredi, quam si caveat se petitorem defensum iri. Sed Paulus ait, Julianum de solo prædone sensisse, ut caveret petitori se petitorem defensum iri. Sed bonæ fidei possessorem, qui solvit creditoribus hereditariis, quod solvit reputare petitori hereditatis, etiam sine cautione, quia in eo quod solvit non videtur locupletior factus, nisi solverit de pecunia hereditaria, hoc casu videtur locupletior factus, quia habet condictionem indebiti. Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem consequendam; *l. rem in bonis*, *de adquir. rer. dom. l. is qui actionem*, *de R. J.* finge eum dum se heredem putat solvisse suo nomine. Verum si possessor hereditatis solverit nomine hereditario, hoc casu verus heres ipso jure liberatur, non per exceptionem, & nulla condictio est ab eo, licet alius solverit, quam qui debuit; *l. repetitio*, *de condict. indebit. l. de hereditate*, *C. h. tit. l. pure*; §. *pen. de dol. & met. except.* Certe si possessor hereditatis solverit heredis nomine, sive bonæ fidei possessor fuerit sive prædo, & sive ex pecunia sua solverit sive ex hereditaria, heres ipso jure, etiam invitus & ignorans, liberatur; *l. ult.* §. *sin autem*, *C. h. tit. l. solvendo*, *de negot. gest. l. solutione*, *de solut.*

§. *sed si ipsi.*

SI possessor hereditatis quod debetur solverit creditoribus hereditariis, solutum potest reputare seu imputare petitori hereditatis, id est deducere ex hereditate; §. *prox.* supr. *h. tit.* Et hoc sive sit bonæ fidei possessor, sive prædo, id est malæ fidei possessor, quod si prædo sibi solvat quod sibi debebatur, maxime quod natura debebatur, id est quod natura tantum debebatur, hoc deducere ex hereditate non potest, id est servare per retentionem, cum nec bonæ fidei possessor videri possit sibi solvisse a quo hereditas evincitur; *l. Stichum*, §. *si creditor*, infr. *de solut.* Prædo, seu malæ fidei possessor, non potest deducere, id est retinere, ex hereditate quod sibi solvit, nisi petitoris intersit debitum esse solutum, forte propter pœnam adjectam stipulationi, si ad diem pecunia non solveretur, nam & pœna promitti & committi potest ob non solutam pecuniam, etiam quæ naturaliter tantum debeatur, & quæ nulla actione exigi possit; *l. nuda pollicitatione*, *C. de contrah. & commit. stipulat. l.* 2. §. *ult.* infr. *de eo quod cert. loc.* item si pecunia debeatur sub pignoribus aut fidejussoribus, ut in *d.* §. *ult.* prædo non potest deducere quod sibi defunctus debuit, sed restituta hereditate habet integram sortis petitionem, non usurarum. Justus autem possessor, id est bonæ fidei possessor hereditatis, sine dubio deducit quod sibi debetur, ex *hoc* §. *in fin.* quia sibi solvere potuit; Cujac. 15. *obs.* 12.

§. *sicut autem.*

ETiam malæ fidei possessor sumptum, quem fecit in rebus hereditariis, deducit, puta sumptum necessarium, quem fecit, fructuum quærendorum, cogendorum, conservandorum gratia; *l. si a domino*, §. *ult. & trib. ll. seqq.* infr. *h. tit.* fructus non intelliguntur nisi deductis sumptibus; *l. quod in fructus*, *de usur.* Immo & sumptum necessarium vel utilem rerum conservandarum aut meliorandarum gratia; *dd. ll.* Malæ fidei possessor si in rebus hereditariis sumptum necessarium omisit, id est sumptum facere debuit, nec fecit, hujus culpæ seu negligentiæ rationem reddere debet, ut de herede rogato restituere hereditatem scriptum est; *l. mulier*, §. *sed enim*, infr. *ad Trebell.* Bonæ fidei possessor vero ob sumptus omissos in rebus hereditariis, non tenetur de culpa, quia nulli querelæ subjectus est, qui ante petitam hereditatem, quasi rem suam negligere se putavit; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *& seq.* supr. *h. tit.* nulla culpa exigenda est a quoquam in rerum ipsius administratione; *l. etiam*, §. 1. infr. *solut. matrimon.* post litem contestatam, qui erat bonæ fidei possessor ab initio, tenetur de sumptibus omissis culpa sua, quia post litem contestatam & ipse prædo est, id est pro prædone habetur, ex *hoc*. §. Post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est prædones; *l. sed etsi lege*, §. *si ante*, supr. *h. tit. l.* 1. *&* 2. *C. eod.*

§. *illud plane.*

PRædoni non imputatur quod non convenerit debitores hereditarios, ita ut tempore, id est præscriptione temporis, liberati sint, vel desierint esse solvendo, cum actionem non habuerit, ex *h.* §. Prædoni nihil est quod imputetur cur non egerit, quia non potuit agere etiam si vellet; *l. cum quidam*, §. *si pupillo*, *de usur. l.* † *ait prætor*, §. *hac autem*, *ex quib. caus. major. l. ult. de leg. commissor.* quæ est ratio cur tutor, qui finita tutela per errorem administrationem retinuit, non præstat periculum nominum post pubertatem, cum actionem inferre, id est exercere, non potuerit; *l. tutores*, *in pr.* infr. *de adm. tutor.*

† Corrig. *item ait prætor*, & v. *si facit.*

rutor. Nec potest imputari prædoni cur non petierit curatorem bonis dari, cujus est exercere actiones tempore perituras, quia, ut recte notat Accursius, esset sibi contrarius prædo, si & se heredem diceret & curatorem bonis dari peteret, qui non datur bonis, nisi absente & indefenso domino, ut absentis nomine exerceat actiones tempore perituras; *l.* 2. *de curator. bon. dand. l. creditore, de reb. auct. jud. possid.*

§. *quod autem.*

POssessor hereditatis tam bonæ fidei quam prædo, quod ei solutum est a debitoribus hereditariis, vero heredi restituere debet, quia tenetur petitione hereditatis quatenus locupletior factus est; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *l. Julianus*, supr. *h. tit.* & lucrum omne possessori eripiendum ex hoc SC. *l. post senatusconsultum*, supr. *h. tit.* & eo restituto, debitores ipso jure liberantur, ex *h.* §. *& d. l. sed etsi lege*, §. † 17. *vers. si minori*, *l. qui hominem*, §. *si prædo, de solut.* quia perinde est ac si ab initio solutum esset vero creditori, vero heredi, & res in eum casum recidit, a quo incipere potuit. Interim antequam possessor hereditatis quod solutum est restituat vero heredi, tenetur debitoribus hereditariis solutum reddere, solutio enim, quæ non parit liberationem, quæ non liberat debitorem, parit condictionem indebiti; *l.* † *cum is*, §. 1. *de condict. indebit. l. cum quis, de solut.*

L. 32.

RES adquisitæ interim per servum hereditarium etiam apud bonæ fidei possessorem, id est antequam judicio petitionis hereditatis evincatur hereditas, veniunt in petitione & restitutione hereditatis, sive hereditas petatur simpliciter ab intestato petita bonorum possessione unde liberi, vel unde legitimi, vel per querelam inofficiosi testamenti, quia adquisita per servum hereditarium non adquiruntur bonæ fidei possessori, sed vero heredi: & hoc est quod voluit Paulus his verbis: *Cum interim in bonis essent heredis*. Verus heres dicitur spectato exitu, qui hereditatem evicerit, vel ab intestato vel per querelam inofficiosi, rescisso testamento, ut interpretatur Joannes *hoc loco*.

L. 33.

PEr servum hereditarium adquisita interim apud bonæ fidei possessorem, veniunt in petitione hereditatis, & vero heredi restituuntur, nisi ex re heredis scripti adquisita sint. Quod servus alienus adquirit, sive ex re bonæ fidei possessoris, sive ex operis suis, adquirit bonæ fidei possessori, nam ut operæ ex re ejus, cui servit, quodammodo habentur; *l. qui bona fidei, de adquir. rer. domin.*

§. *Julianus.*

SI possessor hereditatis, malæ fidei sc. servum hereditarium non necessarium hereditati distraxerit, conventus petitione hereditatis, pretium tantum acceptum restituet, ei enim imputandum esset, si non distraxisset. Quod de malæ fidei possessore tantum intelligendum esse ex eo constat, quod bonæ fidei possessor, qui servum hereditarium vendidit, indistincte tantum præstat pretium, cum rem suam se tractare crediderit; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *& seq.* supr. *h. tit.* Quod si malæ fidei possessor servum necessarium hereditati distraxerit, si quidem vivit, ipsum præstabit, si quo modo illum redimere possit, aut quanti actor in litem juraverit si hominem ipsum restituere non possit; *l. item*

veniunt, §. *ult. l. sed & si lege*, §. *hac verba*, supr. *h. tit.* Quod si servus venditus decesserit, tum malæ fidei possessor restituet pretium acceptum, quia judex, qui cognoscit de petitione hereditatis, pati non debet malæ fidei possessorem pretium, quod apud eum est, lucrifacere, licet servus decesserit apud emptorem, ex *h.* §. quia servus quoad eum pro vivo habetur, ex quo pretium venditionis est apud eum: omne lucrum ex aliena hereditate, etiam bonæ fidei possessori eripiendum est; *l. post SC.* supr. *h. tit.*

L. 34.

Filiifam. militis hereditas ex testamento peti potest ab herede scripto actione in rem ex senatusconsulto de petitione hereditatis, ex *h. l.* nimirum si filiusf. miles testatus sit de castrensi peculio, non de ceteris bonis adventitiis, quia filiusf. miles potest testari de castrensi peculio, quia in eo pro patref. habetur; *l.* 1. & 2. infra, *de castrensi pecul. l. ult. C. de inoff. test.* filiusf. miles potest habere heredem ex testamento in castrensi peculio, non in ceteris bonis adventitiis.

§. *si servus*.

Si servus vel filiusf. res hereditarias teneat, a patre dominove hereditas peti potest, quia habet facultatem rerum restituendarum, ex *h.* §. Et hac ratione si tabulæ sint penes servum, dominus potest conveniri interdicto de tabulis exhibendis, quia earum exhibendarum facultatem habet; *l. locum*, §. *si penes*, *de tab. exhib.* Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis, cum sit actio in rem, datur tantum contra possessorem; *l. regulariter*, & passim, *h. tit.* Sed hoc casu si filiusf. vel servus res hereditarias teneat, petitio hereditatis datur in patrem vel dominum, quia per filium vel servum possessio patri vel domino adquiritur; *l.* 1. §. *item adquirimus*, *l.* 4. infr. *de adqu. possess.* & statim actio datur in patrem vel dominum, quasi possessorem. Quod si pretium rerum hereditariarum distractarum sit in peculio servi, dominus potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, ex *h.* §. Ut quis petitione hereditatis conveniri possit, sufficit illum esse juris possessorem; *l. nec ullam*, §. *ult.* supr. *h. tit.* quia habet actionem venditi ob pretium rerum hereditariarum, quod ei etiam invito & ignoranti per servum adquiritur; *l. servus vetante*, *de V. O.* Cujac. 13. obs. 8.

L. 35.

Si servus, qui res hereditarias tenebat, eas distraxerit, etiam si nondum pretium rerum venditarum consecutus sit, dominus potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, quia habet actionem ex vendito ob pretium non solutum, quæ domino etiam invito & ignoranti per servum adquiritur; *l. servus vetante*, *de V. O.*

L. 36.

Si servus vel filiusf. qui res hereditariar possidebat, eas distraxerit, & pretium sit penes dominum vel patrem, dominus vel pater tenetur petitione hereditatis, quia rem possidere videtur, qui habet pretium redactum ex venditione rei. Et si conveniatur petitione hereditatis servo vel filio mortuo, vel servo manumisso, vel filio emancipato, quæritur an intra annum conveniendus sit a die mortis, manumissionis, vel emancipationis, & an conventus possit deducere quod sibi debetur? Ratio dubitandi erat, quod mortuo servo vel filiof. actio de peculio in dominum vel patrem anno finitur; *tit. quand. act. de pecul.*

cul. annal. est, & dominus vel pater non tenetur ex contractu servi, vel filii, nisi deducto eo quod sibi debetur; *l.* 5. §. *ult. de pecul.* Et Paulus ex Juliano & Proculo respondit, actionem perpetuam in rem petitione hereditatis dari in dominum vel patrem, nec in ea deduci quod ipsi domino vel patri debetur, quia non agitur actione de peculio, quæ est annalis, & in qua fit hæc deductio, sed actione universali in rem petitione hereditatis, quæ est perpetua, & in qua nulla fit deductio ejus quod debetur patri vel domino. Et petitio hereditatis datur in patrem vel dominum, etiam si servus vel filiusf. habeat penes se pretium rerum hereditariarum distractarum, quia per filium vel servum possessio statim adquiritur patri vel domino; *l.* 1. §. *item adquirimus*, *l.* 4. *de adquir. possess.* Et pater vel dominus possidere intelligitur, licet filiusf. vel servus teneat. Quod si pater conveniatur petitione hereditatis eo nomine, quod servus ejus debitor sit hereditatis ex causa peculiari, pater vel dominus non tenetur in amplius, quam si ageretur de peculio, id est petitio hereditatis, quæ est actio in rem, assumit naturam actionis de peculio, quæ est actio in personam: ex contractu filiif. vel servi, in patrem, vel dominum datur tantum quatenus est in peculio, & finitur anno. Quod si filiusf. vel servus pecuniam perceptam ex venditione rerum hereditariarum consumpserit, petitio hereditatis datur in patrem vel dominum, si ex peculio filii vel servi solvi potest, id est resarciri, quod pater vel dominus cogetur præstare petitione hereditatis, atque ita petitio hereditatis hoc casu assumit naturam actionis de peculio; *l. si eum*, §. *qui injuriarum*, *si quis caut. in judic. sist.*

§. *sed & a filiofamilias*.

Regulariter petitio hereditatis datur adversus possessorem; *l. regulariter*, *& seq.* supr. *h. tit.* Petitio hereditatis datur etiam contra filiumf. licet res tantum teneat, id est naturaliter & de facto tantum possideat, quia restituendi habet facultatem. Sicut actio ad exhibendum, quæ est præparatoria vindicationis, datur adversus quemlibet possessorem, non solum qui civiliter, sed & qui naturaliter possidet; *l.* 3. §. *ult. & l. seq.* infr. *ad exhibend.* Petitio hereditatis datur in filiumf. qui naturaliter possidet, quia filiusf. ex omnibus pene causis & contractibus tamquam paterf. obligatur; *l. filiusf.* 39. infr. *de oblig. & act.* Multo magis petitio hereditatis datur in filiumf. qui cum esset paterf. & sui juris, & possideret hereditatem, adrogandum se dedit, quia adrogatio non valet in fraudem veri heredis, quasi fraudulenta alienatio sui ipsius, judicii mutandi causa.

§. *si possessor*.

Si possessor hereditatis servum hereditarium occiderit, tenetur petitione hereditatis præstare rei æstimationem vel actione legis Aquiliæ de damno injuria dato, quæ actio est plenior, quia in ea æstimatio fit quanti plurimi servus eo anno fuit retrorsum computato; *l.* 2. §. *quæsitum*, *de privat. delict.* Plane actor debet eligere utrum agat petitione hereditatis, an actione legis Aquiliæ, & electa petitione hereditatis debet cavere se non acturum actione legis Aquiliæ, quod satis frustratorium videtur, quia ubi duæ competunt actiones, una electa, alia consumitur; *l. quod † in herede*, §. *eligere*, *de tribut. act.* Porro hæc electio locum habet si ante aditam hereditatem servus hereditarius occisus sit, nam si post aditam hereditatem, non potest eo nomine petitio hereditatis competere, quia adita hereditas, desinit esse hereditas, & fit patrimonium heredis. Et servus, qui erat hereditarius, effectus est proprius heredis, & actio de servo occiso ipsius propria effecta est, tamquam domini cujuslibet, non heredis, id est

actio legis Aquiliæ, quæ competit soli domino; *l. liber homo*, §. *si servus hereditarius*, & passim, infr. *ad leg. Aquil.* In petitione hereditatis non veniunt actiones quæsitæ heredi post aditam hereditatem, puta si possessor hereditatis post aditam hereditatem servum hereditarium occiderit, ab eo hereditas peti non potest, id est non potest conveniri petitione hereditatis, quia actio propria heredis effecta est aditione hereditatis, non a defuncto aut hereditate accepta.

§. *si prædo*.

SI prædo seu malæ fidei possessor hereditatis dolo desierit possidere, puta rem hereditariam pluris distraxerit quam valeret, & res perierit apud emptorem suo fato, suo casu, eo modo quo esset peritura si eadem causa possessionis mansisset, si spectemus verba SC. melioris est conditionis, quam bonæ fidei possessor, quia prædo si dolo desierit possidere, ex verbis SC. ita condemnatur ac si possideret, ex *h.* §. *& l. item veniunt*, §. 6. *vers. item eos qui bona*, supr. *h. tit.* Et si prædo possideret rem hereditariam, & ea hodie periret naturali interitu, liberaretur præstando petitori verum pretium; *d. l. item veniunt*, §. *ult.* Et melioris esset conditionis prædo, quam bonæ fidei possessor, qui rem hereditariam pluris distraxit, qui totum pretium acceptum restituere tenetur, quia ex senatusconsulto omne lucrum eripiendum est possessori; *l. post senatusconsultum*, supr. *h. tit.* sed quia ex mente & sententia senatusconsulti non debet melioris conditionis esse prædo quam bonæ fidei possessor, & hic casus, quo res pluris a prædone vendita interiit, non est adjectus, supplendus est, ut teneatur totum pretium quod accepit restituere, ne sit melioris conditionis, quam bonæ fidei possessor; *l. non solum* 13. infr. *de noxal. act.* Itaque electio est actoris aut verum pretium petere, aut totum pretium venditionis, ne prædo lucretur aliquid, ne mala fides prosit venditori.

§. *quo tempore*.

BOnæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis tantum quatenus locupletior factus est; *l. sed & si lege*, §. *consuluit. l. Julianus*, supr. *h. tit.* sed cum quæritur an bonæ fidei possessor locupletior factus sit, spectandum est tempus rei judicatæ, ex *h.* §. quia in bonæ fidei judiciis, quale est petitio hereditatis ex constitutione Justiniani *l. ult. C. h. tit.* cum quæritur de ineunda rei æstimatione, spectandum est tempus rei judicatæ; *l.* 3. §. 2. infr. *commodat.* In contractibus strictis spectatur tempus litis contestatæ; *l. vinum*, *de reb. cred. l.* 3. §. *in hac*, *commodat. l. ult. de condict.* † *tritic. l. hominem*, *mandat. l. fundum*, *de novat.* Neque obstat quod post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est prædones; *d. l. sed etsi lege*, §. *si ante*, ex quo arguitur, cum quæritur de bonæ fidei possessore an factus sit locupletior, tempus litis contestatæ inspiciendum esse, non rei judicatæ. Bonæ fidei possessor tenetur quatenus locupletior factus invenitur tempore rei judicatæ, quia omne lucrum auferendum est etiam bonæ fidei possessori; *l. post SC.* supr. *h. tit.* cum quæritur itaque an locupletior factus sit bonæ fidei possessor, totum illud tempus spectandum est, quod post litem contestatam secutum est, usque ad rem judicatam, ne forte aliquod lucrum maneat penes possessorem.

§. *fructus*.

IN petitione hereditatis veniunt res hereditariæ, & fructus percepti ex hereditate, quia fructus augent hereditatem; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, *l. ancillarum*, *l. post senatusconsultum*, supr. *h. tit. l.* 1. *&* 2. *C. eod.* nimi-

nimirum fructus extantes adhuc, nec consumpti aut usucapti, vindicantur etiam a bonæ fidei possessore; *l. certum, C. de rei vindicat. l. 2. C. de fructibus, & lit. expens.* §. † 2. *inst. de offic. judic.* Fructus restituuntur prius deductis sumptibus necessariis factis fructuum quærendorum gratia, quia fructus ipso jure minuuntur sumptibus, fructus non intelliguntur nisi deductis sumptibus; *l. quod in fructus, de usur. l. idemque*, §. † *idem Labeo, mandat. l. fructus, solut. matrimon.* Et nullus casus intervenire potest, qui hoc genus deductionis impediat; *l. fundus qui, famil. ercisc. l. 4. de oper. serv. l. pen. & ult. de impens. in res dotal. fact.* Et hoc naturalis ratio expostulat, non solum in bonæ fidei possessoribus, sed etiam in prædonibus, ex *h.* §. quia naturalis ratio exigit, ut sumptus deducantur e fructibus, sine quibus non essent proventuri, & ratio illa naturalis valet, tam in prædone, quam in bonæ fidei possessore.

L. 37.

BOnæ fidei possessor sumptus necessarios factos fructuum quærendorum gratia deducit in restitutione hereditatis, etiam si nihil fructuum perceperit, ex *h. l.* Ratio dubitandi erat, quod sumptus deducendi sunt e fructibus; *l. quod in fructus, de usur.* ergo nullis perceptis fructibus non videtur locus esse deductioni sumptuum, ne hereditas exhauriatur deductione inanium sumptuum. Sed bonæ fidei possessor hereditatis necessarios sumptus deducit, etiam si fructus non provenerint; naturali ratione, ne prædia inculta relinquantur metu amittendorum sumptuum, propter incertum eventum fructuum; *arg. l. si ea lege, C. de usur.* ob hanc causam in *l. fundus qui*, infr. *famil. ercisc.* dicitur nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediat.

L. 38.

IN petitione hereditatis, inspecto stricto jure, bonæ fidei possessor hoc distat a prædone, quod bonæ fidei possessor imputat, id est reputat actori, & deducit ex hereditate restituenda sumptus necessarios & utiles, prædo autem non imputat, quia de se queri debet, qui sciens in alienam rem impendit, quia impensas donasse videtur; *l. si servus*, §. *si olivam*, infr. *ad leg. Aquil.* sed benignius est etiam in malæ fidei possessore haberi rationem sumptuum, id est malæ fidei possessorem repetere sumptus necessarios & utiles factos in aliena hereditate, ne petitor ex aliena jactura & damno possessoris lucrum faciat, & sumptus repetit non per actionem, sed per retentionem officio judicis; *l. ult.* infr. *h. tit.* ita ut non desideretur exceptio doli mali, id est ut servet impensas etiam non opposita exceptione doli mali, quia exceptio doli inest omnibus bonæ fidei judiciis; *l. si in area, de condict. indebit. l. in hoc judicium*, §. 1. *commun. divid. l. sed & si ideo, solut. matrimon. l. hujusmodi*, §. *qui servum, de legat.* † 1. id est tacite inest, etiam si non opponatur, omnibus bonæ fidei judiciis, inter quæ ante constitutionem Justiniani petitio hereditatis censebatur, licet quibusdam dubitantibus, quod sui natura esset in rem actio; *l. ult. C. h. tit.* §. *actionum inst. de actionib.* Malæ fidei possessor sumptus in re aliena factos non repetit, præter necessarios, sumptus utiles omnino non repetit, sed ei dumtaxat permittitur eos tollere, dummodo id fiat sine detrimento rei, in qua facti sunt; *l. Julianus, l. sumptus*, infr. *de rei vindicat. l. domum, C. eod.* Plane bonæ fidei possessor hoc distat a prædone, quod bonæ fidei possessor omnino sumptus deducit, licet res non extet, in qua facti sunt, prædo autem non aliter, quam si res melior facta sit, ex *h. l. & l.**) *bona fide, de noxal. act.* Quod scriptum est, bonæ fidei possessorem sumptus repetere etiam si res non extet, valde suspectum est irrepsisse

ex glossemate inepti interpretis, quia bonæ fidei possessor non repetit sumptus in re aliena factos, nisi res pretiosior facta sit; *l. in fundo*, *de rei vindicat.* Prædo repetit sumptus necessarios, non quidem per actionem, sed per retentionem officio judicis, fur omnino sumptus non repetit; *l. 1. C. de infant. expos.* Mitius agitur cum prædone, quam cum fure, quia prædo palam delinquit, & ut errans excusatur; *l. ult. de rit. nuptiar.* fur clam furatur, & facilius delinquit, & ideo coercendus est, ne audacius peccet. Quilibet negotiorum gestor, qui in alienam rem impendit, quamvis sui commodi causa ad alienum negotium accesserit, sumptus repetit actione negotiorum gestorum; *l. si pupilli*, §. *sed & si quis negotia*, *de negot. gest.* immo qui ab initio utiliter negotium gessit, puta qui insulam fulsit, vel servum ægrum curavit, quamvis postea res perierit, insula exusta sit, vel servus obierit, habet actionem negotiorum gestorum; *l. sed an ultro*, §. 1. *eod. tit.*

L. 39.

Etiam malæ fidei possessor repetit sumptus necessarios & utiles in aliena hereditate factos, non per actionem, sed per retentionem officio judicis; *l. prox.* supr. facilius datur retentio, quam actio. Necessariæ & utiles impensæ sunt, veluti quæ fiunt ædificiorum reficiendorum gratia, aut in novalia, id est novalia instituendi causa. Novalis est ager, qui e silva de novo excolitur; *l. ult. in fin. de term. mot. l. silva cædua*, §. *novalis*, *de V.S.* Virgil. eclog. 1. *Impius hæc tam culta novalia miles habebit*; aut cum ob noxam servi, litis, id est damni, æstimatio præstatur, ne noxæ dedatur, ex *h. l. & l. prætor ait*, §. *his verbis*, *de reb. auctor. judic. poss.*

§. *videamus.*

Bonæ fidei possessor non modo sumptus necessarios, & utiles, sed etiam voluptuarios repetit, non per actionem, sed per retentionem opposita exceptione doli, ne petitor hereditatis ex aliena jactura locupletior fiat, quæ † ratio adfertur in *l. si a domino*, §. *ult. supr. h. tit.* Malæ fidei possessor impensas voluptuarias non repetit, quia non debuit in alienam rem supervacuas impensas facere, tamen impensas tollere potest, si fieri possit sine detrimento rei. Et hoc probatur maxime in malæ fidei possessore, qui ab initio bonæ fidei emptor fuit, & postea ædificavit in alieno solo, sciens rem esse alienam, non servat impensas per exceptionem doli, sed hoc tantum ei conceditur, ut tollat ædificium quod posuit, si fieri possit sine detrimento rei; *l. Julianus*, infr. *de rei vindic. l. domum*, *C. eod.* Impensæ aliæ sunt necessariæ, aliæ utiles, aliæ voluptuariæ, de quibus in *l. impensæ*, *de V.S. l. 1. l. impensæ*, & passim, infr. *de impens. in res dot. fact.* Quod dixi prædoni concedi, ut tollat impensas voluptuarias sine detrimento fundi, ita intelligi debet, nisi paratus sit dominus tantum præstare, quantum abrasis illis haberi ab alio posset, ne malitiis indulgeatur, si permittatur ei tollere, nihil laturus nisi ut officiat; *l. in fundo*, *de rei vindicat.*

† Rationem hanc invenies in *l. 6.* §. 3. *de negot. gest.* & *in l. 14. de condict. indebit.*

L. 40.

Etsi dici soleat, post litem contestatam omnes possessores pares esse, id est prædones; *l. sed & si lege*, §. *si ante*, supr. *h. tit.* quia per litis contestationem & productionem instrumentorum litis intelligunt, vel intelligere licet, se possidere rem alienam, quæ est ratio cur ex oratione D. Adriani in petitione hereditatis post acceptum judicium, id est litem contestatam, id omne actori præstatur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petiit, hereditas restituta esset.

esset. Tamen interdum conditio ejus, qui fuit bonæ fidei possessor ab initio, & lite contestata cœpit esse malæ fidei possessor, melior est quam prædonis ab initio, quid enim si post litem contestatam mancipia, jumenta, aut pecora hereditaria, suo fato perierint? bonæ fidei possessor ab initio non præstat casum mortalitatis, bonæ fidei possessor ab initio non debet mortalitatem præstare, aut propter metum huius temere, id est facile, jus suum indefensum relinquere. Bonæ fidei possessor lite contestata non statim videtur esse in mora, qui juste ad judicium provocavit; *l. si quis solutioni, de usur.* non statim videtur esse malæ fidei possessor, qui habet probabilem causam litigandi, puta qui litem movit ex consilio jurisperitorum; *l. Aquilius, de donat. l. quidam Hiberus, de servit. urban. prædior.* Si spectentur verba orationis D. Adriani, bonæ fidei possessor post litem contestatam præstat etiam casum mortalitatis, & tenetur præstare æstimationem, nec liberatur naturali interitu rei, quia potuit petitor restituta hereditate eas res distrahere, ut *hic & l. item si verberatum, §. ult. infr. de rei vindic. l. cum res, de legat.* 1. & hoc justum esse in speciali in rem actionem Proculus contendebat: Cassius, qui fuit unus e præcipuis sectæ Sabinianorum, negabat, in prædonis persona: Proculus recte existimabat idem: in bonæ fidei possessore Cassius. Paulus rem sic temperavit, ut probaret sententiam Proculi in prædone, tam in speciali in rem actione, quam in petitione hereditatis, id est in prædone improbo ab initio, qui scivit rem alienam esse, quia sibi imputare debet, cur rem alienam sciens non restituerit: in bonæ fidei possessore ab initio probavit sententiam Proculi ne teneretur ob supervenientem scientiam rei alienæ præstare casum mortalitatis, aut propter metum hujus periculi temere jus suum indefensum relinquere. Bonæ fidei possessor ab initio, lite contestata non statim fit malæ fidei possessor, quia adhuc potest habere probabilem causam litigandi. Et causæ privatæ, quæ interdum plus continent facti quam juris, sunt obscuriores, dum lis est sub judice non debet quis temere jus suum indefensum relinquere propter aleam & incertum eventum judiciorum; *l. ult. C. quibus ad libert. proclam. non lic.* Hinc qui habet justam & probabilem causam litigandi non condemnatur in sumptus litis; *l. qui solidum, §. etiam, de legat.* 2. *nov. Just.* 82. *cap.* 10. Ac demum mitius agitur cum bonæ fidei possessore ab initio, quia semper initium spectandum est; *l.* 3. *§. scio, de minorib. l. cum filius, §. heres meus, de legat.* 2. & bona fides, quæ est initio, non statim deficit lite contestata.

§. *prædo*.

Bonæ fidei possessor fructus perceptos ante litem contestatam, si consumpti sint, non restituit in judicio petitionis hereditatis, exstantes restituit, quia bonæ fidei possessor tenetur de fructibus perceptis quatenus locupletior factus est, ex *h. §. l. sed & si lege, §. consuluit*, supr. *h. tit.* Malæ fidei possessor restituit omnes fructus perceptos tam ante, quam post litem contestatam, quia fructus augent hereditatem, fructus censentur esse ex corpore & massa hereditatis, & veniunt in petitione hereditatis, non quasi fructus & accessiones, sed tamquam partes hereditatis, ex *h. §. & l. item veniunt, §.* 3. † *vers. fructus*, supr. *h. tit.* Hereditas, cum sit nomen juris, facile augmentum & diminutionem recipit; *l. hereditas*, infr. *h. tit.* ideoque prædo non modo fructus restituit, sed etiam fructus fructuum, quia licet dici soleat, accessiones accessionum non præstari; *l. ult. C. de usur.* fructus tamen fructuum a prædone percepti præstantur, non tamquam accessiones, sed tamquam res principales. Junge; *l. heres furiosi, §. ult. h. tit.* ubi dicam.

§. *actiones*.

SI possessor hereditatis vi dejectus sit de possessione alicujus rei hereditariæ, vel quid ex hereditate precario concesserit, adquiritur ei interdictum unde vi tamquam dejecto, & interdictum de precario, quia precario concessit, & evicta hereditate tenetur restituere, id est præstare seu cedere actiones, quas interim dum possidebat nactus est, ex *h.* §. *& l. quod si in diem*, §. *Julianus*, supr. *h. tit.* quia actiones interim quæsitæ possessori videntur hereditariæ, quatenus quæsitæ sunt occasione hereditatis; *l. debitor, in fin.* infr. *ad Trebell.* Contra quoque, si possessor dum possidebat hereditatem vicino caverit damni infecti, cavendum est possessori per verum heredem, ex *h.* §. quia possessor sicut ex aliena hereditate lucrum facere non debet, ita nec damno affici; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, supr. *hoc tit.*

§. *ult.*

IN petitione hereditatis veniunt & noxales actiones, non vi & potestate judicii petitionis hereditatis, sed officio judicis, quod est vice actionis & supplet defectum actionis, ut *hic & l. vix certis*, supr. *de judic. l. quod si minor*, §. *ult. de minorib. l. mulier* 22. §. *non est dubitatum*, *ad Trebell.* Si servus proprius possessoris damnum dederit in re hereditaria, vel furtum fecerit rei hereditariæ, possessor idemque dominus servi si conveniatur petitione hereditatis ob noxam servi, qui damnum dedit in re hereditaria vel furtum fecit, liberatur si paratus sit noxæ dedere servum, sicut fit in interdicto quod vi aut clam. Si Servus proprius possessoris quid vi aut clam fecerit in re hereditaria, dominus non tenetur ad aliud, nisi ut servum noxæ dedat, ex *h.* §. *& l. si alius*, §. 1. infr. *quod vi aut clam.* Sed si possessor conveniatur noxali actione ob noxam servi proprii, & condemnatus sit, & postea conveniatur petitione hereditatis, non potest se liberare deditione noxæ, quia in petitione hereditatis venit res non persona, id est noxalis actio, & possessor non aliter habet noxæ dedendæ facultatem, quam si conveniatur actione judicati; *l. item veniunt*, §. † *idem recte ait*, supr. *h. tit.*

L. 41.

IN judicio petitionis hereditatis veniunt etiam res possideri cœptæ post litem contestatam, & restituuntur officio judicis: puta si possessor hereditatis post litem contestatam plures res possidere cœperit, quam possideret tempore litis contestatæ vel conventionis, victus hoc judicio, eas quoque restituere debet, sive ante sive post acceptum judicium nactus sit possessionem, ex *h. l. & l.* 4. supr. *h. tit.* Nec obstat quod traditur in *l. non potest*, supr. *de judic.* non videri in judicium venisse id quod post litem contestatam accidit, ideoque nova interpellatione seu conventione opus esse, quia in judicio speciali in rem, res post acceptum judicium possidere cœptæ non veniunt in petitionem, & in his alio judicio opus est, quia in specialibus actionibus in rem, ut sciatur quid in petitionem veniat, spectatur tempus litis contestatæ, quale quid est cum petitur tale dari debet; *l.* 2. *de usur.* ut sc. res cum omni causa restituatur; *l. præterea*, infr. *de rei vindicat.* Peti autem res intelligitur, tunc demum, cum litis contestatio fit; *l. amplius*, infr. *rem rat. haber.* in judicio universali in rem petitionis hereditatis spectatur tempus rei judicatæ; *l. si a domino* §. *pen.* supr. *h. tit.* ideoque in hoc judicio veniunt etiam res possideri cœptæ, etiam post litem contestatam. Et si fidejussores, quos possessor hereditatis dedit ab initio de non

de non minuenda hereditate ad litem non sufficiant, officio judicis tenetur idonee cavere, id est datis idoneis fidejussoribus. Et hoc speciale est in universali judicio petitionis hereditatis. Alias enim qui satisdedit semel ab initio, puta de præstando legato cum dies vel conditio extiterit, si fidejussores egeni dati & accepti sint, non tenetur iterum cavere, suæ enim stultitiæ & facilitati imputare debet qui minus idoneos fidejussores admisit, neque enim oportet per singula momenta onerari eum a quo satis petitur: quod si nova causa emerserit, puta si fidejussor decesserit sine herede aut rem familiarem inopinato fortunæ casu amiserit, æquum erit ut de novo caveat; *l.* 3. §. *ult.* & *l. seq. ut in possess. legator.* quia quæ de novo emergunt, novo indigent auxilio; *l. de ætate*, §. *ex causa*, *de interrogat. in jur. fac.* E contra si possessor hereditatis, post litem contestatam, quasdam res sine dolo possidere desierit, absolvitur quoad eas quas possidere desiit, quia in hoc judicio, ut dixi, spectatur tempus rei judicatæ. Idem in speciali actione in rem, & actione ad exhibendum; *l. sin autem*, §. 1. infr. *de rei vindicat. l. tigni*, §. *si quis non possideat*, & *seq. ad exhiben.*

§. *fructus*.

IN petitione hereditatis veniunt fructus percepti ex rebus hereditariis, quia fructus augent hereditatem; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, *vers. fructus*, *l. sed etsi lege*, §. *ult.* supr. *h. tit. l.* 2. *C. eod.* Etiam fructus earum rerum quas defunctus pignori accepit, ex *h.* §. licet res pignori datæ defuncto non videntur hereditariæ, quia pignus non transfert dominium, sed possessionem. Res pignori datæ defuncto veniunt in petitione hereditatis, ut res commodatæ, depositæ, quia harum periculum spectat ad heredem; *l.* & *non tantum*, *in pr.* supr. *h. tit.* & licet in bonis defuncti proprie non fuerint, ex bonis tamen ipsius fuerunt; *l.* 2. §. *in hac actione* 22. infr. *vi bonor. rapt.*

L. 42.

PEtitio hereditatis datur adversus possessorem hereditatis, qui pro herede, vel pro possessore possidet hereditatem vel res hereditarias; *l. regulariter*, supr. *h. tit.* vel adversus juris possessorem; *l. nec ullam*, §. *ult.* supr. *h. tit.* puta adversus debitorem hereditarium, debitor hereditarius potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, sed si debitor hereditarius non ideo nolit solvere quod se dicat heredem, & aditione hereditatis confusas esse actiones; *l. Stichum*, §. *aditio*, infr. *de solut.* sed ideo quod neget aut dubitet, an hereditas pertineat ad eum qui petit hereditatem, non tenetur petitione hereditatis, id est non potest conveniri petitione hereditatis, quæ datur tantum in eum qui pro herede vel pro possessore possidet, sed potest conveniri tantum condictione certi ex causa mutui, quæ est actio in personam.

L. 43.

QUi ex testamento legatum accepit, non potest testamentum inofficiosum dicere; *l. si pars*, §. *ult. l. pen.* §. *diversum*, & *l. ult.* supr. *de inoff. test. l. post legatum*, *in pr. de his quæ ut indign.* Qui legatum agnovit tamen non prohibetur falsum testamentum vel non jure factum dicere; *d. l. post legatum*, *in pr.* & §. 1. *l.* † *cum tabulas*, *eod. tit. l. alia causa est*, *C. eod.* Si quis legatum acceperit ex testamento, quæritur an possit hereditatem petere ab intestato? Quibusdam placebat, referente Attilicino, non aliter posse petere hereditatem ab intestato adversus possessorem hereditatis a quo legatum accepit, quam si legatum acceptum redderet. Paulus tentando dicit, petito- de

† Corrig. *cum tabulis*, & v. si facit. Jung. *l.* 24. *eod. tit. l.*30.

de except. rei judic. l. 3. ad l. Corneliam de fals. rem hereditatis non aliter audiendum, quam si reddat legatum, nec rursus aliter cogendum esse reddere legatum, quam si caveatur ei de reddendo legato, si contra eum de hereditate judicatum fuerit, si victus sit in judicio petitionis hereditatis, cum iniquum sit eo casu, possessorem hereditatis legatum quod solvit retinere, maxime si non per calumniam, id est adversarii vexandi causa, sed per errorem petierit hereditatem, qui semel legatum agnovit. Ex rescripto Antonini, ei qui legatum ex testamento abstulit, causa cognita hereditatis petitio negatur, si manifesta sc. ejus calumnia sit; id est si appareat eum hereditatem petere per calumniam adversarii urgendi & distringendi gratia.

L. 44.

HÆc lex est veluti appendix & sequela præcedentis. Ex lege præcedenti, qui legatum accepit ex testamento non jure facto, non potest hereditatem petere ab intestato, nisi legatum reddat, ne videatur sibi contrarius: contraria allegans non auditur; *l. 1. C. de furt.* Nunc quæritur in *h. l.* cum is, qui legatum ex testamento accepit, hereditatem petit ab intestato sc. si forte legatum quocumque modo, id est quacumque de causa, redditum non sit, quid fiet? Javolenus ait, judicis officio contineri, ut victori, deducto eo quod accepit ex causa legati, restituatur hereditas, id est ut quod ex causa legati solutum est, imputetur in id quod ex hereditate restituendum est, improbe enim petit heres quod intus habet. Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; *l. bona fides, de R. J.* Similis deductio fit in *l. † & ancillarum, §. in venditorem, infr. de pecul.*

L. 45.

QUi se liti obtulit, id est judicio petitionis hereditatis, quasi possessor, cum non possideret, tenetur quasi possessor petitione hereditatis, ex *h. l.* quia sicut petitio hereditatis datur adversus eum qui dolo desiit possidere, *l. † 25. §. perinde, supr. h. tit.* sic datur adversus eum, qui finxit se possessorem ut actori illuderet, ne ageret adversus verum possessorem. Idem in speciali in rem actione; *l. is qui, infr. de rei vind. l. Plautius, de procur. l. 4. de re judic.* nisi probetur actorem ab initio litis scivisse eum non possidere, quia non est deceptus qui scivit, sed ipse seipsum decepit, ut *hic & d. l. is qui se, & seq.* Et qui se liti obtulit tenetur petitione hereditatis ex doli clausula, non actione de dolo, quæ competere non potest, cum alia actio suppetat, id est petitio hereditatis, quia actio de dolo est subsidiaria, quæ non datur, nisi deficiente alia actione, sed tenetur ex doli clausula, quæ inest stipulationi judicatum solvi, si satisdederit judicatum solvi, quia stipulationi judicatum solvi & ceteris stipulationibus inest clausula doli mali; *l. judicatum solvi, infr. judic. solv. l. si id quod, l. stipulationes 53. l. doli, l. si ita quis, §. ult. de V. O.* quæ dicitur honestatis formula Ambros. 3. *offic.* 10. Et tenetur ex doli clausula, quanti ejus interfuit non decipi: sed si is, qui se liti obtulit & condemnatus est non sit solvendo, rescisso priore judicio actio datur contra verum possessorem; *l. qui ex parte, de interrogat. in jur. fac.*

L. 46.

PEtitione hereditatis tenetur qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter, supr. h. tit.* pro herede possidet qui possidet quasi heres, pro possessore possidet qui nullum titulum nullam causam habet possidendi, qui interrogatus quare possideat, nihil aliud respondere potest, quam possideo quia possideo; *l. pro herede, & seq. supr. h. tit.* qui tacitam fidem interposuit

fuit defuncto de restituenda hereditate incapaci in fraudem legum, puta legis Juliæ & Papiæ potest conveniri petitione hereditatis, etiam restituta hereditate, quia pro herede & possessore habetur qui tacitam fidem adcommodavit defuncto, adeundo heres efficitur, & quamvis ei ut indigno hereditas auferatur a fisco, non desinit heres esse; *l. ex facto*, §. *ult. de vulgar. & pupillar.* Bonæ fidei possessor tamen esse non videtur, ideoque omnes fructus perceptos etiam ante litem contestatam restituere cogendus est; *l. eum qui*, *in pr. de his quæ ut indign. l.* 1. *C. eod. l. cum quidam*, §. *in tacito*, *de usur.*

L. 47.

QUi falsi testamentum accusavit, nec obtinuit, non prohibetur postea testamentum nullum dicere, quia qui falsum dixit, non impugnavit judicium defuncti, sed negavit verum esse, & ideo non videtur sibi contrarius, *ex h. l.* Et qui falsum dixit & succubuit, non prohibetur postea testamentum inofficiosum dicere; *l. eum qui*, *C. de inoff. test.* Sane si patronus ex minori parte quam legitima institutus, testamentum liberti falsum dixerit, postea bonorum possessionem contra tabulas petere non potest, quod facto suo, id est culpa sua perdiderit hereditatem, cum temere, id est nimis facile, testamentum falsum dixerit, cum ex minori parte instituto competeret bonorum possessio contra tabulas, per quam rescinderetur testamentum, & nulla esset necessitas confugiendi ad accusationem falsi, quia patrono præterito vel ex minori parte instituto datur bonorum possessio contra tabulas liberti.

L. 48.

MAlæ fidei possessor hereditatis, qui res hereditarias distraxit, non liberatur præstando pretium quod accepit, sed verum pretium, quia si actor rem consecutus esset, vero pretio res distrahere potuit; *l. item veniunt*, §. *ult. supr. h. tit.* Bonæ fidei possessor hereditatis, qui viliore pretio res distraxit, non tenetur restituere nisi pretium quod accepit, quia non tenetur, nisi quatenus locupletior factus est. Bonæ fidei possessor vero, qui pluris res vendidit quam essent, non liberatur præstando verum pretium, sed tenetur in id quo pluris res venditæ sunt, quam essent, quia omne lucrum auferendum est possessori, sive bonæ fidei possessori, sive prædoni; *l. post SC. h. tit.* Et in æstimatione hereditatis, ita venit pretium venditæ hereditatis, ut id quoque decedat quod plus fuit in hereditate, quia id, quo pluris res veniit, videtur esse in hereditate, si ex negotiationis causa veniit. Interdum hereditas negotiandi causa venibat, uno pretio, ut rursus per partes distraheretur; *l.**) *senatus*, *de contrah. empt. l.* *) *cum societas*, *pro soc.* Tranquill. in Vespas. cap. 16. *Negotiationes quoque ut privato pudendas propalam exercuit, coemendo quædam, tantum ut pluris postea distraheret.* Et hoc genere negotiandi in coemptione servorum, inter venales servos, si quis esset senior poni solebat, ut cum aliis veniret. Et hic est quem coemptionalem senem appellat Plautus in Bacchid.

Nunc Priamo nostro si est quis emptor, coemptionalem senem
Vendam ego venalem quem habeo.

Et Curius apud Tull. 7. epist. 29. *Ergo fructus est tuus mancipium illius: quod quidem si inter senes coemptionales venale proscripserit, egerit non multum.* Quod si heres institutus testamento nullo & irrito, res hereditarias distraxerit ex causa fideicommissi, id est jussus a testatore res certo pretio vendere, quod habet vim fideicommissi; *l. fideicommissa*, §. *cum esset*, *de legat.* 3. *l. in ratione*, §. *tametsi*, *ad leg. falcid.* nihil amplius restituit, quam quod bona fide accepit, quia nihil est quod imputetur ei, qui pa-

ruit voluntati defuncti, quam putabat valere.

L. 49.

Bonæ fidei possessor hereditatis ab initio, etiam post litem contestatam potest consistere, id est actionibus personalibus vel in rem agere, cum debitoribus hereditariis, vel cum possessoribus rerum hereditariarum. Neque si periculum sit ne inter moras actiones intercidant, id est præscriptione tollantur, vel ne interim debitores fiant non solvendo, ex prima parte *h. l.* Bonæ fidei possessor ab initio, etiam lite contestata non amittit exercitium actionum hereditariarum, quia omnino bonæ fidei possessor esse non desinit inspecto initio; *l. denique*, §. *scio*, *de minorib. l. qui scit*, §. *ult. de usur.* Bona fides, quæ est ab initio, in totum non tollitur per litis contestationem, & sustinetur conscientia propriæ scientiæ, nemo tenetur temere jus suum indefensum relinquere; *l. illud*, supr. *h. tit.* Et hoc conceditur possessori hereditatis speciali casu, ne res pereat, ne actiones interim præscribantur. Multa permittuntur contra juris rationem, ne res pereat, quæ alioquin non permitterentur; *l. Divus*, *vers. causa autem cognita*, supr. *h.* † *tit. l. sed etiam*, *de procur. l.* 1. *de fer.* Neque hoc jus immutatum est constitutione Justiniani; *l. ult. C.*† *h.tit.* ex qua bonæ fidei possessor hereditatis perinde ac verus heres, omnibus hereditariis actionibus conveniri potest, at non etiam actiones quascumque hereditarias exercere potest, ut recte Accursius disputat contra Azonem. Facilius datur creditoribus hereditariis agere cum bonæ fidei possessore hereditatis, quam bonæ fidei possessori agere cum debitoribus hereditariis, quia hoc permittitur uno casu, si periculum sit, ne res vel actiones pereant. Petitor hereditatis, id est qui jam litem contestatus est, qui cœpit agere petitione hereditatis, in rem agere potest, id est actione in rem agere potest contra singulares possessores rerum hereditariarum, vel actione in personam cum debitoribus hereditariis citra metum exceptionis, id est citra metum exceptionis præjudicialis, ne præjudicium hereditati, id est petitioni hereditatis, fiat, quia exceptio illa futuri dumtaxat judicii, non facti nomine, comparata est; *l. si post litem*, *inst. de except.* maxime si possessor hereditatis negligat, , id est interim dum hereditas ab eo petitur, negligat exercere actiones, id est per negligentiam & culpam omittat actiones, vel non agat sciens se alienam hereditatem possidere, atque ita nullam se habere actionem: & hæc accipienda non sunt de malæ fidei possessore ab initio, sed de bonæ fidei possessore ab initio, qui post motam controversiam, ante litem contestatam, cœpit dubitare & diffidere de jure suo, vel intellexit se alienam hereditatem possidere, quia malæ fidei possessor ab initio nullam actionem habet; *l. si quid possessor*, §. *pen. h. tit.* Cujac. 20. *obs.* 35.

L. 50.

Hereditas est nomen juris, non corporis, id est rei corporalis mobilis vel immobilis, ideoque sine ullo corpore juris intellectum habet, ex *h. l.* Hereditas intelligitur sine ullo corpore, etiam si in hereditate non sint ulla corpora, id est res corporales, puta prædia, mancipia, sed tantum jura & actiones. Hereditatis appellatione intelligitur jus universæ successionis, non res singulares vel corpora hereditaria. Hereditas in jure consistit, non in singulis corporibus hereditariis; *l.* 1. supr. *de divis. rer.* *l. bonorum*, infr. *de V. S.* unde petitio hereditatis datur, non tantum adversus possessorem corporum hereditariorum, sed etiam adversus jurium possessorem, puta adversus debitores hereditarios; *l. nec ullam*, §. *ult.* supr. *h. tit.* vel adversus eos qui res non possident, sed habent actionem ad res recuperandas, puta si dejecti sint de possessione,

fione, habent interdictum unde vi ad rem recuperandam ; *l. quod si*, §. *Julianus*, † *sup. h. tit.* Immo hereditas intelligitur, etiam si in hereditate nulla sint corpora, neque jura, sufficit enim ut in hereditate sit aliquod corpus, vel jus potentia, habitu, & aptitudine, non actu, cum possit quisque fieri locupletior in ultimo vitæ momento, puta ex legati vel fideicommissi singularis causa, quod sicut ignoranti & dormienti, ita & morienti adquiri potest, per se, vel per servos alibi & peregre degentes ; *l. de hereditate*, §. † 2. *de castr. pecul.* Hereditas intelligitur etiam si hereditas non sit solvendo, quia hereditas est, quæ heredem invenire potest, hereditas intelligitur etiam non deducto ære alieno. Hereditatis appellatione intelligitur etiam damnosa hereditas, quia est nomen juris ; *l. hereditatis* 119. *de V.S.* Aliter atque bona, quæ non intelliguntur, nisi deducto ære alieno ; *l. mulier bona*, *de jur. dot. l. non possunt*, *de jur. fisc. l. subsignatum*, §. 1. *de V.S.*

§. *si defuncto*.

SI bonæ fidei possessor hereditatis, id est heres scriptus testamento nullo & irrito, interim ante litem contestatam conditionis implendæ gratia monumentum defuncto fecerit, evicta hereditate impensas servabit, ratione id est vi & potestate exceptionis doli, quæ inest tacite bonæ fidei judiciis, etsi non opponatur ; *l. sed etsi ideo*, *in fin. solut. matrimon. l. hujusmodi*, §. *qui servum*, *de legat.* 1. & servabit impensas per retentionem, quia facilius datur retentio, quam actio, vel repetet actione negotiorum gestorum, quasi gesserit negotium hereditarium, utique si probabilem modum sumptus monumenti faciendi non excesserit, vel quantum testator jussit, ut *hic*, & *l.* 1. §. *ult.* & *l.* 2. *ad l. falcid.* licet enim stricto jure heredes, qui jussi sunt testatori monumentum facere, nulla teneantur actione ad monumentum faciendum, id est nulla comparata sit actio, ut compellat heredes ad monumentum faciendum, quia alterius non interest, quam heredis, si solus sit heres ; *l. Quintus Mucius*, *versic. Pomponius*, † *de ann. legat.* tamen pontificali, vel principali auctoritate extra ordinem compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis defuncti, ex *h.* §. De monumentis & sepulcris, de sepulcro violato, de jussis funerum, de religiosis locis, cognitio pertinebat ad Pontifices, vel ad Principem, qui erat Pontifex maximus propter causam religionis ; *l. ossa*, *de relig.* & *sumpt. fun. l. ult. de mort. infer. l.* 3. §. *Divus tamen*, *de sepulcr. viol.* Ab Augusto secuti Principes fuere Pontifices Maximi, usque ad Gratianum, qui titulum & vestem Pontificis a se rejecit, nefas esse ducens Christiano Principi his uti, auctore Zozimo *lib.* 4. Inde Symmach. lib. 10. epist. 54. ait, *Constantium*, *cum aliam religionem ipse sequeretur*, *hanc servasse imperio*. Quod si plures sint heredes, & unus jussus sit monumentum facere, coheredes possunt cum illo agere eo nomine judicio familiæ erciscundæ, itemque actione præscriptis verbis, quia heredum interest ut fiat, quos jus monumenti sequitur ; *l. his consequenter*, §. *item quærit*, *vers. sed* & † *cum monumentum*, *famil. ercisc.*

L. 51.

FUriosus testamento heres institutus, dato ei substituto sc. in vulgatem casum si heres non esset, nam substitutio quasi pupillaris, quam exemplarem vocant, fuit incognita ante constitutionem Justiniani ; *l. humanitatis*, *C. de impub.* & *aliis substit.* vel furiosus tamquam proximus agnatus ab intestato successit defuncto : curator datus furioso ex testamento, vel ab intestato succedenti, fructus percepit ex hereditate, non adita hereditate ex testamento vel ab intestato, quæ nec adiri poterat per curatorem ; *l. per curatorem*, *de adqu.*

hered. l. ult. §. *sin autem* 3. *verf. nos itaque* , *C. de curat. furiof.* mortuo furioso in eodem statu, heres legitimus furiosi tenetur restituere hereditatem substituto , vel sequentis gradus agnato , cum fructibus medii temporis , quibus per curatorem furiosus locupletior factus est. In petitione hereditatis veniunt fructus percepti per curatorem furiosi ante aditam hereditatem , quia augent hereditatem , sunt pars hereditatis , alioquin adita hereditate heres scriptus non esset cogendus restituere substituto fructus perceptos post aditam hereditatem ante diem substitutionis cedentem ; *l. in fideicommissaria* , *ad Trebell.* in petitione hereditatis veniunt fructus medii temporis percepti per curatorem furiosi, deductis impensis necessariis & utilibus circa hereditatem factis. Fructus intelliguntur semper deductis sumptibus ; *l. si a domino*, §. *ult. l. plane* , supr. *h. tit. l. quod in fructus de usur.* nec tantum deducuntur sumptus in rebus hereditariis facti, sed & si quid necessario expensum sit circa furiosum , hoc deducitur , nisi aliunde habuit unde aleretur.

§. *fructuum*.

IN petitione hereditatis, fructuum ante petitam hereditatem perceptorum usuræ præstantur , quia fructus ante aditam hereditatem percepti augent hereditatem ; *in fin. h.* §. *& l. item veniunt* , §. *fructus* , supr. *h. tit.* fructus ante litem contestatam percepti veniunt in petitione hereditatis , non tamquam fructus & accessiones , sed tamquam augmenta , id est pars hereditatis . Fructuum post petitam hereditatem perceptorum usuræ non præstantur , ex *priori parte h.* §. quia fructus post litem contestatam percepti , non aliter venire possunt in petitione hereditatis , quam ut accessiones , non possunt venire ut augmenta hereditatis : hereditas semel adita non recipit augmentum , vel diminutionem , semel adita hereditas, non est amplius hereditas, sed fit patrimonium heredis ; *l. ult.* infr. *si pars hered. pet. l.* 1. *de separat.* Post aditam hereditatem usuræ fructuum non præstantur , quia veniunt tamquam accessiones , ne accessiones accessionum præstentur , quæ jure prohibentur , ut usuræ usurarum , ne fiat anatocismus ; *l. ult. C. de usur. l.* 2. §. *si indemnitas* , infr. *de administr. rer. ad civit. pert.* & fructus percepti post petitam hereditatem , non petuntur actione in rem petitione hereditatis , sed veniunt officio judicis *l. neque* , *de usur.*

L. 52.

† §. iste desideratur.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus , etiam inhoneste percepti , puta ex lupanario , ex *h. l. l. ancillarum* , §. 1. *l. sed & si lege* , §. † *fructus*, supr. *h. tit.* ne honesta interpretatio ex non honesto quæstu lucrum possessori faciat , ne prætextu honestatis a petitore servandæ , inhonestum lucrum ferat possessor . Post litem contestatam omne lucrum auferendum est possessori ; *l. post SC. h. tit.* Post litem contestatam omnes fructus percepti veniunt in petitione hereditatis , etiam si eos petitor percepturus non fuit ; *d. l. sed & si lege* , §. *sed &* † *fructus* , *l. cum hereditas* , infr. *h. tit.*

L. 53.

POssessor hereditatis non prohibetur alienare res hereditarias æris alieni hereditarii solvendi causa , quia alienatio est necessaria , vel in impensas necessarias pro conservandis rebus hereditariis , vel si mora res perituræ vel deteriores futuræ erant , ex *h. l.* Alienatione prohibita , semper necessaria alienatio excepta intelligitur ; *l. alienationes* , infr. *famil. ercisc. l. filiusf.* §. *Divi* , *in fin. de legat.* 1. *l. peto*, §. *prædium* , *de legat.* 2. sed decreto prætoris opus est

est ut alienatio fiat ; *l. Divus*, supr. *h. tit.*

L. 54.

EI, qui hereditatem vel partem hereditatis emit a fisco, datur utilis non directa petitio hereditatis, per quam universa bona persequatur, quia omnes actiones activæ & passivæ transeunt in emptorem hereditatis, quasi in heredem. Emptor hereditatis est heredis vice ; *l.* 2. §. *cum quis*, infr. *de hered. vel act. vend. l. emptor*, *C. eod.* Quemadmodum fideicommissario, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, utilis petitio hereditatis datur adversus quemcumque possessorem, hæc est petitio hereditatis quæ fideicommissaria dicitur, quia datur ei cui restituta est hereditas ex causa fideicommissi ; *l.* 1. *&* 2. infr. *de fideic. hered. petit.* qui est heredis vice ; §. † *& Neronis*, *inst. de fideic. heredit.* sic is, qui a fisco emit hereditatem, potest conveniri utili petitione hereditatis ; *l. nec ullam*, §. *item si quis a fisco*, supr. *h. tit.*

§. *heres debitoris*.

HEres debitoris hereditatem petendo, consequitur id quod defunctus pignori dederat, id est in petitione hereditatis veniunt, non solum res quas defunctus possidebat tempore mortis, sed etiam res quas pignori dederat. Nec obstat quod hereditatis petitio non datur contra titulo possidentem ; *l. regulariter*, supr. *h. tit. l. cogi*, *C. eod.* & quod frustra videtur dari petitio hereditatis contra creditorem pigneratitium, cum debitori vel heredi debitoris detur actio pigneratitia, quæ est actio in rem ad pignus recipiendum, soluto debito ; *l. si rem alienam*, §. *omnis*, *de pigner. act.* quia nihil vetat petitionem hereditatis dari contra quem datur alia actio specialis rei suæ persequendæ causa. Et petitio hereditatis non datur contra creditorem pigneratitium, nisi soluto pignore ; *d. l. si rem*, ex quo creditor pigneratitius, qui possidebat titulo pignoris, incipit possidere sine titulo, sine causa.

§. *ult.*

SI possessor hereditatis prædia hereditaria non recte coluerit, vel præter consuetudinem patrisf. ita ut deteriora facta sint, tenetur præstare litis æstimationem, id est tenetur petitione hereditatis in id quod interest prædia non esse facta deteriora culpa possessoris. Hoc intelligendum est de malæ fidei possessore, ut recte notat Accursius. Bonæ fidei possessor hereditatis non tenetur petitione hereditatis ob prædia neglecta, quia quasi rem suam impune neglexit ; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *l. si quid possessor*, §. *sicut*, supr. *h. tit.*

L. 55.

BOnæ fidei possessor hereditatis, si ob servum hereditarium vulneratum vel occisum lege Aquilia egerit, & ea actione ob inficiationem duplum consecutus sit, non simplum, sed quidquid consecutus est, id est duplum restituere debet, ex eo enim, quod propter hereditatem accepit, lucrum facere non debet, ex *h. l.* post litem contestatam lucrum omne, etiam bonæ fidei possessori, auferendum est ; *l. post SC.* supr. *h. tit.* Neque obstat quod duplum, quod consecutus est actione legis Aquiliæ, non venit ex hereditate, sed ex pœna inficiationis, quia sufficit quod illud profectum est occasione hereditatis ; *l. debitor*, §. *ult.* infr. *ad Trebell.* & propter hereditatem, ut ait Julianus *hic*, quod si possessor aliquid consecutus sit ex pœna propter injuriam, quæ perso-

næ ejus irrogata sit, non cogitur id reddere, quia est mere & personaliter in pœna.

L. 56.

MAlæ fidei possessor hereditatis tenetur restituere omnes fructus perceptos, sive extent sive consumpti sint, etiam non perceptos quos percipere potuit; *l. sed & si lege* §. †. *sed & fructus*, *h. tit. l.* 1. *C. eod.* Hoc intereit inter fructus perceptos, & non perceptos, quod omnis possessor, maxime malæ fidei, omnes fructus perceptos restituere debet, etiam si non honeste percepti sint, veluti pensiones perceptæ ex lupanario; *l. ancillarum*, *in fin.* supr. *h. tit. l. si possessor*, *eod.* Et hoc est quod dicit Africanus in *h. l.* cum hereditas petita est, eos fructus, quos possessor percepit, omnino restituendos esse, etsi petitor eos percepturus non fuerit, fructus non perceptos, eos solum restituet, etiam prædo, qui honeste percipi potuerunt, ne honesta interpretatio ex non honesto quæstu lucrum possessori adferat; *d. l. si possessor*. Aliud est in actione redhibitoria, in qua id etiam reddendum est, quod actor percipere & consequi potuisset; *l. cum autem*, §. *ult.* infr. *de ædil. edict.*

L. 57.

SI possessor hereditatis a duobus conventus sit petitione hereditatis ejusdem hereditatis nomine, & secundum alterum ex his judicatum sit, id est judicio victus sit ab uno, quæritur, an cogendus sit ei restituere hereditatem, ac si alius competitor non esset? Videbatur possessorem hereditatis diversis judiciis conventum a duobus petitione hereditatis, & victum ab uno, tuto posse ei restituere hereditatem, quia etsi mox secundum alium fuerit judicatum, absolvetur, sc. in executione sententiæ, ut recte notat Accursius, si conveniatur actione judicati ei restituere hereditatem, quia neque rem possidet, neque dolo desiit possidere, qui judicio contradictorio victus citra collusionem restituit. Dolo non facit, qui adquievit sententiæ judicis; *l. non videtur 167. de R. J.* Sed quia evenire potest, ut secundum alium judicetur, victus ab uno non aliter ei restituere debet, quam si victo caveatur vel satisdetur, eum defensum iri adversus alium, & remedio cautionis vel satisdationis utrique consulitur, quia res restituitur primo victori, & res salva est, id est in tuto ponitur remedio cautionis vel satisdationis, ei qui in executione tardior venit, qui serius ad judicium provocavit, vel serius ad sententiam pervenit, vel si ponas utrumque eodem tempore diversas sententias assecutum, tardius judicati executionem persecutus est victor prior. Idem dicendum in speciali judicio vindicationis; *l. is a quo fundus*, infr. *de rei vindicat.* Hodie res melius statuitur, si idem conveniatur a duobus ejusdem hereditatis nomine, utraque lis, utraque instantia conjungitur, ut uno judicio terminetur, ne in plures adversarios distringatur; *l. ne in plures*, *de exercitor. act. l. & ancillarum*, §. *ult. de pecul.* si eadem de re inter plures agatur, apud eundem judicem agendum est; *l.* 1. & 2. infr. *de quib. reb. ad eund. judic. eat. l. cognitio*, §. *si † plures*, *de liber. caus. cap. dispendia*, *de rescript.* † *in 6.* continentia judicii dividi non debet, ne contrariæ sententiæ inde sequantur; *l. nulli*, *C. de judic.* Simile est quod scriptum est in *d. l. is a quo*, ut si agatur speciali actione in rem ejusdem fundi nomine apud diversos judices, tunc lis evocanda sit ab inferiore judice ad superiorem, si jus evocandi sc. habeat; *l. judicium solvitur*, infr. *de judic.*

L. ult.

L. ult.

OLim plerumque mater instituebat liberos sub conditione si emanciparentur a patre, ne sc. per filium patri adquireretur hereditas, ex *init. h. l. &* *l.*† *quidam*, infr. *ad Trebell.* Si filiusf. a matre institutus sub conditione emancipationis, ex testamento adierit hereditatem prius emancipatus a patre, pater ante emancipationem filii bona materna possederit, & ex his fructus perceperit, & erogationem in honorem filii cum esset senator fecerit ex fructibus, quæritur an in restituenda hereditate possit reputare, id est deducere, sumptus quos erogavit in honorem filii? Respondet Scævola, patrem in restituenda hereditate filio reputare sumptus quos fecit in honorem filii. Et si conveniatur a filio petitione hereditatis, ita ut non admittat deductionem sumptuum, tueri se exceptione doli, vel instare apud judicem, ut sumptus deducantur officio judicis, non opposita exceptione doli, quia exceptio doli, quæ tacite inest bonæ fidei judiciis, suppletur officio judicis: officium judicis est vice actionis; *l. plane*, supr. *h. tit.* Quod si pater de suo aliquid dederit, propter dignitatem filii, filius non confert fratribus, quia præcipuum hoc habere debet propter onera dignitatis quæ sustinet; *l.* 1. §. *sed an id quod*, *de collat. bonor.* Quæ pater filio emancipato studiorum causa peregre agenti subministravit, non potest imputare in legitimam, si non credendi animo misisse probetur, quia præsumitur pietatis officio ductus subministrasse; *l. quæ pater*, *famil. ercisc. l. Nesemius*, *vers. præterea*, *de negot. gest. l.* 1. *C. eod.*

† V. Si facit. Et recurre ad *l.* 25. *C. de inoff. testam.*

AD TIT.

Si pars heredit. petat.

L. 1. *in pr.*

PEtitio hereditatis est actio universalis in rem, in ipsam hereditatem; *l. pater*, infr. *de captiv. & postlim reverf.* petitio hereditatis datur universitatis nomine, vel partis hereditatis, id est datur adversus possessorem universæ hereditatis vel partis, id est quotæ hereditatis, puta dimidiæ tertiæ vel quartæ, vel etiam adversus possessorem certæ rei singularis, puta fundi, adversus eum qui possidet rem hereditariam licet minimam; *l. licet*, *in pr. & prœced. in fin.* supr. *prox. tit.* Quod ait Ulpianus *hic*, petitionem hereditatis, pro universa hereditate vel parte hereditatis dari a prætore, videtur contrarium *l. item veniunt*, §. *præter hæc*, *l. post SC.* supr. *tit. eod. & l.* 1. *C. eod. tit.* ubi petitio hereditatis datur ex SC. facto auctore D. Hadriano, unde est centumvirale judicium; *l. ult. C.* † *eod. tit.* Licet actio detur a lege vel SC. tamen singulis actionibus datur vel adcommodatur a prætore, quia prætor adiri solebat, ut singulis juris daret actiones, id est daret judices, qui judicarent de formulis, seu actionibus, etiam introductis jure civili. Petitio hereditatis est actio in rem nata e jure civili, id est ex l. 12. tab. qua & hereditates ipsæ deferuntur; *l. lege obvenire*, *de V. S.* tamen proponitur & datur a prætore. Omnes actiones tam civiles quam prætoriæ dantur a prætore.

§. *qui hereditatem.*

QUi hereditatem vel partem hereditatis petit, non ex jure possessoris, id est rei cum quo agitur, sed ex jure suo actionem metitur: ideo si ex asse heres sit, totam hereditatem vindicabit, id est in libello petitionis dicet se vindicare totam hereditatem, licet agat cum eo qui rem unam possidet, & si ex parte heres sit, vindicabit partem hereditatis, id est dicet se vindicare partem hereditatis, licet agat cum eo qui totam hereditatem possideat, quia actionem metimur, non ex jure rei, sed ex jure actoris, ex *h.* §. id est ex intentione actoris; *l. pen.* §. 1. supr. *de jurisdict.* Itaque non eo minus intendit petitor totam hereditatem suam esse, quod possessor non nisi unam rem hereditariam vel minimam possideat; *l. licet*, supr. *prox. tit.* quia modus actionis spectatur, non ex jure rei, sed ex jure actoris.

§. *quinimmo.*

SI duo possideant hereditatem, sive pro diviso, sive pro indiviso, ut notat Accursius contra Azonem, & duo sint, qui ad se partes hereditatis pertinere dicant, non singuli a singulis partes hereditatis petere debent, puta primus a primo, vel secundus a secundo, sed ambo a primo, & ambo a secundo, neque enim alter primi, alter secuudi partem possidet, id est non potest dici quod alter primi, alter secundi partem possidet, quia singuli possident partem pro indiviso, sed ambo utriusque partem pro herede possident pro indiviso. Et si possessor & petitor possideant hereditatem, cum unusquisque eorum partem dimidiam hereditatis sibi adserat, invicem petere debent, ut partes singularum rerum consequantur, aut si controversiam sibi non faciant hereditatis, id est si fateantur se coheredes, & si quæstio non sit inter eos de proprietate hereditatis, sed de hereditate dividenda, tunc non agent invicem petitione hereditatis, quæ est actio in rem, in qua agitur de proprietate hereditatis, sed familiæ erciscundæ judicio experiri eos oportet. In judicio familiæ erciscudæ non quæritur de proprietate hereditatis, uterque actor & reus fatentur se coheredes, sed de communione tollenda & dissolvenda inter coheredes; *l. fundus qui*, §. 1. infr. *famil. ercisc.*

§. *si ego.*

SI ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo, intellige pro indiviso, quæritur utrum a solo extraneo, an vero ab utroque, id est coherede & extraneo debeam hereditatem petere? Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis datur tantum adversus possessorem; *l. regulariter*, supr. *prox. tit.* ergo videbatur tantum danda adversus extraneum, cum coheres non plus habeat sua parte. Et hoc est quod sensit Pegasus, a solo extraneo hereditatem petere debere, & eum teneri non vi & potestate actionis, sed officio judicis restituere quidquid possidet: ceterum ratio juris facit, id est postulat, ut a duobus petam hereditatem, hoc est a coherede meo & extraneo, quia non solum extraneus partem meam possidet, sed uterque pro indiviso: sed Ulpianus non negat Pegasi sententiam utiliorem, id est æquiorem & expeditiorem, esse, ne lites multiplicentur, ne actor in plures adversarios distringatur; *l. ne in plures*, *de exercit. act.* petitio hereditatis datur contra extraneum quemlibet possessorem, actio familiæ erciscundæ contra coheredem, licet nihil amplius sua parte habeat; *l. item Labeo*, *in pr.* infr. *famil. ercisc.*

§. *item*

§. *item si cum.*

SI is, qui se ex semisse heredem dicit, trientem hereditatis possideat, & residuum sextantem petat, aut petere velit, & duo sint coheredes, a singulis dimidiam partem sextantis, id est unciam, petere debet, sic fiet ut a singulis sextantem consequatur, & hoc modo habebit bessem, sed ipse tenetur restituere sextantem ex triente, quem possidebat, ne ferat sextantem ultra dimimidiam, sed quia dolo facere videtur, qui petit quod mox restiturus est *; l. dolo facit, de dol. & met. except.* officio judicis compensatio admittitur invicem, ejus quod jam possidet, cum eo quod petit a coheredibus. Jure D. compensatio non fit ipso jure in actionibus in rem, sed officio judicis, ex *h.* §. constitutione Justiniani primum inductum est, ut compensatio fieret ipso jure in omnibus actionibus, tam in rem, quam in personam *; l. ult. C. de compensat.*

§. *interdum.*

PEtitio hereditatis debet esse certa, puta hereditatis, id est universæ vel partis hereditatis *; l. ei qui partes*, supr. *tit. prox.* ut si pars hereditatis petatur, petitio partis debet esse certæ partis, vindicatio generaliter debet esse certæ rei *; l. si in rem*, infr. *de rei vindic.* interdum incertæ partis vindicatio datur ex causa necessitatis, & propter incertum futuri, puta si frater sine liberis decesserit, præmortuis fratribus, superstite fratris prædefuncti filio, & uxoribus aliorum fratrum defunctorum prægnantibus, quia incertum est quot ederentur fratrum defunctorum filii, qui sunt in utero, fratris defuncti filio jam nato datur incertæ partis vindicatio.

L. 2.

SI plures sint heredes ex testamento vel ab intestato & e pluribus quibus eadem hereditas delata est quidam adierint, quidam adhuc deliberent de adeunda hereditate, hi qui jam adierunt, si petant hereditatem, non majorem partem petere debent, quam habituri essent ceteris adeuntibus, id est partem ex qua instituti sunt. Nec eis proderit si ceteri non adierint, id est si ceteri nondum adierint, non adeuntibus autem ceteris, id est repudiantibus hereditatem, vel tempore exclusis ne adirent, poterunt tunc partes non adeuntium, id est repudiantium vel deficientium, petere, tamquam sibi adquisitas jure adcrescendi *; l.* † *unic. C. quand. non pet. part. pet. adcresc.* nec indigebunt nova aditione, cum portiones deficientium adcrescant eis etiam invitis *; l. si duo, l. cum heres*, §. 1. *& l. seq.* §. 1. *l. si solus*, §. 1. *& ult. de adqu. hered.* quia portio adcrescit portioni quasi alluvio *; l. si Titio*, §. 1. *de usufr.* sed indigebunt nova petitione *; l. non potest*, supr. *de judic.* Quemadmodum & cum fideicommissarius particularis coegit heredem hereditatem adire, & partem hereditatis restituere, non indiget alia coactione pro portionibus adcrescentibus, sed tantum alia restitutione *; l. Papinianus*, infr. *ad SC. Trebell.*

L. 3.

QUi est in utero, pro jam nato habetur in omnibus quæ ad ipsius commodum spectant *; l. qui in utero* 1. *&* 2. supr. *de stat. hom.* propter spem nascendi *; l.* 1. infr. *de ventr. in poss. mitt.* maxime in jure succedendi ex testamento vel ab intestato. Et hoc est quod ait Paulus *init. h. l.* ab antiquis esse prospectum libero ventri, ut in tempus nascendi omnia ei integra

jura reserventur, ut in jure hereditatum, id est successionum ex testamento vel ab intestato, in quibus qui post eum agnationis gradum sunt, quo est is qui in utero est, non admittuntur, quamdiu incertum est, id est quamdiu pendet an nascantur. Ubi tamen ceteri eodem gradu sunt, quo & venter, id est qui est in utero, quæritur tunc quæ portio in suspenso esse debeat? & dubitatum est, quia incertum est quot nasci possint, & varia referuntur hac de re quatuor & quinque & trigeminos, uno partu, uno utero editos, sed non raro evenire solet, ut trigemini nascantur, ut *hic & in l. Arescusa*, supr. *de stat. homin.* & quæ non raro contingunt spectantur, leges non fiunt de his quæ raro accidunt; *l. ea quæ 64. de R. J.* medietas, id est media via sequenda est, mediæ sententiæ sequendæ sunt, mediæ sententiæ sunt tutiores; *l.* † *sed & si lege*, §. *quod autem*, supr. *prox. tit.* interim superstiti filio non assignatur dimidia, etsi mulier unum paritura sit, sed quarta inspecto quod non raro evenit ut tres nascantur: neque obstat quod scriptum est in *l. cum quidam*, §. *suum heredem*, infr. *de adquir. hered.* suum heredem si heres est cum posthumo qui in utero unus tantum sit, ex parte dimidia heredem esse, non ex quarta, quia hoc proponitur spectato eventu, quia unus erat in utero, & Ulpianus *hic* sententiam Pomponii videtur magis probasse, contrariam sententiæ Juliani.

† V. si facit Et v. etiam *hanc ipsam l. 3. h. tit. & l. 7. §. 7. de adquir. rer. domin.*

L. 4.

SI filiusf. jam natus institutus sit cum posthumo, filius interim heres est, non ex dimidia, sed pro quarta, inspecto sc. eo quod evenire potest, & non raro evenit ut tres nascantur; *l. prox.* supr. sed si pauciores quam tres nascantur, residuum ei pro rata adcrescit: & e contra, si plures quam tres nascantur decrescet pro rata de ea parte, ex qua semel heres factus est, ex *hoc* §.

L. 5.

SI mulier prægnans non sit, existimatur autem prægnans esse aut quod ipsa sic affirmet, aut quod obstetrices dicant, ut *in l. cum quidam*, §. *quod dicitur si putatur*, *de adq. hered.* interim filius est heres ex asse, quamquam ignoret se ex asse heredem esse, unde fit ut si venter sit præteritus, & suus heres prius decesserit, quam liqueret an venter esset vacuus an plenus, non minus heres fuisse intelligatur, si revera venter vacuus fuit; *d. l. cum quidam*, §. *suum heredem*, *& l. ventre*, *eod. tit.* Proinde transmittit paternam hereditatem ad quoscumque heredes etiam extraneos; *l. apud hostes*, *C. de suis & legit. hered.* filius est suus heres interim, etiam si ignoret se esse heredem ex asse potest se immiscere hereditati, quia hereditas ei adquiritur, etiam ignoranti; *l. in suis*, *de suis & legitim.* Suus heres statim ipso jure heres est sola legis potestate etiam ignorans; *d. l. ventre*, *d. l. apud hostes*.

§. *idem est*.

IDem est si extraneus ex certa portione heres institutus, ex reliqua, idest ex ceteris partibus, posthumi, interim quoad nascantur posthumus vel posthumi, extraneus heres institutus ex parte, est heres ex asse, & potest adire hereditatem, quia est heres ex asse ab initio, & concursu posthumorum nascentium partes tantum fecit. Et hoc est quod dicitur in *l. virilis*, *de U. S.* virilis appellatione interdum etiam totam hereditatem contineri. Quod si Titius, & quot quot nati erunt, ex virilibus portionibus heredes instituti, dubitatum est an interim, dum pendet an posthumi nascantur, Titius adire poterit? Ratio dubitandi esse videbatur, ubi Titius & posthumi quotquot nascentur ex virilibus par-

partibus instituti sunt, interim quoad nascantur posthumi non potest adire hereditatem, quia incertum est ex qua parte institutus, & non potest adire, perinde ac qui ex testamento portionem suam nescit, sed utilius, id est æquius est, eum adire qui nescit portionem ex qua institutus sit, si cetera, quæ eum scire oportet, non ignoret, defunctum sc. testatorem, conditionem testatoris, testamentum valere, & patremf. testatum, aut intestatum decessisse; *l. heres institutus, cum dd. seqq. l. si is ad quem, de adqu. hered.* ut notat Accurs. Qui dubitat de viribus testamenti, hereditatem ex eo adire non potest; *l. nec is, l. eum qui duobus, juncta l. cum falsum, eod. tit.*

L. 6.

QUatuor fratres fuerunt heredes matris ex testamento pro virilibus portionibus, id est singuli in quartam, sed postea nata, quæ erat in utero tempore mortis matris, succedit cum fratribus in quintam, & a singulis fratribus avocat quintam quartæ, quæ ad eos pertinebat ante concursum sororis, quintam avocat sc. per condictionem ex lege, quia pro instituta habetur pro virili portione cum fratribus, ut notat Accurs. *hic*. Petitio hereditatis datur sorori postea natæ adversus coheredes, & a singulis avocat quintam per condictionem ex lege, quæ est actio in personam, uti sunt omnes condictiones; *l. actionum, de oblig. & act.*

§. *sumptus.*

POssessor hereditatis evicta hereditate sumptus necessarios & utiles factos in rebus hereditariis retinet per doli exceptionem, vel officio judicis; *l. plane, & seq.* supr. *tit. prox.* Si patronus, cui nihil aut minus legitima portione relictum est, quæ est dimidia in bonis liberti, portionem hereditatis evicerit per bonorum possessionem contra tabulas, pro rata ei computantur sumptus necessarii & utiles facti a possessore hereditatis propter onera totius hereditatis, puta æs alienum, vel refectionem rerum hereditariarum.

L. 7.

PEtitio hereditatis hoc distat ab actione familiæ erciscundæ, quod in petitione hereditatis agitur de proprietate hereditatis, quæritur quis sit verus heres, & si pars hereditatis petatur, officio judicis hoc agitur, ut pars hereditatis pro indivisa restituatur. In judicio familiæ ercifcundæ non quæritur de proprietate, uterque fatetur adversarium esse coheredem, sed familiæ erciscundæ judicio agitur. Et petitione hereditatis non possumus consequi quod pertinet ad judicium familiæ erciscundæ, ut a communione discedatur. Et in judicio petitionis hereditatis hoc tantum agitur officio judicis, ut pars hereditatis indivisa restituatur; *l.* † *si quid, l. fundus qui dotis, §. 1. famil. ercisc.*

L. 8.

SIcut pars hereditatis peti potest, *tot. h. tit.* ita & pars hereditatis defendi potest, & alia cedi: si possessor hereditatis conveniatur universæ hereditatis nomine, partem hereditatis defendere potest, partem vero cedere, nihil enim prohibet possessorem hereditatis bonam fidem agnoscere, & cedere partem hereditatis, si sciat esse alienam, partem hereditatis defendere, si apud se certus sit, vel bona fide credat ad se pertinere; quia possessor hereditatis, etiam post litem contestatam, non statim fit malæ fidei possessor, nec debet temere, id

est nimis facile, jus suum indefensum relinquere ; *l. illud* supr. *tit. prox.*

L. 9.

QUi vendidit res hereditarias, & pretium exegit vel non exegit, potest conveniri petitione hereditatis, quia habet pretium, quod est vice rei, vel actionem ad pretium consequendum; *l. nec ullam*, alias *l. etiam*, §. *ult.* & *l. seq. l. quod in diem*, §. *non solum*; *l.* † *si debitor*, supr. *tit. prox.* Multis heredibus institutis, procurator unius ex heredibus institutis, qui erat in Asia, ignorans dominum testatori præmortuum, & institutionem quoad eum esse caducam morte heredis prædefuncti, res hereditarias vendiderit, & pecuniam pro parte hereditaria abstulerit, & idem a domino heres institutus sit ex parte, adjecto coherede ex alia parte, conveniri potest petitione hereditatis, quia hereditatem vendidit, & pecunia redacta ex venditione rerum hereditariarum ad eum pervenit, & coheres ejus, quia a coherede dimidiam pecuniæ partem accepit, potest etiam conveniri petitione hereditatis.

L. 10.

CAduca sunt, quæ post mortem testatoris deficiunt; in causa caduci, quæ vivo testatore deficiunt: puta si heres scriptus decedat vivo testatore; *l. unic.* §. † & *cum triplici*, & §. *pro secundo*, *C. de caduc. tollend.* Si heredis ex parte instituti filius ignorans patrem suum vivo testatore decessisse, atque ita institutionem quoad eum esse caducam vel in causa caduci, patris quasi absentis nomine, partem hereditatis administraverit, & distractis rebus hereditariis pecuniam exegerit, non potest conveniri petitione hereditatis a coheredibus patris, quia pretia rerum hereditariarum pro possessore non possidet, qui ut filius patris absentis negotia curavit, sed tenetur negotiorum gestorum actione ceteris coheredibus patris, ad quos portio defuncti jure caduci pervenit. Neque enim verendum est, ne heredibus patris a quo forte exheredatus, teneatur actione negotiorum gestorum, cum quod gestum est non fuerit paternæ hereditatis, sed alienæ. Quod si filius iste patri heres extiterit, & moveat controversiam, quod pater ejus decesserit, postquam heres extiterit defuncto, ille tractatus incurrit, id est inde dubitandi causa oritur, an possit sibi ipsi mutare causam possessionis, id est qui patris quasi absentis nomine res hereditarias gessit per errorem, & res hereditarias possedit quasi procurator absentis, potuit possidere suo nomine, id est sibi ipsi quasi heres patris, ad hoc ut conveniri possit petitione hereditatis? Nemo potest sibi mutare causam possessionis; *l. rem quæ*, *l. qui bona*, §. 1. *de adqu. possess. l. ad probationem*, *C. locat.* Et quia qui tamquam procurator absentis negotia hereditaria gessit, & pecuniam ex venditione rerum exegit debitor hereditatis esse cœpit, & postea cum moveat controversiam hereditati, potest conveniri petitione hereditatis quasi juris possessor. Petitione hereditatis conveniri potest etiam debitor hereditatis, quasi juris possessor; *l. nec ullam*, *l. si debitor*, supr. *prox. tit.*

AD

AD TIT.

De possessoria heredit. petitione.

L. 1.

QUemadmodum vero heredi datur civilis petitio hereditatis adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, possessoria hereditatis petitio datur bonorum possessori, quem habet prætor vice heredis, ex *h. l. l.* 2. infr. *de bonor. possess. vers.* † *quos autem*, *inst. eod. in princ.* Prætor non facit heredem, sed bonorum possessorem, lex sola est, quæ hereditatem & heredem facere potest; *l. lege obvenire, de V.S. l. filiusf. ad l. falcid. l. lex Cornelia, de vulgar. & pupillar.*

L. 2.

POssessoria hereditatis petitio, quæ datur bonorum possessori, eundem effectum habet, quam civilis petitio hereditatis, quæ datur vero heredi, ex *h. l.* Bonorum possessio non transfert dominium quiritarium, quod transfertur tantum a lege; Ulpian. *in fragm. tit.* 19. *de adquisit. rer.* sed transfert dominium bonitarium. Bonorum possessor, cum actiones directæ maneant necessario apud heredem, qui semper heres remanet, non potest alias habere quam utiles; *l. ait prætor*, §. *sed quod Papinianus, de minorib. l.* 1. *l. si heres*, & passim, infr. *ad Trebell.* sed actiones utiles non sunt minus efficaces, quam directæ; *l. actio, de negot. gest.*

AD TIT.

De fideicomm. heredit. petitione.

L. 1.

FIdeicommissaria hereditatis petitio est ea quæ datur fideicommissario, cui restituta est hereditas ex senatusconsulto Trebelliano, ex quo, restituta hereditate, omnes actiones transeunt in fideicommissarium, ex *h. l. l.* 1. *l.* 2. *l. ita tamen*, §. *qui ex Trebelliano, ad Trebell.* §. † *& Neronis infr. de fideicommiss. hered.* Fideicommissario, cui restituta est hereditas ex Trebelliano, datur fideicommissaria hereditatis petitio contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet. Hæc actio non datur fideicommissario contra heredem rogatum ut restituatur hereditas, sed ei datur actio fideicommissaria ex testamento, ut heres aditam hereditatem restituat, vel si suspectam dicat cogatur adire, & restituere; *l.* 4. *l. ille a quo*, §. † *penult. & pass. ad Trebell.* Et si minus restituerit heres quam est in fideicommisso, hoc casu datur actio ex testamento, etiam ut quod deest restituatur; *l. debitor, eod. tit.* Quemadmodum e contrario, si heres plus solverit quam est in fideicommisso, condictione incerti id repetet, quia plus debito solvit; *l. qui exceptionem*, §. *si pars, de condict. indebit.* Fideicommissario non datur hæc actio adversus titulo possidentem, puta adversus emptorem hereditatis, sed datur specialis actio in rem; *l.* 2. *C. de petit. hered.* fideicommissaria hereditatis petitio non datur contra heredem, sed contra extraneum quemlibet possidentem pro herede vel pro possessore.

L. 2.

FIdeicommissaria hereditatis petitio eadem recipit, quæ civilis petitio hereditatis, ex *h. l.* id est in ea veniunt accessiones fructuum & usurarum sicut in civili petitione hereditatis; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, *l. sed & si lege*, §. *ult.* & *l. seq. l. heres furiosi*, §. 2. supr. *de petit. heredit.* in eadem veniunt præstationes & condemnationes personales, si quid impensum est in rebus hereditariis.

L. 3.

QUemadmodum fideicommissaria petitio hereditatis datur fideicommissario, cui semel restituta est hereditas; *l. antiqui*, supr. *si pars hered. pet.* ita & fideicommissaria hereditatis petitio datur etiam heredi fideicommissarii, ex *h. l.* quia fideicommissaria hereditatis petitio effectu eadem est cum civili petitione hereditatis, & heres heredis est heres testatoris; *l. ult.* C. *de hered. instit.* Hæc datur etiam bonorum possessori, cui fideicommissaria hereditas relicta est, vel alii successori, puta ei cui libertatis causa bona addicta sunt, ex constitutione D. Marci; *inst. de eo cui libert. caus. bona addicuntur.*

§. *hanc actionem.*

FIdeicommissaria hereditatis petitio non datur fideicommissario contra heredem qui restituit hereditatem, quia restituta hereditate, contra heredem rogatum nulla est actio: & si totam hereditatem non restituerit, fideicommissario datur actio ex testamento, ut quod deest fideicommisso restituatur.

§. *ult.*

REstituta hereditate ex senatusconsulto Trebelliano, omnes actiones hereditariæ, quæ heredi & in heredem competebant, transeunt in fideicommissarium, ex *h.* §. & *l.* 1. supra, *h. tit. l.* 1. & *pass.* infr. *ad Trebell.* quia restituta hereditate, fideicommissarius est loco heredis; *l.* 2. *l. facta*, *l. si heres*, *ad Trebell. l. si mulier*, §. *ex asse*, *de jur. dot.* §. † & *Neronis*, *inst. de fideic. hered.*

AD TIT.

De petitione heredit. C.

L. 1.

PEtitio hereditatis est actio in rem universalis, quæ datur hereditatis nomine adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet. Hæc actio introducta est ex SC. quod factum est ad orationem D. Hadriani; *l. item veniunt*, §. *præter ff. h. tit.* unde dicitur factum auctore D. Hadriano, *init. h. l.* & licet SC. hoc factum sit in causa fisci, a quo petebatur hereditas, tamen ex constitutionibus vel interpretatione prudentum extensum est ad privatos, ex *h. l.* & *d. l. item veniunt*, §. *in privatorum*, quia fiscus, cum succedit in jus privati jure caduci vel quasi caduci, jure privati utitur; *l.* 3. §. *si posteriori*, *ff. de*

de jur. fisc. l. cum quidam, §. *fiscus*, *de usur.* jura statuta in causa fisci pertinent ad privatos; *l. idem juris*, *ff. de compensat.* Ex hoc senatusconsulto, bonæ fidei possessor, si conveniatur petitione hereditatis, non tenetur restituere fructus perceptos ex rebus hereditariis, vel usuras pecuniæ redactæ ex venditione rerum hereditariarum, nisi ex his locupletior factus sit, & quatenus locupletior factus est, ex *prima parte h. l.* Igitur bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus & usuras, quæ sunt vice fructuum, si extent, non fructus consumptos ante litem contestatam, quia bonæ fidei possessor ante litem contestatam tenetur duntaxat quatenus locupletior factus est; *l. sed & si lege*, §. *consuluit.*, *ff. h. tit.* Post litem autem contestatam, tam fructus rerum venditarum, quos percepit vel percipere potuit, quam usuras pretii rerum hereditariarum ante litis contestationem venditarum, a die litis contestandæ computandas, quæ a die litis contestatæ currere cœperunt, omnimodo reddere compellitur, ex *secunda parte h. l. l. 1. C. de his quibus ut indign.* quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est prædones; *d. l. sed & si lege*, §. *si ante.* Post litem contestatam. quilibet possessor tenetur restituere fructus perceptos, vel non perceptos quos percipere potuit, etiam post motam controversiam. Hoc speciale est in petitione hereditatis & judicio familiæ erciscundæ, idem operatur controversiæ motio quoad fructus & usuras restituendas, quod litis contestatio. Secus in speciali in rem actione & communi dividundo; *l. prox. infr. h. tit. l. Divus*, *ff. eod. l. alienationes*, *in fin. famil. ercisc.*

L. 2.

QUi post motam controversiam, etiam nondum lite contestata, partem bonorum sciens emit ab herede scripto, cui mota erat controversia hereditatis, tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam heres ejus tenetur restituere fructus, quos percepit vel percipere potuit. Qui vero vendidit res hereditarias ante litem contestatam, tenetur restituere fructus vel usuras pecuniæ redactæ ex venditione rerum hereditariarum, a die litis contestatæ. Emptor hereditatis, non tenetur directa, sed utili petitione hereditatis; *l. nec ullam*, §. † *quid si quis*, *ff. h. tit.* Emptor universitatis bonorum, qui emit hereditatem vel quotam hereditatis, potest conveniri petitione hereditatis. Emptor autem, qui habet proprium titulum possessionis, id est causam emptionis, etiam singularum rerum jure convenitur, id est conveniendus est speciali actione in rem seu rei vindicatione. Emptor rerum singularium, id est particularium, hereditatis, non potest conveniri petitione hereditatis, quia possidet pro emptore, ex speciali titulo seu causa emptionis, petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem; *l. cogi*, *infr. h. tit. l. pen. C. in quib. causs. cess. long. temp. præscript.* Hoc interest inter petitionem hereditatis, & specialem actionem in rem, seu rei vindicationem, quod petitio hereditatis datur tantum adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l.* †. 2. *supr. h. tit. l. regulariter*, *ff. eod.* specialis actio in rem datur adversus eum qui speciali titulo possidet, puta ex empto, vel donato, qui non facit controversiam de hereditate.

† Desumitur potius ex *h. l. in fin.*

L. 3.

QUi egit petitione hereditatis ex causa inofficiosi testamenti vel ex causa nullius injusti vel irriti testamenti, non submovetur exceptione rei judicatæ, si postea eandem hereditatem vindicet ex alia causa, quia videtur alterius hereditatis petitio, quæ intenditur ex alia successione, id est ex alia causa succedendi, licet sit eorundem bonorum, ex *h. l.* Similiter qui falsi testamenti egit, nec obtinuit, non prohibetur postea agere de

inofficioso vel non jure facto testamento ; *l. Lucius* , *ff. h. tit. l. si ita quis promiserit* , §. *ult. de V. O. l. eum qui* , *C. de inoff. testam.* Et qui egit petitione hereditatis de inofficioso , nec obtinuit , non prohibetur postea agere petitione hereditatis ex injusto testamento ; *l. Papinianus* , §. *si quis & irritum* , *ff. eod. l. contra* , *C. eod.* Similiter si quis , cum heres non esset, petierit hereditatem , atque ita non obtinuerit , postea heres factus , si petat hereditatem , non repelletur exceptione rei judicatæ , quia alia est causa petitionis ; *l. si is qui heres* , *ff. de except. rei judic.* Agenti ex nova causa non obstat exceptio rei judicatæ ; *l. & an eadem* , *ff. eod. l. neque C. ad exhibend.*

L. 4.

BOnæ fidei possessor in restituenda hereditate compensat , id est deducit , & quasi compensando retinet quod in mortui infirmitatem & in sumptus funeris ex proprio patrimonio impendit , ex *h. l.* compensat enim possessor quoscumque justos sumptus , quos fecit de suo propter onera hereditaria ; *l. si quid possessor* , §. *sicut* , *l. heres* , *ff. h. tit. l. sorori* , §. *ult. si pars hered. pet.* & compensatio fit ipso jure vi & potestate actionis , citra officium judicis , quia petitio hereditatis est actio bonæ fidei ; *l. ult. in fin.* infr. *h. tit.* Idem videtur admittendum etiam in malæ fidei possessore , ut quod pietatis causa impendit in defuncti infirmitatem aut funus , id compenset petitori hereditatis , & eo nomine habeat actionem negotiorum gestorum vel funerariam ; *l. hereditas* , §. 1. *ff. h. tit.*

L. 5.

BOnæ fidei possessor hereditatis evicta hereditate , in restituenda hereditate deducit quod creditoribus hereditariis bona fide solvit , quia solutum repeti non potest a creditoribus qui suum receperunt , ex *h. l.* repetitio nulla est ab eo qui suum recepit , licet solutum sit ab alio quam debitore ; *l. repetitio* , *ff. de condict. indebit.* Si bonæ fidei possessor hereditatis indebitum solverit , id non deducit , quia habet condictionem indebiti ; *l.* † *item veniunt* , §. *ait senatus* , *ff. h. tit.* Igitur si possessor hereditatis , quod debetur solverit creditoribus hereditariis , in restituenda hereditate id deducit per retentionem , vel id repetit actione negotiorum gestorum , quia verum heredem liberavit , & negotium alienum gessit ; *l. ult.* infr. *h. tit. l. ult. ff. de negot. gest.*

† V. si facit. Et V. etiam *l.* 23. *de negot. gest.*

L. 6.

SPecies *h. l.* est difficilis & intricata : pater filium emancipavit , nepotibus ex filio retentis in potestate , vel non , parum refert . Mortuo filio nepotibus manentibus in potestate avi , vel recidentibus in potestatem avi , quoniam nepotes ex filio mortuo patre recidunt in potestatem avi , vel si retenti sint manent in potestate avi ; *l. si pater* 41. *ff. de adopt.* tutores nepotibus dati sunt a præside inscio avo , & non vocato , quia negabantur esse in potestate avi , & erant in possessione potestatis suæ , agebant ut liberi & soluti patria potestate . Avus contendebat hereditatem paternam nepotibus delatam ad se pertinere , & per nepotes statim sibi quæsitam , quia hereditas filio delata , statim per filium patri adquiritur ; *l. placet* , *ff. de adq. hered.* & tutores non jure datos nepotibus ex filio , quos intendebat esse in sua potestate . Tutores dantur his qui sunt sui juris , non dantur his qui sunt in aliena potestate ; *inst. de tutel. in pr.* A tutoribus datis nepotibus , qui erant in possessione suæ potestatis , avus hereditatem petere potest , si putat , id est bona fide existimat , tutores non jure datos nepotibus ex filio qui essent in potestate sua . Neque obstat quod nullum

lum est judicium inter patrem & filium qui est in potestate ; *l. lis nulla* , *ff. de judic.* quia inter hos constituitur judicium in dubio , quia nepotes erant in possessione suæ potestatis , & negabantur esse in potestate avi , ut traditur in *fin. h. l.* Ut si filius neget se esse in potestate patris , quod diu is passus est ut patrisf. res ejus agi per tutores testamento matris datos , præsidis ea de re cognitio est inter patrem & filium ; *l. 1.* infr. *de patr. potest.* ut si quis neget se esse servum, potest movere controversiam de statu , & aget de libertate cum eo qui se dominum dicit ; *l. ordinata* , *ff. de liberal. cauf.* & cum dubitatur, prætoris est cognoscere an sua sit jurisdictio ; *l. si quis ex aliena* , *ff. de judic.* sed quia in petitione hereditatis incidit quæstio status , quæ est præjudicialis , & præcedit etiam petitionem hereditatis ; *l. 8.* infr. *h. tit. l. 1. C de ordin. judic. l. 2. C. de ordin. cognit.* judex , id est præses , qui de petitione hereditatis cognoscet , prius cognoscet de statu nepotum , an sint in potestate avi , an tutores eis recte dati sint : & hoc est quod intelligitur his verbis, *judice statuturo, an a præsidialibus actis discedendum sit* , quibus tutores dati sint , an datio tutorum revocanda sit , quod fit causa cognita , antequam agatur judicio petitionis hereditatis.

L. 7.

HEreditatis petitio , si agatur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet , non submovetur præscriptione longi temporis, id est decem vel 20. annorum , ex *h. l. & l. hereditatem* , *C. in quib. cauf. cess. long. temp. præscript.* Ratio dubitandi erat, quod etsi petitio hereditatis sit actio mixta , tam in rem quam in personam , tamen est scripta in rem , & magis est in rem quam in personam, quia proprie & principaliter est in rem , quod per eam actor vindicat hereditatem , & accessorie tantum est actio personalis , quia in ea veniunt condemnationes & præstationes personales , ex quo videbatur eam submoveri præscriptione longi temporis , exemplo ceterarum specialium actionum in rem : sed tamen non submovetur præscriptione longi temporis , quia licet sit in rem actio , est mixta personali actioni , & assumit naturam personalis actionis , quæ præscribitur tantum 30. annis ; *l. sicut in rem* , *l. cum notissimi* , *C. de præscript. 30. ann.* Petitio hereditatis non datur contra speciali titulo possidentem , puta pro emptore vel donato , sed tantum eo nomine datur specialis actio in rem , quæ submovetur usucapione scilicet triennii si res sit mobilis , vel longi temporis si res sit immobilis , ex *h. l. & d. l. hereditatem.*

L. 8.

SI heres scriptus testamento petat hereditatem, & ei per exceptionem objiciatur testatorem fuisse servum , atque ita non potuisse testari , servus heredem habere non potest ; *l. servus* , *C. comm. de success.* antequam de hereditate cognoscatur , prius ante omnia disquirendum est liber nec ne fuerit testator . Quæstio status est præjudicialis , præcedit petitionem hereditatis ; *l. 2. C. de ordin. cognit.* quia prius est ut judicetur , an testator liber fuerit nec ne , ut de viribus testamenti cognoscatur.

L. 9.

PEtitio hereditatis datur adversus possidentem pro herede vel pro possessore , non adversus titulo possidentem ; *l.† hereditatis* , *l. cogi h. tit. l. regulariter*, *ff. eod.* Si heres scriptus hereditatem cognati sibi delatam repudiaverit , & eam ab intestato adierit , jure civili vel prætorio tamquam proximus agnatus vel cognatus , res hereditariæ , quæ in eadem causa durant , id est quæ extant , petitione hereditatis ab eo vindicari possunt , ex *h. l.* quia possidentur pro herede.

L. 10.

SI filiusf. heres institutus delatam sibi hereditatem per longum tempus detinuerit, hoc ipso utpote agnita hereditate ejus commodum patri adquisiisse videtur, ex *h. l.* filiusf. non potest adire delatam sibi hereditatem sine jussu patris, ne pater per filium inſciens vel invitus obligetur hereditati; *l. qui in aliena, ff. de adqu. hered.* tamen si filiusf. delatam hereditatem per longum tempus detinuerit, hereditas adquiritur patri quasi agnita consensu patris, quia ex diutina possessione præsumitur adita consensu patris; *l. 1. C. de patr. pot.*

L. 11.

PEtitio hereditatis datur adversus pro herede vel pro possessore possidentem, non datur contra titulo possidentem, *ex h. l. l. hereditatem, C. in quib. cauſ. long. temp. præſcr.* Possessor hereditatis, conventus petitione hereditatis, non cogitur dicere titulum, id est specialem causam possessionis suæ, puta ex empto vel donato, ut *hic & l. 4. C. de edend. l. sive possidetis, C. de probat. l. ult. C. de rei vindic.* sed cogitur dicere an possideat pro herede vel pro possessore, ex *h. l.* In speciali actione in rem possessor conventus non cogitur allegare titulum suæ possessionis, quia actore non probante reus absolvitur, etiam si de titulo non doceat; *d. l. ult. l. Paulus respondit, §. ult. ff. quib. mod. pign. vel hypothec. ſolv.* Sed cogitur dicere an possideat, & si dicat se non possidere, & verum sit rem ab eo non possideri, absolvitur judicio in rem, sed si probetur rem ab eo possideri, in pœnam mendacii possessio transfertur in actorem officio judicis, etiam si non probaverit rem suam esse; *l. ult. ff. de rei vindic.*

L. ult.

JUre veteri petitioni hereditatis non potest fieri præjudicium per alias actiones; *l. Divus, ff. h. tit.* Et hoc est quod dicitur init. h. l. *auctoritatem centumviralis judicii non pati, ut petitioni hereditatis præjudicum fiat per alias actiones*, id est si super petitione hereditatis controversia mota esset, vel moveri speraretur, id est timeretur, propter auctoritatem centumviralis judicii, id est petitionis hereditatis, de qua agebatur apud centumviros; *l. Titia, l. qui repudiantis, ff. de inoffic.* Quintil. 3. inst. cap. 10. † *ut cum apud centumviros post alia quæritur & hoc, uter dignior hereditate sit*, de quo Cujac. 10. *obſ.* 20. ceteræ actiones suspendebantur quoad judicatum esset, ne præjudicium fieret petitioni hereditatis per alias actiones. Nec obstat *l. si post litem, de except.* ex qua, si post litem de hereditate contestatam res singulæ petantur, non obstat exceptio quod præjudicium fiat petitioni hereditatis, futuri enim judicii non facti nomine hujusmodi exceptiones comparatæ sunt, ut observavit Cujac. 9. *obſ.* 27. Ex constitutione Justiniani, ne creditoribus hereditariis vel legatariis & fideicommissariis mora fiat, dum lis super petitione hereditatis disceptatur inter possessorem hereditatis & petitorem, si heres scriptus postquam lis mota est super petitione hereditatis, vel moveri speratur, conveniatur a legatariis vel fideicommissariis, legati vel fideicommissi nomine, petitio non differtur, tenetur his præstare legata vel fideicommissa, interposita cautione vel satisdatione pro qualitate personarum de restituendis legatis, vel fideicommissis si evincatur hereditas, cum usuris quadrantibus, vel fundo cum fructibus perceptis, vel ædibus legatis cum pensionibus ædium, deductis expensis necessariis & utilibus. Quod si legatarii vel fideicommissarii maluerint quidem litem contestari, licet eis hoc facere; ita ut post litem contestatam suspendatur

sen-

sententia, & expectetur eventus judicii petitionis hereditatis, & si petitor hereditatis obtineat in petitione hereditatis, legata & fideicommissa præstantur cum usuris vel fructibus medii temporis.

§. *fin autem* 1.

EX hac constitutione, pendente lite super petitione hereditatis inter possessorem & petitorem, interim possessor vel petitor potest conveniri a creditoribus hereditariis, & si conveniatur non differtur judicium, sed ad sententiam perducitur, ne mora fiat creditoribus, sed finito per sententiam judicio petitionis hereditatis, si possessor victus fuerit, non compellitur restituere hereditatem, nisi deducto eo quod solverit creditoribus hereditariis. Quod si petitor victus fuerit, repetet officio judicis quod solverit creditoribus hereditariis, vel si hanc viam omiserit, utetur actione negotiorum gestorum, sive solverit hereditario nomine, sive suo, quia ex eventu alienum negotium gessit, ut notat *gloss. hic*, vel condictione ex lege, id est ex *hac constitutione*. Speciale est in fisco, quod cum fiscus vindicat hereditatem, interim inhibentur actiones creditorum, ne fisco præjudicetur; *l. apud Julianum* 35. *ff. de jur. fisc.*

§. *fin autem* 2.

EX senatusconsulto de petitione hereditatis, si quæstio status incidat in petitione hereditatis, petitio hereditatis suspenditur, donec de libertate judicatum sit. Quæstio status est præjudicialis, suspendit petitionem hereditatis; *l. si quis libertatem*, *ff. h. tit. l.* 2. *C. de ord. cogn.* Ex constitutione Justiniani, si libertas directa vel fideicommissaria servis relicta sit, & pendente judicio petitionis hereditatis a possessore vel petitore libertas petatur, libertatis judicium differtur intra annum a morte testatoris, & si intra annum lis finem acceperit, pro eventu judicii libertas data, vel effectum habet, vel evanescit, quod si intra annum lis finita non sit, libertas directa vel fideicommissaria a lege præstatur. Alias libertas relicta debetur statim ab adita hereditate; *l. testamento* 23. §. *ex testamento*, *ff. de manum. testam. l.* 2. *C. eod.* libertas, inquam, a lege præstatur statim post annum, ita tamen si libertas non petatur ex falso testamento, si testamentum quo libertas relicta est falsum dicatur, falsi quæstio est præjudicialis, & omnino sustinetur judicium petitionis hereditatis, donec falsi causa peracta sit, ex *h. l. l. Divus Pius*, *l. si testamentum*, §. *pen. ff. h. tit. l. ubi*, *C. ad l. Cornel. de fals.*

§. *ult.*

OLim dubitatum est, an petitio hereditatis esset actio bonæ fidei, quia aut petitur hereditas ex testamento, omnes actiones ex testamento sunt strictæ, aut petitur ab intestato, hereditas peti videtur quasi ex testamento. Qui ultro intestatus decedit, creditur sponte sua, id est tacite, relinquere hereditatem legitimis heredibus; *l. conficiuntur*, §. 1. *ff. de jur. codicill.* Hodie ex constit. Justiniani petitio hereditatis est omnino bonæ fidei, ex *h. l.* & §. *actionum*, *inst. de act.* olim ea de re dubitatum est, ita ut petitione hereditatis opponeretur exceptio doli mali quasi strictæ actioni; *l. utiles*, *l. ult. ff. h. tit.* nam si esset bonæ fidei, non esset opponenda exceptio doli, quia bonæ fidei judiciis inest exceptio doli etiam si non opponatur *l.* † *sed etsi ideo maritus*, *ff. solut. matrimon.*

A D T I T.

De rei vindicat. D.

Ad l. 1. in pr. & §. 1.

ALiæ sunt actiones in rem universales, aliæ singulares. Univarsales sunt, ut petitio hereditatis ex causa inofficiosi testamenti, & petitio hereditatis ex testamento nullo injusto irrito, vel ab intestato; *l. item videndum*, §. *ult. & l. seq.* supr. *de petit. heredit.* Singularis actio in rem est rei vindicatio, quæ est vindicatio rei certæ, rei singularis seu particularis, ex *init. h. l.* Actio in rem universalis, quæ est petitio hereditatis, locum habet in universis rebus hereditariis, quæ in corpore vel in jure consistunt; *d. l. videndum*, §. *ult. & l. seq.* Actio in rem specialis locum habet in omnibus rebus mobilibus vel se moventibus, puta animalibus vel rebus soli, ex *h. l. l. unic.* §. 1. *si quis jus dicent. non obtemperav.* petitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, vindicatio datur adversus quemlibet possessorem; *l. 7. C. de petit. hered. l. actionum*, infr. *de oblig. & act.*

§. *per hanc autem* 1.

Actione in rem vindicantur res mobiles vel immobiles quæ sunt in dominio nostro; *l. 1. h. tit.* Actio in rem competit soli domino; *l. in rem*, infr. *h. tit.* Domini sunt jure civili jure Quiritium possessores agrorum Italicorum: possessores prædiorum provincialium non sunt domini, sed possessores, hinc dubitatum an eorum agrorum vindicationem haberent, eis tantum datur publiciana, quæ est utilis vindicatio; *l. cum sponsus*, §. *in vectigalibus*, infr. *de public. in rem act.* quæ ait publicianam locum habere in prædiis vectigalibus, id est emphiteuticariis. Et hoc est quod ait Aggenn. Urbic. 2. de limit. agror. *Stipendiarios agros nexu non haberi*, id est mancipio non possideri, non esse possessorum jure civili, vindicantur tamen publiciana in rem actione, provincialis possessor recte eis imponit servitutem; *l. 3. C. de servit. & aqu.* & eorum nomine possessor recte novum opus nuntiat quasi dominus; *l. in provinciali*, infr. *de oper. nov nunciat.* Per hanc actionem non petuntur liberæ personæ quæ sunt juris nostri, puta liberi qui sunt in potestate nostra, quia liberi sunt in potestate patris, non in dominio. Homines liberi non possunt esse in bonis, cum non sint in commercio; *l. sed & Celsus*, *cum præced.* infr. *de contrah. empt. l. inter stipulantem*, §. *sacram*, *de V.O.* Petuntur igitur, aut præjudiciis, aut interdictis, aut cognitione prætoria. Petuntur præjudiciis, id est præjudicialibus in rem actionibus; §. *præjudiciales*, *inst. de act.* (præjudicialis actio sic dicitur, quia de ea prius cognoscitur quam de principali quæstione judicetur, puta si negetur filius esse qui petit hereditatem, prius cognoscitur de causa status seu filiationis, quam judicetur de petitione hereditatis; *l. 1. 2. & 3. l. cum status*, *C. de ord. cognit.* Dicuntur ergo præjudiciales, quia sic præjudicant, ut interim principalis quæstio, in quam incidunt, differatur, donec de hac judicetur: differuntur, inquam, quoad definitionem, id est sententiam, non quoad litis contestationem, quia non impediunt litis contestationem; *l. ordinata*, infr. *de liberal. caus.*) aut interdictis, puta interdicto de liberis exhibendis & ducendis; *l. 1. 2. 3.* infr. *de liber. exhibend.* quia si liberi abducantur, non vindicantur actione in rem, sed avocantur judicio possessorio, nimirum interdicto de liberis exhibendis, & ducendis, id est abducendis. Aut cognitione prætoria, id

id est extra ordinem cognitione prætoris. Si enim filius negetur esse, vel negetur in potestate nostra esse, hæc quæstio est causa status, de qua prætor extra ordinem cognoscebat; *l. non distinguemus*, §. *de liberali*, *de recept. qui arbitr. recep. l. ult. C.* † *ubi caus. stat.* nempe cum eo primario & principaliter agebatur, nam si alia principalis quæstio verteretur, de qua dandus esset judex, & in quam quæstio status incideret, non erat hæc cognitio prætoris, sed judicis dati, qui prius cognoscebat de statu, ita ut de eo nihil pronuntiaret, sed tantum de principali quæstione, puta de petitione hereditatis; *l. 3. C. de judic. l. 6. C. de petit. heredit. l. 1. C. de ord. judic. l. 2. & 6. C. de ord. cognit.* Liberi, qui sunt in potestate nostra, non vindicantur simplici actione in rem, sed adjecta causa jure Quiritium, ita ut pater dicat se vindicare filium, non simplici actione in rem, sed vindicatione adjecta causa ex jure Quiritium. Si is, qui servus dicitur, & quasi servus possidetur, asseratur in libertatem, de eo est actio ad exhibendum; *l. de eo*, infr. *ad exhibend.*

§. *per hanc autem* 2.

Actione in rem vindicantur, non solum singulæ res, sed etiam grex, armentum, equitium, id est grex ovium, boum, equorum potest vindicari, & cetera quæ gregatim habentur. Grex potest vindicari, licet singula capita nostra non sint, grex enim non singula capita vindicabuntur, ex *h.* §. Ratio dubitandi erat, quod in rem actio est singularum rerum vindicatio, grex est quid universum, quod augmentum & diminutionem recipit; *l. grege*, & *seq. de legat. 1. l. grege*, *de pignor.* Ergo grex non potest speciali in rem actione vindicari, sed singula capita. Facilis est responsio: grex potest vindicari, quia non est universitas juris, sed facti, grex est corpus, quod constat ex pluribus corporibus uni nomini subjectis; *l. rerum mixtura*, *de usucap.* ex pluribus corporibus tamquam singulis; *l. in rem*, §. *item quæcumque*, † *vers. at in his*, infr. *h. tit.* Et in hoc differt grex a peculio, non ut gregis ita & peculii vindicatio est, sed legato peculio, in quo est grex, singula capita petuntur; *l. vindicatio*, infr. *h. tit. l.* *) *hereditas*, supr. *de petit. heredit.* peculium non venit in vindicatione, quia est nomen universitatis, augmentum & diminutionem recipit; *l. peculium* 40. infr. *de pecul.*

L. 2.

SI in grege par numerus sit duorum, neuter solidum gregem vindicare potest, quia aliena capita quæ sunt in grege, neuter vindicare potest. Duo non possunt esse in solidum domini ejusdem rei; *l.* † *si*, *ut certo*, §. *si duobus*, infr. *commodat.* sed nec partem dimidiam totius gregis unusquisque vindicare potest; quia licet grex constitutus sit ex diversis capitibus, quæ habent diversos dominos, non est communis. Singula capita habent suum dominum, quia casu commixta sunt, non ut sint communia, & cuique permittitur vindicare singula capita, quæ sua esse probabit si discerni possint. Sed si alter in grege habeat majorem numerum, ita ut detractis alienis capitibus, grex vindicari possit, id est supersint tot capita, quot gregem constituunt, (nec enim pauciores quam decem oves gregem constituunt; *l. ult.* infr. *de abigeis*) in restitutione non veniunt aliena capita, id est in vindicatione cum effectu non veniunt aliena capita.

L. 3.

QUi gregem habebat trecentorum capitum, id est alienum gregem tot capitum bona fide possidebat, amissis centum morte, vel alio casu, toti-

dem capita redemit a domino vel a bonæ fidei possessore, si conveniatur rei vindicatione ab eo qui habebat dominium gregis, quæritur an capita, quæ redempta sunt, veniant in rei vindicatione, id est vindicari possint a domino gregis qui erat ab initio? Ratio dubitandi erat, quod gregis vindicatio datur tantum domino; *l. in rem actio*, infr. *h. tit.* At capita, quæ redempta sunt a possessore gregis alieni, nunquam fuerunt domini gregis alieni, nunquam fuerunt domini gregis, sed alterius. Et hoc est quod intelligitur his verbis, *totidem capita aliena*, ergo videbatur redempta capita, utpote aliena, non vindicari a domino gregis. Sed Ulpianus secutus Marcellum ait, etiam redempta capita, etsi aliena essent, gregis vindicatione contineri, id est a domino gregis vindicari, sed etsi quæ redempta sunt capita sola supersint ex grege, posse vindicari a domino gregis, quia in locum demortuorum capitum suffectis aliis idem grex permanet; *l. proponebatur*, supr. *de judic. l. si cum argentum*, §. 1. *de except. rei judicat. l. grege*, & *seq. de legat.* 1.

§. *armamenta*.

IN vindicatione navis non veniunt singula armamenta, sed singula vindicanda sunt speciali in rem actione, quia armamenta navis non sunt pars navis, neque navi cohærent, sed ab ea distincta & separata sunt. Armamenta navis sunt instrumenta navis, velut funes vela anchoræ antennæ, *c' est le bois traversant le mast.* Ratio dubitandi erat, quod armamenta sunt accessiones navis. Accessiones vero veniunt in vindicatione rei; *l. in rem*, §. *item quæcumque*, infr. *h. tit.* Ratio decidendi est, quod accessiones veniunt in vindicatione rei, ubi ei cohærent, in vindicatione navis non veniunt armamenta, quia navi non cohærent, sed sunt instrumenta navis separata. Similiter in vindicatione navis scapha non continetur, sed specialiter vindicanda est, ex *h.* §. quia scapha non est pars navis, sed navicula per se, quæ inservit navi; *l. scapham*, infr. *de evict. l. ult.* infr. *de instruct. vel instrum. leg.* quare instrumento navis legato, non debetur scapha; *d. l. ult.*

§. *Pomponius*.

QUoties id quod ejusdem naturæ est, quod erat commune duorum, ita confusum atque commixtum est, ut deduci id est discerni & separari non possit, non totum sed pro parte a singulis vindicandum est, puta argentum meum & tuum forte in massam redactum est, erit nobis commune, id est non desinit esse commune propter confusionem utriusque, & quisque nostrum pro rata ponderis, quod in massa habet, vindicabit, etsi incertum est quantum quisque ponderis in massa habet. Neque obstat, quod vindicatio non datur incertæ rei; *l.* † *idem Pomponius*, §. *ult. l. si in rem 6.* infr. *h. tit.* Etiam incertæ partis vindicatio datur ex causa, id est ex causa necessitatis, cum necessitas nos cogit ita dicere, nec melius quidquam est quod dici possit; *l.* 1. §. *ult.* supr. *si pars hereditat. pet. l. quæ de tota*, §. *incertæ*, infr. *h. tit.* Puta hoc casu cum argentum commune casu confusum est & in massam redactum; Cujac. ad *l. recte*, infr. *de V. S.*

L. 4.

QUod commune est duorum, puta argentum meum & tuum, si forte confusum & in massam redactum, a singulis pro parte vindicari debet; §. *ult. l. prox.* supr. Et si incertum sit quantum quisque ponderis in massa habeat, non ideo minus vindicatio locum habet, ut subjicitur in *fin. d.* §. *ult.* Qui dolo argentum meum miscuit cum suo, potest conveniri actione furti, vel ad exhi-

exhibendum, quia dolo contrectavit rem alienam, & dolo fecit, ne posset exhibere. Sed hoc casu communi dividundo agi potest, ut quisque suam partem ferat, sed & actione furti, vel ad exhibendum, quæ est præparatoria vindicationis, conveniri potest qui dolo malo argentum meum confudit cum suo, ita ut in actione ad exhibendum pretii ratio haberi debeat, & postea in judicio vindicationis vel communi dividundo hoc amplius ferat, cujus argentum pretiosius fuerit, ex *h. l.* Ubi incertæ sunt partes, incertitudo partium non impedit quominus vindicationi locus sit, & cum vindicatione cumulative datur judicium communi dividundo, ut re vindicata per judicium communi dividundo communio tollatur. Sed quia incertæ sunt partes cujusque, divisio necessarie fiet in virilibus, quia nihil est quod melius dici possit. Sicut incertæ partis vindicatio datur ex causa necessitatis, ita cum incertæ sunt partes judicium communi dividundo datur; *l. etsi non omnes*, §. 1. infr. *commun. divid.* in actione ad exhibendum pretii ratio habetur, taxatione scilicet facta per jusjurandum in litem, in actione ad exhibendum prius agitur hac actione, ut res exhibeatur, & in ea actione pretii ratio habetur, quanti sc. actor in litem juraverit; *l. qui restituere*, † infr. *h. tit.*

L. 5.

SI frumentum duorum, non voluntate eorum, id est citra voluntatem eorum confusum sit, singulis competit in rem actio, in quantum patet in illo acervo suum cujusque esse: quod si eorum voluntate commixta sint, tunc communicata videntur, id est ex commixtione utriusque voluntate facta, inducitur communio, & ut communio tollatur erit communi dividundo actio, quia quod commixtum est, cum esset duorum, fit commune, sive commixtum sit voluntate vel absque voluntate dominorum. Communio contrahitur re, id est facto per commixtionem, quæ est facti non juris; §. *quod si frumentum*, *inst. de rer. divis. l. adeo*, § † *sed etsi sine*, *de adquir. rer. domin.*

§. *idem scribit* 1.

SI mulsum factum sit ex melle meo, & vino tuo, quibusdam videtur id communicari, id est commune fieri, quod enim ex re nostra fit, pro parte, nostrum efficitur; *l. de eo*, §. *si quis*, infr. *ad exhibend.* Sed verius est id potius esse ejus qui fecit, quoniam mulsum neque mel neque vinum, & pristinam speciem non continet, sed novam, mulsum non potest reduci ad primam speciem, id est mel & vinum, ideo fit ejus qui fecit, propter prævalentiam specificationis; §. † *quum ex aliena*, *inst. de rer. divis.* id est propter merita artis & industriæ ejus qui fecit novam speciem. Sed si plumbum cum argento mixtum sit, quia facile deduci & separari potest, non communicatur, id est non fit commune, nec eo nomine agitur communi dividundo, sed singulis competit in rem actio, & quisque vindicat suum, unus plumbum, alter argentum. Sed si æs cum auro mixtum sit, quia deduci & separari non potuit, nondum inventa aqua chrysulca seu separationis, quam vocant aquam fortem, qua aurum a quocumque metallo separatur, de quo Alciat *6. parerg.* 11. an idem dicendum quod in mulso facto ex melle meo & vino tuo, ut id fiat ejus qui fecit? videbatur idem dicendum quod in mulso, quia si aurum cum ære mixtum esset, non poterat separari, nondum inventa arte separandi; ergo videbatur aurum confusum cum ære ejus esse qui confudit, ut scriptum est in mulso. Tamen si æs cum auro mixtum sit, a singulis pro parte vindicatur, quia utrinque materia etsi confusa sit manet, id est non mutat dominium, cum prior materia manet, neque transit in aliam speciem, sola confusio non transfert dominium; *d.* §. † *quum ex aliena*. Aliud dicen-

dum est, si argentum mixtum sit cum ære, & ex ære meo & argento conflato aliqua species facta sit, non erit communis, quia cum diversæ materiæ æs & argentum sit, facile separari ab artificibus potest, & ad pristinam materiam reduci ; *l. lacus*, §. 1. infr. *de adqu. rer. dom.*

§. *idem scribit* 2.

SI equus tuus equam meam prægnantem fecerit, quod natum est meum est, non tuum, quia fœtus animatus, sicut partus hominis, id est ancillæ, sequitur ventrem, id est matrem ; *l.* 5. §. *ingenui*, *l. lex naturæ*, supr. *de stat. hom. l. partum*, *C. h. tit.* propter certitudinem, quia mater semper est certa, non etiam pater, ; *l.* 5. supr. *de in jus voc.* tamen ex consuetudine in quibusdam partibus habet equi dominus pedem unum, ut refert *gloss. hic.*

§. *de arbore*.

DE arbore, quæ in alienum agrum translata in eo coaluit & radices egit, utilis actio in rem datur domino, ex Vari & Nervæ sententia, sed ea non probatur ab Ulpiano, ut intelligitur ex his verbis : *Varus & Nerva utilem in rem actionem dabant*. Ratio illorum fuisse videtur, quod priori domino non potuit auferri dominium arboris sine ejus facto ; *l. id quod nostrum*, *de R. J.* Sed arbor, quæ in alienum solum translata in eo coaluit & radices egit, cedit solo, id est domino soli, quia alio terræ alimento alia facta est, id est alia facta esse videtur ; *l. adeo*, §. *ult. l. sed si meis*, §. *arbor*, infr. *de adqu. rer. dom. l. hoc amplius*, §. *Alfenus*, *de damno infect.* Ergo priori domino neque directa neque utilis vindicatio datur. Sed si arbor translata in alienum fundum, in eo nondum coaluit, & radices egit, mea esse non desiit, & potest a me vindicari tamquam mea, quia translatione arboris meæ in alienum fundum, mihi non adimitur & transfertur dominium ; *d. l. id quod nostrum.* Non obstat *l. utilem*, cum §. *ult. l. præced. de don. int. vir. & uxor.* si vir uxori lanam donaverit, & ex ea lana uxor vestes sibi confecerit, vestes sunt uxoris, sed viro competit utilis actio, id est condictio ex lege ob res donatas quia hoc speciale est, ob fraudem legis, ne fraus legi fiat, qua vetantur donationes inter virum & uxorem.

§. *cum in rem*.

CUm agitur actione in rem, id est cum res vindicatur actione in rem, si constet de corpore, etsi error sit in nomine, recte actum esse videtur, ex *h.* §. Et judex potest sententiam ferre. Ratio dubitandi erat, quod libellus petitionis debet esse certus, & prius est ut emendetur antequam judex sententiam ferat, quia certa esse debet actio, certa sententia & condemnatio ; *l.* 1. & passim, *tot. tit. C. de sentent. quæ sine cert. quantit. profer.* Sed non ideo minus sententia certa est, etsi erretur in nomine, modo constet de corpore. Fides nominis plerumque probat proprietatem rei, unde Tertull, de carne Christi : *Fides nominis, salus est proprietatis* : tamen error in nomine non vitiat, non nocet, ubi constat de corpore ; *l. si in judiciis*, supr. *de judic. l.* 4. *de legat.* 1. *l. si me in † vacuam*, *de adqu. possess. l.* † 4. *C. de testam.*

§. *ult.*

SI plures sint ejusdem nominis servi, puta plures Stichi vel Erotes, nec appareat de quo actum sit, nulla condemnatio fieri potest, ex *h.* §. *l. inter*, §. 1.

§. 1. *de V.O.* Super re incerta nulla condemnatio fieri potest, quia actio & sententia certa esse debet; *l. 1. & tot. tit. C. de sentent. quæ sine cert. quantit. profer.* ob incertitudinem vitiatur legatum; *l. si quis de pluribus, de reb. dub.* & tutelæ datio; *l. duo sunt Titii, de testam. tutel.*

L. 6.

SI quis rem vindicet actione in rem, rem designare, id est proprio nomine significare debet, & utrum totam an partem & quotam petat, ex *init. h. l.* Et si rem petat simpliciter, totam petere intelligitur, & si partem petat, dimidiam petere videtur, partis appellatione dimidia intelligitur; *l. 1. §. 1. l. si sine, al. l. si defensor, §. qui interrogatus, l. de ætate, §. † si interrogatus, de interrogat. act. l. etiam, de † usufru. l. nomen filiarum, §. 1. de V. S.* Appellatione enim rei non genus sed species, id est certa species, significatur, & in infecta materia pondus, in signata numerum, in facta speciem dici oportet, sed & mensura dicenda est, cum res mensura continetur. Et si vestimenta nostra esse petamus, actione scilicet in rem vel dari nobis oportere, quod intelligendum est actione personali, puta ex stipulatu, numerum & colorem dici debet, nam inhumanum est cogi dicere trita sint an nova, quamvis in vasis occurrat difficultas, an exprimendum sit quadrata sint, rotunda, pura, an cælata, quæ in petitionibus adjicere difficile, id est grave, est, nec ita coartanda, id est angustanda, res est, licet in petendo homine, ejus nomen & ætas dici debeat, utique si plures sint, & si nomen ignorem, demonstratione ejus utendum est. Demonstratio vice nominis fungitur, ut *hic, & l. certum, de reb. credit. l. 2. de liber. & posth. l. nominatim, de legat. 3. l. nominatim, de condit. & dem.* Qui fundum vindicat, nomen ejus, locum, id est situm, & confines dicere debet, ex *h. l. l. quod sæpe, in fin. de contrah. empt. l. forma, de censib. l. si quis 7. C. de bon. proscript.* Et hæc est formula*) vindicationis apud. M. Tull. Verr. 4. *Si paret fundum Capenatem, qui est in agro Sabino, ex jure Quiritum P. Servilii esse.* Idem pro Muræna: *fundus, qui est in agro, qui Sabinus vocatur.* Idem in actione furti, qui rem vindicat debet eam designare; *l. in actione, insr. de furt.* Et rei designatio facienda est apud prætorem ante litem contestatam, ut sciatur qua de re contestatio futura sit, & reus intelligat, an recedere, an contestari debeat, nemo enim compellitur pati actionem in rem, si paratus sit ea cedere; *l. ult.* insr. *h. tit.* in actione furti sufficit rem demonstrari, ut possit intelligi, non est necesse pondus lancis adjici. Singulare est in actione depositi, qui aurum vel argentum deposuit, debet exprimere speciem & pondus, necessitas exprimendi ponderis remittitur, si juret actor se non posse dicere pondus; *l. 1. §. si quis argentum, deposit.*

*) Cujac. *hic* & 21. *obs.* 29. Ant. Faber de *err. pragm. dec.* 94. *err.* 9.

L. 7.

SI is, qui se obtulit fundi vindicationi, quasi possessor cum non esset, ut actorem deciperet, damnatur, nihilominus a possessore recte peti potest, ut *hic & l. is qui se liti obtulit*, insr. *h. tit.* Ratio dubitandi erat, quod bona fides non patitur, ut idem bis exigatur; *l. bona fides 57. de R. J. l. si quis dolo, §. 1. de re judicat.* Ergo si is, qui se liti obtulit, damnatus sit, videbatur idem non posse peti a possessore, ne actor idem iterum consequatur. Ratio decidendi est, quod si is, qui se liti obtulit quasi possessor, condemnatus sit, & litis æstimationem præstiterit, hoc casu videtur non posse quidem res peti a possessore, ne idem bis præstetur, quia qui litis æstimationem præstitit, emisse videtur: litis æstimatio pro emptione est; *l. 3.* insr. *pro emptor.* sed quod solvit is, qui se liti obtulit, non liberat possessorem, quia proprii deli-

cti pœnam sustinet ; *l. 1. §. plane , de tutel. & rat. distrah.* Sed & si is , qui se liti obtulit , nondum solverit judicatum , vel non solvendo sit , eo omisso , res peti potest a possessore , ne inani judicio immoretur , vel si malit , rescisso priori judicio , actio datur in possessorem ; *l. qui ex parte , de interrogat. in jur. fac.*

L. 8.

SI fundum ex æquis partibus mihi tecum communem , tu & Titius possideatis pro indiviso scilicet , ut recte notat Accurs. non ab utrisque , id est a singulis quadrantes petere debeo , sed a Titio , qui non sit dominus , semissem , a te nihil petere possum , quia tu semissem tuum tantum possides pro indiviso. Aliud dicendum est si fundum mihi tecum communem , tu & Titius pro regionibus divisum possideatis , nam tunc sine dubio a te & Titio partes fundi petere debeo , quoties enim fundus communis certis regionibus divisus possidetur , necesse est in his aliquam meam esse , & ideo tu quoque a Titio quadrantem petere debes. Et hæc distinctio neque in re mobili locum habet , nam res mobilis dividi non potest , divisio corrumpit eam , navem si dividas perdas , ut ait Cascellius Jurisconsultus apud Macrob. 2. *Saturn. 6.* neque in hereditatis petitione , quia hereditatis petitio consistit in jure non in corporibus hereditariis ; *l. hereditas , supr. de petit. hered. l. bonorum 208. de V. S.* Hereditas est nomen juris , non recipit divisionem , licet res hereditariæ dividantur . Et hoc est quod dicitur, hereditas pro diviso possideri non potest , quia consistit in jure , non in singulis corporibus ; *d. l. bonorum.*

L. 9.

† Lex ista desideratur . Adde *l. ult. ff. eod. tit. l. 1. C. ubi in rem actio, l. unic. C. ubi de possess. agi.*

ACtio in rem seu vindicatio soli domino competit ; *l. in rem , h. tit. l. doce ancillam , C. eod.* & datur adversus possessorem ; *l. is qui destinavit , l. † adversus possessorem , l. qui petitorio ,* infr. *h. tit. l. ult. C. ubi in rem act.* etiam adversus quemlibet possessorem ; *l. actionum , de oblig. & act.* ex quacumque causa , quocumque titulo possideat , etiam adversus depositarium, commodatarium , conductorem , vel missum in possessionem legatorum servandorum causa , vel dotis ventrisve nomine , vel ob non præstitam cautionem damni infecti . Ratio dubitandi erat , quod depositarius , commodatarius , conductor , missus in possessionem dotis ventrisve nomine , vel ob non præstitam cautionem damni infecti , non possident , sed tantum in possessione sunt , non sunt possessores , sed detentores . Ergo videbatur non esse conveniendos actione in rem tamquam possessores . Tamen actio in rem datur adversus quemlibet possessorem & detentorem , qui tenet , & habet restituendi facultatem , ut est in calce *h. l.* Actio in rem datur adversus possessorem , unde dictum est possessionem parere actionem in rem adversario ; *l. pignoris ,* infr. *de pignorib. l. unic. C. de alien. judic. mut. caus. fact.* & in rem actio dicitur nasci ex præsenti possessione ; *l. non alias , §. † sed si postulatur ,* supr. *de judic.* ideo ne lusorium & inane sit judicium in rem , officium judicis dati & addicti judicio vindicationis est inspicere ante omnia , an reus conventus possideat . Nec ad rem pertinet , id est non quæritur ex qua causa possideat , quia actio in rem datur contra quolibet titulo possidentem , ut *hic & l. cogi , C. h. tit.* Actio in rem datur adversus possessorem , ubi enim probavi rem meam esse , reus condemnatur rem restituere , nisi tueatur se aliqua exceptione , puta exceptione doli , de qua in *l. vindicantem , & l.† 73. in fin.* infr. *de evict. l.* †† *3. C. de act. empt.* quorumdam maxime Pegasi sententia fuit , actionem in rem dari tantum adversus possessorem , qui proprie possidet sibi & suo nomine , & qui potest conveniri interdicto *uti possidetis , vel utrubi* , nec enim aliis dantur

†† V. si facit. Et v. etiam *l. 14. in fin. C. de rei vindic.*

tur hæc interdicta, quam iis, qui vere possident, sed tamen Ulpiani sententia verior est, hac actione teneri non solum verum possessorem, sed etiam quemlibet detentorem, quia habet rei restituendæ facultatem. Quod videtur Justinianus porrexisse ad possessorem rerum mobilium; *nov. 69. cap. 1.* Cujac. *9. obs. 33.*

L. 10.

ACtio in rem datur adversus possessorem, sive res sit mobilis, sive immobilis: si res immobilis petatur, non alibi restitui potest, quam ubi sita est; *l. 2. C. quand. & quib. quart. pars debetur:* si mobilis res petatur, ibi restituenda est, aut ubi posita est, aut ubi agitur, ex *h. l. & l. ult. C. ubi in rem act.* Si bonæ fidei possessor sit is, cum quo agitur, electio actoris est, ut res restituatur ubi posita est, vel ubi agitur, id est ubi reus domicilium habet; *d. l. ult.* Sed res restituenda est sumptibus actoris, extra cibaria, qui in iter vel navigationem faciendi sunt, puta si servus mittendus sit eo loci, ubi res petitur, ad rem restituendam, sumptus itineris præstantur, præter cibaria, quæ per singulos dies præstantur servo, quia etiam domi præstanda erant: si agatur quoque actione ad exhibendum rem, exhiberi oportet periculo & sumptibus actoris; *l. sed & si, §. quo autem loco, ad exhib. l. si in Asia, §. 1. deposit.*

L. 11.

SI agatur actione in rem adversus bonæ fidei possessorem, rei mobilis nomine, res restituenda est, aut ubi sita est, aut si maluerit actor ubi agitur, periculo & sumptibus actoris; *l. prox.* supr. Quod si post litem contestatam judicium translatum sit ad alium judicem, ut fit interdum per evocationem Principis vel majoris judicis; *l. judicium solvitur, de judic.* res restituenda est ubi judicatur, periculo & sumptibus actoris: sed tunc possessor tenetur cavere, datis fidejussoribus, de re restituenda, sumptibus tamen & periculo actoris §. † 2. *inst. de offic. judic.*

L. 12.

SI vero malæ fidei possessor, qui rem de qua convenitur actione in rem, alio loco nactus est, idem statui debet, ut si malæ fidei possessor, qui rem petitam alio loco nactus est, quam ubi petitur, & cujus electio est eam reddere ubi res est, vel ubi petitur, non teneatur eam reddere, nisi periculo & sumptibus actoris. Si vero malæ fidei possessor ab eo loco, ubi lis contestata est, eam subtractam alio loco transtulerit, illic restituere debet unde subtraxit sumptibus suis. Credendus est enim alio transtulisse dolo, ut tanto difficiliorem faceret exhibitionem & vindicationem; *l. sed etsi, §. 1. ad exhib. l. si in Asia, §. 1. deposit.*

L. 13.

SI res petatur actione in rem, non solum res restitui debet, verum etsi deterior facta sit, judex datus rationem deteriorationis habere debet, ejus scilicet, quæ contigerit post litem contestatam culpa possessoris; *l. qui petitorio, infr. h. tit.* quia non videtur restitui res quæ deterior redditur, nisi id quod interest præstetur; *l. 3. §. 1. infr. commod.* Si deterior facta sit post litem contestatam, finge hominem debilitatum verberibus vel vulnere, ratio id est æstimatio deteriorationis per judicem habebitur, quamquam & eo nomine possessor possit conveniri actione legis Aquiliæ, unde judex datus non alias damnum, id est deteriorationem, æstimare debet, quam si remittatur actio legis Aquiliæ, & petitor caveat se non usurum actione legis Aquiliæ. Et si super-

flua videtur remissio actionis legis Aquiliæ, & cautionis de non agendo hac actione, quia electa una actione, alia consumitur; *l. qui servum*, infr. *de oblig. & act.* & qui egit actione in rem, si postea agat actione legis Aquiliæ, repellitur exceptione doli mali, ne bis idem consequatur; *d. l. qui servum*, tamen non inutilis est cautio, ut possit committi stipulatio, etiam si de facto nullo jure agatur propter sumptus, & quamvis officio judicis possit consuli ratione sumptuum, tamen ei commodius est, ut actione munitus sit, quam tantum officio judicis, quia, ut ait Accurs. *hic*, actio durat etiam post sententiam, non etiam officium judicis; *l. qui per collusionem*, §. 1. infr. *de act. empt. l.* 4. *C. deposit.*

L. 14.

QUoties plures actiones concurrunt, una electa, alia consumitur; *l. qui servum*, infr. *de oblig. & act.* quod si res petatur, & deterior facta sit post litem contestatam, puta homo debilitatus, si maluerit actor agere actione legis Aquiliæ, possessor absolvendus est a vindicatione. Si res petita deterior facta sit dolo & culpa possessoris, electio est actoris, non ut triplum consequatur, puta simplum, id est rem vindicatione, & duplum actione legis Aquiliæ, quæ actio adversus inficiantem est in duplum, sed ut rem tantum consequatur vindicatione, vel duplum actione legis Aquiliæ, si ea agatur adversus inficiantem.

L. 15.

SI possessor conventus actione in rem de homine, puta Sticho, deteriorem factum, puta verberatum, tradiderit, non modo tenetur actione in rem, & actione legis Aquiliæ de damno injuria dato, sed etiam actione injuriarum. Etiam in actione injuriarum damni ratio habetur; *l. dominum*, *C. de injur.* Hoc distat actio legis Aquiliæ de damno injuria dato, ab actione injuriarum, quod altera actio pertinet ad damnum culpa datum, altera vero ad contumeliam; *l. item apud Labeonem*, §. *si quis servo verberato*, *de injur.* Ut tamen actio injuriarum detur, ponendum est servum qui petebatur, fuisse verberatum in contumeliam petitoris ejusdemque domini, alioqui pro injuria servo irrogata dominus agere non posset; §. † *servis autem*, *inst. eod.*

§. *si quis rem.*

SI possessor, qui convenitur actione in rem, rem ex necessitate distraxerit, officio judicis tenetur tantum pretium restituere, quia nihil est quod imputetur ei, qui rem ex necessitate distraxit; *l. Divus*, supr. *de pet. hered. l. ait prætor*, §. *ult.* infr. *de fur. delib. l. lex quæ*, *in fin. C. de adm. tutor.* Nam etsi fructus perceptos distraxit etiam malæ fidei possessor, ne corrumpantur, æque non amplius quam pretium præstabit, ex *h.* §. quia nihil est quod imputetur ei, qui ex necessitate fructus distraxit, etiam si malæ fidei possessor fuit. Nam etsi servus petitus perierit, etiam post litem contestatam sine dolo & culpa possessoris, nihilominus tenetur promissor pretium præstare, si forte distracturus esset petitor, si forte restitutus fuisset; §. *ult.* infr. *h. l.*

§. *item si forte.*

PRædia capta ab hostibus partim distrahebantur ex præcepto Principis, partim veteranis assignabantur in præmium militiæ; *l. Lucius*, infr. *de evict.* modico possessori relicto honoris gratia, vel potius in solatium, ut colligitur

ex

ex *h.* §. de quo Cujac. 10. *obs.* 2. Si ager petitus post litis contestationem militibus assignatus sit, modico possessori relicto, hoc restituendum est, quia licet hoc relictum dicatur possessori honoris gratia, non relinquitur in gratiam personæ, sed in solatium & levamentum domini, tamquam possessori injuria ablatum, ne in totum lugeat cladem bonorum, ut proponitur *hoc loco*, & *l. in agris*, *de adqu. rer. domin.*

§. *ult.*

BOnæ fidei possessor ab initio, si res petita perierit etiam post litem contestatam, sine dolo & culpa possessoris, liberatur naturali interitu rei, nec tenetur præstare æstimationem, quia bonæ fidei possessor non debet mortalitatem præstare, aut propter metum hujus periculi temere jus suum indefensum relinquere; *l. illud*, supr. *de hered. petit.* Et depositarius, si post litem contestatam res natura sua perierit, liberatur si res æque peritura esset apud actorem, si ei res restituta esset; *l. item si* † *cum*, §. *quid si homo*, *quod met. caus. l. si plures*, in fin. *deposit.* Unus & singularis casus est, in quo bonæ fidei possessor, qui erat ab initio, si servus petitus vel animal aliud demortuum sit, post litem contestatam tenetur præstare æstimationem, si forte petitor distracturus erat si accepisset, & pretium lucraturus, ne damno pretii afficiatur, ex *h.* §. *l. qui petitorio*, §. 1. infr. *h. tit. l. si servum*, in pr. & §. *sequitur*, infr, *de V. O.* Si fundus legatus chasmate perierit post moram, heres tenetur præstare æstimationem, quia potuit legatarius fundum acceptum vendere; *l. cum res*, in fin. *de legat.* 1.

L. 16.

BOnæ fidei possessor non præstat naturalem interitum rei petitæ, si res post litem contestatam suo fato perierit, liberatur a judicio vindicationis. Mortuo homine, re perempta, quæritur an adhuc necessaria sit sententia? necessaria non est sententia quod ad rei vindicationem. Re perempta solvitur judicium quoad rei vindicationem, non potest ferri sententia de re, quæ amplius non est in rerum natura, judicium solvitur interitu rei, mors omnia solvit; *l. si servus, judicat. solv. l. ult. C. de assert. tollend.* Utique autem adhuc necessaria est sententia, propter fructus & partus ancillarum, si qui sunt, & propter stipulationem de evictione. Necessaria est sententia propter fructus & partus, Etiam homine mortuo superest petitio fructuum post litem contestatam perceptorum, itemque partuum ancillarum, si qui sunt editi. Item necessaria est sententia propter stipulationem de evictione, ut possessori committatur stipulatio & actio ex stipulatu duplæ de evictione adversus auctorem suum; *d. l. si servus*, *l. si homo*, *de re judicat.* quia actio de evictione non datur emptori, nisi re evicta per sententiam; *l. Herrennius*, in pr. §. 1. *de evict. l. emptor*, C. *eod. l.* 1. *C. ubi in rem actio*. In judicio vindicationis, etiam re perempta post litem contestatam, necessaria est sententia, per quam reus, id est possessor, absolvatur a vindicatione rei, quia possessor etiam post litem contestatam non tenetur præstare fatum, id est naturalem interitum rei, ex *h. l. init. l. illud*, supr. *de hered. petit. l. si plures*, §. 1. *deposit.* Quod dictum est, mortuo homine petito post litem contestatam, stipulationem de evictione committi, ut emptor agere possit de evictione adversus venditorem, pugnare videtur cum *l.* † *si servus*, *de evict.* sed vera est distinctio Accursii, si homo de quo agitur mortuus est antequam emptori fieret controversia dominii, stipulatio non committitur, quia nemo evicit, sed fatum, si post motam controversiam stipulatio committitur,

Cujac. 15. *obs.* 23. & 22. *obs.* 25.

§. *culpa*.

BOnæ fidei possessor non præstat naturalem interitum rei etiam post litem contestatam, nisi culpa possessoris res perierit, quia culpa imputatur, ubi præcessit casum, vel dedit causam casui; *l. qui petitorio*, §. 1. infr. *h. tit.* Culpa non intelligitur, si possessor navim petitam tempore opportuno navigationis trans mare misit, licet ea perierit, ex *h.* §. quia navis ad hoc paratur, ut naviget; *l. arboribus*, §. 1. *de usufr.* nisi minus idoneis hominibus, id est imperitis magistris seu naucleris eam commiserit, ex *h.* §. Opportunum tempus navigationis est a kalend. aprilis, usque ad kalend. octobris; *l. qui Romæ*, §. *Callimachus*, *de V. O. l.* 3. *C. de naufrag.* Veget. de re militar. lib. 4. cap. 19. *Ex die tertio iduum novembris, usque in diem sextum iduum martiarum maria clauduntur*. Quod si possessor intempestivo tempore navem navigatum miserit, & perierit, de culpa tenetur; *d. l. qui petitorio*, *l.* † *si culpa*, infr. *h. tit. l.* † *suus*, §. *puto*, *de hered. inst. l.* † *civitas*, *C. de offic. rect. prov.* Et si homo mortuus sit culpa possessoris, pro vivo habetur, ut præstetur; *l. quod si nolit*, §. *si mancipium*, *de ædil. edict.*

† v. si faciunt. Confert supr. *l.* 3. *C. de naufrag.*

L. 17. *in princ.*

SI possessor hominem, id est servum Mævii, post litem contestatam, id est acceptum judicium vindicationis cum Mævio, vendiderit Titio, & emptor hominem occiderit, tenetur pretium restituere Mævio, ex *init. h. l.* quia adhuc hominem possidere videtur, cum habeat pretium, quod est vice rei; *l. non utitur*, & *seq.* infr. *de usufruct.* Et qui post litem contestatam servum vendidit, occiso servo per emptorem, tenetur de facto emptoris, quasi de proprio facto, quia dedit occasionem cædi, vendendo servum; *l. si servum*, §. 1. infr. *de V. O.* vel alia ratione tenetur restituere pretium, quia ex re aliena locupletior factus est; *l. si eum servum*, *de reb. credit.* Quod si possessor ante litem contestatam rem vendiderit, tenetur restituere pretium actione negotiorum gestorum; *l. mater*, *C. h. tit. l. ult.* supr. *de negot. gest.*

§. *idem Julianus*.

SI possessor moram fecerit in homine reddendo, & post moram homo mortuus sit, fructuum ratio usque ad tempus rei judicatæ habenda est, ex *h.* §. Ratio dubitandi erat, quod malæ fidei possessor tenetur tantum restituere fructus, quos percepit, vel percipere potuit, & quos percipere potuisset petitor; *l. si navis*, *in fin.* infr. *h. tit.* Atqui nec ulli percepti sunt, nec percipi potuerunt, nisi usque ad diem mortis, ergo non usque ad tempus rei judicatæ præstandi sunt; *l. fructus* 33. infr. *h. tit.* Ratio decidendi est, si res petita perierit post moram vel culpa possessoris, eo usque fructuum ratio habenda est, quousque haberetur, si non periisset, ergo usque ad rei judicandæ tempus; *l. fructus* 33. infr. *h. tit.* nam de omnibus usque ad sententiam perceptis vel percipiendis judex datus pronuntiare debet, non de futuris, id est post sententiam percipiendis, ad officium judicis nihil pertinet tractatus futuri temporis; *l.* 1. §. † 2. *de usur.*

vers. † *idem Julianus*.

IN actione in rem veniunt fructus, quos possessor post litem contestatam percepit vel percipere potuit, ex natura actionis; *l. præterea*, infr. *h. tit. l.* do-

domum, *l. si fundum*, *l. certum*, *C. eod. l. videamus*, *de usur.* In actione in rem in restitutionem veniunt fructus percepti & omnis causa, id est omne illud, quod habiturus esset actor, si eo tempore reddita res illi fuisset. Omnes accessiones, puta partus ancillarum, & partuum fructus, id est partuum partus non continentur appellatione fructuum. Neque enim in fructu hominis homo esse potest; *l. vetus*, *de usufructu*, *l. in pecudum*, *de usur.* sed appellatione causae. In actione in rem, ita veniunt omnes causae, id est quidquid accessit ex causa vel occasione rei petitae, si per servum petitum, forte injuria vulneratum vel caesum, possessor adquisierit actionem legis Aquiliae, eam restituere, id est praestare seu cedere, cogendus est. Quod si possessor dolo malo desierit possidere, occiso homine per injuriam, aut pretium hominis, aut actionem, quam habet eo nomine, praestare id est cedere cogetur, utrum voluerit actor, sed & fructus, quos ab alio possessore percepit possessor, a quo forte per vim dejectus fuerat, re redintegrata cum fructibus medio tempore perceptis, nullum enim lucrum ex eo homine, de quo lis esse coeperat, possessor facere debet. Post litem contestatam omne lucrum auferendum est possessori; *l. sed & si lege*, *§. si ante*, *§. consuluit*, *de hered. petit.* Re evicta possessor fructus ejus temporis, quo homo possessus est ab eo qui evicit, restituere non debet, quia nihil est quod imputetur ei, qui fructus non percepit, vel percipere potuit, re judicio evicta. Quod dictum est possessorem, qui per servum injuria vulneratum adquisiit actionem legis Aquiliae, si conveniatur judicio vindicationis teneri eam actionem cedere, intelligi debet si post litem contestatam usucepit, quia usucapione plenum jus coepit habere, id est plenum & quiritarium dominium, litis contestatio non interrumpit usucapionem bona fide coeptam, quia in usucapione requiritur quidem bona fides ab initio, ut usucapio incipiat currere, sed ubi coepit, nihil nocet superveniens mala fides; *l. unic. §. hoc tantummodo*, *C. de usucap. transform.* in actione in rem veniunt fructus, quasi causae & accessiones: in petitione hereditatis veniunt fructus, quasi pars hereditatis, fructus augent hereditatem; *d. l. sed etsi lege*, *§. ult. cum 5. ll. seqq.* in judicio vindicationis veniebant dupli fructus ex 12. tab. *fructuum duplione damnum decidito*, qui dicuntur in jure majores fructus; *l. 6. §. † ult.* infr. *mandat. l. rescriptum*, *§. 1. de distract. pign.* ubi dixi in Tryphoninum.

L. 18.

Lite contestata non interrumpitur usucapio semel coepta, ex *h. l. & §. ult. l. prox. l. 2. §. ult. pro emptor. l. nec bona*, *C. de praescript. long. temp.* Si possessor post acceptum judicium, post litem contestatam hominem petitum usuceperit, debet eum tradere judicio vindicationis, eoque nomine de dolo cavere, periculum est enim ne interim eum pigneraverit, vel manumiserit. Lite contestata non potest fieri deterior conditio actoris, quale quid est cum petitur, tale dari debet; *l. 2. de usur. l. redhibere*, *§. 1. de aedil. edict. l. † si certe*, *§. sed si quaeratur*, *si servit. vindic.* lite contestata non interrumpitur usucapio, sed praescriptio post litem contestatam completa, non prodest possessori; *d. l. nec bona*, quia si res evincatur judicio in rem tenetur eam restituere, ex *h. l.* perinde ac si non usucepisset, & usucapio completa circumscribitur. Idque eo jure, quo placuit post litem contestatam omnem causam restituendam esse actori, id est id omne, quod habiturus esset petitor, si tempore litis contestatae res restituta esset; *l. praeterea*, infr. *h. tit.*

† L. ista deleatur.

Cujac. 22. *obs.* 26.

L. 19.

NOn tantum actori possessor, id est reus, cavere debet de dolo, id est dolo non factum si servum alienaverit, vel pigneraverit, reo etiam seu possessori cavendum his rebus recte praestari, id est indemnem eum praestari, si forte fundi nomine, puta ob vitium aedium, caverit de damno infecto, quia in judicio vindicationis utrique & actori & reo consulendum est officio judicis.

L. 20.

POssessor conventus actione in rem, tenetur restituere rem cum omni causa, id est tenetur restituere rem & fructus & id omne, quod actor habiturus esset, si res ei restituta esset eo tempore quo judicium acceptum est, ut *hic & l. Julianus, §. idem Julianus, vers. idem Julianus*, supr. *h. tit. l. videamus, §. in Faviana*, infr. *de usur. l. in condemnatione*, §. 1. *de R. J. l. illud*, *in pr. l. ancillarum*, *& seqq.* supr. *de hered. petit.* ut possessor servi alieni, qui bonae fidei possessor fuit ab initio, tenetur restituere servum petitum, & quae post acceptum judicium per eum non ex re sua adquisierit, in quo hereditates quoque & legata per eum servum adquisita continentur. Nec enim sufficit rem ipsam restitui, sed opus est ut causa rei restituatur, id est ut res restituatur cum omni causa, puta cum fructibus medio tempore perceptis, cum hereditatibus & legatis per servum adquisitis, quia etiam bonae fidei possessori auferendum est omne lucrum, quod perceptum est a die litis contestatae; *d. l. Julianus, in fin.* supr. *h. tit. l. post senatusconsultum*, supr. *de heredit. petit.* Itaque bonae fidei possessor conventus actione in rem, post litem contestatam tenetur restituere etiam partum ancillae, quamvis editus sit posteaquam matrem ejus post acceptum scilicet judicium possessor usucepit, quia mala fides, id est scientia rei alienae, superveniens non interrumpit usucapionem bona fide coeptam, quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio & cautio de dolo necessaria est, id est possessor, qui hominem petitum post acceptum judicium usucepit, rescissa usucapione tenetur restituere matrem, id est ancillam, & partum ancillae, & cavere de dolo, id est dolum malum abesse abfuturumque propter periculum, ne interim ancillam pigneraverit, vel manumiserit; *l. si post*, supr. *h. tit.* Bonae fidei possessor, quod per servum alienum adquisiit ex re sua vel ex operis servi non restituit; contra malae fidei possessor tenetur restituere quidquid per servum petitum adquisiit ex re sua vel ex operis servi; *l. 1. C. h. tit. l. qui bona fide, l. quaesitum, in fin.* infr. *de adq. rer. dom.* Bonae fidei possessor ab initio non restituit quod per servum petitum ex re sua adquisiit post litem contestatam, ex *h. l.* Bonae fidei possessor ab initio, lite contestata fit malae fidei possessor, & malae fidei possessor nihil sibi per servum petitum adquirit, ne quidem ex re sua: hoc verum est in malae fidei possessore ab initio. Bonae fidei possessor ab initio etiam post litem contestatam est favorabilior, quia ignoscendum est ei, qui noluit jus suum temere indefensum relinquere; *l. illud*, vers. *nec enim debet*, *de hered. petit.*

L. 21.

SI servus a bonae fidei possessore fugerit post litem contestatam, super judicio scilicet in rem, quaeritur an praestet periculum fugae? Paulus quaestionem solvit adhibita distinctione, si servus talis fuit, ut custodiri non deberet, quia integrae opinionis, id est famae & existimationis erat, nec erat suspectus de fuga, absolvitur possessor. Bonae fidei possessori nihil est quod imputetur, cur non custo-

custodierit servum, de quo nulla fugæ suspicio suberat: fuga servorum, qui custodiri non solebant, non præstatur a possessore, & casibus fortuitis adnumeratur; *l. in rebus, commodat. l. contractus, de R. J.* tamen si possessor interim eum usuceperit, tenetur petitori actiones suas cedere, & ejus temporis quo possedit fructus præstare, quia post litem contestatam omne lucrum auferendum est possessori; *l. Julianus, in fin.* supr. *h. tit.* quod si nondum eum usuceperit, absolvitur sine cautionibus, id est sine onere duplicis cautionis, quæ solet præstari de re persequenda, id est de servo fugitivo persequendo & revocando, & si possessionem forte nactus sit, de re restituenda cominus, id est statim, ut recte exponit Cujac. 11. *obs.* 39. Quamvis bonæ fidei possessor ab initio, servum dum est in fuga usucapit, quia litis contestatio non interrumpit usucapionem recte cœptam, & servus dum est in fuga usucapi potest, etsi enim nulla sine possessione currat usucapio; *l. sine possessione*, infr. *de usucap.* utilitatis causa receptum est, servum, qui est in fuga, animo possideri, quamdiu ab alio non possidetur, & ideo usucapi; *l.* 1. §. *per servum*, *l.* 3. §. *si servus*, *l. per eum*, §. 1. *de adqu. possess.* Quod si servus custodiendus fuit, forte quia malæ frugi erat & suspectus de fuga, vel semel a fuga revocatus erat, & a bonæ fidei possessore fugerit post litem contestatam, possessor ipsius nomine damnatur, id est tenetur rem restituere vel æstimationem præstare, quia post litem contestatam est quod ei imputetur, quod non adhibuerit custodiam. Servi malæ frugi solebant custodiri, & compede teneri; *l. & eleganter*, §. † *idem Labeo*, supr. *de dol. l. si ut certo*, §. *custodiam*, *commodat.* servi rustici agros vincti colebant, & custodiæ causa in ergastulis villarum, id est in cellis subterraneis, continebantur; Columell. *de re rustic. lib.* 1. *cap.* 8. Senec. *de benefic. libr.* 7. *cap.* 10. Idem *controvers. lib.* 5. *cap.* 4. Plin. *lib.* 18. *cap.* 3. Lucan. *libr.* 7. Brisson. 2. *antiq. cap.* 9. Ita tamen, ut si interim eum non usucepit, actor ei actionibus suis cedat ad servum fugitivum persequendum. Ubi possessor conventus actione in rem propter fugam servi absolvitur, quia fuga amisit possessionem servi sine culpa, etsi non cogitur cavere de re persequenda, tamen cavere debet si possessionem rei nactus sit de re restituenda. Et hæc fuit sententia Juliani & Pomponii, quam Paulus probavit in calce *h. l.* Bonæ fidei possessor, qui sine culpa post litem contestatam possessionem servi fuga amisit, puta quia non est ei imputanda incustodia, quia non solebat custodiri, non oneratur cautione de re persequenda, quia nimis grave esset, eum onerari cautione de re persequenda, qui culpa caret, sed non liberatur cautione de re restituenda, si quando ejus possessionem nactus sit, quia non est onerosa hujusmodi cautio. Aliud est in depositario, si absque dolo rem depositam amiserit, non tenetur cavere de re, si eam deprehenderit, reddenda; *l. si sine dolo, deposit.* at bonæ fidei possessor tenetur post litem contestatam de culpa, id est de negligentia in custodiendo servo.

L. 22.

Quod si servus petitus fugerit dolo possessoris, is tenetur actione in rem quasi possideret, ex *h. l.* quia, qui dolo desiit possidere, pro possessore habetur, dolus pro possessione est, ita ut ob eam causam juretur in litem adversus eum qui dolo desiit possidere, ac si possideret, nec vellet restituere; *l. qui restituere*, infr. *h. tit.*

L. 23.

Actio in rem, quæ speciali nomine vindicatio appellatur, duplex est, directa, & utilis: directa, ad quam pertinet *totus hic titulus*, datur ei

tantum, qui sit dominus jure gentium vel civili, ex *h. l. & l. actionum*, *de oblig. & act.* utilis datur non domino quasi domino, veluti publiciana datur ei, qui rem alienam bona fide usucapere cœpit, nondum usucepit, quasi usucepe-rit; §. *namque*, *inst. de act.* item actio in rem vectigalis seu emphiteuticaria, quæ datur vectigalis seu emphiteuticarii agri possessori, de qua *tit. si ager ve-ctigal. id est emphiteutic. pet.* vel quæ datur superficiario, qui non est dominus. Domino bonitario, ut marito in re dotali, datur directa in rem actio; *l. quamvis*, *instr. de jur. dot. l. doce ancillam*, *C.* † *de rei vindicat.* Immo maritus, licet dominium bonitarium tantum habeat, non solum potest vindicare rem dotalem, sed etiam præferendus est uxori quæ habet dominium, si ipsa quoque vindicare velit; *d. l. doce ancillam*, *l.**) *si mater*, §. *eundem*, *de except. rei judic.* Item vindicatio pignoris, quæ est actio in rem, & hypothecaria dicitur, datur non domino, puta creditori pigneratitio, si amiserit possessionem pignoris, ad avocandam possessionem rei; *l. si fundus*, §. *in vindicatione*, *& l. seq.* instr. *de pignor. l. pignoris*, *C. eod.* Actio in rem datur domino jure civili, vel jure gentium. Ratio dubitandi erat, actio in rem est actio civilis, ergo non competit nisi domino jure civili; *l. nullo*, *l. ult.* & passim, *C. h. tit.* Actio in rem directa competit domino sive sit dominus jure gentium, sive jure civili: juris civilis sunt actiones, etiam quæ nascuntur ex contractibus juris gentium, ut actio empti, venditi; *l. 2.* §. *deinde*, supr. *de orig. jur.* cum non sint comparatæ, nisi adversus rerum alienarum occupatores, violatores juris gentium, ut tractat Theophil. *init. tit. de act.*

§. *loca*.

Loca sacra vel religiosa, quasi nostra, actione in rem peti, id est vindicari, non possunt, ex *h.* §. quia nullius in dominio sunt; *l. 1.* † *in pr. vers. quod autem*, *de divis. rer.* sacra religiosa a privatis suo nomine vindicari non possunt, sed nomine ecclesiæ vindicari possunt per Episcopum vel œconomum; *l. sancimus 22. C. de SS. eccles.* Sacra vel religiosa, vel quæ sacris vel religiosis adhærent, actione in rem peti non possunt, sed tantum actione in factum, quæ est personalis; *l. qua religiosis*, instr. *h. tit.* & plerumque subsidiaria est vindicationis; *l.* † *cum autem*, instr. *h. tit.* Res sacræ vel religiosæ etiam non possunt in obligationem deduci, ne quidem in eum casum, quo sacræ vel religiosæ esse desierint, quia non est ita male ominandum, ut in eum casum incidere possint; *l. inter stipulantem*, §. † *sacram*, *de V. O.* Jus patronatus potest condici condictione ex lege; *nov.**) 123. *cap.* 3. Neque obstat quod dicitur, neminem rem suam condicere posse, id est actione in personam petere, nisi a fure; *l. ult.* instr. *usufructuar. quem. cav.* §. *sic itaque*, *inst. de act.* Sane enim non potest uti condictione si petat rem suam tamquam suam. At si omissa quæstione dominii petat rem tamquam debitam, nihil vetat quominus recte condicat.

§. *si quis rei*.

Res alienæ nostræ fiunt adjectione, si ita adjiciantur, ut partes rei nostræ fiant, & separari non possint: puta, si quis rei suæ alienam rem ita adjecerit, ut pars ejus fieret, veluti si quis statuæ suæ brachium aut pedem alienum adjecerit, aut scypho ansam vel fundum, vel candelabro sigillum, id est parvulum signum, aut mensæ pedem, dominus totius rei efficitur, vereque statuam suam & scyphum suum dicere poterit, ex *h.* §. Ea res, quæ alteri accedit accessionis loco, ei quoque cedit, & fit ejusdem domini, quasi pars rei, cui accedit; *l. quidquid*, §. *ult.* instr. *de adqu. rer. dom.* §. *si tamen* † *alienam*, *inst. de rer. divis.* res major trahit ad se minorem accessione, per præ-

prævalentiam; §. *in omnibus*, §. *item quæcumque*, infr. *h.* † *l.* Aliud est si infecto argento, alienum argentum infectum quoque addideris, hoc casu totum argentum tuum non est, sed quisque remanet dominus sui argenti; *d. l. quidquid*, *in pr.* quia infectum argentum nullam certam formam habet, quæ aliquod corpus faciat, puta statuam, vel scyphum, cujus pars & accessio dici possit, argentum illud quod addis ex alieno.

§. *sed & id quod.*

SCriptum cedit chartæ, & pictura tabulæ, licet pretiosior, ita ut quod in charta mea scribitur, aut in tabula depingitur, statim meum fiat: licet de pictura quidam contra senserint, inter quos est Caius; *l. qua ratione*, §. *litteræ*, *& seq.* infr. *de adqu. rer. dom.* propter pretium picturæ, cujus sententiam probavit Justinianus in §. *si quis in aliena*, *inst. de rer. divis.* quod ridiculum sit, picturam Apellis aut Parrhasii, in accessionem vilioris tabulæ cedere. Sed Pauli sententia, quæ continetur *h.* §. potiori ratione nititur, necessitatis scilicet ratione, quia necesse est scripturam vel picturam cedere chartæ vel tabulæ, quia sine illa esse non potest: magis dignum trahit ad se minus dignum per prævalentiam; *l. quidquid*, §. *ult.* infr. *de adqu. rer. domin.* §. *in omnibus*, infr. *h. l.*

§. *in omnibus.*

IN omnibus casibus, in quibus res mea per prævalentiam ad se trahit alienam, si meæ accedat, puta quia res mea est major vel pretiosior, accessione res adjuncta fit mea, & eam vindicare possum: quod si eam vindicem, opposita exceptione doli compellar pretium rei quæ accessit dare, ex *h.* §. Id est si rem vindicem non oblato pretio, exceptione doli repellar, nisi paratus sim pretium rei præstare, ut scilicet indemnis servetur prior dominus, cui nihil potest imputari cur dominium rei suæ amittat, simul & pretium rei, & ne alter ex ipsius damno locupletetur. Natura æquum est, me exceptione doli repelli, si vindicem rem quæ meæ accesserit, & nolim pretium ejus rei dare; *l. adeo*, §. *pen. l. qua ratione*, §. *sed non uti litteræ*, *de adqu. rer. dom.*

§. *item quæcumque.*

QUæcumque aliis juncta sive adjecta, accessionis loco cedunt, id est quæcumque aliis juncta sive adjecta sunt, ita ut accessionis loco cedant, seu quasi accessione cedant rei principali, cedunt dominio ejus, qui est dominus rei principalis; §. *si quis rei*, supr. *h. l.* eaque quamdiu cohærent rei alienæ, dominus vindicare non potest, sed ad exhibendum agere potest, ut separentur, & tunc vindicentur. Actio ad exhibendum est actio personalis, quæ est præparatoria vindicationis, quæ datur, ut res quæ non est in medio exhibeatur, vel quæ juncta vel adjecta est alteri separetur, & postea vindicetur; *l.* 3. §. *est autem*, *l. gemma*, *l. seq.* §. 1. infr. *ad exhib.* Quod si adjectio facta sit per ferruminationem, id est per confusionem, quæ fit per ferruminationem, puta si statuæ ferruminatione junctum sit brachium alienum, quod adjectum est unitate majoris partis, id est accessione, qua res unita unum corpus efficitur, cum alia cui unitur, consumitur & cedit dominio ejus qui est dominus rei principalis, & quod semel confusione alienum factum est, etiam si inde abruptum sit, ad priorem dominum redire non potest, dissoluta scilicet unione. Aliud dicendum est in eo quod applumbatum est, id est conjunctum per applumbaturam, quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: ferruminatio est, cum aliqua materia simili materiæ jungitur per similem ma- †

Cujac. † 22. *obs.* 8.

† Citatio erro-

ronca. V. eundem Cujac. tom. 1. col. 68. A. tom. 5. col 289. B. & tom. 7. col. 372. E & co..606. D.

teriam, puta ferrum ferro per ferrum, argentum argento per argentum, in utrisque ferruminatio dicitur, quod primis temporibus, cum argentum minus in usu esset, tanto frequentius ferri usus esset; *l.* 3. §. *ult. de supellect. legat.* Plumbatura non idem efficit, id est non facit confusionem, sed connexionem: plumbum sui natura aptius est ad jungendas materias dissimilis speciei. Ideoque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum neque in rem actio locum habere potest, id est, ut interpretatur Accursius, non solum si de ferruminatione agatur, sed etiam si de satis & plantatis, & naturali altis alimento, in factum actio necessaria est, quæ est actio personalis subsidiaria vindicationis; *l. quæ religiosis*, *l. cum autem*, infr. *h. tit.* Ut in corporibus, quæ ex distantibus partibus constant, singulæ partes retinent suam propriam speciem, si alia aliis adjungantur, ut singuli homines, singulæ aves, ideoque possum gregem vindicare, quamvis aries tuus sit immixtus. Sed & tu arietem vindicare potes, quia singuli retinent suam speciem, non obstante immixtione capitum, puta servorum vel ovium. Non idem dicendum est in cohærentibus corporibus, si alia aliis adjungantur, nam si statuæ meæ brachium alienæ statuæ addideris, non potest dici brachium tuum esse; *l. si statuam*, infr. *de aur. & argen. lega.* quia tota statua uno spiritu continetur, id est una elementatione, ut interpretatur Accursius, vel potius unica specie, unica forma. Statua, licet constet ex diversis partibus integrantibus, in unicam speciem & unicam formam redigitur, ex qua statua, id est unum corpus constituitur; *l. proponebatur*, supr. *de judic. l. rerum mixtura*, infr. *de usucap.*

§. *tignum.*

Tignum alienis ædibus junctum non potest vindicari, nec eo nomine agi ad exhibendum, quæ est actio personalis præparatoria vindicationis, quamdiu tignum ædibus junctum manet, propter legem 12. tab. quæ tignum solvi vetat, ex *h.* §. ne ædificia dissolvantur, atque ita ruinis urbs deformetur; §. *cum in suo*, *inst. de rer. divis. l.* 1. *de tign. junct. l.* 2. *C. de ædific. privat.* sed ex eadem lege datur actio in duplum de tigno juncto, ex *h.* §. *l. de eo*, *de don. int. vir. & uxor. l. qui res*, *in fin. de solut.* quamdiu tignum alienis ædibus junctum manet, non potest vindicari, quia tignum junctum est pars ædium, & quamdiu ædibus jungitur non possidetur, quia non spectatur amplius per se; *l. qui universas*, infr. *de adqu. possess. l. eum qui ædes*, *de usucap.* Aut tignum junctum manet, aut aliquo casu separatum est, puta diruto ædificio, si junctum manet vel junctum est mala fide, & datur tigni domino non solum actio de tigno juncto, sed etiam ad exhibendum, & rei vindicatio, non quasi contra possessorem, quia res ita juncta non possidetur, sed tamquam contra eum qui dolo desiit possidere cum mala fide junxit, ex *h.* §. *l.* 1. §. *ult. de tign. junct.* vel tignum junctum est bona fide, & cessat tam actio ad exhibendum, quam rei vindicatio, & solum agitur de tigno juncto in duplum, ex *h.* §. *l. adeo*, §. *cum in suo*, infr. *de adqu. rer. domin.* §. *cum in suo*, *inst. de rer. divis.* Cum autem tignum separatum reperitur, omnino dominus illud vindicare potest, nisi jam duplum consecutus sit per actionem de tigno juncto; *d.* §. *cum in suo*, *& d. l. adeo*, §. *cum in suo*. Nec distinguimus utrum bona aut mala fide junctum fuerit; *l.* 2. *C. h. tit.* nec utrum ædes dum tignum eis junctum fuerit usucaptæ sint, nec ne, quoniam qui ædes usucepit, non usucepit singula tigna; §. *ult. h. l. d. l. adeo*, §. *illud*, *d. l. qui universas*. Excipitur nisi donandi animo tignum suum alienis ædibus quis sciens junxerit, sic enim omnino dominium amisit, ita ut ne quidem ædificio diruto tignum possit vindicare; *d. l.* 2. Excipitur quoque nisi quis tignum alienum sciente domino ædibus suis junxerit, nam hoc quoque casu cessat lex 12. tab. cum

cum dominium tigni voluntate domini translatum sit in eum qui junxit, nisi forte aliqua ratio dominii translationem impediat, veluti quia maritus tignum uxoris suis ædibus junxit. Hoc enim casu maritus dominium tigni non adquirit, quia donatio inter virum & uxorem vetita est; *d. l. de eo*. Si tignum uxoris ædificio viri conjunctum sit, de eo non est actio in duplum de tigno juncto ex lege 12. tab. nam actio de tigno juncto, est solum de tigno furtivo; *l.* 1. *&* 2. *de tign. junct.* & furtivum non est, quod ex domini voluntate junctum esset, sed sola vindicatio competit mulieri re soluta; *d. l. de eo*. Tignum est materia lignea, cui incumbunt trabes ad sustinendas contignationes, in 12. tab. tigni appellatione continetur omne genus materiæ, quo ædificia constant; *l. tigni de V. S.* tigna sunt *des poutres*. Trabes *des soliveaux*.

§. *ult.*

SI quis ex alienis cæmentis in suo solo ædificaverit, & forte amiserit possessionem domus, domum quidem vindicare poterit, ex *h.* §. quia dominus est ædium. Quisquis est dominus soli, cui ædes cohærent, est dominus ædium, quia naturali & civili ratione superficies cedit solo; *l.* 2. infr. *de superficieb.* Ergo potest vindicare domum, licet non sit dominus cæmentorum, sed dissoluto ædificio, cæmenta resoluta prior dominus, id est dominus cæmentorum, vindicabit. Quamdiu cæmenta cohærent ædificio vindicari non possunt, quia non ut cæmenta spectantur, sed quasi universitas ædium, quæ non ad alium pertinere potest, quam ad dominum soli. Soluto ædificio, vindicatio cæmentorum competit priori domino, etiam si post tempus usucapionis, id est ædibus usucaptis a bonæ fidei emptore, dissolutum sit ædificium. Ædibus enim usucaptis, singula cæmenta non usucapiuntur, id est usucapta intelliguntur, quia eo quod ædes possidentur, singula cæmenta separatim non possidentur. Cæmenta non possidentur per se, sed cum universitate ædium; *l. qui universas*, infr. *de adqu. possess. l. eum qui ædes*, *de usucap.* At sine possessione nulla est usucapio; *l. sine possessione*, *eod. tit.*

L. 24.

IS, qui destinavit rem petere actione in rem, animadvertere debet, an aliquo interdicto possit nancisci possessionem, puta interdicto adipiscendæ, retinendæ, vel recuperandæ possessionis, quia longe commodius est, illum qui acturus est possidere, & adversarium ad onus petitoris compellere, quam alio possidente petere, ex *h.* §. In actione in rem durior est conditio actoris, quam rei seu possessoris, quia actoris est probare intentionem suam; *l. si priusquam*, infr. *de oper. nov. nunciat. l. cogi*, *C. de petit. hered.* Interim pendente lite reus conventus manet possessor, & actore non probante absolvitur, etiam si non doceat de jure suo; *l. ult. C. h. tit. l.* 4. *C. de edend.* Neque obstat, quod is, qui agit interdicto, tenetur probare possessionem, atque ita non liberatur onere actoris, cui incumbit probare jus suum, quia tenetur quidem probare possessionem, sed non tenetur probare jus, id est dominium. Difficilior est probatio dominii, quod consistit in jure, quam possessionis, quæ est magis facti, quam juris; §. † *retinendæ*, *vers. commodum*, *inst. de interdict.* Cujac. 25. *obs.* 34.

L. 25.

IS, qui sine causa se obtulit rei defensioni, cum non possideret, nec dolo fecisset quominus possideret, si actor ignoret reum non possidere, non est absolvendus, id est tenetur actione in rem tamquam possessor. Et hoc post li-

tem contestatam, id est si litem contestatus sit tamquam possessor, & post litem contestatam pœnitentia ductus neget se possidere. Cæterum ante judicium acceptum, id est ante litem contestatam, impune potest pœnitere, quia non decepit actorem, qui sine dolo dixit se possidere, cum non possideret, sed ipse deceptus est, nec videtur se liti obtulisse, qui discessit, id est a lite discessit ante litem contestatam, ex *h. l.* quia nulla est lis ante litem contestatam; *l. amplius*, infr. *rat. rem haber.* Qui se liti obtulit ante litem contestatam, impune pœnitere potest, post litem contestatam sera est pœnitentia; *l. si convenerit*, supr. *de jurisdict. l. electio*, §. *neque*, *de nox. act. l. si cum dotem*, §. *eo autem tempore*, *solut. matrimon. l. si quis stipulatus*, *de solut. l. liberum*, C. *de fidejuss.* Nemo invitus cogitur actionem sustinere, cum liberum ei sit dicere, se non possidere; *l. ult.* infr. *h. tit.* sed qui se ultro liti obtulit tamquam possessor, cum non esset, ut alteri illudat, damnandus est quasi possessor; *l. ult. si usufr. pet.* Nec ideo tamen verus possessor liberabitur, quominus actione in rem conveniri possit, ut evenit in petitione hereditatis; *l. sin autem*, §. *sed & is*, infr. *h. tit. l. nec ullam*, *alias l. etiam si*, §. *pen. in fin.* supr. *de petit. hered.* quia, qui se liti obtulit, pœnam proprii delicti sustinet, quod autem quis propter factum suum solvit, numquam alium liberat; *l. Papinianus*, infr. *mandat.* Plane, qui se liti obtulit sine dolo cum putaret se possidere, ut in *l. si a te*, §. 1. infr. *de except. rei judic.* hactenus cum eo mitius agendum est, ut non damnetur quanti actor in litem juraverit, sed ad id omne, quod actoris intererit, deceptum eum non esse; *arg. l. qui se liti obtulit*, supr. *de petit. hered.*

L. 26.

QUi se liti obtulit sine causa tamquam possessor, cum non possideret, nec dolo desiisset possidere, si ante litem contestatam pœniteat, id est fateatur se non possidere, non est condemnandus, quia non decepit actorem: sed se ipsum decepit: sed si post litem contestatam dicat se non possidere, condemnatur, quia serius pœnituit. Qui se liti obtulit tamquam possessor, cum non possideret, si se liti obtulit ignorante actore, condemnandus est, quia decepit actorem; *l. prox.* supr. quod si quis se liti obtulit tamquam possessor sciente actore, tunc absolvitur, quia actor ab alio non est deceptus, sed se ipsum decepit, ex *h. l. & l. qui se † liti obtulit*, supr. *de petit. hered.* neque enim volenti dolus infertur; *l.* 3. §. *si quis volentem*, infr. *de homin. liber. exhib. l. cum donationis*, C. *de transact.*

L. 27. in pr.

SI cum a Titio petere vellem, quem putabam possidere & qui revera possidebat, aliquis se liti obtulerit, dicens se possidere, cum non possideret, & hoc ipsum in re agenda testatione probetur, id est protestatione tunc facta testato, id est adhibitis testibus; *l. ult.* infr. *de leg. commissor. l. qui Romæ*, *in pr. &* §. *coheredes*, *de V. O.* omnino condemnandus est, id est præcise, sine distinctione ulla, an reus dixerit se possidere ante vel post litem contestatam, sciente vel ignorante actore, quia de dolo & culpa tenetur, qui se liti obtulit, ut illuderet actori, quia in eo erat ut ageret cum vero possessore; *l. pen.* supr. *de dolo.*

§. *possidere.*

IN judicio vindicationis spectanda sunt duo tempora, an reus conventus possideat, tempore litis contestatæ, vel rei judicatæ, actio in rem datur adversus

versus possessorem, quoniam ex præsenti possessione hæc actio oritur; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, supr. *de judic.* cum quæritur, an reus conventus actione in rem possideat, spectandum est tempus litis contestatæ, & tempus rei judicatæ, id est non sufficit reum possidere tempore litis contestatæ, sed & possidere debet tempore rei judicatæ, nisi ponas illum desiisse dolo possidere. Si enim reus conventus, qui possidebat tempore litis contestatæ, sine dolo possessionem amiserit, cum res judicatur absolvendus est. Idem obtinet in actione ad exhibendum, quæ est præparatoria vindicationis; *l.* 1. §. *si quis*, & *seq.* infr. *ad exhib.* & in petitione hereditatis; *l. si quo tempore*, & *l. pen.* supr. *de petit. hered.* Cujac. 22. *obs.* † 29. Ratio dubitandi erat, quale quid est cum petitur, tale dari debet; *l.* † 2. infr. *de usur.* Ergo ut quis damnetur judicio in rem, sufficit eum possidere tempore litis contestatæ, & potius spectandum tempus litis contestatæ, quam rei judicatæ. Sed aliud est quæri quid dari debeat, aliud quale, id enim tantum restituendum est, quod possidetur, & potest restitui tempore judicati, sed tamen quale fuit tempore litis contestatæ; *d. l. si quo tempore*. Quod si reus conventus, qui non possidebat tempore litis contestatæ, possedit tempore rei judicatæ, Proculi sententia est, quæ a Paulo probatur, ut omnimodo condemnetur reus, sed hoc casu in restitutione veniunt fructus, non a tempore litis contestatæ, sed ex quo possidere cœperit, non alii fructus possunt venire in restitutionem, quam qui a reo percepti sunt, vel percipi potuerunt; *l. fructus* 33. infr. *h. tit.* at nullos reus potuit percipere fructus antequam possideret, quia fructuum perceptio ex possessione est; *l. Titia*, infr. *de solut.*

§. *si homo*.

SI homo petitus, judicio vindicationis scilicet, lite contestata, (non extra judicium, ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult qui petit extra judicium; *l. amplius*, infr. *rat. rem hab.*) dolo possessoris † deterior factus sit, deinde, id est post litem contestatam, sine culpa possessoris ex alia causa mortuus sit, puta fato suo vel casu æstimatio non fiet ejus, quod deterior factus sit, quia nihil interest petitoris. In judicio in rem non fit æstimatio deteriorationis, quæ præcessit interitum, quia nihil interesse videtur actoris, quod prius servus deterior factus sit, cum æque fato vel casu periturus esset sine culpa possessoris. Sed hoc verum est quantum ad actionem in rem, quia cum actio illa spectetur ex præsenti possessione; *l. non alias*, §. *sed si* † *postulatur*, supr. *de judic.* in ea ultimus status spectatur, id est res spectatur, qualis erat tempore mortis, at hominis mortui nulla est utilitas, nulla possessio. At multum interest sane quantum ad actionem legis Aquiliæ, sublata actione in rem, superest actio legis Aquiliæ, quia in actione legis Aquiliæ habetur ratio damni præteriti, cum in ea actione res æstimetur in præteritum, quanti plurimi fuit eo anno retrorsum computando; *l. ita vulneratus*, §. 2. & passim, infr. *ad leg. Aquil. l. doli*, §. *ult.* & *l. seq.* infr. *de servo corrupt. l. quæcumque actiones*, *de oblig. & act.* Et hæc dicta sunt ex sententia Pauli, quæ juvatur hac ratione, quod non debeat bonæ fidei possessor, mortis metu, temere jus suum indefensum relinquere; *l. illud*, *vers. nec enim debet*, supr. *de petit. heredit.* Sed alia est sententia Ulpiani in *l. item si verberatum*, §. *ult.* supr. *h. tit.* ex qua si homo petitus mortuus sit post moram possessoris, sine ipsius culpa, tenetur possessor de naturali interitu, quia actoris interest hominem restitutum fuisse tempore litis contestatæ, quod petitor eum distracturus fuisset; Cujac. 27. *obs.* 20.

§. *sed & is qui*.

Actio in rem datur adversus possessorem, vel eum qui pro possessore habetur, puta adversus eum qui dolo desiit possidere, quia dolus pro possessione est; *l. qui dolo, de R. J.* Actione in rem tenetur, non modo qui possidet tempore litis contestatæ, sed & qui ante litem contestatam dolo desiit possidere, & hoc probatur exemplo actionis in rem de petitione hereditatis. Sicut enim ex SC. quod factum est de petitione hereditatis, dolus præteritus, id est qui præcessit litis contestationem, venit in petitione hereditatis, quæ est actio in rem universalis, minime absurdum est a pari & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci. Hoc argumento, qui ante litem contestatam dolo desiit possidere, tenetur speciali in rem actione, non ut restituat rem quam non possidet, sed ut condemnetur quanti actor in litem juraverit; *l. qui restituere*, infr. *h. tit. l. si* † *bona fide, de noxal. act. l.* 1. §. *hoc* † *interdictum* 42. *ne quid in loc. public.* Hoc commune est inter specialem actionem in rem seu vindicationem, & petitionem hereditatis, quod utraque est actio in rem, una specialis, altera universalis, & in utraque actione venit dolus præteritus, id est qui præcessit litem contestatam: sed hoc interest inter utramque, quod in vindicatione veniunt fructus percepti a lite contestata; *l. fructus* 33. infr. *h. tit. l. certum*, C. *eod.* in petitione hereditatis veniunt fructus percepti ante litem contestatam, si extent; *l. item veniunt*, §. 3. *vers. fructus*, *l.* † *plane*, supr. *de hered. petit.* Petitio hereditatis est bonæ fidei; *l. ult. in fin.* C. *eod. tit.* §. *actionum*, *inst. de act.* vindicatio non quidem est stricti juris, ut voluit Accurs. sed arbitraria; §. *præterea*, *eod. tit. l.* 3. §. *in his quoque judiciis*, *de usur.* Vindicatio datur contra titulo possidentem, petitio hereditatis contra non titulo possidentem, puta contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter*, & *seq.* supr. *de hered. petit. l. si post*, *in fin.* C. *eod.* vindicatio est in rem tantum, petitio hereditatis est mixta, tam in rem, quam in personam; *l. nec ullam*, alias, *l. etiam*, §. *fin. l. quod si in diem*, §. *sed & is*, *eod. tit. l. hereditatis*, *l. ult.* C. *eod.* Denique in petitione hereditatis sola denuntiatio facit malæ fidei possessorem; *d. l. item veniunt*, §. *petitam*, *l. sed & si lege*, §. *si ante*, *eod. tit.* in vindicatione vero non nisi litis contestatio; *l. si homo*, infr. *h. tit.* ut notat Accurs. *hic*

v. si facit. Et v. etiam *l.* 22. C. *de rei vind.*

§. *si per filium*.

Si per filium aut servum pater vel dominus possideat, & is sine culpa patris vel domini rei judicandæ tempore absit, ita ut pater vel dominus non possit rem restituere propter absentiam filii vel servi, qui naturaliter rem possidet, vel ei tempus dandum est ad rem restituendam, vel cavendum est de possessione restituenda cum filius vel servus, qui forte est in provincia, redierit in urbem, ex *h.* §. Interdum judicium suspenditur, si instrumenta litis sint apud eum, qui reip. causa abest; *l. interdum, de judic.* vel cavendum est, datis scilicet fidejussoribus, de restituenda possessione, ex *h.* §. cum eam reus damnatus nactus fuerit, vel nancisci potuerit. Neque obstat, quod in executione judicati si reus damnatus pecuniam non solvat, sed offerat cavere datis fidejussoribus vel pignoribus, non auditur, ne lites ex litibus nascantur; *l.* 4. §. *ait prætor, de re judic.* Si quis facultatem exhibendi non habeat, puta si servus in fuga sit, non tenetur exhibere, sed cavere debet de illo exhibendo, cum in ejus potestatem pervenerit; *l. Celsus*, §. *ult. l. de eo*, §. *si justa*, *ad exhibend.*

§. *in*

§. *in rem*.

SI possessor, id est bonæ fidei possessor, ante litem contestatam, & sic bona fide, sumptus fecerit in re aliena, domino rem suam vindicante, servat sumptus per retentionem opposita exceptione doli, ne actor locupletetur ex aliena jactura, maxime ex damno bonæ fidei possessoris, cui nihil potest imputari; *l. nam hoc naturæ, de condict. indebit. l.* † *qui injuria*, §. *ult. de furt. l. jure naturæ, de R. J.* Idem dicendum est si bonæ fidei possessor, servi nomine conventus noxali judicio & damnatus, damni æstimationem præstiterit, ne servum noxæ dederet, quia plerumque utilius est litis æstimationem pro servo solvi, quam servum ipsum noxæ dedi, domini servum vindicante, servat litis æstimationem; *l.* † *utiles*, supr. *de he edit. petit.* Idem est si bonæ fidei possessor per errorem in aliena area insulam ædificaverit, sumptus retinet, per exceptionem doli officio judicis, ut *hic*, *&* *l. sumptus*, infr. *h. tit. l. in hoc judicium*, §. 1. *vers. hoc enim casu, commun. divid. l. si in area, de condict. indebit. l.* 2. *C. h. tit.* Excipitur unus casus, si actor paratus sit pati tolli ædificium. Hoc etiam malæ fidei possessori conceditur, ut possit tollere ædificium, quod posuit in alieno solo; *d. l.* † *utiles, in fin.* Ergo, cum bonæ fidei possessoris melior conditio esse debeat, non sufficit quod petitor paratus sit pati ut tollatur ædificium, sed omnimodo sumptus reddere debet. Hoc differentiæ est inter bonæ & malæ fidei possessorem, quod malæ fidei possessori nihil amplius permittitur, quam ut tollere possit ea, quæ sine detrimento rei tolli possunt; *d. l.* † *utiles, in fin. l. Julianus, in fin.* infr. *h. tit.* nec unquam ei datur deductio impensarum, licet contra sentiat Cujac. 9. *obs. cap* 38. *&* *libr.* 10. *cap.* 1. at bonæ fidei possessori sumptus omnes regulariter redduntur, uno tantum casu excepto, si actor pauperior sit, ita ut sumptus reddere non possit, & paratus sit pati ut tollantur, quæ sine detrimento rei tolli possunt. Finge pauperem, (Pauper est, qui minus quam 50. aureos habet in bonis; *l. nonnulli*, infr. *de accus.* & hoc distat paupertas ab egestate, quod paupertas est etiam si victus vestitusque non desit, egestas est si victus vestitusque desit: inde Servius in illud 1. georgic. *Et duris urgens in rebus egestas. Paupertas honesta esse potest, egestas autem turpis est.* Senec. epist. 17. *non est quod paupertas nos a philosophia revocet, ne egestas quidem*) qui si reddere sumptus cogatur, laribus & sepulcris avitis carendum habeat; *l. in fundo*, infr. *h. tit. l.* † *si servos, in fin. de pigner. act. l. utilium, de impens. in res dotal. fact. l. impensæ*, §. 1. *de V.S.* Si vir uxori constante matrimonio aream donaverit, & uxor in ea insulam ædificaverit, & divortio soluto matrimonio, mulier repetat dotem, & maritus vindicet insulam, in judicio de dote officio judicis servat sumptus, ex *h.* §. *&* *l.* † *sed si vir*, §. *si vir uxori aream*, infr. *de donat. int. vir. & uxor.* nam in judicio de dote quærebatur olim de rebus uxori donatis, ob quas scilicet retentio dotis jure veteri permittebatur; *l. fructus*, §. *ob donationes, l. rei judicatæ*, §. 1. infr. *solut. matrimon.* quousque jus illud favore dotis sublatum est constit. Justiniani; *l. unic.* §. *taceat, C. de rei uxor. act.* Aliud est in eo, qui sciens ædificavit in alieno solo, sumptus non repetit; *l. adeo*, §. *si ex diverso*, infr. *de adquir. rer. domin.* §. *diverso*, *versic. certe, inst. de rer. divis.*

† Corrig. *qui injuriæ*, & v. si facit. Adde *l.* 6. §. 3. *de neg. gest. l.* 12. §. 1. *de distr. pign.* cum concord.

§. *ult.*

BOnæ fidei possessor, qui alienum puerum erudiit, domino vindicante non repetit sumptus, nimirum si pauper sit, ne servo careat, id est præ inopia non possit sumptus reddere, & cogatur servum vendere sumptus præstandi causa, nec potest in servo a bonæ fidei possessore erudito idem remedium ad-

hiberi, quod in area inædificata, quia eruditio est habitus animi, qui evelli & tolli non potest, perinde ac ædificium ab area; *l. in fundo, h. tit.* Neque obstat *l.* 1. *C. de infant. exposit.* qua qui infantem expositum aluit, & artificium docuit, repetit alimenta & sumptum eruditionis, quia favorabilior est qui expositum suscepit, ne pereat. Et hoc casu dominus erat locuplex, & facile potuit sumptum reddere. Et ita intellige *l.* 4. §. † *si minor*, infr. *de dol. & met. except.* si minor infantem mihi donaverit, postea eum vindicet, repellitur exceptione doli mali, nisi alimenta reddat & si quis alius probabilis in eum sumptus factus est.

L. 28. 29. 30.

BOnæ fidei possessor, qui alienum servum erudiit scientia vel artificio, puta pictorem aut librarium docuit, sumptus non repetit, si aliunde solvere non possit; *l.* 28. *l. prox.* supr. excipiuntur duo casus, qui proponuntur in *l.* 29. *& seq.* Primus est, si venalem servum habeat, & plus ex pretio consecuturus sit propter artificium, ne dominus ex jactura alterius locupletetur; *l. quod si hæ, de impens. in res dotal. fact.* Alter est, si ante judicium acceptum denuntiatum sit actori, ut sumptum solveret, & eo dissimulante opposita sit doli mali exceptio, id est si ad eam denuntiationem actor dissimulaverit paupertatem allegare, propter quam non possit sumptum reddere, & eo non allegante paupertatem, possessor sumptum repetat opposita exceptione doli mali, idque in pœnam dissimulationis; *l.* 2. *C. si alien. res pignor.* Cujac. 9. *obs.* 38.

L. 31.

IN vindicatione servi bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus a lite contestata; *l. fructus* 33. infr. *h. tit. l. certum, C. eod.* Cum de fructibus servi petiti quæritur, qui consistunt in operis, non tantum pubertas spectanda est, id est non tantum habenda est ratio operarum a tempore pubertatis, sed etiam ante pubertatem, quia etiam impuberum aliquæ operæ esse possunt, puta si sint nomenclatores, vel histriones; *l. ult. in fin.* infr. *de liberal. caus.* Impuberis aliquæ operæ esse possunt, si major infante sit, nam infantis operæ nullæ penitus esse possunt; *l. arboribus*, §. *de illo* 3. *de usufruct. l. ult.* §. 1. *de oper. serv.* cum infans ad pubertatem usque etiam quæ videt ignoret; *l.* 1. *C. de fals. monet.* Improbe tamen desiderabit prætor fructus æstimari, qui ex ejus artificio percipi potuere, quod artificium sumptu possessoris didicit, ne bonæ fidei possessor ex cura & diligentia sua damnum sentiat, ne diligentes doleant operam suam; *l.* 3. *vers. similiter, C. de alluvionib.*

L. 32.

BOnæ fidei possessor, qui alienum servum erudiit, domino servum vindicante, non deducit sumptus, ne servo carendum habeat; *l. sin autem*, §. *ult. h. tit.* quod intelligendum est si sit pauper, ita ut aliunde sumptus solvere non possit: verum si bonæ fidei possessor alienum servum artificem fecerit, id est artificium docuerit post 25. annum, ejus qui artificium didicit, impensæ factæ, id est impensæ factæ in erudiendo artifice, compensantur cum fructibus, id est operis ex servo perceptis post 25. annum, ex *h. l.* quia vix est ut operæ artificiales servi pensari debeant cum sumptibus factis in eruditione ejus ante 25. annum, quia licet impuberis aliquæ operæ esse possint; *l. ceterum*, supr. *h. tit. l. ult.* supr. *de oper. serv.* hoc intelligendum est de operis ministerialibus & officialibus: verum artificiales operæ, puta fabriles & similes vix spectari possunt ante 25. annum, & ante 25. annum compensantur tantum cum ciba-

cibariis, ex quo mirari subit Cujac. *9. obs.* 38. non advertisse hanc distinctionem operarum, cum credidit legendum post 5. annum.

L. 33.

IN actione in rem restituendi veniunt fructus, non modo percepti post litem contestatam, etiam inhoneste, puta ex lupanari, ne honesta interpretatio, non honesto quæstu lucrum possessori faciat *; l. si possessor*, supr. *de hered. petit.* sed etiam non percepti, qui honeste percipi potuerunt. In actione in rem fructus percepti etiam inhoneste omnes restituendi sunt *; l. ancillarum*, §. *ult. eod. tit.* percipiendi non veniunt in restitutionem, nisi honeste percipi potuerint. Ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, Paulus post Pomponium putat veriorem esse opinionem Trebatii existimantis, eo usque fructuum rationem habendam, quousque haberetur, si non periisset, id est usque ad rei judicandæ tempus. Eademque est sententia Juliani in *l. Julianus*, §. 1. supr. *h. tit. l.* 3. §. 1. *de usur.* mortuo homine, de quo agebatur, post moram, id est post litem contestatam, fructuum rationem habendam esse usque ad tempus rei judicatæ. Contraria est sententia Labeonis in *l. pen.* infr. *h. tit.* Is enim, mortuo homine post litem contestatam, fructus tantum usque ad tempus mortis æstimari volebat. Sed nulla est pugnantia: sententia Trebatii locum habet in *l. fructus* 33. si res petita dolo aut culpa possessoris perierit, fructus restituuntur usque ad tempus rei judicatæ, quia ubi res petita, post litem contestatam periit dolo aut culpa possessoris, perinde habetur, ac si adhuc extaret. Et homo ex stipulatu debitus, & post moram mortuus, adhuc creditur vivere *; l. si servum*, §. *sequitur*, & §. *ult.* infr. *de V. O.* Ergo fructus æstimantur usque ad tempus rei judicatæ. In *l. pen.* homo mortuus est casu & valetudine, sine dolo & culpa possessoris, unde fructus æstimantur tantum usque ad tempus mortis, quia hominis mortui nullæ sunt operæ, nulli fructus. Immo si prius homo petitus in talem valetudinem incideret, ut nullas operas præstare posset, ne quidem fructus æstimantur a tempore valetudinis, ex qua fierent operæ caducæ. Hæc lex intelligenda est de fructibus a bonæ fidei possessore perceptis post litem contestatam aut percipiendis, in quibus post litem contestatam omnes possessores pares sunt *; l. si homo*, infr. *h. tit. l. sed & si lege*, §. *si ante*, supr. *de hered. petit.* Nam malæ fidei possessor indistincte tenetur de interitu rei, etiam sine culpa sua contingente *; l. item si verberatum*, §. *ult. cum l. seq.* † *h. tit. l. illud*, supr. *de petit. heredit.* Hac ratione, si nudæ proprietatis dominus petierit nudam proprietatem scilicet, & inter moras ususfructus amissus sit, ex eo tempore, quo ususfructus rediit ad proprietatem, consolidatione scilicet, ratio fructuum habetur, sive percepti sint, sive non percepti; sufficit quod possessor eos percipere potuit ex die amissi vel finiti ususfructus.

Cujac.*) 15. *obs.* 34.

Vindicatio datur etiam domino nudæ proprietatis. Rem nostram esse dicimus, etiam cum ususfructus alienus est *; l. recte, de V. S.* Etsi proprie dominium est in re pleno jure adquisita quoad proprietatem & usumfructum *; l. suos & seq. de legat.* 3.

L. 34.

IN actione in rem restituuntur fructus percepti, vel qui percipi potuere, honeste scilicet *; l. prox.* supr. *h. tit.* Et a quo tempore percipi potuere. Si nudæ proprietatis dominus, nudam proprietatem petierit, & inter moras litis ususfructus amissus sit, & consolidatione accesserit proprietati, in judicio in rem fructus restituuntur a tempore consolidationis ususfructus cum proprietate, quia possessor ex eo tempore fructus percipere potuit. Idem est si per alluvionem pars fundo accesserit inter moras litis. In judicio in rem fructus partis, quæ accessit per alluvionem, restituuntur, a die quo alluvio accessit; nam portio, quæ per alluvionem accessit, non personæ, sed portioni, adcrescit *; l. si Titio*, §. 1. infr. *de usufruct.*

L. 35.

SI petitor, id est actor, qui petit plenam proprietatem, lite contestata usumfructum legaverit, a tempore a quo ususfructus discessit a proprietate, a quo scilicet adita est hereditas ejus, qui usumfructum legavit, fructuum ratio non est habenda, id est ab eo tempore fructuum ratio haberi non debet, quoad petitorem, quia inde nuda proprietas remanet penes petitorem, quæ nullos fructus parit, inde proprietatis nullus fructus esse aut intelligi potest *; l. videamus*, infr. *de usur.*

§. *ubi autem.*

UBi alienum fundum petii, & judex per errorem sententia sua declaravit meum esse, eodem errore & de fructibus restituendis possessorem condemnare debet, non enim debent fructus cedere lucro possessoris, qui victus est, non debet possessor habere, quod non esset habiturus, si statim, id est a tempore litis contestatæ, ex quo per litis contestationem intellexit rem esse alienam, possessionem restituisset. In rei vindicatione re etiam per errorem, id est per imperitiam judicis, adjudicata, etiam fructus restituendi sunt propter auctoritatem rerum judicatarum, quia sententia non debet claudicare *; cap. cum inter, de except.* Sententiam, per quam res restituenda est, necessario sequitur restitutio fructuum. Restitutio fructuum debet fieri cum sua causa, verbum restituere habet plenam significationem de re ipsa & fructibus *; l. restituere 35. l. ult. in fin. de V. S.* non videtur restitutus fundus, nisi plenissime restituatur cum omni sua causa *; l. præterea*, supr. *h. tit. l. videamus*, §. *in Faviana*, *de usur. l.* 3. §. 1. *commodat.* Re principali petita, in actione in rem veniunt fructus & ceteræ accessiones per consequentiam, etsi non fuerint nominatim petitæ, & veniunt in condemnatione, etsi nominatim de his judex non pronunciaverit *; l. cum fundus*, *si cert. pet. l. ædiles* 25. §. *item sciendum*, *de ædil. edict. l. præterea*, *h. tit. l. illud*, supr. *de petit. hered.* Aliud est in expensis litis, si judex super his non pronunciaverit, non potest ex intervallo super his pronunciare *; l. terminato*, C. *de fruct. & lit. expens.*

§. *petitor.*

DAmnatus judicio in rem, tenetur restituere rem, vel litis æstimationem præstare, id est quanti actor juratus litem æstimaverit *; l. qui restituere*, infr. *h. tit.* In vindicatione rei, qui litis æstimationem accepit, possessori tenetur de evictione, quia qui litis æstimationem præstitit, emptoris loco habetur; *l. si servus*, §. 2. *de evict. l. si propter res amotas*, infr. *rer. amot.* litis æstimatio est similis emptioni *; l.* † 3. *pro empt.* Tamen petitor, qui litis æstimationem accepit, possessori victo judicio in rem, non tenetur cavere de evictione, sibi enim imputare debet, qui non restituit rem, id est qui potuit restituendo rem se liberare a præstanda litis æstimatione, ex *h.* §. *l. ideoque*, *rer. amot. l. si pignori*, *famil. ercisc. l. si servus furtivus*, §. *cavere*, *de condict. furtiv.* Excipitur unus casus *l. si donatæ*, *de don. int. vir. & uxor.* si res donatæ conjugi a viro extent, nec reddantur, vindicari possunt, & si non reddantur, æstimatio facienda est justo pretio, caverique debet de evictione simpli, quanti ea res sit. Rationem reddit Papinianus, quia possidendi causam donatio præstiterat, id est, ut explicat Accurs. a donatore causam possessor habuerat.

§. *ult.*

§. *ult.*

EOrum quoque, quæ dividi non possunt sine interitu totius rei, partes vindicari possunt, ex *h.* §. Ratio dubitandi erat, quod rei, quæ est communis pro indiviso, ut sine interitu dividi non possit, nulla pars est, quæ ita sit unius, ut non sit etiam alterius; *l. illud, de rit. nuptiar.* Et qui rem vindicat, debet probare rem suam esse; *l.* † 9. *l. in rem*, supr. *h. tit. l. Quintus*, §. *argento, de aur. & argent. legat.* Et rei communis pro indiviso, quæ sine interitu dividi non potest, nulla pars vindicari potest. Ratio decidendi est, rei communis partes certæ sunt, non distinctæ inter socios, saltem juris intellectu, non divisione corporum, sive dividi res possint, sive non. Nihil ergo vetat quin possit quisque ex sociis, partem suam vindicare pro indiviso, quamquam nihil vetet, incertæ partis vindicationem dari, si justa causa intercedat; *l. quæ de tota*, §. 1. infr. *h. tit.*

L. 36.

VIndicatio seu actio in rem non datur nisi adversus possessorem, vel eum qui pro possessore habetur, puta qui dolo desiit possidere, ut *hic & l. officium*, *l. in rem*, *l. is qui destinavit*, supr. *h. tit.* igitur qui petitorio judicio, id est rei vindicatione, per quam res petitur, unde & vindicatio magis proprie est petitio quam actio; *l. actio in personam*, infr. *de oblig. & act. l. pecunia* 178. §. *actionis*, *de U. S.* ne frustra experiatur, requirere debet vel per interrogationem in jure, quam nostri vocant *réponse cathegorique*, vel per inquisitionem, an is, cum quo acturus est, possessor sit, vel dolo desiit possidere, ex *init. h. l.* Interrogatio facienda est in jure, id est apud prætorem sedentem pro tribunali, ante litem contestatam, utrum rem possideat nec ne, & interrogatus debet respondere an possideat, & quota ex parte possideat; *l. qui servum*, §. *in jure*, *de interrogat. in jur. fac.*

§. *qui in rem.*

POssessor conventus actione in rem, etiam culpæ nomine tenetur, id est non tantum doli, sed etiam culpæ nomine, forte si post litem contestatam res perierit, culpa id est negligentia possessoris, forte si per loca insidiosa servum misit, & ex ea causa periit, vel si servum alienum a se petitum in arena pugnandi causa esse concessit, ut *hic & l. item quæritur*, §. *si quis servum locat. l. si servum stipulatus fuero*, *de V. O.* vel si servum fugitivum a se petitum non custodiit, si is fugit, vel si navim a se petitam, adverso id est intempestivo tempore navigatum misit, & ex naufragio periit, ex *h.* §. Possessori imputatur, si navem navigatum misit intempestivo tempore, sicut & si minus idoneis hominibus eam commisit; *l. utique*, §. 1. supr. *h. tit.* Ratio dubitandi erat, quod possessor conventus rei vindicatione, post litem contestatam tenetur etiam de naturali interitu rei, quia forte petitor eam distracturus fuit, & ita pretium lucrifacturus, si res tempore litis contestatæ restituta esset; *l. item si verberatum*, §. *ult.* supr. *h. tit.* Ergo non est distinguendum, an culpa possessoris res perierit post litem contestatam, an fato suo aut casu citra culpam possessoris. Ratio decidendi est, (fuit illa sententia Proculi probata ab Ulpiano in *d.* §. *ult. & in l. cum res*, §. *ult. de legat.* 1. *l. si plures*, §. 1. *deposit.* quam Paulus reprobavit in *l. illud*, supr. *de hered. petit.*) quippe quia non debuit metu hujus periculi temere jus suum indefensum relinquere: uno igitur casu admittit Paulus, bonæ fidei possessorem teneri de interitu rei, si culpa præcessit casum.

L. 37,

Cujac. 10. *obs.* 1.

BOnæ fidei possessor, qui ædificavit in aliena area, in alieno solo, impensas non repetit, quia donasse videtur ; *l. adeo*, §. *pen.* infr. *de adqu. rer. domin. l. si servus*, §. *si olivam ad leg. Aquil. l. qui alienam*, *de donat.* §. *ex diverso*, *inst. de rer. divis.* nisi sint impensæ necessariæ ; *l. domum*, *C. h. tit.* Bonæ fidei possessor ab initio, puta bonæ fidei emptor, qui postea in aliena area jam sciens ædificavit, non deducit impensas per retentionem opposita exceptione doli, nec enim debuit, jam certus alienam aream esse, in ea ædificium ponere, ex *h. l.* Ratio dubitandi, quam sibi opponit Julianus, erat, quod exceptio, doli scilicet, debet prodesse de damno sollicito, & favendum est potius possessori, qui certat de damno vitando, quam petitori, qui certat de lucro captando. Ratio decidendi est, quod non debuit possessor, jam certus alienam esse aream, in ea ædificium ponere, sed hoc ei conceditur, ut sine dispendio domini areæ tollat ædificium quod posuit : quod temperamentum videtur esse Triboniani, vel audacis interpretis, alia enim est sententia ejusdem Juliani in *l. si in area*, *in fin. de condict. indebit.* etiam bonæ fidei possessorem, qui in aliena area ædificavit, nullo alio modo quam per retentionem impensas servare posse, quod utique falsum esset, saltem ex parte, si ei permittendum esset tollere ædificium. Malæ fidei possessor, qui in alieno solo ædificium posuit, impensas necessarias repetit, sed hoc tantum ei permittitur, ut utiles impensas tollat, quæ sine ipsius rei detrimento tolli possunt. Pugnare videtur l. 12. tab. ex qua tignum alienis ædibus junctum, solvi & vindicari non potest ; *l. in rem*, §. *pen. & ult.* supr. *h. tit.* ædificium tolli non potest, ne offendatur l. 12. tab. tamen idem temperamentum servatur in *l. sine herede*, §. † *item respondit* 5. *de administr. tutor.* si adolescens auctore curatore fundum Titio vendiderit, & postea in integrum restitutus sit, & interim emptor in re sua, quæ postea ei per restitutionem in integrum auferatur, sumptus voluptuarios fecerit, sumptibus voluptatis causa factis non oneratur adolescens, sed hoc tantum emptori permittendum est tollere ædificium, si tolli possit sine detrimento rei. Idem temperamentum servatur in ; *l.* † *utiles*, *in fin.* supr. *de hered. petit.* sed hi omnes loci suspicione non carent, ut recte observat Ant. Faber *hic*.

L. 38.

Cujac. 10. *obs.* 1.

BOnæ fidei possessor in fundo alieno, quem ignorans emerat a non domino, ædificavit, vel conseruit, id est vites vel arbores plantavit, quæritur an conventus actione in rem repetat impensas in rem alienam factas ? Celsus respondit, si fundus evincatur, & quæratur de repetendis impensis a bonæ fidei possessore factis, nihil certi posse constitui, sed rem relinqui arbitrio judicis. Bonus, inquit, judex varie ex personis causisque constituet, ut in *l. ult.* §. *ult.* infr. *de oblig. & act.* cum quæritur, an ex promissione salarii per epistolam facta detur actio ? Scævola respondet, ex personis causisque, eum cujus ea de re notio est æstimaturum, an actio danda sit : finge dominum locupletiorem easdem impensas facturum fuisse. Id est bonæ fidei possessor impensas in re aliena factas repetit, si dominus easdem impensas facturus fuit, si impensæ sint necessariæ & utiles, & dominus easdem impensas facturus fuit, cum omitti non possent sine periculo rei. Boni judicis est bonæ fidei possessori permittere, ut deducat impensas, quas ipse dominus facturus fuit, ne petitor ex aliena jactura locupletetur. Bonæ fidei possessor hoc casu repetit impensas in re aliena factas, non omnes omnino impensas, quæ factæ sunt, sed quatenus ex his fundus pretiosior factus est, id est quanto pluris fundus venire potest ob hujusmodi impensas

pensas, quia res tanti pluris æstimatur, quanti venire potest; *l. quod si † hæres, de impens. in res dotal. fact.* Et si plus pretio accessit, id est si propter impensam plus pretio accessit, quam impensum sit, puta si propter sumptum centum, res aucta sit pretio trecentorum, hoc casu bonæ fidei possessor non trecenta repetet, sed quod impensum est, id est centum. Et satis est bonæ fidei possessori reddi quantum ab eo impensum est, licet res longe pluris facta sit; *l. si fundum, in fin. de in rem vers.* ut utrique consulatur, bonæ fidei possessori restituta impensa, & actori si non oneretur restituere plus quam impensum est in re aliena. Quod si petitor ita pauper sit, ut si impensam restituere cogatur, rem quam petit & monumentis paternis quæ in eo sunt laris & sepulcris avitis carendum habeat. (Quod est ultimum paupertatis argumentum, si quis cogatur vendere eum fundum, in quo sunt lares, & sepulcra avita, quia vix est ut quis ultro distrahat ædes avitas, in quibus sunt monumenta paterna vel avita, propter affectum liberorum in conservandis ædibus paternis vel avitis; *l. lex quæ, C. de adm. tutor.* Plin. libr. 2. epist. † 15. *Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna.*) Hoc casu petitor propter paupertatem non cogitur reddere impensam possessori, ne re sua carendum habeat, sed bonæ fidei possessori permittitur tollere ædificium, si fieri possit sine detrimento, id est sine labefactatione fundi, in quo ædificatum est; *l. sin autem, §. ult.* supr. *h. tit. l. † domum, C. eod. l. utiles, in fin.* supr. *de hered. petit. l. sine herede, §. †. item respondit, de adm. tutor.* Ita si maritus suo sumptu ædificaverit in solo mulieris, ædificium detrahere potest sine damno mulieris, id est illæsa re mulieris; *l. Marcellus, de don. int. vir. & uxor. l. senatus, §. Marcellus, de legat.* 1. Quod si dominus paratus sit tantum dare possessori, quantum habiturus esset his rebus ablatis, fiet ei potestas, quia satis consulitur bonæ fidei possessori, quod ei præstatur, quantum habiturus esset his rebus ablatis, si eas venderet extraneo: neque malitiis esset indulgendum, id est non est audiendus possessor si malit tollendo res perdere, quam recipere quod habiturus esset his rebus ablatis & distractis: puta si tectorium, quod parietibus induxit, aut picturas corradere velit, malignitatis spiritu nihil inde laturus, nisi ut officiat, non est indulgendum malignitati, quæ auctori nihil prodest, & alteri nocet: bonæ fidei possessori permittendum est auferre ornatum quem posuit, si ejus futurum est quod abstulit; *l. pro voluptuariis,* in fin. *de impens. in res dotal. fact.* Non videtur quidquam interesse probi hominis, quod animo sævientis, nec nisi vindictam meditantis satisfactum non sit; *l. si venditor, §. 1. & seq. de serv. exportand.* Quod postremum est in *h. l.* dominus non est cogendus bonæ fidei possessori impensas etiam necessarias vel utiles reddere, si ita pauper sit, ut si eas reddere cogatur re sua carendum habeat: excipitur nisi dominus receptum fundum mox venditurus sit, cum ex venditione redacturus sit pretium, ex quo possit impensam reddere, ne alioquin ex possessoris damno locupletetur; *l. quotiens,* infr. *de jur. dot.* Impensæ, quæ fiunt ad percipiendos fructus, etiam malæ fidei possessori præstandæ sunt; *l. si a domino, §. ult.* supr. *de hered. petit.* quia fructus non intelliguntur nisi deducto sumptu, sine quo fructus non essent perventuri; *l. quod in fructus, de usur.*

Cujac. 5. obs. 26.

L. 39.

Redemptores hi sunt, qui suis cæmentis, sua materia domum vel aliud ædificium construendum vel reficiendum conducunt certa mercede, ut *hic, & l. cum quidam, §. eos qui,* infr. *de usur.* Plin. libr. 35. cap. 3. *M. Aufidius tutela Capitolii redemptor.* Idem libr. 36. cap. 2. *satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur.* Redemptores, inquam, qui suis cæmentis, sua materia ædificant in alieno solo, cæ-

menta faciunt eorum, in quorum solo ædificant, videntur enim ædificare fuis cæmentis in alieno solo animo alienandi cæmenta, & statim transferendi dominii. Conductio operis certa mercede faciendi, continet in se conductionem operarum, & venditionem cæmentorum & tignorum, quæ impenduntur in ædificio. Qui sciens ex sua materia in alieno solo ædificat, transfert dominium cæmentorum in dominum soli, in quo ædificat, quia superficies cedit solo; *l. 1. de superfic.*

§. *Julianus*, & *l.* 40.

MUlier, quæ pro alio intercedens, fundum pignori dedit, juvatur Vellejano, non solum quoad intercessionem, id est obligationem personalem ex causa intercessionis, sed etiam quoad obligationem pignoris; *l. si mulier ult. ff. ad Vellejan. l. si mulier* 22. *C. eod.* quia pignoris vel fidejussoris datio facit intercessionem; *d. l. si mulier* 22. *l. quamvis, eod. tit.* Et quamvis cessante debitore in solvendo, pignus a creditore rite & solemniter distractum sit, mulier potest vindicare pignus ab emptore. Neque obstat, quod creditor, quamvis non sit dominus pignoris, recte vendito pignore post trinam monitionem, pignoris dominium trasfert in emptorem; *tot. tit. de distract. pignor*, *l. qui a creditore*, *C. eod.* quia creditor cessante debitore in solvendo, post trinam monitionem vendito pignore, transfert in emptorem dominium quod non habet, quia creditor ipse vendidisse videtur, inspecto initio: sed hic nullum est pignus, nulla venditio pignoris, quia pignus datum est a muliere ex causa intercessionis pro alio.

L. 41.

SI quis hac lege rem emerit, ut si alius intra diem meliorem conditionem attulerit, res inempta sit, allata meliore conditione, si forte interim amiserit possessionem rei, non potest rem vindicare, quia allata meliori conditione res inempta fit, & dominium redit ad dominum, id est venditorem. Pugnare videtur *l. 3. C. de pact. int. empt. & venditor.* si quis ea lege rem vendiderit, ut reliquo pretio non soluto res inempta sit, si venditor precario rem non tradiderit, pretio non soluto ad diem, non potest rem vindicare actione in rem, sed habet tantum actionem ex empto contra emptorem, ut pretium consequatur, vel res retrotradatur: sed speciale est in pacto addictionis in diem, ut allata meliore conditione, dominium ipso jure redeat ad venditorem, vel potius dominium videtur non abscessisse a venditore, quia addictio in diem est venditio pura, quæ resolvitur sub conditione; *l. 1. & 2. de in diem addict.* Quod si pactum sit inter emptorem & venditorem, ut reliquo pretii non soluto res inempta sit, melius agitur cum emptore, reliquo non soluto ad diem, venditio non resolvitur, sed venditori datur actio ex empto, ut pretium exsolvatur. Nimis durum venditionem rescindi ob moram in solvenda parte pretii, cum detur actio ex empto ad reliquum pretii consequendum.

§. *si servus*.

SErvus vel filiusf. habens liberam peculii administrationem, potest rem peculiarem vendere, & alienatione transfertur dominium, videtur enim vendidisse ex tacita voluntate patris vel domini, hoc ipso quod a patre vel domino ei permissa fuit libera administratio peculii. Eadem est vis expressæ & tacitæ voluntatis; *l. si servus, de adqu. possess. l. si servus*, §. *locavi*, *de furt.* unde si servus vel filiusf. habens liberam administrationem peculii, rem peculiarem vendiderit, & tradiderit, si emptor post traditionem casu amiserit possessionem,

sionem, potest rem vindicare, quia emptione & traditione factus est dominus. Exinde vindicatio datur domino; *l. in rem* 23. supr. *h. tit.* Servus vel filiusf. videtur rem peculiarem vendidisse ex voluntate, ex tacito mandato domini, & si servus rem dominicam vendiderit & tradiderit ex voluntate domini, idem erit dicendum, videtur enim dominus vendidisse, cum servus vendidit ex voluntate domini, nihil est tam conveniens æquitati naturali, quam voluntatem domini, rem suam in alium transferre volentis, ratam haberi; *l. qua ratione*, §. *hæ quoque*, *de adqu. rer. domin.*

L. 42.

ACtio in rem non datur nisi adversus possessorem, qui possidet utroque tempore, litis contestatæ, & rei judicatæ; *l. fin autem*, §. *possidere*; *l. qui petitorio*, supr. *l. qui restituere*, infr. *h. tit.* cum actio in rem non nisi ex præsenti possessione nascatur; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, supr. *de judic.* Si heres possessoris conveniatur actione in rem, nomine rei quam defunctus possidebat, si ipse non possideat absolvitur judicio in rem. Sed si quid ex persona defuncti commissum sit, puta si defunctus dolo desiit possidere, omnimodo condemnatur ex dolo defuncti, ex *h. l.* quia heres præstat factum defuncti. Heres succedit in jus omne vitiumve defuncti; *l. cum heres*, infr. *de divers. & tempor. præscript.* Cum fundi possessor ante litem contestatam desiit possidere, heres non potest conveniri actione in rem, sed tantum actione in factum, quatenus ex dolo defuncti locupletior factus est; *l. cum autem*, infr. *h. tit.* At cum defunctus post litem contestatam dolo desiit possidere, heres tenetur actione in rem, quia succedit in omne vitium defuncti.

L. 43.

REligiosa sunt, quæ religiosis adhærent, puta lapides sepulcro inædificati, nec enim locus vel ager circa sepulcrum est religiosus; *l.* 4. *l. locum*, *C. de religios. & sumpt. fun.* Idcirco nec lapides sepulcro inædificati, etiam si remoti sint, vindicari possunt jure dominii, scilicet a domino, quia lapides semel sepulcro appositi, vindicari non possunt jure dominii, cum nullius in bonis sint, ut religiosi; *d. l.* 4. Sepulcrum per se emi vendi non potest, sed accedere potest emptioni prædii in quo est sepulcrum; *l. in modicis*, infr. *de contrah. empt. l.* † 5. *de sepulcr. violat.* Ambros. lib. 1. de Abraham 9. *Sæpe enim cum alienationibus possessionum venales fiunt, quæ in iisdem locis sepulturæ sunt.* Petitori autem in actione in factum extra ordinem subvenitur, ut is qui hoc fecerit, qui eos lapides removit a sepulcro, eos restituere compellatur. Actio in factum plerumque est subsidiaria vindicationis; *l. cum autem*, infr. *h. tit. l. de eo*, §. *ult. ad exhibend.* sed etsi alieni lapides sine voluntate domini sepulcro inædificati sint, & nondum destructo monumento, in hoc detracti sint, ut alibi reponerentur, poterunt a domino vindicari, quia lapides sine voluntate domini sepulcro inædificati non fiunt religiosi. Rem alienam absque consensu domini nemo religiosam facere potest; *l.* 2. §. *si usumfructum*, & §. *ult. cum l. seq. de religios. l. in tantum*, §. *religiosum*, *de divis. rer.*

† v. si probat. facit *l.*53. *de act. empt.*

L. 44.

FRuctus pendentes veniunt in rei vindicatione, id est fructus quamdiu solo cohærent veniunt in vindicatione fundi, quia pars fundi esse videntur, ex *h. l.* fructus pendentes veniunt in actione in rem quasi pars rei, vi & potestate actionis; *l.* 2. *C. de hered. petit.* Hinc si tu fructus pendentes in tuo fundo

vendideris, & emptor eos clam deportaverit non soluto pretio, furti tenetur; *l. si servus*, §. *locavi*; *infr. de furt.* Furtum de his committitur quasi rei alienæ, etenim fructus quamdiu solo cohærent, quamdiu sunt pendentes in alieno solo, eodem jure censentur, id est pro alienis habentur. Hinc etiam est, quod si jam maturis & pendentibus fructibus ager distractus sit, ad emptorem etiam fructus pertinent, nisi aliud nominatim convenerit; *l. Julianus*, §. *si fructibus*, *de act. empt. l. ult.* §. † *non solum*, *quæ in fraud. creditor*. Et in ponenda ratione legis falcidiæ fructus pendentes augent hereditatem; *l. 9. ad l. falcid.* & in fundo legato fructus pendentes sequuntur legatarium; *l. si pendentes*, *de usufruct.*

L. 45.

BOnæ fidei possessor, qui alienum hominem possidebat, cum putaret esse suum, quem post conventionem, id est post nudam conventionem seu citationem, ante litem contestatam restituit, tenetur cavere de dolo solo, de dolo præterito, de dolo qui præcessit conventionem, tenetur scilicet cavere se dolo non debilitasse vel corrupisse servum alienum, ceteri etiam de culpa tenentur, inter quos est bonæ fidei possessor ab initio, qui post litem contestatam servum alienum restituit, tenetur cavere de dolo & culpa, de eo quod dolo & culpa commissum est in servo alieno ante litem contestatam.

L. 46.

POssessor conventus actione in rem, tenetur rem restituere, vel litis æstimationem præstare; *l. qui restituere*, *infr. h. tit.* id est quanti actor juratus litem æstimaverit. Et possessor, qui litis æstimationem præstitit, fit dominus rei, cum domino enim transegisse & decidisse videtur eo pretio, quo dominus litem æstimavit, quia litis æstimatio similis est emptioni; *l. 1. & 3. infr. pro emptor.* Hinc & qui judicio vindicationis litis æstimationem accepit, re evicta possessori tenetur de evictione, quia venditoris loco habetur; *l. si servus*, §. *& ideo*, *de evict. l. si propter*, *rer. amot.*

L. 47.

Donell. lib. 4. c. 25. POssessor conventus actione in rem, & damnatus rem restituere, qui ne rem restituat litis æstimationem præstitit, præstita litis æstimatione statim fit dominus rei, quasi ex causa emptionis, quia litis æstimatio similis est emptioni. Et hoc si res præsens sit, id est si res sit in manu & potestate possessoris, sine nova traditione ei dominium adquiritur, ac si res ei tradita esset ex causa emptionis, quia voluntas domini, qui litis æstimationem accepit, pro traditione habetur; §. *nihil autem interest*, *inst. de rer. divis. l. certi condictio*, §. *ult. de reb. credit.* si res absens sit, tunc dominium transfertur in possessorem, qui litis æstimationem præstitit, cum possessionem ejus possessor nactus sit ex voluntate actoris, quia voluntas domini, qui vult adversarium, qui litis æstimationem præstitit, ejus rei nancisci possessionem, pro traditione habetur, & ideo non est alienum non aliter litem æstimari a judice, id est non aliter jusjurandum deferri a judice actori, ut rem vel litis æstimationem præstet possessor, quanti actor juratus litem æstimaverit, quam si caveat actor, quod per se non fiat possessionem ejus rei non traditum iri, id est se non facturum quominus reus, qui litis æstimationem præstiterit, nanciscatur rei possessionem, & per possessionem dominium, quia litis æstimatio transfert dominium, cum sit similis emptioni. Is, qui dolo desiit possidere, tenetur litis æstimationem præstare, ita ut non teneatur actor ei cavere de præstandis seu cedendis actionibus, quas

Cujac. 20. *obs.* 6.

quas eo nomine haberet, ne detur occasio cuilibet invito domino rapiendi rem alienam, etiam justo pretio; *l. is qui dolo*, & *seq. infr. h. tit.*

L. 48.

Bonæ fidei possessor, sumptus in prædio alieno factos ante litem contestatam, neque a donatore neque a domino repetit, per actionem scilicet a donatore, quia donator non tenetur de evictione; *l.* 2. C. *de evict.* a domino, quia non posset repetere alia actione, quam negotiorum gestorum: at non congruit actio negotiorum gestorum, quia negotium suum gerendi animum habuit, non alienum, verum sumptus servat per retentionem opposita exceptione doli, æquitatis ratione; *l. in hoc judicium*, §. 1. *infr. commun. divid. l. Paulus*, *de dol. & met. except.* nisi per errorem fundum restituerit, non deductis sumptibus, quo casu datur ei condictio possessionis, cujus retentione sumptus servare potuit: *l. qui exceptionem*, §. *si pars*, *de condict. indebit. l. si uxor filio*, *de don. int. vir. & uxor. l. heres* 21. *ad Trebell.* Sumptus a bonæ fidei possessore facti ante litem contestatam, non repetuntur per actionem, sed servantur per retentionem opposita exceptione doli, compensatione scilicet facta cum fructibus, usque ad concurrentem quantitatem: fructus percepti ante litem contestatam compensantur ipso jure cum sumptibus ad rem meliorandam factis, quia compensatio fit ipso jure, & habet vim solutionis; *l. si ambo*, infr. *de compensat. l. si constat*, C. *eod.* Lex ait, æquitatis ratione, quia jus compensationis inducitur ex æquitate sola; *l. inter tutores*, infr. *de adm. tutor. l. Stichum*, §. *naturalis*, *de solut.* Quod si sumptus a bonæ fidei possessore facti, fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant, admissa compensatione ad concurrentem usque quantitatem, superfluum, id est quod amplius est in sumptibus, quam in fructibus, id dominus restituere cogitur bonæ fidei possessori, quatenus eo sumptu prædium melius factum est. Et hoc est quod intelligitur his verbis, *meliore prædio facto*. Sumptus in re aliena a bonæ fidei possessore facti, non repetuntur per actionem, sed servantur per retentionem officio judicis. Quod si bonæ fidei possessor non utatur retentione, sibi debet imputare, qui retentionem, quam solam habebat, omiserit; *l. si in area*, *de condict. indebit.* Eadem est sententia Papiniani in *l. emptor*, infr. *h. tit.* fructus ante litem contestatam perceptos compensari cum sumptibus. Nec alia fuisse videtur sententia Modestini in *l. quod si artificem*, supr. *h. tit.* cum ait, impensas a bonæ fidei possessore factas posse compensari cum fructibus ex eo artificio perceptis, post annum 25. ejus qui artificium consecutus est. Sic de fructibus ante litem contestatam perceptis intelligendum est, quod scriptum est in *l. super empti*, C. *de evict.* impensas, quas ad meliorandam rem erogatas constiterit, habita fructuum ratione restitui debere, id est prius compensatione fructuum facta, usque ad concurrentem quantitatem. De fructibus post litem contestatam perceptis non dubitatur quin compensari possint, qui ei restitui debent, tamquam mala fide percepti; *l. præterea*, *l. si homo*, & passim, supr. *h. tit. l. sed & si lege*, §. *si ante*, supr. *de hered. petit. l.* 4. §. *post litem*, *fin. regund.* Malæ fidei possessor, non repetit sumptus in re aliena factos, puta cum sciens in alieno solo ædificavit, quia donasse videtur; *l. adeo*, §. *ex diverso*, *vers. certe*, infr. *de adqu. rer. domin. l. si servus*, §. *si olivam*, *ad leg. Aquil.*

Cujac. *ad l.* 28. *h. tit. & ro. obs.* 4.

L. 49.

Si quis in alieno solo ædificet, superficies id est ædificium cedit solo, & adquiritur domino soli; *l.* 2. *de superficieb.* quia solum est pars ædium

maxima ; *l. qui res* , §. *aream* , *de solut.* quæ trahit ad se superficiem , quæ imponitur solo.

§. *meum*.

MEum est quod ex re mea superest , cujus vindicandi jus habeo : quod ex re nostra fit, naturali ratione nostrum est ; *l. de eo* , §. *si quis* , infr. *ad exhibend.* Puta, distracto ædificio , supersunt cæmenta , lapides, & tigna , ex quibus ædes constabant , dissoluta navi , supersunt tabulæ, ex quibus navis constabat , quæ mea sunt jure dominii a me vindicari possunt, quia casus ædium, vel naufragium navis, domino nocere non debet : afflicto non est danda afflictio, *l. Divus* , *de offic. præsid.* calamitas non debet nocere domino, ita ut amittat domum & navim, & quod superest in domo & navi. Neque obstat, quod mortuo bove, qui fuerat legatus, neque corium neque cato legatario debetur ; *l. mortuo bove* ; *in pr. de legat.* 2. quia hoc verbum , non debetur, pertinet tantum ad actionem ex testamento, quæ est personalis ; non ad excludendam vindicarionem . Mortuo bove legato , neque corium neque caro peti potest actione personali , sed nihil vetat mortuo bove legato, corium & carnem vindicari, quomodo potest quilibet id quod suum est vindicare ; *l. Quintus* 27. §. *argento* , *de aur. & arg. legat.*

L. 50.

VEnditio perficitur nudo consensu ante traditionem ; §. *cum autem* , *inst. de empt. & vendit.* impletur traditione , quoad translationem dominii : venditio non transfert dominium antequam traditio secuta sit ; *l. traditio* , infr. *de adqu. rer. domin. l. traditionibus* , C. *de pact.* Hinc emptori non datur vindicatio fundi adversus extraneum possessorem, antequam ex causa emptionis traditus sit , ex *h. l.* quia ante traditionem nondum est dominus , sed tantum emptori datur actio ex empto , contra venditorem , ut res ei tradatur , & per traditionem adquiratur dominium ; *l. qui pendentem* , *l. Quintus Mucius* , infr. *de act. empt. l. pen. C. eod.* & qui servum vendidit antequam traderet, potest servum manumittere, & iterum alii eum vendendo & tradendo, dominium in eum transferre ; *l. quotiens* , C. *h. tit. l. qui tibi* , C. *de hered. vel act. vendit. l.* 3. C. *de his qui a non domin.*

§. *sed heres*.

HEres scriptus adita hereditate , etiam nondum prehensa possessione rerum hereditariarum , potest vindicare res hereditarias , actione in rem adversus possessorem , ex *h.* §. quia aditione hereditatis transfertur dominium , sine ulla corporali prehensione rerum hereditariarum ; *l.* 1. §. *Scævola* , infr. *si is qui testam. liber. esse juss. l. cum heredes* ; *in pr. de adqu. possess. l. cum miles*, *ex quib. caus. major.* Aditio hereditatis est unus ex modis legitimis adquirendi dominii ; Ulpian. in fragm. *tit.* 19. §. 19. Idem dicendum est in bonorum possessore , quia a prætore data agnitaque bonorum possessione , res hereditariæ fiunt statim in bonis possessoris ; *l.* 1. & 3. infr. *de bonor. possess.* idem in fideicommissario restituta hereditate ex Trebelliano , etiam priusquam corporalis rerum hereditariarum possessio apprehensa sit ; *l. facta* , in pr. *ad Trebell.*

L. 51.

ACtio in rem datur in possessorem ; *l. in rem* , supr. *h. tit.* & si lite contestata possessor mortuus sit ante sententiam, judicium transfertur in heredem possessoris , quia heres succedit in jus universum & locum defuncti ; *l. si is qui Romæ*, *de judic.* & in hoc judicio heres possessoris , non solum tene-

tur

tur ex dolo & culpa sua, ut *hic*, sed etiam ex dolo & culpa defuncti, quatenus ex eo locupletior factus est; *l. de eo*, §. *ult. infr. ad exhib.* quia heres succedit in omne jus & vitium defuncti; *l. cum heres*, *de divers. & tem. por. præscript. l. vitia*, C. *de adqu. possess.*

L. 52.

Actio in rem datur adversus possessorem, vel eum qui dolo desiit possidere etiam ante litem contestatam, quia dolus pro possessione est; *l. qui dolo*, *de R. J.* Si fundi possessor ante litem contestatam dolo desiit fundum possidere, heres ejus quidem non tenetur actione in rem, quia neque rem possidet, neque dolo desiit possidere, sed potest conveniri actione in factum, quæ est personalis, quatenus locupletior factus est ex ea re, id est ex re, quæ ad eum pervenit ex dolo defuncti, ex *h. l.* quia dolus defuncti non debet prodesse heredi, & turpia lucra semper heredibus extorquenda sunt; *l. 4.* † & 5. *supr. de calumniat. l.* † *sicuti*, *de R. J. l. unic.* C. *ex delict. defunct.*

L. 53.

Bonæ fidei possessor, qui bona fide fundum alienum excoluit & sevit, evicto fundo, consita id est sata tollere non potest, ex *h. l.* sed sumptus servat per retentionem fundi, quoad sumptus bona fide facti in excolendo & serendo agro reddantur; *l. sumptus*, *supr. h. tit.* Etiam prædo seu malæ fidei possessor habet fundi retentionem ob sumptus factos in fundo alieno, pro cultura & semente prædii, quia non alii fructus esse intelliguntur, quam qui supersunt deductis sumptibus factis fructuum quærendorum & colligendorum gratia; *l. si a domino*, §. *ult. supr. de hered. petit. l. quod in fructus*, *de usur.* nullus enim casus intervenire potest, qui hoc genus deductionis impediat; *l. fundus qui dotis*, *famil. ercisc.* Non dissimile est, quod si fructuarius quid inædificaverit in fundo fructuario, non potest illud tollere, neque refigere, refixa plane potest vindicare; *l. sed si quid inedificaverit*; *infr. de usufruct.* Idem in arbore radicitus eruta, & translata in alienum fundum, ubi coaluit & radices egit in eo fundo, agro cedit, nec potest vindicari a priori domino, quia ubi coaluit in alieno fundo, est pars fundi, & alia facta est, alio terræ alimento; *l. sed si meis*, §. *arbor*, *de adqu. rer. dom.*

L. 54.

Si advocatus ignorans rem esse suam, alii eam vindicanti advocationis officium præbuerit, si postea cognoverit rem ad se pertinere, non amittit dominium rei suæ, ex *h. l.* Ratio præponitur *init. h. l.* quia multum interest inter officium advocationis, & rei suæ defensionem, id est qui advocationis officium suscipit, rei suæ defensionem non abjicit, quia officium suum nemini debet esse damnosum, ut *hic*, & *l. videlicet*, *ex quib. caus. major. l. si servus*, §. *quod* † *vero*, *de furt.* Neque obstat *l. ult. supr. de inoff. testam.* ex qua si exheredatus legatario petenti legatum ex testamento, de quo tamquam inofficioso conqueri poterat, advocatus adfuit, repellitur a querela inofficiosi, quia sciens se exheredatum testamento, advocationis officium præbuit legatario petenti legatum ex testamento, nec ignoravit se exheredatum testamento, ex quo alii petenti legatum adfuit, & qui petenti legatum ex testamento, ultro nec coactus advocationem præbuit, agnovit judicium defuncti, & sufficit qualis qualis probatio testamenti, ut a querela inofficiosi quis submoveatur, quia querela inofficiosi est actio injuriarum, quæ facile remissione vel dissimulatione abole-

tur. Alia est causa tutoris, qui pupillo legatum petenti ex testamento auctoritatem præbuit, non removetur a querela inofficiosi, quia id egit ex necessitate officii; *l. si pars*, §. 1. *l. adversus*, §. 1. *de inoff. test. l. tutorem*, *de his quæ ut indign.*

L. 55.

Actio in rem datur tantum adversus possessorem; *l. in rem*, supr. *h. tit.* ideoque cuilibet liberum est evitare hoc judicium negando se possidere; *l. ult. in fin.* infr. *h. tit.* & si possessor fundi alieni ante acceptum judicium decesserit, relictis duobus heredibus, & unus ex his totum fundum possideat, quia in ejus partem venit in solidum, in divisione hereditatis, ab eo solidum vindicari potest, & solus ille in solidum condemnabitur. Neque obstat, quod actiones hereditariæ transeunt in singulos heredes pro hereditariis portionibus; *l.* 1. *C. si cert. pet. l.* 1. & 2. *C. si unus ex plur. hered. l.* 1. 2. & *ult. C. de hered. act.* quia si heredes conveniantur personalibus actionibus, tenentur pro hereditariis portionibus. Actiones personales lege 12. tab. inter heredes ipso jure divisæ sunt pro hereditariis portionibus. Actiones reales, puta vindicationes vel hypothecariæ, dantur in singulos heredes in solidum; *d. l.* 1. & 2. *C. si unus ex plurib.* Ratio diversitatis est, quod actiones hereditariæ transeunt in heredes jure hereditario quasi heredes, quia hereditas est quæ ipsos obligat; *l. sive a certis*, *de duobus reis*, ut vindicatio non datur contra heredem, quia heres est, sed quia possessor est, cum nascatur ex præsenti possessione; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, *de judic.* ergo nec quatenus heres est, sed quatenus possessor est.

L. 56.

Peculium non potest vindicari sicut grex, quia vindicatio est tantum certæ rei, & specialis, at peculium est nomen juris, est quid universale & genericum, quod continet universitatem rerum, jura, actiones, & res corporales; *l. quam Tuberonis*, §. *in peculio*, infr. *de pecul.* grex non est nomen juris, non tam jus quoddam universale significat, quam pluralitatem rerum singularum, quibus constat grex §. † *si grex*, *inst. de legat. l. grege legato*, & *seq. de legat.* 1. Neque obstat, quod hereditas licet sit nomen juris, quod consistit in jure, non in illis vel illis corporibus hereditariis; *l. in fideicommissaria*, §. *quotiens*, *) *ad Trebell.* vindicatur per hereditatis petitionem, quæ est actio in rem universalis; *l. sed etsi lege*, §. *antepen. de hered. petit.* quia hereditatis petitio jure civili inducta est, ac necessario inducenda fuit, ut vero heredi adversus eum, qui pro herede vel pro possessore possidet, aliqua actione subveniretur. Quod si peculium consistat in unico fundo, vindicari non potest, licet fundus vindicari possit, quia licet peculium consistat in unico fundo, potest aptitudine consistere in pluribus, & naturalis aptitudo potius spectanda est, quam emergentis casus qualitas, ut ratiocinatur Azo apud Accursium *hic*.

L. 57.

Actione in rem agitur adversus possessorem, vel ubi domicilium habet, vel ubi res posita est; *l. si res mobilis*, supr. *h. tit. l. ult. C. ubi in rem act. l. ult. C. de præscript. long. temp.* Si idem possessor fundi conventus sit actione in rem, diversis judiciis ejusdem fundi nomine a duobus diversis actoribus, rem suam vindicantibus, & possessor per sententiam judicis victus sit ab uno, non compellitur restituere ei qui prior vicit, nisi possessori caveat nuda cautione, vel satisdet dato fidejussore, de præstando fundo, si ab altero evincatur, ne eundem fundum duobus restituere cogatur, & ex eo duplex damnum

num tractat, ex h. l. Nihil enim est, quod imputetur ei, qui lite contestata contradictorio judicio victus est, nisi forte ei imputetur, quod a sententia judicis non appellavit; *l. ait prætor*, §. † 2. *verf. quid tamen, de minorib.* Remedio cautionis subveniri potest possessori, qui diversis judiciis convenitur actione in rem a duobus ejusdem rei nomine, sed cautius est si possessor fundi, ejusdem fundi nomine conventus a duobus diversis judiciis, apud eundem vel diversos judices, ab initio litis petat causas, id est actiones, eadem de re divisas conjungi & apud eundem judicem disceptari, quia de una & eadem re non potest disceptari diversis judiciis, neque apud diversos judices, ne diversæ & contrariæ sententiæ inde subsequantur, & lites multiplicentur; *l.* 1. & 2. *infr. de quib. reb. ad eund. judic. eat. l. singulis, de except. rei judic.* Officio judicis incumbit, ut non aliter possessor victus victori compellatur fundum restituere, quam si possessori caveat de fundo præstando, si alter fundum evicisset, vel nuda cautione, si persona victoris suspecta non sit, vel satisdatione si sit suspecta; *l. si fidejussor*, §. *ult. supr. qui satisd. cog.* idem dicendum est si agatur petitione hereditatis, quæ est actio in rem universalis; *l. pen. de petit. hered.*

L. 58.

POssessor servi conveniebatur servi nomine diversis actionibus a diversis actoribus, ab uno scilicet per vindicationem, ab altero per noxalem actionem ob servi furtum, si utroque judicio comdemnatus esset, quærebatur quid faciendum esset? si prius servus a possessore evictus sit, ab illo qui servum vindicabat actione in rem, non aliter cogendus est eum tradere vindicanti, nisi ei caveat de indemnitate præstanda adversus alium noxali judicio agentem, nimirum quia noxale judicium etiam contra novum possessorem eundemque dominum exerceri possit, si cum priore possessore judicium acceptum non fuisset, quandoquidem noxa caput sequitur; *l. qui ex pluribus*, *l. ult.* & passim, *de noxal. act.* ac proinde nulla fit injuria petitori servum evincenti, si cogatur cavere de possessore defendendo in noxali judicio, qui si alium non defenderet, se ipsum defendere cogeretur. Quod si possessor prius victus sit noxali judicio, ab eo, qui cum eo agebat de furto servi, & servum noxæ dedisset, & deinde servus actione in rem ab eo evictus sit, non est cogendus possessor litem id est servi evicti æstimationem præstare, quod servum jam a se deditum non traderet, id est non potuit tradere, quod neque dolo, neque culpa possessoris contigerit quominus hominem traderet, neque imputandum est ei, quod servum noxæ dederit, non petita & exacta cautione, quia nihil est quod imputetur ei, qui adquievit sententiæ judicis; Cujac. *ad l.* 18. *supr. hoc tit.*

L. 59.

HAbitator vel inquilinus sive conductor alienarum ædium, vel is, cui ad tempus data vel legata est habitatio ædium, si in alienas ædes fenestras & ostia imposuerit, quæ post annum, id est post finitum tempus conductionis, a domino dempta id est refixa seu exempta sunt ædibus, quæritur an is, qui imposuit, possit ea vindicare? Julianus respondit, quæ alienis ædibus connexa essent, quamdiu juncta manerent non posse tolli, neque vindicari, quia quæ alienis ædificiis juncta sunt, eorundem ædificiorum pars sunt, neque tolli, neque vindicari possunt, quamdiu cohærent alienis ædificiis, vetante lege 12. tab.; *l. in rem*, §. *tignum*, *supr. h. tit. l.* 1. & 2. *de tign. junct.* sed si postea eadem dempta sint, in pristinam causam redeunt, id est redeunt ad priorem dominum. Nec poterit ei objici, quod donasse ea videtur, qui

qui sciens alieno ædificio imposuit, ea namque donandi præsumptio cadit in solos malæ fidei possessores; *l. adeo*, §. *ex diverso*, *versic. certe*, *de adqu. rer. dom. l. si servus*, §. *si olivam*, *ad leg. Aquil.* quos inter habitator vel inquilinus connumerandus non est, cum justum habitandi titulum habeat, nempe conductionem, vel dationem habitationis, ita ut si inquilinus sit, habeat etiam ex conducto actionem contra locatorem, per quam cogatur pati, ut ei tollere liceat; *l. sed addes*, §. *si inquilinus*, infr. *locat.* Cujac. 10. *obs.* 4.

L. 60.

INfans vel furiosus possessor rei alienæ, si eam rem perdiderit vel corruperit, id est deteriorem fecerit, non tenetur eo nomine si conveniatur actione in rem, quia ætas vel furor eum excusat a dolo & culpa, ex *h. l.* ut & si infans vel furiosus hominem occiderit, non tenetur lege Cornelia, infantem innocentia consilii, furiosum vero infelicitas fati, excusat; *l. infans*, *ad leg. Cornel. de sicar.* impune admittendum est quod per furorem alicujus accidit, ac si casus sine facto alicujus personæ accidisset; *l. ult.* infr. *de adm. tutor. l.* 5. §. *igitur injuriam*, *ad leg. Aquil.* Si furiosus matrem occiderit, de modo ejus pœna dissimulari potest, cum satis furore ipso puniatur; *l. Divus Marcus*, *de offic. præsid.* Pupillus pubertati proximus etiam mitius punitur, & modus pœnæ imponitur arbitrio judicis, quia pupillus pubertati proximus est doli & culpæ capax; *l. heredibus*, §. *ult.* & *l. seq. de* † *dol. mal. l. pupillum* 111. *de R. J.*

L. 61.

SI quis navem suam aliena materia alicujus tabulis refecerit, ejusdem navis manet: sed si eam ex alienis tabulis ædificaverit, ejus navis est cujus carina est, id est pars infima navis, ex *h. l.* Si quis navem suam ex alienis tabulis refecerit, navis refecta ex alienis tabulis ejusdem manet cujus erat navis, quia est eadem navis, cujus rei eadem species & forma remanet, eadem quoque res esse intelligitur; *l. proponebatur*, *supr. de judic.* Si quis navem ex alienis tabulis ædificaverit, ejus navis est, cujus est carina, quia carina idem est navi, quod area & solum ædificio. Navis carina est fundamentum, sine quo navis non subsistit; Plaut. in milit. glor. act. 3. sc. 3.

. . . . ubi probus est architectus,
Bene lineatam si semel carinam collocavit,
Facile esse navem facere ubi fundata, & constituta est.

Joann. Chrysostom. in psalm. 40. **) *ἐκ ἐςιν ἡ τρόπις, καὶ πῶς τὸ πλοῖον συνέςηκεν; non est carina, & quomodo consistet navigium?* Et ut superficies cedit solo; *l.* 2. infr. *de superfic.* ita & proprietas totius navis carinæ causam sequitur. Ratio dubitandi erat, quod cum quis ex aliena materia speciem novam facit, ejus res est, non qui materiæ fuit dominus, sed ejus qui speciem & formam indidit, si modo talis materia sit, quæ ad pristinam formam redigi non possit, secundum mediam sententiam erciscundorum, qui pugnantes Proculianorum & Sabinianorum sententias hac distinctione media conciliarunt; *l. adeo*, §. *cum quis*, *l. in omnibus*, *de adqu. rer. dom.* Ergo si ex meis tabulis navem tibi feceris, erit tua navis non mea, quoniam cupressus non maneret, sicut nec lana vestimento facto, sed cupresseum & laneum corpus fieret, atque ita respondit Paulus in *l. sed si meis*, *eod. tit.* Ratio decidendi hæc est, alia est ratio navis, alia ceterarum rerum ex aliena materia factarum: ejus navis est cujus carina est, quia navis initium accipit a carina, quæ est pars ima navis, & fundamentum navis, sine quo fieri & constare non potest: at ceteræ partes nullum initium seu partem habent, a qua totius

totius & plenioris formæ perfectio pendeat, ut statua, quæ uno spiritu continetur; *l. in rem*, §. *item quæcumque*, supr. *h. tit.* v. Cujac. *ad l.* 121. *de V.S.* Ant. Fabr. 6. *conject.* 15.

L. 62.

SI malæ fidei possessor navis actione in rem conveniatur, præstat omnes fructus, quos percepit vel percipere potuit, puta naulum & vecturas, ut præstat fructus, id est mercedes conductionis tabernæ & areæ, in quibus merces venum exponuntur; *l. usufructu*, §. 1. infr. *de usufruct. l. hujus*, *qui potior. in pign. l.* 3. *in quib. cauf. pign. vel hypoth.* ubi dixi. Neque contrarium est, quod malæ fidei possessor, id est heres, licet malæ fidei possessor, qui pecuniam depositam inventam in hereditate non attigit, id est fœnori non collocavit, ejus pecuniæ usuras præstare non cogitur: nam etsi vecturæ non sunt fructus naturales, sed civiles, sicut usuræ, qui non natura, id est ex re, proveniunt, sed jure, id est negotiatione, percipiuntur, tamen malæ fidei possessor vecturas navis præstat, quia non præstat periculum navis, & ei imputandum est quod navem non exercuit, id est navigatum non misit tempestivo tempore, cujus scilicet proprius usus in ea re est, ut exerceatur & naviget; *l. arboribus*, §. 1. *de usufruct.* Et malæ fidei possessori nihil est quod imputetur, quod pecuniam depositam non fœneraverit, quia sciebat periculum pecuniæ fœneratitiæ ad dantem pertinere, si forte debitor non sit solvendo. Nec malæ fidei possessor excusatur, si navem non exercuerit, cum periculum navis ad possessorem non pertineat, nisi forte intempestivo tempore eam navigatum non misit, quo casu non excusatur, si navis naufragio perierit, quia culpa præcessit casum; *l. qui petitorio*, §. *ult.* supr. *h. tit.* Malæ fidei possessor pecuniæ depositæ, quam non attigit, usuras non præstat, quia non fœneravit metu periculi nominis, quod ad eum pertineret: qua ratione tametsi mandatarius usuras debeat ejus pecuniæ, quam sub usuris credidit, cum mandatum ei esset ut mutuam daret, nullas tamen usuras debet si eam suo periculo fœneravit; *l. idemque*, §. *si mandavero*, *in fin.* infr. *mandat.* juncta *l. si unus*, §. 1. *pro soc.* Neque obstat, quod post litem contestatam possessori cuilibet, etiam bonæ fidei, omne lucrum auferendum est; *l. post senatusconsultum*, supr. *de petit. hered. l.* 1. *C. eod. l.* 1. *C. de his quib. ut indign.* hoc enim pertinet ad omne lucrum, quod hereditatis possessor quilibet ex aliena hereditate perceperit: si enim possessor usuras percepit, non tam ex hereditate & pecunia aliena, quam ex suo periculo, percepit.

§. *generaliter*.

MAlæ fidei possessor sive conveniatur petitione hereditatis, sive speciali actione in rem, præstat omnes fructus, quos percepit, etiam inhoneste, ne honesta interpretatio non honesto quæstu lucrum possessori faciat; *l. si possessor*, supr. *de petit. hered.* malæ fidei possessor præstat omnes fructus quos percepit, vel etiam quos honeste percipere potuit; *l. fructus* 33. supr. *h. tit.* præstat non modo fructus quos percepit, sed etiam quos non percepit, quos petitor percepturus esset, vel percipere potuisset, si ei possidere licuisset, ex *h.* §. id est quos petitor honeste percipere potuerit, quia in actione in rem universali vel speciali veniunt tantum fructus percepti, vel percipiendi, id est qui honeste percipi potuere; *d. l. fructus*. Quod pertinet etiam ad bonæ fidei possessorem post litem contestatam, quia incipit esse malæ fidei possessor; *l. sed & si lege*, §. *sed si ante* † *de petit. hered. l. si homo*, supr. *h. tit.* Malæ fidei possessor præstat omnes fructus quos percepit, vel quos petitor percipere potuerit, nam si petitor eos percepturus non fuit, nihil potest imputari possessori cur eos

non perceperit ; *l. cum hereditas*, supr. *de hered. petit.*

L. 63.

ACtio in rem datur in possessorem, vel in eum qui dolo desiit possidere, quia dolus pro possessione est : quod si possessor culpa, non fraude seu dolo, possessionem amiserit, quia culpa sua non potuit rem restituere, litis æstimationem præstare debet, ut ostenditur *hic*, sed non est cogendus litis æstimationem præstare, nisi actor paratus sit ei actione sua cedere, & in hoc melioris conditionis est eo, qui dolo possessionem amisit, qui non potest desiderare, ut petitor accipiendo litis æstimationem ei cedat actionibus suis ; *l. is qui dolo*, insr. *h. tit. l. mulier*, *qui potior. in pignor.* Is quoque, qui ob amissam culpam non dolo possessionem litis æstimationem præstitit, juvatur auxilio prætoris, data ei publiciana in rem actione, non solum adversus extraneum possessorem, sed & adversus dominum, qui litis æstimationem accepit, nec ille, id est dominus, qui litis æstimationem accepit, temere id est facile audiendus erit, si velit pecuniam, quam ex sententia judicis pro litis æstimatione accepit, periculo id est damno judicati seu damnati restituere. Non enim audiendus est qui petit, cujus contrarium non fuit postulaturus in contrarium eventum ; *l. pen. de solut.*

L. 64.

IN actione in rem eorum quoque, quæ usui non fructui sunt, fructus restituuntur : aliæ res sunt usui non fructui, ut vasa & vestimenta, de quibus fructus quoque debentur, id est quanti ex eorum locatione mercedis nomine percipi potest ; *l. 3. §. ult. l. videamus 19. † in pr. vers. præterea*, *de usur.* puta de vestibus scenicis, quæ locari & conduci solebant ; Plaut. in Persa : act. 1. sc. 3.

Πέτυ ornamenta? abs chorago sumito.
Dare debet : præbenda ædiles locaverunt.
Idem in trinumm. act. 4. sc. 2.
Ipse ornamenta hæc a chorago sumpsit suo periculo.

L. 65.

EMptor, qui prædium a non domino emit, id est a creditore pigneratitio, qui prædium pignori datum habebat, si conveniatur actione in rem a vero domino, tuetur se opposita exceptione doli, ne aliter domino prædium restituere cogatur, quam sortem solutam creditori, cui prædium pignori datum erat ; & usurarum medii temporis superfluum recuperaverit, id est veteres usuras, quæ creditori debitæ fuerunt ante dimissum sua pecunia pignus, quæ ab ipso solutæ fuerunt ; *l. si creditor*, *de pigner. act. l. † 2. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* & novas usuras, quæ currere cœperunt a tempore dimissi sua pecunia creditoris, id est usuras, quæ excedunt fructus perceptos, nam fructus percepti compensantur tantum cum novis usuris, quæ currere cœperunt a die dimissi sua pecunia pignoris, ad concurrentes usque quantitates, exemplo sumptuum factorum, qui etiam compensantur cum fructibus, ut *hic in fin. & l. sumptus*, supr. *h. tit.*

§. ancillam.

ANcilla non in dotem data, sed in peculium filiæ concessa, si pater testamento filiam exheredaverit, quia eam dote contentam esse voluit, peculio filiæ non legato, peculium non censetur ademptum, immo peculium filiæ prater

ter dotem legasse intelligitur, quia filia est exheredata contemplatione dotis & peculii, ex *h.* §. & *l. qui volebat, de hered. instit. l. si socer*, §. *Lucius, solut. matrimon.* Spectatur voluntas defuncti, ut in *l. Titia cum testamento*, §. *Gaius Seius, de legat.* 2. si ea, quæ in domum uxoris maritus transtulit, præcipua ad eum pertinere voluit, nihil proponi cur voluntati ipsius standum non sit. Alias ancilla, quæ non in dotem data, sed in peculium filiæ concessa est, peculio filiæ non legato, non est in patrimonio filiæ, sed vertitur in hereditatem patris, ut est in prima parte *h.* §. peculium concessum inter vivos, morte concedentis desinit esse in peculio, & redit ad hereditatem patris; *l. certum*, *C. famil. ercisc.*

L. 66.

ACtio in rem datur domino; *l. in rem* 23. supr. *h. tit. l. Quintus* 27. §. *argento, de aur. & argent. legat.* etiam ei, qui interim dominus est, licet dominium ab eo abesse possit, plerumque illa etiam, quæ a nobis abire possunt, in eo statu sunt, ac si ejus conditionis essent, ut a nobis abire non possent; *l. plerumque, de R. J.* Recte quid nostrum vindicamus, etiam si a nobis dominium abire possit, ut si libertas Sticho sub conditione, vel res sub conditione legata sit, interim heredis est vindicatio, licet ab eo dominium discessurum sit, si conditio libertatis vel legati extiterit. Cum enim quæritur, quis sit dominus, præsens status inspicitur, ne dominium sit in pendenti; *l. arboribus* §. † *Julianus*, alias, *l. si fur, de usufruct. l. de hereditate*, §. *quid autem, de castrens. pecul.* vindicatio enim, sicut nascitur ex præsenti possessione, quantum ad eum qui convenitur; *l. non alias*, §. *sed si postulatur*, supr. *de judic.* ita & ex præsenti dominio ex parte petitoris, quod & ostendit formula vindicationis, *hanc rem ex jure Quiritium meam esse ajo*, quæ verba nihil nisi præsens tempus demonstrant. Sic & actiones noxales, & aliæ, si quæ sunt, quæ non nisi contra dominum dantur, etiam contra eum dantur, qui interim dominus est, licet aliquo casu fieri possit, ut ab eo dominium abeat; *l. si quis servum, infr. de noxal. act.*

L. 67.

SI quis domum pupilli emerit a tutore, pecunia a fabro ad domus refectionem inducto inventa, quæritur ad quem pertineat, ad inventorem, an ad emptorem, an ad priorem dominum, id est pupillum a quo domus empta est? Ratio dubitandi erat, quod thesaurus fortuito inventus in alieno fundo, casu magis quam data opera, est inventoris, saltem pro parte dimidia, pro alia vero dimidia est cujus in fundo repertus fuerit; §. *thesauros, inst. de rer. divis. l. numquam, de adqu. rer. dom.* Scævola respondit, si non thesaurus fuit, sed pecunia forte perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata, nihilominus esse ejus cujus fuerat: non omnis pecunia fortuito casu inventa, de qua nemo sciebat ubi esset, est thesaurus. Thesaurus est vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria a quo deposita, ita ut dominum non habeat; *d. l. numquam*, §. 1. sed pecunia forte deperdita, vel per errorem a domino non ablata, hæc ejus manet cujus erat ab initio, quia dominium semel quæsitum, sine facto nostro non amittitur; *l. si procurator meus, de adqu. rer. dom. l. id quod nostrum, de R. J.*

L. 68.

ACtio in rem seu vindicatio est actio arbitraria, quia in ea sententiam de re restituenda præcedit arbitrium judicis, quo primum judex datus pro-

nuntiat rem petitoris esse, tum condemnat reum seu possessorem, ut rem restituat; *l. & ex diverso*, §. 1. supr. *h. tit.* & judex jubet, ut rem restituat cum omni causa & fructibus medii temporis, & si restituere jussus judici non paret per mendacium, intendens se non posse restituere, puta negans se rem possidere, si quidem habeat rem, manu militari officio judicis ab eo possessio transfertur in victorem, ex *h. l.* quod Pontifices probant; *cap. cum non ab homine*, *de judic.* Joann. Saresber. epist. 74. *Ex auctoritate canonum, si jura taliter contemnuntur, ad reprimandam malitiam manus adhibenda est militaris*. Magistratus, si opus sit, manu militari utitur, ut *hic*, quo contumacia non parentis sententiæ judicis coerceatur, vel ut latrones conquirantur; *l.* † 2. *C. de his qui latron. occult.* vel ob custodiam reorum; *l.* 1. §. *illud*, *C. de custod. reor. l.* 1. *C. de offic. milit. judic.* in executione judicati auxilium manus militaris petitur officio judicis, proposita actione competenti, multa in ea veniunt officio judicis, quæ vi & jure actionis peti non possunt; *l. qui per collusionem*, §. 1. *de* † *act. empt. l. centum, de eo quod cert. loc.* ubi res petita ablata est manu militari officio judicis, non quæritur amplius de re restituenda, quia semel restituta est, sed de restitutione fructuum omnisque causæ, id est accessionum, puta fœtuum pecoris & aliarum utilitatum, quæ sunt accessiones fructuum, condemnatio fit, quia in judicio vindicationis res restituenda est cum fructibus omnique causa; *l. præterea*, *l. Julianus*, §. 1. *vers. item Julianus*, supr. *h. tit. l. Julianus*, §. *quantum autem*, *ad exhibend.* Si vero reus non possit rem restituere, puta quia dolo fecit quominus possit rem restituere, id est dolo desiit possidere, is condemnandus est quanti actor in litem sine ulla taxatione, id est in infinitum, juraverit, ut ostenditur *hic*, *& l.* †† *ult. infr. de fidejuss.* §. †† 1. *inst. de offic. judic.* in actionibus in rem, quæ sunt arbitrariæ, & in actionibus bonæ fidei juratur in litem; *l. in* † *actionibus*, *de in lit. jurand. l. si fundus*, §. *in vindicatione*, *de pignorib.* Si vero reus nec possit restituere, nec dolo fecit quominus posset, damnandus est non pluris quam quanti res est, id est quanti re vera actoris interfuit. Hæc sententia generaliter locum habet in omnibus actionibus in rem vel in personam, vel interdictis, in quibus arbitratu judicis quid restituitur, id est restitui jubetur, id est sive agatur actione in rem, sive in personam, sive interdicto unde vi ad recuperandam possessionem, ordo & ratio hujus legis servatur, & quadruplex auxilium proponitur, nimirum rei ablatio manu militari, jusjurandum in litem, condemnatio in id quod interest, & rei vera æstimatio: sed si agatur interdicto unde vi, non juratur in infinitum, sed juramento in litem a judice modus imponitur; *l. si quando*, *C. unde vi*, *l. arbitrio*, *de dolo*, *l. videamus*, §. *pen. de in lit. jurand. l.* 3. §. *præterea* † *ff. ad exhib.* Cujac. 2. *obs.* 12.

Præter habebat manum militarem id est cohortem prætoriam rerum judicatarum exequendarum causa; *l.* 2. *C. ubi quis de curiali vel cohort.* Sic Christus, ubi damnatus est, statim traditus cohorti præsidis; Matth. 27. *Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem.* Aug. in Joann. c. 112.

†† v. si probant. Et recurre ad *l.* 2. *de in lit. jur. & l. ult.* §. *jussus*, *de accusat.* & concordant.

L. 69.

POssessor conventus actione in rem & damnatus rem restituere, si non restituat, manu militari compellitur officio judicis rem restituere: quod si dolo desiit possidere, condemnatur quanti actor in litem juraverit; *l. prox. h. tit.* qui dolo desiit possidere, etiam eo nomine punitur, quod dominus ei cavere non debet, se actionem quam habet ei cessurum, ex *h. l.* Obstat *l. in deposito*, infr. *de re judic.* ubi in actione depositi & commodati, quamvis dolo adversarii res absit, condemnato tamen succurri solet, ut ei actionibus suis dominus cedat. Verum aliud est in actione depositi & commodati, quæ sunt bonæ fidei, aliud in actione in rem, quæ est arbitraria, quæ non est stricti juris, sed propius accedit ad naturam actionum stricti juris: in judicio in rem, qui dolo desiit possidere, non potest compellere actorem, ut ei cedat actionibus suis, quia proprii doli pœnam sustinet; *l. si plures*, in fin. *de adm. tutor.*

L. 70.

QUi dolo desiit possidere, conventus actione in rem, cum non posset restituere, litis æstimationem præstitit, id est quanti actor juratus litem æstimaverit, non potest compellere petitorem, ut ei cedat actionibus suis adversus possessorem ; *l. prox. & præced.* supr. vel quasi publicianam, id est utilem actionem in rem habet adversus possessorem. Ratio dubitandi erat, quod litis æstimatio est similis emptioni ; *l.* 1. *&* 3. infr. *pro empt.* ergo videbatur publiciana vel quasi publiciana dari ei, qui litis æstimationem præstitit. Ratio decidendi est, utilis publiciana vel quasi publiciana non datur ei, qui litis æstimationem præstitit, ne ex dolo suo lucrum consequatur, ne in potestate ejus sit, si maluerit præstare litis æstimationem, quam rem restituere : nemo invitus compellitur rem suam etiam justo pretio vendere ; *l. si filiusf.* §. 1. infr. *solut. matrimon. l. non enim, rer. amotar.* Cujac. 10. *obs.* 6.

L. 71.

QUi dolo desiit possidere, & dolo fecit quominus possit restituere, tenetur quanti actor in litem juraverit ; *l. qui restituere*, supr. *h. tit.* Quod si actor nolit jurare, ut sunt quidem meticulosi & timidi ad jurandum, nimia religione usque ad superstitionem ; *l.* † *quæ sub conditione*, infr. *de condit. instit.* & malit adversarium condemnari quanti res est, mos ei gerendus est, id est audiendus est, cum ea ratione utrique parti consulatur, & religioni petitoris, qui non vult jurare, & utilitati rei, cujus interfuit, ne condemnetur quanti actor juraverit, forte ad libidinem, & ultra justam æstimationem juraturus.

L. 72.

SI a Titio fundum emeris Sempronii, & tibi traditus sit soluto pretio, deinde Titius Sempronio heres extiterit, & eundem Mævio vendiderit & tradiderit, æquius est, ut in re vindicanda tu potior sis. Ratio dubitandi erat, quod cum plures eandem rem ab eodem domino emerint, potior est, non qui prius emit, sed qui prius factus est dominus per traditionem ; *l. quotiens*, *C. h. tit.* Ergo ubi idem eandem rem duobus vendidit, videbatur potiorem esse illum, qui prius rem venditam traditam accepit a vero domino, id est ab eo qui erat dominus tempore traditionis, quia in contractibus spectandum est tempus contractus ; *l. si filiusf. de V. O.* tamen potior est ille, qui prior emit, quia res in eam causam recidit, a quo incipere potest, licet eo tempore, quo emit rem, emit a non domino, quia licet emit a non domino, habuit tamen venditorem obligatum ab initio, ut si quando contingeret eum fieri dominum, puta si domino heres extiterit, cogeretur implere venditionem, & ejus rei dominium in emptorem transferre ; *l. si quis* † *alienam*, infr. *de act. empt.* nam & si ipse venditor, qui rem alienam tibi vendidit, postquam domino heres extiterit, eam rem a te peteret, exceptione eum submoveres, id est exceptione rei venditæ & traditæ ; *l.* 1. §. 1. *de except. rei vendit. & trad.* quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio ; *l. vindicantem*, *de evict.* sed & si ipse possideret, & tu peteres actione in rem, vel actione ex empto, quæ est personalis, adversus exceptionem dominii, id est si venditor se tueretur exceptione dominii, quia eo tempore quo vendidit non erat dominus, vendidit rem alienam, & tempore conventionis erat dominus, quia domino heres extitit, dominii replicatione契ereris, id est exceptione rei venditæ & traditæ ; *l.* 2. infr. *de except. rei vend. & trad.* quia venditione & traditione rei dominium transfertur in emptorem ; *l. traditio*, *l.*

numquam nuda, *de adqu. rer. dom. l. traditionibus*, *C. de pact.* vel exceptione doli, vel in factum; *l.* 4. §. *si a Titio*, infr. *de dol. & met. except.* Hinc alienatio confirmatur ex superveniente dominio; *l. cum vir*, infr. *de usucap.* item confirmatur pignus; *l.* 3. §. *cum ex causa*, *qui potior. in pign.* quod tamen magis est de æquitate quam de jure, ut utilis pigneratitia, & hypothecaria ei detur, qui pignus accepit a non domino, postea domino effecto; *l. si Titio*, infr. *de pignor.* quamvis non sit generale, ut jus superveniens confirmet semper ea, quæ prius gesta sunt, ut constat ex *l. si* † *ante*, infr. *judic. solv.* ut recte notat Accurs. *hic in fin. l.* emptori dari publicianàm contra dominum, cum alias non detur nisi contra extraneum possessorem v. *l.* *) *pen.* infr. *h. tit.*

L. 73.

IN speciali actione in rem possessor non cogitur dicere pro qua parte ejus sit, in judicio vindicationis melior est conditio possessoris, quam petitoris, quia actore non probante intentionem, possessor etiam si nihil præstiterit, etiam si non doceat de titulo absolvitur; *l. ult.* C. *h. tit. l.* 4. C. *de edend.* Hac exceptione utebatur Philippus Comes Flandrens. adversus Philippum Augustum Regem; Guill. Brito, Philippid. lib. 2.

Jusque mihi defendit in his possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis incivile videtur.

Contra in hac actione petitoris est dicere, pro qua parte se dominum intendat, sicut enim actoris est probare se dominum esse: actio in rem seu vindicatio est quæstio dominii; *l. in rem* 23. supr. *h. tit.* ejusdem est dicere & probare, pro qua parte dominus sit, incertæ partis vindicatio non datur; *l. quæ de tota*, infr. *l. si in rem* 6. supr. *h. tit.* secus in petitione hereditatis, quæ est universalis actio in rem, quisquis convenitur, respondere cogitur, non solum an pro herede vel pro possessore possideat, sed etiam pro qua parte; *l. cogi*, *C. de petit. heredit.* quod dictum est de directa actione in rem, & in publiciana observatur, ut est in *fin. h. l.* quia publiciana est utilis actio in rem, quæ imitatur directam vindicationem, quoniam ad instar proprietatis respicit, non ad instar possessionis; *l. sed etsi* al. *l. eum qui*, §. *publiciana 6.* infr. *de publician.*

§. *superficiario*, *junctis ll.* 74. & 75.

ACtio in rem seu vindicatio directa soli domino datur: superficiatio, id est ei qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet, causa cognita a prætore datur utilis in rem actio, quæ dicitur superficiaria, si forte a domino superficie uti prohibeatur, ex *h.* §. & *dd. ll. seqq. l.* 1. *in pr.* §. *is autem*, infr. *de superfic. l.* 1. §. *ult.* & *l. seq. si ager vectig. id est emph. pet.* eidem datur interdictum de superficie. Superficiario actio in rem non datur a prætore, nisi causa cognita, ut ait Ulpian. *hic*. Superficiario, præter utilem actionem in rem, dantur & ceteræ omnes actiones utiles, quæ domino soli directæ darentur, ut utilis pigneratitia in rem & aliæ; *l. tutor*, §. *ult.* infr. *de pigner. act. l.* 3. §. *si ego*, *de nov. oper. nunc. l.* 1. §. *quia autem*, & *seqq. de superfic.*

L. 67.

IDem juris est in vindicatione partis, quod in vindicatione totius rei, & officio judicis continetur, ut ea restituantur pro modo partis, puta fructus percepti vel percipiendi, quæ simul cum ipsa parte restitui debent. Eadem est ratio partis quantum ad partem, quæ totius quoad totum, idem juris est in publi-

publiciana, quæ datur de toto, datur de parte; *l. cum sponsus*, §. *si pro parte*, infr. *de publician.*

§. *incerta.*

INcertæ partis vindicatio non datur, vindicatio est certæ rei & certæ partis; *l. si in rem 6.* supr. *h. tit.* quia actio in rem debet esse certa, ut sequatur certa sententia, uti esse debet; *tot. tit. C. de sent. quæ sine cert. quant. profer.* tamen incertæ partis vindicatio dari potest interveniente justa causa, si forte falcidiæ locus sit, propter incertam detractionem ex legatis, quæ vix apud judicem examinatur, neque enim ad hoc datus est, ut cognoscat de falcidia, de qua nec cognosci posset, nisi vocatis ceteris legatariis, & æstimatione facta totius patrimonii; *l. in quantitate*, §. 1. *ad leg. falcid.* puta si legatarius petat legatum, & dubitetur an legi falcidiæ & detractioni quartæ locus sit, justam enim ignorantiam habet legatarius, cui homo legatus est, quotam partem vindicare debeat, propter incertum detractionis faciendæ: Idem in ceteris rebus, id est in quibuscumque actionibus in rem, si sit ignorantia probabilis certæ partis, puta si peculium sit legatum, & incertum sit quid sit in peculio, quod non dum sciatur quid deducendum sit de peculio, per id quod domino debetur; *l. etsi non* † *omnes*, §. 1. *commun. divid.* In petitione hereditatis, quia est universale judicium, incerta pars vindicari potest; *l.* 1. §. *ult. l.* 3. & 4. supr. *si pars hered. pet.* si quis pondus argenti ex causa depositi petat, & de quantitate ponderis incertum sit, actoris jurijurando creditur; *l.* 1. §. *si quis argentum*, *deposit.* quod speciale est favore depositi.

L. 77.

QUædam mulier fundum non marito, id est extraneo donavit per epistolam, & eundem fundum ab eo conduxit, ex conductione quasi traditione facta brevi manu transfertur possessio, & per possessionem dominium in donatarium; *l. numquam nuda*, *de adqu. rer. dom. l. traditionibus*, *C. de pact.* & donatario competit actio in rem, quasi adquisita possessione per mulierem, quæ conduxit fundum, quasi per colonum. Conductio habet vim traditionis, uti retentio ususfructus; *l. quisquis*, *l. si quis argentum*, §. *ult. C. de donat.* Ad inducendam traditionem possessionis sufficit, quod donatarius, tempore donationis per epistolam factæ, fuisset in eo agro, & si conductio non intercessisset, quia possessio habet vim traditionis; Cujac. *) 19. *obs.* 24.

L. 78.

BOnæ fidei possessor fructus percipiendo suos facit, id est statim atque a solo separati sunt, quoniam quoad fructus percipiendos bonæ fidei possessor pene domini loco est; *l. bonæ fidei possessor*, *de adqu. rer. domin. l. qui scit*, §. † 1. *vers. præterea*, *de usur.* bonæ fidei possessor sola perceptione fructus suos facit, percepti enim fructus intelliguntur statim atque a solo separati sunt, veluti si uvæ olivæ testæ, nondum vinum aut oleum expressum sit, & in hoc Paulus notat sententiam Labeonis, qui existimabat bonæ fidei possessorem non restituere, id est suos facere tantum fructus coactos, id est reconditos in horreo: plus est cogere fructus quam percipere, coacti fructus dicuntur, cum perfecte coacti sunt, id est conditi in horreo, percepti, cum a solo separati sunt, sicut & colonus, qui nummis conduxit fundum, fructus suos facit statim atque a solo separati sunt; *l. si apes*, §. 1. *de furt.* Et in hoc bonæ fidei possessor plus juris habet in fructibus, quam fructuarius, bonæ fidei possessor fructus suos facit statim atque a solo separati sunt, fructuarius fructus suos facit cum

uxor. l. si servus 21. *l. qui † bona fide*, §. *tamdiu*, *de adqu. rer. domin. l. si servus testamento*, *de stipulat. serv.* §. *item † vobis adquiritur*, *inst. per quas person. cuiq. adqu.* Quare si servus evincatur a domino, bonæ fidei possessor non tenetur restituere res adquisitas per servum ex re sua, nec ex operis ipsius servi. Servus autem alienus, qui mala fide possidetur, nihil adquirit possessori, & possessor non tantum ipsum, sed & operas, id est operarum æstimationem, partus ancillæ & fœtus animalium, restituere compellitur, ex *fin. h. l. l. præterea*, *ff. h. tit.*

L. 2.

QUidquid in alieno solo ædificatur, cedit solo, id est domino soli, ex *h. l. & l. adeo*, §. *cum in suo*, *ff. de adquir. rer. dom.* Si quis in alieno solo ædificaverit, ædificium cedit solo, quod si quis ædificaverit supra alienum ædificium, quod solum contingit, superior pars ædificii cedit inferiori, ex *h. l. & l. si supra*, *ff. de adqu. rer. dom.* Quidquid in alieno solo ædificatur cedit solo, quoad in eadem causa manet: quod si ædificium fuerit dissolutum, ejus materia ad priorem dominum redit, ut *hic*, *& d. l. adeo*, §. *cum in suo*, *l. in rem*, §. *ult. ff. h. tit. l. qui res*, §. *ult. de solut.* Res facile revertitur ad pristinum statum; *l. si unus*, §. *pactus*, *& ibi gloss. supr. de pact.* dissoluto ædificio, ejus materia redit ad priorem dominum, sive bona sive mala fide ædificium extructum sit, nisi donandi animo ædificium alieno solo impositum sit, qui enim in alieno solo ædificavit donandi animo, nihil repetit etiam dissoluto ædificio, uti qui sciens indebitum solvit, non utitur condictione indebiti, quia donasse videtur; *l.* 1. *l. judex*, *l. si is qui perpetua*, *de condict. indebit.* Ædificium in alieno solo positum cedit solo, nec potest vindicari nisi soluto ædificio, hoc verum est si solo cohæret, quod si sit mobile, puta horreum constructum ex ligneis tabulis, numquam cedit solo, & potest vindicari; *l. Titius*, *ff. de adquir. rer. dom.* ubi dixi.

L. 3.

SI quis rem alienam vendiderit, emptio & venditio quidem contrahitur, sed res a domino auferri, id est vindicari potest; *l. rem alienam*, *l. † si in emptione*, §. *item si emptor*, *ff. de contrah. empt.* Et si quis rem alienam vendiderit, ignorante vel invito domino, dominium rei ab emptore vindicari potest, actione in rem etiam non oblato pretio, ut *hic & l. si mancipium*, *infr. h. tit.* ut si quis rem furtivam vendiderit, dominium rei ab emptore vindicari potest, etiam non oblato pretio, quia emptor cautius negotiari debuit; *l. incivilem*, *C. de furt.* Jo. Chrysostom. in 1. ad Cor. homil. 15. Ταῦτα δὲ οἱ τ' ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἳ τοὺς ἁρπάσαντας, καὶ ἀφελόντας, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν παρ' οἷς εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. *Hæc autem sciunt etiam leges externorum*, *quæ iis dimissis*, *qui rapuerunt*, *& abstulerunt*, *ab illis jubent petere*, *apud quos tua esse inveneris*. Ut si maritus fundum uxoris pro proprio debito, creditori scienti obligaverit, etiam consentiente muliere, mulier vel heres ejus potest vindicare fundum ab emptore, etiam non oblato pretio; *l. si sciens*, *C. ad Vellejan.* Quod si dominus postea venditionem ratam habuerit, vel alio modo proprietatem ejus amiserit, puta usucapione seu præscriptione, nullam quidem actionem in rem habet adversus † emptorem, quia mandasse videtur, sed adversus venditorem habet actionem negotiorum gestorum de pretio, ex *h. l. & l. ab uno*, *C. de negot. gest. l. in familiæ*, *C. famil. ercisc.*

L. 7.

PArtus ancillæ sequitur ventrem , id est matris conditionem , nec patris status spectatur, ex *h. l. l. 5. §. ingenui*, *l. lex naturæ* , *ff. de stat. homin. l. ult.* infr. *de liber. caus.* Hinc efficitur , quod si ancilla mea pepererit ex libero homine , tanquam dominus ancillæ partum ut proprium vindicare possum , quia partus ancillæ matris non patris sequitur conditionem . Secus in honoribus liberi patrem sequuntur ; *l. cum legitimæ* , *ff. de stat. hom. l. exemplo*, *l. nullus* 44. *C. de decur. lib.* 10.

L. 8.

Dixi ad l. 6.

L. 9.

COnstante matrimonio maritus est dominus dotis ; *l. quamvis* , *ff. de jur. dot. l. in rebus* , *C. eod.* Hinc si ancilla in dotem data sit , & constante matrimonio subrepta sit , interim ab uxore vindicari non potest, ex *h. l.* Si res dotalis subrepta sit , actio furti vel vindicatio non est mulieris ; *l. de his* , *C. de jur. dot.* Pugnare videtur *d. l. quamvis* , quamvis in bonis mariti dos sit , mulieris tamen est , & evicto fundo dotali, statim mulier ex stipulatu duplæ de evictione agere potest ; *d. l. quamvis* . Verum hoc speciale est si dos evincatur , actio de evictione datur mulieri , quia ejus maxime interest dotem non evinci , ne sit indotata . Dos evicta desinit esse dos , quod evincitur in bonis non est ; *l. quod evincitur, de R. J.* Maritus non est solus dominus dotis , mulier etiam videtur esse domina dotis , mulier est domina dotis jure naturali , inspecto initio , quia dos ab ea profecta est , & inspecto exitu , quia soluto matrimonio dos ad eam reversura est : maritus est dominus dotis jure civili , dotis datio est modus civilis adquirendi dominii , dos est in dominio viri propter onera matrimonii , quæ sustinet , hinc actio de dote , quæ est civilis, pertinet ad maritum , non ad mulierem . Et præscriptio actionis de dote constante matrimonio non currit adversus mulierem : non valenti agere non currit præscriptio ; *d. l. in rebus* .

L. 10

DOminium servorum maxime vernarum , id est eorum qui domi nati sunt, si de eo controversia mota sit , probatur non solum instrumentis emptionis , sed etiam aliis probationibus , puta testibus , vel ipsorum interrogatione, ex *h. l. & l. proprietatis* , *l. cum res* , *l. ad probationem* , *C. de probat.* Dominium servorum in subsidium probatur interrogatione ipsorum , id est quæstione per tormenta ; *l. quotiens* , *C. de quæst. l. quicumque l. cum † servum*, *C. de serv. fugitiv. l. eam quæ* , *C. de liberal. caus.* dominium servorum, maxime eorum qui domi nati sunt , probatur non solum instrumentis , sed etiam aliis quibuscumque probationibus , ne probationum copia angustetur ; *l. pen. C. de hæretic.* vix enim est ut dominium servorum, qui domi nati sunt, possit probari instrumentis , dominium aliorum servorum probari potest instrumentis emptionis , sed dominium vernarum non potest probari nisi testibus, vel, his deficientibus, ipsorum interrogatione adhibitis tormentis . Infantes expositi agnoscebantur crepundiis appositis ; Plaut. in Cistellaria , (act. 3. vers. 5. & seqq.)

Nam hic crepundia insunt, quibus cum te illa olim ad me detulit,
Quæ mihi dedit: parentes te ut cognoscant facilius.
Accipe hanc cistellam,

M. Tullius in Bruto: *nunc quoniam totum me, non nævo aliquo aut crepundiis, sed corpore omni videris, velle cognoscere.*

L. 11.

SI quis alienum agrum conseverit, vel plantas imposuerit, postquam hæ radices egerunt, sata vel plantæ solo cedunt domini, enim magis segetes vel plantas, quam hujusmodi factum, solum suum facit, id est magis solum suum facit quod satum est vel plantatum, quam factum hominis, id est satio vel plantatio: fructus non jure seminis, id est sationis causa, sed jure soli, id est dominii, percipiuntur; *l. qui scit, in pr. ff. de usur. l. in fideicommissaria, §. 2. vers. fructus autem, ad Trebell.* Quod si quis bona fide alienum fundum conseverit, vel plantas imposuerit, ei datur utilis vindicatio postquam coaluerunt, id est radices egerunt; *l. idem Pomponius*, al. *l. si frumentum*, §. 3. *ff. h. tit.* Sane si quis bona fide hoc fecerit, & a domino fundi conveniatur actione in rem, contra vindicantem dominium servat sumptus per retentionem opposita exceptione doli mali, ex *h. l. in fin. l. qua ratione in † princ. de adquir. rer. domin. l. si in area, de condict. indebit. l. Paulus, de dol. & met. except.* §. † *qua ratione, inst. de rer. divis.*

L. 12.

SI quis ancillam vendiderit & tradiderit, habita fide de pretio, venditione & traditione dominium transfertur in emptorem, & venditio semel perfecta non potest rescindi rescripto Principis, ex *h. l. & l. 3. C. de rescind. vend.* idem in donatione; *l. cum te, C. de don. ante nupt. l. si donationem, C. de revoc. donat.* Unde ut partus ancillæ editus post traditionem, ejus dominium sequitur, cujus mater eo tempore fuit, id est tempore nativitatis † non tempore conceptus, ex *h. l. & l. ult. ff. de adqu. rer. dom.* sane si pretium non probetur solutum, venditori superest actio empti & venditi in id quod interest, ut pretium consequatur, ex *h. l. & l. non idcirco, C. de contrah. empt.* in contractibus nominatis, puta in venditione, non est locus pœnitentiæ, id est contractus non rescinditur ob non impletum contractum, ob pretium non solutum, sed datur actio ad implementum, ut *hic & d. l. non idcirco, l. ea conditione, C. de rescind. vendit. l. sive apud acta, C. de transact.*

L. 13.

JUre civili possessorium cum petitorio cumulari non potest, si quæstio sit de possessione, & proprietate mancipiorum, si mancipia lateant, prius datur actio ad exhibendum, quæ est præparatoria, non modo vindicationis, verum etiam possessorii judicii; *l. 3. §. Pomponius, ff. ad exhibend.* Exhibitis mancipiis prius de possessione agendum est, ac demum, finita lite possessionis, de proprietate agitur actione in rem apud eundem judicem, ex *h. l. l. si quis, C. fin. reg. l. 1. C. de appell. l. incerti, C. de interdict. l. exitus, ff. de adqu. possess. l. si de vi, de judic.* Jure pontificio possessorium potest cumulari cum petitorio apud eundem judicem; *cap. pastoralis, de caus. possess. & propriet.* Quæstio possessionis & proprietatis ordine disceptanda est apud eundem judicem, ne continentia causæ dividatur; *l. nulli, C. de judic.*

L. 14

L. 14.

SI quis sciens a matre emerit domum filii, & a filio conveniatur actione in rem, nulla exceptione se tueri potest, nisi matri heres extiterit: quod si pro parte matri sit heres, & conveniatur actione in rem, pro qua parte heres existit, non ultra doli exceptione se tuetur: quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; *l. vindicantem, ff. de evict. l. sive possessio, C. eod.*

L. 15.

SI duobus in solidum res eadem vendita vel donata sit diversis contractibus & temporibus, in assequendo dominio potior est causa ejus, cui prius res tradita est, ex causa venditionis vel donationis, ex *h. l. & l. sive autem, §. si duobus, ff. de publician. in rem act. l. si duobus, de divers. & temp. praescript.* non spectatur cui prius traditum est instrumentum emptionis, ut *hic*, licet traditione instrumenti, civilis possessio emptori adquiratur; *l. 1. C. de donat. l. cum constet, C. quae res pign. oblig. poss. l. creditricem, C. de remiss. pign. l. Labeo, ff. de pact.* quia fictioni praevalet veritas: sed in arbitrio est ejus, cui prius res tradita est, vindicanti rem cedere recepto pretio cum usuris, compensatione facta fructuum, prius deductis sumptibus, ut *hic, & l. quod in † fructus, ff. de usur. l. fundus qui dotis, famil. ercisc.* In causa dominii potior est is, cui prius res tradita est, quia non sola emptione & donatione transfertur dominium, sed traditione ex causa venditionis vel donationis; *l. traditio, l. numquam, ff. de adqu. rer. domin.* Quod si duobus eadem res separatim vendita sit a Principe, is praefertur, cui prius res vendita est, propter fidem hastae fiscalis; Doctores *ad hanc l. ex l. bene a Zenone, C. de quadriенn. praescript. l. illud, C. de SS. eccles.*

L. 16.

SI quis in area communi suo sumptu aedificaverit, aedificium fit commune, oblatis pro parte sumptibus, alioquin is, qui aedificavit, tuetur se adversus vindicantem partem suam, opposita exceptione doli, ex *h. l.* sumptus bona fide facti in re aliena vel communi, servantur opposita exceptione doli, ut *hic & l. si in area, in fin. ff. de condict. indebit. l. Paulus, §. pen. de pignorib. l. Paulus, de dol. & met. except. §. † ex diverso, inst. de rer. divis.*

L. 17.

ALienatio non rescinditur licet facta sit post denuntiationem soceri vel extranei ne emeret; *l. alienam, ff. pro emptor. l. si † major, C. de rescind. vendit.* si quis fundum emerit a non domino spreta denuntiatione facta a domino ne emeret, fundo evicto, tenetur restituere rem cum fructibus, quos medio tempore percepit, ex *h. l. l. sed & si lege, §. si ante litem, ff. de petit. hereditat.* quia per denuntiationem incepit esse malae fidei possessor, quasi lite contestata.

L. 18.

COnductio rei suae non valet: qui per errorem propriam rem conduxit, existimans esse alienam, dominium non transfert, sed inefficacem conductionem facit; *l. qui rem, C. locat.* Si unus ex heredibus servum communem, id est servum hereditatium, per errorem coheredibus ad eum, qui possidet,

in solidum pertinere credentibus, possideat, suum non facit, sed in eo partes hereditariæ penes singulos heredes remanent ; *l. servum communem*, *C. famil. ercisc.* Eodem jure re tua apud alium manente, proprietatis error, id est error in proprietate, cum quæritur quis sit dominus, nihil tibi nocet, nisi alia contra te causa intervenerit, ex *h. l.* id est nisi usucapta vel longo tempore præscripta sit : & si quis vindicanti rem quasi suam advocationis officium præstiterit, ignorans rem suam esse, & postea cognoverit rem esse suam, dominium non amisit, quia officium suum nemini debet esse damnosum ; *l. inter officium*, *ff. de rei vindicat.*

L. 19.

SI quæstio sit de proprietate rei, dominium probatur non modo instrumentis, puta instrumentis emptionis, sed etiam aliis probationibus, puta testibus vel indiciis certis, id est argumentis : indicia certa, quæ jure non respuuntur, non minoris probationis quam instrumenta continent fidem, ex *h. l.* Non modo in civilibus, sed etiam in criminalibus probatio fit testibus vel indiciis seu signis luce clarioribus ; *l. ult. C. de probat. l. pen. C. Th. de abolit.* argumenta sic dicta, quia rem indicant ; Quintil. *inst. libr.* 5. *c.* 10. Græcis σημεῖα. Dominium probatur signis, id est signi impressione, puta dominium pecoris, vel acervi tritici ; Virgil. 1. georgic. *Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis*. Augustin. in psalm. 21. *Deo gratias, meæ sunt oves, illius sunt oves, Christus quid emit? immo nec meæ sunt, nec tuæ, sed illius qui illas emit, illius sunt, qui illas signavit*. Dominium prædiorum probatur signis finium & terminorum ; conc. Hispal. II. can. 2. *Si in diœcesi possidentis sitam basilicam, veteribus signis limes per visus monstraverit*. Maxime dominium rerum mobilium probatur signatione seu obsignatione, id est appositione signi ; *l.* 1. *l. quod si neque ff. de peric. & commod. rei vendit.* Plaut. in Amphitruon. (act. 1. sc. 1. 264. & seqq.)

. . . . . *Ubi patera nunc est? in cistula*
Amphitruonis obsignata signo est.

Et hoc est quod dicitur, cujus est signum ejus esse signatum ; *l. stigmata*, *C. de fabricens. lib.* 11. Tamen sola inscriptio nominis non probat jus vel dominium monumenti, ei cujus nomen inscriptum est ; *l. monumentorum*, *C. de religios. & sumpt. funer.* Etsi non leve argumentum dominii, quia monumentis inscribi solet nomen ejus cujus est monumentum, & Eusebius *lib.* 7. *cap.* 29. non audet affirmare an Joannes Apostolus fuerit auctor Apocalypseos, quia duo erant Ephesi monumenta, & utrumque Joannis nomine inscriptum.

L. 20.

SI servus rem tuam detineat non est conveniendus actione in rem, sed ipsius dominus, ex *h. l.* quia servus non sibi possidet, sed domino, actio in rem datur adversus dominum quasi possessorem, quia dominus possidet per servum, cum servo nulla est actio ; *l.* † *servus*, *C. de judic.* nisi in criminibus, ubi corporaliter punitur ; *l. hos accusare*, §. *omnibus*, *ff. de accusat. l. si servus*, *C. de noxal. act.*

L. 21

IN actionibus in rem, & ad exhibendum, in litem juratur ; *l. in actionibus* ; *in pr. ff. de in lit. jur. l. qui restituere*, *ff. h. tit. l. non ignorabit*, *C. ad exhib.* In judicio in rem si reus victus rem non restituat, jusjurandum in litem defertur a judice, ex *h. l.* Et qui rem non restituit, vel compellitur manu

au militari rem restituere, vel tenetur quanti actor juratus litem æstimaverit; *d. l. qui restituere*.

L. 22.

MAlæ fidei possessor omnes fructus cum ipsa re restituere debet, id est tam fructus pendentes, quam perceptos, ut *hic & l. si fundum*, supr. *h. tit.* id est malæ fidei possessor judicio in rem victus, non potest fata tollere, id est fructus pendentes, nondum a solo separatos; *l. fructus pendentes*, *ff. h. tit.* Bonæ fidei possessor fructus consumptos ante litem contestatam non restituit, extantes semper restituit. Bonæ fidei possessor, qui erat ab initio, post litem contestatam omnes fructus sive extantes sive consumptos restituit, ex *h. l. & l. fructus* 33. *ff. h. tit.* adhibita hac distinctione, ut malæ fidei possessor victus judicio in rem, de fructibus extantibus actione in rem teneatur, de consumptis condictione ex lege; *l.* 4. §. *post litem*, *ff. fin. reg.* quia fructus consumpti vindicari non possunt, fructus extantes vindicantur, consumpti condicuntur; v. Cujac. *in l.* 33. *ff. h. tit.*

L. 23.

Dixi supra ad l. 3.

L. 24.

DOminium non adquiritur sine titulo, id est sine causa idonea adquirendi & transferendi dominii, puta venditionis, dotis, donationis. Hinc quia usucapio est modus adquirendi dominii, usucapio non procedit sine titulo, ex *h. l. & l. pen. & ult. C. de usucap. pro hered.* neque præscriptio longi temporis; *l. diutina*, *C. de præscript. long. temp.* & quod dicitur, repetitionem peculii servi nulla temporis præscriptione sine titulo submoveri; *l. ult. C. ne de stat. defunct.* intelligendum est de sola præscriptione longi temporis. Præscriptio 30. vel 40. annorum non requirit titulum, neque bonam fidem; *l. pen. C. de præscript.* 30. *ann.* maxime centenaria seu immemorialis præscriptio, quia lapsus tanti temporis habet vim tituli; *l. ult. ff. de aqu. & aqu. pluv. arcend. l.* 3. §. *ductus aquæ*, *de aqu. quot. & æstiv. cap.* 1. *de præscript. in* 6. Verumtamen ex falso titulo nullo tempore præscribitur, quia vitium falsi nullo tempore purgatur; *l. Celsus*, *l. cum solus*, *ff. de usucap. l. cum heres*, *de divers. & temp. præscript. l. unic. C. de usucap. pro dot.* contra veritatem nullo tempore præscribitur; Tertullian. de veland. virginib. cap. 1. *Hoc exigere veritatem, cui nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum*. Usucapio non currit sine titulo, si quis captus sit ab hostibus, usucapio non procedit contra eum, non valenti agere non currit usucapio, neque præscriptio; *l. in rebus*, *C. de jur. dot. l.* 1. §. *ult. C. de annal. except.* Hinc captis ab hostibus postliminio reversis, cum usucapio cesset, intentio dominii, id est in rem actio, seu vindicatio nullo tempore absumitur, integra est directa vindicatio, citra beneficium rescissoriæ actionis, seu restitutionis, ex *h. l.* Vel si mavis aliam interpretationem, captis ab hostibus, usucapio quidem procedit, sed eis postliminio reversis, cum usucapio cesset, id est si res nondum usucaptæ sint, actio in rem directa integra est, nec opus est ope restitutionis, sed si usucaptæ sint datur restitutio intra annum utilem; *l. ab hostibus*, *ff. ex quib. caus. major. l.* † 18. *C. de postlim. revers.*

L. 25.

Dixi ad l. 64. ff. de adquir. rer. domin.

L. 26.

PRæſcriptio longi vel longiſſimi temporis cœpta, interrumpitur lite conteſtata, ex *h. l. & l. cum notiſſimi*, §. *immo*, *C. de præſcript.* 30. *ann. l. ſi poſt acceptum*, *ff. h. tit. l. ult. de fidejuſſ. tutor.* Hinc ſi in judicio in rem reus opponat præſcriptionem longi temporis, & præſcriptio interrupta ſit lite conteſtata, actor replicabit reum præſcriptione temporis non adjuvari, quia præſcriptio interrupta eſt lite conteſtata, & ut dicitur in *hac l.* moræ cauſam poſſeſſoris non inſtruunt, id eſt poſſeſſori non proſunt ad inducendam longi temporis præſcriptionem, quæ poſt litem conteſtatam in præteritum æſtimatur, id eſt computatur ex tempore præcedente litis conteſtationem, litis enim conteſtatio interrumpit præſcriptionem.

L. 27.

QUi ſervum emit nondum traditum, etiam præſentem vindicare non poteſt, ex *h. l.* qui prædium a creditore obligatum comparavit, priusquam tradatur poſſeſſio nullam in rem actionem habet; *l. qui prædium*, *C. de diſtract. pignor.* quia actio in rem datur tantum domino; *l. in rem* 23. *ff. h. tit.* Emptor ſola emptione non fit dominus, priusquam tradatur poſſeſſio; *l. traditio*, *l. numquam*, *ff. de adqu. rer. dom. l. ſi ager*, *ff. h. tit. l. ſi ex ſtipulatione*, *de adqu. poſſeſſ. l. traditionibus*, *C. de pact. l. qui tibi*, *C. de hered. vendit. l. qui tibi*, *C. de his qui a non dom. manum. ſunt*. Emptori, re nondum tradita, non datur vindicatio in rem, ſed actio ex empto in id quod intereſt ut tradatur; *l.* 1. *l. Quintus Mucius*, *ff. de act. empt.* fallit in eccleſia & civitate; *l.* † *ut inter*. *C. de SS. eccleſ.*

L. ult.

ACtori rem vindicanti incumbit onus probandi rem ſuam eſſe, & actore non probante, reus id eſt poſſeſſor abſolvitur, licet juſtam tenendi cauſam nullam habeat, ex *h. l.* Actore non probante reus abſolvitur, etiam ſi nihil præſtet, id eſt etſi non probet cauſam poſſeſſionis; *l. qui accuſare*, *C. de edend. l. ſive poſſidetis*, *C. de probat.* poſſeſſor non cogitur docere de titulo poſſeſſionis ſuæ; *l. cogi*, *C. de petit. hereditat.* quia juvatur præſumptione juris, ex præſenti poſſeſſione dominium præſumitur; *d. l. ſive poſſidetis*.

AD

AD TIT.

De pignorib. & hypothecis, D.

L. 1.

ACcessiones principalis obligationis sunt personæ vel res: personæ, puta fidejussores: res, pignora, hypothecæ; *l. in omnibus*, infra, *de solut. l. 3. de fidejuss.* principali obligationi accedere solebat pignus, hypotheca, vel fidejussor, vix enim dabantur mutuæ pecuniæ sine pignoribus & hypothecis; *l. vel universorum*, supra, *de pigneratit. act. l. qui* † *mutuam*, *mand. l. creditorem*, *l. pen.* §. *instituto*, *de legat.* 2. vel fidejussoribus simul & pignoribus; *l. inter eos*, §. *creditor*, *l. si in pignore*, *de fidejuss. l. 2. C. eod.* vel fidejussoribus & jurejurando; Tertull. de idololatr. *Pecuniam de Ethnicis mutuantes, sub pignoribus fiduciati, jurati cavent, & sic negant.* Ambros. de Thobia cap. † 12. *Syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus usurpat, fiducias vocat.* Et Joan. Chrysost. Homil. **) 55. ad Antiochen. *ἀπαιτεῖ γὰρ ὁ δανείζων ἢ ὑποθήκην, ἢ ἐνέχυρα, ἢ τὸν ἀντιφωνοῦντα. Postulat enim fœnerans hypothecam, vel pignus, vel sponsorem.* Juvenal. satyr. 3. *Viginti millia fœnus pignoribus positis.* Plaut. in Rudent. *Tibi ego nunquam quicquam credam, nisi accepto pignore.* Et ob id pecuniam magis pignori quam personæ credi, dixit Ambros. libr. modo laudato cap. 4. *Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis.* In pecuniis publicis maxime prospectum, ne crederentur sine pignoribus & hypothecis; *l. si bene*, §. *ult. ff. de usur.* Nec modo speciali pignori vel hypotheca sibi cavebant creditores pro securitate debiti, verum etiam usu receptum, ut quo facilius debitores invenirent creditorem, obligarent bona præsentia & futura; *l. & quæ non dum*, §. *quod dicitur*, infra, *h. tit. l. ult.* infra, *qui potior. in pignor. l. si qui mihi*, *de jur. fisc. l. ult. C. de remiss. pignor.* Hinc in pignore dando generalem obligationem bonorum, etiam postea quæsitorum, receptam dixit Papinianus *init. h. l.* quod usu magis, quam jure recepta sit, quippe contra juris rationem niti videbatur, ut quis obligaret ea, quæ nondum erant in bonis, bona nondum quæsita & quæ forte numquam ad eum essent perventura: sed utilitas publica effecit, ut etiam res futuræ obligarentur, tuendi æris alieni causa, quod significat Ulpian. in *l. qui autem*, §. 1. supr. *de constit. pecun.* postquam utilitas pignorum irrepsit. Eadem de causa & constitut. Justiniani inductum, ut obligatione generali bonorum venirent etiam futura; *l. ult. C. quæ res pignor.* Hoc distat pignus ab hypotheca, quod pignus constituitur traditione, hypotheca nudo pacto: hoc commune, quod ex utroque nascitur hypothecaria actio; §. *item* † *Serviana*, *inst. de act. l. si tibi*, §. *de pignore*, supr. *de pact.*

Regulariter pignus rei alienæ non valet, & hoc est quod dicitur, creditorem probare debere, rem in bonis debitoris fuisse eo tempore, quo convenit de pignore, aut quo hypotheca ex alicujus voluntate data est; *l. & quæ nondum*, §. *quod dicitur*, infra, *h. tit. l. ante omnia*, *de probat. l. quæ prædium*, *C. si aliena res pignor. l. 4.* §. *sed & Marcellus*, supr. *de in diem addict.* Et hoc distat pignus a venditione, rei alienæ venditio valet, quia venditor non tenetur rem emptoris facere, sed tenetur præstare emptori rem habere licere, & si res evincatur tenetur de evictione actione ex empto in id quod interest rem evictam non esse; *l. rem alienam*, *ff. de contrah. empt. l. servus quem*, §. *ult. de act. empt.* pignus autem rei alienæ non valet, quia contractu

pignoris hoc agitur, ut res creditori obligetur, nemo autem potest rem alienam obligare in necem domini; *l. 2. ff. de pigner. act. l. 1. 6. & tot. tit. C. si alien. res pignor. dat. sit*. Ideo in contractu pignoris solebat exigi jusjurandum ab eo qui dabat pignora, ea sua esse, ita ut si quis in instrumenro pignoris falso jurasset pignora sua esse, ob perjurium teneretur stellionatus; *l. ult.* infra, *stellionat.*

Generalis obligatio rei alienæ valet, quatenus valet generalis obligatio bonorum etiam futurorum, quæ non possunt non esse aliena, & valet, licet nunc non sint in bonis debitoris, quia obligatio collata intelligitur in id tempus, quo in bonis debitoris erunt; *d. l. & quæ nondum*, §. 1. *h. tit.* Specialiter autem res aliena, vel quæ mihi non sit debita, pignori obligari non potest, res aliena potest quidem obligari sub conditione si debitoris facta fuerit; *l. si fundus*, §. *aliena*, *l. si Titio*, infra, *h. tit.* Pure res aliena pignori obligari non potest, sine voluntate domini; *l. sed & si lege*, §. *si tamen*, supra, *de petit. heredit. d. l. servus quem*, §. *ult.* Multum interest an res aliena specialiter pignori obligetur, an vero generaliter sub nomine futurorum bonorum, quia in jure multa sunt, quæ expressa nocent, non expressa non nocent; *l. nonnumquam*, infra, *de condit. & demonstrat. l. expressa*, *de R. J.* Aliud juris est, si quid tacite contineatur, aliud si verbis exprimatur; *l. si ita legatum*, §. 1. *de legat.* 1.

Pignus rei alienæ ab initio non valet, sed ex post facto convalescit, si debitori postea rei dominium quæsitum fuerit, quia pignus rei alienæ confertur in tempus, quo ad debitorem dominium ejus rei pervenerit; *l. ult.* infra, *qui potior. in pignor. l. si qui mihi*, *de jur. fisc.* Si quis rem alienam pignori obligaverit, & postea dominus ejus rei esse cœperit, creditori datur utilis actio pigneratitia adversus debitorem, non datur directa, quia contractus pignoris, ex quo nascitur directa actio pigneratitia, proprie non consistit in re aliena, sed tantum in re quæ erat in bonis debitoris tempore conventionis. Igitur re aliena pignori data, & postea debitori quæsito rei dominio, creditori datur utilis actio pigneratitia adversus debitorem, quia debitor, qui convenit de pignore, & postea dominus rei factus est, improbe resistit, ne cum eo agatur utili actione pigneratitia, ne ex mendacio id est mala fide arguatur, quia sciens rem alienam pignori dedit; *l. rem alienam*, *ff. de pigner. act.* Si quis rem alienam creditori pignori obligaverit, multum interest utrum scienti, an ignoranti obligaverit: si enim rem alienam creditori ignoranti obligaverit, creditori datur utilis actio pigneratitia, ne ex mendacio debitoris decipiatur; *d. l. rem alienam*. Quod si debitor rem alienam scienti creditori obligaverit, postea debitori dominio quæsito, difficilius id est vix ac ne vix quidem, (difficile enim in jure accipitur pro impossibili; *d. l. sed & si lege*, §. *si tamen*) difficilius, inquam, id est non datur creditori utilis actio pigneratitia adversus debitorem, sed possidenti datur retentio, ex *inir. h. l.* facilius datur retentio, quam actio; *l. si in area*, supra, *de condict. indebit. l. in hoc judicium*, §. 1. *commun. dividund. l. heres*, *ad Trebell. l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun. pign.* † *tener. poss.*

Cujac. 19. *obs.* 26.

Aliud dicendum est, si res aliena pignori data sit sine voluntate domini, & postea ejus rei dominus debitori heres extiterit, hoc casu pignus non convalescere, nec creditori dari utilem hypothecariam adversus debitorem vel heredem ejus, ait Paulus in *d. l. rem alienam*, quia heredi ex facto defuncti dominium rei propriæ auferri non potest; *l. ult. C. de evict.* Alia fuit sententia Modestini in *l. si Titio*, infra, *h. tit.* ex qua re aliena pignori obligata sine voluntate domini, ignorante domino, si dominus postea debitori heres extiterit, ex post facto quidem pignus directo non convalescit, sed utilis pigneratitia datur creditori; sed, ut recte docuit Cujac. *hic*, sententia Pauli fuit de jure,

re, sed ea quæ fuit Modestini, qui diu fuit post Paulum, pervenisse enim ad tempora Gordiani indicat *l.* 5. *C. ad exhibend.* facile obtinuit, suadente æquitate, quia æquius visum est, heredem ratum habere quod defunctus gessit sine sua voluntate; *l.* 3. *C. de reb. alien. non alienand.* Facilius datur creditori retentio pignoris, quam actio hypothecaria pignoris persequendi causa. Nec obstat *l. cum vitiose*, infra *h. tit.* quæ ait, vitiose vel inutiliter contracto pignore, retentioni locum non esse, etiam si bona creditoris ad fiscum pervenerint, quia *hic* ponitur regula juris, ut intelligere licet ex inscriptione legis, quæ est Modestini ex libro regularum. Ex regula juris, pignus rei alienæ, quod non valet ab initio, ex post facto non convalescit, ex eo non datur actio, neque retentio: sed in *hac lege* agitur de pignore rei alienæ, quod ab initio quidem non valet, sed ex post facto convalescit ex æquitate, tuitione prætoris, ex qua deficiente actione datur retentio.

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

SErvo pignori dato, peculium pignori datum non intelligitur, nisi nominatim id actum sit, nec quicquam refert an peculium a servo adquisitum sit antequam servus pignori obligaretur, an postea, ex *hoc* §. Ut servo vendito vel legato; peculium non sequitur emptorem vel legatarium; *l. si legatus, de pecul. legat. l. quotiens, de contrah. empt.* Aliud est in fructibus fundi pignerati, nam fructus fundi pignerati tacite pignori esse creduntur, si modo percepti sint a debitore, vel herede ejus; *l.* 3. *C. in quib. cauf. pign. vel hypothec.* & ancilla pignerata, partus ex ea editi tacite pignerati esse censentur; *l. Paulus*, §. 1. infra, *h. tit. l.* 1. *C. de part. pignor.* Ratio differentiæ est, quod fructus fundi, vel partus ancillæ, ex re ipsa, quæ pignerata est, natura proveniunt, & accessiones sunt prædiorum: peculium autem non oritur ex servo ipso, sed ex ejus industria vel negotiatione, casu seu fortuna, puta donatione amici. Peculium accessionis locum non obtinet, nisi si servus legetur cum peculio; *l.* 2. *de pecul. legat.* peculium non est accessio servi, quia nec peculium proprie est servi, sed domini; *l.* 4. infra, *de manumiss. l.* 3. §. *ult. de condict. caus. dat.*

§. *cum prædium*.

FUndo pignori dato, fructus ipsius fundi tacite obligati censentur, etiam si expresse de eo non convenerit; *l.* 3. *C. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.* Quod si cum fundus pignori obligaretur, nominatim convenerit, ut fructus quoque pignori essent, eos consumptos bona fide emptor, cui forte ignoranti debitor fundum alii obligatum vendidit, creditori agenti utili Serviana, id est hypothecaria, restituere non cogitur, quia fructus percepti & consumpti a bonæ fidei emptore numquam debitoris fuerunt, ex *hoc* §. licet enim fructus pendentes sint domini, velut pars fundi; *l. fructus* 44. supra, *de rei vindicat.* fructus per se, id est tamquam fructus, non fiunt domini priusquam a solo separati sint; *l. si fructuarius messem*, in fin. *quib. mod. ususfr. amitt.* Aut enim fructus percepti a bonæ fidei emptore extant, aut consumpti sunt, si extant, eos una cum fundo bonæ fidei emptor creditori agenti utili Serviana id est hypothecaria restituere cogitur, maxime si minoris sit fundus, quam quod creditori debetur; *l. si fundus*, §. † *interdum*, infra, *h. tit.* quia & ipsi fructus nominatim pignerati sunt creditori, & licet numquam in bonis debitoris fuerunt, tamen ex fundo percepti sunt, qui in bonis debitoris fuit: sed si consumpti sunt a bonæ fidei emptore, non tenetur emptor creditori agenti hypothecaria fructus consumptos eorumve æstimationem restituere, quia bonæ fidei possessor

Pignus usucapione fundi non perimitur, quia fundus usucapitur cum sua causa, id est salvo pignore.

fructus consumptos suos facit; *l. quæsitum*, in fin. *ff. de adquirend. rer. domin. l.* 4. *§. lana, de usucap. §. si quis a non domino, inst. de rer. divis.* Id est bonæ fidei possessor consumptione fructus suos facit, extantes omnino suos non facit, quia fructus extantes a domino vindicari possunt; *l. certum, C. de rei vindicat.* Nihil obstat, quod Papinianus sibi objicit, pignoris causam usucapione non perimi, ex quo sequi voluit, usucapto fundo pignerato, creditori integram esse hypothecariam actionem adversus usucaptorem, quia pignus usucapione non perimitur, ut præter hunc locum probat *l. pignori, l. justo, §. non mutat*, infra, *de usucap. l.* † *usucapio, C. h. tit. l. misso, pro emptor. l.* 2. *pro herede*. Usucapto fundo pignerato pignus non usucapitur, quoniam pignus nihil commune habet cum proprietate, quæstio pignoris ab intentione dominii separatur, persecutio pignoris, id est actio hypothecaria, quæ datur creditori pignoris persequendi causa, nulla societate dominio conjungitur; *d. l. justo, §. non mutat, l. pignus, C. de pigner. act. l.* † *quis sit fugitivus, §. pignori, de ædil. edict.* quia res usucapione vel quolibet alio modo alienatur cum sua causa; *l. alienatio*, supr. *de contrahend. empt.* id est salvo jure pignoris. Actio hypothecaria quidem, quæ datur creditori pignoris persequendi causa, perimitur præscriptione longi vel longissimi temporis; *l. creditor*, infr. *de divers. & temporalib. præscript. l.* 7. *& ult. C. de oblig. & actionib. l.* 1. *&* 2. *C. si advers. creditor. l. sicut in rem, l. cum notissimi, §. illud, C. de præscript.* 30. *ann.* Sed creditor, qui rem pignori accepit, nulla præscriptione temporis se tueri potest adversus debitorem quominus soluto debito pignus restituat; *l. nec creditores, C. de pignerat. act. gloss. & Joannes Faber in d. l. cum notissimi, §. illud.* Creditor nullo tempore pignus usucapit, quia scit se pro alieno possidere; *d. l. pignori*, non possidet sibi, sed domino, non possidet animo adquirendi dominii, sed pro securitate debiti; *§. ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat.*

§. *pacto*.

SI convenerit ab initio inter creditorem pigneratitium, & debitorem, ut minoribus usuris, de quibus scilicet convenerat, ad diem non solutis, fructus hypothecarum seu pignorum cum usuris compensarentur fini legitimæ usuræ, id est ad finem & modum centesimæ, quæ est finis & modus legitimæ usuræ; *l. lecta*, supr. *de rebus credit. l. si pro mutua, C. si cert. petat.* & quæ frequentius usu recepta, etiam à Constantino; *l.* 1. *&* 2. *C. Theod. de usur.* Ambros. de Tob. cap. 12. *Veniunt kalendæ, parit sors centesimam . . . Crevit centesima, petitur nec solvitur, applicatur ad sortem . . . Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est, non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.* Unde & synod. Nicænæ canon. 17. clericis vetitæ etiam usuræ centesimæ, ubi Balsamo usuram centesimam interpretatur eam esse, quæ in singulas libras auri quotannis reddit duodenos solidos seu aureos, quia olim libra auri erat centum solidorum, *Au denier douze.* Si convenerit, inquam, ut non solutis levioribus usuris, fructus pignoris cum usuris compensarentur ad finem legitimæ usuræ, rata est conventio, ut probatur *hic*. Nam & si minores usuræ non solvantur, de quibus convenerat ab initio, legitimæ majores in stipulatum deduci possunt, ex *hoc §. & l. pecuniæ, §.* 1. *l.* † *placuit*, infra, *de usuris*. Jure civili valet conventio, ut, non solutis ad diem levioribus usuris, majores præstentur, dummodo non excedant legitimum modum usurarum; *d. l. pecuniæ, l. Seia, eod tit. de usur. l. cum non, C. eod. l. Julianus, §. ibidem Papinianus, de act. empt.* & quamvis ex hujusmodi pacto non fit petitio usurarum, erit tamen retentio pignoris, sive fructuum ad finem legitimæ usuræ; *l.* 4. *l. pignoribus, C. de usur.* Si pignus simpliciter contractum sit, fructus excedentes modum usurarum imputantur in sortem; *l. cum & sortis*, supr. de

† v. si probat. Et adde *sup. cit. l. lecta, de reb. credit.*

de pignerat. act. l. 1. & 2. *C. eod.* Sed si contrahatur ἀντιχρήσις, quæ est species pignoris ea lege contracti, ut fructus vice usurarum sint, valet conventio, etiam si quo anno fructus excedant modum usurarum, propter incertum eventum fructuum; *l. si ea lege C. de usuris.*

§. ult. ejusdem leg.

Constante matrimonio uxor prædium viro donavit, idque prædium vir creditori suo pignori dedit, divortio secuto, mulier prædium a possessore vindicavit, quod de jure fecit, ut pote non valente donatione, nec pignore; *l. lex vectigali*, infra, *hoc tit. l. 4. alias l. si ex duobus*, §. *sed & Marcellus*, supr. *de in diem addict.* postea mulier idem prædium ob debitum viri pignori dedit, pignus in ea tantum pecunia valet, quam mulier marito offerre debuit ob meliorationes prædii, si sumptus in prædio ab uxore donato superent fructus, quos maritus ex eo percepit. Mulier quidem juvatur Vellejano, quæ ob debitum viri fundum proprium pignori dedit, quia datio pignoris intercessionem facit; *l. quamvis*, supra, *ad Vellejan. l. 4. C. eod.* Sed si maritus fundum suo sumptu melioraverit, fructus compensantur cum sumptibus in meliorando prædio factis ad concurrentes quantitates, & pignus consistit in eo quatenus sumptus meliorationum excedunt fructus perceptos, nec prodest exceptio Vellejani, quia in ea quantitate, id est in superfluo sumptuum, mulier non alienum, sed proprium negotium gessisse videtur, ex *hoc* §. Exceptioni senatusconsulti Vellejani locus non est, cum mulier se obligat in rem suam, vel negotium suum gerit; *l. si pro aliquo*, *l. bona fide*, §. *ult.* supra, *ad Vellejan.*

Ad L. 2.

Fidejussori, qui pro reo principali creditori pigneratitio pecuniam solvit, datur actio mandati, quæ est personalis adversus debitorem, heredemve ejus; non datur autem ei pigneratitia vel hypothecaria actio, nisi in ipsa solutione ei cessæ sint actiones; *l. mandati*, *C. de fidejussorib.* Quid si fidejussor pignora & hypothecas susceperit, id est receperit a creditore tempore solutionis, an ei danda erit actio hypothecaria adversus debitorem? videbatur hoc casu ei dandam, non modo mandati actionem, sed etiam pigneratitiam, quia receptis pignoribus videbatur ei cessa actio hypothecaria: & traditio pignorum, quæ fit a creditore in ipsa solutione, habet vim cessionis actionum; *l. Modestinus*, infra, *de solut. l. pen. de pignor. act.* Verum Papinianus ait *in hac lege*, fidejussori, qui pro debitore pecuniam solvit, & a creditore pignora recepit, dari tantum actionem mandati adversus debitorem, non actionem pigneratitiam, quia fidejussor nihil cum reo principali contraxit de pignore, & actio pigneratitia, quæ competebat creditori, solutione extincta est, nec transit ad fidejussorem, qui pro reo pecuniam solvit, nisi cessis actionibus; *d. l. mandati.* Et si fidejussor, qui soluta pecunia pignora recepit, conveniatur, finge pignora culpa ejus deteriora facta, Papinianus ait, eum teneri de culpa, exemplo creditoris, ex quo enim pignora recepit a creditore, soluta pecunia, succedit in locum creditoris, quatenus præstat culpam in pignoribus servandis, quam teneretur præstare creditor, quia in contractu pignoris utriusque utilitas versatur; *l. si ut certo*, §. *nunc videndum est*, supr. *commod.* Sed qua actione conveniatur, Papinianus ait, eum non conveniri actione pigneratitia, sed tantum actione mandati, quæ est personalis. Igitur certum est, fidejussorem, qui pro reo principali pecuniam solvit, & pignora recepit, si agat, non uti actione pigneratitia, nisi cessis actionibus, sed actione mandati, & si conveniatur pariter non conveniri actione pigneratitia, sed actione mandati, quæ est actio

in personam, quales sunt omnes actiones, quæ ex contractu nascuntur; *l. actionum*, infra, *de oblig. & act.* Quod si fidejussor imperitia lapsus, alterius quoque contractus, qui personam ejus non contingebat, pignora vel hypothecas susceperit, & utramque pecuniam creditori solverit, existimans indemnitati suæ confusis prædiis consuli posse, non est conveniendus, nec ipse conveniet debitorem actione mandati, sed negotiorum gestorum; *l. fidejussor*, supr. *de negot. gest.*

Ad L. 3.

SI debitor rem suam pignori obligaverit, ac forte amissa possessione rei per creditorem, debitor egerit actione in rem, vel petitione hereditatis adversus tertium possessorem rei, quod de jure licebat, quia actio in rem semper datur domino; *l. in rem*, 23. supr. *de rei vindicat.* etiam si res obligata sit, quia pignoris obligatio non transfert dominium, sed tantum possessionem; *l.* 1. §. *cum prædium*, supr. *h. tit. l. cum & fortis*, §. 1. supr. *de pigner. act. l. justo*, §. *non mutat*, *de usucap.* Si debitor victus sit, dum non probat rem suam esse, æque servatur creditori actio Serviana, id est utilis Serviana, sive hypothecaria, modo probet rem in bonis debitoris fuisse tempore contracti pignoris, quia sententia inter alios dicta, alii nocere non debet; *l. sæpe*, *de re judic. l.* 1. *de except. rei judicat.* Non obstat huic sententiæ, quod sententia dicta contra heredem scriptum, secundum heredem legitimum nocet legatis & libertatibus, id est legatariis & servis, quibus testamento libertas relicta est. Creditor non bene per omnia legatariis comparatur, quia legata & libertates testamento relictæ aliter valere non possunt, quam si constet ratum esse testamentum, cum legata pendeant ex testamento; *l. Papinianus*, §. † *penult.* supr. *de inoffic. testament. l. eam quam*, *C. de fideicommiss.* Pignus autem valet quod valuit ab initio, licet postea pronuntiatum sit rem non esse debitoris, forte ob litem male institutam, puta ineptæ actionis electione, vel omissis idoneis defensionibus. Bonæ enim causæ, id est justæ litis, mala instantia esse potest, & sæpius contingit, ut quis causa cadat ob litem male institutam, ut *hic*, & *l.* 4. §. *ult. ff. quod cum eo qui in alien. potestate est*, *cap. examinata*, *de judic.* Si debitor agens actione in rem de proprietate pignoris victus sit, creditori servatur actio hypothecaria, si debitor sc. egerit ignorante creditore. Quod si debitor egerit sciente & dissimulante creditore, sententia dicta adversus debitorem nocet creditori, nec locus est regulæ, rem inter alios judicatam aliis non nocere; *l. sæpe*, infr. *de re judicat.* ita & sententia per collusionem adversus debitorem dicta non nocet creditori, quominus jus pignoris exequatur; *l. præses*, *C. h. tit.* ut & sententia lata contra heredem scriptum collusorie, non nocet legatariis; *l. si servus plurium*, §. 1. *de legat.* 1. *l. a sententia*, §. 1. *l. si perlusorio*, *in pr.* & §. 1. *de appellat. l. qui repudiantis*, §. † 1. & *l. seq. l. si suspecta*, supr. *de inoffic. testament.* & sententia per injuriam judicis lata contra emptorem, non nocet auctori; injuria enim, quæ fit emptori, auctorem non debet contingere; *l. si per imprudentiam*, supr. *de evict.*

Ad §. 1. ejusd. l.

SI debitor per injuriam id est per gratiam & sordes vel stultitiam seu imperitiam judicis victus, rem, de qua lis fuerat, infelici exitu, quasi adhuc propriam pignori obligaverit, & creditor agat actione hypothecaria, submovetur exceptione rei judicatæ, ex *hoc* §. Exceptio rei judicatæ, quæ nocet auctori, nocet successori; *l. si a te*, §. *ult. l. si mater*, §. *pen.* infra, *de except. rei judicat.* etsi sententia per injuriam judicis lata sit, quia pro sententia judicis præsumitur, res judicata pro veritate habetur; *l. res judicata*, *de R. J. l.*

J. l. ingenuum, supr. *de stat. homin.* donec remedio appellationis rescindatur. Ob id solutum ex causa judicati non potest condici quasi indebitum solutum, propter auctoritatem rei judicatæ; *l. si fidejussor*, §. *in omnibus*, supr. *mandat. l. Julianus, de condict. indebit.* creditor, inquam, agens actione hypothecaria submovetur exceptione rei judicatæ adversus debitorem, tametsi qui vicit nullam propriam actionem habeat, id est nullum jus in ea re, quia sententia non jure lata non tribuit ullum jus: sententia non tribuit jus, sed jus quod est declarat; *l. & ex diverso*, §. 1. *de* † *rei vindicat.* non enim quid ille non habuit qui vicit, sed quid in re pignori obligata debitor habuerit spectandum est, quia creditor totum suum jus assumit ex persona debitoris, nec potest plus juris habere in re pignerata, quam habuerit is, qui pignori dedit; *l. nemo plus juris, de R. J.*

Ad L. 4.

Pignus ab hypotheca nominis sono tantum differt; *l.* 5. §. 1. infr. *h. tit.* hoc verum est quoad formulam hypothecariam, id est quoad hypothecariam actionem, quæ æque nascitur ex utroque contractu pignoris, & hypothecæ, ut indicat ipsa inscriptio *d. l.* 5. quæ est *Marciani* ex libro ad hypothecariam formulam. Contractui pignoris & hypothecæ communis est actio hypothecaria, quæ est quasi Serviana, vel utilis Serviana; §. *item Serviana, inst. de act. l. si tibi*, §. *de pignore, de pact.* In aliis tamen hoc distat pignus ab hypotheca, quod pignus re, id est traditione, contrahitur, hypotheca nuda conventione, ex *h. l. l. grege*, §. *& in superficiariis*, *& l. cum tabernam*, §. *idem quæsiit*, infr. *h. tit. l. major annis*, *C. eod. l.* 1. §. *is creditor*, infr. *de oblig. & act.* in pignore possessio transfertur ad creditorem, in hypotheca res obligatur creditori, possessio manet apud debitorem; *l. si rem alienam*, §. *proprie*, *l. cum & sortis*, §. 1. *l. si pignus*, supr. *de pigner. act. l. per servum*, *de adquir. rer. domin.* Sæpius pignus tamen & hypotheca promiscue accipiuntur, ut pignus nuda conventione constitui dicitur in *l. justo*, §. *non mutat*, infr. *de usucap.* quod proprium est hypothecæ, & quod proprium est pignorum hypothecas traditas dixit M. Tull. libr. 13. epist. 56. *Philotes Alabandensis* ὑποθήκας *Cluvio dedit. Hæ commissæ sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat.* Pignus proprie est rei mobilis, unde dictum est a pugno, quia pignus consistit proprie in his quæ pugno teneri & manu tradi possunt; *l. plebs est*, §. *pignus de V. S.* Et pignoris capio incipere debet a rebus mobilibus; *l. a divo Pio*, §. *in venditione, de re judicat. d. l. si tibi*, §. *de pignore*: hypotheca proprie est rei immobilis, quamvis etiam rei mobilis esse possit; *d.* §. *item Serviana.* In contractu pignoris hoc etiam commune est, quod pignus & hypotheca quibuscumque verbis, & sine scriptura contrahi potest, & quamvis passim de his scriptura fiat, non est de substantia contractus, sed probationis loco adhibetur, ex *h. l. & l.* 4. infr. *de fid. instrum. l. pactum quod bona fide*, *C. de pact. l. cum res*, *C. de probat.* Pignus & hypotheca valet sine scriptura, dummodo non desit probatio. Quomodo valent nuptiæ, etsi testationes id est tabulæ in scriptis habitæ non sint, ut dicitur *in fine h. leg.* Nec enim tabulæ faciunt matrimonium; *l. donationes* 31. infr. *de donat.* Nuptiæ nudo consensu contrahuntur; *l. si vicinis*, *l. neque sine nuptiis*, *C. de nupt.* præter nuptias illustrium personarum, in quibus dotalia instrumenta requiruntur; *auth. sed novo jure*, *auth. maximis*, *C. eod.*

Ad L. 5.

OBligatio pignoris vel hypothecæ est accessoria, quia accedit principali obligationi, sicut fidejussor, unde fidejussores & pignora accessionum appellatione continentur; *l. in omnibus*, infr. *de solut. l. 3. de fidejussor.* Pignus autem & hypotheca accedere potest, non modo præsenti obligationi, id est ei quæ nunc contrahitur, vel præcedenti, id est jam contractæ, sed etiam futuræ, *ex hac* l. Idem est in fidejussore; *l.* 1. 2. 4. *l. stipulatus*, §. 1. & 2. infr. *de fidejuss.* §. *fidejussor*, *inst. eod.* Etsi tam pignoris quam fidejussoris obligatio sit accessoria, quæ præcedentem obligationem supponit, tamen pignus & fidejussor dari potest pro nondum nata obligatione, quia legis intellectu & potestate suspenditur, & confertur in id tempus quo obligatio principalis nata erit; *l. & quæ nondum*, §. 1. infr. *h. tit.* Pignus dari potest pro solvenda pecunia in totum vel pro parte, quia pignus pacto & conventione constituitur; *l. major*, C. *h. tit.* Et hic est unus e casibus, ex quibus prætor dat actionem ex pacto, quæ hypothecaria, seu quasi Serviana, vel utilis Serviana appellatur; §. *item Serviana*, *inst. de actionib.* Et hoc est quod dicitur in *l.* 5. §. † 1. infr. *in quibus caus. pign. vel hypoth. tacite contrah.* pignus induci voluntate domini in totum vel partem debiti. Pignus accedere potest, non modo civili obligationi vel honorariæ, id est prætoriæ, vel ædilitiæ, sed & naturali, ex *h. l.* & *l. quæsitum*, §. 1. infr. *h. tit. l. debitor*, † *ff. ad Trebell.* illis verbis, remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. Idem juris est in fidejussore, ut accedere possit, tam civili quam naturali obligationi; *l.* 1. *l. fidejussor*, §. *fidejussor*, infr. *de fidejuss.* Major erat dubitandi ratio in fidejussore, quam in pignore; quia fidejussor in duriorem causam accipi non potest; *l. Græce*, §. *illud*, infr. *de fidejuss.* at videbatur fidejussor, qui accedit naturali obligationi, in duriorem causam obligari, quia civiliter & cum effectu obligatur, si quidem ex fidejussione nascitur actio ex stipulatu, quæ est civilis, & obligatio naturalis, cui accedit, non parit actionem, sed retentionem tantum; *l. frater a fratre*, §. *quæsitum*, supr. *de condict. indebit.* & inhibet condictionem ultro soluti; *l.* 3. §. *ult.* supr. *quod quisque jur. l.* † *naturales*, infr. *de obligat. & act.* Pignus quoque accedere potest pure, vel in diem, vel conditionali obligationi. Ratio dubitandi non levis erat, quod obligatio pignoris, quæ est accessoria, non potest accedere obligationi quæ nondum existit, nihil enim debetur ex conditionali obligatione, priusquam conditio extiterit; *l. cedere diem*, *de V. S. l. facta*, §. *si sub conditione*, *ad Trebell.* sed facilis est solutio, pignus enim ita accedit conditionali obligationi, ut tacite conferatur in id tempus quo conditio extiterit: & hoc est quod ait Marcianus in *fine hujus legis*, in conditionali non aliter pignus obligari, quam si conditio extiterit.

§. *inter pignus.*

Huc refer ea quæ diximus de hoc §. *in l. proxima supra.*

§. *ult.*

PIgnus dari potest non tantum pro propria, sed etiam pro aliena obligatione, ex *hoc* §. pignus dari solet pro propria obligatione ad evitandum onus satisdationis, quæ est onerosa, difficile enim est invenire fidejussorem; *l. omnes*, §. *præterea*, C. *de Episc. & cleric.* etiam pro aliena obligatione pignus datur, quod est fidejussoris vice. Unde si mulier pro alio pignus dederit, juvatur senatusconsulto Vellejano, perinde ac si fidejusserit, quia pigno-

ris

ris datio intercessionem facit; *l. quamvis, in pr. supr. ad Vellejan.*

Ad L. 6. 7. & 8.

GEnerali obligatione rerum, quas quis habet habiturusve est, non continentur ea, quæ verisimile est quemquam specialiter obligaturum non fuisse, ut suppellex, vestis debitoris, mancipia, quæ in usu quotidiano & ministerio sunt, unde & ipsa ministeria appellantur; *l. plenum*, §. *si usus*, supr. *de usu & habitat. l. 1. de fugitiv.* vel quæ ad affectum domini pertinent, concubina, id est ancilla quæ in concubinatu est, & filii naturales, id est ex concubina suscepti, vel alumni, id est ingenui quos domi aluimus, ex *his ll.* & *l.* † *penult.*, *infr. de reb. auctor. judic. possid. l. si servum*, supr. *ad l. Aquil.* & *l. 1. C. quæ res pignori*. Et concessione generali non continentur ea, quæ quis specialiter concessurus non fuit; *l.* † *qui peculii*, supr. *de pecul. l. creditor*, §. *pen. mandat. l. filiusf. de donat.*

Pertinere ad affectum vel animum dicuntur, quæ contingunt affectum; *l. creditor*, §. 1. supr. *mandat*. Simili analogia Justin. lib. 43. *Gratulatusque Massiliensibus, quod animadverteret eos ad curam Deorum immortalium pertinere.*

Ad L. 9.

GEnerali obligatione bonorum tam præsentium, quam futurorum non continentur ea, quæ verisimile est quemquam specialiter obligaturum non fuisse; *l. 6. & seqq.* supr. *h. tit.* quod observandum est non modo in bonis postea quæsitis, sed etiam in his quæ erant in bonis debitoris tempore contractus, ex *hac l.* Major dubitandi ratio erat in præsentibus, quam in futuris, quia debitori imputandum videbatur, quod de præsentibus, de quibus magis curamus, quam de futuris propter incertum eorum eventum; *l. 1. C. de pact.* specialiter non cavisset, sibi imputare debuit maxime in præsentibus, qui potuit apertius legem dicere; *l. veteribus*, supr. *de pact. l. Labeo, de contrah. empt.* tamen eadem est ratio præsentium, ac futurorum, ut obligatione generali non contineantur quæ verisimiliter quis obligaturus non fuit, quia debitor, qui pignus contrahit, eadem providentia, eodem animo de præsentibus & futuris contrahere videtur: qui enim paciscitur, sibi & heredi cavere intelligitur; *l. si pactum*, † infr. *de probat.*

§. 1. ejusd. l.

QUod dicitur in *hoc* §. quod emptionem, & venditionem recipit pignerationem, recipere non ita affirmative intelligendum est, ut quidquid emi vendi potest, possit etiam pignerari, quia sunt nonnullæ res quæ emi vendi possunt, pignerari non possunt, ut res aliena emi vendi potest, pignerari non potest; *l. rem alienam, de contrah. empt. l. si rem, in pr. de pigner. act.* Jura prædiorum urbanorum pignori & hypothecæ obligari non possunt, quæ tamen vendi posse constat; *l. si is qui*, §. *ult.* infr. *h. tit.* sed hoc ita interpretandum est negative, ut res quæ emi vendi non possint, nec possint pignerari. Hoc commune est utrique contractui, quod ea quæ non sunt in commercio, neque emi vendi, neque pignerari possint; *l. 1. §. eam rem*, infr. *quæ res pignori obligar. l. qui filios*, C. *eod.*

Ad L. 10.

SI debitor res suas duobus in solidum pignori obligaverit, ita ut utrique in solidum obligatæ essent, singuli in solidum adversus extraneos, id est possessores, Serviana, id est utili Serviana & quasi Serviana, quæ & hypothecaria, utentur. Inter ipsos si quæstio sit de pignore, id est quis potior sit in

pignore, melior erit conditio possidentis; ut *hic & l. in pari causa*, *de R. J. l. pen.* supr. *de condict. ob turp. caus. l.* 2. *C. eod.* possidenti enim dabitur hæc exceptio, si non convenerit, ut eadem res mihi quoque pignori esset. Si autem hoc actum sit, ut pro partibus res obligarentur, utilis actio, id est utilis Serviana, competit singulis creditoribus, & inter ipsos, & adversus extraneos, per quam dimidiam partem pignoris apprehendant singuli; ex *hac l.* idem est in interdicto Salviano, si in fundum duorum res inductæ essent pignoris causa; *l.* 1. §. 1. *& l. ult.* infr. *de Salvian. interdict.* Quod si duobus simul & eodem die pignus in solidum datum sit, uterque adversus possessorem aget in solidum, pro quantitate sui debiti; si separatim, quisque aget pro parte debiti: quod si duobus vel pluribus simul pignus datum sit simpliciter, in viriles partes singulis datum intelligitur; *l. reos*, §. 1. infr. *de duobus reis*.

Ad L. 11.

CUrator reipublicæ seu civitatis, si pecuniam mutuam pro ea accipiat, potest rem ejus obligare, ex *init. h. l.* Alias civitas mutui datione non obligatur, nisi in rem ejus pecuniæ versæ sint; *l. civitas*, supr. *de reb. cred.* Idem est si tutor nomine pupilli, vel curator nomine adulti pecuniam mutuam acceperit; *l. curator*, *C. si alien. res pignor.* vel prælatus nomine ecclesiæ; *auth. hoc jus porrectum*, *C. de SS. eccles. cap. pen. de fidejuss.* Aliud est si paterf. major 25. annis pecuniam mutuam accipiat, is enim obligatur ex mutuo, etiam si pecuniam in usus suos non converterit, nec debet curiosus esse creditor, quam in rem impendatur pecunia † credita, dummodo cum eo contrahat, qui potest se obligare; *l. doli exceptio*, *in fin.* infr. *de novat.*

Ad §. 1. *ejusd. l.*

ALiud est pignus conventionale, aliud prætorium. Pignus conventionale est, quod pacto ex conventione contrahentium constituitur; *l.* 1. supr. *h. tit.* Prætorium est, quod constituitur per missionem in possessionem ex decreto prætoris; *l. non est*, §. 1. supr. *de pigner. act. l. misso*, infr. *pro emptore*, *l.* 1. *&* 2. *C. de prætor. pign.* Pignoris prætorii species est pignus judiciale, quod constituitur pignorum capione in executione judicati; *l. si pignora*, supr. *de evict. l. a divo Pio*, §. *si pignora*, infr. *de re judicat. l.* 1. *&* 3. *C. si in caus. judicat. pign. capt. sit*. Pignoris vero conventionalis species est *ἀντίχρησιν*, quæ ita constituitur, ut creditor fructus pignoris vice usurarum percipiat, donec mutua pecunia solvatur, ex *hac l. & l. si pecuniam*, supr. *de pigner. act. l. si † ex pactione*, *l. si ea lege*, *C. de usur. l. † si servus*, *C. quod cum eo qui in alien. potest*. Hoc distat antichresis a pignore, quod pignus maxime datur, ut creditum sit in tuto; §. *ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat.* & pignus opponitur propter contractus id est mutui fidem & restituendæ rei vinculum; *l. legata*, §. *ult.* infr. *de supell. legat.* Antichresis vero contrahitur ea lege, ut creditor fructus pignoris vice usurarum percipiat, ex *hac l. & d. l. si pecuniam*. In pignore fructus si excedant modum usurarum imputantur in sortem; *l. cum debitor*, infr. *in quib. caus. pign. vel hypothec. l.* 1. *&* 2. *C. de pignerat. act.* quia creditor proprie non possidet; *l. qui pignoris*, infr. *de adquir. possess.* Secus in antichresi creditor fructus lucratur etiam si excedant modum usurarum, propter incertum eventum fructuum; *d. l. si ex pactione*, *d. l. si ea lege*, quæ ratio effecit etiam, ut usuræ olei, frumenti, & similium specierum ex nudo pacto debeantur, propter incertum precium annonæ; *l. frumenti*, *l. oleo*, *C. de usur.* unde quod dicitur in hac lege, creditorem, qui jure antichreseos fundum accepit, fructus vice usurarum per-

percipere, supplendum est ita, ut fructus lucretur etiam si excedant modum usurarum. Item cessante debitore in luendo pignore, creditori post trinam monitionem pignus vendere licet; *l.* 4. supr. *de pignerat. act. l.* 1. *&* 2. *C. debitor. vendit. pignor. impedir. non poss.* At in antichresi debitor non potest compelli pignus luere, donec creditorem patitur uti frui antichresi, quia sicut antichresi inest tacita pactio, ut creditor fructus percipiat vice usurarum, donec pecunia solvatur; *d. l. si ea lege*, ita etiam eidem contractui inest tacita pactio, ne creditor debitorem possit urgere ad luendum pignus, donec ipse fructus pignoris percipit vice usurarum, & ita judicatum memini. Hoc commune est inter pignus & antichresim, quod sicut pignus non solvitur, nisi persoluta pecunia credita; *l. si in rem alienam*, §. *omnis*, *de pignerat. act. l. in executione*, §. *pen. de V. O.* sic & creditor antichreticus habet retentionem pignoris, donec illi pecunia solvatur. Item hoc commune est inter pignus & antichresim, quod creditor, qui jure pignoris vel antichreseos rem accepit, potest fructus percipere per se vel per alium, puta per conductorem, potest enim rem obligatam locare, ut *hic & l. creditor*, infr. *h. tit.* etiam ipsi domino, a quo pignori accepit; *l. si pignus*, supr. *de pignerat. act.* quia qui locat utitur fruitur percipiendo pretium fructuum; *l. arboribus*, §. *usufructuarius*, *l. non utitur*, *& seq.* supr. *de usufruct.* Nunc quæritur, an quæ creditori datur actio hypothecaria, si amiserit possessionem pignoris, ad recuperandam possessionem; *l. si fundus*, §. *in vindicatione*, infr. *h. tit. l. si creditor*, supr. *de pignerat. act.* danda sit etiam creditori, si amiserit possessionem antichreseos? Et quidem Marcianus in fine *h.* †. §. videtur negare, cum ait, creditorem, qui jure antichreseos fundum vel ædes acceperit, si amiserit possessionem pignoris, solere in factum actione uti. Actionem enim hypothecariam deficere necesse est, ex quo recurritur ad actionem in factum, quæ est subsidiaria; id est non datur, nisi deficientibus aliis actionibus; *l. quia actionum*, supr. *de præscript. verb.* Sed vero propius est, actionem in factum, quæ datur creditori in antichresi, non excludere actionem hypothecariam, quæ datur cuilibet creditori pigneratitio, cum antichresis sit pignus; *d. l. si pecuniam*, quin potius unam cumulari cum alia, & quasi eam supplere, quia actio in factum, quæ datur creditori in antichresi, non jure, sed contra jus ipsum moribus recepta est, ut innuit Marcianus his postremis verbis legis, *solere in factum actione uti*. Nec creditori denegari posse videtur actio hypothecaria ad avocandam possessionem antichreseos, cum & debitori detur actio pigneratitia soluto debito ad recuperandam possessionem antichreseos; *d. l. si pecuniam*, quæ est ejusdem Marciani: in una enim & eadem actione non dispar esse debet conditio creditoris & debitoris, qui ejusdem contractus vinculo tenentur. Et hæc fuit sententia Azonis, utramque competere, quam secutus est Cujac. 3. obs. 35. Plane si debitor pecuniam, pro qua antichresis contracta est, obtulerit creditori, etiam si eo non accipiente illam non obligaverit, exinde fructus non lucratur, sed eos imputat in sortem; *l. ex prædiis*, *C. de usur.* Antichresis est contractus jure civili probatus, etiam si fructus excedant modum usurarum propter incertum eventum fructuum; *d. l. si ea lege*: sed jure pontificio exploditur ob vitium usurarum; *cap.* 1. *de usur. cap. ad nostram* 7. *de jurejurand.*

Ad §. usumfructum, ejusd. l.

USusfructus pignori hypothecæve dari potest, non modo a proprietario, sed etiam ab eo qui solum usumfructum habet, ex *hoc* §. Quod probatur hoc argumento, quia & ususfructus emi vendi potest: quod emptionem & venditionem recipit, etiam pignerationem recipere potest; *l.* 9. §. 1. supr. *h. tit.* ususfructus pignori dari potest etiam a fructuario, quia in fructu est pignori da-

re litere; *l. ult.* supr. de *usur.* Licet usufructus semel constitutus, id est separatus a proprietate, non possit cedi extraneo; *l. si usufructus*, † infr. *de jur. dot.* tamen nihil vetat, emolumentum, id est commodum fructuum, locari, vendi, vel pignerari, jure usufructus manente apud fructuarium; *l. arboribus*, §. *usufructuarius*, *l. non utitur*, *& seq.* supr. *de usufruct. l. necessario*, §. *ult. de pericul. & commod. rei vend.* & fructuarius quoad fructus percipiendos domini loco habetur; *l. 4.* supr. *de usufruct.* Usufructus pignori & hypothecæ obligari, ut emi & vendi potest, & si creditor prohibeatur a proprietario uti frui, tuetur se exceptione pacti conventi. Si non convenerit inter creditorem, & eum ad quem usufructus pertinet, ut usufructus pignori esset, fructuarius quidem proprietatem, in qua nihil juris habet, obligare non potest; *l. interest*, *C. de usufruct.* sed potest obligare usumfructum donec finiatur, ita ut finito usufructu pignus solvatur; *l. sicut*, infr. *quib. mod pign. vel hypothec.*

Ad §. ult. ejusd. l. & l. 12.

Usufructus, qui est servitus personalis, pignori & hypothecæ obligari potest; §. † *usufructus*, supr. *hac l.* quia consistit in rebus corporalibus, nempe in fructibus, qui pignus & hypothecam recipiunt, & est pars dominii; *l. 4.* supr. *de usufruct.* Servitutes prædiorum urbanorum pignori & hypothecæ obligari non possunt, puta servitus tigni immittendi, vel stillicidii; §. *ult. h. leg.* Servitutes autem prædiorum rusticorum pignori & hypothecæ obligari possunt, puta servitus viæ, itineris, actus, aquæductus, videlicet dominus creditori vicinum fundum habenti potest obligare servitutem viæ, itineris, actus, aquæductus, ut donec pecunia soluta sit, his servitutibus utatur creditor, & si intra diem certum pecunia soluta non erit, creditori liceat eam vendere alii vicino, quæ sententia admittenda est propter utilitatem contrahentium; *l. 12.* id est ut facilius inveniatur creditor, & creditum sit in tuto. Ratio differentiæ est, quia pignus servitutum urbanarum esset inutile: pecunia enim non soluta ad diem, cuinam venderet creditor servitutem tigni immittendi, vel stillicidii, quæ alii usui esse non posset? & creditor servitutes rusticas facile vendere potest, possunt enim hæ servitutes pluribus vicinis utiles esse, ut docet Cujac. 15. *obser. 6.* Ex quo servitutes rusticæ, licet non sint in bonis, non computantur extra bona; *l. 1.* infra *de usufruct. legat.*

Ad L. 13.

Generaliter obligari possunt bona præsentia & futura, & obligatione generali continentur etiam futura, licet nunc non sint in bonis debitoris, quia obligatio collata intelligitur in id tempus quo in bonis debitoris erunt; *l. & quæ nondum*; §. 1. infr. *h. tit. l. ult. C. de remiss. pignor.* Specialiter etiam obligari possunt quæ non dum sunt in bonis debitoris, ut fructus pendentes, fœtus pecoris, partus ancillæ non dum editi, quia pariter obligatio collata intelligitur in id tempus quo ea nascentur; *d. l. & quæ nondum*, *in pr. l. potior*, §. *pen.* infr. *qui potior. in pignor.* Exinde si debitor gregem ovium pignori obligaverit, fœtus pecoris, qui postea nascuntur, pignori tenentur: sed & si prioribus capitibus extinctis totus grex renovatus fuerit, pignori tenetur, id est capita suffecta in locum demortuorum capitum pignori tenentur, idem enim grex videtur repræsentative, licet alia sint capita, idem est grex successione prolis in locum demortuorum capitum, ut ostenditur *init. hujus l. l. Marcellus*, supr. *de rei vindic. l. proponebatur*, *de judic.* Idem est grex spectata rei familiaris ratione, quia solet paterfamilias ex agnatis gregem supplere & in locum demortuorum vel effœtorum capitum alia submittere; *l. vetus*, *& dd. seqq.*

seqq. supr. *de usufruct.* Sic grege legato, si vivo testatore aliqua pecora essent mortua, & aliqua in eorum locum substituta, quæ substituta sunt legato cedunt, quia idem grex videtur; *l. si grege*, *ff. de legat.* 1. Nec modo si grex pignori obligatus sit, verum etiam si certa mancipia pignori obligata sint, ea quoque, quæ ex his nata sunt, eodem jure habentur; *l. Paulus*, §. 1. infr. *h. tit.* Quod si debitor certa prædia † & mancipia, quæ in hypothecis erant, hoc est quæ erant constituta in iisdem prædiis, pignori obligaverit, illis demortuis, alia, quæ in eorum locum substituta sunt, pignori non tenentur, nec ab emptore pignoris vindicari possunt, nisi & ipsa nominatim obligata sint, vel ex pigneratis ancillis nata sint; *l. fidejussor*, §. *ult.* infr. *h. tit.* Ut si debitor merces obligaverit, quæ sunt in taberna, hisce distractis, & aliis emptis, pignori non tenentur, quæ in earum locum reparatæ sunt merces, nisi id nominatim expressum sit; *l. qui Romæ*, §. *Callimachus*, infr. *de V. O.* Sane si debitor tabernam pignori obligaverit, pignoris obligatione tenentur, non modo merces, quæ in ea erant tempore contracti pignoris, sed etiam novæ merces, quæ postea in tabernam illatæ sunt; *l. cum tabernam*, infr. *h. tit.*

Ad §. 1. *ejusd. l.*

STatuliber, id est servus, cui libertas relicta est sub conditione, pendente conditione pignori vel hypothecæ obligari potest, sed existente conditione pignus evanescit, ex *hoc* §. Statuliber pendente conditione ab herede pignerari potest, quia pendente conditione heres non desinit esse dominus, conditio suspendit legatum vel obligationem, ex conditionali legato vel obligatione nihil debetur, priusquam conditio extiterit; *l. cedere diem*, infr. *de V. S. l.* 1. supr. *h. tit. l. si ita scriptum*, §. *si sub conditione*, *de legat.* 2. *l. is cui*, *de oblig. & act.* sed existente conditione pignus evanescit, quia resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis; *l. lex vectigali*, infr. *h. tit.* Eadem ratione fundo legato sub conditione, interim ab herede servitus imponi potest, sed existente conditione servitus extinguitur; *l. is cui via*, §. 1. *ff. quemadm. servit. amitt. l. si fundum*, *de condit. & demonstrat.* Et res legata sub conditione, pendente conditione alii legari potest ab herede, sed existente conditione dominium semel quæsitum non recedit a priori legatario, id est posterius legatum evanescit; *d. l. si fundum*, *l. si fundum*, *de legat.* 1. Si res sub conditione legata vel per fideicommissum relicta sit, pendente conditione heres non prohibetur eam alienare vel obligare, sed existente conditione alienatio in irritum recidit; *l.* 3. §. *sin autem*, *C. commun. de legat.*

Ad §. † 2. *cum pignori*, *ejusdem leg.*

NOn modo res, quæ est in bonis debitoris, pignori obligari potest, sed etiam pignus, licet res aliena sit, pignori & hypothecæ obligari potest, ut ostenditur *init. h.* §. *l. de accessionibus*, §. *etsi mihi*, infr. *de divers. & temporalib. præscript. l.* 1. & 2. *C. si pign. pignor. dat. sit*: & si pignus pignori detur secundo creditori, tenetur quatenus id est quamdiu utraque pecunia debetur, id est quæ debetur primo & secundo creditori, & tam exceptio, quam actio utilis ei danda est. Nimirum secundo creditori datur actio utilis hypothecaria adversus primum & secundum debitorem, non datur ei directa hypothecaria, quia directa hypothecaria datur tantum creditori, qui pignus accepit a domino; §. *item Serviana*, *inst. de actionib.* sed datur ei utilis hypothecaria, quia habet jus in re, ex quo successit in locum primi creditoris, datur ei utilis hypothecaria, si amiserit possessionem rei persequendæ causa: secundo creditori datur exceptio si possideat rem, & conveniatur a domino

actione pigneratitia, tuetur se exceptione doli, ne cogatur dimittere pignus, priusquam ei pecunia solvatur. Quod si dominus, qui pignus dedit, pecuniam solverit, pignus quoque perimitur, ut subjungit Marcianus in *hoc* §. debitor enim, cujus pignus pignori datum est, priori creditori solvendo liberatur, nisi prius ei fuerit denunciatum ne solveret; *l. nomen*, C. *qua res pignor.* Nec post solutionem pecuniæ secundo creditori datur retentio pignoris, si pignus possideat, nec pignoris persecutio si forte amiserit possessionem, id est actio hypothecaria ad revocandam possessionem pignoris; *l. debitor*, §. *ult.* supr. *de pignerat. act.* Et si debitor solverit pecuniam priori creditori, solutione extincto pignore, & sublata actione hypothecaria, secundo creditori superest tantum actio personalis in debitorem; *l. servo*, C. *h. tit. l.* 2. C. *de luit. pignor.* Nec modo pignus pignori dari potest, sed etiam nomen debitoris pignori & hypothecæ obligari potest. An vero nomen debitoris obligari posset, valde & diu dubitatum est, ut exponitur in *hoc* etiam §. ab his verbis, *sed potest dubitari*. Dubitandi ratio fuisse videtur, quod res aliena, quæ non est in bonis debitoris, pignori dari non potest; *l. & quæ nondum*, §. 1. infr. *h. tit.* at nomen debitoris, id est jus ipsum obligationis, licet sit proprium creditoris, spectari potest quasi res aliena, quod effectum habeat in personam vel in res debitoris. Fuit & alia ratio, quæ me magis movet, quod iniquius erat, debitorem, qui contrahendo creditorem sibi elegit, compelli mutare creditorem, & alii solvere, forte minus securus an solvendo liberetur. Creditor personam debitoris mutare & novare non cogitur; *l. si* † *mandatu* 45. supr. *mandat. l. hereditatem*, infr. *de donat. l.* 2. C. *de pact. l.* 2. C. *de hered. vel act. vendit.* debitorem eodem jure censeri quæ invidia sit? Sed tandem eo decursum propter utilitatem contrahentium, ut nomen debitoris pignori dari posset, nempe quo facilius debitor, qui forte haberet universa bona in nominibus, inveniret creditorem: & hoc jus admissum est a prætore ex æquitate, pignus enim nominis non valet ipso jure, sed ex tuitione prætoris; *l. si convenerit*, (*al. si convenit* 18.) supr. *de pigner. act.* & hoc jure semel constituto, ut nomen debitoris ex pacto & conventione pignori capi posset, facile idem usu receptum in pignore prætorio & judiciali, nempe ut nomen debitoris pignori capi posset in executione judicati; *l. etiam*, C. *de execut. rei judicat. l.* 1. C. *de prætor. pignor.* Et postquam obtinuit, nomen debitoris pignori obligari posse, facile effectum, ut creditori, qui nomen debitoris pignori accepisset, liceret convenire debitorem utili actione pigneratitia ad concurrentem usque quantitatem debiti; *l.* † *cum convenit*, infr. *h. tit. d. l. nomen*, & *l. postquam*, C. *de heredit. vel act. vendit.* Inde si nomen debitoris pignori obligatum sit, certi & ordinarii juris est secundo creditori dari utilem actionem pigneratitiam, & si nomen consistat in pecunia, & creditor a debitore pecuniam exegerit, solutam pecuniam compensat, id est eam secum compensat, imputando in solutum. Si vero nomen versetur in certo corpore, puta in certa specie, frumento, vino, oleo, & res debita soluta sit secundo creditori, apud eum pignoris loco erit, ut eleganter scriptum est in secunda parte *hujus* §. & in *l. si convenerit*, (*al si convenit* 18.) *de pigner. act.* Res soluta secundo creditori ex causa pignoris, non adquiritur ei jure dominii, sed manet apud eum pignoris loco, donec pecunia solvatur, quia pignoris causa non transfert dominium; *l.* 1. §. *cum prædium*, supr. *hoc tit.*

§. *& in superficiariis, ejusdem leg.*

SUmmo jure pignus non potest dari nisi a domino, res aliena non potest pignori dari, saltem nisi voluntate domini; *l. si rem*, *l. aliena res*, supr. *de pigner. act.* tamen ex usu etiam vectigale prædium vel superficiarium pignori

gnori & hypothecæ dari potest, & creditori datur utilis actio id est hypothecaria adversus quemlibet possessorem, id est non modo adversus extraneum, sed etiam adversus ipsum dominum, sive hypotheca nuda conventione, vel pignus traditione contractum sit, ex *hoc* §. *& l. tutor*, §. *ult.* supr. *de pigner. act.* quia creditor hoc pacto eodem jure censetur, quo vectigalis prædii possessor vel superficiarius, quibus datur utilis actio in rem adversus quemlibet possessorem, etiam adversus dominum; *l. in speciali*, *alias l. superficiario*, *& dd. seqq.* supr. *de rei vindicat. l.* 1. *& tot. tit. si ager vectigal. id est emphyteutic. pet. l.* 1. §. 1. *&* §. *ult. de superficieb.* & novi operis nuntiatio, & actio in rem de servitutibus; *l.* 3. §. *pen.* infr. *de nov. oper. nuntiat.* Movebat dubitationem, quod superficiarius est is qui superficiem id est ædificium habet in alieno solo, is non est dominus soli, sed quasi inquilinus seu conductor videtur; *d. l.* 3. §. *pen.* ergo ei dari non potest actio in rem, quæ datur tantum domino; *l. in rem* 23. supr. *de rei vindicat.* sed utrique, id est vectigalis fundi possessori & superficiario datur utilis actio in rem, quia habet jus in re; *l. si domus*, §. *ult.* infr. *de legat.* 1. *l. qui tabernas*, *de contrah. empt.* quod jus ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν dicitur; *l.* 3. §. † 4. infr. *de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt*, & est quasi dominus, quia expelli non potest, quamdiu pendit annuum vectigal, quod pro solo penditur domino soli; *l. etiam*, infr. *qui potior. in pign. l. cum servus*, §. *heres cogitur*, *de legat.* 1. *l.* 2. §. *si quis nemine*, infr. *ne quid in loc. public.* sed si ob non solutum vectigal vel annuum canonem jus emphyteuticarii vel superficiarii extinctum fuerit, jus quoque pignoris evanescit: & hoc est quod dicitur, resoluto jure dantis resolvi jus accipientis; *l. lex vectigali*, infr. *h. tit. l.* 4. *al. l. si ex duobus*, §. *sed* † *& Marcellus*, infr. *de in diem addict.* ratio optima est, quia prior est causa domini soli; *d. l. etiam*.

§. *etiam si creditor*, *ejusd. leg.*

Creditori pigneratitio, qui mutuam pecuniam dedit acceptis pignoribus, duplex competit actio, nempe condictio mutui, quæ est personalis, & hypothecaria, quæ est actio in rem, ut ostenditur *in hoc* §. *& l. servo*, *C. h. tit. l. pignus*, *C. de pignerat. act. l.* 2. *C. de luit. pignor.* Si creditor pigneratitius actione in personam, id est condictione mutui egerit adversus debitorem, eumque judicatum fecerit, id est per judicem condemnari fecerit, quæritur, an post condemnationem creditori adhuc integra sit actio hypothecaria? Ratio dubitandi fuit, quod novata principali obligatione debiti, pignus perimitur; *l. solutum*, §. 1. supr. *de pignerat. act.* ut judicatum novat priorem obligationem; *l. si fundus*, §. *creditor*, §. *si pluris*, infr. *h. tit. l. ult. judicat. solvi*, *l. qui libertinus*, §. *Julianus*, *de oper. libertor. l. ult. C. de usur. rei judicat.* sed judicatum novat quidem priorem obligationem si fuerit personalis, quia judicati actio etiam est personalis; *l. actori*, *C. de reb. credit.* atque ita facile supplet vicem prioris actionis, quod enim in judicati actione pignora capiuntur, id non fit vi & potestate actionis, sed extra ordinem officio judicis; *l. si pignora*, infr. *de evict. l.* 2. *C. si in caus. judicat. pign. capt. sit*, sed judicatum non tollit actionem hypothecariam, quia suas conditiones habet actio hypothecaria, id est hoc proprium est actionis hypothecariæ, quod non extinguitur nisi soluta sit pecunia, aut eo nomine satisfactum, ut eleganter scriptum est *in hoc* §. *& l. aliquando*, §. *de pignoribus*, supr. *ad Vellejan. l. cum quis sibi*, §. *ult.* infr. *de solut. l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun. pign. tener. poss.* Satisfactum dicitur datis fidejussoribus, vel pignoribus; *l. si rem*, §. *omnis*, supr. *de pigner. act. l. ut res*, *de contrah. empt. l.* 4. §. *ait prætor*, *de re judicat.* Quod si creditor pigneratitius cum defensore id est procuratore rei absentis actione in personam egerit, licet is satisdederit judicatum solvi, (nemo enim est idoneus defensor litis alienæ sine

Alia est novatio voluntaria, alia necessaria: voluntaria, quæ fit per stipulationem, tollit priorem obligationem,

& novat actionem: necessaria, quæ fit per sententiam, non tollit priorem obligationem, sed novam adquirit; gloss. *in l.* 1. *C. de judic.* & Bartol. *in hoc* §.

satisdatione judicatum solvi; *l. qui proprio*, §. † 2. *l. minor*, §. *ult. & dd. ll. seqq.* supr. *de procurat.*) & reus damnatus fuerit, æque manet actio hypothecaria. Multo magis si actione in personam actum sit cum reo principali, vel fidejussore, sive cum utrisque pro parte, licet damnati sint, manet actio hypothecaria, nec per hoc satisfactum videtur creditori, licet habeat judicati actionem: res judicata non habet vim solutionis vel satisfactionis, & actio judicati non novatur, etsi fidejussores & pignora accepta sint, quia datio fidejussorum vel pignorum non fit actionis judicati novandæ causa, sed ut tutior & facilior sit executio judicati, & licet accesserit aliquid rei judicatæ, non videtur recessum a re judicata; *l.* 4. §. *si ex conventione*, *infr. de re judicat.*

Ad §. pen. ejusd. leg.

SI debitor certa prædia hypothecæ obligaverit sub conditione debiti, id est ejus quod sub conditione debetur nomine, & creditor actione personali vel hypothecaria egerit ante conditionem, id est ante conditionis eventum, non recte egit, quia ex conditionali obligatione interim nihil debetur priusquam conditio extiterit; *l. cedere diem*, infr. *de V. S. l. is cui*, *de obligat. & act.* Sed ubi conditio extiterit, rursus agere poterit, nec repelletur exceptione rei judicatæ, quia modo agit ex alia causa; *l. bovem*, §. *si sub conditione*, *de ædil. edict. l. si mater*, §. *eandem*, infr. *de except. rei judicat.* Sed si præsens id est purum sit debitum sub hypotheca conditionali, & ante conditionem seu pendente conditione agatur actione hypothecaria, actio hypothecaria non tollitur, quia hodie qui ante diem petit, non amittit actionem, sed duplat inducias, id est tempus datum ad solvendum; §. *si quis agens*, *inst. de actionib.* §. *pen. de except. l.* 1. & 2. *C. de plus petit.* & actio hypothecaria non tollitur nisi solutione: & hoc est quod significat Marcianus his verbis: *Verum quidem est, pecuniam solutam non esse.* Debitum ante diem vel conditionis eventum peti non potest, interim tamen officio judicis cautiones interponendæ sunt si postulentur, si pecunia non solvatur cum conditio extiterit, restitui hypothecam, id est dari hypothecam seu actionem hypothecariam, si in rerum natura sit, id est si res obligata extet. Restitui hypotheca dicitur *hoc loco* forte inspecto jure veteri, quia olim qui ante diem petebat causa cadebat, nec existente die vel conditione admittebatur ad instaurandam actionem, nisi a prætore restitueretur, vel restitui dicitur hypotheca pro dari, verbum enim restituere, etiam dare significat; *l.* † 6. infr. *de confess. l. Titio*, *ad municipal.* ut & verbum reddere; *l. cum quidam*, infr. *de legat.* 2. *l. heres meus*, *in princ. de legat.* 3. *l. verbum* 94. *de V. S.* Virgil. 3. Æneid. (333.) *Regnorum reddita cessit pars Heleno*, ubi Servius: *more veteri*, inquir, *pro data accipiendum*. Si debitum sit in diem vel sub conditione, interim officio judicis cautiones præstantur de solvendo ad diem vel cum conditio extiterit, ex justa causa sc. puta si debitor vergat ad inopiam; *l. in omnibus*, supr. *de judic. l. quod si in diem*, supr. *de heredit. petit. l.* 1. *C. de condict. ex lege.*

§. ult. ejusdem leg.

SI pignus obligatum sit tam in sortem quam in usuras & pœnam, si ad diem non solvantur usuræ, tam usuræ quam pœna peti possunt, id est pignus non solvitur, nisi solutis tam usuris & pœna quam sorte, ex *hoc* §. Ratio dubitandi fuit, quod usuræ & pœna non debentur nisi ex stipulatu; *l. Titius*, † supr. *de præscript. verb. l.* 3. *C. de usur. l.* 7. *ff. de serv. exportand.* Ergo videbatur, usuras vel pœnam non deberi ex pacto pignoris sine stipulatione: sed hoc speciale est in contractu pignoris, quod usuræ debentur ex pa-

ex pacto pignoris, quia pignus nudo pacto constituitur, non ipso iure, sed tuitione prætoria; *l. major annis*, *C. h. tit.* Idcirco si pignus obligatum sit tam in sortem quam in usuras, etiam sine stipulatione, id est nudo pacto, debitori non datur pigneratitia actio adversus creditorem, nisi solutis in solidum tam sorte quam usuris; *l. solutum*, §. *si in sortem*, supr. *de pignerat. act.* Et cessante debitore in solvendo, pignus ex pacto venire potest, non modo ob sortem non solutam, sed etiam ob usuras; *l. si necessarias*, §. *ult.* supr. *eod. tit.*

Ad l. 14.

INvecta illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium; *l.* 4. infr. *in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. l. certi juris*, *C. locat.* quod si invecta illata in ædes conductas, postea ad alium translata sint, forte pignoris vel venditionis causa, quæritur an locatori detur persecutio pignoris, etiam antequam dies pensionis cesserint? Ratio dubitandi erat, quod debitum in diem non potest peti ante diem; *l. cedere diem*, infr. *de V. S. l. is cui*, *de oblig. & act.* Et si creditor, qui mutuam pecuniam dedit sub pignore, vel hypotheca, pactus sit ne pecunia petatur ante annum, de pignore & hypotheca idem pactus esse intelligitur; *l. solvitur*, §. *si paciscatur*, infr. *quib. mod. pign. vel hypothec.* Et si pecunia mutua data sit sub pignore in diem, pignus distrahi non potest ob sortem non solutam, priusquam dies solutionis cesserit; *l.* 4. infr. *de distract. pignor.* obligatio pignoris vel hypothecæ accedit principali obligationi, ejusdemque naturam induit; *l. in omnibus*, infr. *de solut.* sed in *hac lege* datur persecutio pignoris etiam ante diem solvendæ pensionis, quia creditoris interest invecta illata, sc. quæ erant tacite pignori, non transferri ad alium, quo tutior sit solutio pensionis: unde conductor, qui semel invecta illata in ædes conductas clam exportavit inscio locatore, furti tenetur, quia locatoris interest, ut qui fundum conduxit, & ut solet convenit, ut fructus ob mercedem conductionis pignori essent, si eos clam deportaverit furti tenetur; *l. si servus*, §. *locavi*, infr. *de furt.* Immo & ubi pecunia debetur in diem, ex justa causa etiam ante diem cautio interponitur de solvenda pecunia ad diem, puta si periculum sit ne debitor non sit solvendo; *l. in omnibus*, supr. *de judic.* ex quo fit ut generali obligatione rerum præsentium & futurarum veniat etiam pecunia, quam idem debitor mutuam accepit, cum in bonis ejus facta sit ex mutuo; *l. pen.* §. *ult.* infr. *h. tit.*

Ad §. 1. *ejusd. l.*

PIgnus potest accedere, non modo civili, verum etiam naturali obligationi, & quamdiu naturalis obligatio consistit, etiam pignus perseverat, id est pignoris obligatio manet, ex *hoc* §. quia pignoris obligatio est accessio naturalis obligationis, & per eam consistit: ita & fidejussoria obligatio, quæ est etiam accessoria, potest accedere, non modo civili, sed & naturali obligationi; *l.* 1. *l. fidejussor*, §. *fidejussor*, infr. *de fidejussor.* & licet qui naturaliter tantum obligatus est non possit conveniri, fidejussor pro eo potest utiliter accipi, qui & civiliter obligetur, & efficaciter conveniatur; *l. stipulatus sum*, §. *ult. & l. seq. eod tit.* Nec movet, quod fidejussor in duriorem causam accipi non potest; *l. Græce*, §. *illud*, *eod. tit.* nec enim fidejussor, qui accedit naturali obligationi, durius obligatur, sed efficacius, quæ duo valde diversa sunt, ut recte distinguit Ant. Faber in *l.* 3. *init.* supr. *h. tit.* Et quamdiu manet obligatio naturalis, manet & obligatio fidejussoris: & si debitor ita liberatus sit a creditore, ut natura debitum maneat, veluti si absolutus sit per sententiam judicis, quæ non tollit naturalem obligationem, sed civilem tantum; *l.*

Julianus, supr. *de condict. indebit. l. si fidejussor*, §. *in omnibus*, †. *mandat. l.* 8. §. 1. *rat. rem haber.* fidejussor manet obligatus, quasi accesserit etiam naturali obligationi; *l. ubicumque*, *de fidejuss.*

Ad L. 15.

GEnerali hypotheca rerum veniunt tam præsentes, quam futuræ; *l. ult. C. quæ res pignor.* sed & res futuræ specialiter obligari possunt, non modo res existentes, sed & quæ nondum sunt in rerum natura & futuræ sunt, veniunt in pignoris obligationem, ut fructus pendentes, partus ancillæ, fœtus pecorum, propter spem nascendorum fructuum, spem partus vel fructus, *ex init. h. leg. l.* 1. §. *cum prædium*, supr. *h. tit.* Verum hujusmodi hypotheca est conditionalis, id est habet in se tacitam conditionem, si fructus & cetera nascantur; *l. interdum*, infr. *de V. O.* Res futuræ, puta fructus pendentes, specialiter obligari possunt, non modo a domino, sed etiam ab eo, qui nudum fructum fundi habet, *ex hac leg.* fructuarius proprietatem pignoris obligare non potest, usumfructum obligare potest, quia habet jus utendi fruendi in re; *l. 6. C. de usufruct.* Et ut pignus valeat, sufficit, ut eo tempore, quo conveniit de pignore, fundus id est proprietas fundi vel jus utendi fruendi fuerit debitoris; *l. potior*, §. *si de futura*, infr. *qui potior. in pignor.* fructus pignoris est pignori dare licere; *l. ult.* infr. *de usur. l. fructus*, *de R. J.* Jus ususfructus non potest cedi, vendi, locari, vel pignori dari extraneo, sed commodum fructuum potest cedi, vendi, locari, vel pignerari, non quidem ipso jure, sed tuitione prætoris; *l. si is qui bona*, §. *ususfructus*, supr. *h. tit. l. arboribus*, §. *usufructuarius*, supr. *de usufruct.*

Ad §. *quod dicitur*, *ejusdem leg.*

RÉs aliena specialiter pignori obligari non potest; *l. potior*, §. *si de futura*, infr. *qui potior. in pignor.* quo jure res subjecta fideicommisso pure vel in diem, ut pote aliena, non potest pignori vel hypothecæ obligari; *l.* 3. §. 2. *C. commun. de legat.* & prohibita alienatione, etiam hypothecæ & pignoris nexus prohibetur; *l. ult. C. de reb. alien. non alienand.* quia per pignerationem ad venditionem pervenitur, & pignoris conditio est, ut, pecunia non soluta, liceat id distrahere. Inde creditor, qui actione hypothecaria, in qua versatur præcipuus effectus pignoris, experitur, probare debet, rem in dominio vel bonis debitoris fuisse tempore contracti pignoris, ex *hac l.* & *l.* †† *ante*, *l. quæ prædium*, *C. si alien. res pignor. l.* † *ante omnia*, *de probat. l. sicut*, † §. *si debitor*, *infr. quib. mod. pign. vel hypothec. solv.* Tamen generali obligatione rerum veniunt tam præsentes quam futuræ; *l. si qui mihi*, infr. *de jur. fisc. l. ult. C. quæ res pignor.* etiam quæ nondum sunt in bonis debitoris, sed futuræ sunt. Quod vero dicitur, creditorem probare debere rem in bonis debitoris fuisse tempore contracti pignoris, pertinet ad specialem hypothecam certarum rerum, non ad eam quæ cautionibus, id est chirographis, seu instrumentis mutui, inseri solet: ut rebus certis specialiter pignori obligatis, cetera etiam bona debitoris, quæ nunc habet, & postea quæsiturus est, generali hypotheca teneantur, perinde ac si specialiter obligata essent, ex *hoc* §. quia generali obligatione nihil vetat venire ea quæ postea futura sunt in bonis debitoris, ut facilius sit convenire creditorem sub hypotheca generali rerum præsentium & futurarum.

†† Hæc lex desideratur.

Ad §.

Ad §. ult. ejusdem leg.

QUi rem alii obligatam dissimulans secundo creditori obligavit, tenetur contraria pigneratitia actione, & crimine stellionatus; *l.* 3. infr. *stellionat. l. tutor*, §. *contrariam*, *l. si quis in pignore*, §. *sed & si quis*, supr. *de pigner. act.* vel falsi; *l. qui duobus*, infr. *ad leg. Cornel. de fals.* Qui vero jam alii obligatam secundo obligat creditori, ut effugiat periculum, quod solet pati qui rem eandem in solidum duobus vel pluribus obligat, prædicere solet rem non alii obligatam, quam Titio, ut res sit obligata non in solidum, sed in id quod excedit priorem obligationem, id est in id quod pluris est in æstimatione pignoris, quam in priori credito, quod Tryphoninus ellenismo usus vocat hyperocham; *l. pen.* infr. *qui potior. in pignor.* nostri *la plus valuë*. Si quis rem jam alii obligatam secundo creditori obligaverit, non fallens, sed ultro professus rem alii obligatam, quæritur an res obligetur secundo in id quod pluris est in pignore quam in priore credito? Gajus in *hac lege* ait, si convenerit, supple, ut res in solidum sit obligata secundo, conventionem valere, soluta sc. prius pecunia primo, ne ei injuria fiat: quod si simpliciter convenerit, ut res sit hypothecæ in id quod excedit priorem obligationem, etiam hoc casu rem facile in solidum obligatam videri secundo cum a priore credito liberata fuerit: & hoc est quod dicitur illis verbis, *& solida res inesse conventioni videtur, cum a primo creditore fuerit liberata*. Nec hoc abhorret a jure, quia si debitor rem eandem duobus obligaverit, absoluto priore, potior est causa posterioris creditoris; *l. debitor*, (*al. si debitor*), infr. *qui potior. in pign.*

Debitores creditoribus cavere solebant rem non alii obligatam esse, ex *hoc* §. & *l. pen.* §. 1. infr. *h. t. l. Titius*, §. 1. infr. *quib. mod. pign. vel hypothec. solvat.*

Ad L. 16.

SI fundus pignori vel hypothecæ obligatus, per alluvionem auctior factus sit, totus obligatur, id est incrementum alluvionis quoque pignori cedit, ex *init. hujus leg. l. si convenerit*, (*al. si convenit* 18.) §. *si nuda*, supr. *de pigner. act.* sic & si fundo fructuario, id est cujus usufructus ad alium pertinet, quid accesserit per alluvionem, usufructus alluvionis ad fructuarium pertinet; *l. item si fundi*, §. *huic vicinus*, supr. *de usufruct.* idem in fundo in dotem dato, quod per alluvionem accedit, incrementum dotis erit; *l.* 4. infr. *de jur. dot.* Idem in fundo legato; *l. quod in rerum*, §. *si quis post testamentum*, *de legat.* 1. *l. sæpe*, *de legat.* 3. & in fundo serviente, puta si fundus, per quem jus aquæ ducendæ habeo, alluvione major factus sit, totus serviet ductioni id est aquæ ductioni, quæ mihi constituta est jure servitutis; *l. hoc jure*, §. 2. *vers. sed si alluvione*, infr. *de aqu. quot. & æstiv.* Pariter in judicium familiæ erciscundæ, id est in divisionem hereditatis, venit quod post litem contestatam per alluvionem fundo accessit; *l. & puto*, §. *id quod amnis*, supr. *famil. erciscund.* Nec obstat, quod quicquid commodi vel incommodi accedit pignori ad debitorem pertinet; *l. si inter*, §. *quicquid*, infr., *h. tit.* quia incrementum alluvionis, vel cujuscumque meliorationis, cedit quidem debitori quoad commodum proprietatis, quia pignus non transfert dominium; *l.* 1. §. *cum prædium*, supr. *h. tit.* sed augmentum pignoris cedit creditori quoad commodum obligationis hypothecariæ, salva debitori proprietate augmenti pignoris, ut recte docet Accurs. *hic*. Idem juris si nudæ proprietati pigneratæ ususfructus accesserit, pignore continetur; *d. l. si convenerit* (*al. si convenit* 18.), §. *si nuda*, & *d. l.* 4. *de jur. dot.*

ult. supr. *mand.* alioquin debitores vix invenirent creditorem.

Ad §. in vindicatione, ejusd. l.

CReditori datur quasi Serviana vel utilis Serviana seu hypothecaria, quæ est actio in rem, ad avocandam possessionem pignoris, si forte eam amiserit, contra debitorem, si forte rem possideat, vel contra tertium id est extraneum possessorem; *l. pignoris*, infr. *h. tit. l. pignoris*, *C. eod. §. item Serviana*, *inst. de actionib.* unde hujusmodi actio dicitur vindicatio pignoris in *hoc* §. & persecutio pignoris in *dd. ll. pignoris*. Actio hypothecaria datur creditori pignoris persequendi causa adversus debitorem si rem possideat, vel dolo desiit possidere, quia dolus pro possessione est; *l. qui dolo*, *l. parem*, *de R. J.* Ob id in actione hypothecaria primum quæritur, an reus, qui convenitur, rem possideat, vel quasi possideat, id est an dolo desiit possidere, si enim rem nón possideat, nec dolo desiit possidere, absolvendus est: si vero possideat, & paratus sit restituere, aut debitam pecuniam solvere, æque absolvendus est, ex *hoc* §. *&* *l. mulier*, infr. *qui potior. in pignor. l. Paulus*, §. 1. *quib. mod. pign. vel hypothec. solvat.* In judicio in rem condemnatio non fit præcise, sed ita demum si reus rem non restituat: & hoc est quod dicitur, omnia judicia esse absolutoria, §. *ult. inst. de perpet. & temporal. act.* id est desinere in absolutoria, si reus pareat judicato, quia damnatus rem restituendo liberatur. Sed si reus bona fide quidem velit rem restituere, nec possit, forte quia res abest vel longe est, puta in provincia, vel apud Barbaros, tunc cautionibus solet res explicari, id est dato fidejussore, & si reus caverit datis fidejussoribus se restituturum absolvitur, ex *hoc* §. *&* §. *etsi in rem*, *instit. de offic. judic.* & hoc speciale est si reus non possit rem restituere, quia peregre est, dato fidejussore de re restituenda absolvitur, ne ad impossibile compellatur. Alias reus damnatus pecuniam solvere, non liberatur, si cum non haberet præsentem pecuniam, paratus sit satisfacere datis fidejussoribus vel pignoribus, nisi nominatim sententia expressum sit, ex magna & probabili causa, ne obligationes ex obligationibus, lites ex litibus nascantur; *l.* 4. §. *ait prætor*, infr. *de re judicat.* Sin vero dolo quidem desiit possidere, summa autem ope nisus ut rem restitueret, non possit rem ipsam restituere, condemnatur quanti actor in litem juraverit, sicut in ceteris in rem actionibus, ut scriptum est *hic*, *&* *in l. qui restituere*, supr. *de rei vindicat. l. in actionibus*, *de in litem jurand.* Alias si reus pluris non condemnaretur, quam quanti deberetur, quid prodesset actio in rem, cum & actione in personam idem consecuturus esset? plenior & pinguior est actio in rem, quam actio in personam, quia in actionibus in rem juratur in litem, id est lis æstimatur jurejurando actoris, in actionibus in personam in litem jurari non solet; *d. l. in actionibus*, *l.* † *si inter*, §. 2. infr. *h. tit.* ex qua si res pignerata non restituatur, lis æstimanda est adversus possessorem: sed utique aliter adversus debitorem, aliter adversus quemvis id est extraneum possessorem, nam adversus debitorem non pluris quam quanti debet lis æstimatur, quia non pluris interest creditoris, adversus ceteros possessores etiam pluris æstimatur, id est jurejurando actoris quanti actor juratus litem æstimaverit, quia hic agitur de debitore, qui dolo non restituit, & ob id non liberatur præstando quod debet, immo tenetur quanti actor in litem juraverit. At in lege *si inter* actio est in debitorem, qui doli expers non restituit, quia rem restituere non potest, idcirco liberatur præstando quod debet, quia non pluris interest creditoris, quam recipere pecuniam debitam, cum pignus solvatur soluta pecunia debita.

Ad §. interdum, ejusd. leg.

FUndo pignori dato, etiam fructus pignori sunt, non modo si hoc expresse actum sit; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *h. tit.* verum etiam si hac de re nihil convenerit; *l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth.* Quod si debitor fundum alii obligatum vendiderit bonæ fidei emptori, & bonæ fidei emptor conveniatur a creditore, cui obligatus erat fundus actione hypothecaria, in actione hypothecaria veniunt in restitutionem officio judicis fructus percepti post litem contestatam, quia in actione in rem veniunt restituendi fructus officio judicis; §. † 2. *inst. de offic. judic.*. Actio hypothecaria est actio in rem, in qua veniunt in restitutionem fructus percepti post litem contestatam; *l. 4. §. post litem*, supr. *fin. regund.* fructus ante litem contestatam percepti non veniunt in restitutionem, quia a bonæ fidei possessore percepti: quilibet bonæ fidei possessor fructus ante litem contestatam perceptos suos facit; *l. sed & si lege*, *§. si ante*, supr. *de petit. hered. l. 1. C. eod.* & hoc locum habet maxime si minoris sit prædium, quam quod debetur, & fructus pignoris non æquent usuras sortis debitæ, fructus percepti ante litem contestatam non veniunt in restitutionem.

Ad §. creditor, ejusdem leg.

SI creditor pigneratitius amiserit possessionem pignoris, & actione hypothecaria egerit adversus possessorem pignoris, & per sententiam obtinuerit, quæritur quemadmodum id est qua actione hypothecam sibi adjudicatam habiturus, id est pignus per sententiam sibi adjudicatum recuperaturus sit? Marcianus ait, creditori pigneratitio non dari vindicationem dominii, quia pignus non transfert dominium; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *h. tit.* pignus in bonis debitoris permanet; *l. pignus*, *C. de pignerat. act.* sed eum hypothecaria agere posse. Et si possessor pignoris conventus hypothecaria, tueatur se exceptione rei judicatæ, quasi per sententiam novata sit hypothecaria, & post sententiam non possit agi, nisi actione rei judicatæ, creditorem replicare si secundum eum judicatum non est. Judicatum quidem novat actionem; *l. ult. C. de usur. rei judicat.* sed non ita novat, ut exceptio rei judicatæ possit opponi ab eo contra quem judicatum est. Exceptio rei judicatæ non prodest ei contra quem judicatum est; *l. 9. § si quis fundum*, *l. evidenter*, infr. *de except. rei judicat.* immo potius judicatum non extinguit actionem hypothecariam, sed cumulat actionem judicati, quia hoc proprium est actionis hypothecariæ, quod non tollitur nisi solutione vel satisfactione, id est datione fidejussorum vel pignorum; *l. grege*, *§. etiam*, supr. *h. tit.*

Ad §. si † pluris, ejusdem leg.

SI debitor a creditore conventus actione hypothecaria pluris condemnatus sit, quam esset in sorte & usuris, finge eum quia pignus non restituebat condemnatum quanti actor in litem juraverit, quæritur an si tantum solverit, quantum debet, id est sortem & usuras, liberetur hypotheca, etiam non solvendo quanti in litem juratum est? Si subtilitatem legis, id est juris civilis, & auctoritatem sententiæ spectemus, non liberatur: si subtilitatem juris, quia si possessor pignoris dolo pignus non restituat, conventus actione hypothecaria condemnatur quanti actor in litem juraverit, sicut in actione in rem; *§. in vindicatione*, supr. *hac leg.* si auctoritatem sententiæ, semel enim causa transire videtur ad condemnationem, id est per sententiam novatur obligatio pignoris, & actio hypothecaria, quæ ex ea nascitur, transit in actionem rei judicatæ, ita

ita ut ex causa judicati nihil aliud peti possit, quam quod in condemnationem deductum est: sed humanius est eum liberari præstando quod re vera debet, id est sortem & usuras, quia mitius agitur cum debitore, quam cum extraneo possessore pignoris, quod reus sit favorabilior: si enim possessor pignoris rem non restituat, condemnatur quanti actor in litem juraverit, si vero debitor non in pluris quam in id quod debet id est in sortem & usuras; *d.* §. *in vindicatione*, *l. si inter*, §. *ult.* infr. *h. tit.* si tamen debeatur ex alia causa, creditori datur retentio pignoris; *l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun.*

Ad §. *aliena*, *ejusdem leg.*

De *hoc* §. dictum est *l.* 1. supr. *h. tit.*

Ad §. *si duo*, *ejusdem leg.*

SI duobus creditoribus pariter, id est uno eodemque momento, res eadem pignori & hypothecæ obligetur, quæritur an cuique obligetur pro modo & quantitate debiti, si forte creditores sint ex diversis summis seu quantitatibus, vel pro partibus dimidiis, pro æquis partibus? Et Marcianus ait, magis esse ut pignus obligatum sit singulis creditoribus pro quantitate debiti: sed si uterque creditor agat actione hypothecaria adversus possessorem pignoris, id est alium a debitore, seu extraneum possessorem, quæritur an quisque agat pro parte debiti in solidum, quasi utrique res in solidum obligata sit? Et Marcianus ait, utrumque agere hypothecaria in solidum, si pignus eodem die utrique datum sit separatim id est diversis instrumentis & diversis momentis seu horis: quod ita accipiendum est, ut prior posteriori præferatur, ut recte supplet *glossa*: sed si simul illi & illi, si hoc actum est, id est si convenerit, ut utrique obligaretur in solidum, utrumque in solidum recte agere: sin minus, id est si nihil convenerit, utrumque pro parte agere, quod probat etiam *l. si debitor*, supr. *h. tit.* si pluribus res eadem simul pignori detur, æqualis erit causa omnium creditorum; *l.* † *aliena res*, §. 1. supr. *de pigner. act.*

Quæ fiunt eodem die nullum inter se temporis discrimen habere videntur, si non appareat de prioritate têporis.

Ad §. *ult. ejusd. l.*

PIgnus vel hypotheca ita contrahi potest, ut si pecunia non sit soluta intra certum diem, creditor jure emptoris rem habeat justo pretio tunc æstimandam. Et hoc casu videtur contracta quodammodo conditionalis venditio, ex rescripto divorum Principum Veri & Antonini, ex *hoc* §. *& l. ult. in pr.* supr. *de contrah. empt.* Nec obstat, quod venditio non constat sine certo pretio, id est nisi convenerit de pretio, vel si pretium id est taxatio pretii conferatur in incertam personam; *l. si merces*, supr. *locat.* In contractu pignoris valet pactum, ut pretio non soluto ad diem, creditori liceat jure emptoris rem possidere, justo prætio æstimandam, propter utilitatem contrahentium, ut facilius debitores inveniant creditorem: vix enim alıter debitores invenirent mutuam pecuniam, ut ait *gloss. hic*, & pretium non videtur conferri in incertum hominem, quia pretium confertur in arbitrium boni viri, id est judicis, quod semper certum est; *l. continuus*, §. *cum ita*, infr. *de V. O.* Et alias non valet pactum, ut non soluta ad diem pecunia pignus cedat creditori jure dominii; *l.* 1. *& ult. C. de pact. pignor.* quia plerumque pignus datur pro minori pecunia, & satis iniquum esset non soluta pecunia ad diem, pignus statim cedere creditori, satis ei consulitur, quod cessante debitore in solvendo, post trinam monitionem, licet creditori pignus distrahere: & si creditor emptorem non inveniat potest im-

petrare a Principe, ut liceat sibi jure dominii pignus possidere; *l.* 1. & *ult. C. de jure domin. impetrand.*

Ad L. 17.

Actio hypothecaria est actio in rem, quæ datur creditori pigneratitio adversus debitorem vel extraneum possessorem pignoris persequendi causa, si forte amiserit possessionem pignoris, unde hæc actio dicitur pignoris persecutio in *hac l.* & *l. pignoris*, *C. eod. l. si* † *noxali*, *de noxal. act.* vel vindicatio pignoris; *l. prox.* §. *in vindicatione*, supr. *h. tit.* Actio hypothecaria est actio in rem, quæ comparata est, non ad vindicandam proprietatem pignoris, quia pignus non transfert dominium; *l.* 1. §. *cum prædium*, supr. *h. tit. l. justo*, §. *non mutat*, supr. *de usucap.* sed ad avocandam possessionem. Actio hypothecaria est quidem actio in rem, sed nudam possessionem avocat, & soluta a debitore pecunia dissolvitur; *l. evictus*, *l. si cum venditor*, *in pr.* infr. *de evict. l. si quis servum*, *de noxalib. act. l. aliquando*, §. *de pignoribus*, infr. *ad Vellejan.* Et hoc est quod ait Ulp. in *hac l.* pignoris possessionem parere actionem creditori, id est possessionem ejus cum quo agitur, si forte creditor amiserit possessionem rei, quia creditori datur actio in rem adversus possessorem, qua de causa in rem actio dicitur nasci ex præsenti possessione; *l. non alias*, §. † 2. *de judic.*

Ad L. 18.

Directa actio in rem datur domino amissa possessione, Publiciana, quæ est utilis actio in rem, datur ei qui nondum est dominus, qui habet quasi dominium, id est ei qui bona fide accepit a non domino rem traditam ex justa causa adquirendi dominii, nec dum usucepit, & datur adversus extraneum possessorem, vel causa cognita adversus dominum; *l.* 1. supr. *de Publician.* Et creditori, qui rem alienam bona fide accepit a non domino, qui Publiciana uti potuit, id est qui rem traditam a non domino usucapere cœpit nec dum usucepit, datur utilis Serviana ad avocandam possessionem pignoris, quia sic tuetur prætor creditorem per Servianam, quemadmodum per Publicianam debitorem. Sicut Publiciana datur ei, qui rem a non domino bona fide accepit, nec dum usucepit, quasi usuceperit, sic etiam creditori, qui rem pignori accepit a debitore, qui nondum usuceperit rem, datur utilis Serviana seu hypothecaria, quasi res usucapta sit a debitore, quæ non est usucapta.

Ad L. † 19.

Qui pignori plures res accepit pro una scilicet & eadem summa seu quantitate, non cogitur unam liberare, nisi accepto universo debito, ex *hac l.* quia pignoris causa est individua; *l.* 1. & 2. *C. de luit. pignor. l. quamdiu*, *C. de distract. pigor. l. in executione*, §. *pen.* infr. *de V. O.* id est pignus non liberatur soluta parte debiti: invito creditori debitum per partes solvi non potest, ut & solutio partis debiti nulla ex parte tollit obligationem personalem; *l. si non sortem*, §. *si centum*, supr. *de condict. indebit.* quia solutio & exactio partium non minima incommoda habet; *l.* 3. supr. *famil. erciscund.* & obligatio partis debiti non sistit cursum usurarum totius debiti; *l. tutor*, §. *Lucius*, *de usur.* nisi convenerit, ut liceret partem exsolvere.

Ad

Ad L. 20.

INvecta illata in ædes conductas locatori tacite pignori sunt pro pensionibus ædium ; *l. in prædiis* , infr. *in quib. cauf. pign. vel hypoth. l. certi* , *C. locat*. Nec non creditori , qui pecuniam credidit in refectionem ædificii , si convenerit, ut de pensionibus ædium jure pignoris creditum reciperet, ei datur actio utilis id est utilis Serviana, quæ & hypothecaria appellatur, adversus inquilinum seu conductorem, uti creditori, qui a debitore cautionem, id est nomen debitoris pignori accepit, datur utilis actio pigneratitia adversus debitorem, ex *hac leg*. Creditori, cui nomen debitoris pignori datum est a debitore , non datur directa actio pigneratitia , quia summo jure debitor non potest compelli mutare creditorem & alii solvere ; *l.* † *si mandatu* 45. supr. *mandat. l. hereditatem*, infr. *de donat. l.* 2. *C. de pact. l.* 2. *C. de hered. vel act. vendit*. Sed datur utilis actio pigneratitia , sicut emptori nominis datur utilis actio in debitorem ; *l. postquam* , *C. eod. l. nomen*, *C. quæ res pignor.* quia creditor cesso jure succedit in jus debitoris, exemplo emptoris nominis ; *l.* † *emptori* , *C. de evict.*

Ad L. 21.

UT pignus valeat oportet rem esse in bonis debitoris tempore contractus ; *l. & quæ nondum* , §. *quod dicitur* , supr. *h. tit. l.* 6. *C. si alien. res pignor.* Procurator non aliter rem domini pignori obligare potest , quam si speciale mandatum habeat, ex *init. h. leg. & l. solutum* , §. *ult.* supr. *de pignerat. act. l.* 1. *& ult. C. si alien. res pignor.* quia nihil refert an dominus ipse rem obliget , an alius ejus mandato & voluntate : idcirco si dominus ratum habeat pignus contractum a procuratore non habente speciale mandatum , pignus , quod non valebat ab initio , ex post facto convalescit per ratihabitionem, quia propter ratihabitionem dominus ipse, qui ratum habuit, convenisse videtur de pignore , ex *init. h. leg*. Effectus ratihabitionis est, quod ratihabitio retro trahitur, & mandato æquiparatur ; *l. si fundus*, §. 1. supr. *h. tit.* Etiam qui universalem administrationem habeat , si rem domini obligaverit pro pecunia mutua accepta in rem domini, pignus valet , si dominus ipse solebat sub pignoribus pecuniam mutuam accipere ; *l. vel universorum* , supr. *de pignerat. act.* Spectanda est enim consuetudo patrisfamilias, quæ habet vim mandati ; *l. qui semisses* , §. *ult.* infr. *de usur. l. nummis* , *de legat.* 3.

Ad §. *si debitor*, *ejusd. leg.*

SI debitor servum , quem bona fide emit a non domino & pignori obligavit, teneat , cum forte is fuga se subduxisset a creditore , qui eum pignori acceperat , & ad debitorem rediisset, Servianæ locus est, id est creditori datur Serviana, seu utilis Serviana & hypothecaria adversus debitorem servi oppignorati recuperandi causa. Et si adversus debitorem utili Serviana vel hypothecaria creditor egerit, & debitor conventus tueatur se exceptione , si non rem alienam pigneraverit, quasi pignus non valeat, quia rem alienam pigneravit ; *l. ult. C. si alien. res pignor. dat. sit* , doli replicatione exceptionem elidet creditor , quia dolo facit † debitor, qui rem alienam pigneravit, si excipiat non valere pignus , quia rem alienam pigneravit, non auditur enim qui allegat turpidinem suam . Et hoc est quod ait Ulpianus secutus Julianum , habere rationem, quam exquirendam reliquit, ut solebant jurisconsulti studio brevitatis , vel artis commendandæ causa, ne omnibus pateret.

Ad §. *quidquid*, *ejusd. leg.*

QUicquid commodi vel incommodi accedit pignori, id ad debitorem pertinet, veluti si fundus oppigneratus per alluvionem auctior factus sit, commodum alluvionis cedit debitori; *l. si fundus*, *init.* supr. *h. tit.* & si casu fortuito, puta incendio, adgressione latronum, vel effractura ædium pignus perierit, periculum pertinet ad debitorem, quia pignus manet in bonis debitoris: res quæ periit, perit domino, & creditori nihilominus salva est actio personalis debiti; *l. quæ fortuitis*, *l. si nulla*, *l. pignus*, *C. de pignerat. act.* Eadem ratione damnum casu amissi pignoris spectat tam ad fidejussorem, quam ad reum principalem; *l. amissi*, infr. *de fidejuss.*

Ad §. *ult. ejusd. leg.*

De *hoc* §. dictum est in *l. si fundus*, §. *in vindicatione*, supr. *h. tit.*

Ad L. 22.

De *hac leg.* dictum est in *l.* 1. *in pr.* supr. *h. tit.*

Ad L. 23.

CReditor fundum pignori obligatum potest per se colere, & ex eo fructus percipere, vel locare, ex *init. h. leg.* quia fructus rei est locare, vel pignori dare licere; *l. ult.* infr. *de usur. l. fructus* 72. *de R. J.* Nec refert utrum creditor per se vel colonum fruatur, quia fructus pignoris imputantur in sortem & usuras; *l.* 1. & 2. *C. de pignerat. act.* Sic & fructuarius per se potest uti frui fundo, in quo habet jus ususfructus, vel alii fruendum locare; *l. arboribus*, §. *usufructuarius*, supr. *de usufruct.* & hoc distat usuarius a fructuario, quod usuarius non potest locare, vel vendere usum, sed tantum uti sibi; *l. sed neque*, *de usu & habitat.* Et hanc differentiam usus & ususfructus agnovit ipse Augustin. lib. 83. quæst. 30. *Frui ergo dicimur ea re, de qua capimus voluptatem. Utimur ea, quam referimus ad id unde voluptas capienda est.* Et prius Florus libr. 2. cap. 6. *quum victoria posset uti, frui maluit.*

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

PIgnoris obligatio recte contrahitur etiam inter absentes. Ratio est quia pignus pacto contrahitur, & ex pacto pignoris datur actio, non ipso jure, sed tuitione prætoris, quia prætor pactum pignoris tuetur; *l. contrahitur*, supr. *h. tit. l. major*, *C. h. tit.*

Ad L. 24.

IN quorum finibus emere quis prohibetur, pignus accipere non prohibetur; emere prohibitus in finibus provinciæ vel civitatis, non prohibetur in ea mutuam pecuniam dare, ex *hac l.* & hoc verum est in privato homine, puta in peregrino vel forensi, cui interdictum est commercium, id est jus emendi & vendendi in finibus imperii Romani, non prohibetur pecuniam fœnori collocare, & pignora accipere, quia hoc permittitur potius in utilitatem debitorum, qui accipiunt mutuam pecuniam, quam creditorum, ne qui laborant ære alieno destituantur creditore, cujus ope suis rebus consulant. Alias præses, vel qui officium in provincia administrat, non potest prædium emere, vel navem ædificare,

care, commercii causa negotiari, pecuniam mutuam dare, & eam fœnori exercere; *l. non licet, l. qui officii*, supr. *de contrah. empt. l. aufertur*, §. *quod a præside, de jur. fisc. l. principalibus, de reb. credit. l. quod contra, ad leg. Jul. repetund. l.* 3. *C. si cert. petat. l. unic. C. de contract. judic. l.* 5. 6. *C. Th. de iis quæ administr. vel offic. public. gerent.* M. Tull. Verr. † 4. 5. *Neminem, qui cum potestate, aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico, ut vestem; præbebatur enim legibus. Mancipium putaverunt, quo & omnes utimur, & non præbetur a populo. Sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum*. Ratio prohibitionis fuit, ne præsides vel alii rectores provinciarum provinciales invitos compellerent res suas vendere viliori pretio, vel cautiones emittere fictis nominibus, vel graviores usuras solvere; *l. pen. C. de his quæ vi metusve caus.* Et hæc est ratio, quam subjungit M. Tull. loco modo laudato: *Quæ fuit causa cur tam diligenter nos in provinciis ab emptione removerent, hæc quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret*. Officiales vero præsidum, quia perpetui sunt & assumuntur ex provincia, in ea non vetantur pecuniam mutuam dare, & fœnus in ea exercere; *l. præsidis*, supr. *de reb. credit.* ne in perpetuum eis interdicatur commercio, quod esset iniquius; *l. quod si minor*, §. *non semper, de minorib.* neve deterioris sint conditionis ac ceteri provinciales propter officium, quod nemini damnosum esse debet; *l. videlicet*, supr. *ex quib. caus. major.* Item prohibitus rem emere quia non est in commercio, puta rem sacram religiosam vel publicam, eam quoque pignori accipere prohibetur; *l.* 1. §. † *eam rem*, infr. *quæ res pignor.* Prohibita alienatione prohibita quoque censetur pignoris datio; *l. ult. C. de reb. alien. non alienand.* Nec probo distinctionem, quam Bartol. comminiscitur *hic*, ubi prohibetur venditio a lege, prohibitam quoque intelligi pignoris dationem, sed si prohibeatur a judice aliud esse; quia nulla est ratio distinctionis. Pœnæ enim, quæ irrogantur a judice, sunt a lege, & in illis nulla est potestas judicis; *l. si qua pœna*, infr. *de V. S.*

Ad L. 25.

Pignore vitiose vel inutiliter contracto, creditori vel fisco, qui in ejus locum successit, puta si bona creditoris ad fiscum pervenerint ex causa confiscationis vel caduci, non datur retentio pignoris. Pignore vitiose vel inutiliter contracto, creditori non datur actio hypothecaria, nec retentio pignoris, quia quod vitiose factum est, pro infecto habetur; *l. quotiens*, supr. *qui satisd. cog. l. si se non obtulit*, §. *condemnatum, de re judicat.* nimirum si fundus dotalis pignori obligatus sit, obligatio pignoris nulla & irrita est, non parit actionem, nec retentionem pignoris, etiam si ad fiscum pervenerit; *l.* 2. infr. *de fund. dotal.* Idem est si res pupilli vel adulti obligetur sine decreto prætoris, alias si debitor rem alienam ignoranti creditori obligaverit, superveniente ejus dominio heres extiterit, pignus, quod non valebat ab initio, convalescit ex post facto, & creditori datur utilis actio hypothecaria adversus debitorem; *l. si Titio*, supr. *h. tit.* quod si res aliena scienti creditori obligetur, superveniente dominio difficilius, id est vix ac ne vix quidem, creditori datur actio hypothecaria, sed facile, si rem possideat, ei datur retentio; *l.* 1. *init.* supr. *hoc tit.*

Ad L. 26.

Vix olim solebant fœneratores pecuniam mutuam dare, nisi datis & acceptis pignoribus, simul & fidejussoribus, unde usu eveniebat, ut fidejussor quo sibi consuleret, etiam priusquam solveret creditori pro debitore, impetraret a

Principe, ut sibi liceret pignora jure dominii possidere sub onere luendi creditoris; *l.* 2. supr. *h. tit. l.* 2. infr. *de distract. pignor.* Fidejussor, qui accessit pro debitore, a quo jam data erant pignora, defuncto debitore, & herede moram faciente in solvendo debito, impetravit a potestate, vel, ut legi maluit Cujacius, a Principe (solus enim Princeps potest concedere creditori, vel fidejussori debitoris, ut sibi liceat pignus jure dominii possidere; *l. eleganter, in pr.* supr. *de pignerat. act. l. si is qui*, §. *ult.* infr. *de adquir. rer. domin. l.* 1. 2. & 3. *C. de jur. domin. impetrand.*) Fidejussor, inquam, impetravit a Principe, ut sibi liceret jure dominii pignora possidere quasi satisfacturus creditori, nec satisfecit creditori, modo heres debitoris paratus est solvere, quæritur an soluta pecunia fidejussor cogendus sit pignora restituere? Respondet Modestinus cogendum esse, quia fidejussor est loco creditoris, qui soluta pecunia tenetur pignora restituere. Et hoc verum est etiam si nondum solverit creditori, quia impetravit, ut jure dominii pignus possideret sub onere dimittendi creditoris: unde a contrario colligit Cujac. si jam fidejussor creditori solverit, non esse compellendum heredi debitoris pignora restituere: nec obesse, quod si fidejussor a creditore pignora emerit, debitori soluto debito integram esse repetitionem pignoris; *l. si mandatu* 59. §. 1. supr. *mandat. l.* 1. *C. de dolo*, quia leges istæ agunt de fidejussore, qui pignora emit a creditore soluta ei pecunia debita, quo genere emptionis non tam adquirendi dominii, quam transferendi in se pignoris causa, ut ei tutius sit, emisse intelligitur.

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

SI filius emancipatus mandato patris, forte quod ipse impeditus esset scribere ob valetudinem vel aliam causam, sua manu perscripserit chlrographum, id est instrumentum privatum, quo pater mutuam pecuniam accipiens, domum propriam filii creditori pignori obligavit, quæritur an mortuo patre si ab hereditate patris se abstinuerit, eam domum optimo jure possidere possit, id est liberam & solutam a vinculo pignoris? Respondet Modestinus, ex eo solo, quod sua manu filius emancipatus chirographum perscripsit, id est totum exscripsit, & sua manu exaravit, quo cavebatur domum suam pignori futuram pro debito patris, obligationi pignoris consensisse eum videri, etiam si consensum suum non adcommodaverit id est declaraverit signo id est appositione signi seu annuli sigillaritii, vel alia scriptura id est subscriptione; pignus enim contrahitur per privatam scripturam etiam sine die & consule; *l. pen.* §. *pen.* infr. *h. tit.* quia pignus contrahitur nuda voluntate & conventione; *l.* 1. supr. *h. tit.* etiam sine scriptura; *l.* 4. *eod.* Ratio dubitandi erat, quod filius emancipatus, æque ac qui est in potestate, non obligatur pro debito patris; *l.* 2. *C. ne fil. pro patr. l.* 3. *C. qui bon. ced.* quia etsi per emancipationem exierit e potestate patris, nihilominus metu & reverentia patris se obligasse videtur, quia emancipatio non solvit reverentiam, quæ ingenita est animis liberorum; *l.* 1. §. *quæ oneranda*, infr. *quar. rer. act. non † dat. l. pen. de furt. l. si patre cogente, de rit. nuptiar. l. si superstite, C. de dol. cap. constitutus, de in integr. restitut.* Quæ ratio dubitandi insinuatur his verbis, *pater Seio emancipato filio facile persuasit*. Sed filius emancipatus non prohibetur se obligare pro patre, ut pro quolibet alio, quia emancipatus per emancipationem abalienatur e familia, & pro extraneo habetur; *l. quinetiam*, infr. *de rit. nuptiar. l. nihil interest*, §. 1. infr. *rer. amotar.* Et filius emancipatus, qui instrumentum propria manu perscripsit, quo pater rem ipsius filii obligabat, obligationi pignoris consensisse videtur, quia scriptio instrumenti habet vim obligationis tacitæ, nec minorem habet vim, quam subscriptio, quæ subscribentem obligat; *l. sicut*, §. *non videtur*, *l. Titius*, §. 1. infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Suberat & alia

& alia dubitandi ratio, quod debitor signando testamentum creditoris pignerati-tii, in quo eum fundum, quem ipse pignori obligavit, Titio legavit quasi a se emisset, sibi non præjudicat ; *l. Gaius*, supr. *de pignerat. act.* Sed hoc propria ratione nititur, quia debitor signavit testamentum solemne in scriptis conditum, quod erat clausum, inscius eorum quæ continebantur testamento, vel quia signavit alienum testamentum ut testis : qui alieno instrumento subscribit ut testis sibi præjudicium non facit, ut si quis eum pro alterius nomine pecuniam mutuam acciperet se non obligavit, ex eo quod tabulas obligationis ut testis signavit, non convenitur ; *l. si pater C. de fidejuss.* Et fideicommissarius, qui interfuit divisioni hereditatis inter heredes factæ quasi testis, non amittit rem per fideicommissum sibi relictam, quæ venit in divisione hereditatis ; *l.* † *Titia cum testamento*, §. *Lucia*, *de legat.* 2. Ratio est, quia officium suum nemini debet esse damnosum ; *l. videlicet*, supr. *ex quib. caus. major. l. si quis ex signatoribus*, infr. *testam. quemad. aper.* At filius emancipatus, qui propria manu perscripsit chirographum, in quo pater rem propriam ipsius filii obligabat, non videtur manum accommodasse ut nudus scriba & minister, sed animo consentiendi obligationi pignoris. Sicut qui interfuit & subscripsit instrumento, quo rem sibi obligatam debitor alii obligabat, vel cavebat id est edicebat rem nulli alii obligatam esse, pignus remisisse videtur ; *d. l. sicut*, §. *non videtur*, *d. l. Titius*, ne dissimulatione sua & taciturnitate decipiatur creditor, quia dolo fecisse videtur, qui habuit occasionem protestandi de jure suo, nec protestatus est. Et qui consensit alienationi fundi, videtur remisisse usumfructum, quem habebat in eo fundo ; *l. apud Celsum*, §. *quæsitum*, infr. *de dol. & met. except.* Nuda subscriptio quidem non obligat, si appareat non esse factam animo se obligandi, ut qui subscribit instrumento mutui, quod contrahebatur cum alio, citra solemnitatem verborum, id est citra obligationem, non obligatur ex mutuo ; *l.* † *mutuæ*, *C. si cert. petat.* Sed subscriptio facile obligat eum qui subscripsit contractui pignoris, ne decipiatur creditor, qui contraxit cum debitore, ignorans rem alii obligatam, & subscriptio, quæ fiebat animo sese obligandi, non erat nuda & simplex adscriptio nominis, sed subscriptio solemnis, quæ fiebat addito verbo, consentio vel similibus, vel summa instrumenti, & rei gestæ recte, ut notat Accurs. *hic*, & quod ego olim observavi ex *l.* 1. §. *inter* † *filium*, infr. *ad l. Cornel. de fals.* quare nihil mirum, eum, qui hoc pacto subscripsit alieno instrumento, obligari, quia hujusmodi subscriptio continebat causam obligationis, & re ipsa erat obligatio quæ fiebat uno verbo, consentio.

Ad §. ult. ejusdem leg.

LUcius Titius certa prædia & mancipia, quæ tunc in prædiis erant, culturæ gratia destinata, creditori pignori obligavit, heredes prædiis inter se divisis, & mancipiis, quæ venerant in divisione hereditatis, una cum prædiis distractis, alia in locum illorum substituerunt. Creditor postea illa prædia cum mancipiis distraxit, quia mancipia rustica adhærent prædiis quasi pars fundi, & sine prædiis alienari nequeunt ; *l. si quis inquilinos*, *ff. de legat.* 1. Quæritur an mancipia, quæ sunt modo in prædiis, hoc est in hypothecis, ut interpretatur ipse Modestinus (hypotheca enim vulgariter sumitur pro prædio oppignerato, ut *hic & l.* 3. *C. de distract. pignor.* Ambros. de Tobia : *Hypothecas flagitat*, *pignus usurpat*,) an mancipia, inquam, quæ sunt in prædiis, emptor vindicare possit? Respondet Modestinus, quæ in locum distractorum substituta sunt obligatione pignoris non contineri, nisi nominatim pignerata sint, vel ex pigneratis ancillis nata, nam quæ ex his nascuntur & in causa pignoris censentur ; *l. Paulus respondit*, §. 1. infr. *h. tit. l.* 1.

C. de part. pign. Sic & si debitor pecora obligaverit, quæ in locum demortuorum submissa sunt, pignore non continentur. Grege vero pignori obligato, quæ postea nata sunt, vel in locum demortuorum capitum ex fœtura submissa, pignori tenentur *; l. grege*, supr. *h. tit.* Item si debitor merces, quæ erant in taberna, pignori obligaverit, hisce distractis, pignoris obligatione non tenentur merces, quæ in locum earum reparatæ sunt, nisi id nominatim expressum sit; *l. qui Romæ*, §. *Callimachus*, infr. *de V. O.* sed si tabernam obligaverit, pignore continentur etiam merces reparatæ & in tabernam illatæ, prioribus distractis *; l. pen.* infr. *h. tit.*

Ad L. 27.

SI creditor servum, quem pignori dederat, ex levissima offensa vinxerit, & mox pœnitentia ductus solverit vinculis, & debitore non solvente creditori, minoris servum vendiderit, (quia servi semel vincti, tamquam notati minoris venire solebant, ut & servi duris conditionibus venditi, veluti ne manumittantur *; l. si venditor*, supr. *de serv. exportand.* & servus propter noxiam vinctus, vel stigmatis notatus etiam manumissus deterioris est conditionis; Augustin. in epist. ad Galat. *Ut si quis, verbi gratia servus, in compedibus fuerit propter noxiam, id est propter culpam vel hujusmodi, aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideo in jure manumissionis inferioris est ordinis.* Tranquil. in August. cap. 40. *Adjecitne vinctus umquam tortusve quis uno libertatis genere civitatem adipisceretur?* Servi etiam ob noxiam notæ causa interdum auricula dextra multabantur; Augustin. de agone Christian. cap. 29. *Populus autem ipsius quando non audit Prophetas & evangelium, satis significat servum se esse, non liberum, & aurem dexteram se habere præcisam.*) creditori datur actio crediti, quæ est personalis in debitorem ad supplendum id quod deest, ut probatur ex *hac l.* & apertius ex *l. quæsitum*, §. *ult.* infr. *de distract. pignor. l. 3. l. qua specialiter*, C. *eod. l. creditor*, supr. *de reb. credit.* sed si crediti ipsius actio non sufficiat, id est non valeat ad id quod deest persequendum, forte quia sublata est tempore, vel per sententiam judicis, quia debitor, cum egisset actione personali in debitorem, causa ceciderat per injuriam judicis, ut subjungitur in his quæ sequuntur, quæritur quænam actio danda sit creditori in id quod deest? & quidem si debitor servum pignori obligatum interfecerit, deficiente actione personali, tenetur in subsidium actione ad exhibendum, non ut res exhibeatur, & exhibita vindicetur, quia homo mortuus neque exhiberi, neque vindicari potest, sed ut damnetur in id quod interest jurejurando actoris *; l. si fundus*, §. *in vindicatione*, supr. *h. tit. l. qui restituere*, supr. *de rei vindicat.* Si autem eluscaverit, tenetur etiam in subsidium actione legis Aquiliæ in id quod interest, *ex hac leg. & l. & eleganter*, §. *si servum*, supr. *de dol. l. Julianus, ad exhibendum*: quod si debitor servum debilitando & vinciendo persecutionem pignoris exinaniverit, id est si debitor servum debilitavit & vinxit, & eo inanis facta sit actio hypothecaria, quæ creditori competebat pignoris persequendi causa, quia pigneratum servum deteriorem fecit, & una sublata sit actio personalis, quæ competebat creditori, forte sublata tempore vel per sententiam judicis, tunc debitor extra ordinem coercetur officio prætoris, ut subjungitur in *hac l.* Sublata hypothecaria actione, non tollitur personalis, & e converso *; l. 1. & 2. C. de luit. pignor. l. cum notissimi*, *C. de præscript. 30. ann.* sed sublata utraque, si dolo debitoris servus oppigneratus vinctus vel debilitatus sit, debitor extra ordinem puniendus est animadversione & auxilio prætoris: & hoc verum esse notat Ulpianus ad Marcellum, si debitor servum immerentem vinxit, ut creditori noceret, id est ut pignus deterius faceret: quod si debitor servum merentem vinxerit, omnino non tenetur, quia domino licet impune servum vincire, & castigare *; l. unic. C. de emendat. serv. l. quid*

quid ergo 53. §. *si heres*, infr. *de legat.* 1. & passim servi rustici custodiæ causa vinculis tenebantur; Senec. 7. de benefic. cap. 10. *O miserum, si quem delectat sui patrimonii liber magnus, & vasta spatia terrarum colenda per vinctos.* Lucan. libr. 7. *vincto fossore coluntur Hesperiæ segetes*. Quibus adde Columell. *libr.* 1. *cap.* 8. *& libr.* † 12. *cap.* 1. Servi pœnæ causa in villam relegabantur ad opus rusticum ob offensam in dominum; *l. ex facto*, §. † *rerum*, infr. *de heredib. instit.* cujus verba notanda sunt: *Proinde si servus fuerit missus in villam, interim illic futurus, quia dominum offenderat quasi ad tempus relegatus.* Servi etiam pœnæ causa ob offensam in dominum vinciri, seu in vincula mitti ad tempus solebant, ut probatur ex *hac leg. & l. fideicommissa* 43. infr. *de fideicomm. libertat.*

Ad L. 28.

SI filiof. legatum in diem vel sub conditione relictum sit, heres, a quo legatum relictum est, debet cavere patri de præstando legato cum dies vel conditio extiterit, non præcise id est absolute in omnem casum, sed in hunc casum, si existentis conditionis legati tempore in potestate patris filius fuerit; *l.* 1. §. *plane si ei*, & §. *ult. l.* 3. infr. *ut legat. nomin. caveat.* Cavere autem heres debet datis fidejussoribus, vel etiam datis pignoribus si pater velit, invito non cavetur legati conditionalis nomine datis pignoribus, sed datis fidejussoribus; *l. ult.* §. *si legatarius*, infr. *quod legator. l.* 7. *de prætor. stipulat.* Si legati conditionalis filiof. relicti nomine pater ab herede rem propriam ejus pignori acceperit cautionis vice, & mortuo patre, vel filio emancipato conditio legati extiterit, neque pater potest pignus vindicare, quia filio emancipato incipit legatum deberi ex quo conditio extitit, quia eo tempore extitit conditio legati quo filius est sui juris; quia in legatis conditionalibus, cum quæritur an legatum patri an filio adquiratur, spectatur tempus evenientis conditionis; *l. quæ legata*, infr. *de R. J. l. si ususfructus*, §. *ult. quand. dies legat. ced.* Et hoc distant legata conditionalia a stipulationibus conditionalibus, in legatis conditionalibus existens conditio non retro trahitur in præteritum, in stipulationibus conditionalibus inspicitur tempus contractus, non tempus existentis conditionis; *l. si filiusf. de V. O.* & conditio existens retro trahitur ad tempus contractus; *l. qui balneum*, §. 1. *l. potior*, §. 1. infr. *qui potior. in pign. l. necessario*, §. 1. *de peric. & commod. rei vend.* neque filius pignus datum patri persequi potest, quia tunc cœpit habere actionem ex testamento ex quo extitit conditio legati, nec quidquam juris assumit ex præcedente tempore, id est ex ante gestis cum patre, quia nunc primum incipit ei deberi legatum a die existentis conditionis, *ex hoc* §. & *d. l. si ususfructus*. Ratio dubitandi erat, quod frustra cavetur patri de præstando legato existente die, vel conditione, si non detur actio patri ex stipulatione patris, existente die, vel conditione. Sed ratio decidendi est, quod cum cavetur patri legati conditionalis filiof. relicti nomine, non cavetur ei præcise, sed in hunc casum, si, cum legati conditio extiterit, in potestate filius erit. Ceterum si tempore existentis conditionis filius sit solutus patria potestate morte patris, vel emancipatione, non videtur ei cautum, quia absurdum est patri caveri in tempus quo filio adquisita erit actio legati; *d. l.* 1. §. *ult. ut legat. nom. caveat.* Hodie, quia legati conditionalis filiof. relicti nomini cavetur patri, ut legitimo administratori, ex contractu utilis actio adquiritur filio, exemplo pupilli ex facto tutoris; *l.* 1. & 2. *C. quand. ex fact. tut.* ut recte notat *glossa*, quam sequuntur Bartol. & alii interpretes. Idem dicendum est in fidejussore, si patri cautum sit dato fidejussore legati conditionalis filiof. relicti nomine.

Ad L. 29.

OBligatione generali bonorum veniunt bona præsentia & futura, quæ fuerunt in bonis debitoris; *l. 1. l. & quæ nondum*, supr. *h. tit.* obligatione generali rerum veniunt tam præsentes quam futuræ ex tacita voluntate contrahentium, quia in contractibus magis voluntatem contrahentium, quam conceptionem verborum, inspici oportet; *l. ult. C. quæ res pignor.* obligatione generali veniunt tam præsentia quam futura, quæ fuerunt in bonis debitoris, non etiam ea quæ sunt heredis, seu quæ ab herede post mortem testatoris adquisita sunt ex alia causa quam hereditatis, ex *hac l.* Obligatio generalis non porrigitur ad bona heredis, quia in obligatione generali veniunt tantum ea, quæ in bonis debitoris fuerunt.

Ad §. 1. ejusdem leg.

ANcillis pignori datis, ea quoque quæ ex his agnascuntur, id est partus ancillæ, eodem jure censentur, ex *hoc §. & l. fidejussor, §. ult.* supr. *h. tit. l. 1. C. de † part. pignor.* sive specialiter de hoc convenerit, sive non, quia ancillis pignori datis, partus ancillæ pignori tenentur ex tacita conventione. Pignus facile contrahitur in agnatis ex tacita conventione, sicut prædio pignori dato, fructus tacite obligari censentur; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *h. tit. l. quamvis, C. in quib. cauf. pignus vel hypoth.* si convenerit, ut partus ancillæ vel fructus fundi pignori essent, spectatur an in bonis debitoris fuerint tempore conventionis; *l. potior, §. si de † futura*, infr. *qui potior. in pignor.* Verum hoc non sufficit, ancillam fuisse in bonis debitoris tempore conventionis, ancillis enim pignori datis, partus ancillæ pignore non tenentur, nisi ancillæ fuerint in bonis debitoris vel heredis eius tempore partus: & hoc est quod dicitur his verbis: *Si dominium eorum ad eum pervenerit, qui obligavit, &c.* Ceterum si ancillæ pepererint apud alium dominum, veluti apud emptorem, partus ancillæ non erunt pignori, ex *hoc §.* quia partus editus apud emptorem, numquam fuit in bonis debitoris. Valde pugnare videtur *l. si convenerit* (*al. si convenit* 18.) *§. si fundus*, supr. *de pignerat. act.* ex qua si ancilla pignerata venierit, partus ancillæ post venditionem natus apud emptorem pignori obligatus censetur, cui conjungenda est *l. 1.* infr. *de Salvian. interdict.* ex qua si colonus ancillam in prædium conductum deductam pignoris causa vendiderit, quod apud emptorem ex ea natum est pignori tenetur, ac ejus prehendendi gratia datur utile Salvianum interdictum creditori. Accurs. ut has leges conciliet, distinxit, partum ancillæ pigneratæ, quæ veniit, pignori esse, si conceptus sit apud debitorem, licet apud emptorem editus sit. Nec contemnenda Accursii distinctio, licet rejiciatur ab Antonio Fabro. Partus enim ancillæ conceptus apud debitorem potest esse pignori creditori, licet edatur apud emptorem, quia pignori esse censetur, non ut partus, sed ut pars matris: partus enim antequam edatur est portio viscerum matris; *l. 1. §. 1.* infr. *de inspic. ventr.*

Ad §. domus, ejusdem leg.

SI domus pignori data deflagraverit, & in aream redacta sit, eamque aream Titius emerit, & extruxerit, quæritur an area, & superficies, id est ædificium impositum solo, pignori teneatur? Paulus respondet, pignoris jus manere, & ideo superficiem jus soli sequi, id est esse in eadem causa pignoris, ex *hoc §. & l. si fundus, §. si res*, supr. *h. tit.* Domo pignori data exusta, area tenetur eodem vinculo pignoris, quia area est pars domus; *l. domo*, supr.

de

de pigner. act. & quidem maxima; *l. qui res*, §. *aream*, infr. *de solut.* & si domus restituta sit ab emptore vel ab ipso debitore, ædificium jus sequitur soli seu areæ, id est manet in causa pignoris; *l. ult.* infr. *h. tit. d. l. domo*. Sed si bonæ fidei emptor conveniatur a creditore actione hypothecaria, tuetur se opposita exceptione doli mali; *l. Paulus respondit*, infr. *de dol. & met. except.* nec prius tenetur domum restituere, quam sumptus ædificii, quatenus res pretiosior facta est, receperit, ut respondetur in *fin. h.* §. Nec obstat *l. cum postulassem*, §. *damni*, *vers. cur ergo*, infr. *de damno infect.* ex qua si quis insulam pigneratam emerit, conventus a creditore hypothecaria, non habet retentionem propter impensas, quia, ut ait *gloss.* hæc lex est de emptore, qui mala fide & sciens emit rem pigneratam. Ista vero est de bonæ fidei emptore, qui ignorans emit rem pigneratam.

Ad L. 30.

Creditor, qui pignus vendidit quasi dominus, tenetur de evictione, nisi aliud actum sit; *l. rescriptum*, §. 1. *l. etsi is*, infr. *de distract. pignor. l. cum ea*, *de evict.* Creditor vero, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim de hoc caverit; *d. l. etsi is*, *l. si mandatu* 59. §. *creditor*, supr. *mandat. l.* 1. *C. credit. evict. pignor. non deber.* aut dolum commiserit; *l.* 2. *C. eod.* puta si rem sibi non obligatam, aut non ejus, qui rem obligavit, pignori obligaverit; *l. ex empto*, §. *sententiam*, supr. *de act. empt.* vel nisi ad hoc tantum conveniatur de evictione, ut contrariam pigneratitiam actionem, quam habet adversus debitorem, emptori præstet; *l. in creditore*, infr. *de evict. l. cum is*, *de fidejuss.* Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, si pignus evincatur jure dominii: quod si evincatur jure hypothecæ a priori creditore, semper emptori præstare debet se potiorem esse ceteris creditoribus; *d. l.* 1. *C. credit. evict. pign. non deber.* Nec sufficit si probet rem obligatam fuisse: necessarium enim quidem est, ut probet rem obligatam fuisse, ut dicitur in *hac leg.* sed præterea desideratur, ut probet se potiorem esse ceteris creditoribus. Creditor, qui rem vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, sed nec potest ex alia causa emptori rem evincere, vel suo, vel alterius cui successit, licet anterioris creditoris nomine; *d. l.* 1. *C. credit. evict. pign. non deber. d. l. etsi is*, quia non potest venire contra factum suum: sed re evicta emptori datur actio de evictione adversus debitorem, non in id quod interest, sed ad pretium restituendum, quasi is rem vendidisse videatur, qui pignus contraxit, ex quo secutum est, ut liceret pignus vendere; *l. si ob causam*, *C. de evict.* & quod dicitur in *hac leg.* periculum pignoris nominis vendiri pertinere ad emptorem, non prohibet eum quin habeat actionem de evictione adversus debitorem: periculum enim pignoris venditi dicitur pertinere ad emptorem, ut sciamus non pertinere ad creditorem, sed periculum pignoris venditi pertinet ad emptorem, salva tamen ei actione de evictione adversus debitorem.

Ad L. 31.

Fundus vectigalis vel superficies, id est ædificium positum in alieno solo sub onere vectigalis, vel pensionis annuæ, potest pignori dari, ita ut si vectigal vel pensio non solvatur prior sit causa domini, *ex hac l. & l. etiam*, infr. *qui potior. in pign. l. tutor*, §. *ult.* supr. *de pignerat. act. l. grege*, §. *& in superficiariis*, supr. *h. tit.* Idcirco si lex vectigali fundo dicta sit in traditione, ut si intra certum tempus vectigal non solveretur fundus rediret ad dominum, & in solutione vectigalis tam creditor quam debitor cessaverint per

tempus, fundus ex lege id est pacto domino committitur, & pignus medio tempore contractum evanescit, ex *hac l. & d. l. grege*, §. *statuliber*, quia in contractu vectigaliciario seu emphyteutico semper prior est causa domini; *d.* † *l. etiam*, *qui potior. in pignor.*, *l. ex facto*, supr. *de pecul. l. in liberto*, infr. *de solut.* & resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis, *ex hac l. l. 4. alias l. si ex duobus*, §. *sed & Marcellus*, supr. *de in diem addict.* nec injuria fit creditori, qui rem pignori accepit, quia pignus & alienatio quælibet semper fit cum sua causa; *l. alienatio*, supr. *de contrah. empt.* ac de se tantum queri potest creditor, quia potuit vectigal solvere, atque ita occurrere ne prædium incideret in causam commissi, ut colligitur ex his verb. legis: *Si cum in* † *exsolutione vectigalis tam debitor*, *quam creditor cessassent*: vectigalis vel superficiarii fundi possessori licet vectigal vel pensionem solvere, etiam invito debitore, quia ejus interest ne vectigali non soluto fundus domino committatur. Eodem argumento, si feudatarius seu emphyteuta rem pignori obligaverit, commisso fundo ob non solutum canonem, pignus relinquitur, ut recte notat *gloss. in calce hujus leg.*

Ad L. 32.

Cujac. 24. *obs.* 36.

PRædiis pignori obligatis cum omnibus quæ inducta, invecta, illata, importata, natave ibi erunt, obligatione pignoris continentur servi qui a domino inducti sunt culturæ causa, in perpetuum non ad tempus, *ex hac l. & l. in prædiis*, infr. *in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.* Eadem juris ratione in peculio est vestimentum, quod dominus servo dederit, perpetui usus causa, non ad tempus; *l. id vestimentum*, supr. *de pecul.* & si ædes venierint, ædium sunt quæ perpetui usus causa sunt in ædibus; *l.* †† *fundi*, §. *Labeo*, *de act. empt. l. malum*, §. *ult. de V. S.* & fundo legato cum omnibus quæ ibi erunt, legata videntur quæ in perpetuum, non ad tempus ibi sunt; *l.* † *cum ita legatur*, *de legat.* 1. *l. si fundus*, *de legat.* 3. ut & si duo heredes scripti sunt, unus rerum Italicarum, alter provincialium, merces comparatæ in provincia de pecuniis Italicis, nondum devectæ in Italiam, ad eum pertinent, qui institutus est ex rebus Italicis, quia in rebus Italicis vel provincialibus computantur quæ ibi in perpetuum habentur, non ad tempus; *l. ex facto*, §. *rerum*, infr. *de hered. instituend.*

† Hæc lex desideratur. Junge *l.* 67. & 68. *in fin. de legat.* 3. & *l.* 32. §. 2. *de usu & usufruct.*

Ad L. 33.

DE hac lege dictum est ad Tryphoninum *libr.* 8. *disputat.* unde desumpta est *hæc lex.*

Ad L. 34.

SI debitor tabernam creditori pignori obligaverit, quæritur utrum eo facto nihil egerit, an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erant tempore contractus, & prioribus distractis per tempora, merces reparatæ, & in eandem tabernam inductæ, obligatæ videantur? Respondet Scævola, taberna pignori obligata, merces, quæ in ea tum erant, & merces reparatas, quæ mortis debitoris tempore in taberna inventæ sunt, obligatas videri. Ratio dubitandi erat, quod tabernæ obligatione nihil agi videbatur: primum quia taberna ipsa, id est ædificium quo constat taberna, non poterat obligari, quia agebatur de taberna, quæ erat in solo publico, puta in foro, & conducta a publico, id est a republica, ut optime notat *gloss. hic.* Romæ erant tabernæ argentariæ, & aliæ negotiatorum dispositæ in foro; *l. qui tabernas*, supr. *de contrah. empt.* Liv. libr. 26. *Extemplo vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Ro-*

Romanum tunc essent, *jussit venire*. Idem † Fab. Quintil. 6. instit. cap. 3. *Tabernæ autem erant circa forum*, *ac scutum illud signi gratia positum*. In foro erant & tabernæ artificum, unde eos in foro locat Polyb. libr. 3. *τοῖς δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς βαναύσοις*, *Sellulariis qui sunt in foro*. Erant & in foro tabernæ, in quibus erant ludi litterarum; Liv. libr. 3. *Virgini venienti in forum*, *ibi namque in tabernis ludi litterarum erant*. Tabernæ, quæ erant in foro, nec vendi, nec oppignerari poterant, quia erant in solo publico: qui vendit tabernam non vendit solum, sed jus quod habet; *d. l. qui tabernas*, *l. si domus*, §. *ult. de legat.* 1. qui tabernam oppignerat nihil agit, quia qui rem alienam oppignerat nihil agit; *l.* 2. supr. *de pignerat. act.* uti qui stipulatur sub conditione impossibili nihil agit; *l. non solum*, infr. *de oblig. & act.* Servus, qui mihi bona fide servit cum sit liber, si mihi stipuletur nihil agit; *l.* 1. §. 1. infr. *de stipulat. servor.* Secunda dubitandi ratio suberat, quod tabernæ oppigneratione merces contineri haud videbantur, quod tabernæ appellatione proprie significatur officina, ergasterium, *ἐργαστήριον*; *l.* 2. *C. de Episc. & cleric. nov.* *) 45. *can. nulli*, 44. *dist.* Ut taberna casearia; *l. sicuti*, §. *Aristo*, supr. *si servit. vindic.* taberna ferraria; *l. pen.* §. *quisquis*, *de legat.* 2. taberna lanionis; *l.* 2. §. 24. *de orig. jur.* vel locus, ubi merces venales exponuntur; *l. heres*, §. 2. supr. *de judic.*, *l. tabernam*, *l. tabernæ*, infr. *de instruct. vel instrum. legat. l. sed si pupillus*, §. *proscribere*, *de instit. act.* Igitur tabernæ appellatio in contractu pignoris non poterat porrigi ad merces, quæ in ea erant, maxime ad futuras, quæ non erant in dominio debitoris, cum pignori obligari nequeat res, quæ non est in dominio debitoris; *l.* 1. *l. & quæ nondum*, §. *quod dicitur*, supr. *h. tit.* Facile tamen in contractu pignoris tabernæ oppigneratione continentur etiam merces; non modo præsentes, sed etiam futuræ, quia pignus excogitatum & adinventum est, ut cautum sit creditori; §. *ult.* inst. *quib. mod. re contrahitur obligat. l. si mandatu* 59. §. *ult.* supr. *mandat.* atque ita laxiori interpretatione adjuvandum est propter utilitatem contrahentium. Tabernæ appellatione significatur universitas mercium: taberna est nomen universitatis, ut grex & peculium; *l. grege*, *in pr.* supr. *h. tit. l. si peculium* 6. supr. *de pecul. legat.* sic mensa argentaria legata, legari videtur non corpus tantum, sed mensæ negotium, seu negociatio; *l. cum pater*, §. *mensæ*, infr. *de legat.* 2. id est ratio mensæ argentariæ; *l.* 6. §. *ratione*, supr. *de edend.* & legatum mensæ est legatum universitatis, estque simile emptioni hereditatis, quia obligat legatarium ut emptorem hereditatis, vel successorem universi juris æri alieno; *d. l. cum pater*, §. *mensæ*, *l. hereditatem*, infr. *de donat.*

Ad §. *idem quæsiit*, *ejusd. leg.*

SI debitor per epistolam, quæ est privata scriptura, eamque sine die & consule emissam, creditori obligaverit tabernam & servos, qui in ea erant, institores, qui tabernæ erant præpositi, (plerumque enim veteres servos tabernis negociationis causa præponebant; *l.* 3. *l.* 7. & 8. *l. sed si pupillus*, §. † *proscribere*, *& seq.*, supr. *de instit. act. l.* 5. §. *sed si duas*, *de tributor. act.* vel servos, qui solebant venum exponi in tabernis; Senec. libr. in sapient. non cad. injur. cap. 13. *Num moleste feram si mihi non reddiderit nomen aliquis ex his qui ad Castoris negotiantur*, *nequam mancipia ementes vendentesque*, *quorum tabernæ pessimorum servorum turba refectæ sunt?* de quo loco intelligenda est *l. quis † sit*, §. *apud Labeonem*, infr. *de ædil. edict.*) quæritur, an pignus contractum sit per hanc epistolam seu scripturam privatam sine die, & consule? Ratio dubitandi esse videbatur, quod instrumenta publica non valent sine die & consule; *l.* 1. *C. de apoch. public. libr.* 10. *nov. Just.* 47. & *) 114. *Capitul. libr.* 6. *cap.* 146. *cap. quoniam*, *de probat. cap. inter*

dilectos, *de fid. instrument.* ergo instrumenta privata non debent alio jure censeri, nec consequenter pariunt pignus vel hypothecam, si dies & consul adhibitus non sit: † quod enim rationes argentariorum fidem faciunt sine die & consule; *l.* 1. §. *rationes*, *l. si quis ex argentariis*, §. *si quis*, supr. *de edend.* locum habet, quia argentariorum munus publicum est; *l. argentarius*, §. 1. *eod. tit.* & rationes argentariorum pro publicis instrumentis habentur. Sed instrumenta publica non valent sine die & consule, quia instrumenta publica majorem solemnitatem propter fidem & auctoritatem gestorum desiderant: at pignus contrahitur per scripturam privatam etiam sine die & consule, *ut hic & l. fidejussor* 26. §. 1. supr. *h. tit.* quia pignus contrahitur nuda conventione, etiam sine scriptura; *l.* 4. supr. *h. tit.* Privata scriptura etiam sine die & consule valet quoad probationem debiti inter contrahentes, ut præter *hanc leg.* probat *l. Publia*, §. 2. supr. *deposit.* sed non valet in præjudicium tertii, puta si quæratur inter duos creditores, quisnam sit prior vel posterior, creditor, qui nititur chirographo sine die & consule, semper posterior præsumitur, ut docet Bartol. *hic* & Jo. Faber in *l. optimam*, C. *de contrah. & commit. stipulat.* Pignus contrahitur per privatam scripturam tuitione prætoris, sed hodie moribus nostris, privata scriptura non parit pignus vel hypothecam priusquam agnita sit apud judicem, & jus hypothecæ tributum ab ipso judice.

† Locus corruptus, tam in citatione legum, sic corrigenda; *l.* 1. §. *editiones*, *l. si quis ex argentariis*, §. *si initium*, supr. *de edendo*; quam in textu auctoris, ubi confunduntur editiones instrumentorum, quæ fieri debent sine die & consule, cum rationibus argentariorum, quæ cum die & consule edi debent: quoniam accepta & data non alias possunt apparere, nisi dies & consul fuerit editus.

Ad §. *ult. ejusdem leg.*

De hoc §. dictum est in *l.* 15. † §. *quod dicitur*, supr. *h. tit.*

Ad L. ult.

De hac lege dictum est in *l.* 29. §. *domus*, supr. *h. tit.*

AD TIT. II.

In quibus caus. pign. vel hipoth. tacit. contrahat. D.

Ad L. 1.

Aliud est pignus expressum, quod dicitur manifestarium; *l. est differentia*, infr. *h. tit.* aliud tacitum. Pignus expressum est, quod pacto & conventione nominatim contrahitur. Tacitum, quod a lege, id est potestate legis, sine pacto speciali, tacita pactione contrahitur, ex justa præsumptione id est præsumptione juris; *l. ult.* infr. *h. tit.* quasi silentio id est tacite convenerit; *l. ea lege*, supr. *locat.* Sicut pacta tacita valent; *l.* 4. supr. *de pact.* valet etiam tacitum pignus, vel tacita hypotheca, quia utrumque pacto contrahitur. Nunc videamus quinam habeant tacitum pignus, vel hypothecam: ex constitutione D. Marci creditor, qui pecuniam credidit ob restitutionem seu refectionem ædificii, habet privilegium exigendi, id est prælationis inter chirographarios creditores; *l. creditor* 25. supr. *de reb. credit. l. si ventri*, §. 1. infr. *de reb. auctor. judic. possid. l.* 1. *de cess. bonor.* Idemque habet privilegium tacitæ hypothecæ, & prælationis adversus creditores hypothecarios, quia pecunia ejus salvam fecit potius pignoris causam; *l. interdum, & seq.* infr. *qui potior. in pign. nov. Just.* 97. *cap.* † 3. Nec modo qui credidit pecuniam ad reficiendam domum habet privilegium tacitæ hypothecæ, & prælationis, inter pigneratitios, & chirographarios creditores, verum etiam adquirit dominium rei, si post

Cujac. 19. *obs.* 20.

post quatuor menses pecunia cum usuris medii temporis non reddatur; *l. cum duob. al. l. si fratres*, §. *idem respondit* 10. supr. *pro soc.* Nec non ex senatusconsulto sub D. Marco facto, qui credidit pecuniam redemptori domus ex mandato domini, habet privilegium tacitæ hypothecæ & prælationis, *ex d. l. & d. l. si ventri*, quia perinde est ac si credidisset pecuniam domino, ex quo eam credidit mandante domino, & in rem domini. Redemptor enim operis est, qui suis cæmentis sua materia domino opus ædificandum conduxit; *l. redemptores*, supr. *de rei vindic. l. in lege*, *l. ea lege*, §. *locavi*, *l. cum in plures*, §. *lege dicta*, supr. *locat.* Aliud juris est si quis pecuniam crediderit ad emendam domum, nullum habet privilegium tacitæ hypothecæ, vel prælationis, nisi nummi sint pupillares; *l. idemque*, infr. *qui potior. in pign. l.* 3. *in pr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, *l. pen. C. de serv. pignor. dat. manumiss.* Ratio differentiæ est, quod reip. interest ædificia refici, ne ruinis urbs deformetur; *l. prætor ait*, §. *interdictum hoc prohibitorium est*, infr. *de oper. nov. nunc. l.* 2. §. *si quis nemine*, *l. ult. ne quid in loc. public.* Ideo qui credidit ad reficiendam domum habet privilegium, ut facilius inveniat creditorem, qui pecuniam mutuam det, securus de solutione debiti, beneficio tacitæ hypothecæ & prælationis. At qui credidit ad emendam domum, caret privilegio, quia reipublicæ nihil interest, an hujus vel alterius sit hæc domus. Et quod creditor, qui pecuniam credidit ad emendam navem, habet privilegium inter chirographarios creditores; *l. qui in navem*, *l. quod quis*, infr. *de reb. auctor. judic. possid.* propria nititur ratione, nempe quia reip. interest naves parari propter utilitatem commercii, qui enim navem comparat, hoc facit per se negotiandi animo, vel navis locandæ negotiandi causa: domini enim navium solebant navem exercere per se negotiationis causa, vel eam locare certa mercede; *l.* 1. §. *exercitorem*, supr. *de exercitor. act.* Et hi dicebantur naviculariam facere; M. Tull. Verr. 5. *Naviculariam te cum Romam venisses esse facturum.*

Ad L. 2.

INvecta illata in ædes conductas tacite obligantur, non modo pro pensionibus ædium, sed etiam pro deterioratione, si domus deterior facta sit dolo vel culpa inquilini, quo nomine datur & actio locati, quæ est personalis, *ex hac l. l. si vulneraveris*, supr. † *locat.* Invecta illata in prædia urbana sunt tacite pignori pro pensionibus ædium, quasi id tacite convenerit, etiam si nihil nominatim convenerit; *l.* 4. *l. est differentia*, infr. *h. tit.* quia invectio illatio rerum habet vim tacitæ conventionis; *l. solutum*, §. † *solutam*, *vers. non enim credibile est*, supr. *de pignerat. act.* ex justa præsumptione, id est legis intellectu; *l. ult. C. h. tit.* in multis juris partibus; ut in causa pignoris, & in dote, tacitæ hypothecæ nascuntur quasi ex conventione; *l. unic.* §. 1. *C. de rei uxor. act.* Invecta illata in ædes conductas sunt tacite pignori, & hoc jus manavit ex consuetudine, eo jure utimur ait Neratius in *l.* 4. *h. tit.* Solebant locatores nominatim cavere, ut invecta illata pignori essent, ex quo de consuetudine res transiit in jus, & facile invaluit, ut invecta illata pignori essent pro pensionibus, etiam si de eo nihil dictum esset: ea enim quæ sunt moris & consuetudinis etiam si omissa sint videntur inesse contractibus; *l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, infr. *de ædil. edict.* & dominis ædium provide consultum data tacita hypotheca in invectis illatis pensionis nomine, quia pensiones ædium non prorogabantur nisi ex conventione; *l. sed addes*, §. *si quis*, supr. *locat.* Invecta illata in prædia urbana erant tacite pignori, ita ut non possent capi & distrahi ob non solutam pensionem, nisi post cessationem biennii; *l. quæro*, §. † *inter*, supr. *locat.* quo se refert Martialis libr. 12.

† V. si facit. Et v. etiam *l. cum domini*, *eod. tit.*

Vidi Vacerra sarcinas tuas vidi ,
Quas non retentas , pensione pro bima
Portabat uxor.

inde periculum erat ne inquilini & conductores migrarent clam amotis invectis illatis, non solutis pensionibus, quod Romæ tenuiores habitabant in ædibus conductis ; Horat. libr. 1. epist. 1.

† *Quid pauper ? viden', ut mutat cenacula , ...*

ex quo turpe erat habitare in conducto hospitio; Tranquill. in Vitellio cap.7. *uxore & liberis, quos Romæ relinquebat , meritorio cænaculo abditis :* de Paulo act. Apost. 18. mansit autem Paulus toto biennio in conducto ἐν ἰδίῳ μισθώματι. Hoc vero jus tacitæ hypothecæ moribus receptum primum in urbe hoc est Romæ, ubi maxime proderat locatoribus , tum Constantinopoli , tandem in provinciis orbis Romani, tali enim, inquit Justinianus, justa præsumptione, etiam nostros provinciales perpotiri desideramus ; *l. ult. C. h. tit.* Nimirum omnia , quæ sunt juris civilis , facta sunt communia provincialibus, ex quo constitutione Antonini omnes, qui erant in orbe Romano, effecti sunt cives Romani ; *l. in orbe*, supr. *de stat. homin.* quam confirmavit Justinian. *novell.* 78. Invecta illata tacite sunt pignori , non modo pro pensionibus ædium , verum etiam pro deteriorationibus , quia locatoris interest tacitam hypothecam dari etiam pro deteriorationibus, ne pauperculi conductores impune demum conductam deteriorem faciant.

Ad L. 3.

INvecta illata in horreum , diversorium, vel aream tacite obligantur pro pensionibus ex *hac leg.* quia tabernæ, horrea, & areæ locari solebant mercium reponendarum causa ; *l. si navis*, supr. *de rei vindicat. l. cum in plures, §. ult. locat.* ex quo rei soli, puta ædium usufructu legato , obventiones etiam ex areis ad fructuarium pertinent ; *l.* 7. §. 1. supr. † *de usufr.* M. Tull. 9. epist. ad Varron. *Nos fructum ex areis habemus* . Horreum est locus, in quo res pretiosiores custodiæ causa reponuntur. Area est statio , in qua merces venum disponuntur ; Cujac. 9. *obs.* 8.

Ad L. 4.

INvecta illata in prædia urbana tacite sunt pignori pro pensionibus ædium, quasi id tacite convenerit, in rusticis prædiis contra observatur , ex *init. h. leg.* id est invecta illata in rustica prædia pro mercede non obligantur , nisi id nominatim convenerit ; *l.* 5. *C. h. tit. l.* 4. supr. *de pact.* quia satis cavetur creditori , quod in prædiis rusticis fructus , qui ibi nascuntur , tacite sunt pignori ; *l. in prædiis*, infr. *h. tit.* in prædiis urbanis invecta illata tacite sunt pignori , quia nulli fructus ibi nascuntur , quibus provideatur locatori . Quam ob causam in prædiis urbanis invecta illata dicuntur quasi pignora ; *l. utique*, infr. *de damn. infect.* quia pignus proprie est quod conventione contrahitur ; quasi pignus quod inductione . In prædiis rusticis fructus ibi nati sunt tacite pignori pro pensionibus , quia fructus jus soli sequuntur , quod tenetur pignori , nimirum fructus non tam jure seminis, quam jure soli, & potestate dominii percipiuntur ; *l. qui scit* , §. 1. infr. *de usur.* Olim qui locabat fundum solebat convenire, ut fructus ibi nati pro mercede pignori essent ; *l. si servus* , §. *locavi* , infr. *de furt.* unde hæc clausula forte omissa, pro expressa censebatur. Igitur quod dicitur in *l. certi juris*, *C. locat.* invecta illata in prædia voluntate domini , pignoris jure teneri : invecta illata in prædia urbana sine scientia domini pignori teneri , ita accipiendum est , ut voluntas & scientia sumatur pro expressa conventione, quæ non fit sine voluntate & scientia , ut in *l. ult.*

l. ult. C. de novat. novatio dicitur fieri voluntate non lege ; id est expressa conventione, non potestate legis. In prædiis urbanis invecta illata tacite sunt pignori, non modo ea quæ invecta illata sunt a primo conductore, sed & quæ invecta sunt a cœnaculario, id est subconductore, non in universam pensionem ædium, sed pro mercede cœnaculi, quia non est credibile ita convenisse, ut qui conduxit cœnaculum, id est membrum ædium, frivola sua, id est supellectilem, obligaret in universam pensionem ædium ; *l. solutum*, §. *solutam*, supr. *de pignerat. act.* secus in prædiis rusticis invecta illata secundi conductoris domino tacite non obligantur, quia satis est fructus, qui ibi nascuntur, pignori esse ; *l. si in lege*, §. 1. supr. *locat.* Speciale est favore religionis, quod si colonus vel inquilinus mortuus sit, nec aliunde sit unde funeretur, ex invectis illatis funerandus est, ut si quid residui sit, pro debita pensione teneatur ; *l. etsi quis*, §. 1. supr. *de religios.*

Ad §. *stabula*, *ejusdem leg.*

IN causa taciti pignoris in invectis illatis, an stabula sint prædia rustica, an urbana dubitatum est. Ulpianus, Paulus, & alii urbana prædia a rusticis distinxerunt, non loco, sed materia, & usu, & urbana prædia censuerunt omnia ædificia, non modo quæ sunt in urbe, sed etiam quæ sunt ruri, puta stabula vel alia meritoria, quæ vulgo diversoria, & eadem ratione urbanam familiam a rustica distinxere, non loco, sed usu & destinatione obsequii, seu ministerii ; *l. urbana*, *l. urbana prædia*, infr. *de V. S.* Eadem fuit & sententia Impp. prædia urbana a rusticis distingui, non loco, sed qualitate & usu ; *l.* † *si prædium*, *C. de præd. minor.* Neratius vero unus existimabat, urbana prædia distinguenda esse a rusticis ex loco, ut quæ essent in urbe vel oppido dicerentur urbana, & quæ ruri seu in villa essent rustica, ut colligitur ex *hoc* §. ubi ille negat esse prædia urbana, quæ non sunt in continentibus ædificiis, id est in urbe vel in suburbiis, quoad causam tamen taciti pignoris non multum ab urbanis prædiis differre, id est nihil prorsus differre, quæ est locutio nota Jurisconsultis, ut in *d. l. urbana* : sed Neratii sententia explosa est, & quæ fuit Ulpiani & sequacium prævaluit, & urbana prædia a rusticis distingui, non loco, sed usu placuit, non modo in causa taciti pignoris, sed etiam in servitutibus ; *l.* 1. supr. *commun. præd.* & in legatis ; *l. cum quæreretur*, §. 1. *l. servis urbanis*, *de legat.* 3.

Ad L. 5.

VEteres quæstus causa solebant universas domos conducere, quas mox locabant pluribus per cœnacula seu partes ; *l. qui insulam*, *locat. l. si cujus*, *al. leg. si ususfructus*, §. 8. supr. *de usufruct.* Juvenal. satyr. 10. *rarus venit in cœnacula miles*. Et Prudent. libr. 1. contra Symmach. *omnis qui celsa scandit cœnacula vulgus*. Et hi cœnaculariam exercere dicebantur ; *l. si vero*, §. 1. *vers. idem erit*, *cum seqq. de his qui effud. vel dejec.* Invecta illata a cœnaculario, id est secundo conductore, tacite quidem sunt pignori ; *l. solutum*, §. *solutam*, supr. *de pignerat. act.* Sed si conductor, id est primus conductor, qui domum universam conduxit, per cœnacula relocaturus gratuitam habitationem mihi præstiterit, Pomponius *init. h. l.* ait, invecta a me domino insulæ pignori non esse, id est tacito pignore non teneri, nisi id convenerit : dominus enim non potest plus juris in me habere, quam is qui cœnaculi habitationem mihi concessit, ne beneficium ejus sit captiosum. Beneficio nos adjuvari non decipi oportet ; *l. in commodato*, §. *sicut autem*, *in fin.* supr. *commodat.* invecta autem illata a secundo habitatore, qui gratuitam

habitationem accepit, tacite tenentur pro deterioratione, ne officium sit damnosum conductori, si de his conveniatur actione locati; *l.* 2. supr. *h. tit.*

Ad §. 1. ejusdem leg.

INvecta illata in prædia urbana tacite sunt pignori in totum pro pensionibus ædium, sed voluntate domini, id est speciali conventione, pignus ita induci potest, ut in partem debiti seu pensionis tantum obligetur, quia pacta dant legem contractui; *l. pacta conventa*, supr. *de contrah. empt.* in contractibus voluntas contrahentium totum facit, sicut in testamentis voluntas defuncti; *l. ex facto*, §. *rerum*, infr. *de hered. instit.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

OBligatio rei alienæ non valet, nisi facta sciente, volente domino, vel postea ratum habente, ut si quis fidejubebat pro eo, qui ante res illius alteri pignori obligavit quasi proprias, obligatio pignoris, quæ ab initio non valebat quasi rei alienæ, ex post facto convalescit, quasi facta sciente & volente domino, hoc ipso quod dominus rei fidejussit pro eo qui rem obligavit alteri, videtur mandasse debitori, ut rem ipsius obligaret, si scierit rem obligatam esse, & fidejubens videtur ratam habere obligationem pignoris, nisi protestetur in contrarium, ut in casu *l.* † *si filiusf.* 16. supr. *ad Maced.* si filiusf. quasi ex mandatu patris pecuniam mutuam acceperit, & ad patrem litteras emiserit, ut eam pecuniam solveret, pater recipiendo litteras obligatur, nisi contrariæ voluntatis testationem interponat.

Ad L. 6.

IN prædiis urbanis invecta illata tenentur tacite pignori pro pensionibus ædium, & effectus taciti pignoris idem est qui expressi, id est invecta illata perinde tenentur, ac si specialiter convenisset de pignore, tamen hujusmodi pignus libertati seu manumissioni non officit, id est si mancipia ob habitationem obligata, seu ex eo quod inducta sint in ædes conductas, tacita hypotheca non impedit manumissionem, ex *hac l.* Specialis quidem hypotheca impedit manumissionem, generalis seu tacita hypotheca non impedit manumissionem; *l.* 2. & 3. C. *de serv. pign. dat. manumiss. l. generaliter*, infr. *qui & a quib. manumiss.* quod est singulare favore libertatis. Et hoc est quod ait Ulpian. in *l. est differentia*, infr. *h. tit.* spectandam esse differentiam in causa pignoris, inter ea quæ tacite pignori tenentur, & ea quæ ex conventione manifesta, quia manumittere mancipia pignori specialiter obligata non possumus, inhabitantes autem, id est obligatos ob habitationem, ob solam inductionem manumittimus, antequam pensionis nomine præcludantur. Locator ob non solutam pensionem ædium potest præcludere servos inhabitantes jure taciti pignoris, ex *hac l.* & *l. inquilino*, *l. utique*, infr. *de damn. infect.* idemque etiam potest obsignare ædes, & ea quæ ibi sunt describere per publica officia; *l. cum domini*, supr. *locat. l. si injuriæ*, *de injur.* servi semel inclusi ob non solutam pensionem non possunt manumitti, quia perclusio seu inclusio mancipiorum, quæ fit ex tacito pacto pignoris causa, adimit domino potestatem in servos: præclusio hujusmodi est quasi manus injectio, quæ est vindicatio, quæ fiebat propria auctoritate ex pacto, vel ex lege; *l. Titius*, supr. *de serv. exportand. l.* 1. C. *si mancip. ita venier. ne prostituat.* Servi semel inclusi obstructis foribus, inclusione videntur expresse obligati, & fortius novo vinculo devincti, quasi injecta manu, ita ut domino ademta videatur pote-

potestas manumittendi, ideo derisus Nerva, qui monstraverat id est commentus erat, per fenestram servos detentos ob pensionem liberari posse, id est servos semel inclusos pensionis nomine, ad fenestram quasi inclusi non essent, ex eo quod conspectori essent ad fenestram manumitti posse: præclusio enim quæ est juris inventum, sicut manus injectio, non debet facile eludi. Nefas est legibus illudere; Hieronym. ad Nepotian. *Per fideicommissa legibus illudimus.* Cujac. 17. *obs.* 39.

Ad L. 7.

IN prædiis urbanis invecta illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium: in prædiis rusticis quæ ibi nascuntur, ex *hac l.* & *l. quamvis*, *C. hoc tit. l. si in lege*, §. † *si colonus*, supr. *locat. l. verti juris*, *C. eod.* Res vero comparatæ ex fructuum ibi natorum pretio, non sunt pignori; *d. l. quamvis*, quia satis cautum videtur locatori concessa tacita hypotheca fructuum, ex quibus facile impletur solutio pensionis.

Ad §. 1. ejusdem leg.

IN prædiis urbanis invecta illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium, non omnia, sed ea sola, quæ invecta illata sunt, ut ibi sint, *ex hoc §.* id est ut ibi sint in perpetuum, non ad tempus; *l. 5. C. hoc tit. l. debitor*, supr. *prox. tit.* in perpetuum, id est dum locatio durat. Nec movet, quod taberna pignori obligata, tacite pignori sunt merces, quæ in ea erant, licet ibi non sint in perpetuum, sed eo animo ut quam primum veneant; *l. cum tabernam*, supr. *tit. prox.* multum interest inter domum & tabernam: in domo conducta tacite sunt pignori invecta illata a conductore ad usum necessarium & perpetuum: at in taberna tacite obligantur etiam merces, licet ibi non sint in perpetuum, sed ut veneant, quia prioribus distractis, merces reparatæ & suffectæ eodem jure tenentur. Taberna pignori obligata, licet merces, quæ in ea sunt, tacite obligatæ sint, hoc non impedit quin venire possint, & venditæ solvantur onere hypothecæ, ne tollatur libertas negotiationis: sed eo satis cautum est † creditori, quod merces reparatæ & refectæ ex pretio venditionis priorum mercium eodem jure censentur. Ea est natura & conditio mercium, ut singulis momentis distrahantur & reparentur, & assidua permutatione eædem merces videantur, & eadem universitas mercium, licet non eædem sint species.

Ad L. 8.

ANtichresis, quæ est species pignoris, alia est expressa, alia tacita. Expressa est, cum pignus datur ea lege, ut creditor fructus vice usurarum percipiat; *l. si ea lege*, *C. de usur.* Tacita, si in pignore dando nihil dicatur de usuris sortis, vel fructibus pignoris. Hoc interest inter expressam, & tacitam antichresim, quod expressa antichresis non servat modum legitimum usurarum, id est in ea creditor fructus suos facit, etiam si excedant modum usurarum; *d. l. si ea lege.* Tacita servat modum legitimum usurarum: & hæc est sententia *hujus l.* cum debitor gratuita pecunia utatur, id est si non convenerit de usuris in dando pignore, potest creditor de fructibus rei sibi oppigneratæ ad modum legitimum usuras retinere. In tacita antichresi, etiam si non convenerit de usuris, fructus prius imputantur in usuras, ad legitimum usque modum usurarum, & quod excedit in sortem. Nec obstat, quod fructus pignoris imputantur in debitum; *l. 1. & 2. C. de pignerat. act.* quia hoc ita intelligendum est ut prius imputentur in usuras, deinde in sortem. Nec obstat etiam quod solutum imputatur in duriorem causam; *l. 1. & 2. instr. de solut.* & sic

prius in sortem, & deinde in usuras, quia aliud est in sorte, aliud in fructibus, solutum imputatur in sortem, fructus pignoris prius imputantur in usuras, deinde in sortem, quia tacite obligati videntur primum in usuras, deinde in sortem, quod fructus percipiuntur vice usurarum; *l. si dominium, C. de pignorib. l. 2. C. de † part. pignor.* Quod si debitor semel sortem obtulerit, ex eo fructus antichreseos imputantur in sortem; *l. ex prædiis, C. de usur.*

Ad L. 9.

De hac lege satis dictum est ad *l. 6. supr. h. tit.*

Ad L. 10. & ult.

† V. in terminis *l. 6. §. ult. C. de bon. quæ liber.*

PUpillus habet tacitam hypothecam in bonis tutoris tutelæ nomine, quæ incipit, non ab eo die tantum quo rationes redditæ, & reliqua explicata sunt, sed a die susceptæ tutelæ; *l. unic. §. 1. C. de rei uxor. act. & l. † pro officio, C. de administr. tutor.* Et habet tacitam hypothecam, quasi ex contractu. Tutela enim seu tutelæ datio est contractus vel quasi contractus; *l. contractus, de R. J.* Tutor vel heres tutoris tenetur pupillo ex administratione tutelæ quasi ex contractu: quod si heres tutoris conventus actione tutelæ transegerit cum herede pupilli tutelæ nomine, & cum majorem partem pecuniæ debitæ ex causa transactionis solvisset, in residuum pignora obligaverit, quæsitum est, an eo non solvente quod debetur ex causa transactionis, an in veterem contractum id est in obligationem tutelæ res obligata esset, id est an actio tutelæ restituatur ob non impletam transactionem, & pignus datum ex causa transactionis, rescissa transactione obligatum esset tutelæ nomine heredi pupilli? Respondit Scævola, pignus tacite obligatum esse. Ratio est, quod si fides transactionis non servetur, actio pristina restituitur; *l. cum proponas 21. C. de pact. l. cum mota, l. sive apud acta, C. de transact. l. cum te fundum, C. de pact. inter empt. & vendit.* Dubitationem movebat, quod pignus obligatum ex causa transactionis, non impleta transactione videbatur extinctum quod esset accessio transactionis, & sublato principali tollitur accessorium; *l. qui scit, † ff. de usur.* sed si pignus datum sit ex causa transactionis tutelæ nomine, si non stetur transactioni, idem pignus tacite obligatum videtur tutelæ nomine, quia tacite repetitum in eum casum, si transactio non impleretur, & res rediret ad actionem tutelæ. Hodie quæstioni locus non est, quia transactio non rescinditur eo quod adimpleta non sit, sed datur actio ad implementum, vel in id quod interest; *l. ult. supr. de condict. caus. dat. d. l. cum te fundum, l. quamvis, C. ad Turpillian.* Immo & dubitari posset, an privilegium tacitæ hypothecæ, quod datur pupillo, transiret in heredem, quia pupilli privilegium est personæ non causæ, nec transit in heredem; *l. ex pluribus,* infr. *de administr. tut. l. dabimusque, de reb. auctor. judic. possid. l. non solum, §. si puellæ, de rit. nuptiar.* Præter causas taciti pignoris vel hypothecæ, quæ referuntur in *hoc tit.* sunt & aliæ, quæ colliguntur ex variis partibus juris, quæ hoc loco omittendæ non sunt quasi corollarii vice. Ac primum fiscus semper habet jus pignoris; *l. aufertur, §. fiscus* infr. *de jur. fisc.* id est semper fiscus habet tacitam hypothecam in bonis debitorum ex causa tributorum, contractuum, & primipili; *l. 1. 2. & 4. C. h. tit.* non ex aliis causis, nam sunt quidam casus, in quibus fiscus tacitam hypothecam non habet: *l. rescriptum,* supr. *de pact.* Effectus hujus tacitæ hypothecæ est, quod fiscus habet privilegium prælationis, fiscus enim semper intelligitur prævenisse causam pignoris; *l. si qui mihi,* infr. *de jur. fisc.* Item mulier in dote habet tacitam hypothecam & privilegium prælationis; *l. unic. §. 1. C. de rei uxor.*

uxor. act. l. assiduis, *C. qui potior. in pign.* item liberi habent tacitam hypothecam in bonis vitrici ex causa tutelæ a matre gestæ, si non petito ipsis tutore & redditis rationibus transierit ad secundas nuptias; *l. pen. C. h. tit. l.* 2. *C. quand. mulier tutel. offic. fung. poss. nov. Justin.* 22. *cap.* 40. Liberi etiam habent tacitam hypothecam in bonis matris, quæ iterum nupsit, pro lucris nuptialibus, quæ ex bonis patris defuncti ad eam pervenerint servandis & restituendis; *l. hac edictali*, §. *omnibus*, *C. de sec. nupt.* legatarii quoque legati nomine habent tacitam hypothecam in bonis defuncti; *l.* 1. *C. comm. de legat.* & si finito tempore conductionis, colonus in eadem conductione remaneat, pignora ex prioris conductionis causa obligata, tacite repetita intelliguntur; *l. item quæritur*, §. *qui impleto*, supr. *locat.*

AD TIT. III.

Quæ res pignor. D.

Ad L. 1.

PUpillus rem suam alienare, vel pignori obligare non potest; *init. h. leg.* quia pupillus sine tutoris auctoritate nullo modo obligatur; *l. quod pupillus*, supr. *de condict. indebit.* Sed ut pupillus obligetur, an tutoris auctoritas sufficiat? certe si res pupillaris mobilis sit, potest obligari a tutore pupilli nomine ex justa causa, puta si pecuniam mutuam accipiat in rem pupilli; *l.* 3. & *pen. C. si alien. res pignor. dat. sit*: sed si res pupilli vel minoris immobilis sit, non potest obligari a tutore sine decreto prætoris; *l.* 1. §. *ult.* infr. *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, *l. lex quæ*, *C. de administr. tutor.* Sed & pupillo pignus capienti necessaria est tutoris auctoritas, propter metum pigneratitiæ actionis; *l. pupillo*, supr. *de pigner. act.* id est propter periculum evictionis, si forte re aliena pignori accepta a debitore, & pigneratitia actione conventus a domino evincatur. Et si pupillus sine tutore prædium emerit ea lege, ut quoad pretium solveret, id venditori pignori obligatum esset, pignus non valet, ex quo enim dominium semel quæsitum est pupillo, desiit posse obligari sine tutore, & decreto prætoris; *l.* 1. §. *ult.* infr. *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

Ad §. *si filiusf.*

SI filiusf. vel servus pro alio rem peculiarem obligaverit, ea pignori non tenetur, licet liberam peculii administrationem habeant: in rem tamen ipsius peculii, si res pignori detur pignus valet, nam & res ita alienari potest; *l. si convenerit*, (*al. si convenit* 18.) §. *ult.* & *l. seq.* supr. *de pigner. act.* Sicut & filiusf. & servus si habeant liberam peculii administrationem possunt pacisci, ne res pignori sit, quam peculiariter id est ex causa peculiari pignori seu hypothecæ acceperint, scilicet si pretium pro pactione accipiant, quasi vendant; *l. sicut*, §. *an* † *pacisci*, infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Remissio pignoris, quæ accepta pecunia fit a filiof. vel servo, valet quasi venditio, quia remissio pignoris, quæ fit accepta pecunia, non est donatio, sed quasi venditio. Remissio pignoris non est donatio, quia sublata actione hypothecaria superest actio personalis in debitorem; *l. Lucius*, *eod. tit. l.* & *si pignus*, *quæ in fraud. credit. l. etiam*, *C. ad Vellejan.* Filiusf. rem peculiarem pignori obligare non potest sicut & donare, etiam si habeat liberam peculii admini-

strationem, non enim usquequaque habet liberam administrationem; id est ad hoc ut perdat, ex *hac l.* & *l. filiusf. in pr.* infr. *de donat. l.* 3. §. *si servus*, *de donat. inter vir. & uxor. l. contra juris*, §. *si † filius*, supr. *de pact.* Pignoris obligatio, ut donatio, est alienatio, quæ non pertinet etiam ad liberam peculii administrationem; *l. ult. C. de reb. alien. non alienand.* donare est perdere, & alienare non administrare. Cum quæritur, an filiusf. vel servus, qui habent liberam peculii administrationem, possint rem peculiarem pignori obligare vel donare, facti quæstio est non juris, an eo usque liberam habeant peculii administrationem, ex *hac l.* id est spectandum est, an in concedenda filiof. libera administratione peculii, nominatim adjectum sit, ut ei donare liceat; *d. l. filiusf.* §. *item videamus*.

Ad §. eam rem.

RES, quæ non sunt in commercio, id est quæ emi vendi non possunt, non possunt obligari, ex *hoc* §. *l. si in emptione*, §. *omnium*, supr. *de contrah. empt. l. sed & quod*, §. 1. supr. *de pignorib.* puta res sacræ vel religiosæ, ut monumenta, quæ illatione mortui facta sunt religiosa; *l.* 3. *C. h. tit.* vel homines liberi; *l.* 6. *C. eod.* Res, quæ emi vendi non possunt, non possunt etiam obligari; *d. l. sed & quod*, §. 1. Vetita emptione venditione, prohibetur etiam pignoris obligatio: lege 12. tab. emptionis verbo omnis alienatio continetur; *l. statuliberi a ceteris*, §. *Quintus Mucius*, infr. *de statu liber.*

Ad §. ult. † al. ad vers. quid ergo.

SIcut res litigiosa vendi non potest; *l.* 1. *C. de litigios.* ita nec pignori obligari, sive sit mobilis, vel immobilis ex *hoc* §. quia res litigiosa est in pendenti. Fere in bonis debitoris esse non videtur, propter periculum imminens amissionis, & incertum eventum judiciorum: res litigiosa est de cujus dominio lis movetur; *auth. litigiosa*, *C. de litigios.* & pignus rei litigiosæ improbatur, ne res pigneretur potentioris adversarii opponendi causa, & litis ad alienum forum transferendæ; *l. ult.* infr. *eod. tit.* Igitur si quis rem litigiosam pignori acceperit, & actione hypothecaria agat adversus possessorem pignoris, submovetur exceptione litigiosi, ex *hoc* §. propter vitium litigiosi: dolo enim facit, qui sciens rem litigiosam pignori accipit, perinde ac si alienam acciperet a non domino.

Ad L. 2.

SI quis rem suam pignori vel hypothecæ obligaverit pro muliere, quæ pro alio intercessit contra senatusconsultum Vellejanum, vel pro filiof. qui contra Macedonianum mutuam pecuniam accepit, quæritur, an adjuvetur, sicut mulier ipsa vel filiusf. ope exceptionis Vellejani vel Macedoniani? Gajus respondet in *hac l.* facilius succurri ei, qui pro muliere rem suam obligavit. Ratio esse potest, quia exceptio Macedoniani, quæ competit filiof. magis videtur cohærere personæ, quam rei, quia competit filiof. tamquam filiof. privilegium filiif. est personale, ut de privilegio pupilli dicitur; *l. ex pluribus*, infr. *de administr. tutor.* Senatusconsultum Macedonianum loquitur tantum de filiof. & patre; *l.* 1. supr. *ad Maced.* igitur non est extendendum ad fidejussorem filiif. nec ad eum, qui rem suam oppignerat pro filiof. At exceptio Vellejani magis cohærere videtur rei, quam personæ, & ita facile extenditur ad fidejussorem, quia datur propter vitium intercessionis, unde exceptio Vellejani dicitur exceptio intercessionis; *l. exceptiones* 7. §. 1. infr. *de except.* Exceptio Vellejani, quæ prodest mulieri, prodest & fidejussori, quia totam obligationem senatus im-

improbat, tam principalem, quam fidejussoriam; *l. si mulier*, §. *si ab ea*, supr. *ad Vellejan.* Sic & in *l. in causæ*, supr. *de minorib.* facilius subveniri dicitur fidejussori minoris, quam mandatori, id est ei qui mandavit pecuniam credi minori, hic enim velut affirmator fuit & suasor, ut cum minore contraheretur: tamen utraque exceptio Vellejani & Macedoniani, quæ datur mulieri & filiof. ex æquo datur ei qui rem suam obligavit pro muliere vel filiof. ut subjungitur in *hac l.* ut & fidejussori, quia utraque exceptio Vellejani & Macedoniani magis cohæret rei, quam personæ; *d. l. exceptiones*, quia scilicet dantur magis favore rei, seu negotii, quam personæ, præsertim exceptio Macedoniani, quæ inducta est magis in odium fœneratorum, quam in gratiam filiorumfamilias.

Ad L. 3.

HÆc *lex* aberrat ab *hoc. tit.* nec enim est de rebus quæ pignori dari possunt, sed de his qui in priorum creditorum locum succedunt, de quibus est proprius *tit. prox. & in C.* Hujus *legis* species hæc est. Secundus creditor pecuniam mutuam dedit debitori sub pignore vel hypotheca certæ rei, ea lege, ut sua pecunia is priorem creditorem dimitteret, non aliter in jus pignoris prioris creditoris succedit, quam si nominatim convenit, ut idem pignus sibi obligatum esset, ex priori parte *h. l. & l. 1. & 2. C. de his qui in prior. credit. loc. succed.* quia solutione pecuniæ pignus extinguitur, nec transit ad secundum creditorem. Pignus semel extinctum non restituitur, uti semel extincta actio non reviviscit; *l. qui res*, §. *aream*, infr. *de solut.* Secundus creditor, qui pecunia sua dimisit priorem creditorem, non succedit in jus pignoris prioris creditoris, nisi id nominatim actum sit, ut refert Paulus ex Aristone jurisconsulto respondente Neratio Prisco. (Ambo fuere jureconsulti clarissimi, qui fuere a consiliis Trajani Imp. ut patet ex *l. ult.* infr. *si a parent. quis manumiss. sit*, & de Neratio testem habemus Spartian. *in Adrian.* In dubiis non erubescebant jureconsulti alter alterum consulere, tantus erat optimorum virorum consensus in studio excolendæ jurisprudentiæ, ut *hoc loco* Aristo consultus memoratur a Neratio Prisco, & Ulpianus Herennio Modestino studioso suo de Dalmatia consulenti se rescripsisse tradit in *l. si quis uxori*, §. *si quis asinum*, infr. *de furt.*) Secundus tamen creditor, qui priorem sua pecunia dimisit, succedit in privilegium exactionis prioris creditoris in actionibus personalibus, id est inter creditores chirographarios, non in jus pignoris; *l. 2.* infr. *de cess. bonor. l. si ventri*, §. 3. *de reb. auctor. judic. possid.* & hoc casu Paulus ait, emptoris causam esse meliorem, id est ejus, qui rem pigneratam priori creditori emit a debitore, quia emptor tutus est ex quo res ad eum pervenit, jam soluto pignore, ut recte interpretatur Odofred. *hic*. Quod si prior creditor in contractu pignoris pactum interposuerit de distrahendo pignore, id est ut liceret sibi pignus distrahere, posterior autem creditor, qui pecuniam credidit ea lege, ut pecunia sua prior creditor dimitteretur, & ut idem pignus sibi obligatum esset, quod recte supplevit *glossa*, & pactum de distrahendo pignore omisit, non per oblivionem, sed data opera, cum ageretur ne posset vendere, tamen huc usque jus prioris creditoris transit ad eum, ut ei liceat pignus distrahere, non ex persona sua, sed ex persona prioris creditoris: sæpe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum habere potest, ut probatur ex *hac l. & l. 3. §. si quis ex liberis*, infr. *de bonor. poss. contr. tab. l. si communem*, *quemad. servit. amitt. l. cum hereditate*, *de adquir. hered. l. si is qui*, *de liberat. legat.* & aliis, quas colligit *hic* Accurs. Creditori posteriori jus est distrahendi pignoris, non quidem ex sua persona, quia obstat pactum ne distraheret, sed ex persona prioris creditoris, qui ejus pecunia dimissus est, qui ex pacto jus distrahendi pignoris ha-

buit, & accipiendo pecuniam videtur tacite jus omne pignoris transtulisse in secundum creditorem: sæpe enim fit, ut quod quis per se non habet, per alium habeat, singulari juris remedio. Non sine ratione adjuvandus est secundus creditor, qui pecuniam credidit, ut ex ea prior creditor dimitteretur & convenit de pignore, etiam si convenerit de non distrahendo pignore, quia hujusmodi pactum videtur contra naturam pignoris: quo enim prodest pignus, nisi cessante debitore in solvendo quod debetur, id liceat distrahere? Ideoque etiam si convenit de non distrahendo pignore, creditori licet pignus distrahere post trinam denunciationem testato & solemniter debitori factam, ut pignus luat; §. 1. *inst. quib. alien. licet vel non*; *l.* 4. supr. *de pignerat. act.* Nec omittendum, quod cum quæritur, an quis succedat in jus pignoris prioris creditoris, distinguendum est, an creditor posterior soluturus sit priori creditori, an extraneus, id est qui non est creditor: primo casu secundus creditor, qui convenitur de pignore, si sua pecunia dimittat priorem creditorem, succedit in locum prioris creditoris; *l.* 1. *C. qui potior. in pign. l. ult. C. de his qui in prior. credit. loc. succed.* quia prior creditor accipiendo pecuniam a secundo creditore, tacite convenisse videtur, ut in jus pignoris succederet, quasi cessis actionibus; *l. si a creditore*, *C. de oblig. & act.* Extraneus vero, qui cum non esset creditor sua pecunia dimisit priorem creditorem, non succedit in locum prioris creditoris, nisi id nominatim actum sit; *l.* 1. *C. de his qui in prior. cred. loc. succed. l. si cum*, *C. de privileg. fisci*: sibi enim imputare debet extraneus, qui ultro suam pecuniam obtulit, quod sibi diligentius non caverit: favorabilior est secundus creditor, qui convenit de pignore, & sua pecunia removit priorem creditorem, tacite enim convenisse videtur, ut in jus prioris creditoris succederet. Similiter emptor pignoris, id est qui rem pigneratam creditori emit a debitore, ut ejus pecunia creditor dimitteretur, tacite succedit in jus pignoris prioris creditoris absque pacto; *l.* 3. *C. de his qui in prior. cred. loc. succed. l. eum qui*, infr. *qui potior. in pignor.* quia tacite convenisse videtur inter emptorem pignoris & debitorem, ut in omne jus prioris creditoris emptor succederet.

Ad L. 4.

EA res pignori obligari non potest, quæ non est in bonis debitoris; *l. & quæ nondum*, §. *quod dicitur*, supr. *de pignorib.* unde si Titius mutuam pecuniam accepturus a Mævio caverit ei, id est, ut explanatur in sequentibus, cautionem interposuerit debitæ pecuniæ, (Cautio est nomen debitoris seu obligatio debitæ pecuniæ; *l. cum convenit*, supr. *de pignor.* Hieronym. in Esaia c. 58. *Nomina, quæ vulgo appellant cautiones.*) & idem certas res eidem pignoris seu hypothecæ nomine dare destinaverit spe futuræ numerationis, ac quasdam e rebus pignori destinatis alii vendiderit, rum pecuniam ex causa mutui acceperit, quæritur, an res medio tempore venditæ a debitore, creditori pignori teneantur? Ratio dubitandi erat, quod pignus videtur contractum a die cautionis, & secuta numeratione pecuniæ, mutuum & pignus, quod accessit obligationi, videtur eodem tempore contractum, id est a die interpositæ cautionis, quia cautio potest præcedere mutuum; *l. qui pecuniam*, supr. *de reb. credit.* tamen Paulus respondit, pignus non prius videri contractum, quam pecunia numerata sit, quia mutuum ex quo pendet obligatio quasi accessio; *l. in omnibus*, infr. *de solut.* non prius contractum, quam pecunia numerata esset: in potestate enim debitoris fuit, post cautionem interpositam pecuniam non accipere, ut scriptum est in *hac l. & d. l. qui pecuniam* & ita cautionem inanem efficere. Destinatio contrahendi pignoris pignus non constituit, nuda destinatio non est donatio, vel traditio; *l. cum pater*, §. *a filia*, *de legat.* 2. *l. si nondum*, *C. de furt.*

Ad

Ad L. ult. eod. tit.

Liberi a patre pignori obligari non possunt, ex *hac l. & l. qui filios*, *C. eod.* *l.* 1. *C. de patr. qui fil. distrax.* quia liberi non sunt in bonis & dominio patris, sed tantum in potestate *; l.* 1. §. 2. supr. *de rei vindic. l. potestatis*, *de V. S.* & creditor, qui liberos debitoris pignori accipit, relegatur, ex *hac l.* & jure novello, non modo debito cadit, sed etiam tantumdem ipsi filio debitoris persolvere cogitur, & præterea corporaliter punitur *; nov. Just.* 134. *cap.* 7. de qua delibata est *auth. imo a debito*, *C. de oblig. & act.* Moribus Judæorum patri licebat liberos obligare creditori, ita ut patre non solvente debitum, liberi pignoris vice cogerentur servire creditori, ut patet ex verbis mulieris plangentis casum liberorum apud Eliseum 4. Reg. cap. 4. *Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi.* Sed jure civili semper vetitum fuit patri liberos vendere, vel obligare? & quod in *l. ult. C. de patr. qui fil. distrax.* patri permittitur propter nimiam egestatem filios sanguinolentos, id est recens editos & a matre rubentes, victus causa distrahere, singulari jure constitutum est in gratiam liberorum, ne ob egestatem patris fame necentur. Obligatione generali quoque non continentur filii naturales, id est suscepti ex concubina, id est ancilla, etiam si servorum loco habeantur, nec ea quæ quis specialiter obligaturus non fuit, puta vestis, vel supellex *; l. 6. & dd. seqq.* supr. *de pignorib.* Ea enim, quæ sunt in usu quotidiano & sine quibus vitam tueri non possumus, vix alienantur vel obligantur, nisi in extrema egestate. Hujus argumenti est, quod eo angustiarum redactum fuisse Philippum Regem Macedonum scribit Polyb. *libr. 6.* ut inopia æris vasa argentea, quæ in usu quotidiano habebat, pignori opponeret, *δι ἀπορίαν ἐνέχυρα θέντα*, &c. Præmia etiam vel spes præmiorum, quæ pro coronis, id est victoria reportata, athletis præstantur, pignori capi non possunt *; l. spem eorum*, *C. h. tit.* nec jure pignoris in executione judicati capi possunt, nisi in subsidium deficientibus aliis rebus *; l. commodis*, insr. *de re judicat.* Pariter stipendia militum pignori capi non possunt in causa judicati *; l. 4. C. de execut. rei judicat.* idem in fructibus præbendarum & beneficiorum ecclesiasticorum, quæ sunt stipendia clericorum, voluit gloss. *in d. l.* 4. sed moribus nostris etiam fructus præbendarum & beneficiorum statim pignori capiuntur non discussis bonis privatis, salva debitori tertia parte fructuum in sumptum alimoniæ, & sacri ministerii, de quo Benedict. *in cap. Raynut. verb. & uxorem*, *decis.* 2. *num.* 47. *Boer. quæst.* 225. Boves aratores quoque, & instrumenta aratoria pignori capi non possunt ob civile debitum, vel causam tributorum *; l. executores*, *C. h. tit.* quod constitutione regia sancitum est; & jam olim lege Romana, cujus meminit Quintil. libr. 7. cap. 8. *aratrum accipere pignori non licet*. Eodem argumento libros studiosorum pignori obligari vel capi non posse probatur, quia sunt instrumenta, sine quibus studia artium, quibus maxime adjuvatur respublica, coli non possunt *;* constitutione Friderici II. de privilegiis universitatis Neapolitanæ, mutuum dari scholaribus datis libris pignori non displicuit, ita ut mox precario restituerentur, apud Petr. de Vineis libr. 3. epist. 11. *Mutuum fiet scholaribus ab illis, qui ad hoc fuerint ordinati, secundum quod eis necesse fuerit, datis libris in pignore & precario restitutis, receptis a scholaribus fidejussoribus pro eisdem*. Nec omittendum *hoc loco*, quod non modo res corporales, sed etiam jura & actiones pignori obligari possunt, puta nomen debitoris pignori obligari potest *; l. nomen*, *C. h. tit. l.* 1. *l. cum convenit*, supr. *de pignorib.* *l. si convenerit*, (al. *si convenit* 18.) *de pignerat. act. l.* 3. §. 1. insr. *qui potior. in pign. l. postquam*, *C. de hered. vel act. vendit.* Effectus pignoris est, quod creditor jure pignoris potest

convenire debitorem debitoris utili actione pigneratitia in id quod debetur *; d. l. nomen, & aliis ll. modo laudatis*. Creditori, cui nomen debitoris pignori datum, non datur directa actio in debitorem debitoris, quia non est proprie creditor, cum debitor cum eo non contraxerit, & durius sit debitorem compelli mutare creditorem & alii solvere: quam ob causam diu de eo dubitatum est, an nomen debitoris pignori obligari posset, ut patet ex *d. l. postquam*, sed datur utilis actio pigneratitia, quia pignus nominis non valet ipso jure, sed sustinetur tuitione prætoris *; d. l. si convenerit*, *l.* 1. *C. de prætor. pign.* De jure nomina debitorum in executione judicati pignori capi non possunt, nisi in subsidium, prius excussis rebus mobilibus, & immobilibus *; l. a divo Pio*, §. *in venditione*, §. *sic quoque*, infr. *de re judicat. l. etiam nomen*, *C. de execution. rei judicat. l.* 2. *C. quand. fisc. vel privat. debit. sui debit. conv. poss.* sed hodie in his non servatur ordo discussionis, de quo Guid. Pap. *qu.* 98.

AD TIT. IV.

Qui potior. in pignor. D.

Ad l. 1.

Regula juris, quæ est princeps & regina totius *hujusce tit.* est inter creditores hypothecarios, potiorem esse eum qui prior est tempore, ex *hac l. l. potior*, infr. *h. tit. l. licet*, *C. eod.* si concurrant duo vel plures creditores, qui habeant eandem rem pignori vel hypothecæ, prior tempore potior est jure, pignoris privilegio & prærogativa temporis *; l.* 10. infr. *h. tit.* non ipso jure, sed tuitione prætoris, quia prætor tuetur priorem *; l. qui balneum*, infr. *h. tit. l.* 2. *C. eod.* Si sint creditores chirographarii, non præfertur is qui prior est tempore, sed qui potior est causa, quia privilegia non tempore æstimantur, sed ex causa: itaque si creditores sint ejusdem tituli, ex pari causa, licet tempore varii concurrunt, in actionibus scilicet personalibus *; l. privilegia*, infr. *de reb. auctor. judic. possid. l.* 7. §. *ult. deposit. nov. Just.* 136. *cap.* 5. In hypothecariis vero creditoribus, prior tempore potior est jure, quia pignus afficit rem, & in ea re jus constituit creditori a die contractus. In contractibus, cum quæritur de viribus contractus, spectatur tempus contractus, maxime in pignoribus & hypothecis *; l. si fundus*, §. 1. supr. *de pignorib. d. l. qui balneum*, *in pr.* & §. 1. ne creditores, qui pecuniam mutuam numerant sub pignore certæ rei, & magis fidem habent pignori quam personæ, circumscribantur, si posteriores quolibet pacto eis præferantur: & hujus juris elegans argumentum proponitur in specie *h. l.* quæ est hujusmodi. Pater vel extraneus pro muliere dotem promisit marito, & nondum numerata dote, ab eo pignus accepit de dote restituenda, licet fidejussor de dote restituenda a marito exigi non possit *; l.* 1. & 2. *C. ne fidejussor. dot. dent.* fidejussor vel pignus ultro dari potest pro dote, & si detur obligatur, ex *hac l. & l. res hypothecæ*, supr. *de pignorib. l. quod autem*, §. *si uxor*, *de donat. int. vir. & uxor.* secuta pro parte numeratione dotis, maritus eandem rem alii pignori dedit, mox numeratio dotis adimpleta est, quæritur quis potior sit in pignore? respondet Papinianus, eum qui pro muliere dotem promisit esse potiorem, quia in causa dotis spectandum est tempus contractus, non solutionis, ubi quæritur de privilegio hypothecæ, cum ad universæ dotis solutionem teneatur, qui semel dotem promisit, nec est quod dicatur in potestate mariti esse dotem non accipere, non videtur possibile, quod quis non potest sine magno incommodo *; l. nepos Proculo*, infr. *de V. S.* non

non videtur esse in potestate mariti dotem non accipere, ne mulier indotata sit, quæ ratio juvat & in aliis casibus, ut in *l. si donaturus*, §. 1. supr. *de condict. caus. dat. l. apud Celsum*, §. † *sed etsi mulier*, infr. *de dol. & met. except.* nemo ita stultus præsumitur, ut dotem repellat, quæ debet inservire oneribus matrimonii, & ut facile suam pecuniam jactet; *l. cum de indebito*, *de probat.*

Ad L. 2.

PRior creditor habens generalem hypothecam in bonis debitoris præfertur posteriori habenti specialem, id est creditori cui certum prædium ex bonis debitoris specialiter obligatum est, licet prior creditor ex ceteris bonis, vi generalis obligationis possit redigere pecuniam sibi debitam, ut definitur in priori parte *h. leg.* cui congruit *l. si generaliter*, *C. h. tit.* Prior creditor præfertur posteriori, etiam si hypotheca prioris sit generalis, posterioris specialis, quia generalis hypotheca habet vim specialis, & qui habet generalem & specialem hypothecam, æquale jus in omnibus habet: hypothecæ generali inest tacita specialis, perinde ac si singulæ res debitoris obligatæ sint; *arg. l. si chorus*, *de legat.* 3. & bonis generaliter obligatis, creditoris arbitrio permittitur, ex pignoribus sibi obligatis, quibus velit electis ad suum commodum pervenire; *l. creditoris*, infr. *de distract. pign.* nec pugnat *l.* 2. *C. de pignorib.* quam sibi objicit Accursius, *lex* illa est de creditore, qui habet specialem & generalem hypothecam, quo casu verum est eum non posse statim agere ex generali hypotheca, nisi prius excussa speciali: ubi idem creditor habet specialem & generalem hypothecam, specialis prius excutienda est, quam decurratur ad generalem, quia ubi unus & idem creditor sibi cavit speciali & generali hypotheca, generali hypothecæ inest tacita conditio, ut ex ea non agatur, si creditor suum servare possit ex speciali hypotheca: speciali hypothecæ solebat adjici generalis sub conditione, ut si ex rebus specialiter obligatis creditor suum redigere non possit, tunc ex generali obligatione transiret ad cetera bona; *l. & quæ nondum*, §. *quod dicitur*, supr. *de pignorib.* *l. quæsitum*, §. 1. infr. *de distract. pignor.* Hæc vero *lex* est de creditore, qui habet generalem hypothecam tantum, & præfertur posteriori habenti specialem, quia generalis eandem vim habet, ac specialis. Quod si priori creditori specialiter res quædam pigneratæ sint, adjecta hypotheca generali, id est adjecta conventione, ut si ex his rebus, quæ specialiter, sic enim recte restituit Cujacius pro generaliter, pignori accepit, pecuniam integram servare non possit, ut cetera bona debitoris pignori habeantur, deficiente secunda conventione, hoc est si specialis hypotheca sufficiat priori creditori, posterior creditor in speciali hac hypotheca, non tam potior, quam solus habetur, sublato scilicet concursu prioris creditoris: & hæc est secunda pars *h. leg.* cui Accurs. objicit *l. idemque*, §. *si tibi*, infr. *h. tit.* si tibi generaliter bona quæ habiturus sum obligavetim, & Titio specialiter certum fundum, si in dominium meum pervenerit, adquisito fundo *lex* ait, utrumque creditorem concurrere in pignore fundi, tametsi ex pecunia tibi soli obligata hypotheca generali eum fundum comparaverim, quia res empta ex nummis pigneratis, non cedit pignori: sed Accurs. recte respondet concurrere utrumque creditorem, quia & Titio simul eodem tempore nexa fuerunt pignora: in specie autem *h. leg.* separatim diversis temporibus.

Ad L. 3. in princ.

TItius prior centum credidit Seio acceptis pignoribus, postea Caius centum credidit eidem Seio acceptis iisdem pignoribus, deinde alius novatione facta, id est novata priori obligatione, alia centum credidit eidem Seio, aliis Cujac. 11. *obs.* 32.

pignoribus prioribus additis, quæritur, an Titius prior creditor sit potior Caio in pignoribus primo loco acceptis? Papinianus respondet, Titium potiorem esse, quia, ut ait, in suum locum successit, id est in priorem ordinem & locum successisse intelligitur: quæ Papiniani sententia etiam a Marciano refertur in *l. creditor*, §. *Papinianus*, infr. *h. tit.* Dubitationem movet, quod novatione prioris obligationis, videtur sublata prior obligatio pignoris: novatio tollit priorem obligationem, non modo principalem, sed etiam obligationem pignoris & hypothecæ; *l. novatione*, infr. *de novat.* & novatione facta Titius, qui ab initio erat prior in causa pignoris, postea cœpit esse posterior. Tamen Papiniani sententia est, Titium etiam novatione facta potiorem esse in pignore, quia novatione hujusmodi non videtur sublata prior obligatio, sed cumulata, alia addita majoris securitatis causa, & posteriore obligatione Titius non amisit prioris temporis ordinem, sed quasi in suum locum successisse intelligitur, vel novatione facta statim quasi quodam successionis genere, quasi sibi successerit ad priorem locum rediisse intelligitur. Novatio non intelligitur facta in obligatione, quæ mox nullo medio interposito redintegratur & restituitur, quemadmodum si non divortium, sed fribusculum seu jurgium fuit inter virum & uxorem, idem matrimonium videtur, eadem dos; *l. quod si non*, infr. *de jur. dot. l. cum hic status*, §. *quod si divortium*, *de donat. inter vir. & uxor.* non videtur divertisse mulier, quæ mox reconciliata rediit ad maritum; *l. 3. ff. de divort.* Hoc addit Marcianus ex eodem Papiniano, quod si Caius posterior creditor non offerat pecuniam Titio priori creditori, quo casu prior creditor semper est potior posteriori, quia nihil obstante novatione in suum locum successisse intelligitur, nec posterior occupat locum prioris, prior creditor jure suo potest distrahere pignus, ita ut primam tantum pecuniam expensam ferat, id est prima centum, quæ Seio credidit, secum compenset; Ascon. in Verrin. 3. in hæc verba: *his expensum non ferres. Expensum ferre*, inquit, *est scribere se pecuniam dedisse*. Tabulæ accepti & expensi ita conficiebantur, ut si quis scriberet accepisse a te, statim scriberet expensum tulisse te sibi; M. Tull. *pro Roscio Comœd.* non etiam centum, quæ postea credidit: & si Titius ex distractione pignoris plus redegerit quam est in priore debito, superfluum, id est quod plus est in pretio, quam in priore credito, quod eleganter vocat hyperocham ὑπεροχὴν *l. pen.* infr. *h. tit.* restituat secundo creditori: qua actione? non actione in factum, ut dubitans tentat Accursius, sed actione utili hypothecaria: sicut enim debitori datur directa actio pigneratitia adversus creditorem; *l. ult. C. de pignerat. act.* creditori, qui utitur jure debitoris crediti sui servandi causa, datur utilis pigneratitia; *l. eleganter*, §. *si vendiderit*, supr. *de pignerat. act.*

Ad §. cum ex causa, ejusdem leg.

DEbitor prædium ex mandato suo emptum per procuratorem, nondum traditum Titio pignori obligavit, quod potuit facere, quia prædium nondum traditum, etsi non sit emptum, est debitum ex causa mandati: non modo enim res, quæ est in bonis debitoris, potest obligari, sed etiam res aliena quæ est debita; *l. 1.* supr. *de pignorib.* Post traditionem idem quoque prædium Caio pignori obligavit, prioris causa est potior, si debitor pretium fundi de suo, vel aliunde solverit: quod si pretium solverit ex nummis secundi creditoris, qui crediti sunt sub pignore ejusdem fundi, ut ex ejus nummis pretium venditori solveretur, tunc secundus creditor in ea quantitate & usuris medii temporis potior est, nisi prior ei pecuniam offerat. Licet in hypothecariis actionibus prior tempore potior sit jure, tamen posterior creditor, cujus pecunia prædium comparatum est, quod ei specialiter obligatum est, præfertur priori; *l. licet*, *C. h. tit. l. quamvis 17. C. de pignorib. l. 5.* §. *plane*, supr. *de tributor. act. nov. Just. 97. cap. 3.*

Ad

Ad §. ult. ejusdem leg.

HUjus §. casus valde singularis, & notandus, ut docet Baldus in *l. creditores*, *C. de pignorib.* Si unus e fratribus partem fundi communis pro indiviso pignori obligaverit, quod de jure potuit facere, (socius partem suam fundi communis pro indiviso obligare potest etiam invito socio; *l. 6. §. si fundus*, supr. *commun. divid. l. unic. C. si commun. res pignor. dat. sit*, vel alienare; *l. Julianus*, §. *idem Celsus*, supr. *de act. empt. l. 1. & 2. C. de commun. rer. alien.*) si fundus communis inter fratres venerit in judicium familiæ ercifcundæ, vel communi dividundo, & regionibus, id est ex æquo, divisus sit inter fratres, post divisionem etiam si fundus communis regionibus divisus sit, jus pignoris integrum manet creditori; *d. l. 6. §. si fundus*, non ea sola pars, quæ in divisione obtigit debitori obligata manet creditori; sed ea pars pro indiviso, quæ ab initio obligata fuit, post divisionem obligata manet creditori; *d. l. 6. §. si fundus*: divisio non mutat causam pignoris, sicut nec usurpatio, vel alienatio; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *de pignorib. l. justo*, §. *non mutat*, infr. *de usucap.* Ergo si quis rei communis partem pro indiviso obligaverit, post divisionem non tantum ea pars, quæ obtigit debitori, sed utriusque pars pro indiviso, pro dimidia parte manet obligata, id est non tantum partis, quæ obtigit debitori, sed etiam partis, quæ obtigit socio, pars dimidia id est dimidiæ dimidia creditori manet obligata; *l. 7. §. ult.* infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Quare si post divisionem factam convenerit inter fratres, ut si frater intra certum tempus partem fundi pro indiviso pignori obligatam a creditore non liberaret, alteri fratri liceret, partis, quæ ex divisione obtigit fratri, partem dimidiam distrahere, pignus contractum intelligimus. Conventio de distrahendo pignore præsupponit & inducit obligationem pignoris, quia pignus non potest distrahi jure pignoris, nisi prius obligatum sit: sed in eo pignore prior creditor secundo non erit potior, id est potior jure pignoris, quoniam secundum pignus, id est pignus secundo loco contractum, ad eam partem directum videtur, quam ultra partem suam frater invito socio non potuit obligare, atque ita secundus in eo pignore, non tam est potior, quam solus, ut docet *l. prox.* supr. *h. tit.* quia non concurrit cum primo creditore.

Ad L. 4.

SI debitor antequam a priore creditore pignus liberaret, illud idem pignus ob pecuniam mutuam secundo creditori pignori dederit, antequam utrique creditori solveret debitum, rem aliam primo vendiderit, & creditum compensaverit cum pretio rei venditæ, posterior creditor erit potior in pignore, quia perinde est ac si priori creditori pecunia soluta esset: nec enim interest solverit an compensaverit, pignus solvitur solutione; *l. grege*, §. *etiam*, supr. *de pignorib.* & compensatione, quia compensatio habet vim solutionis; *l. quo enim*, §. *ult.* infr. *rem rat. haber.* & ipso jure tollit obligationem; *l. 4. de compensat.* Idem dicendum est si debitor aliam rem priori creditori dederit in solutum. Quod si debitor rem obligatam primo & secundo creditori, primo vendiderit vel dederit in solutum, posterior creditor habet jus offerendi, id est potest avocare pignus a primo creditore, oblata pecunia; *l. 3.* infr. *de distract. pign. l. 1. C. si antiq. creditor. pign. vendid.*

Ad L. 5. & 6.

REgula juris vulgatissima est, quod in pignoribus, & hypothecis, qui prior est tempore, potior est jure: verum hæc regula varias patitur exceptiones: qui pecuniam credidit ad rem conservandam, licet posterior sit, priori præfertur: puta, qui pecuniam credidit ad armandam vel reficiendam navem, sine qua navis salva pervenire non poterat, vel in merces impositas navi vel ut salvæ fiant, vel ut naulum solvatur. Naulum est, quod magistro navis solvitur pro vectura; *l. sed addes*, §. *si quis mulierem*, supr. *locat.* Juvenal. satyr. 8. *Furor est post omnia perdere naulum*, vel in mercedem horreorum vel areæ, in quibus reponebantur merces custodiæ causa, vel pro vectura jumentorum, id est pro pretio conductionis jumentorum, quæ conducta erant ad merces subvehendas, potior est priori creditore in pignore: ratio elegans affertur ab Ulpiano, quia hujus pecunia salvam fecit totius pignoris causam. Merces facile obligantur pro naulo vel mercede horrei vel areæ, vel pro vectura jumentorum ei, qui vehendas conduxit; *l. † 2. & 3.* supr. *in quib. cauf. pign. vel hypoth. l. 5. ad exhibend.* qui pecuniam credidit ad rem conservandam, habet etiam privilegium prælationis in actionibus personalibus, id est inter chirographarios creditores, puta, qui pecuniam credidit ad restituendum ædificium; *l. creditor 25.* supr. *de reb. credit. l. si ventri*, §. 1. *l. qui in navem*, *de reb. auctorit judic. possid.*

Cujac. 9. *obs.* 8.

Ad L. 7.

IS, cujus pecunia res empta est, non habet hypothecam in ea, nisi id convenerit; *l. licet*, *C. h. tit. l. quamvis*, *C. de pignorib. l. procuratoris*, §. *plane*, supr. *de tributor. act.* vel nisi res empta sit ex pecunia pupillari; ex *hac l.* pupillus habet tacitam hypothecam, & privilegium prælationis in rebus emptis pecunia sua, ex constitutione Severi & Antonini; *l. 3.* infr. *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, ita ut pupilli electio sit, an malit uti actione hypothecaria in rem, an actione tutelæ ad repetendam pecuniam; *l. si curator*, *C. arbitr. tutel.* unde si res empta fuerit duorum pupillorum pecunia, ambo in pignore concurrunt, pro portionibus collatis in emptionem rei: quod si res empta sit pro parte ex nummis pupilli, is concurrit pro parte sua cum aliis creditoribus, ex *hac l.* excipitur & alius casus, si emptor, qui emit ex aliena pecunia non sit solvendo. Hoc casu is, cujus pecunia res empta est, habet utilem rei vindicationem, perinde hac si ipse emisset; *l. uxor marito*, infr. *de donat. int. vir. & uxor.*

Ad §. si mihi, ejusd. leg.

SI tibi pure obligaverim quæ habiturus sim, id est bona præsentia & futura, (sicut enim in obligatione generali veniunt res præsentes & futuræ; *l. ult. C. quæ res pignor.* multo facilius obligatione futurorum continentur etiam præsentia, quia voluntatem contrahentium magis, quam conceptionem verborum, inspici oportet; *d. l. ult.*) Si tibi, inquam, pure obligaverim quæ habiturus sim, & Titio specialiter certum fundum sub conditione, si in dominium meum pervenerit, mox dominio ejus quæsito, uterque creditor concurrit in pignore: Ratio dubitandi erat, quod qui prior habet generalem hypothecam in bonis debitoris, præfertur posteriori qui habet specialem: sed in *hac lege* primus, qui habet generalem hypothecam, & secundus, qui habet specialem, ambo concurrunt in pignore, quia simul res obligata est utrique creditori, ut voluit Azo. Et si diversis temporibus res obligata fuerit, primo & secundo, primo pure,

pure, secundo sub conditione, uterque concurrit in pignore, quia obligatio rei, quæ nondum erat in bonis debitoris, tacite confertur in id tempus quo adquisita erit; *l. qui balneum*, §. 1. infr. *h. tit. l. & quæ nondum*, §. 1. supr. *de pignorib. l. ult. C. de remiss. pignor.* Et si res aliena obligata sit sub conditione, si in dominium meum pervenerit, superveniente dominio, videtur retro fuisse in bonis debitoris tempore contractus, quia conditio existens retro trahitur ad tempus contractus; *d. l. qui balneum*, *l. potior*, §. 1. infr. *h. tit. l. necessario; de pericul. & commod. rei vendit.* Nec multum facit id est non prodest primo creditori, quod res empta sit ex nummis, qui erant in bonis debitoris, & consequenter obligati fuerunt primo creditori, quia res ex nummis pigneratis empta non est pignerata, nisi aliud convenerit: res empta ex pecunia mea non est mea; *l. si ex ea*, *C. de rei vindicat.* & pecunia redacta ex pretio rei furtivæ non est furtiva; *l. qui vas*, *in fin.* infr. *de furt.* Nihil etiam pugnat, quod si qui mihi obligaverat quæ habet habiturusve esset, cum fisco contraxerit, in re postea quæsita fiscus potior esse debet; *l. si qui mihi*, infr. *de jur. fisc.* quia hoc singulare est in fisco, quia fiscus habet tacitam hypothecam, & vi tacitæ hypothecæ causam pignoris prævenisse intelligitur in bonis postea quæsitis; ut additur *in d. l. ult.*

Ad L. 8.

IN actionibus personalibus respublica præfertur omnibus creditoribus chirographariis; *l. pen.* infr. *de rebus auctor. judic. possid.* at in actionibus hypothecariis respublica non habet privilegium, & si sit posterior tempore cedit priori; *l.* 3. *&* 4. *C. h. tit. l. Paulus respondit*, infr. *quibus mod. pign. vel hypothec.* quia privati creditoris loco habetur; *l.* 2. *C. de jure reip.* respublica privati jure utitur, quia pro privato habetur; *l. cum qui vectigal*, infr. *de V. S. l.* † *mortuo*; *de fidejuss.* Quod si respublica rem certam specialiter pignori acceperit, & postea fisco eadem res specialiter pignori obligata sit, præfertur fisco in ea, quia & privati præferuntur, ut traditur *in hac l.* respublica, ut privatus quilibet habens specialem hypothecam, præfertur fisco habenti generalem hypothecam, fiscus habet tacitam & præfertur prioribus creditoribus generalem hypothecam habentibus; *l. aufertur*, §. *fiscus*, *l. si qui mihi*, *de jur. fisc.* sed non præfertur prioribus creditoribus specialem hypothecam habentibus, *ex hac l. & l.* 4. *C. eod.* Qui rem vendidit habet tacitum pignus, id est habet retentionem rei, quasi jure pignoris, donec pretium ei solvatur; *l. Julianus*, §. *offerri*, *de act. empt.* quod si quis rem vendiderit, & tradiderit ea lege, ut res nexa esset pignori donec pretium solveretur, potior est eo, cui ante emptor obligaverat omnia bona præsentia & futura; nam dominium rei adquiritur emptori cum sua causa & onere, ut venditori nexa sit pro pretio; *l.* 1. §. *ult. & l. seq.* infr. *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

† V. si facit. Et junge *l.* 15. *ad S. C. Macedon. & l.* 1. §. 4. *de edilit. edict.*

Ad L. 9.

TItius balneum conduxit ex kalendis proximis, id est ex kalendis juliis, ut interpretatur Africanus ipse sequentibus verbis, (Hic dies solemnis erat inchoandis locationibus; *l. cum in plures*, supr. *locat. l. cum ab eo*, *de contrah. empt. l. cum precario*, infr. *de precar.* Martial. *lib.* 12. *epigr.* 32. Pensiones vero seu mercedes locationis, præsertim prædiorum, exsolvebantur kalendis martiis; *l. defuncto*, supr. *de usufruct.* quo tempore jam percepti erant fructus, & pretium redigi potuerat ex distractione fructuum.) & Erotem servum locatori pignori obligavit, pro mercede locationis: idem ante kalendas julias, id est antequam dies locationis inciperet, eundem servum pignori obligavit Caio pecuniæ creditæ nomine, quæritur quisnam potior sit in pignore,

locator balnei, an Caius creditor? Dubitationem movet, quod pignus quoad locatorem balnei accessit obligationi in diem, quæ collata erat in kalendas proximas; pignus vero quoad Caium accessit obligationi puræ, & præsenti, & contractæ antequam dies locationis cœpisset, & antequam pensio locationis deberetur. Respondet Africanus, locatorem potiorem esse creditore in pignore, quia prius recte constituta obligatio pignoris, & pignus in ea causa erat, ut invito locatore solvi non posset: ubi semel constituta est obligatio ab ea recedere non licet; *l. sicut*, C. *de oblig. & act.* ubi obligatio est in diem certum, ante diem debetur, licet peti non possit, cessit dies, sed nondum venit, id est cessit dies obligationis, sed nondum venit tempus actionis; *l. cedere diem*, *de V. S.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI primo creditori, qui pecuniam credidit, sub conditione pignus obligatum sit, & postea ante conditionis eventum secundo creditori, qui pecuniam credidit, idem pignus pure obligatum sit, existente conditione potior est causa conditionalis creditoris, quia in contractibus conditio existens retro trahitur ad tempus contractus, & ubi exstitit conditio, ab initio pura fuisse intelligitur, *ex hac l. & l. potior*, §. 1. *infr. h. tit.* Excipitur, nisi ea conditio sit, quæ invito debitore impleri non possit: in obligatione etiam conditionali, si existat conditio, spectatur tempus contractus, quia conditio existens retro trahitur. Hoc verum est, si conditio sit casualis, quæ pendeat ex casu, vel collata in potestatem stipulatoris: quia obligatio pignoris ab initio recte contracta intelligitur, licet non deberetur ex stipulatione conditionali ante conditionis eventum, quia certum erat debitum iri existente conditione. Verum si conditio pignoris sit collata in potestatem promissoris, non ante obligatio pignoris contracta intelligitur, quam ipse debitor conditionem impleverit, & cui res medio tempore ante conditionis implementum obligata fuerit, is potior erit: puta si pignus creditori obligatum sit sub conditione, si numeratum erit, invitus enim creditor non cogitur pecuniam accipere; *d. l. potior*, *l. qui pecuniam*, supr. *de reb. credit.*

Ad §. sed etsi heres, ejusd. leg.

NOn modo potior est creditor conditionalis, cui prius sub conditione pignus obligatum est, posteriore creditore, cui idem pignus pendente conditione obligatum est, sed etiam legatarius conditionalis, cui pignus obligatum est vice cautionis legati servandi causa: puta si heres, a quo legatum sub conditione relictum est, caverit legatario datis pignoribus, vice fidejussoris de legato præstando cum dies vel conditio extiterit, & mox pendente conditione eadem pignora creditori pignori obligaverit, & postea conditio legati extiterit, legatarius in pignore potior erit, perinde ac si legatum ab initio purum fuisset, quia pignus ab initio recte constitutum est, nec potuit solvi invito legatario, cum non fuerit in potestate heredis impedire, ne existeret conditio, quæ non erat in potestate ejus. Hoc interest inter stipulationem conditionalem, & legata conditionalia, quod in stipulationibus conditionalibus conditio existens retro trahitur, in legatis conditio non retro trahitur, quia pendente conditione res legata manet in dominio heredis; *l. is cui*, *de oblig. & act.* *l. in fraudem*, *l. generaliter*, *qui & a quib. manumiss.* *l. 1. §. servi*, *ad Silan.*

Ad §. Titia, ejusd. leg.

PIgnus rei alienæ non valet: ut pignus valeat oportet rem esse in bonis debitoris tempore contractus; *l. & quæ nondum*, §. *quod dicitur*, supra, *de*

de pignorib. l. servus quem, §. *ult. de act. empt.* Pignus autem rei alienæ quod ab initio non valet, ex post facto convalescit, superveniente dominio; *l. si fundus*, §. *aliena*, *eod. tit. de pignorib.* & hæc est sententia *hujus* §. cujus species est hujusmodi. Mulier fundum alienum Titio pignori dedit, post Mævio, deinde domina ejus pignoris facta, marito eundem fundum æstimatum in dotem dedit. Titio priori creditori soluta pecunia, pignus Mævii non convalescit, tunc enim dimisso priore creditore secundi pignus confirmatur, cum res in bonis debitoris invenitur: in proposito res non fuit in bonis mulieris, cum obligaretur Mævio, neque enim Titio priori creditori solveretur. Et hoc & illo tempore res aliena erat, quia res æstimata, in dotem data erat marito, atque ita res in bonis mariti: in dote æstimata maritus emptoris loco habetur, ut ait Africanus *hoc loco*. Dos æstimata est vendita; *l. quoties*, *C. de jur. dot.* atque ita nullum tempus invenitur, quo pignus Mævii convalescere possit, ad hoc ut Mævius agat actione hypothecaria adversus maritum quasi possessorem pignoris. Hoc tamen ita locum habet, si maritus bona fide fundum æstimatum in dotem acceperit, id est ignorans Mævio obligatum esse, subaudi maxime si maritus bona fide rem æstimatam accepit in dotem: nam si maritus sciens rem obligatam esse Mævio, æstimatam acceperit in dotem, non videtur desisse esse in bonis mulieris, atque ita mulieri adquisito dominio pignus convaluit in persona Mævii, quasi non sit translata ex causa dotis in dominium mariti.

Ad L. 10.

NOn modo in pignore conventionali, quinetiam in pignore judiciali, qui prior est tempore potior est jure, & si in causa judicati pignus captum sit, privilegio temporis potior est is, in cujus persona pignus constitutum est, ex *hac l.* privilegio, id est prioritate temporis, is, secundum quem sententia dicta est, & prius pignora capta in executione judicati, præfertur creditoribus, quibus postea eadem pignora obligata sunt. Idem dicendum si in executione instrumenti obligatorii, quod habet vim rei judicatæ ex statuto vel consuetudine, pignus captum sit, prior tempore potior est jure, ut docet Bartol. *hic*. Unde si unus e creditoribus, antequam bona debitoris possideantur, id est antequam alii creditores missi sint in possessionem bonorum debitoris, debiti servandi causa debitum exegerit, non tenetur edicto de his quæ in fraudem creditorum, quia sibi vigilavit; *l. quod autem*, §. *sciendum*, infr. *quæ in fraudem creditor.* In pignore autem prætorio res aliter se habet, qui prior est tempore, non est potior jure, sed par est causa omnium creditorum. Puta si duo vel plures creditores missi sint in possessionem bonorum debitoris debiti vel legati seu fideicommissi servandi causa, vel ob non præstitam cautionem de damno infecto, prior missus in possessionem non præfertur misso posteriori, sed omnes concurrent in pignore, & missio in possessionem unius, prodest ceteris creditoribus; *d. l. quod autem*, §. *sciendum*, *l. cum unus*, *de rebus auctorit. judic. possid. l. is cui*, §. *si plures*, *ut in poss. legat. l. si finita*, §. *si plures*, *de damn. infect.* Ratio differentiæ est, quod pignus prætorium, per missionem in possessionem bonorum debitoris, constituitur potius in rem, quam in personam; *d. l. cum unus*, & ille qui missus est, non sibi possidet, sed omnibus creditoribus. Pignus vero conventionale & judiciale in personam constituitur, ex *hac leg.* Quod si creditores pigneratitii veniant ex diversis causis, puta si unus creditor jus pignoris habet jure prætorio, quia forte missus est in possessionem bonorum debitoris, & alter ex causa judicati, prævalet jure, qui prævenit tempore; *l. 2. C. h. tit.* quemadmodum si duo sint creditores pigneratitii, alter pignus habet prætorium, alter conventionale, prior tempore potior est jure; *l. si postquam*, *C. ut in possess. legat.*

Cujac. 9. *obs.* 37.

Ad L. 11.

SI Titio pignus obligatum sit sub conditione, si pecunia numerata fuerit, spe futuræ numerationis, & postea idem pigus obligatum sit Seio, qui pecuniam credidit, Seius qui prius numeravit pecuniam potior est in pignore eo, qui prius convenit de pignore sub conditione si numeraret pecuniam, quia in potestate debitoris fuit pecuniam non accipere, ex *init. h. leg.* Sicut mutuum non contrahitur nisi re, & numeratione pecuniæ: qui enim pecuniam accepturus creditori futuro stipulanti promisit se soluturum pecuniam quam acciperet, non prius obligatur, quam numerata sit pecunia, quia in potestate ejus est, ne accipiendo obligetur; *l. qui pecuniam*, supr. *de reb. credit.*

Ad §. videamus, ejusd. leg.

SI sub conditione stipulanti creditori pignus datum sit. (Pignus sc. contrahitur nuda conventione; *l. 1.* supr. *de pignorib.* sed aliquando pignus datur stipulatione facta, ut fortius & firmius esset, stipulatio enim interponebatur omnibus fere contractibus, ut firmiores essent robore stipulationis; unde stipulatio est accessio & conclusio omnium contractuum; *l. si dominus, de præscript. verb.*) Si sub conditione, inquam, stipulatione facta creditori pignus datum sit, & pendente conditione idem pignus alii creditori pure datum sit, existente conditione prior creditor, qui erat conditionalis, potior est eo cui pignus pure datum est, quia in stipulationibus & contractibus existens conditio retro trahitur ad tempus contractus, & ubi conditio stipulationis extiterit, perinde habetur ac si ab initio stipulatio pura fuisset, ex *hoc §. & l. qui balneum*, §. 1. *supr. h. tit. l. necessario, de pericul. & † commod. rei vendit.* quia in stipulationibus semper spectatur tempus contractus; *l. si filiusf., de V. O.*

Ad §. si colonus, ejusdem leg.

SI dominus fundum locaverit, & cum colono seu conductore convenerit, ut inducta illata ibique nata pignori essent pro mercede locationis, & ante inductionem res alii pignori obligaverit, & postea res in fundum conductum inductæ sint, in pignore potior erit, cui specialiter & pure res obligatæ sunt, licet sit posterior, quia res non ex conventione priori obligatæ sunt, sed ex inductione, quæ posterius secuta est. Pignus quidem contrahitur nuda conventione; *l. 1.* supr. *de pignor.* sed effectum non habet, nisi secuta re & traditione; §. *ult. inst. quib. mod. re contrah. oblig.* vel quasi traditione, puta inductione, invectione pignoris, quæ pro traditione habetur; *l. certi*, *C. locat.* Atque ita cum quæritur quis sit potior in pignore, non spectatur tempus conventionis, sed tempus inductionis seu traditionis; maxime quia pignus in persona coloni contractum erat sub conditione, quæ erat in potestate debitoris, nimirum sub conditione si res inducerentur, cujus eventus pendebat ex voluntate debitoris.

Ad §. si de futura, ejusd. leg.

NOn modo res præsentes, sed etiam futuræ pignori & hypothecæ obligari possunt, puta partus ancillæ, fœtus pecoris, fructus pendentes, sive dominus, sive fructuarius convenerit de pignore; *l. & quæ nondum*, supr. *de pignorib.* Quod si convenerit, ut res futuræ, puta partus ancillæ vel fructus fundi, pignori essent, ut pignus valeat spectandum est, an ancilla, vel fundus, vel jus utendi fruendi fuerint in bonis debitoris tempore conventionis, ex *hoc §.* Verum

Verum hoc non sufficit, ancillam pigneratam fuisse in bonis debitoris tempore conventionis, etiam requiritur in bonis debitoris tempore partus ; *l. Paulus respondit*, §. 1. *in fin.* supr. *de pignorib.* ubi dixi. Idem dicendum est in causa proprietatis, si mulier prægnans legata, aut alioquo modo alienata sit, partus ejus fiet, cujus mulier erit tempore partus, non tempore conceptionis ; *l. ult.* infr. *de adquir. rer. domin.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

SI posterior creditor priori creditori solverit, vel obtulerit, & eo non accipiente obsignaverit pecuniam debitam, pignus sibi confirmat, & succedit in locum & jus pignoris prioris creditoris, ex *hoc* §. *&* *l.* 4. supr. *h. tit. l.* 1. *l.* 5. *l. cum tibi*, *C. h. tit. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Cum posterior creditor priori creditum solvit, succedit in locum prioris, tam in suo debito, quam in prioris creditoris cui solvit ; *l. creditor* 12. §. *sciendum*, infr. *h. tit. l. in bello*, §. *si pignori*, infr. *de captiv. & postlim. reverf.* Si posterior creditor paratus sit priori creditori solvere quod ei debetur, puta si offerat pecuniam debitam, nolente priore creditore debitam pecuniam accipere, quæritur an priori creditori competat actio hypothecaria ad avocandam possessionem pignoris? Gaius respondet, priori creditori inutilem, id est inefficacem, esse actionem, cum per eum stet quominus ei solvatur. Datur quidem actio, sed eliditur opposita exceptione doli, cum per eum stet ne pecunia ei solvatur, forte oblata vel obsignata ei pecunia, quo casu pecunia obsignata pro soluta habetur, quia oblatio & obsignatio habet vim solutionis ; *l. acceptam*, *C. de usur. l. obsignatione*, *C. de solut.*

Ad L. 12.

IN pignoribus & hypothecis, qui prior est tempore, potior est jure, privilegio, & prærogativa temporis ; *l. si & jure*, supr. *h. tit.* si prior creditor, qui rem jure pignoris possidet, conveniatur hypothecaria actione a creditore posteriori, qui eandem rem pignori accepit, tuetur se opposita exceptione prioritatis temporis, si non ei ante res obligata esset : quod si prior creditor pigneratitius agat hypothecaria adversus posteriorem creditorem possessorem pignoris, & ille tueatur se exceptione si non ei ante res esset obligata, replicabit hoc modo, si non ei ante res esset obligata : Sed si secundus creditor agat hypothecaria adversus extraneum possessorem, recte pignus ab eo vindicabit salvo jure prioris creditoris, ita ut priori creditori agenti hypothecaria compellatur rem restituere, quia in actionibus personalibus quidem, puta si posterior creditor actione mutui, quæ est in personam, prius egerit in debitorem & debitum exegerit, non tenetur pecuniam restituere prioribus creditoribus, quasi in fraudem priorum creditorum solutio facta sit, quia sibi vigilavit. In actionibus personalibus locus est præventioni, & diligentia prodest actori ; *l. quod autem*, §. *sciendum*, infr. *quæ in fraud. creditor.* occupantis enim melior est conditio ; *l. si vero*, *de pecul. l. inter eos*, infr. *de re judicat.* Sed in pignore conventionali non spectatur præventio actionis, sed prioritas obligationis, & qui prior est in pignore potior est jure ; quia pignus magis afficit rem, quam personam, & non spectatur an creditor sit prior agendo, sed an sit potior in pignore ; *l. in judicati*, infr. *de re judicat.*

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI extraneus possessor pignoris, conventus hypothecaria a creditore pigneratitio, rem non restituat, id est dolo nolit restituere, tenetur quanti actor juratus

litem æstimaverit; *l. si fundus*, §. *in vindicatione*, supr. *de pignorib. l. qui restituere*, *de rei vindicat.* & si post condemnationem litis æstimationem præstiterit, non liberatur, ac proinde tenetur secundo creditori, ac si debitor ipse solvisset pecuniam, quo casu soluto jure prioris creditoris, jus secundi confirmaretur. Dubitationem movet, quod qui litis æstimationem præstitit pro emptore habetur; *l. litis æstimatio*, infr. *pro emptor. l. si propter*, *rer. amotar.* & exemplo ejus, qui rem obligatam emit a debitore, & sua pecunia ex pacto priorem creditorem dimisit, succedit in jus prioris creditoris, & potior est posterioribus creditoribus; *l. 3. C. de his*, *qui in prior. credit. loc. succed.* sed qui litis æstimationem præstat priori creditori, non ideo potior est secundo, quia litis æstimationem præstitit coactus, nempe condemnatus ob contumaciam, quia rem non restituebat, non habetur pro emptore ad hoc ut succedat in jus prioris creditoris, quia contumaciæ pœnam sustinet, nullum habet regressum qui proprii delicti pœnam sustinet; *l. 1. §. plane*, infr. *de tutel. & rat. distrahend. l. si plures 38. §. 2. de administr. tutor.* Aliud dicendum est in possessore pignoris, qui non coactus, sed ultro litis æstimationem obtulit; *l. 2. infr. quib. mod. pig. vel hypoth. solv.*

Ad §. si primus, *ejusd. leg.*

SI primus sine hypotheca, id est sine pacto pignoris vel hypothecæ, pecuniam crediderit, & postea secundus utrumque fecerit, id est pecuniam crediderit sub pignoribus, & post secundum primus eadem pignora acceperit, pecuniæ prius acceptæ nomine, posterior est in pignore, quia in pignore non spectatur tempus mutui, sed tempus contracti pignoris. Ex contractu mutui nascitur tantum actio personalis, mutuum non parit hypothecam, nisi de ea convenerit; *l. 4.* supr. *de pignorib.* Unde si prior creditor de hypotheca in diem convenerit, id est in diem incertum, qui conditionem efficit, & ante diem posterior creditor de eadem hypotheca pure convenerit, existente die prior creditor potior est posteriori, quia dies incertus, qui conditionem efficit, existens retro trahitur; *l. potior*, §. *videamus*, supr. *h. tit.*

Ad §. si idem, *ejusd. leg.*

SI idem non semel pecuniam crediderit sub iisdem pignoribus, primo ante secundum, & secundo post secundum, in priore pecunia potior est secundo, in posteriore tertius est, id est posteriorem habet secundum, quia in singulis contractibus spectatur tempus contracti pignoris; *l. si filiusf.* infr. *de V. O. l. Rutilia Polla*, supr. *de contrah. empt.* nec prior contractus trahit ad se hypothecam posterioris, idemque spectatur ut primus & tertius creditor ex diversis contractibus, & diversis quantitatibus.

Ad §. si tecum, *ejusd. leg.*

SI debitor pignus obligaverit Titio primo creditori, deinde de voluntate seu consensu Titii idem pignus obligaverit Seio secundo creditori, dimisso secundo creditore, quæritur an pignus prioris creditoris restituatur? Lex ait, facti esse quæstionem magis quam juris, id est spectandum esse quid actum sit inter contrahentes, an prior consenserit rem obligari secundo creditori animo remittendi pignoris tantum, vel prioritatis tantum remittendæ, ut ordo servetur inter creditores, & qui erat prior secundo loco constituatur, id est redigatur ad secundum locum. In contractibus spectandum est quid actum sit, quia contractus legem ex voluntate accipiunt; *l. 1. §. si convenit*, supr. *deposit.* in dubio

bio pignus semel extinctum non restituitur, quia qui consensit rem sibi obligatam secundo creditori obligari, jus pignoris remisisse videtur; *l. Paulus respondit*, † *in princ.* infr. *quib. mod. pig. vel hypoth. solv.* obligatio & actio semel extincta non restituitur; *l. qui res*, §. *aream*, infr. *de solut.*

Ad §. *Papinianus*, *ejusd. leg.*

Hunc §. exposuimus *in l.* 3. *h. tit.*

Ad §. *sciendum*, *ejusd. leg.*

SI posterior creditor solverit priori creditori, pignus sibi confirmat, & succedit in locum prioris creditoris, & pignus obligatur secundo creditori, etiam invito debitore, tam in suum debitum, quam in prioris creditoris, & in usuras suas, & in usuras quas solvit priori creditori: sed tamen usurarum, quas solvit priori creditori, usuras non consequetur, nec enim alienum negotium gessit, sed magis suum: & hæc est Papiniani sententia, quam referendo probat Marcianus in *hoc* §. 6. quæ confirmatur *l.* † 22. C. *de pignorib.* Dubitationem movet, quod si mandatarius vel negotiorum gestor pro debitore sortem & usuras solverit, non modo sortem & usuras, sed etiam usurarum usuras repetit actione mandati, vel negotiorum gestorum, quia quod ad eum omne quod solvit, tam in sorte, quam in usuris, sortis vice fungitur, & usuras repetit tamquam sortem, non tamquam usuras; *l. si vero*, §. *si mihi*, supr. *mandat. l. qui negotiationem*, §. *ex duobus*, §. *ult.* infr. *de administ. tutor.* Sed secundus creditor si solvat priori creditori sortem & usuras, non repetit usuras usurarum, quia suum negotium magis gessit quam alienum, ut scriptum est in *hoc* §. & *l. deducta*, §. *qui post* † *tempus*, *ad Trebell.* id est magis habuit animum gerendi sui negotii, quam alieni, nempe solvit priori creditori crediti sui servandi causa. At procurator, & negotiorum gestor, qui solvit pro debitore, etiam usuras usurarum repetit, non tamquam usurarum, sed tamquam sortis, quia suscipiendo mandatum, vel ultro se offerendo negotiis alienis, alienum negotium gessit non suum, quia mandatum est officium gratuitum; *l.* 1. §. 4. supr. *mandat.*

Ad §. *si simpliciter*, *ejusd. leg.*

SI idem pignus sit obligatum primo & secundo creditori, & quidem secundo simpliciter id est pure, non in hunc casum si soluta sit pecunia priori creditori, ut moris erat; §. *prox. hac leg.* secundo creditori datur actio hypothecaria, quæ est in rem ad avocandam possessionem pignoris a quolibet possessore, præterquam a priore creditore, vel emptore pignoris, qui ab eo emit, & successit in locum prioris, quia secundus creditor, excepto priore creditore, potior est aliis omnibus creditoribus; *l. loci*, §. *competit*, supr. *si servit. vindicet.*

Ad §. *a Titio*, *ejusd. leg.*

CAius a Titio mutuam pecuniam accepit, eique certum prædium pignori obligavit, deinde pecuniam mutuam accepit a Mævio, & idem prædium ei obligavit, sub conditione si desierit Titio teneri, id est si soluta esset pecunia priori creditori. Tertius deinde mutuam pecuniam dedit Caio, ut Titio solveret, & idem prædium ei obligatum esset, & in ejus locum succederet. Quæritur, an hic medius, id est secundus creditor, potior sit tertio in pignore? Videbatur secundum creditorem potiorem esse tertio, tum quia prior est tem-

pore, & pactus est, ut soluta pecunia Titio, idem prædium sibi obligatum esset, & tertius de sua negligentia queri debet, id est suæ stultitiæ imputare debet, quod ante secundum pignora non accepit, ut supplet *glossa*: sed tamen tertius creditor secundo præferendus est, quia mutuam pecuniam dedit ad hoc ut solveretur priori creditori, & hoc pacto successit in locum prioris creditoris; *l. 1. l. cum tibi, C. de pignorib. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* & tertius præfertur secundo ex persona primi creditoris. Interdum quod quis non potest per se, potest per alium; *l. Aristo*, supr. *qua res pignor.*

Ad §. si tertius, ejusd. leg.

NOn modo si posterior creditor solvat priori creditori, pignus sibi confirmat, & succedit in locum prioris creditoris; *l. 1. & ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* sed etiam si tertius creditor pignora sua, id est res sibi obligatas, a debitore distrahi permittat, ad hoc ut priori soluta pecunia, in aliud pignus prioris creditoris succedat, dimisso priori creditore in ejus locum succedit, & secundus creditor, licet sit prior tempore tertio, nihil aliud habet, nisi ut solvat priori, & in locum ejus succedat: & hæc est sententia Papiniani, quæ refertur in *hoc* §. id est ut solvat tertio, qui solvendo in locum prioris successit. Secundus enim offerendo tertio quod priori solutum est, in ejus locum succedit: & eo pertinet disputatio *l. 16.* infr. *h. tit.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

IN pignoribus, & hypothecis prior tempore, potior est jure: si prior creditor pecuniam mutuam dederit sub hypotheca certi prædii, & non convenerit, ut liceret sibi hypothecam vendere, id est fundum hypothecæ obligatum, & posterior creditor pecuniam mutuam dederit sub hypotheca ejusdem prædii, & convenerit, ut liceret sibi hypothecam vendere, prior creditor potior est in pignore, quia in pignoribus spectatur tantum privilegium temporis, nec habetur ulla ratio, quod prior non convenit de distrahenda hypotheca, quia creditor pignus distrahere potest, non modo si nihil actum sit de distrahenda hypotheca, sed etiam si convenerit de non distrahendo pignore, quia † venditor rem oppignerando censetur tacite id permittere creditori; §. 1. *inst. quib. alien. lic. vel non*, *l. 4.* supr. † *de pignerat. act.* Idem dicendum est in pignore, nam & si prior convenerit de pignore, licet posteriori res prius tradita sit, adhuc potior est prior, quia pignus nuda conventione contrahitur; *l. 1. & 4.* supr. *de pignorib.*

Ad L. 13.

SI insulam, quam locaveram in plures annos, forte in quinquennium, tibi vendidi, ea lege, ut prioris anni pensio mihi, & sequentium annorum tibi cedat, & jus pignorum ab inquilino datorum uterque consequatur. Nerva & Proculus existimabant, jus pignorum pro rata dividi inter emptorem & venditorem, si ad utramque pensionem pignora sufficerent, si vero non sufficerent, jus omnium pignorum primum ad me pertinere, & si quid superesset ex pretio pignoris venditi ad te. Paulus rejecta Nervæ & Proculi sententia ait, facti quæstionem esse magis quam juris, & in dubio id actum videri, ut primam quamque pensionem pignorum causa sequeretur, id est ut pro pensione prioris anni, quæ mihi debeatur, pignora etiam mihi prius obligata essent si jus pignoris sequeretur causam debiti, id est eodem ordine censeretur. Dubitationem movebat, quod pactum ambiguum interpretandum est contra venditorem, qui potuit apertius legem dicere; *l. veteribus, de pactis*, *l. Labeo,* *de*

de contrah. empt. sed in *hac lege* interpretatio fit pro venditore, quia interpretatio fit a lege ex natura contractus pignoris, in quo qui prior est tempore, potior est jure, nec ambiguum videtur pactum, quod a lege interpretationem recipit, ut recte animadvertit *glossa hic.*

Ad L. 14.

SI a domino duobus in solidum eadem res vendita sit, potior est is cui priori res tradita est; *l. quotiens*, *C. de rei vindic.* quia traditione non emptione sola transfertur dominium; *l. traditio*, infr. *de adquir. rer. domin.* Quod si a domino duobus creditoribus eadem res obligata sit, & prior convenerit de pignore, licet posteriori res tradita sit, prior potior est; *l.* † 12. §. *ult.* supr. *h. tit.* quia cum pignus nuda conventione contrahatur, nihil prodest posteriori, si ei res prius tradatur. Æque si ab eodem non domino, qui tamen habet Publicianam, id est qui rem alienam bona fide traditam usucapere cœpit nondum usucepit, duobus eadem res diversis temporibus pignerata sit, prior tempore potior est in pignore, quamvis si a diversis non dominis pignus captum sit, possessor, id est cui prius res tradita est, potior est, ex *hac l.* Sicut in emptione & venditione, si ab eodem non domino, qui Publiciana uti potuit, res vendita sit, potior est cui priori res tradita est: si a diversis non dominis, melior est causa possidentis; *l. sive autem*, §. *si duobus*, supr. *de Publician.* Ratio est, quod cum a diversis non dominis res obligata aut vendita est, neuter jus habet in re, qui a non domino rem accepit, & in pari causa, id est pari non jure, utriusque prodest possessio, & vice tituli est, ita ut melior sit conditio possidentis, uti in interdicto uti possidetis, qualiscumque possessor, eo ipso quod possidet, plus juris habet, quam ille qui non possidet; *l.* 2. infr. *uti possidet.*

Ad L. 15.

Hanc legem exposuimus in *l.* 13. §. *& in superficiariis*, *& in l.* 31. supr. *de pignorib.*

Ad L. 16.

VUlgata regula juris est, si vinco vincentem te, multo magis vinco te, quæ proponitur in *l. de accessionibus*, §. *etsi mihi*, infr. *de divers. & temporal. praescript.* ubi si eandem rem, quam mihi pignerasti, pigneravi creditori meo, creditor meus in hypothecaria actione utetur accessione tui temporis, tam adversus extraneum possessorem pignoris, quam adversus te ipsum, quamdiu pecuniam mihi non exsolveris, qui enim me potior est, cum ego te superaturus sim, multo magis adversus te obtinere debet. Hæc regula locum habet ubi est eadem vincendi ratio, secus ubi alia est & diversa, ut patet in specie *hujus leg.* quæ est hujusmodi. Debitor eundem fundum, diversis temporibus, tribus creditoribus pignori obligavit, primum Eutychianæ, deinde Turboni, tertio loco alii creditori: cum Eutychiana ageret actione hypothecaria adversus tertium creditorem, qui pignus possidebat, etsi de jure suo doceret, id est de prioritate hypothecæ, superata per injuriam judicis, ut interpretatur Odofredus, a quo judice non provocavit. Turbo secundus creditor, cum egisset etiam actione hypothecaria apud alium judicem adversus tertium creditorem, victus est per sententiam judicis, sed ab ea appellavit. Quærebatur, an tertius creditor, qui vicit Eutychianam primum creditorem, etiam Turbonem secundum creditorem vincere debeat? Quidam existimabant, tertium creditorem, qui primum vicit, etiam secundum vincere debere, hoc argumento, quod tertius creditor si solvat priori creditori succedit in jus & ordi-

nem prioris creditoris; *l. 1. §. cum tibi*, C. † *qui potior. in pign. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* ac proinde secundum creditorem quasi potior excludit. Paulus horum sententiam improbat variis argumentis. Primum est, quod si primus creditor actione hypothecaria egerit adversus tertium creditorem, qui pignus possidebat, & exceptione pacti, vel jurisjurandi, vel alia qualibet a tertio superatus sit, tertius creditor, qui primum vicit, adversus secundum creditorem exceptione rei judicatæ uti non potest. Secundum est, quod si post primum judicium, in quo primus creditor superatus est a tertio creditore, secundus creditor obtinuerit tertium, id est in lite obtinuerit adversus tertium, quæ loquendi formula usurpatur & in *l. Paula Callinico*, §. *ult. de legat.* 3. secundus creditor, qui vicit tertium, si conveniatur a primo actione hypothecaria, non potest primum repellere exceptione rei judicatæ & eum excludere, quasi successerit in locum primi. Exceptio rei judicatæ inter primum & secundum creditorem non nocet primo agenti adversus secundum. Res inter alios judicata, aliis nocere aut prodesse non solet, ut *hic & l. sæpe*, infr. *de re judicat. l. Modestinus, de except. l. is qui fundum, de usufruct. legat. l. Lucius, de his, qui notant. infam.* Ideo concludit Paulus, tertium non excludere secundum, quia vicit primum, cum non fuerit eadem ratio vincendi. Exceptio rei judicatæ non nocet agenti si res judicata sit inter alios, & tertius creditor, qui vicit primum per sententiam, non successit in locum prioris creditoris, sed primo submoto locum fecit secundo creditori: & hoc est quod dicitur in *fin. h. leg.* sine præjudicio prioris sententiæ, quæ dicta est inter primum & tertium creditorem, hoc est sine metu exceptionis rei judicatæ, totum jus secundo creditori agenti hypothecaria adversus tertium integrum & illibatum relinqui. Sic & in specie *l. 2. §. objicitur, & l. æquissimum*, infr. *ad Tertyll.* in successione filii intestati, mater, quæ excludit avum ex senatusconsulto Tertylliano, non excludit patrem cui avus præfertur, quia diverso jure veniunt, mater ex *senatusconsulto Tertylliano*, pater ex *jure civili*, avus ex edicto prætoris *si quis a parente manumissus sit*.

Ad L. 17.

QUi, cum creditor non esset, debitori pecuniam credidit prioris creditoris dimittendi gratia, in ejus locum non succedit, nisi de eo nominatim convenerit; *l. Aristo*, supr. *quæ res pignor. l. creditor* 12. §. *a Titio*, supr. *h. tit.* Sed si posterior creditor sua pecunia solverit priori creditori, in locum ejus substituitur in ea quantitate, quam solvit priori creditori, etiam si de eo nihil convenerit; *l.* 1. *l. cum tibi*, C. † *qui potior. in pignor. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Item qui pignus emit a debitore, ut ex pretio prior creditor dimittatur, eatenus tuendus est, id est eatenus præferendus est inferioribus creditoribus, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia pervenit, ex *hac l. & d. l. Aristo, l. pen. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* quia eatenus in locum primi successisse intelligitur, quatenus sua pecunia solutum est vinculum pignoris prioris creditoris, etsi res empta & tradita desinat esse pignerata, cum sit sua: pignus non est rei suæ; *l. debitor*, supr. *de pignerat. act. l. neque pignus, de R. J.* Quod si prior creditor pignus emerit a debitore, an tuendus est adversus posteriores creditores? Videtur non esse tuendus, quia rem emisse videtur cum sua causa & onere; *l. alienatio*, supr. *de contrah. empt.* id est salvo pignore posteriorum creditorum, & emptione rei amisit jus pignoris, cum res empta non possit esse pignori, quia sua res est: sed tamen verius est tuendum esse adversus posteriores creditores, quia sua diligentia ei obesse non debet; *l. debitor*, infr. *de separat.* Et videtur ita demum recessisse a pignore, si emptione & venditione facta esset irre-

irrevocabilis translatio dominii. Et tuendus est adversus posteriores creditores, nisi ei offerant debitum; *l. 1. C. si antiq. creditor.* Quid si debitor eandem rem tertio creditori pignori obligaverit, consentiente priore creditore? prior jus sui pignoris remisisse videtur, non etiam tertius in locum ejus successit; *l. Paulus respondit*, infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solvat.*

Ad L. 18.

SI duo vel plures sint creditores hypothecarii, prior tempore potior est jure privilegio temporis; *l. 10.* supr. *h. tit.* quod si duo sint creditores diversi temporis sub iisdem pignoribus, prior creditor potior est secundo, non modo in sorte, sed etiam in usuris, nec modo in usuris, quæ accessere antequam posteriori creditori deberetur, sed etiam in usuris, quæ accessere post obligationem secundi creditoris, ex *hac leg.* Et hoc est quod dicitur in *hac lege*, priorem potiorem esse in omne quod ei debetur, in sorte, & quibuscumque usuris, quia usuræ sunt accessiones, quæ sequuntur jus sortis & naturam principalis obligationis; *l. Aurelius*, §. *legatum*, *de liberat. legat. l. eos qui*, *C. de usur.* Videbatur, quod prior tempore, licet præferendus in sorte, non præferretur in usuris, quia in potestate debitoris fuit non teneri usuris solvendo sortem; *l. qui balneum*, supr. *h. tit. l. pen.* supr. *quæ res pignor.* usuræ sequuntur jus sortis, quia initium obligationis spectandum est; *l. 1.* supr. *h. tit. l. si procuratorem*, *mandat.* moribus tamen nostris alia est obligatio & hypotheca sortis, alia usurarum, & par est causa omnium usurarum, ita ut in ordine creditorum rejiciantur in ultimum locum.

Ad L. 19.

MUlier fundum obligatum marito dedit in dotem, & testamento heredes instituit ipsum maritum & liberos ex illo & ex alio susceptos, licet heredes sint idonei, & conveniri possint actione personali, creditor potest convenire maritum actione hypothecaria, tamquam justum possessorem pignoris. Maritus, qui est possessor pignoris ex justa causa, puta ex causa dotis, si conveniatur actione hypothecaria, non potest opponere exceptionem discussionis, quia idem est heres defuncti. Jure veteri in potestate est creditoris convenire debitorem vel heredem ejus actione personali, vel possessorem pignoris actione hypothecaria; *l. distractis*, *l. persecutione*, *C. de pignorib.* Hodie tertius possessor non potest conveniri, nisi excusso reo principali, vel herede ejus; *auth. hoc si debitor*, *C. eod. tit.* Sed si maritus, qui pignus possidet, conveniatur a creditore actione hypothecaria, & creditori agenti offerat pecuniam debitam, compellendus est creditor solutum accipiens ei cedere jus nominis, ex *hac l.* Dubitationem movebat, quod qui suum recepit, etiam ab alio quam vero debitore, non tenetur condictione indebiti; *l. repetitio*, supr. *de condict. indebit.* ergo non potest compelli cedere actiones, ne repetitioni locus detur, quia idoneum nomen præstat debitor qui delegat; *l. si nomen*, supr. *de heredit. vel act. vendit.* sed placet distinctio Joannis Fabri in *l. jubemus C. ad Vellejan.* Creditor, qui suum recipit a debitore suo vel alio ultro offerente pecuniam debitam, non tenetur cedere actionibus, contra se ipsum, satis est quod solutione a quocumque facta liberat debitorem: sed si creditor actione hypothecaria conveniat tertium possessorem pignoris, puta maritum, qui ex dotis causa pignus possidet, vel fidejussorem, tenetur ei præstare actionem suam personalem sc. ex *hac leg. l.* † *cum possessor*, infr. *de censib. l. 2. C. de fidejuss.* Creditor compellendus est marito, vel tertio possessori pignoris, cedere actionem personalem, quia cum maritus morte uxoris factus sit dominus fundi do-

talis, non potest ei cedi jus pignoris in proprio fundo: res mea non potest mihi esse pignori; *l. neque pignus*, *de R. J.* sed recte ceditur marito actio adversus coheredes, id est liberos ex se & alio natos, pro partibus coheredum: immo & qualiscumque possessor pignoris habet jus offerendi creditori, ut eum submoveat actione hypothecaria; *l. Paulus respondit*, infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solvat.* sed non habet jus postulandi, ut ei cedat actionibus suis. Petitor non cogitur malæ fidei possessori cedere actiones suas; *l. is qui dolo*, supr. *de rei vindicat.*

Ad L. 20.

Hanc legem exposuimus apud Tryphoninum *libr.* 8. *disputat.*

Ad L. ult.

Actio tutelæ est privilegiaria; *l. ex facto*, supr. *de pecul. l. dabimusque*, §. 1. infr. *de reb. auctorit. judic. possid.* & pupillus tutelæ nomine habet tacitam hypothecam in bonis tutoris; *l. pro officio*, *C. de administr. tutor. l. unic.* §. 1. *C. de rei uxor. act.* Et pupillus tutelæ nomine præfertur fisco, si posterius contraxerit in bonis tutoris. Finge, quæ est species *h. leg.* Titius, qui fuerat tutor Seiæ, vel heres ejus, conventus actione tutelæ, & condemnatus in certam quantitatem, pro reliquis rationum ei obligavit omnia bona, tam præsentia, quam futura, postea a fisco pecuniam mutuam accepit, & omnes res suas ei obligavit, & Seiæ intulit partem debiti, forte ex ea pecunia, quam mutuam acceperat a fisco, & novatione facta promisit se reliquum soluturum, & in eadem obligatione similiter convenit de pignore, id est pariter obligavit, ut in priori, bona præsentia & futura. Quæsitum est, an Seia præferenda esset fisco, & in illis rebus quas Titius habuit tempore prioris obligationis, & in iis rebus quas post priorem obligationem adquisivit, donec universum debitum consequeretur? Respondet Scævola, nihil proponi cur non esset præferenda. Ratio est, quia prior creditor, qui habet pignus primo loco obligatum, si postea novet obligationem sub eodem pignore, retinet jus primi pignoris, & in suum locum successisse intelligitur, id est non tam novasse obligationem, quam repetiisse quasi sibi successerit, & secundam obligationem cumulasse cum priori sine præjudicio prioris; *l. creditor* 12. §. *Papinianus*, supr. *h. tit.* Ratio dubitandi erat, quod fiscus præfertur priori creditori habenti generalem hyothecam præsentium & futurorum in bonis postea quæsitis, causam enim pignoris fiscus prævenisse intelligitur; *l. si qui mihi*, infr. *de jur. fisc.* sed pupilla in actione tutelæ præfertur fisco, vel quia duplici nitebatur privilegio, nimirum privilegio temporis, & privilegio tutelæ. In contractu mutui & aliis fiscus eodem jure utitur quo privatus creditor, nec habet nisi privilegium temporis; *l. si pignus*, supr. *h. tit. l. si fundum*, *C. eod. l.* 2. *C. de privileg. fisc.* Fiscus solebat fœnerari pecunias, & in his non alio quam privati creditoris jure censebatur. Vel mulier præfertur fisco in rebus quæsitis tempore prioris obligationis, vel post priorem obligationem, ante obligationem fisci: sed fiscus præfertur priori creditori in rebus quæsitis post obligationem fiscalem, quia vi tacitæ hypothecæ causam pignoris fiscus prævenisse intelligitur, quæ est posterior sententia Accursii, quam probat Cujac. 10. *obs.* 22.

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

Privatus creditor habens specialem hypothecam, si sit prior tempore, præfertur fisco & Cæsari. Aliud est fiscus, aliud res privata Cæsaris. Fiscus est patrimonium reipublicæ. Res privata est patrimonium privatum Principis, cujus

jus cura erat penes comitem rerum privatarum ; *l.* 2. *C. de fund. rei privat.* Ut debitor, qui erat negotiator marmorum, pecuniam mutuam prior accepit à creditore sub pignoribus lapidum, quorum pretium solutum est ex pecunia creditoris, postea idem debitor conduxit horrea Cæsaris in quinquennium, eò cessante in solutione pensionis horreorum conductorum per aliquot annos, procurator exactioni præpositus, jure pignoris lapides sub hasta distrahere voluit. Quæsitum est, an prior creditor, qui pignus possidebat, retinere possit? Respondit Scævola, secundum ea quæ proponerentur posse. Ratio est, quia, ut dixi, privatus creditor habens specialem hypothecam præfertur fisco vel Principi in re privata, si sit posterior in hypothecaria actione, fiscus & res privata Cæsaris eodem jure utuntur, & quodcumque privilegii fisco competit, idem & ratio Cæsaris habere solet ; *l.* 6. §. 1. *infr. de jur. fisc. l.* 3. *C. de quadrienn. præscript.*

AD TIT. V.

De distract. pignor. D.

Ad L. 1.

CESSANTE debitore in luendo pignore, creditor potest vendere pignus, alioquin nulla esset utilitas pignoris ; *l.* 4. supr. *de pignerat. act.* & præcipuum jus pignoris est, quod cessante debitore, licet creditori pignus distrahere, unde cum creditor pignus vendit ob moram debitoris, dicitur jure creditoris vel lege pignoris pignus distrahere ; *l.* 10. infr. *h. tit. l. si* † *mandatu* 59. §. *creditor*, supr. *mandat.* & jus suum exequi ; *l.* 7. §. 1. infr. *de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*. Venditio autem pignoris, quæ fit solemniter sub hasta, proprie distractio dicitur, quia in proscriptione bonorum debitoris, res addicuntur pluris licenti, & distrahuntur in varios emptores : & hoc est quod ait M. Tull. pro Quintio : *Quo bonorum emptores conveniunt ut carnifices ad reliquias vitæ lacerandas, & distrahendas*. Et creditor, qui pignus vendit jure creditoris, statim dominium transfert in emptorem, ex quo fit, ut plus juris in alium transferat, quam ipse habeat ; *l. non est novum*, infr. *de adquir. rer. domin.* quia distrahit ex voluntate debitoris, si convenerit de distrahendo pignore, vel ex tacita voluntate debitoris post trinam monitionem, etiamsi convenerit ne pignus distrahatur. Creditor jure pignoris pignus vendere potest, modo sit potior aliis creditoribus. Creditor enim, qui prior est, potest avocare pignus emptori ; *arg. h. leg. l. cum ea*, §. 1. infr. *de evict. l.* 2. *C. de his, qui in prio·um creditor. loc. succed.* His præmissis veniamus ad speciem *h. leg.* quæ est hujusmodi. Quidam primo creditori obligavit certa prædia specialiter, deinde secundo creditori generaliter obligavit omnia bona sua, deinde idem primo creditori generaliter omnia bona sua, ob alium, aut eundem contractum, id est ob pecuniam mutuam acceptam ex alio, aut eodem contractu, novatione sc. facta. Primus quidem creditor potior est secundo in prædiis specialiter obligatis, secundus autem potior est primo in ceteris bonis, & ideo illa prædia quidem sibi specialiter obligata, vendere primus potest jure pignoris, non etiam cetera bona, ante dimissum secundum creditorem : quod si vendiderit etiam cetera bona, non tenetur secundo creditori actione in personam directa, vel utili, non tenetur etiam actione furti, quia non furandi animo eas res vendidit, furtum non committitur sine animo furandi, sed ordinis errore ductus, id est cum per errorem existimaret se esse primum etiam in ceteris bonis, suam

causam bona fide persecutus est, id est pignus vendidit jure creditoris, tunc enim creditor jus suum exequi dicitur, ut modo observatum est. Item primus creditor non potest videri earum rerum furtum fecisse secundo creditori, quia non habuit earum possessionem. Furtum non fit ei, qui non possidet; *l. si gratuitam*, §. *ult.* supr. *de præscript. verb. l. si vendidero*, §. *ult.* infr. *de furt.* Item non tenetur ad exhibendum, quia non possidet, neque dolo desiit possidere. Actio ad exhibendum, quæ datur acturo qualibet actione in rem etiam hypothecaria, non datur nisi adversus possessorem, vel quasi possessorem; *l. 3.* §. *est autem*, supr. *ad exhibend.* Igitur secundo creditori superest tantum actio adversus possessorem, id est actio hypothecaria, quæ est actio in rem ad avocandam possessionem pignoris. Nec obstat *l. creditor* 12. §. *Papinianus*, supr. *qui potior. in pignor.* ubi secundo creditori datur actio contra priorem creditorem, qui pignora secundo creditori prius obligata non jure vendidit, quia hæc actio datur recte secundo creditori adversus primum ad restitutionem superflui, quod ex pignorum venditione redactum est, ut recte docet Accurs. *hoc loco*.

Ad L. 2.

SI fidejussor, conventus officio judicis a priore creditore, consecutus sit, ut emptionis nomine prædium creditori pignori datum susciperet, nihilominus posteriori creditori, cui idem pignus obligatum est, facultas est offerendæ pecuniæ, quam fidejussor solvit cum usuris priori creditori, nam hujusmodi venditio fit ex necessitate juris, pignoris transferendi causa, id est non tam dominii adquirendi causa, quam pignoris in emptorem transferendi, ex *hac l.* & *l.* 9. infr. *h. tit.* Cum posterior creditor a priore pignus emit, non tam adquirendi dominii, quam servandi pignoris causa, pignus emisse intelligitur, & ideo debitori integrum est jus ei offerendi; *l. 6.* infr. *h. tit. l. 1.* & *ult.* C. *si antiq. creditor*, *l. communi dividundo*, §. *inter eos*, supr. *commun. divid.* Et si fidejussor pro reo principali solvat debitum, creditor tenetur jus pignorum in eum transferre, & cedere actionibus personalibus, quas habet adversus debitorem vel confidejussores; *l. 2.* C. *de fidejuss. l. Stichum*, §. † 10. infr. *de solut.* Alia ratio est in venditione simplici & voluntaria, quæ fit jure creditoris, nam secundus creditor non habet jus auferendi pignus priori creditori, neque emptori qui ab eo emit; *l. creditor* 12. §. *si simpliciter*, supr. *qui potior. in pignor.* Sera nimis est oblatio pecuniæ, quæ fit post perfectam venditionem pignoris jure creditoris. Et si fidejussor pignus emerit a creditore, tenetur debitori pignus restituere cum fructibus medii temporis, & si non restituat tenetur de dolo; *l. 5.* §. *ult.* infr. *h. tit. l. 1.* C. *de dol.* & fidejussor, in quem pignora a confidejussoribus data translata sunt, forte quia solidum solvit creditori, non emptoris loco substitutus videtur, sed ejus qui ab initio pignora accepit, id est creditoris, & ideo non facit fructus suos, sed eos compensat cum usuris pro rata; *l. Paulus*, infr. *de fidejussor.*

Ad L. 3.

POsterior creditor habet jus offerendæ pecuniæ priori creditori, cum usuris medii temporis, ut posterior in pignore succedat in jus & locum prioris creditoris; *l. creditor* 12. §. *si simpliciter*, & §. *pen.* supr. *qui potior. in pignor. L. 1.* C. *eod.* Si prior creditor pignus ex pacto vendiderit, secundo creditori non est jus offerendæ pecuniæ, & avocandi pignus emptori, ex *init. h. leg. l. 1.* & *2.* C. *si antiq. credit.* quia distractione pignoris recte & solemniter facta, pignus extinguitur, & dominium transfertur in emptorem; *l. non est novum*, infr. *de adquir. rer. domin.*

Ad

Ad §. 1. *ejusdem leg.*

SI debitor non interveniente creditore pignus vendiderit, & ex pretio priorem creditorem dimiserit, posteriori creditori jus est offerendi emptori quod de ejus nummis ad priorem creditorem pervenit cum usuris medii temporis, ex *hoc* §. *&* *l.* 1. *C. si antiq. creditor.* quia venditio pignoris facta a debitore non perimit jus pignoris: pignus transfertur in emptorem cum sua causa & onere, id est salvo jure pignoris; *l.* 12. *C. h. tit.* Ubi debitor pignus vendit, nihil interest an pignus obligatum vendat, an denuo obliget, id est tertio creditori. Sicut enim tertius creditor, qui pecunia sua dimisit priorem creditorem, ita succedit in locum primi, ut secundo jus sit offerendi tertio; *d. l. creditor,* §. *a Titio*, ita emptor pignoris, qui pecunia sua solvit priori creditori, succedit in locum primi, ita ut pignus secundi salvum sit, ut ei jus sit offerendi tertio. Quod si debitor consentiente primo creditore pignus vendiderit, vel obligaverit tertio creditori, tertius non succedit in locum primi, quia primus jus pignoris remisisse videtur, & pignus primo remissione extinctum est, sed sublato primo creditore, secundi melior causa efficitur; *l. Paulus respondit,* infr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.*

Ad L. 4.

EX pacto prolato die solvendæ pecuniæ, profertur & vendendi pignoris potestas, ex *hac l.* quia pignus distrahi non potest antequam debitor sit in mora; *l. si cessante*, *C. h. tit.* Nec obstat, quod creditori antequam dies solvendæ pensionis venerit datur persecutio pignoris; *l. quæsitum*, sup. *de pignorib.* hoc enim speciale est in persecutione seu actione in rem pignoris causa, quia creditoris interest incumbere pignori, ut in tuto sit creditum: plus cautionis est in re, quam in persona; *l. plus cautionis, de R. J. l. eos*, *C.* † *qui potior. in pignor.* §. *furti autem*, *inst. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Sic & ubi pacto dies solvendæ sortis prorogatur, dilata quoque videtur dies usurarum committendarum; *l. lecta*, supr. *de reb. credit.*

Ad L. 5.

POsterior creditor habet jus offerendæ pecuniæ priori creditori, & oblata pecunia in ejus locum succedit; *l. creditor* 12. §. † *si simpliciter*, §. *pen.* supr. *qui potior. in pignor. l.* 1. *C. eod.* Ubi secundus creditor oblata pecunia priori creditori in ejus locum successit, pignus distrahere potest, tam pro ea pecunia quæ soluta est priori creditori, quam pro ea quæ sibi debetur, ex *init. h. leg. l.* 3. *init. l. creditor* 12. §. *sciendum*, sup. *qui potior. in pignor.*

Ad §. *ult. ejusd. leg.*

SI secundus creditor, oblata & soluta pecunia priori creditori, pignora suscepit emptionis nomine, recte ei offertur, id est tertius creditor habet jus ei offerendi, quamvis pignora emerit a priore creditore, ex *hoc* §. Ratio est, quia hujusmodi venditio fit necessitate juris, magis servandi pignoris causa, quam dominii transferendi; *l.* 2. supr. *h. tit.* Et ita fidejussor, in quem pignora data a confidejussoribus translata sunt, quia conventus solvit pecuniam priori creditori, non emptoris loco substitutus videtur, sed creditoris qui pignora emit; *l. Paulus respondit*, infr. *de fidejuss.*

Ad L. 6.

Hæc lex expoſita eſt in *l. 2.* ſupr. *h. tit.*

Ad L. 7.

SI creditor pignus vel hypothecam jure creditoris vendiderit ea lege, ut liceret ſibi pignus recuperare reddita pecunia, quæritur, an ſi debitor pecuniam offerat, poſſit avocare pignus emptori? Reſpondet Marcellus ex Juliano, pignus recte diſtractum eſſe, id eſt ab emptore revocari non poſſe per debitorem. Ubi creditor recte & ſolemniter pignus diſtraxit, non poteſt revocari pignus ab emptore, ex *hac l. & l. ſi ceſſante*, *l. qui prædium*, *C. h. tit. l. 1. C. ſi antiq. credit.* quia diſtractione pignoris dominium transfertur in emptorem; *l. non eſt novum*, infr. *de adquir. rer. domin.* Ceterum debitor poteſt agere cum creditore utili actione pigneratitia, ut ſibi cedat actionibus, quas ex pacto habet adverſus emptorem: ſed etſi creditor non cedat actionibus, poteſt debitor agere actione in factum adverſus emptorem; *l. ſi cum venderet*, ſupr. *de pignerat. act.* & quod ſcriptum eſt in pignore, idem dicendum eſt in hypotheca, quia pignus, & hypotheca eodem jure cenſentur; *l. 5. §. 1.* ſupr. *de pignorib.*

Ad §. illud, ejusd. leg.

SI creditor hypothecam jure creditoris vendiderit non poteſt debitor emptori pignus avocare, ex *init. h. leg.* quod ſi debitor hypothecam vendiderit extraneo, quæritur, an debitori liceat rem avocare ab emptore? Marcellus exiſtimavit diſtinguendum eſſe, ſi ita res venierit, ut, ſi intra certum tempus a debitore pecunia ſolvatur, emptio reſcindatur, intra illud tempus pecunia ſoluta recipere hypothecam: ſi vero dies præterierit, aut ſi non eo pacto res venierit, ut recuperari poſſit, non reſcindi venditionem, niſi ſit res pupilli aut minoris, aut abſentis reip. cauſa. Venditio pignoris rite facta extraneo, non revocatur, niſi ſit res pupilli aut minoris, quo caſu revocatur per reſtitutionem in integrum, ſi enormis ſit læſio; *l. ſi ex cauſa*, ſupr. *de minorib. l. 1. C. ſi advers. vendit. pignor.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

SI convenerit inter creditorem & debitorem, ne liceat debitori pignus vel hypothecam vendere, quæritur an venditio facta contra fidem pacti valeat? Reſpondet † Marcellus, venditionem nullam eſſe: ut pactioni ſtetur dubitationem movebat, quod hujusmodi pactio videbatur nulla & irrita, quaſi contra jus poſita, ut argumentatur ipſe Marcellus: nemo paciſci poteſt ne invito vicino liceat alienare rem ſuam; *l. nemo*, ſupr. *de pact.* & debitor etiam invito creditore pignus vendere poteſt, quia pignus non transfert dominium, & pignus tranſit in emptorem cum ſua cauſa ſalvo jure pignoris; *l. 1. §. cum prædium*, ſupr. *de pignorib.* immo etiam ſi convenerit de non diſtrahendo pignore, creditor poteſt vendere pignus poſt trinam monitionem; *l. 4.* ſupr. *de pignerat. act.* Sed hoc locum habet in creditore, ne pignus ſit inutile: valet vero pactum, ne debitori liceat pignus vendere, quia licet veneat cum ſua cauſa & jure pignoris, creditoris intereſt pignus non vendi, ne transferatur in potentiorem, ut recte docet Bartol. *hic*, maxime ex quo hodie tertius poſſeſſor pignoris non poteſt conveniri, niſi prius excuſſo reo principali; *auth. hoc ſi debitor*, *C. de pignorib.*

Ad

Ad L. 8.

SI convenerit de vendendo pignore ab initio, vel postea, ut solebat fieri, unde pactum hujusmodi vulgare dicitur; *l.* 4. *C. de pignerat. act* sed etsi nominatim non convenerit de vendendo pignore, cessante debitore in solvendo, creditor potest vendere pignus post unicam denunciationem testato & solemniter factam; *l.* 4. *l. quæ specialiter*, *C. h. tit.* quod si convenerit de non distrahendo pignore, nihilominus creditor potest vendere pignus, post trinam monitionem; *l.* 4. supr. *de pignerat. act. l. Aristo*, *quæ res pignor. l.* † *in ejus*, §. *pen.* infr. *ad Trebell.* §. 1. *inst. quib. alienar. lic. vel non.* Alias pignus esset inutile: si plures res pignori obligatæ sint, creditor potest unam quam maluerit eligere, & vendere, ex *hac l.* Ratio dubitandi erat, quod in actione judicati jura, id est actiones & nomina, pignori capi non possunt, nisi prius excussis rebus mobilibus, tum immobilibus; *l. a divo Pio*, §. *in venditione*, §. *sic quoque*, infr. *de re judicat. l.* 2. *C. quand. fisc. vel privat. debitor. sui debitor. convenir. poss. l.* 5. *C. de execut. rei judicat. cap.* † *ultim.* §. *in aliis*, *ut lit. non contestat.* ergo in pignore conventionali videbatur non esse permittendum arbitrio creditoris, ut ex pluribus rebus pignori obligatis, quam maluerit vendere liceat, ne forte pro modica summa rem e pluribus majori pretii distrahat, licet pretium servare possit ex venditione aliarum rerum minoris pretii. Verum in pignore judiciali nomina & actiones pignori capi non possunt, nisi prius excussis rebus mobilibus & immobilibus, ut modus servetur in executione judicati. At in pignore conventionali non servatur ordo discussionis, & creditor potest distrahere unum ex pignoribus, quod maluerit, quicquid dicat Bartol. *hanc legem* esse contra opinionem rusticorum, semper enim creditor debet bona fide suum jus exequi; *l.* 4. *C. de distract. pignor.* & si plures res sint obligatæ, & ex pretio unius, quæ minoris est, possit debitum consequi, non potest alias, quæ majoris sunt pretii, distrahere.

† Hæc lex desideratur. De pignore vendito a rogato hereditatem restituere, agitur in *l. Lucius Titius*, §. *penult. ad Trebell.* V. si facit. Et junge *l.* 9. & 14. *C. de distract. pignor.*

Ad L. 9.

SI creditor suum servare non possit ex distractione pignoris, quia res minoris veniit, quam debetur, debitor non liberatur, nempe sublata actione pigneratitia, adhuc creditori superest actio personalis in debitorem, ut quod deest suppleatur, ex *hac l.* & *l. quæ specialiter*, *C. h. tit. l. creditor*, supr. *de reb. credit.* Hoc verum est, si nulla culpa creditori imputari possit, si creditor bona fide pignus vendiderit, servatis solemnibus, quia ex necessitate facta venditio pignoris, id est ob moram debitoris, non liberat debitorem, nisi pecunia percepta, id est exsoluta universa pecunia. Nec casus *hujus l.* pertinet ad creditorem, qui ab emptore pignoris pretium servare non potest, forte quia subito casu factus est non solvendo, ut voluit Cujac *hic*, quia distractio pignoris, quæ fit sub hasta, fit præsenti pecunia: in subhastatione non habetur fides de pretio; *l. a divo Pio*, §. *sed si emptor*, infr. *de re judicat.* Plaut. in Menæchmos (5. 9. 96.)

. . . . *Omnia*
Venibunt, quiqui licebunt, præsenti pecunia

Creditor, qui pignus vendit, non potest habere fidem de pretio, & si emptori fidem habeat de pretio, licet tempore traditionis esset solvendo, & repentino casu fuerit lapsus facultatibus, creditori imputatur, quod cautius negotiatus non sit, & pignora tradiderit emptori, antequam pretium numeraretur.

Ad §. 1. *ejusd. leg.*

SI creditor minoris, quam est in debito, pignus vendiderit, debitor tenetur residuum solvere, actione personali, etiam si de eo nihil convenerit; *l.* 3. *l. specialiter*, *C. h. tit. l. adversus*, *C. de oblig. & act. l. creditor*, supr. *de reb. credit.* & ideo Pomponius scripsit in *hoc* §. supervacuum esse quod in pignore contrahendo adjici solet, ut quo minus pignus venisset, reliquum debitor praestaret, quia ipso jure ita se res habet, etiam si adjectum non sit, id est hoc venit ex natura contractus, etiam si non convenerit: quod de jure verum esse, sed aliud servari consuetudine Venetorum ait Odofredus. Ex diverso, si creditor ex venditione pignoris plus redegerit quam ei debetur, tenetur actione contraria pigneratitia superfluum debitori restituere; *l.* 6. §. *ult. l. seq. l. eleganter*, §. *si vendiderit*, *l. pen.* supr. *de pignerat. act.* quod si pignora capta ex causa judicati emptorem non inveniant, creditori addicuntur ubique, id est omnimodo pro ea quantitate quae debetur: creditor enim non potest pignora in certam quantitatem tenere, & quod amplius sibi debetur petere, quia velut pacto transegisse videtur, qui contentus fuit pignora possidere; *l. a divo Pio*, §. *si pignora*, instr. *de re judicat.*

Ad L. 10.

CReditor, qui pignus vendidit lege pignoris, id est jure creditoris, ob moram debitoris, re evicta, non tenetur emptori de evictione pignoris: tamen non est audiendus creditor, qui fundum vendidit, si velit ex alia causa ejusdem rei dominii quaestionem movere, forte ex alia causa quaesito ejusdem rei dominio, ex *hac l. & l.* 1. *&* 2. *C. creditorem evictionem pignor. non debere*, *l. si* † *mandatu* 59. §. *creditor*, supr. *mandat.* Creditor, qui jure creditoris bona fide pignus vendidit, non praestat evictionem emptori, vel tenetur actione ex empto ad restitutionem pretii; *l. ex empto*, §. *sententiam*, supr. *de act. empt.* at si res evincatur antequam pretium solutum sit, nullam emptor exceptionem habebit quominus pretium solvat; *l. cum ea*, *de evict.* Creditor, qui jure creditoris pignus vendidit, non tenetur de evictione, quia pignus tacite ex conditione distrahitur, ne evictio praestetur; *d. l. cum ea*, & venditio pignoris fit ex necessitate juris ob moram debitoris; *l.* 2. *l.* 9. supr. *h. tit.* & creditor, qui pignus vendit jure creditoris, vendit quale pignus accepit, aliena fide, debitoris scilicet, & videtur vendere ex voluntate debitoris, magisque videtur debitor pignus vendere, quam ipse creditor. Creditor non tenetur de evictione pignoris, nisi nominatim caverit de evictione, vel dolo malo sciens rem alienam sibi obligatam a non domino vendiderit; *d. l. ex empto*, §. *sententiam*, *l.* 1. *&* 2. *C. creditor. evict. pig. non debere*. Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non potest idem pignus evincere ex alia causa; quia nemo potest venire contra factum suum; *l. vindicantem*, *de evict. l. deferre*, §. *sed ne quidem*, instr. *de jur. fisc. l.* 1. *C. de commun. rer. alienat.*

Ad l. † 11. *& ult.*

NOmina non veniunt in judicium familiae erciscundae, seu hereditatis dividundae, quia ipso jure id est *lege* 12. tabularum divisa sunt inter heredes pro hereditariis portionibus, sed dividuntur ex stipulatione cessis invicem actionibus, vel officio judicis familiae erciscundae; *l.* 2. §. *ult. & l.* 3. supr. *famil. ercisc. l. ea quae*, *C. eod. tit.* & ex *his ll.* quarum species una & eadem est iisdem fere verbis & ejusdem auctoris, nimirum Scaevolae. Arbiter fami-

familiæ erciſcundæ, inter coheredes diviſit non modo corpora hereditaria, ſed etiam nomina, aſſignando ſeu adſcribendo certa nomina cuique in ſolidum, quæ contracta erant ſub pignoribus. Quæritur, an ceſſantibus debitoribus quisque heredum poſſit pignora ſua in ſolidum vendere? Ratio dubitandi erat, quod in diviſione nominum videbatur non poſſe venire pignora, quia pignoris cauſa eſt individua; *l. quamdiu*, *C. de diſtract. pignor.* & pigneratitia actio cuique heredum in ſolidum competit. Scævola reſpondet, diviſis nominibus officio judicis, ſingulis licere vendere pignora in ſolidum, quia pignora cum ſint acceſſiones, principalis obligationis naturam ſequuntur; *l. in omnibus*, infr. *de ſolut.* & cui nomen adſcriptum eſt in ſolidum, ei & pignus in ſolidum attributum cenſetur.

Ad L. 12.

Ad hanc l. dixi in Tryphoninum *libr.* 8. *diſputat.*

Ad L. 13.

CReditor, qui jure creditoris pignus vendidit, non tenetur de evictione pignoris; *l.* 10. ſupr. *h. tit. l.* 1. *&* 2. *C. credit. evict. pignor. non debere*, ſed tenetur cedere emptori actiones ſuas, id eſt pignora etiam adverſus debitorem vel hypothecariam adverſus poſſeſſorem pignoris periculo emptoris ſc. ex *hac l. & l. mulier*, ſupr. *tit. prox.* ſic & creditor, qui fidejuſſorem & pignus accepit, ſi fidejuſſorem conveniat omiſſo reo principali, tenetur ei cedere jus nominis; *l.* 2. *C. de fidejuſſ.*

AD TIT. VI.

Quibus mod. pign. vel hypoth. ſolvat. D.

Ad L. 1.

SICUT principalis obligatio ſolvitur ſolutione, nec intereſt utrum debitor ſolvat, an alius pro eo; *inſt. quib. mod. tollit. oblig. in pr.* Quod enim alius ſolvit pro me, ego videor ſolvere; *l. qui mandat*, infr. *de ſolut.* ſic & pignus, quod eſt acceſſorium principalis obligationis, liberatur ſolutione, ſive debitor ſolverit, vel alius pro eo ex mandato, vel ultro ſine mandato. Finge, quæ eſt ſpecies *init. h. leg.* abſentis procurator voluntarius, ſeu negotiorum geſtor, qui amici ſui pignora creditori obligata, citra emptionem nummis ſuis liberavit, id eſt non ut emeret a creditore forte pignora diſtrahente ex pacto, vel a lege, jus priſtinum domino reſtituit, ita ut pignus ſolvatur hujusmodi ſolutione, & res redeat ad dominum ſoluta vinculo pignoris, perinde ac ſi numquam obligata fuiſſet. Igitur non habet actionem utilem Servianam, id eſt hypothecariam pignorum perſequendorum cauſa adverſus debitorem, vel extraneum poſſeſſorem pignoris, quia extincto pignore tollitur hypothecaria actio, quæ naſcitur ex pignore; §. *item Serviana*, *inſt. de act.* ſed ſi rem poſſideat, ſi conveniatur actione in rem a domino, habet retentionem oppoſita exceptione doli mali quoad ſibi ſatisfactum ſit: facilius datur retentio, quam actio; *l.* 1. ſupr. *de pignorib.* Procurator voluntarius debitoris, qui ultro pecunia ſua pignus liberavit citra emptionem, nomine abſentis, non habet actionem hypothecariam pignoris perſequendi cauſa: ſi enim eam emit a creditore jure ſuo diſtrahente pignus, dominus rei efficitur; *l. non eſt novum*, infr. *de*

adquir. rer. domin. l. voluntate, §. *ult.* infr. *h. tit.* & amissa possessione potest eam vindicare, non jure pignoris, sed actione in rem jure dominii. Alia est causa fidejussoris, vel secundi creditoris, qui pignus emit a primo creditore, quoniam ii dominium pignorum non nanciscuntur, sed succedunt tantum in locum creditoris, a quo pignora redemerunt, quia non tam adquirendi dominii, quam in se transferendi pignoris causa pignus emisse videntur; *l. Aristo*, supr. *quæ res pignor.* Sic qui captivum ab hostibus redemit sua pecunia habet retentionem vinculo pignoris naturalis, donec pretium restituatur; *l. qui testamento*, §. 1. infr. *qui testam. fac. l. senatus*, §. *ult. de legat.* 1. *l. in bello*, §. *si quis servum, de captiv. & postlim. reverf. l* 2. C. *eod.* Et venditor quasi pignus retinere potest rem quam vendidit, & nondum tradidit, donec pretium solvatur; *l. Julianus*, §. *offerri*, *de act. empt. l. hereditatis*, *de heredit. vel act. vendit.* Qui pignus liberavit pro alio habet actionem negotiorum gestorum, cum ea solutione debitor sit liberatus; *l. cum pecuniam*, supr. *de negot. gest. l. res obligatas*, C. *de pignorib.*

Ad §. 1.

Pignus solvitur donatione, vel remissione debiti; *l.* † *si tibi*, §. 2. *de pact. l.* 1. *& tot. tit.* † *C. de remiss. pignor.* finge venditor numerata parte pretii, idem prædium, quod venierat, pignori accepit, & postea residuum emptori litteris ad eum missis donavit, quæ donatio valuit; *l. prædia*, infr. *de adquir. possess.* post mortem venditoris constitit eam donationem quibusdam modis inutilem esse, vel ex lege *Cincia*, quæ donationibus modum imposuit; *l. cum de modo*, *l. Modestinus*, infr. *de donat. l. sancimus*, *C. eod.* vel ex constitutionibus, puta si donatio facta sit post contractum capitale crimen, quæ donatio non valet ex constitutione Severi & Antonini, si condemnatio secuta sit; *l. post contractum*, infr. *eod. tit.* quæritur, an fiscus, qui ex causa delicti successit in bonis condemnati, & ita successit in locum creditoris, id est venditoris, cui prædium obligatum erat pro parte residua pretii, actione hypothecaria possit persequi prædium, quasi per donationem inutilem non soluto pignore? Et Papinianus respondet, fiscum frustra petere prædium jure pignoris. Ratio dubitandi, quam sibimet objicit Papinianus, erat, quod pactum pignoris, id est pignus, quod nudo pacto constituitur, prima voluntate donationis solutum, (pignus nudo consensu contrahitur, & dissolvitur; *l.* 2. *C. de remiss. pignor.*) ergo pignus semel extinctum videbatur non restitui, donatione ex post facto nulla & irrita pronunciata, quoniam, inquit, inutilem pecuniæ id est residui donationem lex facit, non etiam liberationem pignoris quæ donationi inest, quia liberatio pignoris non oritur ex donatione quæ inutilis est, sed ex nuda voluntate & conventione quæ utilis est, licet donationi inutili insit, nam etsi residui pretii donatio non valeat ut donatio, valet ut nuda voluntas, nudave pactio; *d. l. Modestinus*. Lex vetat, ne vir uxori vel uxor viro aliquid donet, pignus remitti non vetat, quia remissio pignoris non est donatio; *l. Lucius*, infra *h. tit. l. etsi pignus*, *quæ in fraud. credit. l. etiam*, *C. ad Vellejan.* quia sublata obligatione pignoris, superest actio personalis in debitorem: qui pignus remittit nihil videtur donare de suo, quia sublata obligatione pignoris, integra manet actio personalis in debitorem, ut ait Cujac. *hoc loco*, *& in l. si sibi*, §. *de pignore*, supr. *de pact.* Accurs. opponit *l. debitum*, *C. de remiss. pignor.* quæ ait, remisso debito per pactum inutile, pignus non remitti. Sed remisso debito sortis pacto inutili, non remittitur pignus: at vero donatione inutili pignus remittitur, non donationis, quæ est inutilis, sed pacti potestate, quod non est inutile, quamvis inutili donationi insit, quia pignus remittitur nuda voluntate.

Ad

Ad §. ult.

PIgnus ſolvitur ſolutione, acceptilatione, quæ loco ſolutionis eſt, vel mutatione obligationis, quæ fit, vel cum obligatio transfertur de perſona ad perſonam; *l. novatione*, infr. *de novat.* vel cum judicium acceptum transfertur a perſona in perſonam, ut a defenſore abſentis in dominum ſi revertatur, ut in ſpecie *h.* §. quæ eſt hujusmodi. Defenſor abſentis, id eſt qui ſe ultro obtulit defenſioni litis alienæ, cavit actori datis fidejuſſoribus judicatum ſolvi, ut de jure debuit, (nemo enim eſt idoneus defenſor litis alienæ, niſi ſatisdet judicatum ſolvi; *l. qui proprio*, §. 1. *l. minor* 25. *annis*, *& dd. ſeqq.* ſupr. *de procurat.* M. Tull. Verrin. 4. *Amici ſi quis quid peteret, judicio ſecum agi paſſuros, judicatum ſolvi ſatisdaturos eſſe dicebant.*) poſtea reverſo domino, & a defenſore in eum translato judicio, fidejuſſores dati a defenſore ob rem judicatam, id eſt de ſolvendo judicatum, non tenentur, nec pignora quæ fidejuſſores ipſi dederunt, ut oſtenditur *hic*, *& l. ſi ante*, infr. *judicat. ſolv.* quia translato judicio in dominum, fidejuſſores & pignora liberantur, quod fidejuſſores & pignora videantur dari ad tempus, donec dominus litis revertatur, & per ſe litem defendat, vel procuratorem det; *d. l. ſi ante*. Neque obſtat *l. in cauſa*, §. 1. ſupr. *de procur.* quæ eſt de procuratore actoris, qui ſatis accepit a reo judicatum ſolvi, ſi a procuratore actoris judicium transferatur in dominum, ſtipulatio judicatum ſolvi committitur, & domino datur actio ex ſtipulatu, cum a procuratore transfertur in dominum, quia omnia, quæ geſta ſunt a procuratore ante translationem judicii, valent & proſunt domino. *Hic* autem agitur de defenſore, ſeu voluntario procuratore, qui ſatisdedit judicatum ſolvi. Judicio translato in dominum, fidejuſſores dati & pignora liberantur, quia omne judicium transfertur in dominum, qui eſt idoneus defenſor rei ſuæ, ſine ſatisdatione, nec tenetur cavere judicatum ſolvi.

Ad L. 2.

CReditori pigneratitio, ſi amiſerit poſſeſſionem pignoris, datur actio hypothecaria, quæ & Serviana dicitur, vel quaſi Serviana, vel utilis Serviana, quia comparata eſt ad exemplum Servianæ, quæ directo competit locatori tantum in rebus coloni pro mercede locationis, & cuilibet creditori datur hypothecaria adverſus poſſeſſorem pignoris; §. *item Serviana*, §. *præterea*, *inſt. de act.* *l.* 1. §. *cum prædium*, ſupr. *de pignoribus*, juncta *hac leg.* Si creditor, cui pignus obligatum eſt, amiſſa poſſeſſione pignoris, egerit actione Serviana, ſeu hypothecaria adverſus poſſeſſorem pignoris, & poſſeſſor pignoris litis æſtimationem obtulerit & præſtiterit, oblatio enim accipienda eſt cum effectu, & poſtea debitor rem vindicet a poſſeſſore pignoris actione in rem jure dominii, non auditur, niſi prius debitum offerat, *ex hac l. & l. emptor*, *de rei vindicat. l. ſi pignori*, *famil. erciſc. l.* 7. §. *inter eos*, *commun. divid. l. ſi creditor*, *de pigner. act.* quia poſſeſſor pignoris, qui a creditore conventus actione hypothecaria ultro litis æſtimationem obtulit, ſucceſſit in locum creditoris, quia litis æſtimatio, pro emptione habetur; *l. litis æſtimatio*, infr. *pro empt.* Aliud dicendum eſt in poſſeſſore pignoris, qui non ultro ſed coactus poſt condemnationem litis æſtimationem ſolvit; *l. creditor* 12. §. 1. ſupr. *qui potior. in pignor.* quia delicti pœnam ſuſtinet. Quod ſi creditor actione hypothecaria egerit adverſus poſſeſſorem pignoris, & ab eo litis æſtimationem conſecutus, a debitore petat debitum, repellitur exceptione doli mali; *l. ſicut*, §. *ult.* infr. *h. tit.*

Ad L. 3.

SI res distracta sit ea lege, nisi intra diem quis meliorem conditionem offerat, fueritque tradita, & interim emptor antequam melior conditio offerretur rem pignori dederit, si melior conditio allata fuerit pignus finitur, ex sententia Marcelli, quam probat *hic* Ulpianus, *&* *l.* 4. §. *sed & Marcellus, de in diem addict.* Ratio est, quia resoluto jure dantis, ex causa necessaria & antecedenti, resolvitur jus accipientis: ut si debitor fundum vectigalem, vel emphyteuticum pignori dederit, ob non solutum canonem soluto jure vectigalis prædii vel emphyteu i pignus finitur; *l. lex vectigali*, supr. *de pignorib.* Sed si res distracta sit emptori, si non displicuerit intra certum diem, si emptor rem pignori dederit, etiam si postea displicuerit pignus non solvitur, *ex hac l.* quia venditio ita contracta est pura, sed quæ resolvitur sub conditione, si emptori res displicuerit; *l.* 3. supr. *de contrah. empt.* in arbitrio debitoris esse non debet, sit res obligata nec ne; *l. prox.* infr. *h. tit.* & pignus jure contractum non resolvitur ex causa voluntaria, quæ est in potestate debitoris rem obligantis, ne fraus facile fiat creditori: si emptor rem emptam pigneraverit, & venditio resolvatur ob læsionem ultra dimidiam justi pretii, remedio *l.* 2. *C. de rescindend. vendit.* pignus non solvitur, quia in potestate fuit emptoris pretium supplere, ut docet Bartol. *hoc loco*. Sed & pignus manet obligatum etiam si redhibitus fuerit servus: puta si quis servum emptum pignori obligaverit, & postea invenerit vitiosum & infra sex menses redhibuerit, pignus non solvitur redhibitione; *l. bovem*, §. *pignus*, *de ædil. edict.* quia voluntate fit redhibitio. Redhibitio est voluntaria resolutio venditionis; *l. Pomponius*, §. *praeterea*, *de adquir. possess. l. si hominem*, *de usucap.* Si noxale judicium agatur de servo pignori dato, & creditor præsens defensionem suscipere noluerit, sic servus noxæ deditur, ut pignoris persecutio creditori denegetur, & propterea ipso jure pignus liberatum intelligatur: nullum enim pignus est, cujus persecutio negatur; *l. si noxali*, *de noxalib. act.*

Cujac. 24. *obs.* 36.

Ad L. 4.

SI debitor servum, quem emerat, pignori obligaverit, & forte vitiosum redhibuerit, non desinit Servianæ locus esse, id est nihil obstat redhibitio servi pignerati quin creditori detur actio Serviana, vel hypothecaria adversus possessorem pignoris, quia pignus manet obligatum, etiam si redhibitus fuerit servus, *ex init. h. l. l. redhibere*, §. 1. *l. bovem*, §. *pignus*, *de ædil. edict.* nisi voluntate creditoris hoc factum sit, ut mox subjungitur in *hac l.* id est nisi creditor consenserit redhibitioni servi pignori obligati, quia pignus nuda voluntate remittitur; *l. voluntate*, infr. *h. tit.*

Ad §. 1.

PIgnus nudo pacto, nudo consensu contrahitur, & dissolvitur; *l.* 2. *C. de remiss. pignor.* Puta pignus liberatur, si creditore sciente & consentiente debitor pignus vendat vel quoquomodo alienet, *ex hoc* §. *l.* 7. *l.* 8. §. *venditionis, l. voluntate*, infr. *h. tit.* *&* *d. l.* 2. Venditionis appellatione continetur qualibet alienatio, veluti permutatio, donatio, in dotem datio; *d. l.* 8 §. *venditionis*, *l. statuliber a ceteris*, §. 1. infr. *de statulib.* non videtur consensisse creditor, si passus est rem venire, quia sciebat ubique pignus sibi durare, id est si sciverit rem venire, & non contradixerit, consensisse autem intelligitur si venditioni interfuerit, & tabulis emptionis subscripserit; *d. l.* 8. §. *non videtur*

tur, quia non potest videri subscripsisse alia mente, quam pignoris remittendi causa. Nam & si pater rem filii emancipati obligaret, & filius chirographo subscripserit, obligationi consensisse intelligitur; *l. fidejussor*, §. 1. supr. *de pignorib.* Si quis tamen alieno instrumento subscribat ut testis, non videtur pignus vel jus suum remisisse; *l. Gaius de pignerat. act. l.* † *Titia* 34. §. *Lucia*, *de legat.* 2. Pignus non remittitur, si sciente & præsente & tacente creditore pignus vendatur, sola præsentia & silentium creditoris non habet vim consensus idonei ad remissionem pignoris; *d. l.* 8. §. *non videtur*, nisi res publice veneat sub hasta, præsente & non contradicente creditore, programmate, id est libello publice proposito admonito, maxime si res distrahatur a fisco, quia fides hastæ fiscalis facile convelli non debet; *l. si eo tempore*, *l.* † *si hypothecas*, *C. de remiss. pignor.* Si sciente & consentiente creditore pignus distrahatur, pignus remittitur, nisi creditor consenserit venditioni salva causa pignoris, ex *hoc* §. quia consentiens venditioni salvo jure pignoris, ludificari magis videtur, quam consentire, &, ut ait Bartol. *hic*, protestatio hujusmodi, salvo jure, conservat jus protestantis; *l.* 5. §. *si quis ipsi*; *l. non solum*, §. 1. infr. *de nov. oper. nunciat. l. qui aliena*, §. *ult. de adquir. heredit.*

Ad §. *ult.*

SI sciente & consentiente creditore debitor pignus distrahat, pignus remittitur: quod si creditor consentiat venditioni quæ non valeat, puta, quod exemplum adducitur a *glossa*, mancipii Christiani venditioni in Judæum, quæ ex constitutionibus est vetita; *l.* 1. & 2. *C. ne Christian. mancip.* pignus valet, id est non desinit valere, quia consensus privatorum non valet, si interponatur actui nullo & irrito de jure; *l. nemo*, *de legat.* 1. *l. Cerdonem*, *de oper. libertor.* Nec obstat, quod pignus remissum donatione inutili, non restituitur, si postea apparuerit donationem lege esse inutilem, puta lege Cincia; *l.* † 1. §. 1. supr. *h. tit.* quia remissio pignoris sustinetur nudo pacto, nuda voluntate remittendi, quæ inest donationi. Pactum remittendi pignoris valet, licet non valeat donatio, quia hujusmodi donatio, non est per se prohibita, sed a lege. At pignus non remittitur consentiente creditore venditioni vetitæ a lege, quia qui consentit tali venditioni nihil agit, & consequenter sibi non nocet, ut docet Bartol. *hic.*

Ad L. 5.

PIgnus nudo pacto contrahitur & dissolvitur; *l. si tibi*, §. *de pignore*, *de pact. l.* 1. *de pignerat. act. l.* 2. *C. de remiss. pignor.* obligatio pignoris nascitur ex pacto, non jure civili, sed prætorio, & tollitur per exceptionem pacti, puta speciali remissione pignoris, si creditor dicat se remittere pignus, si convenerit, ut a pignore & hypotheca discederetur, vel remissione sortis debitæ per pactum de non petendo, id est si creditor paciscatur, ne pecuniam debitam petat; *d. l. si tibi*, & ex *hac l.* Pignus remittitur per pactum de non petendo, si pactum sc. in rem conceptum sit, quale in dubio præsumitur; arg. *l. sicut*, §. 1. infr. *h. tit.* quod si pactum sit personale seu in personam conceptum; ut ne a persona certa, puta a debitore, petatur, quia forte pignus erat penes extraneum possessorem, & cum pactum de non petendo perpetuam exceptionem pariat, idem dicendum est de pacto, ut ab hypotheca discedatur. Dubitationem movebat quod dicitur in *l.* 2. *C. de luit. pignor.* vinculum pignoris id est hypothecariam durare, submota personali actione, sed, ut docet Accurs. personali actione submota præscriptione 30. annorum, durat hypothecaria in 40. annos; *l. cum notissimi*, *C. de præscript.* 30. *ann.* sed principali actione submota pacto seu voluntate expressa, solvitur & hypotheca, quia hy-

potheca est accessio principalis obligationis, quæ non potest stare per se sublata principali actione; *l. eos qui*, *C. de usur.* ex voluntate sc. contrahentium, quæ latius interpretanda est, ut magis actus valeat, quam pereat; *l. unic. C. ut action. ab hered. & contr. heredes incip.*

Ad §. 1.

SI paciscatur creditor de non petendo intra annum, idem pactus esse intelligitur de pignore & hypotheca, ex *hoc* §. Sicut enim pacto de non petendo pignus solvitur in perpetuum, quia pactum de non petendo parit perpetuam exceptionem, ut modo dictum est, ex *init. h. l. & l. si tibi*, §. *pignus*, *de pact.* sic & pacto temporali de non petendo, hypotheca suspenditur ad tempus, quia hypotheca, quæ est accessio obligationis principalis, sequitur naturam pacti de non petenda forte, cui accedit.

Ad §. *si convenerit*.

PIgnus & hypotheca solvitur, si debitum solutum sit, vel eo nomine satisfactum creditori, ex *hoc* §. *l. prox.* in pr. *l. pen.* infr. *h. tit. l. grege*, §. *pen.* supr. *de pignorib. l. si rem alienam 9.* §. *omnis*, *de pignerat. act. l.* 1. *de migrand.* Satisfactum autem datis fidejussoribus, expromissoribus, id est reis, qui in se recipiant universam obligationem, vel aliis pignoribus, ex *hoc* §. & *d. l. si rem alienam*, §. *omnis*, *l. ut res*, *de contrahend. emp.* Quod si creditor jus obligationis id est jus pignoris vendiderit & pecuniam acceperit, pignus non perimitur, sed integrum transit in emptorem, quia quod solutum est pretii loco, id est pretii venditionis, non solutionis nomine accipitur, id est, ut explicatius dicam, creditor pignus vendidit non jure creditoris ob moram debitoris, sed jure communi, quia pignus emi vendi potest; *l. si mandatu* 59. §. *si creditor*, supr. *mandat.* quo casu emptor pignoris succedit in jus & locum creditoris.

Ad §. *ult.*

SAtisfactum esse creditori intelligitur, etiam si delato jurejurando reus juraverit rem non esse obligatam, ex *hoc* §. & *l. si deferente*, infr. *h. tit.* quia jusjurandum habet vim solutionis; *l. qui jurasse*, *in fin.* & *l. sequ.* supr. *de jurejurand. l. Stichum*, §. *naturalis*, *de solut.* atque ita pignus solvitur jurejurando, sicut solutione.

Ad L. 6.

PIgnus liberatur solutione, vel satisfactione, quæ fit datis fidejussoribus, vel aliis pignoribus, sed & tempore finitur. Sicut enim pignus potest constitui sub conditione, vel in diem, ut ex eo pigneratitia actio non nascatur priusquam dies vel conditio extiterit, sic etiam potest constitui ad tempus, ut sc. die cedente finiatur: obligatio temporalis finitur tempore ipso jure; *l. in omnibus 6. de oblig. & act.* ut pœna temporalis finitur tempore ipso jure; *l. Imperator*, *de postliand.* Quod si de tempore nihil dictum sit, obligatio sua natura est perpetua; *l. si mandatu* 59. §. *pen.* supr. *mandat.* obligatio semel contracta non finitur tempore ipso jure, sed per exceptionem; *l. obligationum fere*, §. 1. *vers. placet*, *de oblig. & act.* Ex constitutionibus actio hypothecaria præscribitur a tertio possessore adversus creditorem præscriptione longi temporis; *l.* 1. & 2. *C. si advers. credit. præscr. opponat. l. 7. & ult. C. de oblig. & act. l. creditor*, infr. *de divers. & temporal. præscript.* Adversus debitorem vel heredes ejus actio hypothecaria non finitur, nisi præscriptione 30. annorum

ex

ex constitutione Theodosii; *l. sicut in rem*, *C. de præscript. 30. annor.* & præscriptione 40. annorum ex constitut. Justiniani; *l. cum notissimi*, *C. eod. tit. l.* 1. §. 1. *C. de annal. excep.* Jus luendi pignoris autem nulla temporis præscriptione tollitur, quia creditor pro alieno possidet, pignus sibi non possidet, sed domino; *l. pignori*, *de usucap. l.* † *nec creditores*, *C. de pignerat. act. gloss. in d. l. cum notissimi*, §. *illud*, & ibi Joannes Faber.

Ad §. 1.

PIgnus liberatur solutione vel satisfactione, quæ est vice solutionis, quia fit datis fidejussoribus, vel aliis pignoribus, ex *hoc* §. & *l. pen.* infr. *h. tit. l. si rem alienam 9.* §. *omnis*, supr. *de pignerat. act.* Pignus liberatur & si debitor paratus sit solvere, id est si pecuniam debitam offerat, & non accipiente creditore eam obsignet; *l.* 5. *C. de distract. pignor.* quia oblatio & obsignatio est vice solutionis; *l. acceptam*, *C. de usur. l. obsignatione*, *C. de solut.* Nec sufficit si debitor dicat se paratum esse solvere, sed requiritur ut re ipsa pecuniam offerat, & non accipiente creditore eam obsignet; *l. fundus*, supr. *de rescind. vendit.* & ita intelligendum est quod dicitur servum manumissum sub conditione, si † decem daret, liberum fore si decem habuisset parata, quia non staret per eum quominus daret; *l. si peculium*, §. *is cui*, *de statulib.* Pignus liberatur solutione vel satisfactione, volente sc. creditore: sicut enim invito creditori aliud pro alio non solvitur; *l.* 2. §. 1. supr. *de reb. credit.* ita & satisfactio non admittitur pro solutione, nisi voluerit creditor; *l. si rem alienam 9.* §. *omnis*, *de pignerat. act.* Et hoc est quod ait Ulpianus *hic*, debitorem, qui non solvere, sed satisfacere paratus est, in diversa causa esse, id est non admitti, ut vice solutionis det fidejussorem vel pignus. Et quod sequitur, satisfactionem prodesse, non aliter intelligi quam volente creditore, aperte innuit ratio, quæ mox subjungitur, quia sibi imputare debet creditor, qui satisfactionem admisit vice solutionis, quod confirmatur etiam verbis sequentibus, qui non admittit satisfactionem, sed solutionem desiderat culpandus non est. Hinc debitor, qui non solvere, sed satisfacere paratus est, puta fidejussorem vel pignus dare, non liberatur; *l. quod si*, supr. *de pignerat. act.* Et constituto satis non facit, qui constituit se soluturum, si satisfactionem offerat, non liberatur; *l.* † *promissor*, §. *ult. de constitut. pecun.* Et reus damnatus, ut pecuniam solvat, non liberatur si paratus sit satisfacere, id est si offerat fidejussorem, vel pignus, ne obligationes ex obligationibus nascantur; *l.* 4. §. *ait prætor*, *de re judicat.*

Ad §. *ult.*

PIgnus solvitur solutione, vel satisfactione, id est datis fidejussoribus vel aliis pignoribus, volente sc. creditore, invito enim creditore satisfactio pro solutione non admittitur, id est fidejussor vel pignus pro solutione non datur, multo minus si satisdetur alicui certæ pecuniæ, a pignore recedere non debet, id est si vice fidejussoris vel pignoris offeratur certa pecunia, id est pecunia, quæ consistit in nomine: nomen seu cautio debiti, certæ pecuniæ appellatione intelligitur; M. Tull. pro Rosc. Comoed. *Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est, hæc pecunia, necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit:* certa pecunia est, quæ versatur in certis nominibus, quia nomina contrahuntur in certa quantitate pecuniæ, ex certa causa, unde actio mutui dicitur condictio certi, & pecuniam, quæ mutua datur, certis nominibus collocari dixit idem Tull. pro Quintio: *Moritur C. Quintius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit.* Igitur pignus solvitur solutione tantum, invito creditore non solvitur satisfactione, quæ fit dato fidejussore,

vel pignore, vel certa pecunia, id est nomine seu cautione, quæ solebat dari vice fideiussoris vel pignoris, & rejicitur ab Ulpiano sententia Attilicini, qui existimabat, si satisdetur alicui certæ pecuniæ, recedere eum a pignoribus debere, forte quia satisdatio seu satisfactio certæ pecuniæ seu nominis proprius accedit ad solutionem, quæ fit numeratione pecuniæ.

Ad L. 7.

PIgnus liberatur si voluntate id est consensu creditoris debitor pignus vendiderit, *ex hac. l. & l. voluntate*, † infr. *h. tit.* vel si creditor ratam habeat venditionem; *l. 4. §. pen.* supr. *h. tit.* qui enim ratum habet, retro voluisse intelligitur; *l. si fundus* §. 1. supr. *de pignorib.* Quod si pupillus consenserit venditioni pignoris, non aliter valet consensus pupilli ad hoc ut pignus liberetur, quam si præsente tutore auctore consenserit, aut etiam ipse tutor consenserit in re præsenti, in ipso negotio, ex *hac l.* auctoritas tutoris statim in re præsenti, in ipso negotio interponi debet; *l. 9. §. tutor statim, de auctor. tutor.* Et tutor non potest consentire venditioni pignoris pupilli nomine sine decreto prætoris, si commodum aliquod vel satis pupillo fieri ex eo judex æstimaverit. Res enim pupilli vel minoris non possunt alienari vel obligari sine decreto prætoris; *l. 1. & 2. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

Ad §. † videbimus.

PIgnus solvitur si creditor consenserit venditioni pignoris: quod si procurator omnium bonorum, vel servus actor, cui & solvi potest, quia præpositus est exigendis debitoribus, consenserit venditioni pignoris, quæritur an valeat consensus eorum, ad hoc ut pignus solvatur? Respondet Gaius, non valere, nisi specialiter eis mandatum sit, quia procurator generalis, non potest alienare, vel obligare rem domini, sine speciali mandato; *l. mandato, l. procurator totorum, de procurator. l. sicut, §. an pacisci*, infr. *h. tit.* Sed si cum procuratore debitoris convenerit, ne res sit obligata, pactum procuratoris etiam non habentis mandatum prodest debitori per exceptionem doli, quia creditore agente pigneratitia actione, debitor tuetur se exceptione doli, si non convenerit cum procuratore, ne res obligata sit. Exceptio doli venit in subsidium exceptionis pacti, id est ubi deficit exceptio pacti; *l. rescriptum, §. ult. de pact.* Quod si convenerit cum servo actore debitoris, ne res obligata sit, debitori prodest exceptio pacti, creditore sc. agente pigneratitia, debitor tuetur se exceptione pacti. Procurator generalis non potest remittere pignus sine mandato speciali, quia remissio pignoris est alienatio, quæ requirit speciale mandatum: sed procurator generalis recte paciscitur, ne res sit obligata, quia potest meliorem facere conditionem domini, etiam citra mandatum. Pactum procuratoris omnium negotiorum prodest domino per exceptionem doli, non per exceptionem pacti, pactum servi actoris prodest domino per exceptionem pacti; *l. rescriptum, in fin.* supr. *de pact.*

Ad §. si convenit.

PIgnus non liberatur solutione partis pecuniæ debitæ, sed tantum solutione totius debiti; *l. si rem alienam 9. §. omnis*, supr. *de pignerat. act. l. quamdiu, C. de distract. pignor. l. 1. C. de luit. pignor.* quia individua est pignoris causa; *d. l. quamdiu, l. † rem hereditariam, de evict.* nisi aliud convenerit. Pignus pro parte etiam indivisa liberatur, si ita convenit, ex *hoc §.* si convenerit de parte pignoris pro indiviso alienanda, si certa res, quæ venit, id

id est pars divisa, de reliqua parte ab initio agi pro solido potest, id est creditori datur actio hypothecaria adversus emptorem, quæ competebat ab initio, pro reliqua parte in solidum. Nec obstat exceptio id est exceptio pacti seu consensus præstiti, ut pars pro indiviso alienaretur, quia pignus non solvitur, nisi creditor consenserit alienationi pignoris in totum. Non prodest ad pignus liberandum partem creditori solvere, sicut nec prodest partem fundi tradere, ne pœna stipulationis committatur; *l. in executione*, §. *item si*, infr. *de V. O.* Neque obstat, quod pignus pro parte liberatur, si unus ex heredibus pro parte sua solverit æs alienum hereditarium, quod debebatur sub pignore, quia non liberatur pro parte quoad creditorem, cum indivisa sit pignoris causa, sed quoad emptorem, quia heredes, a quibus vendita est res hereditaria pignori obligata, non caverunt de evictione in solidum, sed pro partibus hereditariis; *d. l. hereditariam*. *Bachon de pig. libr. 5. cap. 7. n. 7.*

Ad §. ult.

Hunc §. exposuimus *in l. 3. §. ult.* supr. *qui potior. in pignor.*

Ad L. 8.

SIcut mutatione rei usufructus extinguitur, & pignus similiter si res certa vel usufructus pignori sit, re vel usufructu extincto, pignus dissolvitur, ex *init. h. leg.* Et extincto pignore non liberatur debitor, creditori enim superest actio personalis in debitorem; *l. 1. C. de luit. pignor. l. quæ fortuitis, C. de pign. act.* Dubitationem movet, quod usucapto dominio fundi, pignus non perimitur; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *de pignorib. l. † usucapio, C. eod. l. justo*, §. *non mutat*, infr. *de usucap.* sed usucapione rei pignus non extinguitur, quia usucapione non extinguitur res, vel corpus, sed dominii causa mutatur, & res transit in usucapientem cum sua causa & onere, salvo jure pignoris. Sed si res naturaliter pereat, vel usufructus extinguatur, quibus modis extingui solet, puta mutatione rei, quo casu res perire videtur, nam mutatio formæ prope interimit substantiam rei; *l. Julianus*, §. *sed si quis rem*, supr. *ad exhibend.* tunc pignus extinguitur, quia non potest consistere sine re, sine subjecto, in quo consistit. Nec est quod queratur creditor, quia amissa actione pigneratitia, seu hypothecaria, quæ est in rem, superest ei actio personalis in debitorem, quæ nascitur ex contractu mutui. Mutatione rei pignus solvitur, si id casu contigerit sine culpa debitoris: quod si debitor ipse culpa sua rem pigneratam corruperit, aut deteriorem fecerit, tenetur actione in factum; *l. servum quem*, supr. *de pignorib. l. si dominus*, *ad l. Aquil.*

Ad §. 1.

CReditor pacisci potest, ne res pignori hypothecæve sit, & si heredi paciscatur, pactum ei quoque proderit, cui restituta fuerit hereditas ex SC. Trebelliano, ex *hoc* §. quia is, cui ex fideicommisso restituta est hereditas, effectu quodammodo heres est; *l. si filiusf.* §. 1. supr. *quod cum eo qui in alien. potest. est*, *l. 4.* §. *ult. de bon. libertor. l. heres a debitore*, *in pr. de fidejuss.* vel loco heredis est; §. *restituta*, *inst. de fideicommiss. hered.* Si quis paciscatur in personam, puta ne a se petatur, exceptio pacti non prodest heredi; *l. si tibi*, §. *si quis paciscatur*, *l. & heredi*, *de pact.* quia pactum personale non transit in heredem: quod si quis paciscatur, ne pecunia petatur, non facta mentione heredis, in dubio pactum est in rem, & prodest heredi, quia plerumque tam heredibus nostris, quam nobis metipsis cavemus; *l. si pactum*, *de probat.*

Ad §. *si procurator.*

SI procurator in rem suam paciscatur, ne res pignori sit, pactum nocet creditori, ex *hoc* §. si procurator in rem suam paciscatur pactum valet, quia domini loco habetur; *l. sed si tantum*, §. 1. supr. *de pact.* Procurator in rem suam constituitur, cui cessæ, mandatæ, vel donatæ sunt actiones, ideoque is suo nomine utiles habet actiones; *l. procuratore in rem*, supr. *de procurator.* Item si procurator creditoris in rem suam paciscatur, ne res pignori hypothecæve sit, etiam domino litis agenti hypothecaria nocet exceptio pacti.

Ad §. *si convenerit.*

PIgnus potest remitti pro parte indivisa, si convenerit inter debitorem & creditorem, ut pars dimidia fundi pro indiviso pignori sit: quilibet possessor pignoris, sive debitor sit, vel extraneus, conventus hypothecaria tuetur se exceptione pacti, ne agatur hypothecaria in dimidia pro indiviso.

Ad §. *si plures.*

SI plures fundum communem pro indiviso pignori dederint, & creditor cum uno e pluribus paciscatur, ne fundus pignori sit, deinde agat hypothecaria adversus eum cum quo pactus est, etiam si is, cum quo pactus est, solidum fundum possideat pro indiviso, id est indivisum, quia de parte convenit, id est cum uno convenit, ne pars ejus pro indiviso pignori esset, non repellet eum a toto, id est pignus non solvetur in totum, sed tantum pro parte ejus, cum quo pactus est, quia etsi qui pactus est, ne fundus pignori sit, fundum solidum hodie de facto possideat, de parte tantum convenit, id est convenit ne pars fundi, quæ ad eum tunc pro indiviso spectabat, pignori esset.

Ad §. *an pacisci.*

FIliusf. & servus, qui habent liberam peculii administrationem, rem peculiariter, id est ex causa peculiari seu pro peculiari pecunia mutua data pignori acceperunt, quæritur an pacisci possint, ne res pignori sit? Ratio dubitandi, quæ ducitur ex *hoc ipso* §. est, quod filiusf. & servus, etiam si habeant liberam peculii administrationem, donare non possunt, quod & probat *l. contra*, §. *si filius*, *de pact. l.* † *filiusf. de donat.* adjecta eleganti ratione, non enim ad hoc eis conceditur libera administratio peculii, ut perdant, ita nec pacisci possunt, ne res pignori sit. Sed filiusf. & servus pacisci possunt, ne res pignori obligata ex causa peculiari pignori sit, videlicet si pecuniam pro actione, id est pro jure pignoris remittendo, accipiant quasi vendant, quia remissio pignoris, quæ fit data & accepta pecunia, non est donatio, sed quasi venditio, unde remissio pignoris non est donatio; *l. etiam*, C. *ad Vellejan.* forte quia plerumque ea non fit gratuito, sed data pecunia palam vel tacite.

Ad §. *si voluntate.*

SI creditor consenserit alienationi pignoris, secuta venditione cum effectu, pignus remittitur, inverecunde enim creditor, qui consensit alienationi, rem sibi applicari, id est jure pignoris teneri, desiderat, si alienatio sortita sit effectum, quia nemo potest venire contra factum suum; *l. ult. C. de remiss. pignor.* Quod si res non venierit, pignus durat, quia non est satis ad repellendum

dum creditorem, quod voluerit venire. Ratio dubitandi erat, quod pignus nuda voluntate remittitur, puta si creditor paciscatur, ne res pignori sit; *l. voluntate*, infr. *h. tit.* Ergo si semel creditor consenserit venditioni, videtur pignus remitti, etiam si venditio secuta non sit. Fateor, pignus nuda voluntate remitti, puta si paciscatur creditor, ne res pignori sit, quia agenti creditori hypothecaria obstat exceptio pacti. Sed si creditor consenserit venditioni pignoris, pignus non remittitur, nisi secuta venditione, quia non videtur consensisse, nisi in hunc casum si venditio secuta sit, forte quia pactus est debitum solvi ex pretio venditionis, ut non absurde intellexit *gloss. in §. proximo*, infr. *hac leg.* Pignus applicari dicitur creditori in *hoc* §. quia pignus afficit rem & constituit jus in re creditori: locutionis formula ducta a clientibus, qui dicebantur se applicare patronis, quando in fidem & clientelam se dabant patronis, unde & jus applicationis est jus successionis intestati, quod datur patrono in bonis clientis intestato mortui; M. Tull. 1. de orator. *Si se ad aliquem quasi patronum applicuisset, intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa jus applicationis, obscurum sane, & ignotum patefactum est in judicio, atque illustratum a patrono?*

Ad §. supervacuum.

SI creditor consenserit alienationi pignoris, pignus remittitur; *l. 7.* supr. *h. tit. l. creditor, de R. J.* sed alienatio non praesumitur facta consensu creditoris ad liberandum pignus, si rem alienatam re possideat debitor, id est si res alienata mox redierit ad debitorem, vel, ut legit Haloander, si rem possideat debitor, id est si debitor possidere non desierit, quia creditor non praesumitur consensisse alienationi, nisi cum effectu alienatio & translatio dominii sequeretur. Pignus non remittitur ficta & simulata alienatione, qualis praesumitur si debitor rem possideat, nisi ab emptore rem postea bona fide redemit, ex nova causa ex novo titulo sc. vel ab alio, ad quem ex causa successionis res pervenerit, aut si ipse debitor emptori heres extiterit: verumtamen si debitor quidem rem vendiderit consensu creditoris, sed pretium emptionis solutum non sit, agenti hypothecaria obstat exceptio doli, quasi res translata sit ad praesens tempus, ad momentum temporis, ad momentaneam possessionem adquirendam emptori, ad hoc ut semel valeret venditio in remissionem pignoris, quasi debitor ad tempus, vel momento, possessionem transferri voluerit in emptorem ut pignus solveretur alienatione, mox eam recuperaturus. Non valet venditio quae non durat: non est versum nisi duret versum; *l. si pro patre*, §. *versum*, supr. *de in rem verso*. Unde si debitor conventus hypothecaria opponat exceptionem doli, quasi valeat venditio, ut de consensu creditoris facta, creditor replicabit de dolo malo, quia non consensit alienationi, nisi ex pacto tacito vel expresso, si alienatio sortiretur effectum. Nec obstat *l. ult. C. de remiss. pignoris*, ex qua qui semel consensit alienationi pignoris, non potest eamdem rem vindicare, etiam si ad priorem dominum id est debitorem revertatur, quia hoc verum est, si res ad priorem dominum legitimo modo revertatur, id est ex nova causa, puta ex causa novae emptionis, seu redemptionis bona fide factae, vel ex causa hereditatis, ut indicat ipse Justinian. in *d. l. ult.* Secus si venditio mala fide facta fuerit pignoris tollendi causa, captato consensu creditoris ut res veniret, quo casu pignus non liberatur.

Ad §. illud videamus.

TItius debitor voluntate creditoris rem obligatam vendidit Maevio, vel ei a quo Maevius emit, ea lege, ut ei satisfieret de pretio, ut supplet *glossa* ex sequentibus, postea Maevius Titio heres extitit, quaeritur, an credito-

ri si ei non satisfiat de pretio detur actio hypothecaria adversus Titium debitorem, heredemve ejus, eundemque emptorem pignoris? Ratio dubitandi, quæ desumitur ex *hoc ipso* §. erat, quod iniquum videtur a creditore rem auferri ei, qui non successionis jure, sed alio modo, id est ex causa emptionis & titulo oneroso rem nactus est. Respondet tamen Marcellus, actionem hypothecariam dari creditori adversus debitorem, vel etiam adversus emptorem pignoris, qui heres extitit debitori, quia hic tenetur de dolo debitoris, qui dolo rem alienavit, & transtulit in emptorem, ne solveret pecuniam creditori, & iniquissimum est ludificari & decipi creditorem, qui consensit alienationi pignoris ea lege, ut ei satisfieret de pretio, ut recte colligit *glossa* ex ipsis verbis legis. Immo & pignus extinctum alienatione consensu creditoris facta convalescit, si emptor debitori heres extiterit; *l. Lucius*, infr. *h. tit.*

Ad §. quod si, §. † tutius.

SI Titius debitor, qui habebat fundum obligatum primo, & secundo creditori ex diversis summis, fundum obligatum vendidit Mævio de consensu primi creditoris, pignus remittitur, etiam si satisfactum ei non sit: & si Mævius emptor pignoris conveniatur hypothecaria a primo creditore, tuetur se opposita exceptione, si non voluntate creditoris pignus venit: pignus enim remittitur, si distractum sit voluntate creditoris, etiam si debitum ei solutum non sit: licet enim creditor præsumatur consensisse alienationi pignoris ea spe & mente, ut ei satisfiat de pretio, & periniquum sit ludificari & decipi creditorem, qui ea spe & mente consensit alienationi pignoris; §. *illud videamus*, supr. *hac leg.* sibi imputare debet creditor, qui ultro pignus remisit, & secutus est fidem debitoris; *l. ult. C. de remiss. pignor.* Nec † creditor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor, qui admisit remissionem pignoris, nec solvit priori creditori, quia exceptio doli debitoris, nocet quidem universali successori, puta heredi, sed non nocet singulari successori, puta emptori, vel secundo creditori. Et si prior creditor consensit alienationi pignoris, pignus remittitur quoad primum creditorem, etiam si nondum ei satisfactum sit, & secundus creditor submoto priori potior est in pignore; *l.* † 1. supr. *qui potior. in pignor.* Ideo si debitor pignus de voluntate creditoris distrahat, ut consulatur creditori, tutius est si petat a creditore, ut ei liceat pignus vendere, quo magis satisfiat, id est ut expresse paciscatur cum creditore de pignore vendendo, ut ex pretio ei satisfiat aut cautionem id est fidejussorem accipiat ab emptore pignoris, ut pretium rei venditæ usque ad summam concurrentem debiti creditori solvatur. Lex consilium dat debitori, qui pignus distrahit de consensu creditoris, ut sibi caveri faciat ab emptore ab initio, ut solvatur creditori ex pretio: emptor enim non cogitur satisdare de solvendo pretio rei emptæ, nisi ab initio convenerit, post contractum serius ab eo desideratur hujusmodi satisdatio; *l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.*

† V. si facit. Et v. etiam *l. 12. §. 4. qui potior. in pign. l. 12. h. t.*

Ad §. venditionis.

SI debitor pignus vendat vel donet, vel in dotem det, vel testamento leget, vel quoquomodo alienet consensu creditoris, pignus remittitur. Venditionis appellatione continetur quilibet contractus vel causa ex qua dominium transfertur, omnis alienatio; *l. statuliberi, in fin.* infr. *de statuliber. l. in quorum*, supr. *de pignorib. l. 1. §. ult.* infr. *quæ res pignori l. ult. C. de reb. alienis non alienand.* quia olim quæcumque adquisitio fiebat per imaginariam venditionem. Venditionis vel alienationis nomine continetur & legatum, quia ex causa legati transfertur dominium: legatum est modus adquirendi dominii; *l. verbis legis, de V. S. l. quotiens, §. ult. de pecul.* Quod ita intelligendum

est

est, ut si legatum repudiatum fuerit, pignus convalescat, quia creditor non videtur consensisse legato, vel alienationi pignoris, nisi in hunc casum, si alienatio effectum sortiretur; §. *si voluntate*, supr. *h. leg.* Non videtur legatum, quod semel repudiatum est; *l.* † *proinde*, *in fin. de reb. credit.*

Ad §. *si debitor*.

SI debitor rem obligatam vendiderit, subaudi consensu creditoris, nec dum tradiderit, quæritur, an nuda venditione pignus remissum sit, etiam non secuta traditione, an creditori integra sit actio hypothecaria adversus debitorem pignoris persequendi causa? videbatur, creditorem non repelli quominus agat actione hypothecaria adversus debitorem, quia sola emptione, & venditione non transfertur dominium in emptorem priusquam traditio secuta sit; *l. Quintus Mucius*, *de act. empt.* *l. si ager*, *de rei vindicat.* *l. pen. C. eod.* Et pignus videtur durare quamdiu res est in bonis debitoris, id est quousque res tradita sit: sed magis est ut pignus extinguatur sola venditione, etiam non secuta traditione, quia tenetur rem tradere, actione ex empto sc. *d. l. Quintus Mucius.* Idem dicendum est, si venditor pretium non acceperit, nec emptor paratus sit dare, quia potest compelli actione ex empto pretium solvere, & venditor videtur habere pretium penes se, quia habet actionem ad pretium consequendum; *l. rem in bonis*, *de adquir. rer. domin.* Si debitor pignus vendiderit voluntate creditoris, pignus solvitur nuda venditione, etsi nondum rem tradiderit, nisi mutuo consensu recessum sit a venditione, vel quia rem non tradebat condemnatus sit in id quod emptoris interest rem traditam esse; *l. voluntate*, *infr. h. tit.*

Ad §. *sed si permiserit*.

SI creditor permiserit debitori pignus vendere, debitor vero donaverit, quæritur, an creditor agens hypothecaria submoveatur exceptione consensus, an facti sit quæstio magis quam juris, id est an spectandum sit quid actum sit inter creditorem & debitorem? Respondet Marcellus, facti esse quæstionem magis quam juris, id est spectandum esse numquid ideo rem venire voluerit creditor, ut pretio accepto ipsi quoque res expediat, id est prosit venditio, quo ei satisfiat ex pretio, quoniam non nocet consensus, id est creditori agenti hypothecaria non nocet exceptio consensus præstiti, quia debitor aliud egit, quam quod ei permissum est. Qui aliud fecit, quam quod permissum est, nihil egisse videtur; *l. si pupillorum*, §. *si prætor*, infr. *de reb. eor. qui sub tutel.* vel cur. sunt, *l. jubemus*, *C. ad Vellejan.* Quod si debitor rem in dotem dederit, tuetur se exceptione consensus, quia qui in dotem dedit vendidisse videtur propter onera matrimonii. Venditionis jure censetur in dotem datio, quia dos datur titulo oneroso, propter onera matrimonii. Hinc maritus, qui dotem promissam petit, quodammodo pro creditore vel emptore habetur; *l. ex promissione*, *de obligat. & act.* *l. Julianus*, *mandat.* *l. unic. C. de imponend. lucrat. descript.* Et dos non est donatio, sed contractus, nec eget insinuatione; *l. exigere*, supr. *de judic.* *l. ult. C. de jur. dot.* E contrario, si creditor consenserit debitori donare, & debitor vendiderit, si creditor agat hypothecaria, repellitur exceptione consensus, nisi creditor ideo consenserit donari, quod amicus erat creditoris cui donabatur, id est nisi consenserit contemplatione certæ personæ, cui donabatur, quia consensus creditoris continet tacitam conditionem, si donetur amico creditoris: quod datur sub conditione, sub contraria conditione ademptum intelligitur; *l. aliquando*, infr. *de condit. & demonstrat.* Quod si creditor consenserit rem obligatam decem vendi, & debitor quinque tantum vendiderit, creditor

agens hypothecaria non repellitur exceptione consensus, quia non aliter consensisse videtur, quam si res decem veniret, forte ut ex pretio ei satisfieret. Limitata enim causa, limitatum producit effectum; *l. in agris, de adquir. rer. domin.* E contrario, non est querendum quin recte vendiderit debitor, si pluris vendidit quam concessit creditor, puta si creditor permisit debitori vendere quinque, & vendidit decem, creditor repelletur exceptione consensus, quia majori summae minor inest; *l. in eo, de R. J.*

Ad §. non videtur.

PIgnus consensu contrahitur, & contrario consensu dissolvitur; *l. 2. C. de remiss. pignor.* pignus solvitur expresso, vel tacito consensu. Expresso, si creditor specialiter pignus remittat, id est si dicat se pignus remittere; *l. si rem alienam 9. §. omnis, de pignerat. act. l. major, C. de pignorib.* Tacito consensu, si creditor consentiat alienationi pignoris; *l. 1. §. + 1. l. 7. supr. h. tit. l. ult. C. de remiss. pignor.* concessio alienationis pro remissione habetur, vel si creditor debitori cautionem reddiderit, quia reddito chirographo solvitur omnis obligatio; *l. 2. de pact. l. creditricem, C. de remiss. pignor. cap. 4. ut lit. pendent. nihil innovet.* Ambros. de offic. lib. 1. cap. 32. *Est etiam illa benevolantia liberalitas, ut si quod habet debitoris chirographum, scindens restituat, nihil a debitore consecutus debiti.* Augustin. de tempore serm. 120. *Nam dum tantum reum benigne relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem.* Tacite quoque pignus remittitur, cum pignus ipsum redditur debitori; *l. 3. supr. de pact. l. quamvis, ad Vellejan. l. 9. C. de remiss. pignor.* quia pignus ea mente reddi videtur, ut vinculum pignoris dissolvatur; vel si creditor venditioni interfuerit, & tabulis emptionis subscripserit, ex *hoc* §. nam & si pater rem filii emancipati obligaret, & filius subscribat contractui, consentire & pignus remittere intelligitur; *l. fidejussor, §. 1. supr. de pignorib.* si tamen quis subscriberet ut quilibet, veluti ut testis, alia esset interpretatio facienda; *l. Gaius, de pignerat. act. l. Titia 34. §. Lucia, de legat.* † 2. sola scientia patientia & taciturnitate creditoris pignus non remittitur, non videtur pignus remisisse, qui scivit & passus est rem venire, id est non contradixit, quia sciebat ubique jus suum durare, id est pignus transire in emptorem cum sua causa & onere; ex *hoc* §. exceptis certis casibus, puta si servus oppigneratus manumittatur, sciente, & non contradicente creditore, cui obligatus erat, pignus solvitur; *l. 1. C. de remiss. pignor.* vel si res veneat sub hasta a fisco, sciente & tacente creditore, pignus remittitur, ne fides hastae fiscalis facile convellatur; *l. si eo tempore, l. si hypothecas, C. eod.* quod speciale est favore fisci, & libertatis, ut docet *hic* Accurs. Tacite etiam pignus remittitur, cum creditor permittit alii rem obligari; *l. creditor, §. si tecum, supr. qui potior. in pignor. l. Paulus, infr. h. tit.* Creditor videtur pignus remittere si subscribat tabulis emptionis, vel si consentiat alienationi pignoris sine scripto, nisi manifeste appareat eum subscripsisse & consensisse deceptum; *l. Titius, §. 1. infr. h. tit.*

Ad §. si debitori.

SI creditor concesserit debitori pignus vendere, & debitor non vendiderit, sed heres, an pignus remittatur, facti quaestio est magis quam juris, id est spectandum est quid actum sit inter creditorem & debitorem, an consensus creditoris prosit etiam heredi: in dubio dicendum est pignus recte venisse, ita ut venierit liberum & solutum a pignore, quia venditio ab herede facta in vim pacti videtur facta a defuncto. Heres est una & eadem persona cum defuncto,

functo; repræsentat personam defuncti, & in dubio pactum prodest heredi, quia non nobis tantum, sed & heredibus ex voto contrahimus; *l. si pactum*, infr. *de probat.* Nec admittenda est subtilis disputatio, an pactum debitoris de alienando prosit etiam heredi, quia subtilitates hujusmodi a judicibus non admittuntur, ut scriptum est in *hoc* §. bona fides non patitur de apicibus juris disputari; *l. si fidejussor*, §. *quædam*, supr. *mandat.* quia quæ sunt de apicibus juris, magis in subtilitate juris posita sunt, quam in æquitate, quæ congruit bonæ fidei, & rerum agendarum rationi.

Ad §. si debitor.

SI creditor concesserit debitori pignus vendere, & debitor re non vendita desierit possidere, & novus possessor rem vendiderit, quæritur, an duret pignus? Respondet Marcellus, magis esse ut duret pignus, quasi personæ permiserit creditor: concessio venditionis facta certæ personæ non egreditur personam, nec transit in extraneum, quia electa est persona; *l. inter artifices*, *de solut.* nam & si creditor novo id est extraneo possessori, non debitori, a quo rem pignori accepit, permiserit vendere, & debitor rem vendiderit, pignus manet: sed si intra annum aut biennium creditor debitori permiserit vendere, & debitor post tempus vendiderit, pignus non liberatur. Sicut pignus finitur tempore, si ad tempus datum sit; *l. 6. init.* supr. *h. tit.* ita & pignus restituitur tempore si consensus alienandi sit ad tempus, nisi alienatio fiat intra tempus, pignus integrum manet creditori: limitata causa limitatum parit effectum.

Ad §. ult.

Hunc §. exposuimus *l. 2.* supr. *h. tit.*

Ad L. 9.

TItius fundum in solidum pignori dedit Sempronio primo creditori, postea eundem fundum idem in solidum obligavit Seio secundo creditori, & postea eundem fundum eisdem in assem, id est in solidum vendidit. Quæritur, an venditione jus pignoris extinctum sit, & jus solum emptionis apud utrumque remaneat? Modestinus respondet, emptione jus pignoris extinctum esse, ita ut invicem hypothecariam actionem non habeant, quia mutuo consenserunt venditioni. Pignus perimitur emptione, si pignus creditor emerit a debitore, quia emptione quæsito dominio, jus pignoris & dominium non potest concurrere in eadem persona, idem non potest esse creditor pigneratitius, & dominus, quia jus pignoris consistit in re aliena; *l. 1. §. cum prædium*, supr. *de pignorib.* pignus solvitur confusione, si idem fit creditor & dominus, veluti si creditor debitori heres extiterit, quia idem non potest esse creditor & debitor sibimet ipsi; *l. debitor*, infr. *ad Trebell. l. cum quis*, §. *ult. de solut.* Immo creditor pignus emendo videtur renunciasse juri pignoris, ut in *l. quotiens*, *C. de fideicommiss.* consentientes alienationi rei obnoxiæ fideicommisso, videntur recessisse a jure fideicommissi.

Ad §. 1.

PIgnus solvitur si creditor permittat rem alii obligari; *l. creditor*, §. *si tecum*, supr. *qui potior. in pignor. l. prox.* §. *non videtur*, supr. *h. tit. l. Paulus*, infr. *h. tit.* Finge, quæ est species *hujus* §. Titius eundem fundum pluribus in solidum obligavit, Mævio primum, secundo reipublicæ seu civitati, tum Seio, qui pecuniam exsolvit reipublicæ, & successit in locum ejus. Quærebа-

tur, an Mævius potior esset in pignore Seio, qui dicitur secundus creditor, vel quia successit in locum reipublicæ, quæ erat posterior creditor, vel contraxit eo tempore, quo ante rempublicam nondum apparebat Mævius primus creditor? Mævius dicebat se esse potiorem, quia erat prior tempore: Seius vero, qui successerat in locum reipublicæ, opponebat se esse potiorem Mævio, quia Mævius interfuerat, & subscripserat instrumento cautionis cum republica facto a Seio, quo caverat Seius, id est sibi caveri fecerat, fundum nulli alii ante rempublicam obligatum esse, ut plerumque in contrahendis pignoribus debitores creditoribus cavere solebant fundum nulli alii obligatum esse; *l. & quæ nondum*, §. *qui res*, *l. pen.* §. 1. supr. *de pignorib.* quod jus deductum a Græcis; Demosten. advers. Lacritum: *καὶ παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην ἀνέπαφον κρατεῖν*, *& exhibebant creditoribus pignus omni nexu solutum*. Respondet Modestinus, pignus a Mævio remissum videri, quia subscripsit instrumento cautionis, quo cavebatur rem nulli alii obligatam esse. Hujusmodi subscriptio nocet creditori, quia habetur pro consensu & remissione pignoris; *l. prox.* §. *non videtur*, supr. *h. tit.* *l. fidejussor*, §. 1. supr. *de pignorib.* subscriptio magis obligat, quam nuda præsentia & obsignatio; *l. Gaius*, supr. *de pignerat. act.* quia subscriptio non solum continet scriptionem nominis subscribentis, sed etiam summam negotii de quo agitur; *nov. Justin.* 126. *& cap.* 6. *de fid. instrument.* obsignatio continet tantum adnotationem nominis, & signi ejus qui obsignat, & nominis illius ad quem instrumentum pertinet; *l. pen.* infr. *qui testam. fac.*

Ad L. 10.

SI debitor voluntate creditoris pignus vendiderit, pignus liberatur, etsi nondum tradiderit rem, vel pretium acceperit; *l.* 8. §. *si debitor*, supr. *h. tit.* Sed si post venditionem statim re integra, id est nondum secuta traditione, placuerit inter emptorem & venditorem ut a venditione discederetur, resoluta venditione pignus convalescit, vel potius jus pignoris salvum est creditori, quia resoluta venditione, omnia hinc inde redeunt ad pristinum statum, ex *hac l. & l. ab emptione*, *de pact.* *l.* 1. & 2. *C. quand. lic. ab empt. disced.* Et creditor, qui consentit alienationi pignoris, non omnimodo, id est absolute in omnem casum, consentit alienationi, sed ita demum si venditio non revocetur, si emptor rem retineat, nec reddat venditori: & ideo si judicio accepto, id est lite contestata, venditor absolutus fit, id est venditor conventus actione ex empto ad rem tradendam absolutus sit, forte si qua ratio juris venditionem impleri, aut perfici impediat, ut in *l.* 4. §. *ult.* supr. *h. tit.* aut quia rem non tradebat condemnatus sit in id quod interest emptoris rem tradi, & eo præstito rem retineat, salvum erit pignus creditori. Ratio, quam Paulus subjicit, est, quia hæc omnia accidere potuissent, etiam si non voluntate creditoris pignus vendidisset debitor, videlicet re integra resolvi potuisset venditio mutuo consensu, vel alia ratione juris, etiam si non voluntate creditoris vendidisset.

Ad §. 1.

SIcut si debitor voluntate creditoris pignus vendiderit, resoluta venditione ex pacto emptionis & venditionis pignus restituitur, ita & si creditor ex pacto pignus distraxerit, si mutuo consensu a venditione recessum fuerit, vel res forte ob vitium redhibita, pignus restituitur, & una dominium ad debitorem revertitur. Ratio dubitandi erat, quod ubi creditor ex pacto vel a lege pignus distrahit jure creditoris, dominium transfertur in emptorem; *l. non est novum*, infr. *de adquir. rer. domin.* ergo resoluta venditione, videbatur dominium ab emptore redire ad creditorem, a quo translatum erat, non ad debitorem. Sed

tamen

tamen verius est, resoluta venditione, dominium pignoris redire ad debitorem, quia rescissa venditione, omnia redduntur pristino statui, & sicuti creditori pignus restituitur, ita & debitori dominium pignoris.

Ad L. 11.

MUlier constante matrimonio viro donare non potest, pignus remittere potest: si uxor consenserit marito prædia, quæ sibi erant obligata, forte pro dote, danti in dotem communis filiæ nomine, pignus remittitur, nec mulier juvatur Vellejano, quasi intercesserit pro marito res obligatas uxori dante in dotem, quia mulier non juvatur Vellejano, si res suas pro dote filiæ obligaverit; *l. si dotare*, *C. ad Vellejan.* Multo minus si consensit res sibi obligatas dari in dotem communis filiæ nomine, quia remissio pignoris non est donatio; *l. etiam*, *C. eod. l. ex conducto*, *§. Papinianus*, *locat. l. etsi pignus*, infr. *quæ in fraud. creditor.* Sed sublata obligatione pignoris, uxori superest actio personalis in filiam, si patri heres extiterit, secus si ea patris hereditate se abstinuerit.

Ad L. 12.

SI antiquior creditor consenserit rem obligatam tertio obligari, jus pignoris quidem remisisse videtur, non etiam tertius in locum ejus succedit, quoniam pecunia tertii prior creditor dimissus non est, sed ultro prior creditor pignus remisit, ut idem pignus tertio obligaretur. Et ideo medii id est secundi creditoris conditio melior efficitur, quia submoto priori creditore, secundus subit locum primi, & in vindicatione pignoris, secundus tertio potior est propter vulgatam regulam juris, prior tempore potior est jure. Idem est observandum sive tertius creditor sit homo privatus, vel respublica, id est commune civitatis; nam respublica in pignoribus & hypothecis jure privati creditoris utitur, nec aliud habet privilegium quam temporis; *l.* 8. supr. *qui potior. in pign. l.* 3. *C. eod. l. pen.* infr. *de reb. auctor. judic. possidend.* Inde sequitur, remissionem pignoris factam per priorem in gratiam tertii creditoris, non modo tertio prodesse, sed etiam secundo. Neque obstat *l. jubemus*, *C. ad Vellejan.* ubi remissio pignoris facta uni, non porrigitur ad alios, quia in *hac lege* pignus remittitur debitori, non alii creditori, & quod creditor primus consentit rem obligari tertio, non parit alium effectum, quam ut pignus primi creditoris remittatur, cum pignus remittitur creditori: remissio uni facta, alteri non prodest.

Ad §. ult.

POsterior creditor habet jus offerendi priori creditori, & soluta, vel oblata & obsignata pecunia succedit in locum prioris creditoris, & habet jus ab eo avocandi pignus. Quod si extraneus possessor pignoris, conventus hypothecaria a creditore, offerat debitum, creditorem agentem submovet ab hypothecaria, qualiscumque possessor sit, sive justus sive injustus. Sic enim accipe, ut in *l.* 3. infr. *de vi & vi armat.* quia in actione hypothecaria non quæritur de jure possessoris, cum jus petitoris removeatur soluto pignore. Quod confirmat & *l. si fundus*, *§. in vindicatione*, supr. *de pignorib.* illo loco *aut pecuniam solvat*, & in eandem sententiam adducitur *l. mulier*, supr. *qui potior. in pignor.* quæ marito, qui pignus pro dote possidet, hoc tribuit, quod si offerat debitum creditori agenti hypothecaria, non tantum eum repellit id est tuetur possessorem, sed etiam compellit, ut cedat actionem personalem adversus heredem debitoris. Et eo pertinet quod dicitur, in vindicatione pignoris adversus extraneum possessorem etiam vitiosam possessionem prodesse; *l. ult.* infr. *de adquir.*

poss. nempe ut qualiscumque possessor pignoris tutus sit, si creditori agenti hypothecaria offerat debitum.

Ad L. 13.

Hanc leg. exposuimus supr. *l.* 5. §. *ult. h. tit.* & in Tryphoninum *libr.* 8. *disputationum*.

Ad L. 14.

Hanc l. attigimus supr. *l.* 6. *h. tit.*

Ad L. ult.

Pignus solvitur solutione totius pecuniæ debitæ, non solutione partis: debitum per partes solvi non potest invito creditori; *l. quidam*, *de reb. credit. l. tutor*, §. *Lucius*, *de usur.* Hoc verum est si unum sit debitum ex una & eadem causa: sed si debitum sit ex diversis causis, creditor compellitur recipere omne id quod debetur ex una causa, salvo jure alterius debiti. Finge si unus & idem heres extiterit primo creditori, cui certa prædia debitoris erant obligata, & secundo creditori, cui nonnulla ex iisdem prædiis erant obligata, & debitor offerat quod debetur posteriori creditori, cogendus est accipere, salvo jure pignoris prioris contractus. Ratio est, quia sunt diversi creditores, diversa nomina, inspecto initio, quæ non sunt confusa ex eo quod idem utriusque heres extitit, quia spectandum est initium contractus, ut sciatur quæ sit natura & effectus obligationis; *l. si procuratorem*, supr. *mandat. l.* 3. *C. ad Macedon.*

AD TIT.

De ædil. edict.

L. 1.

Ædiles erant minores magistratus, qui cognoscebant de redhibitione rerum venditarum, si vitiosæ essent, ex *h. l.* & negotiatores, qui vendebant utensilia, si in negotiatione delinquerent, flagellis cædebant; *l. eos qui*, infr. *de decur.* Et quia plerumque cognoscebant de venditione rerum mobilium, quæ in pondere & mensura consistunt, ne qua fraus fieret, cognoscebant de ponderibus & mensuris, iniquas mensuras frangi jubebant; *l. idem quæritur*, §. *si quis mensuras*, supr. *locat.* Persius satyr. 1.

Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Et Juvenal satyr. 10.

An Fidenarum Gabiorumque esse potestas
Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis ædilis ulubris.

Iidem præerant rebus venalibus, & vitiosas merces in profluentem jactabant; Plaut. in Rudente, (2. 3. 42.)

Novi, Neptunus ita solet: quamvis fastidiosus
Ædilis est: si quæ improbæ sunt merces, jactat omnes.

Pisces vitiosos pedibus obteri jubebant; Apul. metamorphos. lib. 1. *Et profusa in medium sportula jubet officialem suum insuper pisces inscendere, ac pedibus suis eos obterere.* Iidem quoque curabant annonam, & annonæ ceterisque

quæ rebus venalibus pretium dicebant; *l. ideo condemnatus*, supr. *de compensat.* M. Tull. 3. de legib. *Suntque ædiles curatores urbis annonæ, ludorumque solemnium.* Ædilium munus erat annonam æquo pretio præstare; Hieronym. ad Rusticum: *Ab ædilibus, quos Græci ἀγορανόμους appellant, vendentium coercebatur rabies, nec erat impune peccatum.* Ambrof. in epist. ad Rom. cap. 16. in hæc verba: *Salutat vos Erastus dispensator civitatis* † *& Quartus frater. Dispensator civitatis est quasi curator, qui dictante justitia gubernabat civitatem, maxime in pretiis moderandis.* Hac de re M. Seium ædilem laudat Plin. libr. † 15. cap. 1. *M. Seius L. F. ædilis curulis, olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annum.* Damnatum ædilem, quod arctiorem annonam tempore ædilitatis præbuisset, scimus ex *l. ideo de compensat.* Ideo ædiles sacrificabant Cereri; Tertull. de idololatr. cap. 10. *Flaminicæ & ædiles sacrificant Cereri.* Iidem erant curatores viarum publicarum; *l. 1.* infr. *de via public. & si quid in ea.* Hinc ne quid impedimento esset in viis publicis, ea quæ in medio jacebant concidere solebant; *l. lectos* supr. *de peric. & commod. rei vendit.* Etiam verrendarum viarum cura pertinebat ad ædiles; Tranquil. in Vespasian. cap. 5. *Mox ædilem cum C. Cæsar succensens, curam verrendis viis non adhibitam luto jussit oppleri.* Idem Dio. *libr.* 58. Ædiles, quos Græci ἀστυνόμους, habuere curam stercorum; Suid. in verb. ἀστύνομος. Ædiles habebant coercitionem popinarum; Tranquill. in Tiberio cap. 34. *Censuit annonam macelli senatus arbitratu quotannis temperandam, dato ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria, proponi venalia sinerent*, quæ a Claudio eis adempta est; idem in Claudio c. 38. *Coercitionem popinarum ædilibus ademit.* Iidem habebant coercitionem aleatorum. Martial. libr. 5. epigr. 85.

Et blando male perditus fritillo
Arcana modo raptus e popina
Ædilem rogat udus aleator.

Ut coerceretur turpitudo mulierum, cautum ne prius palam corpore quæstum facerent, quam essent meretricatum professæ apud ædiles; Tacit. 2. annal. *Nam Vistilia prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat.* Habebant & coercitionem lenonum; Justin. libr. 2. *Apud ædiles adversus lenones jurgari.* Ædiles habebant curam ædium sacrarum, unde eis nomen; Theoph. in §. *proponebatur*, inst. *de jur. nat. gent. & civ.* M. Tull. Verrin. 5. *Nunc sum designatus ædilis, habeo rationem, mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam commissam esse.* Hinc ædilium erat observare portenta, ut si quæ imago in templis locuta esset; Martial. lib. 11. ep. 103.

Audiat ædilis, ne te videatque caveto,
Portentum est quoties cœpit imago loqui.

Ædilium erat sacra peregrina prohibere; Liv. lib. 25. *incusati graviter ab senatu ædiles, triumvirique capitales, quod non prohiberent.* Iidem curabant ædificia publica & aquæductus; Frontin. de aquæduct. *Ad quem autem magistrum jus dandæ vendendæve aquæ pertinuerit, in iis ipsis legibus variatur, interdum enim ab ædilibus, interdum a censoribus permissum invenio, sed apparet quoties in republica erant, ab illis potissimum petitum, cum ii non erant ædilium potestatem fuisse.* Ædiles etiam curabant balnea publica; *l. qui insulam*, §. 1. supr. *locat.* Senec. epist. 86. *Sed, Dii boni, quam juvabat illa balnea intrare obscura & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoque nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendique munditias, & utilem ac salubrem temperaturam.* Idem de vit. beata libr. 1. cap. 7. *Circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia.* Ædiles etiam habebant curam ædium privatarum, & simul cum præfecto

vigilum fatagebant de incendiis arcendis; *l.* 1. *ff. de offic. praef. vigil.* Ædiles etiam suo sumptu curabant ludos solemnes, iisque praerant; M. Tull. 9. ad Attic. 14. *Praetores jus dicunt, aediles ludos parant.* Idem pro Muren. *Egregia & ad consulatum apta provincia, in qua laus aequitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum voluptate concluditur.* Plaut in Pœnul. (5. 2. 51.)

Non audis? mures Africanos praedicat

In pompam ludis dare se velle aedilibus.

Hinc aediles locum dabant in spectaculis; Donatus in Phormione in haec verba: *noster grex motus loco est: locus est distributio temporum, quae cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab aedilibus.* Iidem ornamenta, id est vestes scenicas, chorago, id est praefecto chori cantorum praebenda locabant; Plaut. in Persa, (1. 3. 79.)

† Πόθεν *ornamenta? abs chorago sumito.*

Dare debet: praebenda aediles locaverunt.

Ædiles erant minores magistratus, qui ipso tempore magistratus in jus vocari poterant; *l. cumque, de peric. & commod. rei vendit.* Liv. libr. 5. *Itaque aedilem prehendi, ducique a majoribus magistratibus.* Gellius libr. 15. cap. 13. *M. Levinius aedilis curulis a privato ad praetorem, in jus est eductus, nunc stipati servis publicis, non modo prehendi non possunt, sed etiam ultro summovent populum.* Ut si aedilis lectos in via publica positos non jure concidisset, cum eo emptor habebat legis Aquiliae actionem; *d. l. lectos, & seq.* Ædilis tutor dari poterat, nam aedilitas inter eos magistratus habetur, qui excusantur a muneribus privatis, non a publicis; *l. non tantum, §. is qui, de excus. tutor.* Hinc pro privatis pene habebantur, aut paulo supra privatos; M. Tull. Verr. 2. *Erit tum consul Hortensius cum summo imperio, ego autem aedilis, hoc est paulo amplius quam privatus.* Et Christianos, ut omnis ambitionis expertes fuisse intelligeretur, ne aedilitatem quidem, quae erat infimus magistratus, admisisse ait Tertull. apolog. cap. 46. *Pythagorei tyrannidem affectant, Christianus vero nec aedilitatem.* Ii tamen habebant ornamenta dignitatis, sellam curulem, togam praetextam, jus imaginum, & jus suffragii in senatu; M. Tull. *Verr.* 5. postquam dixit se designatum aedilem, aedilitati tribuit antiquiorem in senatu dicendae sententiae locum, togam praetextam, sellam curulem, jus imaginis, ad memoriam posteritatemque prodendam. Idem in Vatinium: *De quibus duos praetextatos sedentes vides, se aedilitiam praetextam togam, quam frustra confeceras vendidisse.* Plin. lib. 9. cap. † 63. *Hac P. Lentulus Spinter, aedilis curulis, primus in praetexta usus improbatur: qua purpura quis non jam, inquit, tricliniaria facit?* Praetextam aedilium fuisse togam albam, praetextam limbo purpurae ostendit. Juvenal. satyr. 3.

. . . . *Clari velamen honoris,*

Sufficiunt tunicae summis aedilibus albae.

Ædilibus designatis, amici & clientes honoris causa occurrebant, & in Capitolium eos prosequebantur; Varro de re rustic. lib. 3. cap. 17. *At strepitus a dextra & eccum recta candidatus noster designatus aedilis, & gratulati in Capitolium prosequimur.* Immo aediles habebant modicam coercitionem, nimirum castigationem per flagella, pignorum capionem, & multae dictionem; Plaut. in Trinumm. (4. 2. 148.)

Vapulabis meo arbitratu & novorum aedilium.

Tacit. 13. annal. *Cohibita artius & aedilium potestas, statutumque quantum curules, quantum plebeji pignoris caperent, vel poenae irrogarent.* Ædiles etiam habebant consilium, id est assessores; Juvenal. praefata satyr.

. . . . . *Quis pauper scribitur heres,*

Quando in consilio est aedilibus?

Libri damnati per aediles cremati; Tacit. 4. annal. *Libros per aediles cremandos,*

dos, censuere Patres, sed manserunt occultati, & editi. Idem Dio. *libr.* 57. Edictum ædilium pro lege habebatur, & in albo proponebatur, ut edictum prætoris; Plaut. in Captiv. (4. 2. 43.)

Eugepe! edictiones ædilitias, hic habet quidem:
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli Agoranomum.

Edictum ædilium propositum de venditione rerum tam immobilium, quam mobilium, vel se moventium, ex *h. l.* id est de redhibitione rerum venditarum ob vitium morbumve, puta de redhibitione fundi, si fundus pestilens, id est pestilentes & noxias herbas habens, veniisset; *l. etiam in fundo*, infr. *h. tit. l. si prædium*, *C. eod.* si mancipia, jumenta, vel pecora vitiosa vel morbosa distracta essent; *l. ob quæ*, §. *idem Pomponius*, *l. ædiles* 38. *l. sciendum* 63. infr. *h. tit.* puta si servus erro fugitivus, vel tignum vitiosum distractum esset; *l. Julianus*, supr. *de act. empt.* & hujusmodi edictum ædilium desumptum est ex Platone *libr.* 11. *de legibus*.

§. *ajunt ædiles*.

EX edicto ædilium, qui mancipia vendunt, emptorem certiorem facere debent, quid vitii morbive cuique sit, quis erro aut fugitivus sit, noxave solutus non sit, eademque omnia palam pronuntiare, id est prædicere debent, cum ea mancipia veneunt, ex *h.* §. *l. itaque*, *l. ædiles* 38. infr. *h. tit.* Terent. in Phormion. **) *Si quis fugitivus errove sit, noxave solutus non sit.* M. Tull. 3. offic. *sed & in mancipiorum venditione, venditorum fraus omnis excluditur, qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis præstat edicto ædilium*. Morbus est corporis, vitium animi, ut erro fugitivus; §. † *sed sciendum*, infr. *h. leg.* Ob id servi venales nudi producebantur, & cum titulo, ut sciretur quid vitii morbive esset, qui mores, quod ingenium, quænam ars, quæ patria; Senec. epist. 81. *Equum empturus solvi jubet stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne quæ vitia corporis lateant, hominem involutum æstimas.* Idem epist. 47. *stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reticula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi*. Ad hoc servi utriusque sexus venales nudi proponebantur; idem controvers. lib. 2. cap. 2. *Nuda in littore venit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis inspectæ & contrectatæ sunt*. Hinc venalitium, id est locum ubi servi venibant, titulum pictum signat Petron. in Satyric. *Erat autem venalitium titulis pictum*. Adeoque cum servi venibant, præco de lapide stans, prædicabat eorum mores, ingenium, artem, & patriam; Plaut. in Bacchidib. (4. 7. 16.)

O stulte, stulte, nescis nunc venire te:
Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat.

Immo plerumque emptor medicum consulebat, ut sciret quid morbi vitiive esset; Claudian. in Eutrop. libr. 1.

. . . . Lybiæ si discis arenas
Eutropii numerabis heros, quot rura, quot ille
Mutavit tabulas, vel quanta vocabula vertit
Nudatus quoties medicum dum consulit emptor,
Ne qua per occultum lateat jactura dolorem,
Omnes pœnituit pretii, venumque redibat.

Quod si mancipium adversus ea venierit, vel adversus quod dictum promissumve est cum veniret, id est si mancipium vitiosum vel morbosum venierit ignoranti, nec de eo certiori facto, emptori datur redhibitoria actio, per quam emptio resolvitur; *l. quæritur*, §. *ult.* infr. *h. tit.* redhibitio est resolutio venditionis; *l. Pomponius*, §. *præterea*, infr. *de adquir. possess. l. si hominem*,

de usucap. Emptori datur redhibitio, ita ut si mancipium post venditionem & traditionem, emptoris familiæ, id est servorum, procuratorisve ejus, opera id est culpa deterius factum sit, sive quid ex eo post venditionem natum adquisitum fuerit, & si quid aliud in venditione ei accesserit, ut si mancipium venierit cum peculio, sive quid ex ea re fructus, puta ex operis, pervenerit, quia operæ servorum sunt in fructu; *l.* 4. supr. *de oper. serv.* emptor ea omnia restituat. Ex edicto ædilium, qui vendunt mancipia, in ipsa venditione debent certiorem facere emptorem si quid vitii malive cuique sit, quis fugitivus, erro, noxave solutus non sit, item si quod mancipium capitalem fraudem admiserit, id est delictum, ex quo capitalis pœna irrogetur, puta mors, vel aqua & igni interdictio; *l. edicto*, instr. *de bonor. possess.* vel mortis conciscendæ sibi causa quid fecerit, vel in arenam ad bestias depugnandi causa intromissus fuerit, ea omnia in venditione venditor pronuntiare debet: alioquin si quis sciens dolo malo adversus ea vendiderit, emptori datur actio redhibitoria, ex *h.* §. & *l.* † *quis sit*, §. *noxas*, *vers. denique*, *l. cum autem*, §. *excipitur* infr. *h. tit.* *l. Lucius*, §. 1. infr. *de evict.* Interdum qui vendebat servum, cavebat ne erronem aut fugitivum præstaret, ac ut suo periculo emeret emptor; Plaut. in Pers. (4. 3. 54.)

Eam te volo accurare, ut istic veneat,
Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur:
Mancipio neque promittet, neque quisquam dabit.

Et infr. (4. 5. 113.)

Tuo periculo sexaginta hæc datur argenti minis.

Et pileati venibant id genus servi, quorum nomine venditor nihil præstaret, ut refert Gellius ex Sabino *lib.* 7. *cap.* 4. Immo & interdum qui mancipia furtiva vendebat, non tacebat se furtiva vendere, ne teneretur redhibitoria ob vitium rei furtivæ; Plaut. in Pœnul. (6. 2. 77.)

Et ille, qui eas vendebat, dixit se furtivas vendere.

Idem observari solebat in vendendis servis fugitivis: Horat. lib. 2. epist. (16.)

Des nummos, excepta nihil te si fuga lædat.
Ille ferat pretium, pœnæ securus, opinor.

§. *causa*.

EX edicto prætoris, qui sciens vel ignorans vendidit mancipium vitiosum vel morbosum, tenetur actione redhibitoria. Neque hoc iniquum est, venditor enim præsumitur non ignorare vitium morbumve mancipii proprii: ignorantia non excusatur in re propria, nec in facto proprio; *l. ult.* infr. *pro suo.* quilibet paterf. debet scire vires patrimonii sui; *l. quisquis*, *C. de rescind. vend.* neque emptoris interest cur fallatur, id est quomodo fallatur, ignorantia, an calliditate venditoris. Venditor tenetur etiam actione ex empto; *l.* 1. *l. tenetur*, §. *ult. l. quæro*, *de act. empt.* redhibitio quoque continetur empti judicio; *l. ex empto*, §. *redhibitionem*, *eod. tit.* Hoc interest inter actionem ædilitiam, seu redhibitoriam, & actionem ex empto, quod qui sciens vel ignorans servum vitiosum vel morbosum vendidit, tenetur actione redhibitoria in id omne quod actoris interest, ut *hic* & *l.* 1. *C. h. tit.* Qui vero ignorans pecus morbosum aut tignum vitiosum vendidit, tenetur tantum actione ex empto quanto minoris esset empturus: qui vero sciens & celans tenetur actione ex empto in id omne quod actoris interest; *l. Julianus*, *in pr.* supr. de *act. empt.*

§. *illud*

§. *illud sciendum*.

EDictum ædilium non pertinet ad venditiones fiscales, id est si fiscus rem debitoris vendat solemniter sub hasta, non tenetur redhibitoria ob vitium morbumve mancipii vel rei, quia venditio solemniter facta a fisco non rescinditur, nisi ex certis causis, puta si officium fiscale rem debitoris fiscalis non solventis, per gratiam viliore pretio distraxerit; *l. pen.* supr. *de rescind. vend. l. si quos*, *C. eod.* Si rite & solemniter facta sit venditio rei pignori captæ a fisco, non rescinditur, nec rescripto Principis, nec beneficio ætatis, id est jure restitutionis; *l. quæcumque*, *C. de fid. & jur. hast. fiscal. l. ult. C. si propter public. pensit.* Venditio rei alienæ facta a fisco non rescinditur, sed domino datur actio adversus fiscum intra quadriennium; *l. bene a Zenone*, *C. de quadrienn. præscript.* quod si respublica, id est civitas, fecerit venditionem, locus est edicto ædilitio, id est resp. ob vitium morbumve mancipii, vel rei venditæ, tenetur redhibitoria ex edicto ædilium, quia civitates privatorum loco habentur; *l. eum qui vectigal*, *de V. S.* Edicto quoque locus est in pupillaribus venditionibus, id est in venditione rerum pupillarium, si tutor nomine pupilli rem vitiosam vendiderit, pupillus ex facto tutoris tenetur redhibitoria, si venditio sc. facta sit solemniter adhibito prætore; *l. lex quæ*, *C. de adm. tutor.*

§. *si intelligatur*.

SI vitium morbusve servi venalis intelligatur, id est appareat, edictum cessat, hoc enim tantum spectandum est, ne emptor decipiatur, ex *h.* §. *& l. quæritur*, §. *ult. l. si tamen*, §. *ei qui*, *&* §. *in ædilitiis*, infr. *h. tit. l. ea quæ commendandi*, *de † contrah. empt.* qui certus est non debet certiorari; *l. 1. in fine*, *de act. empt.* de se queri debet qui vitium non ignoravit; *l. cum sex*, *d. l. si tamen*, §. *in ædilitiis*, *h. tit. l. nemo 145. de R. J. l. tutor*, §. *contrarium*, *de pignerat. act. l. si fundum*, *C. de evict.*

§. *sed sciendum est*.

EX edicto ædilium, si mancipium morbosum vitiosumve venierit, redhibitioni locus est. Hoc distat vitium a morbo, quod morbus, ut definitur a Sabino, est habitus cujusque corporis contra naturam, quo deterior fit usus corporis, cujus causa natura nobis corporis sanitatem dedit. Morbus autem alius in toto corpore, alius in parte accidit: totius corporis morbus, puta Φθίσις, tabes, febris: partis, veluti cæcitas, licet homo ita quoque natus sit: item morbus est corporis, vitium animi & corporis, ut furax, mendax, balbus, nam hic magis vitiosus est, quam morbosus, ut *hic*, *& l. idem Ofilius*, §. *ult.* infr. *h. tit.* Item morbus est temporalis corporis infirmitas, vitium vero perpetuum corporis impedimentum; *l. inter stuprum*, §. *verum*, *de V. S.* ut si quis luscus est, vitiosus est, non morbosus; Gellius *libr.* 4. *cap.* 2. Tamen morbus & vitium promiscue accipiuntur, quia morbus est vitium corporis, & vitium est morbus animi: & hoc est quod ait Labeo *in fin. h.* §. ædilem tollendæ dubitationis gratia, bis κατὰ τῷ αὐτῷ de eodem idem dixisse, quoniam vitium & morbus sunt unum & idem.

§. *proinde*.

EX edicto ædilium, si mancipium morbosum vitiosumve venierit, redhibitioni locus est. Hoc verum est, si tale fuerit vitium morbusve, quod usum

ministeriumque, id est operam hominis impediat, dummodo non sit leve vitium vel levis morbus, ut levis febricula, aut vetus quartana, quæ jam sperni potest, vel vulnus modicum, hoc casu non est locus redhibitioni, etiam si in venditione de eo nihil dictum sit, quia hæc contemni potuere, id est impune reticeri. Et hoc est quod ait Ulpianus his verbis, *nullum habet in se delictum, quasi pronuntiatum non sit*, levis morbus non dat locum redhibitioni, ut *hic & l. ob quæ*, §. *ult.* infr. *h. tit. l. quæsitum*, *in fin. de re judic.* nec vetus quartana, quia impune contemni potest, & ob id non est morbus sonticus; *d. l. quæsitum*. Cornel. Celsus libr. 3. cap. 15. *Quartana neminem jugulat*. Diutinus morbus non dat locum redhibitioni, quia sine periculo contemni potest, & in naturam fere evasit; Jo: Chrysostom. serm. in princ. indict. novi anni, de muliere, quæ fluxum sanguinis patiebatur, jam ab annis decem & duobus**) *εἰς φύσιν ὅιμαι τὸ πάθος μετέπεσεν*, *in naturam opinor morbus evaserat*.

Vers. exempli, † *&* §. *apud Vivianum*.

EXempli gratia refertur *hic* qui non vitiosi morbosique sint: inter vitiosos numerantur fanatici. Fanatici sunt, qui divino numine afflati, futura vaticinantur, & furoris spiritu emota mente circa fana bacchautur; Horat. de art. peetic. (453.)

Ut mala quem scabies aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, & iracunda Diana.

Juvenal. satyr. 2.

Et crine senex fanaticus albo,
Sacrorum antistes.

Hieronym. in Esaiam. cap. 7. *Et pro levitis habebat fanaticos*. Augustin. in psalm. 40. *Sedent pagani, & computant sibi annos, audiunt fanaticos suos dicentes, aliquando Christiani non erunt*. Fanatici sunt, qui per furorem caput jactant, & futura præcinunt. Ex sententia Viviani, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, nihilominus sanus videtur: neque enim non minus animi vitiis, id est propter animi vitia, aliquos sanos esse, id est minus sanos intelligere debemus, alioquin futurum esset, ut in infinitum multos sanos esse negaremus, ut puta levem, superstitiosum, iracundum, contumacem, & si qua similia sunt animi vitia, magis enim de corporis sanitate, quam de animi vitiis promittit venditor. Et cum venditor in venditione de vitio & morbo promittit, non videtur promittere nisi de corporis vitio, animi autem vitium ita demum præstet venditor si nominatim promisit; *l. ob quæ*, §. *idem Pomponius*, infr. *h. tit.* & animi vitium tale sit, ut id a venditore excipi oporteret, neque id venditor cum sciret pronuntiasset, ex empto tenetur. Ex edicto ædilium nascuntur duæ actiones, redhibitoria, & quanti minoris, propter vitium corporis datur redhibitoria, propter vitium animi actio quanti minoris; *l. sciendum* 19. §. *ult.* infr. *hoc tit. l. 2. C. eod.* propter animi vitium non datur redhibitoria, nisi de eo promissum sit: quod si tale sit animi vitium, ut de eo specialiter & nominatim promitti locus esset, deficiente actione redhibitoria, superest actio ex empto in id quod interest; *d. l. ob quæ*, §. 1. *&* §. *in summa*, *l. ex empto*, §. † *redhibitionem*, *l. Julianus*, *de act. emp.*

§. *idem Vivianus*.

INter vitiosos sunt fanatici, id est qui per furorem caput jactant, & circa fana bacchantur, & responsa reddunt, id est de futuris vaticinia præcinunt: tamen inter fanaticos non numerantur, qui non semper caput jactant, qui aliquando circa fana bacchati sunt & de futuris responsa dederunt, si nunc hoc facere desierint, & in his nullum vitium est, neque eo nomine datur actio redhi-

redhibitoria, quod aliquando id fecerunt, sicut non datur, quod aliquando febrim habuere: ceterum si quis permaneat in eo vitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiam si per luxuriam, id est per lasciviam, per ludum id factum esset, ut de Heliogabalo refert Lamprid. in ejus vit. *Jactavit autem caput inter præcisos fanaticos*, vel per temulentiam seu nimium abusum vini, ut *glossa* interpretatur, vitium quidem est, non corporis sed animi, ideoque non est locus redhibitioni, quia ex edicto ædilium redhibitio datur propter vitium corporis non animi, attamen datur actio ex empto in id quod interest.

§. *ult. juncta l.* 3. *&* 4. *init.*

OB vitium corporis datur redhibitio, ob vitium animi datur actio ex empto, quanto minoris res empta esset; *l.* 4. *init. &* §. *in summa*: puta si servi sint præter modum timidi, cupidi, id est avari, & cupidi pecuniæ, quod erat vitium vulgare servorum, qui peculium sibi quærebant de parsimonia, id est de eo quod supererat de demenso, de annonis menstruis, fraudato genio id est ventre, ut haberent unde suis nummis libertatem redimerent; Terent. in Phormione, (1. 1. 9.)

Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defraudans genium, † *comparsit miser.*

Senec. epist. 80. *Peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, numerant*. Ex quo amisso peculio fere excidebat spes libertatis; Plaut. in Stich. (5. 5. 10.)

Vapulat peculium; actum est, fugit hoc libertas caput.

Aut iracundi, vel melancholici, vel protervi, quæ sunt vitia animi, non datur redhibitio, sed actio ex empto quanti minoris, sicut & redhibitio, non datur ob quodlibet vitium corporis, puta si servi sint giberosi, vel curvi, vel pruriginosi, vel scabiosi, item muti & surdi, ob hæc vitia, quæ sunt corporis, non datur redhibitio, sed actio ex empto quanti minoris, quod intelligendum est quoad mutos & surdos, de his qui sunt surdastres, vel impediti sermone, non de his qui sunt omnino muti & surdi, hi enim sunt morbosi & in his locum habet redhibitio; *l. mutum*, infr. *h. tit.*

Cujac. in *l. morbus*, *in fin. de V. S.*

L. 4. §. 1.

OB vitium corporis datur redhibitio, ob vitium animi datur actio ex empto quanti minoris: sed si vitium corporis afficiat animum, puta si vitium animi, quale est phrenesis, insania, procedat ex vitio corporis ex febri, vitium est magis corporis quam animi inspecta causa, ex *hoc* §. *& l.* 1. §. † *apud Vivianum*, supr. *hoc tit.* inspecto initio; *l. denique*, §. *scio*, *de minoribus.*

§. *item aleatores.*

ITem aleatores seu aleones, vinarii, gulosi, impostores, mendaces, aut litigiosi, id est rixosi, non continentur edicto, id est ob hæc vitia non datur redhibitio, quia sunt potius vitia animi, quam corporis: impostores sunt, qui merces adulterinas pro bonis vendunt; *l.* 1. §. † *medicos*, *de extraord. cognit.* Quod translatum est ad eos, qui vestis sordibus simulant religionem; Hieronym. ad Marcellum: *Si tunica non canduerit, statim illud e trivio impostor & Græcus est*. Impostura est crimen eorum, qui merces supponunt; *l.* 3. *stellionatus.* Trebell. Pollio in Gallieno, de quodam, qui gemmas vitreas pro veris uxori vendidisset, in quem quasi ad leonem raptum a cavea caponem misit *per Curionem dici jussit imposturam fecit & passus est.*

§. *illud erit* † *adnotandum*.

OB vitium morbumve corporis datur redhibitio, quod intelligendum non est de morbo fontico, subaudi tantum, ut recte *glossa* adnotat, sed de morbo generaliter, id est de morbo, qui usum ministeriumque hominis impedit; *l.* 1. §. *sed sciendum*, supr. *h. tit.* Pomponius enim ait, non tantum ad morbum sonticum, qui est perpetuus, sed ad morbum quoque temporarium hoc edictum pertinere; *l. 6.* infr. *h. tit.* Ac parum interest qualis morbus sit, dummodo ei de quo quæritur obstet, id est noceat. Morbus sonticus est morbus perpetuus, qui perpetuo nocet, ut tabes, cæcitas; *l.**) 1. §. *pen.* supr. *l. ult.* §. 1. infr. *h. tit.* Ex 12. tab. morbus sonticus judicium diffindit, id est differt, & judicandi necessitatem remittit; *l. judex, de judic. l. quæsitum, de re judic.* non omnis morbus dat locum redhibitioni, ut puta levis lippitudo, aut levis dentis auriculæve dolor, aut mediocre ulcus, aut febricula, sed morbus gravior, qui rebus agendis obstat, qui usum & ministerium hominis impedit.

L. 5.

REdhibitio datur ob graviorem morbum, qui usum, & ministerium hominis impedit, non ob morbum leviorem, ex quo quis minus aptus usui id est ministerio & operæ efficitur. Quantum inter hæc vitia, quæ Græci *κακοηθίαν*, id est vitiositatem vocant, interquæ *πάθος*, id est perturbationem, aut *νόσον*, id est morbum, & *ἀῤῥωστίαν*, id est infirmitatem, tantum inter talia vitia, & eum morbum, ex quo quis minus aptus usui fit, differt, ex *h. l.* Morbus est temporalis corporis imbecillitas, vitium vero perpetuum corporis impedimentum, veluti si talum excussit; *l. inter stuprum*, §. *verum*, *de V. S.*

L. 6.

OB morbum corporis redhibitio datur, nec tantum ob morbum perpetuum, qui sonticus dicitur, sed etiam ob morbum temporarium, puta febrem. Et hoc est quod Pomponius ait, non tantum ad morbos perpetuos, sed & ad temporarios, edictum hoc pertinere. Et ita intelligendum est quod dicitur in *l.* 4. §. *ult.* supr. *h. tit.* quod de morbo generaliter scriptum, non de morbo sontico intelligendum esse, id est de morbo sontico tantum, sed de alio morbo graviori. Redhibitio datur ob morbum non solum qui corpus fœdat, sed etiam qui usum & ministerium hominis impedit. Hinc impetigo non dat locum redhibitioni, impetiginosus morbosus non est, si eo membro, ubi impetigo est, æque recte utatur, impetigo est jugis scabies, ex Gregorio in *can. hinc* † *etenim*, 49. *dist. seu volage*.

§. *spadonem*.

QUia redhibitio datur ob vitium morbumve corporis, in hoc edicto quæsitum est, quinam essent morbosi præsertim an spadones? Et Ulpianus ait, spadonem morbosum non esse, neque vitiosum, sed sanum esse, *ex* † *hoc* §. *& l. ædiles ajunt*, §. *sed enim*, infr. *h. tit.* Sicuti illum, qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest. Spadones sunt qui natura, id est frigiditate corporis naturali, generare non possunt, vel vitio morbove, vel casu, puta sectione virilium, ut castrati; *l. si serva*, §. 1. *de jur. dot. l. spadonum*, *de V. S.*

L. 7.

GEneraliter ſpadones non ſunt morboſi, ut continetur edicto ædilium, niſi ſint caſtrati, id eſt decurtati ſeu ſecti virilibus, quod eſt genus ſpadonum; *l. ſpadonum, de V. S.* Si quis enim ita ſpado ſit, ut tam neceſſaria pars corporis ei penitus abſit, morboſus eſt; Gellius *libr.* 4. *cap.* 2. In edicto ædilium, in quo agitur de redhibitione mancipiorum, ſpadones caſtrati inter morboſos referuntur. Alias in lege Aquilia, ſi quis ſervum alienum caſtraverit, non tenetur actione legis Aquiliæ, quia pretioſiorem effecerit, ſed tenetur actione injuriarum; *l. ſi ſervus ſervum, §. etſi puerum, ad leg. Aquil.* ſervi caſtrati fiunt pretioſiores; Quintil. 5. *inſtit. cap.* 11. Claudian. in Eutrop. *lib.* 1. Luitprand. *hiſt. lib. 6. cap.* 3. In jumentis ſi equus vel mulus caſtratus eſt, neque vitii neque morbi quid habet; *l. ædiles ajunt, §. ſed enim*, infr. *h. tit.*

Pudendum Græcis neceſſarium vocatur τὸ ἀναγκαῖον. Artemidor. *libr.* 1. *c.* 47.

L. 8.

SI cui lingua abſciſſa ſit, videtur non eſſe ſanus, ut in equo reſpondit Ofilius, ex *hac* † *l.* quia amiſit uſum ſermonis, qui eſt proprius hominis.

L. 9.

MUtus morboſus eſt ex Sabino, & ſi venierit redhibitioni locus eſt, morbus enim eſt ſine voce eſſe, voce carere vitium eſt teterrimum hominis, ſed qui graviter, id eſt tarde, vel ἀσαφῶς id eſt obſcure, (obſcura & obtuſa voce, fuſca voce; Tranquill. in Nerone *cap.* 20.) quam Græci μέλαιναν vocant, loquitur, morboſus non eſt: plane qui ἀσήμως id eſt ſine ulla vocis ſignificatione ſeu inarticulate loquitur, καὶ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ, ut loquitur Celſus in *l. Labeo, de* † *ſuppellect. legat. in fine*, utique morboſus eſt, & redhibitioni obnoxius.

L. 10. † *junct.* §. 1. & 2.

QUod ſi homini digitus abſciſſus ſit, membrive quid laceratum, quamvis conſolidaverit, ſi ob eam rem eo minus uti poſſit, non eſt ſanus, ex Ofilio, & hoc ſe apud Catonem legiſſe ait Ulpianus, eum, cui digitus de manu aut pede præciſus ſit, morboſum eſſe: quod ſi plures habeat digitos, ſi nihil impeditur numero eorum, non eſt in cauſa redhibitionis, ex *h. l.* & *l. non ſunt liberi, de ſtat. homin.* quia redhibitioni locum facit vitium & morbus corporis, qui impedimento eſt uſui & miniſterio hominis: quibuſdam in manibus ſenos digitos fuiſſe, & ob id ſedigitos appellatos ſcribit Plin. libr. 11. *capA$ 99.*

§. *de myope*, † §. *ſed & νυκτάλωπα*.

DE myope quæſitum eſt an ſanus eſſet? & Ulpianus putat eum ſanum non eſſe, & redhiberi poſſe. Myops eſt luſcitioſus, ubi homo lumine adhibito nihil videt, ut definit Ulpianus, cui adſtipulatur Nonius, Marcellus, & Varro 8. *de ling. latin.* Luſcitio Feſto eſt vitium oculorum, cum quis clarius veſpertino tempore, quam meridie videt, luſcitioſus eſt qui minus videt, & hoc diſtat a cœco, qui omnino non videt; Varro in Andabatis; *Edepol idem cæcus, non luſciosus eſt.* Plaut. in Milite glorioſo (2. 3. 52.). *Cæcus non luſcitioſus.* Nyctalopes quoque morboſi ſunt, nyctalopas appellat Ulpianus eos, qui lumine adhibito nihil vident. Nyctalopes quomodo curentur, refert Plin. *libr.* 8. *cap.* 50. *libr.* 32. *cap.* 7. Nyctalopes compoſitum a latino nictare,

re, quod est nictu mentem significare; Martian. Capell. lib. 1. *Et tu ritu nictantis Antistitis, priusquam fores aditumque referares γυμνολόγιζες.*

§. *ult.*

QUæsitum est, an balbus, & blæsus, & atypus, & qui tardius loquitur, & varus, & vatius sani sint? & † Ulpianus ait, eos sanos esse: de varis seu varicosis, idem †† Julian. *in l. varicosus*, infra *h. tit.* Balbus hoc distat a blæso, quod balbus est, qui balbutit, & non potest recte verba pronuntiare; M. Tull. libr. 9. epist. 19. *Peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos, putes*, balbus opponitur diserto. Blæsus est, qui non potest litteram quandam, non quamlibet, sed aliquam pronuntiare, qualis memoratur fuisse Demosthenes, qui primam artis suæ, id est rhetoricæ, litteram ab initio pronuntiare non potuit. Balbi & atypi non sunt morbosi, sed vitiosi; Gellio *libr. 4. cap. 2.* Atypos, qui non satis expedite verba pronuntiat. Vari sunt, qui habent pedes flexos extrorsum; Plaut. in Mercat. (3. 4. 54.) *Canum, varum, ventriosum, bucculentum, breviculum.* Horat. 1. serm. eclog. 3. (47.)

. . . . Hunc varum, distortis cruribus; illum
Balbutit scaurum, pravis fultum male talis.

Pers. satyr. 17.

. . . . Et non fallit pede regula varo.

Vari Nonio Marcello dicuntur, qui obtortas plantas habent; Lucilius satyr. 17.

Compernem varum fuisse Amphitryonis.
ἄκοιτον.

Ovid. metamorphos. lib. 9. (33.)

Brachiaque opposui: tenuique a pectore varas
In statione manus; id est incurvatas.

Inde varices sunt venæ in suris supra modum intumescentes; M. Tull. Tusculan. 3. *Cum varices secabantur C. Mario dolebat.* Plin. libr. 11. cap. 45. *Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est:* unde varicosus Juvenal. satyr. 6. *Varicosus fiat aruspex.* Pers. satyr. 5. *Dixeris hæc inter varicosos centuriones*, ex diutina sc. statione. Vatii autem dicuntur, quibus introrsum pedes manusque flectuntur instar canum; Plin. loco modo laudato: *sicut a cruribus vari, vatiæ, vatinii: quæ vitia & in quadrupedibus.* Galli cagneus. Valgi, qui distortis talis; compernes, qui longis pedibus; Plaut. in Milite gloriof. (3. 1. 128.) *aut varum, aut valgum, aut compernem.*

†† Immo Julianus in cit. l ait, *Varicosus sanus non est.*

L. 11.

CUi dens abest, non est morbosus, magna enim pars hominum aliquo dente caret, neque ideo morbosi sunt, maxime cum sine dentibus nascamur, nec ideo minus sani sumus, donec dentes habeamus, alioqui nullus senex sanus esset: plerique sunt edentuli; Gell. *libr. 4. cap. 2.*

L. 12. † & §. 1.

QUi clavum habet, id est tumorem apostema, seu furunculum, morbosus est, sed & polyposus. Polypus est caruncula, quæ excrescit in naribus; Cornel. Cels. libr. 7. cap. 10. *Polypum vero, qui in naribus nascitur, præcipue ferro curari, jam alias posui.* Jo. Crysostom. in acta Apost. Homil. **) 39. παρα τὴν ῥῖνα πάθος ἔσχεν ὁ καλῶς πολίτευ. *In naribus habuit morbum,*

quem polypum vocant. Is qui alterum oculum, aut alteram maxillam majorem habet, si recte his utatur sanus videtur: inæqualitas enim oculorum, maxillarum, brachiorum, si nihil ex ministerio præstando subtrahat, extra redhibitionem id est extra causam redhibitionis est.

§. *si quis natura*.

SI quis natura gutturosus sit, aut oculos eminentes habeat, sanus videtur: sanus est, qui natura gutturosus est, quia quod natura est, non est impedimentum usus & ministerii. Gutturosus est, cui guttur intumescit: gutteria est vitium seu tumor gutturis; Baldric. Nov. chronic. Camerac. libr. 1. cap. 16. *Imprecatus est, ut si latro vir esset, claudus vel quolibet modo debilis fieret; si femina vitio, quod vulgo dicimus gutteriam, non careret*.

§. *item sciendum*.

SCæva non est morbosus vel vitiosus: scæva est ambidexter, qui sinistra utitur ut dextra, nisi imbecillitate dextræ, id est propter imbecillitatem dextræ, validius sinistra utatur, quo casu non scæva, sed mancus. *Manchot*.

§. *ult.*

QUæsitum est, an is cui os oleat sanus sit? Trebatius ait, non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, strabonem. Hircosi sunt, qui sub alis seu axillis grave olent ut hirci, inde hircosi centuriones, ob sudorem militiæ; Pers. satyr. 3.

Hic aliquis de gente hircosa centurionum.

Hoc enim ex illuvie, id est sordibus oris, accidere solet: si tamen ex vitio corporis veluti jecoris pulmonis id accidit, morbosus est; Plin. libr. 11. cap. † 53. *Contacta halitu... Hominis tantum natura infici voluit pluribus modis, & ciborum*
Cujac. 11. *ac dentium vitiis, sed maxime senio*. Inde Plaut. in Mercator. (3. 4. 14.) *Se-*
obs. † 10. *nex hircosus, tu osculere mulierem?* Cum quæritur, an cui os olet sanus sit? jurisconsultus respondet, eum morbosum non esse, non magis quam hircosum, aut strabonem, quia hujusmodi graveolentia oris, usum ministeriumque hominis non magis impedit, quam strabonis deformitas & vitium oculorum. Strabo est, qui torvis oculis videt.

L. 13.

ITem claudus morbosus est, quia claudicatio affert imbecillitatem, quæ usum ministeriumque hominis impedit.

L. 14.

QUæsitum est de muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit? Ulpianus ex Sabino ait, si vulvæ vitio hoc contingat, morbosam esse.
Vulva est uterus seu utricus mulieris, quo fœtus continetur: mulier, quæ semper mortuos parit morbosa judicatur, quia hoc est contra naturam mulierum, maximum enim ac præcipuum munus feminarum est concipere, & conceptum tueri. Et hoc est quod dicitur in *l. 2. C. de indict. vid. tollend.* mulieres ad hoc naturam progenuisse, ut partus edant. Hinc partus ancillarum sunt in fructu, & augent hereditatem, quia non temere, id est non sine causa, ancillæ comparatæ sunt, ut pariant; *l. ancillarum, supr. de petit. heredit.*

§. *si*

§. *si mulier*.

SI mulier prægnans venierit, inter omnes constat sanam esse, argumentum enim optimum sanitatis est conceptio, maximum sc. ac præcipuum munus feminarum est concipere & conceptum tueri, id est conceptum salvum & incolumem continere ad partum usque. Mulier non ideo quod gravida est, morbosa est, & si non propter valetudinem mulier non stetit judicio, sed quod gravida erat, exceptio ei danda est, non quasi valetudine sit impedita, sed quasi prægnans; *l.* 2. §. *si non propter*, supr. *si quis cautionib.*

§. *puerperam*.

PUerpera quoque sana est, si modo nihil extrinsecus accidit, quod ejus corpus in valetudinem immitteret: Puerpera est recens a partu; *l. illa verba* 163. §. *pueri*, *de V. S.* Plaut. in Truculento (2. 4. 60.): *quasi pro puerpera hic procuras.* inde puerperium pro partu recenti; Plaut. eod. loco (2. 5. 22.) *ut gravida*, *quasi puerperio cubem*. Plin. libr. 7. cap. 4. *Editis geminis raram esse aut puerpera*, *aut puerperio*, *præterquam alteri vitam*.

§. *de sterili*.

QUæsitum est de sterili muliere, an sana sit? Cælius ex Trebatio distinguit, ut si natura sterilis sit, sana sit, si vitio corporis secus: morbosa judicatur, quæ vitio corporis est sterilis, quia natura mulier comparata est, ut pariat; Gell. *lib.* 4. *cap.* 2. Hinc si mulier sterilis, cujus partus, qui sperabatur seu spes partus, veniit, venditor tenetur actione ex empto; *l. si sterilis*, *de act. empt.*

§. *item de eo*.

QUæsitum est de eo, qui urinam facit, an sanus sit? Sanus non est, non qui urinam facit in lecto, somno vinoque oppressus, aut etiam pigritia surgendi, sed qui vitio vesicæ urinam continere non potest, unde hoc vitium vesicæ dicitur urinæ incontinentia; Plinio *libr.* 20. *cap.* 15. & redhibitioni locum facit.

§. *quod* † *Pedius*.

SI uva alicui præcisa est, magis tollitur, quam præstatur redhibitio, si morbus desinat per incisionem: si autem vitium perseveret, redhibitioni locus est. Uva est pellicula, quæ in ore penitiore circa fauces pendet, quas in acinum intumescentes, Græci σταφυλὰς vocant, Latini uvulas, a similitudine uvæ *c' est la luete*, Latinis uva, quæ per diminutivum vulgo uvola dicitur, ut notat *gloss.*

§. *si quis digitis*.

SI quis conjunctis digitis nascatur non videtur sanus, ita demum si incommodatur, id est incommodum patiatur ad usum manus: & si quis plures digitos habeat, non est in causa redhibitionis, si ex eo nihil impeditur; *l. idem Ofilius*, §. *sed si quis plures*, supr. *hoc tit.* Inter liberos connumeratur, qui membrorum humanorum officia ampliavit; *l. non sunt liberi*, *de stat. homin.* puta qui plures digitos habet, quam fert natura.

§. *mulierem* .

MUlier ita arcta, ut mulier fieri non poſſit, id eſt ut non poſſit viram admittere, & coitum pati, ſana non videtur. Ratio colligitur ex præmiſſis, quia mulier nimis arcta non eſt idonea ad conceptum, quod eſt præcipuum munus feminarum, unde non immerito morboſa judicatur.

§. *ſi quis ἀντιάδας* .

SI quis *ἀντιάδας* habeat, quæritur an redhiberi poſſit quaſi vitioſus? *ἀντιάδες* ſunt faucium tumores, ut ſcrophulæ, qui ſi inveterati ſint, id eſt vetuſtate obduruerint, ut jam diſcuti id eſt diſſolvi non poſſint, vitioſus eſt, & redhiberi poteſt. *Ἀντιάδες* Latinis Tonſillæ; Plin. libr. 11. cap. 37. (num. *66.*) *Tonſillæ in homine*, *in ſue glandulæ*, quod inter eas uvæ nomine ultimo dependet palato, homini tantum eſt.

§. *ſi venditor* .

SI venditor in venditione exceperit nominatim de aliquo morbo, & de ceteris ſanum eſſe dixerit ſimpliciter, aut promiſerit, id eſt pacto caverit ſanum eſſe, ſtandum eſt pacto, de non præſtandis morbis extra eos de quibus cautum eſt nominatim, remittentibus enim actiones ſuas non eſt dandus regreſſus, ut *hic*, qui ſemel renuntiavit juri ſuo non poteſt pœnitere; *l. ſi quis in conſcribendo*, *C. de pact. l. ſi fidejuſſor*, ſupr. *qui ſatiſdar. cog. l. ſi judex, de minorib. can. quam periculoſum*, 7. *qu.* 1. niſi venditor ſciens conſulto, id eſt dolo morbum reticuit, tunc ſi venditor conventus redhibitoria tueatur ſe exceptione pacti, emptori datur replicatio de dolo. Venditor, qui ſciens vitium reticuit, tenetur actione ex empto; *l.* 1. *in fin. de act. empt.* & de dolo; *l. hoc autem*, *de hered. vel act. vendit.*

§. *ult.*

EX edicto ædilium, qui ſervum vendit, emptorem certiorem facere debet quid vitii morbive ſit, quis fugitivus errove ſit, noxave ſolutus non ſit; *l.* 1. §. 1. ſupr. *h. tit.* quod ſi in venditione nominatim morbus exceptus non ſit, talis tamen morbus ſit, qui omnibus poſſit apparere, ut cæcitas vel cicatrix evidens in capite, eo nomine non tenetur venditor, perinde ac ſi nominatim morbus exceptus eſſet. Edictum enim ædilium de redhibitione rerum venditarum pertinet ad eos morbos & vitia, quæ quis ignoravit vel ignorare potuit, ex *hoc* §. ſciens vel certus non eſt certiorandus; *l.* 1. *in fin. de act. empt.*

L. 15.

QUæ bis in menſe purgatur, ſana non eſt, quia hoc eſt præter naturam, qua menſtrua ſemel quoque menſe mulieribus comparata ſunt; Plinio. *libr.* † 7. *cap.* 15. unde & menſes appellantur. Item, quæ non purgatur ſana non eſt, niſi hoc per ætatem accidat, puta poſt 50. annum ætatis, quo mulieribus deſinunt menſtrua, & mulier parere deſinit. Hinc ſi ancilla major quinquagenaria ignoranti vendita ſit, venditor tenetur actione ex empto in id quod intereſt; *l.* †. *ſi mulier*, ſupr. *de act. empt.* quia mulier quinquagenaria pro ſterili habetur: ideo lege Julia & Papia feminis quinquagenariis nuptiæ vetitæ ſunt, quas poſtea permiſit Juſtinianus; *l. ſancimus* 27. C. *de nupt.*

† Hæc l. deſideratur. V. l. *ſi ſterilis*, *in pr. l.* 11. §. 5. *eod. tit.*

L. 16.

L. 16.

SI corpus ita sanatum sit, ut in pristinum statum restitueretur, perinde habendum, ac si numquam morbosum fuisset: mala præterita non sunt amplius mala.

L. 17. † junct. §. 1. & 2.

EX edicto ædilium, qui mancipia vendunt, palam edicere debent quid vitii morbive sit cuique, quis erro aut fugitivus sit, noxave solutus non sit; *l. 1. §. ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* qua de causa quærit Ulpianus *hic*, quis sit fugitivus? variæ proponuntur definitiones. Fugitivus ex Ofilio est is, qui extra domini domum fugæ causa, quo se a domino celaret, mansit. Ex Cælio autem fugitivus est is, qui ea mente discedit, ne ad dominum redeat: tametsi mutato consilio ad eum revertatur: nemo enim tali peccato pœnitentia nocens esse desinit. Idem in furto sola restitutio rei furtivæ non purgat vitium furti, non liberat pœna eum, qui furtum commisit, quia pœnitentia nocens esse non desinit; *l. qui ea mente, de furt. l. pen. vi bon. raptor.* pœna purgatur crimen, non pœnitentia. Ut si quis servum tuum sciens a non domino emerit, & clam possidere cœperit, & postea te certiorem fecerit, non desinit clam possidere, *l. si de eo fundo*, §. *pen. de adquir. possess.* Ex Cassio fugitivus est is, qui certo proposito, id est consilio non redeundi, domum relinquit. Fugitivus non æstimatur ex animo & proposito solo, sed ex facto & actu. Fugitivus est non is, qui solum consilium fugiendi a domino init, sed is, qui ipso facto fugam arripuit; *l. bovem*, §. 1. infr. *h. tit. l. fugitivus, de V. S.*

§. item apud.

EX Viviano fugitivus fere ab affectu animi, id est a proposito animi, intelligendus est, non utique a fuga, is enim qui fugit, hostis aut latronis, incendii, ruinæ vitandæ causa, non est fugitivus. Item fugitivus non est, qui a præceptore fugit, ne in eum sæviat, quæ est justa causa fugæ: magister habet tantum castigationem; *l. item quæritur*, §. *item Julianus, locat. l. 5. §. ult. cum l. seq. ad leg. Aquil.* item fugitivus non est, qui fugit ab eo, cui erat commodatus propter sævitiam, hoc ita si cum fugisset ad dominum venerit, alioquin fugitivus videtur.

§. idem ait 4.

QUæsitum est de eo, qui domi latuisset, in hoc sc. ut fugæ occasionem nactus, se fuga subtraheret. Proculus ait, tametsi fugere non videretur, qui domi mansisset, tamen eum fugitivum fuisse, quia fugitivus videtur. Initium fugæ cœpisse videtur, qui domi latuit, ut fugeret, qui aliquo facto fugam arripuit, fugæ initium cœpit. Sin autem in hoc tantum latuit, ut dominum iratum effugeret, fugitivus non est, quia magis iram domini fugere videtur, quam potestatem: neque fugitivus est, qui ad domini amicum perfugit, ut eum intercessorem & deprecatorem haberet, ut *hic & l. bovem*, §. 1. infr. *h. tit.* nec qui domo abiit mortis sibi consciscendæ causa, tædio & impatientia servitutis, puta ut se præcipitaret, quia non fugit a domino consilio fugæ, sed desperatione propter sævitiam domini: ceterum fugitivus dicitur, qui domi in altum ascendit, ut se præcipitem ageret. Fugere enim videtur mortis sibi consciscendæ causa. Quod enim vulgo dicitur, eum fugitivum esse, qui nocte aliqua sine voluntate domini emansisset, id est extra do-

mum mansisset, unde emansor est miles, qui diu vagatus ad castra redit; *l. 3. §. emansor, l. 4. §. edicta, de re militar.* non est verum, fugitivus enim æstimatur, non ex facto solo emansionis, sed ex affectu animi cujusque, id est ex consilio & proposito fugæ, ut *hic & l. bovem, §. qui ad amicum*, infr. *h. tit.* Plaut. in Trinumm. (4. 3. 20.) *Recipe te ad herum. Non fugitivos est hic homo, commeminit domi*. Fugitivus dicitur, qui conscientia sceleris propter nequitiam & malos mores, & aliquod admissum mortem sibi consciscere voluit, nisi id fecerit impatientia doloris; *d. l. bovem, §. mortis consciscendæ*.

§. *idem Vivianus*.

SI a magistro puer recessit, si servus, qui disciplinæ causa magistro traditus erat, a magistro recessit, & rursus ad matrem pervenit, quæsitum est, an fugitivus esset? Ulpianus ex Viviano respondit, si celandi causa, ne ad dominum reverteretur, ad matrem fugisset, fugitivum esse: sin vero, sic, id est eo animo, ut per matrem faciliorem deprecationem, id est veniam delicti haberet, non esse fugitivum, quia cum quæritur quis sit fugitivus, spectatur animus, id est consilium fugitivum, ex *h. l. in pr. & l. fugitivus, de V. S.*

§. *Cælius*.

SI servum emerim, qui se in Tyberim dejecit, quæsitum est, an esset fugitivus? Ulpianus ex Cælio respondit, si moriendi, id est mortis sibi consciscendæ causa tantum a domino abiisset, non esse fugitivum, sed si prius fugæ consilio a domino discessit, deinde mutato consilio, in Tyberim se dejecit, manere fugitivum, quia ab initio habuit animum fugiendi.

§. *idem ait* (7.)

SI servus fugiens, vicarium suum, id est servum qui erat in peculio, secum abduxit, si vicarius invitus aut imprudens eum secutus est, neque occasionem ad dominum redeundi nactus prætermisit, non videtur fugitivus esse, quia non habuit animum fugæ: sed si aut olim cum fugeret intellexit quid ageretur, aut postea cognovit quid actum esset, & cum posset ad dominum redire noluit, est fugitivus. Idem dicendum de eo, qui plagio abductus esset, quia spectatur consilium fugæ, an ab initio, an ex post facto fuerit.

§. † *idem Cælius ait*.

SI servus cum in fundo esset, ruris sc. colendi causa, exierit de villa, eo animo, ut profugeret, & priusquam e fundo exiret, ab aliquo comprehensus sit, fugitivus videtur: animus enim, id est propositum, fugitivum facit: ut miles, qui volens transfugere ad hostes, apprehensus est, pro transfuga habetur, & capite punitur; *l.* † *3. §. is qui ad hostem, de re militar.*

§. *idem ait* (9.)

SI quis ad fugam gradum id est pedem unum alterumve promovit, vel etiam currere cœpit, si dominum sequentem non potest evadere, id est si non evasit conspectum domini, non est fugitivus: fugitivus non est, qui adhuc est in conspectu domini, nec ejus persecutio est difficilis; *§. apum quoque, inst. de rer. divis.* Gradus est passus gressus; Plaut. in Rudent. (1. 4. 21.)

Consequamur gradu vocem. ubi es?

Idem

Idem in Pœnul. (3. 1. 10.)
Nam isti quidem gradus succretu 'st cribro pollinario,
Nisi cum pedicis condidicistis sic hoc grassari gradu.
Liberos homines per urbem modico magis par est gradu ire;
Idem in Menæch. (3. 3. 30.)
. . . . . . fer pedem, confer gradum.

§. *idem recte.*

FUgitivus est servus, qui a domino profugit, & pro libero se gerit & quamdiu est in fuga, non potest præscribere libertatem adversus dominum, nec vendi potest ab eo, qui eum occultaverit seu susceperit; *l. quod sæpe*, §. *si quis amico*, supr. *de contrah. empt. l. in fuga*, *C. ad l. Fab. de plagiar.* licet libertatis quædam species est fugisse, hoc est dominica potestate in præsenti liberatum esse.

§. *pignori.*

PIgnori datus servus debitorem quidem dominum habet, quia pignus non transfert dominium; *l. pignus*, *C. de pignerat. act.* sed si postquam jus suum exercuit creditor, id est cessante debitore in solvendo, servum proscripserit, & non invento emptore, pignus jure dominii sibi addici proclamaverit, & impetraverit, servus ei se subtraxerit, potest fugitivus videri, quia fugit a domino. Nimirum creditor, quia non invenit emptorem, fit dominus addicto ei pignore jure dominii; *l. 1. & tot. tit. C. de jur. dom. impetr.*

§. *apud Labeonem.*

SI quis servus ob sævitiam domini in asylum, id est ad ædem sacram vel ad statuam, id est ad statuam Cæsaris, confugerit, non est fugitivus, quia non animo fugæ, sed tutelæ & præsidii causa confugit in asylum vel ad statuam Principum: non est fugitivus, qui jure publico utitur, qui id facit, quod publice facere licet, ut *hic & §. ult. inst. de his qui sunt sui vel alien. jur. l. unic. C. de his qui ad stat. confug.* Et si quis eo se conferat, quo solent venire, qui se venales postulant ob sævitiam domini, non est fugitivus, quia non habet animum fugiendi, sed animum mutandi dominum ob causam, non peccat, vel injuriam facit domino, qui jure publico utitur, juris executio non habet injuriam; *l. si duorum*, supr. *de act. empt. l. 1. §.* † *is tamen*, infr. *de lib. exhib. l. injuriarum*, §. 1. *de injur.* Catasta erat locus in foro, in quo servi venum exponebantur; Cyprian. epist. 33. (al. 38.) *Unde martyres fiunt: ad pulpitum post catastam venire.* Erat & locus proprius, in quo prostabant, qui se venales postulabant, qui postulabant se venire ob sævitiam domini. Tamen si ante id est ab initio fugit a domino, & postea se contulit in asylum vel ad statuam Principis, non desinit esse fugitivus, quia fuga cœpta non purgatur accessu ad asylum vel ad statuam Principis, cum delictum non purgetur pœnitentia, ex *h. l.* † §. 1. *& l. qui ea mente*, *de furt.*

† §. iste desideratur. V. si facit §. *pari modo*, & *adde l. 116.* §. 1. *de R. J.*

§. † *item Cælius.*

FUgitivus quoque est is, qui eo se contulit, unde a domino recipi vel abduci non possit, puta ad hostes reip. vel potentiorem, vel inimicum domini. Abducere videtur, qui per vim vel suasionem abducit; *l. item apud Labeonem*, §. *abduxisse* 18. *de injur.* Ducimus volentes, abduximus invitos. Dominus, qui servum petiit in servitutem, & evicit, potest eum manu inje-

cta abducere, nec cogitur litis æstimationem præstare.

§. *erronem*.

ERro, ut definit Labeo, est pusillus fugitivus. Ex diverso fugitivus est magnus erro: sed proprie erro est, qui non quidem fugit a domino, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias, id est inanes, consumptis, serius ad dominum redit: fugitivus & erro non ex solo proposito æstimatur, sed ex aliquo actu.

§. *apud Cælium*.

VEteres quæstus causa solebant domus universas aversione, id est uno pretio, quasi aversis oculis conducere, quas deinde sublocabant per singula cœnacula; *l. si vero*, §. 1. *vers. idem erit*, & *vers. sed si quis*, *de his qui effuder. vel dejecerint l. qui insulam*, *locat. l. si cujus rei*, §. *ult. de usufruct.* Tranquill. in Vitell. cap. 6. *Uxore & liberis*, *quos Romæ relinquebat*, *meritorio cœnaculo abditis*. Act. Apostolor. cap. 28. *Mansit autem Paulus toto biennio in conducto ἐν ἰδίῳ μισθώματι, en chambre locante*. Et domus universæ per cœnacula sublocatæ, ut essent tutæ, una custodia id est uno custode seu æditVo, & una clave claudebantur, ut colligitur ex *hoc loco*, cui lucem adfert Gregor. libr. 2. epist. 17. *Simul & hortum*, *atque hospitia*, *quæ infra eandem domum janua concludit*. Si servus liberti apud patronum habitantis in cœnaculo ædium patroni, ita ut sub una clave tota ejus habitatio, id est habitaculum, esset, fugerit a domino, ea mente, ne ad eum rediret, extra habitationem liberti fuit, & intra ædes patroni tota nocte oblituit, videtur esse fugitivus, quia eo animo fugit a domino, ne ad eum rediret: plane si talem custodiam ea habitatio non habuit, ut sc. esset sub una clave, & uno custode, & in ea libertus habitavit, cui commune & promiscuum plurium cellarum iter est, (Cœnacula singula constabant pluribus cellis, ad quas unum commune iter medium patebat, quod medianum dicitur in *l.* 5. §. *interdum*, *de his qui effuder. vel dejecer.* ut sunt hodie dormitoria in monasteriis.) non videtur fugitivus, quia non videtur fugisse a domo qui est intra habitationem, quæ una custodia, id est uno custode & una clave, continetur.

§. *idem Cælius* (16.)

SI servus in provinciam missus a domino, cum eum mortuum esse, & testamento se manumissum audisset, falso sc. in eodem officio permansisset, tantumque se pro libero gessisset, non est fugitivus: nec enim mentiendo se liberum fugitivus esse cœpit, quia sine consilio fugæ id fecit: fugitivus semper æstimatur ex animo & proposito fugæ, ex *init. h. l. & l. fugitivus*, *de V. S.*

§. *quod ajunt*.

EX edicto ædilium, qui vendit servum, in venditione pronuntiare debet, non modo servum fugitivum & erronem non esse, verum etiam noxa solutum; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* quod sic intelligendum est, non ut hoc debeat pronuntiare, nullam eum noxam commisisse; sed illum noxa solutum esse, id est noxali judicio subjectum non esse, ex *hoc* §. Gell. *libr.* 4. *cap.* 2.

§. *noxas.*

§. *noxas*.

EX edicto ædilium venditor non solum debet præstare servum fugitivum, erronem non esse, verum etiam noxa solutum esse, id est noxali judicio obnoxium non esse. Hæc stipulatio, noxiis solutum esse, pertinet ad noxias privatas, ad delicta privata, qualia sunt furtum, rapina, injuria, damnum injuria datum, ex quibus agitur noxali judicio; *l. hæc stipulatio*, infr. *de V. S. l. 2. de noxal. act.* non ad publica crimina, quæ legibus publicorum judiciorum coercentur; *d. l. hæc stipulatio*, *l.* † *ult.* §. 1. *de evict.* Ex privatis noxiis oritur damnum pecuniarium, id est actio de damno pecuniario. Ex delicto servi dominus non tenetur nisi noxali actione, quia non tenetur præstare litis æstimationem, sed noxæ deditione liberatur, ex *hoc* §. & *l.* 1. supr. *de noxal. act.* † Citatio falsa.

§. *pen.*

QUi vendit servum, in venditione palam edicere debet quid vitii morbive sit; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* debet edicere furtis noxisve solutum esse; §. *quod ajunt*, §. *noxas*, supr. *h. l.* Et si talis sit servus, qui omnino manumitti non possit ex constitutionibus, puta ex constitutione Severi & Antonini, qua vetatur manumitti servus adulterii reus cum domina; *l. his verbis*, §. *interdum*, *de hered. instit. inst. eod.* † *in princ. vers. est tamen*, vel si sub pœna vinculorum distractus sit a domino, (servi pœnæ causa damnabantur ad vincula; *l. incredibile*, *C. de pœn.* vel relegabantur in villam ad opus rusticum; *l. ex facto*, §. † *rerum autem*, *de hered. instit.*) vel si a potestate aliqua, puta a præfecto urbi vel præside, damnati sint ad vincula ob maleficium, vel si exportandi venierint, id est ita ut peregre exportarentur, (interdum ab iratis dominis alienationi servorum lex apponebatur, ut exportarentur in remotiorem provinciam; *l.* 1. & 7. supr. *de serv. exportand. l. ult. C. si serv. export. veneat.*) hæc in venditione prædici debent, alioquin est locus redhibitioni.

§. *ult.*

SI quis in venditione adfirmaverit, aliquid adesse servo nec adest, ac abesse, nec abest, ut si dixerit furem non esse, & fur est, si dixerit artificem esse, & non sit, tenetur redhibitoria, ex *h.* §. *l.* † 1. §. 1. *vers. quod si mancipium*, supr. *h. tit. l. si furtum*, infr. *h. tit.* vel actione ex empto in id quod interest; *l. si ita quis stipulanti*, *de evict.* Aliud est promittere furem non esse, aliud furtis noxave solutum esse: qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito id est animo & affectu loquitur: qui furtis noxave solutum promittit, dicit nemini esse furti obligatum; *l. aliud est promittere*, infr. *de V. S. l. ult. de rer. permut. l. emptor*, *C. de act. empt.*

L. 18.

SI venditor vendendo mancipium, quid de eo falso adfirmaverit, puta si constantem laboriosum affirmaverit, tenetur actione redhibitoria, quæ est ædilitia, vel æstimatoria, id est actione ex empto quanto minoris, quæ est civilis; ut *hic*, & *l. bovem*, §. *aliquando*, infr. *h. tit.* ita vero tenetur, ne id quod affirmavit amare id est acerbo ab eo exigatur, sed cum quodam temperamento, ut si forte constantem affirmaverit, non exacta gravitas & constantia quasi a philosopho desideretur, & si laboriosum affirmaverit, non continuus labor ab eo exigatur, sed hæc omnia ex bono & æquo, modice ab eo

desiderentur: qui in genere vel incerto tenetur, non tenetur ad id quod melius est, sed ex bono & æquo, id est ad mediocre; *l. legato*, *de legat.* 1. si quis stipulanti promiserit tritici Africi boni modios centum, vini campani boni amphoras decem, non tenetur præstare optimum, sed mediocre, quia bono melius inveniri potest; *l. ubi autem*, §. 2. infr. *de V. O.*

§. *venditor*, §. † *æque*.

VEnditor, qui servum vendendo optimum cocum esse dixit, optimum in eo artificio præstare debet: qui vero simpliciter cocum esse dixit, liberatur præstando cocum etiam mediocrem. Æque si quis dixerit peculiatum, id est habentem peculium, sufficit si is vel minimum habeat peculium, ex *h.* §. *t æque*. Nummis indistincte legatis exiguiores debentur; *l. nummis*, *de legat.* 3. venditor non tenetur præstare ea, quæ commendandi causa dicta sunt; *l. ea quæ commendandi*, *de contrah. empt.* *l. quod venditor*, *de dolo*.

L. 19. † & §. 1. 2. & 3.

QUædam sunt, quæ in venditione etsi dicuntur, præstanda tamen non sunt: quædam vero, quæ non dicuntur ut præstentur, & præstanda sunt. Puta ea quæ commendandi causa dicuntur ad laudem servi: ut si quis dixerit servum frugi, probum, dicto audientem, ea præstare non debet, si præstari promissum non fuerit, quia non dicuntur ut præstentur, si palam appareant; *l. quæ commendandi*, supr. *de contrah. empt.* Quædam, quæ non dicuntur ut præstentur, & præstanda sunt, ut si venditor dixerit, servum aleatorem non esse, furem non esse, ad statuam Cæsaris numquam confugisse, ea præstare debet, ex *h. l.* & *d. l. ea quæ commendandi*, ut si dixerit servum litteratum vel artificem esse, id præstare debet, nam hoc ipso, id est propter commendationem litteraturæ vel artificii, pluris vendidit; *d. l. ea quæ commendandi*, *l. quod venditor*, *de dolo*. Si venditor commendandi causa quid dixit, non obligatur, quasi neque dictum, neque promissum esset. Quod si dolo dixerit decipiendi emptoris causa, hoc casu non tenetur actione ex dicto promissove, id est ex stipulatu, sed actione de dolo; *d. l. quod venditor*. Si venditor vendendo quid affirmaverit, dixerit, vel promiserit, tenetur ex dicto & promisso, actione ex stipulatu, ex dicto promissove; *l.* † *quis sit fugitivus*, *in fin.* infr. *h. tit.* Hoc distat dictum a promisso, quod dictum accipitur quod verbo tenus pronunciatum est, nudo sermone, id est nuda promissione finitur seu definitur. Promissum autem potest referri, non modo ad nudam promissionem sive pollicitationem, sed & ad sponsionem id est stipulationem, quæ fit ex verbis spondes? spondeo; *l. pactum*, infr. *de pollicit.* Si quid venditor dixerit promiserit, vel stipulanti spoponderit, tenetur redhibitoria, quæ est ædilitia, vel actione ex stipulatu, quæ est civilis: neque hoc est novum, id est non caret exemplo, nam qui vitiosum vel morbosum pecus vendidit potest conveniri actione ex empto, vel redhibitoria, ut *hic* & *l. ex empto*, §. *redhibitionem*, *l. Julianus*, in pr. *de act. empt.* *l.* † 2. *C. h. tit.*

§. *illud sciendum*.

SI quis vendendo servum, artificem dixerit vel promiserit, non utique perfectum præstare debet, sed sufficit ut præstet mediocrem, & talem quales vulgo artifices dicuntur, ex *h.* §. Homine generaliter legato, heres liberatur non optimum neque pessimum dando; *l. legato*, *l. si heres generaliter*, *de legat.* 1. *l. qui lancem*, *de aur. & arg. legat.* *l. fidejussorem*, *mandat.* si quis sti-

stipulanti promiserit tritici Africi modios centum, non tenetur præstare optimum, sed mediocre, quia bono melius inveniri potest; *l. ubi autem*, §. 2. *de V.O.* Si quis argentum donaverit expresso certo pondere, potest dare argentum in massa, vel in vasis, non tamen pejoribus; *l. si quis argentum*, *in pr. C. de donat.*

§. *deinde*.

SI quis servum fugitivum, vel pecus vitiosum, vel morbosum vendiderit, tenetur actione redhibitoria, vel quanti minoris. Utraque hæc actio datur emptori, omnibusque ad quos ea res pertinet, id est heredi vel aliis successoribus, qui in jus universum succedunt, puta bonorum possessori, vel fideicommissario. Æditiliæ actiones dantur heredi & in heredem; *l. si tamen*, §. *ædilitiæ*, infr. *h. tit.* His verbis, *omnibusque ad quos ea res pertinet*, intelliguntur heres, vel bonorum possessor, & quilibet successor, qui in jus universum succedit; *l. quid ergo*, §. *ult. de contrar. tut. & util. act.* *l. cum heres*, infr. *de diversf. & temp. præscript.* *l. sciendum*, §. *ult. de V. S.* Redhibitoria actio datur emptori, emptor est qui pretio emit. Emptoris & venditoris loco habendus est qui permutavit, ex *h.* §. permutatio est similis venditioni; *l.* 2. *C. de rer. permut.* Æditiliæ actiones dantur heredi & in heredem, ita ut in his quæratur & de facto heredum emptoris, si culpa heredum servus deterior factus sit; *d. l. si tamen*, §. *ædilitiæ*.

§. *ult.*

ÆDilitiæ actiones sunt temporales: actio redhibitoria finitur sex mensibus utilibus: actio quanti minoris anno utili: tempus redhibitionis currit ex die venditionis, vel ex eo die quo dictum promissumve quid est, ex *h.* §. *l. cum sex*, infr. *h. tit.* *l. divortio*, §. *sed nec redhibitoriæ*, supr. *de negot. gest.* Actio redhibitoria datur intra sex menses utiles, id est intra sex menses, quibus judicio experiundi potestas fuit. Tempus redhibitionis currit a die venditionis, vel saltem a die notitiæ, quo scivit vitium rei venditæ, vel scire potuit vitium apparens. Tempus sex mensium currit emptori, qui scivit vel scire potuit: tempus currit sæpius ignoranti; *d. l. cum sex*, *l. quinquaginta*, *C. de excusat. tutor.* Actionis redhibitoriæ tempus desumptum est ex Platone *de legibus lib.* 11.

L. 20.

TEmpus redhibitionis currit ex die venditionis, vel ex eo die quo quid dictum promissumve est; §. *ult.* *l. prox.* supr. post venditionem scilicet vel ante venditionem, qua dictum promissumve est, nuda promissione scilicet, deinde post aliquot dies eo nomine interposita fuerit stipulatio, ob vitium morbumve redhibitum, id est ex stipulatione secuta venditione, statim atque venit id mancipium, eo nomine agi potest, ex *h. l.*

L. 21.

EX edicto ædilium si servus fugitivus, vel pecus morbosum venierit, ex venditione nascitur actio redhibitoria, id est resolutoria venditionis. Redhibere est facere, ut rursus rem habeat venditor, quam habuerat, nempe cum quod traditum est redditur. Idcirco redhibitio dicta est, quasi redditio, ex *init.* *h. l.* quia redhibita omnia retro aguntur; *l. quia redhibito*, *de alien. judic. mut. cauf. fact.* & dominium rei redhibitæ ad venditorem revertitur; *l. voluntate*, §. *ult. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* per redhibitionem intenditur, ut res inempta fiat; *l. ædiles* 38. *in pr.* infr. *h. tit.* *l. si prædium*, *C. h. tit.*

§. *cum redditur* .

SI servus fugitivus vel pecus vitiosum morbosumve venierit, redhibitio datur emptori: cum vero ab emptore mancipium redditur venditori, emptor venditori cavere debet de dolo datis fidejussoribus, ne forte medio tempore servus pignori datus sit ab emptore, aut jussu ejus damnum sive furtum cui datum sit. Emptor cum redhibet servum, non tenetur promittere seu cavere, furtis noxisve solutum esse, nisi de furto suo, puta si cujus jussu furtum noxamve fecerit, vel ejus jussu in quem alienavit; *l. cum mihi* † *redhibeas*, infr. *h. tit.* ut maritus in reddenda dote de dolo malo cavere debet; *l. si filiof.* §. 1. *solut. matrimon.* sic possessor servi alieni conventus actione in rem, & damnatus restituere, in tradendo, id est restituendo servo, debet cavere de dolo; *l. si post acceptum*, *de rei vindic.* quia periculum est, ne pendente lite eum pigneraverit vel manumiserit.

§. † *idem Pomponius*.

EMptor, qui egit redhibitoria & vicit, interdum debet simpliciter cavere de dolo in præteritum & in futurum: in præteritum, ne forte interim servum pigneraverit, aut jussu ejus damnum, injuriam, vel furtum fecerit: in futurum, puta si ejus servi nomine, qui redhibetur, emptor procuratorve ejus judicium acceperit, id est litem contestatus sit, vel quod eum eo ageretur ex contractu servi actione de peculio, vel quod jussu, vel de in rem verso, vel quod ipse ejus nomine ageret, debet cavere si quid sine dolo malo, id est citra collusionem emptor condemnatus præstiterit, his rebus recte præstari, vel si quid ex eo quod egerit ad eum pervenerit, dolove malo, vel culpa ejus factum sit quominus perveniret, iisdem diebus reddi, ex *h.* §. & *l. aliud est* 71. §. *hæc verba*, *de V. S. l. is a quo*, *de rei vindic.*

§. † *ult.*

SI servus fugitivus venierit redhibitoria actio datur emptori; *l.* 1. §. *ædiles ajunt*, supr. *h. tit.* si servus venditus est in fuga, id est perseverat in fuga sine culpa emptoris, finge emptorem omne diligentiam & curam adhibuisse, ut eum persequeretur, & a fuga revocaret, & nihilominus condemnatus venditor, id est condemnatus est actione redhibitoria ad pretium reddendum, tum eum cavere oportet, ut emptor hominem persequatur, & in suam potestatem redactum venditori reddat. Neque obstat *l. ult. C. h. tit.* ex qua mancipio vendito & tradito, & pretio soluto, emptori datur actio redhibitoria, ut pretium recipiat, si illud quod dixerit fugitivum poterit exhibere: emptor enim, qui agit redhibitoria, non compellitur exhibere fugitivum, ad hoc ut pretium recipiat: sed si queratur servum fugitivum veniisse, & actione redhibitoria pretium sibi reddi postulet, tenetur probare fugitivum, ut interpretatur 2. *gloss. hic.*

L. 22.

ITem si homo est in fuga, emptor debet cavere, neque per se, neque per heredem futurum quominus eum hominem venditor habeat.

L. 23.

SI emptor agat redhibitoria ob vitium morbumve, aut fugam mancipii, & redhi-

redhibitio fiat, si mancipium deterius ab emptore factum sit, sive corpore sive animo, puta si stupratum sit, aut sævitia emptoris fugitivum esse cœperit, emptor id debet præstare venditori arbitrio judicis, quanto deterius factum sit: quod si sine judice, id est consensu utriusque emptoris & venditoris homo redhibitus sit, reliqua autem quæ diximus, id est deteriorationes, nolit emptor reddere, quæ reliquorum appellatione continentur, quia consequenter veniunt in actione redhibitoria, (ut reliqua vel cetera venditionis dicuntur, quæ per consequentias veniunt in actione ex empto; *l.* 5. *de act. empt. l. magis*, §. *eadem ratione*, *de rebus eor. qui sub tutel. vel cur. l. si duo*, §. *si quis juraverit*, *de jurejur.*) venditori sufficit actio empti venditi, ex † *init. h. l.* in actione redhibitoria duo continentur, unum, ut emptor teneatur servum venditori redhibere, cum reliquis, id est deteriorationibus medio tempore factis, ex † *init. h. l.* alterum, ut venditori emptor rem restituat cum omnibus accessionibus, puta fructibus vel fœtibus; *l. ædiles* 25. §. † *item sciendum*, infr. *h. tit. l. si servus communis*, §. *idem dicendum*, infr. *de furt.*

§. *jubent ædiles*.

Redhibitio est resolutio venditionis, redhiberi res dicitur cum resolvitur emptio; Plaut. in Mostellar. (3. 2. 112.)

. . . . . Si male emptæ
Forent, vobis istas redhibere haud liceret.

Idem in Mercator. (2. 3. 84.)

Dixit se redhibere, si non placeat.

Per redhibitoriam actionem emptio venditio resolvitur utrinque ex edicto ædilium: per hanc actionem emptor tenetur rem restituere venditori cum omnibus accessionibus, puta cum fructibus medio tempore perceptis, vel mercedibus operarum servorum, & emptor debet recipere quod ipse præstitit, id est pretium, ita ut utrinque resoluta venditione, nihil amplius consequatur uterque emptor & venditor, quam haberet si venditio facta non esset, ex *hoc* §. & §. *ult.* infr. *h. l. l. bovem*, §. *si quis servum*, infr. *h. tit.* & hoc est quod dicitur in §. *Julianus*, infr. *h. l.* judicium redhibitoriæ actionis utrumque, id est venditorem & emptorem, quodammodo in integrum restituere debere. Eodem pertinet quod scriptum est in *l. facta*, infr. *h. tit.* facta redhibitione, omnia in integrum restitui, perinde ac si neque emptio, neque venditio intercessisset, & quod dicitur in *l. quia* † *redhibito*, *de alien. judic. mut. caus.* redhibito homine omnia retro agi, & in *l. inficiando*, §. *cum servus*, infr. *de furt.* si servus emptus redhibeatur, inemptus fieri dicitur. Redhibitio quoque continetur empti judicio, id est peti potest non solum per actionem ædilitiam, quæ est redhibitoria, sed etiam actione empti, quæ est civilis; *l. ex empto*, §. *redhibitionem*, *de act. empt.* quia actio empti est bonæ fidei, & in ea veniunt omnia quæ spectant ad contractum, non solum ut impleatur contractus, sed etiam ut resolvatur, si ex alterutra parte non impleatur quod dictum promissumve est.

§. *excipitur etiam*.

Ex edicto ædilium venditor cum servum vendit, in venditione palam edicere debet, si mancipium quod veniit capitalem fraudem admiserit; *l.* 1. §. † 1. *verf. item si quod mancipium*, *l.* † *quis sit*, §. *quod ajunt ædiles*, & *seq.* supr. *h. tit.* Et hoc est quod dicitur in *h.* §. excipi & illum, qui capitalem fraudem admisit, id est in edicto ædilium excipi servum, qui capitalem fraudem admisit ne vendatur, vel saltem in venditione pronuntietur, an capitalem fraudem admiserit. Capitalis fraus est capitale delictum, propter quod quis capite

puniendus sit; Virgil. 6. Æneid. (609.) *Et fraus innexa clienti*; quod sumptum est ex 12. tab. *Patronus si clienti fraudem fecerit sacer esto*. Fraus est noxa ipsa, & quasi pœnæ præparatio; *l. aliud fraus*, infr. *de V. S.* quia fraudem id est dolum & culpam sequitur plerumque pœna: unde veteres fraudem pro pœna ponere solebant, ut scriptum est *hic*, quia pœna est comes fraudis seu delicti. Capitalem fraudem admisisse dicitur, qui peccavit dolo malo & per nequitiam, quia delictum non committitur sine dolo, unde fraus pro ipso delicto accipitur. Ceterum si quis per errorem vel casu deliquerit, cessat edictum, id est non videtur capitalem fraudem admisisse, quæ locum facit edicto ædilium, id est redhibitioni ædilitiæ: unde Pomponius ait, neque impuberem neque furiosum videri capitalem fraudem admisisse. Impubes non est capax doli, nisi sit proximus pubertati; *l. impunitas*, *C. de pœn.* Et furiosus non est puniendus, quia satis furore ipso punitur; *l. divus*, *de offic. præsid. l. ult. de administr. tutor.*

§. *excipitur & ille*.

IN edicto ædilium excipitur & servus, qui mortis sibi consciscendæ causa quid fecit, id est ex edicto ædilium, qui vendit mancipium, in venditione palam edicere debet, quid vitii morbive sit, an sit fugitivus, an capitalem fraudem admiserit, an mortis sibi consciscendæ causa quid fecerit. Malus servus habendus est, qui mortis sibi consciscendæ causa quid fecit, puta qui laqueum torsit ut se necaret, venenum pro medicamento hausit, vel ex alto præcipitem se misit, aliudve quid fecit, quo mors perveniret, quia nihil non est ausurus in alium, qui adversus se hæc ausus esset, & qui sibi non parcit, alii non est parciturus; *l. ult.* §. *6. de bon. eor. qui mort. sibi conscriv.*

§. *si servus*.

SI servus vel filiusf. vendidit servum fugitivum vel furacem, ex contractu filiif. vel servi in patrem vel dominum de peculio, id est quatenus est in peculio, datur ædilitia actio, id est redhibitoria, vel quanti minoris, quamvis enim hæ actiones ædilitiæ pœnales videantur, quia modo dantur in simplum, modo in duplum; *l. redhibitoria*, infr. *h. tit.* tamen quoniam veniunt ex contractu non ex delicto, eorum quoque nomine, qui in aliena potestate sunt, competunt, *ex h.* §. *& l. si servus mancipium*, infr. *h tit.* Dicuntur hæ actiones quodammodo pœnales, non quod sui natura sint pœnales, cum veniant ex contractu, & non nisi meram rei persecutionem contineant, sed quoniam dantur in duplum in pœnam contumaciæ, si arbitrio judicis res non restituatur; *d. l. redhibitoria*.

§. † *hæ actiones*.

ACtiones ædilitiæ id est redhibitoria, & quanti minoris, etiam adversus omnes heredes competunt, *ex h.* §. id est adversus heredes vel bonorum possessores, & quemlibet successorem; *l. sciendum*, §. *deinde*, supr. *h. tit.* ædilitiæ actiones heredi & in heredem competunt; *l. si tamen*, §. *ædilitiæ*, infr. *h. tit.* quia hæ actiones veniunt ex contractu; §. *pen.* supr. *h. l.* omnes actiones, quæ ex contractu descendunt, dantur heredi, & in heredem; *l. ult. & tot. tit. C. de hered. act.*

§. *etsi bona fide*.

SI filiusf. vel servus mancipium vendiderit ex contractu filiif. vel servi datur ædilitia actio id est redhibitoria de peculio in patrem vel dominum; §. *si ser-*

si servus, supr. *h. l.* quod si liber homo, vel servus alienus, qui bona fide nobis servit, mancipium vendiderit, etiam ejus nomine datur actio redhibitoria in dominum putativum, ex *h.* §. quia non modo ex contractu proprii servi, verum etiam ex contractu liberi hominis vel servi alieni, qui bona fide nobis servit, obligamur de peculio; *l.* 1. *in fin.* & 2. *de peculio*.

§. *Julianus*, † §. *quare*.

REdhibitio est resolutio emptionis venditionis utrinque; §. *jubent ædiles*, supr. *h. l.* Et hoc est quod dicitur in *h.* §. † *Julianus* judicium redhibitoriæ actionis utrumque, id est venditorem & emptorem, quodammodo in integrum restituere: exempli causa, si servus, qui redhibetur, emptori furtum fecerit vel alii cuilibet, & ob furtum aliquid emptor præstiterit, non aliter hominem venditori restituere tenetur, quam si indemnis præstetur: quod si nolit venditor hominem recipere, non est cogendus emptori quidquam præstare, quam pretium, quia emptor sibi imputare debet, qui cum posset noxæ deditione se liberare, maluit litis æstimationem præstare, *ex h.* §. † *quare*, & *l. illud sciendum*, §. *ult.* infr. *h. tit.* In hoc judicio restitutio fit utrinque, emptor venditori servum restituere debet cum omnibus accessionibus, ut pretium recipiat; *l. ædiles* 25., §. *ult.* infr. *h. tit. l. si servus communis*, §. 1. & 2. infra, *de furt.* Si servus emptori furtum fecerit, venditor cogendus est non tantum pretium servi emptori restituere, sed etiam æstimationem rerum furto ablatarum, nisi paratus sit servum noxæ dedere; *l. quæro*, infr. *h. tit. l. divortio*, §. *sed nec redhibitoriæ*, *de negot. gest.* si servus, qui redhibetur, emptori furtum fecerit, emptori non datur furti actio, quia servus, qui redhibetur, non est in ea causa, ut perinde habeatur, atque si numquam emptoris fuisset, sed in actione redhibitoria ratio haberi debet furti, quod servus fecit, cum redhiberi cœpit; *l. servi*, §. *cum autem*, infr. *de furt.*

§. *ult.*

IN judicio redhibitionis, resoluta venditione, emptor tenetur restituere servum, qui redhibetur, cum omnibus accessionibus, puta cum fructibus perceptis, vel mercedibus perceptis ex conductione operarum servi; † §. *jubent ædiles*; supr. *h. l.* cum fructibus quos percepit, vel percipere potuit, & culpa sua non percepit, vel si quid a venditore fuerit consecutus, quod tardius ei hominem restituit, id est tradidit, item si legatum vel hereditas servo obvenerit. Nec refert potuerit hæc consequi venditor an non potuerit, finge talem esse, qui capere aliquid ex testamento non potuerit, propter incapacitatem, puta cœlibem, vel orbum, ut spectatur, cujus contemplatione servus heres institutus sit, vel ei legatum sit, puta venditoris vel servi, quia etsi venditio remansisset, nihil hæc res, id est institutio vel legatum, emptori prodesset. Et e contrario si servus institutus esset contemplatione venditoris, emptor non debet restituere venditori, si nollet servum redhibere, ex *h.* §. & *l. Julianus*, §. *si quid servo*, *de act. empt.* ex qua eadem præstantur in actione empti, quæ in redhibitoria. Extra hunc casum, cum quæritur, an quid alieni ex testamento vel donatione adquisitum sit? spectatur cujus contemplatione relictum sit; *l. sed si plures*, §. *in adrogato*, infr. *de vulg. & pupill.*

L. 24.

CUm servus redhibetur actione redhibitoria, quicquid extra rem emptoris, id est aliunde quam ex re emptoris, per eum servum adquisitum est, id

reddi oportet, ex *h. l.* quod si quid accessit ex re emptoris, puta peculium; id remanet apud emptorem; *l. quod si nolit*, §. *si peculium*, *infr. h. tit.*

L. 25. † *junct.* §. 1. & 2.

EX edicto ædilium si agatur redhibitoria actione, si post venditionem & traditionem servus deterior factus culpa emptoris, vel familiæ ejus, vel procuratoris, emptor præstare debet omne damnum. Familiæ appellatione in hoc edicto continentur omnes servi, qui in servitio sunt, vel etiam liberi homines, qui bona fide serviunt, vel servi alieni, ex *init. h. l.* † & §. 1. & 2. *l. detestatio*, §. *familia*, *l. pronuntiatio*, §. † *servitutum*, *de V. S.* ut in edicto de furtis, & interdicto unde vi, familiæ appellatione continentur omnes servi, qui in unius potestate sunt; *d. l. pronuntiatio*, §. † *servitutum*, *l.* 1. §. *familiæ*, *de vi & vi armat.* Dominus præstat culpam suorum, qui in ejus potestate sunt. Emptor præstat quod culpa ejus vel familiæ deterius factum est: idem in fructuario; *l. sed cum fructuarius*, *de usufruct.*

§. *procuratoris*, † §. *Pedius ait*, §. *quid ergo*.

EX edicto ædilitio, si emptor servum emptum deteriorem fecerit, tenetur redhibitoria de eo quod deterius factum est. Emptori imputatur damnum contingens ex facto procuratoris vel familiæ, quod non fuit laturus, si non veniisset: quod autem damnum passurus erat, etiam si non veniisset, non imputatur emptori, sed ei conceditur, ut liberetur noxæ deditione, & ex facto procuratoris ita obligatur, ut liberetur cedendo actionibus suis, ut *hic* & *l. quod*, *si nolit*, §. *quod in procuratore*, infr. *h. tit.* Quod si culpa non dolo emptoris servus deterior factus sit, æque emptor præstat damnum actione redhibitoria, ex *h.* §. † *quid ergo*.

§. *hoc autem*, † §. *sed notandum*.

EMptor præstat damnum, si servus facto ejus deterior factus sit: hoc autem quod deterior servus factus sit, non solum spectat ad corpus, sed etiam ad animi vitia refertur: puta si servus apud emptorem forte factus sit aleator, vinosus, vel erro, imitatione id est malo exemplo conservorum, id est aliorum servorum emptoris: sed ex his causis emptor non liberatur noxæ deditione, quia non præstat factum servorum vel procuratoris, sed suum, ut supplet *glossa*. Dominus obligatur in solidum, nec liberatur deditione noxæ, dominus obligatur in solidum quasi ex proprio facto, licet servus deterior factus imitatione & quasi contagio servorum emptoris, quia culpa non caret, qui hoc potuit impedire.

§. *item sciendum*

SI agatur redhibitoria ob vitium rei venditæ, puta ob vitium servi venditi, & emptor servum deteriorem fecerit, emptor in actione redhibitoria damnum præstare debet, si servus deterior factus ante litem contestatam, id est in actione redhibitoria venit præstanda deterioratio facta per emptorem ante litem contestatam. Ceterum si servus deterior factus sit post judicium acceptum, id est post litem contestatam, hoc non venit in judicio redhibitorio, non præstatur actione redhibitoria, sed præstatur officio judicis: ea omnia, quæ contingunt post litem contestatam, in judicio versantur, id est non petuntur vi & potestate actionis, sed officio judicis, ut *hic*, & *l.* 3. §. *pen. de alien. judic. mut. caus.* ut fructus percepti vel deteriorationes & cetera, quæ accesserunt, lite enim

enim contestata, judex datus incipit esse judex: judicium incipit a litis contestatione; *l. is qui se obtulit*, supr. *de rei vindic. l. amplius*, *rem rat. hab. l.* 1. *C. de judic. l.* 1. *C. de lit. contestat.* post judicium acceptum tota causa redhibitionis in judicio versatur, per litis contestationem res tota in judicium deducitur, & omnia, quæ accidunt post litem contestatam, pertinent ad officium judicis: ea autem, quæ ante litem contestatam contingunt, non valde pertinent ad judicem, nisi fuerint ei nominatim injuncta, id est nisi nominatim de his actum sit in libello conventionis, ut *hic & l. item si servi*, §. 1. *l. quod si nolit*, §. *sed hoc dicimus*, infr. *h. tit. l. partum*, *de usur. l. si reus*, *de procur.* Opponitur *l.* † *non potest*, *de judic.* quæ ait, non videri in judicium venisse, id quod post judicium acceptum accidit, ideoque alia interpellatione opus esse: sed hæc lex accipienda est de his, quæ post litem contestatam extrinsecus accedunt, non ex re ipsa; qualia sunt fructus & partus ancillæ, quæ post litem contestatam accedunt ex re ipsa: ut fructus & partus & aliæ accessiones, non veniunt in actionem, non præstantur vi actionis, cui judex addictus est ab initio, sed præstantur officio judicis.

§. *ult.*

SI agatur actione redhibitoria, prius est ut emptor præstet servum, & quanti deterior factus est, & deinde pretium consequatur, ex *h.* §. Emptor non potest agere redhibitoria ut pretium consequatur, priusquam res redhibita sit. In actione redhibitoria duo versantur; unum, ut emptor servum redhibeat, ob vitium morbumve; alterum, ut pretium recipiat, ex *h.* §. ut cum agitur actione ex empto, ut res tradatur, prius emptor venditori pretium offerre debet; *l. Julianus*, §. *offerri*, *de act. empt. l. venditor*, §. *ult. comm. præd.* Cujac. 23. *obs.* 15.

L. 26.

SI emptor vicerit in judicio redhibitorio, emptor jubetur servum venditori redhibere priusquam pretium recipiat; §. *ult. l. prox.* supr. si venditor forte non sit solvendo, & pretium emptori solutum non sit, emptor tenetur cavere de restituendo mancipio, si pecunia sibi soluta sit, quia iniquum esset emptorem compelli corpus dimittere, & mitti id est redigi ad actionem judicati, quæ forte inanis erit propter inopiam venditoris, ex *h. l.* Alias condemnatus pecuniam solvere, non liberatur, si paratus sit dare fidejussores, ne obligationes ex obligationibus nascantur; *l.* 4. §. *ait prætor*, *de re judic.*

L. 27.

SI agatur redhibitoria, emptor, re prius redhibita, pretium quod dedit recipere debet, vel si quid dedit accessionis nomine. Interdum in venditione pretio accedunt alia quæ sunt vice pretii, ut fundus, vestis, jumentum. Dari autem accipitur, non id solum quod numeratur venditori, puta pretium & usura, sed & si quid emptionis causa erogatum sit, puta quod emptionis causa datum est uxori venditoris, parariis, vel proxenetis seu intercessoribus, vel quod datum est pro nundinis seu epulis; *l. cum societas*, supr. *pro soc. pour le vin du marché*, vel quod datum est fisco, puta vectigal rerum venalium; *l.* 17. §. 1. *de V. S.* Hoc autem ita demum deducitur in redhibitione mancipii, si ex voluntate venditoris datum est, quia hoc est pars pretii: ceterum si quid sua sponte, id est citra voluntatem venditoris, datum, non imputatur venditori, nec venit in redhibitoria actione, neque enim potest emptor repetere a venditore quod suo arbitrio dedit: qui ultro dedit uxori, vel amicis venditoris, sibi im-

putare debet, eum cui dedit habet beneficii debitorem; *l. si pignore*, §. 1. *de furt.* Quod si quid vectigalis nomine datum est, quod emptorem forte sequeretur, ut onus rei; *l. hactenus*, *al. l.* 7. §. 2., *de usufruct. l. Imperatores*, *de publican.* vel vectigal, quod emptionis nomine fisco infertur, ut centesima vel ducentesima rerum venalium; de qua Tacit. 1. 2. & 13. *annal.* & Cujac. † 6. *obs.* 28. hoc quoque restituendum: in hoc judicio indemnis emptor discedere debet: judicium redhibitorium est restitutorium utrinque, emptor rem restituit, unaque pretium & usuras & alias accessiones recipit; *l. bovem* §. † *si quis servum*, infr. *h. tit. l. quia redhibito*, *de alien. judic. mutand. caus.*

L. 28.

EX edicto ædilium venditor emptori cavere debet, id est promittere, servum furem, fugitivum, erronem, noxave solutum, vitiosum aut morbosum non esse; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit. l. emptor*, *C. de act. empt.* jumentorum quoque venditor emptori cavere debet ea *sana* præstari, & esse, *bibere*, ut oportet; *l. ex empto*, §. † *animalium*, supr. *eod. tit.* Et si non caveat, adversus eum datur actio redhibitoria intra duos menses, vel actio ex empto in id quod emptoris interest intra sex menses, ex *h.* † *l.* Ob vitium morbumve redhibitoria datur intra sex menses; *l. sciendum*, §. *ult.* supr. *h. tit.* ob cautionem non præstitam redhibitoria datur intra duos menses, vel actio ex empto in id quod emptoris interest intra sex menses, ut *hic*, & *l. ædiles* 38. *in pr.* infr. *h. tit.* Et si venditor, qui vendit mancipia vel jumenta, caverit ea sana & non vitiosa esse, & adversus dictum promissumve sit, emptori datur actio adversus dictum promissumve, ut res redhibeatur; *l. ædiles* 38. §. *non tantum*, *l. si hominem*, *l. Labeo*, §. 1. infr. *h. tit. l. quod venditor*, supr. *de dolo*.

L. 29.

SI agatur actione redhibitoria, emptor venditori servum & accessiones redhibere debet priusquam pretium consequatur, vel saltem cavere debet de mancipio restituendo; *l. prox.* & *prac.* supr. *h. tit.* Quod si emptor hæc non præstet, venditor non tenetur pretium redhibere: quod si venditor emptori non reddat pretium & usuras, condemnatur hæc præstare emptori, ex *init. h. l.*

§. *item emptori*.

SI agatur actione redhibitoria, & emptor pretium solverit, debet id recipere cum usuris: quod si pretium non solverit, sed eo nomine obligatus sit, sive ipsi venditori, vel alii jussu venditoris novatione facta, emptor actione redhibitoria consequitur, ut liberetur, ex *h.* §.

§. *condemnatio*.

IN actione redhibitoria emptor debet recipere pretium, & accessiones, id est quod datum est uxori, & proxenetis, & usuras pretii, quia actio redhibitoria datur in id quod emptoris interest, maxime cum fructus quoque emptor restituat. Actio enim redhibitoria est resolutoria venditionis utrinque; *l. cum autem*, §. *Julianus*, supr. *hoc tit.*

§. *ult.*

SI agatur actione redhibitoria ob vitium morbumve mancipii, emptor tenetur servum & accessiones redhibere, ita ut pretium cum usuris ei restitua-

tuatur. Hæc veniunt in actione redhibitoria, & præstantur actione redhibitoria: quod si præter pretium & usuras petantur damna, vel impendia facta in servo, puta si quid damni sensit ex noxa & delicto servi, si pœnam delicti pro eo præstitit ne noxæ dederet, vel quid impendit pro curatione servi, hæc non veniunt in actione redhibitoria, sed præstantur officio judicis, ita ut venditor non condemnetur eorum nomine, sed non cogatur aliter hominem restituere, quam si indemnis præstetur, ut *hic & l. cum autem*, §. † *quare*, supr. *h. tit.* In redhibitione mancipii, veniunt impensæ in valetudinem servi factæ, vel servi fugitivi causa, nam impensæ cibariorum naturali ratione ad eum pertinent, qui usus est operis servi; *l. in rebus*, §. *possunt*, supr. *commodat.*

L. 30.

SI servi redhibendi nomine, id est qui modo redhibetur, nam ante ex ejus contractu vel delicto cœpta erat actio, emptor judicium acceperit, vel ipse ejus nomine dictaverit, (Judicium dictat actor, judicium accipit reus vel defensor; *l. non distinguemus*, §. † 9. *vers. sed hoc tale*, *de recept. qui arbitr. l. si servus † depositus*, *in fin. de noxal. act.* judicium dictat actor, quia imponit & dictat legem judicio.) ex utraque parte, id est emptoris & venditoris, cavendum est, id est emptor debet cavere de mancipio restituendo, si pretium sibi solutum sit, venditor debet cavere de pretio restituendo, cum usuris; *l. ædiles*, §. † *vero*, *& seqq.* supr. *h. tit.* Emptor, inquam, cavere debet de dolo, id est si quod sine dolo malo condemnatus sit, vel si quid ex eo quod egerit, ad eum pervenerit, dolove malo ejus factum sit quominus perveniret, id redditurum: si quas impensas necessario pro curando servo post litem contestatam emptor fecerit, imputabit venditori, id est impensæ necessariæ factæ post litem contestatam pro curatione servi, non veniunt in actione redhibitoria, non petuntur jure actionis, sed veniunt præstandæ officio judicis. Præcedentes impensas nominatim comprehendendas Pedius ait, id est impensæ in valetudinem servi ante litem contestatam factæ, non præstantur, nisi nominatim petantur libello conventionis, non præstantur officio judicis, ut *hic*, *& l. ædiles* §. *item sciendum*, supr. *h. tit.* sed cibaria servo data, sive ante sive post litem contestatam, non imputantur venditori, nam nec ab ipso repetuntur operæ vel æstimatio operarum: cibaria data servo, naturali ratione pertinent ad eum, qui usus est ministerio & operis servi, ut *hic & l. in rebus*, §. *possunt*, supr. *commodat.* cibaria compensantur cum operis; *l. si id quod*, §. † 1. *de don. int. vir. & uxor.*

† §. iste desideratur. *V. l. 21. §. 2. eod. tit.*

L. 31.

IN actione redhibitoria duo versantur, unum, ut emptor venditori rem redhibeat, alterum, ut emptor pretium recipiat; *l. ædiles*, *in fin.* supr. *h. tit.* Quod si venditor nolit rem venditam recipere, non in majorem summam, quam in pretium rei, & ea quæ pretium sequuntur, id est quod datum est uxori, & proxenetis condemnatur. Emptori non datur actio redhibitoria ob damnum, quod propter servum passus est, puta ex noxa & furto servi, sed solum corporis, id est mancipii, retentio.

§. *si venditor*.

VEnditor promittere solet, servum venditum furem, erronem, fugitivum non esse; *l. 1. §. ajunt*, *ædiles*, supr. *h. tit. l. Julianus*, §. 1. *de act. empt. l. si a substituto*, §. *heres*, *de legat.* 1. *l. emptor*, *C. de act. empt.* Et si ven-

ditor pronuntiaverit, id est in venditione palam edixerit, servum furem non esse, tenetur actione ex empto ex dicto promissove, ut *hic & l. si furtum*, infr. *h. tit.* si servus furtum fecerit, etiam si ignorans furem esse vendiderit, quia sibi imputare debet, quod temere asseveraverit furem non esse; *d. l. Julianus*, §. 3. Venditor tenetur præstare servum furem non esse, non tantum qui extraneo, sed & eum qui domino suo furtum fecerit. Plerumque servi furaces; *d. l. Julianus.* Virgil. eclog. 3. (15.) *Quid domini faciant audent cum talia fervi?* id est fures, ut interpretatur Servius. Plautus in Aulularia (2. 4. 46.)

. . . . *Tun' trium litterarum homo*
Me vituperas?

servum trium literarum hominem, id est furem, appellat.

§. † *si ancilla*, §. *sed & si forte*, §. *si peculium*.

SI ancilla venierit, & ob vitium morbumve redhibeatur, & post venditionem pepererit apud emptorem, emptor tenetur redhibere ancillam, & quod ex ea natum erit post venditionem, quia in actione redhibitoria, emptor tenetur reddere rem & accessiones, puta partus ancillæ, fœtus pecoris; *l. cum autem*, §. *ult. l. ædiles*, §. *ult.* supr. *h. tit.* Sed & si ancilla venierit, cujus ususfructus alienus erat, & post venditionem forte ususfructus proprietati adcreverit, indubitate ususfructus quoque restituetur, quia consolidatione ususfructus extinctus est, & consolidatus proprietati. Et ancilla, quæ redhibetur, si peculium quæsiit apud emptorem, si quidem ex re emptoris, apud ipsum relinquitur: si aliunde crevit, puta ex parsimonia, vel ex donis extraneorum, venditori restituendum. Quicquid ex re emptoris per servum quæsitum est, relinquitur apud emptorem re redhibita: quidquid ex non re emptoris, venditori restituendum cum re redhibita; *l. & generaliter*, supr. *h. tit. l. nisi ex re, de hered. petit.*

§. *si plures*.

SI plures sint heredes emptoris, & redhibitoria actione agere velint, ob vitium morbumve servi venditi, omnes ad redhibendum consentire debent, & constituere unum eundemque procuratorem, ne forte venditor injuriam patiatur, dum alius vult agere redhibitoria, & hominem pro parte sua redhibere, alius vult agere actione quanti minoris, & offert partem pretii, ex *hoc* §. Et si omnes heredes consentiant in redhibitionem, unum procuratorem constituere debent, qui eorum nomine agat redhibitoria actione, ne venditor in plures adversarios distringatur rei redhibendæ nomine, qui cum uno contraxit, ut *hic & l. licet*, §. *si plures*, *de procur. l.* † *jam tamen*, §. *si tamen plures*, *judic. solv. l. ne in plures*, *de* † *exercitor. act. l. si familia*, *famil. erc. l. hujusmodi*, §. *cum pater*, *de legat.* 1.

§. *idem ait*.

EMptori re redhibita datur actio redhibitoria, ut pretium & accessiones, id est usuras, recipiat; *l. cum autem*, §. *ult. l. ædiles*, §. *ult.* † supr. *h. tit.* Si plures sint heredes, homine mortuo, post litem contestatam sc. vel etiam redhibito, singuli heredes emptoris possunt agere redhibitoria actione, ut pretium & accessiones pro partibus hereditariis recipiant, ex *h.* §. qui est velut commentarius *l. ædiles*, §. *ult.* supr. *h. tit.* sed & si plures sint heredes emptoris, non solum rem, id est servum venditum, sed & accessiones, puta fructus & deteriorationes, pro partibus præstare debent, nisi talis res sit, quæ di-

divisionem non recipit, ut partus ancillæ, ex *h.* §.

§. *Marcellus.*

SI servus communis duorum servum emerit, & sit in causa redhibitionis, id est eo nomine agatur actione redhibitoria, unus ex dominis pro parte sua servum redhibere non potest, non magis quam si plures sint heredes emptoris, nec omnes ad redhibitionem consentiant. Non potest unus ex dominis agere redhibitoria pro parte, ut pro parte servus redhibeatur, alter non potest agere actione quanti minoris, ut consequatur pro parte quanto minoris esset empturus.

§. *idem Marcellus.*

SI servus communis duorum servum emerit, non potest alter ex dominis consequi actione ex empto, ut servus sibi pro parte tradatur, si pro parte pretium offerat. Emptori non datur actio ex empto, ut servus sibi pro parte tradatur, si pro parte pretium offerat, quia venditor rem venditam quasi pignus retinet donec universum pretium ei solvatur; *ex h.* §. *& l. Julianus*, §. *offerri, de act. empt. l. si servus*, infr. *h. tit. l. eum qui emit*, §. 1. *l. si servus*, §. *locavi*, infr. *de furt.* at pignoris causa est individua; *l. rem hereditariam*, † infr. *de evict.* Emptor non potest agere ex contractu priusquam ex parte sua contractum impleverit; *l.* 1. *C. de pact. int. empt. & vend.*

§. *Pomponius.*

SI unus ex heredibus emptoris, a quo emptus erat servus, qui erat in causa redhibitionis, vel familia ejus, vel procurator, dolo vel culpa servum deteriorem fecerit, in solidum tenetur arbitrio judicis, quia præstat pœnam proprii delicti, & tenetur ex delicto familiæ, id est servorum vel procuratoris, quia eum elegit. Et si agatur redhibitoria, expeditius est si omnes heredes unum procuratorem dent ad agendum redhibitoria, & si actione redhibitoria solverint id quod culpa unius heredum servus deterior factus est, ceteri familiæ erciscundæ judicio adversus eum repetent id quod solutum est, quia damnum sentiunt propter ipsum, id est ex ipsius culpa, impediunturque redhibere, saltem nisi luant id quo deterior servus factus est.

§. *si venditori.*

SI venditor, qui vendidit mancipium quod erat in causa redhibitionis, decesserit pluribus heredibus relictis, contra singulos poterit agi redhibitoria pro portione hereditaria. Idem dicendum est, si servus plurium venierit, singuli possunt conveniri actione redhibitoria in solidum. Si plures in solidum servum vendiderint, singuli in solidum tenentur actione redhibitoria. Si plures servum pro parte vendiderint, singuli pro parte tenentur redhibitoria, & cum altero potest agi redhibitoria, cum altero actione quanti minoris, ex *h.* §. Secus in heredibus emptoris, si plures sint heredes emptoris, omnes concordare debent in agendo, vel omnes agere debent redhibitoria vel quanti minoris, ut consulatur venditori, ne conventus redhibitoria distringatur in plures adversarios. Si plures sint heredes venditoris, si plures in solidum servum vendiderint, singuli tenentur redhibitoria, si plures servum pro parte vendiderint, singuli pro parte tenentur redhibitoria, quasi plures rei, ut indicant illa verba, *si quasi plures rei* † *fuerunt venditores*, & cum uno potest agi redhibitoria, cum altero actione quanti minoris.

§. *si mancipium*.

SI servus, qui erat in causa redhibitionis, venierit, & mortuus sit culpa emptoris, vel ejus familiæ, vel procuratoris, pro vivo habendus est, & præstantur ea omnia, quæ præstarentur si viveret, id est æstimatio servi & accessiones, puta partus ancillæ, fœtus pecoris, ut *hic & l. cum autem*, §. *Julianus*, §. † *ult.* supr. *h. tit.* sed si malit venditor potest repellere emptorem agentem redhibitoria, quia servum non redhibet; *l. ædiles*, §. *ordine*, † supr. *h. tit.*

§. *culpa*..

SI homo, qui erat in causa redhibitionis, mortuus sit culpa emptoris, pro vivo habetur, & ab emptore, si agatur redhibitoria, præstantur ea omnia, quæ præstarentur, si viveret. Ait si culpa emptoris, quia emptor, qui agit redhibitoria, præstat omnem culpam, non tantum latam, quæ dolo æquiparatur, sed etiam levem, puta si occasionem quamcumque mortis dedit, si non adhibuit medicum, ut curaretur, vel imperitum adhibuit sua culpa, tenetur redhibitoria. Occidisse videtur, qui mortis causam quolibet modo præbuit; *l. ita vulneratus*, supr. *ad leg. aquil.* Damnum dedisse videtur, qui occasionem damni præstitit; *l. qui occidit*, §. † *penult. eod. tit.* Qui servum stipulanti promisit, si homo casu mortuus sit ante moram, liberatur naturali interitu servi: sed si mortuus sit culpa promissoris, puta si infirmum neglexit, tenetur ex stipulatu; *l. si servum stipulatus fuero*, *de V. O.* Sicut heres, qui testatori non adhibuit medicum, vel malum adhibuit, ut indignus privatur hereditate; *l. indignum*, *de his quæ ut indign. l. necessarios*, *ad Silan. auth. liberi*, *C. de episc. audient.* Sic in actione in rem, possessor servi alieni, qui post litem contestatam servum infirmum neglexit, tenetur de culpa; *d. l. si servum*, *l. qui petitorio*, §. 1. *de rei vindic.*

§. *sed hoc dicemus*.

SI homo, qui erat in causa redhibitionis, mortuus sit culpa emptoris ante judicium acceptum, id est ante litem contestatam, tenetur redhibitoria, ut præstet æstimationem & omnes accessiones: quod si post acceptum judicium decesserit, quid præstandum sit, non venit in actionem, sed in officium judicis, ut *hic & l. ædiles*, §. *item sciendum*, supr. *h. tit.*

§. *quod in procuratore*.

SI homo culpa emptoris mortuus sit, vel familiæ ejus, vel procuratoris, ea omnia præstantur, quæ deberentur, si viveret; §. *si* † *mancipium*, supr. *h. l.* Idem dicendum est si homo mortuus sit culpa tutoris, vel curatoris, & ceterorum, qui ex officio pro aliis interveniunt, dominus id est pupillus, vel adultus, præstat eos culpa abesse.

§. *idem Pedius*.

CUm quæritur in actione redhibitoria, quid præstandum sit, si servus mortuus sit culpa emptoris, vel familiæ ejus seu procuratoris, familiæ appellatione continentur, non solum servi qui sunt in potestate; *l. ædiles*, §. † 2. supr. *h. tit.* sed etiam liberi qui sunt in potestate, ut *hic*. Emptor enim, si agat redhibitoria, præstat factum domesticorum, id est familiæ.

§. *si*

§. *si quis egerit*.

EX edicto ædilium datur duplex actio, redhibitoria, & quanti minoris, ex *h.* §. *&* §. *si venditori*, supr. *h. l. l. ædiles*, §. *si forte*, *l. bovem*, §. *aliquando*, infr. *h. tit. l.* 2. *C. eod. l. si is qui heres*, §. 1. infr. *de except. rei judic.* Electa una actione, alia consumitur: si agatur actione quanti minoris ob vitium servi, puta ob fugam servi, & postea agatur eadem actione ob morbum servi, quæritur quanti condemnatio fieri debeat? Videbatur, si semel actum sit actione quanti minoris ob vitium servi, non posse iterum agi actione quanti minoris ob morbum servi, ne bis idem consequatur emptor, id est ejusdem rei æstimationem. Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; *l. bona fides* 57. *de R. J.* Julianus id agendum esse ait, ne lucrum faciat ex damno venditoris, & bis ejusdem rei æstimationem consequatur. Igitur ne hoc contingat, si emptor iterum agat actione quanti minoris ob morbum servi, in condemnatione deducitur quod priori actione emptor consecutus est: sæpius quidem agi potest actione quanti minoris: sed si agatur iterum ea actione, in condemnatione deducitur quod priori actione emptor consecutus est, ne quis duplici damno oneretur; *l. navis* 4. §. *cum autem*, *in pr. & verſ. quid ergo*, † *de leg. Rhod. l. fideicommissa*, §. *si quis decem*, *de legat.* 3.

§. *in factum*, †. §. *illud plane*.

EX edicto ædilium ob vitium morbumve mancipii vel pecoris vel rei venditæ, datur duplex actio, redhibitoria & quanti minoris. Redhibitoria eo tendit, ut pecus vitiosum morbosumve redhibeatur, & emptori pretium cum usuris restituatur. Actio quanti minoris intendit, ut emptor recipiat quanti minoris esset empturus. Ex edicto ædilium datur tertia actio, quæ est actio in factum ad pretium recuperandum, si res jam fuerit redhibita, ita ut pretium emptori non fuerit restitutum. In factum actio competit ad pretium recuperandum, si mancipium jam redhibitum fuerit, in qua actione non quæritur, an mancipium in causa redhibitionis fuerit, sed tantum an redhibitum fuerit, nec immerito, iniquum est enim, postquam venditor agnovit recipiendo mancipium esse id in causa redhibitionis, quæri adhuc utrum debuerit redhiberi an non: nec de tempore quæritur, id est an intra tempora, id est intra sex menses utiles redhibitus fuerit, qui enim recipiendo agnovit vitium rei venditæ, non potest mutare sententiam in fraudem emptoris, & qui ultro recepit etiam post sex menses, non potest repetere jus semel remissum. Qui semel facto renunciavit juri suo, non potest pœnitere; *l. quæritur*, §. *si venditor*, supr. *h. tit. l. pen.* §. *ult. de vac. & excuſ. muner.* & cuilibet licet contemnere jus suum; *l. si judex*, *de minorib. l. si uxor*, §. *ult. ad l. Jul. de adulter. l. pen. C. de pact.* Hæc actio locum non habet priusquam mancipium redhibitum fuerit etiam nudo consensu, id est nudo pacto placuerit, ut redhibeatur. Si agatur actione redhibitoria, emptor non compellitur redhibere rem priusquam pretium recipiat; *l. videamus*, supr. *h. tit.* sed si ultro rem redhibuerit pretio non recepto, datur ei actio in factum, ut pretium recipiat, ad hoc non potest uti actione redhibitoria, quæ evacuata est redhibitione servi, quia redhibitoria tantum comparata est, ut servus redhibeatur: sed si pretium non restituatur, datur ei actio in factum, quæ est subsidiaria deficientibus aliis actionibus. Re redhibita, emptori datur actio in factum, ut pretium recipiat, & quod pretio in venditione accessit, puta quod datum est uxori, vel proxenetis, quia illud est pars pretii; §. *ult.* infr. *h. l.*

§. *quia assidua*.

VEnditor in venditione debet cavere, servum vitiosum morbosumve non esse; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* Et venditor solebat promittere duplum in casu evictionis; *l. si* † *pignore*, §. *ult.* supr. *de pignerat. act. l.* 2. *l. si dictum*, infr. *de evict. l. quæro*, §. *item quæro*, infr. *h. tit.* §. *ult. ejusd. l.* illo loco, *servum dupla emi*, id est interposita stipulatione duplæ: & hoc est quod dicitur in *h.* §. quia assidua est duplæ stipulatio, id est in venditionibus frequens & solemnis erat stipulatio duplæ in casu evictionis, idcirco si venditor mancipii duplum non caveat, id est si in venditione omissa sit stipulatio duplæ de evictione, actione ex empto agi potest, ut caveatur dupla de evictione. Ea enim, quæ sunt moris, & consuetudinis, etiam si omissa sint, veniunt in bonæ fidei judiciis, id est inesse videntur, ex *h.* §. *l. si fundus*, infr. *de evict. l. heres meus*, §. *qui post*, *de condit. & dem. l. manumisso*, *de manum. vindict. l. sciendum*, *de V. O. l. si quis donaturus*, supr. *de usufr. l. ult. C. qua res pign. l. ult. C. de contrah. & committ. stipulat. l.* † *ult. C. de fidejuss.* in contrahendo, quod agitur, id est agi solet, pro cauto habendum est, id est tacite actum intelligitur; *l. cum quid*, *de reb. credit.*

† *penultim.* in edit Gothofredi.

§. *qui mancipia*.

QUi mancipium vendit palam edicere debet, quid vitii morbive sit; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* & quæ sit cujusque natio: plerumque enim natio servi, aut provocat, aut deterret emptorem: præsumitur enim quosdam servos frugi esse, quia nationis sunt non infamatæ: quidam mali videntur, quia ex natione sunt, quæ magis infamis est. Idem observandum est in censu servorum, ut cujusque natio, officium, & artificium dicatur; *l. forma*, §. *in servis*, *de censib.* Quod si de natione nihil dictum sit, judicium emptori, omnibusque ad quos ea res pertinet, id est heredibus, dabitur, per quod emptor redhibeat mancipium. Redhibitoria agitur, non solum ob vitium morbumve mancipii, quinetiam ob reticentiam nationis, quia in causa redhibitionis esse præsumitur servus, cujus nationem emptor tacuit. E Capadocia, plerumque emebantur laudati servi; Spartian. in Adrian. *A Capadocibus servitia castris profutura suscepit*. Hinc servi cum venirent, a natione commendabantur, & plerumque servis nomen a natione imponebatur, ut Mysis, Syrus; Donat. in Andria: *Semper autem nomina comicorum servorum, aut a nationibus sunt indita, ut Mysis, Syrus*. Idem in Adelph. *secundum veteres, qui servis nomina a nationibus imponebant*: servi Sardi male audiere; M. Tull. famil. 7. epist. † 24. *Habes Sardos venales, alium alio nequiorem*.

Syri etiam de patientia laudati; Plaut. in Trinummo, (2. 4. 141.) *Tum autem Syrorum, genus quod patientissimum est hominum*: Idem in Truculent. (2. 6. 49.) *adduxi ancillas tibi eccas ex Suria duas*.

§. *si quid ita venierit*.

SI quid ita venierit, ut nisi placuerit intra certum tempus, id est si emptio displiceat, redhibeatur, hæc conventio valet: si autem de tempore nihil convenerit, in factum actio intra sexaginta dies utiles, id est intra duos menses, accommodatur emptori ad redhibendum, non ultra, ex *h.* §. Actio in factum dicitur adcommodari, quia comparata est ad exemplum actionis ex empto, & proxima est actioni ex empto, & quasi subsidiaria; *l. si convenit*, supr. *de rescind. vend.* quare dicitur & redhibitoria; *l.* † *ultim. C. h. tit.* Ratio dubitandi erat, quod emptio collata in arbitrium emptoris, puta si voluerit, nulla est; *l. hæc venditio*, supr. *de contrah. empt. l. in vendentis*, *C. eod. l. sentesimis*, §. 2. infra, *de V. O.* Ergo videbatur non valere venditio facta sub conditio-

ditione, ut si non placuerit intra certum tempus redhibeatur, quia videtur conferri in arbitrium emptoris. Sed venditio facta sub conditione, ut si non placuerit intra certum tempus res redhibeatur, valet, quia non videtur collata in arbitrium emptoris, propter adjectam diem: si vero convenerit, ut in perpetuum redhibitio fiat, si res quandocumque displiceat, conventio valet, quia hæc conventio modum recepit a lege: redhibitio non datur ultra sex menses utiles, si vero tempus sexaginta dierum præfinitum redhibitioni præteriit, actio in factum datur causa cognita, etiam post sexaginta dies.

§. *in causa.*

SI quid venierit ea lege, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, actio in factum intra sexaginta dies datur emptori ad redhibendum: quod si tempus præterierit, causa cognita actio in factum datur, etiam post sexaginta dies, puta si mora per venditorem facta est ne redhiberetur, aut non fuit præsens cui redderetur. Mora non committitur, si nemo adfuit cui redhiberetur, vel solveretur; *l. pecuniæ*, in fin. *l. cum quidam*, §. *si pupillo*, *de usur.* aut si alia justa causa intercessit, cur intra diem mancipium redhibitum non est, quod ei magis id est valde displicuerat. Si convenerit, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, res inempta fit, emptori datur actio empti adversus venditorem, ut rem recipiat, & pretium reddat, vel si maluerit datur ei proxima empti in factum actio, id est actio in factum, quæ est proxima & similis actioni ex empto.

§. † *in his autem*, §. *ult.*

SI convenerit, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, actio in factum adcommodatur emptori adversus venditorem, ut rem recipiat, & pretium reddat; §. *si quid ita venierit*, supr. *h. l.* qua ratione & redhibitoria dicitur; *l. pen. C. h. tit.* quia est redhibitoriæ vice, & redhibitoriæ effectum obtinet, unde & in hac actione veniunt ea omnia, quæ veniunt in redhibitoria, puta fructus, partus, accessiones, non modo pretium, sed etiam quod venditioni id est pretio accedit, quia quod venditioni accedit est pars pretii, ex *h.* † §§.

L. 32.

SIcut ex edicto ædilium, qui vendit mancipium palam edicere debet, si quid vitii morbive sit, & promittere in causis redhibitionis non esse mancipium, ex *h.* † *l.* & *l.* † 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* ita si venditioni fundi accedat homo, puta Stichus, eadem prædicere & promittere debet, non solum si nominatim dictum sit venditioni fundi accessurum Stichum, sed etiam si generaliter dictum sit, omnia mancipia, quæ in fundo sint, accedere venditioni, ex *h. l.* Si in venditione fundi dictum sit accedere Stichum, evicta re principali venditor duplum præstat, evicta accessione simplum; *l. ex empto*, §. *si quis rem*, supr. *de act. empt. l. evicta* 16. *in pr. inst. de evict.*

L. 33.

EX edicto ædilitio, qui fundum vendidit, integrum præstare debet, & qui in venditione fundi quid accessurum dixit, illud integrum præstare debet, id est sine vitio, nam & jure civili, qui vendidit fundum, & mancipia accessura dixit, tenetur actione ex empto, utrumque, id est principale & accessorium præstare integrum, ut si dolia fundo accessura dixerit, ea præstantur in

accessione, quæ in principali. Hoc verum est, si in venditione fundi dictum sit, certum † corpus accessurum, veluti Stichum: nam si servus cum peculio venierit, venditor non debet præstare integra ea mancipia, quæ in peculio fuerunt, quia non dixit certum corpus accessurum, sed peculium generaliter: & quemadmodum certam quantitatem peculii præstare non debet, ita & non tenetur præstare mancipia, quæ in peculio sunt, sana esse, sed debet præstare peculium tale quale est, ut *hic*, *& l. servi venditor*, infr. *de evict.* Ut si hereditas, aut peculium servi venierit, venditor non debet præstare sana esse mancipia, quæ sunt in hereditate, vel peculio. Idem dicendum est, si fundus cum instrumento venierit, & in instrumento fundi sint mancipia, non debet præstare ea mancipia sana esse, sed qualia sunt, nisi aliud specialiter actum sit; *l. si quid venditor*, supr. *h. tit.* instrumento fundi continentur homines, id est servi, qui agri colendi gratia ibi sunt; *l. quæsitum*, §. *Alfenus*, §. † *item respondit* 38. §. *idem respondit* 42. *de instruct. vel instrum. leg.* Prædia solebant vendi cum mancipiis, quia veteres colebant agros per servos, unde servi addicti fundo erant quasi pars fundi; *l. si quis inquilinos*, *de legat.* 1. *l. sed si quid*, §. *ult. de evict.*

§. *si vendita*.

SI in venditione fundi dictum sit, accessurum Stichum servum, si res vendita ob vitium redhibeatur, servus quoque, qui rei accedit, licet nullum in eo vitium sit, redhibetur, ex *h.* §. quia servus, qui venditioni fundi accessit, videtur esse pars fundi; *l. si quis inquilinos*, *de legat.* 1. *l. cum satis*, *C. de agric. & cens.* alioquin servus non potest accedere venditioni fundi; *l. justissime*, infr. *h. tit.* Redhibita re principali, accessio redhibetur: quod si accessio evincatur, non res principalis, venditor de evictione non tenetur in duplum, sed in simplum tantum; *l. ex empto*, §. *si quis rem*, *de act. empt.*

L. 34.

SI plures res ejusdem generis simul venierint uno pretio, veluti comœdi, id est servi scenici, vel chorus id est cantores, vel satyri id est saltatores, multum refert an in universos an in singulos, id est in capita, pretium constitutum sit: si pretium in universos, id est unum pretium in universos constitutum sit, una est venditio non plures. Ejus rei argumentum est, quod unum pretium dictum est, ex quo efficitur, quod si unus forte vitiosus morbosusve sit, omnes simul redhibentur, quia una est venditio, ut *hic & l. si plura*, *l. ædiles*, *in pr. l. cum in ea causa*, §. *si quis duos*, *l. pen.* infr. *h. tit.* Una venditio non potest pro parte stare, pro parte resolvi; *l. cum quæritur*, infr. *de adm. tutor.* Quod si in singulos pretium constitutum sit, plures sunt venditiones, tot venditiones, quot servi, & si unus sit vitiosus aut morbosus, propter unum alii non redhibentur. Interdum etsi in singula capita pretium constitutum sit, tamen una est emptio venditio, ut propter unius vitium, omnes redhiberi possint, vel debeant, si evidenter appareat non nisi omnes quem empturum vel venditurum fuisse; ut plerumque contingit circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares, & nemini non nisi omnes habere expediat, ex *h. l.* cui conjungenda est *l. ædiles*, §. *ult.* infr. *h. tit.* ex qua si pari mularum, quæ forte rhedæ vel quadrigæ junctæ subjugales erant, altera vitiosa sit, utraque redhibetur, quia unius vitio altera multum depretiatur; *l. proinde*, §. 1. *ad l. Aquil.* propter conjunctionem animalium, & cohærentem causam, quæ talis est, ut separari invicem non possint. Si jumenta paria veneant, si alterum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, utrumque redhibetur, qua in re tam emptori, quam venditori consulitur, dum jumenta non separantur, si sint pa-
ria,

ria, ut pares mulæ, vel equi quadrigarii, multum intereſt ne ſeparentur, quia ex ſeparatione multum detrahitur de pretio utriusque. Aliud eſt in legatis & ultimis voluntatibus, ſi chorus aut familia legetur, uno homine mortuo, quoad ceteros legatum non extinguitur, quia perinde eſt, ac ſi ſinguli homines legati eſſent; *l. ſi chorus*, *de legat.* 3. ſicut legata quadriga, uno equo mortuo, non extinguitur legatum, niſi is mortuus ſit, qui demonſtrabat quadrigam; *l. peculium*, §. *quadrigæ*, *de legat.* 2. & *l. cum plures*, *de evict.*

L. 35.

SI plures ſervi uno pretio venierint, ob unius vitium omnes redhibentur; quia una eſt emptio venditio: interdum etiam ſi in ſingulos pretium conſtitutum ſit, ob unius vitium omnes redhibentur, puta ſi ſeparari non poſſint ſine maximo incommodo, ut ſi ſint comœdi, vel quadrigæ, id eſt equi ad quadrigam juncti, vel mulæ pares; *l. prox.* ſupr. *h. tit.* idem eſt ſi plures ſervi venierint, qui ſeparari invicem non poſſint ſine pietatis offenſa, id eſt injuria, ut pater & filii, duo fratres, & contubernales, id eſt ſervi & ancillæ contubernio juncti. (inter ſervos & ancillas non eſt matrimonium, ſed contubernium; *l.* 3. *C. de inceſt. nupt.* unde mulieres ſervorum non dicuntur uxores, ſed contubernales, vel conjunctæ; Varro de re ruſtic. libr. 1. cap. 17. *Habeant peculium, & conjunctas conſervas, e quibus habeant filios.*) Dura eſt ſeparatio inter parentes & liberos, inter fratres, vel inter contubernales; *l. Julius Paulus*, *inſt. de cond. & dem.* In judicio familiæ erciſcundæ vel communi dividundo, hoc commune eſt, quod in utroque prædiorum diviſio ita fit, ut integra apud unumquemque ſucceſſorum, ſervorum ſeu colonorum vel inquilinorum, qui prædiis aſcripti ſunt, cognatio vel affinitas permaneat: quis enim ferat liberos a parentibus, † ſorores a fratribus, a viris conjuges ſegregari? *l. poſſeſſionem*, *C. comm. utriusque judic.*

L. 36.

SI plures ſervi uno pretio ſimul venierint, ob unius vitium omnes redhibentur; *l. cum ejusdem*, ſupr. *h. t.* quod ſi plura mancipia confuſe id eſt promiſcue uno pretio venierint, & de uno eorum ædilitia actione id eſt redhibitoria agatur, pro bonitate ejus qui redhibetur fiet æſtimatio, & emptori reddetur. Quod ſi in ſingula capita pretium conſtitutum ſit, & in ſingula conſtituto pretio, poſtea collectione facta dictum ſit, univerſa tanti veniiſſe, quantum ex conſummatione ſingulorum fiebat, quantum ex conſummatione ſingulorum in ſummam redacto, certæ ſummæ ſeu quantitatis pecuniæ conficiebatur, tunc cujusque mancipii pretium ſpectandum, ex *h. l.* quia initium contractus ſpectandum; *l. ſi filiusf. de V. O.* Sufficit quod ab initio pretium in ſingula conſtitutum, & quod poſtea collatione facta pretii uniuscujusque res redacta eſt collectim in unam ſummam, & non mutatur prior pars contractus, ſed tantum pretium cujusque in unam ſummam confertur, ut intelligatur quanti conſtet pretium omnium in certam ſummam collatum; ut res ſit expeditior, nec calculo indigeat: conſummationem vocat lex, id eſt collationem certæ ſummæ. Collationis voce uſus eſt Ambroſ. epiſt. †. 2. tom. 1. (al. 65.) *Collatio ſermonis, ut pecuniæ, magno eſt uſui.* Conſummatio eſt collatio ſeu redactio plurium ſummarum ſeu quantitatum in unam, vel collatio ſortis & uſurarum. Summa eſt ſors principalis; idem de Tob. cap. 12. *Non † jam centeſima incipit eſſe, ſed ſumma*, id eſt uſura redigitur in ſortem.

L. 37.

Edicto ædilium, cujus varia fuere capita, prohibetur, ne veterator seu vetulus & senior servus pro novitio veneat. Et hoc edicto fallaciis venditorum occurritur: ubique enim curant ædiles, ne emptores a venditoribus circumveniantur, quia plerumque venalitiarii, (hi sunt mangones seu negotiatores servorum, qui servos venales habent, ut *hic & l. justissime*, §. 1. *l. ult.* §. *ult.* infr. *h. tit. l. mandatum* 57. supr. *mandat.*) venalitiarii, inquam, solent mancipia, quæ novitia non sunt, pro novitiis vendere, ut pluris vendant: præsumptum est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministerium aptiora, & dociliora: trita vero & exoleta, id est veterana mancipia, difficile esse reformare, id est ad bonam frugem reducere, & ad suos mores formare seu componere: reformare dixit Ovid. 9. metam. (399.)

Ora reformatus primos Jolaus in annos,

Quia igitur venalitiarii sciunt facile decurri ad novitiorum emptionem, id est novitios servos facile invenire emptorem, idcirco interpolant veteratores, id est mutant in aliam formam, & pro novitiis vendunt: ideo mangones variis artibus utebantur ad morandam lanuginem pubescentium; Plin. libr. 21. cap. 26. *Radix est bulbacea, mangonicis venalitiis pulchre nota: quæ in vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere.* Idem libr. 30. cap. † 5. *num.* 13. *Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur.* Obstetricum etiam ars erat pueros mangonizare; idem lib. † 32. cap. 10. num. 47. *Ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix.* Ideo si servus veteranus & interpolatus pro novitio ignoranti venierit, redhibetur: redhibitio datur ob interpolationem, sicut ob vitium morbumve, quia servi interpolantur, ut vitia occulantur: servus tam veterator, quam novitius, non ex spatio serviendi, sed ex genere & causa seu conditione serviendi æstimantur; *l. ult.* §. *ult.* infr. *h. tit.* proprie tamen novitii sunt, qui per annum nondum servierunt, veterani qui per annum continuum; *l. ult.* §. *quotiens*, infr. *de publican.*

Interpolare est vetera in novam formam mutare; Plaut. in Amphitr; (1. 1. 161.) *Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.* Inde vetulæ interpoles; idem in Mostel. (1. 3. 117.) *Nam istæc veteres, quæ se unguentis unctitant, interpoles, vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt.* Novitii servi contempti; Tacit. in Agricol. *Sicut in familia recentissimus quisque servorum & conservis ludibrio est.* Cujac. 14. *obs.* 3.

L. 38.

Ex edicto ædilium, qui jumenta vendunt, palam edicere debent, quid in quoque eorum vitii morbive sit, alioquin, qui sciens vendit rem vitiosam, tenetur actione ex empto in id quod interest, qui ignorans tenetur actione æstimatoria, quanti minoris; *l. Julianus*, *in pr. de act. empt.* Lactant. lib. 5. cap. 17. *Bonus vir non celabit emptorem vitium rei venditæ*: qui jumenta vendit, debet præstare sana esse. Capras sanas esse nemo sanus præstat, quia numquam sunt absque febri; Cato *de re rustic. lib.* 2. *cap.* 3. Plin. *libr.* 8. *cap.* 50. Qui jumenta vendunt, ea cum ornamentis, id est strato, ephippio, seu sella & freno *les harnois*, utique optime ornata erant vendendi causa, id est sicut optime ornata erant vendendi causa, emptori tradere debent, quia equi phaleris ornati venales proponebantur, ut pluris venirent. Huc alludens Persius satyr. 3. *Ad populum phaleras; ego te intus & in cute novi*, quia phaleris occuluntur vitia, quæ inscios decipiunt; Senec. epist. † 80. *Equum empturus, solvi jubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum æstimas?* Idem observo in venalibus; Plaut. in Sticho (1. 3. 18.) *Venalis ego sum cum ornamentis omnibus.* Idem in Pseudolo: *Hominem cum ornamentis omnibus exornatum adducite ad me, jam ad Trapezitam Æschinum* †, vendendi causa sc. & ancilla nuda vendita, sine ornamentis venditam, facete dixit idem ibid. (1. 3. 108.) *Num jam pridem vendidi... sine ornamentis, cum intestinis omnibus.* Si quid ita factum non erit, emptori da-

† Pseudolus, *act.* 2. *sc.* 4. *vers.* 66. &

datur redhibitoria intra sex menses, ut ornamenta restituantur id est dentur: restituendi verbum sæpius pro dare accipitur, ut *in l. cum quidam, de legat. 2. l. verbum 94. de V. S.* & illo loco Virgil. 3. Æneid. (333. & seq.) *Regnorum reddita cessit pars Heleno*, pro data, ut interpretatur Servius: vel ut jumenta ornamentorum nomine redhibeantur, id est propter ornamenta non tradita, vel ob vitium morbumve, emptori datur actio redhibitoria intra sex menses, ut res inempta fiat, id est ut res redhibeatur, quia redhibitio est resolutio venditionis. Vel emptori si maluerit datur actio quanti minoris intra annum, ut *hic & l. cum ejusdem, l. plerumque, l. si plures*, supr. *h. tit. l. si minor, C. de act. empt.*

sequ. hominem cum ornamentis omnibus exornatum, non vendendi, sed facinoris faciundi causa, adduci petit.

§. *loquuntur*, † §. *causa*, §. *& fere*.

PLura fuere capita edicti ædilitii. Primum caput erat de mancipiis redhibendis ob vitium morbumve, quia frequentius redhibitioni locus erat, in venditione mancipiorum, vel rerum mobilium, vel mercium. Secundum caput erat de redhibitione jumentorum, ob vitium morbumve, in utrisque id est mancipiis & jumentis, eadem fere est causa redhibitionis, nimirum ob vitium morbumve. Lex ait fere, propter mancipia, quæ non redhibentur propter animi vitium, ut in fugitivo errone; *l. 1. §. † pen. & ult. cum trib. ll. seqq.* supr. *h. tit.* secus in jumentis; *l. bovem, in pr.* infr. *h. tit.* & jumento mortuo pari modo redhibetur, quemadmodum mancipium, ex h. §. † *& fere*.

§. *jumentorum*, † §. *idcirco*.

EX edicto ædilium, cum quæritur de redhibitione jumentorum, eorum appellatione non continetur omne pecus, puta boves, pecudes, sed pecoris appellatione continentur, ex *hoc* §. † *jumentorum*. Hinc jumentis legatis, boves legato non continentur: armento legato, boves continentur, non etiam greges ovium & caprarum; *l. legatis, §. jumentis, l. servis legatis, §. † antepen. de legat. 3.* Boves magis armentorum, quam jumentorum appellatione continentur; *l. boves, de V. S.* jumentorum appellatione continentur equi, muli, asini, & cetera animalia quæ dorso vehunt, etiam cameli, & elephanti, quia jumentorum operam præstant; *l. 2. in fin. ad l. Aquil.* Plin. lib. 8. cap. 18. *Camelos inter armenta pascit Oriens .... Omnes autem jumentorum † ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in præliis*: improprie armenti appellatione continentur equi; Virgil. 3. Æneid. (540.).

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.

Idcirco edicto ædilium subjicitur elogium, id est nota specialis, ex qua omnia, quæ de sanitate jumentorum præstanda sunt, de ceteris pecoribus præstari jubentur, † ex *h. §. idcirco*.

§. *sed enim*.

EX edicto ædilium si mancipium vel jumentum vitiosum vel morbosum venierit, ob vitium morbumve datur redhibitoria actio: sed quædam sunt, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in jumentis non adeo, ut si mulus castratus venierit, neque vitii, neque morbi quid habere videtur, quia neque de viribus ejus quid detrahitur, neque de utilitate, cum ad generandum numquam sit habilis, & non omnia alia animalia castrata ob id ipsum vitiosa sunt, nisi propter castrationem debilitentur, & ideo mulus quoque non est vitiosus, castratio in mulo non gignit vitium neque morbum, nec dat locum redhibitoriæ actioni: equus castratus sanus est, sicut spado: sed si venditor sciens, ignoranti emptori, mulum castratum vendiderit, tenetur actione ex

empto in id quod interest emptoris, qui alias empturus non esset, ex *h.* §. Et si quis errans mulierem pro virgine emerit, redhibitio eo nomine non competit, quia mulier non desinit esse sana, competit autem ex empto actio, ad resolvendam emptionem, ut reddito pretio mulier redhibeatur; *l. ex empto*, §. *si quis virginem*, *de act. empt.* Si quis puerum castraverit, & pretiosiorem fecit, cessat actio legis Aquiliæ, & datur actio injuriarum, vel actio ex edicto ædilium, id est redhibitoria, vel quanti minoris, vel actio in factum in quadruplum; *l. si servus*, §. *etsi puerum*, *ad l. Aquil.*

§. *quæsitum*, † §. *idem ait*.

EDictum ædilium est de redhibitione mancipiorum, jumentorum, pecorum. Jumentorum appellatione continentur equi, muli & mulæ, asini. Plerumque mulæ adhibentur ad gestandas lecticas matronarum; Hieronym. in Esaiam cap. 66. *Et matronæ eorum lecticis referantur, atque basternis, nequaquam super equos, sed super mulos Numidiæ.* Si mula talis sit, id est talis ingenio & vitio, ut transjungi non possit, id est transferri a dextra in sinistram, vel e contra, non desinit sana esse, id est hujusmodi morositas, seu durities ingenii animalis, non est tale vitium, quod locum det redhibitioni, quia hoc est commune vitium mularum, quod desinit in naturam, ut non possint transjungi, id est ubi semel mulæ jungi consueverunt ex una parte, non sustinent transjungi in aliam, tantum præstat consuetudo in animalibus, quæ domantur, & reguntur. Et Pomponius ait, plerasque carrucarias tales esse, ut non possint transjungi, id est mutare jugum de una parte in alteram. Carruca est vehiculum bijuge, quo senatores & honorati, id est qui honoribus functi erant, uti solebant intra urbem; *l. unic. C. de honorat. vehicul. lib.* 11. Hieronym. loco modo laudato: *Qui autem senatoriæ fuerint dignitatis, & locum Principum obtinuerint, de Britannis, Hispanis, Gallisque, extremis hominum Morinis, & ubi bicornis funditur Rhenus, in carrucis veniunt.* Hinc mulæ carrucariæ dicuntur *hic*, quæ junguntur carrucæ, quia plerumque mulæ erant in usu ad trahendas carrucas, lecticas, & alia vehicula urbana, unde mulas carrucæ conjunxit. Martial. lib. 5. epigr. 62.

Aurea quod fundi pretio carruca paratur,
Quod pluris mula est, quam domus empta tibi.

Quod si mula nata, id est natura seu vitio animi, aut corpore, id est corporis vitio, alterum jugum non patiatur, sana non est, † *ex h.* §. *idem ait*, & redhiberi potest, quia in jumentis redhibitioni locus est ob vitium corporis vel animi, ex *init. h. l.*

§. *non tantum*.

EX edicto ædilium ob vitium morbumve, non una datur actio in causa redhibitionis, datur redhibitoria, ut res redhibeatur, æstimatoria seu quanto minoris, & actio adversus dictum promissumve, si in venditione dictum promissumve sit, mancipia, vel jumenta, quæ venibant, sana, & non vitiosa esse. Sicut in mancipiis ita & in jumentis, non tantum ob vitium morbumve redhibitio locum habet, sed etiam si dictum promissumve sit, ea mancipia vel jumenta sana esse, datur actio ex dicto promissove, si adversus dictum promissumve res sit, ex *h.* † §. *l. si hominem*, *l. Labeo*, §. 1. *infr. h. tit. l. quod venditor*, supr. *de dolo*. Et hæc actio locum habet si venditor ignorans vel errans dixerit vel promiserit ea sana esse, & non vitiosa. Quod si dolo id dixerit decipiendi emptoris causa, non datur actio adversus dictum promissumve, sed datur actio de dolo; *d. l. quod venditor*. Actio adversus dictum promissumve hoc distat a redhibitoria, licet utriusque idem sit scopus ut

ut res redhibeatur, quod hæc oritur ex dicto promissove nominatim, at redhibitoria magis nascitur ex natura contractus.

§. *si plura*.

SI plures res ejusdem generis simul uno pretio venierint, puta comœdi, histriones, mimi, & unus sit vitiosus vel morbosus, propter unum omnes redhibentur; *l. cum ejusdem*, supr. *h. tit.* sed si plura jumenta ornata venierint, & ornamenta non tradantur, ob non tradita ornamenta, emptori datur redhibitoria, ex *init. h. l.*

§. *si forte*.

QUod si plura jumenta venierint, in singula se. constituto pretio, si non tradatur unius ornamentum, non omnia redhibenda sunt. Et si duo vel plura juga jumentorum, puta paria mularum venierint, & unum jugum, id est unum par sit vitiosum, non tamen propter hoc cetera redhibebuntur. Et si jugum mularum venierit, quarum altera vitiosa sit, non ex pretio tantum vitiosæ, sed ex utriusque pretio erit componendum, id est constituendum quanti minoris, quia ubi par mularum veniit uno pretio, ex vitio unius jugum tollitur, dissolvitur, & tollitur de pretio alterius. Cum enim utraque uno pretio venierit, non est separandum, id est statuendum separatim cujusque pretium, sed æstimandum quanto minoris utrumque fuit cum veniret, non alterum quod erat vitiosum, quia vitio unius alter depretiatur, ex *h.* §. Sic in actione legis Aquiliæ, servo alieno occiso, aut ex pari equorum vel mularum, uno vel una occisa ex quadriga vel pari mularum, non solum perempti corporis æstimatio fit, sed æstimatur quanto cetera corpora depretiata sunt; *l. proinde*, §. 1. supr. *ad leg. Aquil.*

§. *ult.*

EX edicto ædilium, si jumenta paria, veluti quadriga aut triga aut biga, id est par mularum uno pretio venierint, & alterum sit in causa redhibitionis, id est vitiosum vel morbosum, utrumque redhibetur, & in hoc tam emptori quam venditori consulitur, ne jumenta, quæ erant paria, id est conjuncta ad unum jugum, separentur. Sed si quatuor equi simul venierint uno pretio, cum nondum ex eis esset constituta quadriga, vel quatuor simpliciter, uno pretio venierint, cum nondum ex eis constitutum esset par sive jugum mularum, *un attelage*, equi vitiosi vel mulæ vitiosæ erit redhibitio, non omnium. Nam & si polia, id est equitium, (sic dictum a græco πῶλος quod pullum maxime equinum significat, unde πωλία *equitium*,) † venierit, propter unum equum, qui vitiosus est, omnem poliam redhiberi non oportet. Idem dicendum est si plures servi uno pretio venierint, qui separari possint sine incommodo, ob unius vitium non redhibentur alii, nisi sine incommodo separari non possint, puta si sint comœdi, tragœdi, mimi, histriones, vel sine pietatis offensa, ut duo fratres, pater & filius, hoc casu ob unius vitium, omnium redhibitio fieri debet, & hæc est summa *h.* §. *&* *dd. ll. seqq.* quæ sunt veluti commentarii *l. cum ejusdem*, *&* *dd. seqq.* supr. *h. tit.*

L. 39. *&* 40. *init.*

Dixi in §. *ult. l. prox.* supr. *&* *l. cum ejusdem*, supr. *h. tit.*

§. *deinde l.* 40. *&* *l.* 41. 42.

EX edicto ædilium, cujus varia fuere capita, prohibetur, ne quis canem, verrem, vel minorem id est juniorem aprum, vel aliud animal noxium, sive solutum sive alligatum habeat, qua vulgo iter fit, & si adversus ea factum erit & homo liber ex ea re perierit, ducentis solidis, id est aureis condemnatur; si homini libero nocitum sit, damnatur arbitrio judicis, quantum bonum æquum judici videbitur, ex *his ll. & l. ex hac lege*, supr. *si quadrup. pauper. fecisse. dic.* Plerumque canis vinctus ponebatur ad fores, quem canem cathenarium appellat Senec. *de ira libr.* 3. *cap.* 37. & ne cui incaute noceretur, inscriptio ad fores apponebatur, *cave cave canem*; Petron. *in satyric.* Turneb. 15. *adv.* 4. Ob caprum, vel aliud noxium animal, solebat proclamari *cave cave*, quo se refert Virgil. eclog. 9. (25.)

Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.

Si putator ex arbore ramum cum dejiceret, vel machinarius lapidem e machina, hominem prætereuntem occiderit, tenetur actione legis Aquiliæ, si is in publicum locum, qua vulgo iter fit, deciderit, nec proclamaverit, ut casus ejus evitari posset; *l. si putator*, supr. *ad leg. Aquil.* viarum publicarum cura fuit penes ædiles; *l. lectos, de † peric. & commod. rei vendit. l.* 2. §. *hoc interdictum, ne quid in loc. public.* & consequenter ne quid fieret in loco publico, quod cuiquam noceret.

L. 43.

IN mancipiis ob vitium corporis, puta ab morbum, datur redhibitio, ob vitium animi datur actio quanti minoris; *l.* 1. *in fin. l.* 2. 3. *&* 4. supr. *h. tit.* ut in fugitivo errone fure, idem est in jumentis; *l. ædiles*, §. *loquuntur*, infr. *h. tit.* Bos cornupeta, id est qui cornu petit, vitiosus est, ut *hic & l. si ex plagis*, §. *pen.* supr. *ad leg. Aquil.* & ob hoc vitium datur redhibitio: item mulæ vitiosæ sunt, quæ pessumdant, id est pedibus percutiunt, vel percutere solent, & jumenta, quæ sine causa turbantur & semetipsa eripiunt, id est fuga e medio eripiunt, vitiosa esse dicuntur. Se eripere est fuga se subducere, idem sonat se abripere; Plaut. in milit. glorios. (2. 2. 20. & seq.)

Quis homo vidit? tuus conservos est! quis is homo est?
Nescio, ita abripuit repente sese subito.

§. *qui ad amicum:*

EX edicto ædilium, qui servum vendit, debet præstare furem fugitivum erronem non esse; *l.* 1. §. *ajunt ædiles* supr. *h. tit.* sed ut sciatur an edicto locus sit, Paulus quærit, quis sit fugitivus? qui ad amicum deprecaturus confugit, non est fugitivus. Servi adversus dominum iratum duo habebant perfugia, aram, & deprecatorem, id est amicum domini, quem haberent deprecatorem; Terent. in Heauton. (5. 2. 22. & seq.) *nec tu aram tibi, nec precatorem pararis*: idem in Phormion. (1. 2. 90. & seq.)

. . . . . . *Ad precatorem adeam, credo qui mihi*
Sic † oret . . . .

Fugitivus est qui ea mente discedit a domino, ne ad eum redeat; *l. † quis sit fugitivus*, supr. *h. tit.* fugitivus non est, qui ad amicum domini deprecaturus confugit, quia non habet animum & consilium fugæ, sed propositum quærendi intercessoris apud dominum: immo qui confugit ad amicum domini deprecandi causa, etiam si ea mente sit, ut voti non compos domum non revertatur, nondum fugitivus est, quia fugere, id est fuga, non solum consilii est, sed

sed facti, ut recte dicitur *hic*, fugitivus æstimatur non ex solo consilio, sed ex facto; *l. fugitivus*, *de V. S.*

§. *qui* † *persuasu*.

QUi suasu alterius a domino recessit, fugitivus est, licet id non fuerit factum citra consilium eius qui persuasit, ex *h.* §. quia suasio alterius non excusat fugam servi: tamen qui suasit tenetur de servo corrupto; *l.* 1. † *in princ. de servo corrupt.*

§. *si servus*.

SI servus meus bona fide tibi serviens fugerit a te, sciens vel ignorans se meum esse, fugitivus est, nisi animo ad me revertendi id fecit, quia bonæ fidei possessor pro domino habetur; *l. apud antiquos*, *C. de furt.*

§. *mortis consciscendæ*.

Dixi in *l.* 17. §. *idem ait*, supr. *h. tit.*

§. *si quis servum*.

SI quis servum emerit, & eo rapto, actione vi bonorum raptorum quadruplum consecutus, deinde servum redhibeat ob vitium morbumve, reddere debet quod accepit quadruplum, quia in redhibitoria emptor tenetur restituere rem emptam & accessiones; *l. cum autem*, §. *jubent ædiles*, supr. *h. tit.* Quod si emptor per eum servum, id est in persona servi, injuriam passus sit, & eo nomine injuriarum egerit, (uti potest; *l. item apud*, §. *prætor ait* 34. *& seqq.* infr. *de injur.*) non reddet venditori quod ea actione consecutus est, quia hoc assecutus est propter injuriam, quam passus est; *l. at ubi*, *de petit. hered.* Quod si emptor servo loris ab aliquo cæso, aut quæstione de eo habita, egerit actione injuriarum, (ut potest; *d. l. item apud*, §. *prætor ait* 34. *& seq.*) & eo nomine egerit injuriarum, reddet quod consecutus erit, quia servus forte debilitatus, & vilior, vel deterior factus est.

§. *aliquando*.

EX edicto ædilium, ob vitium morbumve mancipii, datur duplex actio ædilitia, redhibitoria, & quanti minoris, *ex h.* §. *& l. quod si nolit*, §. *si quis egerit*, §. *in factum*, supr. *h. tit.* *l. si is qui heres*, §. 1. infr. *de except. rei judic.* & una electa, alia consumitur: puta si prius actum sit actione quanti minoris, & ea actione consecutus sit quanti minoris esset empturus, deinde agatur redhibitoria, submovetur exceptione rei judicatæ; *d. l. si is qui heres*, aliquando tamen licet prius actum sit actione quanti minoris, postea potest agi redhibitoria, ut res redhibeatur, puta si servus ita nullius sit pretii, ut expediat domino, id est emptori, non habere, puta si servus sit furiosus, aut lunaticus, ex *h.* §. *& d. l. si is qui heres*. Minoris esse videtur, quod nullius est pretii; *l. illud*, §. 2. *vers. minus*, *de tribut. act.* *l. minus*, *de V. S.* *l. amissi*, *in pr. de fidejuss.*

§. *si quis*, *cum consilium*.

SI quis rem emptam redhibuerit consilio fraudandorum creditorum, alias non redhibiturus, tenetur creditoribus ex edicto, sc. de his quæ in fraudem

creditorum, & venditor tenetur creditoribus propter mancipium, quia redhibitio facta est in fraudem creditorum; *l. quia* † *redhibito*, *de alien. judic. mut. cauf.*

§. *pignus*.

SI quis emerit fervum, & poft traditionem eum pignori obligaverit, aut ufumfructum ejus cefferit, fi poftea agatur redhibitoria actione, pignus non folvitur, nec alienatio, vel ceffio ufusfructus, nec recte, id eft cum effectu, redhibebit, nifi redemptum & pignore folutum redhibeat, ex *h.* §. *&* *l. fi debitor*, *quib. mod. pign. folv.* nifi redhibitio fiat confenfu creditoris; *d. l. fi debitor.*

§. *fi fub conditione*.

SI fub conditione homo, id eft fervus, emptus fit, ante conditionem exiftentem, redhibitoria utiliter agi non poteft, quia nondum perfecta emptio, arbitrio judicis perfecta fieri non poteft: Venditio conditionalis non perficitur, nec transfert dominium ante impletam conditionem; *l. is cui*, *de oblig. & act.* Et pendente conditione emptor non poteft redhibere fervum, cum nec dum fit dominus: emptio venditio nondum perfecta non poteft invenire locum redhibitioni, prius eft ut venditio perfecta fit, antequam refolvi poffet per redhibitionem. Quemadmodum enim dicimus, teftamentum aut teftamenti gradum jam ruptum, non magis rumpi poffe; *l. nam etfi*, *in pr.* infr. *de injuft. rupt. teftam.* ita & emptio nondum perfecta, arbitrio judicis perfecta fieri non poteft. Et ideo fi pendente conditione actum fit actione empti, vel redhibitoria, ob vitium morbumve mancipii, expleta conditione iterum agi poteft. Si prius incompetens actio electa fit, iterum agi poteft competenti & idonea actione, nec agenti obftabit exceptio rei judicatæ; *l. grege*, §. *fi fub conditione*, *de pignor. l. fi mater*, §. *eandem*, *de except. rei judic. l.* 4. §. *ult. quod cum eo qui in alien. poteft. eft*, *cap. examinata*, *de judic.* quia alia eft caufa, alia actio.

§. *ult.*

SI fervus, cujus ufusfructus alterius, proprietas alterius eft, aliquid emerit, in pendenti eft cuinam fit adquifitum dominium, dum incertum eft ex cujus re pretium folvat: nam fi ex re fructuarii, dominium adquiritur fructuario, fi ex re proprietarii, proprietario, ut hic *&* *l. fed & fi quid*, §. *interdum*, fupr. *de ufufr.* Neque obftat, quod pura eft venditio, quæ traditione transfert dominium, unde dominium non poteft ftare in pendenti, non poteft effe incertum cui fit adquifitum dominium; *l. ult. in fin.*, fupr. *comm. præd.* quia interdum, etiam fi pura fit venditio, in fufpenfo eft propter juris conditionem, propter tacitam conditionem, quæ ineft contractui, ut dominium adquiratur ei, ex cujus re pretium folutum erit: & ideo dum res eft in pendenti, neutri redhibitio competit, quia redhibitio tantum competit domino, cujus intereft rem redhiberi, ut pretium recipiat, quod ex ejus re numeratum eft.

L. 44.

EX edicto ædilium, homo ei rei quæ minoris effet, id eft venditioni rei quæ minoris effet, accedere non poteft, propter dignitatem hominis. Homo eft digniffima creaturarum, non poteft effe acceffio rei minoris, quæ res facit, ut partus ancillæ non fit in fructu; *l. ancillarum*, fupr. *de hered. petit.* & mercis appellatione homo non continetur, & mancones, qui fervos venales habent, non mercatores, fed venalitiarii appellantur; *l. mercis* 207. infr.

infr. *de V. S.* † §. 1. infr. *h. l. l.* 1. §. 1. *de tributor. act. l. mandatum*, *mandat.* Alioquin eadem ratio erit in ceteris rebus: ridiculum namque est tunicæ, id est venditioni tunicæ, accedere fundum. Res pretiosior non potest accedere minori, & redhibito fundo, homo, puta Stichus, non potest redhiberi. Nec obstat, quod si venditioni fundi dictum sit accedere Stichum, redhibito fundo servus quoque redhibetur; *l. itaque*, *l. proinde*, §. 1. supr. *h. tit. l.* † *si in emptione*, *de contrah. empt.* quia *hic* agitur de servo ascripto, id est ascripto fundi colendi causa, qui solet venire cum fundo, quia non habetur ut homo, sed ut pars fundi; *l. si quis inquilinos*, *de legat.* 2. Alioquin homo non ascriptus, non potest accedere venditioni fundi, propter dignitatem hominis; *l.* *) *emptori*, §. 1. infr. *de evict.* contra, hominis venditioni quidvis accedere potest, puta peculium, vel vicarius qui est in peculio, etsi plerumque plus est in peculio quam in servo, & vicarius, qui accedit venditioni servi ordinarii, pluris est quam servus qui venit.

§. *proponitur*.

EX hoc edicto, ob vitium morbumve emptori datur actio redhibitoria mancipii adversus venditorem, vel si plures sint, in eum cujus maxima pars in venditione fuerit: quia plerumque venalitiarii societatem contrahere solebant mancipiorum quæstus & negotiationis coemendorum causa, & ita societatem coibant, ut quidquid agerent, in commune viderentur agere: unde fit ut ex contractu unius ceteri obligentur in solidum, & plures socii pro uno habentur, quia adunantur vinculo societatis. Et hoc est quod dicitur in *l. mortuo*, *de fidejuss.* societatem personæ vice fungi, quia plures socii ob vinculum societatis pro uno habentur, maxime si contractum sit cum magistro societatis, pactum magistri societatis prodest & nocet omnibus sociis; *l. item magistri*, supr. *de pact.* Emptori datur actio redhibitoria adversus unum e venditoribus, cujus major pars fuerit in servo, vel in unum e sociis, id est venalitiariis, qui contraxere societatem mancipiorum coemendorum causa, ne emptor distringatur in plures adversarios; *l. ne in plures*, supr. *de exerc. act.* Quod si agatur actione ex empto, quæ est civilis, emptori datur actio ex empto cum singulis pro portione qua socii fuerint. Et hoc ad coercendam improbitatem venalitiariorum, quos personeticos vocat Odofredus *hic*, quia personas id est mancipia vendunt.

§. *ult.*

OB vitium morbumve mancipii datur duplex actio ædilitia, redhibitoria, & quanto minoris; *l. bovem*, §. *aliquando*, supr. *h. tit.* quidam alienum servum vendidit, & stipulanti promisit duplum evictionis nomine, nec non promisit eum servum sanum esse, fugitivum non esse. Evicto servo, & ob evictionem commissa stipulatione duplæ, quæritur an ob morbum fugamve conveniri possit redhibitoria, vel quanti minoris? Ratio dubitandi erat, quod evicto servo videbatur sublata actio redhibitoria, vel quanti minoris, quia evicto servo emptoris nihil interest sanum esse, fugitivum non esse, eum qui evictus est. Tamen etiam evicto servo emptori datur actio ex empto in id quod interest, quia emptoris interfuit, quamdiu servum possedit, eum sanum esse propter operas; neque ex post facto, id est post evictionem, decrescit seu extinguitur obligatio: statim enim ac servus traditus est committitur, id est committi incipit stipulatio quanti interest emptoris evictum non esse, ex *h.* §. idem in *l. evicta* 16. §. *si servus*, infr. *de evict.*

L. 45.

ACtio redhibitoria, modo est in duplum, modo in simplum: in duplum puta si venditor neque pretium, neque accessiones solvat, id est reddat, neque eum qui eo nomine obligatus erit liberet, hac actione condemnatur in duplum, pretii & accessionis: in simplum, puta si emptor reddat, id est paratus sit reddere, pretium & accessiones, condemnatur in simplum, ex *h. l.* Hinc colligitur, quod hæc actio est arbitraria, ut notat. *gloss.* quia ex ea condemnatio fit arbitrio judicis, modo iu duplum, modo in simplum, & ob id dicitur pœnalis *; l. cum autem*, §. *si servus*, supr. *h. tit.* quia si venditor non satisfaciat arbitrio judicis, crescit in duplum.

L. 46.

Dixi ad *l.* 2. §. *cum redditur*.

L. 47.

EX edicto ædilium nascuntur variæ actiones, redhibitoria, & quanto minoris, & actio ex dicto promissove, quæ dicitur *hic*, *& in l. sciendum*, §. *ult. l. ædiles* 38. §. *non tantum*, supr. *h. tit.* actio adversus dictum promissumve, quia locum habet, si quid fiat adversus dictum promissumve. Et omnes dicuntur ædilitiæ actiones, ut *hic, & l. justissime*, §. *proponitur*, *l. si tamen*, §. *ædilitiæ*, *h. tit.* quia oriuntur ex edicto ædilium. Si quis servum vitiosum vel morbosum ignorans emerit a non domino, & post traditionem eum manumiserit, denegatur ei actio redhibitoria, & quanti minoris, & actio duplæ, id est actio ex stipulatu duplæ de evictione, & actio adversus dictum promissumve, quia sibi imputare debet, quod servum manumisit, de quo utiliter acturus erat his omnibus actionibus, manumittendo videtur remisisse actionem: cuilibet licet contemnere jus suum *; l. si judex*, *de minorib.* Post mortem autem hominis ædilitiæ actiones durant, ut additur in *fin. l.* id est mortuo homine intra sex menses, morte non extinguuntur redhibitoria & ceteræ actiones, quia nihil est quod imputetur emptori, qui redhibitoria potuit agere, intra sex menses. Actio ex stipulatu duplæ non committitur, si servus venditus decesserit antequam evincatur *; l. si servus*, infr. *de evict.* id est ante litem contestatam. Si lis de evictione semel contestata sit, postea homine mortuo actio non extinguitur *; l. utique*, supr. *de rei vindic. l. ult. C. de assert. tollend.* quia redhibitoria, quæ est temporalis, lite contestata perpetuatur *; l. ult. in fin. de fidejuss. tutor. l. aliam causam*, *de novat. l. nam posteaquam*, §. *si is qui*, *de jurejur.*

L. 48.

SI servus morbosus, vel vitiosus venierit, mortuo homine intra sex menses, ædilitiæ actiones, puta redhibitoria, & quanti minoris, non extinguuntur, ut dictum est *l. prox.* supr. Hoc verum est si sine culpa actoris, id est emptoris familiæve ejus vel procuratoris homo mortuus sit.

§. *audiendus*.

EX edicto ædilium, si mancipium morbosum vitiosumve venierit, emptori datur duplex actio, redhibitoria, & quanti minoris: redhibitoria si servum redhibere velit: vel actio quanti minoris, si malit servum retinere, ex *h.* §.

h. §. *l. bovem*, §. *aliquando*, supr. *h. tit.*

§. *non nocebit*.

REdhibitoria actio, & quanti minoris, sunt actiones temporales, redhibitoria finitur intra sex menses utiles, actio quanti minoris, intra annum utilem, ut *hic & l. sciendum*, §. *ult.* supr. *l. cum sex*, infr. *h. tit. l.* 2. *C. h. tit. l. si is qui*, §. † *est in potestate*, *de except. rei judic.* de quibus accipienda est *l. in omnibus* 6. infr. *de oblig. & act.* Si emptor servi morbosi vel vitiosi præscriptione temporis, id est sex mensium, actione redhibitoria exclusus sit, non nocet emptori si intra annum utilem agat actione quanti minoris, una electa alia † consumitur: sed si redhibitoria non egerit intra sex menses, non prohibetur agere quanti minoris intra annum utilem, id est intra alios qui reliqui sunt sex menses: excipitur nisi agat actione quanti minoris ad redhibitionem rei, ut in casu *l. bovem*, §. *aliquando*, supr. *h. tit. & d. l. si is qui heres*.

† Aut negativa deest, aut verba secum pugnant.

§. *ei qui servum*.

VEnditor cum vendit servum debet palam edicere, eum furem, fugitivum non esse, vel noxa solutum esse; *l.* 1. §. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* Ei, qui servum vinctum vendidit, edictum ædilium remittitur, id est qui vinctum vendidit, non tenetur præstare erronem fugitivum non esse, quia sibi imputare debet, qui sciens vinctum, & ex hoc suspectum de fuga, emit. Nec est quod objiciatur venditori, quod in venditione non prædixit servum fugitivum esse, quia eo quod servum vinctum vendidit, satis significavit erronem fugitivum vel suspectum de fuga: plus est rem facto significare, quam verbo; *l.* 2. §. *ignominiæ*, supr. *de his qui not. infam.* voluntas vel res declaratur facto vel verbo; *l. pro herede*, infr. *de adqu. hered.* Commodatarius hominis commodati custodiam præstat, si vinctus commodatus est; *l. si ut certo loco*, §. † *sed an etiam*, supr. *commodat.*

Cujac. *) 6. *obs.* 10.

§. *in ædilitiis*.

SI quis servum emerit sciens de fuga, aut vinculis, sciens aliquando hunc fugisse a domino, vel in vinculis fuisse, vel sciens de morbo vitiove, & ob vitium morbumve agat redhibitoria, repellitur opposita exceptione, si non emptor scierit de morbo vitiove, puta de fuga, aut vinculis, ex *h.* §. quia de se queri tantum debet, qui sciens morbosum aut vitiosum emit, etiam si nihil ei dictum sit de morbo vitiove non potest agere redhibitoria si vitium morbusve appareat; *l.* 1. §. *si intelligatur*, supr. *h. tit.* quia sibi legem dixit; Horat. libr. 2. epist. 2. (18.)

Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex.

Non est deceptus, sed se ipsum decepit qui scivit; *l. qui se liti obtulit*, supr. *de hered. petit. l. nam si actor*, in pr. *de rei vindic.*

§. *non solum*.

ACtiones ædilitiæ, id est redhibitoria & quanti minoris, non solum de mancipiis, sed & de omni animali, puta jumento vel pecore competunt, nec modo in servis in totum alienatis quoad proprietatem & usumfructum, sed & in servis, quorum ususfructus tantum alienatus est, quia emptoris interest servum morbosum vel vitiosum, in quo est ususfructus, redhiberi, propter operas, in quibus consistit ususfructus; *l. justissime*, §. *ult.* supr. *h. tit.*

§. *pen.*

EMptori datur redhibitoria actio ob morbum vitiumve: si redhibitoria agatur de sanitate ob certum vitium corporis, emptori permittendum est de uno vitio agere, ac prædicere, si aliud postea apparuerit de eo actum iri. Ratio dubitandi erat, quod si redhibitoria semel agatur ob certum vitium corporis, videbatur actio remissa quoad alia, ne adversarius pluribus actionibus distringatur. Tamen si emptor primum egerit redhibitoria ob certum vitium corporis, & ea actione non fuerit secuta redhibitio, & ante litem contestatam prædixerit, si aliud vitium postea apparuerit, se de eo iterum acturum, de eo iterum agi potest, quia protestatio conservat jus, conservat actionem, ut *hic*, *&* *l. si fidejussor*, supr. *qui satisdar. cog. l. ult.* † *in princ. vers. item si prædixerit*, *naut. caupon.*

§. *ult.*

SImplariarum venditionum causa ne sit redhibitio in usu est. Ex edicto ædilium, redhibitoria vel actio quanti minoris locum habet, tam in venditione rerum immobilium, puta prædiorum; *l. etiam in fundo*, infr. *h. tit.* quam in venditione rerum mobilium, vel se moventium, puta mancipiorum, jumentorum, vel pecorum; *l. ædiles* 38. supr. *h. tit.* Sed hæc actio non habet locum in venditione rerum simplariarum seu simplarum, id est viliorum & quæ sunt in usu quotidiano, & usu quotidiano consumuntur, ut carnis & aliorum ædulium, quæ veneunt in foro; *l. solent*, §. *non vero*, *de offic. proconsul.* ne lites de minimis rebus crescant in infinitum: Ob minimam caussam non fit redhibitio aut rescissio venditionis; *l. res bona fide*, supr. *de contrah. empt.* Cibus simplex est cibus vilis & parabilis, sine condimento; Plin. lib. 11. cap. 53. *Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera*, *&* *condimento perniciosior*: vel si mavis redhibitio locum non habet in simplariis venditionibus, puta si servus simpliciter venierit, & nominatim non caverit, ut vitium morbumve præstaret. Venditor non tenetur redhibitoria, & servus non debetur sine vitio morbove, sed qualis est præstandus est; *l. cum venderes*, *de contrah. empt.*

L. 49.

EX edicto ædilium redhibitio locum habet, non solum in venditione rerum mobilium, vel se moventium, ut mancipiorum, jumentorum, pecorum, sed etiam in venditione rerum immobilium, ut prædiorum, ut si fundus pestilens distractus sit, *ex h. l. & l. pen.* §. *idem*, C. *h. tit.* Ager pestilens est cælo insalubris, vel qui herbas noxias gignit; *l.* 2. §. *idem ait*, infr. *ne quid in loc. public.* M. Tull. agrar. 2. 27. *In Salpinorum pestilentiæ finibus.* Varro de re rustic. lib. 1. cap. 4. *Utilissimus autem is ager, qui salubrior est, quam alii, quod fructus ibi certus; contra, quod in pestilenti calamitas:* & fundo semel redhibito, vectigal fundi cessat adversus emptorem, ex *h. l.* quia vectigal est onus reale, quod sequitur possessorem, id est venditorem, ad quem res rediit; *l. Imperatores*, *de publican. & tot. tit. C. sine cens. vel reliq.*

L 50.

Dixi ad *l.* 10. §. *ult.* supr. *h. tit.*

L. 51.

SI quis sciens emerit mancipium vitiosum, aut morbosum, non habet actionem redhibitoriam adversus venditorem, quia de se queri debet, qui sciens mor-

morbosum, aut vitiosum emit; *l.* 1. §. *si intelligatur*, *l. si tamen*, §. *ei qui*, & §. *in ædilitiis* supr. *h. tit.* Si servus mancipium morbosum, vel vitiosum emerit, & dominus agat redhibitoria vel actione ex empto, (Ex ædilitio edicto datur redhibitoria, ex jure civili actio ex empto, nam redhibitio continetur empti judicio; *l. ex empto*, §. *redhibitionem*, *de act. empt.*) omnimodo scientia servi non domini spectanda est, id est scientia servi, qui scivit se emere morbosum, aut vitiosum, nocet domino agenti redhibitoria, vel actione ex empto, quia qui agit ex contractu servi, tenetur ex culpa servi commissa in ipso contractu. Ait omnino, id est indistincte, quia nihil interest utrum peculiari nomine, id est sibi in causam proprii peculii, vel nomine domini in rem domini emerit, & an certum vel incertum, id est Stichum, vel hominem generaliter, quia tunc & illud ex bona fide est, id est bona fides contractus exigit, servum, in quo negotium gestum est, qui sciens emit servum morbosum aut vitiosum, quod in contrahendo admisit, id est culpa servi, qui sciens emit morbosum, aut vitiosum domino nocere debet, cui per servum adquiritur. Quod si servus ignorans, mandatu domini mancipium morbosum aut vitiosum emerit, sciente domino, venditor non tenetur redhibitoria, vel actione ex empto, quia ignorantia servi non prodest domino scienti, cui adquiritur ex contractu servi. Idem in usucapione, si servus sciens emerit rem alienam, scientia servi nocet domino etiam ignoranti, ne usucapiat; *l.* 2. §. *si servus tuus*, & *dd. seqq. pro empt.*

§. *circa*.

Quod si procurator sciens emerit morbosum vitiosumve ex mandato domini, non potest agere redhibitoria vel actione empti, nec procurator nec ipse dominus: scientia procuratoris nocet domino; *l.* 2. *de litigios. l. immo*, & *seq. de liber. caus.* sibi imputare debet qui non idoneum & cautum procuratorem elegit; *l. denique*, §. *ult. l. eum mandatu*, supr. *de minorib.* licet procurator domino teneatur actione mandati, vel negotiorum gestorum, puta si sit procurator voluntarius, seu negotiorum gestor: quod si procurator ignorans morbosum aut vitiosum emerit sciente domino, ex mandatu domini scientis, & redhibitoria agat ex persona domini, utilis id est efficax exceptio ei † non potest opponi, † non repellitur opposita exceptione si non sciret dominus, ignorantia procuratoris non prodest domino scienti ad adquirendam ei actionem redhibitoriam vel actionem ex empto; *l. sed si servo*, *de contrah. empt.* si nuntius emerit, ejus ignorantia vel scientia non spectatur, sed domini, quia nuntius vicem epistolæ tantum gerit; *l.* & *licet*, *de constit. pecun.* ut recte ait Accurs. *hic*, scientia domini non nocet procuratori ignoranti, quia agit ex suo contractu, & datur ei actio in id quod ejus interest, quod teneatur actione mandati.

† Abundant *hic* negativæ.

L. 52.

Venditor cum vendit servum, tenetur prædicere servum erronem fugitivum non esse, noxa solutum esse; *l.* 1. §. 1. *ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* Si servus aliquando furtum domino fecerit, venditor non tenetur hoc in venditione servi prædicere, nec ex hac causa redhibitio est, quia omnes servi furaces: sed si dixerit hunc furem non esse, tenetur actione ex dicto promissove, ex *h. l.* & *l. quod si nolit*, §. *si venditor*, supr. *l. Labeo*, §. 1. infr. *h. tit. l.* 3. *C. eod.* quia sibi imputare debet qui temere asseveravit hunc furem non esse; *l. Julianus*, §. † 3. *de act. empt.*

L. 53.

QUi tertiana, aut quartana febre, aut comitiali morbo laborant, ne iis quidem diebus quibus morbus vacat recte sani dicuntur, idcirco si venierint, ob morbum vitiumve redhiberi possunt, quia licet habeant aliquam intermissionem, non sunt soluti ægritudine: morbus comitialis maxime est morbus fonticus & perpetuus, etiam si habeat sua intervalla, unde morbus regius dicitur propter vim & gravitatem; Horat. † *de art. poet.* 453.

Ut mala quem scabies, aut morbus regius urget.

L. 54.

ACtioni redhibitoriæ non est locus, si mancipium bonis conditionibus emptum, puta his conditionibus ne rus relegetur fundi colendi causa, vel ne in vinculis, vel ergastulo habeatur, quibus opponuntur duræ conditiones quibus servi nequam venire solebant, puta ne servirent in urbe, vel in provincia, vel in ministerio domini, vel ne umquam manumitterentur; *l. statuliberos* 25. *de statulib.* Si mancipium, inquam, bonis conditionibus emptum fugerit, quod ante non fugerat, venditor non præstat periculum fugæ, quæ accidit post venditionem: generaliter vitia contracta post venditionem, & casus supervenientes pertinent ad periculum emptoris; *l. Lucius*, infr. *de evict. l.* 1. *C. de peric. & commod. rei vend.* Ne venditor teneatur redhibitoria propter fugam servi venditi duo spectantur. Primum, quod servus ante venditionem non fugerat, atque ita servus non erat suspectus de fuga. Secundum, quod servus bonis conditionibus emptus erat, puta ut intra quinquennium manumitteretur: plerumque servi bonæ frugi non serviebant ultra quinquennium; *l.* 3. §. † *idem*, *de statulib.* testis M. Tullius *Philippic.* 8. Atque ita spe proximæ libertatis servitus satis ferenda erat, nihil erat quod servum provocaret ad fugam. Si servus non fugerit apud venditorem, fuga secuta pertinet ad periculum emptoris, non venditoris; *l.* 3. *C. h. tit.* Idemque in jumento; *l. Labeo, in fin.* infr. *h. tit.* Venditor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium rei venditæ, non ob vitium contractum post venditionem; *l. indebitum*, *C. de condict. indebit.* Si servus venditus fugerit ex vitio pristino, venditor eo nomine tenetur emptori actione redhibitoria: quod si servus emptus fugerit, mox inventus & interrogatus, an apud venditorem fugerit, dixerit se fugisse, si & alia prioris fugæ indicia non deficiant, tunc etiam ejus responso credendum est; *l. quæro*, §. *ult.* infr. *h. tit.* sola confessio servi non sufficit, nisi aliæ probationes suppetant, quia emptor, si redhibitoria agat, debet probare servum antequam emeret fugisse; *l.* 4. infr. *de probat.*

† §. iste desideratur. V. an colligi possit ex §. *si ita* 15. *ejusd. l.*

L. 55.

ACtio redhibitoria non est actio perpetua, sed temporalis, quæ finitur sex mensibus utilibus, id est quibus experiundi seu agendi in judicio potestas fuit, ex *h. l. & l. sciendum*, §. *ult.* supr. *h. tit.* sex menses utiles hujusce actionis currunt a die venditionis, si vitium apparuerit: quod si vitium latuerit maxime in servo fugitivo, cujus vitium latuit propter fugam, tempus sex mensium non computatur per id tempus, quo emptor vitium fugitivi latens ignoravit, non videtur exponendi potestatem habuisse, qui vitium latens propter fugam ignoravit: non valenti agere, non currit præscriptio; *l. cum notissimi*, §. *illud*, *C. de præscript.* 30. *ann. l. in rebus*, † *vers. omnis autem*, *C. de jur. dot.* nisi ignorantia sit dissoluta, id est supina, quæ non excusatur, ut est in *fin. l. l.* 6. *de jur. & fact. ignor.* L. 56.

L. 56.

SI mancipium venierit, dato emptori fidejussore, non solum de re tradenda, sed & de evictione præstanda, vel redhibitione, si mancipium esset vitiosum, aut morbosum, quæritur, an omisso reo principali, id est venditore, fidejussor emptionis possit conveniri redhibitoria? Videbatur, fidejussorem non posse conveniri redhibitoria, nisi prius discusso reo principali, id est venditore, cum quo contractum; quia redhibitoria agitur, ut res redhibeatur ob vitium morbumve, quod emptor ignoraret venditionis tempore. Et cum in ea actione quæratur de scientia vel ignorantia emptoris, vix est ut recte agi possit, nisi cum venditore, qui scivit quod gestum est cum emptore. Tamen Paulus consultus a Latino Largo judice dato, cujus meminit idem in *l. ult.* infr. *qui sine manumiss. ad libert. perv.* respondit ex Marcello, si fidejussor emptionis in universam causam emptionis sit acceptus, posse ei redhiberi: fidejussor emptionis potest compelli, ut servum ex causa redhibitionis recipiat, si fidejussit in universam causam emptionis, ut *hic*, *& l. quæro*, *locat.* quia jure, ad quod pertinet utraque lex, fidejussor potest eligi & conveniri omisso reo principali; *l. 2. 3. l. reos*, *C. de fidejuss.*

L. 57.

EX contractu servi vel filiif. pater vel dominus non tenetur in solidum, sed de peculio, id est peculio tenus, vel de in rem verso; *l. summa*, *in pr.* supr. *de pecul. l. 9. de compensat.* Quod si servus mancipium emerit, & dominus redhibitoria agat, non ante admittitur ad redhibendum, & repetendum pretium & accessiones, quam omnia præstiterit, quæ hac actione continentur, quæ veniunt in hac actione ex parte emptoris, puta peculium, quod venditioni accessit, partus, fructus, & adquisitiones servi venditi, & quidem ut solida præstet, non peculio tenus: nam & si dominus agat actione ex empto, ut tradatur servus venditus servo, nihil consequitur priusquam totum pretium venditori solverit, ex *h.* §. Redhibitio est resolutio venditionis utrinque, per quam omnia utrinque in integrum restituuntur, & retro aguntur; *l. cum autem*, §. *Julianus*, supr. *h. tit. l. quia redhibito*, *de alien. judic. mut. caus.* Sic & si pater adjuncta filia dotem repetat, non aliter ei datur actio de dote, quam si filiam, quæ res amovit, rerum amotarum judicio in solidum defendat; *l. 3.* §. *ult. rer. amotar.*

§. *quod si servus.*

SI servus mancipium, quod erat in peculio, vendiderit, dominus tenetur redhibitoria in peculium, id est quatenus est in peculio: in peculio autem continetur causa redhibitionis id est peculium, quod recipiendum est actione redhibitoria, causæ Neæræ, pro Neæra, Tibull. lib. 3. eclog. † 3.

Lygdamus hic situs est, dolor hinc & causa Neæræ.

Nec movet, quod antequam reddatur servus, non est in peculio, qui adhuc emptoris est. Sed causa ipsius redhibitionis in peculio computatur: rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad eam recuperandam; *l. rem in bonis*, infr. *de adquir. rer. dom.* Igitur si servus decem millibus emptus, ob vitium quinque millibus sit, hæc quoque in peculio erunt. Hoc verum est si servus nihil domino debeat, quia peculium non intelligitur, nisi deducto eo quod domino debetur; *l. 10. de pecul.* Quod si plus domino debeat, quam sit in peculio, eveniet, ut dominus qui agit redhibitoria hominem præstet, & nihil consequatur, cum nihil sit in peculio.

† Tibull. lib. 3. eleg. 2. ait: *Lygdamus hic situs est: dolor huic, & cura Neæræ, — Conjugis ereptæ, causa perire fuit.* Ex his, an comparatio valeat, lectoris erit.

L. 58.

SI servus apud emptorem fugit, & in causa redhibitionis esse pronuntiatus sit ex vitio pristino, ob vitium sc. fugæ & rapacitatis, & dominus, id est emptor, agat redhibitoria, non prius venditori redhiberi debet, quam rerum furto ablatarum a servo æstimationem præstiterit, præter peculium servi, nisi pro his paratus sit servum noxæ dedere, ex *init. h. l. & l. cum autem*, §. † *quare*, supr. *h. tit.* illo loco, *sive servus emptori furtum fecerit*. Plerumque servi fugitivi sunt fures, & qui sui furtum faciunt, alienis non abstinent: a pedibus discunt manus peccare; Martial. lib. 11. epigr. 55.

A pedibus didicere manus peccare protervæ,
Non miror furem, qui fugitivus erat.

§. *item quæro*.

QUod si venditor, ab emptore conventus redhibitoria de pretio servi & æstimatione rerum furto ablatarum, nolit pretium servi & æstimationem rerum furto ablatarum restituere, emptor potest servum retinere pro noxa, id est quasi noxæ deditionis nomine, pro æstimatione rerum furto ablatarum, & agere actione de peculio in dominum id est venditorem, vel de pretio servi redhiberi actione ex stipulatu duplæ, quæ solebat interponi in mancipiorum venditione; *l. quod si nolit*; §. *quia assidua*, supr. *h. tit.* quasi evicto servo.

§. *ult.*

VEnditor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium, non ob vitium contractum post venditionem; *l. indebitum*, *C. de condict. indebit.* Si quis dupla emerit servum, id est interposita stipulatione duplæ, si evincatur, post venditionem servus fugerit ab emptore, venditor non tenetur redhibitoria actione, nisi alias fugerit ante venditionem: quod si servus post fugam interrogatus coram idoneis testibus, confessus sit se fugisse ante venditionem, si & alia indicia prioris fugæ non deficiant, servi responso credendum est, ex *h.* §. & *l.* 4. *de probat.* nam in se ipsum videtur interrogari, non in dominum; *l.* 7. *eod. tit. l. divus*, *de quæst.* Servi responso de fuga creditur, si & alia indicia fugæ non deficiant: in aliis servi responso standum est, cum probatio deficit; *l. servi responso*, *de testib.*

L. 59.

SI mancipium venditum sit in causa redhibitionis ob vitium morbumve, emptor debet rem redhibere, & venditor debet pretium restituere: quod si emptor nondum pretium solverit, & mancipium venditum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, lite sc. jam contestata, interim venditor non potest agere actione ex empto, ut pretium solvatur, quia dolo facit, qui petit quod mox redditurus est; *l. dolo*, *inst. de dol. & met. except.*

§. *si quis duos*.

SI duo servi uno pretio venierint, & alter sit in causa redhibitionis, & venditor actione ex empto totum pretium petat, emptor tuetur se exceptione doli: quod si pars pretii petatur, emptor non potest uti ea exceptione, nisi forte ea causa sit redhibitionis, ut propter alterius vitium utrumque mancipium redhibendum sit, puta si sint comœdi, vel cantores, vel pater & filii, vel duo

duo fratres, qui sine magno incommodo vel pietatis offensa separari non possunt; *l. cum ejusdem*, *& dd. seqq.* supr. *h. tit.*

L. 60.

Dixi in *l. cum autem*, §. *jubent ædiles*, supr. *h. tit.*

L. 61.

EMptori datur actio redhibitoria, vel quanti minoris ob vitium rei venditæ quod emptor ignorabat. Si venditor fundum vendiderit simpliciter, nec exceperit de servitute, ignorans fundum servitutem debere, si confessoria actione de servitute agatur, & venditor conventus actione ex empto victus sit eo judicio, non tenetur redhibitoria, sed quanti minoris emptor esset empturus si scivisset servitutem deberi, ex *h. l.* Quod si venditor sciens fundum servitutem debere, eum fundum vendiderit, & celaverit servitutem, tenetur actione ex empto in id quod actoris interest; *l.* 1. §. 1. *l. Julianus*, *in pr. l. quæro*, *de act. empt. l. cum venderes*, *de contrah. empt.*

L. † 62.

DOnator non tenetur de evictione, nisi specialiter promissum sit; *l.* 2. *C. de evict.* neque de redhibitione. Edictum ædilium non pertinet ad res donatas, sed tantum ad res venditas, ex *h. l.* Hieronym. lib. 1. in ep. ad Ephes. in proœm. *Noli de gratuito munere judicare*, *&*, *ut vulgare proverbium est*, *equi dentes inspicere donati*. Jo. Saresber. epist. 56. *Quisquis tamen accipit*, *ipsa statim susceptione redditur obligatus*, *& si penes eum res donata resederit*, *allegenti vitia*, *ratio quasi cujusdam legitima præscriptionis occurrit: si quidem in rebus donatis nec quanto minoris nec redhibitoria locum habent*, *sed omnem actionem exceptio spontaneæ liberalitatis elidit*. Redhibitoria actio eo pertinet, ut emptor rem redhibeat, & venditor pretium restituat, quæ in † donationem cadere non possunt. Quid enim in donatione donator se restiturum promittat, ubi nullum pretium intervenit? Donatio est mera liberalitas, quæ non recipit mercedem; *l. Aquilius*, *de donat.* Si donator rem alienam ignorans donaverit, eaque a donatario melior facta sit, re evicta donator non tenetur quanti interest ejus, qui rem meliorem fecit, ne donator liberalitatis suæ pœnam patiatur. Sane si sciens rem alienam donaverit tenetur de dolo; ne quod benigne contulit, id est specie donationis, fraudis consilio revocet, ex *h. l.* indirecte sc. re evicta per dominum. Et donatarius actione de dolo repetit sumptus, quos fecit in re donata; *l. Aristo*, §. *ult. de donat.* *l. sumptus*, *de rei vindit.* qui servum vendit præstat morbosum fugitivum furem non esse: heres a quo servus legatus est non præstat fugitivum, quia talis præstandus est qualis sit; *l. si legati*, *de legat.* 1. M. Tull. 3. offic. *In mancipiorum venditione*, *venditorum fraus omnis excluditur*, *qui enim scire debuit de sanitate*, *de fuga*, *de furtis præstat edicto ædilium: heredum alia est causa*.

L. 63.

REdhibitio locum habet tantum in venditionibus, tam mancipiorum, quam ceterarum rerum, vel in permutatione, quæ similis est venditioni; *l. sciendum*, §. *deinde*, supr. *h. tit.* non in locationibus & conductionibus. Ratio dubitandi erat, quod emptionis venditionis, & locationis conductionis appellatione veteres promiscue utebantur; *l. veteres*, *& seq. de act. empt.* unde

quæ admittuntur in venditionibus, videbantur admittenda in locationibus. Sed edictum ædilium non habet locum in locationibus & conductionibus, quia numquam ædilium hac de re fuit ulla jurisdictio: ædiles erant minores magistratus, qui cognoscebant tantum de rebus venalibus, & aliis quibusdam, non poterant excedere modum jurisdictionis: vel quia non similis est locatio venditioni, quia emptio venditio transfert dominium *; l. ex empto, de act. empt.* locatio non item *; l. non solet, locat. conduct.*

L. 64.

SI plures servi uno pretio venierint, unius ob morbum vitiumve omnes redhibentur, quia una est emptio *; l. cum ejusdem*, supr. *h. tit.* Quod si plures servi uno pretio venierint, & de uno redhibitoria agatur, æstimatio fiet pro bonitate ejus, qui redhibetur, ex *h. l. & l. si plura*, supr. *h. tit.* Quod si plures servi uno pretio venierint, & venditor promiserit sanos esse, & pars dumtaxat eorum minus sana sit, de omnibus datur actio adversus dictum promissumve, ex §. 1. *h. l.* Sicut si plures servi venierint uno pretio, si unus evincatur, actio de evictione datur in solidum *; l. cum plures, de evict.* Si jumentum non erraverit aut fugerit apud venditorem, & post venditionem erraverit aut fugerit apud emptorem, non potest agi redhibitoria quasi erro aut fugitivus esset, ex *h. l. in fin.* quia redhibitio datur emptori ob vitium præsens, non ob vitium contractum post venditionem *; l. actioni*, supr. *h. tit. l.* 3. *C. h. tit.*

L. ult.

SI servus venierit, redhibitioni locus est ob morbum vitiumve: morbus est vitium corporis, vitium est corporis & animi. Animi potius quam corporis vitium est, si sit mendax, aut furax *; l. 1. §. sed sciendum*, supr. *h. tit.* omnes servi sunt mendaces; Terent. in Andria (4. 3. 15.), *Nova nunc religio in te istæc incessit*. Et ibi Donatus*: Jusjurandum metuere servum, monstri simile est: servum nolle mentiri, nova religio est*. Plerumque servi sunt fures, plerumque servorum furtis peculia eorumdem augentur *; l. inficiando, §. pen.* infr. *de furt.* Plaut. in Mostellar. (4. 1. 6. & seq.) *Faciunt a malo peculium, quod nequeunt facere de suo*.

§. 1.

Dixi ad *l.* 4. §. *illud*, supr. *h. tit.*

§. ult.

REdhibitioni locus est, si servi veterani, id est veluti pro novitiis venierint. Veterator non ex spatio serviendi, sed genere & causa, seu conditione, id est conditione serviendi, æstimatur. Nam quicumque ex venalitio novitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit, statim veteratorum numero est. Et hoc propter gratiam ministerii, quod proprie pertinet ad cultum domini: & ita intelligendus est Seneca de benefic. lib. 3. cap. 18. *Officium est filii, uxoris, ministerium servi*. Idem de brevit. vit. *Quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrunt*. Alias servi veterani sunt qui anno continuo in urbe servierunt, novitii, qui anno nondum servierunt *; l. interdum, §. quotiens*, infr. *de publican.* Venalitium est locus seu forum, ubi servi venales exponebantur; Petron. in Satyric. *Erat autem venalitium titulis pictum*, id est inscriptum titulis nationis, ætatis, artificii, & vitiorum servorum, si quæ essent. Romæ servi venire solebant ad Castoris; Senec. *libr. in sapient. non cadit*

Venalitii sunt mangones, seu mercatores mancipiorum, de quibus Cujac. 10. *obs.* 6.

dit injur. cap. 13. Novitius autem non tyrocinio animi, sed conditione servitutis, id est qualitate serviendi intelligitur: nec ad rem pertinet latine sciat nec ne, nec ob id veterator est, si liberalibus studiis eruditus sit, id est ut sciatur an servus sit veterator, an novitius, non spectatur an litteras didicerit, an latine sciat, nec ne. Servi sc. litteras edocebantur, ut pluris venirent; Terent. in Eunuch. (3. 2. 23.) *Fac periculum in litteris*, sed spectatur an præpositus sit alicui ministerio. Plura *in hunc.* §. jam attigi in *l.* 37. supr. *h. tit.*

AD TIT.

De evictionibus, & duplæ stipulatione.

EXPOSITIS actionibus empti & venditi, proxime subit actio redhibitoria, quæ est actio ædilitia, de qua tit. *de ædil. edict.* qua consulitur emptori, nimirum si res vitiosa venierit, emptori datur actio redhibitoria intra sex menses, ut res redhibeatur, sive reddatur recepto pretio; *l. sciendum*, §. *ult. l. cum sex*, supr. *de ædil. edict. l. si is qui*, §. 1. infr. *de except. rei judicat.* Actio redhibitoria rescindit contractum in totum, reddita re vendita, & pretio recepto; *l. facta*, supr. *de ædil. edict.* Redhibitio est resolutio venditionis; *l. Pomponius*, §. *præterea*, infr. *de adquir. possess.* Mox sequuntur actiones de evictione, quibus etiam providetur emptori, si res vendita jure judicioque emptori evincatur. Evictionis nomine emptori dantur duæ actiones. Una est actio ex stipulatu duplæ, quæ plerumque interponebatur in emptione & venditione; *l. emptori*, *l. si dictum*, infr. *h. tit.* hic conceptus est *de evictionibus & stipulatione duplæ*. Altera est actio ex empto in id quod interest emptoris rem evictam non esse; *d. l. si dictum*, *l. si in venditione*, *h. tit. l. non dubitatur*, *l. si controversia*, *l. si tibi*, C. *h. tit. l. ex empto*, §. 1. *l. Titius*, † *vers. de sumptibus*, supr. *de act. empt.* Hoc distat actio ex stipulatu, ab actione ex empto, quod actio ex stipulatu duplæ datur, si interposita sit; actio ex empto etiam si in venditione nihil dictum sit, quia venit ex natura contractus; *d. l. non dubitatur*. Hodie actione ex stipulatu duplæ de evictione non utimur, sed actio de evictione est in id quod emptoris interest rem evictam non esse: & hoc est quod dicunt forenses *la pleine garentie qui s' en va aux dommages & interests.* Rebuff. *in constit. reg. tit. de dilat. art.* 2. *gloss.* 1. *ad fin.* Carond. *in memorabilib. in verb. Eviction.*

L. I.

REgulariter venditor tenetur de evictione, etiam si in vendendo nihil dictum sit de evictione; *l. si in venditione*, infr. *h. tit. l. non dubitatur*, *C. eod.* Et hoc est quod dicitur *init. h. l.* re evicta in totum vel pro parte, emptori dari regressum in venditorem. Re evicta emptori datur regressus in venditorem evictionis nomine. Re evicta emptor dicitur regressum habere in venditorem propter evictionem; *d. l. si in venditione*, *l. sed & si post mortem*, *h. tit. l. emptor fundi*, *C. eod. l. si pignore*, §. *ult.* supr. *de pignerat. act.* vel reverti ad auctorem; *l.* 3. *l. Herennius*, §. *ult.* infr. *h. tit. l. si statns*, *C. eod. l.* † 6. §. 3. supr. *de act. empt.* Re evicta, sive ex parte, sive in totum, evictio præstatur, quia parte evicta, res videtur evinci, cum rei appellatione & pars contineatur; *l. appellatione rei*, infr. *de V. S.* Sed cum pars evincitur, si quidem pro indiviso evincatur, evictio præstatur pro quantitate

partis evictæ, id est pro modo jugerum, non pro bonitate, quia in parte indivisa non est invenire bonitatem, vel deteriorationem: pars pro indiviso est incerta, & totum fundum occupat; *l. placet*, supr. *quib. mod. usufruct. amitt. l.* 1. §. *hoc interdictum* 7. infr. *uti possidet.* Quod si pars pro diviso, id est certa pars fundi, evincatur, evictio præstatur pro qualitate & bonitate loci, ex *hac l. l. bonitatis*, *l. ex mille*, §. *pen.* infr. *h. tit.* & *l.* 4. §. 1. supr. *de act. empt.* Parte evicta evictio præstatur pro parte quæ evicta est, ut *hic* & *l. ex mille*, *l. si ab emptore*, infr. *h. tit.* Neque obstat *l. si dictum*, §. *in stipulatione*, infr. *h. tit.* ex qua homine vendito, si pars hominis evincatur, stipulatio duplæ non committitur, quia non videtur homo evictus, cum pars ejus evicta est: hoc speciale est in homine, quia est res individua, ut notat Accursius ex sententia Joannis. Secus in prædiis & aliis rebus dividuis, parte rei evicta evictio præstatur pro parte quæ evicta est, quia quælibet pars fundi est fundus; *l. plane* 34. §. *ult.* infr. *de legat.* 1. nisi emptor a toto contractu velit discedi, quod partem empturus non esset; *l. tutor*, §. *curator*, supr. *de minorib. l. quod si uno*, *de in diem addict. l. cum ejusdem*, *de ædil. edict.*

L. 2.

PLerumque stipulatio duplæ ob evictionem interponebatur in emptione & venditione; *l. si dictum*, *l. si plus*, *aut minus*, infr. *h. tit.* quo modo satis consuli emptori videbatur, quia plerumque id quod interest emptoris non excedit duplum. Quod si omissa sit stipulatio duplæ in venditione antequam res evincatur, emptori datur actio empti in venditorem, ut caveat de duplo in casum evictionis: & si agatur, reus, id est venditor, condemnatur ut caveat de dupla ob evictionem: & hoc est quod dicitur in *hac l.* si dupla ob evictionem non repromittetur, & eo nomine agetur, dupli condemnandus est reus. Venditor tenetur emptori duplam promittere evictionis nomine; *l. emptori* 37. *in princ.* & §. 1. infr. *h. tit.* Qua actione? actione ex empto; *l. ex empto*, §. † *Cassius ait*, supr. *de act. empt. l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, *de ædil. edict.* Cautio de evictione interponitur invito reo, antequam res evincatur, quia venit ex natura contractus. Assidua & frequens erat stipulatio duplæ evictionis nomine: quæ sunt moris & consuetudinis, etiam si omissa sint, veniunt in bonæ fidei judiciis; *d. l. quod si nolit*, §. *quia assidua*. Stipulatio duplæ ob evictionem interponebatur etiam invito reo, non ex qualibet re, sed ex rebus pretiosioribus, puta si margaritæ aut vestes sericæ venierint; *l. emptori* 37. §. 1. infr. *h. tit.* Fundo æstimato, vel inæstimato in dotem dato, mulier non cogitur duplam promittere evictionis nomine; *l. non solum*, † infr. *de jur. dot. l.* 1. *C. eod.* Aliter etiam *hic locus* accipi potest, si ante perfectam venditionem in ipso contractu venditionis convenerit, ut dupla promitteretur, & venditor non caveat de dupla, eo nomine agi potest, ut caveat de dupla, & si agatur, reus id est venditor condemnatur, ut caveat de dupla antequam res evicta sit; *l. in omnibus*, supr. *de judiciis*.

Ad l. 3.

SErvo vendito peculium semper exceptum intelligitur, nisi nominatim convenerit, ut cum peculio veniret, *ex init. h. l.* & *l. quoties*, *de contrah. empt.* si servus venierit, quo casu sine peculio veniisse intelligitur, & res peculiares secum abstulerit, finge eas pervenisse ad emptorem, & ob hanc caussam furti, noxali actione actum sit cum emptore, non revertetur emptor ad venditorem ex stipulatione, id est emptori non datur regressus ad venditorem evictionis nomine propter stipulationem duplæ, id est quia stipulatio duplæ ob evi-

evictionem interposita est in venditione: qui enim vendidit servum interposita stipulatione duplæ, tenetur præstare furtis noxisve solutum venditionis tempore, id est in præteritum, sed non tenetur de noxis contractis post venditionem. Sic venditor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium, non ob vitium contractum post venditionem; *l.* † *quæro*, supr. *de ædil. edict. l. indebitum*, *C. de condict. indebit.* Et venditor tenetur de evictione ex causis præcedentibus, non ex causis quæ post venditionem contingunt, quia ex his causis commodum & periculum omne pertinet ad emptorem; *l.* 2. *C. de pericul. & commod. rei vendit.*

† V. in terminis *l. actioni*, *eod. & l.* 3. *C. eod.*

L. 4.

QUi mancipium vendidit, non tenetur emptori evictionis nomine dare fidejussorem, quem secundum auctorem vocat lex, id est non tenetur emptori cavere de evictione dato fidejussore, sed nuda repromissione, nisi nominatim aliud convenerit in ipsa venditione, ut ostenditur *hic*, *& l. emptori* 37. infr. *h. tit. l.* 2. *C. de hered. vel act. vend.* Et hoc est quod dicitur in *l.* 1. §. *stipulatio duplæ*, infr. *de prætor. stipulat.* stipulationem duplæ esse repromissionem, id est nuda repromissione fieri, nisi convenerit ut satisdetur, id est ut detur fidejussor. Satisdatio est cautio, quæ fit dato fidejussore: repromissio est nuda cautio, quæ solam fidem promittentis obligat. In alio casu, si venditor petat pretium actione ex empto, repellitur, nisi det fidejussorem, cum immineat evictio in limine contractus; *l. si post perfectam*, *C. h. tit. l. pen.* §. *ult.* supr. *de peric. & commod. rei vendit.* Cum quæritur etiam an de evictione cavendum sit dato fidejussore, spectatur an hujusmodi sit consuetudo regionis, ut caveatur de evictione dato fidejussore, & fundus venierit ex consuetudine regionis; *l. si fundus*, infr. *h. tit.* id est ea lege, ut caveatur de evictione pro consuetudine regionis. Emptor hereditatis quoque non tenetur satisdare de solvendo ære alieno creditoribus hereditariis, nisi ab initio convenerit; *l.* 2. *C. de hered. vel act. vendit. l. qui bona fide*, §. *de illo*, infr. *de damn. infect. l.* 5. *vers. quæ omnia*, *C. de sponsalib.* Qui vendendo duplum promisit evictionis nomine, non tenetur satisdare, nisi aliud convenerit tempore venditionis; *l. si dictum*, infr. *h. tit.* Satisdationis onus facile non imponitur, quia satisdatio est onerosa, difficile est invenire fidejussorem; *l. hæc stipulatio*, §. 1. infr. *ut* † *legator. seu fideicomm. serv. caus. cav. l. omnes*, §. *præterea*, *C. de Episc. & cleric.* satisdatio contumeliosa est, contumelia est satisdationem desiderare ab honesto & probato viro; *l. testamento* 17. §. *ult. de test. tutel.*

§. *si impuberis*.

SI tutor rem pupillarem legitime & solemniter vendiderit nomine pupilli, finito tutelæ officio, secuta evictione utilis actio de evictione datur in pupillum jam adultum, non in tutorem. Actio datur in pupillum quatenus rationibus ejus accepto latum est, quatenus versum est in rem pupilli, & in residuum tenetur tutor, & actio de evictione datur in pupillum, si tutor non sit solvendo, quia non male contrahitur cum tutore, id est tutor cum quo contractum est, erat idonea persona, cum qua contraheretur, ex *hoc* §. *& l. cum plures*, §. 1. *de administrat. tutor.* quia tutor in re pupilli domini loco habetur; *l. tutor qui*, *eod. tit. l. qui fundum*, §. *si tutor*, infr. *pro emptor.* finita tutela, ex contractu tutoris actio non datur in tutorem, sed in adultum, utilis actio datur in adultum, non in tutorem; *l.* 1. *C. quand. ex fact. tutor. l. ult.* supr. *si quis cautionib. gloss. in l. Lucius*, §. *rogatus*, infr. *ad Trebell.* quia officium suum nemini debet esse damnosum; *l. inter officium*, supr. *de rei vindicat. l. videlicet*, *ex quib. caus. major.* Eadem ratione procurator, qui

rem domini vendidit, re evicta non tenetur de evictione, nisi eo nomine fidem suam adstrinxerit, id est emptori caverit de evictione proprio nomine, non procuratorio; *l. procurator 67. supr. de procuratorib.*

L. 5.

VEndito servo cum peculio, id est cum venditor in venditione servi peculium accessurum dixit, evicto vicario, venditor non tenetur de evictione, quia aut vicarius non fuit in peculio, & non accessit venditioni, aut fuit in peculio, quod verius est, (vicarius est in peculio servi ordinarii; *l. si † servus*, supr. *de pecul. l. 6. §. vicario, de pecul. legat.*) hoc casu venditor non tenetur de evictione, quia per injuriam judicis evictus est. Aliter atque si venditor in venditione servi nominatim servum, id est vicarium, accessurum dixerit, tunc præstare debet in peculio eum esse, ex *hac l.* Evictio præstatur si res jure judiciove evicta sit; *l. evicta, §. 1. l. si pro re, §. † si pro evictione, l. non tamen*, infr. *h. tit.* Aliud est si emptor victus sit per injuriam, puta per sordes vel stultitiam seu imperitiam judicis, quia injuria judicis, quæ fit emptori, non debet nocere auctori, ut *hic & l. si per imprudentiam*, infr. *h. tit. l. emptor, C. eod.* Injuria judicis uni facta, alii nocere non debet; *l. si servus plurium, §. 1. de legat. 1. l. exceptione, de fidejussorib.* Venditor peculii non præstat evictionem, evictis singulis rebus peculiaribus, quia universitate vendita non præstatur evictio rei singularis; *l. proinde, vers. sed hoc ita*, supr. *de ædil. edict.* nisi nominatim eam rem designaverit, tunc enim præstare debet in peculio eam esse. Sic venditor hereditatis, evictis singulis rebus hereditariis, non præstat evictionem; *l. 2.* supr. *de hered. vel act. vendit. l. † 1. C. eod.* nisi in iis, quas dixit specialiter hereditatis esse; *l. 1. C. h. tit.*

† V. si facit. Et v. in terminis *l. 1. C. de evict.* ab auctore statim laudatam.

L. 6.

SI in venditione cautum sit de evictione, puta in simplum vel duplum, spectatur quid actum sit; *l. si dictum*, infr. *h. tit.* quod si non appareat quid actum sit, spectatur consuetudo regionis, in qua contractum est, id est de evictione cavendum est ex consuetudine regionis, in qua negotium gestum est, ex *hac l.* in contractibus semper spectatur quid actum sit: quod si non appareat quid actum sit, spectatur consuetudo regionis, in qua contractum est; *l. semper in stipulationibus, de R. J.* Plerumque evictionis causa dupla præstabatur, quia assidua & usu frequentior erat stipulatio duplæ ob evictionem; *l. quod si nolit, §. quia assidua*, supr. *de ædil. edict.* In contractibus & judiciis quoad litem decidendam spectatur consuetudo loci, ubi contractum est; *l. 1. †* infr. *de usur.* quoad litem ordinandam spectatur consuetudo loci ubi actum est; *l. 3. §. ult. de testib.*

L. 7.

PAter testamento filium impuberem heredem instituit, eique substituit servum proprium cum libertate, in secundum casum, puta si in pupillari ætate decesserit: post mortem patris pupillus vendidit servum substitutum, & emptori cavit in duplum de evictione: mortuo filio impubere & existente conditione substitutionis, servus, qui a pupillo venditus erat, quasi se evicit in libertatem, & ex substitutione adquisiit hereditatem cum libertate. Aditione hereditatis ex substitutione, quasi evicto servo, emptori competit actio ex empto, vel ex stipulatu de evictione in ipsum servum, qui ex substitutione heres extitit cum libertate, quarum neutra competit in pupillum, quia superstite

te pupillo pendente conditione substitutionis, emptori nulla erat actio in pupillum. De evictione servi agi non potest antequam res evincatur vel quasi evincatur: vivo pupillo nondum nata erat actio de evictione servi, cum nonnisi mortuo pupillo in libertatem se vindicarit. Et sic aliis casibus quandoque plenior est actio adversus heredem, quam adversus defunctum; *l. si per imprudentiam*, §. 1. §. *non mirum*, infr. *h. tit.* Et actio, quæ non cœpit contra defunctum, incipit contra heredem ex contractu defuncti; *l.* † *unic. C. ut actiones ab herede, & contra heredem incipiant*. Hoc casu fallit regula, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; *l. vindicantem*, infr. *h. tit.* quod fit favore libertatis. Male Accursius hoc casu sensit, in actione ex empto, qua cum substituto pupilli agitur, venire hereditatem pupillarem, quam jure substitutionis adquisivit, quia in actione ex empto venirent omnia, quæ emptor habiturus esset, si servus evictus non esset; *l. si quis servum*, supr. *de act. empt.* At hereditatem pupillarem non erat adquisiturus servus, nisi evinceretur & liber esset: & ita recte sentiunt Jacobus Butrigarius, Richardus Malumbra, & Fulgosius, quos secutus est Cujac.

L. 8.

Ancilla prægnante vendita & tradita, & postea evicto partu, venditor non tenetur de evictione, actione sc. ex stipulatu, quia partus, qui nondum editus erat, non est venditus; *l. si prægnans*, infr. *h. tit.* Sed tenetur actione ex empto in id omne quod interest emptoris hominem evictum non esse. Quare sive partus ancillæ, sive hereditas quæsita emptori per servum evicta sit, præstare debet emptori, ut habeat ea quæ per servum adquiri potuerunt, ex *hac l.* In actione ex empto venit id omne quod emptoris interest rem vel servum evictum non esse; *l. si sterilis*, §. *cum per venditorem*, *de act. empt.* Hinc in actione ex empto venit æstimatio partus, & hereditas, quam emptor erat adquisiturus per servum.

L. 9.

Si quis servum emerit a non domino, & postea vero domino heres extiterit, aditione hereditatis extincta est actio de evictione, sed integra est actio ex empto, ex *hac l.* Si is, qui servum emit a non domino, heres extiterit vero domino, aditione hereditatis, & confusione actionum, quæ ex ea nascitur, extinguitur actio de evictione, quoniam ei servus evinci non potest, nec ipse sibi evincere videtur: sed quia rem emptam cœpit habere ex alia causa, & ex eo res quasi evicta videtur, datur ei actio ex empto in auctorem, quasi non præstet habere licere; *l. non tamen*, *l. si ei cui*, §. 1. & 2. infr. *h. tit.*

L. 10.

Si quis per fundum, quem cum alio communem habebat, quasi solus ipsius dominus esset, jus eundi agendi mihi vendiderit, & cesserit, (in servitutum & jurium, quæ sunt incorporalia, venditione, cessio pro venditione & traditione seu vice venditionis & traditionis est; *l.* *) *ult.* supr. *de servitut. rustic. præd. l. ult. commun. præd.* *) ceteris non cedentibus tenetur de evictione, ex *hac l.* Idem non est si quis per alienum fundum servitutem vendiderit; *l. fundum*, §. 1. infr. *h. tit.* Socius non potest imponere servitutem fundo communi; *l. per fundum*, *de servit. rustic. præd.* d. *l. ult. commun. præd.*

L. 11.

HÆc lex est famosissima in schola & in foro, cujus species hæc est. Titius prædia in Germania trans Rhenum emit a non domino, & partem pretii solvit: mortuo emptore heres ejus conventus a venditore, ut reliquam partem pretii solveret, opponebat se non teneri, quod prædia, de quibus agebatur, post venditionem ex præcepto seu decreto Principis partim distracta essent, & a fisco sub hasta vendita, forte sine culpa & delicto emptoris, partim veteranis in præmium militiæ assignata essent. Prædia capta ab hostibus ex præcepto Principis partim distrahebantur, & pecunia in fiscum redigebatur, partim veteranis in præmium militiæ assignabantur, modico solatii gratia possessori relicto; *l. item si verberatum*, §. *item si forte*, supr. *de rei vindicat.* sic agros veteranis assignatos dolet Virgil. eclog. 1. (71.)

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Et Propert. lib. 4. † eleg. 1.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

de quo plura Cujac. 2. *observat.* 9. Quærebatur, an periculum hujus casus pertineret ad venditorem? Paulus respondit, casus futuros evictionis, id est contingentes post perfectam venditionem, ad emptorem non ad venditorem pertinere, ideoque venditori integram esse actionem empti, residui pretii nomine. Post perfectam venditionem omne commodum & periculum pertinet ad emptorem, & venditor ex his tantum causis, quæ præcedunt venditionem, tenetur emptori de evictione; *l. 1. C. de peric. & commod. rei vendit.* si res data in solutum, quod negotium emptioni simile est, evincatur ex nova causa, quæ post solutionem emersit, prior actio non restituitur; *l. qui res*, §. 1. infr. *de solut.* casus contingentes post evictionem, maxime ex persona Principis, non pariunt emptori actionem de evictione adversus venditorem, quia nulla est ratio evictionis præstandæ adversus Principem, qui manu, id est vi & potestate, potest res adimere cui voluerit. Neque obest *l. si fundus*, supr. *locat.* ex qua vendito fundo publicato, periculum pertinet ad venditorem, quia in specie hujusce legis fundus publicatus erat ante traditionem, ob culpam & delictum venditoris.

§. *ex his verbis*.

STipulatio duplæ vel simplæ, hominem noxis solutum esse, pertinet ad noxas privatas, quæ committuntur ex privatis delictis, puta ex furto, non ad noxas publicas, id est publica crimina, quæ publice puniuntur legibus publicorum judiciorum, puta adulterium, homicidium; *l. † quis sit fugitivus*, §. *noxas*, supr. *de ædil. edict. l. hæc stipulatio*, infr. *de V. S.* Ideo venditor, qui stipulatione interposita cavit dupla vel simpla, hominem noxis solutum esse, ex stipulatu conveniri non potest propter noxas publicas, quæ publice coerceri legibus publicorum judiciorum solent, sed tantum propter noxas privatas. Neque pugnat *l. plebs*, §. *ult.* infr. *de V. S.* ex qua appellatione noxiæ omne delictum continetur, quia appellatione noxæ vel noxiæ continentur quidem minora delicta, sed non crimina publica; Servius in illum versum 1. Æneid.(45)

Unius ob noxam.

pro noxiam, *noxia culpa, id est peccatum*. Male Accurs. non satis assecutus significationem hujus vocabuli, noxæ vel noxiæ, credidit in specie *h.* §. noxæ appellationem restringi ad simplicia, vel privata delicta. In stipulatione duplæ vel simplæ de evictione, quæ apponitur contractui venditionis, cum emptor stipulatur hominem noxis solutum esse, noxiæ significatu continentur tantum delicta privata, ne venditor ob stipulationem nimium obligetur, quia non intel-

telligitur quispiam velle nimium obligari ; *l. si libertus* 30. infr. *de oper. libertor.*

L. 12.

SI heres institutus ex semisse, vendiderit universa seu solida prædia hereditaria, & coheredes partem pretii acceperint, prædiis evictis quæritur, an coheredes teneantur actione ex empto de evictione? Scævola respondit, si coheredes præsentes adfuere, nec dissensere, teneri de evictione, quia singuli partes suas vendidisse videntur, eo quod consenserint venditioni, maxime eo quod partem pretii receperunt. Qui præsens adfuit venditioni, nec contradixit, cum contradicere posset, venditioni consensisse videtur ; *l. apud Celsum*, §. *quæsitum* 12. infr. *de dol. & met. except. l. servus communis*, in fin. *de donat. inter vir. & uxor.* Neque pugnat, quod debitor signando testamentum creditoris pigneratitii, in quo eum fundum, quem pignori dederat, creditor uni legavit, quasi a se emisset, sibi non præjudicat ; *l. Gajus*, supr. *de pignerat. act.* quia subscripsit testamento ut testis, non ut pars: officium testis est munus necessarium, quod nemini debet esse damnosum ; *l. inter officium*, supr. *de rei vindicat.* Maxime tenentur actione ex empto de evictione qui pretium receperunt, quia venditioni consensisse, vel potius vendidisse videtur qui pretium recepit : consensus, qui fit re & facto, est potentior consensu, qui præstatur nudis verbis : qui simpliciter consensit venditioni, non tenetur de evictione, quia non videtur vendidisse : aliud est vendere, aliud venditioni consentire ; *l. aliud* 160. *de R. J.* nisi pretii partem acceperit, quo casu, quasi ipse vendiderit, de evictione tenetur.

L. 13. & 14.

FUndo vendito, promissa ex stipulatione dupla vel simpla evictionis nomine, si pars pro indiviso evicta sit, evictio præstatur pro modo partis evictæ : quod si pars divisa evicta sit, evictio præstatur pro qualitate & bonitate loci ; *ex h. l.* 13. *l.* 1. *l. ex mille*, §. *pen. h. tit.* Et si pars evincatur pro diviso, bonitatis æstimatio fit, quæ fuit tempore venditionis, non tempore evictionis ; *l.* 13. Et hoc intelligendum est si agatur de evictione actione ex stipulatu duplæ, vel simplæ, quia semper in stipulationibus spectatur tempus contractus ; *l. si filiusf.* infr. *de V. O.* Ideo si pars dimidia pro diviso evicta sit, æstimatio fit pro bonitate loci ; *ead. l.* 13. non in dimidiam partem pretii, ut subjungit *l.* 14. quia forte pars melior vel deterior evicta est : sed si agatur actione ex empto, quæ est in id omne quod interest, æstimatio facienda est spectato tempore contractus vel evictionis ; *l. evicta*, infr. *h. tit.* quia actio ex empto evictionis nomine datur emptori in id omne quod interest quoquo tempore rem evictam non esse.

L. 15.

FUndo vendito, promissa dupla vel simpla evictionis nomine, & parte ejus evicta pro diviso, evictio præstatur æstimata bonitate loci, quæ erat tempore contractus, non evictionis, ex *proximis ll.* In actione ex stipulatu non venit æstimatio ejus quod postea fundo vendito per alluvionem accessit, nisi nominatim convenerit, ut præstaretur æstimatio ejus quod post venditionem accederet ; *l. ex mille*, §. 1. infr. *h. tit.* Et ita intelligendum est quod dicitur *init. h. leg.* si quid postea alluvione accessit, tempus quo accessit inspiciendum esse, & ideo emptor solebat stipulari duplam pretii & meliorationum, &, ut notat Odofred. *hic*, tabelliones sui temporis solebant apponere stipulationem duplæ pretii & meliorationum, quæ postea accederent, quia, inquit, instructi sunt a jurisperitis.

§. *si usufructus*.

FUndo vendito, si usufructus evincatur, in actione ex stipulatu duplæ, quæ datur evictionis nomine, usufructus æstimatio facienda est pro bonitate seu qualitate fructuum etiam si dictum non sit; *l. in vendendo*, *de contrah. empt.* quia si usufructus evincatur, pars evicta videtur: usufructus est pars dominii; *l.* 4. supr. *de usufructu l.* † *Mævius*, §. *pen. de legat.* 2. *l.* † *qui usumfructum*, *de V. O.* Ideo fundo vendito, si emptori usufructus evincatur, venditori denuntiare debet, ac si pars evinceretur; *l. si ab emptore*, infr. *h. tit.* Æstimatio usufructus fit pro bonitate fructuum, & in ponenda ratione legis falcidiæ æstimatur pro ætate fructuarii; *l.* † *hereditatum*, *al. l.* 68. infr. *ad leg. falcid.*

§. *sed & si servus*.

QUi vendit servum, si adscriptus sit prædio, debet prædicere emptori, hominem puta Stichum accessurum fundo; *l. si in emptione*, supr. *de contrah. empt. l. itaque*, *l. proinde*, *de ædil. edict.* quia servi non possunt vendi, vel legari sine prædiis, quibus adhærent. Et si inquilini legentur sine prædiis, quibus adhærent, inutile est legatum, nisi appareat de voluntate testatoris, ut æstimatio præstetur; *l. si quis inquilinos*, *de legat.* 1. Quod si servus venierit promissa dupla evictionis nomine, & postea servus evincatur, si servus qui evincitur accedat prædio, lis æstimatur quanti minoris ob id prædium, ex *hoc* §. quia evicto servo, pars fundi evicta videtur: inquilini id est servi rustici habentur pro parte prædii, cui adscripti sunt; *d. l. si quis inquilinos*, *l. cum satis*, *C. de agricol. & censit.* unde præscriptio longi temporis, quæ locum habet in prædiis, locum habet etiam in mancipiis; *l.* 3. infr. *de divers. & temporal. præscript.* Et hæc est sententia *h.* §. legendo *si servus*: quod si malis legere *si servitus*, hæc est sententia *ejusd.* §. qui fundum simpliciter vendidit, non tenetur præstare ne servitus evincatur, etsi servitus evincatur, non tenetur actione ex empto in id quod interest emptoris, ne servitus evincatur, sed tenetur quanto minoris emptor empturus esset, si scisset fundum servitutem debere, ex *h.* §. & *l. quotiens*, *de ædil. edict.* Cujac. 2. *obs.* † 20.

L. 16.

EVicta re vendita, evictio non præstatur actione ex stipulatu duplæ, nisi inspecto tempore contractus, non evictionis, nisi aliud convenerit; *l.* † 13. supr. *h. tit.* evicta re vendita, actione ex empto agetur etiam de eo quod accessit post venditionem, quia actio ex empto datur in id omne quod emptoris interest, in quo veniunt omnia quæ post venditionem accedunt rei venditæ, ut alluvionis commodum; *l. ex empto*, §. *si quis rem vendiderit*, *de act. empt.* Evicta re vendita, actione ex empto agitur de eo quod accessit, ac si nominatim convenerit, id est etiam si nominatim non convenerit, sive tacite sive expresse convenerit, ita ut evictionis nomine, in his quæ accedunt rei venditæ, non duplum, sed simplum præstetur, id est res evicta, vel æstimatio ejus, ex *init. h. leg.* & *l. ex empto*, §. *si quis rem vendiderit*, supr. *de act. empt.*

§. *duplæ stipulatio*.

SI res venierit emptori duplam stipulanti evictionis nomine, stipulatio duplæ committitur, si res jure judicioque id est per sententiam judicis evicta sit; *l. qui rem*, *C. h. tit.* Ideo evictio definitur, rei emptæ per sententiam abductio,

ctio, ex Odofredo *hic*. Fundo vendito emptori stipulanti duplum evictionis nomine, stipulatio duplæ committitur si res restituta est petitori, id est si domino rem vindicante actione in rem emptor damnatus est eam restituere, vel si rem non restituat, damnatus est litis æstimationem præstare. Damnatus rem restituere, si rem non restituat, vel dolo fecit quominus possit restituere, tenetur litis æstimationem præstare, id est tenetur quanti actor juratus litem æstimaverit; *l. qui restituere*, supr. *de rei vindicat. l. si fundus*, §. *in vindicatione*, *de pignorib.* Duplæ stipulatio committitur si emptor damnatus sit rem restituere, vel litis æstimationem præstare, quia litis æstimatio est vice emptionis; *l. litis*, infr. *pro emptor.* Et emptor, qui litis æstimationem præstitit, videtur rem habere ex secunda emptione, non ex prima; *l. si servus venditus*, §. *& ideo*, infr. *h. tit.* Duplæ stipulatio etiam committitur, si emptor, qui duplam stipulatus est evictionis nomine, amissa quopiam casu possessione rem petat a possessore, ad quem res pervenit, & possessor ab emptore conventus absolutus est: quod si res evincatur antequam tradita sit, emptori non datur actio de evictione ad duplam, sed actio est ex empto ad pretium restituendum, si solutum sit; *l. 3.* infr. *de dol. & met. except.* quum enim res tradita non sit, in bonis venditoris remanet; *l. 8.* §. *si debitor*, supr. *quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Res non ipsi emptori evicta videtur, sed venditori: immo & si res non tradatur, emptori datur actio ex empto in id quod interest rem habere licere; *l. 1.* supr. *de act. empt.*

§. *si servus*.

Qui emit servum plerumque stipulatur duplam evictionis nomine, ac præterea stipulatur sanum esse, erronem fugitivum non esse, ut intelligitur ex *init. h.* §. *& versic. quod si sanum* infr. *l. si* † *servum cujus*, infr. *h. tit.* Nunc finge, Titius emit servum a Seio, & stipulatus est duplam evictionis nomine si servus evincatur, & postea servus non sanus vel fugitivus fuit, quæritur, an evicto servo ob id quod non sanus vel fugitivus fuit, emptor possit agere adversus venditorem actione ex stipulatu de dupla, vel actione ex empto quanto minoris empturus esset? Ratio dubitandi erat, quod actio non datur ei cujus non interest; *l. si procuratorem*, supr. *mandat.* At videbatur non interesse emptoris sanum esse, fugitivum non esse eum qui evictus est; *l. justissime*, §. *ult.* supr. *de ædil. edict.* quia servo evicto, etiam si sanus vel non fugitivus esset, cariturus esset operis servi qui evictus est. Proculus distinxit, multum interesse utrum tum servus evictus sit, cum emptoris factus non esset, puta si res vendita & tradita esset a non domino; aut cum emptoris factus esset, puta si servus venditus & traditus esset a domino. Res empta non adquiritur emptori, nisi vendita & tradita sit a domino; *l. traditio*, infr. *de adquir. rer. domin.* Primo enim casu, si servus in bonis emptoris factus non sit, puta si venditus & traditus sit a non domino, stipulatio duplæ de evictione non committitur, ob hoc quod sit fugitivus, quia emptor non fit pauperior, ob hoc quod servus fugitivus sit, ut pote cum in bonis emptoris factus non sit: at secundo casu, quo servus emptoris factus est, si evincatur forte hypothecaria actione a creditore cui pignori datus erat, vel confessoria ususfructus, cum erat servus cujus ususfructus alienus erat, si servus sit fugitivus, statim stipulatio duplæ committitur, emptori datur actio ex empto in id quod interest, quia emptoris interest quatenus servus ob fugam sit deterior, quia ob fugam habere non licet. Et quam actionem ex stipulatu semel emptor habere cœpit, eam non evictione, nec morte, nec fuga servi, nec ullo simili casu amittit. Quod si emptor stipulatus sit servum sanum esse, erronem fugitivum non esse, servo evicto, si servus sit non sanus aut fugitivus, emptori datur

actio ex stipulatu, in id omne quod emptoris interest, servum fugitivum non esse: sed quod emptoris interest pertinet ad praesentem usum, id est aestimatur ex praesenti usu, puta ex operis, quia emptoris interfuit servum sanum & fugitivum non esse, propter operas, quas praestaturus erat; *d. l. justissime*, §. *ult.* quod dubitatione non carebat, quia servo evicto videbatur non interesse emptoris servum sanum esse, fugitivum non esse qui evictus est, ut dictum est in *d. l. justissime*: sed servo evicto, si servus non sanus vel fugitivus sit, emptori datur actio in id omne quod emptoris interest, quia emptoris interfuit sanum esse propter operas, neque ex post facto secuta evictione decrescit obligatio, non extinguitur actio ex stipulatu, statim enim atque servus emptus & traditus est committitur stipulatio in id quod emptoris interest servum sanum esse vel fugitivum non esse; *d. l. justissime*.

L. 17.

SI quis bona fide rem alienam vendiderit, & postea eandem vindicet quasi suam, forte quia vero domino heres extitit, repellitur exceptione doli: heres non potest vindicare rem venditam, licet alio jure, ex alia causa ejus dominium quaesierit, quia nemo potest venire contra factum suum, ut probatur *hic & l. Seia*, infr. *h. tit. l. exceptione*, *l. sive possessio*, *C. eod. tit. l. cum a matre*, *C. de rei vindic. l. venditrici*, *C. de reb. alien. non alienand. l. post mortem*, supr. *de adopt.* Et inde ducta est regula, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, † ex *h. l.* Opponitur *l. quemadmodum*, *C. de agricol. & censit.* ubi venditor vel heres ejus potest vindicare servos venditos sine gleba seu praedio, cui adscripti erant: sed hoc speciale fuit, quia venditio facta erat contra leges: servi adscripti glebae, sine solo vendi non possunt; & si vendantur, venditor ipse vel heres ejus potest revocare venditionem, ne agri cultore destituti inculti maneant: & hoc casu emptoris electio est utrum rem servet opposita exceptione doli, an re ablata ex stipulatione duplum consequatur, si forte stipulatio interposita, vel actione ex empto in id quod interest.

L. 18.

SI emptor, qui bona fide rem alienam emit a non domino, ab eodem conveniatur actione in rem, forte quia heres extitit vero domino, potest se tueri opposita exceptione doli, dicens dolo facis, qui petis fundum, pro quo evictione mihi teneris: sed si omissa exceptione doli, vel ea opposita nihilominus evictus sit, actione ex stipulatu duplae, vel actione ex empto, potest conveniri venditor, ut praestet emptori habere licere, ex *hac l.* Venditor quidem non tenetur de evictione, si emptor culpa sua vel per injuriam judicis evictus sit; *l. 5.* supr. *l. si per imprudentiam*, infr. *h. tit.* sed venditor ipse non potest opponere emptori eum evictum culpa sua, vel injuria judicis, venditor non potest tam improbe causari, secundum se judicatum per gratiam; *l. si servus plurium*, §. 1. infr. *de legat.* 1.

L. 19.

SEd & si nulla stipulatio sit interposita, venditor potest conveniri actione ex empto, quia venditor tenetur praestare emptori habere licere; *l. ex empto*, §. *idem Neratius*, *de act. empt.*

§. *si*

§. *si homo*.

TItius liberum hominem, qui bona fide ei serviebat, vendidit Seio, & postea sciens eum liberum esse, heredem scripsit quasi liberum; si in libertatem proclamet, emptori de se obligatur, id est emptori tenetur de evictione tamquam heres venditoris, quia se ipsum evicit in libertatem, ex *hoc* §. *&* *l. si procuratorem*, §. *si liber*, supr. *mandat.* non ut redeat in servitutem, sed ut teneatur in id quod interest evictum non esse. Nec habetur ratio, quod heres non potest evincere rem venditam a defuncto, juxta regulam, quem de evictione tenet actio &c. quia homo, qui bona fide serviebat, eripitur in libertatem, venditio liberi hominis nulla erat, & heres semel ingenuus pronunciatus, non cogitur redire in servitutem: semel liber non potest desinere esse liber, sed tenetur de evictione actione ex empto in id quod interest, ut consulatur emptori.

L. 20.

STipulatio duplæ de evictione non committitur, si res evincatur facto emptoris; *l. hoc jure*, infr. *h. tit.* finge Titius fundum pignori obligavit Mævio creditori, deinde eundem fundum vendidit & tradidit Seio, ut eo nomine pignoris sc. non obligaretur, & emptori cavit de evictione adversus creditorem pigneratitium si conveniretur hypothecaria; *l. si mancipium*, §. *duplæ stipulatio*, infr. *h. tit.* & postea eundem fundum emit seu redemit ab emptore, & ab eo satisdationem exegit evictionis nomine dato fidejussore, fidejussor non debet satisdare de evictione in omnem causam, sed cautelæ causa, excipienda est causa evictionis, si evincatur fundus a creditore pigneratitio, cui primum erat obligatus; quia non excepto eo casu, si fundus evincatur a creditore pigneratitio, & emptor agat de evictione adversus venditorem, repellitur exceptione doli, quia fundus evictus est ex persona & ex causa emptoris, qui primum obligavit fundum creditori, & postea eundem vendidit, & rursus ipsum redemit: male Hotomann. 3. *observ.* 2. legit non est excipiendum, quia etiam non excepto eo casu, emptor de evictione ageret adversus venditorem, evicto fundo actione hypothecaria, quæ est actio in rem, a creditore pigneratitio: sed tutius est nominatim excipi, quod a lege exceptum intelligitur: multa cautelæ causa contractibus apponuntur, quæ omissa inesse intelliguntur a lege: abundans cautela non nocet; *l. testamentum*, *C. de testament.* Cautela non lædit contractum; *l. qui mutuam*, *ff. mandat.* *l. quæ dubitationis*, *de R. J.* duplæ stipulatio de evictione committitur, non modo si emptor conveniatur a domino actione in rem, sed etiam si conveniatur actione hypothecaria a creditore pigneratitio, cui fundus erat pignori obligatus; *l. si mancipium*, §. *ult.*, infr. *h. tit.*

L. 21.

STipulatio duplæ de evictione non committitur, si servus venditus decesserit antequam evincatur, ex *hac l.* *&* *l. si quis tibi servum*, *C. h. tit.* Ratio elegans redditur in *hac l.* quia nemo eum evicit, sed fatum humanæ sortis. De dolo tamen superest actio adversus venditorem, si dolus intercesserit, si sciens venditor alienum servum vendiderit. Qui sciens rem alienam ignoranti vendidit, potest conveniri actione de dolo, etiam antequam res evincatur, quia debet præstare dolum malum abesse absuturumque; *l. servum quem de me*, §. *ult.* supr. *de act. empt.* Actio ex stipulatu duplæ de evictione extinguitur, si servus mortuus sit antequam evincatur, id est ante litem contestatam de evictione, quia si lis de evictione contestata sit, postea homine mortuo non ex-

tinguitur; *l. utique*, supr. *de rei vindicat. l. ult. C. de assert. tollend.* Actio ex stipulatu duplæ de evictione semel commissa, non amittitur morte servi; *l. evicta*, §. *ult.* supr. *h. tit. l. si hominem*, *in fin. de ædil. edict.*

§. † *unde Julianus*, † §. *& ideo ait*.

DUplæ stipulatio de evictione committitur quoties res ita amittitur, ut eam emptori habere non liceat propter ipsam evictionem, quia venditor tenetur præstare emptori rem habere licere; *l. ex empto*, §. *idem Neratius*, *l. servus quem*, §. 1. supr. *de act. empt.* Ideo stipulatio duplæ de evictione non committitur, si emptor servi, mota sibi controversia, venditorem constituerit procuratorem ad defendendum, isque victus litis æstimationem solverit cum posset servum restituere, quia procurator hic idemque venditor non habet mandati actionem, ut ab emptore litis æstimationem consequatur, se enim liberavit solvendo litis æstimationem, & negotium suum gessit. Procurator in rem suam datus, cum eo nomine judicatum solvit, non habet mandati actionem, qui suum negotium gessit; *l. si cum venditor*, §. *pen.* infr. *h. tit. l. licet*, §. *ea obligatio*, *de procurat.* Procurator in rem suam constitutus suo nomine agit, quia ex cessione in eum translatæ sunt utiles actiones; *l. procuratore*, *eod. tit. l.* 4. *C. eod. tit.* Mulier non juvatur Vellejano, cum intercessit in rem suam, puta pro fidejussore suo; *l. aliquando*, *ad Vellejan.* cum igitur neque res, neque pecunia emptori absit, quia scilicet venditor procurator in rem suam datus ad defendendum, & eo nomine damnatus restituere, cum nollet vel non posset restituere litis æstimationem solvit, stipulatio duplæ de evictione emptori non committitur: sed si emptor ipse accepto judicio, id est lite contestata (judicium incipit a litis contestatione; *l. is qui se obtulit*, supr. *de rei vindicat. l. amplius*, infr. *rem rat. hab. l. unic. C. de litis contestat.*) lite contestata, inquam, victus litis æstimationem solverit, stipulatio duplæ de evictione emptori committitur, ut *hic & l. evicta*, §. 1. supr. *h. tit.* neque enim habere licere videtur ei, qui rem pretio redemit, & cui abest pretium rei, prope enim id est fere ex secunda emptione id est ex litis æstimatione habere videtur, non ex priori: litis æstimatio est vice emptionis; *l.* † 7. §. 1. supr. *de publician. l.* † 3. infr. *pro emptor.* non per omnia dico, sed fere, quia actor non tenetur emptori, qui litis æstimationem solvit, cavere de evictione rei, quia sibi imputare debet possessor, qui maluit litis æstimationem solvere, quam rem restituere; *l. & ex diverso*, §. *petitor*, supr. *de rei vindicat. l. si servus*, §. † *bove*, *de condict. furtiv.*

§. *idem Julianus*.

DUplæ stipulatio de evictione non committitur priusquam res evincatur; *l.* 3. *C. h. tit.* Finge, quæ est species *h.* §. Titius emit servum a non domino, & traditum accepit, post venditionem & traditionem servi emptor conventus est actione in rem a vero domino, lite contestata servus fugit culpa possessoris, id est emptoris, inde per sententiam emptor damnatus est servum restituere. Quæritur, an emptori statim detur regressus adversus venditorem, ut agat actione ex stipulatu duplæ evictionis nomine? Julianus respondit, emptorem etsi damnatum servum restituere domino, non statim habere regressum adversus venditorem, ut agat actione ex stipulatu duplæ, quia interim non propter evictionem id est sententiam evictionis, sed propter fugam ei hominem habere non licet, quia fuga contingens culpa emptoris præcessit sententiam: plane cum emptor servum fugitivum adprehenderit, Julianus ait, stipulationem duplæ committi, quia tunc servus jure judicioque evictus intelligitur, au-

antequam recipiatur magis evictus videtur facto & culpa emptoris, id est negligentia in observando seu custodiendo servo: nam etsi post litem contestatam servus culpa possessoris id est emptoris profugerit, & emptor judicio in rem absolutus sit cautione interposita de restituendo servo cum in ejus potestatem reciderit, non ante committetur stipulatio duplæ de evictione, quam servum adprehenderit & restituerit, quia tunc evictus demum servus videtur, ubi res ablata est; *d. l.* 3. Ubi vero emptor damnatus servum restituere, cum non posset restituere litis æstimationem obtulit, sufficit adprehendere, ad hoc ut stipulatio duplæ committatur, quia qui litis æstimationem solvit, evictus videtur. Res abesse videtur, quia ei pretium rei abest; §. *prox.* supr. *h. l.* Ubi cavit simpliciter de restituendo, non ante committitur stipulatio duplæ, quam servum restituerit, quia nondum abductus servus videtur, de quo restituendo, cum receptus fuerit, cautio interposita est, cautio de restituendo non habet vim restitutionis.

L. 22.

TUtor rem emit nomine pupilli, re evicta per sententiam judicis, ne rem restitueret, litis æstimationem præstitit de suo, non de pupillari pecunia, stipulatio duplæ de evictione pupillo adversus venditorem non committitur, nisi re evicta & sublata; *l.* 3. *C. h. tit.* At res evicta non est, ex quo tutor pupilli nomine litis æstimationem præstitit, quamdiu pupillus eam possidet, & habere ei licet: sed stipulatio duplæ de evictione committitur pupillo, quia pupillus tenetur tutori contrario judicio tutelæ pecuniam cum usuris restituere; *l. quid ergo*, §. *contrarium*, infr. *de contrar. tutel.* pupillo id abesse videtur, in quo obligatus est; *l. si quis mandatu Titii*, *de negot. gest.* vel cui pretium abest: & retro rem habere videtur, qui pretium habet; *l.* † *quia qui pretio*, supr. *de usufruct.* pretium succedit loco rei.

§. *si pro evictione*.

MUlier bona fide fundum emit a non domino, & stipulata est duplum evictionis nomine, & satis accepit, id est fidejussorem in casum evictionis: fundo evicto a marito, cui fundus datus erat in dotem, per judicium id est per sententiam judicis, statim mulier ex stipulatione duplæ agere potest evictionis nomine adversus fidejussorem, quia minorem dotem habere cœpit fundo evicto, ubi præter fundum aliæ res in dotem datæ erant, quæ non fuut evictæ; vel nullam dotem habere cœpit, & efficitur indotata, ubi solus fundus erat in dote, vel tantum maritus obtulit & præstitit pro litis æstimatione quanti fundus erat, ex *h.* §. Fundo dotali evicto, statim mulier agere potest de evictione adversus venditorem, vel fidejussorem, quia mulieris interest non fuisse evictum quod in dote fuit, & ipsa evictionem pati creditur, quod fundum in dote habere desiit; *l. quamvis*, infr. *de jur. dot.* mulier agit de evictione etiam ubi maritus litis æstimationem obtulit, quia litis æstimatio vice emptionis est, & qui litis æstimationem præstat incipit fundum possidere ex empto, & desinit possidere ex causa dotis.

L. 23.

SOluto matrimonio morte mulieris, dos adventitia cedit lucro mariti, ex *hac l.* & *l.* † *mulier*, *de condit.* & *demonstrat. l. Celsus*, *de religios.* & *sumpt. funer. l.* 5. *de bonis damnator.* Idem juris est in dote profectitia, mortua in matrimonio muliere patre præmortuo; *l. cum pater*, *de jur. dot.* Hodie ex constitutione Justiniani, dos adventitia non remanet penes maritum mortua in

† Hæc lex desideratur.

matrimonio muliere, sed restituitur heredibus uxoris, nisi aliter convenerit in danda dote; *l. unic.* §. *illo proculdubio*, *C. de rei uxor. act.* Soluto matrimonio morte mulieris, quo casu maritus dotem adventitiam lucratur, vel etiam profectitiam patre præmortuo, si fundus dotalis evincatur, heredes mulieris ex stipulatu duplæ de evictione agere possunt adversus venditorem, quia ex stipulatu duplæ tenentur marito dote evicta.

L. 24.

SI mulier bona fide fundum emerit a non domino, & vero domino nuptura, eundem in dotem dederit, stipulatio duplæ de evictione non committitur, id est mulier quasi evicta dote ex stipulatu duplæ agere non potest, quamvis æque indotata futura sit mulier, quia etiam si verum sit non licere ei habere fundum, tamen verum non est illum judicio evictum esse. Stipulatio duplæ de evictione non committitur, nisi res jure judicioque evincatur; *l. evicta*, §. 1. *&* *passim*, *h. tit.* Mulier tamen potest agere actione ex empto adversus venditorem, ex *hac l.* Sæpius deficiente actione ex stipulatu duplæ, datur actio ex empto in id quod interest, quæ venit ex natura contractus; *l. si* † *vendideris*, supr. *h. tit. l.* † *servum Titii*, supr. *mandat.*

L. 25. *&* *l. ult.*

TItius bona fide servum alienum emit, & duplam stipulatus est evictionis nomine, & postea eum manumisit, si post manumissionem servus evincatur, non potest agere ex stipulatu duplæ adversus venditorem, quia non evincitur quominus emptori habere liceat, quem ipse ante voluntate sua perdiderit, manumittendo sc. ex *hac l.* Idem non potest agere redhibitoria, vel actione ex empto quanto minoris emptus esset; *l. si hominem*, supr. *de ædil. edict.* Sicut emptor, qui hominem emptum manumisit, si evincatur non potest agere actione ex stipulatu duplæ: ita si quis rem alienam bona fide emerit a non domino, & eandem pro derelicto habuerit, amittitur auctoritas, id est actio pro evictione; *l. ult. h. tit.* Actio de evictione dicitur auctoritas, quia præstat auctoritatem, id est regressum ad venditorem, quem nostri auctorem vocant; *l. Herennius*, §. *ult.* infr. *h. tit.* uti fidejussorem, qui cavit de evictione, secundum auctorem; *l. illud*, supr. *h. tit.* Et instrumentum emptionis, instrumentum auctoritatis; *l. ult. in princ.* supr. *de pignerat. act.* quia est titulus id est causa & fundamentum actionis de evictione. Emptor, qui servum bona fide emptum manumisit, si evincatur non habet actionem de evictione, quia manumittendo ultro perdidit, & sibi imputare debet qui manumisit, & manumittendo perdidit, nec enim adquirit titulum; *l. prox.* manumissio est donatio & alienatio, donare est perdere; *l.* 7. *infr. de donat.*

L. 26.

QUi bona fide servum alienum emit a non domino, & ultro manumisit, si postea servus emptus & manumissus evincatur, non potest agere actione ex stipulatu duplæ adversus venditorem, quia non evincitur, id est evinci non videtur, quem ipse ultro manumittendo perdidit; *l. proxima*, supr. *l.* † *si hominem*, supr. *de ædil. edict.* quia sc. servo evicto non adquirit libertatum. Servus enim evictus redit in potestatem domini, sed quamvis non detur ei actio ex stipulatu duplæ adversus venditorem, datur ei actio ex empto in id quod interest servum venditum non esse adversus venditorem, si scierit se alienum vendere, ex *hac l.* *&* *l. Titius*, supr. *de act. empt.* Opponitur *l. natura-*

turalis, §. *ult. de præscript. verb.* si convenerit inter nos, ut tu filium meum naturalem, qui servit tibi, manumitteres, ego tuum filium naturalem, qui servit mihi, manumitterem: ego manumisi, tu cessas manumittere, id est moram facis in manumittendo, in te mihi competit actio præscriptis verbis in id quod interest me servum habere: nec deducitur seu spectatur quod libertum habeo, quia hoc non potest æstimari, id est non habetur ratio adquisitionis liberti, quæ fit per manumissionem, in æstimatione ejus quod interest mea me servum manumisisse te cessante, quia qui libertum adquirit non fit locupletior, jus patronatus est magis honorificum quam utile, & in eo magis spectatur honor, quam commodum. In *hac l.* etiam jus patronatus non æstimatur, & in æstimatione ejus non deducitur quod interest servum non manumissum, quia adquirit libertum in odium ejus pro quo manumisit, ut qui non paruit contractui facio ut facias, id est non manumisit servum. Sed in *hac l.* jus patronatus æstimatur, quia non habet libertum servum manumissum, quem habere debuit ex jure contractus emptionis, quia alienus servus venditus a non domino sciente alienum esse. Sed si servus alienus venierit a non domino, ac emptor ex causa fideicommissi coactus sit eum manumittere, quia fideicommissaria libertas testamento domini ei relicta erat, dabitur ei actio ex empto in id quod interest servum evictum non esse adversus venditorem, ex *hac l.* quoties enim cui fideicommissaria libertas relicta est, emptor vel qualiscumque possessor, ad quem servus pervenit, tenetur eum manumittere, nec alienatione vel usucapione fideicommissaria libertas extinguitur, quia res transit in emptorem vel alium quemlibet possessorem cum sua causa & onere; *l. generaliter*, §. *quotiens autem*, infr. *de fideicommissariis libertatibus*.

L. 27.

VEnditor non tenetur de evictione, si res evincatur ex persona seu ex facto emptoris; *l. evicta*, §. 1. supr. *h. tit.* puta quia emptor possessori jusjurandum detulit, qui juravit rem emptoris non esse, vel etiam pactus est de non petendo, quo casu venditor non tenetur de evictione, nec actione ex stipulatu duplæ, vel simplæ, nec actione ex empto. Quod si res evincatur ex persona venditoris, puta quia res venit a non domino, vel agenti emptori Publiciana, exceptio justi dominii opponitur, tunc venditor tenetur de evictione, ex *hac l. & l. ult.* supr. *de Publician.*

L. 28.

SI res vendita evincatur ex persona utriusque, auctoris & † emptoris, interest scire propter quam exceptionem, id est ex persona emptoris an auctoris, judex contra emptorem judicaverit, ut committatur vel non committatur stipulatio duplæ de evictione, ex *hac l.* in dubio venditor tenetur de evictione, nisi probetur rem evictam ex persona emptoris; *l. ult. C. de assert. tollend.* quia in dubio res præsumitur evicta ex persona venditoris.

L. 29.

SI quis sciens rem alienam ignoranti vendiderit, & emptor re evicta, nondum soluto pretio, eam a domino redemit, non potest conveniri actione ex empto, ut pretium venditori solvat. Ratio est, qua utebatur Celsus filius, quod bonæ fidei non convenit, ut rei emptæ pretium præstet non domino, qui mala fide sciens rem alienam vendidit, & qui rem redemit a domino, non tenetur actione ex empto pretium solvere venditori, quia rem habet ex alia

Zz ij

causa, id est non ex emptione facta a non domino, sed ex redemptione. Et rejicitur sententia Nervæ, qui credebat, emptorem teneri actione ex empto pretium solvere creditori, quasi ei habere liceret, quia habet rem ex alia causa, id est non ex emptione, sed ex redemptione facta suis nummis a domino, alioquin ejusdem rei pretium iterum solveretur, quod minime convenit æquitati bonæ fidei contractus: &, ut ait Irnerius juris civilis instaurator *hoc loco*, indulgendum est emptori, qui bonam fidem agnoscens calumniæ evitandæ causa rem redemit a domino. Idem dicendum de eo qui, re judicio evicta, ne rem restitueret litis æstimationem præstitit, quia rem habet ex secunda emptione, id est ex litis æstimatione, non ex prima*; l. si servus*, §. 2. supr. *h. tit.*

§. *si dupla*.

STipulatio duplæ de evictione committitur, non tantum si emptori possidenti res judicio evicta sit, sed etiam si emptor casu aliquo amissa possessione sine culpa, ex possessore petitor factus, victus sit*; l. evicta* §. 1. supr. *h. tit.* Secus est si culpa aut sponte emptoris, id est ultronea voluntate, possessio amissa fuerit, hoc casu promissor duplæ tutus est ipso jure quasi stipulatione duplæ non commissa, vel tueri se potest, si conveniatur, opposita exceptione doli mali, ex *hoc* §. quia quod damnum quis sua culpa sustinet, ab alio non recuperat, ex *hoc* §. *l. si plures*, *de administr. tutor. l.* 1. §. *plane*, *de tutel. & rat. distrahend. l.* 3. §. *si legatarius*, *si cui plus quam per leg. falcid.*

§. *ult.*

EMptor, a quo res evincitur, debet denuntiare venditori, ut de ea re agenda judicio adsit, vel, ut loquuntur auctores nostri, debet laudare auctorem, ex *hac l. l. si ideo*, §. 1. *l. si dictum*, §. *pen. l. Herennius*, §. *ult. h. tit.* alioquin omissa denuntiatione, si victus sit, de evictione agere non potest*; l. si fundo tradito*, §. *ult.* infr. *h. tit. l. emptor fundi*, *l. si permutationis*, *C. h. tit.* Denuntiatio quolibet tempore emptori fieri potest, id est ante sententiam: & hoc est quod dicunt forenses, *sommation de garent est perpetuelle*, dum tamen non fiat prope ipsam condemnationem, id est prope sententiam, jam lite omnino instructa, & eo deducta, ut proxima sit sententia, & expectetur, ex *hoc* §. ne auctor id est venditor denuntiationis intempestive & sub tempus sententiæ nimium arctetur, ita ut non possit defendere emptorem, & suam defensionem comparare, id est præparare & instruere*; l. si fundum*, infr. *de fund. dotal.* Neque pugnat *l. qui concubinam*, §. *si heres*, *de legat.* 3. ubi servo generaliter legato, si Stichus traditus sit, & is evincatur, legatario datur actio ex testamento, modo denuntiaverit heredi priusquam judicium accipiatur, id est antequam lis contestata sit. Judicium acceptum dicitur ubi lis contestata est*; l. ubi acceptum*, supr. *de judiciis*. Sed alia est causa evictionis ex causa onerosa, alia evictionis ex causa lucrativa. Qui agit de evictione ex causa onerosa, puta emptionis, potest denuntiare litem post judicium acceptum seu litem contestatam, ante sententiam, ut in *hoc* §. Qui agit ex causa lucrativa, puta legati, debet denuntiare ante litem contestatam, ut notant *gloss. & Odofred. hic*, *& in l.* 58. infr. *h. tit.* & Donellus *in l.* 8. *C. eod. tit.* Item qui † non denuntiavit in prima instantia, potest denuntiare in causa appellationis, si omnia auctori sint integra*; arg. l.* 6. *infr. de option. legat.* Omissa in prima instantia possunt suppleri in causa appellationis*; gloss. in l. creditor*, *in princ. in verb. respondi posse*, supr. *mandat.* quia idem est judicium, eadem instantia appellationis cum prima, cum appellatio extinguat judicatum*; l.* 1. *in fin.* infr. *ad Turpillian.*

L. 30.

L. 30.

TItius servum alienum insciens emit a non domino, & stipulatus est furtis noxisve solutum esse, servus furtum fecit Seio, qui postea heres extitit emptori, quæritur, an heredi emptoris detur actio ex stipulatu adversus venditorem? Responsum est, dari actionem ex stipulatu, perinde ac si noxali judicio conventus servi nomine aliquid præstitisset, & actio ex stipulatu duplæ transmittitur ad heredem.

L. 31.

VEnditor emptori stipulanti promisit servum sanum esse, furem non esse, vispellionem non esse, id est cadaverum mortuorum spoliatorem, quod est genus pessimum furti, male vulgati codices vespertilionem, ut in *l. qui decem*, §. † *penult.* infr. *de solut.* quæritur, an valeat stipulatio? Quibusdam inutilis videbatur, quia si servus est, in hoc casu ut laboret valetudine vel vitio, impossibile est quod promittitur: impossibilium nulla est obligatio; §. † *si impossibilis*, *inst. de inutilib. stipulat.* *l. verum est*, *de R. J.* si servus non est, in hoc casu frustra est, id est frustra promittitur, qui alienum factum promittit non obligatur, quia alienum factum inutiliter promittitur; *l.* † *sicut reus*, *in fin.* infr. *de fidejuss.* Ulpianus verius existimat, hujusmodi stipulationem utilem esse, hoc enim continet, id est resolvitur in obligationem ejus quod emptoris interest, servum sanum, furem, vel vispellionem non esse, ut *hic & l. aliud est promittere*, infr. *de V. S.* Sed & si stipulationi adjectum sit præstari, id est stipulationi adjecta sit pœna, ex stipulatione pœna committitur. Alioquin stipulatio hujusmodi, servum sanum esse, erronem fugitivum non esse, quæ proponitur in edicto ædilium, inutilis erit, quod nemo sanus, inquit, probavit, id est nemo sanæ mentis homo; ita Varro de re rustic. libr. 2. cap. 3. *Quod capras sanas, sanus nemo promittit, numquam enim sine febri sunt.* Cujac. † 9. *obser.* 3. Ædilitiæ actiones sunt redhibitoria, quanto minoris, actio ex stipulatu duplæ, quæ proponuntur ex edicto ædilium; ædiles enim habebant curam rerum venalium; *l. si venditor*, supr. *de ædil. edict.*

L. 32.

TItius servum alienum bona fide emit a non domino, & stipulatus est duplum, fugitivum, erronem, furem non esse, & cetera, quæ ex edicto ædilium promittuntur, puta sanum esse. Quæritur, an una sit stipulatio, an plures? Ulpianus respondet, rationem facere, ut plures sint, quia quoties plures res sunt in stipulatione, plures sunt stipulationes. Tot sunt stipulationes quot res, ut scriptum est *init. h. leg. l. scire debemus*, *l. ubi autem*, §. *pen.* infr. *de V. O.* unde sequitur ex Ulpiano, quod si emptor egerit quanti minoris emptus esset propter fugam servi, non prohibeatur postea agere propter morbum vel vitium servi, dummodo id agatur, ne lucrum faciat emptor, & bis ejusdem vitii æstimationem consequatur, quod Ulpianus repetit in *l. quod si nolit*, §. *si quis egerit*, supr. *de ædil. edict.* & Julianus ipse in *l. sed si priore*, supr. *ad leg. Aquil.* quia bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; *l. bona fides*, *de R. J.*

L. 33.

TItius servum alienum bona fide emit a non domino, & stipulatus est duplam evictionis nomine, & priusquam traderetur eundem vendidit, post-

ea emptori fuit codemnatus in id quod quod interfuit, quia tradere non potuit. Si res non tradatur emptori datur actio ex empto in id quod interest emptoris; *l.* 1. supr. *de act. empt.* Si servus evincatur, stipulatio duplæ committitur adversus venditorem, id est stipulatio duplæ committitur primo emptori adversus venditorem, quia primo, emptori res evicta videtur, ex quo non tradente venditore, eam habere non licet; *l. minor*, §. 1. infr. *h. tit.* sed ne bis rei æstimationem ferat, quod consecutus est actione ex empto in id quod interest, computatur in dupla.

L. 34.

SI ancilla ea lege venierit, ne prostituatur, & si prostituta esset, ut libera esset, si emptore contra legem venditionis prostituente ad libertatem pervenerit, quasi manumisisse videtur emptor: & ideo nullum adversus venditorem habet regressum, id est nullam actionem de evictione, quia actio de evictione non datur emptori, si res evicta sit facto emptoris; *l. evicta*, §. 1. *l. hoc jure*, supr. *h. tit.* ut hoc casu emptori non datur actio de evictione, quia prostituendo ancillam contra legem venditionis quasi manumisit. Idem dicendum est si ancilla ea lege venierit ne prostituatur, & si prostituta esset ut libera esset, si ab emptore vendita sit sine ea lege, ex lege traditionis libera est, & liberta prioris venditoris; *l. divus* 7. infr. *de jur. patronat. l. sed & si hac lege*, §. 1. *de in jus vocand.* quia ex eo, quod venüt sine conditione, non adscripta seu repetita ea lege ne prostituatur, pro prostituta habetur, & quasi manumissa.

§. *si communi*.

TItius fundum sibi communem cum Seio sciens quasi proprium vendidit, & stipulanti emptori cavit dupla de evictione, evicto fundo emptori judicio communi dividundo, & consorti adjudicata, quia probavit communem esse, emptori datur actio ex stipulatu duplæ adversus venditorem: quia non interest quo genere judicii evincatur, mihi habere non licere satis est, ut evictioni locus sit, satis est quod servum adjudicatum alteri judicio communi dividundo habere non licet. Et in judicio communi dividundo, prior fuit quæstio proprietatis, prius actum est vindicatione, quia qui provocavit ad judicium communi dividundo, probavit fundum communem esse. Si agatur familiæ erciscundæ vel communi dividundo, & is, cum quo actum est, fundum proprium esse dicat, quem actor ut communem dividi velit, prius agendum est de fundi proprietate, quam de divisione; *l. fundi*, infr. *de except.* quia quæstio proprietatis est præjudicialis. In judicio communi dividundo non agitur de proprietate, uterque fatetur rem esse communem, sed agitur de communione dissolvenda: judicio familiæ erciscundæ, vel communi dividundo factis adjudicationibus inter coheredes vel consortes, si res adjudicata uni e coheredibus vel sociis, ei evincatur vel cuilibet successori, habet actionem de evictione adversus coheredem vel consortem, quia divisio habet vim emptionis & venditionis: divisio fit emptione & permutatione partium; *l. si filia*, §. *si pater*, *l. heredes*, §. *pen.* supr. *famil. ercisc. l. si familiæ*, *C. eod. l. si fratres C. commun. utriusq. judic.* Quod si fines agri venditor demonstraverit, & dixerit intra eos neminem ingressurum, si quid inde evincatur actione in rem, periculo est auctoris, id est emptori datur actio de evictione adversus venditorem. At si agatur actione finium regundorum, licet eo judicio vincatur, nullus est regressus adversus venditorem; *l. si fines*, *C. h. tit.* Ratio differentiæ est, quia re evicta rem habere non licet, finibus evictis rem habere licet.

§. *ult.*

§. *ult.*

STipulatio duplæ committitur, si res emptori evincatur actione in rem a domino, vel actione Serviana vel quasi Serviana seu hypothecaria a creditore pigneratitio, ut proponitur *hic*, *& l. Herennius*, §. 1. infr. *h. tit.* quia utraque actione re evicta rem habere non licet: res evincitur per hypothecariam, vel possessio ejus, quia Serviana vel quasi Serviana est actio in rem, quæ nudam possessionem aliquo casu amissam a creditore avocat; *l. prox. l. si cum venditor*, infr. *h. tit. l. pignoris*, supr. *de pignorib.*

L. 35.

STipulatio duplæ de evictione committitur, non tantum si res evincatur rei vindicatione, sed etiam si res evincatur Serviana seu quasi Serviana, id est hypothecaria; *l. prox.* §. *ult.* supr. *h. tit.* non tantum si dominus vindicet proprietatem actione in rem, sed etiam si creditor pigneratitius, amissa possessione pignoris, avocet possessionem ejus actione Serviana seu quasi Serviana; *l. si cum venditor*, init. infr. *h. tit.* Si quis ignorans bona fide servum pignori datum emerit, & servus emptus Serviana seu quasi Serviana actione a creditore pigneratitio amissa forte possessione evictus sit emptori, stipulatio duplæ committitur, & emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quasi servo evicto, quia emptori habere non licet, saltem priusquam pignus solvatur soluto debito. Servus autem a creditore pigneratitio emptori evictus videtur, cum fere spes habendi abscissa sit. Actio de evictione datur, si res judicio abducta ablatave sit; *l. habere*, infr. *h. tit.* vel si spes habendi pignoris fere sublata sit, forte ob diutinam moram & cessationem debitoris in solvendo pignore: pignus in proprium patrimonium creditoris fere redactum videtur diu cessante debitore in solvendo; *l. qui habebat*, *de legat.* 3. sed quoniam fundo pignori dato a debitore emptori vendito, soluto debito emptori servum habere licet, si soluto debito venditor conveniatur ab emptore actione ex empto, in id quod interest emptoris habere licere, potest se tueri opposita exceptione doli mali, si non dolo facis, &c. quia soluto debito emptor servum habere potest.

L. 36.

NAve aut domo vendita, si tabula navis, aut tignum, vel cœmentum domus evincatur, venditor non tenetur de evictione actione ex stipulatu duplæ quasi parte evicta, quia evictis tabulis, navis non evincitur, evicto tigno vel cœmento, domus evicta non intelligitur, ex *hac l.* sed tenetur actione ex empto; §. † *si quis rem*, supr. *de act. empt. l. eum qui ædes*, §. 1. † §. iste est infr. *de usucap.* Hæc est differentia inter actionem ex stipulatu duplæ, & actionem ex empto, quod non datur actio ex stipulatu duplæ, nisi cum res ipsa vendita evincitur, vel pars ejus: sed si evincatur res quæ non est pars rei venditæ, sed accessio potius, non erit actio ex stipulatu duplæ, sed erit actio ex empto in id quod interest; *l. non quocumque*, §. *Julianus*, *de legat.* 1. Domus vel navis, licet constet ex singulis tabulis vel cœmentis, tamen domus vel navis non intelligitur dissolutis & separatis corporibus; *l. qui universas*, infr. *de adquir. possess.* Sic si prægnans ancilla vendita & tradita sit, evicto partu ancillæ venditor non tenetur de evictione, quia partus venditus non est; *l. si prægnans*, infr. *h. tit.* verum datur actio ex empto in id quod interest, quod nostra intersit partum sequi matrem; *l. venditor*, supr. *h. tit.* Sic vaccæ emptor, vitulo evicto, ex stipulatione duplæ agere non potest, tamen potest

[Margin note: in *l. ex empto*, *de act. empt.*]

agere ex empto; *l. vaccæ emptor*, infr. *h. tit.* Secus fundo vendito, si pars fundi evincatur, stipulatio duplæ committitur, quia pars fundi est fundus; *l.* 1. supr. *h. tit.*

L. 37.

VEnditor tenetur emptori duplam promittere evictionis nomine, nisi aliud ab initio convenerit, puta ut simplum promittat: contractus enim ex conventione legem accipiunt; *l.* 1. §. *si † convenit*, supr. *deposit. l. pacta conventa, de contrah. emp.* Qui duplam promittit evictionis nomine, non tenetur satisdare eo nomine, id est fidejussorem dare, sed repromittere seu cavere nuda promissione, nisi specialiter id actum sit, ut satisdetur, ex *hac l. l.* 4. supr. *l. si dictum in princ.* infr. *h. tit. l.* 1. §. *stipulatio duplæ*, infr. *de prætor. stipulat.* Olim in venditione rerum mancipi, seu mancipatione, satisdatio requirebatur; M. Tull. 5. ad Attic. epist. 1. *Sunt aliquot satisdationes secundum mancipium*, nisi satisdatio remissa esset lege venditionis, auctore Varrone 5. *de lingua latin.* ut observavit Cujac. 11. *observ.* 4. *& in præfat. in hunc tit. C.* Venditor tenetur cavere dupla de evictione, hoc verum est si ultro distrahat: quod si distrahentis officio fungatur, id est si distrahat ex officio, puta in sumptus funeris, ex decreto prætoris, non tenetur cavere de dupla; *l. qui erat*, supr. *famil. ercisc.* Fiscus non tenetur in duplum de evictione, sed in simplum tantum, quamvis procurator fisci, qui rem distraxit, duplam vel triplam promiserit evictionis nomine; *l. si † procurator*, infr. *de jur. fisc.* quia ex necessitate officii distraxit. Venditor non tenetur cavere dupla de evictione datis fidejussoribus, nisi ab initio convenerit, aut consuetudo regionis desideret; *l.* 6. supr. *h. tit. l. semper in stipulationibus, de R. J.* aut evictio immineat in limine contractus; *l. si post perfectam, C. h. tit. l. pen.* §. 1. supr. *de peric. & commod. rei vendit.* Ex causa dotis stipulatio duplæ non interponitur evictionis nomine invita muliere, fundo inæstimato in dotem dato, qui proprie dotalis est; *l. non solum*, infr. *de jur. dot. l.* 1. *C. eod.*

§. 1.

VEnditor tenetur cavere duplam evictionis nomine, non ex qualibet re, sed ex rebus pretiosioribus, veluti si margaritæ, aut vestes sericæ venierint: servo vendito tenetur cavere duplam evictionis nomine ex edicto ædilium, ex *hoc* §. & hoc propter dignitatem hominis. Inter res pretiosiores habentur, primum res soli seu immobiles, proximum locum tenent mancipia; *l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, supr. *de ædil. edict.* In ceteris res pretiosiores habentur, quæ duos aureos excedunt; *arg. l. si quis affirmavit, cum l. seq.* supr. *de dol.* ubi summa dicitur esse non modica, quæ excedit duos aureos: non insulse enim res pretiosior haberi potest, cujus non modica æstimatio est.

§. *ult.*

SI emptor per errorem simplam pro dupla stipulatus sit evictionis nomine, re evicta potest agere actione ex empto quanto minus stipulatus est, si modo omnia fecit emptor quæ in stipulatione continentur, id est quæ plerumque in stipulatione continentur, puta si tempestive denuntiavit venditori, ut eum defenderet; *l. emptor, C. h. tit.* si non fecerit, ex empto agere potest in id quod minus stipulatus est, *ex h.* §. *l. sed & si quis*, §. *ult.* supr. *si quis caut. judic. sist.* Quod si emptor sciens citra errorem simplum stipulatus, potest agere ex stipulatu tantum in simplum; *l. si dictum*, infr. *h. tit.* Quod si emptor per errorem nec simplam, nec duplam, vel quicquam stipulatus sit, pro evi-

evictione, agit ex empto in simplam, non in duplam; *gloss. in fin. h. §.*

L. 38.

CReditor, qui pignus vendidit jure creditoris, re evicta non tenetur emptori de evictione, nisi specialiter id actum sit; *l. rescriptum*, §. *si aliena*, supr. *de distract. pign. l. si ob causam*, *C. h. tit.* ratio est, quia rem vendidit ex necessitate, auctoritate judicis, cessante debitore in solvendo, sed emptori postulanti tenetur cedere contrariam pigneratitiam actionem, quam habet adversus debitorem, quia æquum videtur, hoc saltem emptori præstari, quod sine dispendio creditoris futurum est, ex *hoc* §. Venditor compellitur cedere actionem, quam habet adversus debitorem, quia id potest facere sine damno; *l. mulier*, *qui potior. in pignor.* Nimirum qui tenetur, quod habet actionem liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod debetur*, supr. *de pecul. l. cum is qui*, infr. *de fidejuss.*

L. 39.

MInor 25. annis adhibitis juris solemnibus, id est decreto prætoris, fundum vendidit Titio, eundem fundum postea Titius vendidit Seio: minor, quia se in ea venditione circumscriptum dicebat, impetravit cognitionem, non tantum adversus Titium, sed etiam adversus Seium, id est petiit beneficium restitutionis in integrum a prætore (cognitionem vocat Julianus, quia datur cognitione prætoria; *l. in causæ*, §. *ult.* supr. *de minorib.* id est non datur, nisi causa cognita a prætore; *d. l. in causæ*, *l. 3. de in integr. restitut. l. 9.* §. *si minor*, *de jurejurand.* vel quia prætor ipse cognoscit extra ordinem de restitutione minorum, in qua non dat judicem, ut fit in causis, quæ sunt juris ordinarii, sed ipse extra ordinem cognoscit: unde beneficium restitutionis dicitur extraordinarium auxilium, quia non datur jure ordinario per actionem, dato in eam rem judice a prætore, sed a prætore ipso, qui cognoscit extra ordinem.) Minor, inquam, qui dicebat se circumscriptum, petiit se restitui in ea venditione, non tantum adversus primum, sed etiam adversus secundum emptorem, quia restitutio non potest peti, nisi causa cognita & vocatis quorum interest; *d. l. in causæ*, *de minoribus*, *l. etiam*, §. *ult. eod. tit.* Restitutio datur, non tantum in personam, cum qua contractum est, sed in quemlibet possessorem rei, cum quo nihil gestum est; *d. l. in causæ*. Fundo evicto per restitutionem in integrum, Seius postulabat apud prætorem, utilem de evictione stipulationem, id est utilem actionem ex stipulatu, sibi dari adversus Titium, &, quod valde notandum est, desiderabat causam evictionis disceptari coram eodem judice, qui cognovit de causa principali, id est de restitutione seu rescissione contractus. Julianus respondit, Seium justam rem postulare, nam si fundus evincatur cognitione prætoria, id est minore restituto in integrum adversus venditorem, æquum esse & per eundem prætorem evictionem restitui, quia si res evincatur emptori, venditor denuntiatus, ut emptorem defendat coram eodem judice, non potest ex sua persona uti præscriptione fori, sed forum emptoris sequi cogitur; *l. venditor*, supr. *de judic. l. 1. C. ubi in rem actio*. Et hoc est quod dicunt forenses, *que le garent ne peut pas decliner la jurisdiction du garenti*. Emptori datur utilis non directa actio de evictione adversus venditorem, quia res non est evicta jure ordinario, quod res empta sit a non domino, sed res evicta est ex causa, de qua nihil actum erat, puta minore restituto in integrum adversus venditionem; *l. si cum venditor*, §. 1. infr. *h. tit.* Directa actio de evictione datur emptori ex stipulatione, utilis datur ex stipulatione tacita non expressa.

§. *si servus*.

SErvus tuus hominem, id est servum emit, tu a venditore servi stipulatus es duplam evictionis nomine, idem servus tuus servum emptum vendidit & tradidit Titio. Titius, aliquo casu amissa possessione, egit directa actione in rem adversus possessorem, & victus est, quia servus tuus in tradendo servo sine voluntate tua, proprietatem hominis transferre non potuit, id est quia probare non potuit, quod servus tuus tua voluntate vendidisset & tradidisset hominem, & ideo victus est in judicio in rem, quia defecit in probatione dominii servi. Quæritur, an victo directa actione in rem supersit Publiciana, quæ est utilis actio in rem adversus possessorem hominis? Ratio dubitandi erat, quod utraque est actio in rem, & victo directa actione in rem, si agat Publiciana, videtur obstare exceptio rei judicatæ. Item qui agit directa in rem actione, etiam Publicianam in judicium deducere videtur, quod qualecumque dominium in judicium deductum videtur; *l. si mater*, §. *eandem*, infr. *de except. rei judicat*. Sed Julianus respondet, victo directa actione in rem superesse Publicianam, nec obstare exceptionem rei judicatæ, quia alia est vindicatio seu directa actio in rem, alia est Publiciana, quæ est utilis actio in rem. Vindicatio datur domino, Publiciana datur non domino, sc. possessori, qui cœpit usucapere, & non usucepit, & ideo duplæ stipulationem non committi, & emptori non dari statim ac victus est judicio in rem regressum adversus venditorem, quia res evicta non videtur, res non est ablata abductaque peremptorie, ex quo ei superest Publiciana in possessorem avocandæ possessionis causa, non committi stipulationem duplæ emptori: & si emptor, posteaquam est superatus judicio in rem, agat ex stipulatu duplæ quasi re evicta, submoveri exceptione doli. Sequitur alius casus fere similis in *hoc* §. si servus, qui habebat peculium, hominem seu servum emerit, & duplam stipulatus sit evictionis nomine, deinde eundem vendiderit, evicto servo emptori, domino in solidum competit actio de evictione, quæsita per servum ex stipulatione duplæ adversus venditorem: emptori vero adversus dominum datur actio ex stipulatu duplæ de evictione de peculio, id est quatenus est in peculio, non in solidum, quia ex contractu servi dominus tenetur tantum actione de peculio, quatenus est in peculio, non in solidum; *l. si quis cum filiofamilias*, supr. *de pecul.* vel de in rem verso quatenus in rem domini versum est; *l. 3.* §. *proinde*, supr. *de in rem vers.* Ut vero emptori detur actio de evictione adversus dominum de peculio, satis est ut emptor de evictione denunciet servo qui emit & cavit de evictione, non domino si servus vivet, quia in his quæ sunt facti non juris denuntiatio potest fieri servo qui emit, ad hoc ut detur actio de peculio adversus dominum. Quæ sunt facti non juris, ut si quis stipuletur centum dari servo, implenda sunt in persona servi; *l. Stichum*, §. † *nam si furiosi*, *de solut.* Nam si servus decesserit, necesse est domino denuntiari, auctore vel herede ejus non laudato. Si res evincatur, fidejussor conveniri potest actione ex stipulatu de evictione; *l. 7. & 8. C. h. tit.* quia fidejussor est secundus auctor; *l. 4.* supr. *h. tit.* Et denuntiatio evictionis facta venditori prodest contra fidejussorem, quia fidejussoris & rei principalis id est venditoris una est obligatio. Atque ita, ut detur actio de evictione, sufficit una denuntiatio contra venditorem, nec necesse denuntiari fidejussorem.

§. *si a me*.

EVicta parte fundi, stipulatio duplæ de evictione pro parte committitur; *l. 1.* supr. *h. tit.* si a me bessem fundi communis emeris, a Titio trientem, deinde pars dimidia fundi communis evincatur, si quidem ex besse, quem

quem a me emisti, semis evictus fuerit, Titius non tenetur de evictione, quia nihil ex suo triente evictum est: si vero triens, quem Titius vendidit, & sextans de besse, quem ego vendidi, evictus fuerit, hoc casu Titius pro triente, ego pro sextante, id est duabus unciis, evictionem præstare debemus: sed si fundus communis duobus venierit, & pars totius fundi evincatur, & non appareat ex cujus parte sit evictum, de utriusque parte pro rata evictum videtur; *l. sed & si*, §. *adeo*, supr. *de petit. heredit. l. si peculium*, *de pecul. legat.*

§. *pater sciens.*

Pater sciens filium, quem in potestate habebat, ignoranti emptori vendidit & tradidit, filio se evincente seu asserente in libertatem, quæsitum est, an evictionis nomine teneatur? Julianus respondit, patrem, qui filium tamquam servum sciens ignoranti emptori vendidit, evictionis nomine teneri, quia & qui sciens vel ignorans liberum hominem tamquam servum vendidit de evictione tenetur: nimirum qui sciens vel ignorans liberum hominem, qui forte bona fide ei serviebat, tamquam servum vendidit, libero homine provocante ad libertatem, & se evincente e servitute in qua erat, de evictione tenetur emptori actione ex stipulatu duplæ, vel actione ex empto in id quod emptoris interest; *l. si tibi* † *liberam*, *C. h. tit.* Immo pater, qui filium vendidit, filium vindicare potest, & factum revocare, quia rem illicitam & inhonestam admisit, & factum patris filio nocere non debet; *l. 1. C. de liberal. caus.* vindicato autem filio in libertatem, tenetur emptori bonæ fidei evictionem præstare.

§. *qui statuliberum.*

Qui sciens statuliberum vendidit & tradidit, existente quandocumque conditione libertatis, evictionis nomine perpetuo obligatur. Actio de evictione sive agatur ex stipulatu, sive ex empto, perpetua est, id est non submovetur præscriptione longi vel longissimi temporis, & semper datur, licet res evincatur post cujuscumque temporis spatium; *l. si dictum*, infr. *h. tit. l. empti actio*, *C. eod. tit.* Actio de evictione nullo tempore incipit præscribi priusquam res evicta sit. Actio nondum nata non potest præscribi, non valenti agere non currit præscriptio; *l. 1. §. ult. C. de annal. except. l. cum notissimi*; §. *illud autem*, *C. de præscript. 30. ann. l. in rebus verf. omnis autem*, *C. de jur. dot. l. ult. §. sin autem*, *C. comm. de legat.*

§. *ult.*

Qui servum vendidit & tradidit, & in vendendo dixit usumfructum ejus Seii esse, cum ad Sempronium pertineret, Sempronio usumfructum vindicante in eo, perinde de evictione tenetur, ac si sciens usumfructum Seii non esse in tradendo dixisset, ususfructus nomine adversus Seium non teneri. Vendito servo, cujus ususfructus alterius est, Sempronio evincente usumfructum, stipulatio duplæ de evictione committitur, quasi parte evicta, quia ususfructus est pars dominii; *l. 15. §. 1. l. 46. 49. h. tit. l. in vendendo*, supr. *de contrahend. empt. l. stipulatio ista*, §. *si quis forte*, *de V. O.* Huic sententiæ opponitur *l. fundum*, supr. *de act. empt.* ubi qui fundum vendidit detracto seu deducto usufructu, & dixit usumfructum Titii esse, cum esset Seii, Seio evincente usumfructum, emptori non datur actio de evictione adversus venditorem donec vivet Titius, & in eo statu ut non sit amissus ususfructus forte capitis deminutione, quia vendito servo detracto usufructu, cum venditor dixit usumfructum Titii esse, qui erat Seii, perinde est ac si excepisset usumfructum,

donec Titius viveret, nec spectatur persona Seii. At in *hoc* §. cum vendito servo venditor dixit usumfructum † Sempronii esse Seii, † Sempronio evincente usumfructum, statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia venditor non detraxit usumfructum. Sequitur alius casus in *hoc* §. Qui vendidit servum, in vendendo dixit usumfructum Seii esse, si revera ususfructus Seii fuerit, sed hoc dolo reticuerit usumfructum servi ita legatum Seio, ut post mortem Seii transiret ad Sempronium, Sempronio usumfructum petente, quia forte morte aut capitis deminutione Seii ex substitutione ususfructus servi pervenit ad Sempronium, venditor tenetur de evictione, quia celavit emptorem, Seio, cujus ususfructus erat, substitutum esse Sempronium. Seio autem agente, id est vindicante usumfructum, recte defugiet, id est effugiet auctoritatem, non tenebitur de evictione, quia prædixit usumfructum Seii esse, & videtur excepisse usumfructum Seio quamdiu viveret.

L. 40.

CAius fundum vendidit, & tradidit Seio, & stipulanti emptori promisit duplam evictionis nomine, datis fidejussoribus. Emptor venditorem fundi heredem instituit, & ab eo fundum legavit Titio, adita hereditate, etiam priusquam fundus evincatur, statim fidejussores liberantur aditione hereditatis & confusione actionum. Aditione hereditatis confusa principali actione tollitur & fidejussoria, quæ est accessoria, quia nemo potest pro eodem apud eundem obligatus esse; *l. heres a debitore*, §. *quod si stipulator*, *l. si quis pro eo*, §. 1. *l. Granius*, infr. *de fidejuss. l. qui hominem*, §. *quidam*, *de solut. l. tutor*, *ad SC. Vellejan.* Et si fundus evincatur ab eo, cui legatus est, fidejussores non tenentur, ex *hac l.* quia si res certa legata sit, re evicta heres non tenetur de evictione, & liberatus est præstando rem talem qualis est; *l. si a substituto*, *in fin. de legat.* 1. *l. cum pater*, §. *evictis*, *de legat.* 2.

L. 41.

TItius hominem seu servum vendidit, & tradidit Seio, & stipulanti duplam promisit evictionis nomine. Seius eundem servum revendidit Titio, & ei duplam promisit evictionis nomine. Titius heredem instituit Seium, evicto homine nulla parte stipulatio duplæ de evictione committitur, neque enim evinci videtur servus quem emptor vendidit, nec tenetur evictionem præstare, nemo sibi duplam de evictione præstare potest. Idem non potest apud se remanere obligatus, idem non potest esse creditor & debitor, confusione extinguitur tota obligatio, veluti si debitor creditori, vel creditor debitori heres extiterit; *l. Stichum*, §. *aditio*, *de solut. l. heres a debitore*, §. *quod si stipulator*, *l. debitori*, *l. Granius*, *de fidejuss.*

§. *item si domino*.

TItius vendidit servum alienum, & stipulanti emptori promisit duplam evictionis nomine. Emptor domino servi heres extitit: vendito servo alieno a non domino quæritur, an duplæ stipulatio de evictione committatur emptori? Julianus respondet, duplæ stipulationem non committi, quoniam servus ei evinci non potest, cum emptor domino servi heres extitit, nec ipse videtur se ipsum evincere, sed his casibus agitur actione ex empto in id quod emptoris interest, servum alienum venditum non fuisse, id est emptori datur actio ex empto adversus venditorem, non in duplum, sed in simplum; *l. cum emptor*, *ad l. falcid.* *l.* 2. §. *si Titius*, *de heredit. vel act. vendit.*

§. *si*

§. *si is qui*.

SI is, qui fundum emit, & stipulatus est duplam de evictione, & satis accepit de evictione, id est eo nomine fidejussores accepit, eundem fundum vendiderit, & emptori suo heres extiterit, vel e contrario emptor venditori heres extiterit, evicto fundo quæritur, an cum fidejussoribus primi contractus ex stipulatu duplæ sc. agere possit? Ratio dubitandi esse videbatur, quod etiam si fundus evictus est, nihil ei abest, ex quo venditor emptori, vel emptor venditori heres extitit, quia non præstat sibi duplam vel id quod emptoris interest. Julianus respondit, utroque casu fidejussores prioris contractus de evictione teneri, quoniam & simili casu, cum debitor creditori suo heres extitit, licet confusione tollatur obligatio, & nemo sibi debere vel solvere possit, fictione legis hereditati priusquam adita esset solvisse intelligitur: & hoc est quod dicitur his verbis, *ratio, vel actio quædam*, ut legitur in Florentinis, utraque enim lectio defendi potest, *inter heredem & hereditatem ponitur*, id est debitor, qui creditori heres extitit, priusquam adiret hereditatem, secum egisse videtur, & computasse rationes debendi, & quod debebat solvisse hereditati nondum aditæ, quæ vice dominæ est, & sustinet personam defuncti; *l. heres & hereditas, de usucap. l. hereditas, de adquir. rer. domin. l. denique, §. quæsitum, quod vi aut clam*, & quasi solverit hereditati aliquid abesse videtur, & ex ea solutione intelligitur major & pinguior hereditas pervenisse ad debitorem, quasi soluta pecunia, quæ debebatur hereditati, & eo minus in bonis heredis esse, & sic emptor videtur evictus, ut ei detur actio de evictione adversus venditorem primum vel ejus fidejussores actione ex stipulatu duplæ quasi re evicta. Et e contrario, cum creditor debitori suo heres extitit, quia aditione hereditatis confunditur obligatio & actio, minus in hereditate habere videtur, quasi ipsa hereditas, quæ priusquam adeatur vicem dominæ sustinet, heredi id est creditori, qui heres extitit, solverit.

L. 42.

SI prægnans ancilla vendita & tradita sit, evicto partu, venditor non tenetur de evictione actione sc. ex stipulatu duplæ, quia partus non est venditus, id est partus cum ancilla non veniit nominatim, ex *h. l.* & in actione ex stipulatu veniunt tantum quæ stipulatione continentur, id est expressis verbis stipulationis; *l. quidquid adstringendæ, de V. O.* Nec partus ancillæ est pars ancillæ venditæ; *l. si aliena, §. Scævola, de usucap.* sed tenetur actione ex empto in id quod emptoris interest ancillam evictam non esse, ne sc. partus ancillæ evincatur; *l. venditor hominis*, supr. *h. tit. l. non quocumque, §. Julianus*, infr. *de legat.* 1. quia partum emptor ex causa emptionis habere intelligitur hoc ipso quod matrem emit; *d. §. Julianus, l. si quod ex Pamphila, de legat.* 2. quippe partus est portio viscerum matris; *l.* 1. *§. ex hoc rescripto*, infr. *de inspic. ventr.* emptione matris partus venit quasi accessio. Cujac. *in l. 73. ff. de legat.* 2.

L. 43.

VAccæ emptor, si vitulus post emptionem natus ex ea evincatur, non potest agere de evictione actione ex stipulatu duplæ, quia nec ipsa nec ususfructus evincitur, id est nec vacca, nec pars ejus, quia ususfructus est pars dominii; *l. si ab emptore*, infr *h. tit.* Quod enim dicitur, vitulum esse in fructu, non jus id est jus ususfructus, quod est jus utendi fruendi, sed corpus id est fœtum pecoris demonstramus, sicut vinum & frumentum prædiorum fructus

recte dicimus, licet hoc non recte usumfructum appellari constet. Idem agit actione ex emto in id quod emptoris interest, quia si emerit bona fide, facit fructus suos; *l.* † *bonæ fidei*; infr. *de adquir. rer. domin.* unde facit vitulum suum, cum vitulus sit in fructu; *l. in pecudum*, *de usur.* si autem emerit mala fide, non agit de evictione actione ex stipulatu duplæ, nec ex empto, nisi nominatim stipulatus esset duplam de evictione; *l. si fundum*, *C. h. tit.*

L. 44.

NAve vendita, si tabula navis evincatur, venditor non tenetur de evictione, quasi parte evicta; *l. nave*, supr. *h. tit.* quia tabula non est pars navis, cœmentum vel tignum non est pars domus. Nave vendita, si scapha evincatur, venditor non tenetur de evictione, actione sc. ex stipulatu duplæ, quia scapha non est pars navis: scapha est navicula per se, Græcis σκάφη, vulgo *un esquif.* Scapha est navicula in ministerium majoris navis; Cæsar de bell. Gallic. libr. 4. *quod cum animadvertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia compleri jussit*: hinc a navi in scapham descensum signat M. Tull. 2. de invent. *postea ipsos tempestas vehementius jactare cœpit, usque adeo ut dominus navis, cum idem gubernator esset, in scapham confugeret.* Et Petron. in Satyric. *Quin potius ad temeritatem confugimus & per funem lapsi descendimus in scapham.* Scapha evicta, pars navis non videtur evicta, ideo vindicata navi, non vindicatur scapha, sed scapha specialiter vindicari potest; *l. Marcellus*, §. *armamenta*, supr. *de rei vindicat.* Et nave cum instrumento empta, scapha non præstatur, quia scapha non est instrumentum, nec pars navis, ut sentiebat Labeo notatus a Paulo, sed genus navis, etenim mediocritate non genere ab ea differt; *l. ult.* infr. *de* † *instruct. vel instrum. legat.* Quod si gubernaculum, antennæ, malum navis, vela evincantur, venditor tenetur de evictione, quia omnia, quæ conjuncta sunt navi, veluti gubernaculum, armamenta, antennæ, vela, malum navis sunt quasi membra navis. Malum est pars navis, quia sine malo, navis inutilis esset; *l. malum*, *de V. S.* Idem dicendum est si carina navis evincatur, quia carina est potior pars navis; *l. Minicius*, supr. *de rei vindicat.* Carina est quasi solum & fundamentum navis; Jo: Chrysostom. in psalm. 13. † *οὐκ ἔστιν ἡ τρόπις, καὶ πῶς τὸ πλοῖον συνέστηκεν, non est carina, & quomodo consistit navigium?*

† Locus iste sup. pag. 190. ex edition. Tolosan. pag. 328. laudatur ex psal. 49. & sic etiam in institut. Justian. prout in præfatione earumdem notavi: postea casu mihi oblatus in psal. 13. inter spuria.

L. 45.

QUi fundum vendidit & tradidit, & in vendendo dixit fundum centum jugerum esse, & fines multo ampliores demonstravit, quam essent, id est fines demonstravit ultra modum centum jugerum, si quid ex iis finibus evincatur, quos ampliores quam essent demonstravit, tenetur præstare emptori actione ex stipulatu duplæ de evictione, vel actione ex empto id quod emptoris interest pro bonitate & qualitate ejus, quamvis id quod relinqueretur seu traderetur centum jugerum esset, ex *h. l.* Ratio dubitandi erat, quod venditor, qui dixit fundum centum jugerum esse, etiam si in demonstrandis finibus agri erraverit, non tenetur nisi de præstando modo agri dicto, quia in emptione modus agri dictus est. Ubi in emptione modus agri dictus est, venditor tenetur actione ex empto modum agri præstare, & non tenetur actione ex empto, nisi ubi minor esset modus agri; *l.* 2. & 6. supr. *de act. empt.* Atque ita videbatur venditor, qui fundum dixit centum jugerum, propter falsam demonstrationem ampliorum finium non teneri, modo sint centum jugera: sed hoc casu venditor, qui modum agri dixit, puta ab initio dixit fundum centum jugerum esse, & mox ampliores fines quam essent demonstravit, si quid evinca-

catur intra hos fines, tenetur de evictione actione ex empto in id quod emptoris interest, quia sciens decepit emptorem in modo agri, quod vendito fundo centum jugerum, mox ampliores quam essent fines demonstravit, ut suaderet emptori fundum esse ampliorem, & res majore pretio veniret. Sic si fines agri venditor demonstraverit, & legem dixerit intra eos fines neminem ingressurum, si quid inde evincatur, periculo est auctoris, id est venditor tenetur de evictione ; *l. si fines*, C. *h. tit.* quia sciens fefellit emptorem in modo agri. Quod si venditor agrum vendidit suis finibus, quos demonstravit, & agatur actione finium regundorum, lis finalis, id est quæstio de finibus, non pertinet ad venditorem ; *d. l. si fines*, & propter hoc venditor non tenetur de evictione, quia fundum vendidit suis finibus, etiam si in demonstrandis finibus erraverit.

L. 46.

VEndidisti mihi fundum, cujus ususfructus Attii erat, nec dixisti, seu reticuisti usumfructum Attii esse. Ego eundem fundum vendidi & tradidi Mævio detracto usufructu. Attio capite minuto, & per consequens finito usufructu, ususfructus non redit ad me, qui fundum vendidi detracto seu excepto usufructu, sed redit ad proprietatem consolidatione, id est ad emptorem fundi, quia ususfructus non potuit constitui eo tempore, quo alienatus seu venditus esset fundus, sed mihi licet agere de evictione adversus venditorem, quoniam æquum est, eandem causam meam esse, id est ut venditor eandem causam mihi præstet, quæ futura esset, si tunc idest tempore quo fundum vendidi detracto usufructu, ususfructus alienus non fuisset, ex *hac l.* In vendendo fundo quædam etiam si non dicantur præstanda sunt, veluti ne fundus evincatur, aut ususfructus ejus ; *l. in vendendo*, supr. *de contrah. empt.* Et vendito fundo, si ususfructus evincatur, stipulatio duplæ de evictione committitur quasi parte evicta, quia ususfructus est pars dominii ; *l. si ab emptore*, infr. *h. tit. l. stipulatio ista*, §. *si quis forte*, *de V. O.*

§. *si per alienum.*

VEndidisti mihi viam per alienum fundum, si servitus evincatur, evictionis nomine teneris mihi : etenim quo casu si per proprium fundum constituentis constituta esset via, recte constituta esset, eo casu si per alienum fundum constituatur, evictionis obligatio contrahitur, ex *hoc* §. Sic & si quis per fundum communem cum alio, quasi solus dominus esset, jus eundi agendi mihi vendiderit, & cesserit, mihi tenetur evictionis nomine, ceteris non cedentibus ; *l. si quis per fundum*, supr. *h. tit.*

§. *cum tibi.*

SI quis, cum Stichum venderet, dixit, eum statuliberum esse id est manumissum sub conditione, si navis ex Asia veniret : is autem manumissus esset sub conditione, si Titius consul factus esset : quæsitum est, si prius navis ex Asia venerit, ac post Titius consul fiat, atque ita Stichus in libertatem evictus sit, vera conditione libertatis existente, an evictionis nomine teneatur emptori ? Africanus respondit, non teneri, immo emptorem agentem ex stipulatu duplæ vel actione ex empto repellere opposita exceptione doli mali, quia dolo facit emptor, qui agit de evictione quasi Sticho evicto in libertatem, existente conditione, si Titius consul fieret, si prius navis ex Asia venerit, & postea Titius consul fiat, cum prius extiterit conditio, quam evictionis nomine excepit seu reservavit, (sic enim legendum, perperam vulgati

codices exolverit, ·) id est conditio, si navis ex Asia venerit, quam in vendendo servo evictionis causa excepit. Qui in vendendo Sticho statuliberum dixit, id est manumissum sub conditione, si navis ex Asia venerit, & manumissus esset sub conditione, si Titius consul fieret, non tenetur de evictione. Et si emptor agat de evictione, repellitur opposita exceptione doli mali, quia dolo malo facit emptor, qui agit de evictione quasi Sticho evicto existente conditione libertatis, si Titius consul fiat, cum prius extiterit conditio libertati apposita, si navis ex Asia venerit, quam solum evictionis nomine excepit. Qui in vendendo servo statuliberum dixit, seu manumissum sub conditione, non tenetur de evictione, nisi evictus sit in libertatem, existente conditione libertatis, quam evictionis nomine excepit; *l. qui libertatis*, infr. *h. tit.* Emptoris non interest Stichum evictum existente conditione, si Titius consul fiat, quia conditio libertatis, quæ per errorem prædicta erat in contractu, si navis ex Asia venerit, prior extitit, & statuliber diutius fuit apud emptorem: mendacium vel error venditoris non parit actionem de evictione emptori, cum ei non noceat; *l. de ætate*, §. *si cum esset*, *de interrogator. act.*

§. *ult.*

QUi in vendendo servo dixit statuliberum esse, id est manumissum in diem, puta post biennium, cum esset manumissus post annum, si Stichus in libertatem evincatur post annum tenetur emptori de evictione, quia emptoris interest quatenus carius emit statuliberum, quem sperabat diutius fore in servitute, puta in biennium, qui post annum libertatem accepit. Eadem distinctione utimur, si venditor qui vendidit statuliberum dixerit, libertatem ei relictam sub conditione, si quinque heredi dederit, cum esset relicta, si decem dederit, & is decem datis evicerit se in libertatem, venditor non tenetur de evictione, ex *hoc* §. quia mendacium seu error venditoris non nocet, immo prodest emptori, quia eo minoris emit servum, quem credebat facilius perventurum ad libertatem datis quinque. At contra si venditor dixerit Sticho libertatem datam sub conditione, si decem dederit, cum esset jussus dare quinque, vel sub conditione, si viginti dederit, cum esset jus decem dare, tenetur de evictione, quia deceptus est emptor, aut qui plus se laturum speravit, aut ob difficultatem præstandæ majoris summæ diutius in servitute apud se hominem futurum, atque ob eam spem eum majori pretio emerat; *l. qui alienam*, §. *ult. l. qui libertatis*, §. *quid ergo*, infr. *h. tit.*

L. 47.

SI duos servos quinis, id est singulos quinque nummis, a te emerim, & alter evincatur, nihil dubii est, quin eo nomine mihi competat actio ex empto, quamvis alter decem dignus sit, id est utriusque pretio. Nec refert separatim singulos id est diversis instrumentis, an simul id est eodem instrumento utrumque emerim, nam tot sunt actiones, tot contractus, quot capita seu res emptæ; *l. cum plures*, infr. *h. tit. l. etsi uno pretio*, *de act. empt. l. cum ejusdem*, *l. si plura*, *de ædil. edict.* Si plures res venierint singulæ suo pretio, licet eodem instrumento, evicto uno fundo, vel una re, ejus nomine datur actio de evictione, licet alterius fundi emptio remaneat, quia si plures res venierint nominatim distincto pretio, tot sunt venditiones seu contractus, quot res seu species emptæ. Objicitur *l. si quis* † *aliam*, *de solut.* ex qua si quis aliam rem pro alia volenti in solutum dederit, & evicta fuerit res data in solutum pro parte, manet pristina obligatio, v. g. si quis duos fundos volenti creditori in solutum dederit, evicto altero fundo remanet integra obligatio, id est

est restituitur pristina actio in solidum, quia licet datio in solutum emptioni similis sit; *l.* † 4. *C. de evict.* & videbatur idem dicendum, quod in hac specie, pristinam actionem restitui tantum pro parte evicta: tamen duobus fundis datis in solutum, altero evicto, restituitur in totum pristina actio, quia aliud pro alio non solvitur, nisi volenti creditori; *l. eum a quo*, *l. manifesti*, *C. de solut.* & creditor non esset accepturus illos fundos in solutum, nisi uterque fieret accipientis. Opponitur etiam *l. si duorum*, *de act. empt.* si quis duos fundos vendiderit, & tradiderit uno pretio, & de modo cujusque pronuntiaverit, vel alteri aliquid desit, licet in altero exsuperet, id est plus sit in alio quam dictum est, lex ait lucrum cum damno compensari. Ratio est, quia nulla est querela emptoris, id est non est quod queratur emptor, quia ejus non interest, cum id quod deest uni fundo, repleatur & suppleatur emptori ex eo quod pluris est in altero fundo. At in hoc casu, si duos servos quinis id est singulos quinque a te emerim, altero evicto, nihil dubii est quin ex empto agere possim, quamvis alter dignus sit decem, sive separatim sive simul eodem instrumento vel diversis empti sint, quia licet servi empti sint eodem instrumento, non est una emptio, sed plures, tot sunt contractus, quot res, quia singulæ veniere distincto pretio. Sic si plures fundi venierint quisque suo pretio licet eodem instrumento, uno evicto datur actio ex empto, licet alter fundus sit dignus utriusque pretio, quia tot sunt venditiones seu contractus, quot res, nec damnum unius contractus pensatur cum lucro alterius contractus.

L. 48.

Fundo vendito, uti optimus maximus est, liberum ab omni servitute præstari oportet; *l. pen.* infr. *h. tit.* *l. cum venderes*, supr. *de contrah. empt.* Et evicta servitute, id est si quis in eo fundo servitutem, puta iter aut viam, vindicaverit aut evicerit, emptori datur actio ex stipulatu duplæ de evictione vel actio ex empto in id quod interest; *l. fundum* 46. §. 1. supr. *h. tit.* Et si evictionis nomine aliquid emptor a venditore consecutus sit actione ex stipulatu duplæ, & postea totus fundus evincatur, ob eam evictionem id præstari oportet quod ex duplo, quod evictionis nomine debebatur ex stipulatione duplæ, reliquum est, ne si aliud observetur servitute evicta & mox proprietate ipsa seu toto fundo, duplo amplius emptor quam quanti emit consequatur. Actio ex stipulatu duplæ ob evictionem datur in duplum pretii conventi, non communis, quo res æstimari potest; *l.* 2. supr. *h. tit.* non excedit duplum. Et hæc est ratio *h. leg.* propter quam evicta servitute, si quid evictionis nomine emptor consequatur a venditore, & postea fundus evincatur, evictionis nomine emptor consequitur quod ex duplo reliquum est, ne duplo amplius emptor, quam quanti emit, consequatur actione ex stipulatu duplæ de evictione.

L. 49.

Re evicta venditor non tenetur de evictione, nisi lite mota ei emptor denuntiaverit, uti liti adesset; *l. Herennius*, infr. *h. tit.* quod si fundi ususfructus ab emptore evincatur, venditor denuntiare debet, quemadmodum si pars fundi evinceretur, ex *hac l.* quia ususfructus est pars dominii; *l.* 4. supra, *de usufruct.* *l. Mævius*, §. 2. *de legat.* 2. *l.* † *qui usumfructum*, *de V. O.*

L. 50.

Si pignora capta in executione judicati venierint per executores extra ordinem sententiam exequentes, (Magistratus non judicabant, sed sententiam

judicum a se datorum exsequebantur; *l. a divo Pio*, *in princ.* supr. *de re judicat.* non per se, sed per alios judices datos; §. *sed si emptor*, §. *ult. ejusd. leg.* vel per officium id est officiales; *l. eum pro quo*, supr. *de in jus vocand. l. ult.* §. 1. *de pignerat. act.* vel nonnumquam re urgente per viatores seu apparitores, ut proponitur in hoc casu, *&* *l. ult.* supr. *de judiciis l.* 5. §. *ne tamen*, *de reb. eor. qui sub tutel. vel cura sunt sine decreto non alienand.*) pignoribus evictis, apparitores prætoris non tenentur de evictione, ex *hac l. & l. si ob causam*, *C. h. tit.* sed si dolo malo viliori pretio pignora projecerint, id est addixerint sub hasta, in eos datur actio de dolo, ex *hac l. & l.* 2. *C. si in caus. judic. pign. capt. sit*, *l.* 3. §. *si exsecutor*, supr. *de negot. gest.* Apparitores judicis non tenentur de evictione, quia qui non ultro, sed ex necessitate officii rem distrahit, non tenetur de evictione; *l. qui erat*, *vers. non magis*, supr. *famil. ercisc.* cum officium suum nemini debeat esse damnosum; *l. videlicet*, *ex quib. cauf. major. l. inter officium*, *de rei vindicat. l. si servus*, §. *quod vero*, *de furt.* Quid fiet igitur emptori hoc casu? datur actio de evictione adversus debitorem condemnatum, ac si ipse vendidisset, non quanti interest, sed de pretio quo liberatus est, & usuris; *l. si plus*, §. 1. infr. *h. tit. l. si ob causam*, *C. eod.*

L. 51.

INterdum emptori non datur actio de evictione adversus venditorem, etsi res judicio evicta sit, puta si res evincatur per imprudentiam vel injuriam judicis, ex *hac l. & l. emptor*, *C. h. tit.* Emptori non datur actio de evictione adversus venditorem si res evincatur per imprudentiam judicis, id est per imperitiam juris, aut errorem facti: nec refert an per sordes id est gratiam seu corruptelam, aut per stultitiam id est imperitiam judicis res evincatur, injuria enim judicis, quæ fit emptori, auctorem non debet contingere, ex *init. h. leg.* injuria judicis uni facta, alii nocere non debet; *l. exceptione*, infr. *de fidejuss. l. si servus plurium*, §. 1. *de legat.* 1. sed consulitur emptori adversus judicem data actione in factum, quod litem suam fecerit; *l. filiusf. de judiciis*, *l.* 5. §. *si judex*, *de oblig. & act.* stultitia in jure est imperitia juris, stulti appellantur judices imperiti juris, quia pro stultis habentur judices imperiti juris in quo versantur, & cujus scientiam præstant: & hoc est quod dicitur in *l.* † *penult.* §. *ult.* infr. *de jur. & fact. ignor.* non stultis, id est ignorantibus, sed errantibus, in facto sc. subveniri solet; M. Tullius pro Cæcinna: *Qui hoc disputant, si hoc dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulentur, non hoc debent dicere juri civili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere.*

§. *si Titius.*

SI Titius vendiderit Stichum post mortem suam liberum esse jussum, & caverit emptori de evictione interposita stipulatione duplæ, & mortuo eo Stichus pervenerit ad libertatem, existente sc. conditione libertatis morte Titii, Sticho evincente se in libertatem, quasi evicto Sticho stipulatio duplæ de evictione emptori committitur: quamvis Titius hoc casu, id est cum vendidit Stichum liberum esse jussum post mortem suam, denuntiari pro evictione id est evictionis causa non potuisset, heredi tamen ejus denuntiari potuisset, vendito servo cui libertas relicta erat post mortem Titii. Quamdiu vivit Titius, emptor non potuit denuntiare Titio venditori evictionis causam, quia Stichus non erat evictus, ob hoc quod statuliber venditus erat. Statuliberi pendente conditione libertatis ab herede vendi & distrahi possunt cum sua causa, id est salva spe libertatis cum conditio extiterit; *l.* 2. infr. *de statulib.* sed demum post

post mortem Titii Sticho evincente, se in libertatem, existente conditione libertatis emptori datur actio de evictione in heredem, & eo nomine denuntiatio fieri potest heredi, & in heredem datur actio ex stipulatu duplæ de evictione, quæ numquam competiit in defunctum, ut in casu *l.* 7. supr. *h. tit.* si pupillus post mortem patris vendiderit servum sibi substitutum pupillariter cum libertate existente conditione substitutionis, mortuo filio ante pubertatem, & servo eodemque substituto evicto in libertatem, emptori competit actio ex stipulatu duplæ, & ex empto in id quod interest in substitutum pupilli, quæ non competiit in pupillum: ut in §. *non mirum*, infr. *hac l.* additur mirum non esse, vendito homine seu servo, & post mortem venditoris eo evicto, heredem venditoris teneri de evictione, quamvis de evictione nulla fuerit actio in defunctum; cum & aliis quibusdam casibus plenior adversus heredem vel heredi competat obligatio, quam competierit defuncto. Et cum servus emptus post mortem emptoris heres institutus & jussu heredis emptoris adiit hereditatem, nam actione ex empto præstare debet hereditatem ex qua institutus est, quamvis defuncto in hoc tantum utilis fuit ex empto actio, ut servus traderetur.

§. *si quis locum.*

SI fundus venditus evincatur ex facto emptoris, venditor vel heres ejus non tenetur de evictione; *l.* † *hoc jure*, supr. *hoc tit.* puta si quis locum purum vendiderit, & locum emptor religiosum fieri permiserit, puta si venditor ab herede voluntate emptoris in eo sepultus fuerit, actio de evictione intercidit, quia emptor proprietatem amittit, ex quo illato mortuo in fundum venditum voluntate emptoris, locus fit religiosus; *l.* 2. supr. *de religiof. & sumpt. funer.*

§. *ult.*

SI plures pro evictione ejusdem rei nomine in solidum teneantur, puta si plures fundum communem vendiderint, & emptori stipulanti duplam evictionis nomine in solidum promiserint, & re evicta emptor cum uno e correis egerit, & ab eo solidum consecutus sit, & postea egerit cum ceteris, repellitur exceptione doli mali, ex *hoc* §. quia bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; *l. bona fides*, *de R. J.* Et cum plures tenentur in solidum, uno solvente ceteri liberantur; *l.* 1. §. *si plures*, supr. *de eo per quem fact. erit quomin. quis judic. se sistat.*

L. 52.

NIhil interest ex qua causa stipulatio duplæ de evictione fuerit interposita, utrum ex causa emptionis, an ex alia causa, ut committatur, id est re evicta stipulatio duplæ si interposita sit emptori committitur, non solum ex causa emptionis, sed etiam ex aliis causis, puta ex causa permutationis; *l. si permutationis*, *C. h. tit.* quia permutatio similis est emptioni; *l.* † 2. supr. *de rer. permut.* vel dationis in solutum, quia datio in solutum similis est emptioni; *l. si prædium*, *C. h. tit.* ex causa divisionis bonorum inter coheredes, si res uni adjudicata evincatur; *l. heredes*, §. *pen.* supr. *famil. ercisc. l. si familia*, *C. eod. l. si fratres*, *C. commun. utriusq. judic.* quia divisio vicem emptionis & permutationis obtinet: divisio fit emptione & permutatione partium; *l. cum pater*, §. *hereditatem* 18. *de legat.* 2. *l.* 1. *C. comm. utriusq. judic.* ex causa dotis sive æstimata, sive non æstimata data sit: sive æstimata, quia dotis æstimatio pro venditione habetur; *l. quotiens*, infr. *de jur. dot.* sive inæstimata; *l. non solum*, *eod. tit. l.* 1. *C. eod.* quia dos datur marito ex causa onerosa, propter onera matrimonii, quæ sustinet. Ex causa dotis sive æstimatæ

five inæstimatæ, dote evicta evictio præstatur mulieri actione ex stipulatu, si stipulatio duplæ evictionis nomine interposita sit: sed ex causa dotis stipulatio duplæ non interponitur invita muliere; *d. l. non solum*, *l.* 1. *C. eod.* Item ex causa donationis, donator non tenetur de evictione, nisi ex pacto vel stipulatione donationi apposita; *l.* 2. *C. h. tit.* Ex aliis causis evictio præstatur etiam sine pacto vel stipulatione, puta ex venditione, vel permutatione, datione in solutum, vel ex donatione facta sub lege remunerationis. Donator, qui recepit *ἀντίδωρον*, tenetur de evictione, quia hoc negotium est contractus permutationis; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *de petit. hered. l. Aristo*, *de donat.* Si quis rem vendiderit in alea, ut alea ludat, venditio valet, sed re evicta venditor non tenetur de evictione, & si conveniatur, tuetur se exceptione quod in alea gestum est; *l.* 2. §. 1. infr. *quar. rer. act. non dat. l.* † *in exceptionibus*, *in fin. de probat.* Bona enim fides non patitur, ut emptori detur actio de evictione, qui sciens in alea perdituro pecuniam subministravit.

L. 53.

FUndo vendito & tradito, ejusque parte evicta, si quidem singulis partibus dictum sit certum pretium, evictio præstatur, non pro bonitate ejus partis, sed dupla quanti veniit pars quæ evicta est, ex *init. h. leg.* Quod si pretium non sit dictum singulis partibus, sed fundus aversione, uno pretio venierit, si pars pro diviso evincatur, non præstatur evictio pro modo ejus partis, hoc est pro modo tot jugerum, quæ evicta sunt, sed pro bonitate ejus partis, hoc est pro qualitate & utilitate; *l. bonitatis*, supr. *hoc tit.* Quid enim si pars, quæ fuit pretiosior, evicta fuerit? injuria fiet emptori, si evictio ei non præstetur pro bonitate partis evictæ: e contra si pars vilior evincatur, injuria fiet venditori si de evictione teneatur pro quantitate & modo partis evictæ; *l. pen. de ædil. edict.* Quod si pars pro indiviso evincatur, sive singulis partibus pretium dictum sit, sive non, evictio non præstatur pro bonitate, sed pro modo seu quantitate jugerum quæ evicta sunt, quia partis indivisæ bonitas non potest æstimari.

§. *si cum* † *possit*.

RE evicta emptori, venditor non aliter tenetur de evictione, quam si emptor auctori denuntiaverit lite mota, ut rei agendæ adesset; *l. Herennius*, infr. *h. tit. l. emptor*, *C. eod. l.* 1. *C. ubi in rem actio l.* 1. *C. de peric. & commod. rei vend.* Hoc verum est si cum posset emptor auctori denuntiare, non denuntiaverit, puta si præsens esset, suique copiam faceret, vel si abesset si procuratorem domi reliquisset; *l. si ideo*, §. *ult. l. si dictum*, §. *si præsente*, infr. *h. tit.* Et si cum emptor posset auctori denuntiare non denuntiaverit, & victus sit, quia non satis instructus fuit, ob omissas defensiones, quas potuit petere ab auctore, non potest agere ex stipulatu duplæ de evictione, & si agat repellitur exceptione doli, quia dolo fecisse videtur hoc ipso, quod cum posset non denuntiavit auctori, a quo instrui potuisset ad rem defendendam. Dolo facere videtur, qui sciens omittit idoneas defensiones, quibus uti potuit, vel quas potuit petere ab auctore; *l. si procuratorem*, §. *dolo*, *mandati*, & per collusionem vel culpa emptoris res evicta intelligitur, & ideo denuntiandum est, ut collusionis suspicio tollatur; *l. si suspecta*, *de inoffic. testament.* Si res evincatur, emptor debet denuntiare auctori seu venditori, ut liti adsit. Et hoc est quod nostri dicunt laudare auctorem; *l. Herennius*, §. 1. infr. *h. tit. l. auctore*, *C. eod. l. tenetur*, §. *si tibi*, supr. *de act. empt.* laudare est nominare, seu appellare auctorem, Gell. *lib.* 2. *cap.* 6. Macrob. *lib.* 6. *cap.* 7. Nonnius *cap.* 4. *in verb. laudare*.

L. 54.

L. 54.

SI quis ignorans rem alienam bona fide emerit a non domino, & eam usuceperit vel longo tempore præscripserit, impleta usucapione, vel longi temporis præscriptione, venditor desinit emptori teneri de evictione, ex *init. h. l.* quia non potest evinci res, quæ emptori adquisita est usucapione, vel longi temporis præscriptione: emptori non datur actio de evictione, nisi res jure judicioque evicta sit. At res semel usucapta ab emptore, non potest evinci, nisi usucapio vel præscriptio longi temporis rescindatur per restitutionem in integrum: puta si quis rem militis, vel alterius, qui reipublicæ causa aberat, vendiderit & tradiderit, & milite vel alio quolibet reipublicæ causa absente, res usucapta sit ab emptore, & miles vel alius, qui aberat reipublicæ causa, reversus fundum vindicet & petat se restitui adversus usucapionem ex edicto, *ex quibus causis majores*, rescissa usucapione & fundo evicto a milite per restitutionem in integrum, emptori restituitur utilis actio ex stipulatu duplæ de evictione adversus venditorem, ne re & pretio careat; *l. minor*, supr. *h. tit. l. si cum venditor*, §. 1. infr. *h. tit.*

§. *si heres*.

SI Sticho libertas relicta sit sub conditione dandi decem heredi, & heres statuliberum vendiderit, & in conditione libertatis majorem quantitatem pecuniæ esse dixerit quam esset, si conditio libertatis extiterit, tenetur emptori actione ex empto, si modo talis est conditio, ut ad emptorem transiret, id est quæ impleri posset in persona emptoris, puta conditio dandi heredi: nam si libertas Sticho relicta sit sub conditione dandi extraneo, etsi venditor veram pecuniæ quantitatem dixerit, tamen si non prædixerit emptori libertatem servo relictam sub conditione dandi alii, existente conditione libertatis emptori tenetur de evictione, ex *hoc* §. nimirum ob mendacium & reticentiam; *l. si decem*, infr. *de statuliber.*

L. 55.

STipulatio duplæ de evictione emptori non committitur, si contra emptorem judicatum sit quod defuit, si victus sit culpa sua, puta quod absens per contumaciam, indefensus ob omissas defensiones damnatus est: magis enim culpa sua propter absentiam victus videtur, quam quod malam causam habuit, ex *hac l.* Victus per contumaciam non jure victus videtur. Hoc casu non creditur jus ex sententia fieri; *l. qui repudiantis, in fin.* supr. *de inoffic. testament.* damnum sentire non videtur, qui culpa sua damnum sentit; *l. quod quis* 203. *de R. J.* Idem dicendum in casu *l. Herennius*, §. ult. infr. *h. tit.* si emptor appellavit, & bonam causam vitio suo ex præscriptione perdidit, quod non est persecutus causam appellationis intra tempora appellationis: licet venditor teneatur causam emptoris defendere; *l.* 21. 23. *C. h. tit.* si tamen ipse emptor desit judicio, & causam non defendat, venditor non tenetur de evictione, quia nihil est quod imputetur venditori, si emptor ipse causam non defendat. Quod si ille quidem, contra quem judicatum est, judicio non adfuit, alius autem adfuit pro eo, puta si judicium quidem acceptum sit cum pupillo, tutore auctore, sed absente pupillo tutor causam egit nomine pupilli, & judicatum est contra tutorem, stipulatio duplæ pupillo committitur, etenim actam esse causam palam est, & satis est actam esse causam ab eo cui fuit jus agendi, & stipulatio duplæ pupillo committitur, si judicatum sit contra tutorem, qui pupilli nomine causam defendit, quia pupillus non indefensus victus vide-

tur, qui per tutorem defensus est, quia tutor est idoneus defensor pupilli: tutor quoad defensionem pupilli in rebus ejus domini loco habetur; *l. tutor qui*, *de administr. tutor.* Venditor non tenetur de evictione, si emptor culpa sua victus, vel perlusorio judicio, quia sententia lata contra emptorem indefensum, vel perlusorie agentem, non debet nocere auctori. Ut sententia lata perlusorie contra heredem, non debet nocere legatis & libertatibus; *l. si servus plurium*, §. *si hereditatis*, *de legat.* 1. *l. si perlusorio*, *l. a sententia*, §. *si heres*, infr. *de appellat.*

§. *præsenti*.

SI res evincatur emptori, venditor non tenetur de evictione, nisi emptor ei denuntiaverit, ut liti adesset, si potuerit denuntiare; *l. si fundo*, §. *si cum* † *possit*, supr. *h. tit. l. Herennius*, *in princ.* infr. *h. tit. l. libera*, *C. de sentent. & interlocut.* Denuntiatio omnino & præcise requiritur; *l. emptor*, *l. si controversia*, *l. si parentes*, *l. cum successores*, *C. h. tit.* Denuntiatio debet fieri præsenti venditori, si præsens sit, & copiam sui faciat, vel procuratori ejus eo præsente, ex *hoc* §. *& l. si dictum*, §. *si præsente*, infr. *h. tit.* unde actio de evictione dicitur actio in auctorem præsentem, propter veterem ejus formulam, quandoquidem te in jure conspicio; M. Tull. pro Cæcinn. *Actio est in auctorem* (sic enim legendum est pro actorem) *præsentem his verbis*, *quandoquidem te in jure conspicio*. Denuntiatio debet fieri auctori præsenti, si adsit, vel ejus procuratori: quod si absit, & domi procuratorem reliquit, domi denuntiandum est; *l. ut perfectius*, *C. de annal. except.* sive autem venditor absit sive præsens sit, & per eum fiat quominus denuntietur, stipulatio duplæ emptori committitur. Denuntiatio facta videtur, si per † venditorem fiat quominus denuntietur, ne dolus prosit auctori. Quæritur, an venditori scienti rem evinci denuntiare necesse sit? videbatur non esse necessarium, quoniam certiorari non debet, qui non ignoravit; *l.* 1. *in fin.* supr. *de act. empt. l. item veniunt*, §. *petitam*, *de petit. heredit.* sed tutius est denuntiari etiam scienti, quia denuntiatio non fit tantum notitiæ & certificationis causa, sed etiam requisitionis causa, ut auctor adsit ad defendendum; *gloss. & DD. ad l. emptor*, *C. h. tit.* ubi lex denuntiationem requirit, eam fieri oportet, etiam si is, cui denuntiandum est, rem non ignoret; *l. denuntiasse*, infr. *ad l. Jul. de adulter. l.* 1. §. *de inspiciendo*, infr. *de inspiciend. ventre*.

Cujac. in *l. qui concubinam*, §. *si heres tibi*, *de leg.* 3.

L. 56.

RE evicta duplex datur actio de evictione. Una est actio ex stipulatu, quæ est prætoria, nimirum si convenerit de ea; *l.* 1. §. *stipulatio*; infr. *de prætor. stipulat.* Altera actio est empti, quæ est civilis in id quod emptoris interest rem evictam non esse; *l.* † *evicta*, supr. *l. si in venditione*, infr. *h. tit.* etiam si de evictione nihil dictum sit; *l. non dubitatur*, *C. h. tit.* Evictionis nomine datur actio ex stipulatu duplæ, si de ea convenerit. Olim frequens & quasi assidua erat stipulatio duplæ evictionis nomine, ut ostenditur in *hac l. & l.* 2. supr. *h. tit. l. si plus vel minus*, infr. *h. tit. l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, supr. *de ædil. edict.* Actio ex empto de evictione datur in id quod emptoris interest, etiam si de evictione nominatim non convenerit, quoniam evictio præstatur ex natura contractus quasi ex tacita conventione: cum enim venditor teneatur præstare habere licere; *l.* 2. §. 1. supr. *de act. empt.* re evicta consequens est eum teneri de evictione, quia emptori habere non licet ex quo res evicta sit. Quod si in venditione dictum sit, ut simplum vel triplum aut quadruplum promitteretur evictionis nomine, stipulatio valet ex ea datur actio in plus vel minus, puta in simplum triplum vel quadruplum

Cujac. 16. *obs.* 34.

plum, ex *hac l. & d. l. si plus vel minus*. Stipulatio duplæ solebat apponi evictionis nomine, quia dupla pœnæ nomine subrogatur in locum ejus quod interest, plerumque id quod interest non excedit duplam; *l. unic. C. de sentent. quæ pro eo quod interest profer.* Sed ex conventione stipulatio valet ultra duplam. Speciale est in fisco, quod procurator fisci si rem alienam vendiderit, quamvis duplum vel triplum pro evictione promiserit, tamen fiscus tenetur tantum *in simplum*, *l. si* † *procurator*, *de jur. fisc.* Et si in vendendo convenerit, ut simplum, vel triplum, aut quadruplum promitteretur evictionis nomine, præter actionem ex stipulatu, quæ oritur ex stipulatione, datur perpetua, id est semper datur actio ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, ut in *hac l. & l. evicta* † supr. *l.* † *si in venditione*, infr. *h. tit. l. Titius*, supr. *de act. empt.* Et quia in venditione assidua id est usu frequens est stipulatio duplæ, etiam si venditor non caverit stipulatione duplæ de evictione, stipulatio tacite apposita intelligitur, & ex tacita stipulatione datur tacita actio ex stipulatu evictionis nomine, quia quæ sunt moris & consuetudinis veniunt in bonæ fidei judiciis, id est inesse videntur; *l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, *de ædil. edict.* Venditor stipulanti emptori tenetur de evictione actione ex stipulatu duplæ, vel actione ex empto in id quod emptoris interest: sed qui duplam promisit evictionis nomine, non tenetur satisdare, id est cavere datis fidejussoribus, sed repromittere nuda promissione, quæ solam fidem promittentis obligat, nisi aliter actum sit, ut satisdetur, ut ostenditur *init. h. leg. l.* 4. *l. emptori*, supr. *h. tit. l.* 1. §. *stipulatio*, infr. *de prætor. stipulat.* Cujac. 11. *obs.* † 4.

§. *si compromisero*.

SI res evincatur voluntate emptoris, stipulatio duplæ de evictione emptori non committitur: puta si emptor coventus actione in rem a domino, ultro compromiserit in arbitrum, & sententia lata fuerit contra emptorem, nulla emptori datur actio de evictione adversus venditorem, id est neque actio ex stipulatu duplæ, neque actio ex empto in id quod interest, quia nulla necessitate cogente compromisit, id est invito vel ignorante venditore, sibi imputare debet emptor, quod compromisit inscio vel invito venditore, a quo defensus esset, ex *hoc* §. Et res judicio non est evicta, quia sententia arbitri non habet vim rei judicatæ, ex ea non datur actio judicati, sed pœnæ petitio; *l.* 2. supr. *de recept. qui arbitr. l.* 1. *C. eod.* Et qui evincitur potest se liberare præstando pœnam compromissi. Emptori datur actio de evictione si res evincatur per sententiam judicis; *l. evicta*, §. 1. supr. *h. tit. l. utique*, *de rei vindicat.* quia nihil est quod imputetur emptori re judicio evicta: judicium redditur in invitum; *l. inter stipulantem*, §. 1. *de V. O.* Sed si res evincatur per sententiam arbitri, emptori non datur regressus adversus venditorem, quia sibi imputare debet qui ultro compromisit in arbitrum: arbitrium redditur in volentem, qui ultro compromisit; *l.* 3. §. *tametsi*, *de recept. qui arbitr.* Sane si emptor compromiserit in arbitros voluntate venditoris, & judicatum sit contra emptorem, emptori datur regressus adversus venditorem, quia venditor ipse compromisisse videtur, qui consensit; *arg. l.* 2. §. *si conservatis*, *ad l. Rhod. de jact.*

§. *in stipulatione duplæ*.

SI homo communis duorum venierit, & emptor duplam stipulatus sit evictionis nomine, si pars hominis evincatur stipulatio duplæ emptori non committitur, id est emptori non datur actio ex stipulatu duplæ pro parte evicta, quia non potest videri homo evictus, cum pars evincitur, nisi nominatim in

ſtipulatione duplæ convenerit, ut ſtipulatio duplæ in hunc caſum committeretur, ſi pars evinceretur. Et hoc eſt quod intelligendum eſt his verbis, *in ſtipulatione duplæ cum homo venditur, partis adjectio neceſſaria eſt*. Sed ſi pars hominis evincatur, emptori datur actio ex empto in id quod emptoris intereſt. Nec obſtat *l.* 1. ſupr. *h. tit.* ex qua parte evicta, evictio præſtatur pro parte evicta, quia hoc verum in rebus dividuis: aliud eſt in homine, quia eſt res individua.

§. *ſi cum* † *poſſit*..

SI res evincatur culpa emptoris, ſtipulatio duplæ de evictione emptori non committitur, ut in caſu *l. ſi ideo, in princ.* ſupr. *l. Herennius*, §. *Herennius*, infr. *h. tit.* Similis caſus proponitur in *hoc* §. ſi quis ignorans rem alienam emerit a non domino, & cum poſſet uſucapere non uſuceperit, id eſt cæpta uſucapione amiſerit poſſeſſionem, & cum ea occaſionem uſucapiendi, quia ſine poſſeſſione non procedit uſucapio, & poſtea res evincatur emptori, venditor non tenetur de evictione, quia emptor culpa ſua amiſſa occaſione uſucapiendi evictus videtur.

§. *ſi præſente*.

SI res vendita & tradita evincatur, venditori emptor denuntiare debet, ut rei defendendæ adſit, & denuntiatio debet fieri præſenti venditori; *l. ſi ideo*, §. *ult.* ſupr. *h. tit.* Denuntiatio debet fieri venditori, vel ſi fiat procuratori præſente venditore, vel ſaltem ſciente & non ignorante, valet, ita ut venditor ex ea teneatur de evictione, ex *hoc* §. quia denuntiatio facta procuratori præſente venditore, vel non ignorante, venditori ipſi facta videtur, ut in caſu *l. ſi procuratori, de V. O.* ſi procurator præſentis ſtipuletur, utilis actio ex ſtipulatu domino competit, quia dominus ipſe ſtipulatus videtur.

§. *ſimili modo*, † §. *ſed etſi nihil*.

SI res evincatur, emptor debet denuntiare venditori, ut rei agendæ adſit, ſi præſens ſit ad perſonam, ſi abſit ad domum; *l. ſi ideo*, §. *ult.* ſupr. *h. tit.* quod ſi per venditorem, ſive præſens ſit ſive abſit, fiat quominus denuntietur, emptori committitur ſtipulatio duplæ de evictione; *d. l. ſi ideo*, §. *ult.* Idem dicendum eſt ſi † venditor curaverit, ne denuntietur, ex *hoc* §. *ſimili modo*, non modo ſi per ſe fecerit ne denuntietur, ſed etiam ſi per alium curaverit ne denuntietur. Curare ne quid fiat dicitur, qui non per ſe, ſed per alium facit, ut qui promittit ſe curaturum decem dari, non promittit decem dare per ſe, ſed alium daturum, & reum locupletem dando liberatur; *l. illa ſtipulatio*, §. 1. infr. *de V. O. l. ult. de reb. credit.* Sed etſi nihil faciente venditore quominus ei denuntietur, emptor cognoſcere non potuerit ubinam eſſet venditor, ad hoc ut denuntiaret, ſtipulatio duplæ committitur emptori ac ſi denuntiaſſet, quia denuntiaſſe videtur, cum per venditorem ſtetit ne ei denuntiaretur, † ex *h.* §. *ſed etſi nihil*.

§. *ult.*

SI res vendita evincatur emptori, & auctor ſit pupillus vel minor, tutori vel curatori denuntiandum eſt; *l. ſi curatorem, C. de in integr. reſtit. minor.* Quod ſi pupillus tutorem non habeat, poteſt adire prætorem, & petere tutorem pupillo, ut conſtituto tutore cum pupillo agi poſſit; *l. divus*, §. 1. infr. *qui pet. tutor. vel curator.* Quod ſi res vendita a patre evincatur, pupillo etiam ſine tutoris auctoritate poſſe denuntiari, ut liti adſit, ſi tutor non appareat, ex duplæ ſtipulatione ſc. evictionis nomine, benignius receptum eſt ex ſen-

sententia Trebatii, ex *hoc* §. Lex ait, ex duplæ stipulatione, si stipulatione interposita de dupla convenerit. Et stipulatio duplæ ita valet, ut emptori committatur per solam denuntiationem factam pupillo sine tutore, si de eo stipulatione convenerit, ut denuntiatio facta auctori vel heredi ejus etiam filio impuberi valeret. Neque obstat *l. sed si ex stipulatu*, infr. *de V. O.* ex qua si pupillus stipulanti Stichum promiserit, non tenetur de mora, nisi auctore tutore interpelletur, quia pupillus moram non contrahit, nisi interpelletur tutore auctore. Item non obstat *l. si finita*, §. *si pupillus*, † infr. *de damn. infect.* ex qua si pupillus tutore careat, quo auctore caveat de damno infecto, vicinus, qui desiderat sibi caveri, mittitur in possessionem ædium pupilli, a quibus damnum timetur, quia denuntiatio ex stipulatione duplæ fieri potest evictionis nomine, quod forte ita convenit per stipulationem: & si pupilli ædes vitiosæ sint, & non habeat tutorem, quo auctore caveat damni infecti, vicinus mittitur in possessionem ædium pupilli, quia res celeritatem desiderat ob periculum imminens. Tamen si pupillo sit denuntiatum, is per tutorem vel curatorem defendi debet; *l.* 2. *C. de in lit. dand. tutor.*

L. 57.

VEnditor tenetur ex stipulatu vel ex empto præstare emptori habere licere; *l. ex empto*, §. *qui autem*, supr. *de act. empt. l. stipulatio ista*, *in princ. l. inter stipulantem*, *in princ. de V. O.* Stipulatio autem habere licere emptori non committitur priusquam emptori res ablata vel abducta sit, etiam si per sententiam judicis evicta sit: ut si is, qui ab emptore rem evicit per sententiam, antequam res ablata abductave esset, ante executionem sententiæ, sine successore decesserit, ita ut bona non pervenerint ad fiscum, puta si fiscus non admiserit bona defuncti sine herede intra quadriennium. Lege Julia bona vacantia fisco deferuntur; sed si fiscus non admittat ea intra quadriennium, ab his repellitur; *l.* 1. §. *divus*, infr. *de jur. fisc.* neque bona privatim a creditoribus distrahi possint, quia forte non sunt creditores. Lex ait privatim, id est a privatis creditoribus aliis a fisco: sic ærarium privatim constitui, id est collato ære privatorum, dixit Cornel. Nepos in vit. Attici: *Excogitatum est a quibusdam, ut privatim ærarium Cæsaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur.* Hoc casu nulla competit actio ex stipulatu habere licere, quia habere licet, & habere licere rem videtur emptor, a quo per sententiam res evicta est, nondum ablata abductave est. Opponitur *l. evicta*, §. 1. supr. *h. tit. l.* 3. *C. eod. l. utique*, supr. *de rei vindicat.* ex quibus stipulatio duplæ de evictione emptori committitur re evicta per sententiam: sed Odofredus recte ait, differentiam constituendam esse inter stipulationem habere licere, & stipulationem evictionis. Stipulatio evictionis statim emptori committitur, ex quo res per sententiam evicta sit: stipulatio habere licere prius non committitur, quam res cum effectu abducta sit, quia in ea magis res, id est factum, quam jus quæritur, an detur actio ex stipulatu habere licere. Ne detur actio ex stipulatu habere licere sufficit rem esse apud emptorem. Ex stipulatu duplæ de evictione agi non potest priusquam emptori res abesse cœperit; *l.* 4. *in princ.* supr. *de act. empt.*

§. *quod cum ita*.

SI emptor stipulatus sit a venditore rem habere licere, & re evicta emptori & nondum abducta, is qui rem evicit eam donaverit, vel legaverit emptori, huic non competit actio ex stipulatu habere licere, quia res non videtur evicta, ex quo antequam ablata abductave esset a domino, donata vel legata est emptori, quia habere licet ex alia causa, donationis sc. vel legato, & sti-

pulatio habere licere emptori non committitur, si rem habere licet ex causa lucrativa, puta donationis vel legati, stipulatio duplæ committi non potest, cum res non possit evinci, ex *hoc* §. *& l. si vendideris*, *l. si ei cui*, §. 1. supr. *h. tit.* Quod si res evicta emptori semel ablata abductave sit, & postea ab eo, qui evicit, emptori donata vel legata sit, emptori competit actio ex stipulatu habere licere, quia stipulatio habere licere semel commissa non resolvitur, id est non extinguitur ex causa superveniente, ut in *l. emptori post evictionem*, infr. *h. tit.* emptori evicto servo & abducto a domino, venditor, si post tempus eundem servum offerat emptori; non liberatur, nisi etiam præstet quod emptoris interest servum evictum non fuisse, quia stipulatio habere licere semel commissa non resolvitur ex eventu: effectus rei judicatæ non debet pendere ex eventu incerto. Re evicta, si priusquam res ablata abductave sit dominus emptori rem donaverit, vel legaverit, cessat actio ex stipulatu duplæ de evictione, quia res evinci non potest: verumtamen emptori datur actio empti in simplum; *d. l. si vendideris; d. l. si ei cui*, §. *si is qui*, *l. non tamen*, *l. sed & hoc nomine*, supr. *h. tit. l. servum Titii*, supr. *mandat. l. Julianus*, §. *si fundum*, *de act. empt. l. cum emptor*, infr. *ad leg. falcid.*

L. 58.

SI res certa legata sit, puta Stichus, evicto Sticho, heres non tenetur de evictione, quia liberatur præstando rem qualis est; *l. si is qui*, supr. *h. tit. l. si a substituto*, §. *ult. l. si domus*, §. 1. *de legat.* 1. *l. cum pater*, §. *evictis*, *de legat.* 2. legatum est causa lucrativa, quæ non est obnoxia evictioni, exemplo donationis; *l.* 2. *C. h. tit.* nisi conjunctæ personæ res aliena legata sit; §. *non solum*, *instit. de legat. l. cum alienam*, *C. de legat.* quod si res in genere legata sit, puta homo, & heres Stichum tradiderit, & de dolo caverit, Sticho evicto, tenetur legatario actione ex testamento, ut præter servi æstimationem, ex *hac l.* quia debuit facere accipientis, ne in potestate heredis sit alienum dando voluntatem testatoris lusoriam facere. Homine in genere legato, electio est heredis quem præstet; *d. l. si a substituto*, §. 1. electo eo quem præstitit, si is evincatur, quia male elegit, tenetur de evictione actione ex testamento. Non videtur tradidisse, qui servum ita tradidit, ut habere non liceat; *l. qui concubinam*, §. *si heres*, *de legat.* 3. sed hoc casu legatarius debet denuntiare heredi ante judicium acceptum, idest ante litem contestatam; *d.* §. *si heres*. Secus in emptore denuntiari potest quolibet tempore, id est etiam post litem contestatam ante sententiam, dum tamen non denuntiet prope sententiam; *l. si rem quam*, §. *ult. h. tit.* Et hoc est quod dicitur in foro, *sommation de garent est perpetuelle*. Denuntiatio fieri debet ante ultimam cognitionem, qua partes allegationibus & probationibus finem imponunt; *l. ult. C. de præscript.* 30. *ann. nov.* 60. *cap.* 2. §. 1. *verſ. cum vero*.

L. 59.

SI quis ignorans rem alienam emerit a Titio, & eandem rem legaverit Seio, si res evincatur legatario, heres non tenetur de evictione, quia res certa legata est, & legatarius non potest convenire auctorem auctoris sui de evictione, nisi cessæ ei sint actiones ab herede: si res evincatur emptor non potest laudare & convenire auctorem auctoris sui, nisi cessis actionibus ab herede, quia actiones hereditariæ manent apud heredem, nec transeunt in legatarium; *l. servo, legato*, §. *si testator*, *de legat.* 1. *l.* 1. §. *si heres*, *ad Trebell. l.* † *si fideicommissum*, §. *tractatum*, *de judic. l. ult. C. de heredit. act.* nisi actiones cessæ sint ab herede. Et heres non tenetur de evictione, & li-

liberatur cedendo actionibus suis, quia non tenetur, nisi quia actionem habet: & qui tenetur quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod debetur, de pecul. l. Imperator*, † *in princ. de legat.* 2. Legatum per vindicationem recta via sine facto heredis transit in legatarium; *l. legatum, de legat.* 2. *l.* 3. §. *si rem, de legat.* 3. *l. a Titio, de furt.* Et legatarius in hoc genere legati potest persequi legatum actione in rem sine herede. Sed si res legata evincatur a domino, legatarius non potest agere adversus auctorem auctoris sui, nisi cessis actionibus ab herede, vel nisi quodam casu hypothecas habet, nempe in bonis heredis. Hoc nequaquam intelligendum est de hypothecaria actione, quam legatarius habet in bonis heredis legati assequendi causa, quia eam non habuit ante constitutionem Justiniani; *l.* 2. *C. comm. de legat.* sed de jure pignoris, quod habet legatarius in bonis heredis; cum legatarius conditionalis, herede non cavente legati servandi causa, mittitur in possessionem bonorum heredis, quibus incubat vice pignoris; *l. creditoribus*, infr. *de separationib.* quo genere pignus prætorium constituitur; *l. communi dividundo*, §. *si duo* supr. *commun. divid. l.* 2. *pro herede*, *l.* 1. §. *quæsitum, quod legator. l. qui legati, C. ut in possess. legator.* quo fit, ut legatarius missus in possessionem bonorum legati servandi causa, possit exercere hereditarias actiones, quas habet in bonis sine cessione heredis, quia est heredis loco, vel utitur jure creditoris pigneratitii, qui potest exercere actiones debitoris, & convenire debitores debitoris sui; *l.* 1. §. *si fidejussit*, infr. *si quid in fraud. patron. l.* 2. *C. quand. fisc. vel privat. debitor. sui debitor. conv. possit.*

L. 60.

Etiam si in venditione nihil dictum sit de evictione, venditor ex natura contractus tenetur de evictione actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, ex *h. l. l. non dubitatur, C. h. tit. l. ex empto, l. Titius* 43. *vers. de sumptibus*, supr. *de act. empt.* Quod si in venditione evictio quidem promissa sit, sed dictum non sit in quantum præstaretur, in duplam aut in simplum, ex stipulatione evictionis actio præstatur in simplum. Actio ex stipulatione evictionis sui natura est in simplum; §. *in simplum, inst. de actionib.* plerumque emptor solebat stipulari duplam evictionis nomine, sed licet etiam stipulari plus aut minus; *l. si dictum, l. evicta*, §. *duplæ*, supr. *l. si plus aut minus*, infr. *h. tit.* Et si stipulatio fiat simpliciter, ex ea evictio sui natura præstatur in simplum, & evictio præstatur actione ex empto in id quod interest, ex *hac l. & l. evicta*, infr. *h. tit.* Quod ita intelligendum est, ut non modo pretium præstetur, sed etiam id omne quod emptoris interest rem evictam non esse; *l. cum successores, C. h. tit.* quod plerumque excedit pretium rei. Et quandoque etiam si omissa sit stipulatio duplæ de evictione, secuta evictione actio ex tacita stipulatione datur in duplum. Et hoc est quod dicitur in *l.* 1. supr. *h. tit.* si in venditione dupla non sit promissa, & eo nomine agatur, dupla condemnandum esse reum, quia etiam si omissa sit stipulatio duplæ, tacite interposita videtur, quia plerumque apponi solet: quæ sunt moris & consuetudinis, etiam si omissa sint, veniunt in bonæ fidei judiciis; *l. quod si nolit*, §. *quia assidua*, supr. *de ædil. edict.* quæ etsi non loquatur de stipulatione evictionis, sed de stipulatione ædilitia, quæ interponitur hominem noxa morbove solutum esse, qua ex causa etiam duplum promittitur, tamen ratio accommodari potest ad stipulationem de evictione, quia assidua id est usu frequens & familiaris est stipulatio duplæ de evictione.

L. 61.

SI res evincatur priusquam tradita sit, emptori non datur actio ex stipulatu de evictione, quia evinci videtur venditori magis quam emptori, sed datur actio ex empto in id quod interest habere licere; *l.* 1. *&* 2. supr. *de act. empt.* Si rem a te emi, & antequam mihi traderes, eandem Titio vendidi, & voluntate mea Titio tradideris, re evicta Titio, tu de evictione mihi teneris, perinde ac si rem a te acceptam tradidissem Titio, quia res mihi tradita videtur fictione brevis manus; *l. si mulier* 59. infr. *de jur. dot. l.* 3. *§. sed si debitorem, de donat. int. vir. & uxor.* Nihil refert, an mihi tradas, an meo jussu alteri; *l.* 1. *§. si jusserim*, infr. *de adquir. possess. l. singularia, de reb. credit. l. pecuniam, de solut.* ficta traditio eundem effectum operatur, ac naturalis, ad hoc ut locus sit actioni de evictione: fictio idem operatur in casu ficto, quod veritas in casu vero.

L. 62.

REm, quæ apud te erat, nimirum ex causa commodati, depositi, vel locati, vendidi tibi, & promisi duplam evictionis nomine, re evicta quæritur, an tenear de evictione actione ex stipulatu duplæ? Ratio dubitandi erat, quod actio de evictione non nascitur antequam res tradita sit. At hoc casu res tradita non est, quæ apud te erat ante venditionem: tamen placet me teneri de evictione, quia fictione brevis manus res pro tradita habetur, & res fingitur rediisse ad me, & rursus pervenisse ad te ex causa venditionis. Dominium ex causa emptionis venditionis quasi traditione transfertur in emptorem, si res, quæ erat apud eum ex causa commodati vel depositi, ei vendatur; *§. interdum*, inst. *de rer. divis. l.* 1. *§. pen.* infr. *de adquir. possess.*

§. si ei qui.

SI venditori, qui duplum promisit evictionis nomine, plures heredes extiterint, re evicta emptori, omnes tenentur in solidum de evictione, omnesque denuntiandi sunt, omnesque defendere debent, *id est* liti assistere, quia una est evictionis obligatio, licet plures sint rei, venditio tuenda est in solidum, cujus causa est indivisa, & uno defugiente ceteri tenentur in solidum, sed liberantur præstando partes hereditarias, ex *h. l. l. in executione*, *§. in solidum*, *l. cum ex causa*, *de V. O.* si de industria, id est ex compacto ceteris deficientibus, unus litem defendat, propter denuntiationis vigorem, quia omnes denuntiati sunt. Is est effectus denuntiationis, quod sententia lata contra unum, vel pro uno, omnibus nocet, vel omnibus prodest, omnibus vincit aut vincitur.

§. si fundum.

SI fundum, in quo ususfructus Titii erat, qui ei relictus est quoad viveret, detracto usufructu mihi ignoranti vendideris, quia dixisti quidem usumfructum Titii esse, sed reliquisti usumfructum ei relictum quoad viveret, quo casu ususfructus capitis deminutione fructuarii non amittitur, quia amissus repetitus videtur; *l.* 3. supr. *quib. mod. usus. amitt.* & Titius capite deminutus fuerit, & agat sibi esse jus utendi fruendi, quia si ususfructus legetur quoad vivet vel ad certum tempus, puta decennium, non amittitur capitis deminutione, quia tacite repetitus intelligitur quoties amissus erit; *d. l.* 3. mihi competit actio ex stipulatu de evictione adversus te, quia mihi ignoranti vendi-

didisti fundum detracto usufructu, id est vendidisti quidem fundum detracto usufructu Titii, sed dixisti simpliciter usumfructum Titii esse, reticendo usum fructum Titio relictum quoad viveret, quo casu ususfructus non extinguitur capitis deminutione, quia repetitus videtur. Quod si verum esset, quod in venditione mihi dixisti usumfructum Titii esse simpliciter, recte negarem Titio jus utendi fruendi esse Titio capite deminuto, & amisso usufructu capitis deminutione, quia ususfructus extinguitur morte vel capitis deminutione, nisi relictus sit quoad vivet, vel ad certum tempus, quo casu tacite repetitus videtur. v. *l.* 46. supr. *h. tit.*

L. 63.

EMptori non aliter datur actio de evictione adversus auctorem, quam si lite mota denuntiaverit ei, ut liti adsit; *l. si ideo*, §. *præsenti*, *l. si dictum*, §. *si præsente*, supr. *h. tit.* nisi in venditione pacto remissa sit denuntiandi necessitas, ex *h. l.* & ita solebant tabelliones stipulari in contractibus emptionis venditionis, ut refert Fulgosius *hic*. Pacto remitti potest onus denuntiandi, quia quilibet potest renuntiare juri suo; *l. pen. C. de pact.* vel nisi per venditorem stet quominus ei denuntiari possit; *d. l. si ideo*, §. *præsenti*, *l. si dictum*, §. *simili modo*, supr. *h. tit.*

§. *Gaia Seia*.

STipulatio duplæ de evictione emptori committitur, si res evincatur, sive evincatur actione in rem a domino, quia fundus alienus fuit, id est venditus a non domino, sive actione Serviana seu quasi Serviana & hypothecaria, ut probatur *hic*, & *l. si mancipium*, §. *ult.* & *l. seq.* supr. *h. tit.* quia utroque casu emptori rem habere non licet. Nunc finge Gaia Seia emit fundum alienum a non domino, vel fundum obligatum a domino, quæstione mota de proprietate fisci nomine, id est a procuratore fisci, qui exercet omnes actiones fiscales, auctorem laudavit, ut liti adesset: secuta evictione, fundus per sententiam fisco adjudicatus, & ablatus ab emptore. In executione sententiæ præsente venditore, emptrix acquievit sententiæ, non appellavit a sententia judicis, quæsitum est, an teneatur appellare, an statim post sententiam judicis possit convenire venditorem actione ex stipulatu duplæ de evictione? Ratio dubitandi erat, quod actio de evictione non competit emptori priusquam per sententiam definitivam res evicta sit, & ablata emptori: non videtur evicta per sententiam judicis, quamdiu superest remedium appellationis, per quam extinguitur judicatum; *l.* 1. *in fin.* infr. *ad Turpillian.* Tamen si sententia lata sit contra emptorem præsente venditore, emptor non tenetur appellare, & statim post sententiam, sive fundus evictus sit quia alienus erat, sive quia erat obligatus tempore contractus, emptrici datur actio ex stipulatu de evictione adversus venditorem, quia sufficit emptori quod res evicta est per sententiam judicis, pro qua præsumitur. Res judicata pro veritate habetur propter auctoritatem rerum judicatarum; *l. ingenuum*, supr. *de stat. homin.* Multo magis præsentia venditoris, qui defensione qua potuit usus est, excusat emptorem ab onere provocandi: præsentia venditoris removet omnem suspicionem, quod emptor victus sit collusorio judicio. Et emptor, qui lite mota denuntiavit, & præsente venditore causam ut potuit defendit, non est cogendus appellare, & iniquiorem causam appellationis persequi, ne, si temere appellet, ferat pœnam injustæ appellationis; *l. eos*, §. *ne temere*, *C. de appellat.* Emptor potest tuto acquiescere sententiæ, quia potest quilibet bonam fidem agnoscere: nemo malam causam persequi debet; *l. quotiens*, §. † *nec utique*, infr. *de administr. tutor.* nihil est quod imputetur emptori, qui pepercit pudori suo; *l. Quintus Mucius*, supr. *mandat.*

§. *ult.*

SI emptor per sententiam judicis latam præsente venditore victus sit, non habet necesse appellare: tamen si appellet, necesse habet appellationem prosequi, & si appellavit & bonam causam vitio suo, culpa sua ex præscriptione perdidit, puta si non est prosecutus causam appellationis intra tempora appellationis, intra dies fatales appellationis, ad auctorem reverti non potest, quia sibi imputare debet quod appellavit, & ubi appellavit appellationem non est prosecutus intra tempora appellationis, quia culpa sua victus est; *auth. ei qui appellat*, *C. de temporib. appellat.* victus est, quia vinci voluit; *l.* 1. §. *quid si in lite*, *infr. si quid in fraud. patron.*

L. 64.

Cujac. 16. *obs.* 37.

QUidam vendidit & tradidit fundum mille jugerum, & stipulanti promisit duplam evictionis nomine, ducenta flumen abstulit, id est ducenta ablata sunt impetu seu inundatione fluminis, postea evicta sunt ducenta pro indiviso. Duplæ stipulatio emptori committitur pro quinta mille jugerum, non pro quarta, hoc est pro ducentis, non pro ducentis quinquaginta. Ratio est, quia illa ducenta, quæ ablata sunt impetu fluminis, emptori pereunt, non venditori. Re vendita & tradita, commodum & periculum pertinet ad emptorem; *l. id quod*, *l. necessario*, *de pericul. & commod. rei vendit.* & quia adhuc emptori per alluvionem restitui potest quod perdidit vi & impetu fluminis: unde efficitur, ut emptor jam non possit illorum ducentorum quartam partem, hoc est quinquaginta, a venditore repetere actione de evictione, ac si inventa essent, nec ei periissent, nam sane ei pereunt evicto fundo toto jure, id est ipso jure committitur stipulatio duplæ in totum, id est præstabitur evictio pro modo fundi, qui olim fuit, hoc est mille jugerum, qui nunc est octingentorum, quia flumen abstulit ducenta. Et ubi totus fundus evictus est, damnum spectat ad venditorem, quia emptori nihil adcrescere potest per alluvionem, cum totus functus evictus sit. Et perinde præstabitur evictio totius fundi, atque si fundus incuria deterior factus sit. Ergo evicto toto fundo, deminutio illa fundi seu periculum eluvionis non pertinet ad emptorem, qui agit de evictione, sed ad venditorem: quod probatur, hoc argumento a contrario, quod si fundus melior factus sit, id est si fundo mille jugerum per alluvionem accesserint alia mille jugera, venditor non tenetur nisi pro mille, hoc est duplo pretii quo fundus veniit, inspecto tempore contractus; *l. si cum venditor*, §. *ult.* infr. *h. tit.* quia in contractibus semper spectatur tempus contractus; *l. si filiusf. de V. O*, *l. Rutilia Pollia*, *de contrah. empt.* Ergo si fundus minor factus sit per eluvionem, etsi supersint tantum octingenta jugera, evictio præstabitur pro mille, & evictio præstabitur actione ex stipulatu in duplum. Ejus igitur incrementi non habebitur ratio in causa evictionis, ergo nec deminutionis. Summa *h. legis* hæc est, quod toto fundo evicto, periculum eluvionis pertinet ad venditorem, parte evicta respicit emptorem. Obstat *l. evicta*, infr. *h. tit.* si fundus minor esse cœpit per eluvionem, re evicta damnum est emptoris, emptori minuitur quantitas evictionis. Item obstat *l. si cum venditor*, §. *ult.* infr. *h. tit.* quæ ait, si deterior factus sit fundus, re evicta, deterioratio minuit pretium evictionis, si fundus melior factus sit, melioratio auget pretium evictionis, atque ita in causa evictionis spectandum quanti res sit evictionis tempore. Item obstat *l. Titius* 43. *in fin. l. idque*, *de act. empt.* si servus venditus apud emptorem deterior factus sit, minui præstationem evictionis, sin autem melior sit præstari duplam. Respondendum est, constituendam esse differentiam inter actionem

nem ex stipulatu, & actionem ex empto: illæ leges sunt de actione ex empto, vel de actione præscriptis verbis, quæ ex permutatione datur, sive ex divisione, quæ fit emptione & permutatione partium. Ista autem lex est de actione ex stipulatu, hæc actio competit in solidum & in duplum stricto jure tota re evicta, sive ea res minor fuit sive major quum evicta est, sive deterior sive melior. Et ita in hoc tractatu de evictionibus sæpe distinguenda est actio ex stipulatu, ab actione ex empto, etiam si utraque detur evictionis nomine, non tamen eodem jure censetur utraque actio, quia una est bonæ fidei, altera stricti juris, quod comprobatur duobus exemplis. Prius est, fundo vendito, & parte ejus evicta, pro diviso ejus bonitatis seu qualitatis æstimatio fit quæ fuit tempore venditionis, non evictionis; *l. bonitatis*, supr. *h. tit.* In actione ex empto fit ejus qualitatis æstimatio, quæ fuit evictionis tempore. Item domo vendita & evicto tigno, non est actio ex stipulatu de evictione, quia neque domus evicta est, neque pars domus, tignum non est pars domus, immo nec venditum videtur tignum; *l. nave*, infr. *h. tit.* Est tamen actio ex empto in id quod interest ratione tigni; *l. eum qui*, §. 1. infr. *de usucap.* Et similiter vendita ancilla & evicto partu, non est de evictione actio ex stipulatu, quia non est venditus partus; *l. si prægnans*, *h. tit.* est tamen actio ex empto, quod nostra intersit partum sequi matrem; *l. venditor*, † supr. *h. tit.*

§. 1.

QUidam fundum mille jugerum vendidit & tradidit, modo fundi integro ducenta jugera per alluvionem accesserunt, postea evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, id est mille ducentorum jugerum pars quinta, evictio præstatur tantum pro ducentis, perinde atque si sola ducenta de illis mille jugeribus fuissent evicta, quia periculum alluvionis, id est periculum evictionis ejus, quod alluvione accessit, non præstat venditor, ex *hoc* §. Nec enim id vendidit, nec de eo cavit quidquam. Huic definitioni obstat *l. sed si quid*, *in princ.* supr. *h. tit.* quæ si id quod alluvione accessit evictum sit, ait in actione ex stipulatu bonitatis æstimationem fieri, non quæ fuit evictionis tempore, sed quæ fuit alluvionis tempore quo accessit illa pars fundo vendito, & pro bonitate ejus quod alluvione accessit damnari venditorem. Præstat igitur venditor periculum alluvionis si evincatur. Cujac. *hic* respondet, ponendum esse in ea lege convenisse aliquid inter contrahentes, de eo quod accederet alluvioni, quod frequentes in ea regione essent alluviones, & fundus venditus proximus flumini, nam citra conventionem venditor non præstat evictionem alluvionis. Obstat etiam *l. 16. in princ.* supr. *h. tit.* quæ ait, evicto fundo vendito agi ex empto de eo quod accessit. Respondetur, *d. l. 16.* non loqui de eo quod alluvione accessit, sed de eo quod accessit, vel nominatim vel etiam tacite, nominatim veluti si quis emerit servum cum peculio, tacite ut ancillæ venditæ tacite accedit partus, & si evincatur partus, accessio est quæ præstatur actione ex empto, non ex stipulatu, non quasi sit venditus partus, nec enim est venditus, sed quod accessit rei venditæ; *l. 4. de penu legat.*

§. *quæsitum*.

FUndo mille jugerum vendito & tradito, flumen ducenta abstulit per eluvionem, mox idem flumen alluvione ducenta per aliam partem fundi attulit, post evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, evictio non præstatur pro quinta mille jugerum, hoc est pro ducentis, neque pro quarta mille jugerum, hoc est pro ducentis quinquaginta: † sed perinde tenetur venditor, ac si de illis octingentis residuis sola centum sexaginta fuissent evicta, non pro reli-

quis quadraginta, id est pro quinta ducentorum. Ratio est quia pro rata novae regionis, id est alluvionis, seu incremento, quod accessit per alluvionem, evictionis periculum non praestat venditor.

§. *ceterum*.

FUndo tot jugerum vendito & tradito, & parte ejus pro diviso evicta, evictio praestatur, non pro modo & quantitate jugerum, quae evicta sunt, sed pro bonitate & qualitate: quod confirmat *l. bonitatis*, supr. *h. tit.* ubi dixi.

§. *ult.*

QUi habebat fundum communem cum alio, unum jugerum pro indiviso vendidit & tradidit, totius jugeri dominium non transtulit, sed partes pro indiviso: idem est si fundum communem cum alio, vel locum certum id est partem fundi tradiderit. Ideo fundo evicto, pro parte una tantum venditor praestat evictionem. Sane si quis fundum communem veluti proprium ignoranti vendiderit, parte evicta, tenetur emptori in id quod interest; *l. ult. C. de commun.* † *rer. alienat.*

L. 65.

REm hereditariam pignori obligatam a defuncto heredes vendiderunt, & stipulanti emptori duplam promiserunt evictionis nomine pro portionibus hereditariis, non singuli in solidum, unus ex coheredibus pro parte sua pignus liberavit, videlicet soluta sorte pro parte sua, tum creditor evicit pignus actione hypothecaria, quaeritur, an uterque heredum possit conveniri ab emptore ex stipulatione interposita evictionis nomine? Et ait Papinianus, utrumque teneri pro hereditariis portionibus evictionis nomine, quia coheres pignus non liberavit, etiam si sortem pro parte hereditaria solverit, quia pignoris causa est individua, ut ostenditur *hic*, *& l. heredes*, §. *idem observatur*, supr. *famil. ercisc. l. quamdiu*, *C. de distract. pignor.* id est non solvitur pignus, nisi exsoluta omni sorte. Soluta parte sortis, non ideo minus manet pignus obligatum in solidum, nec remedio locus esse videtur, si coheres, qui pro parte sua solvit & convenitur ab emptore evictionis nomine, sese tueatur opposita exceptione doli, & desideret ab emptore, ut sibi cedat actionibus suis adversus coheredem, qui pro parte sua nihil solvit: quia quoties duo sunt correi debendi, cogendus est creditor opposita doli exceptione, ut ei qui solvit cedat actionibus suis; *l. Modestinus*, *de solut.* Sed emptor adversus alium coheredem non habet actionem de evictione in solidum, sed pro ejus parte tantum, quia non fuere duo rei promittendi, sed sive hic coheres in solidum liberaverit pignus, sive pro sua parte tantum, deinde etiam conventus evictionis nomine pro sua parte solverit emptori, uti caveat, datur actio familiae erciscundae, ut coheres, qui nihil solvit, ei reddat quod pro sua parte praestiterit evictionis nomine, quia negligentia coheredis, qui nihil solvit, non potest esse damnosa alteri, qui pignus liberavit, ex *hac l.* Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri; *l. non debet* 74. *de R. J.*

L. 66.

STipulatio duplae emptori non committitur si victus sit dolo vel culpa sua, puta si causa ceciderit ob non electam idoneam actionem, de qua admonitus fuerat a venditore. Finge si emptor amissa possessione rei sine culpa sua, admonitus a venditore, ne eam peteret directa actione in rem seu vindicatione, sed potius Publiciana aut vectigali, quae sunt utiles actiones in rem, egerit di-

directa vindicatione, spreta admonitione venditoris, & victus sit, non datur ei actio ex stipulatu duplæ de evictione adversus venditorem, quia dolo vel culpa sua victus videtur: dolo fecisse videtur, qui admonitus a venditore omisit idoneam actionem, & stulte elegit non idoneam. Aliud dicendum est, si emptor a venditore admonitus, ut ageret Serviana seu quasi Serviana & hypothecaria actione, egerit actione in rem & succubuerit, quia actio Serviana seu hypothecaria est actio in rem, quæ datur creditori ad avocandam possessionem tantum; *l. pignoris*, supr. *de pignorib.* Et soluta pecunia creditori pignus dissolvitur, ut *hic & l. Paulus*, §. 1. supr. *quib. mod. pign. vel hypoth.* Unde fit ut emptori suo nomine non competat hæc actio: emptor suo nomine Serviana agere non potest, hæc enim competit ei tantum in cujus persona pignus constitutum est, id est creditori, nec transit in emptorem: emptor non potest habere rem propriam, rem emptam sibi obligatam, pignus rei suæ non consistit; *l. neque pignus*, *de R. J.* Ideo si emptor amissa possessione rei casu aliquo, admonitus ut ageret Serviana seu hypothecaria, egerit directa vindicatione, & succubuerit, non amittit actionem ex stipulatu duplæ de evictione, quia actio Serviana seu hypothecaria, de qua admonitus erat, non poterat eum juvare ad evictionem, quia hæc actio est quidem actio in rem, sed quæ avocat nudam possessionem, non intendit ad proprietatem seu dominium, atque ita re id est proprietate evicta, datur actio de evictione: immo si emptor etiam non admonitus, amissa aliquo casu possessione, electa non idonea actione, puta directa vindicatione, ea egerit, & succubuerit, non habet actionem de evictione, quia ei superest Publiciana; *l. minor*, §. *si † servus*, supr. *h. tit.* electa non idonea actione, non tollitur idonea actio; *l. cum indebitum*, supr. *de condict. indebit. l. Bebius Marcellus*, infr. *de pact. dotalib. cap. examinata*, *de judic.*

§. *si is qui*.

SI quis vendiderit quasi propriam rem militis vel alterius, qui aberat reipublicæ causa, & milite vel legato absente reipublicæ causa, emptor rem usuceperit, usucapione perempta est militi actio in rem, quia usucapio currit adversus militem absentem, sed restituitur ex edicto, ex quibus causis majores, & emptori simul extincta est stipulatio duplæ de evictione, quia usucapione factus est dominus rei; *l. qui alienam*, *h. tit.* sed quia reverso milite ei restituitur actio in rem, rescissa usucapione ex edicto, ex quibus causis majores, emptori etiam restituitur utilis actio de evictione, ex *h.* §. *& l. minor*, *in princ.* supr. *h. tit.* Emptori datur utilis actio, non directa, quia ex quo rem usucepit emptor, cessat directa; *d. l. qui alienam*, *in princ.* Sed quia usucapio rescinditur per restitutionem in integrum, datur utilis actio, quæ est prætoria. Item si miles emerit rem privati seu pagani, & dum abfuit eam usuceperit, reverso milite, privato restituitur actio in militem, qua rescinditur usucapio, quia cum milite absente agere non potuit, ac proinde etiam militi restituitur actio evictionis in venditorem, quia usucapione peremta est, quia omnis restitutio est reciproca; *l. unic. C. de reputat. quæ fiunt in judicio.*

§. *si secundum*.

TItius hominem seu servum vendidit Seio, & stipulanti emptori cavit de evictione interposita stipulatione duplæ. Seius eundem servum vendidit Caio, & similiter cavit de dupla: quidam a secundo emptore servum vindicavit, secundus emptor servi nomine conventus a domino, venditorem eundemque primum emptorem laudavit auctorem, eumque ad litem hominis, quæ erat de proprietate servi, procuratorem dedit. Primus emptor per sententiam,

quæ concepta est in procuratorem, damnatus servum restituere, quia non restituebat ex condemnatione, litis æstimationem præstitit. Quod solvit ex causa judicati, ex stipulatu duplæ consequi non potest a primo auctore suo, quia sc. id non præstitit suo nomine, sed procuratorio, vel actione mandati a Cajo, cui ipse rem vendidit, & cujus nomine litem suscepit, quod ex causa judicati solvit repetere non potest actione mandati, cum in rem suam factus esset procurator. Procurator in rem suam non habet actionem mandati, quia negotium suum gessit, non alienum; *l. si † servus*, §. *pen.* supr. *h. tit.* Verum datur actio empti venditi, ut litis æstimationem, quam non suo nomine præstitit, ab auctore suo consequatur, quia omne damnum evictionis ad eum pertinet, non ad secundum emptorem, a quo nihil potest repetere actione mandati, quia fuit procurator in rem suam, ex *hoc* §.

§. *ult.*

EX divisione inter coheredes, si res uni e coheredibus adjudicata evincatur, nascitur evictionis nomine actio præscriptis verbis adversus coheredes, quasi ex permutatione, ex *h. l.* & *l. heredes*, §. *pen.* supr. *famil. ercisc.* *l. si familiæ*, C. *eod.* *l.* 1. C. *de rer. permutat.* Nunc finge tres sunt coheredes, duo præsentes, tertio absente. Duo præsentes hereditatem diviserunt cum procuratore voluntario, id est negotiorum gestore absentis, qui cavit de rato, & hujusmodi divisionem dominus ratam habuit. Evictis prædiis, quæ in divisione coheredibus obtigerunt, actio præscriptis verbis ob evictionem datur in dominum, qui rem ratam habuit, in id quod interest, ut si post divisionem meliora vel deteriora facta sint prædia, minuatur vel augeatur quantitas evictionis, & spectetur quanti fuere prædia tempore evictionis, non tempore divisionis seu contractus. Opponitur *l.* † *ex mille*, §. 1. supr. *h. tit.* ubi re evicta, si res melior vel deterior facta sit, in actione ex stipulatu duplæ spectatur tempus contractus, non evictionis: sed spectanda est ratio actionum: in actione ex stipulatu, si res melior vel deterior facta sit, spectatur tempus venditionis, quia in stipulationibus spectatur tempus contractus; *l. si filiusf.* infr. *de V. O.* si vero agatur actione præscriptis verbis, spectatur tempus rei judicatæ seu evictionis, sicut in actione ex empto in id quod interest; *l.* † 7. C. *comm. utriusq. judic.* In actione ex stipulatu non habetur ratio meliorationum, quia in ea spectatur tempus contractus. Ex venditione procuratoris, qui cavit emptori de dupla, datur utilis actio ex emto adversus dominum; *l. Julianus*, §. *si procurator*, supr. *de* † *act. empt.* Ex divisione facta per procuratorem voluntarium sine mandato, quia dominus ratum habuit, datur actio de evictione. Ex venditione procuratoris, qui cavit de evictione, datur actio de evictione in procuratorem, quia procurator ultro pro domino vinculum obligationis suscepit; *l. procurator qui*, supr. *de procurat.*

L. 67.

SI emptori evicto servo, & abducto a domino, venditor eundem servum post tempus offerat emptori, quia eum redemit a domino, non ideo liberatur ne teneatur de evictione, nisi etiam præstet quod emptoris interest servum evictum non fuisse. Non obstat *l. fidejussor*, infr. *de dol. & met. except.* fidejussor evictionis nomine condemnatus pro venditore non liberatur, si paratus sit præstare prædium evictum, & omnia quæ jure empti continentur, nisi & pro damnis satisfaciat emptori. Hæc verba, *omnia quæ jure empti continentur*, non pertinent ad id quod emptoris interest prædium evictum non esse, sed ad ea quæ dicuntur cetera venditionis; *l. magis*, §. *eadem ratione*, infr.

inst. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, *l. si duo*, §. *si quis juraverit*, *de jurejurand.* quæ dicuntur etiam reliqua, quæ per consequentias emptionis propria sunt; *l.* 5. supr. *de act. empt.* puta, ut venditor rei venditæ vacuam possessionem tradat, ut caveat de evictione de sanitate, de noxiis, de dolo malo; *d.* §. *si quis juraverit*, *l.* 1. *de rer. permut.* sed his verbis, *nisi pro damnis emptori satisfaciat*, continetur id quod emptoris interest. Magis obstare videtur *l. si vero*, §. *ult.* infr. *solut. matrimon.* quæ ait, maritum, qui negotium gerens mulieris, vel invita muliere servum dotalem manumisit, teneri condictione ex lege Julia, præstare mulieri æstimationem hereditatis, vel bonorum liberti, sed benigne admitti, ut liberetur tradendo rem ipsam. Cur ergo & in specie proposita hoc non admittimus, ut offerendo servum evictum venditor liberetur judicio empti venditi? Ratio est, quia in damno versatur emptor, cui etiam non offertur id quod interest servum evictum non esse, id est damnum, quod tulit servo evicto ob amissas servi operas, mercedes, vel adquisitiones: at in *d. l. si vero*, nullo damno afficitur mulier, cui maritus præstat res hereditarias, quæ ad eum pervenere ex bonis liberti, & consulitur marito, ut liberetur præstando res, quæ ad eum pervenere ex bonis liberti, ex æquitate magis quam de jure. Venditor non liberatur onere evictionis post condemnationem offerendo rem evictam, quam forte redemit a domino, nisi præstet id omne quod emptoris interest rem evictam non esse, quia stipulatio duplæ de evictione semel commissa, ipso jure non resolvitur; *l. habere licere*, *in fin.* supr. *h. tit.* non resolvitur ipso jure, nisi præter rem vel pretium rei offeratur id omne quod emptoris interest rem evictam non esse.

L. 68.

CReditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim de eo caverit; *l. si mandatu Titii*, §. *creditor*, supr. *mandat.* *l.* 1. & 2. *C. creditor. evict. pignor. non debere*: neque tenetur actione empti ad pretii restitutionem; *l. ex empto*, *alias l. emptorem*, §. *sententiam*, supr. *de act. empt.* sed tantum tenetur cedere emptori contrariam pigneratitiam actionem; *l. in creditore*, supr. *h. tit. gloss. in l. nec enim*, supr. *de pignerat. act.* & præstare se potiorem esse ceteris creditoribus; *l. si ob causam*, *C. h. tit.* Si creditor pignus jure creditoris vendiderit, ea lege ne teneatur de evictione pignoris, re evicta antequam emptor pretium solverit, nihilominus emptor nulla exceptione se tueri potest quominus pretium solvat, quia venditori cavit de pretio solvendo.

§. *creditor.*

INvito creditori aliud pro alio solvi non potest, puta nomen debitoris, vel res pro pecunia; *l. si non sortem*, §. *si centum*, supr. *de condict. indebit.* *l. eum a quo*, *l. manifesti*, *C. de solut.* volenti potest. Et hoc casu delegatio nominis vim solutionis obtinet, delegatio pro justa præstatione est; *l. quod debetur*, supr. *de pecul.* id est delegatione nominis, quasi solutione accepta liberatur debitor, quia delegatione novatur obligatio; *l.* 3. *C. de novat.* Nunc finge, creditor pro pecunia nomen debitoris per delegationem, id est delegatione facta, quæ fit præsente & consentiente debitore, in solutum volens accepit, & hoc est quod innuunt verba illa, *nomen debitoris per delegationem sequi maluit.* Debitor autem nomen delegavit, quod notandum est, sub ejusdem pignoribus, quæ prior accepit creditor, id est delegavit nomen debitoris, quod contractum erat sub certis pignoribus, quæ priori creditori obligata erant, eo ignorante evictis pignoribus a priore creditore pigneratitio, in pignore enim qui prior est tempore, potior est jure, creditor cui delegatio facta est, nullam actionem

habet cum eo qui liberatus, id est adversus debitorem, qui liberatus est delegatione, quæ pro solutione est. Qui nomen delegat, non tenetur præstare debitorem locupletem seu idoneum esse, sed tantum debitorem esse; *l. si plus vel minus*, §. *ult.* infr. *h. tit.* *l. si nomen*, supr. *de hered. vel act. vendit.* *l. qui debitorem*, infr. *de fidejuss.* Bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum; *l. inter causas*, §. *abesse*, *mandat.* Quod si aliud pro alio volenti creditori datum sit in solutum, & quod datum est evincatur, in totum vel pro parte, pristina obligatio manet; *l. si quis aliam*, infr. *de solut.* *l. libera*, *C. de sentent. & interlocut.* Igitur evictioni locus est, quia datio in solutum emptioni similis est; *l. si prædium*, *C. h. tit.* *l.* † 1. *C. de novat.*

† V. si facit. Et adde *l.* 44. *ff. de solut.*

L. 69.

QUi excepit causam libertatis in venditione, id est qui vendendo servum excepit, id est specialiter cavit ne teneretur de evictione hominis si liber esset, sive libertas ei pure testamento relicta esset, vel sub conditione, qua existente ad libertatem pervenerit, sive liber fuerit tempore traditionis, sive statuliber, id est si libertas ei testamento relicta sit, sub conditione, qua existente pervenerit ad libertatem, non tenetur evictionis nomine, id est non tenetur de evictione in id quod emptoris interest, sed tenetur de pretio restituendo. Ratio dubitandi esse videbatur, quod qui vendidit rem ea lege ne teneatur de evictione, non rem vendidisse videtur, sed jus tale quale habuit, & quasi jactum retis, captum missilium, id est spem captus, & quasi aleam vendidisse intelligitur, & hoc casu etiam si nihil captum sit, vel si quod missilium nomine captum est evincatur, nulla est evictio, quia id tacite actum intelligitur; *l. nec emptio*, §. 1. supr. *de contrah. empt* Sed qui pactus est ne teneretur de evictione, non tenetur ex empto in id quod emptoris interest, verum tenetur de pretio restituendo; *l. ex empto*, §. *ult. de act. empt.* *l. empti*, in fin. *C. h. tit. & ibi gloss.* ne emptor re & pretio careat: ideoque tabelliones apponere solent hujusmodi clausulam, ne teneatur venditor de evictione, nec de restitutione pretii: plus operatur specialis exceptio, quam generalis; *l. sed & si quis*, §. *quæsitum*, supr. *si quis caut.*

§. 1.

QUI in vendendo servo libertatis causam excepit generaliter, sive pure libertas ei relicta sit, sive sub conditione, qua impleta ad libertatem pervenerit, non tenetur de evictione, si liber sit ex quacumque causa. Qui autem servum vendendo statuliberum dixit, intelligitur tantum excepisse libertatem, quæ impleta conditione ex testamento ex præterito possit obtingere, id est tenetur tantum de evictione, si servo relicta sit libertas sub conditione quæ extiterit: specialis exceptio plus operatur, quam generalis; *d. l. sed & si quis*, §. *quæsitum*.

§. *rursus qui*.

STatuliber pendente conditione libertatis vendi vel pignori dari potest, sed existente conditione libertatis emptio & pignus dissolvitur; *l. grege*, §. 1. supr. *de pignorib.* *l.* 2. *l. statuliberos* 25. infr. *de statuliber.* quia interim non desinit esse servus; *l. statuliberi*, *eod. tit.* Venditor, qui statuliberum dixit, & certam conditionem expressit, sub qua dixit libertatem ei relictam, veluti si decem heredi dederit, deteriorem suam conditionem fecisse videtur, quia non omnem causam statutæ libertatis, sed eam tantum, quam expressit, excepisse intelligitur, puta conditionem dandi decem heredi. Ideoque si libertas ei in diem

diem data fit, veluti post annum Stichus liber esto, & existente die Stichus ad libertatem pervenerit, de evictione tenetur, nimirum propter mendacium, quia facilius pervenire potest ad libertatem, cui libertas relicta est post annum, quam jussus decem dare. Conditio libertatis, quæ consistit in dando, difficilius impletur, quam conditio libertatis in diem, puta post annum, quæ impletur modici temporis lapsu.

§. *quid ergo*.

QUi in vendendo dixit statuliberum, & dixit libertatem ei relictam sub conditione si xx. dederit heredi, licet libertas ei relicta esset sub conditione dandi decem, si statuliber evincatur, quæsitum est, an teneatur de evictione ex stipulatu duplæ? Quorumdam sententia fuit, teneri ex stipulatu duplæ, quia in conditione mentitus est: sed prævaluit sententia Servii existimantis, eum teneri actione ex empto tantum, quia qui dixit servum viginti dare jussus, licet jussus esset decem dare, excepit conditionem, quæ consistit in dando, non erravit in conditione, quæ esset in dando, sed in quantitate danda conditionis implendæ causa: tenetur igitur in id quod emptoris interest venditorem mentitum in quantitate dandi.

§. *servus*.

HEres a quo libertas relicta est Sticho sub conditione, si rationes reddiderit, eum vendidit, & tradidit, dixitque libertatem ei relictam sub conditione dandi † centum: si redditis rationibus nulla reliqua sunt, quæ Stichus præstare debeat, statim ab adita hereditate liber erit, quasi pure ei relicta esset libertas, ut notatur *hic*, *& l. Julius Paulus*, *in fin.* infr. *de condit. & demonstrat. l. cum testamento*, *C. de testamentar. manumiss.* Venditor emptori tenetur de evictione, eo quod liber homo, id est servus, cui libertas relicta videtur, ex quo non tenetur præstare reliqua, & cum testamento reliqua nulla debeat, statim ab adita hereditate liber factus est, quasi statuliber, id est manumissus sub conditione rationum reddendarum venit. Quod si servus, qui rationes gessit, centum in reliquis habet, venditor non tenetur de evictione, quia potest videri heres non esse mentitus, quoniam jussus rationes reddere, intelligitur pecuniam, quæ est in reliquis jussus dare, quia manumissus sub conditione rationum reddendarum non fit liber, nisi præstet reliqua; *l. statuliber* 5. infr. *de statulib.* Quod si minus centum, puta quinquaginta sola in reliquis habeat, datis quinquaginta liber erit, tenetur venditor emptori actione ex empto de reliquis quinquaginta propter mendacium, quia falso expressit jussum dare centum conditionis libertatis implendæ causa: conditio dandi † centum heredi, implenda est in persona emptoris; *l. Titius* 43. *de act. empt.*

§. *sed & si quis in venditione*.

VEnditor, qui perfusorie, id est perfunctorie seu generaliter, statuliberum dixit, & conditionem libertatis sciens ignoranti emptori celavit, non tenetur quidem evictionis nomine, nimirum actione ex stipulatu duplæ, si conditione impleta servus ad libertatem pervenerit, quia stipulatio non est commissa ex quo statuliberum dixit, licet perfusorie seu generaliter non expressa conditione libertatis, sed tenetur actione empti in id quod emptoris interest, quia certam conditionem ignoranti emptori celavit, puta conditionem dandi, vel aliam, quam si scisset emptor forte non esset contracturus. Sicuti qui fundum vendidit & tradidit, & cum sciret certam servitutem deberi, perfusorie dixit, itinera actus, quibus sunt utique sint, evictionis quidem nomine non te-

netur actione ex stipulatu duplæ, quia qui in traditione fundi legem ita dicit, itinera actus, quibus sunt utique sint, servitutem recepisse, id est excepisse videtur, sed tenetur actione empti in id quod emptoris interest, quia sciens servitutem certam deberi, dolo dissimulavit, vago & perfusorio sermone & decepit emptorem, ex *hoc* §. Si venditor sciens fundum, quem vendebat, servitutem debere, id tacuerit emptori, & generaliter dixerit, servitutes, si quæ debentur, debebuntur, tenetur ex empto in id quod emptoris interest, quod non ad ea referri debet, quæ venditor scivit, & tacuit, sed ad ea quæ ignoravit, & de quibus emptorem certiorare nequivit; *l. quæro*, supr. *de act. emp.*

§. *ult.*

QUi sciens in modo agri fefellit emptorem, tenetur actione ex empto in id quod emptoris interest; *l.* 2. supr. *de act. empt.* quod est in duplum, Paulo, 1. *sent. tit.*19. *& libr.*2. *tit.* 17. §. 4. Duplum est modus ejus quod interest, plerumque id quod interest non excedit duplum; *l. cum & sorte*, supr. *eod. tit.* Quod si ignorans majorem modum agri dixerit, quam esset, tenetur actione ex empto æstimatoria, quanti minoris empturus esset emptor, si scisset modum agri; *l. tenetur*, supr. *de act. empt.* Si in emptione certus modus agri dictus sit, & aliquid desit modo agri, puta fundus venditus est trium jugerum, pretio dicto in singula jugera, & unum jugerum deest, actione ex empto repetitur portio pretii dicti in singula jugera. Si modus agri minor invenitur, venditor tenetur actione ex empto pretium restituere, si solutum sit, pro modo jugerum, quia ubi minor modus invenitur, non potest æstimari bonitas loci, qui non extat; *l. si † servum*, §. 1. supr. *de act. empt.*

L. 70.

RE evicta venditor tenetur de evictione actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, id est tenetur non modo ad pretium restituendum, sed etiam id quod interest emptoris, ex *h. l. & l. si in venditione*, supr. *h. tit. l. Titius* 43. *in fin. de act. empt.* vel actione ex stipulatu in duplum, si de eo convenerit, vel in simplum si nihil convenerit; *d. l. si plus vel minus*, infr. *h. tit. l. si fratres*, *C. commun. utriusq. judic.* Hoc distat actio ex empto ab actione ex stipulatu duplæ de evictione, quod in actione ex empto id quod interest æstimatur inspecto tempore evictionis; *l. si cum venditor*, §. *ult.* supr. *h. tit. l. Titius* 43. in fin. *l. idque*, *de act. empt.* In actione ex stipulatu duplæ inspicitur tempus contractus; *l. ex mille*, *in princ. l. bonitatis*, supr. *h. tit.* Quod si fundus minor esse cœperit, damnum est emptoris, ut scriptum est in *fin. h. leg.* id est si fundus minor factus sit per eluvionem, venditor non tenetur de evictione, quia post perfectam venditionem commodum & periculum pertinet ad emptorem; *l. necessario*, supr. *de peric. & commod. rei vendit.* in actione ex empto æstimatur id quod interest, quod plerumque pretium excedit; *l.* 1. supr. *de act. empt.*

L. 71.

PAter fundum, quem emerat, & cujus nomine stipulatus erat duplam de evictione, filiæ nomine in dotem dedit, evicto eo quæsitum est, an patri competat actio ex empto, vel stipulatu duplæ adversus auctorem suum? Dubitationem movebat, quod nulla actio datur ei cujus non interest; *l. si procuratorem*, supr. *mandat.* At nihil videtur interesse patris, si fundus evincatur, non enim, ut ait Paulus, sicut mulieris dos est, ita patris esse dici potest. Dos

Dos filiæ est æris alieni loco, semel data abscessit à bonis patris, & in filiæ bonis esse cœpit; *l.* 1. §. *ult. l. ult. de dot. collat. l. pater filiam, ad l. falcid.* Dotis actio est similis emptioni venditioni, quia transfert dominium in accipientem; *l. quotiens*, §. *ult. de pecul.* Dos est proprium patrimonium filiæ, ex quo pater fundum in dotem dedit filiæ. Emancipatus præteritus a patre, si petat bonorum possessionem contra tabulas, non cogitur conferre fratribus fundum filiæ in dotem datum, quia desiit esse in bonis patris, ex *hac l. & d. l.* 1. §. *ult. & l. ult. de dot. collat. l. filium, de collat. bonor.* Et hoc verum est constante matrimonio filiæ, ut ait Paulus *h. loco*: nam soluto matrimonio morte filiæ, non est dubium dote reversa ad patrem, patrem teneri conferre dotem filiæ fratribus suis, quia jam est in bonis patris, ut recte tradit Accursius in *l. dotem*, infr. *de collat. bonor.* Sed Paulo probabilius est, evicto fundo etiam manente matrimonio, statim patri dari actionem de evictione adversus auctorem suum, quia etsi dotis datione fundus desierit esse in bonis patris, ejus interest filiam dotatam habere, duplici ratione: una, quæ colligitur ex *fin. leg.* est propter affectum paternum, interest patris dotem filiæ salvam esse. Quæ ratio colligitur ex ultimis verbis legis: *quod magis paterna affectio inducit*. Patri datur actio de evictione in auctorem suum, evicto fundo dotali filiæ a se profecto, propter paternum affectum. Paterna pietas semper vigilat in rem liberorum, paterna pietas optimum consilium capit pro liberis; *l. nec in ea lege*, §. *ult.* infr. *ad leg. Jul. de adulter.* Mulieris pudicitiæ & patris voto congruit, ut filia dotata sit; *l. mulier* 22. §. *pen.* infr. *ad Trebell.* patris votum est, ut filiæ dos salva sit. In contractibus bonæ fidei & stricti juris affectus ratio habetur; *l. cum † servus, mandat. l.* 6. *&* 7. *de serv. exportand.* Altera ratio, qua movebatur Paulus, est, quia pater habet spem quandoque recipiendæ dotis, mortua filia in matrimonio sine liberis, quo casu dos a patre profecta redit ad patrem, ne & filiæ amissæ & pecuniæ damnum sentiat; *l. jure succursum est, de jur. dot. l. dotem, solut. matrimon. l. dos a patre, C. eod.* vel etiam divortio, aut morte viri soluto matrimonio, pater repetit dotem a se profectam, adjuncta persona filiæ: repetitio dotis est communis patri & filiæ, quia & dos ipsa intelligitur communis patri & filiæ; *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *solut. matrimon. l. si socius, pro soc.* Nec offenditur paterna pietas & affectio, ex eo quod Paulus ait, patri dari actionem de evictione evicta dote, propter spem recipiendæ dotis, quia spes recipiendæ dotis non inducitur ex voto patris, inspecto voto patris. Dotis causa perpetua est, quia ex voto dantis ita contrahitur, ut semper apud maritum sit; *l.* 1. *de jur. dot.* quæ est Pauli. Sed spes repetendæ dotis patri proponitur a lege, mortua filia in matrimonio absque liberis, ne duplici vulnere saucietur, ne & filiæ & pecuniæ damnum lugeat, ne pater revocetur a danda dote filiæ, amissa spe recipiendæ dotis, si forte filia moriatur in matrimonio absque liberis. Et quidem his rationibus adducitur Paulus, ut concedat evicta dote filiæ patri dari actionem de evictione adversus auctorem suum si filia sit in potestate, quod si filia esset emancipata, Paulus ait, vix posse defendi, patri competere actionem de evictione dote evicta, cum uno casu dos ad patrem revertatur, puta mortua filia in matrimonio, ut docet Paulus *hoc loco*, & probatur *l. profectitia*, §. *si pater pro filia emancipata, de jur. dot. l. si ab hostibus, solut. matrimon. l. si filia, de divort.* Videbatur igitur uno tantum casu patri competere actionem de evictione adversus auctorem, evicto fundo dotali, si filia emancipata mortua esset in matrimonio, quia & hoc casu dos redit ad patrem, si fundus evictus non esset. Tandem concludit Paulus, indistincte si fundus dotalis evincatur, statim patri competere actionem de evictione adversus auctorem suum, sive filia sit in potestate, sive emancipata, quia utroque casu interest patris filiam dotatam habere propter affectum, quia emancipatio tollit quidem patriam potestatem, sed non solvit affectum, &

pietatem paternam: & hoc est quod insinuat Paulus his postremis verbis legis? *quod magis paterna affectio inducit*, par affectionis causa in patre vel avo in liberis vel nepotibus, emancipatis, vel manentibus in potestate ; *l. pen.* §. 1. infr. *de rit. nupt.* Alia ratione, quam attingit Accurs. patri danda est actio de evictione in auctorem suum evicto fundo filiæ in dotem dato, quia pater genero tenetur de evictione ; *l. non solum*, supr. *de jur. dot. l.* 1. *C. eod. tit.* Quod si emptor rem donaverit, re evicta ei non competit actio de evictione adversus auctorem suum, cum donatario non teneatur de evictione ; *l.* 2. *C. h. tit.* non inspicitur, quod donator habebat donatarium beneficii debitorem ; *l. si pignore*, §. 1. infr. *de furt.* & quod donatarius tenebatur ad antidora ; *l. sed & si lege*, §. *consuluit*, *de petit. heredit.* quia nulla prodita est actio ingrati.

L. 72.

EVicta parte fundi, evictio præstatur pro parte ; *l.* 1. supr. *h. tit.* nisi emptor malit recedi a toto contractu, quia non esset empturus partem fundi ; *l. tutor*, §. *curator*, supr. *de minorib. l. quod si uno*, *de in diem addict. l. cum ejusdem*, *de ædil. edict.* Quod si plures fundi nominatim, puta fundus Seianus vel Sempronianus, vel plura mancipia, vel aliæ res uno instrumento emptionis venierint, uno fundo vel alia re evicta, emptori competit actio de evictione, quia tot sunt evictionis causæ, tot contractus, quot res seu capita. Si plures res uno instrumento venierint, una est emptio, id est unum instrumentum emptionis, sed plures res, plures venditiones seu contractus, non utique alter alterius fundi pars esse videtur, sed plures sunt fundi, plures contractus, & una re evicta, evictio præstatur in singulas, ex *h. l.* sive plures res venierint uno pretio, sive pretio constituto in res singulas ; *l. etsi uno pretio*, *de act. empt. l.* † *cum ejusdem*, *l. ædiles* 38. §. *ult. de ædil. edict.* Similiter in stipulationibus, tot sunt contractus, quot res ; *l. scire debemus*, infr. *de V. O.*

L. 73.

SEia plures fundos Titio marito in dotem dedit, æstimatos sc. quod supplendum est, quo casu maritus soluto matrimonio non cogitur restituere rem, sed æstimationem, quia dos æstimata est vendita ; *l. quotiens*, *de jur. dot. l.* 1. *C. eod.* quamdiu vixit Seia Titius fundos dotales sine controversia possedit, post mortem Seiæ Sempronia ejus heres jure proprio, non hereditario, quæstionem pro prædii vel prædiorum proprietate facere instituit. Quæsitum, an heres mulieris, quæ fundos hujusmodi æstimatos in dotem dedit, possit eos vindicare jure proprio vel hereditario? Paulus respondit, heredem mulieris fundos æstimatos in dotem datos marito evincere non posse jure hereditario, quia heres præstat factum defuncti ; *l. cum a matre*, *C. de rei vindic.* Heres non potest vindicare rem, pro qua tenetur de evictione, juxta regulam, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio ; *l. vindicantem*, supr. *h. tit.* nec jure proprio seu ex sua persona, saltem cum effectu, quia si rem vindicet, statim conveniri potest, ut heres mulieris, actione ex empto, ut præstet habere licere, vel re evicta potest conveniri actione ex stipulatu duplæ de evictione, vel statim ab initio potest repelli opposita exceptione doli, ex *h. l. & l.* 3. *C. de reb. alien. non alien. l. si ab eo*, *C. de liberal. caus. l. sive possessio*, *l. ult. C. h. tit.* quia dolo facere videtur qui petit quod mox restiturus est.

L. 74.

L. 74.

SI in vendendo nihil dictum sit de evictione, re evicta emptori datur actio ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, ex natura contractus; *l. si in venditione*, *l. evictis*, supr. *h. tit.* quod si in vendendo dictum sit, ut simplum, vel duplum, vel triplum, aut quadruplum præstetur evictionis nomine, re evicta emptori datur perpetua id est civilis actio ex empto, ut simplum vel duplum præstetur; *l. si dictum*, supr. *h. tit.* quod si in venditione convenerit, ut plus vel minus pretio præstetur, evictione secuta, pacto standum est, ex *init. h. leg.* & *l. sed & si quis*, §. *ult.* supr. *si quis caut.* quia contractus ex conventione legem accipiunt; *l.* 1. † §. *si convenit*, supr. *deposit.*

§. *si jussu*.

SI pignus jussu judicis captum in executione judicati, per officium id est per apparitores præsidis distractum sit, & evincatur, executor, qui pignus distraxit in causa judicati, non tenetur de evictione; *l. si pignora*, supr. *h. tit.* ne officium suum sit ei damnosum; *l. sed si quis*, † infr. *testam. quemad. aper.* sed hoc casu emptori evicto pignore datur utilis actio ex empto, contra debitorem, qui pretio id est pretii solutione liberatus est, ac si ipse vendidisset, ex *h. l.* & *l. si ob causam*, *C. h. tit.* in debitorem non datur actio ex empto in id omne quod interest emptoris, sed in pretium & usuras, habita ratione fructuum, id est deductis & compensatis fructibus perceptis ab emptore: & hoc verum est si evincenti non cogatur restituere fructus perceptos, id est nisi damnatus sit domino rem restituere cum fructibus, ut potest fieri: puta bonæ fidei emptor, non tenetur restituere fructus consumptos; *l.* † *bonæ fidei*, infr. *de adquir. rer. dom.* Quod si pignus creditori datum sit in solutum, evicto pignore creditori datur utilis actio ex empto in id quod interest adversus debitorem; *l. eleganter*, *in princ. de pignerat. act.* Si pignus in causa judicati captum & distractum evincatur, emptori non datur actio in debitorem, nisi in pretium & usuras compensatis fructibus, quia cum invito debitore & auctoritate judicis pignus distractum sit, non proprie ab illo venditum videtur, ita ut æquum non sit eum teneri ultra pretium & usuras.

§. *mota*.

QUamdiu res evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem suum, ob hoc solum, quod res dicatur aliena, vel obligata; *l. qui rem emit*, *C. h. tit.* & emptori mota quæstione de proprietate, interim venditor conveniri non potest actione ex empto, vel ex stipulatu duplæ ad pretium restituendum, sed ad rem defendendam, ut eum defendat & liti adsistat, ex *hoc* §. nisi in venditione convenerit, ut statim post motam litem, ante evictionis sententiam emptori pretium restituatur; *l. sive in libertatem*, *C. h. tit.* quia pactis standum est.

§. *ult.*

QUi nomen vendidit tale quale, tenetur præstare ut sit, non etiam ut exigi possit, & dolum præstat, ex *h.* §. venditor nominis tenetur præstare debitorem esse, non idoneum vel locupletem esse; *l. si nomen*, *de hered. vel act. vendit.* quia idoneum nomen agnovit, qui admisit debitorem delegatum; *l. inter causas*, §. *abesse*, supr. *mandat.*

L. 75.

IN venditionibus quædam tacite sequuntur, licet dicta non sint, ut in contractu pignoris; *l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth.* ut si in vendendo tacuisti id est non dixisti fundum venditum servitutem debere vicino, vel fundo servitutem deberi, etiam si nihil dictum sit, servitutes fundum sequuntur; *l.* † *via*, §. *si fundus*, *de servit. rustic. l. in vendendo*, *de contrah. empt.* Quod si servitutes prædiorum tacite secutæ sint fundum venditum, licet nominatim dictum non sit in venditione, & servitutes, de quibus nihil dictum est, vindicentur ab alio, venditor non tenetur de evictione, ex stipulatu duplæ sc. actione, nec enim venditor tenetur de evictione evicto jure quod tacite accessit, nisi fundum vendidit uti optimus maximusque esset, tunc enim tenetur præstare liberum ab omni servitute, ut probatur *hic*, *& in l. cum venderes*, *de contrahend. empt. l. qui uti* † *optima*, *de V. S.* Si vero actor petat viam vel actum per fundum vicini, id est si dicat fundo empto servitutem deberi, venditor non tenetur actione ex empto, ut præstet viam vel actum deberi, nisi nominatim iter vel actum accessurum dixerit. Et generaliter ex Q. Mutii sententia, qui fundum uti optimum maximum vendidit, tenetur præstare liberum ab omni servitute, id est fundum non debere servitutem, non etiam fundo servitutem deberi, nisi hoc specialiter dictum sit, ex *hac l.* Qui fundum vendidit uti optimum maximum, tenetur præstare liberum ab omni servitute, id est servitutem nulli debere, sed non tenetur præstare servitutem illi deberi; *d. l. qui uti* † *optima*, nisi hoc specialiter dictum sit in venditione; Cujac. 2. *observ.* 20. Qui fundum simpliciter vendidit, non præstat ne servitus evincatur; qui fundum vendidit qualis est, non tenetur actione ex empto in id quod interest ne servitus evincatur, sed tenetur æstimatoria quanto minoris emptor empturus esset, si scisset fundum servitutem debere; *l. quotiens*, *de edil. edict. l. sed si quid*, §. *ult.* supr. *h. tit.* Qui fundum simpliciter vendidit, non præstat ne servitus evincatur, sed præstat ne ususfructus evincatur, quia ususfructus est pars rei seu dominii; *l. in vendendo*, supr. *de contrah. empt.* Similiter si quis fundum simpliciter legaverit, heres non tenetur præstare ne servitus debeatur, sed præstat qualis est: quod si legatus sit uti optimus maximusque est, tunc heres tenetur præstare liberum ab omni servitute; *l. servo legato*, §. *si fundus*, *de legat.* 1.

L. 76. & ult.

SI res evincatur emptori ex facto seu culpa ipsius, ei non datur actio de evictione; *l.* † *hoc jure*, supr. *h. tit.* si quis rem alienam emerit a non domino, & pro derelicto eam habuerit, & ab occupante usucapta sit pro derelicto, venditor amittit auctoritatem, id est actionem de evictione adversus auctorem suum, ex *hac l.* quia suo facto, sua culpa evictus est; qui enim habet pro derelicto, donasse videtur; *l. quod servus*, *de stipul. serv.* Auctoritas est actio de evictione in auctorem, seu venditorem, inde jus auctoritatis est actio de evictione; M. Tull. de haruspic. respons. *Multæ sunt domus in hac urbe*, *atque haud scio*, *an pæne cunctæ*, *jure optimo*, *sed tamen privato jure hereditario*, *jure auctoritatis*, *jure mancipi*, *jure nexi*, & auctoritas venditionis; eidem 13. fam. 8. *si ea prædia dividantur*, *quæ ipse Cæsar vendidit*, *quæ tandem in ipsius venditionibus poterit esse auctoritas?* Et auctoritas culpæ Ambros. de Abraham lib. 1. *Tolerabilior est si lateat culpa*, *quam si culpa usurpetur auctoritas*. Inde instrumenta emptionis dicuntur instrumenta auctoritatis in *l. ult. in princ.* supr. *de pignerat. act.* quia parant actionem de evictione in auctorem, si forte res evincantur.

AD

AD TIT.

De evictionibus COD.

L. 1.

QUI vendidit res singulas, id est res certas, tenetur emptori de evictione ex natura contractus, etiam si in venditione nihil dictum sit; *l. ex empto* §. 1. supr. *de act. empt. l. non dubitatur*, infr. *h. tit.* Venditor hereditatis evictis rebus singulis, non tenetur de evictione, nisi aliud nominatim convenerit, ex *hac l. & l.* 2. *ff. de hered. vel act. vendit.* Ratio est, quia res, quæ evincitur, aut est hereditatis, & per injuriam judicis evincitur, quo casu venditor non tenetur de evictione; *l. si per imprudentiam*, *ff. h. tit.* aut non est hereditatis, & non videtur vendita; *l. servi venditor*, *l. nave ff. h. tit. d. l.* 2. *de heredit. vel act. vendit.* & hoc casu non tenetur de evictione. Neque obstat, quod qui vendidit gregem, quod est nomen universitatis, uno capite evicto tenetur de evictione; *l. vaccæ*, *ff. h. tit.* Aliud est, ut distinguit *hic* Odofredus, cum venditur universitas incorporea, quæ est nomen juris, ut hereditas, quia una re evicta non agitur de evictione. Aliud cum venditur universitas corporea, quæ non obtinet nomen juris, ut grex ovium, quia gregis appellatione demonstrantur omnia capita, & tunc uno capite evicto agitur de evictione. Adeoque verum est, venditorem hereditatis non teneri de evictione rerum hereditariarum, seu rerum singularum, ut non tenetur etiam evictis cunctis rebus hereditariis, ut sensit Joannes vetus interpres: nam & evictis omnibus rebus hereditariis, manet hereditas, quæ est nomen juris: hereditas etiam sine ullo corpore juris intellectum habet; *l. hereditas* 50. *ff. de petit. heredit.* id est intelligitur etiam sine ullo corpore. Idem dicendum est, qualibet universitate vendita, veluti si peculium, si grex, si armentum venditum sit, & quid ex rebus singulis, quæ ejus universitatis erant, evictum fuerit; *d. l.* † *servi venditor.* Venditor hereditatis, si res singulæ evincantur, non tenetur de evictione, nisi ita convenerit, ex *hac l.* vel nisi de substantia hereditatis eas esse affirmaverit; *l. nisi*, *ff. de heredit. vel act. vendit.* id est si venditor dixerit nominatim has & illas esse hereditatis: quare si postea hæ res evincantur, evictionem præstabit, quia ita affirmavit, ut teneretur de evictione, quippe propter hujusmodi affirmationem pluris vendidit; *l. ea quæ commendandi*, *in princ. de contrah. empt. l. sciendum* 19. §. 1. *de ædil. edict.* quia venditor hereditatis evictis rebus singulis non tenetur de evictione. Emptor hereditatis res singulas a possessoribus suo sumptu & periculo persequi debet, ut habetur *init. h. leg.* sive nondum traditæ sint, sive his semel traditis, earum possessionem amiserit. Venditor hereditatis res hereditarias tradere debet, si sint penes se, vel præstare actiones suas; *l.* 1. §. *pervenisse*; *l. qui filiif. ff. de heredit. vel act. vendit. l. quod debetur*, *de pecul.* sed venditor hereditatis res singulas a possessoribus suo sumptu & periculo avocare non debet. Quæritur, an emptor possit repetere sumptus factos in causa evictionis? Et quidem aut res evicta non est, hoc casu non repetit sumptus, nisi convenerit, ut sumptus in lite de proprietate factos venditor agnoscat; *l. venditores*, *ff. de V. O.* satis ei consulitur, quod habet quod emit, & quod sumptus consequeretur a victo ex generali regula, victus victori in expensas condemnetur; *l. properandum*, † §. 2. *vers. sin autem*, *C. de judic.* vel alia ratione, quia rem & negotium suum gessit; *l. deducta*, §. *qui post tempus*, *ff. ad SC. Trebell.* & re non evicta emptor omnino non potest reverti ad emptorem; *l. si status*, *h. tit.* ne

quidem propter sumptus litis, ut ait Accurs. *in d. l.* aut res evicta est, si agatur actione de evictione, tunc emptor sumptus litis repetit ; *l. si eum quæstio*, *l. si status*, infr. *h. tit. l. fidejussor.*, *ff. de dol. & met. except.* si non sit actio de evictione, nec ulla est pro sumptibus litis, ut *in hac l.* si venierit hereditas, & res singulæ evincantur, in actione de evictione veniunt sumptus litis a die denunciationis ; *l.* † *emptor fundi*, *C. h. tit.*

† V. si facit. Et v. *l. venditores*, *ff. de V. O.*

L. 2.

AVus nepti ex filio emancipato inter vivos donavit certa prædia, & de evictione cavit, per stipulationem sc. postea testamento eandem neptem coheredem instituit, adjectis aliis coheredibus. Evictis prædiis, donataria consuluit Imperatorem, an haberet actionem de evictione adversus coheredes ? Respondit Imperator, donatariæ eidemque coheredi evictis prædiis donatis competere actionem ex stipulatu adversus coheredes pro portionibus hereditariis. Et hoc verum esse, si donator caverit de evictione per stipulationem : sed si nudo pacto sine stipulatione evictio promissa sit, minime teneri donatorem de evictione. Olim donatio non perficiebatur nudo consensu, sed interposita stipulatione ; *l.* 1. *C. de donat.* sed post constitutionem Justiniani, ex qua donatio perficitur nudo consensu ; *l. si quis argentum*, *C. de donat.* donator tenetur de evictione, etiam si nudo pacto evictionem promiserit. Donator non tenetur de evictione, nisi aliud convenerit, neque tenetur actione redhibitoria, si rem vitiosam donaverit, ne liberalitatis suæ damnum patiatur ; *l. ad res donatas*, *ff. de ædil. edict. l. Aristo*, §. *ult. ff. de donat. l. Julianus*, §. 1. *de V. O.* neve officium suum sit ei damnosum ; *l. videlicet*, *ff. ex quib. caus. major. l. sed si quis*, *testam. quemadm. aper. l. si servus*, §. *quod vero*, *de furt.* Hieronym. libr. 1. in epist. ad Ephes. in proœm. *Noli de gratuito munere judicare*, *&*, *ut vulgare proverbium est*, *equi dentes inspicere donati*. Sed si quis sciens dolo rem alienam ignoranti donaverit, & donatarius in ea re magnos sumptus fecerit, & res evincatur, donator tenetur actione de dolo. In donatorem non datur actio de evictione, ut servet rem vel æstimationem ejus, sed donatario datur actio de dolo, ut recuperet sumptus, quos in ea re fecit ; *l. Aristo*, §. *ult. ff. de donat.* quatenus deceptus est specie donationis, quia fidem secutus donatoris sumptus fecit in re donata: beneficio nos adjuvari non decipi oportet ; *l. in commodato*, §. *sicut autem*, *ff. commodat.* Re certa legata, si res evicta sit, heres non tenetur de evictione, nisi facto ejus res evincatur, quia tenetur præstare rem qualis est ; *l. si a substituto*, *in fin. l.* † *si quis*, *de legat.* 1. Si res in genere legata sit, puta homo, si præstet Stichum, Sticho evicto, tenetur actione ex testamento, quia non præstitit quod præstare debuit, ita præstare deberet, ut eum habere liceat, & non evincatur ; *l. si a substituto*, §. 1. *l. si domus*, §. 1. *de legat.* 1. *l. heres*, *ff. h. tit. l. qui concubinam*, §. *si heres*, *de legat.* 3.

† Sub. tit. de legat. 1. extant. *ll. si quis* 4. 32. 72. 112. 121. v. si faciunt. Et adde *l. si legati* 56. *l. servo legato* 69. §. 3. *l. legatum* 116. §. 4. *eod. tit.*

L. 3.

RE vendita & tradita, quandiu evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem, ob id quod res dicatur aliena, vel obligata, ex *hac l.* Ratio est, quia qui vendidit non tenetur rem facere accipientis, sed tenetur rem tradere, & præstare habere licere, ita ut evictionis nomine tantum obligetur ; *l. si ita*, §. 1. *ff. de contrah. empt.* Mota lite de proprietate, statim non agitur de evictione antequam res per sententiam evicta sit, sed agitur tantum, ut venditor rem defendat, & judicio adsit ; *l. si plus vel minus*, §. 2. *ff. h. tit.* nisi convenerit ab initio, ut statim post motam litem emptori detur actio ex empto ante evictionem, ut pretium restituat ; *l. sive in libertatem*,

rem, *C. h. tit.* & nisi venditor sciens rem alienam ignoranti vendiderit, quo casu antequam res evincatur venditor potest agere ex empto in id quod interest rem alienam venditam non esse; *l. 4. in princ. l. servum quem*, §. *ult. ff. de act. empt.* Item si res vendita obligata sit, venditor non potest statim conveniri actione ex empto, ut liberam præstet emptori, id est solutam pignore; *l. ex his prædiis, C. h. tit.* Et si in ipso limine contractus immineat evictio, puta si lis mota sit de proprietate rei emptæ, emptor non compellitur pretium vel residuum pretii solvere, priusquam ei satis offeratur; *l. si † post perfectam, C. h. tit.*

L. 4.

Actio de evictione locum habet non modo in emptione, verum etiam in aliis contractibus, qui similes sunt emptioni, ut in permutatione; *l. 1. C. de rer. permut. & l. sciendum 19. §. pen. ff. de ædil. edict.* & in datione in solutum, ex *hac l.* cujus species hujusmodi est. Debitor creditori posteriori in solutum dedit fundum aliis creditoribus obligatum. Prædio in solutum dato, causa pignoris non mutatur; *l. distractis, l. debitorem*, supr. *de pignorib.* quia pignus cum sua causa transfertur in emptorem; *l. si † debitor, C. de distract. pignor.* Igitur si prædium datum in solutum evictum sit, creditori datur utilis actio ex empto in id quod interest adversus debitorem, nam hujusmodi contractus vicem emptionis obtinet. Creditori dato prædio in solutum, eoque evicto, datur utilis actio ex empto adversus debitorem, ut *hic, & l. eleganter, ff. de pignerat. act.* Non datur actio directa ex empto, quia directa actio ex empto locum habet proprie in emptione, sed datur utilis, quia datio in solutum est quasi emptio. Immo eo nomine datur duplex actio, nimirum actio utilis ex empto, vel prior obligatio & actio restituitur, quasi ea solutione, quæ est inefficax, sublata non fuerit; *l. libera C. de sentent. & interlocut. l. cum quis*, §. *qui hominem, l. si quis † aliam, ff. de solut.*

L. 5.

Quamdiu res vendita evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem, ob id quod res aliena vel obligata dicatur; *l. 3.* supr. *h. tit.* Sed si res vendita, nec dum tradita, obligata deprehendatur, emptori datur actio ex empto adversus venditorem, ut eam liberam præstet ab obligatione pignoris: sed & si conveniatur ex empto ad pretium solvendum, doli exceptione se tueri potest, ex *hac l.* cui enim damus actionem, multo fortius exceptionem; *l. in venditione, de act. empt.* Quid? re vendita & tradita, si creditori obligata inveniatur, nihilominus emptori datur actio ex empto adversus venditorem, ut pignus luat, ut in *l. creditor*, §. *prædium, ff. de act. empt.* ex qua prædio æstimato a patre filiæ nomine in dotem dato, si creditori obligatum sit, heres patris renetur filiæ actione ex empto, ut liberum præstet marito, id est creditore pigneratitio liberet, quia æquum non esset, ut maritus soluto matrimonio dotis æstimationem restitueret prædio evicto.

L. † 6.

Certi juris est, venditorem re evicta teneri de evictione, etsi nihil convenerit, ex *hac l. & l. 2. l. † si in venditione, ff. h. tit. l. ex empto, in princ. ff. de act. empt. l. si major, C. de comm. rer. alien.* quia bonæ fidei congruit, ut emptori re evicta detur actio de evictione adversus emptorem, ne una re & pretio careat. Qui sciens emit rem alienam vel alii obligatam, nec quicquam de evictione convenit, contra juris rationem poscit, quod eo nomi-

ne dedit ; *l. si fundum*, infr. *h. tit.* puta si domino vindicanti litis æstimationem solverit, ne rem restituat, non repetit quod solvit, nec habet actionem de evictione ex stipulatu in duplam, vel ex empto in id quod interest, sed agit tantum ad pretium, ex *hac l.* Quod si convenerit de evictione pacto vel stipulatione, emptori, qui sciens rem alienam vel obligatam emit, non denegatur actio ex stipulatu vel ex empto adversus venditorem, propter fidem conventionis ; *l. apud Celsum*, §. † *item Labeo* 5. *ff. de dol. & met. except. l. si fratres*, *C. commun. utriusq. judic.* Immo etiam si convenerit ne evictio præstetur, re evicta, emptori superest actio ex empto, ut pretium recipiat, ne rem & pretium amittat ; *l. ex empto*, §. *ult. ff. de act. empt.* Sed qui sciens emit rem restitutioni seu fideicommisso obnoxiam, neque actione ex stipulatu duplæ agere potest evictionis nomine, neque actione ex empto propter meliorationes, sed tantum actione ex empto ad restitutionem pretii satis ei consulitur, qui sciens emit rem alienam, si ei pretium restituatur ; *l.* 3. §. *emptor autem*, *C. commun. de legat.* Et hoc singulare est in re fideicommissaria, ut consulatur eis, qui temere seu facile accedunt ad emptionem rei fideicommisso obnoxiæ, quia præsumuntur credidisse rem esse liberam.

L. 7.

SI res evincatur, emptor necesse habet denuntiare venditori vel heredi ejus, ut sibi adsit ; *l. prox.* infr. *h. tit. l. Herennius*, *l. si dictum*, §. *si præsente*, *ff. h. tit.* sed necesse non habet denuntiare fidejussori, & emptore laudato id est denuntiato, si res evicta sit, fidejussor etiam si agi causam ignoraverit, id est etiam si denuntiatus non sit, conveniri potest evictionis nomine, ex *hac l.* Ratio dubitandi esse videbatur, quod fidejussor est auctor secundus ; *l.* 4. *ff. h. tit.* atque ita videbatur etiam ei denuntiandum quasi auctori : sed satis est denuntiari venditori, neque necesse est denuntiari fidejussori. Denuntiatio facta venditori prodest contra fidejussorem, quia una est obligatio rei principalis & fidejussoris, unde fidejussores dicuntur accessiones ; *l. in omnibus*, *ff. de solut.* Et mora rei fidejussori nocet ; *l. mora*, *de V. O.* Auctor dicitur *hic* venditor, quia auctoritatem id est causam dominii & possessionis præstat emptori ; *l.* 4. §. *de auctoris*, *& dd. seqq.* infr. *de dol. & met. except.* Hinc instrumentum auctoritatis, pro instrumento emptionis ; *l. ult.* supr. *de pigner. act.* Idem sonat auctoritas in illis verbis *legis Atiniæ* apud Gellium libr. 17. cap. 7. *Quod subreptum erit*, *ejus rei æterna auctoritas esto*, id est res furtiva usucapi non potest. Et in 12. tab. apud. M. Tull. 1. offic. *adversus hostem æterna auctoritas*, id est jus res amissas bello persequendi.

L. 8.

SI res evincatur, emptor debet denuntiare venditori, vel eo mortuo heredi ejus, ut judicio adsit, ad rem defendendam : quod si non denuntiaverit, evicto prædio emptori non datur actio ex stipulatu duplæ evictionis nomine, vel actio ex empto in id quod interest contra venditorem, vel fidejussorem ejus, ex *init. h. leg. & l. si fundo*, §. *ult. ff. h. tit. l.* 1. *C. de pericul. & commod. rei vendit.* Emptor necesse habet denuntiare venditori si præsens sit, & copiam sui faciat ; *l. si ideo*, §. *ult. ff. h. tit.* Sed si emptor judicio non adfuit, & evictus est absente auctore, vel fidejussore ejus, non habet actionem de evictione adversus auctorem ex secundo casu *h. leg. & d. l. si ideo*, † *in princ.* Ratio subjungitur, quia magis propter absentiam victus videtur, quam quia malam causam habuit ; *d. l. si ideo*. Quid si victus est emptor absens præsente auctore ? etiam non habet evictionem, quia a sententia judicis appellare

lare debuit; *l. Herennius*, §. *ult. ff. h. tit. l. a sententia*, §. *si heres*, infr. *de appellat. l. libera*, *C. de sentent. & interlocut.* item si emptor victus sit per injuriam, id est per sordes, & corruptelam, vel per imperitiam judicis, non datur ei actio de evictione, ex *tertio capite h. leg. & l. si per imprudentiam*, *ff. h. tit.* quia injuria judicis emptori facta, non pertinet ad venditorem; *d. l. si per imprudentiam*. Neque obstat, quod fidejussor conventus, si usus sit exceptionibus, quibus uti potuit, nec culpa sua, per injuriam judicis victus sit, nihilominus mandati actionem habet; *l. idemque*, §. *generaliter*, *ff. mandat. l. exceptione*, *de fidejussorib.* Ratio differentiæ est, quod emptione perfecta, omne commodum & periculum pertinet ad emptorem; *l. necessario*, *ff. de pericul. & commod. rei vendit.* in quo continentur casus fortuiti, & injuria judicis vel cujuslibet, quare & hoc periculum pertinet ad emptorem. Alia est causa fidejussoris, fidejussor ultro obligatur pro alio, & in re aliena non præstat casus fortuitos, sed culpam tantum & diligentiam; *l. contractus*, *de R.J.* ne difficilius sit invenire fidejussorem, quia aliunde difficile est invenire fidejussorem; *l. omnes*, §. *præterea*, *C. de Episc. & cleric.*

L. 9.

SI lis mota sit de proprietate rei emptæ, emptor denuntiare debet venditori heredive ejus, ut rei defendendæ adsit, & si obtinuerit habet quod emit, id est si res evicta non sit, non potest repetere sumptus litis a venditore. Satis ei consulitur quod res salva est, de quo *gloss. in l. 1. supr. h. tit.* si autem res evicta fuerit, habet actionem ex empto in id quod interest adversus venditorem heredemve ejus: in eo quod interest venit non modo pretium quod abest, & sumptus in lite factos, sed & quanto pluris res valuit, & quod in rem emptam ut melior fieret erogatum, ex *hac l. & l.* † *cum successores*, infr. *h. tit. l. quibus diebus*, §. 1. *ff. de condit. & demonstrat.* ne diligentior doleat industriam & operam suam; *l. ult. C. de alluvionib.* In actione ex empto non habetur ratio bonitatis futuræ, id est meliorationis, nisi hoc nominatim stipulatione conventum fit; *l. ex mille*, *ff. h. tit.* quia in stipulationibus spectatur tempus contractus: sed plenior est actio ex empto, in ea habetur ratio bonitatis futuræ, quia datur in id omne quod interest emptoris propter bonam fidem contractus; *l. bonitatis*, *ff. eod.*

Ad l. 10.

Ad hanc *leg.* dictum est in *l. qui fundum*, *ff. h. tit.*

L. 11.

QUidam fundum vendidit, & stipulanti evictionem dupla promisit, & eo nomine fidejussorem dedit, si res evincatur, fidejussor tenetur de evictione, ex *hac l. & l. auctore*, supr. *h. tit.* quia fidejussor rem vendidisse videtur, vel venditioni consensisse, & ex consensu obligatur pro evictione. Qui consensit venditioni tenetur de evictione, quod insinuant illa verba: *qui venditioni adeo consensum dedit*. Qui simpliciter consensit venditioni, non tenetur de evictione, quia nudus consensus longe distat a venditione, aliud est vendere, aliud vendenti consentire: sed qui consensit venditioni fidejubendo, pro evictione obligatur, unde fidejussor secundus auctor dicitur; *l. 4. ff. h. tit.* Et si fidejussor suo nomine vindicet rem emptam, dicens uxorem ipsius nomine eam emisse, antequam venditor pro quo fidejussit eam venderet, exceptione doli submovetur, ex *hac l.* Sicut venditor non potest ex alia causa evincere rem

quam vendidit, juxta regulam, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; *l. vindicantem*, *ff. h. tit.* ita nec heres venditoris; *l. si ob causam*, *l. sive possessio*, infr. *h. tit. l. Seia*, *ff. eod.* Et fidejussor, qui fidejussit pro evictione vel heres ejus si rem venditam evincat, repellitur opposita exceptione doli mali, quia dolo facit qui petit quod mox restiturus est; *l. dolo*, *ff. de dol. & met. except.* Speciale est, quod heres fidejussoris non prohibetur ex sua persona evincere rem, pro qua defunctus apud emptorem intercessit, sc. evictionis causa durante actione, id est ita ut teneatur emptori actione ex empto in id quod interest rem evictam non esse; *l. ult.* infr. *h. tit.* Heres fidejussoris non prohibetur rem vindicare ex sua persona, id est ex propria causa, alio jure quam hereditario, quia durius visum est heredem fidejussoris ita obligari de evictione ut heredem venditoris, ut non possit vindicare rem proprio nomine. Satis consulitur emptori, quod ei superest actio de evictione in id quod interest in heredem fidejussoris, quo pacto utrique consulitur. Heres venditoris potest rem vindicare ex sua persona, sed non cum effectu, quia si vindicet exceptione doli repellitur; *l. in rem* 23. §. *in omnibus*, *ff. de rei vindicatione*: fidejussor venditoris non potest rem evincere ex propria persona. Heres fidejussoris potest rem vindicare ex propria persona, etsi teneatur de evictione. Ratio differentiæ est, quia fidejussor, licet rem non vendiderit, fidejubendo consensit venditioni, & ex eo amisit omne jus suum, qui consensus non cadit in heredem fidejussoris; Salicet. & Fulgos. *in d. l. ult.*

L. 12.

Actio de evictione non competit emptori priusquam res jure judicioque evicta sit, ut ostenditur *hic*, & *l.* 3. supr. *h. tit. l. si plus vel minus*, §. *mota*, *ff. h. tit.* Nisi ab initio convenerit, ut si qua quæstio mota sit de proprietate rei emptæ, etsi nondum evicta esset, pretium restituatur, ex *hac l.* Et actio de evictione datur emptori, sive res evincatur, sive servus in libertatem evictus sit, id est si liber homo, qui veniit pro servo, in libertatem proclamet & liber pronuntietur; *l. si statua*, infr. *h. tit.* Satis evincitur qui in libertatem vindicatur, ex quo habere non licet. Actio de evictione quæritur etiam si res evincatur, quia aliena vel obligata erat; *l.* 3. supr. *h. tit.*

L. 13.

Si pignora ob causam judicati capta venierint, executor vel apparitor judicis, a quo distracta sunt, non tenetur de evictione, quia officium non debet ei esse damnosum; *l. si pignora*, *ff. h. tit.* sed debitor tenetur de evictione, quia ipse vendidisse videtur quatenus pretii solutio ei prodest ad liberationem; *l. plus vel minus*, §. *si jussu*, *ff. h. tit.* & pignus, quod distrahitur auctoritate judicis, videtur distrahi ab ipso debitore alia ratione, nimirum quia factum judicis factum partis; *l. si* † *pignori*, *ff. famil. ercisc.* pignoribus captis ob causam judicati distractis, debitor vel heres ejus non potest referre id est movere quæstionem dominii, non potest ea evincere, quoniam & si evincantur ab alio tenetur de evictione actione utili ex empto, ex *hac l.* juxta regulam, quem de evictione tenet actio; *l. vindicantem*, *ff. h. tit.*

L. 14.

Si pater rem vendiderit & tradiderit, filius idemque heres patris non potest rem evincere, sive res vendita fuerit patris sive filii, quia tenetur de evictione, juxta regulam quem de evictione tenet actio; *l. vindicantem*, *ff. h. tit.*

tit. Si enim heres rem vindicet ut hereditariam, non potest vindicare, quia præstat factum defuncti; *l. cum a matre*, *C. de rei vindicat.* si ut propriam, non potest evincere, quia heres tenetur de evictione.

L. 15.

SI res evincatur per injuriam judicis, venditor non tenetur de evictione; *l. si per imprudentiam*, *ff. h. tit.* Quod si res jure judicioque evincatur non injuria id est citra injuriam judicis, venditor tenetur de evictione, ex *hac l.* & emptori datur actio de evictione adversus venditorem, heredemve ejus, vel fidejussorem; *l. auctore*, supr. *h. tit.* vel actio Serviana, vel quasi Serviana seu hypothecaria adversus pignora, ex *hac l.* Venditor de evictione tenetur, non modo datis fidejussoribus, sed etiam datis pignoribus, ut *hic & l.* 2. *C. de pact. pignor. l. etsi is*, C. *de prædiis minor.*

L. 16.

EMptori, re evicta, vel parte ejus, non datur actio de evictione adversus auctorem propter meliorationes, propter sumptus ad rem meliorandam erogatos, quia sibi imputare debet, quod eos non servaverit a domino vindicante per retentionem opposita exceptione doli: sed emptori datur actio ex stipulatu vel ex empto, ut pretium recipiat, & id quod interest. Qui dominium evicit, non potest conveniri de pretio, sed auctor seu venditor tantum. Dominus rem suam a possessore vindicare potest etiam non oblato pretio; *l. mater*, *l. si mancipium*, *C. de rei vindic. l. incivilem*, *C. de furt.* Re evicta, emptori datur actio de evictione adversus auctorem quoad pretium recipiendum, non ob sumptus in re melioranda factos, quia emptor eos servare potuit per retentionem, opposita exceptione doli. Bonæ fidei emptor si evincatur a domino, sumptus ad rem meliorandam factos potest consequi a domino rem vindicante, non per actionem ullam, sed officio judicis, ut probatur *hic*, vel per retentionem opposita exceptione doli; *l. Paulus*, *ff. de dol. & met. except.* Dominus rem vindicans non tenetur de pretio: excipiuntur duo casus. Primus est, cum emptor prædium emit a non domino, & pretium solvit ejus creditori, qui prædium pignori obligatum habuit a domino, opposita exceptione doli se tueri potest, si conveniatur de restituenda re non oblato pretio, quod solutum est creditori ejus, qui rem pignori obligatam habuit; *l. emptor*, *ff. de rei vindic.* Secundus casus est, cum emptor prædium minoris emit, non cogitur rem restituere nisi restituto pretio, si pretium in rem minoris versum est; *l. utere*, infr. *de præd. minor.* Qui evicit dominium tenetur restituere sumptus in re melioranda factos habita ratione fructuum, id est fructibus prius compensatis cum usuris pretii, & eo quod excedit in sumptus meliorationum; † *l. sumptus ff. de reivind. d. l. emptor.* Emptori non datur actio de evictione adversus venditorem quoad meliorationes, quia eas servare potuit a vindicante per retentionem opposita exceptione doli. Et hoc procedit si emptor rem possidebat: si emptor rem non possidebat, forte amissa possessione sine culpa sua, tunc emptori datur actio ex empto in id quod interest adversus auctorem etiam propter meliorationes; *l. si controversia*, supr. *h. tit.* quæ est distinctio Accursii in *d. l. si controversia*, cum ait, si a domino qui rem evicit sumptus servare non potuit.

L. 17.

QUidam ignorans servum emit a non domino, & lite mota super dominio servi, auctorem certum fecit denunciatione facta, ut liti adesset, servo

evicto per sententiam emptori datur actio de evictione in auctorem in pretium rei & in sumptus litis, ex *hac l.* Alias si emptor conventus actione in rem a domino, domino vindicanti ultro rem restituerit ante sententiam, non habet actionem de evictione, quia sibi imputare debet, quod non expectavit eventum litis; *l. si dictum*, §. *si compromisero*, *ff. h. tit. l. utique*, *ff. de rei vindicat. l.* † *atqui natura*, §. *cum me*, *ff. de negot. gest.*

L. 18.

SI quis ignorans hominem liberum emerit pro servo, id est quem credebat esse servum, mota quæstione status super homine venundato servatis juris solemnibus, quæ olim ea erant, ut causa status seu liberalis non posset agi sine assertore, qui pro servo causam faciebat, quod non fit hodie, servus enim ipsemet agit pro libertate; *l.* † 1. *C. de assert. tollend.* si secundum libertatem sententia lata fuerit, id est si homo liber pronunciatus fuerit, potest agere de evictione, ac si servus evictus esset, quia satis evincitur servus, qui se evincit in libertatem; *l. sive in libertatem*, supr. *h. tit.* Quod si per sententiam servus declaratus fuerit, emptor ad venditorem reverti non potest. Emptor non potest agere de evictione adversus venditorem, nisi re evicta. Re non evicta emptor non habet actionem de evictione, ne quidem propter sumptus litis, ut docet Accurs. *hic & in l.* 1. supr. *h. tit.* nisi convenerit, ut venditor sumptus litis agnosceret, etiam re non evicta; *l.* † *venditores*, *ff. de V. O.*

L. 19.

SI quis prædium obligatum vendiderit, & tradiderit, & emptor conventus a creditore pigneratitio, actione hypothecaria tueri se possit præscriptione temporis, quia tertius possessor longo tempore præscribit hypothecam; *l.* 1. *&* 2. *C. si advers. cred.* evictionis periculum timere non potest, quia aut emptor, qui tutus erat præscriptione longi temporis, exceptionem præscriptionis omisit, & hoc casu venditor non tenetur de evictione, cum emptor culpa sua evictus sit, ob omissam exceptionem præscriptionis longi temporis; *l. Herennius*, §. *ult. ff. h. tit.* aut non omisit exceptionem præscriptionis, & victus est per injuriam judicis, & hoc casu cessat evictio; *l. emptor*, *l. si non injuria*, supr. *h. tit. l. si per imprudentiam*, *ff. eod.*

L. 20.

RE evicta, venditor vel heres ejus non tenetur de evictione, nisi ei denuntiatum sit, ut rei defendendæ adesset; *l. emptor*, supr. *h. tit.* venditor vel heres ejus, si ei denuntiatum non sit, non tenetur emptorem defendere neque re evicta tenetur de evictione: sed si venditor vel heres ejus non facta denuntiatione, ultro velit adesse emptori, & causam defendere non prohibetur, & si res evicta sit, non potest instaurare seu repetere litem ex sua persona, sed licet appellare tantum. Et hoc est quod dicitur his verbis, *si appellationem non interposuistis*. Cur potest appellare? quia ejus interest; *l. ab executore*, §. † 2. *ff. de appellat.* nempe propter exceptionem, ne videatur mala fide rem alienasse, vel obligatam vendidisse. Quod si venditori denuntiatum non sit, ut rem defenderet, & pro evictione conveniatur ex empto, intelligit quatenus se ipsum tueri debeat, id est potest se tueri exceptione doli mali, quia dolo facit, qui non denuntiavit, & agit pro evictione; *l. emptor.* supr. *h. tit.*

L. 21.

L. 21.

SI servus venditus post 30. vel 40. annos proclamet in libertatem, & liber pronuntiatus fuerit, emptori quandocumque, etiam si res evicta fuerit post longum vel longissimum tempus, datur actio ex empto de evictione in id quod intereit si res integra sit, id est si actio empti de evictione ex quo nata est non sit sublata longi vel longissimi temporis praescriptione. Actio empti de evictione non submovetur longi temporis praescriptione, licet post multa spatia temporis res evincatur, ex *hac l.* Ratio est, quia actio nondum nata non potest praescribi: non valenti agere non currit praescriptio; *l. cum notissimi*, §. *illud autem*, *C. de praescript. 30. ann. l. in rebus*, *vers. omnis autem*, *C. de jur. dot.* Et praescriptio cujuscumque temporis non valet adversus libertatem; *l. ult. C. de long. temp. praescript. quae pro libertat.* Actio de evictione ex quo nata est, re sc. evicta, praescribitur spatio 30. annorum: omnes actiones in rem, vel in personam praescribuntur spatio 30. annorum; *l. sicut in rem*, infr. *de praescript. 30. ann. l.* 1. §. *ad haec*, *de annal. except. l.* *) *ex placito*, supr. *de rer. permut.* Neque obstat *l. si obligata*, supr. *h. tit.* quia haec lex est de emptore, qui rem praescripsit longo tempore, non potest agere de evictione adversus venditorem, quia tutus est praescriptione longi temporis, si conveniatur hypothecaria actione a creditore pigneratitio, cui res obligata erat. Item actio de evictione non praescribitur antequam nata sit praescriptione cujuscumque temporis, nisi evictionis periculum remiserit, ut scriptum est in *hac l.* Remittentibus enim actiones suas non est dandus regressus; *l. quaeritur*, §. *si venditor*, *ff. de aedil. edict.* Emptori, qui remisit periculum evictionis, adhuc superest actio ex empto de pretio, nisi nominatim & illud remisit, ut sentit *gloss. in l. emptorem*, *al. l. ex empto*, §. *ult. ff. de act. empt.*

L. 22.

SI quis emerit fundum ut liberum, subjecta stipulatione de indemnitate praestanda, & postea conventus a creditoribus pigneratitiis, quibus fundus obligatus erat, ultro quod debebatur jure solverit, stipulatio de indemnitate emptori committitur, ex *hac l.* Dubitationem movebat, quod stipulatio de evictione emptori non committitur priusquam res evicta sit per sententiam judicis; *l. si cum quaestio*, supr. *h. tit. l. utique*, *ff. de rei vindicat.* Sed emptor, qui solvit ultro quod debebatur, recte indemnitatem persequitur, etiam si solverit ante sententiam, quia non agit actione ex stipulatu vel ex empto de evictione, quasi re evicta, sed agit ex stipulatu de evictione ob indemnitatem; quia stipulatione sibi cavit de indemnitate, & stipulatio de indemnitate commissa intelligitur ex ipsa conceptione verborum, ut recte animadvertit *gloss.*

L. 23.

RE evicta, venditor vel heredes ejus, cujuscumque gradus sint, instituti, vel substituti tenentur de evictione, sive his absentibus sive praesentibus & defensis res evicta sit, modo eis denuntiatum sit, quia culpa venditoris, vel heredum est, quod denunciatione facta judicio defuerunt, & de evictione tenentur, non modo ad pretium, sed etiam ad omne quod emptoris interest rem evictam non esse. Actio ex empto datur non modo ad pretium, sed ad id quod interest, ut probatur *hic & l. evicta*, *ff. h. tit. & l. Titius* 43. *in fin. ff. de act. empt.*

L. 24.

SI in limine contractus immineat evictio, seu periculum evictionis, id est si ante pretium rei venditæ numeratum, de proprietate lis mota sit, vel servus venditus proclamet in libertatem, emptor non cogitur pretium solvere, vel residuum pretii, priusquam ei satis offeratur, id est priusquam idonei fidejussores ei offerantur emptionis nomine, ex *hac l. l. pen. §. ult. ff. de peric. & commod. rei vendit.* Venditor non cogitur satisdare, id est cavere datis fidejussoribus de evictione, nisi aliud convenerit, sed repromittere debet, id est cavere nuda promissione; *l. emptori, ff. h. tit.* Quod si in limine contractus immineat evictio, id est nondum soluto pretio in totum vel ex parte, (Evictio in limine contractus imminere dicitur, cum lis movetur de proprietate, ante pretium numeratum, quia res videtur esse in limine ante pretium numeratum: emptio venditio contrahitur nudo consensu, & conventione de pretio, impletur solutione, ut ait Odofredus.) & tunc emptor non compellitur ad solutionem totius vel residui pretii, nisi ei fidejussores offerantur. Re vendita & tradita, emptor cogitur actione ex empto pretium solvere; *l. Julianus, §. ex vendito, ff. de act. empt.* sed imminente periculo evictionis, emptor non compellitur pretium solvere, priusquam ei cautum sit datis fidejussoribus, & si conveniatur ad pretium solvendum, potest se tueri opposita exceptione doli; *l. pater, §. ex quadrante, ff. de dol. & met. except.* & si re vendita & tradita, & pretio numerato ex parte, emptori denuntiatum sit ne ad emptionem accederet, quod res aliena vel obligata esset, emptor officio judicis compellitur præstare quæ ex emptione veniunt, id est quæ veniunt de jure in actione empti, puta cautiones de evictione datis fidejussoribus. Et hæc est sententia *hujus l.* quæ magnæ auctoritatis est in judiciis, ut ait Fulgosius.

L. 25.

RE evicta venditor tenetur emptori de evictione ex stipulatu duplæ, vel actione ex empto in id quod interest rem evictam non esse, ex *hac l. & l. non dubitatur, l. si controversia,* supr. *h. tit.* nimirum actione ex stipulatu duplæ si stipulatio interposita sit, vel actione ex empto etiam si nihil dictum sit. Nunc finge, Saturninus ignorans mulierem liberam, quæ ei bona fide serviebat, quasi ancillam vendidit, si postea eam defendat in libertatem, id est si ea proclamante in libertatem, eam defendat vel vindicet in libertatem assertor constitutus, quo casu magis defendere liberam, quam agere videtur, cum libera quasi ancilla vendita evincitur in libertatem, defendi dicitur potius quam vindicari, quia ipsa proclamavit in libertatem, & ipse magis agere videtur, quam venditor, qui defensoris potius, quam assertoris & vindicantis officio fungitur, quod non vindicet sibi, sed liberæ. Et hoc casu cessat regula, quem de evictione tenet actio, favore libertatis sc. & venditor potest venire contra factum suum, ut quilibet, favore libertatis, cujus causa multa introducta sunt contra jus; *l. generaliter, §. si quis servo, ff. de fideic. libertat.* Ut pater, qui liberos ingenuos pro servis vendidit, potest eos evincere in libertatem reddito pretio, quia factum patris non potest obesse liberis; *l. 1. C. de liberal. caus. l. 2. C. de patrib. qui filios distrax.* Si mulier libera pronuntiata sit, venditor tenetur actione ex stipulatu duplæ, quantum in hanc deductum est, si stipulatio duplæ interposita sit, vel actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, etiam si de eo nihil dictum sit, quia hæc actio venit ex natura contractus: actio ex empto datur non modo in pretium rei, sed & in id quod interest emptoris rem evictam non esse; *l. cum successores,* supr. *h. tit. l. evicta, ff. eod.* L. 26.

L. 26.

RE evicta venditor tenetur de evictione actione ex stipulatu duplæ si stipulatio interposita sit, vel actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse; *l. non dubitatur*, *l. si controversia*, *l. si tibi liberant*, supr. *h. tit. l. evicta*, *ff. eod.* idque etiam si dictum non sit, quia evictio venit in actione empti ex natura contractus; *l. in vendendo*, *ff. de contrah. empt.* Hujus regulæ plures sunt exceptiones. Prima est, quod venditor hereditatis non præstat evictionem rerum singularum, nisi nominatim convenerit; *l.* † 1. supr. *h. tit. l. 2. ff. de hered. vel act. vendit.* Secunda, si quis vendat aliquid in alea, ut ludat, venditio valet, sed venditor non præstat evictionem, & si conveniatur tuebitur se illa exceptione, quod in alea gestum sit; *l. 2. §. si in alea*, *ff. quar. rer. act. non dat.* Tertia est, cum captus piscium, avium, vel missilium emitur, si quod missilium nomine captum est, evincatur, non prestatur evictio, quia tacite id actum intelligitur, ne præstetur evictio. Captus piscium, avium, & missilium quasi alea emitur, spes empta est, non res certa; *l. nec emptio*, *§. aliquando*, *ff. de contrah. empt.* Quarta est, si quis sciens rem alienam vel pignori obligatam emerit, nec quiquam de evictione convenit, quod eo nomine dedit contra juris poscit rationem, ex *hac l.* & *l. si fratus*, supr. *h. tit.* puta si domino rem vindicanti solvit litis æstimationem, vel si creditori pigneratitio pignus vindicanti solvit debiti quantitatem, non habet actionem de evictione, ut recipiat solutam litis æstimationem, aut quantitatem debiti, sed recte agit ut pretium recipiat, etiam si nihil de evictione convenerit, ne & rem amittat & pretium, quoniam etiam si convenerit nominatim ne evictio præstetur, re evicta emptori superest repetitio pretii, ne emptor rem amittat & pretium; *l. ex empto*, *§. ult. ff. de act. empt.* Et hæc ita procedunt, si is qui sciens emit rem alienam, nihil convenerit de evictione; nam si convenerit de evictione, vel pacto, vel stipulatione, etiam malæ fidei emptori competit actio ex stipulatu, vel empti evictionis nomine; *l. si fratres*, supr. *commun. utriusq. judic.* Opponitur *l. ult. §. emptor autem*, infr. *commun. de legat.* ex qua si quis sciens emerit ab herede rem restitutioni obnoxiam, ex stipulatione duplæ ob evictionem agere non potest, nec ex empto propter meliorationes, sed tantum ex empto ad pretium recipiendum, etsi nihil convenerit de evictione. Sed Accursius recte notat, hoc esse speciale in re fideicommisso obnoxia, ne quis facile accedat ad emptionem rei, quæ alienatur contra judicium & voluntatem defuncti. Porro argumentum malæ fidei & scientiæ rei alienæ non est cautio de evictione desiderata ab emptore, itaque ex aliis indiciis & argumentis probanda est; *l. pen.* infr. *h. tit.* quoniam bonæ fidei emptores solent sibi cavere de evictione in omnem casum, ut tutius eis sit. At emptor, qui sciens rem alienam emit, interdum pretium recipit a domino, qui rem vindicat, si pretium in rem domini versum est; *l.* 1. supr. *si vendit. pignor. agatur*, *l. emptor*, *ff. de rei vindic.*

L. 28.

MOta quæstione de proprietate rei emptæ, emptori tam propriis quam venditoris defensionibus uti licet, ex *hac l.* Si res evincatur, emptor propriis defensionibus uti potest, id est exceptionibus, quæ competunt ex sua persona, puta exceptione rei judicatæ cum emptore, vel exceptione jurisjurandi delati emptori, vel exceptionibus quæ competunt ex persona venditoris, puta exceptione pacti, rei judicatæ, vel jurisjurandi: pactum venditoris prodest emptori; *l. si tibi*, *§.* † *pactum*, *ff. de pact.* possessio venditoris prodest empto-

ri ad implendam usucapionem ; *l. dolia*, §. 1. *ff. de contrah. empt. l. emptori nominis*, *ff. de hered. vel act. vend. l. id tempus*, *ff. de usucap. l. pen.* §. *ult. ff. de divers. & tempor. præscript. l. Pomponius*, §. 1. *ff. de adquir. possess. l.* † *unic. vers. hoc tantummodo*, *C. de usucap. transformand.*

L. 29.

SI res tradita permutationis causa, uni ex permutantibus evincatur, & postquam permutanti denuntiatum, vel ob absentiam denuntiandi potestas adempta est, res evicta sit, ei, qui accepit rem ex causa permutationis, datur actio de evictione in id quod interest, ex *h. l. & l.* 1. supr. *de rer. permutat.* quia permutatio vicem emptionis obtinet ; *l.* 2. supr. *eod.* & in permutatione uterque contrahentium emptoris & venditoris loco est ; *l. sciendum* 19. §. † *deinde*, *vers. emptorem*, *ff. de ædil. edict.*

L. 30.

QUi sciens rem alienam emit, non habet actionem de evictione, nisi nominatim de evictione pactus vel stipulatus sit ; *l. si fundum*, supr. *h. tit.* Quæritur cui incumbat onus probandi, an emptori, ut probet se ignorasse rem esse alienam, an vero venditori, ut probet emptorem scivisse rem esse alienam ? & venditori onus probandi incumbere innuitur in *fin. h. leg.* Quod recte ita constituitur, qui enim sciens emit rem alienam, re evicta, si agat de evictione adversus venditorem, repellitur opposita exceptione doli mali ; *l. apud Celsum*, §. *item Labeo*, *ff. de dol. & met. except.* In omni autem exceptione, qui excipit actoris officio fungitur, & exceptionem tamquam intentionem probare debet ; *l. in exceptionibus*, *ff. de probat.* Hoc posito aliud quæritur, de quo quærebatur in *hac l.* an idonea sit probatio, emptorem scivisse rem esse alienam, si venditor probet emptorem a venditore duplam stipulatum esse ob evictionem ? & rescriptum est, malam fidem emptoris & scientiam rei alienæ non probari ex eo, quod emptor duplam stipulatus est evictionis nomine, nec opinionem seu famam ejus ex hoc lædi, ut malæ fidei emptor habeatur, itaque aliis indiciis & argumentis rem probandam esse. Scientia rei alienæ & mala fides emptoris non probatur ex eo quod emptor sibi cavit interposita stipulatione, vel pacto de evictione, quoniam bonæ fidei emptores, ut tutius eis sit, solent sibi cavere de evictione interposito pacto, vel stipulatione duplæ. Abundans cautela non nocet ; *l.* † *testamentum*, *C. de testam.* & bona fides præsumitur, nisi mala probetur ; *l. emptor*, *C. de præscript. long. temp.* sed potest videri inutile esse venditori probare emptorem scivisse rem esse alienam, quia emptor duplam stipulatus est evictionis nomine in specie proposita, quo casu emptor sciens vel ignorans rem esse alienam, habet actionem de evictione ; *l. si fundum*, supr. *h. tit.*

L. ult.

Ad *hanc l.* dictum est supr. *l.* 11. *h. tit.*

F I N I S.

Laus Deo, Honor & Gloria.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

Fo-

Q.

R.

S.

T.

V.

FINIS.

